Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XLIII
E
4
NAPOLI

Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

G. BVDAEI OPERVM

TOMVS II. IN QVO

DE ASSE ET PARTIBVS EIVS

LIBRI V. CONTINENTVR, AD POSTREmam authoris recognitionem accuratiſsimè excuſi: præmiſſo Indice rerum memorabilium non infœcundo.

Τῆς ἐπιμελείας δοῦλα πάντα γίγνεται.

BASILEAE, APVD NICOLAVM EPISCOpium Iuniorem, M. D. LVII.

IN GVL. BVDAEI PARISIENSIS, CONSILIARII REGII, SVPPLICVM'QVE LIBELLORVM MAGISTRI

Libros quinq; de Aſſe & partibus eius Index.

A

ABdemonus Tyrius problematũ explicator & auctor 191
Acacus quis 13
Achilles Homericus qualis 23
Actuum adicarum rerum indignitas 302
Addicere nummo 40
ἀδιόσποτα que 115.149
Ad Lotophagos hærere, prou. 290
Aduocatorũ honorariũ quale 254
Aegypti redditus 148
Aegypti prouin. adminiſtratio 149
Aerarium Romanũ. uide Romanum.
Aes & libra quid 56
Aes graue 40
Aes quis primus ſignarit 55.203
Aes qua nota ſignatum 55.203
Aes graue quo tempore fuerit 268
Aeris mille quid 57
Aeris millia quid denotent 55
Aeris dena millia quid ualeant 203
Aeris centum millia quid ualeant 56
Aeris fundendi ratio exoleta 137
Aera merere milites quando dicti pag. 268
Africi ſoli fertilitas 265
Agnatum quid, in margine 309
Aius Locutius 174
Albana quæ dicatur 149
Sp. Albinus C. Furium ueneficæ accuſauit. Vide F. Creſinus.
Alexander Magnus Homeri ſtudioſus 34
Alexander Magnus Ariſtotelis patriam condidit 76
Alexander Magnus Homeri cultor atq; Pindari 76
Alexander Magnus uinoſus 221
Alexãder Magnus nauem duodecim ordinum inſtituit 249
Alexandri Magni conuiuæ 112
Alexandri Magni mors 221
Alexandri magnifica facta 162
Alexandri conuiuæ in nuptijs quot pag. 163
Alexãdri pretorium caſtrenſe 163
Alexãdri nuptiæ 163
Alexandri conclaue in nuptijs 163
Alexandria 150
Alexandrocolaces qui 163
Ambitio uana reprehenditur 298
Ambitionis affectus qualis 298
Amphora quid 196.197.210.212.258 260
Amphoræ capacitas & forma 198. & 233
Amphora quinquagenaria iuxta Catonem quid 233
Amphorarũ duo millia quid 248
Amymones qui 84
Ἀνάδυσις 78
Anagnoſtæ qui 89.130
Anaphora 11
Anatociſmus antiquis uſitatus 258
Ancus Martius Romanorum rex tertius, primus ſalinas inſtituit 147
Androſphinx idem quod Curia 309
Angeli Politiani conatus 13
Angeli Politiani doctrina 196
Angeli Politiani error 197
Angeli Politiani Panepiſtemon 198
Anglici nũmi qui Nobiles dicti quid pendeant 100
Anima quid 13. & 14. & 15
Animus quid 15
Animæ duæ partes 23
Anni quot lapſi ſint à Moſis temporibus uſq; ad bellum Troianũ 189
Annibal in Hiſpania puteos inchoauit, qui adhuc durant 151
Annulus aureus equeſtris ordinis indicium 91
Annuli aurei geſtandi ius 103
Annulum ferreum qui geſtabãt 106
Annuli nõn ornamenti ſed ſignandi cauſa inſtituti 103
Annulorũ primum ueſtigium 103
Anodyna catapotia quæ 308
Antæus gigas 175
Antiquorum conuiuia hilariora qualia fuere 216
Antonius à Prato 312
M. Antonini Philoſophi cognomina, pag. 98
Antonij donatiuum 118
Antonij inſolentia in Aſia 119
Antonij exercitus in bello Actiaco, pag. 120
Apartilogia quid 111
Ἀπαρσνικλία quid 33
Apicianæ cœnæ, prouerbium 92
Apicius nepotum omnium altiſſimus gurges 93. popinæ profeſſor ibi.
Apocalypſis Ioannis qualis 293
Apocalypſeos locus explicatus 155
Appianus ſub Hadriano principe ſuã hiſtoriam conſcripſit 146
Appiani locus emendatus 117
Appion Polyhiſtor 191
Aquula ſmectica quid 292
Archidicaſtes 149
Archimedes mechanicus 250.251
Argentum Germanicum quale 101
Argentum granallium quid 101
Argentũ Pariſinũ & cineraciũ 101
Argentum poſtulatum 101
Argẽtũ ſignatũ quãdo ſit 40.246
Argenti libra quanti ualeat 63
Argenti decoctio 102
Argenti notæ quales 245
Argẽtifodinæ circa Carthaginẽ 150
Argenteus quo Chriſtus diuenditus, pag. 244
Argyranche quid 204
Argyraſpides qui dicti 164
Arietes talentari precio empti 153
Ariſtotelis premiũ quod ab Alexandro Magno accepit, quale 76
Ariſtotelis aliquot libri amiſſi 77
Ariſtotelis lapſus 17
Arpennum ſiue arepennum quid, & quot pedes contineat 201.202 & 260
Artes olim in precio habitæ 75
Artium auctoritas olim quanta 77
Arura quid 188
Aruum quid 201
As quid, & unde dictus 4.17.18
As ſortis & uſuræ 41
As ſiue aſsis nummulus 39.56
Aſsis partes 3
Aſsis æreus fuit 57
Aſſes ſextantarij 245
Aſſes ſtipendiarij qui 268
Aſſes mille quid ualeant 139
Aſchematiſtos 8
Aſclepiades & Menedemus philoſo-

phiæ ſtudioſi 196
Aſia propriè quæ ſit 117.145
Aſiæ fertilitas 149
Aſina Reatina quanti uendita '58
Aſpectus quadrantalis 11
Aſpectus trientalis 11
Aſpectus ſextans 11
Aſpectus ſemiſsis 11
Aſpectus triquetrus 11
Aſpectus tetragonus 11
Aſpectus hexagonus 11
Aſpendius cithariſtes 27
Aſplenum herba 7
Ata quæ 227
Ἀτέλη quid ſit 209
Athenæum quid ſit 297
Athenæi locus explicatus 113
Athenienſes nullum tributum pendebant 204
Athenienſes copioſi 203
Athenienſium cenſus 203.204
Athenienſium tribus in tres partes diuiduntur 205
Atlantes ſancti qui 177
Attegia quid ſint 95
Attribus quid ſignificet 147
Aucupatio quid 37
D. Auguſtinus epiſcopus 290
Auguſtus quid ſenatorib. ſoluerit 36
Auguſtus quo pacto Romanum imperium partitus ſit 122
Auguſtus quas gentes deuicerit 123
Auguſtus amicis & propinquis ſimus conciliator & fautor fuit 123
Auguſtus legiones 44. habuit 124
Auguſtus breuiariū copiarum militarium ſecum habuit 135
Auguſtus tria uolumina reliquit 126
Auguſtus amicorū locupletator 135
Auguſtus Cæſar uini parciſſ. 217
Auguſti Cæſaris dictum 35
Auguſti Cæſaris genitura 61.& 62
Auguſti Cæſaris nomiſma 61
Auguſti Cæſaris temporibus Rom. imperium latiſsime patuit 122
Auguſti geſta de imperio Ro. 123
Auguſti congiaria 124
Auguſti teſtamentum 125
Auguſti opera publica extructa 125
Auguſti donatio Capitolini Iouis cellæ quanta fuerit 126
Auguſti temporibus Romanum imperium auctum 135
Auguſti forum 137
Auguſtus Cæſar ualetudinarius 218
Auletes 147
Aulica curia homines excordes facit, pag. 307
Aulicaſtri qui 173
Aulica conuentus crimina 306
Aurea nomiſmata expenſa 97
Aureus quid ualuerit 56
Aureus Romanus didrachmus 98
Aureus Atticus qui & ſtater 98
Aurei ſolidi cur dicti 254
Aurei æſtimatio in iure 254
Aurum duodeuicenarium 104
Aurum uicenarium ibidem
Aurum uaſcularium quale 105
Aurum duo & uicenarium ibidem
Aurum undeuicenarium ibidem
Aurum coticulariū unde dictū ibid.
Aurum Toloſanum 152
Auri imminutio quomodo facta 99
Auri puri uncia quanti uendita 100
Auri libra Romana quanti 100
Auri indicatura quid 101
Auri decoctio 102
Auri ſumma nota 102
Auri ad argentū analogia 102.153
Auri penuria Romæ 102
Auri ad argentum proportio decupla 104
Auri rara mentio apud priſcos 136
Auri cælatura rara 136
Auri libræ æſtimatio 236
Auri metalla exhauſta 153
Auri libra duobus & ſeptuaginta aureis impletur 153
Auri obryzi libra quid ualeat 240
Auri libra in iure quid 252.253
Aut uerò 68
Αὐθέντης quid ſignificet 284
Aurifodinæ præſtantiſsimæ ubi 151
Autopyrus panis 229

B

Babylonica triclinaria quāti uendita 71
Bætica & Turdetania eadem 150
Bagoarum potentia 27
Ballucæ quid 150
Βαυκαυστικοὶ 229
Baſilius Magnus 290
Batus quid ſit 236
Beroſſus Chaldæus Græco ſermone hiſtoriam ſcripſit 191
Bes 5
Beſſales latercidi 7
Bibliorum loci reſtituti 283.284
Bigati quid ſit 245
Biremem quis primus fecerit 248
Blondus magis diligenter quàm doctè ſcripſit 129
Blondi opinio de re nūmaria 243
Blondi error 243
Borbonianus dux, magiſter equitum, pag. 313
Bos ſuper linguā ſitus, prouer. 240
Boſſeli quid 198
Brochus quid ſit 236.237
Bucephali precium 112
Budæus nomiſmata antiqua habuit 61. nullū præceptorē habuit 74 Græca citata cur Latinè reddiderit 124
Budæi Sanmaurianū deſcribitur 19 operis eius de Aſſe magnitudo, 106 exclamatio in temporū iniquitatē 301 liberi ipſi quot fuere 306 exclamatio in epiſcopos 306 in tempora 272 Budæi & Franciſci Deloini colloquium, pag. 304

C

Caccus quid 234
Cadus congiarius quid 233
Cadus & metreta idem ſunt 223
Cadus idem quod amphora 222
Cadi forma qualis 233
Cæſar ærarium expilauit 71
Cæſar à piratis captus 50. talēta ſoluit pro redemptione ſui 81
Cæſar corruptor animoſiſsimus 139
Cæſaris dictatoris æs alienum 81.83
Cæſaris furta 85
Cæſaris donatiuū et congiariū 117
C. Cæſaris Liburnicæ cedrinæ 251
Calderini error 49.51.52.53.218
Caligulæ & Neronis domus 139
Caligulæ prodigalitas 154
Caligulæ cœna 159
Cambyſes 142
Cancellarius Franciæ 312
Canon penſitationum in Francia genus quale 114
Caractæ quid ſignificent 101
Caracta & ſcrupulum idem 101
Cardo quid 4
Cardines mathematici 11
Caroleus quid ualeat 238
Caroleus minimus 255
Carthaginienſes primi quadriremē fecerunt 248
Carubæ pondus 101
Carubæ uicenæquaternæ in grano ib.
Caſsij & Bruti donatiuum 118.119
Caſtor & Pollux Dioſcuri 306
Κατάλυσις 78
Catorthomata quæ dicantur 301
Cedrina ſtemmata 27
C. Celſi locus emendatus 231
Cemmeni montes 151
Cenchrites quid 220
Centauri qui 297.298
Centena, uerbum in antiquis numeris ſæpe ſubintelligendum 155
Centenarij iuxta Iuſtinianū qui 106
Centuria propriè quid 264
Centuriones uitem tenentes 272
Centuſsis 4.242.255

Cepio auriũ Toloſanũ abſtulit 152
Ceramium quid 222
Ceramium & amphora idem 223
Ceratium quid 5.84.101
Ceratij pondus 101
Ceratia 24. in libra auri 101
Ceſtrum quid 220
Chalcus cuius ualoris 239
Chalcus quis nummus 255
Chares hiſtoricus Alexandri geſta conſcripſit 163
Cheopina quid ſit 236
Cherroneſus peninſula 145
Chiliades quid ualeant 82
Chirobij qui 229
Choenix quid 196
Choenix iuxta Herodotum 219. 225 & 227
Choregia quid 206
Chriſtophorus Longolius 253
Chriſtus ſub Auguſto natus 124
Chriſtus nõ omnes admiſſurus 276
Chriſtus ſupremus diſceptator, extremus & ſummus iudex 281
Chriſtus eſt quaſi Ianus 292
Chriſtus Mercurius uocatur ibid.
Chriſtus ſapientiæ auctor, parẽs, & conſtitutor 294
Chriſtus Hercules Alexicacus 301
Chriſtus uerus Hercules 308
Chriſti dogma quale 193
Chriſti exemplum 276
Chriſti præceptorum contemptores arguuntur 280
Chriſti aſſeclæ qui 282
Chryſammos 144.151
Chryſitis quid 144
Chryſoplyſium quid, et ubi primo inſtitutum 101
Chryſulcæ aquæ uis ibidem
Chus quid 196.221
Chus pro ſextario à Plinio poſitus, 221 222
Cicero & Plinius humana Minerua ſcripſerunt 17
Cicero calumniæ excuſari nequit 12
Cicero à Græcis accuſatus 12
Cicero linguæ Latinæ parens 12
Cicero Verre damnato quare male audiuerit 47
Cicero poſt exilium Verris ſuas orationes domi emendauit 47
Cicero uillas 18. habuit 129
Cicero quare prouinciam depoſuerit pag. 134
Cicero tenuis habitus 270
Ciceronis caput quãti æſtimatũ 130
Ciceronis filij temulentia 211
Ciceronis filius bicõgius dictus 219
Ciceronis nomiſma quale 61
Ciceronis domus quãti æſtimata 128
Ciceronis oratio pro C. Rabirio mutila 111
Ciceronis erratum 215
Ciceronis loci partim corrupti, partim emendati, tum etiã explicati, 47.49.53.54.66.91.121.129.132.149.119. per totum
Cimeliarchium quid 65
Circus maximus à Ceſare extructus, pag. 137
Cleopatra unica cœna quinquaginta millia coronatorũ conſumpſit 65
Cleopatræ unio quid ualuerit 84
Cleopatræ conuiuiũ quando Antoniũ ad cœnam uocauit 119
P. Clodij domus 137
Clodij Aeſopi hiſtorici patina 59
Clodij patina quanti conſtiterit 92
Cocci precium 72
Cochlea nauis miranda 251
Coctura quid 256
Cœna recta 239
Cœnobiarcha quis, in margine 273
Comitius chryſopolita Pariſiẽſis 101
Collimatio quid 257
Collineatio quid 257
Columbarum precia 59
Columellæ loci reſtituti 6.238
Concionatoris cuiuſdã dictum 276
Concordiæ ſimulacbrũ quale 98
Congius quid 196
Congius eſt ſextarius Pariſiẽſis 237
Congius 12. heminas capit 210
Congij diuerſa acceptio 221
Conuiuia antiquorum hilaria 216
Conſulum Rom. poteſtas 132
Coronatus aureus 63
Corpus organicum 14
Corpus naturale 14
Corus quid 235
Cotula quid 196.210
Cotula tertia pars choenicis 219
Cramefinum quid 72
L. Craſſi ingenium 127
L. Craſſi argentea uaſa 127
Craſſi diuitiæ 67.82.145
Cubus quid 197.198.232
Cubiti longitudo 244
Culeus qualis menſura 233
Culeus quot modios capiat 235
Cuneos, gradus, et orcheſtra, pro quibus hominibus poſuerit 289
Curionis æs alienũ quanti fuerit 85. & 138
Q. Curtij locus emẽdatus 160.165
Cyathus quid pendet 212
Cyathus 16. drachmas capit 223
Cyathi amicitiæ & amoris 217
ad Cyathum ſtare 217
Cyathis antiqui ſuos potus menſurabant 217
Cythiſſare quid ſit 217
Κυαθίζειν quid 217
Cybium quid 233
Cyprianus 290
Cypri inſulæ opulentia 134
Cyprus prouincia prætoria facta, ib.
Cyria doxa 295

D

DActylotheca quid 140
Darius Hyſtaſpis filius Perſarũ rex 124
Darius Perſarum rex ult. 160
Darius omnium hominum pulcherrimus exceptis brachijs 160
Darius Macrochir appellatus 160
Darius Alexandro filiã offert 165
Darij Perſarum regis luxus 114
Dauid opes 181.188
Decies centena quid 93
Decies ſeſtertium quid 242
Decuma frumenti in Sicilia 199
Decuſis 4
Decuſſare quid 5
Decuſſare unde dictum 61
Defrutarium quid 235
Deiotarus rex à Pomp. creatus 133
Delphinorum precium 136
Demenſum quid 228
Demetrij Phalerei profuſio 204
Demetrij & Antigoni cyathus 217
Demetrij naues quales 249
Demoſthenes quanti reticentiã unius diei uendiderit 204
Demoſthenis facultates 207.209
Demoſthenis locus à paucis intellectus, à Budæo tandem explicatur, 208 209
Demoſtheni mulcta indicta 241
Denarius 18
Denarius nummus 40
Denarius quid pendeat 97
Denarius qualis et quãti põderis 55
Denarius argenteus nummus 56
Denarius Gallicus eſt ſcrupulus 62
Denarius æreus quot aſſes 244
Denarius Ro. cuius ualoris 98
Denarius iuxta Priſcianũ quid 78
Denarius Pariſienſis 255
Denarius diurnus quid 243
Denarius ſenis obolis conſtat 108
Denarius ſtipendiarius 268
Denarij pondus quale 45
Denarij et ſeſtertij æſtimatio 66
Denarij mille quid ualeant 96
Deus uita & ueritas 274
Dei edictum 275
à Deo quid petamus 300
Dianome quid 243

Dibapha quid ſignificet 72
Dicæodotes quis dicatur 149
Dichalcus quid 239
Dichus quid 221
Didrachmus nummus 78.265
Didrachmum quid 240
Didrachmũ aureum quanti pendeat pag. 97
Digitus quid 198
Digitis argutulis prouocare 29
Diligentiæ ſymbolum 263
Διμοίριον 17
Diobolum quid 239
Dionyſiocolaces 163
Dioſcoridis locus emendatus 220
Dipondium 17
Dipondius 243
Diuitiæ quid ſint 287
Diuitiæ contemnendæ 295
Diuitiæ homines infelices reddunt, pag. 287
Do, dico, addico 303
Dodrans quid 17
Dolium quid, & eius forma 234
Domus quid ſit apud Demoſth. 210
Domini uinea quid ſignificet 278
Drachma quid 5.42.246.266
Drachma Attica qualis 45
Drachma Attica medici utuntur 212
Drachma Attica quot denarios, ibid.
Drachma Romana & Attica 62
Drachma & denarius eiuſdem ponderis 56
Drachma Aeginetica 143
Drachmæ centum quid ualeant 61
Drachmalis uſura 42.43
Dramaticum opus 8
Ducatus quid ualeat 63
Ducenarij iudices qui dicantur 106
Duella quid 5
Dupondius 18

E

E Κατοσὺ quid 42
Eccleſia domini 280
Eccleſiaſtica ſeueritas, ſanctitas, ac maieſtas quò deceſſerit 277
Eccleſiaſtis locus interpretatus 28
Electa quæ dicuntur 131
Ἐκλογαί quid 131
Εἰσόδιον quid 135
Eloquentia quid 286
Emmelia ſaltatio quæ 278
Entelechia quid 12 & 14
Entelechia duplex 16
Entelechia pro perfectione & actu, pag. 14
Enthuſiaſmos quid 33
Epanaphora 11
Ephecta proportio 143
Ephectici philoſophi 12
Epicataphora 11
Epicureorũ de anima ſententia 184
Epidecatum quid 44
Ἐπιείκεια quid 284
Epiſcopi praui, quos Chriſti aſſeclas uocat, taxantur 282
Epiſtates quid 228
Epobelia quid 209
Equeſtris cenſus erat 12500. coronatorum aureorum 36.64.73
Equeſtris ordinis indicium fuit annulus aureus 91
Equorum ſtrigoſorum & ſarcinariorum menſum quale 210
Equorum uiatoriorũ menſum 210
Eſaias Talthybius 292
Eſaias ſacrorũ uatũ princeps 301
Eſchematiſmenos 7
Euſebij locus de Chriſto 193
Euſtochia quid 257
Euthymia quid 284
Euthymia & Euthanaſia philoſopho neceſſaria 299
Exegematicum opus 8
Exegetes qui dicuntur 149
Expenſare quid, in margine 273
Extra quàm 87

F

F Eſti ſententia de ſeſtertio 246
Fideicõmiſſa, uerbũ quale 273
Fidelia quid ſit 234.238
Figura quid ſit 8
Flos frugiperdus 304
Franci patharcici 115
Francia tria penſitationũ genera habet ibidem
Francia cur ab exteris inhabitatur, pag. 170
Franciæ aula quando rectè conſtituta 167
Franciæ bona 169
Franciæ nomiſmata priſca 253
Franciæ regni redditus 114
Franciæ regno comparatio cum regno Perſico 165.166
Franciæ rex uno edicto quid imperauit 115
Franciæ ſtatus 275
Franciæ flumen 201
Franciſcus Gallorũ rex I. 303
Franciſcus Deloinus regius conſiliator 269. & 303
Franciſci Deloini & Budæi colloquium 304
Frigere in aula 289
Frumentarius canon 231
Frumentaria nauis 249
Frumentum æſtimandum quid 135
Frumẽti æſtimatio in Sicilia 199
Fulmen prodigioſum in Gallia 303
C. Furius Creſinus ueneficij accuſatus à Sp. Albino 263

G

G Abinius decem millib. talentûm damnatus fuit 111
Galli & Hiſpani priſcis ſcriptoribus ignoti 190
Galliæ hominum ingenium 21
Gallica aula ſcurras albatos raſosq́ circumfert 298
Gallorum animus gloriæ cupidiſſimus 28
Gallorum elogium 32
Gallorum priſcorũ memorabilia conſilia 34
Gallorum gens qualis 115
Gallorum felicitas 152
Gallorum conſtantia 169
Gallorum militare ſtipendium 248
Gallis olim dicendi facultas uernacula 20
Gellij locus emendatus 112.242
Geodeſia 6
Germanorũ militũ bibacitas 219
Gigantes 271
Gigantes & eorum pedes 277
Gomor Hebræorum menſura 218
Gordij nodo conſtricti qui 288
Græca lingua quid Latinæ præſtet 13
Græci, drachmis, minis, & talentis tantum uſi ſunt 78
Græci quid ſubintelligebant, cũ uerbum myriades dicerent 113
Græci poetæ antiquiſſimi 189
Græci & Latini hiſtorici interdum uaniſſimi 192
Græcorũ ſcripta eſſe recentia 191
Græcus ſermo Latino iucũdior 13
Grallatores 283
Gramma quid 5
Grana quid ſint 97
Grana 24. in ceratio 101
Grana ſiue momenta quot ſint in uncia 99
Grani pondus 101
Granallum argentum quale 101
Gregorius Nazianzenus 290.291
Groſſus quid ſit 62
Groſſus quid pendeat 97
Guido à Rupeforti 171.173.312
Gulielmus Budæus. Vide Budæus
Gulielmei nummi 105
Gulielmus Paruus 269
Gymnaſiarcha quid 206
Γύγης quid 231

H

H Adrianus Imperator 126. eius donatiuum quale ibid.
HS quid ſignificet 95
Halys fluuius 145

Hebræorum geſta alijs gentibus aſsignata 190
Hecatombæum quare dictum 240
Hellanodice 304
Hemina quid 196
Hemibectum quid 223
Hemiſextus quid 216
Hemixeſtes quid 236
Hermæ quæ dicantur 149
Hermolaus Barbarus 11
Hermolaus Barbarus quæ de talento, ſeſtertio, & libra conſcripſit, collegit & non delegit 259
Herm. Barbarus cõtra fidem uetuſtæ lectionis ſæpe Plinij loca mutauit 89
Hermolai Barbari laus 143
Hermolai Barbari error 41.107. 142.143.256.257
Herodotus quo anno ſcripſerit 189
Herodoti locus corruptus 142
Heroum memorabilia geſta non ſine Theſeo facta 34
Heſtiaſis quid 206
Hexapus ſiue hexapoda quid 201
Hieremias ideus 292
Hieroduli qui 133
Hieronis Syracuſani nauis frumentaria qualis 250 magnitudo ac uaſtitas eius ibid.
Hieronis Syracuſani regis liberalitas in Romanos quanta fuerit 236
Hieroglyphica 33
Hieronomi qui dicantur 282
D. Hieronymus epiſcopus 290
Hieroſolyma urbs 188
Hieroſolymitanum templum quando exædificatum 182
Hilarius 290
Hippas quid 202
Hippotrophium quid 183
C. Hirtius murænarum uiuarium primus inuenit 87
Hiſpani & Galli priſcis ſcriptoribus ignoti 190
Hiſpaniæ redditus 150
Hiſtorici Græci & Latini interdum uaniſsimi 193
Homerus quo tempore uixerit 184
Homeri fabula de Achille explicatur pag. 23
Homeri Odyſſea 275
Homo triboli quid 239
Honpœrtium quid 135
Hoplitæ qui 207
Hora exortiua 11
Horoſcopus 11
Hybreas orator 119 eiuſdem memorabile dictum ad Antonium in Aſia inſolentem ibidem
Hypogeon 11
Hypomnematographus 149

I

IAm uero 68
—I quid ualeat 95
I. & ꝟlꝟ quid denotent 95
Ideos logos 149
Hλn ꝟ 68
Ignorantia epiſcoporum arguitur, pag. 277
Illa uero 68
Imperatorum Rom. poteſtas 132
In mãtica Cratetis philoſophari 309
Indicatura auri quid 101
Indictio genus penſitationis tertiũ in Francia quale 115
Infra quàm 87
Inteſtinum medium 16
Iocundus architectus 154.232
Iouis taxilli ſiue teſſeræ ſemper feliciter cadunt, prouerbium 167
Iromus Tyri rex 182
Iromus rex cur Solomonis amicus, pag. 191
Iſidorus Hiſpalenſis ſæpe lapſus 197
Iſocrates quãti unicam orationẽ uendiderit 204
Iſſboræ quid 205.206
Italorum laus erga ſtudia 30
Iudæ nomiſma quale, quod accepit à Iudæis in proditionẽ Chriſti 244
Iudææ terræ lõgitudo et bonitas 188
Iudæorum opulentia 180
Iudæorũ res Græcis & Latinis fuiſſe incognitas 189
Iudæorum tributum 265
Iugerum 6.260
Iugeri menſura 200.201
Iulius ſecundus 168
D. Iulij nomiſma 61
Iuno dea quæ 298
Ius & poteſtas prætoris 241
Ius aulæ moribus conſtitutum 288
Iuſtinus martyr 192
Iuſtini locus emendatus 165

L

LAberius eques Romanus 64
Labruſca quid 222
Lactantius 290
Lactes quid 17
Lagena nomen menſuræ 237
Lagena uas quale 237
Laudis meretricis petulantia 112
Lampridij locus 54
Lances argenteæ Romæ 127
Latina lingua diſcipula ac imitatrix linguæ Græcæ 12
Laurentij Vallæ laus 213
Laurentij Vallæ erratum 225
Lazarus Bayfius 81
Lentulus cur diuitiarũ maximũ exemplum à Seneca ſit appellatus 136
Lentuli auguris diuitiæ 135
Leo decimus papa 277
Leo x. pontificum uertex 282
Leonis x. pontificis præconiũ 169. & 278
Lex Cintia 264
Lex de ambitu 139
Lex Pompeia de culeo 235
Lex repudiatæ uxoris 42
Leges ſumptuariæ quæ 241
Libella quid 40
Libella quæ dicta 56
Liberum arbitrium 285.309
Liberti centenarij 57
Libra quid 56
Libra, mina, & pondo idem 46
Libra auri quid in iure 98.252
Libra Romana 62
Libra Romana quid ualeat 63
Libra Romana quot drachmarũ fuerit 98
Libra Pariſina 251
Libra Pariſina duplex 62
Libra zygoſtatica quæ ibid.
Libra nummularia quæ ibid.
Libra Graia 78
Libripendes qui dicantur 40
Librorum adurationũ exuſtio 244
Lirani doctrina 238
Lithoſpermum herba 7
Litra pro libra 219.221
Liturgia quid 205.206
Liuius Druſus argentum ære miſcuit, pag. 255
T. Liuij locus emendatus 53.79. 103.109 145
Locorũ uocabula in literis ſacris quare non cognoſcantur ab hiſtoricis pag. 186
Lodouicus XI. Francorũ rex 175
Lodouici duodecimi Galliarum regis mors 303
Lollij Paulini rapina 65
Lolliæ Paulinæ ornatus quanti æſtimatus ſit 65
Lucullus quare ſe in ocium contulerit pag. 133
Luculli diuitiæ & bibliotheca 85
Luculli cœna 86
Luculli piſcinæ ibidem
Ludus probandi nomiſmatis 104
Lugduni argyrocopium Romani imperij 153
Lugduni templum Cæſari Auguſto dicatum 154
Lugduni olim Græcæ Latinæq; facundiæ inſtitutum 32
Lunæ curſus 9. & 10

Luſciniarum precium 60
Luxuria Romæ quando cœpta 120

M

MAcrobij locus 193
Macrochir quis dictus 160
M.& M, quid denotent 95
Magiſtri nummulariorum 102
Mamurra quis 85
Mancipiorum precia 88
Manethon hiſtoricus 189
Marca quid 62
Marlianum prædium 201
Maſsilienſe gymnaſium 32
Maſsilienſium dotes quales 242
Mathematicorum demonſtratio qualis 75
Maximini imp. nomiſma 63
Medici qua drachma utuntur 45
Medicorum ſtipendia 38
Medicorum cenſus 74
Medicorum improbitas 75
Medimnus quid 197
Medimnus idem quod modius 196
μέδιμνος pro modio 200
Medimnus ſenos modios capit 200
Megalia cur Dotata dicta 242
Mellita quæ ſint 158
Memnonia regia quæ 161
Menedemus & Aſclepiades philoſophiæ ſtudioſiſ. eorumq; dictum 196
Menſura quid 196
Menſuræ Pariſinæ 211.234
Menſuræ Pariſinæ antiqua uocabula retinent 236
Meſuranium quid 11
Meretrices diobolares quæ 239
Meroe inſula 186
Metalla Gallica 151
Metallorum redditus in Hiſpania 151
Metella uxor Syllæ 141
Metreta quid 222
Michael Bodetus antiſtes Lingonenſis 153
Militare ſtipendium Athenis 247
Millies centena millia 155
Millio quid contineat. 82
Milonis æs alienum 137.138
Milonis Crotoniatæ uoracitas 221
Minna quid apud Gallos 236
Minnus, ſiue mina, & medimnus idem eſt 198
Mina quid 56
Mina, libra, & pondo idem 46
Mina Attica 143
Mina Italica qualis 79
Mina eſt centum drachmarum 110
Mina Attica quanti ualoris 46
Mina Græca eſt libra Romana 62
Minæ Aegineticæ 143
Minæ Atticæ centum quid ualeant 79
Minæ Atticæ trecentæ quid ualeant, pag. 183
Minæ uigintiquinq; quid ualeant 208
Minerua Pallas cur fingatur cerebro Iouis nata 33
Minerua in Athenæo, non in larario ueneranda 297
Minutulæ uicenæquaternæ in caruba pag. 101
Mithridatis ſimulacrhum quale 133
Miſopatrides qui 270
Mna & mina idem 46
Mna ſiue mina quot drachmas pendet 212
Modius quid 196.210.211
Modius Pariſinus 24. medimnos Atticos capit 251
Modius Pariſinus quot hominib. ſufficiat 231
Modium Pariſienſe quale 201
Momenta quid ſint 97
Monetæ imminutio 246
Monetarij redemptores 102
Moſis quinq; libri quales 293
Mulctarum modus 241
Mulli piſcis precium 259
Mutianus quis ſit 158
Myrias quid ſignificet 115
Myriades ducentæ & quadraginta drachmarum uel denariorum quid ualeant 113
Myriades quid ualeant 82
in Myriades dictione quid intelligendum 113
Mythiſtoria quid 189

N

NArciſsi diuitiæ, prouerb. 83
Naues onerariæ quales 252
Nauigium maximum quale fuerit 249
Nauium antiquarum magnitudo 248
Nec uero 68
Nemeſis Adraſtia 31
Nequam quid ſignificet 96
Nero nomiſma omnium maxime extenuauit 100
Nero diuitiarum et pecuniæ non alium fructum putauit quam profuſionem 156
Nero coegit ſenatum ad conferendum ſibi annuum centies ſeſtertium 157
Nero quantum thuris nouiſsimo die ſuæ pompæ concremauit 157
Nero omnium deterrimorum principum facinoroſiſsimus 158
Neronis profuſio 38.157
Neronis domus 156.157
Nicolai Perotti erratum 60
Nihil ad Liberum patrem, prouerb. explicatum 108
Nobilium culpa iacent literæ 24
Noctua nulla in Creta 60
Noctuam Athenas, prouerb. 239
Nomi quid ſignificet 142
Nomiſma quando imminutum 253
Nomentanus ager 265
Nomophylacium 312
Nonuſsis 4
Noſſe teipſum 185
Noueni oboli 43
Nõs quid 14
Numerandi priſcorum mos 154
Numerandi ratio apud Latinos 155
Numerus nullus ultra centum millia olim fuit apud Romanos 203
Numeri apud omnes auctores deprauati 247
Numeri apud Plinium mendoſi 69
Numerorum deprauatorum ratio 71
Numerorum uocabula 82
Numerorum antiquæ notæ 95
Nummariæ rei difficultas 107
Nummariorum tractatus 99
Nummus aureus quando percuſſus 94
quid ualeat ibidem
Nummus et ſeſtertius Rom. idem 87
Nummus & ſeſtertius idem 40.45
Nummi quot facti ſint ex Romana libra 98
Nummi Philippei et Gulielmei 105
Nummi ſemuncia quid 139
Nummo addicere 40
Nummularij ponderis diuiſio 101

O

OBlatio genus penſitationis Franciæ quale 115
Obolus quot chalcos 212
Obolus Atticus 239
Octauiæ Auguſti ſororis defectus 131
Oenophorum quid 237
Οἶκος quid ſignificet 209
Οἰνοχόας quos appellarunt 217
Ὁλκὴ quid ſignificet 46
Ὀλύρας quid ſignificet 231
Onomatotheræ qui 228
Opes hominum olim à cenſu notæ erant 264
Opobalſami precium 259
Ordeum quid, in margine 315
Orca quid ſit 234. eius forma, ibid.
Orcis utuntur ſalſamentarij 234
Otacuſtæ qui dicantur 286
Oues chryſomallæ 175
οὐδὲν πρὸς τὸν Διόνυσον 108
Οὐ μὴν δὲ 68
Oxybaphus quid 211

P

PAlacæ quid 150
Palacranæ quid 150
Palæ quid 150
Palæmon grammaticus 263
Paleæ quid 151

Paleola

Paleolæ quid 151
Palimſeſtum quid 78
Pallas ter mille ſeſtertiū poſſedit 82
Pallas Ro. quàm diues fuerit 270
Palmus quid 5.7.198
Palmus quot digitorum 244
Pamphilus pictor neminem minoris talento docuit 77
Panis ſelibra quid 229
Panis tria genera ibidem
Panes pontificij 231
Panthera 66
Papiæ leges multa 57
Paraſanga quid 160
Pariſina libra 62.143
Pariſina pinta 211
Pariſina uina præſtantiſsima 259
Pariſinum iugerum quale 201
Pariſienſis agri fertilitas 261
Pariſienſes cælatores 137
Pariſienſes Solonis drachma & menſuris utuntur 236
Pariſiis uini abundantia 58
Parthi antea Perſæ dicti 160
Paſtinare quid ſit 263
Paſtophori qui, in margine 291
Pauli Cos. baſilica 137
Pauli iuriſc. locus explicatus 44
Pauonum precia 87
Pecunia unde appellata 40. 55. & 203
Pecoris mulcta Romæ 240
Pelta quid 183
Penſitationum tria genera 154
Pentacoſiomedimni qui dicti 202
Perſarum regnum 142
Perſarū reges Magni unde dicti 187
Perſarum regum conuiuæ 112
Perſarum regum cōclaue & ceruical quale 164. ſcamnū ſuppedaneū regū Perſarū, ibid. uitis aurea, ib.
Perſica duracina 58
Perſicarum opum ſumma ab Alexandro capta 162
Perſcribere quid ſit 121
Pertica quid ſit 201
Pes quid 198
Pes pollicaris 198
Pes opificum qualis 198
Pes quot digitos habeat 244
Pedis diuiſio 5
Petrus Cothardus 171.172
Philadelphi naues 249
Philippi Beroaldi error 218
Philippæi nummi 105
Philoſophandi uera ratio 290
Philoſophia propriè appellata quid, pag. 305
Philoſophia hominib. neceſſaria 301
Philoſophia eſt ſuffragium inter optimam conſcientiam, et iniquiſsimā fortunam deſtitutis 305
Philoſophia ſublimipeta 306
Philoſophia homines cordatos facit, pag. 308
Philoſophi quam rationē ſtudiorum inſtituere debent 285
Philoſophorum ſectæ 286
Picturæ honor 77
Pincerna uocabulum quale 217
πίνω quid ſignificet 236
Pinta quid ſit 236
Pinta Pariſina quid 211
Piſcinarij qui 86
Pityna quid 236
Pixides argyrocopiorum 102
Plinius & Cicero humana ſcripſerūt Minerua 17
Plinius rerum memorabilium omniū auctor 137
Plinius parum accuratè de re nūmaria, & auri argentiq; temperatura ſcripſit 107
Plinius Liuium ſequitur 247
Plinius Auunculus quanti ſua collectanea uendere recuſauit 130
Plinius mathematicarum artium peritus 10
Plinij laus 9
Plinij hiſtoria 70
Plinij uerba de ſeſtertio et Varronis controuerſiā afferūt operi 246
Plinij locus de terræmotu Chriſti 193
Plinij numeri ſunt mendoſi 69.107
Plinij dictum 211
Plinij ſententia de anima 284
Plinij error 9
Plinij uanitas 191
Plinij loci cum explicati tum emendati 5.10.37.40.53.57.58.59 per totum. 60.66.68.71.72. 73.74 per totum. 77.87.88. 89. 90. 92.93.94.95.96. 97.98.99. 100. 101. 102. 103.104.107.112.116.121 123.127.136.137.per totum. 138.139.140.141.142.151 157.158.159.188.191.195 203.211.212.220.222.232 2.3. 245. 246.257. 261. 262.263.266.271
Plinius Iunior quantū patriæ ſuæ donarit 131
Plinij Iunioris locus de Chriſtianis, pag. 192
Plinij Iunioris locus emēdatus 131
Plutarchi locus male interpretatus, à Budæo explicatur 108
Plutarchi locus emendatus 49.50. 82.115.per totum 225
Pocillatores qui 217
Poematis genera quot 8
Poetarū & rhetorū ſalarium 75
Pollex quid 6
Pollis quid ſit 230
Pomorum precia Romæ 57
Pompeius quæ imperio Romano adiecerit 145
Pompeius quantam pecuniæ ſummā in ærarium Rom. triumpho Mithridatico intulerit 115
Pondo quid ualeat 60.61
Pondo, libra & mina idem 46
Pondo Romana quadraginta quid ualeant 215
Pondera negociatoria et medicinalia diuerſa 213
Ponto ſacerdotium quale 133
Pōtificatus redditus olim opimus 83
Pontificatui cœnobiarchiam adiungere quàm ſolenne 276
Poppeæ mors 157
Porcus Troianus 88
Pſegma quid ſit 142
Pſychotrophium quid 220
Prætorum Romanorum in prouincijs poteſtas 132
Priſcianus de talento ſibi non conſtat pag. 80
Priſciani opuſculum De numeris & ponderibus, non eſſe Priſciani 95
Priſciani locus explicatus 79
Priſcorum loquendi mos 52
Priſcorum ignorantia 192
Procerum ignorantia in Gallia 23
Procurator priuatæ rationis 149
πρόνοια quid 290
Propedeumata quæ dicantur 291
Proteas bibēdi certamine clarus 221
Proteus deus marinus 105
Proteus logodædalus 111
Prouinciarum præſides quid diſceſſuri accipiebant 135
Prudentia quid 33.34
Prytanea quid ſit 204
Ptolemæus pater Cleopatræ ultimæ Aegypti reginæ 148
Ptolemæus Philopator nauem quinquaginta ordinum fecit 249. & totius nauis deſcriptio ibidem
Ptolemæi Philopatoris nauis fluuialis Thalamegos dicta 251
Purpura inſigne Romanorum imperatorum 73
Purpura pro ſummo magiſtratu 73
Purpuræ precium 72
Pyctacium quid 125
Pyramides Aegypti 195
Pyrrhica ſaltatio quæ 278
Pytheas Maſsilienſis falſe ſcripſit 10

Pythius

Pythius Bythinius 287
Pythij diuitiæ 266

Q

Quadrans nummus 18.56
Quadrans pro modico potu poſitus 216
Quadrantal quid 197
Quadrantal ſchema mathematicum, pag. 232
Quadreſsis 4
Quadriremem Carthaginienſes primi fecerunt 248
Quadrigati quid ſit 245
Quære peregrinum, prouerb. 298
Quartarius congij quid 236.237
Quinarius nummus 56
Quincuncialis 18
Quincuncialis ordinis ratio duplex, pag. 19
Quincuncialis herba quæ 7
Quinqueremem quis primus fecerit pag. 248
Quintiliani diuitiæ 76
Quirito unde dictum 94

R

Ramentum auri 144
Ratio rotunda quid 111
Regalia quæ 115
Remediũ apud monetales uiros quid, pag. 99
Rependere auro, qualis locutio 77
Romæ ædes magnificæ 127
Romæ quot homines fuerint 67
Romæ quot tribus fuere 125
Romæ ingens ambitus magiſtratum, pag. 132
Romana luxuria 88
Romana uectigalia triũ generũ 147
Romanæ claſſes 203
Romanæ copiæ 38
Romanæ legiones 125
Romani principes regio nomine abſtinuerunt 146
Romani nullum maneriam ultra centũ millia habebant 203
Romanorũ opulentia publica & priuata 65
Romanorum luxus 73
Romanorum tributi ſumma qualis ex Plutarcho ſit 114
Romanorum tributa 145
Romanorũ priſcorũ paupertas 242
Romanum ærarium unde conſtitutũ, pag. 147
Romanum imperium quando ad monarchiam deuenerit 146
Romani ærarij copiæ 69
Romani imperij magnitudo 117
Romani imperij ſtatus & imperitandi ratio qualis fuerit ſub Auguſto pag. 122
Romani imperij termini 146
Roſcij redditus annuus 90

S

Sabinus doctos comparauit 89
Sacerdotes diuitiarũ ſtudioſi 271
S.P.Q.R. quid ſignificent 97
Sacra ſcripta elocutionem mentis humanæ uincunt 292
Sacrificium ſine aqua & igni non recte perficitur 299
Salamandra quid 220
Salinas quis primus inſtituerit 147
Saltatio emmelia quæ 278
Saltatio Pyrrhica ibid.
Sanijs uaſis non litandum 290
Sapientia 33.283.284.285
Sapientia præſtantior prudẽtia 34
Sapientia initiatrix ſciẽtiæ dei 248
Sapientiæ Solomonis libri uerſio qualis 284
Sardanapali pyra, & opes, & exitus 181
Saturnus quando in Italia regnarit, pag. 186
Sauromatæ dicũtur & Sarmatæ 10
Scarus piſcis 157
Scaurus Syllæ priuignus primus Romæ dactylothecam habuit 140
M. Scauri magnificentia in ædificatione theatri 139
Schemata quæ dicantur 7
Schematum genera duo 7
L. Scipio quãti fuerit damnatus 109
Scipionis filiæ dotem ex ærario Romani erogarunt 242
Scrupulus quid 5
Scrupulus quid pendeat 97
Scrupulus quid ualeat 94
Scrupulus ualet denariũ Gallicũ 62
Sementis ratio 202
Semidalis 231
Semiobolus quid 5
Semipes quid 198
Semiſſes quid ſint 258
Semiſextariolus quid 216
Semuncia quid 5
Semuncia uenire bona quid 139
Senatorius cenſus erat 30000. coronatorum aureorum 64. & 73
Seneca cur prædiues à Iuuenale ſit appellatus 264. idem à Suillo ad Neronem accuſatus ibidem
Seria quid 234
Seria uas quale 237.238
Serui ſunt rei familiaris animata inſtrumenta 82
Seruiliæ margarita cuius precij 84
Seruius rex primus æs ſignauit 55. & 203
Seſcunx & Sexcuns 3
Seſoſtris rex ſuperbus 187.195
Seſoſtris regis inſtitutum 195
Seſqui, Seſquialter 3
Seſquipondium 73
Seſtus Niger medicus 220
Seſtertius quid 18.238
Seſtertius quid ualeat 36
Seſtertius nunquam æreus 57
Seſtertius nummus 40.56
Seſtertius & nummus idem 40. 45 87
Seſtertius quid ualeat ad monetam Gallicam æſtimatus 63
Seſtertius et ſeſtertium differunt 36
Seſtertium in nominatiuo pro nũmo non recte dicitur 54
Seſtertium decies quid 47.51
Seſtertium quadringenties 47
Seſtertium quadragies eſt centũ millia aureorum 64
Seſtertium decies, quadraginta partibus plus eſt decem millibus ſeſtertium 47
Seſtertium centies 109
Seſtertium tricies 48
Seſtertium decies quid 48
Seſtertij nota 90
Seſtertiũ nouies millies quid 158
Seſtertium quid ſignificet 51
Seſtertium centies, compendioſa locutio 52
Seſtertium tricies, non tria millia ſeſtertia antiqui dicebant 54
Seſtertij pondus 213
Seſtertij in genitiuo 53
Seſtertij ualor 199
Seſtertio frequentius in ablatiuo 53
Seſtertia ſingula, mille nummos ſeſtertios ſignificant 46
Seſtertia centum, 2500. coronatos ualent 64
Seſtertia xxx. quid ualeant 129
Seſtertia quadringenta 53
Seſtertia centum, & ſeſtertium centies in quo differant 46
Seſtertia quadringenta Cicero minorem ſummam decies ſeſtertio appellauit 47
Sexcuplum & ſeſcuplum 3
Sextadecima caractæ quid 102
Sextans nummus 18.239
Sextarius quid 196.210
Sextarius unde dictus 210
Sextarius Romanus 213.216
Sextarius Pariſienſis 201
Sextarius uini quid capiat 211.212
Sextarius unde dictus 218. ſextarius ſexies ſextantem capit ibidem
Sextula quid 5

Siliquus quid 5.& 6
Siclus quid 182
Siclus Plinij qualis 194
Siligo quid 231
Siliqua fructus qualis 5.101
Similago unde fit 230. eius precium ibidem
Simon magus 194
Simon aquilifer 169
σίτȣ δίκη 42
Soli fertilitates memorabiles 261
Solidus quid 185
Solidus quid ualeat 63
Solidus olim ſextula dictus 253
Solomon Trimegiſtus 292
Solomonis philoſophia qualis 194
Solomonis Sapientiæ loci reſtituti, pag. 284
Solon Athenienſis quatuor cẽſus Athenis inſtituit 202
Spaua quæ dicantur 149
Spintriæ aulicæ 295
Spira quid ſit 37
Spithame quid 5
Sportula quid ualeat 238
Stadij ſpacium 251
Stãmon idem quod ceramium 223
Stater quid 5.185.266
Stater ſiue aureus Atticus 98
Stater multiplex 267
Stater aureus ibid.
Stater Cyzicenus ibid.
Stater Atticus ibid.
Stater Perſicus ibid.
Sterlinus 62
Stipendiarius denarius 268
Stipendiarij aſſes qui ibid.
Stipendium militare quid fuit ibid. & 269
Stipendium militare quando conſtitutum 268
Stomachus proprie dictus 237
Strabo qualis, & unde 32
Strabonis locus emendatus 151
Studiorũ tenor quis tenendus 290
Subciſiuum uerbum quale 6
Suetonius Chriſtianum nomẽ reſpuit pag. 193
Suetonij loci obſcuri explicati & reſtituti 36.39.49.52.117.138 & 159
Suetonij locus de Chriſtianis 192
Summus Iupiter in membranas cœleſtes reſpexit, prouerb. 303
Summum bonum 285
Summum bonum in loculis ſitũ 299
Sumptuariæ leges quæ 241
Super chœnicem ne ſedeas 227
Superindictio quid 115
Superſexta proportio 143
Supra quàm 87
Suſa regia eſt Perſarum, quam Memnon cõdidit, unde Memnonia regia fuit appellata 161
Suſiani theſauri 160
Symmoriæ quid 205
Symmoritæ qui dicebantur 203
Sympoſiacus mos antiquorum 216
Synclides qui dicantur 152
Syntaxis apud Demoſt. quid 205
Syrach locus explicatus 179
Syria terrarum maxima 188

T

Tabularũ pictarũ precium 77
Cornel. Tacitus ſcriptor qualis, pag. 193
Cor. Taciti locus de Chriſtianis 192
Cor. Tacitus locus mendoſus 53
Talentum multiplex 78
Talentum pro ſiclo 182
Talentum quot minis conſtet 42
Talentũ & ſiclus apud Hebræos pro eodem 194
Talentum Æginenſe 143
Talentũ Atticũ quid 78.108.143
Talentũ Atticum quid ualuerit 92
Talentũ Atticum magnum quid 79
Talentũ Atticum minus quid ibid.
Talentum Atticum eſt ſexaginta minarum 110
Talentum Athenienſe 78
Talentum Babylonicum 142
Talentum Euboicum 79.144
Talentum Hebræorum duplex 184
Talentũ Hebræorũ nouũ quid ibid.
Talentũ Hebræorũ uetus quid ibid.
Talentum Hebræum quale 194
Talentum auri quid ualuerit 130
Talentum Romanũ ſex millium denariorum 80
Talentũ nũmarium Hebræorũ 185
Talentum negociatorium quale 80
Talentũ apud Suidam & Heſychium quale ſit ibid.
Talenti æſtimatio ad coronatos Gallicos 81
Talenti mentio quando ad Romanos peruenerit 80
Talenta auri uiginti quid ualent 77
Talenta centum quid ualeant ibid.
Talentũ ſex millia quid ualeant 204
Tarara quid 151
Tarius Ruffus 271
Tele quid 205
Tellenones ſiue tollones quid 96
Templum à Solomone cõditum quid ſignificauerit 293
Tertulliani locus de Chriſti morte pag. 193
Teruncius nummus quis 56.238
unde dictus 56
Tetartemorium quid 10
τεταρτημόριον 17
Tetradrachmus nummus 78
Tetrobolum quid 239
Theodorus Gaza 17.221
Theodori Gazæ lapſus 223
Theriotrophium quid 88
Theticus cenſus qualis 202
Threnodus uates 280
Thucidides ab exilio reuocatus, ut hiſtoriam quæ nunc extat ſcriberet pag. 76
Tigranes rex à Pompeio uictus 133
Tiridates rex Armeniæ 156
Tonnelli quale uaſis genus 235
Torquatus tricongius 219
Torquati temulentia 211
Traianus imperator acri ingenio præditus 193
Translatitium quid 60
Treſsis 4
Tribules qui dicti 207
Tribunitia poteſtas, & proconſulare imperium 240
Tributa Græcè φόρȣς 116
Tridrachmus nummus 78
Triens quid 5.56.195.238.239
Trierarchia munus quale 207
Trinarrion 11
τριμοίριον 17
Triobolum quid 239
Tripartinum quid 158
Triremem quis primus fecerit 248
τριτύς quid 223
τριτημόριον 17
Tritici pondus 214.215
Tritici fertilitas in Africa 261
Triticum Gallicum & Francicũ ponderoſum 214
τρίτον ἡμιδράχμον 18
Triumuiralis partitio 120
Triunx nummus 56
Trogi locus explicatus 152
τρόπων uerbi differentia 184
Turdetania & Bætica eadem 150
Turdus uocalis 60
Turdi quanti Pariſiis ualeant 88
Turonenſis libra 143

V

V quid ualeat 95
Variana clades ibid.
Varius in Germania cæſus 125
Varronis locus corruptus 87
Varronis locus emendatus 58
Varronis, Plinij, & Feſti ſententia de ſeſtertio 246
Vaſarium quid ſit 134
Vectigalia Græcè τέλη 116
Ventriculus hominis qualis 237

Ventrima-

Ventrimani qui 229
Veritas contubernalis quid, in margine 279
Verris furta qualia 37
Veruactum quid 201
Veſpaſianus Auguſtus tributa & uectigalia ſub Galba omiſſa reuocauit 159
Veteranorũ militũ ſtipendium 268
Vinea domini quid ſignificet 278
Vinearum precium 262
Vina in dolijs inueteraſcere non ſinebant antiqui 235
Vina Pariſina præſtantiſſima 259
Vini Opimiani precium 261
Vini precium apud antiquos 269
Virgilius poeta tres Aeneidis libros Auguſto recitauit 131
Virgilij diuitiæ & domus 131
Virgiliani uerſus aurei qui 131
Viri monetales 102
Virtutes regni tutelares 314
Vitellius precipuè luxuriæ ſæuitiæq́; deditus 157. cœna eiuſdem ibid.
Vitellij patina 158
Vitellianus luxus 158
Vitium cultus 259
Vitruuij locus moleſtiſſimus 244
Vitruuij locus emendatus 245
Vlyxes Sirenũ cantu impeditus 290
Vlyxes πολύτροπος 291
Vncia quid 198
Vncialis altitudo 257
Vnciales literæ 7
Vnciaria ſtips 239
de Vnionibus quędã neceſſaria 84
Vrna quid 236
Vrna quid capiat 211
Vſura duplex 43
Vſura terreſtris 43
Vſura centeſima 41
Vſura menſtrua 41
Vſura ſeſquicenteſima 42
Vſura nautica duplex 43
Vſura heteroplus 43
Vſura amphoteroplus 43
Vſura legitima quanta 44
Vſuræ beſſales 44
Vſura unciaria 44

X

X —X. X— quales notæ 95
Xenagogi qui dicantur 305
Xenomania quid 170
Xerxis copiæ 224
Xeſtes quid 236

Z

Z Eugitæ qui dicti 202
Zoroaſtres aſtronomus 191

FINIS.

ERRATA.

Folio 4. linea 21. lege uerbis. 14. 46. mirificè. 25. 28. Ne. 73. 22. boloſericis. 82. lin. ult. libratos. 114. 24. inueni, ſine diuiſione . 117. 4. Latinus. 145. 13. Taurum. 165. 3. auctor. ibid. 4. auctor. ibid. l. 50. deprehendi. 197. ult. faciunt. 202. 20. cenſus. 221. 5. ſiue. 244. 2. quincunce. 269. 43. Plinium. 304. 8. Budæe. 306. ult. quiritatu.

GVLIELMVS BVDAEVS PARISIENSIS, REGIVS SECRETARIVS, AD OPTIMVM QVENQVE & candidiſſimum uirum, literarum & philoſophiæ ſtudioſum, Præfatio in libros De aſſe & partibus eius.

NATVRA comparatum eſſe uidemus,ut qui aliquid efficere ſe poſſe confidant, ij ad id aggrediendum,auſpicandum,abſoluendum,toto(ut dicitur)pectore,totaq; cogitatione incumbant: idq; nihilo ſecius, etſi abſq; rei familiaris detrimento, aut ualetudinis incommodo facere nō poſſe intelligant,nedum ſi nullum inde dignum operęprętium expectent.tanta uis eſt naturæ ad ea impellentis, ad quæ nos aptos fecit. Quū autem humanis animis nihil magis intelligentia ingenitum ſit,quæ parens eſt ipſa omnis inuentionis:fit eiuſdem naturæ inſtinctu,ut quàm quiſq; ingenio maximè præſtat, tam is ad comminiſcendum ſemper aliquid maximè intētus ſit & pronus. Quod uidens (ut arbitror) Homerus ingeniorum uertex,homines alpheſtas interdum appellauit, quaſi indagatores,& inueniendi ui præditos. Interdum id uocabulum pro hominibus uſurpauit, quaſi ſcilicet hoc hominis maximè proprium eſſe exiſtimaret, indagare & inuenire. Inde artium omnium conſummatio,quas Varro intra mille annos repertas & abſolutas fuiſſe tradit,cum uarias ſcilicet uſus meditando excuderet artes:ut inquit Homerus alter. Verumenimuero res multæ præclaræ ab antiquis uel inuentę,uel uſurpatę, & in eorum uſu poſitæ,ita uel æui ſitu ſqualidæ, uel incuria temporum neglectæ, uel rerum inclinationibus diu deſitæ fuerunt, ut iterū inueniendas in uſum ſuum eaſdem poſteritas habuerit.Quare uirorum acrium doctorumq; diligentia tantum una & altera ætate effectum eſt cōmentando,ut antiquitas propemodum interpolata in uſum linguæ Latinæ ad nos perueniſſe uideatur.Quum igitur ad ea quæ reſtabant inueſtiganda,ita animatos æquales ætatis noſtræ ſtudioſos animaduerterem, ut certatim unuſquiſq; in cōmune negotium nauare operam contenderet,quaſi è medio deſumere ſibi gloriæ argumentum:auſus ſum & ipſe, cum ad hæc ſtudia nec parū nec leuiter incubuiſſem,quæ cōminiſci potueram,in medium afferre:ſi forte ipſa quoq; placere, & adiuuare laborem inquirentium poſſent. Itaq; Annotationes primū in Pandectas edidi:in quibus non pauca contra receptam in uulgus hominū opinionem, & multarum ætatum ſententia præiudicatam,in iudicium deduxi, nonnulla etiam fortaſſe ne inter doctos quidem ſatis animaduerſa. Qua in re utinam mihi non obfuerit quòd tumultuoſius quàm decebat, in medium attuli quæ tumultuariè collegerā. ita enim inconſulto feruore me intuli in publicum, ut facilius culpam deprecari,quàm nunc infiϲiari aut excuſare poſſim:auſus ipſe Mineruam(ut aiunt) Athenis uiolare,id eſt,Accurſij auctoritatem inter iuriſperitiſſimos obtrectare,quæ ſumma & optima pars eſt noſtrorum magiſtratuum. Nunc alteram lucubrationē grandioris incepti operoſiorisq; profero: nō in unum genus illam quidem editam aut diſciplinarum,aut artium: ſed in uniuerſum pertinentem ad antiquitatis interpretationem, & per omne propè genus auctorum probiorū utraq; lingua patentem.Quin & illud intereſt,quòd in illa cōmentatione cum ignorantiæ alumnis res mihi tantū fuit, quibus ferè ueritas retrorſum longius repetita perſuaderi uix poteſt. Docti autem uiri nullum mihi negotium faceſſere uidebantur, qui uel ipſi ueritatem ſuapte intelligentia deprehēdere ſolent, uel dociles ad optimā quanq; doctrinam ſe præbere non grauātur. At uerò huius ea ratio eſt & conditio,minimè quidem ipſa popularis,ut quas res in iudicium affero,ijs de rebus cenſuiſſe rectè non niſi ſolus & unus poſſim. Quo fit,ut ſi in ſumma fortè operis (ô præcipitem ſcribendi ſortem, nō modò ancipitem)hallucinatus eſſe uidear, omnium ſcriptorū recentiorum præiudicijs, & præcipuè doctiſſimi cuiuſq;,damnatum me iri neceſſe ſit. Huius anxietatis unum id demū ſolatium habeo,quòd ſi ſecundum me(ut ſpero)doctorum qui nunc ſunt ſuperſtites,cōſenſus pronunciarit,in huius certaminis palma nullā ſibi partem fortuna uendicabit, nullam inde frondem hominum quiſquā præcerpturus eſt.Nam cum res attuli nō fortè fortuna repertas, ut le-

gendo fit interdum, ſed omnib. ueſtigijs indagatas, ijsq́ partim exoletis, partim perplexè inuolutis: tum uerò ita res nata tulit, ut enarratorũ lites nullas uertere in meam rem potuerim, quum eodem errore (niſi fallor) concordes ad unũ offenderim; ſic fit ut nec repoſitũ cibum nec frigidũ attulerim, nec qui faſtidiũ mouere ſtomachis à copia lectionũ redundãtibus poſſit. Primus enim (ut reor) inſtaurandã hanc partem uetuſtatis ſuſcepi, non ab alijs illam quidem neglectã, ſed uel hactenus conclamatã, uel præuaricatione tranſmiſſam. Addidi etiam uocabula non è promptuaria penu ſumpta, quum ipſum per ſe operis argumentum ſuopte guſtu poſſet ad ſtomachos acriores facere nulla etiã ſermonis iucũditate conditũ. Titulum operis eum elegi, qui rem tractandã implere rectè intelligentib. poſſet, nec tamẽ profiteri Archimedeũ quoddam inuentũ uideretur, aut auidã ſpem legentiũ immani pollicitatione fruſtrari. Nam neq́ eiuſmodi librũ condidiſſe glorior, qui in arce Mineruæ ſtatim conſecrandus ſit: nec rurſus cuiuslibet induſtriæ eſſe cenſeo, pondera & mẽſuras priſcorũ, nomiſmatis Græci Latiniq́ rationẽ æſtimationemq́, ſimul numerandi colligẽdiq́ modũ hoc tempore explicaſſe, ac priſcã mundi opulentiam ad nummũ perpẽdiſſe. Id quod niſi effeciſſe uidebor, propoſiti compos non ero. Mercimonij uerò expoſiti explicatio docebit (ut eſt in ſermone hominũ) quid inſtitor rerũ nouarũ uiſendũ attulerit. Neq́ uerò uitio mihi uertetur (ut arbitror) quòd adhuc unus inuentus ſim qui res dẽſiſſimo ſitu uetuſtatis obductas refricare nunc auderẽ, reiq́ comploratæ & ab alijs abiectæ explicationem ab longiorib. ſeculis repetere, quàm ut eorũ nunc redire ſcientia poſtliminio poſſet, præſertim accedẽtibus tot memoriȩ noſtræ ſuperiorisq́ præiudicijs. Non ſum enim neſcius quoſdã de opere tantum fama cognito, nec adhuc abſoluto, ſententiam eam tuliſſe, propè ut bidental mouiſſe à quibuſdã exiſtimarer, qui tanto interuallo hunc lapidẽ molirer ab omnib. intactũ, aut certè inconcuſſum. Hoc aũt ea de cauſa libẽtius ſuſcepi, ut æqualiũ poſterorumq́ ſtudia, noſtrorũ præcipuè, ad parem aut maiorem contentionẽ excitarẽ, & in eandem cauſam mecũ quamplurimi incumberent. ſimul ocioſæ huius uitæ rationem, quàm libens amplexatus ſum, occaſionẽ præbente temporis conditione, conſtare mihi apud patriã meam uolebã. Cuius rei indicium hoc eſſe uolo, quod nemini uni hunc librũ, ſed genio Franciæ patriæq́ dicare conſtitui. Nullũ enim amplius præmiũ laboris propè ſeſquiannui exoptaui, quàm ut gratiã uniuerſim à Francis, & ſubinde à Pariſiẽſibus municipib. meis inirem. Dolebã etiam uehementer eam opinionem temerè inualuiſſe, quaſi ingenia Gallica à Quinquatribus Mineruæ interdicto naturæ ſummouerentur. Qua de re in opere ipſo quid ſentirem explicui, neſcio quàm appoſitè. Itaq́ ſub nomine iam dicto librũ auſpicatè proditurũ cenſui, ut uel Genio uel Mineruæ Franciæ, quaſiq́ in æde Honoris publici dicatus eſſe uideaẽ. Nunc uiros doctos huius certaminis iudices, qui de captu noſtro ſcriptis alijs cognito, coniecturã facturi ſunt in huius operis ſummã, exorandos habeo, ut Areopagitarũ more rem magis iudicandam ꝙ reum animaduertant. librum prius perlegãt, relegantq́, argumenta probationesq́ expendant: ita quod uiſum fuerit, ad extremũ pronuncient. Et quando ita neceſſe eſt, ut ex oratione noſtra æſtimatio noſtri fiat, quum libris in publicum editis calculum ipſe iudicibus iam porrexerim, monitos eos uelim, ut ſpecimen iudicij non à muſteo adhuc ſtylo noſtro, tyrocinijq́ feruore exultanti, ſed ab auſteriore ſumant, aut qui iam intepuiſſe & cõſediſſe uideatur: non aliter atq́ ſi de uino iudicium faciendum habeant, de amphora potius aut certè de dolio quàm de lacu ſumi par ſit. Poſtremò autem hoc libens ab omnibus lectoribus arbitris & ipſis operis poſtularim, ut cum mihi leuiores culpas condonarint, cui Ariſtarcho nullo uti licuit: ſicubi obſcuriores fuimus, quàm ut abs quolibet lectore planè aut facilè intelligamur (ut certè interdum de induſtria fuimus, quoniam ita referre aut noſtra aut decori arbitrabamur) ibi ut diem ipſi partim iudicij ſui diffundãt, quoad alios acriores conſuluerint: partim quaſi ſibi hæc inquirere non uacet, aut pigeat, de figuratis locis non liquere fateantur potius, quàm ut præproperè aut iniquè quicquam de nobis pronuncient. Vale optimè lector, & eandem in cauſam mecum primo quoq́ tempore incumbe. Pariſiis Idibus Martij, Anno Domini M D XIIII.

GVLIELMI BVDAEI PARISIENSIS, CONSILIARII REGII, DE ASSE ET PARTIbus eius, Liber primus.

ASSIS partes ſunt quadrãs, triens, ſemis, bes, & dodrans, & aliæ *Aſsis partes*
enumeratæ in lege Seruum, ſub titulo De hęredibus inſtituẽdis:
libro duodetriceſimo Pandectarũ: quo in loco male ſexcuns le- *Sexcuns*
gitur per x in priore ſyllaba, & per s in poſteriore, inuerſa ortho
graphia: quum uiceuerſa ſeſcunx & ſeſcuncia unciã ſignificet, & *Seſcunx*
unciæ dimidiũ: qui error etiam in ſeſcuplo inualuit, pro quo uo-
cabulo ſexcuplũ per x plerunq; legitur in exemplaribus: errore
haud contemnẽdo. Eſt enim ſexcuplum, quod ſexies id capit ad *Sexcuplum*
quod relationem habet: Græcè hexaplum appellatur: ut ſenarius ſexcuplus eſt ſingu
laris numeri. at ſeſcuplum per ſ ſcriptũ, quod & ſeſquiplum dicitur, numerũ hemio- *Seſcuplum*
lium ſignificat, qui Latinè etiam ſeſquialter appellatur, ut quum dicimus ſenariũ ſeſ- *Seſquialter*
quiplum eſſe quaternarij. continet enim eum totũ, & inſuper dimidiam eius partem.
Eadem ratione ſeſcunx & ſeſcuncia hemioliam rationem ad unciam habet: & ſeſqui-
pes ad pedem. Hæc aũt omnia uocabula ab uncia declinata, per x in fine ſcribenda
ſunt, ut quincunx, ſeptunx, deunx: licet hoc perrarò à librarijs obſeruatum ſit. Hoc au
tẽ ex eo intelligimus, quòd x recti caſus, in genitiuũ per c exire ſolet: ut phœnix phœ
nicis, felix felicis. Sic igitur deuncis & ſeptuncis genitiui, deunx & ſeptũx rectos ſuos
expoſcunt. Porrò ſeſqui uocabulũ in appoſitione inuentum, pro hemiolio accipien- *Seſqui*
dum eſt, quod perindè eſt ac ſi dicas, tantundẽ & ſemis. Cicero in lib. de Oratore per-
fecto, Pes, inquit, qui adhibetur ad numeros, partitur in tria, ut neceſſe ſit partẽ pedis
aut æqualem eſſe alteri parti, aut altero tanto aut ſeſqui maiorem. ita fit æqualis dacty
lus, duplus iambus, ſeſqui pæan. Seſqui appellauit pæana: quia pes omnis pæan lõga
una ſyllaba & breuibus tribus conſtat. at longa ſyllaba in temporũ metricorũ ratione
duas breues æquare dicitur. ita fit, ut tres breues longam unam dimidio ſuperẽt. nam
ternarius ad binariũ relatus, ſeſquialteram proportionẽ habet. Quo modo igitur da-
ctylus æqualibus partibus conſtat, quia prima longa duabus breuibus ęqualis eſt: ſic
pæan alteram partem dimidio maiorem habet. Iambus etiam altero tanto maiorem,
hoc eſt duplam. breuis enim ſyllaba, longa eſt dimidiata. Fortaſſe autem illa uerba Ci
ceronis ſic legerẽtur rectius: aut altero tanto maiorem, aut ſeſqui: hoc ſenſu, ut pes al-
tero tanto maior, in ſecunda ſui parte ſit duplus: qui aũt non altero tanto, ſed dimidio
maior eſt, ſit ſeſqui, ad priorem partem poſteriore parte relata: non aũt ſeſqui maior:
quia ſeſquiplum minus eſt duplo. Locus autem Cic. præpoſterè lectus, uiros doctos
haud ita pridem in errorem pertraxit. In compoſitione aũt ſeſqui itidem dimidio ma- *Seſqui*
ius ſignificat: quod Græco uocabulo hemiolium à noſtris etiam appellatur, ut ſeſqui-
pes, ſeſquicubitus, ſeſquidigitus, ſeſquiiugerum. unde ſeſquipedalia tigna apud Cæ-
ſarem, hoc eſt pedis unius & dimidiati, quod ad craſſitudinem referendũ eſt: & apud
Horatium ſeſquipedalia uerba: & ſeſquimenſis, menſis & ſemis. Hoc autem ſeſqui ſi-
gnificat ſiue cum uocabulo componatur menſurã aut numeri aut temporis aut modi
ſignificante, ſiue etiam cum alio quocunq; uocabulo, ut ſeſquiopera apud Columel-
lam, & ſeſquiplaga apud Plautum & Tacitum, & ſeſculyxes in præfatione Plinij: quo *Seſculyxes*
uerbo, ſi rectè emendatum eſt (nam eius uerbi ueſtigium nullum in antiquis exem-
plaribus Plinij extat) ego hominem ſummè aſtutũ & ueteratorem planè expolitum
intelligo. fit eius uocabuli mentio apud Noniũ. Tacitus lib. 15. Et ille multũ tremens,
quum uix duobus ictibus caput amputauiſſet, ſæuitiã apud Neronem iactauit, ſeſqui
plaga interfectũ à ſe dicendo. Plautus in Captiuis: Inde porrò ibis in latomias lapida
rias: ibi quũ alij octonos lapides effodiunt, niſi quotidianus ſeſquiopus effeceris, ſex-

centoplago nomen indetur tibi. hoc eſt, niſi tu duodenos effoderis. Seſqui Græci nō
habent quomodo uno uocabulo ſignificent, nec ideo minus eleganter id exprimūt,
hoc modo loquentes, ut Demoſthenes κατὰ θεοκρίνου, ἐν τῇ τοῦ ἀριστομάχου οἰκίᾳ ἐδόθη τρία ἡμι-
μναῖα τούτῳ ὑπὲρ ἀδελφοκτονίας. Cùm ſeſquiminam dicere uellet, τρία ἡμιμναῖα dixit, hoc eſt
tres ſemiminas. Sic Xenophon τρία ἡμιδαρεικά pro ſeſquidarico dixit. τοῖς στρατιώταις ἐ-
πιδώσειν ἡμιόλιον τὸν μισθόν, ἀντὶ δαρεικοῦ τρία ἡμιδαρεικά. Militibus ſeſquiſtipēdium dedit, uel
ſeſquiplum ſtipendium, & pro darico ſeſquidaricum pependit. Et in Oeconomico
τριημιπόδιον, ſeſquipes, ut πενθημιπόδιον, duo pedes & ſemis, hoc eſt quinque ſemiſſes.
Cæterùm ſeſquitertium, ſeſquiquartum, ſeſquioctauum, & alia quæ in proportionib.
ſignificandis uſurpantur, & antehac non modo à mathematicis, ſed etiam à doctiſſi-
mis uiris frequētata ſunt & prolata, rectè nec ne & Latinè dicta ſint, an ſecus, alterius
eſſe inſtituti nunc duximus. Scio enim eſſe qui improbent: quibus ego non aſſentior,
cùm Cicero ex Platone Timæi locum repetēs uti non dubitarit. Verùm (ut diximus)
ut ſeſquunx, ſic etiam ſeſquuncia dicitur: & deunx, & deuncis in recto, & as & aſſis,
& ſemis & ſemiſſis, bes & beſſis. Varro lib. 1. De lingua Latina, aſſem ab ære dictum
As eſſe putat. as enim & libra & pondo idem ſignificant: unde aſſipondium & dupon-
Libra dius, ab aſſe fiunt: treſſis, quadreſſis, nonuſſis, & decuſſis, pro tribus, quatuor, nouem
Pondo & decem aſſibus: & rurſus pro binis decuſſib. uiceſſis: & triceſſis pro tribus, hoc eſt
Centuſsis tricenis aſſibus: & centuſſis pro denis decuſſibus: quo maius æris apud antiquos uo
cabulum nullum fuit. Perſius, Et centum Græcos curto centuſſe licetur, id eſt cen-
tum aſſibus. Decuſſim Vitruuius pro decade accipit lib. 3. his uerbis, Platoni pla-
cuit denarium numerum ea re perfectum, quòd ex ſingularibus rebus, quę monades
apud Græcos dicuntur, perficitur decuſſis, quæ ſimul ac undecim aut duodecim ſunt
factæ, quot ſuperauerint, non poſſunt eſſe perfectæ donec ad alterum decuſſim per-
uenerint. Alibi pro decuſſatione accipit lib. 10. quo in loco de cochlea, id eſt orga-
no loquens, ſic inquit, Ita quò loci deſcribuntur lineæ quæ ſunt in longitudine ſpectā
tes, faciendæ decuſſationes, & in decuſſationibus finita puncta. his ita emendatè de-
ſcriptis, ſumitur ſaligna tenuis, aut de uitice ſecta regula, quæ uncta liquida pice, figi-
tur in primo decuſſis puncto, deinde traijcitur obliquè ad incedentes longitudines
& circuitiones decuſſium. Decuſſes & decuſſationes Vitruuius uocat rectas & exa-
ctas diuiſiones complanatorum capitum tigni & exaſceatorum: quę decuſſatio fit du
ctis lineis quatuor ad centrum complanati tigni ſeſe interſecantibus, ita ut lineę areo
Octantes las octo faciant trigonas, quas uulgo facies appellamus. ob id octantes ab eodem au
ctore dicuntur. Hoc autem facile eſt intelligere, ſi quis per ambitum teretis materiæ,
& in duobus ſummis capitibus læuigatæ complanatæque, iiſdem ſpacijs octo puncta
adnotet, & à puncto ad punctum obuerſarium perpetuam lineam ducat. ſic enim fit
ut omnes lineæ per centrum planitiei tranſeant, & ſimilitudinem ſtellæ reddant. Pli-
Cap. 33 nius lib. 18. de uentorum obſeruatione loquens: Obſeruato ſolis ortu quocunque li-
beat die, ſtantibus hora diei ſexta, ſic ut ortum eum à ſiniſtro humero habeant, cōtra
mediam faciem meridies, à uertice ſeptentrio erit: qui ita limes per agrum currit, car-
Cardo do appellatur. Circumagi deinde melius eſt, ut umbram ſuam quiſque cernat: alioquin
poſt hominē erit. ergo permutatis lateribus, ut ortus illius diei à dextro humero fiat,
occaſus à ſiniſtro: tunc erit hora ſexta, quum minima umbra contra medium fiat ho-
minem. per huius mediam longitudinem duci ſarculo ſulcum, uel cinere lineam uer-
bi gratia pedum xx. conueniet: mediamque menſuram, hoc eſt in decimo pede, circū-
ſcribi circulo paruo, qui uocetur umbilicus. per hunc medium tranſuerſa currat alia li
nea: hæc erit ab exortu æquinoctiali ad occaſum æquinoctialem: & limes qui ita ſeca
bit agrum, decumanus uocabitur. ducantur deinde aliæ duæ lineæ in decuſſeis obli-
quæ, ita ut à ſeptentrionis dextera læuaque ad auſtri dexteram læuamque deſcendant, o-
mnes per eundem currant umbilicum, omnes inter ſe pares ſint, omnium paria inter
ualla. Qui hunc locum Plinij intelligit, quid ſit decuſſare, optimè nouit. Quòd ſi quis
Plinium eo in loco non facilè intelligit, uideat Vitruuium lib. 1. & octogonum ſche-
ma apud eum decuſſatum: quo in loco de colligendis uentorū flatibus loquitur. Ve-
rùm quandoquidem eum in locum Plinij incidimus, obiter duo eius uerba emendā-

da duximus,id quod in hoc opere ſępenumero faciemus.ſic enim fert inſtituti operis
ratio,ut non contemnendū operæprecium facturi uideamur, ſi in huiuſmodi diuerti
cula caſtigationū modicè euagemur:nec ſi id facere aut nolimus aut nequeamus,cur-
ſum inoffenſum tenere tractatus hic noſter poſſit.Quandoquidem igitur in eam ne-
ceſſitatem incurrimus nonnunq; librorum caſtigandi, & eodem legentium utilitas
nō parua nec ſine quadā oblectatione competitura uidetur, age uideamus an ab hoc
loco haud abſurdè auſpicaturi uideamur, qui ut ſilentio fortaſſe præteriri potuit ſine
præuaricationis nota,ſic ita obtuliſſe ſe uidetur, ut uitio uerti nobis non poſſit quaſi
occaſionē eius quæſierimus.ſequitur enim uerba Plinij ſupradicta continuò hic uer-
ſus, Quæ ratio ſemel in quoq; agro ineunda erit, uel ſæpius ſi libeat, ita uitæ ligno fa- *Plinij locus*
cienda regulis parib.in tympanū exiguum,ſed circinatum adactis.Sic in omnibus im
preſſis libris legitur, conniuente etiam Hermolao Barbaro Plinij caſtigatore.ego ex
antiquis ſic reſtituendū puto, Vel ſæpius,ſi libeat uti, è ligno faciēda regulis paribus.
quorum uerborū apertus eſt ſenſus.Decuſſis ſignificationem Columella quoq; clarè
ſignificat lib.5.de iugata uinea loquēs:Ferè aūt prædicta ætas læto ſolo truncoq; tres
materias,rarò quatuor deſiderat, quæ per totidem parteis ab alligatore diuidi debet;
nihil enim refert iugum in ſtellam decuſſari atq; diduci,niſi & palmites adiungantur.
Decuſſare propriè per mediū ſecare ſignificat,id quod oſtendit Cic.in lib.De uniuer- *Decuſſare*
ſitate quum inquit:Hanc igitur omnē coniunctionem duplicē in longitudinē, diffi-
dit,mediæq; accōmodans,mediam quaſi decuſſauit. Plena enim decuſſatio fit cum li
tera X in ſeipſam tranſuerſa incidit,ut ex eo loco Platonis intelligēdum datur, quem
Cicero Latinum fecit.Martianus de coluris loquēs in 8.Alij à cardine meridiano in-
cohamenta circuli perhibentes,eundē per arcticum uerticē unde ortus eſt,denuo re
tulerunt:qui quidē aliū ab ortu circulum decuſſantes, in quatuor quadras mundi am
bitum diſcreuerunt.Et decuſſatim apud eundē in primo,Hinc roſis decuſſatim uincu-
latis ſertata contextio. Poſt unciā ſequuntur partes unciæ,ut ſemuncia, id eſt dimi *Semuncia*
dium unciæ:& ſextula,ſexta pars unciæ:uerbū etiam in teſtamētis uſurpatū. Cic. pro *Sextula*
Cecinna:Teſtamento facto mulier moritur:facit hæc hæredē ex deunce & ſemuncia
Cecinnā,ex duabus ſextulis M.Fulciniū libertum ſuperioris uiri,Ebutio ſextulam a-
ſpergit.Hæreditatē,id eſt aſſem,his uerbis Cicero in deuncē, ſemunciā, & tres ſextu-
las diuiſit.Ex quo liquet ſextulā tertiam eſſe partem ſemunciæ, & unciæ ſextā. Duas
ſextulas dixit pro tertia parte unciæ, quū tamen aliud uocabulum Latinum haberet,
duellam ſcilicet.nam duæ ſextulæ duellam faciunt: quæ tertia pars eſt unciæ, hoc eſt *Duella*
ſexta & triceſima totius aſſis.Poſt hæc ſequitur drachma,octaua pars unciæ:quę ipſa *Drachma*
geminata ſiciliquū efficit,aſſis duodequinquageſimā.Drachma in terna ſcrupula di- *Siciliquum*
ſtribuitur,quæ à Græcis grāmata,id eſt,literæ ideo dicunt, quòd quatuor & uiginti li *Scrupulum*
teras Græci in alphabeto ſuo habēt,quot uncia ſcrupulos capit, & dies ciuilis horas. *Gramma*
Scrupulū rurſus in binos obolos diuiditur,ut obolus in binos ſemiobolos. Vltra has *Semiobolus*
minutias nullum eſt uocabulū facilè Latinis uſurpatum. Itaq; menſores poſt mēſuras
maiores (de quibus ipſis ſatis latè in Annotationib.noſtris diximus) ad pedē deſcen *Vocabula*
dentes & palmum, nec habentes quomodo palmum cōmodè diuiderent (ut auctor *menſorum*
eſt Boethius)id quod inter palmum & digitum medium erat,unciam uocare inſtitue
runt,ſecundo loco digitū,tertio ſtaterem,id eſt ſemunciam,quarto quadrātem,quin- *Stater*
to drachmā,ſexto ſcrupulum,ſeptimo obolum,octauo ſemiobolū, quem Græci cera
tium uocant,nono ſiliquā, decimo loco punctum,undecimo minutum, duodecimo
momentū poſuerunt.Alij ſiliquam Latinè putant eſſe id quod Græci ceratiū dicunt, *Ceratium*
hoc eſt ſiliquæ fructus granū.Siliqua in Italia naſcitur hodie quoq; longitudine digi- *& ſiliqua*
tali,latitudine pollicari,ut auctor eſt Plinius:intus habet grana, quę ſena ſingula ſcru
pula pendent,hoc eſt diobolum.Pes igitur in duodenas uncias partitur,dicimusq; ſe *Pedis diuiſio*
miſſem pro ſex pollicibus,ut noſtrates loquuntur,id eſt octo digitis.Spithame Græ-
co uocabulo dicitur menſura digitorū duodecim, hanc noſtri dodrantem appellare
ſolēt.Palmus quaternos digitos ſignificat,& alio nomine quadrās uocatur. eademq;
ratio in reliquis ſeruatur,ut in triente et beſſe,quorum ratio facilius pollicū uſu quàm
digitorū iniri poteſt,ut triens quaternos pollices ſignificet,& bes octonos. & itidem

Pollex in minutiȷs. eſt enim pollex medius inter palmū & digitum, quam unciam Boethius
Iugerum à menſoribus uocitatam eſſe dicit. Varro lib. 1. Rerum ruſticarum, Iugeri, inquit, pars
minima dicitur ſcrupulum, id eſt decem pedes, & longitudine & latitudine quadra-
tum. ab hoc principio menſores nonnunq̃ dicunt in ſubſiciuum eſſe unciam agri aut
ſextantem. Hoc pugnare uidebitur cum antedictis, niſi intelligamus unciā agri duo-
decimam partem iugeri intelligi, unciȩ autem quartam & uiceſimam ſcrupulum eſſe,
hoc eſt drachmæ tertiam: qua ratione fit, ut ducenta octogintaocto ſcrupula ſint in
iugero: quæ ſi centenario multiplicētur (hoc eſt denis quoquouerſus pedibus, ex ſen
tentia Varronis ſupradicta) duodetriginta pedum quadratorum millia, & octingen
ti pedes fient, quæ eſt menſura iugeri. Varronis igitur uerba ita intelligenda ſunt, ut
ab uncia agri ad ultimam minutiam deſcendatur, quam uult eſſe ſcrupulum, hoc eſt
ducenteſimam & octogeſimamoctauam partem iugeri, & iugerum ducenteſimam
partem centuriæ. Rurſusq́ à ſcrupulo quaſi metiendi initio ad unciam perueniri, &
Subſiciuum ſextantem, & alia menſurarum maiorum uocabula. Subſiciuum aūt uerbum eſt men
ſorum, ut alia permulta, quorū Boethius in geometria meminit. Columella uerò lib.
6. iugeri partitionem faciens, minutias à dimidiato ſcrupulo incohandas eſſe cenſet.
ſic enim inquit: Vt à minima autem parte iugeri, id eſt ab dimidio ſcrupulo incipiam,
pars ducenteſima octogeſimaoctaua pedes efficit quinquaginta, id eſt iugeri dimi-
Columellæ lo dium ſcrupulum. Verùm numerus eo in loco corruptus eſt. non enim pars ducente-
cus reſtitutus ſima octogeſimaoctaua, ſed pars quingenteſima ſeptuageſimaſexta legēdum eſt. ſic
enim recta calculi ratio expoſcit, & facile eſt ex Varrone intelligere, & ex ȷs quæ a-
pud eundem Columellam ſequuntur: quanquam & ipſa corruptiſſima ſunt: ſed hoc
modo emendanda, totusq́ locus ille ſic legendus, Vt à minima parte, id eſt à dimidio
ſcrupulo incipiamus, pars quingenteſima ſeptuageſimaſexta, pedes efficit quinqua-
ginta, id eſt iugeri dimidium ſcrupulum. pars ducenteſima octogeſimaoctaua, pedes
centum, hoc eſt ſcrupulum. pars centeſima quadrageſimaquarta, pedes ducētos, hoc
eſt ſcrupula duo. pars ſeptuageſimaſecunda, pedes quadringentos, hoc eſt ſextulam,
in qua ſunt ſcrupula quatuor. pars quadrageſimaoctaua, pedes ſexcentos, hoc eſt ſici
liquum, in quo ſunt ſcrupula ſex. Reliqua quæ ſequuntur eo in loco, emendata ferè
ſunt. Columella igitur minutias à ſemiſcrupulo incohandas eſſe cenſet. nam ulterio-
res, inquit, perſequi ſuperuacuum eſt, pro quibus nihil dependitur mercedis, ſed ſu-
periores tantum partes cadunt in æſtimationem facti operis. de mercede foſſorum &
agricultorum intelligens. Ordo igitur huiuſmodi eſt ut à dimidio ſcrupuli ad ſcrupu
De ſcrupulo lum tranſeat, à ſcrupulo ad ſextulam, in qua ſunt ſcrupula quatuor. idem eſt enim ſcru
& reliquis pulum quod gramma, quarta & uiceſima pars unciæ, & ſextula ſexta pars. Porro à
uocabulis ſextula tranſitum facit ad ſiciliquum, id eſt ſcrupula ſena. nam drachma geminata ſi-
Siciliquum ciliquum efficit. quare ſiciliquus quarta pars eſt unciæ: à ſiciliquo ad ſemunciam pro
greditur, in qua ſcrupula duodecim. ita ad unciam, & ab ea ad ſextantem, dein-
ceps ad quadrantem trientemq́ & quincuncem uſq́ dum ad aſſem, id eſt iugerum,
perueniat. hic eſt, eorum uerborum ordo ſurſum uerſus, & uiceuerſa deorſum, id eſt
ab aſſe ad ſemiſcrupulum. Vncia autem à Boethio non pro duodecima iugeri par-
te, ſed pro digito ac triente digiti accipitur, quem pollicem noſtri uocant. huiuſmo-
di autem uncia pedem habet pro aſſe: & eam non agricolæ, ſed menſores & geode-
Geodeſia, tæ ſecuti ſunt, quorum olim apud Romanos ars fuit celebrata, & uocabula artis pro-
res omnis in pria. quanquam ea ſit alioqui ratio horum uocabulorum, ut omne corpus & res om-
aſſem eiusq́ nis deniq́ in aſſem eiusq́ partes diuidi poſſit. ſiquidem Vitruuius libro tertio Ar-
partes diuidi chitecturæ, ſenarium numerū in has partes diuiſit, his uerbis, Mathematici uerò con-
tur trà diſputantes, ea re perfectum eſſe dixerunt numerum qui ſex dicitur, quòd is nu-
merus habet partitiones eorum rationibus ſex numero conuenientes: ſic ſextantem
unum, trientem duo, ſemiſſem tria, beſſem (quem dimœron dicunt) quatuor, quin-
tarium (quem pentamœron dicunt) quinque, perfectum ſex. Ne autem ſcrupuloſa
hæc magis quam neceſſaria horum uerborū enarratio uideatur, ueniamus ad exem-
pla, ut ex ȷs intelligaſ citra huius rei explanationem auctores linguȩ Latinȩ perfectè
intelligi non poſſe: magnumq́ lumen rei literariæ accedere hinc poſſe, & (ut ſpero)
acceſ-

acceſſurum.Columella lib.13.Ad prædictū autem modū muſti adÿci debent hi odo
res,myrrhæ quincunx, calami pondo libra,caſſiæ ſelibra, amomi pondo quadrans,
croci quincunx.Plin.lib.13.de citrinis menſis loquens,Quæ in re nō omittendū uide Cap.15
tur Tiberio principi menſam quatuor pedes ſextāte & ſicilíquo excedentē, tota ue-
rò craſſitudine ſeſcūciali,operimēto cōchylÿ & laminæ per mediū ueſtitā fuiſſe.Qui
bus uerbis Plin.mēſam eam 4.pedes longitudinis habuiſſe ſignificauit, & duos præ
terea pollices, & pollicis quadrantē:craſſitudine uerò ſeſquipollicē æquauiſſe.Idem
ibidē,Magnitudo ampliſſima adhuc fuit unius cōmiſſę ex orbib.dimidiatis duobus,
à rege Mauritaniæ Ptolem.quatuor pedū & ſemipedis per mediū ambitū, craſſitudi
ne quadrantali: maiusꝗ miraculū in ea eſt artis latēte iūctura ꝙ potuiſſet eſſe natura
ſolidæ.itē à Nomio Tiberÿ Cæſaris liberto cognomē trahētis, tribus ſiciliquis infra
quatuor pedes,totidēꝗ infra ſemipedē craſſitudinis. Plinius craſſitudinē quadranta
lē dixit,quæ quatuor eſſet digitorū: longitudini aūt quaternū pedū tres pollicis par-
tes,id eſt dodrantē pollicis defuiſſe ſignificat,qui unus eſt digitus: & tantundē ſemi-
pedali craſſitudini.Idem lib.27.Aſplenū ſunt qui Hermioniū uocant, folÿs trientali Cap.5
bus multis,radice limoſa.& rurſus eodē libro, Inter oēs herbas lithoſpermō nihil eſt Cap.11
mirabilius,alÿ ægonychon uocant,alÿ dioſpyron.herba quincuncialis ferè, folÿs du
plo maioribus ꝙ rutæ.Quincuncialem herbā appellauit minorē ſemipede, & ſepte- Quincuncia
nûm ferme digitorū.ſequitur enim pòſt paulò:Iacere eam atꝗ humi ſerpere auctores lis herba
tradunt.Idem lib.33.de lapide lydio loquens,Sunt aūt modici, quaternas uncias lon Cap.8
gitudinis,binasꝗ latitudinis nō excedentes. Vitruuius lib. 3. Craſſitudines autē gra-
duū ita finiendas cenſeo,ut neꝗ craſſiores dextante, neꝗ tenuiores dodrāte ſint col
locatæ.ſic enim durus non erit aſcenſus.Dodrantē appellauit duodecim digitos,de-
xtantē decē pollices.Idem lib.5.Superꝗ laterculis beſſalibus pilæ ſtruātur,ita diſpo-
ſitæ,uti bipedales tegulæ poſſint ſupra eſſe collocatæ. Beſſales dixit laterculos, qui
octo pollicum longitudinē habent.Liuius lib.5.ab urbe condita, Terna iugera & ſe
ptunces uiritim diuiſerunt.Septunces dixit pro dimidiato iugero,& duodecima par
te iugeri.Tertÿ Regum,ſeptimo,Craſſitudo autem luteris,trium unciarum erat.Pro
quo ſecundi Paralip.quarto legitur,Porrò uaſtitas eius habebat mēſuram palmi. Pal
mus autē,ut alibi diximus,quatuor digitorum eſt,& quadrans appellatur: licet pal-
mus pro dodrante interdum uſurpetur. Hoc gloſſularÿ illorum librorum diuinaſſe
magis quàm intellexiſſe uidentur: quippe cùm diuus Hieronymus in præfatione li-
bri Iob ita ſcripſiſſet:Habeant qui uolunt ueteres libros uel in mēbranis auro argen-
toꝗ deſcriptos,uel uncialibus(ut uulgò aiunt)literis onera magis exarata quàm co-
dices.Hæc inquam cùm enarraret interpres, unciales literas eſſe dixit auri unciā ap-
pendentes,uel auri uncia conſtantes,ignarus uidelicet horū uocabulorū ſignificatio
nis.unciales enim literas Hieronymus intelligi uoluit pollicis craſſitudine exaratas. Vnciales
Pari ignorantia & illa eiuſdē præfationis uerba imperiti tranſmittūt:Obliquus enim literæ
(inquit ille)etiā apud Hebræos liber hic fertur,& lubricus, & (quod Græci rhetores Eſchema-
uocant)eſchematiſmenos,dum qui aliud loquitur,aliud agit.Quod uerbū primæ li- tiſmenos
teræ aphæreſi acephalum factū eſt.uulgò enim e præciſa, ſchematiſmenos in exēpla
ribus lectitatur.Nicolaus Liranus Huguitionis auctoritate fretus, mirificè hoc uer-
bum enarrauit:ueritas tamē hoc habet, ut eſchematiſmenos liber Iob ab eo auctore
eleganter dictus ſit,qui figuris uerborū ſententiarumꝗ uariatus & quodāmodo ue-
latus atꝗ adeò ueſtitus ſit.Schemata enim,id eſt figuræ, duorū ſunt generū, id eſt di-
ctionis,& ſententię:ſed quæ ſententiarū dicuntur,maximè in oratorio ſunt inſtrumē
to.Schemata enim à Græcis dicunt quaſi geſtus quidā & configurationes habitusꝗ Schemata
orationis:quæ omnia propemodū Cicero in 3. de Oratore enumerauit, ſed ſimplici
contentus nomenclatura,ut qui oratoris magis perſonam, quàm rhetoris & ſophi-
ſtę in ÿs libris ſuſcepiſſet,quomodo & in libro de Oratore perfecto. quapropter Fa
bius quaſi Ciceronis enarrator, luculenter & copioſe ex Ciceronis præſcripto de fi-
guris diſſeruit.Ex cuius uerbis libro nono,quid ſit ſchema, diſcere facilè poterimus: Cap.1
Sed ſi habitus quidam(inquit ille)& quaſi geſtus ſic appellandi ſunt,id demum hoc
loco ſchema dici oportebit, quod ſit à ſimplici ac in promptu poſito dicendi mo-

Aſchematiſtos do poeticè uel oratoriè immutatum. ſic enim uerum erit aliam eſſe orationem aſchematiſton, id eſt carentem figuris (quod uitium non inter minima eſt) aliam eſchematiſmenen, id eſt figuratam, hactenus Fabius. Ex cuius uerbis intelligimus diuũ Hieronymum ut literarum bonarum non ignarum, ſic plerunq; non diſſimulatorem, librum illum *eſchematiſmenon* eſchematiſmenon, id eſt figuratum ideo appellaſſe, quòd nõ ſimplici ac uulgari ſenſu res diuinas, & in uera germanaq; philoſophia recõditas poſteritati tradiderit: ſed figurato ſtylo, atq; à ſenſu communi alieno & abhorrente: ut mirari non debeamus ſi arcanæ abditæq; doctrinæ ſenſum quilibet non capiat, quem Hieronymus obliquum ac lubricum appellat ob dialogorum ambagẽ. Cùm autem ſint *Poematis genera tria* poematis genera tria (ut ferè auctores tradunt) Dramaticum, id eſt actiuũ uel actuoſum: Exegematicum, id eſt enunciatum: & quod eſt inter utrunq; anceps Mictum, id eſt *Dramaticũ opus* ex utroq; mixtum: Dramaticum eſt in quo perſonæ agunt ſolæ abſq; ulla poetæ ipſius & auctoris interlocutione; cuiuſmodi tragœdiæ ſunt, & comœdiæ, & quædã Ver*Exegematicum* gilij bucolica. Exegematicum autem genus eſt in quo poeta omnia narrat ſine ulla perſonarum interlocutione. In hoc omnia didaſcalico more & ſimplici traduntur, ut georgica eiuſdem Maronis. Is igitur liber qui Iob inſcribitur, uel id poema potius (ut auctor eſt Hieronymus) dramatico & mimetico, id eſt imitatiuo, charactere conſcriptus eſt. ſiquidem in eo perſonarum actus uidemus uelut in ſcenam quandã prodeuntium, non popularibus oculis, ſed philoſophicis inſeruientem. Porrò cum ſchemata exornandis poematis & orationibus inuenta ſint, eum etiam præbent uſum, quòd magis ijs multo afficimur & permouemur, quæ figuratè nobis, quàm quæ ſimpliciter & communi ſenſu traduntur: propter quod Fabius de ui figuratæ orationis loquens, Nam ſi frons, inquit, oculi, manus, multum ad motum animorum ualẽt: quãto plus orationis ipſius uultus, ad id quod intẽdimus conficere, cõpoſitus? Eſt enim *Figura* Figura, ſicut nomine ipſo apparet, conformatio quædam orationis remota à cõmuni & primum ſe offerente ratione. Tranquil. in Veſpaſ. Amicorum libertatem, cauſidicorum figuras, ac philoſophorum contumaciam leuiſſimè tulit. Figuras Tranquillus appellat obliqua dicta, quæ non recta & ſimplici ſentẽtia, ſed obliqua prætextaq; imperatorem ipſum taxabant. Idem in Domiti. Hermogenẽ Tarſenſem occidit propter quaſdam in hiſtoria figuras, librarijs etiã qui eam deſcripſerant, crucifixis. Ruffinus contra Hier. ſcribens, Nam & ſanctum, inquit, Ambroſium epiſcopum qualibus figuris laceret, qualibus obtrectationibus ſecet, in ijs ipſis in quibus laudet Origenem, ex præfationibus eius edocebo. & Hieronymus ad Ruffinum, Iam tuæ moderationis erit, & tuorum, nullam occaſionem impatientibus dare, ne non omnes ſimiles mei inuenias, qui poſſint figuratis laudibus delectari. Et apud eundem figuratæ controuerſiæ in eundem ſenſum intelligendæ. Martialis lib. 3. Epigram.

Schema Schemate nec dubio, ſed apertè nominat illam,
Quam recipit ſexto menſe ſuperba Venus.

Vt ad rem lõgiuſculè digreſſi redeamus, res omnis in aſſis partes facilè diuiditur. Pli*Cap. 14* nius libro ſecundo: Lunam haud dubium eſt lucere dodrantes ſemuncias horarum, ab ſecunda adijcientem ad plenum orbem, detrahentemq; in diminutionẽ. Cuius dicti ſubobſcuri huiuſcemodi ſenſus eſt, Lunam cum à coitu (quod interluniũ dicitur) emergit, id quod fit ſecunda ſtatim die: lucere primũ tres partes unius horæ nocturnæ, & inſuper quartam & uiceſimam horę partem, ſeu mauis, undeuiginti uiceſimaſquartas horæ: à ſecunda deinceps ad plenilunium die quolibet tantundem incremẽti lucendo adijcere: & rurſus à plenilunio eadem ratione eodemq; modo decremẽti lucere minus minuſq; quotidie uſq; ad intermeſtrẽ lunã, quo tẽpore cum ſole coit. *Cap. 32* Idem lib. 18. de eadẽ luna loquens, Supra terras autẽ erit quãdiu & ſol, interlunio, & prima tota die: ſecunda, horæ noctis unius dextante ſiciliquo: ac deinde tertia uſque ad quintamdecimã, multiplicatis horarum ijſdẽ portionibus: quintadecima, tota ſupra terras noctu erit, eadẽq; ſub terris tota die: decimaſexta, ad primæ horæ nocturnę dextantẽ ſiciliquum ſub terra aget: eaſdemq; portiones horarũ per ſingulos dies adijciet uſq; ad interlunium: & quãtum primis partibus noctis detraxerit, quòd ſub terris agat, tantundem nouiſſimis ex die adijciet ſuper terrã. Dextantem & ſiciliquum decem

decem eſſe uncias cum quarta parte unciæ, nemo eſt qui ignoret. ita quod Plinius li-
bro 2. unde uiginti quartas & uiceſimas horæ dixerat creſcēti Lunæ quotidie accre
ſcere, amplius deinceps ampliusq; lucendo, & uiceuerſa decreſcenti ratione eadem
moduloq; eodem decedere: ipſe lib. 18. quaſi eorum immemor quæ ſecundo uolumi
ne dixerat, uiginti quartas & uiceſimas & ſemis præterea dixit, id eſt unam quadra-
geſimamoctauam, dextans enim uiginti uiceſimaſquartas ualet, & ſiciliquus unam
duodequinquageſimam: ut ſuſpicari ſubeat Plinium utrobiq; non eundem auctorē
eandemq; obſeruationem ſecutum: quanquam in nōnullis alijs quoq; locis, uel ama-
nuenſium culpa, uel propria hallucinatione (ut fit in uaria ac multiplici lectione) la-
pſus eſt: tametſi id fidem excedere uidetur, uirum uſqueadeo & ingenio acrem, & in
duſtria accuratum, apertis interdum in rebus lapſum eſſe: ac ne id quidem modò, ſed
eidem etiam obliuionem antedictorum obrepſiſſe, præſertim cùm ad principē ſcri-
beret, & obſeruari præterea ſe acribus obtrectatorum oculis, captariq; non neſciret:
id quod facilè intelligimus ex librorum præfationibus interdum amarulentis. Pro-
inde apologiam Plinij licet quis meditetur, qui hæc & huiuſcemodi diluere ſe poſſe
ſperet: ego (quod ad me attinet) non uſqueadeo ſacroſanctam Plinij auctoritatem,
ac ne cuiuſquam quidem antiquorum, debere eſſe cenſeo, ut non præſentiſſimū ue-
ritatis numen fuiſſe ſemper, foreq; apud æquos bonosq; iudices meminerimus: cuius
ut ſacerdotes multi olim fuerunt, ſic Plinius ipſe antiſtes mihi fuiſſe uidetur. non eñ Plinij laus
tantum maioribus ipſe tribuiſſe comperietur, ſiquis animaduerterit, ut eorum quaq;
in parte culpam ullam obruendam ſilentio cenſuerit poſteritati diſpendioſo: nedum
ut cuiuſquam errata quo iure quaq; iniuria tueri inſtiterit. In quo mihi noſtræ memo
riæ homines doctiſſimi abſurdula quadam religione obſtrinxiſſe æqualium ſuorum
& poſterorum iudicia uidentur, qui quidem ipſi eorum exemplo antiquitatis no-
men nudum, uenerandum eſſe numinis inſtar duxiſſent. Ego uerò antiquos quoq;
illos, homines ut nos fuiſſe puto, & aliqua etiam ſcripſiſſe quæ parum intelligerent.
nec ita annoſi æui prærogatiuam ſequor, ut non in opus hoc Plinianum, eximium
omnino & rerum propè omnium ut digeſtione conſertum, ſic uarietate diſtinctum,
errores quoſdam irrepſiſſe, affirmare pręfidenter auſim: quos nemo quātumuis acer,
modò non impudens quoque ſit, defendendos recipere ſuſtineat, ſiquidem ut nunc
mittam ea quæ in ſtirpibus, quæ in herbis, quæ in medicinis ex Dioſcoride & Theo-
phraſto docti quidam & diligentes harum rerum obſeruatores adnotauerunt, in qui
bus ſæpe Plinius nunc exemplarium uitio, nunc æquiuocatione falſus eſt, dum uel
opus immenſum lectionisq; multiplicis urgeret, uel iudicium ipſe certum ijs rebus
deſcribendis adhibere nequiret, quas aut oculis non ſubiecerat, aut non ſatis memi-
nerat: Vt igitur illa mittam, quæ culpæ magis quàm crimini dari poſſunt, neminem
eſſe arbitror eorum, qui Plinij ſtudioſi ſunt, qui Plinio patrocinari in eo uelit quod li Plinij erratū
bro 4. de Hyperboreis dixit. Pone eos, inquit, montes ultra Aquilonem gens felix Cap. 12
(ſi credimus) quos Hyperboreos appellauere, annoſo degit æuo, fabuloſis celebra-
ta miraculis. Ibi creduntur eſſe cardines mundi, extremiq; ſiderum ambitus, ſemeſtri
luce & una die ſolis auerſi: non (ut imperiti dixere) ab æquinoctio uerno in autum-
num. Semel in anno ſolſtitio oriuntur ijs ſoles, brumaq; ſemel occidunt. & lib. 2. In Cap. 75
Britannia lucidæ noctes haud dubiè repromittūt, id quod cogit ratio credi, ſolſtitia-
libus diebus accedēte ſole propius uerticem mundi, anguſto lucis ambitu, ſubiectæ
terræ continuos dies habeti ſenis menſibus, noctesq; è diuerſo ad brumam remoto:
quod fieri in inſula Thyle Pytheas Maſſiliēſis prodidit. Quæro quó nam modo hoc
dictum tueri poſſemus, etiam ſi ab Eudoxo dictū eſſet: cùm ratio ſphærica haud du-
biè deprehendat eos qui polum arcticum pro uertice habent, etiam æquinoctia-
lem habere pro circulo finitore. At qui æquinoctialem pro finitore habent, eos ne-
ceſſe eſt nullam noctem habere, ſed diem perpetuum quoad ſol fertur per ſigna ſe-
ptētrionalia: id quod fit ab ariete ad librā, id eſt, ab æquinoctio uerno ad alterū æqui-
noctiū, & uiceuerſa perpetuā noctē, quoad ſol per ſigna auſtralia uiā facit, id eſt, à li-
bra ad arietē: ita ut illis annus uertens ſemeſtri luce & æquali nocte tranſigatur, uni-
co per annū ortu atq; occaſu ſolis. At hoc Plin. nō ab æquinoctio uerno ad autūnum,
ſed

Cap.16 ſed à ſolſtitio ad brumam fieri locis illis contendit: qui rurſus lib. 4. quaſi parum ſibi in ea re conſtans, ita inquit, Vltima omnium quæ memorantur, Thyle: in qua ſolſtitio nullas eſſe noctes indicauimus, cancri ſignum ſole tranſeunte: nulloſq; cõtra per brumam dies. Hæc quidam ſenis menſibus cõtinuis fieri arbitrantur. Ex quibus uerbis conijcio, quod Pytheas Maſſilienſis de ſolſtitio & bruma dixerat, id eſt, de duobus tantum diebus, id Plinium de ſenis mẽſibus dixiſſe: propterea quòd ſphærici auctores rationibus id demõſtrant. quare in hoc hallucinatus eſſe uidetur, qui quod ab æquinoctio in æquinoctiũ fit à ſolſtitio ad ſolſtitium fieri ſcripſit. Strabo libro ſeptimo de Sauromatis loquens, qui & Sarmatæ dicuntur, διὰ δὲ τὴν ἄγνοιαν τῶν τόπων τούτων οἱ τὰ ῥιπαῖα ὄρη καὶ τοὺς ὑπερβορείους μυθοποιοῦντες, λόγου ἠξίωνται, καὶ πυθέας ὁ μασσαλιώτης κατεψεύσατο ταῦτα τὰ τῆς παρωκεανίτιδος, προσχήματι χρώμενος τῇ περὶ τὰ οὐράνια καὶ τὰ μαθηματικὰ ἱστορίᾳ. Propter horum autem (inquit) locorum ignorantiam, ij qui Riphæos montes & populos Hyperboreos fabulati ſunt, in hominum exiſtimationem uenerunt, & ipſe Pytheas Maſſilienſis mendaciter hæc ſcripſit, quæ ad Oceani littus pertinẽt, illo uſus prætextu: quòd cæleſtium & mathematicarũ rerum hiſtoriam ſcriberet. Martianus (quod miror) Pliniũ in hoc ſequutus eſt, his uerbis in ſexto: In Britannia (inquit) noctes decem & ſeptem horarum: ſolſtitiali uerò tempore cùm cæli uerticem ſol inuectus, ſubiectas læuorſum terras perpetui diei continuatione colluſtrat, itemq; brumali deſcenſu ſemiannuam facit horrere noctem: quod in inſula Thyle compertum Pytheas Maſſilienſis aſſeruit. Pomponius Mela de his loquẽs libro tertio ita inquit, In Aſiatico littore primi Hyperborei ſuper Aquilonem Riphæoſq; montes ſub ipſo ſiderum cardine iacent: ubi ſol nõ quotidie ut nobis, ſed primùm uerno æquinoctio exortus, autumnali demum occidit: & ideo ſex menſibus dies, & totidem alijs nox uſq; continua eſt. Si uerum eſt Plinij dictum, neceſſe eſt, ut Mela auctor probatiſſimus ignarus ſphericæ rationis fuerit, & unus eorum quos Plinius imperitos appellauit. Enimuero in ſupradictis lapſum eſſe Plinium per rerum mathematicarum ignorantiam, ut perſuadere mihi nolim, ſic nequeam ſi uelim. non enim rudimenta tantum mathematicarum artium perdidiciſſe Plinius uidetur, id eſt, ſphericæ diſciplinæ rationem, quam neceſſariam eſſe de ſitu orbis ſcribentibus Strabo nobilis geographus libro primo docuit: ſed etiam aſtronomiam ipſam nòn leuiter attigiſſe: eiuſq; aſſeclam diopticam. nam abſq; harum rerum peritia quó nam modo ſtellarum erraticarum circulos, curſus, ſtationes, retrogreſſus, acceſſus terræ citimos, receſſuſq; ultimos, res omnino perplexas, explicare inaudita breuitate quiret? Adde triplicem umbrarum rationem luculenter ab eo ſciteq; expeditam, nam ſolis lunæq; magnitudinem, & eorum deliquia, ecquis enarrare expeditius aut docere potuit? Ambages certè lunares, & deſultorij ſideris mirificas uiciſſitudines, nec elegantius quiſquam priſcorum, nec explanatius totidem uerbis complecti potuiſſet: tametſi rurſus in ma-
2 gnitudine lunæ etiam ſuo ſibi teſtimonio reprehẽditur: quum mucrone umbrę terræ luna in deliquio obſcuretur eodem ipſo auctore, & ipſe tamen lunam maiorem eſſe terra dixerit: quæ duo dicta colliduntur inuicem, ſed ſic ſunt res mathematicæ. Neq; uerò legitimam ipſam harum rerum ſcientiam nouiſſe tantum Plinius uidetur, ſed etiam genethliologorum commenta non ignoraſſe: id quod ex libro eius ſeptimo intelligere poſſumus, quo in loco de ſpatijs uitę longiſſimis loquens, Poſcere (inquit) uidetur locus ipſe ſideralis ſcientiæ ſententiam. Epigenes centum uigintiduos annos impleri negauit poſſe, Beroſus excedi centum & ſeptendecim. Durat & ea ratio quam Petoſiris & Necepſos tradiderunt, & trimorion appellant, à trium ſignorum portione: qua poſſe in Italiæ tractu centum uiginti ſex annos uitæ contingere, apparet. Negauere illi quenquam nonaginta partium exortiuam menſuram (quod anaphoras uocant) tranſgredi, & eas ipſas incidi occurſu maleficorum ſiderum.

Plinij locus Quo in loco non trimorion, ut male emendatum eſt, ſed tetartemorion lego, ex antiquis exemplaribus in quibus artemorion legitur. Eſt autem tetartemorion Græcè, qui Latinè quadrans dicitur, id eſt, quarta pars ſigniferi circuli, hoc eſt tria ſigna. Ad cuius rei intelligentiam ſciendum quò numerus duodenarius & aſtronomicis & genethliacis familiaris & accommodatus eſt: unde & aſpectus quadrantales *Tetartemorion* obſer-

obſeruant,& trientales,ſextantesq́; : hos duos extremos trinos & ſextiles uulgò uocant. Quadrantalis aſpectus qui quadratus etiam appellatur, fit per trium ſignorum interſtitium,& gradus nonaginta:ob id nonagenarius appellatus.Plin.lib.2. Martis (inquit)ſtella,ut propior,etiam ex quadrato ſentit radios ab nonaginta partibus, unde & nomen accepit.Is motus primus & ſecũdus nonagenarius dictus ab utroq; exortu. Trientalis eſt aſpectus, qui in quatuor fit ſignis, hoc eſt in tertia parte ſigniferi, quæ conſtat centum & uiginti gradibus.Hunc triquetrum Plin.uocat. Sextans autẽ fit in ſexta parte ſigniferi,hoc eſt ſexaginta gradibus,& ſignis duobus : ob id ſexagenarius dictus.Semiſſis aſpectus eſt qui fit per diametrum, id eſt, per lineam circuli dimetientẽ.Hanc radiationẽ mathematici,id eſt,Chaldæi,minacẽ malignamq́; eſſe dicunt.hęc fit à ſigno uno ad aliud ſignum quod ab eo ordine ſit ſeptimum:ut ab ariete ad librã. Triquetrus aſpectus,id eſt trigonus,qui trientem ſigniferi capit, quinto ſigno fit:ut(uerbi gratia)in duobus ſignis quę tantũ inter ſe diſtent,quantũ aries & leo, huiuſmodi radiatio læta felixq́; eſſe dictitat̃. Tetragonus,id eſt quadratus,fit in quarto ab eo à quo incohatur ſigno, id eſt, ab horoſcopo, ut ab leone in ſcorpium. Hanc radiationem triſtem putant. Hexagona eſt quam ſextantem diximus, quæ fit in tertio ſigno, eadẽ benignitate cũ trigona prædita.Propterea Plin. de ſexagenario aſpectu loquens, Hic numerus(inquit)ſexangulas mundi efficit formas. Antedictis quatuor,Genethliaci etiam cardines quatuor addũt,ortum ſcilicet & occaſum, & meſuranium,quod & meſuranema dicitur(uocabulum ubiq; in Firmico deprauatũ) hoc eſt locus medij cæli,& huic oppoſitum locum quod hypogeon dicitur,hoc eſt punctum ſubterraneum inter ortum occaſumq́; mediũ. Vt autem as ipſe mathematicus impleatur,& omneis ſuas partes habeat,addunt & alia quatuor loca, quæ pigra deiectaq́; eſſe dicunt:quòd nullo ferme radiationis fœdere cum ortu,id eſt,cum horoſcopo coniungantur.Hæc ſunt in ſecundo,ſexto,octauo, & duodecimo ab horoſcopo ſigno.Horoſcopus eſt ea pars cæli quæ genituræ tẽpore ab orientali parte cæli emergit in hemiſphæriũ noſtrũ,& ortus appellat̃: quam ex Cicerone natalem horã & natalitiã appellare poſſumus:ex cuius obſeruatione natalitia prædicta fiunt, ut ipſe loquit̃.Poſſumus etiam ex Plinio exortiuã horam uocare. Gręci horoſcopum ab horę natalis notatione appellauerunt.Huic pars per diametrũ oppoſita in ſeptimo(ut diximus)ſigno in occidua cæli parte,occaſus appellatur. Ea aũt pars cæli quæ triginta partibus ab horoſcopo diſtat, in ſecundo ſigno exiſtens ab eo in quo horoſcopus incohatur anaphora appellatur,& interdum epanaphora, quaſi pars iamiam emerſura. Quæ aũt pars ſigniferi totidem partibus in demerſu occiduum pũctum ſigniferi præceſſerit, quot partibus in emerſu anaphora ab horoſcopo relinquitur, ea pars cæli à mathematicis epicataphora dicitur: quod ſignificat præcipitem locum cæli in octauo ab horoſcopo ſigno.reliqua duo loca nomina habẽt malæ fortunæ & cacodæmonis.Hæc tametſi uaniſſimè à mathematicis diuinis diſputantur,ideo tamẽ utilia ſunt cognitu,quòd & aſpectuũ radiationumq́; adnotatio,aſtronomię etiã cum genethiologia cõmunis eſt. Vt autẽ ex antedictis apparet,non trimorion,quod nihil(ut arbitror)apud Gręcos ſignificat(trimœron enim Græcum eſt,nõ trimorion) ſed tetartemoriũ legendũ eſſe:ita uerba illa Plinij ſupradicta intelligere me nõ potuiſſe fateor: Negauere illi quenquã nonaginta partiũ exortiuam menſuram,quod anaphoras uocant,tranſgredi.Hermolaus Barbarus neutrũ hulcus attigit. Proinde cũ Plinius huiuſcemodi multa & ſcitè & concinnè de rebus mathematicis ſcripſerit, nec candidi profectò eſt,nec recti iudicij,ob unum & alterum incommodius dictum, dicam ipſi imperitiæ uelut ad tribunal Rhadamanti ſcribere, aut quamuis aliam formulam intẽdere quæ tantę auctoritati ignominioſa eſſe poſſit.Petita tamen uenia cum eo agere præſcriptis(ut ita dicam)uerbis honorem præfantibus licet:ne iure noſtro cedamus aſſerendæ ueritatis,cui nec temporis ſpatio,nec auctoritate cuiuſquam nominis pręſcribitur. Nec enim ætati huic noſtræ literarum interpolatrici hanc legem promulgandam cenſuerim: Quod Plinius, quod priſci, quod primi meriti ſcriptores dixerint, ſcripſerint, quam rem cumq́; inter monumenta ſua reliquerint, eiuſce rei æterna ac ſacroſancta auctoritas eſto. qui huic uelut conſecratæ ſententiæ derogauerit, abroga-

Aſpectus quadrantalis
Nonagenarius
Trientalis, qui & Triquetrus,
Sextus
Sexagenarius
Semiſsis
Quadratus & Tetragonus
Hexagonus & Sexagenarius
Cardines mathematici
Meſuranium
Hypogeon
Horoſcopus
Hora exortiua
Anaphora et Epanaphora
Epicataphora
Præſcriptis uerbis agere, uerbum eſt iuris
Legis forma, quã non fert

abrogauerit,is ob eam rem inteſtabilis,& ſacer eſto: eum literati omnes ex conuētu
certatim exigunto.Illam enim potius legem ipſe ſuaſerim : Qui diſcendi cupidi ſint,
iuratiſſimi cuiuſq; ſcriptoris maieſtatem comiter conſeruanto , quod ſecus (ut ſunt
humana)dictum in eorum cuiuſq; libros irrepſerit,obrepſerit , fefellerit:qui de eo di
cto indagandæ ueritatis ergò addubitet,addubitauerit, quæſtionem referat , retule-
rit : quod eorum ab unoquoq; abſq; dolo malo liuore animi factum ſit, eius rei mul-
cta ne ſit,nec bonorum offenſio,quod inſtar eſt extremi ſupplicij . Proinde adnota-
Ephectici tis tantum locis hærendum eſſe cenſeo,ut eorum more philoſophorum qui Ephecti
ci dicuntur(nos cunctatores appellare poſſumus)iudiciū ſuſtineamus potius,quàm
ut quicquam arrogantia critica ſtatuamus de claſſicis auctoribus,citraq; controuer-
ſiam receptæ auctoritatis . Sunt qui Plinium multa in mathematicis non intellexiſſe
affirmant,quæ quidē ex Græcis tranſcripſerit,quale eſt illud quod de ſignifero dicit
cap.xvi.ſecundi lib.quod omnino explanatius dici debuit , etiam ſi uerè dictum eſſe
uidetur & acutè,id quod uix mihi perſuaſerim.Eiuſdē notæ cum ſuperioribus , ſi di-
Entelechia cere fas eſt,illa entelechia Ciceronis eſt,cuius hæc ſunt uerba in 1. Tuſcul . Ariſtote-
les longè omnibus (Platonem ſemper excipio) præſtans & ingenio & diligentia,
cum quatuor illa genera principiorum eſſet complexus , è quibus omnia orirentur:
quintam quandā naturam cenſet eſſe,è qua ſit mens. cogitare enim & prouidere , &
diſcere & docere,& inuenire aliquid,& tam multa meminiſſe,amare,odiſſe , cupere
timere,angi,lætari, hæc & ſimilia eorū in horum quatuor generū nullo ineſſe putat.
Quintum genus adhibet uacans nomine:& ſic ipſum animū entelechiā appellat no
uo nomine,quaſi quandam continuatam motionē & perennem.Entelechiā Cicero
continuū motum intellexit,quaſi Ariſtoteles endelechiā per d , literam ſcripſerit , id
eſt continuationē,& non entelechiā potius,quā actū & perfectionē doctiſſimi Grę
Cicero merito à Græcis accuſatus corū interpretantur. ob id Ciceronē à Græcis accuſatū nō magnopere miror:utpote
quos & orationibus ſuis exagitare non deſinit,quanquā ab ipſis pręclara illa ingenij
ornamenta philoſophiā & oratoriā facultatem accepiſſe ſe non diſſimulat . Quare ſi
uerū fateri uolumus,eloquentiæ Latinæ princeps parensq; à Plinio iure ac meritò di
ctus , diſerti nonnunquā magis uiri quàm oratoris officio functus eſſe iudicādus eſt,
ſi quidem eius ipſius auctoritati credimus,oratorem eum eſſe nō poſſe, qui nō idem
uir bonus ſit. Viri autem boni eſſe perſuadere mihi nequeo , non modò Græcos ui-
ros,ſed etiam Græcā ipſam linguam Latinę eloquentię auctorem,ut inopem & ieiu
nam conuitioſe uocitare, & Latinæ linguæ ueluti exuberantem copiam prę illius in
opia admirari.Niſi uerò credimus Ciceronem recta fretum conſcientia , & ex animi
ſui ſententia id dixiſſe,& non planè auræ populari Romanorum ſuorum inſeruijſſe:
cuius populi gratia nullum unquam numen præſentius eſſe credidit . Calumniæ igi-
tur Cicero excuſari non poteſt,quaſi ita exiſtimauerit . nam præterquam quòd Græ
cam omnem facundiam pernouerat,ut uel eo nomine Græcis ipſis æqualibus admi
randus eſſet: ſi cui etiā eloquentiæ Græcæ elogia ex eius ſcriptis colligere uacet & li
beat,eum aliter cenſuiſſe haud dubiè iudicabit.Fabius lib. x. de cōparatione Demo-
ſthenis & Ciceronis loquens,Cedēdum uerò in hoc (inquit) quòd & ille prior fuit,
& ex magna parte Ciceronem quantus eſt fecit. Nam mihi uidetur M. Tullius cùm
ſe totum ad imitationem Græcorum contuliſſet,effinxiſſe uim Demoſthenis, copiā
Latina lingua diſcipula linguæ Græcæ Platonis,iucūditatem Iſocratis.Idem lib. xij. Latina mihi facundia,ut inuētione, diſ-
poſitione,conſilio,cæteriſq; huius generis artibus ſimilis Græcæ, ac prorſus diſcipū
la eius uidetur:ita circa rationem eloquendi uix habere imitationis locum . Si igitur
teſte Fabio,penè altero Cicerone,lingua Latina diſcipula & imitatrix linguæ Græ-
cę,cum ſe totam ad pręſcriptū parentis ſuæ componere effingereq; inſtituiſſet,in ea
parte artis oratoriæ à qua eloquentia nomen accepit , imitationē implere nō potuit,
id eſt,in eloquendi magnificentia & ſublimitate:quó nam modo pręferendam hanc
illi M. Tullius utriuſq; peritiſſimus exiſtimare potuit: Ceu uerò ſiquam Protogenes
tabulam ex nobili illa Apellis Anadyomene effingere ſtatuiſſet,omniaq; lineamen-
ta ad præſcriptū ducere,tuq; id apographū præſtantius eſſe exemplari ſuo contende
res:non aut improbus eſſe aut ridiculus uidérere: At enim Venere nos Græci,& uer

borũ ſuauitate, non etiam copia ſuperauerunt. Hoc rurſus iudicandum ad Fabium reijciamus: apud quẽ libro eodẽ ſic legitur: Itaq; tanto eſt ſermo Grecus Latino iucũdior, ut noſtri poetæ quoties dulce carmen eſſe uoluerunt, illorum id nominibus exornent. His illa potentiora, quòd res plurimæ carent appellationibus, ut eas neceſſe ſit transferre, aut circũire: etiam in ijs quæ denominata ſunt, ſumma paupertas, in eadem nos frequentiſſimè reuoluit. at illis non uerborum modò, ſed linguarũ etiam inter ſe differentiũ copia. Quare qui à Latinis exigit illam gratiam ſermonis Attici, det mihi in loquendo eandem iucunditatem, & parem copiam. quod ſi negatum eſt, ſententias aptabimus ijs uocibus quas habemus. Quàm pugnantia ſint hęc uerba Fabij cum uerbis Ciceronis, nemo non uidet: qui etiã (ſi dijs placet) alibi uociferatur omnia per ſe melius Romanos & ſapientius quàm Grecos inueniſſe, aut ab eis accepta, meliora feciſſe. Et rurſus, Vt omnia (inquit) Græcorum perquiras, quid ſit ineptus, non inuenies: & innocentiæ uerbum Græcè dici non poteſt. Equidem præter ἀνάρμοστον, etiam ἀπειρόκαλον apud illos tam ſignificans eſſe puto, quàm apud nos ineptũ. nec minus fortaſſe ἀπίθανον καὶ σκαιὸν καὶ μάταιον, καὶ ἀφυὴς, καὶ ἄτοπος: & innocentem non meliorem acaco eſſe iudico, quo uerbo Areopagita & literæ ſacræ utuntur, atq; etiã Demoſthenes in oratione κατὰ μειδίου, his uerbis, καὶ προσποιούμενος ἄκακος εἶναι ἐξαπατήσει τοὺς δικαστάς. Et rurſus, ὅπως ἀγνοήσας τοῦτο, ἀκάκως ἐγένετο καὶ ἀπράγμονας εἶναι. & κατὰ νεαίρας, ἐζημίωσεν αὐτὸν ἡ βουλὴ διὰ τὴν ἀκακίαν τοῦ τρόπου. Niſi ſi ſcrupuloſe ita diſcernẽtes dicamus, ἄκακον ſimplicem & fraudis neſcium ſignificare: innocentem autem, eum qui cum ſcelus agere poſſit, intra fines tamen æquitatis ſe cõtinuerit. Nam ἄκακος apud Demoſthenem circumſcribendi ignarum ſignificat, & cui impoſtura non ægrè fieri poſſit. Verùm eſto ut acacos ad uerbum magis innocenti quàm ad ſignificationem reſpondeat: εὐγνώμων, ἐπιεικὴς, ὅσιος, καὶ σώφρων, καὶ καλοκάγαθος, χρηστὸς, εὐήθης, innocentis ſignificationem non implebunt? Atqui ego hæc plenius aliquid & exuperantius innocẽtia ſignificare puto. Meliora etiã fortaſſe his alia Cicero apud Græcos inueniſſet, ſi Græcorum partes tuendas ſuſcepiſſet. Has ob cauſas & alias huiuſcemodi uiuus adhuc (ut auctor eſt Fabius) obtrectatorum ſermonibus ſæpe exagitatus fuit. Ingrati profectò eſt animi, cùm Græcia Latinos non modò diſciplinis, ſed etiam ſuis uerbis locupletauerit, eaq; adhuc teneant: nec beneficium nos, nec debitum agnoſcere, præſertim cùm Græcia id nunquam repetitura ſit mutuum, quod uſu noſtrum fecimus. Mihi autem uidetur (ingenue enim proloquar) lingua Græca ad Latinam relata, poetę, id eſt, tragici auctoris aut comici rationem habere: Latina autem actoris tantum ſcenici, qui fabulam à poeta inuentam, & emodulatè ſcriptam, artifici ac numeroſa pronunciatione in theatralem conſeſſum profert. Quid enim aliud & poetæ & oratores noſtri quàm poeſi & orationi ciuitatem (ut ita dicam) Romanam dederũt, Latinæq; linguæ ſuffragio ornauerunt? A Gręcis igitur neotericis entelechiæ interpretatio Ciceroni crimino ſe obiecta eſt, idq; meritiſſimo: cuius defenſionẽ Politianus ad ſui magis oſtentationem ſuſcepiſſe mihi uidetur, quàm diluendi criminis fiduciam habuiſſe. Nam ut in omnia ſeſe uerſet Politianus, cauſam haud dicere poterit, quin ſi Cicero ita uerba ſcripta reliquit, ut nunc in exemplaribus legũtur, longè ipſe ab Ariſtotelis ſententia aberrauerit: id quod ut intelligatur, age Ariſtotelem ipſum auctorem entelechiæ teſtem dicti noſtri laudemus. hic autem in principio ſtatim ſecundi uoluminis De anima ita inquit, λέγομεν δὴ γένος ἕν τι τῶν ὄντων τὴν οὐσίαν, ταύτης δὲ τὸ μὲν ὡς ὕλην, ὃ καθ᾽ αὑτὸ μὲν οὐκ ἔστι τόδε τι. ἕτερον δὲ, μορφὴν καὶ εἶδος, καθ᾽ ἣν ἤδη λέγεται τόδε τι. καὶ τρίτον, τὸ ἐκ τούτων. ἔστι δὲ ἡ μὲν ὕλη δύναμις, τὸ δὲ εἶδος ἐντελέχεια. id eſt, Dicimus igitur unum genus entium eſſe ſubſtantiam: hæc autem partim materia eſt, quæ per ſe quidem ipſa non eſt hoc aliquid: altera pars, eius forma & ſpecies, ſecundum quam iam dicitur hoc aliquid: ab his tertium eſt quod ex ambobus conſit. porrò materia potentia eſt, forma autem entelechia. Idem libro eodem oſtendere clarius uolens quid ſit anima: διὸ ψυχή ἐστιν ἐντελέχεια ἡ πρώτη σώματος φυσικοῦ ζωὴν ἔχοντος δυνάμει. τοιοῦτον δὲ ὃ ἂν ᾖ ὀργανικόν, ideo anima eſt entelechia prima corporis naturalis uitam habentis poteſtate. tale autem eſt quodcũq; organicum eſt. Poteſtate uitam habens appellat, quod actu uitam non habet, qualis eſt dormiens, qui habitum tantum habet. plus eſt enim actu habere, qualis eſt uigi-

Lib. 1. De orat. ad Q. fratrem

Acacus

Græca quid Latinæ præſtat

Politiani conatus

lana.& paulo inferius,εἰ δή τι κοινὸν ἐπὶ πάσης ψυχῆς δεῖ λέγειν,εἴη ἂν ἡ πρώτη ἐντελέχεια σώματος
φυσικοῦ ὀργανικοῦ.Quòd ſi commune aliquid in omni anima dicere oportet,erit quidem
Entelechia prima corporis entelechia corporis naturalis organici.Entelechiam ubiq; pro perfe
ctione & actu ponit.Duo enim ſunt in rebus , actus, id eſt entelechia, quæ etiam in-
Dynamis terdum ab eo energia appellatur:& dynamis,id eſt potentia . Organicũ appellat cor
Organicum pus,quod ad aliquid conditum eſt,ut oculus ad uiſum,& auris ad auditum.Naturale
corpus autem dixit ad differentiam opificialis,& manu facti.Summa igitur antedictorũ hęc
eſt,ut ex Themiſtio Ariſtotelis clariſſimo paraphraſte intelligi facilè poteſt , animã,
primam eſſe perfectionem corporis,id eſt,entelechiam:quod quidem corpus pote-
ſtate in actum prodeunte uitam habeat.atq; id quod ex duobus conditum eſt & con
cretum,iam integrum factum,animal eſt.Forma enim, id eſt, entelechia,licet in ma-
teria edatur,non tamen materiæ forma eſt:ſed eius forma eſt quod Græcè σύνολον di-
citur,id eſt , ex ambobus concretum . omne enim tale ſimul atq; in aliquam ſpeciem
formatum eſt,hoc aliquid eſſe cœpit.Id ut facilius intelligeretur,hoc (inquit Ariſto-
teles)ſpeculari partium exemplo conuenit.Eſto igitur ut oculus ſit animal . animam
eius eſſe,id eſt entelechiam,aſpectum oportebit:cum ſit uiſus,ſua oculis ſubſtãtiæ ra-
tio,id eſt,forma & perfectio . ſic enim appellare ſolet rationem ſubſtantiæ : εἰ γὰρ ἦν ὁ
ὀφθαλμὸς ζῷον,ψυχὴ ἂν αὐτοῦ ἦν ἡ ὄψις.αὕτη γὰρ οὐσία ὀφθαλμοῦ ἡ κατὰ λόγον. At uerò oculus,ma-
teria eſt uiſus.quo defectus oculus,iam non eſt oculus,niſi æquiuocè,quomodo ocu
lus lapideus aut pictus.ὁ δ' ὀφθαλμὸς ὕλη ὄψεως.ἧς ἀπολειπούσης οὐκ ἔστιν ὀφθαλμός, πλὴν ὁμωνύ
μως.Proinde Ariſtotelis entelechia perfectio eſt & forma,cum corpus naturale à po
teſtate,id eſt,à materia nuda in actum prodijt,& animal eſſe cœpit,uel uiuũ eſſe. qua
re entelechia etiam brutorum eſt,& ſtirpium etiam , eorumq; corporum quæ uegeta
Entelechia bilia ſunt.eſtq; entelechia non continua motio,ſed perfecti corporis comprehenſio,
id eſt,τῆς ἐντελοῦς συνοχή.hoc enim etymum eius uerbi ſignificat.Quare liquidò(ut arbi
tror)conſtat uerba illa Ciceronis de animo humano non eſſe conſentanea cum ente
lechia Ariſtotelis. Quid illa quæ alio loco eiuſdem libri ſubdidit,diuinitatem animis
humanis aſſerere uolens?Sin autem eſt(inquit)quinta quædam natura ab Ariſtote-
le inducta,primùm hæc & deorum eſt & animorum.Hanc nos ſentẽtiam ſecuti , his
uerbis in cõſolatione hæc expreſſimus. Animorum nulla in terris origo inueniri po-
teſt.nihil eſt enim in animis mixtum atq; concretum , aut quod ex terra natum atq; fi
ctum eſſe uideatur: nihilue aut humidum quidem,aut flabile,aut igneum . His enim
in naturis nihil ineſt quod uim memoriæ,mentis,cogitationis habeat , quod & præ-
terita teneat,& futura prouideat,& complecti poſſit præſentia,quæ ſola diuina ſunt:
nec inuenietur unquam unde ad hominem uenire poſſint,niſi à deo . Singularis eſt
igitur quædam natura atq; uis animi ſeiuncta ab his uſitatis notisq; naturis . Ita quic-
quid eſt illud quod ſentit,quod ſapit,quod uult , quod uiget,cæleſte & diuinum eſt:
ob eamq; rem æternum ſit neceſſe eſt . Hæc ut præclarè dicta ſunt à Cicerone de im-
mortalitate animæ,ita referri nequeunt ad ea quæ Ariſtoteles de anima dixit , quam
entelechiam appellat:ſed ad ea potius quæ de intellectu uel mente Ariſtoteles miri-
Nus cè diſſerit in tertio De anima.quæ mens ab eo non entelechia ſed νοῦς dicitur.Entele-
chiam enim ſuam,id eſt, animam Ariſtoteles interituram eſſe credidit . Quapropter
Iuſtinus philoſophus idem & martyr in Parænetico loquens de placitis philoſopho
rum,ita inquit,καὶ ὁ μὲν Πλάτων,ψυχὴ πᾶσα ἀθάνατος,κέκραγε λέγων.ἀριστοτέλης δὲ ἐντελέχειαν
αὐτὴν ὀνομάζων,οὐκ ἀθάνατον,ἀλλὰ θνητὴν αὐτὴν εἶναι βούλεται.καὶ ὁ μὲν ἀεικίνητον αὐτὴν εἶναι λέγει,
ἀριστοτέλης δὲ ἀκίνητον αὐτὴν εἶναι φησὶ , ἁπάσης κινήσεως προηγουμένην. Et Plato quidem animã
omnem immortalem eſſe non tam dicit quàm clamitat . Ariſtoteles autem entele-
chiam ipſam nominans,non immortalem,ſed mortalem ipſam eſſe uult . Rurſus ille
nunquam non mobilem eam eſſe tradit.Ariſtoteles etiam immobilem: licet ad om-
nem motum præeuntem Plutarchus in quarto Placitorum:πλάτων ἀεικίνητον τὴν ψυχὴν,
τὸν δὲ νοῦν ἀκίνητον τῆς μεταβατικῆς κινήσεως.ἀριστοτέλης ἀκίνητον τὴν ψυχὴν , πάσης κινήσεως προηγου-
μένην. τῆς δὲ κατὰ συμβεβηκὸς μετέχειν , καθάπερ τὰ εἴδη τῶν σωμάτων . Plato (inquit) nunquam
non mouentem animam exiſtimauit : intellectum autem immotum duntaxat tranſ-
greſſili motu. Ariſtoteles immobilem animam eſſe cenſuit,& eandem motus omnis

auctorem:& motionis tamen accidentariæ non exortem, quomodo & formas corporum. Eum librum cùm uerteremus, aliter hunc locum traduximus, aliud exemplar ſecuti. Verùm his auctoribus planum fit, illud Ciceronis dictum nō poſſe ad Ariſtotelem referri, qui entelechiam pro anima & forma, non pro mente & animo intellexit: nec entelechiam perpetem quandam motionem ſignificare: cùm Ariſtoteles immobilem entelechiam eſſe dixerit motu ſuo & proprio. Idem Plutarchus eodem in libro hoc uerbum interpretans ab Ariſtotele de anima prolatum ita ſubdit. τὴν δὲ ἐντελέχειαν ἀκουστέον ἀντὶ τῆς ἐνεργείας. Entelechiam autem pro actu exaudire oportet. De quinta autem natura ab Ariſtotele inducta Laertius ita inquit, εἶναι δὲ παρὰ τὰ τέσσαρα στοιχεῖα καὶ ἄλλο πέμπτον, ἐξ οὗ τὰ αἰθέρια συνεστάναι. ἀλλοίαν δ' αὐτοῦ τὴν κίνησιν εἶναι, κυκλοφορικὴν γάρ. καὶ τὴν ψυχὴν δὲ ἀσώματον, ἐντελέχειαν οὖσαν τὴν πρώτην σώματος φυσικοῦ καὶ ὀργανικοῦ δυνάμει ζωὴν ἔχοντος. Eſſe autem præter quatuor elementa & aliud quintum cenſuit, ex quo ætheria omnia conſtituta ſint. Sed & eius alium eſſe motum, utpote circularem. Animam etiam incorpoream eſſe uoluit, & entelechiam primam corporis naturalis organici poteſtate uitam habentis. Ex quibus uerbis apparet entelechiam non eſſe ab Ariſtotele in quinta natura poſitam. Id autem de intellectu & mente cenſuiſſe Ariſtotelem melius dici poſſet. de quo cùm multifariā ac ſubtiliter Ariſtoteles & Themiſtius diſſeruerint, unum ex utroq; locum aſſumam, quî id planum fieri poſſit: ne ſi iuſta diſputatione id probare conemur, in tædium abeat lōgior hæc multò digreſſio, quàm initio deſtinaueramus. ἐπεὶ δὲ ὥσπερ ἐν ἁπάσῃ τῇ φύσει ἐστί τι, τὸ μὲν ὕλη ἑκάστῳ γένει, τοῦτο δὲ, ὃ πάντα δυνάμει ἐκεῖνα. ἕτερον δὲ, τὸ αἴτιον καὶ ποιητικὸν, τῷ ποιεῖν πάντα, οἷον ἡ τέχνη πρὸς τὴν ὕλην πέπονθεν, ἀνάγκη καὶ ἐν τῇ ψυχῇ ὑπάρχειν ταύτας τὰς διαφοράς. καὶ ἔστιν ὁ μὲν τοιοῦτος νοῦς, τῷ πάντα γίνεσθαι. ὁ δὲ, τῷ πάντα ποιεῖν, ὡς ἕξις τις, οἷον τὸ φῶς. τρόπον γάρ τινα καὶ τὸ φῶς ποιεῖ τὰ δυνάμει ὄντα χρώματα, ἐνεργείᾳ χρώματα. καὶ οὗτος ὁ νοῦς, χωριστὸς καὶ ἀμιγὴς καὶ ἀπαθὴς, τῇ οὐσίᾳ ὢν ἐνέργεια. Locus hic unus eſt eorum quos Ariſtoteles offuſa caligine obſcuraſſe dictus eſt, ut à ſuis tātùm intelligi poſſet: nos tamen quàm poterimus explanatiſſimè uertemus. Quoniā uerò (inquit ille) ut in uniuerſitate naturæ eſt aliquid, cuius altera pars unicuique generi materia ſit, eaq; idcirco ſic eſt, quòd omnia illa eſt duntaxat potentia: altera pars eſt, quæ cauſa eſt & effectrix, ut quæ omnia faciat, cuiuſmodi rationem ars ad materiam obtinet: neceſſe eſt in anima quoque has differentias eſſe. eſtq; intellectus quidam huiuſmodi, ut omnia ſit: alter uerò, ut omnia faciat: qui uelut habitus aliquis eſt, perinde ac lumen. Siquidem modo quodam lumen actu colores efficit, qui potentia colores ſunt: & ſic intellectus abſtractus, & nulla concretione permixtus impatibiliſq;, ſubſtantia ſua actus exiſtens. & paulo inferius, ἀλλ' οὐχ ὁτὲ μὲν νοεῖ, ὁτὲ δ' οὐ νοεῖ. χωρισθεὶς δ' ἐστὶ μόνον τοῦθ' ὅπερ ἐστί. καὶ τοῦτο μόνον ἀθάνατον καὶ ἀΐδιον. Sed nec interdum intelligit, & interdum non intelligit. ſeparatus uerò id eſt demum quod eſt, & hoc ſolum immortale eſt & æternum. Hæc uerba paraphraſticè enarrans Themiſtius libro eodem ita inquit, Quum enim ſtatuiſſet Ariſtoteles in omni natura alterum pro materia haberi, alterum pro forma mouente perficienteq;: neceſſe (inquit) eſt eaſdem differentias in anima reperiri, & talem aliquem intellectum adeſſe, qui pars animæ rationalis præſtantiſſima ſit. Atq; hoc quoq; ex illis uerbis clariſſimè innoteſcit, quorum paulo antè mentionem fecimus, De intellectu (inquit) & ui ea quæ commentatur contemplaturq;, nihil adhuc liquet: ſed uidetur diuerſum animæ genus eſſe, ſolumq; id abiungi & ſeparari contingere, tanquam perpetuum à morticino caducoq;. Hactenus Themiſtius. Hoc ultimum dictum ideo addidimus, ptimum ut planum fieret, id quod Cicero entelechiæ tribuit, Ariſtotelem non animæ, quam formam, id eſt ſubſtantiæ rationem eſſe uult, ſed intellectui tribuiſſe, duntaxat agenti, qui ab intellectu potentiæ differt, ut ars à materia: & hunc impatibilem eſſe immortalemq;, animam autem mortalem: ſiue Ariſtoteles intellectum & mentem, partem eſſe animæ diuinam præſtantiſſimamq; intellexerit, ſiue aliud ab anima formalem rationem obtinente, quam entelechiam uocat. Priſci enim differentiam inter animum & animam *Animus*
poſuerunt. Animus eſt (inquit Nonius) quo ſapimus, anima qua uiuimus. Sine animo anima eſt debilis. *Anima* Varro, In reliquo corpore ab hoc fonte diffuſa eſt anima: huic animus ad intelligentiam tributus. Plinius libro uigeſimoſecundo, de iracundia lo-

quens, Ergo & animi aſperitas, ſeu potius animæ, dulciore ſucco mitigatur. Verumenimuero inde maior illa quæſtio exiſtit, utrum intellectum illum ſingulorum eſſe hominum Ariſtoteles ita exiſtimauerit, ut homo poſt obitum ſuum immortalis futurus ſit, quod mihi non uidetur: an unum eſſe intellectum uniuerſorum, quem ποιητικὸς uocat. Ita enim hoc implicuiſſe diſputationum ambage ipſe exiſtimatur, ut ingenia ſtudioſorum torſerit potius, quàm certum aliquid fixumqꝫ reliquerit: de quo Alexander ut de mente ita inquit, οὗτος δὲ ὁ νοῦς ἢ μόνος αὐτὸς τὰ ἐνθάδε διοικεῖ πρὸς τὴν τῶν θείων ἀναφορὰς, αὐτὸς τῆς δυνάμεως τοῦ δημιουργός. ἢ μετὰ τῆς τῶν οὐρανίων εὐτάκτου κινήσεως. ὑπὸ γὰρ ταύτης γίνεται τὰ ἐνθάδε τῇ προσόδῳ καὶ ἀφόδῳ τοῦ ἡλίου. Sunt tamen nihilo ſecius qui exiſti-

Entelechia duplex

ment entelechiam duplicem eſſe. unam illam quam diximus ex ſententia Themiſtij, Laertij & Plutarchi, quæ nomen eſt animæ non modò rationalis atque irrationalis, ſed etiam phyſicæ. & hæc à corpore naturali organico inſeparabilis eſt. Alteram dixerunt à corpore ita ſeparabilem, ut à naui nautam, animam ſcilicet rationalem: quæ cum aliud ſit à corpore, nec ſit corporis forma, corpus ipſum, id eſt ſubiectum, componit & moderatur, perficitqꝫ, & ita regit ut nauem nauta. εἰσί τινες ἐντελέχειαν ἔξωθεν οὖσαν σωτάτης καὶ διακοσμεῖ καὶ πληροῖτο ὑποκειμένοις. ὅταν οὖν λέγῃ τις τὴν λογικὴν ψυχὴν ἐντελέχειαν, τὸ κεχωρισμένον εἶδος τοῦ σώματος λέγει. Secundum hoc nonnulla ex parte Ciceronis dictum defendi poſſet: qui fortaſſe quod apud aliquem philoſophum legerat de entelechia, hoc Ariſtoteli tribuit eius nominis auctori, ut irrepere ſolet ſcribentibus obliuio. Themiſtius in ſecundo De anima cum dixiſſet animam eſſe inſeparabilem à corpore, quatenus ſic eſt corporis totius entelechia, ut in ſecuri ferri forma eſt entelechia, ſubdit, οὐ μὴν ἀλλ' ἔνιά γε, οὐδὲν κωλύει τῶν μερῶν τῆς ψυχῆς, δύνασθαι καὶ χωρίζεσθαι τοῦ σώματος, ὅσα μήτε ὅλου τοῦ σώματος, μήτε μερῶν τινῶν, τοιαῦται εἰσὶν ἐντελέχειαι, ὡς τὸ σχῆμα καὶ ἡ μορφή· οὕτω δὲ καὶ ὁ νοῦς ἔχειν δοκεῖ. οὔπω γὰρ δῆλον. εἰ καὶ οὗτος σώματός τινος ἐντελέχεια ἄρα τοιαύτη, ὥστε ἀχώριστος εἶναι, ἢ ὥστε χωρίζεσθαι, ὥσπερ ὁ κυβερνήτης τοῦ πλοίου. οὗτος γὰρ ἐντελέχεια μὲν, ἀλλὰ χωριστή. Hac ratione animus huiuſmodi eſt entelechia, ut à corpore ſeparabilis ſit. quod de intellectu actuoſo intelligendum: cuius multa mentio apud eundem in tertio: & ab Ariſtotele ποιητικὸς appellatur, & ideo ſimilis hic eſſe ab ipſo oſtenditur. Hunc Alexander in ſecundo De anima τὸν θεῖον νοῦν, καὶ θύραθεν εἰσιόντα appellat: qui longa & ſubobſcura diſputatione oſtendit quonam modo ab Ariſtotele ἄφθαρτος εἶναι dictus ſit. Vtcunque, quiduis potius comminiſci par eſt, quàm ut inter reos inſcitæ ſententiæ, eius nomen auctoris à nobis recipiatur, qui extra omnem ingenij aleam, id eſt extra omne diſcrimen iudiciorum, Plinij maioris ſententia poſitus eſt, iudicis ingeniorum ſummi. Addam & alium locum admonendi gratia. Idẽ Cicero in ſecundo De natura deorum, fabricam humani corporis non modò felici & perſpicua, ſed etiam accurata & artifici facundia deſcribens, Ex inteſtinis autem (inquit) & aluo ſecretus à reliquo cibo ſuccus is quo alimur, permeat ad iecur per uenas quaſdam à medio inteſtino uſque ad portas iecoris. Sic enim appellant ductas

Medium inteſtinum

& directas uias quæ pertinent ad iecur, eiqꝫ adhærent. Medium inteſtinum Cicero dixit, quod Græci meſenterion appellauerunt, & in primis Ariſtoteles: quod tamen inteſtinum non eſt, ut ex Ariſtotele apparet, qui de ea parte ita inquit, ἐπὶ δὲ τῶν ἐντέρων τὸ μεσεντέριόν ἐστιν. ὑμενῶδες δ' ἐστὶ τοῦτο καὶ πλατὺ, καὶ πῖον γίνεται. Supra inteſtina autem meſenterium eſt, membranaceum, latumqꝫ, & pingueſcens. Meſenterium ad uerbum Cicero medium inteſtinum tranſtuliſſe uidetur, cùm Græcè ex eo (ut puto) dicatur, quòd media inteſtina complectitur. Ab eo autem uenæ & fibræ permultæ ſurſum deorſumqꝫ ad inteſtinorum poſituram ferunt, cùm ipſum principibus uenis maiori & aortæ adnexum ſit, ut Ariſtoteles tradidit: id quod Cicero ſignificare haud dubie uoluit. Nam portarum iecoris appellationem Cicero ab eodem auctore mutuatus eſt, qui pylas hepatos uocat, his uerbis: προσπέφυκε δὲ τῇ μεγάλῃ φλεβὶ τὸ ἧπαρ. τῇ δ' ἀορτῇ οὐ κοινωνεῖ. διὰ γὰρ τοῦ ἥπατος διήκει ἡ ἀπὸ τῆς μεγάλης φλεβὸς φλέψ, ᾗ αἱ καλούμεναι πύλαι εἰσὶ τοῦ ἥπατος. Adhæret enim magnæ uenæ iecur, nulla parte cum aorta communicans. Siquidem uena illa quæ à magna proficiſcitur, per medium iecur pertendit ea parte qua portæ iecoris ſitum habent. Proinde Cicero medium inteſtinum pro meſenterio dixit, in ea etiam parte elegantiſſimi libri, in qua Ariſtotelem

ipſum

ipſum exquiſita deſcriptione ſuperaſſe uidetur. Theodorus Gaza uir Græcus, non modò Latinè doctiſſimus, ſed etiam medicus, lactes pro meſenterio dixit: quo nomine ab Hermolao Barbaro & alijs reprehēſus eſt, quaſi eo in loco hallucinatus ſit, uel in eo potius uerbo. At ego conſultò eum id feciſſe cenſeo, ut qui in eo uerbo Plinij auctoritatem ſequi nollet. Lactes enim non tam inteſtina ſignificant, quàm pingue illud quod ambit inteſtina. Tranquillus de patina Vitelliana, In hac (inquit) ſcarorum iecinora, phaſianorum & pauonum cerebella, linguas phœnicopterorum, murænarum lactes commiſcuit. Quare immeritò Hermolaus hoc uerbum ut licenter uſurpatum in Spartiano notauit. Noſtrates piſcium lactes lactentias appellant. Verùm ut notæ & Ciceronem & Plinium eximimus, idq; merititiſſimò, ſic humana Minerua non diuina ſcripſiſſe eos meminiſſe debemus, aut numine quodam inſtinctos: ne Muſas inſectatus eſſe uideatur ſi quis eius notæ auctores ſemel atq; iterum ad diſquiſitionem huius iuris conſultorum candido propoſito reuocauerit. Nec mihi ob id uideor litem meam facere, quòd controuerſiam tanto auctori intentatam, ueritatis indagandæ ſtudio commemoraui: cùm mihi Angelus Politianus uir egregiè doctus obtuliſſe ſe huic liti, non tam iuris cauſæq; fiducia, quàm Tullianæ maieſtatis præiudicio uiſus ſit. Quid autem mirum, Ciceronem eloquentiæ magiſtrum & principem, in ſententia philoſophica, uel in dictione potius hallucinatum eſſe, cùm ipſe Ariſtoteles in quarto Auſcultationis philoſophicæ in uerbo etiā phyſico atque philoſophico lapſus ſit, ut qui uniuerſum moueri per accidens dixerit, quod per partes moueri conſtat: tanquam utroque uerbo idem ſignificaretur. qua in re, quod mireris, ſecum ipſe pugnare conuincitur. qua de re Themiſtius, ἀλλ' οὐδὲ τὸ ὅλον κατὰ συμβεβηκὸς κινεῖται. Ἀριστοτέλης μὲν οὕτω βούλεται, καὶ οἱ ἐξηγηταὶ συγχωροῦσι. φησὶ δὲ, τὰ δὲ κατὰ συμβεβηκὸς κινεῖται, ὡς ἡ ψυχὴ, καὶ ὁ οὐρανός. ἐγὼ δὲ ἀπορῶ πῶς οὐ μάχεται αὐτὸς πρὸς ἑαυτὸν, νῦν μὲν κατὰ συμβεβηκὸς τοῦτον ἡγούμενος ἔφη κατὰ μόρια. tametſi Ariſtotelem nititur excuſare poſtea, uaria uerbi interpretatione, utique ueritus inuidiam reprehenſionis tanti uiri, præſertim cùm eius eſſet operum enarrator. Cæterùm Ciceronem rudem aut imperitum fuiſſe philoſophiæ, mihi perſuaderi non poteſt, cùm & Philonem Academiæ principem Romæ audierit: & Theodorus Stoicus, à quo dialecticam edoctus eſt, apud ipſum Romæ commoratus & mortuus ſit: quibus philoſophis diligenter & attentè operam dedit, ut ipſe in Bruto ſuo teſtatur. Quibus argumentis accedit ſtudium Platonis dialogorum, eum admiratione ſumma, ſingulariq; profectu: ut qui etiam in Oratore ſuo conteſtetur non ſe è rhetorum officinis ad eloquentiæ ſtudium exercitationemq;, ſed ex Academiæ ſpatijs extitiſſe. Sed redeamus tandem ad inſtitutum opus. His nominibus antiqui non ſolùm uſq; ad aſſem, ſed etiam ultrà uſi ſunt. Columella libro quarto, Auarius quidam dipondio & dodrante altum ſulcum, latum pedum quinque faciunt. Dipondium & dodrantem dixit pro pedibus duobus & digitis duodecim. Et libro tertio, Ab ipſo arboris crure pedale ſpatium intermittito, deinde ſulcum in quatuor pedes longum, in tres altum, in dipondium ſemiſſem latum cum feceris, patiere minimè duobus menſibus eum tempeſtatibus uerberari. Vtuntur etiam hiſtorici, ut Liuius libro octauo ab Vrbe condita, Latinus ager & Falernus, qui populi Campani fuerat uſq; ad Vulturnum flumen, plebi Romanæ diuiduntur. bina in Latio iugera, ita ut dodrantem ex Priuernati complerent, data, terna in Falerno, quadrantibus etiam pro longinquitate adiectis. Columella libro ſecundo, Sed iugerum talis agri quatuor operis expeditur. nam commodè proſcinditur duabus, una iteratur, tertiatur dodrante, in liram ſtatim redigitur quadrante operæ. Dodrantem operæ pro tribus partibus diei artificialis dixit, ut quadrantem pro quarta, hoc eſt pro nouem horis, & pro tribus. Plinius libro decimooctauo, Iuſtum eſt proſcindi ſulco dodrantali iugerum uno die, iterari ſeſquiiugerum, ſi ſit facultas ſoli: ſi minus, proſcindi ſemiſſem, iterari aſſem: quando & animalium labori natura leges ſtatuit. Quadrantem Græci τεταρτημόριον dicunt, & τριτημόριον trientem, δίμοιρον beſſem, dodrantem τρίμοιρον, ſextantem ἑκτημόριον. unciam δωδεκατημόριον Plato uocat libro ſexto De legibus, ὃ δὴ τοῦ παντὸς ἐθέμεν δωδεκατημορίοις. Sunt & hæc uocabula ſignatæ pecuniæ nomina, ut docet Varro. As nummus erat libralis

Lactes

Cicero et Plinium humana ſcripſere Minerua

τεταρτημόριον

τριτημόριον

δίμοιρον

τρίμοιρον

τρίτον ἡμιδράχμον

bralis, dupondius nummus bilibris, ſeſtertius nummus duarum & ſemis librarum, dictus quaſi ſemiſtertius, Græcorum imitatione, qui τρίτον ἡμιδράχμον dicunt duas drachmas & ſemis, & ἕβδομον ἡμιτάλαντον pro talentis ſex & ſemis. Herodotus in primo, ἕλκοντας σταθμὸν ἕβδομον ἡμιτάλαντον. Pollux, τρίτον ἡμιδράχμον αἱ δύο ἡμισείαι δραχμαὶ, id eſt pendens ſex talenta & ſemiſſem. & apud eundem τέταρτον ἡμιτάλαντον, id eſt, quartum ſemitalentum, pro eo quod eſt tria & ſemis talenta.

Denarius

Seſtertius

Denarius, decem librarum nummus erat, cuius quarta pars ſeſtertius, eo tempore ſcilicet, quo denarius decuſſi ualebat. Erat autem denarius argenteus nummus quatuor & uiginti ſiliquas pendens.

Siliqua

Apud Priſcianum ita legitur, Siliquæ tres obolum faciunt, duo autem oboli ſcrupulum, tria ſcrupula drachmam: ita duodeuiginti ſiliquæ in drachma. ſic quatuor drachmæ in tribus denarijs, hoc eſt duæ & ſeptuaginta ſiliquæ. Hactenus apud Priſcianum legitur.

Quadrans nummus

Quadrans etiam nummus erat, ut apud Iuuenalem,

Cædere Syluano porcum, quadrante lauare.

Sextans

Et centum quadrantes ſæpe apud Martialem. Sic etiam ſextans nummus erat, cùm populus Romanus in funere Menenij ſextantes contuliſſe dicatur à Valerio & Plinio. Sunt & uaſorum nomina, ut apud Perſium,

Triens & Quadrans

Calidumq́ trientem Excutit è manibus.

Sunt & ponderum. Plinius libro uigeſimoſeptimo, Bibitur ad dolorem uuluæ & uitia. macerari oportet in ſextarijs tribus quadrantem radicis tuſę per noctem & diem. & libro uigeſimooctauo, Ad tuſſim ueterem recens decoquitur quadrantis pondere, in uini ſextarijs tribus. Idem, Ad hoc uitium immittitur butyrum heminis quatuor cum rheſinæ terebinthinæ ſextante. Nec mirum eſt tam latè uerborum iſtorum ſignificationem patere, cum cognata ſit & connexa põderum ratio cum menſurarum ac numerorum rationibus: & ut aiunt illa carmina quæ Fauini eſſe dicuntur, ſi pondus menſuræ componimus, eadem eſt pars cyathi in ſextario, quæ eſt in libra unciæ. & ut in ponderum minutijs ad ſcrupulum peruenimus, ſic in menſuris ad cochlear.

Quinquũcialis ordinũ ratio. Arbores in quinquuncem digeſtæ.

Quinquuncialis autem ordinum ratio in arbuſtis & uineis, & in quinquuncem arbores diſpoſitæ cur dicantur, comminiſci non potui: quid tamen ſit, ex Fabio facilè intelligimus, apud quem hæc uerba libro octauo leguntur, Nullus'ne etiam frugiferis adhibẽdus decor? Quis negat? nam & in ordinem certaq́ interualla redigam eas arbores. Quid illo quinquunce ſpecioſius, qui, in quamcunq́ partem ſpectaueris, rectus eſt? Sed protinus in id quoq́ prodeſt, ut terræ ſuccum æqualiter trahant. Cicero in Catone, Cum autem miraretur Lyſander & proceritatem arborum, & directos in quinquuncem ordines, & humum ſubactam atque puram, & ſuauitatem odorum qui afflarentur è floribus: tum eum dixiſſe, mirari ſe non modò diligentiam, ſed etiã ſolertiam eius. Columella libro quarto, Hæc in quinquuncem uinearum metatio, expediſſima ratione conficitur. Hoc Demoſthenes in ea oratione quæ πρὸς νικόστρατον inſcribitur, ita expreſſit, καὶ τὰς ἀναδενδράδας ἐξέκοψε, καὶ φυτευτήρια ἐλαῶν περιστοίχων κατέκλασε. Arbuſtiuas uites excidit, & oliueta in uerſus quoquouerſum digeſta confregit. Quod uerbum Suidas aſſequi non potuit. Xenophon ipſe, ex quo Cicero tranſtulit, ita ſcripſit, ἐπεὶ δὲ ἐθαύμαζεν αὐτὸν ὁ Λύσανδρος, ὡς καλὰ μὲν τὰ δένδρα εἴη, δι' ἴσου δὲ τὰ πεφυτευμένα, ὀρθοὶ δὲ οἱ στίχοι τῶν δένδρων, εὐγώνια δὲ πάντα καλῶς εἴη. Cum autem locum conſitum miraretur Lyſander, quòd decoræ eſſent arbores, & ſtirpium conſitarum æquabilis ſeries ita in uerſus directos configurata uideretur, ut ad angulos rectos pulchrè exacta eſſent omnia. Ex quibus uerbis cum Ciceronis collatis conijcere ſtatim poſſumus quid ſit quinquuncialis ordo, etiam ſi nondum intelligimus cur ita appellatus ſit. Fortaſſe autem antiqui ſic quinquuncem appellauerunt exactam plãtarum metationem, ut decuſſem exactam ſpatij diuiſionem. Theodorus Gazes Ciceronis interpres directos in quinquuncem ordines Græcè ita expreſſit, καὶ τοὺς ὀρθοὺς εἰς πεντάδα εὐγωνίους στίχους. obſeruato ſcilicet Xenophonte, Ciceronis uerba uertens. Eo anno quo hæc ſcripſi, uineam habebam ſterilem, & multis iam annis decoctricem. Huic cum auctionem diu (ut fit) minitatus eſſem, niſi in poſterum paria ſaltem cum expenſorum ratione faceret, nec impenſiorem ipſa culturam ſentire uideretur, proſcripta etiã emptorem nõ inueniret (male enim ob id ipſum audire cœperat,

quaſi

quaſi non damnoſam uineam nunq̃ emancipaturus eſſem) ad extremũ euſq; damnatæ ſuccenſui, ut in ortum eam transformare meditarer arborib. conſitum, nondum tamen extirpatam. Hoc cum primùm in mentẽ mihi ueniſſet, arboribusq; eam ad ſoli naturam accõmodatis conſeruiſſem, frugi me hominem exiſtimabã, omniq; religione ac ſuperſtitione ſolutum. nam ultimi anni calamitate perculſus, tot ſuperiorum annorum ſterilitatem excipiente, temperare mihi non potueram quin præcipiti iureiurando negarem unq̃ me poſtea terũcium in eius uineæ culturam impenſurum. Quo iureiurando ſatis me defungi poſſe interpretabar, ſi ortum eam magis factã quàm adhuc uineam colerẽ, præſertim cum nullus inueniretur tam aduerſo Mercurio natus, qui ſibi eam indicari peteret. Sic autem rationem impenſæ ſubduxeram, uix ut uiginti Francicis eam mihi rem ſtaturam exiſtimarem. at conſitoris ſolertia quæſtuoſa eò me ſenſim perduxit noua in dies comminiſcendo, uiſendumq; operis abſoluti decorem ſpeciemq; pollicendo, ut à tenui illo & ſimplici primordio iuſtum tandem pomarium inſtituerim iugerûm paulo minus quatuor. In quo mihi ita euênit, ut qui auctionem facere prius prædij mei meditabar, & nummo propemodum addicere paratus eram, idem ſubinde liceri magno cogerer particulas confinium agrorum, ne inſtituti pomarij modulatio, ambulationumq; metatio aliquo loco non quadraret. Intra id uillam ædificabam, ſimul & ipſum muro undenûm plus minus pedum cingebam craſſitudine in ſummo ſeſquipedali, in medio atq; imo proportione emodulata. Hoc Sanimaurianum prędium mihi futurum inſtar amœni cuiuſpiam Tuſculani ſperabã, quarto ab urbe lapide ſitum, in quo liberiores ſolutioresq; congreſſus cum dilectiſſima mihi philologia exercens, mecum ipſe ſæpius commodiusq; uiuerem. Hoc faciens, didici duplicem quinquuncialis ordinis rationem eſſe. Alteram noſtrates ſcacariam, quaſi alueolatam appellant, ſumpſit enim formam à poſtica parte aluei in qua ſcrupos hodie luſitantes promouent & reducunt. altera ratio reticulata dici poteſt, nõ in quadras ut prior, ſed in rhombos conformata, ea forma qua ſpecularia apud nos plerunq; uidentur in feneſtris lumen uitro tranſmittentibus. Ego quadris uſus ſum pedum quoquouerſus quaternundenûm. Huiuſmodi ordinum obſeruatio Normannis ſolennis eſt inſtituendis pomarijs: quorum arboratores è ſeminarijs plantulas transferentes, ita ſtellatim decuſſare norunt ordines, ut in quancunq; partem te uerſes, rectã ſemper ſeriem uideas, nuſquam obliquante proſpectu in longinquum. Hęc habui de his uocabulis quæ ſtrictim primùm dicerem, quæq; uel ut procemiũ huius operis eſſe uellem. Itaq; quando de integro ſermonem inſtauraturi hac eadem de re ſumus, ut eorum uocabulorum uſum magna ex parte obſoletũ Latinitati reddamus (ſic enim futurum ſpero) facturum me operæprecium exiſtimaui, ſi non modò rem hãc totam latis per ſe ſatis finibus patentem proſequerer & abſoluerem, ſed etiã ſi diſputationem aliam ad hunc locum nonnihil pertinentem, & ueluti cognatam adiũgerem, tametſi iam alto ſitu obſcuritatis erroriſq; ſqualentem, uix ut nitorem priſtinum lingua Latina hac in parte receptura uideretur. Cùm enim de aſſe & libra pondoq; & rei nummariæ uocabulis multa ab enarratoribus neotericis dicta ſint, antiquorumq; monumenta ijſdem uocabulis ſcateant: nõdum (quod ſcire aut ſuſpicari potuerim) à quoquam ſcriptorum noſtrę aut auorum longeq; ſuperioris memorię deprehendi potuit quem modum pecuniæ his uerbis ſtatuere debeamus. Proinde ita tulit animus, ut rem per ſe ſubobſcuram, & cum multa ambage auctoritatum implicitam, tum uerò gloſſulariorum errore perplexiorem factam, ſimul corruptis exemplarib. propemodum comploratã, explicare nihilo ſecius improbo inſanoq; (ut dicitur) labore aggrederemur: ſiquidem ſcitum illud comici poetæ memineram, nihil tam difficile eſſe, quin quęrendo inueſtigari poſſit. & dignam rem prorſus exiſtimabam in quam toto pectore incumberem. Atqui cum ad hanc ætatem, ex quo poſt tenebricoſa ſecula literis ſenſim lux affulgere cœpit, eò iam profectus labores eruditorum hominum euaſerint, ut ad linguæ Latinæ inſtaurationem perpauca deſiderentur: nemo tamen (ut ſpero) inficiabitur hanc operam prorſus adhuc deſideratam eſſe. Planum enim facturũ me confido, neminem intra octingentos annos, ac longè plures fortaſſe, rectè hæc uocabula intellexiſſe, duntaxat eorum qui cõmentarios ediderunt, qui in uulgus emanarint;

Sammaurianum Budæi

aut aliàs innotuerint. An autem id aſſecutus ſim quod anxiè perquiſiui, lectorum erit
iudiciũ, non tamẽ quorumlibet. Verumenimuero eam à me ſuſpicionem longè amo
liri uelim, quaſi aut ingenij ſingulari quodam acumine fretus, aut reconditæ doctri-
næ fiducia eam rem totam ſuſceperim, quam uiri tot doctiſſimi ne primorib. quidem
digitis ſine noxa tractauerũt: id quod mox apparebit. Iure autem meritoq; facturum
me arbitror, ſi in ordinem lautiorem literis ſtudentium admittendum me cenſeã: qui
bus aliquando ipſis liceat poſt emerita audiendi uel legendi ſtipendia (nõ enim tam
fortunatus fui, ut in hac diſciplina uocalem præceptorem haberem) ſtylo ſpecimen
ſui facere. Proinde cum aliorum ſcriptis his in rebus adiutus ſim, quas ipſe per me aſ-
ſequi non potuiſſem, & in id uideam literatos ferè conſpiraſſe, ut uelut ſymbolã quiſ-
que quàm poſſet lautiſſimam in medium conferret, quaſiq; in muſæo donarium ali-
quod poſteritati uiſendum conſecraret: cõmotus & ipſe ſum, & æmulationis ſtimulis
uſqueadeo exagitatus (neq; nunc primùm) ut impẽſiore ſtudio eum locum inter ſcri
bentes tenere poſſe non diffiderem, quem multi aut ingenij præſtantia freti, aut ingẽ
ti aliquo ſtudiorum adminiculo ſubnixi, certatim ſibi aſſerere quotidie uidebantur.
Itaq; alteram iam aleam iacimus, quandoquidem prior illa (de Annotationibus no-
ſtris loquor quas in Pandectas edidimus) non incõmodiſſimè cecidit, tametſi incur-
ſura ipſa in primorum ordinũ offenſionem uidebatur. Quippe rem per ſe inuidioſam
ferocius quàm par erat, in iudicium quaſi in theatrum adduximus ſcribendi tyroci-
nio: id quod tum demum ſenſimus, cum iam opere edito (quod domi ſimul noſtrę, &
in officina chalcographaria cudebatur) qui inferbuerat animus, paulatim deflagra-
uit. & hactenus tamen impune ferre nobis contigit ab ijs etiam ad quos ea res maxi-
mè pertinebat, nedum ab illis hominibus quibus cum neceſſitudo nobis humanio-
rum literarum nomine intercedit. quanq; impunitatem mihi ſtolidè fortaſſe promit-
terem, niſi etiam gratiam me iniſſe ijſdem ab ipſis iuris peritiſſimis experimento didi-
ciſſem. uſq; adeo quod candido atq; ingenuo propoſito ſuſceperis, etiam ſi in eo tran
ſigendo (ut eſt humana conditio) ſecus nonnihil imprudens admiſeris, non ſolet id
ferè non bene tandem uertere. niſi ſi forſan id eſt ueritatis numen, ut rem principio in
uiſam, aduerſoq; rumore exploſam, ad extremum etiam popularem reddere plauſibi
lemq; potuerit. Quorum enim hominum odium inexpiabile contraxiſſe muſteo ad-
huc opere uidebar, eorum nunc occurſum uix fero, de pollicitatione me reliqui uolu
minis conuitioſe appellantium. Quorum auctoritati tantum tribuo, ut rem depoſi-
tam neſcio an abiectam, retractare denuo coactus ſim. In qua ipſa cum occupatus eſ-
ſem, animi cauſa (ut fit) auocamentum quærentis, parergon hoc arripui, initio qui-
dem modulis diuerticuli deſtinatum: rerum autẽ ſerie perpetua aliam atq; aliam dein
ceps cõmentationem ingerente, eouſq; progreſſum me eſſe ſenſi, ut ex parergo, id eſt
operis inſtituti diuerticulo, plenum opus factum ſit, ut Græci dicunt, ἐστὶ τὸ πάρεργον
ἔργον γέγονεν. Hæc ſatis ad exteros Italos, & alios ubicunq; gentiũ literatos, quibus cum
ſacris ijſdem initiati ſumus. Quibus quidem ipſis in muſęi cella contigit incubare, nõ
etiam qui ex pronao (ut aiunt) Muſas ſalutauere. Eorum enim nullum ex albo reijci
mus: quando id fieri non poſſe putamus, ut qui literarum humaniorum ſtudio ſint ex
politi, non ijdem quoq; ſint iudices nobis æqui. Ab noſtris autem metuendum nihil
erat, niſi quoſdam homines primariæ auctoritatis aut dictitare aut muſſitare compe-
riſſem, cum unum tantum genus hominum literarum bonarũ ſtudio aptum, atq; etiã
natũ eſſe, tum uerò nos operã & oleum perdere, qui in eo uitæ inſtituto ingenia exer
ceamus: non aliter ac lienoſos qui inſtituantur ad curſum. Hoc quum noſtratium qui
dam reſciſſent, primum mirari auctores, deinde eo magis ſuccenſere, poſtremò re pla
nè intellecta fremere. Sed reliqua (ut arbitror) ſilentio nunc premẽda, ut omnia in po
teſtate habeamus ſi fortè illi æquiores eſſe cœperint. Niſi uerò obſcurum eſſe poteſt,
cur homines Franci externa ingenia ſeſe exoſculari dictitẽt, nec ſtomachi ſui doctos

Dicẽdi facultas Gallis olim uernacula

in Gallia uidiſſe. Quos ſi ueritati inſeruire potius, q̃ animo ſuo indulgere exiſtima-
rẽ, aut ea eſſe eruditione, ut Latinè loquẽtes intelligere ſine magiſtri opera & præito
ris poſſent: facilè (niſi fallor) oſtenderẽ cur adhuc factũ ſit ut dicẽdi facultas olim uer-
nacula Galliarũ, literis iamdiu in Italia illuſtratis, in Galliam non reuerſa ſit, tranſalpi-

narum

narum ipſam rerum plus quàm & par eſt & utile cupidã. Qua (malum) opinione fal-
lere ſe in re tam clara hominum iudicium credunt, qui ne in ijs quidem fefellerũt, quę
integumentis omnibus compoſiti uultus ſpecioſiq; ſermonis egerunt? Vſqueadeò
enim omnes hominum ſenſus iam innotuere in uulgus, ut fidem quidam non faciant
uel ſi aram utraq; manu tenẽtes auſi ſint ſanctiſſime deierare. Ita' ne uerò ſi Franci qui
dam homines aut malè obſequioſi, aut ex ingenio ſuo uiuentes, nec per iſtorum ge-
nium iurare didicerunt, nec ſolitis hac ætate lenocinijs eorum ſe potentiæ uenditare:
ſatis digna cauſa fuit quamobrem calcata charitate patriæ, odio tranſuerſi aut liuore
raperentur? mihi certè non uidetur. Atqui ſi ingeniorum ipſi & doctrinæ (quæ nos
quoq; in externis mirificè agnoſcimus) admiratores ueros credi ſeſe uolebant: beni-
gnè igitur uel exteris facerent, idq; eo nomine, ut intelligeretur cur uiros ipſi doctos
præmijs adſciſcerent. Sic enim eloquentiam & poeticam & literas elegãtiores patrię
dicerentur uel dediſſe, uel reddidiſſe. Nunc cum id non faciunt, uideant quæſo ne ex-
ternis uerba dare potius, quàm nobis facundiam optare uideantur: imò (ut planè lo-
quar) ne ſubdolam mentem prodant, aut certè maleuolam, qui priuato uel ſtudio uel
odio inſtincti (nam quam aliam cauſam conijcere quiſquam poſſit?) ſuggillationem
patriæ inurere non timeãt. De qua quàm bene alioqui ſint meriti, publica fama uide-
rit. Sed criticam ſeueritatem cognoſcere in hominibus imperitis precium eſt operæ:
Galli omnino homines nec ad poeticam artem nec ad oratoriam nati. Quis hoc iudi-
cium facit? homines germana in Francia nati, in ſinu Franciæ aliti & educati, & nunc
in gremio eiuſdem hoc dictitantes. Qua igitur tandem fiducia hoc iudicare præſu-
munt? age quid tum poſtea? qui à patria honeſtiſſimũ quodq; decus meriti, immeriti
tulerunt. Egregios ciues, & patriæ amantiſſimos. Audiamus porrò, Solis hominum
Italis hæc ſtudia capeſſere iure ac morib. licet. ſic enim fert cæli ſoliq; natura, ut inſan-
tes etiam illic diſertè numeroſeq; uagiant. O acre iudicium hominum, quibus tamen
ipſis inter claſſica recitanteis Italos exaudire tantum uacauit. Sic' cine Francos homi-
nes pituitoſum fel habere ad iracundiam putant, & craſſa quoq; ad ſtudia præcordia,
eorum ut ſtomachum improbitate tanta prouocare gaudeant? quanquã latius patet
hæc contumelia, quàm ut in literarum ſtudioſis conſumatur. Ad eos enim etiam per-
tinet, qui literarum ipſi imperiti, ingenioſos tamen liberos & ſpei magnæ genuiſſe ſe
arbitrantur. Porrò etiam patet. ſolis enim Italis doctos eſſe licet ac diſertos per iudi-
ces iſtos noſtros, Muſarum (credo) & Apollinis ſanctiſſimos antiſtites: qui ea fidu-
cia utriuſq; facultatis, atq; etiam linguæ utriuſq; iudiciũ præſumunt, quòd ut Aſcręus
olim poeta ex tempore factus ad fontem Pegaſeium creditur, ſic ſe anno uno aut alte
ro cum doctis ſuper menſam loquitando, uberem harum rerum ſcientiã hauſiſſe cre-
di uolunt: quippe qui naſci in Italia doctos, non ſtudio annorum triginta & amplius
fieri putẽt. En quibus te approbes, ſi Mineruæ ſuffragio doctus haberi uelis. Heu mi
ſeram conditionem noſtram, qui intabeſcimus literis, haſq; indignitates exorbere ac
uorare cogimur, quàm concoctu difficiles ſtomachis ęſtuantib. & bilioſis. idq; eo ma
gis, quòd ius nobis non eſt ad primores aut principẽ prouocandi, quorũ iſti ignoran
tię impoſturam ex animi ſui ſententia factitant. Illa autem illa ſingularis eſt temeritas
uel amentia, obtrectationis (ut ita dicam) tragulas in uniuerſos intorquere, ſi quoſdã
fortè priuatim incõmodos atq; inuiſos obſtinarint ferire. Illi' ne ut irato animo tãtum
indulgendum putent eſſe, ut propter unum aut alterum expungẽdos, à caluo (ut dici
tur) ad caluum è numeris eximant? uel quod quidam eorũ huius calumniæ architecti
dictitant, ſe, cum omnia ſtudioſorum diuerſoria luſtrauerint, adhuc tamen quod quę
runt, extra gentem Italam deſiderare? Ecquod igitur capitalius uerbũ ullum hoc uer
bo eſſe poteſt? Quaſi uerò quiſquam ignoret ſic eos bonos doctoſq; cis Alpes inqui
rere, ut qui diuerſiſſima uia congredi cum hoſtibus feſtinãt. Deus te perdat ſimultas,
quæ oculis clauſis in hominum obtrectationem impingis; & uelut mente capta pro-
poſitum maleuolum tuum prodis. Tu ut tuorum ingenia damnes quorũ partim nec
periculum feceris, nec alium feciſſe quẽquam noris? partim' ne facere quidem tu ani-
mo offirmaris, nec faciendum curare, cum tu id ſi uelis facere fortaſſe nõ poſſis? tum
deinde exteros (ſi dijs placet) cõmendatione inani quaſſaq; proſequare, ut licentiore

calum-

Horat. Ser. lib. 1
calumnia poſſis in quos uelis deſæuire? Hic hic nigræ ſuccus loliginis, ut lepidè in-
quit poeta. Cedo igitur cui unquam doctrinæ nomine benignè tute feceris, aut cui
omnino non tua cauſa bene tantum cupiueris? Heu candor Mecœnatū eorum quos
& uidere nobis & obſeruare cōtigit: qui ſimul & ſtudioſis ſunt & Reip. deſiderati, in-
ſigni ad poſteros inclinatione rerum. Superi immortales, quantum inter animos ho-
minum intereſſe dicemus? Illos ut heroicis annis editos, nihil appoſitius quàm uiſce-
ra charitatis appelles. ita uniuerſas cogitationes ſuas ad homines noſtros iuuādos cō
tulerant. Iſti huiuſmodi animum rebus noſtris exhibent, ut ad delendum Francici no
minis ſplendorem incubuiſſe uideantur: quos tamen & ipſos nō adeò liuidos eſſe cre
diderim, ut niſi tranſalpinis rebus oculos cupidius adieciſſent, premēdi noſtrum gra-
tia in cœlum laudibus ferrent exteros. Quid enim conſilij eos cepiſſe dicas? an ut elo
quentiæ ac literarum gloriam deſperare nos cogant? quid id eorum refert? quando-
quidem huius ętatis decreto, nihil cum literis aulico comitatui. an ut gratiam ab Italis
ineant? Sed quò inter Gallos ab Italis gratiam? Reſtat igitur ut aut priuatis ſtudijs in-
dulſerint, aut non modò proterui, ſed etiam propemodum amentes iudicentur. Equi
dem libens ab ipſis audierim, utrum'ne ſtudia literarū bonarum hodie flagrantiſſima
quamlibet iniquo tempore, reſtinguere illa ſua obtrectatione ſperarint, an oblectan
di ſui gratia potius ingenia prouocarint? Illud certè obtinere nulla auctoritate poſ-
ſunt, ut oratorum uel poetarum & hiſtoricorum libros nobis è manib. ut prophanis
excutiant, quas bonis iamdudum auctoribus contrectandis inauguratas habemus.
Nam qui famæ dudum per ora hominū iure uel iniuria obſtrepenti moderari nequi-
uerunt quo minus in circulis, in ambulationibus & ſobrijs & baſilicanis, pro caſtris,
pro concione, nuſquam non deniq; actus eorum obtrectarent non cauillabundè mo
dò, ſed etiam tumultuoſè: ecquid ſe illi iuris habituros putant in eorum Mineruā qui
literas didicerunt? Scilicet hoc illud eſt, hominibus uenuſtis cupido inceſſit Gallicū
ſtylum prouocandi, à quo ſibi metuendū nihil putant, ut quem hebetem eſſe & plum
beum dictitent. Nempe hac fiducia illudunt, Francicamq; Mineruam ut infantem &
inermem deſpicantur, nec ægide terribilem. At ego ut Italos Francis ingeniorū acu-
mine præſtare nunc inficiari nolim, ſic non facilè conceſſerim ut præſtent etiam doci
litate. Quippe ut primis omnium Latinorum Italis poſt annos centum licuit ſtylum
ſuum ad cotem priſcæ uenæ exacutū, ſcribendo dicendoq; explorare: ſic noſtris ob-
uium eſt, ut omnibus, & antiquos & recentiores ſcribendo auctores æmulari. Nam
ſalem eodem nobis precio quo Italis præberi, docere iſtos potuerunt actores theatri
ci, qui ſatyricis eos ſalibus totos ſæpe perfricant, queis acriores nō puto ultra Alpem
aut Pyrenem inueniri. At enim innocentia ſuccinctis omnium rerum ſecuris eſſe li-
cet. Equidem hoc fatebor, ſi intra uallum innocētiæ ſtatiua ſe ſemper habuiſſe rebus
gerendis adminiſtrandiſq; contenderint. Dicere igitur hoc audeant, & ego illis ordi-
nes omneis iudices feram, ni conſtantis famæ teſtimonio reuincuntur, ut ne ad popu
lum quidem prouocare audeant. Quare ego ſuaſerim eis potius (ſi me auctorem non
reſpuant) ut infenſo animo uel alioqui malè affecto uſqueadeo ne obſequantur, quin
ſeſe ſuumq; etiam faſtigium reſpiciant, rationem anteactæ uitæ habeant, nec in extre
mo ſummoq; actu ſub perſona primarū partium indecorum aliquid aut proloquan-
tur, aut edant. Etenim quum ſint eorū nonnulli præteriti temporis continentia & gra
uitate ita obſtricti, ut peccare ne tantulum quidem ſine crimine maximo nequeant: ij
meminiſſe debent uitæ ſuę curſum non ad amuſſim popularē exigi, ſed ad eam quam
ſibi ipſi in mediocri fortuna præſtituiſſe creduntur: ut ſi à priſtinæ probitatis & inte-
gritatis orbita ingreſſum quoquo modo detorquere uideātur, quicquid rectè ac præ
clarè antè fecerunt, protinus non uirtutis fuiſſe, ſed ambitionis exiſtimetur. Nam qui
alijs moribus uiuere prouecta iam ætate, & ad inſtituta tranſire uidentur utilitati ſer-
uientium: ultimùm utiq; ſalutaſſe recta conſilia & honeſta creduntur atq; dicuntur:
perinde atq; ij ſolent qui ad temporariam modeſtiam belliſſimè compoſiti, ſimul ac
ſe euaſiſſe ad res ſecundas ſentiunt, tanquam emeritis ſimulationis ſtipendijs, ambi-
tum & cupiditatem profiteri perfricta fronte obdurataq; non uerentur. Aut igitur
ſibi poſthac imperent ſtudioſos Galliæ non odiſſe, procul ambitione ſummotos: aut
ſi

ſi malè loqui pergant,& utcunq; doctis incommodare, quoſdam etiam expectent iu-
ſto dolori tandem obſecuturos. Nec ſibi eo nomine blandiantur, quaſi in ſinu Iouis
poſiti malè audire nequeant,aut quaſi dolorem animo quantumuis iniuſtum Gallica
ingenia ſtylo exigere non poſſint. Qui enim Ariſtarchos ſe orationis Latinæ aut e-
tiam architectos intulerunt,quum minimè ipſi eſſe didiciſſent artifices dicendi, Gal-
licæ fortaſſe doctrinæ,Italicæ diſcipulæ, extremam propediem manum acceſſiſſe ſen
tient,quum ex atrio libertatis, ſuis ipſi maledictis reſpondentes audient. Neq; enim
ex uno aut altero opere debuerunt omne genus ſtructuræ omniumq; æſtimare. Sed
quid hoc ego crimen perſequor,quum ijdem ipſi qui literas Gallis adimunt,non iam
ſcientiam nobis elegantiorum artium, ſed etiam prudentiam omnino quaſi ſenſum
communem abſtulerint? Quæ contumelia non ad unum tantum eundemq; negle-
ctum ordinem,ſed ad ſingulos uniuerſoſq; pertinet.Notum eſt enim quòd eius ſocie
tatis mancipes,quàm minimè decebat,nihil penſi habere dicuntur quo minus errata
ſua luculenta clauo ductitando admiſſa, ignominia patriæ obliterare nitantur. Pròh
ſupreme ſeruator. Nónne ſatius erat nos culpam agnoſcere quæ negari non poteſt,
quàm clauum (ut dicitur) clauo protrudere, & culpam crimine expungere? Anti-
qui Romani dixerunt maieſtatem in populo,auctoritatem in ſenatu eſſe: inde crimi-
na maieſtatis appellata læſæ, aut imminutæ: at nunc inuenti eſſe dicuntur, qui non
contenti Remp.non iuuiſſe,imminuere etiam maieſtatem clariſſimæ gentis cupiant:
& qui doctos poſſe Gallos fieri cum negauerint,inſuper prudentes in Gallia nec re-
periri contendant,nec inueniri. Qui quum hæc dicunt,inexpiabili ſe inuidia flagrare
non animaduertunt. Quaſi uerò cuiquam perſuaderi poſſit quæſtionem decretam
de uiris bonis & prudentibus hoc tempore fuiſſe, quos uelut optiones ſibi in rebus
tranſigendis conſtituendiſq; cooptarent. Verùm hos paulíſper mittamus, quibuſ-
cum ex æquo non licet hanc iniuriam expoſtulare, ac uideamus cuiuſmodi Home- *Achilles*
rus poetarum ſapientiſſimus Achillem ſuum finxerit, ut ex eo ſcire poſſimus an res *Homericus*
noſtra publica rectè atq; ordine hoc tempore conſtituta ſit: & mirari homines deſi-
nant,quòd per hoſce annos primùm hominibus Francis animus cum re ſimul conci-
diſſe uiſus eſt. Ille igitur rerum humanarum perſpicaciſſimus æſtimator, quum ſub
Achillis perſona fortem ac ſtrenuum militem eundemq; ducem formare ſtatuiſſet,
deám illi Mineruam inſtantem identidem finxit, quaſiq; condocefacientem moni-
tione poſtica,nonnunquam cæſarie reprehenſantem cum præcipitem eum ferri,atq;
ira excandeſcere ſenſit. Achillem autem ſuum inducit inter iram ratiocinationemq;
alternantes,Mineruæ tandem monitis obtemperantem, ſtrictum enſem in uaginam
ira ſuppreſſa edomitaq; condentem. Videre eſt illam quidem imperioſè uetantem,
hunc autem iram obſequioſè prementem.Illa ni pareat ipſe numini,uindictam inter-
minatur:hic ponit uim animi, ne non paruiſſe dicatur. Memorabile figmentum, ac
memoria etiam atq; etiam tenẽdum: quo quid aliud poetam ſignificaſſe arbitremur,
quàm animæ duas partes, iram, & rationem? Siquidem ille furorem iræ ac ferociam
animi ratus circa præcordia graſſari, rationis principatum, ac moderamen animi in
parte ſumma capitis ſedere cenſuit & uigere, uelut ſpeculatorem à natura præfectũ,
qui omnia circunſpectaret,atq; ut auriga quadrigis,ſic feruori ipſe animi atq; alacrita
ti moderaretur. Proinde quum ille poeta fons ingeniorũ dictus, talem ſtrenuum mi-
litem,eundemq; ducem fortiſſimum inducat,ut nuſquam ita deſtitutus,ita deprehen
ſus ſit,quin præſtò conſilium & rationem habeat(hoc eſt enim Mineruam uelut præ-
ſtitem habere uel aſtitem)planum fit utiq;,qui ſapientia & prudentia careant, res ab
ijs maximas nec bello nec pace geri poſſe. Porrò prudentia ipſa aut ſumma dote na-
turæ datur, aut literarum cognitione cum ſapientia comparatur: at utrunq; nobis adi
munt,qui nobis nec natura imbui, nec ſtudio inſtitui concedunt. Caput uerò erroris
eſt, quòd nobilium natio indecoram eſſe literarũ cognitionem claris penatib. ortis,
ſemper exiſtimauit.Hac enim opinione effectũ eſt, ut rerum noſtrarũ ſumma in tene
bris plerunq; denſiſſimis hallucinetur.Nam quum primores procerũ,ignorantiam li *Procerum*
terarum percupidè ſibi uendicent,ac nihil ſui muneris eſſe in pacis artib.credant: eue *ignoran-*
nit ut plurima aulæ conſulta ex paucorum cõmodo fiant,qui in rem ipſi ſuã ſuarumq; *tia*

neceſſi-

neceſſitudinum concipere edicta principis conſultaq́ didicerũt. Sic fit ut regio no-
mine paucorũ regimen obumbretur: nomen olim inuiſum apud eos qui reſp. in po-
pulis & ciuitatib. condiderunt. At enim quoſdã regibus ſubſeruire neceſſe eſt, qui ijs
muneribus fungantur, quæ per ſe reges obire iam nequeunt. quis negat? Sed ſi eo am-
plius legitimũ iam & regium eſſe cœpit, illis omnia credere ac delegare, quibus ab la
tere & auribus principib. eſſe contigit: ſint ſanè omnium potentes, quando eò delicia
rum uentum eſt. & inertiæ immunis & feriatæ: ſed ſint eiuſmodi, qui optimates uoca-
ri & cupiant & debeant, quiq́ latus principis cingẽtes, maieſtatem eius auguſtiorem
faciant. Nec dicatur unum omnium regem maximũ, ſolo corporum ſtipatu quaſi ad-
miniculo ſubnixum, non animi uirtute ac ſcientia niti. Delectum modò hominũ prin
cipes habere inſtituant, literiſq́ & ingenijs & induſtriæ fauere: ſic fiet ut nec docto-
rum Francia nec prudentiũ inops reperiatur. Sed enim eo tempore doctos & ſapien
tes neceſſe eſt latere & ſecedere, quo tempore diſſimiles ijs homines in lucẽ prodie-
re. Huius igitur mali cauſa eſt nobilium inſtitutũ, qui res conſentaneas, & mutua ope
nixas, generis claritatem, literarumq́ peritiam, collidi inter ſe & diſſidere putãt: quo
errore factum eſt, ut diſciplinæ olim ingenuæ appellatæ, ad plebem iamdiu tranſie-
rint, non tantum à nobilibus, ſed etiam (ô mores perditos) à ſacricolis repudiatæ, ne
non ſatis generoſus eſſe & lautus antiſtitum ordo præſulumq́ putaretur. Inde autem
illa extitit indignitas, non tantũ incõmoda, ſed memoria noſtra etiam ferè dira, quòd
principes natura boni, ſed blandimentis incuriæ capti atq́ immunitatis, cui à pueris
inſueuerunt, auctoritatem regiam, rectè, perperam, dignè, indignè factis accommo-
dant, quando ſemel omnia amicis permiſere. Qui ſi literas ſcirent ipſi, gentileſq́ ſce-
ptrorum: nec ſacroſancta utiq́ nomina inuidiæ opponerentur, nec tam licenter ob
oculos principales cercopum præſtigiæ ludificari pergerent, quarum ſemper impu-
nitas moribus noſtris fuit uel à iuriſdictione ſumma. Adde quòd ſenatus ille ſelecto-
rum prætorianus & caſtrenſis, interpres principis placitorum, pauciſſimis ſæpe uiris
hominibus haud ita multis conſtat, partim literarum neſcijs, partim iuris ſui magis ꝙ
publici conſultis: unde uiſi ſunt aliquando turbines ex caligine denſa cõſiliorum ob-
orti, late ſpes popularium fortunaſq́ percellere, nequicquam ſuperûm hominumq́
fidem populo implorante? Quid? illud quale eſt, quòd cum omnia pro poteſtate ar-
bitrentur, cum ita comitijs noſtris præſint, ut ſine eorum auſpicijs pauci renuncien-
tur: non ſatis eorum quidam habuiſſe dicuntur, meritos & graues permultos, & ſecũ-
do rumore cõmendatos, aut aliquo uirtutis ſpecimine cognitos, præterire, niſi etiam
capitali conniuentia tranſmiſſos, aut ignominia afficere conarentur, aut huiuſmodi
eſſe omnino ſcire ſe inficiari? Præterijſſe dico? Quid ſi etiã obnunciaſſe conſtat, quaſi
latens aliquod uitium obueniſſet? ſiue id ſimultati datum eſt, ſiue ut ij tantum præfice
rentur, quos eis cõmodum fuit. Qui ſi de cœlo ſeruaſſent, ut exiſtimari uolunt: perni-
cioſas ſæpe renunciationes diſturbare potuiſſent. Quantam autem indignitatem ho
mines haurire cogunt, cum certo certius ſit, nihil ſapere principi poſſe, quod bis præ-
guſtatoribus non antè placitum ſit & probatum? Quin igitur urgemus ut confeſſio-
nem ab inuitis exprimamus? Neceſſe eſt enim ut uel linguam palatumq́ ſtupentia ſe
habere fateantur, uel certè amori odioq́ ſeruientia, qui inſulſos à ſapientibus interno
ſcere uel nolint, uel nequeant. tametſi huiuſmodi hominum conatum non magis im-
probum eſſe quàm irritum puto, ſiquidem ſtudij ardorem reſtinguere premendo, aut
ſecundæ famæ ſplendorem obſcurare nituntur. Nam ut palma arbor in pondus attol
li dictitatur, ſic uirtus ſuppreſſa, ſtudio maiore erigitur. Opinionem autem non uanis
rumuſculis collectam, ſed claris induſtriæ documentis emanantem, quis inhibere
poteſt? Splendet enim, ſplendet, ſolidæ & expreſſæ uirtutis exiſtimatio, etiam re-
lictæ in umbraculis, aut procul ab ambitu remotæ: ut uiceuerſa, in quibuſdam ful-
gor adumbratæ uirtutis aut ſapientiæ, obruitur plena luce, cum illuſtri magiſtratu
gerendo, tanquam ad radios ipſi ſolis aut ad faſces admouentur. Equidem (ut ad
eos redeam quos interim omiſeram) libens ipſe ſuaſerim, aut etiam poſtularim, ſi
qui ſunt ex ea ſecta Philoxeni ſuperſtites, qui rerum Gallicarum tranſactores ideo
in Italiam petendos eſſe duxit, ut noſtrates homines rerum actu ſommoueret,
non

Nobiliũ culpa iacent literæ

non quod eorum ſolertiam præ noſtrorum admiraretur: cõmodis ipſi ut immodicis comiter ornamentiſq; perfruantur, quæ noſtrarũ rerum clade quæſita nullus eſt qui non norit: externoſq; ita ſuauientur ſi placent, ut Francos nõ deſpuant. ſatius enim id eſſe cenſeo, quàm offirmata iniquitate eorum abrumpere patientiam, qui res tacendas effari Stentorea uoce poſſint. Neq; uerò negauerim ſæpe è re Gallica fuiſſe, in rebus tranſalpinis externorum operam experiri. Quoſdam enim adſcititios nouimus non modò induſtrios, ſed & exploratæ fidei, qui egregiam & ſingularem operam & in quietis conſilijs & in bellicis rebus nobis nauaſſe dicuntur. Sed ſi in rebus domeſticis non modò externo milite, ut iam fieri cœpit, ſed etiam in omni parte Reipublicæ externorum operam adſciſcendam cenſebimus; magis id adeò ut paucorum commodis ſeruiant, quàm ut publice proſint: quæ tandem noſtrorũ erit functio, aut quando ſuæ tutelæ Francia reſtituenda dicetur? O tempora, ô mores. Francia quæ olim ſibi alijſq;, & ſummæ rei Chriſtianæ ſupereſſe uiſa eſt, nunc degener & infans, ne ſuis quidem rebus ſatis eſt uel agendis, uel eloquendis. Rem ſuapte natura indignam, auctores eius etiam fecerunt atrocem, indigni omnino ipſi qui uel intra uerba peccarent, nedum ut uiris ſtudioſis omni ope incommodarent, quos ſuffragio ſuo, ut ſcimus, prærogatiuo benignè ſubleuare debebant. Quòd ſi homines innocenter induſtrios teſtimonio ſuo fraudaſſe, uiri boni exiſtimatur officio non conuenire: quid cauſæ eſt quin magnum in ſeſe dedecus admiſiſſe uideantur, qui etiam cupidè fecerũt ut odiſſe crederentur? Vtinam autem fieri poſſet, ut cæcæ noſtrę querelę in eos tantum impingerent, qui culpæ auctores ipſi, aut affines eſſe dicuntur: liberius omnino nobis deſtomachari liceret: nunc autem uereri ſubinde mihi ſuccurrit, ne aberrante hominum coniectura, in eos uis doloris incumbat, in quos minimè uellem. Sunt enim in quibus ne guttam quidem criminis huius hærere uelim, quanquam eorum culpa tolerabilior quàm aliorum eſſet. Sed & eiuſmodi nonnulli feruntur, ut ſi ſtomachum rurſus mouerint, patientiam omnino tibi imperare non poſſis. Quò fit ut rem ſpinoſam tractare uix innoxiè queas, & tamen tanta uis eſt numinis ad ſtylum manum urgentis, ut periclitari malis, quàm rumpi degeneri patientia. Ne ego ſatis admirari nequeo quorundam hominum amentiam, qui in rebus ipſis ſecundis famæ ſuæ conſulere uel negligunt uel neſciunt. Nos tres uiros uidimus, qui ad magnos honores aſſumpti, cœlum noſtrum impleuerunt nominum ſuorum celebritate: quorũ duo tum æquales, tum ſimul in actu ſummo rerum Francicarum fuerunt. Hos ita inter ſe iunctos diceres, ut aerem & ætherem. Quicquid enim potentiæ alterutri accedebat, alteri id omnino deceſſiſſe uidebatur: ut inter illa duo elementa ea eſt uiciſſitudo, quicquid alteri deperit, in alterum ut infernè ſuperneq; tranſeat. Verùm æthereus ille tum ſumma quæq; ſibi uendicans, tum ad cœlum hominum uoce obſeruantiaq; elatus, tam proximè etiam olympum euaſerat, ut quicquid Iunoni Iupiter inter ſuauia diceret, latere eum uulgo non putaretur. Quum autem ille alter faſtigio fortunæ inferior, libramento tantum ſuo ſtaret, doctrina ſcilicet & induſtria ac maieſtate, ſummo paribus magiſtratui: hic ui maiore fati ſupra omnium aſpectum ſublimè ferebatur. Qui cum uotis tantum non ſuis Parcarum fuſos conuolui exiſtimaret ac confideret, arrectiſſimas quaſq; ceruices ſubmitti ſibi uolebat. Cum autem ille alter eruditione Varro, animo irrequieto & uerſatili Porcius, libertate non obnoxia Cato, ſuperioris magis illius ſuccumberet impotentiæ, quàm animo ſatis æquo cedere uideretur: id ad huius felicitatem fortunæ deeſſe tandem uideri cœpit, ut ille uelut obex è medio tolleretur. Id quod decimo magiſtratus anno obitu eius fortuito quum eueniſſet, ſatis iam haud dubiè nobis malè cogitantibus: ibi ille Seianus, ut uidebatur, gaudio immodico perfuſus (quod alacritate futili & geſtiente prodebat cum ſuo comitatu) omnia iam infrà ſuprà nutu uerti ſuo uolens, ſuffecit ſtatim hominem in locum demortui, quem iamdiu deſignatum habebat ſiquid illi contigiſſet, ex cohorte obſeruantium: quo facto eum in omneis ſeſe partes liberè uerſare inſtitiſſet (nullum enim Catonem eſſe ſuperſtitem ſciebat, cuius ſupercilium ſuprema ſors aulæ uereretur) inde iam apertè domus eius, cupiditatis, ambitionis, obſeruantiæ clientelaris diuerſorium fuit. Cernere erat omnium ordinum non colluuionem (nam id tolerabile eſſet) ſed

quicquid penè in quoq; ordine decoris eſſe uidebatur, certatim ſeſe addicentes aut
ſpei alicuius certæ, aut repræſentati præmij auctoramento, aut admiſſæ noxæ metu,
ſi non aſſiduè ille cultus contemni uideretur: quæ ut minima numero, ita potiſſima
pars erat. Nam qui omnia in poteſtate habebat, quæ tunc erant ampliſſima, is unus
omnibus ſufficere poſſe meritò credebatur. Quem autem plus iure ac legibus homi-
nes poſſe non dubiè intelligebant, extra eius præſidia agenti, ſecuro uix eſſe homi-
num opinione ius erat. Quin eouſq; inualuit hominum opinio, huius ut impotentia,
atq; illius obitu, aculei ſeueritatis, ſummæ etiam iuriſdictioni excuſſi eſſe uiderentur.
Habuit pro cohorte prætoria non modò candidatos principis, ſed etiam miniatos,
quorum ſtipatu ſe maximè uir clarus mirabatur, fremente ipſo Ioue Tarpeio homi-
num ſacroſanctorum miniatore, qui ſibi eas operas à Briareo exprimi ægerrimè fere-
bat, id quod eum ipſe uidi audiuiq; in Vrbe dictitãtem fremebundè, cum apud eum
eſſem. quæ res in exitium tandem penè uertit dominicæ familiæ, euentu primordijs
congruo. Quis enim neſcit uelamenta illa beata non tam cocco imbuta quàm cruo-
re fuiſſe? O caram ſemper Franciæ mercem, & bellorum precijs comparatam. Et ſic
quoq; (ſi dijs placet) nunc licemur, licebimurq́; ſemper natalitia, ut uidetur, ſceptrorũ
noſtrorum neceſſitate? Verùm in eo ipſius in reliquoq́; comitatu literatum nullũ ho
minem agnouiſſes, niſi ſiquis erat fortè unus inter externas clientelas. tam procul e-
nim id genus hominum ab eius ueſtibulo ſummouebatur, quàm ipſe longè aberat
ab eruditione iuſta & liberali. Et alioquin nullus ei fermè eorum cordi erat, quos ille
uir egregius de medio ſublatus fouiſſe uiſus erat. Quippe ut ille uirtutis & doctrinæ
columen, ijs fauerat præcipuè, qui aut ceruicem non obnoxiam, aut indolem ingenij
præ ſe ferre uidebantur: ita hic interioris aulę manceps & dictator in comitatu regio,
in delicijs nunquam uiſus eſt eos habere quos meritorum prærogatiua magis quàm
ſuffragio aulicæ obſeruantiæ fretos eſſe ac commendatos ſuſpicabatur. Etenim cum
proſtitutæ frontis homines in fidem ferè libens recipiebat, ſicut amare & ſcortari à
lenone ſunt qui iucundius eſſe putant, tum omnia beneficentiæ ſuæ accepta ferri uo-
lebat, uir cætera egregius (ne meritis eum laudibus fraudem) & in primis commen-
dabilis animi ſublimitate, ſordibus auaritiæ, atq; omni obſcœna uoluptate maiore, di
gnuſq; qui uiam ueram intelligeret aſſequendæ gloriæ, tantiq; faſtigij ſuſtinendi &
perferendi, quod regium penè æquauit arbitrium: cęterum ſoliuagus accipiter (ut eſt
in hominum prouerbio) nec in prædatu ſociabilis, ut qui in rerum actu collegã ferre
non poſſet. nam qui geneſim ſummam habere ſe arbitrabatur, nullum non faſtigium
ſibi ſecundum eſſe cenſuit. Hic cum fortunam perpetuo ſibi fauore aſpirantem mul-
tum iam fatigaſſet, tandem grandioribus inceptis obrutus, quàm quibus par eſſe poſ
ſet (& neminem ſolitarius rerum arbiter, ut dictum eſt, in conſortium admittebat) i-
pſe quoq; fato conceſſit: unus, ut arbitror, omnium quos ætas noſtra meminit, æſtu
perpetuo iactatus inuſitatæ ante ſe felicitatis: quare præter omnium ferme opinionẽ
accidit quòd ei fortuna ſummã manum negauit, fauoriſq́; colophonem, deſtituta tot
hominum ſpe, & præſertim cohortis miniatulæ iam ad comitia honorum faſtigij uer
ticiſq́; properantis, quæ longius ipſa expectatione hominum protogata ſunt. Tantæ
autem potentiæ non unum aut alterum, ſed complureis ſucceſſores reliquit, ex ſinu
tamẽ ſuo ante mortem productos. Nullus enim adhuc poſthumus ſucceſſor mortuo
agnatus eſt: tametſi eorum unus fortunæ ſe litaſſe cõfidens, cuius alumnus erat, uelut
ſolus ſummi rerum arbitrij creuiſſet hæreditatem, tantos repentè ſpiritus ſuſtuliſſe ui
ſus eſt, ut præter inſolentiam in uultu eminentem, ferociam quoq; territantẽ loquen
do exhalaret. Is in ſummo magiſtratu diſſimillimus ſui factus, uſq; adeo omnia ſibi ſu
ſcipere permiſit, & ad extremũ tueri quicquid ipſe ſuſcepiſſet fouendum, ut dignos
indignos, quos ſibi morigeros ſemel expertus eſſet, in omni parte Reip. præficiẽdos
curarit. moratos uerò perinde ac moroſos inutiles Reip. exiſtimans, quàm potuit lõ-
giſſimè in ſeceſſus ablegauit. utriſq; enim iratos ſuperos eſſe credebat. Videlicet for-
tunæ indulgentia corruptus, atq; immemor perſonæ quam gerebat, quod uirtuti de-
bebatur, illiberali obſequio dandum eſſe cenſuit. Ex quo factum eſt ut quã exiſtima-
tionem primis & ſecundis uitæ actib. collegerat, eam ipſe in ultimo eodemq́; ſummo

actu totã effudiſſe uideatur. Aliquandiu autem auctoritate graſſatus aſſeclis ſuis pro
mouendis, quum orbis formam nouam mundo ſtupente cœpiſſet architectari, ſubi-
ta manus iniectione uim Parcarũ expertus eſt: uir (ut omnes arbitrantur) ſummo ma-
giſtratu dignus, ſi ſummum ſemper magiſtratum expectauiſſet, ac nũquam adeptus
eſſet. uſq; adeo in ſecunda ei ſorte conſenuiſſe, & uita perfunctum eſſe præſtabat. Sed
qui fortunæ omnia tribueret, ut cuius præſentiſſimum numen in rebus humanis eſſe
exiſtimabat, ne extremũ quidem fortunæ obſequium remittendum eſſe cenſuit. Hic
eſt ferè eorum exitus qui modũ non nouerunt adhibere felicitati. Verum ille quoq;
mortuus eſt, cum ſummi honoris conuulſa maieſtate, tum uerò ſummæ curiæ laceſſi-
ta ſeueritate, ſeminibus earum rerum iactis, quæ inſigni noſtrarũ rerum clade poſtea
expiatæ ſunt: & ea tamen morte felix exiſtimatus. Horum uerò omniũ obitus, ut ſuc-
ceſſorum gaudio, ita ſecundi & ultimi, riſu & cauillis omnium exceptus eſt, ueluti lu
dos ſibi fortuna nobiſq; factitante. Nam primus ille & ſummus, uita ſuo tempore nõ
etiam noſtro excedens, orbam non dubiè remp. noſtram reliquit & deſtitutam, alios
uix ſtatuas utrum ex rebus ipſorum proſperis raptos, an potius dedecori impenden-
ti exemptos eſſe dicas. Tametſi ſecundus eo nomine deſiderium ſui non modicũ re-
liquit, quòd eam rerum inclinationem quæ ſecuta eſt, morari uidebatur: etiã ſi ipſum
eius fundamenta primũ ieciſſe concuſſo orbe noſtro omnes opinabantur. Sed tamẽ
utcunq; intererat ſuperſtitem eum eſſe. eo enim uelut tibicine fultas res noſtras credi-
tum eſt, quamuis inclinatas impulſaſq;, tamen nõdum ſic collapſuras fuiſſe. Accedit
quòd grandiora incepta ſic reliquiſſe uidebatur, ut Apelles Venerem, quæ manum
non inuenit operis inchoati præſcriptum excepturam. Verùm ô fluxam rerũ huma-
narum memoriam: hic cum totum occidẽtem nominis ſui uel gloria, uel ſtrepitu, uel
elatis ſpiritibus impleuiſſet, ſic anima repente concidit exhalata, ut nullius propemo
dum nunc in ore, ac ne in memoria quidem uerſetur. In quo mihi poſt hoc regnũ con
ditum homo maximè falſus eſſe opinione uiſus eſt. Nam qui cedrina familię ſuę ſtem *Cedrina*
mata quæſiuiſſe ſperabat & confidebat, ne ſui quidem memoriam niſi exilem atq; fu *ſtemmata*
gacem reliquit poſteritati. Sed ſcilicet cõmuni principum primorumq; Galliæ erro-
re in quærendæ ueræ gloriæ curriculo ipſe lapſus eſt. Nam qui beneficentia & ſuffra-
gatione ingenia literatorum excitare debebat, atq; ad omnia publicè cõmoda hone
ſtaq; toto pectore incumbere, ut rerum præclarè geſtarũ ueluti quibuſdam gradibus
in cælum (id quod exoptabat) hominum ore ferretur, monumentiſq; ęternis ſcripto
rum poſt mortem conderetur: is ut Aſpendius ille cithariſtes, qui omnia ſibi intus ce *Aſpendius*
ciniſſe dicitur, in libera penus ampliſſimæ diſpenſatione, ſibi ſuiſq; prolixiſſime fran *citharistes*
gens, publicæ opulentiæ diſpendio ſe ſuoſq; augendos eſſe cum cohorte amicorum
aſſeclarumq; ratus eſt. Atq; etiam (ô ſtultum hominem) libens fecit, ut ornãdis aſſen
tatoribus, ac ſupprimendis uiris doctis & grauibus, auctoritatem, & extruendis inſa-
nis ac portentoſis prætorijs opulentiam uaniſſimè conſumeret, illam quidem (ſi ſupe *Donatiua*
ris placet) ex donatiuis uenalibus exuberantem, uacationibuſq; diuenditis ſacroſan *uenalia*
ctorum munerum. Eorum non abſimilis, qui ex materia carioſa & uermiculante ſta-
tuas ſibi erigentes, prorogare ijs ſeſe in æuum, ſuiq; memoriã arbitrantur. Sic Bagoa-
rum apud Perſas immodica potentia, nihil poſt obitum eorum præter memoriam ſo-
lam eunuchorum relinquebat. Deus immortalis, quantum intereſt inter hominũ co-
gitationes, actus, & inſtituta. Primus ille tot ingenij dotibus inſtructus, in muneribus
obeundis remiſſus & compoſitus (niſi ſi iracunda ſeueritas uitio ei data eſt) ita ſe in
magiſtratu geſſit, ut in eius funere ſummi honoris maieſtas, Franciciq; nominis ſplen
dor & claritas, elata fuiſſe uideantur: cuius rei opinionem auxit ſecuta rerum inclina-
tio. At contrà ſecundus incitatus & uibrans, tertius eo amplius præceps, eo maximè
nomine memoriam ſui rebus Gallicis inuſſere, quòd felicitati & gloriæ Francicæ fu-
nus indixiſſe exiſtimantur. Hæc eſt enim omnium opinio, hic ſermo, quem fama tu-
multuoſè his annis circumtulit. Cui opinioni etſi iudicium meum non interpono, me
tamen ipſorum miſeret, qui cum eſſent in loco pręcelſo conſpicuoq; poſiti, in ſeſe nõ
inquiſiuerunt ipſi, nec obſeruari ſe omnium oculis tunc meminiſſe potuerunt. Viri
alioquin cõmendabiles, ſi ferendo ipſi oneri maioris fati fuiſſent. Certè alter eorum,

qua erat animi præſtantia,errore magis quàm propoſito lapſus uideri poteſt. Præcla-
rum enim ſibi eſſe uir literarum neſcius exiſtimauit, cohorte millenaria futilium ho-
minum ſtipato ultro per Alpes citroq; cōmeare, quos partim annuis congiarijs à ra-
tionario publico principisq; donare inſtituerat,partim optimo quoq; præmio uirtu-
tis teſtatiſſimæ ſacro profanoq; ornare.Qui ſi memoriã ſui perpetuam cupiebat, mo-
numentis utiq; præclarè rerum geſtarum eam fulcire debebat & ſtabilire. Ad eiuſmo
di autem monumenta condēda architectorum manus adhibendas eſſe intellexiſſet,
niſi planè neſcius liberalis doctrinæ atq; elegãtis fuiſſet. Heu uana hominum opinio,
qui eorum ſortem ſuſpiciunt ut beatam,qui rerum potiuntur in aula ſtrepitu plauſibi
li, quum nullam aut exilem ipſi ſui relinquant memoriam poſt unum aut alterum ꝙ
moriuntur diem.Ego quidem uel miſerabiles eſſe puto, præſertim quum inclinatio-
nes temporum & momenta rerum uelut Tantali ſaxum capiti principum ac fortunis
eorum impendeant. Quin & imperium ipſum quid eſt quod tantopere admiremur,
ut numeris omnibus felicitatis ac beatæ uitæ coagmentatũ, niſi principes ipſi ſibi me
moriæ poſteritatis inſeruiendum eſſe cenſeant? quum poſtridie funeris inter regem
uerum perpetuumq;,& diurnũ ludicrumq; nihil intereſſe putem,quales ſunt aut per-
ſonati reges in theatro,aut qui in peruigilio Epiphaniæ quum regalia agimus, regnũ
ad ſeſquihoram fabæ luſu ſortiuntur.Refert igitur non quantum quiſq; potentiæ aſſe
cutus ſit,aut quàm numeroſis hominum cultus ſit clientelis: ſed quid in uita memo-
rabile geſſiſſe,quos mores,quos homines fouiſſe ac promouiſſe prodatur. Enimue-
ro ſi & principes & rerum potientes hoc intelligerent, tantum intereſſe inter utrunq;
fungendi uel principatus uel honoris inſtitutum, atq; ſi per uitæ agendæ curriculum
hos quadrigis albis ſublimes,atq; ingenti plauſu tranſuectos fuiſſe,illos plebeia & hu
mili rheda,nec ſecundo populo,curſum peregiſſe diceremus: credo,ut eſt Gallorum
animus glorię cupidiſſimus,nihil utiq; antiquius habituros fuiſſe,quàm ut bonorum
& grauium exiſtimationi approbare ſe poſſent,& poſteritati in alia atq; alia ſecula o-
ſtentare, quæ hominum ipſa iudicium nec per ſordes facere nec per ambitionem ſo-
let.Ecquem enim eſſe uel principem, uel à principe proximum aut ſecundum puta-
mus,qui ſi germanæ gloriæ ſpeciem intueri ac perſpicere poſſet, eamq; regni uel po-
tentiæ præmium unicum in hac uita propoſitũ eſſe intelligeret, in flexu uel ætatis uel
inclinationum rerum quoquo modo hæreret, ac non ad extremam uſq; metam ſibi
ſemper inſtaret? Equidem nullum nec regum eſſe arbitror, nec in aula præpotētium,
duntaxat eorum qui ſimiles ſunt animo antedictorum. Age uerò ſi id quoq; ſcirent,
rerum geſtarum præmium ſolidum perpetuumq; eſſe non poſſe, niſi ab ijs decretum
conſtitutumq;, qui dicendi præconio laudes ducum clariſſimorũ pronunciare didi-
cerunt:num etiam tum Galliam literatis & facundis fuiſſe cariturам putamus? Ego
certè ita exiſtimo,noſtros ut alios quoq; nihil non aſſequi poſſe ſimul ut cœperint aſ-
ſequi uelle:& rerum ſuarũ præcones Franciam,non quoslibet, ſed etiam Talthybia-
das edituram,ſi modò hoc principes intellexerint, priſcorũ regum clariſſima geſta i-
deo in obſcuro iacere, quòd rite initiatos eloquentiæ ſcriptores non inuenerint ipſi,
nec æqualeis,nec poſteros.Quum autem per literarum ignorantiam incuriamq; hoc
principibus ſcire uel intelligere nõ liceat,fit ut quamlibet ſublimes ipſi & erecti, hoc
præſtare nequeant, quin à recto curſu felicitatis gloriæq; exorbitent. Etenim cum ha
benas ferè ignaris rectorib. cõmittant, illiq; in temonẽ peritos admittere rarò in ani-
mum inducant: qui fieri tãdem poteſt ut inoffenſo curſu plaudendoq; ad metam per-
ueniant? Simul illa res alioquin illuſtres infuſcat deformatq; indignitas, quòd in cur-
rum ſæpe aſſumptos huiuſmodi uidemus, qui ſi res rectè atq; ordine procederent, pe
dites ipſi quidem ad frenos adambulare deberent. Vtinam aũt ex eius officina quem
ſuperius diximus, ut ex equo quondam Troiano, primores omnes uiri heroicis ani-
mis uiſendi prodijſſent. Quidam enim eorum arduos eius ſpiritus,& liuore auaritiaq;
maiores,aliasq; eius uirtutes non æmulati,ut eſt natura humana docilis in ſiniſtra,ui-
tium illud eiuſdem imitati ſunt. Etenim uir ille animi nimius,admiratione ſummi api-
cis captus,quum externarum tribuum ſuffragia immenſis pollicitationib. liceri inſti-
tiſſet,hirudines illas bellorum ærario noſtro admouiſſe compertus eſt,quæ exãguem
ipſæ

ipſæ rei Francicæ opulentiam ſuctu iugi ſorptuq́ reddiderunt. Olim aũt eluſus cum peteret ut Cæſaris candidatus, didicit uti foro, ut tempora tum ferebant. Quam cupiditatem nulli non notam, ut tamen prætextu aliquo obtegeret uel perlucente, quum emiſſarios emetendis obſequio centurijs ad capita claſſium dimittere ſtatuiſſet, tum demum externos admirari, & præmijs adſcitos præferre noſtris omni ope inſtitit. Ex quibus internuncios, & ſponſionum ſequeſtres præproperè delegit, quoſdam ita futileis, ut qui ſtrophis maximè inclaruiſſent, eos ipſe appoſitiſſimos tranſigendis negocijs arbitraretur. Nec nũc fando audita narramus. Oculis enim hanc indignitatem in Italia & in urbe haurire nobis contigit, cũ minimè uidere putaremur quod nulli non oculato patebat: & præterea irridenteis uidebam Gallicam ſimplicitatem homines peracutos, qui hominum delectum habere non noſſemus tum etiam quum copia ingeniorum domeſtica non careremus. Et nos miramur iterum nos repulſam uerticis honorum ſacræq́ dictaturæ tuliſſe? Ex eo iam tempore motorios omneis actus atq́ etiam turbulentos uidimus in theatro ditionis Francicæ. O beatam futuram te Francia, ſi intra te tantum felix eſſe uoluiſſes. Nam ex quo tempore extra fines auitos proſilire tibi uiſum eſt, cum chariſſima pignora longiſſimè amandaſti, ad te nunq́ reditura, tum uelut abdicatis tuis, alienis ſinum pandere deſtinaſti. Quòd ſi in rem atq́ exiſtimationem tuam futurum uidebatur, ut ad te aut gente aut cognatione potentatus pertinenteis omni ope repoſceres, idq́ quando niſi Marte diſceptante atq́ arbitro cõſequi nullo modo poſſes, uirium tuarum ſpecimen facere extra fines oportebat: oportuerit ſanè, quandoquidem arduum eſt rebus temperare proſperis. Sed quis te ſuperûm infenſus ita præpoſteram egit, ut choragis paſtophoris pyrrhicham ſaltare præclarum eſſe duceres? uidelicet nondum intelligebas nec rei nec famæ tuæ ita rationẽ habituros, quin quo iure quaq́ iniuria corollarium illud belli aſſequi conniterentur: primùm uenerandiſſimum (ut uocant) & ad extremum beatiſſimum: nulliſq́ cancellis iudiciorum ambitionem perditam coerceri in ijs hominib. poſſe, quos fretos uertice ſacroſancto uidemus iudices ꝓuocare digitis argutulis. Verùm ille primorẽ impetu retroactus, quum ui maiore rem aggredi ſtatuiſſet, omneſq́ iam tribus aut laturus aut ablaturus uideretur (& erat tum Argyraſpidũ cohorte ſuccinctus, præter alas obequitanteis) ibi tum repente (ô lubricum gradum felicitatis) à fortuna deſtitutus, uel ijs potius plagis indutus (ut eſt mens cæca mortalium) quas ipſe texuerat, anxietati animi par eſſe non potuit, ut multi opinantur. deprehenſa enim felicitas citò curis grauioribus angentibuſq́ ſuccubuit, quarũ inſolens erat. Hic & alter immatura morte rapti, hoc lucri feciſſe dicuntur, ne actuum ſuorum cataſtrophen uiderent patriæ luctuoſam. Vtinã autem eius ſequaces, quorum ad ſtomachũ Gallica non facit oratio, non magis Italiam quàm Italos adamarent, aut certè Italicam doctrinam cum Italia: literæ (ut opinor) bonæ ex Italia non modò ad nos ueniſſent, ſed etiam propemodum in Franciam commigraſſent, & iam Franci homines eſſent capaces eloquentiæ. Sed quoto cuiq́ unquam in Francia ſtipendium datum eſt duntaxat non pudendũ? Amicos ipſe ex Italia habui, à quibus non ſine lachrymis diuulſus ſum, quũ prouincia paucorum crimine ingrata faceſſere ſe dicerent. Neq́ uerò, neq́ inquam Gallorum ingenia ad literas perdiſcendas ſunt inepta: ſed quia literæ lautiores nihil ad rem amplandam patrimoniaq́ factitanda hodie pertinere noſcuntur, elegantiæ ſuę frugem hominibus quæſtuarijs atq́ ambitioſis approbare nequeunt. Rem aũt facere, quàm res gerere, aut geſtas res ſcribere, maioris multo artificij, magiſq́ expetendi, apud nos eſſe creditur. Quò igitur tantopere Italos, ſi non ad eruditionem Gallorũ? At res ipſa clamitare uidetur, non Italicam doctrinã ex Italia, ſed cõmoda, ſed ornamenta, ſed quod dicere nunc muſſito, paucis hominib. quæri, quorum hiãti cupiditati fortuna quamuis profuſa ſatisfacere nequit. Habeant illi ſanè ſibi omnia, quod abſq́ captione noſtra fiat: abſtineant modò uerborum contumelia, & alium prætextum cõſilijs ſuis inueniant. Sed quàm præclarè natura, quæ ſimulationi ſedem in fronte, ſermoni in ore dedit: conſpicuo ut in loco diu fallere ne poſſent. fit enim perraro, frons ut ita ſermoni ſubſeruiat, aut uerba fronti congruant, quin malè tandẽ conſcia mens quoquo modo prodatur. Scitum etiam illud aiunt, diu neminem perſonam ferre poſſe. Verum

Digitos argutos & crepitãtes præſtrare ſolẽt ij qui deſpicari ſe dictitant. Alæ ſunt equites Franci quibus ille tũ erat comitatus

enimuero quando ad cardinem huius cauſæ perueniſſe me ſentio, atq; ad id aperien-
dum quod in aliud tempus reſeruandum eſſe duxi, uela iam querelæ mihi contrahen
da ſunt. Qua de re enim agitur, explicare amplius non ſtatui. Ignoſci autem dolori no
ſtro (cui nonnihil datum eſſe non nego) ab omnibus æquum eſt, qui uel patriæ iuſta
charitate ducuntur, uel quos omnino non pœnitet quantum in literis diſcendo pro-
fecerint, uel certè qui ingenioſos liberos ſperant ſeſe genuiſſe, olimq; gentem illuſtra
turos. Ego'ne ut patriæ, quæ me genuit, quæ me aluit, quæ me utcunq; docuit, deniq;
cui obſides liberos dedi, ignominia affectę, non condoleſcerem? non ijs natalibus or
tus ſum. Calumniam paſſæ, non patrocinium qualecunq; præſtarem? haud ita ad hæc
ſtudia incubuiſſe uiſus ſum. Imò uerò quum in patria literas didicerim, non actione
populari potiſſimùm experirer an uſui patriæ & ciuibus eſſe poſſem? Ecquæ autem
tandem popularior eſſe poteſt actio, quàm quæ ſuum populi ius tuetur? quæ ignomi
niam popularem ſingulorumq; propulſat? Equidem ſic contendo: qui ingenuis ipſe
parentibus natus ſit, auumq; ac proauum ciere non ignobiliſſimos poſſit, nec ſe in
ſeruitutem aliquando abduci à plagiarijs hominibus paſſus ſit, ut inter uenalitios in
Indicare eſt catasta illiberalis obſeruantiæ ſeruili precio indicaretur, idemq; ijs ornamentis quæ
uenditantis nec uirtute nec ingenio, ſed potentibus in aula ſupparaſitando quæruntur, literarum
ſtudium antiquius duxerit, ſi nec aduerſa Minerua hoc ſe facere confidat, dicendiq;
ſtipendia non grauetur implere: illuſtrandi quoquo modo nominis ſui ius ei eſſe de-
bere, ſi quid ipſe fortaſſe in medium comminiſci & proſequi ſtylo poſſit: neq; ea ſpe
illum prohiberi citra iniuriam poſſe. Hoc ius ſit ſanè Italorum ciuile aut propriũ, mo-
dò nobis eo uelut translatitio liceat uti: quanq; reliquæ ferè gentes melius de ſe meri-
tæ, id ius non magis Italicum eſſe quàm prouinciale contendunt. At Italorum extant
opera quæ priſcam literarum elegantiam inſtauraſſe nobis ac retuliſſe iure credũtur.
Quid tum? num per eos qui iam ſcripſerunt, conſumptum omne argumentum oſten
tandi ingenij putamus? an num Itali quia primi hoc certamen inſtituerunt, ideo ſolis
eis gloriam hanc ſperare iure occupationis licet? Ego uerò quod ad hoc pertinet, ſic
propemodum cenſeo, Italos hactenus meruiſſe ut iure (ut ita dicam) ſuo, literis lau-
tioribus ſtudere uideantur. neq; inuitus fecerim ut Italię alumnis uelut maiorum gen
tium ſcriptoribus ſedendi in orcheſtra huius theatri ius tribuam: ſed quis iam omni
gradu atq; in quintam claſſem deiectos aut ſummotos Gallos eſſe patiatur? aut quiſ-
nam eſt eorum qui edicto quidem ignauioris metus non prohibeant poſtulare, quiq;
iniuriarum poſſint reos uel in tyrocinio quoquo modo inſimulare, qui libens hoc
committat, ut ad ſe delatam certis auctoribus contumeliam, tranſmittens ſilentio, ſo-
cordi etiam animo remiſiſſe uideatur? tametſi quod ad me pertinet, abſit ut quenq;
ea de re reum deferre uelim aut poſtulare, eorum quidem quos alijs nominibus & ue
neror & probo, ſi tamen ſecum agi ciuili animo pati ſibi perſuaſerint. Nec nunc eos
mihi uideor poſtulare, ſed inſignem iniuriam apud eos ipſos expoſtulare: ſiquidem
audire ipſis uacat, & exaudire nos poſſunt. Verùm eſto (quod tamen pace dictum a-
liarum prouinciarum uelim) Itali hominum ſoli hactenus hoc nomine in cælo eſſe
dicuntur aliarum gentium opinione, hoc eſt enim Italos hodie omnium ore celebra
ri: ſed ſi Herculem & Liberum & Caſtores in cælum ingentia merita ſubuexiſſe tra-
duntur, cur non poſſint olim & alij ſcribendi induſtria parem & ſimilem Italis lau-
dem mereri, atq; adeò ius ipſum ſperare Quiritium? Neq; enim maiorum illi dij gen-
tium, quos etiam ſelectos antiqui uocauere, conſcriptos illos deos meritorum ſuffra-
gijs in cælum admiſere: Itali in doctorum ordinem laudemq; adoptare grauabuntur,
qui ingenij aut doctrinæ cõmendatione uidebuntur inclaruiſſe? Sed etiam mediusfi
dius etiamq; uereor ne ineptire uidear, qui tanquam ad palum magno ſudore depu-
gnem. Quis enim aut Italus aut alius quenquam unquam aut Gallum, aut alium ex
iure manu conſertum uocauit ob id quòd hanc ſpem laudis uſurpaſſe diceretur, quaſi
in alienam poſſeſſionem temerarius inuaſiſſet? Noſtrum eſt hoc crimen, qui etiã nul-
lo uindicante, ius omnibus cõmune, Francis abiudicamus. etenim externis quàm no
ſtris iuſtioribus utimur. quos tamen ut iudices iniquos, ita minimè infeſtos aduerſa-
rios in re ipſa diſceptanda experiemur, ut ſpero. Nam quibus ingenia noſtra probare

non

non poſſumus, ſi in certamen dicendi ueniretur, ij ne uelitari quidem & laceſſere pu-
gnam Latino more, nedum pugnare iuſto Marte poſſent ac certamine: niſi ſi eorum
fortaſſe quiſpiam haſtas (ut dicitur) amentatas à comitatu ſuo mutuaretur. quo mi-
nus nobis anxiè hæc cauſa agenda fuit. Apud hos enim ſi quid uel ſcitum dixeris uel
non inſulſum, ſtupida id aure ut fatuum deuorant & tranſmittunt. Enimuero hæc a-
ctio etſi ita mihi competit quaſi caput & fortunas meas, ut & omnium Gallorum, in
ea agi putem: tamen ita occupaui, non ut cupidè anteuerterim, ſed ita res nata tulit,
primæ ut eſſent meæ partes, nõ etiam ut poſthac ampliſſimæ futuræ. Erat & alioquin
ni cuiuſquam, certè meum, in hanc cauſam quoquo modo deſcendere, qui in his ſtu-
dijs bonam partem ætatis iam contriuiſſem, nullius ſpe aucupij lucriq; prouocatus.
Proinde ita exiſtimari ab omnibus uelim, tantum nõ integram à me cauſam relictam
eſſe ſucceſſoribus, ut ne libatu quidem magnopere præflorata uideatur. Nam neque
mihi ipſi ita præſcribi poteſt, quaſi omnem aquam meam dicendo conſumpſerim, ut
ſi reos eoſdem, aut alios repetere olim in mentem ipſi uenerit, non multæ iterum ho-
ræ indulgeri mihi debeant. Cùm enim ſic agendum duxi, ne rei cardinem attingerẽ,
tum uerò ſic temperandum, ne iugulum cauſæ quoquo modo peterem. nam quos &
merita & faſces alioquin reuerendos faciunt, eorum ſartam (ut aiunt) & tectam eſſe
exiſtimationem decebat. Tametſi quî fieri poteſt ut ſtyli modũ teneas, qui etiam ho-
minum patientia iritati, nihil ſibi uideantur reliqui feciſſe (in hac re quidem) quo no-
centiores fiant? Quotus autem quiſq; faceret, ut à quibus alioquin læſus, publico e-
tiam nomine iniuria affectus eſſet, nec ſe hilum profeciſſe modeſtia ac ſilentio intelle-
xiſſet, ab ijs gratiam inire turpi patientia cuperet? atq; iniuriam propulſare quum poſ-
ſet, commodis ipſe ſuis potius quàm exiſtimationi patriæ conſulẽdum eſſe duceret?
Equidem ipſe euſq; Ariſtippeus eſſe nõ poſſim. Proinde ut ſit penes eos arbitrium
quo quiſq; in numero in Francia eſſe debeat: malim tamen non neſcios literarum o-
derint quàm deſpiciant. Quid enim agas ubi tute aquam fluere tibi noris, & aut cri-
men agnoſcere, aut reſpondere cogaris? Atq; equidem propè eſt ut dicam tanti eſſe
in Gyarum ablegari, aut in Seryphum, dum aculeo dimiſſo libertas intereat. Qui ſi in
dignatione iuſta orationis meæ uela implere uoluiſſem: rerum dicendarum copia fa-
cundum me fortaſſe ut quemlibet, indignitas etiam reddere uehementem potuiſſet.
Quin & libertatis fines bono & populari principe tam latè patêre quàm ueritatis pu-
to: intra quos tanquam intra liberius præſcriptum expatiari licebat, niſi reorum ma-
gis quàm rei rationem mihi habendam eſſe meminiſſem. Nec uerò fortuna quamli-
bet improbs tanta ſe flagrare inuidia diutius ſuſtinebit, tantam ut in magnis uiris ini-
quitatem fauore immodico proſequi non deſinat, ſi illi in poſterum incõmodi ac mo-
leſti eſſe pergant. Aderit enim aderit uotis euocata Nemeſis: cui animaduerſionem *Nemeſis*
eorum antiqui conſecrantes, qui rebus ſecundis inſoleſcunt, Adraſtian cognomen- *Adraſtia*
to quaſi ineuitabilem uocauerunt. Interim nos æquitate animi fretos, ſuaui ſecunda-
rum rerum aduerſarumq; condimento deuoratas omneis indignitates concoquere
oportebit, nec à laudabili uitæ inſtituto hominum iniquitate aut temporum abſiſte-
re. Huiuſmodi enim ſtomacho eos eſſe conuenit, qui ad literarum ſtudia amore ſa-
pientiæ, non quæſtus gratia incubuiſſe ſe dicunt. Quippe huius uitæ in ſeipſo uerſa-
tur inſtitutum: nec aliud extra ſe inuitamentum maius habere poteſt, quod quidem
ab hominibus pendeat, aut à fortuna. Is quidem certè ſtudioſi nomine indignus eſt,
qui ſeſe frui in ſtudio non arbitratur optabilius eſſe, quàm ſe in ius ditionemq; fortu-
næ atq; iſtorum per ambitum permittere. Proinde hæc & huiuſcemodi non Catonis
animo (ut aiunt) ſed Ciceronis ſtomacho ferẽda ſunt. Ita autem mihi ſuperos omneis
propitios eſſe uelim (nulla enim religione maiore adſtringere fidem meam poſſum)
ut rerum indignitate, non cuiuſquam odio incenſus, hactenus ſtylo indulſi. Quare in
primis eam mentem potentibus atq; auctoritate præditis dari opto, ut in uniuerſum
prodeſſe uelint, ac ſingulis non obeſſe. Nihil enim nec generoſius uelle nec innocen-
tius poſſunt. Sin (quod abſit) id fieri nequit, id nobis diuinitus dari, ut aut ne poſſint
ſtudijs noſtris incommodare, aut certè incõmodando ne poſſint nos ab æquanimita-
tis gradu quoquo modo deturbare, in quo hactenus ſecuritate felices acquieuimus.

Erit tamen aliquando (interim enim ariolari iuuat) principum prouidentiæ cauere, ne eorum nomina factioſè ſupprimantur, qui publicè aut honorifici aut utiles eſſe poſſunt:& prudentiæ,uidere,ſi quæ familiæ ciuile faſtigium præpetes exceſſerint, ut in claſſes,circuncifis (ut dicunt) alis, in ordinesq; redigantur. Nunc perorationis loco ingenia Gallorum qualia ſint,antiquitatis auctoritate docebimus,ſolertis æſtimatricis ingeniorum gentium: ne Gallomaſtiges Franci nimium poſthac ſibi placeant, quaſi ſoli inter neſcios iudicio præditi. Quo citius autem hoc documento perfungar, unum tantum eius rei auctorem laudabo, nec Italum ipſum, nec Gallum, & claſſicum alioqui teſtem, ne à quoquam refelli tantum elogium poſſit. is erit potiſſimum Strabo,genere Cappadox,eruditione Græcus,iudicio priſcus,conuerſatione incola tuq; Romanus, terrarum multarum peragrator, ut ex Geographia eius patet: in cuius lib. 4.de Gallis loquens ita inquit, τὸ δὲ σύμπαν φῦλον ὃ νῦν γαλλικόν τε καὶ γαλατικὸν καλοῦσιν, ἀρειμάνιόν ἐστι, καὶ θυμικὸν καὶ ταχὺ πρὸς μάχην, ἄλλως δὲ ἁπλοῦν καὶ οὐ κακόηθες. Διὰ τοῦτο ἐρεθισθέντες μὲν, ἀθρόοι συνίασι πρὸς τοὺς ἀγῶνας, καὶ φανερῶς, καὶ οὐ μετὰ σκέψεως. Vniuerſa autem (inquit) natio eorum hominum qui Galli nunc & Galatæ appellantur, Martis ſtudio flagrans, animo eſt ſtrenuo & celeri ad conſerenda prælia: alioqui mente candida & ſimplici, & ab improbis moribus abhorrente. Itaq; iniuria laceſſiti, conferti coeunt in certamina, apertè, nulloq; periculi adeundi reſpectu. eam ob rem tractabiles ſe præbent primo cuiq; ſtratagemate uincere eos uolenti. Idem inferius, πλὴν βίας καὶ τόλμης οὐδὲν ἔχοντες τὸ συναγωνιζόμενον. παραπεισθέντες δὲ εὐμαρῶς ἐνδιδόασι πρὸς τὸ χρήσιμον. ὥστε καὶ παιδείας ἅπτεσθαι καὶ λόγων. Præter uim & præſentiam animi nihil ad certamina adhibentes. Quòd ſi quid temere ſuſceperint, facilè utilitati cedunt. ob quod & doctrinæ inſtitutionem, & literarum ſtudia capeſſunt. Et rurſus de gymnaſio Maſſilienſi, οἱ δὲ νῦν πέπεικε καὶ τοὺς γνωριμωτάτους ῥωμαίων ἀντὶ τῆς εἰς ἀθήνας ἀποδημίας ἐκεῖσε φοιτᾶν φιλομαθεῖς ὄντας. ὁρῶντες δὲ τούτους οἱ γαλάται, καὶ ἅμα εἰρήνην ἄγοντες, τὴν σχολὴν ἄσμενοι πρὸς τοὺς τοιούτους διατίθενται βίους, οὐ κατ' ἄνδρα μόνον, ἀλλὰ καὶ δημοσίᾳ. σοφιστὰς γοῦν ἀποδέχονται, τοὺς μὲν ἰδίᾳ, τοὺς δὲ πόλεις κοινῇ μισθούμενοι, καθάπερ καὶ ἰατρούς. Hæc autem Maſſilienſium inſtitutio, Romanorum hodie nobiliſſimum quēq; pellexit adeò, ut pro peregrinatione quam ſtudiorum cauſa Athenas pridem ſuſcipiebāt diſciplinarum cupidi, nunc illuc ſe conferant. quorum æmulatio Gallos quoq; excitauit, ut pace per Galliam compoſita, ipſi ocium à rebus bellicis amplectentes, ad diſcendi inſtitutum animum appellerent, non uiritim modo, ſed etiam uniuerſim per urbes: quippe qui dicēdi magiſtros (quos Sophiſtas appellant) priuato publicoq; impendio oppidatim ſuſcipiant, ſalarium illis ſtatuentes perinde ac medicis. Nec literas Gallis Strabo, nec animum ſtudijs liberalibus aptum promptumq; negat, etiam ſi eis ad prælia animos geſtientes tribuat. Quanto igitur noſtri maligniores, qui Francos præcipuam Gallorum partem in orbem barbariæ redigentes, ſtudioſorum induſtriæ ſummiſſim obtrectant: fidem apud uulgus comitatus regij facientes, quod ne nomina quidem diſciplinarum unquam ſuſpicari potuit. Quòd ſi olim Galli literis apti fuerunt, quæ tandem inuidia eſt, nunc quoq; in Gallia literarum bonarum ſtudium cum ſucceſſu excitari, ſiquidem publicè nunc honos facundiæ ut quondam habeatur? Niſi uerò Strabonis ætate, quo tempore hominem deus induit, fieri id potuit, Gallis adhuc ſemiferis: id nunc non poterit, quo tempore gens nulla moribus aut manſuetioribus aut elegantioribus uiuit. Quibus ſi ipſis diſciplinarum expolitio, & naturæ præſtantis condimentum adderetur, undiq; certè & lauti Franci & perpoliti fuiſſent. Ex illo autem priſco Galliarum inſtituto emanauit illud Satyrici poetæ,

Gallia cauſidicos docuit facunda Britannos.

Notum eſt etiam certamen Græcæ Latinæq; facundiæ Lugduni olim inſtitutū ad arā diuo Auguſto conſecratam: ad quam idem Satyricus alludēs in prima Satyra inquit,

Aut Lugdunenſem rhetor dicturus ad aram.

Proinde nunc quum totus Graias Latiasq; habet orbis Athenas, digna tantum merces artibus ſtatuatur, & ſpondebo non modò oratoriam & poeticam in Galliam, ſed etiam Gallogræciam poſtliminio redituram, & iſtos futuros ridiculos, qui nullum exemplum eſſe cōtendunt hominis Franci in literis Latinis priſcisq; eruditi. Qui ſi-

quando

Strabo

Gallorū eloquium

Galli olim facundiæ ſtudioſi

quando quis exiſtat utraq; lingua ſe ſcire profitens, Anacharſin (ut opinor) in Scythia eſſe dicent, aut etiam prodigioſum, indictiſq; ſupplicationibus procurandum & expiandum. Hos uix ſtatuas utrum ignorantiæ damnes, an potius temeritatis, qui ſe nobis Ariſtarchos tam fidenter ingerant. Quis enim præter eos ignorat linguæ olim Græcæ ſtudium tam ſolenne in Gallia fuiſſe, quàm nunc eſt linguę Latinæ? Cuius rei iterum eundem auctorem citabimus, his uerbis de Maſſilia ſcribentem, ὥστε φιλέλληνας *Philellenes* κατεσκεύαζε τοὺς γαλάτας, ὥστε καὶ τὰ συμβόλαια ἑλληνιστὶ γράφειν. Eadem urbs Maſſilia Gallos *Galli, linguæ* linguæ Græcæ ſtudioſos fecit, & euſq; amantes, ut contractus & cõuenta apud eos *Græcæ cupidi* Græco ſermone concipiantur. Hæc Strabo auctor grauiſſimus de maioribus noſtris ſcripſit. Quòd igitur nec eloquentia nec ſtudia elegantiora atq; humaniora in Gallia hactenus celebrata magnopere fuerunt: nec cœlo imputari clementiſſimo, nec naturæ omnino Gallicæ eidemq; humaniſſimę debet, ſed quorundam hominũ ruſticitati, aut potius iniquitati, qui primos ordines in rerum noſtrarũ adminiſtratione duxerũt: eorumq; qui hoc dicunt, ignorantiæ, uel (ut Græci appellant) apirocaliæ, quod ui- *Apirocalia* tium eſt eorum qui nec bona ſua nouerunt, nec eorum uſu acquieſcunt qui ſerijs in rebus operã bonam ac ſtrenuã nauare didicerunt. Neq; uerò quo nomine appellem, nunc habeo, quibus nihil non accerſitum placet: niſi ſi mirari non debemus ijs omnia uernacula ſordere, quos Tranſalpina commercia nimium iuuare fama eſt, nec iuuare tantum, ſed etiam adiuuare. Habet nimirũ quippiam externorũ admiratio, quod nec fronte promi uidetur, nec ore ab iſtis laudando faſcinãtibus: quod utinam in rem tandem noſtram atq; exiſtimationem exeat. Cæterùm illi mihi uehementer falli uidẽtur opinione, qui cordatos uiros in Gallia ideo deſiderari putãt, quòd innata in arma alacritas, parum prudentiæ in conſilijs agitandis habeat. Hoc quum uulgò noſtrares hõmines dicunt, euenta rerum conſiderãtes, tum dogma iam eſſe cœpit ab eadem ſecta cum ſuperiore cõſtitutum. utrunq; enim adſtruere maximè refert eorum. Quaſi uerò natura diſſidium inter cor & manus ingenerarit. Ego uerò in utranq; partem uires animorũ ualere puto, quum rectè animi ipſi formantur doctrina & inſtitutis, & pręſertim in ijs gentibus, quæ naturæ plena dote præditæ, & corpora & mentes ad omnia uerſatiles habent: cuius rei quum Gallis Strabo teſtimoniũ præbet, tum uſus ipſe docet. Argumẽtum huius rei ualidiſſimũ afferre poſſem ex Græçorum Romanorumq; imperio. nam & Macedones inter Græcos adnumero. Vtrunq; autem imperium nõ minus animis excolendis, quàm corporibus exercendis quæſitum eſt, & retentum: quippe idem numen Palladis & Mineruæ, & Martios animos loricatis pectoribus, & togatis præcordijs aut palliatis uim iudicandi cenſendiq; inſpirare creditũ eſt: neq; id quidem modò, ſed etiam ſtudioſis uim illam numeroſa ſolutaq; oratione dicendi. Quare antiqui Enthuſiaſmum appellauerunt uim dicendi ſcribendiq; diuinitus in- *Enthuſiaſmos* ferueſactam. Eodem id pertinet quod à Catullo & Vergilio dictum eſt, ciuitatum arces Palladi eſſe ſacratas. Vrbes enim priſci tam prudentia & literarum ſcientia, quàm *Arces ciuitatum Palladi ſacræ* robore & fortitudine capi retineriq;, hoc figmento ſignificare uoluerunt. Ægyptij uerò in ijs quæ Hieroglyphica apud eos dicebantur (id eſt ſacra quædam monumenta, non literis uocabula, ſed ſcalptis rerum animaliumq; figuris ſignificantia) Mineruam *Hieroglyphica* hemiſphærio cœli ſuperiore, Iunonem inferiore intellexiſſe dicuntur. Macrobius etiam auctor eſt priſcos ſummam ætheris partem, quam ætherem dicimus, Mineruam appellaſſe, ex qua mundi parte ſolari uirtute homini prudentia ingenerari putatur: *Minerua Pallas cur fingatur cerebro Iouis nata* propter quod Palladem Iouis capite editam poetę fabulati ſunt. Ex quo intelligimus prudentiam & ſapientiam ueluti iure ſuo cæteris uel rebus uel hominibus eminere. Quî igitur fieri poteſt, ut ampla imperia, quæ ſupra modum ulnarũ inimicis nos complecti uidemur, manibuſq; non conſertis, quæri & retineri ſine prudẽtia poſſint? Prudentia porrò (ut Græci dicunt) eſt ἀκρίβεια νοῦ, mentis conſummatio, ſeu mentis exacta conſtitutio. Ariſtoteles, ἡ μὲν γὰρ σοφία ἐστὶ περὶ τὰ μετ᾽ ἀποδείξεως, καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ὄντα. ἡ δὲ φρόνησις οὐ περὶ ταῦτα, ἀλλὰ περὶ τὰ ἐν μεταβολῇ ὄντα. Sapientia, inquit, uerſatur in ijs quæ demonſtratione conſtant, & ſemper eodem ſtatu manent: prudentia non item, ſed in *Prudentia* ijs quæ uiciſſitudinem admittunt. Et rurſus, ἔστι δὲ χείρων φρόνησις τῆς σοφίας. περὶ χείρω γάρ ἐστιν. ἡ μὲν γὰρ σοφία περὶ τὸ ἀΐδιον καὶ τὸ θεῖον, ἡ δὲ φρόνησις περὶ τὸ συμφέρον ἀνθρώπῳ.

Sapien-

Sapientia Sapientia autem, inquit, præſtantior eſt prudentia, utpote quæ circa æterna diuinaq́; uerſetur: quum prudentia circa deteriora occupata ſit, ſcilicet circa ea contemplanda quæ homini cōmoda ſunt. Et rurſus, αἱ γὰρ ἀρεταὶ πᾶσαι πρακτικαί εἰσιν, ἡ δὲ φρόνησις ὥσπερ ἀρχιτέκτων αὐτῶν ἐστίν. ὅπως γὰρ αὕτη προστάσσῃ, οὕτως αἱ ἀρεταὶ καὶ οἱ κατ' αὐτὰς πράττουσιν. Cum autem uirtutes omnes ſint adminiſtratiuæ, prudentia illis architecti uicem præbet. nam quo modo illa agendum iuſſit, ſic ipſæ adminiſtrant, & qui ſecundum eas agunt. Ex dictis ſatis liquet ſapientiam & prudentiam cognatas eſſe uirtutes, prudentiamq́; aliarum uirtutum moderamen tenere. Quo fit ut omnia nobis rollant, qui ciuilium diſciplinarum ſcientiam nobis cum iudicio utilitatis negant. Hoc eſt enim tollere ſapientiam & prudentiam, quas ciuitatum conditores uno nomine complexi ſunt eloquentiæ. Niſi uerò nobiſcum eos agere benignè ob id putemus, quòd uelut uecordi Galliæ ſtrenuam manum geſtientemq́; cum gladio relinquant. Quid enim eſt aliud Gallos ad prælia promptos dictitare, bellis autem gerendis aut opportunè ſuſcipiendis conſilium ipſis non ſuppetere? Quod ipſum quid eſt aliud quàm hominem (ut dicitur) ex homine tollere? Nonne ſi animæ principem partem à corpore humano ſu-
Memorabilis locus ſtuleris: quæ remanebunt, communia cum ſimijs nobis erunt? Equidem ut heroum olim geſta memorabilia non ſine Theſeo facta fuiſſe dicūtur, id etiam apud Græcos prouerbio atteſtante: ita ſine ſapientia & literarum peritia contendere & aſſerere nō dubitauerim nullos unquam populos rerum potitos eſſe. Siquidem nec Aſſyrij Chaldæis, nec Perſæ Magis, nec Macedones literis Græcis, nec Alexander Ariſtotele præ-
Alexander Magnus Homeri ſtudioſus ceptore, caruiſſe memorantur: qui etiam ipſe Homero quaſi puluino indormire gaudebat, capiteq́; incumbere eius poeſi: eiuſdemq́; Iliadem gloriæ armis aſſequendæ inſtrumentum eſſe dictitabat, & uiaticum. Eam igitur illi quouis gentium, nec patriæ ſeſe poſthac imputent, qui humanarum rerum intelligentiam, earumq́; dicendo explicationem, regno Franciæ explodunr, ultra Alpes & Pyrenen proteruè ſummouentes, tanquam ferre cœlum noſtrum eximiæ illæ dotes humanæ mentis nequeant, ſacrarum literarum tantum ſtudio iuriſq́; accommodatum. utrunq́; enim ſtudium nobis homines benigni religioſiq́; largiuntur. Arqui ſi uerum fateri licet, huiuſmodi elogia Gallorum, paucorum hominum crimine inualuerunr, quorum maximè interfuit pauca conſultò ac ciuiliter agi, quibus ut quidq́; uiſum eſt ipſis, ita pro diſceptato, conſulto, decreto atq́; etiam tranſacto habitum eſt plerunq́;. Eſt autem artis aulicæ inuentum, in ijs quæ paucis placita ſunt, imperioſa placita principum adumbrare. Ita fit ut quæ priuatim paucis conducunt, ea regni totius ceruicibus capitali licentia iniungantur, ut ne gemere quidem populo oneri ſuccumbenti liceat. Hoc cum nunc omnes & ſciant, & obſcurè non ferant (mos enim iam noſter & noſtris & exteris innoreſcit) ridiculum eſt quòd acuti quidam homines fucum ſe facere perinde ordinibus ut plebi arbitrantur. Ego autem ſic contendo, ſi acreis rerum conſultos decretis aulicis faciendis adhiberi moris fuiſſet, & quidem bona fide adhiberi, non ut arbitri tantum oculati & ſpectatores eſſent rerum præiudicio ſanctiore tranſactarum (id enim iam diu translatitium eſſe conſtat) haud dubiè non magnopere conſilio peregrino accerſitoq́; egeremus. Quod genus nonnulli homines graues feſtiuè amplecti feruntur, rei magis ſuæ (ut dicitur) quàm publicæ prouidentes. quod tamen ipſa uide-
Memorabilia Gallorum priſcorū conſilia rit prouidentia. nunc enim earum rerum iudicium libens ſuſtinuerim. Quanto uerò dereriores priſcis Gallis nunc ſumus, quorum tantum fuiſſe ſtudium audiendi attente quicquid in medium conſuleretur, auctor eſt idem Strabo, ut ſi quis cenſente alio committeret ut interfari uel aliter obturbare uideretur, uiator illico magiſtratus, minitabundus enſe ſtricto in eum inſurgeret? ἴδιον δὲ τὸ ἐν τοῖς συνεδρίοις συμβαῖνον. ἂν γάρ τις θορυβῇ τὸν λέγοντα καὶ ὑποκρούσῃ. προσιὼν ὁ ὑπηρέτης ἐσπασμένος τὸ ξίφος κελεύει σιγᾶν μετ' ἀπειλῆς. Sed tunc apud Gallos in medium conſilia agitabantur, ſicut & non ita pridem homines conſulti cenſere in conſeſſu liberè iubebantur: nunc mos inoleuiſſe fertur ita publica ſcita faciendi, ut in potentiorum ſententiam omnes pedibus eant. Conſilij (ut fertur) eſt una mens, & eadem ſententia: tanta eſt inter homines concordia & charitas, quando in collegium nemo aſſumitur niſi à collegis adoptatus, in uerbaq́; collegarum adactus, uel ſalutator ferentarius (ut utar nunc uerbo comico) uel

ui fati cuiuſdam mirifici admiſſus. Hoc ſiue uerum fortaſſe, ſiue (quod malim uideri) mendacio permixtum eſt, indignũ certè eſt, quòd famam id circunferentem ultra Alpes & Pyrenen, compeſcere negligimus. id enim referre rerum noſtrarũ puto. Sed enim illud (ut aiunt) miro præconio dignũ, omniq; memoria prædicandũ, quòd paludatos duces uidimus rerum bellicarũ callentiſſimos imperia à togatis accipere coactos, qui nũquam caſtra antè uidiſſent. Togatis dico? quid ſi etiam ab infulatis? adeo Martios omnes ſpiritus homines Franci gerimus. Euge memorabile exemplũ, & inſignem in omne æuum memoriam huius ſeculi facturum. ſed infenſum Martis numen (ut exitu tandem patuit) præpoſterũ ordinem rerum auerſatum eſt, & tãtam indignitatem ſecutæ e ueſtigio clades expiauerunt. Ecquo'nam unquam tempore poſt uiuorum memoriã congruentius rerum euenta cœptis reſpondere uiſa ſunt? Vt enim nil non præpoſterè geſtum eſt, ita nihil non exitũ dirum habuit: unde ęterna nota (quod refero mœrens) patriæ eſt inuſta: ſatis certè, non noſtris moribus imputãda: ut intemperijs actos tum fuiſſe nos putem, qui nec ius nec fas reſpiceremus, dirasq; imprecanteis oppreſſos obaudiremus. Eorũ fortaſſe uicem dolere nos debemus, ſiqui ſunt qui in communi crimine inſontes, aliena inuidia uel flagrarint, uel afflati ſint. Sunt enim & mortui & ſuperſtites quos uariè fama premit eodẽ in reatu, ad poſteros etiam non dubiè tranſitura. Quo magis mirum eſſe poteſt, quòd omnes nunc uultus noſtri uelut ſordibus excuſſis ferocem etiam præferunt ſecuritatem: nec de ore famæ componendo laborare quoquo modo uidemur. Verùm hoc tempus mittamus, quod Tragicos penè euentus omneis habuit, & humana fortaſſe maiores prouidentia: quòd utinam ipſum eximi hominũ memoriæ poſſet, ne tragœdias excitare libẽs rebus iam lætioribus uideat. Quod enim bene cœptum eſt agi, ſpero deum approbaturum. Quo fit ut hilarius etiam nunc uelut in portu naufragium cõmemorem, ut naufragi raſi ac pileati ſolent, præterito facti periculo loquaciores. Vtinam igitur fatalibus minis ſemel defuncti ſimus, nec uerſurã fecerimus (quod ominari nolim) mutato creditore. Qua in re ſi ſpes non fefellerit, & bene omnia eueniant, nullas mortalium partes conſilijq; noſtri omnino fuiſſe credam, ſed omnia prouidentiæ ſupernæ accepta referenda cenſebo, quæ priuata (ut arbitror) pietate, non publica exorata, luxatam rerũ noſtrarum ſummam, molli (ut aiunt) & facili articulo nec opinantibus noſtris repoſuit in ſedem. quippe admoto tempeſtiui laxamenti fomento, tantiſper utriſq; partibus reſpirare, quietisq; conſilijs animum intendere appellereq; licuit: tametſi nonnulli ſunt qui obnixè & refractariè contendunt res Francicas non poſſe in eodem cardine uerſari gloriæ atq; felicitatis, ſi ijſdem manibus uſura ſit reſurgens, quibus è gradu deiecta eſſe dictitatur. Quod ſi omnibus itidem perſuaſum eſſet, adiurandos per chariſſima pignora quoſdam eſſe dixiſſem, ut pauliſper iſtinc faceſſentes, ualidiores manus, ne dicam terſiores, habenas rerum tenere paterentur: præſertim quum quorundam aut ætas aut ratio uitæ receptui canere iamdiu uideatur. Sed ſi eodem capite (ut ſperamus) ijſdemq; manibus dominus in gradum nos reponat: erit omnino cur diuturnum beneficium grandius exiſtimare poſſimus. Quare in eam ſpem ſigillatim concipere uota debemus, quandoquidem ea publicè nuncupare non ſolemus: & fortaſſe præſtat (quod aiebat Auguſtus) contentos eſſe hoc Catone, quandoquidem ſpes iam hilarior affulſit diuina benignitate. tanta eſt enim contagio in illo cercopum conuenticulo, uix ut inuenias qui fidem bonam illuc adoptatus agnoſcat. alios confeſtim eoſdem eſſe credas: ita ſui diſſimiles fiunt homines triduo uerſipelles: & quaſi ad fluuium Lethen biberint, priſtinæ ſuæ ſortis omnino obliuiſcuntur, imò uerò humanitatis ipſius atq; mortalitatis: hominum uerò ueneficorum atq; faſcinatorum conciliabulum dirum auerſandumq;: uſqueadeo ſenſus omneis humanos afficere aulica illa delenimenta cernuntur, quaſi uenena Circeia atq; magica, partim ut honeſtatis & officij, partim ut actus omnis liberalis obliti eſſe uideantur. Quotus enim quiſq; eorum qui in adytum ſemel illud beatum aſcenderit, ad familiaris poſtea & ciuilis amicitiæ officia, aut omnino ad æqui boniq; intelligentiã deſcendit, priusq; præceps ruit, aut inde depulſus eſt? Tum demum autem placidos eos uideas & manſuetos, uitam execranteis aulicam, ſeq; ipſos deuouenteis inferis, ſi unquã impoſtrici

Sordes reorũ hic intelligi puto.

Adytum primam in aula auctoritatem intelligit, ad quam pauci accedere contingit.

pella-

pellacięq́ remoræ crediderint, perditeq́ tenaci, cuius olim uiſendæ cupido ignaris inceſſerat. uidelicet quaſi ab aula ſibi exilium conſciſcere præoptarint, quàm in ea conſeneſcere morum atq́ animorum certiſſima internecione, quum ſciamus neminem adhuc eorum quibus in eam naſſam ambitionis penitus inſinuaſſe contigit, ad quietem municipalem ciuiliaq́ instituta niſi retrogradum atq́ itidem reſtitantem reuertiſſe. Vnde ioci baſilicani, unde circulares conuiuialesq́ in oppidis excitantur fabulæ: quũ ij quos excuriatos uocant, uelut ciuitate donati inter municipes cœpere profiteri. hos cernere eſt aulæ relictæ deſiderio uultuoſos, animosq́ conſpicue deſpondenteis, ut qui tabifico dolore ægreſcentes, ad extremam maciem lenta tabe deſiderij perareſcant. Vtinam igitur ij magiſtratus qui rebus iam accisis in id tempus pertracti ſunt, quo pacificatoriæ legationis & pronubæ mentio auſpice, ut ſpero, prouidentia excitata eſt (cordi enim id ſuperis quoq́ fœdus eſſe credendum eſt, qui omnia in unum congruentia tempus appoſitè temperarunt) utinam inquam ijs magiſtratibus inſtinctu quoq́ diuino ueniat in mentem, nunc nobis omnia eſſe prona, ſi ad priſtinã concupimus & contendimus reuolui felicitatem. hoc modo meminerint futuris benefactis præterita errata eſſe obliteranda, ut uelut in Telephio uulnere fabulantur, ſic in noſtrarum rerum clade eadem manus uulnifica medicaq́ commemoretur fuiſſe. Sic enim per me licebit eis coronam quoq́ gramineam ſperare: quo nullum honorificentius præmium eſſe poteſt. Eſt in antiquorum prouerbio, ſerò Phryges ſapere. nos igitur ab ijs, ut fertur, oriundi, ſero ſaltem reſipiſcamus. Sed per deum ſuperos q́ omneis inter cæſa (ut ſolemus) & porrecta, alias res agere aut nugari deſinamus.

Suſpicari aliquid incõmodum uidetur ex aulæ innouatione.

Quis'nam autem noſtrum nouit an diuinæ ſatis miſericordiæ ijs cladibus litatum ſit? At nos rei uoti tanti pariter & damnati exiſtimatione noſtra ſumus, nec exoluere animos religione in pręteritum magnopere laboramus. Tum hoc Gallicum ſemper fuit eritq́, accinctos ſtatim ut diſcinctos gloriari, ut eſt in prouerbio conſecrato. Hic me interdum meticulus ſecurum eſſe non ſinit, ut qui ſciam ex propugnatoribus prima quaq́ occaſione oppugnatores futuros. Verum enimuero ne odioſus eſſe uidear religione nimia & ominoſa, præſertim quum maioribus auſpicijs, ut fama eſt, & luſtratiore exercitu res geſturi poſthac ſimus, tandem ad inſtitutũ cum ſpe noua reuertar.

Auguratur tertiam in Italiam expeditionem.

Iuuenalis Satyra quarta. —Mullum ſex milibus emit

Æquantem ſanè paribus ſeſtertia libris. id eſt, (inquit Merula) pendentem libras ſex pro numero ſeſtertiorum. nam mille nummos ſeſtertius ualebat. Scribit enim Plinius Aſinium Celerem ſeſtertijs octo mullum emiſſe, quod pretium fuiſſe octo millium nummûm Macrobius tradit. Comprobari etiam hoc ab Horatio poteſt, illo in loco. Si quadringentis ſex ſeptem millia deſunt, Plebs eris.— Erat enim legitimus cenſus equeſtris, quadringentorum millium. Merula in hoc lapſus, ſingulos ſeſtertios mille nummos eſſe dixit. Tranquillus in Cæſare: Annuam etiam habitationem Romæ uſq́ ad bina millia nummûm, in Italia non ultra quingenos ſeſtertios remiſit. Seſtertios quingenos pro quingentis nummis poſuit. Quo in loco Philippus Beroaldus, Interdum, inquit, hæc obſeruatio apud eruditos cuſtoditur, ut ſeſtertios genere maſculino uſurpent, ſignificantes minutulam ſummã: ſeſtertij uerò neutro genere pro maioribus ſummis, ut quadringenta ſeſtertia pro quadringentis millibus capiantur, quæ ſumma eſt cenſus equeſtris. Sed hæc non ſemper ad regulam, inquit, ſunt exigenda. Antonius uerò Sabellicus quantum eo in loco addubitauerit, facilè intelliget qui eius commentarios legerit. Idem Tranquillus in Auguſto, Senatorum cenſum ampliauit, ac pro octingentorum millium ſumma duodecies ſeſtertium taxauit, ſuppleuitq́ non habentibus. Quo loco idem Sabellicus, Sic omnes (inquit) Tranquilliani codices, quos uidimus, habent: ſed minuere id fuiſſet cenſum, non augere, ſi ex octingentis millibus nummûm ad duodecies ſeſtertium cõtraxiſſet. Quare aut hæc noſtra, aut nulla (quod uideam) alia quadrare poterit lectio. Erit igitur uera lectio, non duodecies ſeſtertium, ſed duodecies centies ſeſtertium: ut ex parte tertia auctus ſit cenſus. quod idem ualet ac ſi dicas, Voluit Auguſtus ut ſinguli Senatores qui octingenta poſſederant ſeſtertia, mille & ducẽta poſſiderent. Habuit enim ſeſtertium mille nummos. Hactenus ille: cuius uerba Beroaldus diſſimu-

Equeſtris cẽſus.

lans

lans,duodecies centies legit,& itidem ut Sabellicus interpretatur, ut ſit ſeſtertiũ pro
mille nummis.Hæc eius emendatio cuiuſmodi ſit, poſtea uiderimus. nũc ad reliquas
auctoritates pergamus.Idem Tranquill. in Cæſ. Ludis Decius Laberius eques Ro-
manus mimum ſuum egit, donatusq́ quingentis ſeſtertijs & annulo aureo ſeſſum in
quatuordecim ex ſcena per Orcheſtram tranſiit.Quingenta ſeſtertia haud dubiè pro
equeſtri cenſu poſuit,ſed qui iam auctus eſſet.Salluſtius in Catil.Ad hoc ſi quis indi-
cauiſſet de coniuratione quæ contra Remp.facta erat,præmia decreuerũt ſeruo cen-
tum ſeſtertia & libertatem,libero impunitatem eius rei, & ducenta millia ſeſtertiûm.
Vbi interpres, Laurentius (ut arbitror) Valla,ſeſtertium duas libras & ſemis ſignifi-
care dixit, & nihil præterea addidit. Plinius libro nono: Duo fuere maximi uniones
per omne æuum:utrunq́ poſſedit Cleopatra Ægypti reginarum nouiſſima, per ma-
nus orientis regum ſibi traditos. Hæc, cûm exquiſitis quotidie Antonius ſaginaret
epulis,ſuperbo ſimul ac procaci faſtu,ut regina meretrix,lautitiam eius omnem appa
ratumq́ obtrectans,quærente eo quid adſtrui magnificentiæ poſſet,reſpondit una ſe
cœna centies ſeſtertium abſumpturam. Cupiebat diſcere Antonius,ſed fieri nõ poſſe
arbitrabatur.Et paulò inferius,At illa abſumpturam ſe ea in cœna taxationem cõfir-
mans,ſolamq́ ſe centies ſeſtertium cœnaturam, inferri menſam ſecundam iuſſit. Ex
præcepto,miniſtri unum tantum uas poſuere ante eam, aceti, cuius aſperitas uisq́ in
tabem margaritas reſoluit.Gerebat auribus tum maximè ſingulare illud & uerè uni-
cum naturæ opus.Itaq́ ſpectante Antonio quid'nam eſſet actura,detractum alterum
merſit,ac liquefactum abſorbuit.Sic in omnibus exemplaribus legitur. Iam primum
Plinius his uerbis ſignificat centies ſeſtertium immenſam eſſe ſummã, ut quam Impe
rator prodigentiſſimus Antonius una cœna abſumi poſſe non crederet, quanti unio
æſtimatus ſit toto orbe nobiliſſimus. Quomodo igitur credibile illud Tranquilli in
Vitel.Indicebat autem aliud alij prandium eadem die:nec cuiquam minus ſinguli ap
paratus quadringentis millib.nummûm conſtiterunt? Sic enim ibi legitur, non qua-
dragenis:ut in Nerone, Quadringentis in punctũ ſeſtertijs aleam luſit.Plin.eodẽ lib. *Plinij locus*
Lolliam Paulinam,quæ fuit Caij principis matrona,nec ſerio quidem aut ſolenni ce-
remoniarum aliquo apparatu,ſed mediocriũ etiam ſponſalium cœna,uidi ſmaragdis
margaritisq́ opertam,alterno textu,fulgentibus toto capite crinibus ſpiris,collo mo
nilibus,digitisq́:quæ ſumma quadringenties ſeſtertium colligebat, ipſam confeſtim
paratam nuncupationem tabulis probare:nec dona prodigi principis fuerãt,ſed aui-
tæ opes,prouinciarum ſcilicet ſpolijs partæ.Hic eſt rapinarum exitus, hoc fuit quare
M.Lollius infamatus regum munerib.in toto oriente, interdicta amicitia à C.Cæſa-
re Auguſti filio,uenenum biberet,ut neptis eius quadringenties ſeſtertio operta ſpe
ctaretur ad lucernas.Ego ex antiquis exemplaribus non nuncupationem, ſed aucu-
pationem lego,hoc ſenſu, Lolliam paratam ex tabulis domeſticæ rationis aui ſui pro
bare quo titulo Lollius unumquenq́ lapillorum unionumq́ comparaſſet. Aucupa- *Aucupatio*
tio enim lucrum ſignificat.In antiquis etiam libris nõ ſpiris ſed ſpira legitur, id eſt, cri
nium conuolutorum orbe.Cicero in Prætura urbana, Dixi in prima actione me pla-
num eſſe facturũ, C. Verrem ſeſtertiũ quadringenties contra legem abſtuliſſe. Atro-
cia autem furta Verris fuiſſe in Sicilia,quam rapinis propemodum exhauſit,ex actio *Furta Ver-*
nibus ipſis Verrinis licet planè conijcere:quorum tamen ſummam Cicero non ultra *ris*
quadringenties taxauit cum omnia oratoriè augeret: quanti ſcilicet Plinius rapinas
orientis in M.Lollio æſtimatas dixit: quod omnino diſſonum eſt ab eo quod Tran-
quillus de cœnis Vitellianis dixit,& alea Neronis, ſi ſeſtertium quadringenties & ſe
ſtertia quadringenta idem eſſe intelligamus, ut Tranquilli enarratores uoluerunt.
Tranquil.de Claudio loquens antequam ad principatum aſſumeretur, Poſtremò e-
tiam ſeſtertium octogies pro introitu noui ſacerdotij coactus impendere, ad eas rei
familiaris anguſtias decidit,ut cum obligatam ærario fidem liberare non poſſet,in ua
cuum lege prædiatoria uenalis pependerit. Vix hoc conuenire poteſt cum eo quod
Salluſtius dicit de centum ſeſtertijs quæ ex præmio iudicij ſeruo decreta ſunt publi-
cè,ut ducenta libero.Quid illud eiuſdem Plin. lib. 29. ubi de medicorum ſtipendijs
loquitur? Quintus uerò Stertinius imputauit principibus quòd ſeſtertijs quingenis

Medicorum ſtipendia annuis contentus eſſet. ſexcena enim ſibi quæſtu urbis fuiſſe numeratis domibus o-
ſtendebat. par & fratri eius merces à Claudio Cęſare infuſa eſt. Quingena ſeſtertia an
nuam mercedem fuiſſe dicit medicis ſub Romanis principibus: & quadringenties ſe
ſtertium ut immenſas rapinas in Lollium criminoſe extulit. Quid illud Tranquilli de
teſtamento Auguſti, quo nam modo explicari poterit? aut quid animi tandem eo in
loco interpretes habuerunt? Legauit, inquit, populo Ro. quadringẽties, tribubus tri
cies quinquies ſeſtertium, prætorianis militibus ſingula millia nummûm, cohortib.
urbanis quingenos, legionarijs trecenos nũmos. Ex hoc certè loco admoneri illi de-
buerunt. Quomodo enim populo Romano ſatisfacere quadringenta ſeſtertia potuiſ
ſent (id eſt, tertia pars cenſus ſenatorij) præſertim cum in ſingulos legionarios trece-
nos ſeſtertios legaret? Magnum autem militum numerum tunc fuiſſe, ex eiuſdem au
Copiæ Romanæ ctoris lectione nouimus, qui in eodem Auguſto quodam loco ſic inquit, Ex militari-
bus copijs legiones & auxilia prouinciatim diſtribuit, claſſem Miſeni, & alteram Ra
uennæ ad tutelam ſuperi & inferi maris collocauit. Hunc principẽ Oroſius libro ſex-
to ſcribit quatuor & quadraginta legiones habuiſſe ad tutamen orbis, id eſt imperij
Romani. Euſebius autem auctor eſt, cenſu ſub Auguſto acto, Romanorum capitum
quadragies ſemel centena millia cenſa fuiſſe. Age tranſeamus ad reliqua quæ ſequun
tur in eodem loco Tranquilli: Reliqua, inquit, legata uariè dedit, produxitq; quędam
ad uicena ſeſtertia, quibus ſoluendis annuã diem finijt excuſata rei familiaris medio-
critate nec plus peruenturum ad hæredes ſuos, quàm millies & quingẽties profeſſus:
quamuis uiginti proximis annis quaterdecies millies ex teſtamentis amicorum per-
cepiſſet, quod penè omne cum duobus paternis patrimonijs, cæteriſq; hęreditatibus
in Remp. abſumpſiſſet. O dignum etiam atq; etiam locum qui planè enarretur: quod
hactenus factum non eſt. Idem de Nerone, Diuitiarum & pecuniæ fructũ non alium
putabat, quàm profuſionem: ſordidos ac deparcos eſſe, quibus ratio impenſarum cõ-
ſtaret. Laudabat mirabaturq; auunculum Caium nullo magis nomine, quàm quòd
ingentes à Tiberio relictas opes in breui ſpatio prodegiſſet: quare nec largiendi nec
abſumendi modũ tenuit. In Tiridatem, quod uix credibile uideatur, octingenta num
mûm millia diurna erogauit, abeuntiq; ſuper ſeſtertium millies contulit. Quęro quo-
nam modo conſentaneum fuit, Neronem principem profuſiſſimum Tiridati Arme-
niorum regi in patriam abeunti non plus quàm mille ſeſtertia dono dediſſe, cum ma
nenti diu in urbe octingenta diurna penſitaret? Idem de Caligula loquẽs, Nepotinis
ſumptibus omnium prodigorum ingenia ſuperauit: in exſtructionibus prętoriorum
atq; uillarum omni ratione poſthabita nihil tam efficere concupiſcebat, quàm quod
effici poſſe negaretur. Et paulo infrà, Ac ne ſingula enumerem, immenſas opes, to-
tumq; illud Tiberij Cæſaris uicies ac ſepties millies ſeſtertium, non toto uertente an-
no abſumpſit. Quò autem intelligere poſſimus immenſam quandam pecuniæ cõge
riem his uerbis ſignificari, addemus id quod idẽ de Tiberio in uita eius ſcripſit, Pro-
cedente (inquit) demum tempore ad rapinas conuertit animum. Galliarum & Hiſpa
niarum Syriæq; & Gręciæ principes confiſcatos conſtat ob tam impudens calumnia
rum genus, ut quibuſdam nõ aliud ſit obiectum, quam quòd partem rei familiaris in
pecunia haberent. quantæ uerò pecuniæ ex ijs confiſcationib. exaggerari potuerint,
uno patebit exemplo apud eundem in Caligula, qui Tiberij ſucceſſor fuit: de quo in
initio principatus cum optimum principem ſimularet, ita inquit, Si quibus regna re-
ſtituit, adiecit & fructum omnium uectigaliorum & redditũ medij temporis, ut An
tiocho Comageno ſeſtertium millies confiſcatũ. quæ quanta ſit ſumma, mox fortaſſe
conſtabit. Age uerò porrò etiam etiamq; pergamus, & auctores alios linguæ Latinæ
percenſeamus, ut & rei difficultas appareat, & huius ſuſcepti laboris neceſſitas, ac
precium operæ, ſi diuina tandem benignitate propoſiti compos euaſerim, et huius ę-
rumnæ (ut ita dicam) umbratilis Hercules. Iam primum Tacitus lib. 12. Fixum eſt ęre
publico ſenatuſconſultum, quo libertinis ſeſtertij ter millies poſſeſſor, antiquæ parſi-
moniæ laudibus cumulabatur. de Pallante liberto Claudij principis loquens, cuius
immodicas opes intelligimus ex illo Satyrici loco Satyra prima,

Ego poſſideo plus Pallante & Licinis.

Et ex Tranquil. uerbis in Claud. Libertorum ante omnes ſuſpexit Narciſſum ab epi
ſtolis,& Pallantem à rationibus, quos decreto quoq; ſenatus non præmijs modò in-
gentibus,ſed & quæſtorijs prætorijsq; ornamentis ornari libenter paſſus eſt, tantum
præterea acquirere & rapere,ut querente eo quondam de fiſci exiguitate, nõ abſur-
de ſit dictum,abundaturum,ſi à duobus libertis in conſortium reciperetur. Eius autẽ
ſenatuſconſulti in Pallantis gratiam à ſenatu expreſſi meminit Plinius iunior ad Mõ
tanum ſcribens,his uerbis indignabundus, Videbis,deinde indignaberis, ſi legeris:
quod niſi legeris,non potes credere. Eſt uia Tyburtina intra primum lapidem, proxi
mè adnotaui,monumẽtum Pallantis ita ſcriptum, Huic ſenatus ob fidem pietatemq;
erga patronos,ornamenta prætoria decreuit, & ſeſtertium centies quinquagies, cu-
ius honore contentus fuit. Equidem nunquam ſum miratus quæ ſæpius à fortuna q̃
à iudicio proficiſcerentur:maximè tamen hic me titulus admonuit quàm eſſent mimi
ca & inepta quæ interdum in cœnum,in has ſordes abijcerentur, quæ deniq; ille fur-
cifer & recipere auſus eſt,& recuſare. Tranq.rurſus in Othone,Nec quicquam prius
pro poteſtate ſubſcripſit, quàm quingenties ſeſtertium ad peragendam auream do-
mum.de aurea domo Neronis loquẽs,qui iam ſeſe intetemerat.Et in Galba, Ad Ne-
ronis medium principatum in ſeceſſu plurimum uixit:ne ad geſtandum quidem un-
quam aliter iter ingreſſus,quàm ut ſecum uehiculo proximo decies ſeſtertium in au-
ro efferret. Idem Tacitus libro itidem ſupradicto, Eodẽ Nerone oratore Bononiẽſi
coloniæ igni hauſtæ ſubuentum centies ſeſtertij largitione. Cicero in Philippica illa
nobili, Vbi eſt ſepties millies ſeſtertium quod in tabulis quæ ſunt ad Opis, patebat?
funeſtæ quidem illius pecuniæ:ſed tamen ſi ijs,quorum erat,non redderetur,quę nos
à tributis poſſet uindicare. Tu autem ſeſterrium quadringenties quod Idib. Martijs
debuiſti,quo modo ante Calend. Aprilis debere deſiiſti? Et rurſus, Syngrapha ſeſter
tij cẽties per legatos uiros bonos, ſed timidos & imperitos,ſine ſua, ſine reliquorum
hoſpitum regis ſententia, facta in gynæceo. Ex ſyngrapha quid ſis acturus, medite-
re cenſeo. Et pro Flacco, Vel quod ait Luceius L.Flaccum ſibi dare cupiſſe,ut fide ſe
abduceret,ſeſtertium uicies:& eum tu accuſas auaritiæ, quẽ dicis uicies uoluiſſe per-
dere? Tacitus lib.13.de Nerone loquens,Sed nobili familiæ honor auctus eſt, obla-
tis in ſingulos annos quingenis ſeſtertijs, quibus Meſſala paupertatem innoxiam ſu-
ſtentaret. Aureo quoq; Cottæ & Aetherio Antonio annuam pecuniam ſtatuit prin-
ceps,quanquam per luxum habitas opes diſſipaſſent. Quo in loco ne quinquagenis
legendum putetur, Tranquillus de eodem, Senatorum,inquit,nobiliſſimo cuiq;,& à
re familiari deſtituto,annua ſalaria,& quibuſdam quingena cõſtituit. Et de Veſp. Ex-
pleuit cenſum ſenatorum, conſulares inopes quingenis ſeſtertijs annuis ſuſtentauit.
Et rurſus in Nerone, Pompeium Paulinum uectigalibus publicis præpoſuit cum in-
ſectatione priorum principum,qui grauitate ſumptuum iuſtos redditus anteiſſent,ſe
annuum ſexcenties ſeſtertium Reip.largiri. Et rurſus, Cladem Lugdunenſem quadra
gies ſeſtertio ſolatus eſt princeps,ut amiſſa urbi reponerent. Et iterum, Bis & uicies Suetonij
mille ſeſtertium donationibus Nero effuderat. ubi non mille, ſed millies cõtra fidem locus
exemplarium lego. Verumenimuero quandoquidem immenſa ac caliginoſa aucto-
ritatum ſylua reſtat apud iuratiſſimum quenq; auctorum linguæ Latinæ ſparſarum,
tempus iam uerſandi cardinem ipſum obſcuritatis eſſe duco,& illud fortaſſe præfan-
di per parodiam, Pandite nunc Helicona deæ. Ne ſi in denſiores ſenſim tene
bras inſinuemus,nulla (ut ſic dicam) face explicationis prælucente, interim lectores
magis in hallucinationem inducere, quàm lucem aliquam afferre tenebricoſis locis
uidear.proinde ut rem obſcuram illuſtrare quoquo modo poſſim, lucem ab ipſo ca-
pite rei accerſendam habeo.

As igitur,qui & aſſis dicitur,ut antea dictum eſt,libralis nummulus erat, quod no As nummulus
men inditum eſt nummo iam inde ab eo tempore quo Romanus populus ære graui
pro nummo utebatur. Plin.lib.21.de Scipione cognomento Suarione loquens, Nec
ei fuit in bonis funeris impenſa.aſſes ergo contulit populus,ac funus elocauit: quaq;
parte ferebatur,flores è proſpectu omni ſparſit. Tranq.in Auguſto, Ex nocturno ui-
ſu ſtipem quotannis die certo emendicabat à populo,cauam manum aſſes porrigen-

Libella tibus præbens.Idem nummus libella dicitur,per diminutionem à libra: quanquam li
bella argentea eſſet,ut auctor eſt Varro.Cicero in Verrem act.III.Ecquis Volcatio,
ſi ſua ſponte ueniſſet,unam libellam dediſſet.Libellam pro aſſe poſuit, ex eo dictam,
quòd libra æris ualebat,id eſt aſſe.Cùm autem minimam pecuniolam ſignificare uo-
lebant,aſſem & libellam dicebant. Idem pro Roſcio comœdo de pœna plus peten-
tium loquens, Si petierit ſeſter.LIII.hic niſi planum facit ſeſter.LIII.ad libellam ſibi
deberi,cauſam perdit.id eſt,ſi minimo quidem nummo minus debitũ fuit, ex formu-
la plus petitionis cauſa cadit. Plautus in Pſeud. Si quidem hercle etiã ſupremi prom-
ptos theſauros Iouis,tibi libellam argenti nunquam credam. Libella autem argenti
ideo dicitur,quòd nummulus erat argenteus,ut prædiximus. Quin & ſignata ſtatim
Denarius argentea pecunia,conſtitutum ut denarius nũmus libris decem æris ualeret,& ſeſter-
Seſtertius tius dipondio & ſemiſſe: qua ratione quaterni ſeſtertij denarium unum æquabant,ut
auctor eſt Feſtus.Diu autem populus Ro.æreo nummo uſus eſt, cuius rei teſtis Plin.
Argentum ſignatum lib.33.his uerbis,Argentum ſignatum eſt anno Vrbis quingenteſimo octogeſimo-
quinto,Q.Fabio Conſule,quinq; annis ante primum Punicum bellum: & placuit de
narius pro X.libris,quinarius pro quinq;,ſeſtertius pro dipondio ac ſemiſſe.Idẽ, Po-
pulus Rom.ne argento quidem ſignato ante Pyrrhum regem deuictum uſus eſt. Li-
bralis,unde etiam nunc libella dicitur,& dipondius appendebatur, aſſis. Quare æris
Expenſa grauis pœna dicta,& adhuc expenſa in rationibus dicuntur:item impendia,& põde-
Impendia ra.Quin & militum ſtipendiorum,hoc eſt ſtipis ponderandę penſatores,libripendes
Libripendes dicuntur:qua conſuetudine in ijs emptionibus quæ mancupi ſunt, etiam nunc libra
interponitur.hactenus Plin.Ego in uerbis ſupradictis ex antiquis exemplaribus duo
Plinij locus uerba emendanda cenſeo,ut pro pondera dependere legatur,& pro mancupi manci
pij.Quid autem ſit dare & uendere mancipio,nos primi,ut arbitror,docuimus in An
notationibus in Pandectas editis.Fuit autem hic ordo rei nummariæ,ut primùm Ro
Aes graue mani ære graui,id eſt nũmo rudi & informi uſi ſint: poſtea ære ſignato,quod fuit ſub
ſexto demum rege:deinde argento ſignato anno Vrbis CCCCCLXXXV. auctore
Pli. his uerbis,Seruius rex primus ſignauit æs : antea rudi uſos Romæ Remeus tra-
Pecunia dit.ſignatum eſt nota pecudum:undę & pecunia appellata.Maximus cenſus CX.mil
Idem nũmus & ſeſtertius lia aſſium fuit illo rege: & ideo hæc prima claſſis. Nummũ autem & ſeſtertium idem
fuiſſe notius propè erat,quàm ut probari deberet,niſi in hoc Merula uir doctus ſalſus
eſſet,ut ſuprà admonuimus:& Calderinus uir ingenioſus nummum apud Iuuenalem
Satyra VI.denarium eſſe dixiſſet.Cic.in Ver.act.IIII.Facta eſt ſpõſio ſeſtertijs quin-
que.coegit Scandilius recuperatores aut iudicem poſtulare.Et paulo pòſt,Coegit e-
nim,inquit,Scandiliũ quinq; illa millia nummûm dare ac numerare Apronio.Et rur-
ſus inferius,Cogit Scandilium Apronio ob ſingularem improbitatem, atq; audaciã,
prædationemq; nefariæ ſocietatis,ſeſtertiûm quinq; millia mercedis nomine ac præ-
mij dare. Quinq; ſeſtertia,quinq; millia ſeſtertiûm,& quinq; millia nummûm pro eo
dem dixit. Vitruuius lib. I. Ab ſenatu populoq; Ro.petijt, ut liceret transferre oppi-
dum:conſtituitq; mœnia,& areas diuiſit,nummoq; ſeſtertio ſingulis municipib. man
cipio dedit.id eſt,ſeſtertijs ſingulis areas ædificaturis ciuibus uendidit, quæ res inſtar
Addicere nummo donationis,imaginem uẽditionis habet: quo modo & nummo addicere Suetonio in
Cæſare. Valerius lib.5.M.(inquit)Cornuto prætore funus Hircij & Panſæ iuſſu ſena
tus locante,qui tunc libitinam exercebãt,tum rerum ſuarum uſum, tum miniſterium
ſuum gratuitum polliciti ſunt,perſeuerantiq; poſtulatione extuderunt, ut exequiarũ
apparatus ſeſtertio nummo ipſis præbentibus addiceretur.Ab huiuſmodi conſuetu-
dine emanauit illud Vlpiani in l.ſi quis.De acquirenda poſſeſſ.Si quis conduxerit,&
rogauerit precariò uti poſſideret,ſi quidem nummo uno cõduxit, nulla dubitatio eſt
quin & precarium ſolum teneat.Columella lib.4.Vinitor licet ſit emptus ſex uel po
tius ſeſtertijs octo millibus, cum ipſum ſolum ſeptem iugerûm totidem millib.num-
morum partum,uineasq; cum ſua dote,id eſt cum pedamentis & uiminib. binis milli
bus in ſingula iugera poſitas duco,fit tum in aſſem conſummatum precium ſeſtertio-
rum XXIX.millium.Huc accedũt ſemiſſes uſurarum ſeſtertia tria millia & quadrin-
genti octoginta nummi biẽnij temporis,quo uelut infantia uinearum ceſſat à fructu.

fit

fit in aſſem ſumma ſortis XXXII. millium quadringentorum octoginta nummorũ:
quod quaſi nomen ſi ut fœnerator cum debitore, ita ruſticus cum uineis fecerit, eius
ſummæ ut in perpetuum prædictam uſuram ſemiſſium dominus cõſtituat, percipere
debet in annos ſingulos mille nongentos quinquaginta ſeſtertios. Mirum uideri nõ
debebat pro ſeptem iugerûm, octo iugerûm apud Columellam lectitari, niſi & apud
Hermolaum in altera editione itidem legeretur, ea parte in qua caſtigationes condi-
dit in librum decimumquartum Plinij, ubi hic locus citatur ad comprobationem eo-
rum quæ de uſuris ſemiſſibus trientibusq́ & centeſimis ipſe doctiſſime ſcripſit: ita ut
primus errorem non modò iuriſperitorum, ſed & omnium neotericorum oſtenderit.
quem locum ſi ad calculum exigere uoluit, facile fuit animaduertere errorem exem-
plarium. Quonam modo enim ex octo millibus (quod precium ſerui uinitoris Colu
mella ſtatuit) & altero tanto, id eſt octo iugerûm precio, & octies binis millibus (quę
ſumma pro pedanda uinciendaq́ uite iugerûm octo taxatur) confieri ſumma unde-
triginta millium poſſit? Quòd ſi ſolum ſeptem iugerûm legatur, conueniet ratio. Id
enim in promptu eſt uel in digitos calculum deducenti. Porrò cum in ſemiſſibus uſu-
ris millenarius quilibet ſexagenarium pariat, & quingenarius tricenarium: ex uiginti
millib. ſumma fit uſuræ mille ducenti nummi, & ex decem millib. ſexcenti: ex quibus
ſexaginta ideo deducuntur, quòd ſors non triginta, ſed undetriginta ſit millium. qua-
re ſemiſſis uſuræ ſumma erit annua mille ſeptingẽti quadraginta nummi: quæ in bien
nio duplicata, tria millia quadringẽtos octoginta nummos ſeſtertios efficit. Sic fit as
ſortis & uſurarum triginta duo millia quadringenti octoginta nummi. Rurſus ſi hãc
ſummam ſub ſemiſſibus uſuris occupatam eſſe ſtatuas: cum triginta millia ratione an
tedicta mille octingentos pariant: & duo millia centum & uiginti, id eſt mille & non
gentos uiginti: & ſi quadringentos octoginta pro quingẽtis intelligas, ut ex ijs trice-
ni nummi annui pariantur: fiet ſumma uſurarũ mille nongenti quinquaginta nummi.
alioquin ſi ſcrupuloſè exigas (quod Columella neglexit) tot nummi huic ſummę dee
runt, quot uiginti in anno pariunt, id eſt unus & circiter quadrãs unius. id quod ideo
explicare uoluimus, quia Hermolaus inexplicitum reliquit, cõtentus admonuiſſe lo
ci: nec aliquid pręterea addidit, quàm id quod ſequitur: Ex his uerbis (inquit ille) eui-
dentiſſimè colligitur, ex uſuris ſemiſſibus non quinquagenos de centenis, ſed ſenos
duntaxat in annum redire creditoribus: ſicuti quaternos ex trientibus. Hoc quoque,
ut arbitror, addere debuit, ſi in mentem ei uenit, cur centeſima uſura diceretur: quan-
do id plurimũ ualet ad fidem faciendã erroris deprehenſi, qui perdiu fefellerat. Atqui
cùm hæc ratio centeſimæ duodenos nummos annuos in ſingulos cẽtenarios pariat,
& menſtruos ſingulos: facilè patet ideo centeſimã dictam, quòd centeſimo mẽſe ſor-
tem æquet. Vſurarum enim dies olim in ſingulos menſes cedere exiſtimabantur, ut
hodie morib. huius urbis tertio quoq́ menſe cedunt earum penſitationum dies, quæ
precio legitimo accepto prædijs imponuntur, & mancipio dantur, & citra uitium fœ
noris inſtar habent. Dicitur etiam centeſima uſura ideo (niſi fallor) quia centeſimus
nummus pro fœnore ſtatuitur. Centum enim nummi ſortis, pariunt ſingulos nũmos
menſtruos. hæc à Græcis ἑκατοστὴ dicitur. Plutarch. in Lucul. πρῶτον μὲν ἑκατοστὴν ἐκέλευσε,
καὶ μὴ πλέον εἰς τοὺς τόκους λογίζεσθαι. Vbi τὴν μερίδα ſubintelligo. Quòd autẽ menſtruæ eſſe
cenſerentur uſuræ, calendarium uocabulum docet, quo iuriſconſulti utuntur. Proin
de cum centeſima uſura pro aſſe intelligatur, dimidiata centeſima ſemiſſis dicitur: &
ſemis rurſus dimidiatus, quadrans. Similisq́ ratio in trientario fœnore ſtatuitur: quod
Antoninus Pius Ro. princeps tanquam minimum exercuiſſe dicitur, ut patrimonio
ſuo plurimos adiuuaret. Vidi homines iuriſperitiſſimos qui adhuc centeſimam uſu-
ram cum Accurſio intelligerentq́, nec Hermolao aſſentirentur, nec ijs Iuriſconſultis
qui cum eo ſentiunt, calculo (ut arbitror) offenſi, quem non facilè expediunt homi-
nes eius artis ignari: quæ cauſa fuit ut eum locum explanãdum ducerem. Verùm ne
de hoc poſt hac dubitetur, locus eſt apud Plinium in epiſtolis ad Traianum his uer-
bis rem manifeſtam reddens, Pecuniæ publicæ, domine, prouidentia tua & miniſte-
rio noſtro & iam exactæ ſunt, & exiguntur: quæ uereor ne ocioſæ iaceãt: nam & præ-
diorum comparandorum aut nulla aut rariſſima occaſio eſt, nec inueniuntur qui ue-

Locus Hermolai de uſuris

Centeſima uſura

Calendarium

lint debere Reip. præſertim duodenis aſſibus, quanti à priuatis inueniantur. Diſpice ergo domine nunquid minuendam uſuram, ac per hoc idoneos debitores inuitãdos putes: & ſi nec ſic reperiuntur, diſtribuendam inter Decuriones pecuniam ita ut rectè Reip. caueant. quod quanquam inuitis & recuſantibus, minus acerbum erit, leuiore uſura conſtituta. Duodenos aſſes appellat plenam centeſimã, eo modo loquendi quo nunc in ea re utimur duodecimum denarium uel decimumquintum dicẽtes. Cicero in Prætura urbana obijcit Verri quòd pecuniam ſibi attributam ad coemptionem frumẽti publici, apud publicanos relictam unde erat attributa, duabus centeſimis fœneratus ſit. Duas cẽteſimas Cicero quatuor & uiginti aſſes in centenarios ſingulos dixit. Demoſthenes orator in ea oratione quam contra Aphobum unum ex tutoribus ſuis habuit, hoc apertiſſimè docet. ait enim patrẽ ſuum Demoſthenem Aphobo quem tutorem ſibi dederat, in teſtamento octoginta minas reliquiſſe dotis nomine, ut uxorem ſuam Demoſthenis matrem, uxorem duceret: quas cum ille accepiſſet, matrem tamen uxorem non habuit. Sic igitur inquit, τὴν μὲν τοίνυν προῖκα ἔχων τὸν τρόπον τοῦτον λαβὼν, μὴ γήμαντος δὲ αὐτοῦ τὴν μητέρα τὴν ἐμὴν, ὁ μὲν νόμος κελεύει τὴν προῖκα ὀφείλειν ἐπ᾽ ἐννέα ὀβολοῖς, ἐγὼ δ᾽ ἐπὶ δραχμῇ μόνον τίθημι, γίνεται δὲ αὖ τὰς συνθῇ τό, τὸ ἀρχαῖον καὶ τὸ τῶν δέκα ἐτῶν, μάλιστα τρία τάλαντα. Verùm iſte dotem huiuſcemodi pacto habuit: quare cum matrem meam uxorem non duxerit, lege quidem iubente debet dotem cum uſuris nouenûm obolûm reſtituere: ſed fac drachmales tantum uſuras eum debere. has ſi cum ſorte aliquis ſupputauerit, duodecim annorum ſpacio tria largè talẽta inueniet. Ego cum hanc rationem inirem, ſic colligebam, octoginta minæ centenariæ, octo millia drachmarum ualent, ſiue octogies centenas. Cum autem in cẽteſimis uſuris quilibet centenarius ſiue quælibet mina in anno duodenarium pariat: ſi octogies duodenas drachmas ducerem, futuras in ſumma drachmas nongentas ſexaginta: quæ ſumma ſi duodecies ducatur, fient undecim millia drachmarum, & quingentæ præterea & uiginti, ex quibus centum & quindecim minæ fiunt, & uiginti drachmæ ſuperant: quibus ſi octoginta minas, id eſt ſortem addas, fiunt centum nonagintaquinq; minæ. ita tria talenta fiunt, & quindecim minæ, cum L X. minę talentum faciant, ut infrà uidebimus. Propter quod Demoſthenes exactè ſummam colligere nolens, largè uel prolixè tria talenta dixit pro tribus talentis & quadrante. nouem autem obolos pro ſeſquidrachma poſuit, qua ratione ſeſquicẽteſima uſura procederet, quam ipſe, ut omnino aduerſario defenſionis anſam præcideret, ad centeſimam retraxit. Vſuræ ſeſquicenteſimæ taxatæ erant ex lege decem tabularum in rei uxoriæ actione, eodem auctore in oratione κατὰ νεαίρας. ita enim inquit, Νόμος κελεύει ἐὰν ἀποπέμπῃ τὴν γυναῖκα, ἀποδιδόναι τὴν προῖκα. ἐὰν δὲ μὴ, ἐπ᾽ ἐννέα ὀβολοῖς τοκοφορεῖν. Lex iubet eum qui uxorem repudiarit, dotem reſtituere: alioqui moræ tempore interuſurium pendere ſeſquidrachmale. Ea autem actio σίτου δίκη uocata eſt à Solone, ut ex eodẽ oratore nouimus. Itidem alio loco, ταύτας τοίνυν ἔχει τὰς τριάκοντα μνᾶς ἀπὸ τοῦ ἐργαστηρίου, καὶ τὸ ἔργον αὐτῶν ὀκτὼ ἐτῶν, ὃ ἐὰν ἐπὶ δραχμῇ τις θῇ μόνον, ἄλλας ὁμοῦ τριάκοντα μνᾶς εὑρήσει. Has igitur, inquit, triginta minas habet ab officina, & partum eorum octo annorũ: quem ſi quis drachmali uſura occupatũ eſſe ponat, alteras pariter triginta minas inueniet. Triginta minæ quotãnis tricies duodenas drachmas pariunt, id eſt trecentas & ſexaginta, quàm octies ductæ duo millia & octingẽtas octoginta drachmas ualent. Hoc in loco orator numerum auxit mina una, & quinta parte minæ: ſuperiore autem exemplo numerum diminuit, uel quia exacti calculi tædium uitare uolebat, uel ut ſummas potius rotundas faceret: utrobiq; tamẽ clarum eſt eum drachmalem uſuram dixiſſe, quam Latini centeſimam dicunt. Eſt enim drachma, centeſima pars minæ. Sic fit ut centeſima uſura æquare ſortem dicatur, quia centeſimo mẽſe drachma in minam euadit. ut enim Romani ab aſſibus, ſic Græci à drachmis uſuras denominarunt, ut nos hodie à denarijs. Quòd autem menſtruæ eſſent uſuræ, apertius etiam ex oratione Æſchinis cõtra Cteſiphontẽ oſtendetur. Criminoſè enim obijciens Demoſtheni quòd pro quodã Athenienſiũ plebiſcito (quod Græci pſephiſma appellant) cuius ipſe auctor fuerat, à tribus ciuitatibus, in quarũ gratiam id promulgatũ erat, talenta tria dari ſibi ſtipulatus eſſet, cùm Oritæ (inquit) bello exhauſti id diſſoluere nõ poſſent, fœnus ei talenti ſpopõderunt quoad talentũ ſoluiſſent

Vſura ſeſquicenteſima

σίτου δίκη

Drachmalis uſura, eadem & centeſima

uiſſent. ἀναγκαζόμενοι δ' οἱ Ὠρεῖται, ἐκ ὑπερεῦντες ὑπέθεσαν αὐτῷ τῶν ταλάντων τὰς δημοσίας προσόδους, καὶ τόκον ἤνεγκαν Δημοσθένει τοῦ δωροδοκήματος δραχμὴν τοῦ μηνὸς τῆς μνᾶς, ἕως τὸ κεφάλαιον ἀπέδοσαν. id eſt, Coacti autem Oritæ, cùm pecunię inopia premerentur, uectigalia publica in talẽti ſummã ipſi oppigneravere, & fœnus Demoſtheni ſceleratæ mercedis interim pependerunt, drachmas mẽſtruas in ſingulas minas, quoad ſortem reddiderunt. Hoc unum exemplũ maius eſt quàm ut altero adminiculo egeat: quãquã et alijs exemplis non caremus. Cicero ad Atticum lib. 6. Ei tamẽ ſic nunc ſoluitur, triceſimo quoq; die talenta Attica 33. & hoc ex tributis, nec id ſatis efficitur in uſuram menſtruam. Simile eſt illud apud Athenæum circa finem lib. 13. ex oratione Lyſiæ, οὗτος δ' ἄνδρες δικασταὶ ὀφείλων ἀργύριον ἐπὶ τρισὶ δραχμαῖς Σωσίνομῳ τῷ τραπεζίτῃ, προσελθὼν πρὸς ἐμέ, ἐδεῖτο μὴ περιιδεῖν αὐτὸν διὰ τοὺς τόκους ἐκ τῶν ὄντων ἐκπεσόντα. κατασκευάσομαι δέ, ἔφη, τέχνην μυρεψικήν, ἀφορμῆς δὲ δέομαι, καὶ οἴσω δ' ἐννέα ὀβολοὺς τῆς μνᾶς τόκους. Hic eſt iudices qui cum uerſuram feciſſet à Soſimo trapezita ternis drachmis, ad me uenit orans ut ſe fœnore obrutum & facultatibus lapſum ne deſpicerem. Eſt mihi (inquit) in animo unguentariam factitare, ſed facultas non ſuppetit. Si mihi mutuam pecuniam dederis, nouenos tibi obolos in ſingulas minas penſitabo. Hæc uerba ita intelligẽda eſſe dico, ut ternas drachmas prius pro tribus centeſimis, & nouenos obolos pro ſeſquicenteſima accipiamus. Qui enim querebatur ſe graui fœnore ad inopiam redactum, & ad pignorũ diſtractionem, ab amico poſtulat, ut dimidio leuiore uſura pecuniam ſibi mutuet, ut cũ officinam unguentariam inſtituerit, liberare ſe eo quæſtu ære alieno poſſit. Siquidẽ ſingulæ drachmæ in ſingulas minas ac ſingulos menſes penſitatæ, centeſimam unam faciunt, quæ cenreſimo menſe ſortem æquat. Ita ternæ drachmę ternas centeſimas faciunt. Noueni autem oboli ſeſquidrachmam tantum ualent, cum drachma ſex obolos penderet. *Drachma Obolus* Fœnoris autem nautici exemplum eſt apud Demoſthenem in oratione quæ πρὸς Λακρίτου παραγραφὴν dicitur, his uerbis, ἐδάνεισαν Ἀνδροκλῆς καὶ Ναυσικράτης Ἀρτέμωνι καὶ Ἀπολλοδώρῳ Φασηλίταις ἀργυρίου τρισχιλίας δραχμάς, Ἀθήνηθεν εἰς Μένδην, καὶ ἐντεῦθεν εἰς Βόσπορον, ἐὰν δὲ βούλωνται τὰ ἐπ' ἀριστερὰ μέχρι Βορυσθένους, καὶ πάλιν Ἀθήναζε, ἐπὶ διακοσίαις εἰκοσιπέντε τὰς χιλίας, ἐὰν δὲ μετ' ἀρκτοῦρον ἐκπλεύσωσιν ἐκ τοῦ Πόντου ἐφ' ἱερόν, ἐπὶ τριακοσίαις τὰς χιλίας. Id eſt, Androcles & Naucrates pecuniam fœnerati ſunt Artemoni & Apollodoro Phaſelitis ad tria millia drachmarum, hoc eſt triginta minas: conuenitq; ut Athenis pecuniam Mendan exportarent, indeq; in Boſphoron, aut etiam ſi placeret ſiniſtrorſum nauigare ad Boryſthenen uſq;, & rurſus Athenas cum mercibus redire. Statutus autem modus fœnoris in millenas drachmas ducentæ uicenæquinæ drachmæ. Quòd ſi poſt arcturum portum exeant ẽ Ponto ad ſacrum promontorium nauigaturi, trecenæ in millenas. Hoc perinde eſt ac ſi diceret, in denas minas ternæ minæ, uel binæ cũ quadrante minæ: quæ ratio longè abeſt ab illa centeſima Accurſianorum. Hoc enim conuento fœnus non in menſem ſtatutum intelligo, ſed ſemel in maris commeatum remeatumq;, & in eius negociationis exitum. Hæc autem quæ retuli, uerba ſunt ſyngraphæ nauticæ. Ipſe Demoſthenes in oratione quæ παραγραφὴ πρὸς Πανταίνετον inſcripta eſt, centum & quinq; minarum totidem drachmas menſtruas τὸν γιγνόμενον τόκον eſſe dicit, hoc eſt iuſtam & legitimam uſuram. μισθοῦται δὲ παρ' ἡμῶν τοῦ γιγνομένου τόκου τοῦ ἀργυρίου, πέντε καὶ ἑκατὸν δραχμῶν τοῦ μηνὸς ἑκάστου. Quibus uerbis circa principium eius orationis poſitis, ſignificat contractum illum nomine quidem conductionem fuiſſe, ſed re uera mutuum uſurarium. Quem contractum ne quis improbandum cenſeret, addidit uſuræ loco penſitationem menſtruam ſe ſtipulatum, quantam ſcilicet uſuram ſtipulari per leges liceret. Eam autem eſſe in ſingulas minas drachmas ſingulas. Idem ἐν τῷ πρὸς Νικόστρατον, τίθημι οὖν τὴν συνοικίαν ἑκκαίδεκα μνῶν Παμβωτάδῃ, ὧν αὐτὸς οὗτος προὐξένησεν, ἐπὶ ὀκτὼ ὀβολοῖς τὴν μνᾶν δανείζοντι τοῦ μηνὸς ἑκάστου. Oppigneraui igitur diuerſoriũ meũ in ſedecim minas Pambotadæ qui eam pecuniam repręſentauit, in ſingulas minas octonis obolis quolibet menſe creditori fœnoris nomine conſtitutis. atq; hæc & hoc ipſo interprete & proxeneta facta eſt conſtitutio. Hæc uſura centeſimam triente excedit. *Vſura ſpecies* Vſura autem apud antiquos duplex fuit, terreſtris, & nautica. Terreſtris, id eſt ἔγγειος, menſtrua erat: nautica iterum duplex fuit: una quæ in alteram tantum nauigationem ſtatuebatur (hæc à Gręcis heteroplus dicitur) altera ita contrahebatur, ut nõ *Hetero plus*

aliter deberetur, nec ipſa, nec ſors eius, quàm ſi nauis cum mercibus ſoſpes domũ re-
Amphoteroplus diſſet. Hanc amphoteroplum dicunt, quaſi in commeatum remeatumq́; taxatam. de
quo locutus eſt Modeſtinus in l. prima De nautico fœnore. Demoſthenes πρὸς φορ-
μίωνα, καὶ οὗτος μὲν ἐδάνεισεν αὐτῷ διϲχιλίας δραχμὰς ἀμφοτερόπλουν, ὡς ἀπολαβεῖν ἀθήνησι διϲχιλί
ας ἑξακοσίας δραχμάς. Et hic quidem, inquit, mutuò dedit duo millia drachmarum pecu
niæ utrobiq; traiectitiæ, ut Athenis duo millia drachmarum & eo amplius ſexcentas
reciperet. His uerbis liquet id quod ſuprà diximus, uſuram nauticam non menſtruã
fuiſſe, ſed una in omne tempus nauigationis & negociationis cõſtitutione taxatam.
Fuit enim pecunia à Lãpide nauclero Phormioni fœneratò mutuata Athenis in Põ-
tum, & Ponto Athenas. Et hæc ratio maior eſt ſeſquiquarta, & iure Pandectarum nõ
admiſſa. Nam legitima uſura traiectitiæ pecuniæ non poteſt duplam centeſimam ex
cedere, ut auctor eſt Papinianus in l. Nihil intereſt. A Græcis ephectos tocos uoca-
tur, ſuperſexta uſura: cuius exẽplum luculentũ eſt in ſupradicta πρὸς φορμίωνα Demo-
ſthenis oratione. Nouiſſimũ exẽplum addemus ex Iſæo in oratione περὶ τοῦ ἁγνίου κλή-
ρου, in qua bona cuiuſdam defuncti recenſens, & nomina, ita inquit, χρέα δὲ ἐπὶ τόκοις ὀφει
λόμενα περὶ τετρακισχιλίας, ὧν ὁ τόκος ἐπ' ἐννέα ὀβολοῖς ἑπτακόσιαι καὶ εἴκοσι δραχμαὶ γίνονται τοῦ ἐνι-
αυτοῦ. Nomina autem uſuraria ad quatuor millia drachmarum, cuius quæſtus ſingulis
annis ſeptingentæ uiginti drachmæ fiunt fœnore nouenûm obolorum. Poſt hęc uer
ba quis controuerſiam referre audeat eorum quæ diximus? Cum enim centeſima in
ſingulos millenarios centum & uiginti annuas pariat, ſequitur ut ſeſquicenteſima cẽ
tum & octoginta pariat, qui numerus quadruplicatus ſeptingentas & uiginti efficit.
Noſtra autem ratio hodie in penſitationibus & uectigalibus quæ prædijs imponun-
tur, beſſales uſuras referre quodãmodo uidetur: ſed qui innocentius ſtipulari uolunt
religione obſtricti, aut ciuili fœnori detrahere aliquid, aut precio addere ſolent. Vn-
ciaria uſura eſt cum centenarius ſingulos parit, ut in l. Titium, De adminiſtratione tu
Epidecatũ fœnus torum. Qui autem religione ſoluti ſunt, & hodie Epidecatum probant, nos uectigal
decimarium appellare poſſumus, quod nec boni uiri probant, & inciuile iam exiſti-
matur: ex quo ſcilicet tempore idem Hermolaus rem uſurariam male eſſe intellectã
Locus Pauli iuriſconſulti à iuris enarratoribus docuit. Quandoquidem autem Pauli reſponſum in capite, Si hę
res, ad legem Falcidiam, uideo à iuris enarratoribus abſurdè eſſe intellectum: de eoq́;
ipſe à uiris non mediocriter in eo ſtudio eruditis interrogatus, Pauli ſentẽtiam penè
ænigmaticam, Hermolai uerò interpretationẽ ſenſi planè uideri ieiunã, ipſoq́; Pau-
li dicto illis obſcuriorẽ, licet ipſe aliter exiſtimem: idcirco mei muneris eſſe duxi, inſti
tutoq́; operi & propoſito conuenire, eius reſponſi uerba enarratius explanare. Item
ſi reip. (inquit Paulus) in annos ſingulos legatum ſit, cũ de lege Falcidia quærat̃, Mar
cellus putat tantum uideri legatũ, quantum ſufficiat ſorti ad uſuras trientes eius ſum
mæ quæ legata eſt, colligendas. Hic primùm hoc præfandum habeo, quòd cũ ad Fal
cidiam exercendam legatorum ratio initur, ut conſtare inde poſſit an ultra dodran-
tem à teſtatore legata producta fuerint: ea legata quæ certam ſummam non habẽt, le
gitimo præcio æſtimantur. Eſto igitur exempli gratia ut ſeni aurei reip. relicti ſint an
nui in perpetuum, notum eſt eius ſummæ redditum ab hærede alicunde comparan-
dum, reiq́; publicæ ab eo mancipandum, unde ſtabilem obuentionẽ eius ſummæ ha-
bere quotannis poſſit: aut pro eo precium dandum. Nunc igitur ſi ratione legatorũ
ineunda quæratur quantũ hæres eo nomine imputare in rationem debeat, reſponde
re poſſis ex Marcelli opinione, & Pauli ſententia, non tantum imputandũ quãti ſex
aurei annui emi poſſunt translatitio & plerunq; uſitato precio, uel quãta eſt pecunię
ſumma quæ ſi fœneratò collocetur, ſenos aureos quotannis parere poteſt ciuili & le
gitimo fœnore: ſed uberius ac plenius huius legati æſtimationẽ ideo eſſe faciendam,
quòd reip. relictum eſt. Nam cum per legẽ, Eos, in tractatu De uſuris, Iuſtinianus Au
guſtus ſanxerit legitimam et ciuilẽ uſurã eſſe ſemiſſem, ſi priuato ipſe homini ponas
aureos ſenos quotãnis eſſe relictos à teſtatore: hæres tum non ultra centũ aureos pro
eo legato deducere in eam rationẽ poterit. Siquidem centenarius ſortis (ut ex prædi
ctis apparet) duodenarium quotannis parit fœnoris, tum quidem, cũ uſura procedit
centeſima: quare in uſura ſemiſſe, quæ dimidia eſt centeſimę, ſenarius anniuerſarius è

cente-

centenario conficitur. Sic fit ut legatum ſenûm aureorum priuato homini relictum,
non ultra centum aureos æſtimari debeat, cũ ea ſumma fœnori data, uulgo ſenos au-
reos pariat iuris conceſſione. At nũc cum reip. huiuſmodi legatum eſſe relictum po-
ſitum ſit, opinione Marcelli æſtimatio erit ſuperioris ſeſquipla: quippe cum uſura tri
entalis ſubſeſquipla ſit, id eſt ὑφημιόλιος, ſemiſſis, hoc eſt tertia parte minor, ut quater-
narius ſubſeſquiplus eſt ſenarij. ſenarius enim tertia ſui parte ſuperat quaternarium.
hoc eſt binario: quod perinde eſt ac ſi dicas ſenarium continere quaternariũ, & qua-
ternarij ſemiſſem, propter quod hemiolius eius dicitur, & ſeſquiplus. In hac igit̃ ſpe-
cie aureos ſenos legatos, centum & quinquaginta aureis æſtimabit hæres, tantumq́
legatarijs eo nomine expenſum feret. Quanto enim uſuræ modus à teſtatore taxatus
minor eſt unde legatum annuum percipiendum, tanto eſt ſumma maior quæ preciũ
eſt aut æſtimatio legati. Hic autem licet teſtator non conſtituerit ſummam, tamen iu-
ris interpretatione taxaſſe exiſtimatur, Marcelli & Pauli opinione. ita enim conſtitui
legatũ annuũ, fundariq́ teſtatorem uoluiſſe ipſi interpretantur, non ut plerunq́ per-
cipi poſſet, ſed ut quouis tempore, id quod tum euenit cum pecunia leuiſſimo fœno
re collocat̃, uerbi gratia trientali. Siquidẽ ex ea promptum eſt quouis tẽpore nomẽ
facere, mutuamq́ eam accepturum hominem inuenire, ita ut inde conditionem ſuã
longè meliorẽ efficiat, ſi frugi eſt debitor: idq́ omnino eſt quod reſponſum Marcelli
Pauliq́ ſignificat. Capitolinus in Antonino pio, Ipſe fœnus, inquit, trientarium, hoc
eſt minimis uſuris exercuit, ut patrimonio ſuo plurimos adiuuaret. Hodie autem cũ
aut edicto aut lege municipali in hac urbe maximus pecuniæ fructus partusq́ in em
ptitijs penſitationibus quas rentas quaſi reditus aut reddentes aut reuenutas lingua
uernacula uocat, rationem beſſalis uſurę habeat, aut pluſculo pleniorem (octoni eñ
cum triente è centenario conficiuntur) tantiq́ municipali priuilegio redimi quando
cunq́ poſſunt penſiones in urbis ædificia uenditæ, quanticunq́ emptæ ſint. Verùm,
ut dixi, hodie ubi legatũ reip. factũ eſſet, ipſe ex ſententia Pauli cenſerẽ, ſi ſententiam
rogarer, octonorum aureorũ legatũ paulo minus centũ & quinquaginta aureis æſti
mandũ in ratione falcidiæ, aut alia conſimili: quippe hęc ſumma ſeſquiplex eſt ſortis,
ex qua municipali lege octoni aurei ferè annui percipiuntur, in ijs cõtractib. quibus
penſiones in prædia urbana aut ruſtica uenditantur, ita ut redhiberi poſſint, dũtaxat
cum ita cõmodum eſt & libitũ uenditori, non etiã emptori. Seſtertius igitur & num
mus idẽ apud auctores ſignificant, quoniam quaterni denarium ualent. Itaq́ Cicero
in Ver. Act. 4. cum ita dixiſſet, Nam cum ex Sicilia legibus frumentum in cellam ſu-
mere liceret, idq́ frumentũ ſenatus ita æſtimaſſet, quaternis ſeſterrijs tritici modiũ,
binis ordei: iſte numero ad ſummam tritici adiecto, tritici modios ſingulos cum ara-
toribus denarijs trinis æſtimauit. Hæc autem uerba ipſe ueluti declarans paulò pòſt
ita ſubdidit, Verũ enim uero cũ eſſet frumentũ ſeſtertijs binis aut etiam trinis quibuſ-
uis in locis prouinciæ, duodenos ſeſtertios exegiſti. & itidẽ hoc declarat multis alijs
in locis eiuſdẽ Actionis. At uerò denarius drachmæ pondus habebat duntaxat Atti
cæ. Plin. lib. 21. Drachma Attica (ferè enim Attica obſeruatione medici utuntur) de-
narij argentei habet pondus. Plutarchus in Sylla, Potitus rerũ Sylla, cum multos oc
cideret, & libertini generis homo quendã ex proſcriptis occultare uideretur, ideoq́
è ſaxo præcipitandus eſſet, obiecit Syllæ quòd una ſimul in domo uitam egiſſent: cũ
interim ipſe quidem pro ſuperiore habitaculo duo millia nummûm, ille autẽ pro in-
feriore tria millia mercedẽ penderet: itaq́ inter utriuſq́ fortunam mille nummos in-
terfuiſſe, qui drachmas Atticas ducentas & quinquaginta ualebant, ὥστε τὸ τύχης αὐτῶν
τὸ μεταξὺ χιλίους νούμμους εἶναι, οἳ πεντήκοντα καὶ διακοσίας δραχμὰς ἀττικὰς δύνανται. Idẽ in Bru-
to, Teſtamento cum legaſſet Cæſar ciui cuilibet ſeptuagintaquinq́ drachmas, præ-
terea reliquiſſet hortos qui trans Tiberim erant, ingens beneuolentia & admirabile
deſiderium omnes tenuit. De hoc apud Trãquillum in Cæſ. ita legimus, Populo hor
tos circa Tiberim publicè, & uiritim trecenos ſeſtertios legauit. Si ſeptuagintaquin
que quater multiplices, trecentos efficies: qua ratione quinq́ & uiginti drachmæ cẽ
tenos ſeſtertios ualent. Idem Plurarchus in Antonio, C. Cęſar adoleſcens hæres à Cę
ſare ſcriptus, ex Apollonia redijt. debebat Romanorum cuiq́ drachmas quinque &
ſeptua-

Denarius quaternis ſeſtertijs ualuit

Denarius drachmalis erat

ſeptuaginta ex teſtamento patris. Apud Appianum tamen in ſecundo Bellorũ ciuilium ita legitur, Populo horti trans Tiberim præbiti, ſingulis Romanorũ ciuib. qui in urbe aderant, quinq; & octoginta drachmæ Atticæ collatæ. Sed errorẽ eſſe numeri nõ dubiè affirmauerim: quippe idem Appianus ſeptuagintaquinq; drachmas pro trecenis nummis dixit, ubi de Cæſaris liberalitate loquens, Singulis, inquit, ex populo minã unam Atticã dedit. De quo Tranq. Trecenos quoq; nummos, quos pollicitus olim erat, uiritim diuiſit. Quo ex loco probari uidetur minam Atticam quinq; & ſeptuaginta drachmarum fuiſſe: id quod apud Priſcianũ legitur, quod tamen poſtea explicabimus. Sed interim centenariam minam intelligere oportet. Nunc igitur cauſam tenemus cur ſeſtertia ſingula, mille nummos ſeſtertios ſignificẽt. nam duæ libræ, & ſelibra, ſeu (quod idem eſt) mnæ duæ & hemimnæon ducentas & quinquaginta drachmas ualent: quæ ſi quaternario multiplicentur, mille nummos efficiunt. Quomodo igitur ſeſtertij dicti ſunt nummi, quòd duos aſſes & ſemiſſem ſinguli ualerent, id eſt, dipondiõ & ſemiſſem æris: ita ſeſtertia ex eo dicta ſunt, quòd duas libras ſingula & ſelibram argenti ualerent. Ita factum ut quadringenta ſeſtertia, & quadringenta millia ſeſtertiûm nummorum antiqui pro eodem ac ſine diſcrimine ſignificatus dicerent. Verùm id adnotandum, quòd libram nunc & minam centenarias intelligimus, indifferenter utentes: quod pondo etiam idẽtidem appellatur. Plin. lib. 21. Mna, quã noſtri minam uocant, pendet drachmas Atticas centum. Quo in loco Hermolaus, mnam, inquit libram, minam, pondo, pro eodem noſtri dicunt, ut Græci μνᾶν, λίτραν, ὁλκήν. quod dictum ut non uſquequaq; uerum eſt, ita in re nummaria libram & minã pro eodem ferè uſurpari deprehendimus, uix ut differentiam animaduertere poſſis, quamlibet obſerues accuratè & Latinos & Græcos. idq; cum ex eo uidetur quod de ſeſtertijs diximus, tum uerò ex ſequentibus magis comprobabitur. ὁλκὴ autem interdum pondus ſignificat, ut cum Dioſcorides dicit, ὁλκὴ τριωβόλου, pondus trium obolorum. aliquando drachmam, ut apud eundem Dioſcoridem identidẽ. Drachma igitur non modò pondus denarij Romani, ſed etiam nummum ſignificat eodẽ põdere percuſſum ab Atheniẽſibus, quod præter auctorũ exẽpla etiam uerſus illi ſignificãt,

Seſtertia ſingula millia ſingula nummorum ſignificant

Quadringẽta ſeſtertia & quadringenta millia ſeſtertiũ nũmorum

Libra, mina, põdo pro eodẽ ponuntur

ὁλκὴ

Drachma

In ſcrupulis ternis drachmam, quo pondere doctis
Argenti facilis ſignatur pondus Athenis.

Ventum iam eſſe ad locum præcipitẽ, horrore quodam animi ſentio, inſtantis & proximi periculi magnitudinẽ reputantis. hoc eſt enim caput eius rei quam agimus, hic cardo totius operis, hæc deniq; alea ancipitis incepti, ut oſtendere aggrediamur uel demonſtrare potius, quid inter ſeſtertia centum, & ſeſtertiũ centies interſit. tranſitus omnino & lubricus & abruptus, ut aut in barathrum quoddam errorum præcipitaturus ſim, ſi in eo quicquam titubauerim: aut tenorem inoffenſum ſeruare commentatio hæc nequeat, ſi inibi uel tantulum à ueritate deflexerim. Cum alioquin ita ſit hoc opus coagmentatũ, ita ex ſeſe tractatus hic aptus, nulla ut ferè pars conuelli citra cõpaginis ipſius diſſolutionem poſſit. Ac mihi quidem audendum omnino erat, & eorum exẽplo periclitandũ, qui res magni diſcriminis antea ſuſceperunt, ſi nõ etiam ea eſſet huius libri ratio, ut genium nullum (ut dicitur) habiturus ſit, niſi multarum ætatum & auitarũ præcipue placita deleuerit, ut ſi (quod abominor) propoſiti cõpos nõ euaſerim, deſignatoris ridiculi atq; temerarij opinionẽ ſubiturus ſim. Sed quid agas ubi eò iam peruicaciæ uentum eſt, ut & moderari tibi nequeas, & conſulere integrũ non ſit? Quum eorum occurſum uitare nõ poſſis, quibus hoc facturum te receperis, niſi ſi tibi publico interdixeris, id eſt, niſi domeſticum tibi conſciueris exilium, aut abſtruſum ſeceſſum & lucifugum? Agedum ab ſtupore animi rurſus inferueſcamus, & ſtylum iam languentẽ ad reliqua ſuſcitemus. Audeamus deniq; primi) quando eò uẽtum eſt) affirmare, homines doctiſſimos, quibus alioquin omnia propemodũ debemus, toto (ut aiunt) cœlo, id eſt, centuplicatò erraſſe. Iã primũ Cicero in Prętura urbana, Dio quidã fuit Haleſinus, qui cũ eius filio Prætore Sacerdote hæreditas à propinquo permagna ueniſſet, nihil habuit tũ neq; negocij, neq; cõtrouerſiæ. Verres ſimul ac tetigit prouinciã, ſtatim Meſſanã literas dedit, Dionẽ euocauit, calũniatores ex ſinu ſuo appoſuit qui illã hæreditatẽ Veneri Erycinæ cõmiſſam eſſe dicerent. Hac de

Quid inter ſeſtertia centum & centies ſeſtertiũ interſit

re

re oſtẽdit ſeipſum cogniturum. Poſſum deinceps totam rem expedire, deinde ad extremum id quod accidit dicere, Dionem ſeſtertiûm decies centena millia numeraſſe ut cauſam certiſſimam obtineret. Hoc cum dicat Cicero in Prætura urbana, quę ſecũda eſt in Verrem actio, idem in tertia actione hoc crimen repetens ita inquit, Simul atq; è naui egreſſus eſt, dedit operam ut Haleſinus ad ſe Dio cõtinuò ueniret. Hic eſt Dio, Iudices, nunc beneficio Quinti Metelli ciuis Romanus factus, de quo multis uiris primarijs teſtibus, multorumq; tabulis uobis priore actione ſatisfactum eſt ſeſtertium undecies numeratum eſſe, ut eam cauſam in qua ne tenuiſſima quidem dubitatio eſſet, iſto cognoſcente obtineret: ita ſeſter. undecies Q. Dionem, quòd hæreditas ei obueniſſet, nullamq; aliã ob cauſam, perdidiſſe. Ex horũ locorũ collatione intelligimus, quod decies centena millia ſeſtertiûm dixerat in ſecunda actione, hoc in tertia undecies ſeſtertiũ dixiſſe: quanquam in illa non decies centena, ſed undecies legẽdum eſt, uel utrobiq; decies. Quare decies ſeſtertium non decem ſeſtertia ſignificat, ſed mille potius, hoc eſt decies centena millia: ſumma ſcilicet centuplicata. Quòd aũt undecies ſeſtertium amplior ſit ſumma quàm quadringenta ſeſtertia, ex eadem oratione liquet. Sequitur enim ſtatim poſt illud Dionis crimen, et aliud, quod his uerbis proſequitur, Accipitè aliam in minore pecunia non minus impudentem calumniã. Soſippus & Epicrates fratres ſunt Agrigentenſes. horum pater abhinc duo & uiginti annos mortuus eſt: in cuius teſtamẽto quodam loco ſi commiſſum quid eſſet, multa erat Veneri, ipſos 20. annos, cum tot interea prætores, tot quæſtores, tot calumniatores in prouincia fuiſſent, hæreditas ab ijs Veneris nomine petita nõ eſt: cauſam Verres cognoſcit per Volcatium: pecunias accepit ferè ad ſeſter. quadringenta millia ab duobus fratribus. Quadringẽta ſeſtertia Cicero minorem pecuniam decies uel undecies ſeſtertio appellauit. Quare iam ferè planum factum eſt decies ſeſtertium, quadraginta partibus plus eſſe decẽ millibus ſeſtertiûm. Et rurſus ſtatim infra, Quæ uis erat Volcatio tanta, ut ſeſter. quadringenta millia duobus hominibus auferret? Ecquis Volcatio, ſi ſua ſponte ueniſſet, unam libellam dediſſet? at ego amplius dico: ſeſtertiũ quadringenties accepiſſe te arguo contra leges. Ex his uerbis liquidò apparere poteſt quadringenties ſeſtertium longè ampliorem ſummam eſſe quàm ſeſtertia quadringenta, cum omnia Verris furta quadringenties ſeſtertiũ æſtimauerit, quę innumera & incredibilia ab eo recenſentur, ab uno enim homine, uno nomine, uno furto decies centena ſeſtertia accepiſſe dicit: à tota autẽ Sicilia triennio & uarijs furtorum, expilationũ, rapinarũq; nominibus quadringenties ſeſtertium (tanquam rem fidem excedentem) abſtuliſſe oratoriè uociferatur. tanti enim æſtimari uoluit litẽ repetundarum Verri ob iuriſdictionis furta, ob negocia faceſſita, ob improbas dinundinationes, ob interuerſas pecunias in frumento imperando, in locandis decimis frumenti. & ob expilationes publicas priuataſq; ſignorum æreorum, & uaſorum argenteorum: quæ crimina inuſitata eſſe uidentur, & fidem excedẽtia ijs qui accuſationes illas perlegunt. Quare ipſe Cicero primam accuſationẽ ita claudit, Dicimus C. Verrem, cum multa libidinoſe, multa crudeliter in ciues Romanos atq; in ſocios, multa in deos hominesq; nefariè fecerit, tum præterea quadringenties ſeſtertium ex Sicilia contra leges abſtuliſſe. ſic enim legit Aſconius Pedianus, quanquam in exemplaribus 400. ſeſtertia legitur etiã manuſcriptis. Quapropter admirari hic ſubijt id quod Plutarchus de hoc ſcripſit his uerbis, οὕτω δὲ τοῦ βέῤῥου καταδικασθέντος, ἑβδομήκοντα πέντε μυριάδων τιμησάμενος τὴν δίκην ὁ κικέρων, διεβλήθη ἔχων ὡς ἐπ' ἀργυρίῳ τὸ τίμημα καθυφεικώς.

Ciceronis locus

Quadringẽties ſeſtertiũ

Hae ratione Verre damnato, crimini datum eſt Ciceroni quòd in litis æſtimatione præuaricatus eſſet pecunia corruptus, ut qui quinq; et ſeptuaginta myriadibus litem eam æſtimaſſet. id perinde eſt ac ſi tricies ſeſtertium dixiſſet. & hic myriades drachmarum intelligendum, quæ tricies centena mill. ſeſtert. ualent. Quare conijcio diu poſt exilium Verris Ciceronem orationes emendauiſſe, ut interdum moris erat domi orationes limare & conficere, ut ex Cicerone eodẽ intelligimus in Catone, apud quem Cato ipſe ita inquit, Septimus mihi liber Originum eſt in manibus. omnia antiquitatis monumenta colligo. cauſarum illuſtrium quaſcunq; defendi, nunc quàm maximè conficio orationes. et ex Plinio Iuniore in Epiſtolis. Exiſtimo tamen potius

Cicero ob accuſationem Verris male audiuit

Oratiões domi emendabant

apud

apud Plutarchum ita legendum, τριακοσίων ἑβδομήκοντα πέντε μυριάδων. ut ſit centies quinquagies ſeſtertium. fortaſſe etiam maior ſumma errore librariorum deeſt. Quod autem in Diuinatione legitur, Sicilia tota ſi una uoce loqueretur, hoc diceret, Quod argenti, quod auri, quod ornamentorum, in meis urbibus, ſedibus, delubris fuit, quod in unaquaq; re beneficio ſenatus populiq; Romani iuris habui, id mihi tu C. Verres eripuiſti atq; abſtuliſti: quo nomine abs te ſeſtertium millies ex lege repeto. Hoc (inquit Aſconius) per auxeſim dictum eſt. Cicero enim poſtea hanc ſummã ad quadringenties contraxit, ut in multis locis repetit. Idem Cicero in eundem Act. 3. Heraclius eſt Hieronis filius, Syracuſanus, homo in primis domi ſuæ nobilis, & ante hunc prætorem uel pecunioſiſſimus Syracuſanorum, nunc nulla alia calamitate niſi iſtius auaritia atq; iniuria pauperrimus. huic hæreditas facilè ad ſeſtertium tricies uenit teſtamento propinqui ſui Heraclij. plena domus cælati argenti optimi, multæq; ſtragulæ ueſtis, precioſiſſimorumq; mancipiorum. erat in ſermone, magnam Heraclio pecuniam ueniſſe: non ſolùm Heraclium diuitem, ſed etiam ornatum ſupellectile, argẽto, ueſte, mancipijs, futurum. Et inferius, Poſteaquam (inquit) dãnatus eſt abſens Heraclius, non ſolum illius hæreditatis de qua ambigebatur, quæ erat tricies ſeſtertiũ, ſed omnium bonorum paternorum ipſius Heraclij (quæ non minor erat pecunia) palęſtræ Syracuſanorũ, hoc eſt Syracuſanis, poſſeſſio traditur. Et rurſus inferius: Verùm eſt illud præclarum, Syracuſani qui præfuerant his Heraclij bonis uerbo redigendis, re diſpertiendis, reddebant eorũ negociorũ rationem in ſenatu: dicebant ſcyphorũ paria complura, hydrias argenteas, precioſam ueſtem ſtragulam, multa mancipia precioſa Verri data eſſe: dicebant quantum cuiq; eius iuſſu nummorum eſſet datum. gemebant Syracuſani: ſed tamen patiebantur. Repẽtè recitatur uno nomine ſeſtertiûm ducenta quinquaginta millia iuſſu prætoris data. fit maximus clamor omniũ. Et paulò pòſt de pecunia illa reddita à Verre loquens, Numerantur illa ducenta quinquaginta ſeſtertia Syracuſanis. Non'ne ex hoc loco patet clariſſimè, ducẽta quinquaginta ſeſtertia, hoc eſt ducenta quinquaginta millia ſeſtertiûm nummorum particulam unam eſſe tricies ſeſtertij? Quippe tricies ſeſtertium ſignificat tricies centena millia ſeſtertiûm nummorum: quomodo & illud Suetonij Tranquilli in Auguſto, Senatorum cenſum ampliauit, ac pro octingẽtorum millium ſumma duodecies ſeſtertiûm taxauit, id eſt, duodecies centena millia ſeſtertiûm. quod cum in omnibus exemplaribus legeret, Antonius Sabellicus uir alioquin diligens & doctus emendaſſe ſe gloriatur, ut ſuprà dictum eſt, & pro duodecies ſeſtertiûm, duodecies centies legendum eſſe contendit: cui etiam adſtipulatus eſt Philippus Beroaldus, itidem ipſe doctus, ac multæ lectionis: ambo nihil in ea re uidentes. Hoc & ex eodem auctore alio loco oſtendi poteſt in Othone, Sperauerat, inquit, fore ut adoptaretur à Galba: idq; in dies expectabat. ſed poſtquam Piſone prælato ſpe decidit, ad uim conuerſus eſt, inſtigante ſuper eum dolorem etiã magnitudine æris alieni. neq; enim diſſimulabat, niſi principem ſe ſtare non poſſe: nihilq; referre, ab hoſte in acie, an in foro ſub creditorib. caderet. ante paucos dies ſeruo Cæſaris pro impetrata diſpenſatione decies ſeſtertiûm expreſſerat. hoc ſubſidium tanti cœpti fuit: ac primò quinq; ſpiculatoribus commiſſa eſt res, deinde decem alijs, quos ſinguli binos produxerant. omnibus dena ſeſtertia repræſentata, & quinquagena promiſſa. per hos ſolicitati reliqui. Inſignis erat ille locus ad animaduertendam differentiam inter dena ſeſtertia, & decies ſeſtertiûm & tamen ibi quoq; Sabellicus decies ſeſtertiûm dena ſeſtertia interpretatus eſt, conniuente Beroaldo. Si enim quindecim ſpiculatoribus dena ſeſtertia repræſentata, hoc eſt ſingulis decem, iam centum quinquaginta ſeſtertia fiunt: & ſi quinquagena promiſſa, hoc eſt ſingulis quinquaginta: ſeptingenta quinquaginta in ſumma fiunt, quæ ſimul iũcta nongenta millia ſeſtertiûm faciũt. At Trãquillus dicit decies ſeſtertiûm ſubſidium tanti cœpti fuiſſe, id eſt inuaſionis imperij Romani. Iam igitur effectum habemus, decies ſeſtertiûm non minus eſſe nongentis ſeſtertijs. Martialis in primo Epigrammatum,

Duodecies ſeſtertium, cenſus ſenatorius

Decies ſeſtertium, & dena ſeſtertia

Millia pro puero centum me mango popoſcit,
Riſi ego, ſed Phœbus protinus illa dedit.

Hoc

Hoc dolet & queritur, dolet hoc mea mentula mecum,
Laudaturq́ meam Phœbus in inuidiam.
Sed ſeſtertiolum donauit mentula Phœbo
Bis decies: hoc da tu mihi, pluris emam.

Calderinus uir ingenioſus bis decies ſeſtertium, 20. ſeſtertia interpretatur, corrupto
ſenſu epigrammatis: cuius dubio procul huiuſmodi ſenſus eſt, non mirũ eſſe ſi Phœ-
bus puerum centũ ſeſtertijs licitatus eſſet, quanti Martialis emere non potuerat: quip
pe qui uicies centena millia ſeſtertiûm ex quæſtu collegiſſet, hoc eſt uicies tantũ quã
ti puerum mercatus erat. alioquin ſenſus erit abſurdiſſimus. Cicero 13. Epiſt. ad filiũ
ſcribens, Titi Pinnij filio mirè erudito, ſtudioſo, & modeſto, pecuniã Nicæenſes grã-
dem debent, ad ſeſtertium octogies: &, ut audio, in primis uolunt ei ſoluere. Ibi inter
pres epiſtolarum, ſeſtertium (inquit) pro ſeſtertiorum ponitur, & ſubauditur millia,
id eſt, ad octoginta millia ſeſtertiûm. Eleganter autem in his ſermonibus ponũt ora-
tores & poetæ aduerbia pro nominibus: ut, debes decies ſeſtertiûm, quadragies ſe-
ſtertiûm, & ſic in cæteris, & utuntur genitiuo ſyncopato in nominibus nummorum.
Dicimus etiam hoc ſeſtertium, & hic ſeſtertius. Hactenus ille. Ego autem octogies
ſeſtertium, octogies centena millia ſeſtertiûm ſignificare affirmo: & grandem ob id
pecuniam à Cicerone dictam. Hoc etſi ex prædictis ſatis confirmatum uidetur, non
tamen ſcrupulo carebit, ut uideo: ſi enim hoc uerum eſt (dicet aliquis circunſpectus
obſeruator) quo'nam modo intelligi illud poteſt quod apud Tranquillũ in Veſpaſ.
legitur, Sed et in funere Fauo archimimus perſonã eius ferens, imitansq́ (ut eſt mos)
facta ac dicta uiri, interrogatis palàm procuratoribus quanti funus & pompa conſta
ret, ut audiuit ſeſtertium centies, exclamauit, centũ ſibi ſeſtertia darent, ac ſe uel in Ti
berim proijcerent. Hic locus (ut arbitror) Tranquilli interpretes fefellit, ut idem eſſe *Tranq. locus*
putarent ſeſtertium centies, & ſeſtertia centum: quem tamen corruptum eſſe neceſſe
eſt intelligere ex ijs quæ antè demonſtrauimus. Vtrobiq; autem ſeſtertium centies le
gendum eſſe argumentis probari non leuiſſimis poteſt. Nam præterquam quòd ue-
ritati non congruit ut funus imperatorum cẽtum ſeſtertijs æſtimaretur, quum Nero
imperatorum omnium flagitioſiſſimus, qui deſtitutione conterritus, pugione ſeſe in
teremerat, furtim taptimq́ à libertis ſepultus, bis tantidem funeratus ſit, de quo idem
Tranquillus, Funeratus eſt, inquit, impenſa ducẽtorum millium, ſtragulis albis auro
intextis, quibus uſus calendis Ianuarijs fuerat. reliquias Ecloge & Alexandria nutri-
ces cum Acte concubina, gentili Domitiorum monumento condiderunt. Cũ igitur
id ſimile ueri non eſt, ut poeta mimographus Veſpaſiani funus, ut deparci principis,
ita optimi, centũ millibus nummorũ æſtimarit, cũ princeps nequiſſimus ante eũ Ne-
ro ducentis funeratus fuiſſet: tũ uerò ſapientis poetę non fuiſſet, tam licentet illudere
faſtigio principali, ut ob paruam pecuniã eouſq; cõmotũ fingeret, ut uel in Tiberim
ſe abijci præoptaret, quàm tantula pecunia funerari. Eodem igitur errore apud Tran
quillum centum pro centies ſcriptum eſt librariorũ temporũq; uitio, quomodo apud
Ciceronẽ in actione prima in Verrem quadringenta pro quadringenties, ut ſuprà di
ximus: & apud Plinium non ſemel idem error deprehenditur, ut infrà oſtẽdetur. Ma
ioris eſt illud anxietatis, quod apud Plutarchum in Antonio legitur his uerbis, An- *Plutarchi locus*
tonij munificentia unum exemplum narrabo. Cuidam ex amicis dari iuſſerat millia
uigintiquinq;. hoc Romani decies appellant. procuratore autẽ admirante, & ut ma-
gnitudinẽ donationis oſtenderet, in conſpectu eius pecuniam depromente, rogauit
Antonius quid hoc eſſet: illo autem reſpondente, eam eſſe pecuniã quã dono dari iuſ
ſiſſet, conſpicatus hominis improbitatẽ, Equidẽ, inquit, arbitrabar ampliorem pecu-
niã decies ſeſtertium continere. hoc uerò parum eſt, itaq; tantundem ſuperadde. Sic
in Plutarcho Latino facto legitur, & ille locus uno in loco ab Antonio Sabellico cita
tur, & ab Roberto Vulturio in libro De re militari, & ab alijs itidem, qui de re num-
maria ſcribentes, locum eum uere traductum exiſtimauerunt: cuius tamen ſenſus pu
gnat cum eo quod omnes de ſeſtertijs cenſuerunt. nam cũ illi omnes concordi erro-
re decies ſeſtertium decem ſeſtertia ſignificare dixerint, Plutarchus, ſi locus ille non
mendoſus eſt, uigintiquinq; ſignificare dixit. Ego cũ in eo quod tuendũ ſuſcepi, per-

tinaciter hæream: poſſim fortaſſe, ſi alium exitum rei non inueniam, uel in hanc præcipitem defenſionẽ erumpere, ut dicam Plutarchum hominem Græcũ in Romanorum conſuetudine falli nõnihil potuiſſe. Sed cum ueritatẽ tueri alia uia poſſim, temerariũ omnino eſſet, & inſcitię plenum, futili uti umbone, & è medio ſumpto, auctôris tanti eleuata auctoritate, præſertim cũ eius teſtimonio ut graui & irrefutabili uſurus ſim in ſequentibus. Proinde cũ Plutarchi locum accuratè mihi anxieq; uerſanti, hoc etiã in mentẽ uenit, poſſe me & hoc quoq; eius dicto uti ad confirmandũ id quod dixeram, & id quod mihi obijci poteſt, in meã rem uertere. Primum igitur hoc dico, cõſentaneum ueritati nõ eſſe, uigintiquinq; millia nummûm magnificã donationem à Plutarcho dictã eſſe, pręſertim eius imperatoris qui bonam partem imperij Ro. teneret, & in ſuos uſus uerteret, ut infrà oſtendemus. Paruã aũt eſſe eam ſummam interim ſaltẽ ex eo liquebit, quòd Martialis puerum amaſium centum millibus emptum eſſe in eo epigrammate ſcribit, quod ſuprà retulimus. Deinde hoc dico, hunc errorem ex eo inualuiſſe, quòd hæc uerba quãuis mendoſa, ueritati tamẽ magnopere alludunt. Quomodo enim ſeſtertius duos & ſemis aſſes ualet, & ſeſtertia ſingulas duas libras & ſelibrã, ut antea docuimus: ſic illud genus tertiũ ſeſtertij duo millia & quingentos nummos ualere poſſe uidebatur. Quare pulchrè ratio quadrare uidebatur, ut decies ſeſtertium uicenaquina millia ualeret. Ego autem cum dixerim eius generis ſeſtertiũ centum millia ualere, quod alij ſingula millia ualere dixerunt, ſed apud Plutarchum tamen pro binis millibus & quingentis legi, (ſic enim inquit Sabellicus) inuenienda ratio eſt, & quidem huic loco conſentanea, quę hunc ſcrupulum lectori eximere planè poſſit. ut autem hoc fiat, neceſſe eſt accedere in ſingulas ſeſtertij huius unitates nonagintaſeptem millia & quingentos nummos. hoc uero pulchrè fiet ſi ita apud Plutarchum legamus, Cuidam ex amicis dari iuſſerat uigintiquinq; myriadas drachmarũ. Singulæ myriades, dena millia drachmarũ, id eſt, denariorũ ualent: quę quinquies & uicies multiplicata, ducenta quinquaginta millia denariorum faciunt, quę ſumma rurſus quater ducta, cum quilibet denarius quaternos ſeſtertios ualeat, mille ſeſtertia efficit, id eſt decies centena millia ſeſtertiûm. ſic à Plutarcho Græcè ſcriptum eſſe aliquãdo ne dubitarem, antequam ſcilicet Plutarchi hiſtoriæ æreis formis editæ eſſent, fecit mos aliorum Græcorum, ipſiusq; Plutarchi, atq; ipſa rei ueritas, quam conſertis manibus retentanti mihi, nec mendæ librariorum eripere, nec errores interpretationum poſſunt. argumento erit ille locus eiuſdem Plutarchi in Galba, δοκεῖ δὲ μηδ' αὖ ἐπὶ τοῖς ἰδίοις μόνον ἑλέσθαι τὸν Ὄθωνα κληρονόμον, ἀκόλαστον εἰδὼς καὶ πολυτελῆ, πεντακισχιλίων μυριάδων ὀφλήμασι βεβαπτισμένον, Videtur autem Galba Othonem ne in priuato quidem patrimonio ſucceſſorem ſibi deſtinaſſe, ut quem ſciret & uitæ incontinentia luxuq; perditum, & inſuper ære alieno merſum ad quinq; millia myriadum. Hoc ut rectè interpres quinquagies decies centena millia colligit, quod quidem ad numerum reddendum attinet: ſic ego Latinè & uſitatè quingenties ſeſtertium uerterem, ita tamen, ut myriadas nummorum intelligamus: quod genus loquendi aſſequi nemo recentiorũ potuit. quæ cauſa eſt ut in libris è Græco uerſis alias prorſus ſummas legamus quàm in libris antiquis Latinorum, ut apud Appianum identidem, & apud Oroſium uno in loco mox uidebimus: qui cum ſupra mille annos fuerit, priſcum tamen morem nõ tenuit. Eum autem morem Græcorum fuiſſe, ut non per numerum nummorum, nec per ſeſtertia, ſed per myriadas drachmarum, omnes ſummas pecuniæ memoriæ traderent, duntaxat de Romanis ſcribentes, ex dicendis conſtabit, cum eorum auctoritatibus utemur. Sed & de hoc more loquendi libro tertio uidebimus ex Demoſthene. Cum autem poſt primam huius libri editionem legere mihi hiſtoriam Græcam eiuſdem Plutarchi contigit, recens ex officinis Tranſalpinis publicatam, certam iam fidem habere cœpi eius quod coniectura exacta antea collegeram. ſic enim eo in loco hiſtoriæ legitur, τῷ φίλῳ τινὶ μυριάδας πέντε καὶ εἴκοσι δοθῆναι, ὅπερ Ῥωμαῖοι δεκίης καλοῦσι. Amicorum cuidam myriadas quinq; & uiginti dari iuſſerat: hoc Romani decies appellant. Quanquam autem per ea quæ hactenus dicta ſunt, ſatis demonſtraſſe uideri poſſim, quid ſeſtertium decies à ſeſtertijs decem differat, & ea quæ occurrere poterant dubia diſſoluiſſe: iamq; (ut arbitror) lectores cum ad hunc locum accurata inten-

Quingẽties ſeſtertium

intentione legendo peruenerint, fidem dictis noſtris accommodare non dubitaturi ſint, ulterioremq́ nobis probationem remiſſuri, quod ad hoc quidem attinet: hanc tamen in me legem ultro ferre planeq́ ſancire hoc in opere ſtatui, ut nunquã perfunctus pollicitatiõe uidear, niſi ita omnia perſpicua fecero, ut negare omnino quiſquã ea quæ demonſtrauero, citra improbitatem nequeat. Vt hoc autem efficere poſſim, utar rurſus Ciceronis auctoritate, qui in Actione 3. in Verrem, cum multa Verri furta obiiciſſet per totam eam orationem, ad extremum uelut ſummam criminũ exaggerans, unius tantum oppidi furta ac paucorum menſium colligere ſtatuit: ut de uniuerſis pecunijs per iniuriam ablatis documentum coniecturamq́ daret. Ait igitur ſe publicanorũ tabulas conquiſitas obſignaſſe, & ad iudicium illud Verris attuliſſe, ut ex perſcriptis ſub nomine Prætoris nauium commeatibus, conſtare iudicibus ratio poſſet earum merciũ quas Verres tunc Siciliæ Prætor in Italiam deportandas curaſſet. Eius igitur hæc uerba ſunt circa finem orationis, Cũ hæc paucorũ menſiũ ratio in his libellis ſit, facite ut uobis triennij totius ueniat in mentẽ. ſic contendo, ex his paruis libellis apud unũ magiſtrũ ſocietatis repertis, uos iam cõiectura aſſequi poſſe cuiuſmodi prædo iſte in illa prouincia fuit: quàm multas cupiditates, quàm uarias, q́ infinitas habuerit: quantam pecuniam non ſolùm numeratam, uerùm etiam in huiuſce modi rebus poſitam confecerit; quæ uobis alio loco planius explicabuntur. nũc hoc attendite: His exportationibus quæ recitatæ ſunt, ſcribit ſeſtertia LX. ſocios perdidiſſe ex uiceſima portorij Syracuſis. Pauculis igitur menſibus, ut hi puſilli & contempti libelli indicant, furta Prætoris quæ eſſent ſeſtertium duodecies, ex uno oppido ſolo exportata ſunt. Nego quenquã eſſe acutũ ac perſpicacem lectorem, qui poſt hęc uerba Ciceronis dubitare potuerit de eo quod adſtruimus. quod ut omnib. etiã craſſioris Mineruæ lectoribus planũ fiat, paucis uerbis rem explicabo. Cum enim affirmet Cicero ſocietatẽ publicanorũ ex uiceſima portorij ſexaginta ſeſtertia, id eſt ſexaginta nummorũ millia, ideo perdidiſſe, quòd Verres immunes merces tanquam prætorias nec tamẽ improfeſſas tranſportabat, & ex eo colligat furtiuas merces ad ſeſtertiũ duodecies ex uno oppido abſtuliſſe: certo iam certius habeo ſeſtertiũ duodecies, mille ac ducenta ſeſtertia ſignificare. ſi enim ſexagenariũ uicenario multiplicaueris, mille & ducẽta fiẽt in ſumma. atqui Cicero furtorũ ſummã à portorio uiceſimæ probare facilè potuit. Si ergo uiceſima pars ſeſtertij duodecies, ſexaginta ſeſtertia eſſe ab eo dicitũ, neceſſario ſeſtertiũ duodecies, mille ac ducenta ſeſtertia eodẽ auctore erit. Hoc etiã poſt Ciceronem Martialis libro primo Epigrammatũ docere his uerbis potuit,

Locus Verrinæ tertiæ Ciceronis

Si dederint ſuperi decies mihi millia centum,
Dicebas nondum Scæuola factus eques:
Qualiter ô uiuam, quàm largè, quamq́ beatè,
Riſerunt, faciles & tribuere dei.
In ius ô fallax atq́ inficiator eamus,
Aut uiue, aut decies Scæuola redde deis.

Sic enim & ipſe & alij poetæ loqui ſolẽt ſine adiectione ſeſtertij: ut idem ad Calenũ,

Non plenum modò uicies habebas,
Sed tam prodigus atq́ liberalis,
Et tam lautus eras Calene, ut omnes
Optarent tibi centies amici.

Vbiq́ enim ſeſtertium ſubintelligendum. Et in tertio,

Empta domus fuerat tibi Tongiliane ducentis,
Abſtulit hanc nimium caſus in urbe frequens.
Collatum eſt decies: rogo, non potes ipſe uideri
Incendiſſe tuam Tongiliane domum?

Nec poetas modò decies abſolutè, ſed etiam proſa oratione loquentes ſolitos eſſe dicere Plutarchus in loco ſupradicto docet, ἐγὼ πλέον ὤφειλον, ἔφη, τὸ δεκάκις ἔτι. Docebunt & auctoritates priſcæ quæ à nobis ſparſim in ſequentibus citandæ ſunt. Verùm Martialis apertè docet decies ſeſtertium maiorem multo pecuniam eſſe ſeſtertijs ducentis: quo in loco Calderinus non ducenta ſeſtertia, ſed ducẽtos nummos ridiculo errore

intellexit. ſic enim ducenta abſoluté dicuntur à Martiale, ut à Iuuenale quadringenta in 1. Satyra,

Sed quinq; tabernæ Quadringenta parant,

id eſt, cenſum equeſtrem. Et in quartadecima,

Sume duos equites, fac tertia quadringenta.

Oratores plerunq; adijciunt ſeſtertium. Rurſus Martialis,

Dederas Apiti bis trecenties uentri,
Sed adhuc ſupererat centies tibi laxum.

Quo in loco Calderinus, Apitius, inquit, habebat ſeptingenta millia: ſex conſumpſerat luxu: & cum adhuc centum ſupereſſent, ueritus ne non poſſet explere gulam ea pecunia, uenenum bibit. Centies ille pro cẽtum millibus intellexit, centuplicatò ſcilicet (ut alij omnes) falſus. Martialis enim centies centena millia intellexit, id eſt, cẽties ſeſtertium. Ortus eſt enim apud antiquos ille loquendi modus ex compendio ſermonis.

Cẽties ſeſtertium, compẽdioſa locutio

Nam cum primum dicerent centies centena millia ſeſtertiûm nummûm, poſtea uſus obtinuit, ut compendioſe centies ſeſtertium dicerent: quem loquendi modũ nõ nulli recentioris memoriæ ſcriptores non percipientes, centies talentũ protulerunt, quaſi ſeſtertium rectus aut accuſandi caſus ſit, & nõ potius genitiuus. Poetę aũt et alij interdum ſcriptores cõpendium illud iterum contrahentes, non centies ſeſtertium, ſed centies tantum dicunt, ut in exemplis ſupraſcriptis, ſubintelligi uolentes centena millia ſeſtertiûm: ut in illo Martialis Ępigrammate in ſecundo libro,

Illa diues mortua eſt Secundilla,
Centena decies quæ tibi dedit dotis.

Decies enim centena millia intelligendum: ut apud Iuuenalem,

Et tiiu decies centena dabuntur Antiquo

Quam magnam eſſe pecuniam ex Horatio in primo Sermonum intelligimus,

Decies centena dediſſes
Huic parco, paucis contento, quinq; diebus
Nil erat in loculis

Aſconius quodam in loco, Luſcius notus Centurio Syllanus, diues ę uictoria factus, nam amplius centies poſſederat. Cæterùm ex obſeruatione antiquorum didici, nunquam infra denarium numerum ſic eſſe eos locutos, ut dicerent ſepties uel octies uel nouies ſeſtertium: ſed intra denarium per millia uel ſeſtertia loqui ſolitos.

Mos loquẽdi priſcorum

Cicero libro 1. Epiſt. ad Atticum, Lucio Cincio ſeſtertia nongenta pro ſignis Megaricis, ut tu ad me ſcripſeras, curaui. Et pro Cluẽtio, Initio permagnam pecuniam popoſcit, pòſt ad id peruenit quod confici potuit, et ſeſtertia ſexcenta quadraginta millia deferri ad ſe domum iuſſit. Idem, Sedecim dico iudices, ut Oppianicus abſolueretur, corrũpendos fuiſſe: ad Stalenum ſexcenta & quadraginta millia nũmûm eſſe delata. Et ad Ruffum ſcribens in quinto Epiſt. Nam de ſeſtertijs nongentis millibus certè ita relatum eſt, ut tu ſiue frater tuus referri uoluit. Supra decem per aduerbium & genitiuum antiqui ferè locuti ſunt, ut in exemplis omnibus ſuperius adnotatis. Non me latet apud Plinium libro 36. ad ſeſtertia mille legi, et ſeſtertijs mille ducentis: ſed uetuſta lectio non adſtipulatur impreſſis libris. Trãquil. in Cæſ. Seruiliam Bruti matrem ante alias dilexit, cui & proximo ſuo conſulatu ſexagies ſeſtertium margaritam mercatus eſt. Sic Plinius lib. 9. de Lollio, Vt neptis eius quadringenties ſeſtertium operta ſpectaretur ad lucernas. In quibuſdam tamen exemplaribus ſeſtertio legitur. Tranq. in Caligula: Nota res eſt, Aponio Saturnino inter ſubſellia dormitante, monitum præconem ne prætorium uirũ crebro capitis motu nutantem ſibi, præteriret: nec dicendi finem factũ, quoad 1 2. gladiatores ſeſtertium nonagies ignoranti addicerentur.

Suetonij locus

Quo tamen in loco non dicendi ſed licendi lego contra fidem exemplarium, id eſt, licitandi in auctione. Verùm ſeſtertium in ſuperioribus exemplis gignendi caſu dicitur, ut apud Cice. in Verrem act. prima. Cognoſceret ex me populus Ro. quid ſit quod iudicijs ad ſenatoriũ ordinem translatis, ſublataq; populi Romani in unumquenque noſtrum poteſtate, Quintus Calidius damnatus dixerit, minoris ſeſtertium tricies prætorium hominẽ honeſtè non poſſe dãnari. Quæ uerba licet notis ſcripta ſint in libris

impreſſis,

impreſſis, Aſconius tamen ita legit. In quo more loquendi (ut ſuprà dixi) aliquid ſub
audiendum facilè intelligimus, ut ſit integrum, hominem prætorium damnari mino-
ris tricies centenis millibus ſeſtertiûm. & quoad XIII. gladiatores nonagies cẽtenis
millibus ſeſtertiûm addicerentur Saturnino dormitanti. Seſtertiûm enim per ſynco-
pam pro ſeſtertiorum dicitur, ut auctor eſt Cic. in Oratore perfecto. Frequentius ta-
men per ablatiuum legitur, ut Tacitus lib. 16. Cladem Lugdunenſem quadragies ſe- *Seſtertio*
ſtertio ſolatus eſt princeps, ut amiſſa urbi reponerent. Plinius ad Caluiſium libro 3.
Epiſt. Vt ſcias quanti uideantur poſſe emi, ſeſtertio tricies: nõ quia nõ aliquãdo quin
quagies fuerint: uerùm ex hac pœnuria colonorum, & temporis iniquitate, ut reddi-
tus agrorum, ſic etiam precium retro abijt. Tricies ſeſtertio pro tricies centenis milli-
bus dixit Plinius: tametſi uir alioquin & doctus & diligens, opinione inueterata om
nium enarratorum ductus, triginta millibus id uerbum interpretatus eſt. Valerius li-
bro 9. de Cneo Domitio & L. Craſſo loquens, Quem cum continuò Craſſus quanti
ipſe domum ſuam æſtimaret, interrogaret, atq; ut reſpondit ſexagies ſeſtertio: Quo
ergo eam, inquit, minoris fore æſtimas, ſi decem arbuſculas inde ſuccidero? Ipſe tri-
cies ſeſtertio, inquit Domitius. Apud Ciceronem in Philip. II. ſeſtertij in genitiuo le *Seſtertij*
gitur, Syngrapha ſeſtertij centies per legatos uiros bonos, ſed timidos & imperitos
facta in gynæceo. Sic apud Tacitum lib. 12. Fixum eſt ære publico ſenatuſconſultũ
quo libertinus ſeſtertij ter millies poſſeſſor, antiquæ parſimoniæ laudibus cumulaba
tur. Idem, Eodem oratore Bononienſi coloniæ igni hauſtæ ſubuẽtum eſt centies ſe-
ſtertij largitione. In Tranquil. ſemel omnino legi, ubi in Tiberio ſic inquit, Publicè
munificentiam bis omnino exhibuit, propoſito millies ſeſtertio gratuito in triennij
tempus. Illud apud Tacitum aut mendoſum eſt, aut inſolens, Bis & uicies mille ſeſter *Taciti locus*
tium donationibus Nero effuderat. Millies enim lego, non mille. Liuius poetarum *Liuij locus*
more abſolutè dixit libro octauo de bello Macedonico, In L. (inquit) Scipione ma-
lim equidem mendum quàm mendacium ſcriptoris eſſe in ſumma auri atq; argenti,
& potius quadragies quàm ducenties quadragies litem æſtimatam, eò magis quòd
tantæ ſummę rationem etiam ab ipſo requiſitã P. Scipione in ſenatu tradunt, librũq;
rationis eius cum L. fratrem afferre iuſſiſſet, inſpectante ſenatu ſuis ipſum manibus
compreſſiſſe, indignatum quòd cum bis millies in ærarium retuliſſet, quadragies ra-
tio ab ſe poſceretur. ubi tamen non compreſſiſſe, ſed concerpſiſſe lego. Sic Cicero in
frumentaria, Sic per triennium ad hanc frumenti emptionem centies & tricies eroga
tum eſt. Illud Plinij ad Caluiſium in quinto Epiſt. An cui de meo ſedecies contuli, ita *Plinij*
lego. An cui de meo ſeſtertiûm decies contuli, huic CCCC. millia paulo amplius ter- *locus*
tiam partem ex aduentitio denegem? Quadringẽta enim ſeſtertia, tertia pars eſt duo
decies ſeſtertiûm, & paulo amplior tertia parte decies ſeſtertiûm, id eſt mille ſeſtertio
rum. Fuit autem cum exiſtimarem omnino ita loquendũ eſſe, ut poſt aduerbiũ ſem-
per genitiuũ pluralem ſubiungeremus, hoc modo qui ſuprà relatus eſt, Hominẽ prę
toriũ minoris ſeſtertiûm tricies dãnari poſſe. &, Sexagies ſeſtertiûm margaritã mer-
catus eſt. & apud Cornelium Nepo. in uita Pompo. Tãtaq; fuit moderatione, ut neq;
in ſeſtertiûm uicies quod à patre acceperat, parum ſe ſplendidè geſſerit: neq; in ſeſter
tiûm centies affluentius uixerit. Aliquãdiu igitur ita loquendum arbitratus ſum, quo
niam ſermo integer hoc poſcere uidetur, in quẽ contracta oratio ſic reſoluitur, ſexa-
gies centenis millibus ſeſtertiûm nummorum margaritam mercatus eſt. Quare illũ
loquendi modum, Quadragies ſeſtertio ſolatus eſt: &, Libertinus ſeſtertij ter millies *Seſtertio*
poſſeſſor, iudicabam errore legentium, librariorumq; ignorantia in exemplaribus in *quadragies*
ualuiſſe. Aliter tamen nunc cenſeo, quum huiuſmodi locutione, etſi contra rationẽ
recepta, tamen libri magnorum auctorum ſcateant, quale illud Ciceronis in Saluſtiũ
ſimile ſupradictis, Ne cauſam diceret, ſeſtertio duodecies cum Cẽſore paciſcitur. uel
cum Cæſare potius, ut in antiquo legimus. Vnum in prætura urbana locum notaui
pluraliter enunciatum, hoc modo, Hinc ſeſtertiûm quaterdecies P. Tadio numerata
Athenis, teſtibus planum faciam. Quod ſic reſoluitur, Quaterdecies centena millia
ſeſtertiûm numerata. quæ auctoritas omni refutatione maior mihi uiſa eſt. Cõtra tot
tantorumq; ſcriptorum auctoritatem mouere nos non poteſt Lampridij dictum in

Heliogabalo, Nunquam minus ſeſtertijs centum cœnauit, hoc eſt argenti libris tri-
ginta. aliquando autem tribus millibus ſeſtertijs cœnauit, omnibus ſupputatis quæ
impendit. Antiqui enim ſcriptores non tria millia ſeſtertia, ſed tricies ſeſtertiûm di-
cebant. Inter claſſicos autem ſcriptores nec Lampridius, nec Spartianus, nec Ca-
pitolinus numerari meruerunt. Auſim enim affirmare rarò antiquos ultra mille ſe-
ſtertia ſcripſiſſe: ac neſcio etiam an rariſſime mille dixerint: quomodo nunquam ad-
uerbijs uſi ſunt infra denarium numerum. alioquin ambiget ſermo inter ſingulos mil
lenoſq; nummos. Quî enim minus intelligas his Lampridij uerbis Heliogabalum
tribus millibus nũmûm cœnauiſſe, quàm ter millies millibus, id eſt tricies centenis
millibus? & tamen Lampridius plus omnino centenis millibus dicere uoluit, id eſt
centenis ſeſtertijs. alioquin etiam parum Latinè dicitur tria millia ſeſtertia, & tribus
Cicerõis pro Cluẽtio locus millibus ſeſtertijs, etiam ſi apud Ciceronem ita legatur pro Cluentio uel in libris mẽ
branaceis, Stalenus ſeſtertia ſexcenta quadraginta millia deferri ad ſe domum iuſ-
ſit. & ſæpe alibi apud Columellam, Plinium, & alios: quæ mendoſa eſſe facilè con-
ijcimus. nam & apud Ciceronem poſt alteram ab eo loco chartam ſequitur, ſexcen
Cicerõis pro Rabirio locus ta & quadraginta nummûm millia ad Stalenum eſſe delata. Sic pro Rabirio, Quid
uociferabere, decem millia talenta Gabinio eſſe promiſſa? ubi talentûm gignendi
caſu lego, quomodo legendum eſſe apud Curtium ex membranaceo codice admo-
nitus ſum. hic enim error uolumina paſſim iam olim occupauit, errore librariorum,
qui ea uerba numerorum quæ notis ſcripta erant, uel una aut altera ſyllaba dimidia-
ta, integra tranſcripſerunt, nec numerandi rationem antiquam, nec Latinè loquen-
di tenentes. & alioquin ſeſtertius nummus & ſeſtertium genere neutro caliginem
Seſtertium multam legentibus offuderunt. Nam ut pro nummo ſeſtertium in recto dictum ſit,
mihi perſuadere non poſſum, etiam ſi apud Feſtum Pliniumq; ſemel legatur. ſed ex
collatione antiquorum uoluminum ſuſpectum locum Plinij animaduerti. Vt autem
uſquequaque priſcam elegantiam, multa iam rubigine ignorantiæ exeſam, ita redda
mus interpolem, ut ex priſtino nitore deſiderari nihil poſſit, unum tantum locum Ci
ceronis ex Prætura urbana citabimus, qui ad hoc oſtendendum cum præcedentibus
ſatis erit: in qua oratione de rationibus quæſturæ prouincialis relatis à Verre loquẽs
ſic inquit uerba ipſa rationum referens, Accepi uicies ducenta XXXV. millia, qua-
Ciceronis locus dringentos XVII. nummos. dedi ſtipendio, frumento, legatis, Proquæſtori, cohorti
Prætoriæ, ſeſter. mille ſexcenta XXXV. mil. quadringentos decem & ſeptem num-
mos. reliqui Arimini ſeſtertiûm ſexcenta millia. Hoc eſt rationes referre? hoc mo-
do aut ego, aut tu Hortenſi, aut quiſquam hominum retulit? Quæ uerba ex collatio-
ne Aſconij contra fidem exemplarium emendauimus, & niſi hoc modo legantur,
ratio expenſi acceptiq; non quadrabit, quam neceſſe eſt quadrare ſi ſenſum Cicero-
nis percipere uolumus. Siquidem ille Verrem Carbonis quæſtorem pecuniam pu-
blicam auertiſſe criminatur, falſis ac commentitijs rationibus ad ærarium relatis. Eas
autem commentitias hoc argumento probat, quòd acceptorum expenſorumq; pa-
ginæ ad nummum quadrarint, ita ut nihil ſuperfuerit reliquamenti: quod fieri uix po
tuit niſi in confictis rationibus. Cum igitur pagina accepti uicies cẽtena millia & du-
centa trigintaquinq; millia & quadringentos decem & ſeptem nummos habuiſſet,
Verres ſeſtertia (ut ita dicam) mille & ſexcenta XXXV. quadringentos XVII. nũ-
mos, uarijs nominibus expenſa reip. tulit, & ſexcenta ſeſtertia Arimini depoſuiſſe ſe
ſe adſcripſit, ne de reſiduis pecunijs teneri uideretur. Notandus eſt ergo loquẽdi mo
dus antiquorum, Accepi uicies & ducenta, hoc eſt bis & uicies ſeſtertium, quod Ci-
cero uel Verres potius dixiſſet, niſi minores illas ſummas addendas habuiſſet, id eſt,
XXXV. millia quadringentos nummos. Notandum tamen quòd ſeſtertia mille ſex-
centa dixit pro ſedecies ſeſter. Verris uerba referens, quod rarum eſt, ut uicies ducen
ta, pro bis & uicies. Cæterùm illum Lampridij locum alioquin mendoſum eſſe ex ſe
quentibus apparebit, ut pro XXX. libris CCL. legi debeat: niſi fateri malim Lam-
pridij tempore priſcum illum morem loquendi iam obſoletum fuiſſe, ut & ipſam lin
guam propè Latinam. Interim tamen hoc uelim lectores ſibi perſuadeant, ita me o-
mnia percepta, probata, comprehenſa, perſpicua, indubitata, demonſtrata deniq; ac
planè

planè non controuerſa relicturum, ut poſthac referri earum rerum quæſtio ex ijs ſcriptoribus non poſſit, qui ſecula ſua ſtylo nobilitauerunt. Verùm eò iam progreſſa eſt commentatio, ut primus hic liber finem accipere commodè poſſit. Aſſis enim partiumq́ eius ſignificatus, atq; eorum uerborum uſum quàm latiſſimè patentem apud antiquos, expoſuimus, ita ut nihil addi ad prædicta (ut exiſtimo) poſſit, quin à nobis in ſequentibus expectandum ſit. Diximus quid ſit ſeſtertius, quid ſeſtertia, quid ſeſtertium cum aduerbijs numeralibus iunctum: uſumq́ eorum uerborum oratoribus & poetis multipliciter uſurpatum addidimus, omniaq́ (ut opinor) eodem pertinentia, citatis, enarratis, interdumq́ emendatis ſcriptorum auctoritatibus, quæ in ordinem dicendorum incurrere uidebantur. Hac igitur fine librum primum claudemus ut hoc uelut interſpiratu recolligere impetum ad ſecundum actum non minus argumentoſum poſſimus.

GVLIELMI BVDAEI PARISIENSIS, CONSILIARII REGII, DE ASSE ET PARTIbus eius, Liber ſecundus.

REſtat pars immenſi laboris in hoc libro explicanda. etenim prima illa opera quaſiq; ærumna exanclata, demum quod actum erat, parum uideri cœpit, niſi & altera lucubratio ei haud dubiè cõnexa & uelut è ueſtigio ſequens, inſtauraretur. Et quidem exiſtimaui (ut eſt animus humanus nullo inuento niſi ſuis numeris omnibus cumulàto explebilis) qui à nobis hactenus dicta probaſſent, haud tamen ipſos in ijſdem acquieturos, niſi ut antiqui pecuniæ calculi deprehenſa uocabula ego me tenere conſiderem: ſic etiam eorum æſtimationem colligerem. Etenim quonam tandem pacto commercium iuſtum plenumq́ cum ætatis priſcæ monumentis habebimus, ſi eorum numiſmatis indicatio exactaq́ æſtimatio nos fugerit? Perinde atq; ſi huius ætatis negociatores in gentem exteram & incognitã merces petant, quæ quanti ab ea gente indicentur, non percipiant, ſed pro ſuo quiſq; captu precium ijs ſtatuãt. Quare omnino faciendum nobis eſt in hoc opere, ut nihil poſthac memorabile aut apud quenquam Latinorum, aut apud Grecos hiſtoricos de rerum precijs, aut de publicis priuatisq́ opibus legatur, quin id à nobis ad nummum ære nobis æquali æſtimetur. ac ne id quidem modò, ſed etiam ut Atticum argentum Romano permutemus, ac porrò etiam commentantes eouſq; pergamus, ut uel corollarium pronunciatæ dicendarum rerum ſummæ addidiſſe iudicemur. Quod cum effecerimus (facturum enim omnino me recipio) quid iam cauſæ erit, quin omnes libri Græci in Latinã linguam, aut Latini in uernaculam uerſi, hac omnino parte illuſtrati uideantur & explanati? Hoc autem ut aſſequamur, ab integro rurſus ordiendam rem habemus. Itaq; ut antea dictum eſt, Seruius rex primus ęs ſignauit. ſignatũ eſt autem nota pecudum, unde & pecunia appellata. Maximus aũt cenſus (inquit Plinius) centũ & decem millia aſſiũ illo rege fuit. & ideo hæc prima claſſis. Cum igitur apud antiquos millia æris legimus, millia aſſium intelligere debemus. Liuius lib. 5. ab Vrbe condita de Camilli exilio loquens, Abſens (inquit) quindecim millib. grauis æris damnatur. De hoc loquens Plutarchus in eodem Camillo ita inquit, ἐκεῖνος μὲν οὖν μεταστὰς ὦφλε τὴν δίκην ἐρήμην, τίμημα μυρίους καὶ πεντακισχιλίων ἀσσαρίων ἔχουσαν, ὃ γίνεται πρὸς ἀργυρίου λόγον, χίλιαι δραχμαὶ καὶ πεντακόσιαι, ἀσσάριον γὰρ ἦν τὸ ἀργύριον. καὶ τὸ δεκάχαλκον οὕτω ἐκάλει τὸ δηνάριον. Ille igitur cũ ſolũ iam uertiſſet, indicta cauſa deſertoq́ iudicio dãnatus eſt, cuius multa XV. millũ aſſiũ fuit: qua ſumma ad argẽti ſupputationẽ relata, fiũt mille & L. drachmę. As enim tũc erat pecunia, & ita decuſſis denarius uocabaẽ. Ex quo intelligimus denariũ

Millia æris

Denarius

fuiſſe argẽteum,& denis aſſibus ualuiſſe. Aſſis autem à Plutarcho pro æreo nummo
ponitur. nam Latini aſſem nunquam argenteum nomiſma appellauerunt. Iam igitur
habemus ex Plutarchi auctoritate centum & decem millia æris, quæ olim prima claſ-
ſis, id eſt, ſummus cenſus fuit, undecim millia drachmarũ ualuiſſe: & ſuprà probatum
eſt auctoritate Plinij drachmam & denarium eodem pondere fuiſſe. ita iam conſtat,
Centum æris millia centum millia ęris, quadraginta ſeſtertiûm millia ualere, cum quaterni ſeſtertij denos
æris aſſes ualeant. Sic Camillus quum quindecim æris millia diſſoluere nequiret, id
eſt ſex millia nummûm, exilij cauſa ſolum uertit. Appellatione autem æris aſſem intel
ligi conſtat ex Tranquillo in Auguſto, Caium (inquit) & Luciũ adoptauit domi per
aſſem & libram emptos à patre Agrippa. Quod Tranquillus per aſſem & librã dixit,
lex XII. tabularum per æs & libram dicebat: quæ uerba in ſecundo libro Inſtitutio-
num Iuſtiniani leguntur ſub titulo De teſtamẽtis. Gellius lib. 14. Tertium (inquit) te-
ſtamentorũ genus fiebat per familię emancipationem, cui æs & libra adhibebatũ. Sed
de hoc nos copioſè diſſeruimus in Annotationib. in Pãdectas editis. As igitur æreus
erat, & paruæ æſtimationis, ut ſuprà demõſtrauimus, & ex Catull. patet illis uerſibus,

Viuamus mea Lesbia, atq; amemus,
Rumoresq; ſenum ſeueriorum
Omnes unius æſtimemus aſſis.

Denarius autem argenteus decem libris æris, id eſt aſſibus decem ualebat. Et quina-
Quinarius *Seſtertius* rius quinq;, hoc eſt denarij dimidio, ut ſeſtertius quinarium dimidiatum ualebat, hoc
Quadrans eſt duos aſſes & ſemiſſem. Erat & quadrans (auctore Plinio) nummulus, qui & triun
Triuncis cis uel triunx uocatus eſt à tribus uncijs. Vt enim ſeſtertius quarta pars eſt denarij,
ita quadrans quarta pars aſſis, hoc eſt libræ æreæ, quæ cum erat argentea, non aſſis ar
Triens genteus, ſed libella dicebatur, ut ſuprà docuimus. Fuit etiam triens nummus tertia
Teruncius pars aſſis. Cæterùm quem quadrantem Plinius & triuncem appellat, Cicero terun-
cium appellauit lib. 3. De finibus, his uerbis: Interit enim magnitudine maris Ægæi,
ſtilla muriæ, & in diuitijs Crœſi teruncij acceſſio. Et ad Atticum lib. 5. Spero toto an-
no imperij noſtri teruncium ſumptus in prouincia nullum fore. Varro, Teruncius (in
quit) à tribus uncijs dictus, quòd ſit libellæ quarta pars, quomodo & quadrans aſſis.
Iam antea oſtendimus libram & minam centum drachmarum ac totidem denario-
Seſtertijs cẽtenis aureus æſtimatus rum fuiſſe. qua ratione patet quadringentos ſeſtertios in libra fuiſſe. Nunc centum ſe
ſtertios uno aureo ualuiſſe docebo. Tranquillus in Othone, Nullo igitur officij aut
ambitionis in quenquam genere omiſſo, quoties cœna principem acciperet, aureos
excubanti cohorti uiritim diuidebat. Plutarch. in eodem χρυσοῦν ἑκάστῳ διανέμων dixit,
id eſt aureum ſingulis diſtribuens. Tacitus de eodem lib. 17. Flagrantibus iam mili-
tum animis uelut faces addiderat Mæuius Pudens è proximis Tigillini. is nobiliſſi-
mum quenq; ingenio, aut pecuniæ indigum, & in nouas cupiditates præcipitem, al-
liciendo, eò paulatim progreſſus eſt, ut per ſpeciem conuiuij, quotiens Galba apud
Othonem epularetur, cohorti excubias agenti uiritim centenos nummos diuideret:
quam uelut publicam largitionem Otho ſecretioribus apud ſingulos præmijs intẽ
debat. Aureum Tranquillus & Plutarchus dixerunt, quod Tacitus centenos num-
mos dixit. Ita tamen, ut intelligamus Othonem non manu ſua (ne in ſuſpicionem af-
fectati imperij ueniret apud Galbam) ſed per Mæuium Pudentem militibus dediſſe.
Sed quòd aureus centum nummis ualuerit, facilè ex ſequentibus cõſtabit. Cum hoc
dicto pugnat id quod à Iuſtiniano principe dicitur in Inſtit. iuris ſub titulo De ſucceſ
ſione libertorum, his uerbis, Sed noſtra conſtitutio ita cauſam definiuit, ut ſi quidem
libertus uel liberta minores centenarijs ſint, id eſt minus centum aureis habeant ſub-
ſtantiam (ſic enim legis Papiæ ſummam interpretati ſumus, ac ſi pro mille ſeſtertijs u-
nus aureus computetur) nullum locum habeat patronus in eorum ſucceſſione. Nos
unum aureum centum ſeſtertijs ęſtimamus, Iuſtinianus mille. Sed huic obiectioni ita
reſpondeo, æſtimationem hoc in loco non iuſtam, & ut Græci appellant argyrogno
monicã eſſe, hoc eſt à collybo uel nũmulariorum taberna petitã, ſed pro arbitrio legẽ
condentis factam, cui hoc placitum eſt de centenarijs libertis ſancire, quod pridem
lex Papia de millenarijs ſtatuerat. Id quod mihi ſatis indicare uidetur hæc particula,

ac

ac ſi. Si quis enim totum illum locum diligenter animaduertat, facilè (ut opinor) iudi
cabit Iuſtinianum legi Papię non in eo tantum derogaſſe, quòd patronus olim liber-
to etiam liberis intra numerum ternarium extantibus in quadrantem ſuccedebat, ſed
etiam in eo quòd qui liberti olim centenarij dicebantur à centum ſeſtertijs, nunc cen *Centenarij*
tenarij dicuntur à cētum aureis, quę multo minor eſt ſumma. Potuit & numerus cor- *liberti*
rumpi, ut mille pro centum legatur, errore ex notulis orto, ut infrà uidebimus. Potuit
& mille ſeſtertijs pro mille æris obrepere librarijs ab eadem cauſa. Leges Papiæ mul-
tæ fuerunt, uel una fuit multiplex. Meminit Cic. pro Archia legis Papiæ, Tranquil. in *Papiæ leges*
Claud. Tertul. & Lactantius lib. 1. Mouere igitur dictum illud Iuſtiniani neminem *multæ*
debet contra tot tantorumq; ſcriptorum auctoritates. Seſtertius enim nūquam æreus *Seſtertius*
fuit, ſed ab initio ſtatim duos aſſes & ſemiſſem ualuit. Aſſis uerò æreus erat. Plin. de
ladano lib. 12. Precia ſunt laudatiſſimo in libras aſſes XL. De hammoniaco, Pre-
cium optimi in libras aſſes XL. In antiquiſſimis tamen utrobiq; aſſes XXX. legitur.
Quando autem non addit nomen nummi, quiſnam intelligendus ſit hæſito, ut de ca
ſia ibidem, Precia nulli diuerſiora. optimæ in libras XL. cæteris XV. Sic enim in anti-
quis omnibus legitur. Vtrúmne igitur aſſes, an ſeſtertios, an denarios intelligamus?
Et rurſus ibidem de myrobalano, Precium in libras X. Sic enim in antiquis legitur, li
cet in impreſſis libras binas legatur. Sed obiter locus ille de caſia emendandus eſt,
qui ſic in impreſſis libris legitur, Frutex & caſia eſt, iuxtaq; cinnami campos naſci-
tur: ſed in montibus craſſiore ſarmento, tenui cute, quem conteri, atq; in cinnamomo
leuari & exinaniri precium eſt. Ego ex antiquorum obſeruatione lego, Quem con-
trà atq; in cinnamomo, labare & exinaniri preciū eſt. Suprà enim de cinnamomo lo-
quens Plin. Viliſſimum uirgulti, quod radicibus proximum, quoniam ibi minimum *Pli. locus*
corticis, in quo ſumma gratia. Illud leuius erratum de ladano ſupradicto, Sunt qui
herbam in Cypro ex qua id fiat, ladam appellent. etenim illi ladanum uocant. In eo
loco ſæpe hæſi, antequam ex antiquis Ledam & Ledanum legendum eſſe deprehen
di. Eodem in libro de bdellio, Precium ſyncero in libras decem tantum. In antiquis
non tantum ſed terni legitur, fortaſſe pro ſeſtertij. Notum eſt enim ſeſtertium duabus
uirgulis erectis & ſemiſſe ſcribi ſolitum, ut hodie in Verrinis Ciceronis legitur: quod
notam ternarij numeri librarij eſſe putauerunt, quantum conijcere poſſum. Verum
aſſes XL. Plinius pro quatuor denarijs dixit. Aſſes enim Plinius æreos nummos in-
telligit æris grauis libra ualentes. Cornelius Nepos de frugalitate Pompónij Attici
loquens, Nec id (inquit) prætéribo, quanquam nōnullis leue uiſum iri putem: Cum
in primis lautus eſſet eques Ro. & non parum liberaliter domum ſuam omnium or-
dinum homines inuitaret, ſcimus non amplius quàm terna millia æris peræquè in ſin
gulos menſes ex ephemeride eum expenſum ſumptui ferre ſolitum. atq; hoc non au-
ditum, ſed cognitum prædicamus. Millia æris dixit ad differentiam milliū nummûm
uel ſeſtertiûm. Liuius libro ultimo de ſecundo bello Punico, de Scipione loquens,
Argenti tulit in ærarium pondo centum millia, militibus ex præda quadragenos æ-
ris diuiſit. Et lib. 2. De bello Macedonico de triumpho Quintij, Duceni quinquage
ni æris in pedites diuiſi. Et rurſus lib. ſupradicto belli Punici, Legatis in ſingulos do-
na ne minus quinûm millium, comitibus eorum mille æris. Mille æris dixit pro cen- *Mille æris*
tum drachmis, id eſt argenti libra: ſed genus nummi dati exprimere uoluit. Et libro
nono De bello Macedonico: Senatuſcōſultum factum eſt ut ſingulis centena millia
æris quæſtores urbani ex ærario darent. Hoc in loco quadragena millia ſeſtertiûm
intelligendum dico: quod niſi æris addidiſſet, ego centum ſeſtertia intelligerem: quā-
quam ſi exempla in medium afferam, uix controuerſias expediam. Plin. lib. 15. de co-
pia olei loquens, Vrbis quidem anno quingenteſimoquinto, Appio Claudio Cæci
Nepote, L. Iunio Coſſ. olei libræ duodenæ aſſibus uęniere: & mox anno ſexcenteſi-
mo octogeſimo M. Seruius ædilis curulis olei denas libras ſingulis aſſibus præſtitit
populo Rom. per totum annum. Idem lib. 18. de arborum frugiferarū precijs loquēs, *Mira precia*
Nec minus miraculum in pomo eſt, multarū circa ſuburbana fructu annuo addicto *pomorum*
binis millibus nummûm, maiore ſingularum redditu, quàm erat apud antiquos præ- *Romæ*
diorum. Fidem hoc dictū excedet, ſi uera ſunt quæ diximus, ut nūmi appellatione ſe-

ſtertium

ſtertium intelligere oporteat, & ſic arboris unius uſumfructum credamus in annos ſingulos duobus millibus ſeſtertiûm conductum à propola, ut in eo quęſtum faceret: & in eadem urbe denas olei libras aut etiam duodenas ſingulis aſſibus aliquando uenundatas, cum ſinguli ſeſtertij dipondium & ſemiſſem ualuerint. Primũ hoc reſpondeo, uilitatem illam olei ſemel aut iterum contigiſſe, quanquam non tam negociationem aut uenditionem fuiſſe puto, quàm largitionem ędilitiam ad plebeium fauorem emerendum, ut alibi dicetur. Poteſt etiam numerus deeſſe in ſuperiore loco Plinij, cum aſſibus tantum legatur, non ſingulis aſſibus, ut in ſequenti. Poteſt etiam uilitas tanta fuiſſe aliquo anno eo liquore exuberante, qui ultra annum non ſeruabatur: id quod Plinius ipſe his uerbis ſignificat, Vetuſtas oleo tædium affert, non item ut uino: plurimumq́ ætatis annuo eſt: prouida, ſi libeat intelligere, natura. Quippe temulentiæ naſcentibus uinis uti neceſſe non eſt, quinimmo inuitat ad ſeruandum blanda inueterati caries. oleo noluit parci, fecitq́ ea neceſſitate promiſcuum & uulgo. Memoria noſtra Pariſiis uno anno tanta fuit uilitas uini, ut inopia uaſorum quidam donare uel effundere cogerentur: quidam qui grandioribus cuppis condiderant, anno ſequenti magno uendiderunt. Quod autem ad mercedem annuam ſingularum arborum attinet, non tam mirari id conuenit, quàm id quod ab eodem lib. 15. de perſicis

Duracina perſica duracinis dicitur, quod genus ætate Plinij inſitione repertum eſt. Æſtate (inquit ille) præcocia intra XXX. annos reperta, & primò denarijs ſingulis uenundata. Et paulo inferius, Precium (inquit) ſingulis iam triceni nummi fuere, nullius maiore. quod miremur, quia non aliud fugacius. longiſſima nanq́ decerpto bidui mora eſt, cogitq́ ſe uenundari. His uerbis planè ſignificat ſingula perſica ſeſtertijs primùm quaternis uenundata, poſtea augeſcente gratia (ut fit) aliquãdo precium ad tricenos nummos euaſiſſe: quare non mirum eſt ſingulas arbores bina millia nummûm annuo redditu meruiſſe, cum ſeptem & ſexaginta poma hanc ſummam conficere potuerint, tricenis nummis ſingula uenundata. Cauſam autem aſſignans tanti precij ſubdit Plin. Vndiq́ pomum innocuum expetitur ægris, uel agris, ut in antiquis legitur. Huiuſmodi hodie duracina (ut opinor) nomen retinent in Britannia Aremorica. Tranſeamus

Memorabilis aſinus ad reliqua. Idem Plin. lib. 8. Aſinum quadringentis nummis emptum Q. Aſio ſenatori auctor eſt M. Varro, haud ſcio an omnium precio animalium uicto, opera ſine dubio geruli mirifica, arando quoq́, ſed mularum maximè progeneratione. patria etiam ſpectatur in ijs, Arcadibus in Achaia, in Italia Reatinis. Sic omnia habent exem

Aſina Reatina platia etiam antiquiſſima. Plinius admiratur aſinam Reatinam quadringentis nummis emptam, tametſi gerulam, & aratricem, & prolificam: exiſtimatq́ hoc precium maius eſſe omnium animalium precio, nedum ueterinorum, & pluris tamen Romæ perſica XIIII. uęniſſe eodem auctore affirmauimus. Vereor ne hæc Plinij ſalebra huius inuenti noſtri curſum hactenus (ut arbitror) inoffenſum, aut moretur, aut planè interpellet: etſi quod ſequitur, addam, ne commentarij noſtri proceſſus hæreat. Quæſtus (inquit) ex ijs opima prædia exuperat. Notũ eſt in Celtiberia ſingulas quadragenis millibus nummorum emi, ad mularum maximè partus. Si nummi ſemper ſeſtertij intelliguntur, quonam modo hæc loca duo conuenire poſſunt? Hic ſi dixero locum mendoſum eſſe, tranſultare utiq́ confragoſa loca, non æquabili greſſu pertranſire dicar. Quod tamen quia & alibi neceſſariò mihi faciendum eſt, hic à lectoribus impetrare illud habeo, mihi quidem non iniquis, ut ſi hoc inſtitutum meum hoc in loco, haud dubiè inſigni, approbauero, ualeat in futura quoq́ ſiqua forte auctorum interitu deſtituentur teſtimonio. Audiamus igitur Varronem ipſum lib. 3. Rerum ruſt. quem Plinius dicti ſui auctorem locupletiſſimum eſſe cenſuit: in cuius dialogis Appius Claudius Augur ad Axium ſenatorem ita inquit, Quòd ſi ea ædificia uillæ non ſunt, quæ aſinum tuum, quem mihi quadragintã millibus emptum oſtendebas apud te, nunc habent, metuo ne pro uilla emam Oſtiæ in littore Seianas ædes. Apud Plinium quadringentis nummis legitur, apud Varronem ipſum quadraginta millibus, utrobiq́ corruptè. Vt enim nũmis pro millib. illic legit̃, ſic quadraginta hic pro quadringentis: tametſi uix intra fidẽ id ſtabit cum ad ęſtimationem millium nummorum uenerimus. Hoc tamen cum ex Plinio uidetur, qui prius hoc precium Romę admi-

admiratus,mox tranſlatitium in Celtiberia eſſe tradidit: tum uerò ex eodem Varro-
ne libro ſecundo eiuſdem operis his uerbis,Qui non habent eum aſinum quem ſup-
poſuerunt equæ,& aſinum admiſſarium habere uolunt, de aſinis quenq; ampliſſimũ
& formoſiſſimum quàm poſſunt eligunt,quiq; ſeminio natus ſit bono, Arcadico, ut
antiqui dicebant:ut nos experti ſumus,Reatino,ubi tricenis ac quadringentis milli-
bus admiſſarij aliquot uęnierunt. Quo in loco trecenis & quadringenis millibus le-
go.quanq; hic rurſus æſtuare neceſſe eſt. Idem enim Varro alibi de eligendo pecore
loquens,Primùm (inquit) ut bonum pares pecus, ſcire oportet qua ætate quanq; pe
cudem parare habereq; expediat.altera pars,cognitio formæ:tertia pars eſt,quo ſemi
nio quærendum.Hoc enim nomine aſini Arcadici in Græcia nobilitati,in Italia Rea
tini,uſq; eò,ut mea memoria aſinus uęnierit ſeſtertijs millibus ſexaginta,& unæ qua-
drigæ Romæ conſtiterint quadringentis millibus.Semel iam teſtati ſumus,ubicunq;
apud antiquos ſeſtertijs & millibus coniunctim dicitur, non ſeſtertijs ſed ſeſtertiûm
legendum.Quare hic ſeſtertiûm, non ſeſtertijs lego. Sed loca ſic citare neceſſe eſt,ut
apud auctores leguntur:quod in uniuerſum dictum eſſe uelim.Sed quod ad rem per
tinet,Varro in perſona Scrophæ miratur aſinum memoria ſua emptum ſexaginta mil
libus,& aſinos quatuor iugales quadringentis. Quare dubius maneat hic locus Pli-
nij neceſſe eſt,ita tamen,ut lotos quidem pedes ex maculoſo loco conflictatione nõ
multa expedierim.Quanquam quis dubitet quadraginta millibus apud Plinium aſſe
rere, & tricenis ac quadragenis millibus apud Varronem, ne fidem alioquin abne-
gare antiquis monumentis cogamur? Atque eadem opera locum Plinij inibi reſti- *Plinij locus*
tuemus.quod enim in omnibus impreſſis libris legitur, Nec niſi ſpacio ſe incubant,
alias atteruntur. Varia nanq; ſomnio uiſa concipiunt,ictu pedum crebro:qui niſi per
inane emicuerit, repulſu durioris materiæ clauditatem illico affert. ubi ego ex anti-
quis exemplaribus lego, Nec niſi ſpacioſa incubitant laxitate.uaria nanq;, &c. illa e-
nim duo uerba,alias atteruntur, temere ab emendatoribus ſunt addita:quæ ſuperua-
canea eſſe ſatis ex eo apparet quod ſequit̃,claudos illico fieri. Et hic Hermolaus Bar-
barus uir ingenioſiſſimus gloriabitur ſe Plinium emendaſſe, altera etiam caſtigatio-
ne repetitum?Sed pergamus porrò.Idem Plinius libro decimo. Maximè tamen inſi-
gnis eſt in hac memoria Clodij Æſopi tragici hiſtrionis patina, ſexcentis ſeſtertijs ta *Patina Ae-*
xata,in qua poſuit aues cantu aliquo aut ſermone uocales nummis ſex ſingulas co- *ſopi*
emptas,nulla alia inductus ſuauitate,niſi ut in ijs imitationem hominis manderet, ne
quæſtus quidem ſuos reueritus illos opimos,& uoce meritos. Dignus prorſus filio,à
quo diximus deuoratas margaritas.Ego antiquiſſimum exemplar habeo,in quo hoc
uerbum nummis,deletitio loco ſcriptum erat, ut conijciam nõ nummis ſed millibus
prius ſcriptum fuiſſe.omnino enim ſic legendum eſt,Centenariam enim patinam Æ-
ſopi fuiſſe intelligimus,id eſt,cẽtenis auibus ſtructam, millibus ſenis coemptis, ut in
ſumma ſexcenta fierent ſeſtertia: de qua idem Plin.lib.35. Nam nos (inquit) cum u-
nam patinam Æſopi tragœdiarum hiſtrionis in natura auium diceremus ſeſtertijs
ſexcentis ſtetiſſe,non dubito indignatos legentes.Hæc & huiuſcemodi alia incredi-
bilia omnino primore ſenſu uidebuntur: ſed cum omnia in diſcuſſionem uenerint,
inuicem ſibi fidem ut faciant peruincemus. Opulentia enim Romana ſimul & luxu- *Huius libri*
ria intelligentur,quæ inſtar(ut arbitror)habebunt hiſtoriæ cuiuſdam uariæ & admi- *lectio uicem*
randæ.Sic enim rem temperatam oportuit,ut non magis in abaculo manus occupa- *prebet hi-*
retur,quàm animus rerum intelligentia interim oblectaretur. Sed iam uideamus de *ſtoriæ*
columbis apud eundem Plin.lib.10. Harum,inquit, amore inſaniunt multi, ac ſuper *Columbarũ*
tecta exædificant turres ijs,nobilitatemq; ſingularum & origines narrant, uetere iam *precia*
exemplo. Laxius eques Ro. ante bellum ciuile Pompeianum denarijs quadringen-
tis ſingula paria uendicauit,ut M. Varro tradit.Licet in omnibus exemplarib, & La-
xius & uendicauit legatur,tamen & L. Axius & uenditauit lego, cum Varro de pul- *Plinij locus*
lis earum loquens ita dicat,Romæ,ſi ſunt formoſi, bono colore, integri, boni ſemi-
nis,paria ſingula uulgò uæneunt ducenis nummis: necnon eximia ſingulis millibus
nummûm: quas nuper cum mercator tanti emere uellet à L. Axio equite Roma-
no, minoris quadringentis denarijs daturum negauit. Hactenus Varro. Si ergo
paria

paria ſingula columbarum non ſemel ſed ſæpe mille ſeſtertijs nummis uendita ſunt,
aliquando etiam mille & ſexcentis,id eſt,quadringentis denarijs , cur non & aues hu
mano ſermone uocales,ſex millibus eadem in urbe uendi potuerunt? quas tamen a-
pud Plinium ſex nummis emptas legimus,errore eorum ſeculorum,quæ in rei num-
mariæ uerbis prorſus nihil uiderunt.Huius rei irrefutabile argumentum ex eodem i-
pſo auctore referemus,qui libro eodem de luſcinijs loquens ita inquit, Certant inter
ſe,palamq́ animoſa contentio eſt.Victa,morte finit ſępe uitam,ſpiritu prius deficien
te,quàm cantu.Meditantur aliæ iuniores,uerſuſq́ quos imitentur,accipiũt. Audit di
ſcipula intentione magna,ac reddit:uicibuſq́ reticent. Intelligitur emendatæ corre-
ctio,& in docente quædam reprehenſio. Ergo ſeruorum illis precia ſunt , & quidem
Luſciniarũ precia ampliora quàm quibus olim armigeri parabantur.Ex his uerbis ſignificatur luſcinia-
rum magna precia fuiſſe,cum apud Columellam uinitor ſeruus octo millibus æſtima
tus ſit, & pluris armiger uęnire uinitore ſolitus ſit , ut qui præſidium uitæ domino af-
ferre poſſet.Quòd ſi id quod ſequitur ſtatim apud Plinium,emendari à nobis potuiſ-
ſet , memorabile aliquod precium in medium attuliſſemus eius luſciniæ albæ quæ
Agrippinæ dono data eſt.Id quoniam fieri non potuit,in uicem eius,locum alium e-
iuſdem capitis in principio ſtatim reſtituemus.Noctuarum genus in Creta inſula nõ
eſt,& etiam ſiqua inuecta ſit,emoritur. Nam hæc quoq; mira naturæ differentia , alia
alijs locis negat,tanq̃ genera frugum fruticum'ue,ſic & animalium nõ naſci, transla-
titiorumq́ inuecta mori. Mirũ quidẽ eſt illud unius generis aliti aduerſum. quæ'nam
eſt ijs naturæ inuidia? Sic in omnibus impreſſis legitur, cõniuente Hermolao,& hoc
totum caput intactum tranſmittente.Quæ uerba cum mihi corrupta inter legendum
Plin. locus reſtitutus uiderentur,tandem aditis antiquis exemplarib.ita reſtituenda duxi , ut poſt uerbum
animalium,diſtinctio fiat uelut ſenſu finito:deinde ita inferamus, Non naſci,transla-
Translatitium titium:inuecta mori,mirum.Quid eſt enim unius generis ſaluti aduerſum? Translati
tium hic pro ſolito,& in multis uſitato & cõmuni inter multos, ponitur : quod uerbũ
maximè Plinianum eſt.Ita patet in uno uerſu Plinij quatuor errata à caſtigatorib.reli
Turdus uocalis cta.De auiculis uocalibus Plinius alibi,Agrippina coniunx Claudij Cæſaris turdum
habuit (quod nunq̃ ante) imitantem ſermones hominum.Cum hęc proderem,habe
bant & Cæſares iuuenes ſturnum,item luſcinias Gręco atq; Latino ſermone dociles,
præterea meditantes in diem,& aſſiduè noua loquentes longiore etiam contextu.In
diem autem,non in dies in omnibus libris legitur . ex quo intelligimus doceri ſolitas
ut diebus diuerſis non eadem,ſed ſubinde nouum aliquid loquerentur . Summa igi-
tur ſupradictorum eſt mille ſeſtertiûm, & mille nummûm , duo millia ac quingentos
æris ualere,& mille drachmas decem millia aſſium , & quatuor M. ſeſtertiûm. Porrò
centum drachmas unam minam argenti efficere,quę & libra & pondo dicitur.At ue
rò libras duas argenti & ſemiſſem,ſeu ut ueteres dixerunt,duapõdo & ſemiſſem mil-
le nummûm ualuiſſe.Hoc etſi ſatis antea confirmatum eſt, tamen & auctariũ hoc ad-
demus , ne cuiquam non ſatisfaciamus in ea re in qua ab omnib. diſſentimus. Liuius
lib. 2.de bel.Punico,In permutandis captiuis conuenerat inter duces Ro. Pœnumq́,
ut quæ pars plus reciperet quàm daret , argenti pondo bina & ſelibras in militẽ præ-
ſtaret.De quo conuento Plutarchus in Fabio loquens,Cõuenerat(inquit) inter Ro.
Pœnumq́ ducẽ,ex captiuis uirum pro uiro cõmutare, & qui plureis reciperet quàm
redderet,pro quolibet drachmas ducẽtas & quinquaginta ſolueret.Plutarchus quin
quaginta drachmas pro ſemipondio dixit. Hic libens omiſerim , ſi poſſim , errorem
Nicolai Perotti erratũ Nicolai Perotti, hominis de lingua Latina,ut illa ætate,bene meriti,qui in commen-
tarijs ſuis de hac re loquens ita inquit , Pondo licet aliquando pro libra inueniatur,
propriè tamen ſignificat pondus duodecim librarum : huiuſq́ dicti auctorem citat
Liuium in loco ſuprà dicto , quaſi Liuius pondo bina & ſex libras non ſelibras uo-
cabulo compoſito dixerit , quaſiq́ in capita ſtatuerint Imperatores illi tricenas li-
bras argenti : quod longè abeſt à uero : quanquam Perottus homo elegantiarum
obſeruantiſſimus , uidere illud debuit , Liuium non pondo bina & ſex libras dictu-
rum unquam fuiſſe , ſed ſenas potius libras . Hic nominare eos neceſſe non habui,
qui eius errorem totidem uerbis in ſuos ipſi commentarios retulerunt . Idem Liuius
lib.

lib.9.de bello Maced.de cenſura Catoniana loquens, In cenſibus quoq; accipiendis
triſtis & aſpera in omnes ordines cenſura fuit.ornamēta,& ueſtem muliebrem,& ue-
hicula quæ pluris quàm quindecim millium æris eſſent,in cēſum referre uiatores iuſ-
ſit.Item mancipia minora annis uiginti,quæ poſt proximum luſtrum decem millibus
æris aut eo pluris uænisſent,ut ea quoq; decies pluris quàm quanti eſſent æſtimaren-
tur.De hac item cenſura Plutarchus in eodem Catone, Vt igitur, inquit,in omnes a-
nimaduerteret:coegit ueſtis,carpenti,mundi muliebris,& domeſticę ſupellectilis de
cuplum amplius in cenſum referri,quàm earum rerum preciū ſineret, ſi mille & quin
gentas drachmas exceſſiſſet. His auctoritatibus fidem omnino facio,centum drach-
mas mille ęris ualere:& pondo,id eſt libram,centum drachmis,& mille æris par fuiſ- *Libra nūmaria centū drachmas ualet*
ſe.At denarium & drachmam eundem fuiſſe nummum , aut eiuſdem certè ponderis
& æſtimationis,auctore Plinio demonſtratum eſt, & denarium quaternos ualuiſſe ſe
ſtertios.Quare in ſingula pondo & in ſingulas libras minasq; quadringentos ſeſter-
tios intelligere neceſſe eſt.Proinde operis inſtituti partem profligatam habemus,uel
materiem potius(ut Plautino uerbo loquar)exaſceatam:quam ſi coagmentare in in-
ſtar operis abſoluti uolumus,omnia ſcriptorum dicta accommodare rebus iam expli
catis neceſſe eſt: ita ut in opere tot auctoritatibus compactili , nullus locus hiulcus,
nulla commiſſura ſit conſpicua. Quod quanta uigilantia,quàm acri intentione,quan
to labore ſit effectum , quanto deniq; literarum amore ſuſceptum (nihil enim maius
dicere de me poſſum)ex operis ipſius compage apparebit.Ego cum hæc proderem,
quò magis exactè omnia perpenderem, libellam & ponduſcula in conſpectu habui,
nomiſmataq; antiqua aurea argenteaq; ſatis multa , iampridem ut minimè in hunc u- *Nomiſmata*
ſum parata,ſic admiratione uiſendæ antiquitatis in delicijs habita. Eorum lectiſſimū *priſca Budæ-*
quodq; expenſare inſtiti diligentia,ut arbitror,nummulariorum æmula. Quippe ad- *us obſeruare*
ulterata quædam uiſuntur,& ad exemplar archetyporum fuſim cuſimq; ita efficta, ut *inſtituit &*
pro archetypis fallant,cuiuſdam (ut aiunt) pigmenti affrictu uetuſtatem ementiētia. *expendere*
Vt igitur unumquodq; certiſſimam priſci æui notam habere uidebatur , charactere
uel collybo detrito uel uetuſtate fugienti,& æui ſitu obſcuro,ita in libella à me ſtatue
batur. Inter argentea (ut auſpicatò exordiar) unum erat Ciceronis, una parte inte- *Recenſio no-*
grum:in qua caput galeatum,decora facie plenaq;,promiſſa cæſarie, & erecta è ceruí *miſmatū pri*
ce pendula,pone caput unicum hoc uerbum Roma ſcriptum erat,nihil in ambitu.ex *ſcorum*
altera parte,quæ ſemeſa erat, currus triumphalis quadrigis trahebatur, ſubter quem
inſcripta hæc duo uerba, M.Tull.ſupra hæc uerba X litera maiuſcula,quam denariū *Nomiſma*
ſignificare arbitrabar ex Valerio Probo : unde decuſſare uerbum uidetur eſſe dedu- *Ciceronis*
ctum,de quo ſuprà dictum eſt.Nam in X litera,linea lineam in centro interſecat. Al *Decuſſare*
terum fuit Cæſaris Dictatoris,in quo caput collecto ac redimito capillo,facie longio
re,naſo decorè prominenti , oblongaq; ceruice : à tergo ſub charactere quodam ob-
ſcuro Cæſaris nomen ſcriptum erat,prænomine nullo: ſed Dictatoris faciem ex ſcal-
ptura antiqua noſcitare didici,quam Romæ uidi,cuius etiam exemplum ſcitè effictū
habebam in gemma.Erat etiam Auguſti, ea facie quæ à Suetonio deſcribitur , criſpo
capillo ſolutoq;,inſcriptione Cæſaris Auguſti : à tergo ſimulacrum ueſtibuli ædis ſa-
cræ ternis altrinſecus his literis, M A R. V L T. uidelicet ob Martis Vltoris ædem ab
eo extructam.Fuit & aliud eiuſdem,eadem inſcriptione, ijſdemq; lineamētis formæ,
ſimiliq; capillo:in quo adnotaui faciem læua parte prominentem contra aliorum no
miſmatum morem etiam eiuſdem principis. ab altera parte erat ſtella radijs ad margi
nem uſq; nomiſmatis expaſſis,crinito uno radio, tranſuerſaria inſcriptione , Diui Iu-
lij. quod intelligimus percuſſum ab eo fuiſſe poſt ludos funebres Cæſari conſecratos
in honorem ſtellæ crinitæ quæ ſeptem diebus apparuit. Tertij generis fuit etiam eiuſ-
dem, ijſdem lineamentis, habituq; eodem capitis , niſi quòd oculus dexter eminebat
contrà quàm in ſecundo:à tergo animal erat hircinis cornibus,ac uilloſo mento, duo
bus tantum cruribus, ijſdemq; biſulcis , quibus quaſi brachijs orbem amplexabatur,
omnino armorum tenus hircus, cætera piſcis, cuidam rei incumbens quam agnoſce-
re non potui:inſcriptione unius nominis Auguſti . Id fuit genus numinis quod Augu *Genitura*
ſtus ſideris Capricorni nota percutere inſtituit ob genituræ ſuæ honorem; quam ei *Auguſti*

olim Theogenes mathematicus Apolloniæ exiſtenti uiuo adhuc Iulio Cæſare prædixerat imperatoriam eſſe. Quare cum thema ſuum natalitium, id eſt, horoſcopi configurationem inuulgari uellet, huiuſmodi nummũ percuſſit, ut auctor eſt Suetonius. Habebam unum à M. Agrippa ob conſulatum percuſſum, facie nec Iulij nec Augusti, hac inſcriptione, Cæſar diui Iulij F. altera pars pura erat, in qua media hæc erãt uerba ſcripta, M. Agrippa Cos. deſig. Vnum inſigne notaui Auguſti & Antonij in Triumuiratu Reip. conſtituendæ. ex altera parte Auguſti facies malè expreſſa, hoc lemmate, Cæſar Imp. III VIR. R. P. C. in auerſa parte facies M. Antonij ea plenitudine oris quæ à Plutarcho deſcribitur, & ex Cicerone intelligitur in ſecunda Antoniana; criſpo ſolutoq; capillo, ea ceruicis craſſitudine, ex qua illam firmitatem corporis conijcere poſſes, quam ei Cicero in oratione obijcit, hoc epigrammate, M. Antonius III VIR. R. P. C. reliqua legere non potui, nec coniectura aſſequi, quæ notis ſignificabantur. cæterùm ſcitè expreſſa facies, & pulchrioribus literis circunſcripta, quàm ea pars quæ Auguſto dicata erat. Verùm (ut quod nunc agitur, agamus) cum horum aliorumq; nummorum pondus ad libellam exigerem, id eſſe uerum deprehẽdi quod auctore Plinio diximus, & ex Plutarcho & Appiano comprobatur, drachmam ſcilicet Atticam denarij Romani pondus habere. Quod ut docere poſſim, rem ad pondera

Libra Pariſina

noſtra examinabo: ſed ita, ut à nemine non intelligar. Libram noſtrates duplicem habent. Zygoſtatica libra eſt quæ regia dicitur, qua negociatores & pigmentarij aromatarijq; utuntur, omneſq; omnino qui appenſas merces uenditant. Hæc ſenundenûm unciarum eſt. Eius ſemiſſem monetarij & aurifices & uaſcularij libram ſibi fecerunt, marcam eam uocantes. Hac nos libra nunc utemur ad id docendum quod ſuſcepimus. Libram igitur Romani in XII. uncias diſtribuebant, & unciam in octo drachmas. Huius libræ beſſem, ſelibram noſtram regiam eſſe dico, cuius modus à zygoſtate publico ſtatuitur Pariſiis. Huius muneris fit mentio in l. altera De ponderatoribus lib. x. Codicis. Hoc beſſe nunc utemur pro libra quam marcam uocitamus, eámque in uncias octonas diſtribuemus, unciamq; rurſus in totidem drachmas, & drachmas ſingulas in terna ſcrupula: ita ut hemidrachmium ſeſquiſcrupulum ualeat. Primũ hoc dico, drachmam Romanam & Atticam à noſtris uocitari groſſum, & ſcrupulum denarium, & ſemigroſſum eſſe nobis ſemidrachmam Atticam: quam drachmam noſtri ſterlinos duos & dimidiatum eſſe dictitant: qua ratione pondus noſtrũ facilè congruet cum antiquo. hoc modò teneamus, libram noſtram cum Latina libra comparatam, ſubſeſquiplam proportionem habere, quam habet bes ad aſſem. quippe cum libra noſtra (de octonaria ſemper loquor, quam marcam uocitari diximus) quatuor & ſexaginta groſſos capiat, id eſt, octies octo: ſi trientem addideris beſſi, id eſt, duos & triginta groſſos, ſeu quaternas uncias: libram utiq; efficies plenam antiquam, ſex & nonaginta drachmis conſtantem, ut antea dictum eſt: qui numerus exit ex unciarum numero per drachmarum numerum multiplicato, hoc eſt ex duodenario in octonarium ducto. Hæc eſt exacta libræ ratio: cui tamen ſemunciã addere nos oportet, cum libra in ratione nummaria cum mina Græca exæquata ſit, & planè ſit centenaria. Erit ergo libra Latina non modò ſeſquialtera noſtræ libræ, id eſt, ſeſquilibra noſtra, ſed etiam præterea quatuor drachmas habuiſſe intelligetur. Sed nihil hoc conturbare nos debet. Satis eſt enim ad facilem huius rei explicationẽ quòd groſſus noſter cum drachma Attica conuenit, & denarius cum ſcrupulo. Groſſo autem uocabulo utar non uerecundè, cum Latinum uerbum ſit, licet alio ſignificatu antiquis uſurpatum. Non me latet apud Plin. aliud de numerò denariorum in libra lectitari: ſed illud mox uiderimus. nullam enim omnino aut præuaricationis ſuſpicionem, aut conniuentiæ lectori relinquemus. omnia in diſquiſitionem uocabuntur, cum omnia diſſoluere poſſimus uel Herculis nodo perplexa: ſuſtineant tantum lectores iudicia quoad omnia perlegerint. Interim tamen hoc affirmamus, in ſingulas libras, centenas drachmas ſtatuendas eſſe: alioqui ſingula ſeſtertia contra omnium ſcriptorum auctoritatem denarijs denis deficerentur, & ſingula millia quadragenis ſeſtertijs nummis: cum luce clarius oſtenſum ſit quaternos ſeſtertios in ſingulis denarijs drachmiſq; Atticis fuiſſe. Verumenimuero cum nomiſmata iam dicta cum alijs permultis exquiſita libra penſitarem

Libra Zygoſtatica

Libra nummularia

Marca

Groſſus pro drachma Attica

Sterlinus

Scrupulus pro denario Gallico

Libra Romana eadẽ cum mina Græca

ſitarem

tarem, deprehendi Tullianum illud, & illud Auguſti Capricorno ſignatũ, aliaq; nonnulla, ita pendere drachmam, id eſt, groſſum noſtrũ, ut lanx ex æquilibrio facilè cum nomiſmate uergeret: contrà autem duo illa quorum alterum Cæſaris Dictatoris, & alterum Auguſti ſtellatum erat, tam malignè groſſum pendere, quàm illa priora prolixè: ut tantundem iſtis percuſſorum auaritia deceſſiſſe diceres, quantum illis acceſſiſſe benignitate ſeculorum, & bona fide. Triumuirale, æquilibrium faciebat, quaſi ſeueris magis quàm benignis auctoribus. In Marci Agrippæ nummo bilanx raptim ſidebat à ponduſculo, quæ in iuſto nomiſmate etiam ſurrigi debet. In eo quarta & uiceſima pars (ut minimum) non detrita, ſed detracta uidebatur: in alijs itidem permultis par ferè deceſſio, ut in eo Auguſti, qui à poſtica facie hanc inſcriptionem habet, Ob ciues ſeruatos: quam ambit corona graminea. ſed tamen ut quiuis facilè iudicaret drachmæ pondere inſtitutas eorum formas fuiſſe, eaq; ipſa tantidem oblocabilia. Habebam & recentiorum temporum, ut Maximini Imperatoris, & aliorum principum, in queis & matris Alexandri, hoc lẽmate, Iulia Mamea Aug. literis iam à Romanis degenerantibus, ac ſemibarbaris: cæterùm argento & pondere ſuprà dictis deteriora. Hæc ſufficere arbitratus ſum ad examinationem ponderis: quod non in meis tantũ, ſed etiam in alienis nummis exegi, quæ plurima & omnium propè Conſulum atque principum uidi. Confectum igitur iam habemus, libram Romanam centum groſſos noſtròs habuiſſe. Quare ſi huius temporis æſtimationem ſequi uolumus, in ſingula pondo Romana, decem & ſeptem Francicos, tres ſolidos turoneos, & nouem denariolos ſtatuere neceſſe eſt.

Aeſtimatio prædictorũ nomiſmatũ

Aeſtimationem nunc legitimam ſequor, & edictalem, nõ negociatoriam & uulgarem. Edicto enim principali libra argenti undecim Francicis æſtimata eſt, licet paſſim duodecim iam uęneat. Cum enim (ut diximus) libra antiqua ſeſquiplex fuerit noſtræ, & præterea ſemunciam habeat: pro duodecim uncijs, ſedecim Francicos & decem ſolidos numerabimus: pro ſemuncia tredecim ſolidos, & nouem denarios. Ita fit, ut mille nummi, id eſt, ſingula ſeſtertia, æſtimari à nobis duobus & quadraginta Francicis, undeuiginti ſolidis & quatuor denarijs debeant, uel (ut ſumma rotũdetur, & minutiarum tædio liberemur) tribus & quadraginta Francicis.

Seſtertiorũ æſtimatio

hi porrò ducatos duos & uiginti, & trigintaquinq; ſolidos turoneos faciunt: quibus ſi duos ſolidos & ſemiſſem addas, fient ducati tres & uiginti. Ducatos legitima æſtimatione accipio, ut triginta ſolidis Pariſinis ualeant, id eſt, ſolidis turoneis triginta ſeptem & ſemiſſe.

Ducati

Hactenus igitur legitimam iuſtamq; æſtimationem in ſingula millia nummûm habemus: niſi quòd octo denariolos addidimus, id eſt beſſem ſolidi. Huic ſummæ ad uulgarem æſtimationem argenti paulo minus quatuor Francici deſunt. nam cum argenri libra octonaria uulgo duodenis Francicis permutetur propter argenti inopiam, & nomiſmatis ieiunitatem, in ſingulas uncias ad legitimum precium bini ſolidi & ſemis accedunt: quas uncias in ſeſtertijs ſingulis tricenas ſingulas eſſe liquet ex ijs quæ ſuprà diximus: atq; eo amplius quadrantem unciæ, id eſt, binos groſſos, hi autem ſolidi paulo plus duobus ducatis ualent æſtimatione antedicta: qua ratione fit, ut in ſingula ſeſtertia, ſi extendere precium uelis uulgari iudicio, quinq; & uiginti ducatos ſtatuere, aut certè totidem noſtros ſolatos aureos poſſis. Ego tamẽ ad legitimam æſtimationem nihil adderem, ſi commodum aliquem numerum in eo nactus eſſem, quo ueluti radice uti ad maiorum ſummarum cumulationem poſſem. id quoniam fieri nequit, quindecim tantum ſolidos adijciam, ut mille nummûm, quinq; & uiginti aureis coronatis æſtimetur, id eſt, quadragintatribus Francicis & dodrante: cum eo ut coronatum quinq; & triginta ſolidis eſſe intelligamus, quanti ſcilicet locabatur ubere re nummaria. Solidos autem ſemper appello qui duodenarij nunc dicuntur, in Italia non ignoti.

Quãti mille nummũ æſtimari debeat

Coronatus

Solidus

Proinde tandem accedamus ad exempla, quaſiq; pedem cum rerum explicatione conferamus: & primum illud uideamus Tranquilli in Auguſto, quod corruptum eſſe, non emendatum ab enarratoribus diximus, ſenatorum cenſum ampliauit, ac prò octingentorum millium ſumma duodecies ſeſtertium taxauit. Sic enim legit Blondus in Roma triumphante, tametſi hoc tempore ea uerba intelligi non poſſe exiſtimauit. Nos duodecies ſeſtertium docuimus ſignificare duodecies centena millia ſeſtertiûm nummûm, & in ſingula millia, quinq; & uiginti coro-

Seſtertium duodecies

natos taxandos conſtituimus. Si igitur mille ac ducentos quinquies & uicies numeraueris, triginta millia coronatorum cenſum ſenatorium fuiſſe comperies: & ex Trãquillo hoc noueris, *Cenſus ſenatorius* Auguſtum cenſum ſenatorium ex uiginti millibus aureorum huiuſmodi ad triginta millia auxiſſe. Quò autem expeditius lector rationem eorum quę dicenda ſunt teneat, *Centum ſeſtertia* hoc tenere oportet, centum ſeſtertia, duo millia & quingentos aureos coronatos ualere, hoc eſt centies uicenos quinos. Vt autem ad hũc locum ægrè & ſuſpirioſè atq; anhelabũdè euaſimus, ita ab hoc loco iam per prona eademq; amœna aliquandiu euagari licebit. Idem Tranquillus in Cæſare, Ludis Decius Laberius eques Ro. mimũ ſuum egit, donatusq; quingentis ſeſtertijs & annulo, ſeſſum in quatuordecim ex ſcena per Orcheſtram tranſiit. *Cenſus equeſter* Laberius poeta donatus eſt cenſu equeſtri, id eſt, coronatorum noſtrorum XII. millibus & quingentis. ſic enim loqui mihi per anticipationem permittã, quaſi iam tunc aurei noſtri fuerint: quò expeditius hoc munere defungar. Macrobius lib. II. Satur. Laberium aſperæ libertatis equitem Ro. Cæſar quingẽtis millibus inuitauit ut prodiret in ſcenam, & ipſe ageret mimos quos ſcriptitabat: ſed poteſtas non ſolum ſi inuitet, ſed etiam ſi ſupplicet, cogit: unde ſe Laberius à Cæſare coactum in prologo teſtatur his uerbis,

Neceſſitas, cuius curſus tranſuerſi impetum
Voluerunt multi effugere, pauci potuerunt, & reliqua.

Idem Publius mimographus Romæ productus per Cæſaris ludos, omnes qui tunc ſcripta & operas ſuas locauerant, prouocauit, ut ſinguli ſecum poſita inuicem materia pro tempore contenderent: nec ullo recuſante ſuperauit omnes, in queis & Laberium: unde Cæſar arridens hoc modo pronunciauit, Fauente tibi me uictus es Laberi à Syro. ſtatimq; Publio palmam & Laberio annulum aureum cum quingentis ſeſtertijs dedit. Simile eſt apud eundem Tranquillum in Tiberio, Munus gladiatoriũ in memoriam patris, & alterum in aui Druſi dedit, diuerſis temporibus ac locis: primum in foro, ſecũdum in amphitheatro, rudiarijs quoq; quibuſdam reuocatis auctoramento centum millium. Non mirum Cæſarem mimographo poetæ duodecim millia & quingentos aureos noſtros dediſſe, ſi Tiberius gladiatoribus qui iam immunitatem & miſſionem gladiaturæ uel meruerant uel impetrarant, duo millia & quingẽtos dedit in ſingulos, ut iterum depugnarent ſpectante populo. *Cenſus equeſter* De cenſu equeſtri Plinius libro trigeſimotertio, Tiberij demum principatus nono anno in unitatem uenit equeſter ordo, annulorumq; auctoritati forma conſtituta eſt. Et paulò inferius, Hac de cauſa conſtitutum, ne cui ius annuli eſſet, niſi cui ingenio ipſi patri auoq; paterno ſeſtertia quadringẽta cenſus fuiſſent, & lege Iulia theatrali in XIIII. ordinibus ſedendi. Ex hoc dicto Tranquilli patet cenſum equeſtrem à quingẽtis ſeſtertijs ad quadringenta contractum, id eſt, ad priſtinam formam reductum. Plin. lib. I. epiſt. P. Romano ſcribens. Eſſe autem tibi centum mil. cenſum ſatis indicat quòd apud nos decurio es. Igitur ut te non decurione ſolum, uerùm etiam equite Romano perfruamur, offero tibi ad implendas equitis facultates trecenta M. nummûm. te memorem huius muneris, amicitiæ noſtræ diuturnitas ſpondet. Recenſeamus exempla, Cladem Lugdunenſem (inquit Tacitus) quadragies ſeſtertio ſolatus eſt princeps, ut amiſſa urbi reponerent. *Quadragies ſeſtertium* Ego quadragies ſeſtertium ære noſtro centum millia aureorum fuiſſe dico, quam pecuniam Nero ad reparandum Lugdunum oppidum contulit. Et apud Plinium Æſopi tragici hiſtrionis patina ſexcentis ſeſtertijs taxata eſt, id eſt, quindecim millibus coronatorum. Quo in loco ne incredibile ſit quod ſupra diximus, aues centum canoras, aut hominis ſermone uocales, ſenis millibus ſingulas emptas, fidem faciet Macrobius, qui lib. I. Satur. de liberalitate Auguſti loquens, Sublimis (inquit) Actiaca uictoria reuertebatur. occurrit ei inter gratulantes coruum tenens, quem inſtituerat hoc dicere, Aue Cæſar uictor Imperator. miratus Cæſar officioſam auem, XX. millibus nummûm emit. ſocius opificis, ad quem nihil ex illa liberalitate prouenerat, affirmauit Cæſari habere illum & alium coruum, quem ut afferre cogeret rogauit. allatus, uerba quæ didicerat expreſſit. Aue uictor Imperator Antoni. nihil exaſperatus, ſatis duxit iubere illum diuidere donatiuum cum contubernali. Coruum ergo loquacẽ Auguſtus uiginti ſeſtertijs emit, id eſt, quingentis aureis noſtris. & Cleo-

patra

patra Ægypti reginarum nouiſſima, lauiitiam epularum Antonij, omnemq; eius apparatum obtrectans, quærente eo quid adſtrui magnificentiæ poſſet, reſpondit una ſe cœna centies ſeſtertium abſumpturam. Cupiebat diſcere Antonius, ſed fieri poſſe non arbitrabatur. Centies ſeſtertium æſtimatione ſupradicta ducenta quinquaginta millia aureorum coronatorum ualet: & quadringenties ſeſtertium, decies centena millia aureorum, quanti idem Pli. æſtimauit ornatum Lolliæ Paulinæ, de qua ſuprà diximus, & Cicero furta Verris in prouincia.

Centies ſeſtertium

Quoniam uerò multa dicturi ſumus fidem propemodum excedentia, lectores præmonitos uelim ne Romanas priſcasq; diuitias, huius temporis opulentia publica priuataq; metiantur. Vrbem enim Romam totius propè orbis ſpolijs locupletem fuiſſe, hiſtorica fide planum fieri poteſt, ijs quidem certè qui Latinos Græcosq; ſcriptores rerum geſtarum lectitarint: non modò enim duces Imperatoresq; Romani ui aperta & bellica in hoſtico, ſed etiam Proconſules prouinciarumq; præſides in pacato furtis rapinisq; & expilationibus graſſabantur, quà ſacrum quà prophanum domum ſuam quiſque auertentes. Inde illud Satyrographi poetæ,

De opulentia publica priuataq; Romanorum

Inde Dolobella eſt, atq; inde Antonius, inde
Sacrilegus Verres: referebant nauibus aliis
Occulta ſpolia, & plures de pace triumphos.

Equidem (quod ad me attinet) cum hæc quæ in hoc opuſculum congeſſi, animo reputarem, ea mihi ſpecies urbis Romæ animo obuerſabatur, quaſi arcem quandam expilatorum orbis terrarum uiderem, & ueluti commune gentium omnium cimeliarchium (ut uerbo Iuſtiniani principis utar) id eſt ſanctius conditorium rerum toto orbe eximiarum.

Cimeliarchium

Lollius Paulinus

Vidimus iam de Lollio uerba hæc Plinij, Nec dona prodigi principis fuerant, ſed auitæ opes, prouinciarum ſcilicet ſpolijs partæ. Hic eſt rapinarum exitus, hoc fuit quare M. Lollius infamatus regum muneribus in toto oriente, interdicta amicitia à C. Cæſare Auguſti filio, uenenum biberet, ut neptis eius quadringenties ſeſtertium operta ſpectaretur ad lucernas. Hactenus ille. Quantam igitur ſummam rapinarum Lollij fuiſſe exiſtimamus, cum decies centenis millibus aureorum æſtimarentur gemmæ quæ ad neptem eius peruenerunt? Vidimus & de Caio Verre, cui Cicero quadringenties ſeſtertium litem æſtimandam eſſe contendit. Ingentia autē commoda Romanorum magiſtratuum etiam urbana fuiſſe, ex hoc conijcere licet, quòd moris fuit, ut finito magiſtratu ludos ederent magnificos, & uenationes ac munera darent, id eſt gladiatorum multa paria ad uulgi oculos oblectandos depugnaiura: quam ueluti mercedem populus & precium accipiebat collatorum ſuffragio ſuo magiſtratuum.

De muneribus, ædilitijs & uenationib.

quem morem commemorans Cicero in 2. Offic. ita inquit, Quanquam intelligo in noſtra ciuiiate inueteraſſe iam bonis temporibus ut ſplendor ædilitatum ab optimis uiris poſtuletur. Itaq; & Publius Craſſus cum cognomine diues, tum copijs, functus eſt ædilitio maximo munere. Et paulū infrà, Hunc eſt Scaurus imitatus. magnificeniiſſima uerò noſtri Pompeij munera ſecundo conſulatu. in quibus omnibus quid mihi placeat, uides. uitanda tamen eſt ſuſpicio auaritiæ. nam Mamerco homini ditiſſimo prætermiſſio ædilitatis, conſulatus repulſam attulit. Quare etſi poſtulatur à populo, bonis uiris ſi nō deſiderantibus, attamen approbantibus, faciendum eſt, modò pro facultatibus, ut nos ipſi fecimus. Etſi aliquando res aliqua maior atq; utilior populari largitione acquiritur, ut Oreſti nuper prandia in ſemitis nomine decimæ, magno decori fuerunt. Ne M. quidem Seio id uitio datum eſt, quòd in caritate annonæ aſſe modium populo dedit. Magna enim ſe & inueterata inuidia, nec turpi iactura (quandò erat ædilis) nec maxima liberauit. Plin. lib. 8. de hoc loquens, Leonum ſimul plurium pugnam Romæ princeps dedit Q. Scæuola P. filius in curuli ædilitate: centum autem iubatorum primus omnium L. Sylla, qui poſtea Dictator fuit, in prætura: poſt eum Pompeius Magnus in circo DC. ac in ijs iubatorū CCCXV. Cæſar Dictator quadringentorū. Quanq; in antiquis libris uerbū DC. non legitur: ex quorum obſeruatione locus ille mendoſus eſſe uidetur. Idem de uarijs, id eſt pantheris loquens, Senatuſconſultū fuit uetus, ne liceret Africanas in Italiam aduehere. contra hoc tulit ad populū Cn. Aufidius Trib. pl. permiſitq; Circenſiū gratia impottare. Pri-

mus autem Scaurus ædilitate ſua uarias CL. uniuerſas miſit: deinde Pompeius Magnus quadringentas decem: diuus Auguſtus quadringentas uiginti. Ibidem emendandum unum uerbum cenſeo, quanquam refragante antiquorum exemplarium fide: Fe-
Plinij locus runt (inquit Pli.) colore earum mirè ſolicitari quadrupedes cunctas, ſed capitis toruitate terreri, quamobrem occultato eo reliqua dulcedine inuitatas corripiunt. Hoc Plinij dictum cum ex Ariſtotele translatitium eſſe liqueat, nimirum ex eo emendari debet. Is enim lib. nono De hiſtoria animalium, λέγουσι δὲ καὶ κατανενοηκέναι τὴν πάρδαλιν ὅτι τῇ ὀσμῇ αὐτῆς χαίρουσι τὰ θηρία, ἀποκρύπτουσαν ἑαυτὴν, θηρεύειν, προσιόντα γὰρ ἐγγὺς καὶ λαμβάνειν, ὅτι καὶ τὰς ἐλάφους. Aiunt autem (inquit) pantheram intelligentem quod odore ſui animantes gaudeant, occultare ſeſe, & ita eas captare: quippe accedentes propius rapere, in quibus & ceruam. Odore igitur non colore apud Plinium legendum: quòd ne à quoquam refelli poſſit, uel Plinio ipſo iudice uincam, qui lib. 21. de odoramentis loquens, Animalium (inquit) nullum odoratum, niſi de pantheris quicquam dictum eſt, ſi credimus. Idem Plin. Annalibus notatum eſt, M. Piſone M. Meſſala conſulibus, Domitium Ænobarbum ædilem curulem urſos Numidicos centum, & totidem uenatores Æthiopas in circo dediſſe. Idem li. 34. In M. Scauri ædilitate tria millia ſignorum in ſcena tantùm fuere temporario theatro. Et rurſus lib. 36. CCCLX. columnas M. Scauri ædilitate ad ſcenam temporarij theatri, & uix uno menſe futuri in uſu, uiderunt portari ſilentio legum. Et rurſus alibi, Scaurus fecit in ædilitate ſua opus maximum omnium quæ unquam fuere humana manu facta, nõ temporaria mora, uerùm etiam æternitatis deſtinatione. Quibus uerbis ſignificat Scaurum in ædilitate ſua ad populi oblectationem ſcenam temporariam, & ſtatim ludis factis diruẽdam, feciſſe: ſed quæ uinceret magnificentia clariſſimum opus omnium quæ unquam facta ſunt, etiam eo animo ut perpetua eſſent. Vitruuius in præfatione decimi libri, ludorum & munerum huiuſcemodi meminit qui priuato ſumptu fiebant: qui etiam eorum ſumma induſtria & machinatione apparandorum, prætoribus ædilibusque neceſſitatem iniungit. Quãti autem ſtetiſſe Marco Seio liberalitatem putamus, qui in caritate annonæ modium frumenti aſſe populo uenditauit? quod Cicero dixit in loco ſupradi-
Aeſtimatio cto. Aſſes deni in denario fuerunt, & ſeſtertij quaterni. Hic æſtimatione à nobis inſti-
denarij & ſeſtertij tuta, tribus duodenarijs & ſemiſſe ualuiſſe deprehenditur, cum libra decem aureis æſtimetur: qua ratione ſeſtertius nummus decem denariolis & ſemiſſe, id eſt obolo noſtro ualet. ſic aſſes ſinguli quaternis denariolis æſtimabuntur. Quantum autem frumentum eſſet Romæ, ex Cicerone conijcere poſſumus, qui in Frumentaria actione ita inquit, Frumentum emere in Sicilia debuit Verres ex ſenatuſconſulto, & ex lege Terentia & Caſſia frumentaria. Emundi duo genera fuerunt, unum cæterarum decumarum, alterum quod præterea ciuitatibus æqualiter eſſet diſtributum. illius decumani tantum, quantum ex primis decumis fuiſſet: tritici modiûm DCCC. millia. preciũ autem conſtitutum decumano, in modios ſingulos ſeſtertijs ternis: imperato, ſeſtertijs quaternis. Ita in frumentum imperatum, ſeſtertium duodetricies in annos ſingulos Verri decernebatur, quod aratoribus ſolueret: in alteras decumas fermè ad nonagies. Sic per triennium ad hanc frumenti emptionem Sicilienſem propè centies & tricies erogatum eſt. Hanc pecuniam tantam tibi ex ærario inopi atque exhauſto datam ad frumentum, datam ut Siculis aratoribus, quibus tanta onera Reſp. imponerer, ſolueretur: abs te laceratam ſic eſſe dico, ut poſſim illud probare ſi uelim, omnem te hanc pecuniam domum tuam auertiſſe. Hunc locum Ciceronis, qui longè aliter in exemplaribus legitur, ſic emendandum eſſe cenſui, quoad emendatiora reperiantur exemplaria: & eius hunc ſenſum eſſe, ut intelligamus triplicem frumentationem Sicilienſem fuiſſe. Primam uectigalem, quæ Decumana erat. alteram itidem Decumanam, non etiam gratuitã, ſed ut aratores Siculi alteram decumam darent, ternis ſeſtertijs in modios taxatam. has duas certas ſtatique numeri frumenti fuiſſe, id eſt octingenûm millium modiûm in ſingulas. tertiam non decumanam, ſed incertam, & pro neceſſitate Reip. indici ſolitam æqualiter ciuitatibus. propterea igitur decumani nomine Cicero quotannis duodetricies ſeſtertium imputauit Verri. quippe cum frumenti modius trinis ſeſtertijs æſtimatus eſſet, ſi ter octingenta millia numeres, fient uicies

quater

quater centena millia nummûm quotannis. quare potius DCCCC. millia legendum uidetur, ut fiant ſepties & uicies centena millia nummûm: quæ ſi ter rurſus numeres, fient ſemel & octies centena millia nummûm in triennio, ut ſi quod Cicero dixit ferme ad nonagies, omnia augens oratorie. Malim tamen locum mendoſum relinquere, quàm hanc ſententiam aſſerere: præſertim cum duodetricies non quadret in annos ſingulos. Nonnihil tamen adminiculatur hic locus ad id quod de ſeſtertijs diximus, quum centies & tricies ſeſtertium pro tanta pecunia dixerit. Verùm cum publica & æterna frumenti æſtimatio quaternûm eſſet ſeſtertiûm in Sicilia frumenti feraciſſima, quanti putamus fuiſſe Romæ in caritate annonæ? Et quantum lucrum contempſiſſe eum qui aſſibus uendiderit, ſi domi repoſitum habuit: aut iacturam feciſſe, ſi in Siciliam aut Carthaginem petijt? Nam ut in capita ciuium ſingulis modijs defunctus ſit (quod credibile non eſt, ut poſtea intelligetur) non minus quàm trecenta millia hominum plebeiorum fuerunt. Legimus apud Euſebium, quo tempore Cicero Quintium reum patrocinio ſuo defendit, cenſu Romæ acto inuenta eſſe hominum millia quadringenta ſexagintatria. Vt ergo trecenta millia hominum fuerint tantũ, & Seius tot modijs defunctus ſit, nec pluris Romæ frumentum in annonæ inopia quàm apud Siculos in ſolita ubertate fuerit: Seius in populum mille ac ducenta millia nummûm, id eſt duodecies ſeſtertium dilargitus eſt, niſi quòd in ſingulos modios aſſem ſeruauit. Quòd ſi ad ueriſimile exigere hoc uelis, minimũ hæc ſumma duplicabitur. Itaque meritò Lactantius lib. 6. ita ſcribit, Quid enim dicendum eſt de ijs qui populari leuitate ducti, uel magnis urbibus ſuffecturas opes, exhibendis muneribus impendunt: niſi eos dementes ac furioſos, qui præſtent id populo, quod & ipſi perdant, & nemo eorum quibus præſtatur, accipiat? Et rurſus alibi, Quid prodeſt perditæ nequitiæ beſtiarios facere locupletes, & inſtruere ad flagitia? Plinius libro 33. Non erat apud antiquos numerus ultra centum millia: itaque & hodie multiplicantur hæc, ut decies centena millia, aut ſæpius dicantur. fœnus hoc fecit, nummuſque percuſſus, & ſic quoque æs alienum etiamnum appellatur: poſtea diuites cognominati: dummodo notum ſit, eum qui primus acceperit hoc nomen, decoxiſſe creditoribus ſuis. Ex eadem gente M. Craſſus negabat diuitem eſſe niſi qui redditu annuo legionem tueri poſſet. In agris ſuis ſeſtertiûm uiginti millia poſſedit, Quiritium poſt Syllam ditiſſimus. nec fuit ſatis, niſi totum Parthorum eſuriſſet aurum. atque ut nomen quidem optimum occupauerit (iuuat enim inſectari inexplebilem iſtam habendi cupiditatem) multos poſtea cognouimus ſeruitute liberatos opulentiores, paritérque tres Claudij principatu, Pallantem, Calliſtum, & Narciſſum. Atque ut hi omittantur tanquam adhuc rerum potiantur, C. Aſinio Gallo, C. Martio Cenſorino Coſſ. ad 6. Calend. Februarias Cæcilius Claudius Iſidorus teſtamento ſuo dixit, quamuis multa ciuili bello perdidiſſet, tamẽ relinquere ſeruorum quatuor millia centum ſedecim, iuga boum tria millia ſexcenta, reliqui pecoris ducenta quinquagintaſeptem millia, in numerato pondo ſexcenta millia: qui funerari ſe iuſſit ſeſtertijs undecim millibus. Hæc uerba Plinij non modò ſic in impreſſis exemplaribus, ſed etiam in antiquis quibuſdam leguntur: quæ ſi uerè legũtur, nugatoria ſunt quæ diximus, tametſi teſtatiſſima. In antiquiſſimo exemplari legimus, in agris ſeſtertium M. M. poſſedit: ita ut duæ M. M. ſimilitudinem haberent literæ poſtremæ in Græcorum alphabeto, ſed inuerſæ, cuiuſmodi & alibi in antiquis libris legimus. Lego igitur, in agris ſeſtertium bis millies poſſedit. hoc eſt ære noſtro quinquagies cẽtena millia aureorum coronatorum. Huius ſi uiceſimam partem pro redditu annuo ſtatuamus (ſiue in agris eum redditum, ſiue in mancipijs artificibus, ſiue in fœnore fuiſſe intelligimus) fient ducenta quinquaginta millia: quæ ſi ita diſpenſemus, ut gregarius miles quaternos in menſem aureos accipiat, duodequinquagenos in annum: decem cohortium quingenariarum legio ali potuit. Reſtabant decem millia, quorum quinque millia in quinquaginta centuriones ſtatuimus pro duplicando ſtipendio: & quinque altera pro ijs qui à Græcis ὑπατικοί, id eſt ſuperordinati dicuntur, ut cornicines, ſigniferi, caduceatores, & fabri qui machinas faciunt. Hunc Craſſum Cicero cõpellans in ultimo Paradoxo, ita ſcribit, Multi enim audierũt ex te cum diceres, neminem eſſe diuitem, niſi qui exercitum alere poſſet ſuis fructib. quod pop.

Claudius Iſidorus

Diuitiæ Craſſi

Ro.ex tantis uectigalibus iampridem uix poteſt contingere. ergo hoc propoſito nõ
quam eris diues antequam tibi ex tuis poſſeſſionibus tãtum reficiatur, ut ex eo tueri
ſex legiones & magna equitum ac peditũ auxilia poſſis. Iam fateris igitur te non eſſe
diuitem. Quod autem ſequitur in eodem Paradoxo, corruptum eſſe cenſeo, Capit il-
le ex ſuis prædijs ſexcena ſeſtertia, ego centena ex meis. Quòd ſi apud Plinium uigin
ti millia ſeſtertiûm legamus, ſignificabuntur quingenti aurei: ſi uicies ſeſtertiũ, quin-
quaginta millia: ſi uicies millies, immenſa ſumma. Errore igitur librariorum, lubrico
quidem ipſo in notis numerorum uel ſummarum, ut poſtea uidebimus, factum eſt ut
pro ſeſtertium bis millies, ſeſtertium uiginti mil. legeretur, adſtipulante ſcilicet tot æ-
tatum ignorantia, præſertim quod ad hæc uerba pertinet. Cum hoc dicto pugnare ui
detur id quod Seneca lib. De uita beata his uerbis inquit, M. Cato cum laudaret Cu-
rium & Coruncanum, & ſeculum illud, in quo crimen erat paucæ argenti armillæ,
poſſidebat ipſe quadragies ſeſtertium, minus ſine dubio quàm Craſſus, plus quàm
Cenſorius Cato. maiore ſpacio proauum uicerat, quàm à Craſſo uinceretur. Si igi-
tur quadragies hîc rectè legitur, oportet M. Porcium minus octoginta ſeſtertijs, hoc
eſt duobus millibus aureûm noſtrorum in cenſu habuiſſe: quum quinquaginta parti
bus Craſſus maiorem cenſum quadragies ſeſtertio habuiſſe legatur, & tamen pluri-
bus partibus quadragies ſeſtertium maius fuiſſe cẽſu Porciano dicatur à Seneca. Ve-
rùm hoc eſſe falſum facilè ex Plutarcho intelligimus, qui quæſtu & parſimonia patri
monium auxiſſe Catonem ſeniorem teſtatur, ideoq́; iuniorem Catonem hæreditati-
bus locupletatum eſſe narrat. Hoc ideo diximus, ne quid præterijſſe conſultò aut oſci
tanter uideremur. Sed & in ſequentibus nonnihil de Craſſi diuitijs dicetur. Quod au
tem ſequitur de Cæcilio, In numerato pondo ſexcenta millia, in antiquiſſimo lib. ſe-
ſtertium D C. legitur. Obſeruaui autem in antiquis H & S cum apice ſignificare ſeſter
tium: apicem autem porrectum ſuper quencunq; numerum, millia ſignificare: ut D C
cum apice ſexcenta millia. Sexcenta autem millia pondo argenti æſtimantur à nobis
ſexagies centena millia aureorum: quæ cum immẽſa ſit pecunia, & maior cenſu Craſ-
ſi, qui Quiritium poſt Syllam ditiſſimus ab eodem Plinio fuiſſe dicitur: legendum pu
to ſeſtertium ſexcenties, quod ſignificat quindecies centena millia coronatorũ. Non
enim memini me legiſſe ut Latini pondo aut libras de numerata pecunia dicerent, e-
tiam ſi minis Græci in hac ſignificatione utuntur. Nam quod Liuius, argenti pondo
bina & ſelibras in militem præſtaret dixit, ad argentum infectum retuliſſe mihi uide-
tur: quo etiam loquendi modo nunc utimur cum argenti marcã uel auri dicimus, tan-
tam pecuniam ſignificantes, quanti edicto principis æſtimantur. Nec tamen me latet
quod Plinius in mentione citrinarum dixit, qui locus in ordinem tandem incurret, &
explicabitur à nobis. Illud quod ſequitur, Qui funerari ſe iuſſit ſeſtertijs X I. lego ſe-
ſtertium undecies. Ne autem fide careat quod de Craſſo diximus, citetur locus Plinij
lib. 18. apud quem de poſitione uillæ & modo agricolendi loquentem, ſic in omni-
bus libris impreſſis legitur, Modum agri in primis ſeruãdum antiqui putauere. quip-
pe ita cenſebant, ſatius eſſe minus ſerere, & melius arare. Qua in ſententia & Virgi-
lium fuiſſe uideo, uerumq́; confitentibus latifundia prodidere Italiam. Iam uerò &
prouincias ſex & ſemiſſem domini Africæ poſſidebant cum interfecit eos Nero prin
ceps. Non fraudabo magnitudine hac quoq; ſua Cn. Pompeium, qui nunquam agrũ
Plinij locus restitutus mercatus eſt conterminum. Miror quid his uerbis ſignificari Plinij emendatores in-
tellexerint. Ego ita reſtituendum locum affirmo, Verumq́; confitentibus, latifundia
perdidere Italiam: iam uerò & prouincias. deinde poſt diſtinctionem inferendũ, Sex
domini ſemiſſem Africæ poſſidebant, cum interfecit eos Nero princeps, nõ fraudan
Iam uero do magnitudine hac quoq; ſua Cn. Pompeio, & reliqua. Iam uerò, pro iam etiam &
Illa uero quinetiam, locutio eſt Pliniana: ut, illa uerò, pro imò etiam, uel quinimò illa, lib. 16.
cap. 34. & lib. 14. cap. 22. illi uero & uenientem, pro imò etiam. Sic apud Cicero-
nem, aut uerò, pro aut etiam: & nec uerò, pro nec etiam: apud Græcos, ἤδη δὲ, & οὐ μὴν
δὲ, ſic dicitur: hoc eſt iam uerò, & neq; uerò. Senſus eſt igitur latifundia perdidiſſe non
modò Italiam, ſed etiam prouincias, hoc eſt ſteriles reddidiſſe, cum ſolum frugife-
rum malè cultum, malignè quoque fruges redderet, & Africæ propè dimidiũ ab ho-
minibus

minibus ſex opulentis obtinebatur, quo nomine à Nerone principe rapaciſſimo confiſcati, inſuper etiam capite pœnas luerunt. Hoc autem tum contigiſſe exiſtimo, cum Nero ſpe deſtitutus quam de gaza antiqua Didonis conceperat, in Africa eruenda ad rapinas improbiſſimas & delationes excitandas animum cõſceleratum intendit, ut auctor eſt Tranquillus. Vt autem ſciamus quàm ſint numeri apud Plinium mendoſi, age conferamus Plinium cum reliquis auctoribus, atq; etiam ipſum ſecum. Iam primum lib. ſupradicto ubi de ærario populi Romani ut copioſo loquitur & opulento, Auri (inquit) in ærario populi Romani fuere Sex. Iulio, Lucio Aurelio Coſſ. ſeptem annis ante bellum Punicum tertium, pondo DCC.XVI. argenti nonagintaduo millia, & extra numerum CCC. & LXXV. Si priuatus homo Cæcilius Iſidorus ſexcenta millia pondo argenti habuit, quonam modo ærarium locuples exiſtimabitur, quod centum millia non habuit? Idem paulo pòſt, Intulit & Æmilius Paulus Perſeo regè Macedonico deuicto, prædam pondo trium millium: à quo tempore populus Romanus tributum pendere deſiit. Plutarchus de triumpho Pauli loquens, Poſt armorum currus tria uirorum millia ſequebantur, qui numiſmata ferebant argentea uaſis trecentis quinquaginta. uas erat quodlibet trium talentorum. quatuor uiri ſingula uaſa portabant: alij crateras argenteas, & phialas, caliceſq; ornatiſſimos & ingentes certo ordine deferebant. Et paulo inferius, Poſtea ſequebantur qui aurea numiſmata gerebant in uaſis trium talentorum, ut ſuprà de argenteis dictum eſt. numerus uaſorum fuit tria & octoginta. His uerbis Plutarchus auctor eſt mille & quinquaginta talenta argenti, & ducenta undequinquaginta auri in ærarium illata eſſe, præter uaſa aurea argenteaq;, Plinius tria millia pondo non addito auri argentiue. At ego dico uicies maiorem numerum apud Plutarchum eſſe quàm apud Plinium: id quod ex dicendis apparebit. Alioqui quonam pacto populus Romanus tributa pendere propter ærarij opulentiam deſiiſſet? Sequitur rurſus eodem Plinij loco, Sexto Iulio, L. Martio Coſſ. hoc eſt belli Socialis initio, octingenta quadragintaſex auri pondo fuere in ærario. Cæſar primo introitu urbis in ciuili bello ſuo ex ærario protulit laterum aureorum XXVI. millia, & numero pondo trecenta: nec fuit alijs temporibus Reſp. locupletior. Hactenus ille. Quomodo memorabile Plinius exiſtimauit in ærario Romano octingenta tunc auri pondo fuiſſe, cum Cæſar poſtea ſex & uiginti aureorum laterum millia ex ærario abſtulerit? de quo loquens Oroſius libro ſexto ita inquit, Cæſar Romam uenit, negatamq; ſibi ex ærario pecuniam fractis foribus inuaſit, protulitq; ex eo auri pondera IIII. MCXXXV. argenti pondera propè DCCCC. Oroſii numerus multo minor eſt Pliniano, ut utrobiq; corruptum eſſe appareat. Ego in antiquiſſimo exemplari ita primum illum locum legi, Auri in ærario populi Romani fuere Sex. Iulio, L. Aurelio Coſſ. ſeptem annis ante Punicum bellum tertium, pondo XVI.DCCCX. argenti XXII.LXX. & in numerato LXII.LXXXV.CCCC. Sexto Iulio, Martio Coſſ. hoc eſt belli Socialis initio, auri XVI.XX.DCCC.XXIX.C. Cæſar primo introitu urbis ciuili bello ſuo ex ærario protulit laterum aureorum XV. argenteorum XXXV. & in numero ſeſtertium CCCC. nec fuit alijs temporibus Reſpub. locupletior. Intulit & Æmilius Paulus Perſeo rege uicto è Macedonica præda ſeſtertium II.III. à quo tempore pop. Roman. tributum pendere deſiit. Hæc uerba inſerenda huic operi duxi, ut legentibus iudicium integrum ſeruaretur. ſi quid tamen comminiſci licet, hunc locum ſic reſtituere poſſumus ex uetuſti exemplaris & aliorum obſeruatione, Auri in ærario populi Romani fuere ſeptem annis ante bellum Punicum tertium, pondo ſeptingenta millia uiginti ſex, argenti nonagintaduo millia, & in numerato trecenties & ſeptuagies quinquies. Item Sexto Iulio, L. Martio Coſſ. hoc eſt belli Socialis initio, auri pondo octingenta millia. XLVI. Et inferius, Intulit & Æmilius Paulus Perſeo rege uicto è Macedonica præda ſeſtertium ter millies. In Cæſaris autem mentione locus mutilatus ſic reſtituendus, Protulit laterum aureorum quindecim, argenteorum XXXV. millia. & in numerato ſeſtertium quadringenties. In harum ſummarum æſtimatione ineunda, in ſingula pondo centenos aureos ſolatos ſtatuendos eſſe arbitror, quia in tanta copia auri neceſſe eſt partem fuiſſe mediocris notæ, utpote quod eſſet conflatum è uaſis &

Mendoſi numeri apud Plin.

Copiæ ærarij Romani

ſupel-

ſupellectili.ſic ſitut ſingula centena millia,centies cẽtena millia aureorum ualuerint.
ita ſeptingenta millia,ſeptingenties centena millia ualuerunt. Argenti autem nona-
ginta duo millia denario multiplicata,nongentis uiginti millibus coronatorum æſti-
mantur,& trecenties & ſeptuagies quinquies ſeſtertium nongentis quadraginta cir-
citer millibus.Sed uix ueriſimile eſt ſepties plus auri quàm argenti fuiſſe. Quòd ſi ue
tuſtum exemplar uerum eſſe aliquis exiſtimauerit,ſic legendum erit fortaſſe, Pondo
ſedecies ſeptingenta, argenti nonagies bis octogintaquinq; millia (quanq; in uetu-
ſto, uicies bis LXX.CCCC. legatur) & in numerato ſexagies bis octogintaquinq;.
Hæc ſumma immenſa eſt omnino,quippe ſedecies centena millia & ſeptingenta pō-
do intelligo,quæ centies multiplicata,millies & ſexcenties centena millia aureorum
ualent:argenti autem ſumma nonagies bis,decies multiplicata, noningenties uicies
centena,præter numeratam pecuniam.Quæ utrum ad ſeſtertia,an ad aureos referen-
da ſit,mihi non liquet:quare nihil ſtatuo.ſi tamen uetuſti numeros ſequi placeat,non
uideo quomodo XXII.LXX.CCCC.aliter legere poſſimus,quàm uicies bis ſeptua
ginta millia quadringenta:quæ ſumma argenti ad nummum relata, ducenties uicies
ſepties centena & quatuor millia coronatorum efficit. Idemq; cenſeo de eo quod ſe-
quitur,Belli Socialis initio auri pondo XVI.XX.DCCC.XXIX. quod ſi non men-
doſe legitur,utiq; ſic interpretandum eſt,Sedecies uiginti millia octingenta undetri-
ginta,hoc eſt ſedecies centena uiginti millia. Centena enim antiqui ſubintelligenda
relinquere ſolebant:eo modo quo in his uerbis,quadringenties ſeſtertium, pro qua-
dringenties centena millia ſeſtertiûm, ut docuimus, & debere ducenties. hoc more
ſæpe locutum Plinium docebimus lib. 4. cum locus occurrerit. Cicero in Prætura ur
bana,Accepi (inquit Verres) uicies ducenta trigintaquinque millia quadringentos
quindecim nummos.hoc perinde eſt ac ſi dixiſſet Cicero,uicies bis centena XXXV
millia:ut manifeſtè ex ſequentibus patet,& ex Aſconio Pędiano. Vt autem legamus
XVI.millia pondo,ut in eo uetuſto legitur,ridiculum eſt:cum apud Suetonium lega
mus Auguſtum una donatione in cellam Capitolini Iouis ſedecim millia pōdo auri,
& quingenties ſeſtertium contuliſſe. Quare lectionis fides ſit penes uetuſta exempla
ria,ſi uſquam eſſe poteſt hodie: uerborum autem interpretatio ſit penes antiquitatis
Pli. hiſto ſtudioſos. Admirari nunc Plinium ſubit, ſæpeq; in hoc opere ſubibit, qui res tot me-
ria morabiles omnis æui memoriæ prodere concupiuit, ſi per tot ſeculorum cariem, in-
curiam,ignorantiam,& compēdiariæ ſcriptionis diſcrimina, pertinax exemplarium
fides ad nos euadere potuiſſet:ut ſiquando multis adnitentibus, & inuentis uetuſtio
ribus libris reſtitui potuerit,unum eum auctorem ſtudioſi harum literarum habeant,
cui totius propè uetuſtatis cognitionem explicatam acceptam referre poſſint: utiq;
quod ad eas res pertinet, queis inter ſcribēdam rerum geſtarum hiſtoriam locus eſſe
non ſolet.Cuius rei reputatio magnum mihi negocium in hac commentatione exhi
buit:cum res partim conclamatas, partim etiam elatas tot doctorum hominũ præiu-
dicio,ſemianimes à rogo referri poſſe atq; etiam à tumulo non diffiderē.Ne quid au-
tem cōminiſci uidear,penes me futura antiqua exemplaria profiteor,ut nulli non adi
re liceat,quem quidem initiatũ his ſacris eſſe ſenſero.Credibiles fortaſſe has ſummas,
atq; etiam omnino credibiles facit locus Suetonij in Veſpaſiano his uerbis,Sunt con
trà qui opinētur ad manubias & rapinas neceſſitate compulſum ſumma ærarij fiſciq;
inopia,de qua teſtificatus ſit initio ſtatim principatus, profeſſus quadringenties mil-
lies opus eſſe ut Reſp. ſtare poſſet. Si enim Veſpaſianus ſperauit ſe quadringēties mil
lies ſeſtertium cogere poſſe ad inſtaurandā dignitatē Imperij Romani,quę à Nerone
& ſucceſſorib.per luxus inuſitatos exhauſto ærario conciderat: & ſi tantũ auri argen
tiq; eſſe ſub imperio Rom.potuit,ſimillimam ueri eſſe poteſt,eo tempore quo impe-
rium Romanũ in ſenatus auctoritate & populi poteſtate ſitum erat, potuiſſe ex Oriē
tis Africæq; ſpolijs,& uectigalium reſiduis, quartam eius ſummæ partē in ærario coa
ctam eſſe. Maxima enim ſuperiorum ſumma non excedit centies millies ſeſtertium,
id eſt bis millies & quingenties centena millia aureorum noſtrorũ. Hæc adnotauiſſe
non ab re fuit,ut arbitror, etſi nihil habui quod hoc loco ſtatuerem. Exiſtet enim for
taſſe aliquis q uetuſtis exēplarib.diligēter euolutis,uel ueriſimiliora inueniet,uel cō-

menta-

mentationi noſtræ faſtigiū imponet, admonitione hac noſtra extimulatus. Magnam autem eſſe ſummam pecuniæ quam Cæſar ex ærario protulit, ex calculo intelligere licet. Si enim X V. millia laterum aureorum fuerunt, non dubito centum & quinquaginta millia pondo auri fuiſſe, cum quilibet laterculus decem pondo minimum fuerit: qua ratione fiunt aureorum ſolatorum centies quinquagies centena millia. Si autem huic ſummæ, argenti æſtimatio addatur, cum eo quod in numerato fuit, immēſa fiet ſumma. quod uerò in uulgaris exemplaribus & quibuſdam antiquis legitur, & numero pondo trecenta, omnino corruptum eſt. numeratam enim pecuniam non libris ſed ſeſtertijs ſignificabant antiqui. Appianus in ſecundo bellorum Ciuilium, Theſauros (inquit) à nemine contactos uſque in illum diem, militibus rapere conceſſit, quos olim execratione propoſita conditos fuiſſe memorant, ut niſi in tumultu belli Celtici non promerentur. Ex quibus uerbis intelligimus Cæſarem uſq; ad fecem ærarium exhauſiſſe. quanquam Plinius dicat tunc ærarium locupletiſſimum fuiſſe, ſed intelligimus prælibatum à Pompeio & ſenatu. Tranquillus & Plutarchus de hoc ſiluerunt, ut & ipſe Cæſar in Commentarijs ſuis. Lucanus in III. Pharſaliæ de hoc loquens ita inquit, — *Sanctius ærarium à Cæſare expilatū*

Tunc conditus imo
Eruitur templo multis intactus ab annis
Romani cenſus populi, quem Punica bella,
Quem dederat Perſes, quem uicti præda Philippi:
Quicquid parcorum mores ſeruaſtis auorum,
Quod dites Aſiæ populi miſere tributum,
Victoriq; dedit Minoia Creta Metello:
Quod Cato longinqua uexit ſuper æquora Cypro:
Tunc Orientis opes, captorumq; ultima regum,
Quæ Pompeianis prælata eſt gaza triumphis,
Egeritur: triſti ſpoliantur templa rapina:
Pauperiorq; fuit tunc primum Cæſare Roma.

Quibus uerbis magna uis auri argentiq; ſignificatur. Sic autem ut diximus, hic Plinium locutum eſſe credo, coniecturam ex alijs auctoribus faciens, & ex alijs ipſius locis. argumento erunt etiam ea quæ poſtea dicentur à nobis, ſi quis diligenter animaduertat. Hanc autem deprauationem exemplarium induxit antiquorum librariorum inſtitutum, qui numeros & ſummas ſua quanq; notula ſcribebant. aliter enim ſeſtertios nummos, aliter ſeſtertia, aliter ſeſtertiûm gignendi caſu notabant, aliter libram & talentum, aliter & denarium: & mille & millies non eodem modo: Quare per tot ſecula ueri rerum numeri alijs atq; alijs ſubinde traducibus exemplarium inſerti, ad noſtram auorumq; memoriam peruenire non potuerunt, præſertim accedente librariorum culpa, qui pleraq; oculis ſolis, pauca etiam mente tranſigunt. Age quis illud libri octaui tueri poſſit? Metellus Scipioni triclinaria Babylonica octingentis millibus uęniſſe iam tunc poſuit in capitalibus criminibus, quæ Neroni principi quadringentis millibus ſeſtertiûm nuper ſtetere. Si ſtragula Babylonica octingentis millibus ab homine priuato comparata ſunt, quo'nam modo memorabile eſt Neroni principi profuſiſſimo quadringentis millibus ſtetiſſe? In antiquis duobus exemplaribus quadringenties ſeſtertium legimus: in uno antiquiſſimo quadringentis, ſed ita, ut conſpicuè deletilem membranæ locum cerneres, & quadringenties principio fuiſſe intelligeres. Eſt alioquin locus non uno aut altero uerbo corruptus. in antiquorum enim nullo capitalibus criminibus legitur, ſed uel in Catonis, uel in Capitonis: nec poſuit ſed ponit, nec Scipioni ſed Scipio in recto. locus igitur ſic reſtituendus, Metellus Scipio triclinaria Babylonica ſeſtertiûm octingentis millibus uęniſſe iam tunc ponit in Capitonis criminibus, quæ Neroni principi quadringenties ſeſtertium nuper ſtetere. hoc ſenſu, ut Metellus Scipio Capitonem accuſauerit, & ei obiecerit quòd triclinares tapetas quibus triclinia uel ſternebantur, uel obtendebantur, uiginti millibus aureorum noſtrorum parare auſus eſſet, quæ tamen poſtea Nero decies centenis millibus parauiſſet ad ornatū aureæ domus. Capitonis Coſſutiani — *Numerorū deprauatorum ratio* — *Inſigne precium tricliniarium Babylonicorum* — *Capito*

meminit

meminit Tacitus libro decimoſexto. Crimina, inquit, obliterari non ſinebat Capito
Coſſutianus, præter animam ad flagitia præcipitem, inimicus Thraſeæ, quòd aucto-
ritate eius concidiſſet, iuuantis Cilicum legatos dum Capitonem repetundarum in-
terrogant. cuius accuſationis meminit etiam Iuuenalis Satyra octaua, Capitonem Ci
licum piratam uocans: ſed de hoc Capitone intelligi dictum Plinianum non poteſt,
quia & is Thraſeam Pætum reum peregit ſub Nerone, quo nomine quinquagies ſe-
ſtertium premij loco tulit. Accuſatoribus (inquit Tacitus) Eprio & Coſſutiano, quin
quagies ſeſtertium ſingulis, Oſtorio duodecies, & quæſtoria inſignia tribuunt. Quo
ex loco intelligere poſſumus quàm ille ſceleratiſſimus princeps, etiam perditus luxu
& prodigentia fuerit, qui duobus calumniatoribus ad accuſandum uirum egregium
ſubornatis, ducenta quinquaginta millia coronatorum dederit, id eſt, centies ſeſter-
tium. Semel in uniuerſum teſtatus ſum, me ita in hoc tempore locuturum, quaſi iam
olim coronati noſtri percuſſi fuerint, ut expeditius tranſigere hoc negotium poſſim.
Capitonis Fonteij meminit Horatius in primo Sermonũ, æqualis Mecœnatis. Hunc
igitur uel patrem eius Metellus hoc nomine accuſaſſe uidetur. Capitalem autem lu-
xum Romæ fuiſſe non comperimus, ne exilio quidem mulctatum, tametſi probroſè
obijci ſolitum, ut de L. Craſſo uidebimus. Quare Tranquillus de Cæſare adhuc priua
to loquens, Tabulas operis antiqui ſemper animoſiſſimè comparaſſe eum multi pro
diderunt: ſeruitia recentiora politioraq́ immenſo precio, & cuius etiam ipſum pude-
ret ſic, ut rationibus uetaret inferri. Quo modo igitur capitalibus uerbum apud Pli-
Plinij locus nium congruere poteſt? Vtinam autem eo in loco Plinius per omnia emendari poſ-
ſet, ut in eo quod ſequitur in eodem capite, Vidimus iam & bidentium uellera pur-
pura cocco conchylio ſeſquipedalibus libris infecta, uelut illa ſic naſci cogente luxu
ria. Ego ut uiuentium non bidentium lego, ſic ſenſu expoſcente: ita ſeſquipedales li-
bras non intelligo. Quòd ſi labris legamus, tamen ſeſquipedalibus non congruit. Po
tius igitur ſeſquipondialibus legendum cenſuerim, eo ſenſu fortaſſe, ut libræ purpu-
Purpuræ precium ræ & conchylij centenis & quinquagenis drachmis conſtarent. Nam de precio pur-
puræ loquens libro nono ita inquit, Nepos Cornelius qui diui Auguſti principatu
obijt, Me (inquit) iuuene uiolacea purpura uigebat, cuius libra denarijs centum uęni
bat, nec multo poſt rubra Tarentina. Huic ſucceſſit dibapha Tyria, quæ in libras de-
narijs mille non poterat emi. Hac Lentulus Spinter ædilis curulis primus in prętexta
uſus improbabatur: qua purpura quis non iam, inquit, triclinaria facit? Spinter ædilis
Dibapha fuit Cicerone Conſule. Dibapha tunc dicebatur, quæ bis tincta eſſet, uelut magnifi-
co impendio: qualiter nunc omnes penè commodiores purpuræ tinguntur. Quod ſe
quitur, corruptum eſt, In conchyliata ueſte cætera eadem ſine buccino, præterq́ ius
temperaturæ æquè pro indiuiſo humani potus excremento dimidia, & medicamina
adduntur. Vbi ſic legendum cenſeo, Vis temperatur aqua. Sed ex uerbis Plinij, pur-
Cocci preciũ puræ & conchylij precia magna apparet fuiſſe. Coccus autem quo hodie utimur in la
neis ueſtibus, non excedit in libras ſingulas noſtras binos aureos: quòd uerò in ſeri-
Cramesinum ca ueſte crameſinum appellant, non abſimile eſt cocco, radicibus adhærens cuiuſdã
herbæ in Germania: nec excedit quaternos ducatos in libras, ut negociatores noſtri
aiunt. Ex quo apparet multo precioſiores, & maioris luxus ueſtes antiquorũ fuiſſe.
Purpura hodie negociatoribus ignota eſt, etiamſi Damaſci in uſu eſſe quidam affir-
mant: ſed precium antiquis precijs non reſpondet, Athenæus libro duodecimo Di-
pnoſophiſtôn de luxu Ionum loquens, Theopompus autem (inquit) libro decimo
quinto auctor eſt mille uiros Colophoniorum per urbem errantes uideri ſolitos in
ueſte purpurea, quod regibus tam rarum erat, & magno ſtudio affectatum. purpura
enim argento rependebatur. ὅπερ καὶ βασιλεῦσι σπάνιον τότ' ἦν καὶ περισπούδαστον. ἰσοστάσιος
γὰρ ἦν ἡ πορφύρα πρὸς ἀργύριον ἐξεταζομένη. Cicero in Philippica ſecunda, Conchyliatis
Cnei Pompeij periſtromatis ſeruorum in cellis lectos ſtratos uideres. Quamobrem
deſinite mirari hæc tam celeriter eſſe conſumpta. nõ modò unius patrimoniũ quam-
uis amplum, ut illud fuit: ſed & urbes & regna tãta nequitia deuorare potuiſſet. Tran
quillus in Nerone, Et cum interdixiſſet uſum amethyſtini ac tyrij coloris, ſummiſiſ-
ſetq́ qui nundinarum die pauculas uncias uenderet, pręcluſit cunctos negociatores.

Quo in loco perculit lego, id eſt, fortunis euertit. De hac Plinius ita inquit libro ſu-
pradicto, Non eſt ſatis abſtuliſſe gemmæ nomen Amethyſtum: rurſum abſolutus in-
ebriatur Tyrio, ut ſit ex utroq; nomen improbum Tyriamethyſtus. Olim etiam pur-
pura, id eſt, ſanguis piſciculi, cum cocco quo nunc utimur, miſcebatur. id quod idem
auctor teſtatur his uerbis, Quin & terrena miſcere, coccoq; tinctum Tyrio tingere,
ut fieret his byſſinum. Vbi priſca exemplaria his ſchymum habent: quare hyſginum
lego, ex eodem Plinio libro 35. in mentione purpuriſſi. Et ex Vitruuio libro octauo *Plin. locus*
his uerbis, Fiunt etiam purpurei colores infecta creta rubiæ radice, & hyſgino. Purpu *Purpura inſigne imperatorum Romanorum*
ra, inſigne Romanorum Imperatorum fuit. Plutarchus in Craſſo, Fertur eo die Craſ-
ſum non purpureum (ut Romanorum Imperatorum mos erat) ſed atrum paludamē-
tum indutum ad milites proceſſiſſe. Quapropter purpura pro ſummo magiſtratu po-
nitur à Plinio libro decimo, cap. 21. de gallis loquente, Vt planè dignæ aliti tantum *Purpura pro magiſtratu ſummo*
honoris tribuat Romana purpura. Et ideo imperio Romano ad monarchiam dedu-
cto, principes ipſi, qui etiam (ut olim) Imperatores dicebantur, quoniam regium no-
men Romę infauſtum inuiſumq; erat: purpuram pro inſigni imperatorio ſeruauerūt,
ut auctor eſt Capitolinus in Maximinis, & in Gordiano. Plinius lib. uigeſimoſecun-
do paludamentum imperatorium cocco tinctum fuiſſe dicit, his uerbis, Iam uerò infi
ci ueſtes ſcimus admirabili ſucco: atq; ut ſileamus Galatiæ, Africæ, Luſitaniæ granis
coccum Imperatoris dicatum paludamentis, tranſalpina Gallia herbis tyrium ac con
chylium tingit, omneisq; alios colores, nec quærit in profundis murices, ſeſe obijciē-
do, dum præripit, eſcam beluis marinis. In titulo De ueſtibus holobryzis, uel holoſe-
ris, nunc murex, nunc conchylium, nunc purpura uocatur, qua ſolus princeps utitur.
Hæc obiter dicta ſint propter uerbum ſeſquipedalibus, quod in Plinio corrupiū eſſe
apparet. Seſquipondium autem ſic Latinum eſt, ut dipondium, & centipondium: ſeu *Seſquipondium*
centumpondium apud M. Catonem, & Plautum. Eſt & aliud ibidē ulcus, quod quia
perſanare non poteram, ne attingere quidem potius eſſe duxi. Cęterùm quod de cē-
ſu ſenatorio & equeſtri diximus, non mirum uideri debet, ut Romæ ſenator eſſe non *Cenſus equeſtris ſenatoriusq;*
potuerit, qui minorem cenſum triginta millibus coronatorum in cēſu habuerit. Hoc
enim ſtatutum eo demum tempore fuiſſe uidetur, quo imperium Romanum in A-
ſiam tranſijt, aut certè extra Italiam promotum eſt. Quare Plinius lib. 14. luxuriam *Luxus Romanorum*
poſteriorum temporum, & rerum honeſtarum incuriam inſectans, Reges (inquit) in- *Pli. locus*
numeri honore artium colebantur, & in oſtentatione has præferebant, opem & im-
mortalitatē ſibi per illas prorogari arbitrantes. quare abūdabant & pręmia & operę
uitæ. poſteris laxitas mundi, & rerum amplitudo damnum fuit, poſtquam ſenator cē-
ſu legi cœptus, iudex fieri cenſu, magiſtratum ducemq; nil magis exornate quàm cen
ſus, poſtquam cœpere orbitas in auctoritate ſumma & potentia eſſe, captatio in quę-
ſtu fertiliſſimo, ac ſola gaudia in poſſidendo: peſſum iere uitæ precia, omneſq; à maxi
mo bono liberales dictæ artes, in contrarium cecidere, ac ſeruitute ſola profici cœ-
ptum, eodem tamen habendi, quò eat ſpes, omnium tendente uoto. Sic enim legen-
dum cenſeo ex uetuſtæ lectionis obſeruatione, licet in exemplaribus quæ circunfe-
runtur, aliter extremum membrum legatur. Iudicem autem fieri cenſu Plinius ideo di
xit, quòd equites etiam iudices uocabantur, propter equitum decurias quæ ex eque-
ſtri ordine erant. Idem lib. 33. Laquearia, quæ nunc & in priuatis domib. auro tegun-
tur, poſt Carthaginem euerſam primò inaurata ſunt in Capitolio, cenſura L. Mum-
mij, inde tranſiere in cameras, in parietes quoq;, qui iam & ipſi tanquam uaſa inau-
rantur, cum ſua ætas uaria de Catulo exiſtimauerit, quòd tegulas æreas Capitolij in-
auraſſet primus. Idem paulo ſuperius, Et nos fecimus quæ poſteri fabuloſa arbitren-
tur. Cæſar qui poſtea Dictator fuit, primus in ædilitate munere patris funebri, omni
apparatu arenæ argenteo uſus eſt, ferasq; argenteis uaſis inceſſere tum primum ui-
ſum, mox (quod etiam in municipijs æmulantur) Caius Antonius ludos ſcena argen
tea fecit. idem Lucius Muræna. Item paulo inferius, Claudij ſucceſſor Nero Pompeij
theatrum operuit auro in unum diem quo Tiridati Armeniæ regi oſtenderet. Et
quota pars ea apparatus fuit aureæ domus ambientis urbem? Idem Plinius lib. 29.
de medicis loquens, Multos prætereo medicos, celeberrimoſq; ex ijs Caſſios, Car-

pctanos, Aruncios, Albutios, Rubrios CCL. ſeſtertia annua mercede ijs fuere apud
principes. quintus uerò Stertinius imputauit principibus quod ſeſtertijs quingenis
annuis contentus eſſet. ſexcena enim ſibi quæſtu urbis numeratis domibus oſtende-
Stipendium bat. CC. & L. ſeſtertia, id eſt, ſex millia ducentos quinquaginta aureos annua merce
medicorum de celebres multos medicos Romæ à principibus habuiſſe dicit, Stertinium uerò e-
Romæ tiam ſummam altero tāto maiorem, hoc eſt duodena millia quingētenos, cum priua
to quæſtu & urbico denaquina millia cogere poſſet. Quapropter hoc etiam imputa-
bat principibus, quòd centum ſeſtertia quæſtus eorum gratia contemneret. Sequitur
apud Plinium, Par & fratri eius merces à Claudio Cæſare infuſa eſt: cenſuſq; quanq;
exhauſtis opibus Neapoli exornata ita auctus, ut hæredi ſeſtertia CCC. relinqueret,
quadringena Aruncius ſolus. Sic locum legit Hermolaus Barbarus, quibuſdam uer
Plin. locus bis contra fidem exemplarium additis: quod diuinare eſt, non emendare. Ego ex ue-
tuſtæ lectionis obſeruatione ſic legendum cenſeo, Cenſuſq; quanq; exhauſti operi-
bus Neapoli exornata, hæredi ſeſtertium trecenties reliquere, quantum Athena, id
eſt, Aruncius ſolus. Vt intelligamus Aruncium cognomento Athenam dictum. Sen
ſus eſt autem non qualis ab Hermolao ponitur, ut trecenta duo fratres reliquerint hę
redi, quod Plinius pro re prædicanda poſuit, ſed trecenties, quæ centuplicato maior
Omnes recē eſt pecunia, hoc eſt ſeptingenta quinquaginta millia. In quo inſignis fuit & concors
tiores in ha- noſtra auorumq; memoria omnium hallucinatio, ut antea dictum eſt: qui neſcio quo
rum rerum fato uelut iure quodam ſic errore recepto, omnes uniuerſiq; pedib. ierunt in eius ſen-
ignorātia cō tentiam, quem primum horum uerborum intelligentia fefellit. Quanq; partim eo-
cordes fue- rum rem egregiè Latinam multis in partibus geſſerint, partim Græcorum penetralia
runt atq; etiam adyta reſerarint, ut acriore ui animi atq; ingenij quàm ego, ſic maiore ope-
ræ precio. Quo nomine ſimul eorum memoriam & colo & ueneror, ſimul eorū mo-
numentis propemodum acceptum fero quicquid literarum ſtudio doctrinæ (quan-
tula in me eſt cunq;) aſſecutus ſum. id quod eo magis ex animi ſententia dico, quòd
nullius docti uiri quicquam eo nomine uoci debeo, quod quidem à prælegente acce
perim, ut Phemius ille Homericus, qui ſeſe autodidacton uocat: alioquin & doctorū
obſeruantiſſimus, & omnia eorum cauſa cupiens. Sed ſic fuit fatum meum, ut mihi
tantum & libris operam ſatis multam, præceptoribus longè rariorem quàm tonſori-
Dolet Budæo bus dederim. Cuius ſortis & ſi magnopere me pœnitet, interdum etiam ſuppudet,
quod nullum quod tamen celare pleroſq; non poſſum, palam omnibus fateri non erubeſco, utiq;
prælectorem cum ea re commemoranda argumentum mihi ueniæ pręſtruere uidear. Iuuat igitur
aut præce- doctiſſimorum hominum luculentam culpam in rebus arduis meminiſſe, non quòd
ptorem na- uendibilius inuentum meum ea re fieri ſperem, ſed quò mihi, iure etiam optimo, ue-
ctus ſit niam erratorum haud dubiam ſpondeam, præſertim ſi nec inauſpicato conatu nec ir-
rito in communem ſtudioſorum cauſam incubuiſſe inueniar. Sequitur eodem loco
Plinij, Tum Crinas Maſſilienſis arte geminata, ut cautior religioſiorq;, ad ſiderū mo-
tus ex ephemeride mathematica cibos dando, horaſq; obſeruando, auctoritate eum
præceſſit, nuperq; ſeſtertia C. reliquit, muris patriæ, mœnibus quoq; alijs penè nō mi-
Plin. locus nori ſumma extructis. Lego ſeſtertium centies, non ſine uetuſtæ lectionis adſtipula-
tu: alioquin quó nam modo centum ſeſtertia ſufficere mœnibus Maſſiliæ poſſent?
aut cur Plinius magnam hanc ſummam eſſe diceret? Sequitur ex eodem cap. Per quę
effectum eſt, ut nihil magis prodeſſe uideretur, quàm multitudo graſſantium. neq; e-
nim pudoris æmuli precia ſummittūt. notum eſt ab eodem Charmide unum ægrum
ex prouincialibus ſeſtertijs ducentis conductum, Archontio uulnerum medico ſe-
ſtertijs centum condemnato ademiſſe Claudium principem, eidemq; in Gallia exu-
lanti & deinde reſtituto acquiſitum nō minus intra paucos annos. Lego, Neq; enim
pudor, ſed æmuli precia ſummittunt, & Archontio uulnerum medico ſeſtertium cen
ties Claudium ademiſſe, bonis eius confiſcatis. Sententia enim Plinij hæc eſt, quanq;
medici Romæ multa nefariè admitterent artis ſuæ licentia, potius tamen eſſe cœpiſ-
ſe ut plures eſſent, quàm pauci: quia olim cum pauci eſſent, precia immodica aut ſti-
pulabantur ab ægris, aut quouis modo exprimebāt. nullo enim pudore deterreban-
tur ut immenſis mercedibus abſtinerent: ſed mutua (ut fit) æmulatione, minoris ope-

ras ſuas addicere tunc cœperunt, cum multi extitere medici. Cum autem uellet Plinius impudentiam flagitantium docere, Charmidis facinus tanq; exemplum improbitatis medicæ cõmemorauit, qui ægrum unum prouincialem ſanandum quinq; (ut ita dicam) millibus coronatorum conduxit. Vt autem doceret quàm quęſtuoſa tunc medicina eſſet, uulnerarium Archontium dixit ducentis quinquaginta millibus aureorum confiſcatione amiſſis, intra paucos annos totidem in exilio quęſiuiſſe. Huius dicti firmamentum erit id quod ab eodem auctore lib. 26. dicitur, ubi de lichenibus loquitur. Siquidem (inquit) certum eſt Manilium Cornutum ex Prætorijs, legatum Aquitanicæ prouinciæ, ſeſter. ducentis elocaſſe in eo morbo curãdum ſeſe. Sic enim legi debet ille locus, etiamſi aliter in chartaceis libris legatur. Præter loca ſupradicta etiam alium eodem cap. in tranſitu emendabimus. ubi enim legitur, Itaq; hercule in hac artium ſola euenit, ut cuicunq; medicum ſe profitenti, ſtatim credatur, cum ſit periculum in nullo mendacio maius. Non tamen illud intuemur: adeò blanda eſt ſpirandi per ſe cuiq; dulcedo. Lego, ſpirandi pro ſe, non ſpirandi per ſe. Hæc quæ de medicorum mercede ex hoc Plinij loco dicta ſunt à me, fide fortaſſe maiora nonnullis uidebuntur, utpote ab hodierno non modò cenſu, ſed etiam ſenſu abhorrentia. Itaque cum hæc ſcribere cœpiſſem, in mentem mihi uenit, eam me rationem in his cõmentarijs ſequi eſſe neceſſe, quam geometræ & mathematici in demonſtrandis ſpeculamẽtis ſuis inſtituerunt. Quomodo enim illi ex primis probant ordine ſequẽtia, & ſimul atq; theorema quoddam compererunt, illi ſtatim ut confecto adnectunt aſſumuntq; aliud, & illi rurſus aliud atq; aliud ſerie perpetua, cum ſequentia conſiſtere ſine antegreſſis nequeant. Nam abſq; hoc foret, res ipſi in cõmunem ſenſum haud incurrẽtes, rudibus adhuc animis approbare demonſtrareq; non poſſent, minutisq; eos aſſenſionibus uſq; adeo obſtringere, ut cum prægreſſa pro compertis habere ſe fateãtur, ſubeuntia quoq; inficiari nequeant, cum hæc ex illis neceſſariò conſtant. Vt igitur mathematicis neceſſe eſt primũ quodq; deinceps theorema ita ei qui cum diſputant approbare, ut omnem fatendi tergiuerſationem, atq; etiam dubitationem eximant: ſic nos præcedentia (ut arbitror) ueluti propoſitiones quaſdam planè demonſtratas tenemus, ex quibus hæc quæ nunc agimus, ratione non ſolùm probabili, ſed etiam prope modum neceſſaria adſtruere poſſumus. Verumenimuero quando in lectorum animis quamlibet perſuaſis (de meo enim conjecturam facio) identidem (ut ita loquar) rebellaturam hæſitationem uideo: non cõmittam, ut hactenus conteſtatis acquieſcens, non omnino compos propoſiti euadam. Spe enim decidiſſe uidebor, ſi re in iudicium hominum deducta, non protinus ſecundum nos ab omnibus pronuncietur. Equidem ut Caſtor & Pollux iudiciorum præſides obſtare mihi omni ope numineq; contendant, plures tamen ego tribus ingeniorum feram. Proinde libens facio, ut re quanq; probata, rurſus auctoribus ampliſſimis denunciem teſtimoniũ, atq; interim argumentis ualidiſſimis cauſam meam ita affirmem, ut omnem ambigentibus animis dubitationem abſtergeam. Interea exempla ad id quod agebamus citabuntur. Tacitus lib. 13. de Nerone nondum deterrimo principe loquens, Sed nobili familiæ honor auctus eſt, oblatis in ſingulos annos quingenis ſeſtertijs, quibus Meſſala paupertatem innoxiam ſuſtentaret. Aureo quoq; Cottæ & Atherio Antonino annuam pecuniam ſtatuit princeps, quanquam per luxum habitas opes diſſipaſſent. De eodem Tranquillus, Nobiliſſimo (inquit) cuiq;, ſed à re familiari deſtituto, annua ſalaria & quibuſdam quingena conſtituit. Et de Veſpaſiano, Expleuit cenſum ſenatorium, Conſulares inopes quingenis ſeſtertijs annuis ſuſtẽtauit. Si ergo ſenatores quidam Romani iam conſulares facti duodecim millia & quingentos aureos annuo ſtipendio à principibus habuerunt, cur incredibile ſit id quod de medicis dictum eſt? Artes autem hoc tempore penè dixerim damnoſas, olim non modò Romæ, ſed etiã in Aſia quæſtuoſas uel locupletatrices potius fuiſſe, auctoritatibus docebo. Iam primum idem Tranquillus de Veſpaſiano principe auaritia infami, etſi cætera penè optimo, Ingenia (inquit) & artes uel maximè fouit. Primus è fiſco Latinis Græcisq; rhetoribus annua centena conſtituit: pręſtantes poetas necnon artifices coemit. Annua centena non minus duobus millibus & quingentis aureis fuerunt: quæ ſi nunc in bre

Medicorum improbitas

Quæ dicẽda reſtant, fide maiora uidebuntur

Mos mathematicorũ in demonſtrationibus

Adnotanda ſenatorib. ſalaria conſtituta

Artes olim in precio habebãtur, quæ nunc euiluerunt

Poetarum et Rhetorũ annua ſalaria

uiario principis anniuerſario legerentur, non dico uni nomini expenſa, ſed in uniuerſum literatorum genus: prodigij inſtar eſſe crederetur, portentiq; prima quaq; occaſione procurandi, ab ijs quidem magnis uiris qui ærarium noſtrum libero penè arbitrio expenſant. Ex quo intelligere licet unde Fabius Quintilianus ſaltus illos coemerit qui à Satyrico celebrantur.

Quintiliani opes

Primus enim Romæ ex Hiſpania ueniens ſtipendium è fiſco accepiſſe dicitur ab Euſebio ſub Domitiano: quod tamen non eſſe uerum, ex dicto loco Tranquilli deprehenditur. Huius ætatis aliud eſt iudicium, præſertim in Gallia, ſuo ſibi ſuffragio à ludo poetico oratorioq; exploſa, ut antea dictũ eſt. Viginti talentis unam orationẽ Iſocrates uendidit, ut auctor eſt Plinius in ſexto, id eſt, aureorum noſtrorum duodecim millibus. Idem lib. 33. Hominum primus & auream ſtatuam & ſolidam Gorgias Leõtinus Delphis in templo ſibi poſuit, ſeptuageſima circiter Olympiade. Tantus erat docendę oratoriæ artis quęſtus. O tempora, ô mores. Iſocrates Athenis, id eſt, in urbe eruditiſſima, orationem unam tanti uendere olim potuit, quanti nunc Gallia prouinciarum locupletiſſima, eadem & doctorũ hominum egentiſſima, nec Latias nec Græcas Athenas æſtimandas eſſe putat.

Literarum precia

Et nos mirabimur ab omnibus nobis uerba dari quibuſcum negocium habemus, cum nec literas ipſi ſciamus, nec imperio eas obtinendo tuendoq; conferre quicq̃ aut conducere putemus? Thucydidem imperatorem Athenienſes (inquit idem Plinius) in exiliũ egere: rerum conditorem reuocauere: eloquentiam mirati, cuius uirtutẽ damnauerant. Thucydides ab exilio publico decreto reuocatus eſt, ut hiſtoriam ſcriberet quæ nũc extat. Nunc uerò Quis dabit hiſtorico quantum daret acta legenti? Vt inquit ille Satyrographus.

Thucydides ab exilio reuocatus ob hiſtoriam quã condidit

Vnde fit ut res à maioribus noſtris geſtas tam cõmemorare poſſimus, quàm terra editi homines auos citare ſuos. Quanq̃ non magnopere fortaſſe refert noſtri temporis res geſtas obliuione tranſmitti, qui nihil aut pauca literis celebranda geſſimus: certè multa ſilentio potius mandanda ſunt. Quo minus mirum eſt ſummos rerum noſtrarum arbitros nullo in numero beneficiariorum habere inſtituiſſe literatos homines, ut qui res geſtas prodere æternæ memoriæ gaudeant. Alexander Magnus inter ſpolia Darij Perſarum regis unguentorum ſcrinio capto, quod erat auro gemmiſq; ac margaritis precioſum, uarios eius uſus amicis demonſtrantibus, quando tædebat unguenti bellatorem & militia ſordidum, Imò Hercule (inquit) librorum Homeri cuſtodiæ detur: ut precioſiſſimum humani animi opus quàm maximè diuiti opere ſeruaretur. Idem Pindari uatis familiæ penatibuſq; iuſſit parci cum Thebas caperet. Ariſtotelis philoſophi patriam condidit, tantæq; rerum claritati tam benignum teſtimonium miſcuit. Auctor idem Plinius.

Alexander Homeri Pindariq; cultor

Diu addubitaui an id quod ſequitur, adderem. Veritus ſum enim ne temporum noſtrorum iniquitas fidem hiſtoriæ derogaret, in cachinnoſq; tandem res memorabiles abirẽt. Ad extremum tamen literarum amor, & ueri admiratio peruicit ut adſcriberem. Apud Athenæum lib. 9. Dipnoſophiſtarum Laurentius uir Romanus unus eorum ita inquit, de tetrace aue loquens, Νομίζωμ δὲ καὶ πρὸ τοῦ ἀρισοτέλη μνήμης ἠξιῶσθαι τὸ ζῶομ ἐν τῇ πολυταλάντῳ πραγματείᾳ (ὀκτακόσια γὰρ εἰληφέναι τάλαντα παρὰ ἀλεξάνδρου τὸμ σταγειρίτην λόγος ἔχει εἰς τὴν περὶ τῶν ζώων ἱστορίαν) οὐδὲν εὗρομ περὶ αὐτοῦ λεγόμενον. Ego autem exiſtimans uirum doctiſſimum Ariſtotelem dignam hanc auem putaſſe de qua mentionem faceret, cum tractatum illum eius tot talentis æſtimatum adijſſem (nam Stagiriten ipſum octingenta talenta ab Alexandro accepiſſe fama eſt ob hiſtoriam animalium) nihil quicquam in eo de ea aue inueni. His Athenæi uerbis elogium habemus ſummi regis Alexandri ad doctrinæ literarum indicaturam, qui unum tractatum Ariſtotelis præceptoris ſui quadringentis & octoginta millibus aureorum noſtri temporis æſtimauit ac redemit. De hoc loquens Plin. lib. 8. ita inquit, Ariſtotelem in his magna ſecuturus in parte, præfandum reor: Alexandro Magno rege inflammato cupidine animalium naturas noſcendi, delegataq; commentatione Ariſtoteli ſummo in omni ſcientia uiro, aliquot millia hominum in totius Aſiæ Græciæq; tractu parere iuſſa, omnium quos uenatus, aucupia, piſcatuſq; alebant, quibuſq; uiuaria, armenta, aluearia in cura erant, nequid uſquam genitum ignoraretur ab eo: quos percunctando, quinquaginta fermè uolumina illa præclara de animalibus condidit. Si quinquaginta

Præmium quod Ariſtoteles ab Alexandro accepit pro hiſtoria animaliũ

ta uolumina rectè legitur apud Plinium, non omnia ad nos peruenerunt, noſtræ tamen ætati gratulandum, quòd libri De anima, eorum præſtantiſſimi, non interciderunt. Nam innumera propemodum uolumina eum ſcripſiſſe ex Laertio nouimus. Quàm malè autem cum promis condis ærarij noſtri ageretur, ſi eius regis æmulos principes haberemus? quàm longè autem abigerentur ab aula ſorices illi Prætoriani diuiſorum aſſeclæ, qui nobis ſericati ob oculos incurrunt arroſo argento principali tumidi? O mirificam officinam, quę quãuis ſordidos homines, ſeſquimẽſe politos ad unguẽ nobis reddat. O inania, ô ingrata, ô pudẽda deniq; literarum ſtudia, quibus ad uerſis fatis nequicquam intabeſcimus: quos iſti non ſapientiæ amore captos, ſed mente potius putant. Verùm ut quod inſtat agamus, idem Plin. lib. ſeptimo, Medicinæ ſcientiam (inquit) in Theombroto Ptolemæus rex Megalenſibus ſacris donauit centum talentis, ſeruato Antiocho rege. Et lib. 29. Eraſiſtratus Chryſippi diſcipulus, Ariſtotelis filia genitus, Antiocho rege ſanato, centum talentis donatus eſt à rege Ptolemæo filio eius: ut incipiamus & præmia artis oſtendere. Eraſiſtratum & Theombrotum uel eundem fuiſſe intelligimus, uel Plinium non eundem auctorem utrobiq; ſecutum. Centum talenta, ſexaginta millia aureorum ualuiſſe poſt paulo docebimus.

Sorices Pratorij appellare uidetur Quæſtorum aſſeclas in inferioribus ædibus argentariam factitantes, & ærariorum arrodentes

Idem libro 7. Ariſtidis Thebani pictoris unam tabulam centum talentis rex Attalus licitatus eſt, octoginta emit duas Cæſar Dictator, Medeam & Aiacem Timomachi, in templo Veneris genitricis dicaturus. Candaules rex Bularchi picturam Magnetum exitij haud mediocris, pari rependit auro. In antiquis legitur, medio criſpanti quare ſic legendum cenſeo, Mediocris ſpacij, rependit auro. Nam rependere pari auro nunquam à Plinio dictum eſt. & alioqui Plinius mediocri magnitudine tabulæ, precij magnitudinem ſignificare uoluit.

Præmia medicorum memorabilia

Precia pictarum tabularum

Rependere auro, plena eſt locutio. Cicero de Orat. Cui pro Gracchi capite aurum erat repenſum. quod Plinius ipſe lib. 33. imitatus eſt his uerbis, Hæc paulatim exarſit rabie quadam, non iam auaritia, ſed fames auri: utpote cum Septimuleius C. Gracchi familiaris, auro repenſum caput eius exciſum ad Opimium tulerit, id eſt, πρὸς χρυσὸν ἀντισταθμιζομένην τὴν κεφαλὴν, uel πρὸς χρυσὸν ἰσοστάσιον.

Rependere auro

Cap. 3

Quanta autem auctoritas artibus olim fuerit, etiam ex eo conijcere poſſumus, quod idem lib. 35. inquit de Pamphilo pictore loquens, Docuit neminem minoris talento annis decem: quam mercedem Apelles & Melanthius ei dedere: & huius auctoritate effectum eſt Sicyone primùm, deinde & in tota Græcia, ut pueri ingenui ante omnia graphicen, hoc eſt picturam, in buxo docerentur: reciperetur q; ars ea in primum gradum liberalium. In uetuſtis tamen penè omnibus legitur, ut pueri ingenui omnia antigraphicen. licet hoc Hermolaus ex uetuſtis reſtituiſſe ſe dicat. Quare ſuſpicor ſic Plinium ſcriptum reliquiſſe. Ingenui omnia ante graphicen: quaſi hæc faſtigium doctrinæ puerili imponeret. quod tamen admonendi animo dictum à me exiſtimari uelim. non enim facilè mutandam eſſe ſtructuram ueterem cenſeo. Nonnihil hanc opinionem meam intendit id quod ſequitur, Semper quidem honos ei fuit, ut ingenui eam exercerent, mox ut honeſti, perpetuo interdicto ne ſeruitia docerentur. Cæterùm quod hic dicitur neminem docuiſſe minoris talento annis decem, nõ conſentaneũ mihi uiſum eſt, ut cum tanta precia tabularum legeremus apud Plinium, idem tamen docendi precium tam paruum poneret, atq; ita poneret, ut admirari nos uellet. Quare cum exemplaria antiqua adirem, reperi non annis ſed annuis legendum, nec decem, ſed XL. ut ſit, Docuit neminem minoris talentis annuis quadraginta. quanquam in antiquiſſimo ſcriptum erat quingenta, in pagella quidem, ſed in margine quadraginta. Vt minimum autem annuis decem legendum, hoc eſt aureorum ſex millibus. quod longiſſimè abeſt ab eo ſenſu qui ex impreſſis percipitur, abſurdiſſimo illo quidem, cum etiam pluris hodie pictores inſtituantur.

Artium auctoritas

Cap. 10

De honore pictura

Atqui ne decoxiſſe doctrinam eam Apelli putemus, qui tanti picturam didicit: idem auctor de eo loquens aliquanto poſt ita inquit, Pinxit & Alexandrum Magnum fulmen tenentem in templo Epheſiæ Dianæ uiginti talentis auri. digiti eminere uidentur, & fulmen extra tabulam eſſe. Immane tabulæ precium accepit aureos menſura, non numero. Velut ex ueruſtiſſimo lego, tabulæ precium in nummo accepit aureo, menſura, non numero. Viginti auri talenta, ut minimum centum ac uiginti millia au-

Lib. 35. cap. 10

reorum coronatorum ualent. quod tamen exquiſitius poſtea uiderimus. Strabo lib.
14. de Co inſula loquens, & urbe eius cognomini, In ſuburbano eſt Æſculapij templum ualde nobile, ſimulacris multis refertum: in queis eſt Apellis Antigonus. Fuit etiam pridem Venus è mari emergens, quæ nunc diuo Iulio Cæſari dicata eſt Romæ, quam Auguſtus honori patris conſecrauit, ut generis auctorem. Fama eſt Cois pro tabula centum talenta ex imperato tributo remiſſa eſſe, φασὶ δὲ τοῖς κώοις ἀντὶ τῆς γραφῆς ἑκατὸν ταλάντων ἄφεσιν γενέσθαι τοῦ προσταχθέντος φόρου. Interpres eo in loco lapſus, anadyomenen, id eſt emergentem Venerem, nudã tranſtulit, quaſi apodyomenen. Eſt enim ἀνάδυσις emerſus, cui opponitur κατάδυσις, quanquam & aliud ſignificat. Homerus,

Καρπαλίμως δ' ἀνέδυ πολιῆς ἁλὸς ἠΰτ' ὀμίχλη.

Plinius libro ſupradicto, Venerem exeuntem è mari diuus Auguſtus dicauit in delubro patris Cæſaris, quæ Anadyomene uocatur, uerſibus Græcis tali opere dum laudatur uicto, ſed illuſtrato. huius enim inferiorem partem qui reficeret, non poterat inueniri. Ego tamen ex uetuſtis melius poſſe legi puto, Verſibus Græcis tali opere dum laudatur uicto: ſed per tot luſtra huius inferiorem partem corruptam qui reficeret, non potuit inueniri. Per luſtra autem Cenſores olim ſarta tecta ædium ſacrarum tuenda locare ſolitos eſſe notum eſt. Romanorum igitur res nummaria ita propemodum conſtituta fuit. Græci drachmis, minis, & talentis uſi ſunt. Talentum multiplex fuit auctore Feſto. Atticum autem ſex millium denariorum fuiſſe dicit. τάλαντον (inquit Suidas) μνῶν ἐστὶν ἑξήκοντα. ἡ δὲ μνᾶ, δραχμῶν ἑκατόν. Talentum, inquit, minarum eſt ſexaginta, mina autem drachmarum centum. Hoc etiam legimus in uerſibus illis qui apud Priſcianum leguntur, & Fauini eſſe dictitantur,

[margin: Anadyomene Apellis] *[margin: Talentum]*

Cecropium supereſt poſt hæc docuiſſe talentum,
Sexaginta minas ſeu uis ſex millia drachmas.
Quod ſummum doctis perhibetur pondus Athenis.

Priſcianus De ponderibus, Scrupulus, inquit, ſex ſiliquæ. drachma, ſcrupuli tres. uncia, drachmæ octo, ſcrupuli XXIIII. unciæ XII. libra. Libra uel mina Attica, drachmæ LXXV. Libra uel mina Graia, drachmæ XCVI. talentum Athenienſe paruum, minæ ſexaginta. magnum, minæ LXXXIII. & unciæ quatuor. Ad hoc probandum citat Liuium, ſed quoniam uerba Liuij apud Priſcianum corrupta leguntur, ab auctore ipſo repetenda ſunt, qui lib. 4. De bel. Maced. de Tito Quintio loquens Græciæ liberatore, Ingens (inquit) numerus erat bello Punico captorum, quos Annibal, cum à ſuis non redimerentur, uenundederat. Multitudinis eorum argumentum eſt quod Polybius ſcribit, centum talentis eam rem Achæis ſtetiſſe, cum quingentos denarios precium in capita, quod redderetur dominis, ſtatuiſſent. Mille enim ducẽtos Achaia ea regione habuit. Hactenus Liuius. Ex cuius uerbis intelligimus in centum talentis millies ac ducenties quingentos denarios eſſe, hoc eſt ſexcenties mille. quod perinde eſt ac ſi dicas centies ſex millia denariorum. Ita planum fit in quolibet talento ſex millia denariorum fuiſſe, cum centeſima pars eius ſummæ ſint ſex millia. Rem per ſe odioſam, quàm potui facillimè explicui, ſicq; ubiq; facturum me comparaui: ne qui hunc librum in manus ſumpſerint, identidem neceſſe habeant eo tantiſper depoſito palimpſeſtum ſumere. ſic appellant tabellam deletilem qua calculatores utuntur, quanquam Cicero pro charta utitur deletitia. Addit hoc Priſcianus, Denarios eo tempore nummos argenteos fuiſſe ſiliquarum pondere uicenarum quaternarum: id quod Liuius in eo libro oſtendit de triumpho eiuſdem Quintij loquens, his uerbis, Signati argenti octoginta quatuor millia fuere Atticorum, tetrarchiam uocant, trium ferè denariorum in ſingulis argenti eſt pondus. Quo in loco Liuij non tetrarchiam, ſed tetradrachma lego: non ex Priſciano, apud quem inanis areola pro hoc uerbo relicta eſt, ſed ex Cicerone, & Polluce libro nono De uocabulis rerum ad Commodum Cæſarem: qui auctor didrachmum, tridrachmum & tetradrachmum nomiſmata olim fuiſſe tradit, eumq; nummum ab Athenienſibus bouem appellatum eſſe ab eius pecudis nota, indeq; ficta ab Homero arma hecatombœa & enneabœa. Id etiam ex Priſciano ſatis intelligi poteſt, qui nummos illos Atticos fuiſſe ſcribit duarum & ſeptuaginta ſiliquarum. Idem Liuius (inquit ille) oſtendit lib. XXXVII.

[margin: Palimpſeſtos] *[margin: Didrachmũ. Tetradrachmum]* *[margin: Arma hecatombœa]*

ab

ab Vrbe condita magnum talẽtum Atticum octoginta habere libras & paulo plus, cum ſupradictorum computatio manifeſtet octogintatres libras & quatuor uncias habere talentum, quod eſt denariorum ſex millium. Liuij uerba hæc citat, Talentum ne minus pondo LXXX Romanis ponderibus pendat, uel ſic decreuit ſenatus, ut non plus quàm ternæ libræ & quaternæ unciæ ſingulis talentis deſint. Hactenus Priſcianus. Cuius computationem ſic accipio (nihil enim aliud addidit) cum unũquodque talentum ſex millia denariotum penderet, octo quoq; millia drachmarum pepẽdiſſe ratione prædicta. Hæc octo millia ſi in centenarios partiaris, octoginta utiq; libras centenarias habebis. Atqui cum libra antiqua quam Liuius ſecutus eſt, drachmarum fuerit ſex & nonaginta, ſupererunt quater octoginta drachmæ, id eſt trecentæ & uiginti: ex quibus ratione dicta tres libræ conficiuntur, & inſuper tertia pars libræ, id eſt duæ & triginta drachmæ. Ita in talenta ſingula ternæ libræ cum triente tribuuntur ultra octoginta libras. Sciendum autem (inquit ille) quòd ſecundum Liuij computarionem centum minæ Atticæ, quarum ſingulæ LXXV. drachmas habent, faciunt talentum magnum. minus autem talentum ſexaginta minæ ſecundum Dardanum faciunt. Maius autem & minus fuiſſe docet Terentius in Phormione cum inquir, Si quis daret talentum magnum. Italica autem mina drachmas habet (ut ſuprà dictum eſt) nonaginta ſex, quæ libra eſt XII. unciarum, hoc eſt denarij LXXII. Qua computatione LXXXIII. libræ Romanæ, & quatuor unciæ, quod magnum talentum eſſe diximus, centum minas Atticas faciunt. Seneca in X. Epiſtolarum ad Nouatum, XXIIII. ſeſtertia (inquit) id eſt talentum Atticum paruum. XXIIII. enim ſeſtertia, ſexaginta libras habent. Hactenus apud Priſcianum legitur. Quo dicto Priſcianus ipſe ſibi contrarius eſt. Hac enim ratione talentum magnum ſeptem millia & quingentas tantum drachmas habuiſſe probatur, quod Liuij ſupradicta ratione octo millia habebat. Quippe cum ſingula tetradracbma, id eſt quarernarum drachmarum nummos, ternis denarijs æſtimauerit, ſena quoq; millia denariorum octonis millibus drachmarum æſtimauit. At hoc quàm ſit conſentaneum cum poſtremo dicto, uideamus. In promptu eſt enim unicuique uidere, cum centum libræ centenariæ decem millia drachmarum ualeant, ſi inde quartam partem eximamus, ut libræ iam ſint ſeptuagintaquinque drachmarum, non plus quàm ſeptem millia & quingentas drachmas talentum ualiturum, quod tamen Liuiana computatione octo millia ualuit. Iam uerò octogintatres libras per numerum drachmarum, id eſt nonagies ſexies multiplicemus, fient in ſumma ſeptem millia nongentæ ſexaginta octo drachmæ. his ſi trientem ſupradictum, id eſt duas & triginta drachmas addiderimus, quæ ex quaternis illis exuberantibus uncijs fiunt, numerum omnino octo millium habebimus. Quare manifeſta eſt hallucinatio in calculo ſupradicto: quem Priſciani eſſe ideo non credo, quòd in tribus libris antiquis quos uidi, tractatus ille non uiſitur, uno etiam antiquiſſimo. Centum igitur minæ Atticæ talentum magnum ut fecerint, non id talentum erit cuius Liuius loco ſupradicto meminit: ſed Euboicum fortaſſe,

Euboicum talentum

de quo idem Liuius libro eodem ſic inquit, de pace loquens cum Antiocho facta, Europa abſtinete, Aſiaq; omni quæ cis Taurum montem eſt, decedite. Pro impenſis deinde in bellum factis, quindecim millia talentûm Euboicûm dabitis: quingenta præſentia: duo millia & quingenta cum ſenatus populuſq; Romanus pacem comprobauerit: mille deinde talenta per duodecim annos. Quid ſit autem Euboicum ta lentum, docet Feſtus his uerbis, Euboicum talentum nummo Græco ſeptem milliũ & quingentorum ciſtophorûm eſt: noſtro, quatuor millium denariorum. Ciſtophorum autem crebra eſt mentio apud Liuium, ut libro eodem in triumpho L. Scipionis,

Ciſtophori Liuij locus

Tulit in triumpho argenti pondo cẽtum trigintaſeptem milia. Er paulo ſuperius de nauali triumpho L. Aemilij, Pecunia translata nequaquam tanrà pro ſpecie regij triumphi. Tetracina Attica CCXXXIII. millia. Ciſtophori CCCXXXII. millia. In ſuperiore exemplo non tettacinum & ciſtophori lego, ſed tetradrachmûm & ciſtophorûm genitiuo caſu. In hoc autem tetradrachma & ciſtophori: & ubiq; apud Liuium ſic emendandum cenſeo. Tetracinum enim quid ſit, nemo, ut arbitror, nouit. Nec tamen dictum Feſti conuenit cum ratione Liuiana, quæ talentum ſex millium

denariûm facit. Niſi etiam corruptum numerum apud Feſtum aliquis ſuſpicari ma-
lit. quanquam alioquin Feſtus ipſe ſibi non conſtat, qui alibi talentum Atticum ſex
millium denariûm facit, Rhodium ciſtophorûm quatuor millium: alia etiam genera
ponens nihil ad rem pertinentia. Quare potius adducor, ut talentum apud Liuium
ſit octogenarium, & proportionem epitriton habeat, id eſt ſeſquitertiã, uel ut alij lo-
quuntur, tertiariam ad talẽtum Atticum minus, quod ſexagenarium eſt. Sic enim ra-
tio quadrabit, ut quam proportionem denarius ad drachmam habuiſſe dicitur, ean-
dem Liuianum talentum ad uulgare, id eſt ad Atticum habeat. Libras nunc cente-
narias intelligi uolo. Nam quod apud Priſcianum legitur, ut talentum minus ſexage
narium ſit, & libræ eius ſeptuagintaquinq; drachmarum, nullo auctore cõfirmari po
teſt. Cum enim Suidas, Pollux, Feſtus, Græci & Latini talentum Atticum ſex milliũ
drachmarum eſſe dicant, & ſexaginta minarum, neceſſe eſt ut LX minas non Atticas
Talentum magnum ſed Græcas intelligamus, & centenarias, quæ Atticas octoginta faciunt. Talẽti mag-
ni meminit Plautus in Moſtellaria his uerbis, Si hercle nunc ferat ſex talenta magna
argenti pro iſtis præſentaria, nunquam accipiet. Locus autem ille Liuij qui apud Pri-
ſcianum citatur, non libro XXXVII. legitur, ſed XXXVIII. bis uerbis, Argẽti pro-
bi XII. millia Attica talenta data intra XII. annos penſionibus æquis. Talentum ne
minus pondo LXXX. Romanis ponderibus pendeat. Vbi tamen ordinem uerbo-
rum peruerſum eſſe credo. Non enim Latinè XII. millia talenta, ſed talẽtûm dicitur,
quomodo & alibi & in loco ſupradicto locutus eſt Liuius. Quare hîc Liuiũ ſcripſiſſe
puto, argenti probi Attica talenta XII. millia, uel Atticûm talentûm. Quòd ſi de ta-
lento dicere ulterius pergam, exitum res non inueniet: uſqueadeo de talento diuerſa
produntur & uaria ab auctoribus. Suidas & Heſychius talentum apud quoſdam cẽ-
tum & uigintiquinq; librarum fuiſſe tradunt, apud nonnullos genus fuiſſe nomiſma
tis. Non omittendum id quod Pollux inquit, talentum Atticum apud Athenienſes
Atticas drachmas capere numero ſex millia: apud alios eundem numerum, ſed ſua-
rum cuiuſq; loci drachmarum. Id quod eò pertinere poteſt, quod de talento Liuiano
dictum eſt, ſiue Euboicum ſiue aliud fuerit, ut quomodo Athenis & alibi talentũ ſex
millia drachmarum habuit uernacularum cuiuſq; loci, ſic Romæ ſex millia denario-
Talentum ſecundum Vitruuium rum habuerit, quæ tamen æquauerint pondere octo millia drachmarum. Vitruuius
libro 10. De teſtudine Agetoris Byzantij loquens, Erigebatur autem machina in al
titudinem ad diſijciendum murum circiter pedes centum. Item à latere dextra ac ſini
ſtra procurrendo perſtringebat non minus pedes centum. Gubernabant eam homi-
nes centum, habentem pondus talentûm quatuor millium, quod fit quadringenta
octoginta millia pondo. His uerbis, ſi emendatè leguntur, auctor eſt Vitruuius talen
tum centum & uiginti pondo Romana continere: quod genus proximè accedit ad
illud talentum quod Suidas & Heſychius poſuerunt. In alijs libris quadringenta no
naginta millia legitur. Qua ratione talentũ centum & uiginti pondo & ſemiſſis fuit.
quod ipſum ego non argẽti talentum fuiſſe, ſed negociatorium & mercimoniale pu
to, quod duplicem fortaſſe ad talentum argenti proportionẽ habebat, ut hodie libra
argentaria & aurificũ ſubdupla eſt zygoſtaticæ. Et ſic ſinguli homines quina paulo
minus millia pondo Romana mouebãt machinali librame͂to, noſtra circiter tria mil-
lia & ſexcenta. uſqueadeo diuerſa auctores de talento ſcripſerunt. Nihilo tamẽ ſecius
conſtituere omnino habeo quid ſit talentum, quantumq; ſit ad Romanum nummũ
Talenti mentio apud Romanos relatum. ſiquidem ad ulteriora progredi ordine inſtituto cõtendo. Obſeruaui igitur
Romanos non antè talenti uocabulo uti cœpiſſe, quàm imperij fines ad eas uſq; gen
tes prorogauerunt, quæ hoc uocabulo ſignati argenti utebantur. Tunc autẽ eos ueri
ſimile eſt eodem genere talenti uti ſolitos, quo genere utebantur ij quibuſcum com-
mercia aut belli aut pacis habuerunt, niſi ſi quãdo certis uerbis cõcepta fœdera aliud
genus induxerunt, ut in Antiochi fœdere iam dicto factum eſt, quo cautũ eſt de talẽ
ti quantitate. Ferè autem talẽtorum uocabulo uſi ſunt in rebus Græciæ & Aſiæ. Qua
re cũ Græci & Aſiatici populi ſena millia drachmarũ & ſexagenas minas talento tri-
buãt, ego in colligendis ſummis hãc rationem ut potiſſimam ſequar. Malo enim ex-
tenuaſſe res uideri, quàm in maius auxiſſe. Atqui nemo talentũ apud ſcriptores rerũ

in

in Græcia aut Aſia à Romanis geſtarum, minus fuiſſe libris ſexaginta contenderit, ut arbitror. Denarij autem & Drachmæ promiſcuam appellationem habebo, auctoritate fretus Plutarchi & Plinij, & ſcribentium concordia. Nec me deterrebit locus ille Liuianus in quo pro trium fortaſſe quatuor legendum eſt: quanquã & inter antiquum denariũ & drachmã Athenienſem potuit aliqua eſſe differentia. quod tamen non probo. Habeo enim antiquiſſimum in honorem Romuli & Remi percuſſum, quibus infantibus lupa ſub ficu ubera præbet. Literæ exeſæ uetuſtatem præferunt. Pondus idem quod reliquis qui drachmales ſunt. ab altera parte X litera denarium ſignificare uidetur, ſed potuit tetradrachmus nummus malignè percuſſus eſſe in difficultate reipublicæ Athenienſium, ut aliquando Romæ factũ eſſe docebimus: ita ut quatuor drachmarum nummus nõ multo plus tridrachmo ualeret, id eſt denarijs tribus. τάλαντον (inquit Suidas) μνῶν ἐστὶν ξ. ἡ δὲ μνᾶ δραχμῶν ρ. ἡ δὲ δραχμὴ ὀβολῶν ἕξ. Talentum (inquit ille) minarum eſt ſexaginta, mina autem drachmarum centum, drachma obolorum ſex. Sed de minutis poſtea uiderimus, ne quid addubitatum relinquatur. Nunc talentum æſtimabimus ſexcentis coronatis noſtris, hoc eſt ſexagies denis. Denos enim aureos in libras conſtituimus. Hac ratione centum talenta centies ſexcentos aureos ualent, hoc eſt ſexaginta millia: quod promptum eſt colligere in digitos tantum calculum deducenti. Centies enim quingenti, quinquaginta millia efficiunt: & centies centum, decem millia. Eadem ratione decem talenta: ſex millia coronatorum ualent: & uiginti, duodecim: triginta, decem & octo: quadraginta, quatuor & uiginti: quinquaginta autem, triginta: & mille, ſexcenta millia. Quod ſemel dicendum duxi, ne lectores poſthac æſtimandis ſummis hæreant. Ita fit ut quod Græci quinquaginta talenta argenti dicunt, Romani duodecies ſeſtertium dicant, quæ ſumma cenſus eſt Senatorij: quod ita poſtea probabimus, ut nemo in poſterum ambigat. Veniamus ad hiſtoricorum loca. Plutarchus in Cæſare, Circa Pharmecuſam inſulam à piratis capitur, qui per idem tempus nauibus magnis & immenſis claſſibus mare occupauerant. à quibus cum pro eo redimendo uiginti poſcerentur talenta, deriſit, quòd qualem cepiſſent uirum, ignorarent: proinde quinquaginta ſe daturũ pollicitus eſt. Tranquillus in eodem Cæſare, Numeratis deinde quinquaginta talẽtis, expoſitus in littore, non diſtulit quin è ueſtigio claſſe deducta perſequeretur abeuntes. Quinquaginta talenta, triginta millibus coronatorũ æſtimo. Idem Plutarchus, Cęſar ex Prætura prouinciã ſortitus Hiſpaniam, cum proficiſcenti creditores magnis clamoribus impedimento eſſent, confugit ad Craſſum, qui Romanorum ditiſſimus, aduerſus Põpeij in Republica potentiam, acri Cęſaris ingenio ac feruore ſimul egebat. Craſſo igitur contra inexorabiles maximè ac importunos creditores octingentorũ & triginta talentorum ſponſione interueniente, Cæſar in prouinciam abijt. Hoc perinde eſt ac ſi dicam, quadringenta & nonagintaocto millia aureorum quæ Cæſar debebat, Craſſum fide ſua eſſe iuſſiſſe: de quo idem Tranquillus. Ex Pręturа ulteriorem ſortitus Hiſpaniam, retinentes creditores interuentu ſponſorum remouit. Appianus in ſecundo bellorum Ciuilium: Cæſar deinde in Iberiam delectus Prætor, cũ magnã facultatum partem ob ambitũ ære alieno deuinxiſſet, huiuſmodi uerbis uſus eſſe dicitur, Bis millies & quingenties centena millia ſibi adeſſe oportere, ut nihil haberet. Quæ ſumma ære noſtro maior eſt bis et ſexagies centenis millibus aureorum. Huius dicti fides ab exemplari Græco petenda mihi uiſa eſt: quod mihi uidere longo interuallo contigit beneficio Lazari Bayſii utraq; lingua doctiſſimi, ut ſcripta eius teſtantur: qui legatione Venetijs functus eſt, unde illud uolumen profectum. In eo autẽ ſic locus hic legitur, ὁ δὲ καῖσαρ στρατηγὸς εἰς Ἰβηρίαν αἱρεθεὶς ἐπὶ μέν τι πρὸς τῶν χρήστῶν διεκρατεῖτο ἐν ῥώμῃ, πολὺ πλείονα τῆς περιουσίας ὀφλῶν διὰ τὰς φιλοτιμίας, ὅτι φασὶν αὐτὸν εἰπεῖν, ὅτι δέοιτο δισχιλίων καὶ πεντακοσίων μυριάδων, ἵνα ἔχῃ μηδέν. Quæ uerba ſic uertenda eſſe duxi: Cæſar autem præturam in Hiſpaniam ſortitus, aliquantiſper à creditoribus manu iniecta retẽtus eſt ob contractum æs alienum in ambitu, maius ſuis facultatibus: tuncq; fertur dixiſſe, duobus millibus & quingẽtis myriadibus ſibi opus eſſe ut nihil haberet. Quod Latinè ex more antiquo loquendi ſic uertendum fuit, ducenties & quinquagies ſeſtertium ſibi opus eſſe. quæ ſumma ære noſtro inſtar eſt ſexcentorum uigintiquinq; milium

Aeſtimatio talenti ære noſtro

Aes alienum Cæſaris Dictatoris

milium aureorum. & ita interpretamur quaſi Appianus myriadas nummûm non drachmarum intellexerit. Quòd ſi rectè fecimus, ex ijs quæ infrà dicentur, conſtabit & Curionem & Milonem longè maius alienum æs eodem tempore contraxiſſe. Verùm Latinis libris de Græcis traductis fidem poſthac non habere conſtitui, luculen-

Numerorum uocabula. tis exemplis commonefactus, ſed nos hoc uiderimus. Græci hunc numerum ſexcentas & uiginti myriadas appellant. Lingua noſtra millionem uocat decies centena

Millio millia. Hoc ſi imitari uolumus, chiliada chiliadum ut Græci dicere poterimus, hoc

Chiliades & Myriades eſt mille millenarios, uel millies mille. Græci rurſus myriadem uocant decem millia. ergo decies centena millia centum myriadas dicunt, & mille myriadas centies cẽtena millia. Quod ideo præfandum duximus, ne legentes conturbentur ſi uel ijs uocabulis aliquando utamur, uel eos auctores citemus qui ea uſurparunt. Plutarchus in Craſſo, Apud Romanos omnes cõſtat uirtutes quas plurimas Craſſus habuit, unius auaritiæ ſordibus obſcuratas fuiſſe: cuius uitijs clariſſimum teſtimonium præbet magnitudo diuitiarum quas breui admodum tempore ſibi comparauit. Nam cum trecẽta ſolum talenta ex paterna hæreditate accepiſſet: priuſquam aduerſus Parthos exercitum duceret, ſeptem millium & centum talentorum ſummam coegiſſe traditur, cũ

Craſsi diuitiæ male partæ etiam decimam facultatum ſuarum partem Herculi conſecraſſet, & publicum epulũ dediſſet populo, ac tres minas in ſingula ciuium capita contuliſſet. Harum diuitiarũ maximam partem (ſi uerum proferre licet) ex ciuilibus bellis atq; incendijs comparauit, calamitatibus publicis ad priuatas utilitates abutens. Et paulo pòſt enumeratis prædijs quæ & in urbe & ruri ſectionibus quæſiuerat, Seruos præterea, inquit, circiter quingentos emit fabrilis artis & architecturæ peritos: nec ijs tantũ ad propriæ domus extructionem uſus eſt, ſed ciuibus ædificare uolentibus eorum operas mercede locabat, ac ſimul areæ ſpatium cuicunq; pro arbitrio ſuo ad ædificandum uendebat. Cumq; ſignati argenti maximam copiam, & agros mirificè cultos, in ijsq; cultorũ ingentem numerum poſſideret, minimi tamen hæc omnia facienda uidebãtur præ maxima turba ſeruorum quos uarijs artibus inſtructos habebat, lectores, ſcribas, pictores, argentarios, procuratores, menſarios, quos ipſemet ſumma diligentia curare, di-

Seruorum cura maxima habenda ſcentibus aſſiſtere, pleroſq; etiam docere conſueuerat. Aiebat enim præcipuam domini curam circa ſeruos eſſe oportere, cum ſint rei familiaris tanquam animata inſtrumenta. Septem millia & centum talenta, bis & quadragies centena millia aureorum noſtrorum ualent, & ſexaginta præterea. Quam ſummam ſi Craſſus poſt decimatas facultates ſuas, & largitionem popularem habuit, quid exiſtimamus eum integris facultatibus habuiſſe? Quod ſi uerum eſt eum in ſingula capita ciuium Romanorũ ternas minas dediſſe: ut centũ millia ciuiũ fuerint ad donatiuũ nomina ſua dantiũ, minoris trecentis myriadibus, id eſt tricies centenis millibus defungi largitione nõ potuit. Quare hunc locũ ſuſpectũ habebã quod ad minas pertinet, antequam Græcũ exemplar uidiſſem, præſertim cum circa hæc tẽpora cẽſu Romę acto inuenta ſint quadringenta ſexaginta millia paulo ante proſcriptionẽ Syllanam. Poſtea uerò quàm Græcũ librũ legi, interpretis errorem intellexi. Plutarchus autem ita Græcè ſcribit, τριακοσίων γοῦν οὐ πλείω κεκτημένος ἐν ἀρχῇ ταλάντων, εἶτα παρὰ τὴν πολιτείαν ἀποθύσας μὲν τῷ ἡρακλεῖ τὴν δεκάτην, καὶ τὸν δῆμον ἑστιάσας, τρεῖς δὲ μνᾶς ἑκάστῳ ῥωμαίων σιτηρέσιον ἐκ τῶν αὐτοῦ παρασχὼν, ὅμως πρὸ τῆς ἐπὶ πάρθους στρατείας, αὐτὸς αὑτῷ θέμενος ἐκλογισμὸν τῆς οὐσίας, εὗρεν ἑκατὸν ταλάντων τίμημα πρὸς ἑπτακισχιλίοις. Cum enim ab initio non plus trecenta talenta poſſediſſet: poſtea cũ ad rempub. adminiſtrandam ſe contuliſſet, interim decimam facultatũ ſuarũ Herculi polluxit. epulum priuatim fecit ſingulis ciuibus Rom. teſſeram annonariam triũ menſium dedit. quibus peractis, tamen antequã in Parthos expeditionẽ ſuſcepit, cũ rationẽ cenſus ſui iniſſet, ſeptẽ millium centũq; talentorũ æſtimationẽ cõperit. Interpres exemplari deceptus, minas pro menſibus tranſtulit. Diximus ſuprà apud Pliniũ legendũ eſſe de eodẽ Craſſo, In agris ſeſtertiũ bis millies poſſedit, Quiritiũ poſt Syl-

Pallas ter millies ſeſtertium poſſedit, Craſſo ditior lam ditiſſimus. Siquidẽ bis millies, quinquagies centena millia aureorũ ualet. Quare Claudij libertus Pallas, qui à Cornelio Tacito ſeſtertij ter millies poſſeſſor dicitur, uicies & quinquies centenis millibus Craſſo fuiſſe ditior perhibetur: quod etiam Plinius ſatis ſignificauit his uerbis, Multos poſtea cognouimus ſeruitute liberatos,

opulen-

opulentiores,pariterq́ꝫ tres Claudij principatu,Pallantẽ,Calliſtum,& Narciſſum.Di
uitiæ autem Narciſſi in prouerbium ueniſſe uidentur,cum Iuuenalis dicat, *Diuitiæ Narciſsi*

Nec Crœſi fortuna unquam nec Perſica regna
Sufficient animo,nec diuitiæ Narciſſi,
Indulſit Cæſar cui Claudius omnia.

Magis id mirum forſitan uideri poſſit, quonam modo Demetrius Pompeij libertus
unius ciuis Ro.qui priuatum faſtigium,aut certè ciuile non exceſſit,tãtas opes para-
re potuerit:de quo Plutarchus in Pompeio ita inquit,Demetrij coniugem, qui Pom
peij libertus plurimũ apud ipſum potuerat, quiq́ꝫ cenſum trium millium talentorum
reliquerat,Põpeius præter naturæ ſuæ mores,nec humanè nec liberaliter habuit.De
eius liberti inſolentia & faſtu & opibus multa ab eodem auctore alio loco dicuntur.
Sed quod de Cæſare ex Appiano dixeram,id uerò uidendum eſt. fidem enim exce-
dere uideretur,ut ciuis Romanus,id eſt ante Dictaturam, bis millies & quingenties *Aes alienum*
æris alieni habuerit:quod quanti ſit ære noſtro,paulo ſuperius dictum eſt.Iam primũ *Cæſaris Di-*
Plutarchus de eo ita inquit,Ad impenſas autem profuſior, breuem ac momentaneã *ctatoris*
ſibi gloriam tam magnis opibus permutare uidebatur,cum tamen re uera paruis am
pliſſima compararet.antea uerò quàm ullum inijſſet magiſtratum,mille ac trecento-
rum talentûm conflaſſe æs alienum dicitur.mandata deinde illi Appiæ uię cura,ingẽ
tes prodegit pecunias. Ædilis CCC & XX paria gladiatorum exhibuit.Circa ſpecta
cula pompas atq́ꝫ epulas profuſiſſimis ſumptibus uſus, uniuerſas ſuperiorum munifi
centias obliterauit. Quas ob res affectam ſibi plebem reddidit, ut certatim honores
excogitarent quibus paria cũ illo facerent.Tranquillus de eo loquens,Depoſita pro
uinciæ ſpe,Pontificatum maximum petijt,non ſine profuſiſſima largitione.In qua re
putans magnitudinem æris alieni,cum mane ad comitia deſcenderet,prædixiſſe ma
tri oſculanti fertur,domum ſe niſi pontificem non reuerſurum.Plutarchus autem au-
ctor eſt dixiſſe eum matri, Aut pontificẽ hodie uidebis filium,aut exulem. Quãta au *Pontificatus*
tem ſummi põtificatus eſſet dignatio,& quàm opimus eius redditus,ex eo cõijci po *Maximus*
teſt,quod Tranquillus in Claudio inquit, Poſtremò etiam ſeſtertiũ octogies pro in-
troitu noui ſacerdotij coactus impendere, ad eas rei familiaris anguſtias decidit, ut
quũ obligatã ærario fidem liberare non poſſet,in uacuũ lege prædiatoria uenalis pe-
penderit.Si enim pro ſacerdotio uno Claudius tantum conferre non dubitauit, quid
exiſtimamus de põtificatu maximo,qui caput erat omniũ,ut eſt hodie, & quẽ princi
pes ipſi aſſumere ſolebant, ut ex nomiſmatis apparet? Idem Tranquillus in Cæſare,
Craſſum Pompeiumq́ꝫ in urbem prouinciæ ſuę extractos compulit ut detrudẽdi Do
mitij cauſa conſulatum alterum peterent: perfecitq́ꝫ per utrunq́ꝫ, ut in quinquenniũ
ſibi imperium prorogaretur. Qua fiducia ad legiones quas à Repu.acceperat, alias
priuato,alias publico ſumptu addidit. Idem alibi, Egit cum Tribunis plebis collegã
ſe Pompeio.deſtinantibus,id potius ad populum ferrent,ut abſenti ſibi, & quando-
cunq́ꝫ imperij tempus expleri cœpiſſet, petitio ſecundi cõſulatus daretur,ne ea cau-
ſa maturius & imperfecto adhuc bello decederet.Quod ut adeptus eſt,altiora iã me-
ditans,& ſpei plenus, nullum largitionis aut officiorum in quenquam genus publi-
cè priuatimq́ꝫ omiſit:forum de manubijs inchoauit, cuius area ſuper ſeſtertium mil-
lies conſtitit:munus populo epulumq́ꝫ pronunciauit in filiæ memoriam, quod ante
eum nemo fecit. Quorum ut quàm maxima expectatio eſſet,ea quæ ad epulum per-
tinerent,quamuis macellarijs oblocata,etiam domeſticatim apparabat. Et paulo in-
ferius,Legionibus ſtipendium in perpetuum duplicauit: frumentum, quotiens co-
pia eſſet,etiam ſine modo copiaq́ꝫ præbuit, ac ſingula interdum mancipia & prædia
uiritim dedit. Et rurſus inferius, Tum reorum obæratorum aut prodigæ iuuentutis
ſubſidium unicum ac potentiſſimum erat.Hæc & huiuſcemodi alia etiam ſi poſt præ
turam Hiſpanienſem contigerunt,tamen eò pertinent,ut intelligamus Cæſarem in-
genio admodũ profuſo ac magnifico fuiſſe,& quod non niſi ſumma appeteret. Eiuſ-
dem generis ſunt quæ ſequuntur apud eundẽ auctorem, Munditiarum lautitiarũq́ꝫ
ſtudioſiſſimum multi prodiderunt: uillam in Nemorenſi à fundamentis inchoatam,
quòd non tota ad animum ei reſponderet,totam diruiſſe,quanquã tenuem adhuc &
obæra-

obæratum. Et iterum alibi, Ante alias dilexit Marci Bruti matrem Seruiliam, cui & primo ſuo conſulatu ſexagies ſeſtertium margaritã mercatus eſt. Quod hic dicitur

Margarita Cleopatræ, et altera Seruiliæ

de margarita ſexagies ſeſtertium empta, fidẽ facit dicto Pliniano de margarita Cleopatræ centies ſeſtertium æſtimata, id eſt, aureis ducentis quinquaginta millibus. Ego cum inquirerem an id uerum eſſe potuerit, ſic rationem ducebam, Dotem omnẽ margaritarũ, ut Plinius inquit, & gemmarij noſtri confirmant, in candore, in magnitudine, in orbiculari forma, in læuore & pondere eſſe ſcimus. Candorem noſtri nitorem

De unionibus

Indicum intelligunt. Quare in unionum indicatione omnia hęc obſeruant. Cum hęc proderem, percũctatus ſum à gemmario quodam primi nominis mihi familiari, quẽ uidiſſet unquam precioſiſſimum unionem, quantum pendere meminiſſet. Cum de hoc uerba faceremus, & ille tricenarios ſe uidiſſe reſpondiſſet, idq; ut memorabile in præcipua bonitate commemoraret, inter ſermonem aduenit gemmarius alter qui dixit pridie ſe unum tenuiſſe quadraginta ceratia pendentem. Hoc enim uerbo in gemmis appendendis utuntur, quod infra à nobis exponetur. Is igitur cum rei pernoſcendæ cupidum me uiderer, ait ſe poſtridie mihi eum oſtenſurum in manibus incluſoris aut uaſcularij qui illigandum cũ monili cõduxerat. Ea die ad conſtitutã horã non affui. tertio die cũ ueniſſem ad eũ, cõperi ab incluſore redditum, cæterùm eũ eſſe in dactylotheca principali, tribus aureorũ millibus emptũ, auellanę magnitudine, orbiculatum, eximiæ pulchritudinis, pondere, ut dixi, quadragenarium. Ab alio gẽmario audiui, quo etiam familiariter urebar, unã ſe margaritã tenuiſſe, exquiſita bonitate, pondere tricenariam, quatuor millibus aureorum emptã à duce Borboniana Ludouici Regis undecimi filia, uiragine cordatiſſima eadem & magnificentiſſima, ſocru ducis Borboniani: qui hodie in eo genere principum multorũ opinione cẽſetur,

Amymones

quos ſapientiſſimè Homerus Amymonas appellabat, ſignificare uolens ita omni reprehẽſione maiores, ut ne naſuti quidẽ homines rhoncos liuoris improbi plenos exhalare ſoliti, & ipſe deniq; Momus aliquid in eis improbarent. Sed Plinius de unionibus loquens, Pondus, inquit, ad hoc æui ſemunciæ pauci ſingulis ſcrupulis exceſſere. Hoc pondus ſex & octoginta ceratia, & beſſem ceratij æquat, cum in uncia centũ

Ceratia

& ſexaginta ſint ceratia, & uiginti in drachma. Non mirũ eſt igitur ſi unio omnis æui maximus, & omni dote bonitatis præſtantiſſimus, tanti ea ætate æſtimatus eſt, qua mundus auro & argento exuberabat, ut ex ſequentibus liquidò docebitur. Plinius libro 37. De adamante loquens, ita inquit, Proximum apud nos Indicis Arabicisq; margaritis preciũ eſt, tertia auctoritas ſmaragdis perhibetur, pluribus de cauſis. Ha-

Ordo gemmarum auctoritatis

ctenus Plinius. Ex cuius uerbis intelligimus margaritam in ordine gemmarum adamanti tantum cedere, licet hoc tempore uix quartæ ſit auctoritatis. Idem tamẽ lib. 9. Principium ergo (inquit) culmenq; omniũ rerum precij margaritæ tenent, Indicus has mittit oceanus. Ergo cum eo tempore unionum inter gẽmas prima aut certè ſecunda eſſet indicatura, tuncq; rerum precia ad ſummũ licitationis excreuiſſent, & ille Cleopatræ unio pondere altero tanto præſtaret, quẽ precioſiſſimũ memoriæ noſtræ unionem gemmarũ inſtitores meminerunt, atq; eo amplius ſcrupulo: non abhorrere à fide puto tanti æſtimatum eſſe: ſimul quòd omnibus numeris commendationis abſolutus erat, ſimul quòd ad culmen probationis & primatum peruenerat, & ita inclaruerat fama, ut natura ſpecimen ſui feciſſe in duabus margaritis exiſtimaretur, ut

Animaduertenda ratiocinatio

ex Plinio apparet. Huius precij ratio ſic arbitror iniri poteſt. Quum ex illo gemmario quærerem quanti ex formula æſtimaretur plurimo margarita quæ pondere quaternaria, & bonitate prima eſſet: triginta, inquit, aureis eiuſmodi emptam uidimus. Quid octonariã, inquam, eiuſdẽ notæ quanti æſtimares? Ait, minimũ ducentis. Cum ulterius rogitando per acceſſiones pergerem, ita reſpondit, ut intelligerẽ acceſſionẽ precij deinceps ex pondere, non numero, ſed proportione fieri: ut quomodo duplicando ponere ſupradicto octonaria margarita paulo minus ſeptuplex quaternariæ

Vnio Seruiliæ datus

æſtimatione facta eſſet: ſic in duodenaria & uicenaria & ulteriorib. maiore deinceps maioreq; ſurſum uerſus incremento preciũ augeſceret. Qua ratione ſi precium Plinianæ illi ſtatuamus, in immenſum quoddã preciũ abibit taxatio. Maius fortaſſe mi-

Rurſus ad Cæſarem redit

raculum ſit Cæſarem centũ quinquaginta millibus unionẽ unum emiſſe, ut adulteræ

dona-

donaret: de quo Tranquillus ita ſcribit (ut ad rem redeamus) In primo Conſulatu tria millia pondo auri furatus è Capitolio, tantũdem inaurati æris repoſuit: ſocietates ac regna precio dedit, ut qui uni Ptolemæo propè ſex millia talentorum ſuo Pompeijq; nomine abſtulerit. Hæc Tranquilli auctoritas fidẽ facere poteſt ijs quæ à nobis paulò antè dicta ſunt. Plutarchus de eodem loquens, Inter hæc, inquit, res Gallica maximè Cæſarem extulit, qui in remotiſſimis locis cum eſſet, bellaq; aduerſus Belgas Britannosq; confereret, aurum argentumq; ſpolia, cæterasq; diuitias ex hoſtibus partas (tanta horũ aderat copia) magno numero Romã miſit. horum deinde largitionibus animos ciuium tentans, Ædilibusq; ad ſpectacula tribuens, Prætoribusq; atq; Cõſulibus eorũq; uxoribus donãs, multos ſibi allexit. Quare in reditu ſuperatis Alpibus, cum ad ciuitatem Lucanã hybernaret, uirorũ & matronarum magnũ numerũ eò acceſſiſſe memorant, cũ plauſu lætitiaq; ingenti ſeſe offerentiũ. Conſulares uiri eò profecti ſunt ducenti, inter quos Pompeius & Craſſus fuere. Proconſulum quoq; ac prætorum centum & uiginti faſces ante Cæſaris fores inſpecti. alios autem omnes ſpe donisq; repletos Cæſar dimiſit, cum Craſſo autem & Pompeio fœdus inijt. Idem in Põpeio de initijs Ciuilis belli loquens, Cæſar, inquit, ualidius tum rebus imminebat: qui cum nondum longè Italiam attigiſſet, ſedulò ad urbem deſtinabat milites ut comitijs adeſſent, multos illic tum ciues pecunijs alliciens, multos etiam primorum muneribus demulcens: inter quos Paulus Conſul ob mille & quingenta talenta mutatus eſt, & Curio Tribunus plebis ingenti ære alieno liberatus eſt. Hactenus ille. Ecquis eſt igitur qui animo concipere poſſit tantam corruptoris munificentiam, qui alterius tantum Conſulis fauorem nongentis millibus aureorum redimere non dubitarit? quanquam maior illa fuit Curionis merces, qui ſexcenties ſeſtertium æris alieni habuit, ut auctor eſt Valerius libro nono. Ob illas rapinas Gallicas emanauit illud trimetrum iambicum Catulli, *Animoſiſsimus corruptor* *Curionis æs alienum*

Quis hoc poteſt uidere, quis poteſt pati,
Mamurram habere quod comata Gallia
Habebat, & cuncta ultima Britannia?
Eo'ne nomine Imperator unice
Fuiſti in ultima occidentis inſula,
Vt iſta ueſtra diffututa mentula
Ducenties comeſſet aut trecenties?

Quo ex loco ſatis conijcere eſt ingentem eſſe ſummam trecenties ſeſtertiũ, quo Catullus Mamurram præfectum fabrûm Cæſaris locupletatũ eſſe à Cæſare ſpoliata Gallia & Britannia conqueritur: de quo Plin. lib. XXXVI. ſic inquit, Primum Romæ parietes cruſta marmoris operuiſſe totius domus ſuæ in Cœlio monte Cornelius Nepos tradit Mamurram Formijs natum, præfectum fabrûm Caij Cæſaris in Gallia. Neq; indignatio ſic tali auctore inuenta re. Hic nanq; eſt Mamurra Catulli Veronenſis carminibus proſciſſus: quem, ut res eſt, domus ipſius clarius quàm Catullus dixit habere quicquid habuiſſet Comata Gallia. Quibus uerbis Plinius ingentẽ luxum ædificij ſignificauit, quòd Cæſaris & Mamurræ rapinas non modò præ ſe ferre, ſed etiã clamitare uidebatur uoce latè exaudibili. *Mamurra* Age quid de Luculli diuitijs exiſtimare poſſumus, qui cum reip. infenſus, priuatæ uitæ ſe dediſſet, ædibus & prætorijs extruendis, hortis & cœnationibus amœniſſimis incredibili ſumptu paratis, & bibliotheca inſigni utriuſq; linguæ libris referta, atq; omnibus obuia & patenti, opes bello quæſitas conterere non potuit, cum interim quotidiano epularũ apparatu in prouerbiũ propè uenerit? Vnũ de eo dictũ Plutarchi referemus, quod eſt in hanc fermè ſententiã. Quodam die, inquit, cũ Cicero & Pompeius Lucullum in foro ſedentem ocioſumq; offendiſſent, eo ſalutato dixerũt ſeſe apud eum eo die cœnaturos ea demum cõditione, ut nihil ad ſolitam cœnã eorũ cauſa adderet. Quo primùm recuſante, cœnãq; in diẽ poſterum reijciente, illi ſeſe dicere neq; diẽ alium conſtituturos, ac ne poteſtatem quidẽ illi facturos ut ſeruis aliquid in aurem imperaret. Hic Lucullus deprenſum ſe uidẽs, id tandẽ orare eos inſtitit, ut uel eorũ uenia ſibi liceret palàm uni ex ſeruis dicere ad Apollinis eo die ſe cœnaturum. erat autem Apollo triclinij aut cœnationis nomen. *Lucullus* *Bibliotheca Luculli*

& ordinatas ille ita cœnationes habebat, ut taxata cœnarũ ſumma unicuiq; loco eſſet. Eo igitur audito famuli quid agi ille uellet gnari, cœnam continuò appararũt impendio quinquaginta milliũ, & tanta celeritate & lautitia epularum, ut Pompeius & Cicero conſtupeſcerẽt. Quinquaginta millia nummûm, mille ac ducentos quinquaginta aureos ualent. In Plutarcho tamen Græco hæc uerba leguntur, εἰώθει δὲ δειπνεῖν ἐν τῷ ἀπόλλωνι πέντε μυριάδων. Solebat autẽ cœnare in Apolline quinq; myriadibus, hoc eſt quinquaginta millibus drachmarum, quæ quinq; millibus aureorum à nobis æſtimantur, & ducentis ſeſtertijs: quare malim myriades nummûm quàm drachmarum intelligere. Huiuſmodi multa à Plutarcho referuntur, fidem omnino excedẽtia ſi ex præſenti ſeculo æſtimentur. Athenæus libro 12. de ijs loquens qui luxu & delicijs olim celebres fuerunt: νικόλαος δὲ ὁ περιπατητικὸς ἐν τῇ δεκάτῃ καὶ εἰκοστῇ τῶν ἱστοριῶν, λεύκολλόν φησιν ἀφικόμενον εἰς ῥώμην καὶ θριαμβεύσαντα, λόγον τε ἀποδόντα τοῦ πρὸς μιθριδάτην πολέμου, ἐξοκεῖλαι ἐς πολυτελῆ δίαιταν ἐκ τῆς παλαιᾶς σωφροσύνης. τρυφῆς τε πρῶτον εἰς ἅπαν ῥωμαίοις ἡγεμόνα γενέσθαι, καρπωσάμενον δυοῖν βασιλέοιν πλοῦτον μιθριδάτου καὶ τιγράνου. Nicolaus, inquit, peripateticus in decimo & uiceſimo hiſtoriarum tradit, Lucullum cum Romam poſt expeditionem Ponticam redijſſet, & ex eo bello triumphaſſet, rationes ad ærarium retuliſſe ob eius pecuniæ adminiſtrationem: quo facto ſe abrupta licentia ad uitam ſumptuoſam & elegantem ex ciuili & priſca frugalitate Romanorum contuliſſe, idq; exemplum Romanis prodidiſſe, utpote qui duorum regum opulentiam in cenſum ſuum uertiſſet, publica uictoria ex Mithridate ac Tigrane parta ad priuata commoda uſus. Ex quibus uerbis intelligimus, ut & ex locis pluribus Ciceronis orationum, Imperatores Romanos rationes quidem ſpecioſas ad ærarium referre ſolitos, ſed ita tamen, ut reliquorum luculenta fragmenta apud ſe retinerent. Ne nimium igitur Gallicarũ rerum diſpenſatoribus tanquam uiris ingenioſis & ſolertibus publica fama plaudat. ſemper enim huiuſcemodi fuerunt, qui ex publicis actibus immodice creſcerent, ut Athenis Pericles & Phalereus. Varro lib. 3. De re ruſtica, de piſcinis Luculli loquẽs, Contrà ad Neapolim L. Lucullus poſtquam perfodiſſet montem, ac maritimum flumen immiſiſſet in piſcinas quæ reciprocæ fuere, ipſe Neptuno non cederet de piſcatu. In Baiano aut Ardeæ tanta ardebat cura ut architecto permiſerit ut ſuam pecuniã conſumeret, dummodo produceret ſpecus è piſcinis in mare, obiectaculo quo æſtus quotidie ab ortu lunæ ad nouam proximam introire, ac redire rurſus in mare poſſet, ac refrigerare piſcinas. Columella libro 9. Attamen ijſdem temporibus quibus hanc memorabat Varro luxuriem, maximè laudatur ſeueritas Catonis, qui nihilo minus & ipſe tutor Luculli, grandi ære ſeſtertiûm millium quadringentorum piſcinas pupilli ſui ueditabat. Tum enim celebres erant deliciæ popinales, cum ad mare deferebantur uiuaria: quorum ſtudioſiſſimi uelut antè deuictarum gentium Numantinus & Iſauricus: ita Sergius Aurata & Licinius Muræna captorum piſcium lætabantur uocabulis. Macrobius libro 3. Satur. Piſcinas autem quàm refertas habuerint precioſiſſimis priſcibus Romani illi nobiliſſimi principes L. Philippus & Horteſius, quos Cicero piſcinarios appellat, etiam illud indicium eſt, quòd M. Varro in libro De agricultura refert, M. Catonem qui pòſt Vticæ perijt, cum hæres teſtamento Luculli eſſet relictus, piſces de piſcina eius quadraginta millibus uẽdidiſſe. Locus autem Ciceronis à Macrobio ſignificatus legitur libro primo ad Atticum his uerbis, Sed poſteaquam primùm Clodij abſolutione, leuitatem infirmitatemq; iudiciorum perſpexi, tum autem beatos homines (hos piſcinarios dico tuos) non obſcurè nobis inuidere, putaui mihi maiores quaſdam opes & firmiora præſidia eſſe quærenda. Plin. lib. 9 Eadem ætate prior L. Murẽna reliquorũ piſcium uiuaria inuenit, cuius deinde exemplum nobilitas ſecuta eſt, Philippus, Hortenſius, Lucullus: qui exciſo etiã monte iuxta Neapolim maiore impendio quàm uillam ædificauerat, Euripũ et maria admiſit: qua de cauſa magnus Põpeius Xerxem togatũ eum appellabat. quadraginta ipſius piſcinæ à defuncto illo uẽniere piſces. Ex antiquo tamẽ melius legitur, X L. ſeſtertijs è piſcina defuncto illo uẽniere piſces. Quare apud Columellã non millium quadringentorum, ſed quadraginta legendum uidetur: quod tamen idem auctor grande æs appellauit. Nos mille aureis eam ſummã taxamus. Idem Plin. lib. eodem, Murænarũ uiua-

Memorabiles luxus Luculli

Piſcinæ

Aurata

Muræna

Piſcinarij

uiuarium priuatim excogitauit C.Hirius ante alios, qui cœnis triumphalibus Cæſa-
ris Dictatoris ſex millia numero murænarum mutua appendit. nam permutare quí-
dē precio noluit,alia'ue merce.Huius uillam inter quàm modicum XL.millibus piſci
næ uendiderunt.Hoc dictum Plinij eò pertinet,quod ſuprà diximus de magnificen-
tia Cæſaris.Quantum enim æſtimamus reliquarū epularū apparatum fuiſſe,cū murę
næ ſex millia numero fuerint,quāuis uęnales tot reperiri non poſſent? Verùm ille lo
cus Plinij emēdandus eſt partim ex uetuſtis in quibus ita legitur, Huius uillam intra
quàm modicum XL.piſcinę uendiderunt(mille aūt adiectitium uerbum eſt)partim
ex Varrone & Macrobio. Varro libro ſupradicto,Illæ aūt maritimæ piſcinæ nobiliū
potius exinaniunt marſupiū quàm replent. Primùm enim ædificantur magno, ſecun
dò implentur magno,tertiò aluntur magno. Hirius circum piſcinas ſuas ex ædificijs
duodena millia ſeſtertiûm capiebat:eam oēm mercedē,eſcis quas dabat piſcibus, cō
ſumebat,nec mirū.uno tēpore enim memini hūc Cæſari ſex millia murænarū mutua
dediſſe in pondus,& propter piſcium multitudinē quadragies ſeſtertio uillā uęniſſe.
Duodena ſeſtertia Varro magnū ſumptum uocauit,nos trecentis aureis æſtimamus.
ſic igitur locum Plinij lego, Huius uillam intra quàm modicam quadragies piſcinæ *Plinij locus*
uendiderunt,id eſt,centum aureorum millibus. Villam intra quàm modicam intelli-
go minorē etiam mediocri.hoc enim modica ſignificat:quod notius eſt quàm ut exē *Intra quàm*
pla requirantur. Verùm huius emendationis Macrobiū auctorem habeo,cuius hæc
uerba tranſcribenda duxi ex libro ſupradicto, Auctor eſt Plinius C.Cæſarē Dictato-
rem cū triumphales cœnas populo daret,ſex millia murænarū à C. Hirio ad pondus
accepiſſe:huius Hirij uillam,quāuis non amplam aut latam, conſtat propter uiuaria
quæ habuit,quadragies ſeſtertium uenundatam. Sic aūt intra quàm à Plinio dictum *Infra quàm*
eſt,ut ſupra quàm & extra quàm dicuntur ab auctoribus,& infra quâm.Cicero, Sto- *Supra quàm*
machi autem partes quæ ſunt infra quàm cibus deuoratur,dilatantur: & arteria aſpe-
ra oſtium habet adiunctum linguæ radicibus paulo ſupra quàm ad linguam ſtoma-
chus adnectitˀ. Hic locus admonere nos debet quàm Plinius corruptus ſit in huiuſ-
modi rerū deſcriptione,ut antea diximus.Subiungam nunc aliqua eodem pertinētia
quò illa præcedentia.Plinius lib.10.Pauonem cibi gratia Romæ primus occidit ora *Plinij locus*
tor Hortenſius adijciali cœna ſacerdotij.ſaginare primus inſtituit circa nouiſſimū Pi
raticum bellum M.Aufidius Lurcho, exq́; eo quæſtu redditus is ſexagena millia ſe-
ſtertiûm habuit. Varro libro ſupradicto, Ex pauonibus M. Aufidius Lurcho ſupra *Pauonum precia*
ſexagena millium nummûm in anno dicitur capere.Quod Varro nummum, Plinius
ſeſtertium dixit:ne de hoc poſtea dubitetur,quod antea diximus, nummum & ſeſter *Nummus & ſeſtertiū idē Romanis*
tiū idem fuiſſe Romanis. Quo'nam modo autē uillatica paſtio ſexagena millia quot
annis reddere uno nomine,id eſt,pauonum ſagina,potuerit,docet Varro his uerbis,
Primus hos Q.Hortenſius augurali adijciali cœna poſuiſſe dicitur: quem multi ſecu
ti,citò precia eorū extulerunt,ita ut oua eorū denarijs quinis uęneant,ipſi facilè quin
quagenis,grex centenarius facilè quadragena millia ſeſtertiûm reddat:ut quidē Al-
butius aiebat, Si in ſingulos ternos exigeret pullos,perfici ſexagena poſſe.Idē paulo
ſuperius,Hi ad conſtituendos greges parantur bona ætate, & bona forma: paſcūtur
omne genus obiecto frumento,maximè hordeo. Itaq; ſenis his dant in menſes ſingu
los,hordei modios ſingulos.Ita ut fœtura det uberius & antequā ſalire incipiāt. hic à
procuratore ternos pullos exigit,eoſq́; cū creuerint, quinquagenis denarijs uendit,
ut nulla ouis hunc aſſequatur fructum.Sexagena ſeſtertia,quindena millia denario-
rū ualent,ut diximus.ſi ergo in ſingula capita centenarij gregis ternos pauones red-
ditus annui ſtatuas,trecentos pullos habebis: quos ſi grandiores factos & ſaginatos
quinquagenis denarijs uenūdatos intelligas, quinadena millia denariorū in ſumma
erūt,id eſt,quinquagies trecentena.Rurſus ſexagena millia ſeſtertiûm, æſtimatione
noſtra mille ac quingentos aureos ualent,& quinquaginta denarios,id eſt, ſelibrā ar
genti,quinq; coronatis æſtimare ſolemus. Si igitur trecenties quinos uel quinquies
trecenos aureos multiplices, mille ac quingentos in ſumma inuenies.ita ad nummū
cōuenit quod de nūmo ac denario ſeſtertijsq́; diximus. Apud Varronē mēdoſe legi-
tur,Itaq; ſenis his dāt:pro,Seius bis dat.Seianæ enim uillæ apud eū fit mentio,& alio-

quin modius ſex pauonibus in menſem non ſufficeret, qui uix uni ſufficit, ut poſt ea docebimus. Idē alibi de uillatica paſtione Seij loquens, Certè, inquit Merula, ibi uidi greges magnos anſerū, gallinarū, columbarū, gruum, pauonū, necnon glirīū, piſciū, aprorum, cæteræq́ uenationis: ex quibus rebus ſcriba librarius eius in annos ſingulos plus quinquaginta millia è uilla capere dicebat. Axio admirante, Certè noſti (inquit) matertere meæ fundum in Sabinis, qui eſt ad uigeſimum quartū lapidem uia Salaria à Roma. Quid ni, inquit? Atqui in hac uilla qui eſt ornithon, ex eo uno quinq́ millia ſcio uęniſſe turdorum denarijs ternis, ut ſexaginta millia ea pars reddiderit eo anno uillæ: bis tantum quàm tuus fundus ducētorum iugerûm Reate reddit. Quid? ſexaginta, inquit Axius? ſexaginta. ſexaginta? derides? ſexaginta inquam. Sed ut ad hunc bolum peruenias, opus erit tibi aut epulum aut triumphus alicuius, ut tunc fuit Scipionis Metelli: aut collegiorum cœnæ, quæ nunc innumerabiles excandefaciūt annonam macelli: reliquis annis omnibus & hanc expectabis ſummā. Quotus enim quiſq́ eſt annus quo non uideas epulum aut triumphum, aut collegia coepulari? qui nunc innumerabiles intendunt annonam. Nónne item L. Albutius homo (ut ſcitis) apprimè doctus, dicebat in Albano fundū ſuum paſtionib. ſemper uinci à uilla? agrū enim minus dena millia reddere, uillam plus uicena. Idē ſecundū mare quo loco (uellet ſi paraſſet uillam, ſe ſupra cētum millia è uilla recepturum. Age non Marcus Cato nuper cum Luculli accepiſſet tutelam, è piſcinis eius XL. millibus ſeſtertiûm uendidit piſces? Ternis denarijs, id eſt, duodenis nūmis turdos uęniſſe ad epulum adijciale dicit, id eſt, ære noſtro denis ſolidis turonicis & ſemiſſe. Si igitur quinquies duodena millia uel duodecies quina numeres, cū quinq́ turdorū millia fuerint, ſexaginta millia nummorū efficies. Turdi apud nos hyeme non altiles, ſed aucupio capti, & continuò occiſi, uęneunt ſummū ſenis denariolis, id eſt, ſolidi ſemiſſe. Florentiæ altiles aui culas comedi adipe omnino obeſas, magnitudine alaudæ, ſapore admodū ſuaui, quę tribus ſolidis noſtris emptitari dicebantur: ſæpe etiā pluris. Verùm hoc adnotādum, quòd ager ducentorū iugerûm, triginta millia reddere nō poterat, cū uillatica paſtio ſexaginta millia uno nomine redderet. Triginta millia ære noſtro ſeptingentos quin

Luxuriæ Romanæ quaginta aureos ualent. Romanæ luxurię rationē inire in uniuerſum ex Plinij uerbis poſſumus, qui lib. 8. de ſuibus loquens ita inquit, Et adhibetur ars iecori fœminarum ſicut anſerum: inuentum M. Apicij, fico arida ſaginatis, uel (ut in recētioribus libris) caryca, à ſatietate necatis repente mulſi potu dato. Neq́ alio ex animali numeroſior materia ganeæ: quinquaginta propè ſapores, quum cæteris ſinguli. Hinc Cenſoriarū legum paginæ, interdictaq́ cœnis abdomina, glandia, teſticuli, uuluæ, ſincipita uerrina. Placuere autem & feri ueſicæ. Catonis Cenſoris orationes aprinum exprobrant callum. In tres tamen partes diuiſo apro, media ponebant, lumbos aprinos appellata. Solidum aprū Romanorum primus in epulis appoſuit P. Seruilius Rullus, pater eius Rulli qui Ciceronis in Conſulatu legem agrariā promulgauit. tā propinqua origo nunc quotidianæ rei eſt: & hoc annales notarūt. Ex his uerbis intelligimus Plinij tempore ſolitum fuiſſe ſolidos apros inter fercula epularū apponere euā in quotidianis luxurioſorum epulis: quod etiam Seneca atteſtatur. Sed nihil maius eſt quàm ficis aridis ſues ſaginare, & mulſum ijs obijcere. Huiuſmodi ſues ex uiuarijs petebantur,

Theriotrophium quæ theriotrophia dicuntur: quale fuiſſe in Laurentina uilla Hortenſii oratoris apud Varronē legimus. Eodē pertinet porcus Troianus, cuius in lege Fannia ſum-

Porcus Troianus ptuaria mentio facta eſt, qui menſis inferebatur alijs animalib. farctus, ut olim equus ille Troianus armatis incluſis grauidus in urbem Troianam illatus eſſe dicitur. Sed

Plinij locus in uerbis Plinij ſupraſcriptis ego duo uerba emendanda ſic cenſeo, ut legamus, Placuere autē & feri ſues. Iam Catonis, &c. ex uetuſti obſeruatione, in quo legitur, & feris ueſicam. Nuſquam enim, ut arbitror, ueſicæ aprinæ fit mentio inter fercula anti-

Precia mancipiorum quæ luxurię. Videamus de mancipijs Romanis. Plinius lib. VII. Precium hominis in ſeruitio geniti maximū ad hanc diem (quod equidem cōpererim) fuit grāmaticæ artis Daphnidis, Cn. Piſaurenſe uendente, et M. Scauro principe ciuitatis III. X. DCC. ſeſtertijs licente. Exceſſere hoc in noſtro æuo, nec modicè, hiſtriones, ſed libertatem ſuā mercati, quippe cū iam apud maiores Roſcius hiſtrio. III. M. D. Anniā mercaſſe

proda-

prodatur. Sic in omnibus impreſſis exemplaribus legitur, in ijs etiã quæ Hermolaus *Plinij*
caſtigando Plinio obſeruaſſe ſe dicit. Quo magis mirum eſt Hermolaũ conniuenti- *locus*
bus oculis hæc uerba prætermiſiſſe, cũ tamen eodẽ capite unũ uerbum mutauerit cõ
tra fidẽ uetuſtæ lectionis, in quo ego ei non aſſentior. Quomodo aũt ſummũ preciũ
hominis ſerui eſſe poteſt tria millia & ſeptingenti ſeſtertij, cum Columella lib. IIII.
dicat de uinitore ſeruo loquens, Sed ego plurimorũ opinioni diſſentiens, precioſum
uinitorem in primis eſſe cẽſeo: isq; licet ſit emptus ſex uel potius ſeſtertiûm octo mil
libus: cũ ipſum ſolũ ſeptẽ iugerûm totidẽ millibus nummorũ partũ ſit. Quod ſi apud
Plinium ſeſtertia genere neutro intelligas, immanè erit precium, etiam præterquam
quòd Latinè loquentiũ conſuetudo refragatur, ut alibi diximus. Plutarchus in Cato
ne Maiore, Cũ Babylonia ſupellex hæreditate ei obueniſſet, ut quamprimum uęnũ-
daretur curauit. Nullam eius uillam tectorium habuiſſe, nec ullũ mancipiũ ultra mil-
le & quingentas drachmas emiſſe dicit: quaſi nõ delicatis & formoſis, ſed colonis ac
robuſtis ſtabularijs & bubulcis ſibi opus eſſet. Mille & quingentæ drachmæ ſex mil
lia nummorũ ualẽt. Quod conuenit cũ dicto Columellæ, qui ſex uel potius octo mil
libus uult emi uinitorem, quem precioſum uocat, id eſt, cẽtum quinquaginta uel du-
centis aureis noſtris emptum. Liuius lib. 9. De bel. Macedonico, de cenſura eiuſdem
Catonis loquens, In cenſibus quoq; accipiendis triſtis & aſpera in omnes ordines cẽ
ſura fuit. Ornamenta & ueſtem muliebrem, & uehicula quæ pluris quàm quindecim
millium æris eſſent, in cenſum referre uiatores iuſſit. Item mãcipia minora annis XX.
quæ poſt proximum luſtrum decem millibus æris aut eo pluris uęniſſent: uti ea quo-
que decies pluris quàm quanti eſſent, æſtimarẽtur: & his rebus omnibus terni in mil-
lia æris attribuerentur. Hæc æſtimatio maior eſt tribus millibus ſeptingẽtis ſeſtertijs:
uerùm ex Liuij loco intelligimus non impune olim, id eſt, cenſuræ tempore, fuiſſe ijs
qui precia rerũ ultra modũ intendiſſent: propter quod emanauit dictũ illud Plinij in
loco ſupradicto eodẽ capite ſtatim poſt uerba antedicta, Niſi ſiquis in hoc loco deſi
derat Armeniaci belli paulò antè propter Tyridatẽ geſti diſpẽſatorẽ, quẽ Nero III.
C. XXX. manumiſit: ſed hoc preciũ belli, nõ hominis fuit, tam Hercules, q̃ libidinis
non formæ Paronetemi ſpadonis Seiano III. M. D. mercante à Sutorio Priſco, quã
quidem iniuriam lucrifecit ille, mercatus in luctu ciuitatis, quoniam arguere nulli ua
cabat. Quo in loco Peronetomi libentius legerim quàm Paronetemi: quod quid ſi-
gnificare poſſit, non uideo. περονίτομος fortaſſe nomen ſpadoni accommodatũ, quaſi
execti genitalibus etiam infibulatus. Legimus apud Senecam in epiſt. ad Lucillium *Anagno*
lib. 4. ſeruos anagnoſtas, id eſt, lectores literarum peritos, centum millibus nummo- *ſtæ*
rum emptos: quod tum maximũ habebatur preciũ. Caluiſius, inquit, Sabinus memo
ria noſtra fuit diues. hic eruditus uideri uolebat. Hãc itaq; compendiariã doctrinam
excogitauit: magna ſumma emit ſeruos, unum qui Homerum teneret, alterũ qui He-
ſiodũ. Nouẽ præterea Lyricis ſingulos aſſignauit. Poſtquam hæc familia illi compa-
rata eſt, ſuaſit illi Satellius ſtultorum diuitũ arroſor, & (quod ſequitur) arriſor, ut grã-
maticos haberet analectos. cùm dixiſſet Sabinus centenis millibus ſibi conſtare ſin-
gulos ſeruos, Minoris, inquit, totidem ſcrinia emiſſes. Quin & apud Pliniũ ipſum eo
dem in libro de exemplis ſimilitudinum loquentem ita legitur, Toranius M. Anto-
nio iam Triumuiro eximios forma pueros, alterum in Aſia genitum, alterum trans
Alpes, ut geminos uendidit: tanta unitas erat. Poſtquam deinde ſermone puerorum
detecta fraude, à furente increpitus Antonio eſt, inter alia magnitudinẽ precij requi
rente (nam ducentis mercatus erat ſeſtertijs) reſpondit uerſutus ingenij mango, Ob
id ipſum ſe tanti uendidiſſe, quoniam non eſſet mira ſimilitudo in ullis eodem utero
editis. Tranquillus de Cæſare, Seruitia recentiora politioraq; immenſo precio cõpa-
rauit, & cuius etiã ipſum puderet, ſic ut rationibus uetaret inferri. Proinde uel refragã
te exemplariũ fide hunc locũ Plinij ita lego, M. Scauro principe ciuitatis CCC. milli-
bus DCC. ſeſtertijs licente. Exceſſere hoc in noſtro æuo nec modicè hiſtriones, ſed li
bertatẽ ſuam mercati: quippe cũ iam apud maiores Roſcius hiſtrio CCCL. annua me
ritaſſe prodatur, uel potius, ſeſtertia quingẽta annua meritaſſe. Nota enim ſeſtertij po
tuit immutari in aliam notam, ut alibi ſæpe, ſicut tria III. in locum trium CC. irrepſe-

rant. Meritaſſe autem uerbum non ſine admonitione uetuſti unius exemplaris lego. Quod autem ſequitur, Niſi ſi quis in hoc loco deſiderat Armeniaci belli paulò antè propter Tyridatem geſti diſpenſatorem, quem Nero. III.C.XXX. manumiſit: ſuſpe

Plinij locus

ctum mendi habeo, ut fortaſſe centies uicies legendum ſit, hoc modo, quem Nero ſe

Seſtertij nota

ſter. centies uicies manumiſit. nam in uetuſto III.C.XX. legitur. Seſtertiũ enim antiqui longuriolis binis & ſemiſſe notabant, quam notam facile fuit in tria iota decidere. Omnino ſtatuendum eſt nonnulla etiam contra fidem quantumuis uetuſtę lectionis emendare, cum argumentis ad hoc ualidis impellemur: ut alibi in eodẽ lib. ubi Plinius exempla numeroſæ ſobolis ponit. Extat, inquit, in monumẽtis etiam medicorũ, & quibus talia conſectari curæ fuit, uno abortu duo puerperia egeſta. In omnibus libris ſic legi, præterquam in uno uetuſtiſſimo, ubi, duo dicit puerperia, legitur, cũ anxiè obſeruarem propter Ariſtotelem qui duodecim dicit lib. VII. De hiſt. animaliũ, ἤδη γὰρ γενομένης διαφθορᾶς καὶ δέκα ζυνέβη καὶ δώδεκα ἐκπεσεῖν τὰ ἐπικυηθέντα. Iam cõtigit corruptione in locis muliebribus facta, & decem & duodecim ſuperfœtatos partus egeri. Quare hic duodecim puerperia lego. Illud eodem in loco magis ſuſpectũ habeo, quàm ut emendare auſim, Quarto partu Dacorum nota in brachio redditur. Ariſtoteles, ἤδη δὲ ἀπέδωκε τῶν τοιούτων τι καὶ διὰ τριῶν, οἷον ἔχοντός τινος ςίγμα ἐν τῷ βραχίονι, ὁ μὲν υἱὸς οὐκ ἐγένετο, ὁ δὲ υἱδοῦς ἔχων ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ συγκεχυμένον μέλαν. Iam tale quid aliquando & in tertiam prolem re[illegible]ijt. ſiquidem habentis inuſti puncti notam in brachio, filius ſine ea nota natus eſt: ex eo uerò nepos, eodem in loco brachij nigritiem quandam cõfuſam retulit. Plinium autem eo in loco Ariſtotelem eſſe ſecutum, facile eſt utriuſq; auctoris collatione iudicare, ut fortaſſe non Dacorum, ſed uel decorum uel dedecorum legendum ſit pro eo quod Ariſtoteles ſtigma dixit. Aliquando ita cenſui, quoad, ut interim nihil minus cogitantibus accidit, in locum Artemidori incidi in pri. τῶν ὀνειροκριτικῶν, ex quo facilè & Ariſtotelis uerba & Plinij intelligentur. ſic enim inquit, κοινὰ μὲν οὖν ἔθη πάντων τῶν ἐθνῶν ἐςὶ ταῦτα, θεοὺς σέβεσθαι καὶ τιμᾶν, τέκνα τρέφειν, καθεύδειν νύκτωρ. ἴδια δὲ τὰ ἐθνικὰ καλοῦμεν, οἷον ςίζονται παρὰ Θρᾳξὶν οἱ εὐγενεῖς παῖδες, καὶ παρὰ Γέταις δοῦλοι. Stigmate & nota inuruntur nobiles pueri. Ariſtoteles de huiuſmodi nota in uniuerſum locutus eſt, tanquam ſuo tempore nulli ignota. Plinius de Dacis dixit quod Artemidorus de Thracibus ſcripſit. Plinius ipſe libro 4. Ab Hiſtro, inquit, in plenum omnes Scytharum ſunt gentes, uariè tamen littori appoſita tenuere, aliàs Getæ, Daci à Romanis dicti. Veruntamen emendationem illã ſuperiorem inſigni aliqua auctoritate confirmare oportet, ne dubitandi argumentum cuiquam relinquamus. Audiamus igitur Macrobium libro tertio. Satur. De ſaltatione hiſtrionica & hiſtrionibus ita loquentem, Cæterùm hiſtriones non inter turpes habitos Cicero teſtimonio eſt:

Roſcius & Aeſopus

quem nullus ignorat Roſcio & Æſopo hiſtrionibus tam familiariter uſum, ut res rationesq; eorum ſua ſolertia tueretur. Et certè ſatis conſtat contendere eum cum ipſo hiſtrione ſolitum, utrum ille ſæpius eandem ſententiam uarijs geſtibus efficeret, an ipſe per eloquentiæ copiam ſermone diuerſo pronunciaret. Is eſt Roſcius qui etiam Lucio Syllæ chariſſimus fuit, & annulo aureo ab eodem Dictatore donatus eſt. Tanta autem fuit gratia & gloria, ut mercedem diurnam de publico mille denarios ſine gregalibus ſolus acceperit. Æſopum uerò ex pari arte ducenties ſeſtertium reliquiſſe filio conſtat. Hactenus ille. Mille denarij, quatuor millia nummûm ualent, id eſt, centum aureos noſtros: quam mercedem ſi per ſingulos dies anni accepiſſe Roſciũ intelligeremus, fieret ſumma annuæ mercedis triginta ſex millia & quingenti, quæ computatione Romana ſeſtertium quaterdecies & ſexaginta millia dicitur. At ea ſumma tribus partibus maior eſt ea quam Plinius poſuit, id eſt trecentis & quinquagenis millibus ſeſtertium. Quare mille denarios diurnos ſuſpicari poſſumus Macro-

Roſcianum ſalarium Romæ

bium intellexiſſe ludorum tantum diebus accepiſſe Roſcium. Cicero in ea oratione quam pro Roſcio habuit, mercedem publicam Roſcium reſpuiſſe dicit, his uerbis, Roſcio cur tanti fuerit ut ſocium fraudaret, cauſam requiro. Egebat? imò locuples erat. debebat, imò in ſuis ſummis uerſabatur. auarus erat? imò etiam antequam locuples, ſemper liberaliſſimus munificentiſſimusq; fuit. Proh deûm hominumq; fidem, qui HS. CCCLIII. CCCLIII. CCCLIII. quæſtus facere noluit (nam certe

HS.

HS. CCCLIII.CCCLIII.CCCLIII. merere & potuit & debuit) is per ſummã fraudem & malitiam & perfidiã HS.LIII.appetĳt:' & illa fuit pecunia immanis,hæc paruula:illa hóneſta,hæc ſordida: illa iucunda, hæc acerba. Cur hi numeri ter legantur, non intelligo:ſed CCCLM.legendum puto,ut ex tribus III. fiat M. Eſt autẽ alioquin oratio illa,uel orationis fragmentum potius,& mutilatum, & in numeris ſuſpectum: magnam tamen fuiſſe mercedem Roſcĳ ex eo intelligimus, quod eodem in loco orationis ſequitur, Decem his annis proximis (inquit) ſeſtertium ſexagies honeſtiſſimè conſequi potuit,noluit:laborem quæſtus recepit,quæſtũ laboris reiecit:populo Romano adhuc ſeruire non deſtitit,ſibi ſeruire iampridem deſtitit. hoc tu unquam Fanni faceres:' ſed ſi hos quæſtus recipere poſſes, non eodem tempore & geſtum & animam ageres:' dic nunc te ab Roſcio HS.LIII. circunſcriptum eſſe, qui tantas & tam infinitas pecunias non propter inertiam laboris, ſed propter magnificentiam liberalitatis repudiarit. Infinitas pecunias Cicero ſexagies ſeſtertium appellat: nec mirum, cum centum & quinquaginta aureorum noſtrorum millia eſſe iam docuerimus. Ergo ſingulis annis ſexcenta ſeſtertia,hoc eſt quindecim aureorum millia Roſcius merere recuſauit. Quod tum intelligimus factũ fuiſſe, cum diues eſſe cœpit, cum etiam ad extremum annulo aureo,id eſt equeſtri ordine donatus ſit à Sylla. Re autẽ acrius penſitata, Plinĳ dictum de annuis trecentis & quinquaginta ſeſtertĳs, uel de quingentis potius, intelligo de Roſcĳ mercede in ſeruitute exiſtente. ſiquidem in eadem oratione Ciceronis legimus Panurgum ſeruum comœdum tanti operas ſuas locaſſe, qui Panurgus Roſcĳ fuerat ſeruus. Sunt hæc uerba ex oratione tranſcripta, Panurgum tu Saturi proprium Fãnĳ dicis fuiſſe:at ego totum Roſcĳ fuiſſe cõtendo. Quod erat enim Fannĳ,corpus eſt:quod erat Roſcĳ,diſciplina. Facies non erat,ars erat pretioſa.nemo enim illum ex trunco corporis ſpectabat, ſed ex artificio comico æſtimabat. Illa membra merere per ſe non amplius poterant. XII. æris: diſciplina quæ erat ab hoc tradita,locabat ſe non minus HS. CCCLIII. Nihil autem certi conſtitui poteſt ex illa oratione,quam non niſi impreſſam uidimus. In uolumine autem antiquo Orationum Ciceronis quod legere nobis contigit, illa oratio cum duabus alĳs deerat. Quantũ tamen ex illo fragmẽto colligi poteſt, Panurgus ille comœdus qui communis inter Roſcium & Fannium erat, à Flauio quodam interfectus fuit, qui iudicio damni iniuriæ conuentus,lite tranſactione deciſa, CCCL. ſeſtertia Roſcio dedit pro parte ſua. quare cum Fannius partem à Roſcio auferre uellet tanquam in rem cõmunem Roſcius trãſegiſſet, Cicero primùm actionẽ Fannĳ depellere uolens, Roſcium ſuit pro media tantum parte decidiſſe, quippe qui amplius neminem eo nomine petiturum non ſpopondiſſet: deinde etiam contendit Fannium alterum tantum à Flauio abſtuliſſe eodem nomine. propter quod Plinius non fruſtra dixit, Exceſſere hoc in noſtro æuo nec modicè hiſtriones, ſed libertatẽ ſuam mercati. aucto enim in immenſum peculio hiſtrionicis mercedibus, facilè libertatem quantumuis magno emebãt. Quòd ſi quis apud Macrobium nõ mille denarios, ſed mille nummos legat: erit ſumma annuæ mercedis paulo,id eſt quindecim tantum millib. ſeſtertiûm maior ꝙ̃ apud Plinium. Vt autem denarios mille etiam quotidianos per annum totũ meruiſſe Roſcium credã, & nihil in Macrobio mutandũ cenſeam: facit id quod ſequitur, Æſopum ex pari arte ducenties ſeſtertium reliquiſſe filio. Vt enim triginta tantũ annua aureorum noſtrorum millia mereret, oportuit eum duodeuiginti annis ut minimum artem exercuiſſe ut ducenties ſeſtertium hæredi relinqueret. Plus autem quotãnis meruiſſe ex eo cõiecturam facio, quòd uix annis duodeuiginti uox perdurare potuit ad actus fabularum: deinde (quod maius eſt argumentum) inuſitato luxu uitam tranſegiſſe dicitur. Quare ut tantum luxuriæ reſtaret, oportuit eum maiora multo ſtipendia ac magis opima feciſſe, de quo elogium illud extat Plinĳ lib. X. his uerbis, Maximè tamen inſignis eſt in hac memoria Clodĳ Æſopi Tragici hiſtrionis patina, ſexcẽtis ſeſtertĳs taxata, in qua poſuit aues cantu aliquo aut humano ſermone uocales, nummûm ſex millib. ſingulas coemptas: dignus prorſus filio, à quo diximus deuoratas margaritas. De filio autem lib. 9. locutus eſt his uerbis, cum Antonĳ & Cleopatræ mentionem faceret, Non ferent tamen (inquit) hanc palmam, ſpoliabunturꝙ̃ etiã luxuriæ gloria.

Aureus annulus, equeſtris ordinis indicium

prior id fecerat Romæ in unionib. magnæ taxationis Clodius Æſopi tragœdi filius, relictus ab eo in amplis opibus hæres (ne triumphatu ſuo nimis ſuperbiat Antonius penè biſtrioni comparatus) & quidem nulla ſponſione ad hoc productus, quo id magis regium erat: ſed ut experiretur in gloria palati quid ſaperent margaritæ. Atq; ut mirè placuere, ne ſolus hoc ſciret, ſingulos uniones conuiuis ad ſorbendum dedit.

Plin. locus Quo in loco non triumphatu ſed Triumuiratu lego ex uetuſto libro. Docuimus ſuprà hanc patinam Æſopi patris quindecim millibus coronatorum noſtrorum ſtetiſſe. Plinius dicit uniones magnæ taxationis filium conuiuis ſingulis ſorbendos dediſſe. Quòd ſi ducenties ſeſtertium ad id ſufficere potuit, coniectura aſſequi poſſumus immanem eſſe ſummã ducenties ſeſtertium: præſertim cum Cicero ſexagies ſeſtertium infinitam pecuniam appellauerit. Athenæus lib. 14. de quodam Amœbeo citharœdo loquens, ita inquit, Mihi uerò nihilo inferior eſſe uidetur antiquo illo Amœbeo quem Ariſteas in lib. De citharœdis ſcribit Athenis habitaſſe, domumq́; prope theatrum habuiſſe: cumq; in theatrum cãtaturus prodiret, talentum unum Atticũ in dies ſingulos merere ſolitũ eſſe, ὅν φησιν ἀριστέας ἐν τῷ περὶ κιθαρῳδῶν, ἐν ἀθήναις κατοικοῦντα, καὶ πλησίον τοῦ θεάτρου οἰκοῦντα, ὅτι ἐξέλθοι ἀγωνιούμενος τάλαντον ἀττικὸν τῆς ἡμέρας λαμβάνειν. Qui hoc de citharœdo Athenis merẽte credere ſibi perſuaſerit, quid de Æſopo & Roſcio Romæ credere hæſitabit, cum talentũ Atticum ſexcentis aureis noſtris ualuerit? Reſtat igitur ut credamus Roſcium non minus ſex & triginta millibus aureorũ noſtrorum meruiſſe annua mercede, duntaxat publica, ut in ludis Romanis, & Megalenſibus, Compitalitijs, Secularibus, & alijs qui publico ſumptu fiebãt. Nam & priuatis ludis, ut funebribus, & alijs qui à magiſtratibus priuato apparatu fiebant, multas etiam pecunias meruiſſe eos intelligimus. De publicis meminit Iuuenalis Satyra ſexta,

Si gaudet cantu, nullius fibula durat.
Vocem uendentis prætoribus. – Exemplum priuatorũ eſt apud Tranquillum in Cæſare: Edidit ſpectacula uarij generis: munus gladiatorium, & ludos etiam regionatim urbe tota, & quidem per omnes linguarum hiſtriones. Ludis Decius Laberius eques Ro. mimum ſuum egit, donatusq; eſt quingentis ſeſtertijs, & annulo aureo. Inde illud Iuuenalis octaua Satyra,

Conſumptis opibus uocem Damaſippe locaſti
Sippario, clamoſum ageres ut phaſma Catulli.

Idem Tranquillus in Auguſto, Feciſſe ludos ſe ait ſuo nomine quater: pro alijs magiſtratibus qui aut abeſſent, aut non ſufficerent, ter & uicies: fecitq; nonnunq; uicatim ac pluribus ſcenis per omnium linguarum hiſtriones. Et poſt paulum, Ad ſcenicas quoq; & gladiatorias operas & equitibus Romanis aliquando uſus eſt. ſpectandi uoluptate teneri ſe neq; diſſimulauit unquam, & ſæpe ingenuè profeſſus eſt. Itaq; corollaria & præmia alienis quoq; muneribus ac ludis & crebra & grandia de ſuo offerebat. Idem in Veſpaſiano, Ludis per quos ſcena Marcelliani theatri reſtituta dedicabatur, uetera quoq; acroamata reuocauerat: Apollinari tragœdo quadringenta, Tarpeio Diodoroq; citharœdis ducenta, nonnullis centena: quibus minimum, quadragena ſeſtertia ſuper plurimas coronas aureas dedit. Ex dictis liquidò apparet unde Æſopus tantæ luxuriæ ſufficere potuerit, quanq; ante hæc tempora fuerit: ſed quibus erat non minus ſtudium artis hiſtrionicæ: & maius fortaſſe, quo magis primores urbis Romæ populum huiuſmodi ſpectaculis conciliare ſibi conabantur, eo tempore quo omnia in populi erant poteſtate. Quantam enim eſſe eam munificentiam putamus, quæ unico hiſtrioni una donatione decem millia aureorum dederit? quanq; Cæſar Laberio quarta parte plus dedit. Hanc tamen Æſopi prodigentiam Apicius

Apicij luxus perditiſsimi. nepotinis helluationibus exuperaſſe dicitur, ob quod in prouerbium Apicianæ cœnæ uenerunt: de quo Martialis in quinto Epigrammatum:

Dederas Apici bis trecenties uentri:
Sed adhuc ſupererat centies tibi laxum.
Hoc tu grauatus, ne famem & ſitim ferres,
Summa uenenum potione duxiſti.

Quod perinde eſt ac ſi diceret, Apici ſexcenties ſeſtertium, id eſt quindecies cẽtena aureo-

aureorum millia (de noſtris ſemper loquor, iiſq́ coronatis) inexplebili illa ingluuie helluatus, cum poſſes adhuc ducentis quinquaginta millibus (quod centies laxum appellat) uitam lauto & eleganti uictu producere: tamen uenenum miſer hauſiſti, ne patrimonio tanto ſupereſſes, quod iamiam te deſerturum uidebatur. Longè autem falſus eſt in hoc Calderinus, qui bis trecenties pro ſex millibus uel ſexcentis millibus intellexit: cum ſeptingenties centena millia Martialis ſignificauerit: quomodo & alibi in ſecundo Epigrammatum,

Illa illa diues mortua eſt Secundilla,
Centena decies quæ tibi dedit dotis.

Millia enim ſubaudiendum, ut apud Iuuenalem,

– Et ritu decies centena dabuntur Antiquo. –

Quomodo idem alibi,

Optima ſed quare Cæſonia teſte marito?
Bis quingenta dedit: tanti uocat illa pudicam.

id eſt decies centena millia, quod decies ſeſtertium dicitur. Plinius proptérea Api- *Decies centena*
cium nepotum omnium altiſſimũ gurgitem appellat lib. 10, Phœnicopteri linguam præcipui ſaporis eſſe Apicius docuit, nepotum omnium altiſſimus gurges. Et in IX. M. Apicius ad omne luxus ingeniũ mirus. Suidas, ἀπίκιος μάρκος, οὗ διαρκεῖ μυρίον ὄνομα ἐπί τι ἀσωτίᾳ καὶ πολυτελείᾳ, ἱκανὰς μυριάδας ἀργυρίου καταναλώσας εἰς τὴν γαστέρα. Apicius Marcus, cuius adhuc nomen perdurat in luxum & inuſitatos ſumptus inſigne, multas argenti myriadas in uentrem abſumpſit. Martialis ex Seneca ſumpſiſſe id uidetur, qui libro De conſolatione ad matrem Albinam ita inquit, Apicius noſtra memo
ria uixit, qui in ea urbe ex qua aliquando philoſophi uelut corruptores iuuẽtutis abi- *Apicius popi*
re iuſſi ſunt, ſcientiam popinæ profeſſus, diſciplina ſua ſeculum infecit: cuius exitum *næ profeſſor*
noſſe operęprecium eſt: Cum ſeſtertium millies in culinam congeſſiſſet, cum tot congiaria principum, & ingens Capitolij uectigal ſingulis comeſſationibus hauſiſſet, ære alieno oppreſſus, rationes ſuas tunc primum coactus inſpexit: ſuperfuturum ſibi ſeſtertium centies computauit: & uelut in ultima fame uicturus, in ſeſtertio centies ſi uixiſſet, ueneno uitam finiuit. Quãta luxuria erat, cui ſeſtertium centies egeſtàs fuit? in imo putat pecuniæ modum ad rem pertinere. (Sic enim lego) Seſtertium centies aliquis extimuit: & quod alij uoto petunt, ueneno fugit. Hactenus Seneca: quem ſi ſecutus eſt Martialis, ut mihi uidetur, apud Martialem non bis trecenties, ſed ter trecenties legi debet. Is Apicius Tiberij tempore fuit, ut ex nonageſima epiſtola eiuſdem Senecæ ad Lucillium patet, his uerbis, Mullum ingentis formæ Tiberius Cæſar miſſum ſibi, cum in macellum deferri, & uęnire iuſſiſſet: Amici (inquit) omnia me fallunt, niſi iſtum mullum aut Apicius emerit, aut Publius Octauius. Vltra ſpem illi coniectura proceſſit. licitati ſunt, uicit Octauius: & ingentem conſecutus eſt inter ſuos gloriam, cum quinq́ ſeſtertijs emiſſet piſcem quem Cæſar uendiderat, ne Apicius quidem emerat. Idem Martialis in eodem quinto,

Infuſum ſibi nuper à patrono
Plenum Maxime centies Syriſcus,
In ſellariolis uagus popinis
Circa balnea quatuor peregit.
O quanta eſt gula centies comeſſe.

Admiratur gulam quæ ducenta & quinquaginta millia aureorum uorare potuerit. Non omittendum uidetur id quod à Plinio eodem loco dicitur: ſed quia locus ille uulgò corruptè legitur, ideo eum ex animi mei ſententia obſeruatis ueteribus libris
referam. Aſinius (inquit) Celer è conſularibus hoc piſce prodigus Claudio principe, *Plin. locus*
unum mercatus ſeſter. octo millibus: quæ reputatio aufert tranſuerſum animũ ad con *Precium mulli piſcis*
templationem eorum qui in cõqueſtione luxus coquos emi ſingulos pluris ꝙ equos quiritabant. At nunc coci triumphorum precijs parantur, & cocorũ piſces: nullusq́ propè iam mortalis æſtimatur pluris, quàm qui peritiſſimè cenſum domini mergit. Meminit Liuius libro nono De bello Maced. de triumpho Manlij loquens, Epulæ quoq́ ipſæ & cura & ſumptu maiori apparari cœptæ. Tum cocus, uiliſſimũ antiquis

manci-

mancipium & æſtimatione & uſu, in precio eſſe: & quod miniſterium fuerat, ars haberi cœpta: uix tamen illa quæ tum conſpiciebantur, ſemina erant futuræ luxuriæ. Hæc uerba congruunt cum Pliniano dicto, qui triumphorum precijs cocos emptitatos principum Romanorum temporibus admiratur, cum olim Cato & alij ſeueriores urbis magiſtratus conciones queribundas ad populum haberent (quod quiritare à cre- *Qøirito* bra Quiritium appellatione uocatur) ob id quòd ineunte luxuria, coci iam equorum precijs pararentur. Octo millia nummûm ducentos aureos æſtimare ſolemus: uerùm apud Macrobium non octo millia legitur, ſed ſeptem. Aſinius (inquit) Celer uir conſularis, ut Samonicus refert, mullum unum ſeptem millibus nummûm mercatus eſt. In qua re luxuriam illius ſeculi licet æſtimare, quòd Plinius Secundus temporibus ſuis negat facilè mullum repertum qui duas pondo libras excederet: at nunc & maioris ponderis paſſim uidemus, & precia hæc inſana neſcimus. Hactenus Macrobius. Iuuenalis de hoc dubitans Satyra quarta ita inquit,

Mullum ſex millibus emit
Æquantem ſanè paribus ſeſtertia libris,
Vt perhibent qui de magnis maiora loquuntur.

Ita in controuerſia apud auctores duo millia manent. Cocum igitur Plinius antiqua æſtimatione non pluris æſtimauit, quàm ducentis aureis, quāti Columella uinitorem uult emi. non igitur precium hominis maximum tria millia & ſeptingenti ſunt ſeſtertij, ut ſuprà docuimus: ſed trecenta millia. Multa huiuſce generis reſtabant, niſi hic liber iuſta iam magnitudine excreuiſſet. Quare hactenus de nummo æreo argenteoq; dictum ſit, quorum explicationem aurea (ut ita dicam) commentatio excipiet, ampliore ipſa orſu ac terctiore filo ſupradictis attexenda.

GVLIELMI BVDAEI PARISIENSIS, CONSILIARII REGII, DE ASSE ET PARTIBUS eius, Liber tertius.

Longum iam iter emēſis partim remigio, partim uelificatu, cùm ſcopulos omneis præteruecti uideremur, Plinius nobis manus improuiſus iniecit, ac conſiſtere coactos, etiam propemodum retro con- *Aureus nummus* uerſis uelis inhibuit: apud quem lib. 33. ſic legitur, Aureus nummus poſt annos LXII. percuſſus eſt quàm argenteus: ita ut ſcrupulum ualeret ſeſtertios uicenos, quod efficit in libras ratione ſeſtertij qui tunc erat, ſeſtertios nongentos. Poſt hæc placuit XL. millia ſignari ex auri libris: paulatimq; principes imminuêre pondus: minutiſſimè uero ad XLV. millia. Si enim hæc uerba emendata ſunt, cauſam haud dico quin ſtylum uertere cogar, omniaq; retexere quæ magno cum labore adhuc comprobaſſe uideor. Etenim cum duodenæ ſint unciæ in libra Romana, & in uncia, quaterna & uicena ſcrupula: *Scrupulum* fiunt in aſſe ſcrupula ducenta octogintaocto. eſt enim ſcrupulum, ducenteſima octogeſimaoctaua pars aſſis, ut inquit Columella. Si ergo ſcrupulum auri uicenos ſeſtertios ualet, & uicenario numerum illum multiplicemus, fiet ſumma quinq; millia ſeptingenti ſexaginta ſeſtertij: quibus ſi ſemunciam addamus, ut ſit libra centenaria quam antè inſtituimus, fient ſex millia ſeſtertiûm. ſiquidem quatuor drachmæ, id eſt ſemuncia, XII. ſcrupula ualent: quæ uicies multiplicata, ducentos quadraginta efficiunt. ita fiunt ſeſtertij ſex millia, uel denarij mille & quingenti in auri libra. quæ ratio prorſus cum Pliniano dicto diſcrepat. Deinde quod ſequitur, Poſt hæc placuit XL. millia ſignari ex auri libris, quonam modo explicari poteſt? Nam ſi nongenti ſeſtertij in libra, quonam modo XL. millia? Quod ſi millia æris intelligere libeat, non

ideo

ideo magis negociũ procedet:cum X L. millia æris,ſedecim millia nummûm ualeāt.
Et ea ratio quam ſequimur, X V. millia æris,auri libram ualere deprehendit:ſiquidem
auri ſcrupulum uicenis ſeſtertijs ualet. In hoc nodo diſſoluendo cum diu æſtuarim,
nihil comminiſci potui quo locum hunc certò reſtituerem. Morem aũt antiquis fuiſ-
ſe nouimus ut non modò numeros notulis ſignificarent exarandi compendia ſectan
tes,ut nos quoq; facimus:ſed etiã ut denarios & ſeſtertios & ſeſtertia proprijs quodq;
notis ſcriberent. Priſcianus etiam illas in Verrinis Ciceronis ad tempora ſua extitiſſe *Notæ nume-*
teſtatur:quanquam Priſciani opuſculum illud de numeris & ponderibus eſſe non pu *rorum anti-*
to,ut ante dixi. Lubricam autem ſcribendi rationem illam notulariã fuiſſe, ex eo con *quæ*
ijcere poſſumus,quòd mille per M. puram ſcribebant:& per eandem literam ſingulis ,M,
apoſtrophis hinc & inde circunſcriptam,decem millia:eaq; rurſus ſic multiplicabant
per apoſtrophos,ut centum millia ſignificare uolentes, I literam unitatis notam,ter- ,,,I‘‘‘
nis utrinq; apoſtrophis cingerent. Apoſtrophus autem dextera, ſimilis eſt omnino li
teræ c, quæ tertia eſt in alphabeto,qua numerus centenarius, ut nunc, ſic olim nota-
batur. Ita facile fuit uel duas uel tres apoſtrophos pro duobus aut tribus c fallere, id
eſt pro ducentis & trecentis: apud eos quidem qui rationem numerorum antiqua-
riam ignorarent. Quanquam & is auctor,ſiue Priſcianus ſiue alius fuit, parũ ſibi con-
ſtare uideatur in ijs notulis declarandis. Iam apud Valerium Probum X. litera quæ X-
tertia eſt à fine alphabeti noſtri,nota eſt denarij numeri: addita tamen à dextro latere
uirgula tranſuerſa,eademq; litera pura,id eſt ſine uirgula,nota eſt decẽ millium,apud
Priſcianum autem utrinq; apoſtropho circunſcripta. Idem Probus addit, quamlibet
numerorum figuram,ſi ei præponatur linea ex tranſuerſo directa, tot ſignificare mil-
lenarios,quot per ſe ac pura unitatum nota eſt,ut uerbi gratia, I mille,& V. quinque -I
millia,& X decem millia, & itidem alias literas. Id quod mihi tractum à Græcorum -V
more uidetur. Quare ſimile ueri eſt numeros antiquorum auctorum ad noſtram æta- -X
tem magna ex parte corruptos perueniſſe,qui quidem notis ſcripti fuerunt. Librario
rum enim ignorantiæ,& ſæpius incuriæ,acceſſit emendatorum uel temeritas,uel hal
lucinatio:qualis eſt illa apud Tranquillum de cenſu ſenatorio, quam antea adnotaui
mus. Multos apud Plinium locos huiuſmodi deprehendimus,quorum partim expli-
citi ſunt,partim poſt explicabuntur. De aſino uidimus quadringentis ſeſtertijs em-
pto apud Varronem,apud Plinium nummis totidem: & itidem de auiculis uocalib.
Notabo nunc etiam alios duos,interea dum & alij in ordinem ſuũ reijciuntur. Apud
Plinium igitur lib. 13. De citrinis menſis ita legitur:Extant hodie M.Ciceronis,in illa
paupertate,&,quod magis mirũ eſt,illo æuo,emptæ libris X I.cum his memorantͬ &
Galli Aſinij,quæ libris X I. uenundatæ ſunt,& duæ à Iuba rege uendente:quarũ alte-
ri preciũ fuit libris X V,alteri paulo minus. Interijt nuper incendio quã Cethegus de-
cedens libris X I I I I. permutauerat, lati fundi taxatione ſi quis prædia tanti mercari
malit. Sic quidẽ legitͬ in codicib. Venetæ impreſſionis etiã antiquæ, quã Hermolaus
ſecutũ ſe eſſe teſtatus eſt,qui tantũ ipſe admonito latifundij pro latifundi legẽdũ eſſe;
nihil præterea dixit. Ego impreſſos codices cũ antiquis cõferens, ita in duob. legi: Et
quod magis mirũ eſt,illo æuo emptæ his memoraͬ,& Galli Aſinij X I. uenundatę. Et
rurſus,incendio,ac tegus deſcendens his permutati lati fundi taxatione. His aũt pro
ſeſtertijs legi,facile eſt conijcere,quod uerbũ antiqui interdũ per aſpirationẽ & S litẽ
ram ſic ſcribebant, HS. quod duas libras & ſemis ſignificabat. aſpiratio autem ex du
plici I I conſtat. Hunc locum igitur ſic reſtituendũ puto ex uetuſtę lectionis obſerua *Plin. locus*
tione, Extant hodie M.Ciceronis in illa paupertate,&,quod magis mirũ eſt,illo ęuo,
emptæ ſeſtertijs X I. Memorantͬ & Galli Aſinij ſeſtertijs X I. uenundatæ. ſunt & duæ
à Iuba rege pendentes,quarum alteri precium fuit ſeſter. X I I. alteri paulo minus. in-
terijt nuper incendio attegijs deſcendens ſeſtertijs X I I I I. permutata latifundij taxa-
tione. In mentione aũt Ciceronis antiqui codices ſeſtertijs tantũ habent ſine numeri
adiectione. Cæterũ uidere eſt pauculis in uerſib. quot errata fuerint. Attegijs autẽ le- *Attegiæ*
gendũ puto pro Mautorũ caſulis: quod non ſine ſtomacho à Plinio dictum eſt,ut ex
ſupellectili ruſticæ domunculæ menſa ſeſtertijs X I I I I. parata ſit,id eſt trecẽtis quin-
quaginta aureis, quod Plinius precium appellat latifundij, id eſt agri latè patentis.

Iuuenalis Satyra decimaquarta,

Dirue Maurorum attegias.

Apud eundem Plin.lib.19.in prædictis exemplaribus ita legitur,ubi hortorum me-
minit,Etiam'ne in herbis diſcrimen inuentum eſt? olusq; differentiam facere,in cibo
etiam uno aſſe uenali? & in his aliqua quoq; ſibi naſci tribus negant: caule in tantum
ſignato, ut pauperis menſa non capiat. ſylueſtres fecerat natura horridos, ut quiſq;
demeteret paſſim:ecce altiles ſpectantur aſparagi,& Rauenna ternis libris rependit.
Hæc uerba Hermolaus,& qui ante eum Plinium emendauere,pari conniuentia trãſ-
miſerunt: cum tamen quædam ex antiquis exemplaribus emendari potuerint, qui-
Locus Pli. bus obſeruatis ſic legere locum hunc inſtitui, Etiam'ne in herbis diſcrimen inuen-
tum eſt? opesq; differentiã fecere in cibo etiam uno aſſe uenali? & in his aliqua quoq;
ſibi naſci tribus negant:caule in tantum ſaginato, ut pauperis menſa non capiat. Syl-
ueſtres fecerat natura corrudas, ut quiſq; demeteret paſſim: ecce altiles ſpectantur
aſparagi.Saginatum caulem dixit Plinius,non ſignatum,ut altiles uerbum ſatis signi
ficat.antiqua autem exemplaria horridas non horridos habent,& opus non olus, &
fecere non facere in uetuſtiſſimo legimus.Plinius ipſe alio loco eodem in libro,Hor-
torum iudicauimus corrudam:hunc intelligimus ſylueſtrem aſparagum. Ex his uer-
bis ſatis apparet Plinium loco ſuperiore corrudas non horridos ſcripſiſſe.Idem,Om-
nium hortenſiorum laudatiſſima cura aſparagis.de origine eorum in ſylueſtribus cu-
ris abunde dictũ. Eſt & aliud genus incultius aſparago,mitius corruda, paſſim etiam
in montibus naſcens, refertis ſuperioris Germaniæ campis, non inſcito Tiberij Cæ-
ſaris dicto,herbam ibi quandam naſci ſimillimam aſparago, uel (ut in antiquis codi-
cibus) non inficeto Tiberij Cæſaris dicto. Cęterùm quod ſequitur in ſuperiore loco,
Et Rauenna ternis libris rependit:haud ſcio an ternis ſeſtertijs rependit,legi debeat,
uel ternis nummis. Plinius alibi, Nullum gratius ijs ſolum quàm Rauentinũ. Quòd
ſi ternis libris legamus, ad pondus referendum eſt:proterea quòd ſaginatos & altiles
appellauit:ſed illud non conuenit,propter uerba quæ ſequuntur. Heu prodigia uen-
tris: mirum eſſet non licere carduis pecori ueſci,non licet plebi. Vt autem libris pro
aſſibus intelligam,adduci non poſſum, cum legiſſe me non meminerim, nec id pre-
cium eſſet quod plebem à macello arceret.Eiuſdem autem annonæ fuit duracina per
ſica tricenis nummis aut uicenis ręnire, & aſparagos ſingulos ternis nummis. In eo-
dem capite obiter & alia emendabimus,Aues ultra Phaſidem amnem peti, nec fabu
loſo quidem terrore tutas, imò ſic precioſiores:alias in Numidia atq; Æthiopia in ſe-
pulchris aucupari:aut pugnare cum feris:mandi ab eo cupientẽ, quod mandat alius.
Plin.locus Lego ex antiquis, Alias in Numidiæ atq; Æthiopiæ ſepulchra, aut depugnare cum
feris,mandiq;,capientem quod mandat alius.Sic enim ſenſus argutior, & magis Pli-
nianus.Ibidem,Hortorum Cato prędicat caules.hinc primùm agricolę exiſtimaban
tur priſci.Et ſic ſtatim faciebant iudicium num quæ eſſet in domo materfamiliâs (ete
nim hæc cura fœminæ dicebatur)ubi indiligens eſſet hortus.Lego ex antiquis,Et ſic
ſtatim faciebant iudicium,nequam eſſe in domo matremfamiliâs, id eſt parum frugi,
Nequam nec ad rem augendam acrem. hoc enim nequam ſignificat, ut ſeruos nequam dice-
bant qui bonæ frugi non eſſent.Et paulo inferius,Nam carnis deſideria etiam erãt in
exprobratione.Legendum,gari,id eſt,liquaminis.Reſpondet enim pręcedenti mem
bro,Damnantes pulmentaria quæ alio egerent pulmentario. Et rurſus inferius, Hor
tos uillę iungẽdos nõ eſt dubiũ,riuosq; maximè habendos,ſi cõtingat,profluo amne:
ſi minus,è puteo pertica,organis'ue pneumaticis tollendo non hauſto rigãdo.Lego,
Si contingat,pręfluo amne:ſi minus,è puteo pertica organis'ue pneumaticis uel tol-
lenonũ hauſtu rigando.Liu.lib.8.De bello Maced. circa principiũ, Collectis rurſus
animis,in arietes tollenonib.libramenta plumbi aut ſaxorũ ſtipites robuſtos incutie-
Tollenones bant.Huiuſmodi tollenonũ meminit Veget.lib.4.Dicuntur & tollones à quibuſdã,
à tollendis rebus uel hominibus. hic autem à Plinio pro eo hauſtorio accipitur quod
à Gręcis celoneum dicitur.In uetuſto codice tollon nouum legitur,in alijs,uel tollen
do non:ex quibus facile erat conijcere tollenonum eſſe legendum. Sunt & alia in eo
dem capite mendoſa,quæ intacta ideo relinquenda duxi,quia cõminiſci nihil potui:

aliqua

aliqua etiam uix digna quæ attingantur, ut illud in quo Hermolaus conflictatus eſt,
In remedio Saturnica ſigna:ubi Saturica ex uetuſtiſſimo lego pro Satyrica,more an-
tiquo. Quod autem ſequitur, Tot generibus uſq; ad infimam plebem deſcendente a-
nima: legendum mihi uidetur annona, etiam ſi nulla auctoritate exemplaris ducar.
Hæc autem ideo commemoranda duxi, ut labefactatam eſſe exemplarium Pliniano
rum fidem lectores meritò iudicare poſſint, qui hæc & huiuſcemodi alia toto hoc o-
pere ſparſa accuratè perpenderint: nec unius aut alterius loci auctoritate rebus con-
teſtatiſſimis fidem derogandam eſſe: quanq̃ dictum Plinij ſupradictum huiuſmodi
eſt, ut res ipſa & mutilatum & corruptum eſſe locum clamitet, cum eius loci membra
mutuò collidantur. Si enim auri ſcrupulum uicenis ſeſtertijs ualuit, quo'nam tandem
modo in libra ſeſtertij tantum nongenti? ſed ſint ſanè nongenti in libra ſeſtertij, quî i-
gitur fieri poteſt ut à noningentis ad XL. millia peruentum ſit? Quare relinquetur ut
Plinius hoc in loco ſuo ſibi teſtimonio refellatur & concidat. In uno uenerandæ uetu
ſtatis libro ita legebatur, Quod efficit in libras ratione ſeſtertij qui tunc erant D. nõ-
genti: poſt hæc placuit X.XL. ſignari ex auri libris. ex quo conijcio non millia XL.
ſed nummos Plinium reliquiſſe ſcriptum, & locum mutilatum poſt uerbum ſeſtertij.
In omnibus enim libris antiquis, erant pluraliter legitur, & XL. ſignari, non XL. mil-
lia. Quàm autem ancipites notæ fuerint inter nũmos & millia, patuit ex ſupradictis.
Nec eò tamen pertinet longa hæc diſputatio, ut ueritatis aſſertionem in hoc loco po-
ſitam putem, aleamq; huius operis in hoc uno cardine uerti. Nec enim uſq; adeo exili
bus argumentis nixus ſum, ut ſi Plinius ipſe reuiuiſcat, & hunc locum agnoſcere uelit
ita ut lectitatur, aut ſi dies olim fortè autographum Plinij, aut eius ætatis uolumen æ-
quale protulerit (ut id fieri poſſe credamus) non ipſi etiam Plinio iudicem ferre auſim
uniuerſam antiquitatem, ni hoc perperam ac falſò ſcriptum ſit, ut & alia quędam quę
poſtea dicentur. Dixi ſuprà argentea me nomiſmata Romanorum diligenter expen-
diſſe, ut id quod ratiocinatione & auctoritate uetuſta colligebam, re ipſa quoq; com
probarem. In auro itidem faciendum quum ſtatuiſſem, quatuor & uiginti nomiſmata
(tot enim aurea eoq; plura habebam) in altera lance poſui, & ex aduerſo ſex uncias
noſtras ſtatui. Quo facto, cum leuius aurum eſſe inuenirem, groſſulorum duorum ad *Aurea no-*
ditamento cum pauculis minutijs, rem ad æquilibrium perduxi. has minutias noſtra- *miſmata ex-*
tes grana uocant: nos momenta Latinè appellare poſſumus. hæc quatuor & uiginti *penſa*
ſunt in denario noſtro, quod ſcrupulum Latinè uocitatur. Quomodo enim in uncia *Grana*
Latina quatuor & uiginti ſunt ſcrupula, ſic in noſtra quatuor & uiginti denarij: & ut *Momenta*
drachma tria ſcrupula pendet, ſic groſſus tres denarios. Verum hæc nomiſmata cum *Denarius*
ſingillatim penſitarem, in ijs fuerunt Tiberij Auguſti duo, in quibus effigies parum *Groſſus*
iconicæ uidebantur: unum hac inſcriptione. Tib. Cæſ. diui Aug. Auguſtus. & in a-
uerſa facie, Pontif. Max. ubi ſimulachrum ſedens. Alterum utrinq; effigiem habebat,
ut eodem habitu, ſic ſibi diſſimilẽ, cum hoc elogio notis ſcripto, Tiberius Cæſar Au-
guſtus Tribunitiæ poteſtatis quindecies. & in altera parte, Tiberius Cæſar diui fi-
lius. Singulorum pondus erat didrachmum, id eſt, denarij bini argentei quadrigati,
de quibus antè diximus. Alterum fuit male imitatum, ſed quod Auguſti fuiſſe ex in-
dice cognouimus, qui fuit eiuſmodi, quatenus legi per uetuſtatem potuit, Cæſar Au
guſtus Pater patriæ. & in poſtica facie, Cæſari Auguſto. Hoc quanq̃ attritum gra-
uiſſimum, tamen inuenimus, ut bina argentea traheret. Aliud eiuſdem principis erat
iconica effigie, qualis uulgò agnoſcitur, à poſtica parte quadrigatum, dicterio tetra-
grammato in infimo margine, S. P. Q. R. ſignificante Senatum populumq; Roma
num. & in auerſa parte nomen principis ipſius erat. hoc iuſto pondere leuius erat cir
citer granulis duobus, ſed ita, ut detritum diceres quod ponderi deerat. Erat unum
eiuſdem Auguſti & Antonij in Triumuiratu percuſſum, utrinq; effigie inſigne: ijſdẽ
elogijs quibus & argenteum illud cuius inter argentea meminimus, nec decoris cha
racteribus, & cætera inſcitè aſſimulatum, pondere non detrito, ſed iniquo, imminu-
to ſex momentis. Incidit in manus meas & aliud in quo erat Auguſti effigies pulchrè
expreſſa, hoc titulo, S. P. Q. R. Cæſari Auguſto Cos. XI. trib. Pot. VI. & in tergo,
Ciuib. & ſig. Milit. à Part. Recup. percuſſum in memoriam ſignorum quæ cum Craſ

ſo amiſſa erant, & poſtea Auguſto à Parthis remiſſa ſunt cum captiuis. Appendi &
Nomiſmata priſca aliorum principum, in queis & Tiberij Claudij Auguſti, eleganter percuſſum, boc e-
pigrammate, Ti. Claud. Cæſ. Ger. IM. TR. P. iconicum, cuius imaginem ex Tranquil
lo agnoſceres: à tergo hoc elogio, Conſtantiæ Auguſti. quod quanquam detritum, pon-
dus tamen iuſtum aſſeruauerat. Appendi & Neronis Cæſaris & iconica & ſcitè per-
cuſſa hoc indice, Nero Cæſar Aug. Imp. In poſtica facie ſpicea erat corona, intus qua
tuor habens literas ex ſenatuſconſulto ſignificantes decretam ei coronam, ambiente
extrorſus hoc elogio, Pontif. Max. TR. PO. VI. Cos. IIII. iuſto pondere aliquanto
leuiora. Vnum præterea Galbæ Neronis ſucceſſoris iconicè effictum, cum corona
ſpicea ambiente marginem, in auerſa facie octo literarum elogio hoc ſignificante, ſe-
natus po. que Romanus ob ciues ſeruatos. leuius etiam aliquanto Neronianis. Ha-
bui tum & Veſpaſiani ſuperciliosa fronte, & nitentis uultu. Habui & Neruæ & Tra-
iani Hadrianique principum, eleganter quidem expreſſa, ſed pondere leuiuſcula, octo
nis circiter detractis minutijs. ſuus unicuique index erat, ſupradictis tituloſior, ut in
Neruæ, Imp. Cæſar, Nerua Traian. Augu. Ger. P. M. TR. PO. Cos. II. P. P. Imp. Cæ-
ſar, Nerua Traianus, Auguſtus, Germanicus, Pontifex Max. Tribunitiæ poteſtatis,
Conſul iterum, Pater patriæ. Et in Traiani itidem, niſi quod Dacici titulus acceſſerat.
In cuius poſtica facie ſtatua equeſtris erat haſtam intorquẽs, accuratè expreſſa, equo
uehens incitato, cum honorifico boc elogio, S. P. Q. R. optimo principi. Hoc no-
miſma, omnium quæ uidi, pulcherrimum erat, & facie auguſtiſſima, ſecundum quod
Hadriani ſucceſſoris eius nomiſma principalem dignationem atque auctoritatem au-
guſtam præferre maximè uidebatur: quod etiam ipſum equeſtrem ſtatuam habebat,
equo non pugnaci ſed uiatorio inſidentem. Cernere erat aſturconem tollutim gradi-
entem, & uelut à longis itineribus ſtrigoſum, credo, ut princeps terrarum peragra-
tor intelligeretur. ſic enim appellatus eſt. Appendi etiam Antonini pij, M. Antonini
cognomento Philoſophi: Aurelij & Seueri, imminutiore ſenſim pondere. In quibuſ-
dam à tergo eſt pro elogio liberalitas Auguſti, in Aureliano hilaritas, in Seueriano
æternitas imperij, & in Lucij Veri, Victoria Auguſti alata. M. Antonini Philoſophi
huiuſmodi titulum habebat, M. Aurelius Cæſar Aug. Pij filius, Tribunitiæ poteſta-
Concordiæ ſimulacrum tis tertiùm, Conſul iterum, & in auerſa facie Concordiæ ſimulachrum, brachijs leni-
ter expaſſis, cuius latera altrinſecus cingebant chamæteræ puſillæ ſingulæ, inuicem
auerſantes, quibus utraque manu lacinias ſtolæ porrigere Concordia uiſebatur. Hic
M. Philoſophus, qui Verus ab Euſebio appellatur & ab Eutropio, Aurelius etiam di
ctus eſt Antonini Pij adoptione, ut auctor eſt Capitolinus, qui etiam Fauſtinæ uxo-
ris nomine nummum percuſſit boc indice, Fauſtina Auguſta, Pij Auguſti filia. Hęc
ideo enarraui uerboſè fortaſſe, quòd hodie huiuſmodi multa circunferuntur nomiſ-
mata, ex quibus iudicium fieri uolo, ſi quid aut falſò aut temere cenſuiſſe uiſus ſim.
neque enim de meis tantummodo iudicio facto acquieui. Aureum autem Romanum
Attici nummi inſtar percuſſum fuiſſe exiſtimare debemus, coniectura ab argenteo
Aureus Atticus ſtater nummo ſumpta, de quo ante dictum eſt. At aureus Atticus, qui ſtater ab eis appella-
tur, pondere didrachmus erat, ut auctor eſt Pollux lib. 4. De uocabulis rerum, ὁ δὲ
χρυσοῦς στατὴρ δύο εἶχε δραχμὰς ἀττικάς. Aureus (inquit) nummus duas drachmas Atticas
babebat. de quo etiam infrà nonnihil dicetur. Exiſtimo ſtaterem eſſe quod in iure li-
Libra auri in iure bra auri uocatur, ut in lege Omnes, in Cod. Iuſtiniani in tractatu De appell. & in l. Il-
luſtres, De modo mulctarum. Plus eſt enim auri uncia, quàm auri libra, ut ibidem li-
quet, & inferius dicetur, ſi locus occurrerit. Quare cum denarium Romanum drach-
mali pondere fuiſſe conſtet, aureum quoque Romanum didrachmum; id eſt, duorum
denariorum pondere percuſſum fuiſſe meritò iudicare debemus. quanquam quid o-
pus eſt argumentis, cum nummi ipſi extent uetuſtatis ſymbola aſſeruantes, ne impo-
nere nobis nouitij pro ueteranis poſſint? Proinde cum libra Romana ſex & nonagin
ta drachmarum fuerit, duodequinquaginta nummi didrachmi ex ea factitati ſunt à
principio: quibus ſi ſemunciã addideris, id eſt, quatuor drachmas, ut ex libra fiat ple-
na mina (cum libram & minam in re nummaria idem fuiſſe docuerimus) erunt in li-
Plinij locus bra quinquaginta omnino nomiſmata: ut apud Plinium quinquaginta potius quàm

quadra-

quadraginta legendum ſit. Siquidem (ut dixi) cum illa nomiſmata uniuerſa quatuor & uiginti expenſarem, & unius nummi loco ponduſculum didrachmũ (groſſum nũc appellamus) adderem, minimo minus ſexuncias in æquilibrio tenebam, hoc eſt libræ noſtræ argentariæ dodrantem. Ex quo intelligimus quinquagenos olim aureos in ſingulis libris fuiſſe, duntaxat iuſti ac legitimi nomiſmatis. Vetuſtos autem nummos extare, præter ea quæ dicta ſunt, etiam Pomponius Iuriſconſultus admonere nos poteſt, qui lib. 7. Digeſt. ſub titulo, De uſufructu, ſic inquit, Nomiſmatum aureorum uel argenteorum ueterum quibus pro gemmis uti ſolent, uſusfructus legari poteſt. Auaritia autem principum, uel temporum iniquitate imminutio põderis poſtea inualuit. Id quod hodie apud nos, quanquam admurmurante hominum ſermone, nihilo minus factitatur. In aureis enim noſtris binûm ternumq́ momentorum intertrimentum lege quoq; admittitur. remedium uiri monetales appellant. id quod primùm clementia edictali nummulariorum mancipibus indultum, ne cui fraudi eſſet ſi quis nũmus ex multis leuiuſculus fefelliſſet, auaritia pro iure ſuo ſumpſit, ita ut nulli iam iuſto priſcoq́ pondere ſignentur: & qui priſcorum extant, aut oſtentationis gratia in delicijs habeantur, aut prius acciſi demum in commercia & ad collybum prodeant. Hinc fit ut coronati qui Cruciati cognominantur, iam commerciales non ſint, utpote ſuperpondiales. Quòd ſi tam animoſè principes imminutæ monetæ crimina exercerent, quàm imminutæ maieſtatis exercent, melius cum rebus humanis ageretur, & minus fallerent adulteratores nummi, quorum iam ipſorum crimen multitudine reorum, & interdũ potentia atrox eſſe deſiit. Sed ſic eſt ferè in omni parte ſui Reſp. noſtra, ut primorum arbitrio (ne dicam libidine) non legum præſcripto gubernetur: quarum legum nulla tot, tantis, tamq́ terrificis uinculis adſtricta unquam memoria noſtra fuit ſanctio, ut non quilibet in aula ordines ductantium, aut reſoluere, aut reſcindere, aut abrumpere non toto anno uertẽte potuerit. Romani autem nummi imminutionem ſic colligo. In uncia (ut dixi) noſtrates groſſulos octo ponunt, ut Romani octo drachmas, & ternos in groſſulo denarios, qui Latinè ſcrupuli dicũtur: in ſingulis autem denarijs uicenaquaterna grana momenta'ue, pro quibus & ulterioribus minutijs uerbum Latinum aſſignare non poſſumus. In uncia igitur quatuor & uiginti denarios ponimus, & granula ſeu momenta quingẽta ſeptuagintaſex, id eſt, quater & uicies quatuor & uiginti. At Romani quaternos aureos in uncias ſignabant, & argenteos octonos. ſiquidem argentei bini ſingulos aureos æquant pondere. Ita quater duodenos in libras ſignaſſe deprehenduntur, id eſt, in duodecim uncias & binos ex ſemuncia, quæ minæ, id eſt, libræ argentariæ accedit. Sic numerus quinquagenarius in librã impleri deprehenditur. Agedum igitur fac ex quolibet nummo in argyrocopio, id eſt, in officina argentaria detracta eſſe octo granula (quandoquidem hanc deceſſionem in recentiorib. ferè deprehendimus) detrimenti ſcrupulum unum in ternis nummis inuenies, & in denis octonis ſcrupula ſex, id eſt, aureum unum, & duos aureos in tricenis ſenis, & in quadragenis quinis duos aureos & ſemiſſem, & in quinquagenis eo amplius aurei quadrantem. Quòd ſi ſeſquiplam huius detractionem poſueris, ut in ſingulos nummos duodena granula deceſſerint, in libras quinquageni quaterni nummi ſignari potuerunt, ita ut eo amplius ſextantes lucrifierent. huiuſmodi aũt ætate Plinij ſignatos fuiſſe affirmare non dubitẽ. quippe cum Tiberianis & Claudianis ut grauiſſimis aliorum principum nummos opponerem, non antè quàm decimum granum addidi, prægrauare illi Veſpaſiani nummũ deſtiterunt, cum interim collybo detritus non uideretur. Quod ne cõminiſci uidear, à tergo in eo nummo annonã eſſe dico. quanq́ in nummo Domitiani nihil didrachmo, id eſt, ponderi iuſto deerat: ſcitè quidem ipſo aſſimulato, & in quo uultuoſam faciem agnoſceres, Veſpaſianũ genitorem lineamentis omnib. referentẽ. Illud Auguſtale ob Parthica ſigna percuſſum, duo amplius grana auctarij habebat. In Neruæ & Aurelij leuiter quidẽ detritis undecimi demum ponduſculi additamento examen neutrò propenſum ſtabat. Hadrianici aũt octo circiter granorum detractionem habebant. Sunt enim huiuſcemodi qui in poſteriore parte non equeſtrem ſtatuam, ſed ſalutem Auguſti habent, in ſecundo conſulatu eius ſignati. in antica parte imago eſt lineamẽta prioris illius male referens. For

DE RE NVMMARIA

taſſe igitur apud Plinium legi poſſet, Poſt hæc placuit L. nummos ſignari ex auri li-
bris, paulatimq́ principes imminuêre pondus, minutiſſimè uerò ad LV. nummos.
Nã ut millia legatur, ratio omnino refragatur, ut antea diximus, ſed eò maximè, quòd
millia argenti ſignari ex auro non potuerunt, nec auri pondere imminuto ex XI. mil
libus XLV. millia fieri, niſi argentei nummi pondus imminutum intelligamus: quod
conſentaneum huic loco non uidetur. Vtcunq;, locus ille corruptiſſime legitur: nec
nos in eo fallimur quod dictum eſt. re enim comprobatur. Romanis nomiſmatibus
Nobiles, Anglici nummi pares omnino põdere ſunt Anglici nummi qui Nobiles appellant̃, duntaxat Eduar-
dei & Roſati, pondere ſenûm ſcrupulorum. Hoc cum ex actis uirorum monetalium,
& ex nummuliariorum monumentis comperimus, tum uerò examinali experimẽto
probare uoluimus. hoc tantum intereſt, quòd Roſati pondere pares, auri bonitate ce
dunt, Eduardei inſtar omnifariam habent illorum. in prima enim nota auri bonitatis
cenſent̃, quę tamen ipſa à puritate exacta & obryza, quadrante ſcrupuli diſtat. Aiunt
enim nullum nummum ad plenam puritatem exactum eſſe. Sed iam illud uidendum
quo'nam modo auri ſcrupulus uicenos ſeſtertios ualere potuerit. quod anteq; expli-
Plin. locus co, hoc præfandum habeo, me Plinij locum ita legere inſtituiſſe, quoad aliud inuene
ro, Ita ut ſcrupulum ualeret ſeſtertios duodenos, uel biſſenos potius, quod efficit in li
bras ratione ſeſtertiorum qui tunc erant, denarios nõgentos. Et inferius, Paulatimq́
principes imminuêre pondus, minutiſſimè Nero, ad quinquagintaquinq; nummos.
ut intelligamus Neronem nomiſma maximè omnium extenuaſſe, eo utiq; tempore,
quo donationibus immodicis & prodigis impendijs exhauſtus, à ſenatu centies ſe-
ſtertium annuũ exigere cœpit. Verùm eſto ut rectè apud Pliniũ ſeſtertijs uicenis le-
Auri precium gatur: auri nunc uncia ad puritatem excocti, æſtimatione principali ſedecim Franci-
cis & quadrante & eo amplius denarijs quinq; ualet. Hanc æſtimationẽ finitimarum
gentium cõmercia intenderunt. pluris enim aurei noſtri permutantur quàm per edi-
ctum liceat, conniuentia tamen principali approbante: quod temporum difficultate
conſtitui uix poteſt: id quod experimento uno & altero cognitum eſt, fremente ne-
quicq; homine uno primario qui id ſe effecturum per omnia numina deierarat, præ-
conialibus interdictis alijs ſuper alia perſonãtibus: quæ quamlibet minacia, & ab ho-
mine iræ impotentiſſimæ manantia (cuius tunc ferociæ recta & utilia conſilia cede-
bant) publicum tamen conſenſum peruincere non potuerunt. Nos aũt ratione in ar-
gẽto inſtituta, neutram harum æſtimationũ ſequemur, ſed mediocrem, & eam quam
Mercuriali (ut ita dicam) arbitratu approbare, id eſt, negociatorum opinione poſſi-
mus. id enim genus hominum auri argentiq; rationem callere maximè mihi uidetur,
uidelicet cõmercijs id aſſequentes. Etenim quanti unumquodq; ſit nomiſma, exter-
narum gentium iudicio condiſcunt, quippe quæ aurum argentumq́ noſtrum nullo
reſpectu characteris, exploratum tantum appenſumq; æſtimant. Et ut auri argentiq;
grauis rationem euariare cum ratione nũmularia & conſiſtere neceſſe eſt: ſic æquã dę
rei arbitramentum in cõciliabulis & emporijs rectè atq; ordine fieri exiſtimatur. Au-
ri igitur unciæ, ſedecim Francicos & octo ſolidos cum ſemiſſe precium ſtatuemus, &
pro ea ſumma nouẽ noſtros ſolatos taxabimus, ratione ducta quaſi ſinguli ſolati ſex
& triginta ſolidis & ſemiſſe ualeant: etſi cum hæc proderem, duodequadraginta ſoli-
Quanti auri libra Romana æſtimatur dis oblocabantur. Qua ratione libra Romana cẽtum & duodecim aureos ſolatos &
ſemiſſem ualebit. tantidem enim nec pluris ſingula pondo æſtimabimus Romanis &
Aſiaticis opibus æſtimãdis, ut extenuaſſe magis rerum miracula quàm auxiſſe uidea
mur. Tametſi poteramus citra reprehenſionem aurum argentumq; ex temporis hu-
ius cõditione æſtimare, præſertim cum Italia & omnes penè prouinciæ prolixius iſta
æſtimare quàm Gallia ſolitæ ſint. Cuius rei luculenta teſtimonia proferre poſſem, ſi
quorundam noſtrorum hominum è miniſterio Quæſtorio quæſtus immodicos com
memorare uellẽ ex collybo factitatos dum in Italia res geſſimus, aureis tunc noſtris
uice mercis exportatis. Tanti igitur nomiſmata Romana æſtimare poterã, quãti aurũ
argentumq; infectum nũc permutatur, modò ne nota uetuſtatis in precium cederet.
Vncia auri Sit igitur auri uncia primæ indicaturæ ſedecim Francicis, & octo duodenarijs & ſe-
miſſe, quali nota percuſſi ſunt aurei ſupradicti, & Galliæ quondam uernaculi, qui pe-

cude

cude uilloſa ſignati ſunt, nunc inuentu rari, ut plerię antiqui. Aiunt autem eos nummularij nulli nummo aureo bonitate ſecundos eſſe. Quod ut intelligatur, ſcire hoc oportet, auri bonitatem in quatuor & uiginti caractis indicaturæ conſummari, ultra id nihil exquiri poſſe. Indicatura eſt quam lingua noſtra legem uocat, id eſt, notam gradumq́ bonitatis. Eadem lingua caractas à ceratio uerbo Græco uulgari inſcitia deflexit. Eſt enim ceratium minuti ponderis uocabulum, à grano ſiliquę ductum, qui fructus eſt arboris Italicæ perdulcis, digitorum hominis longitudine, & pollicis latitudine. nos in hac urbe importatum uidimus. intus ſunt grana quæ cerania dicuntur, nomine cum fructu communicato. Theophraſtus tamen aliter appellat: propterea Columella lib. 3. Siliquam (inquit) Græcam quidam ceratium uocant. Vtitur eo uocabulo Dioſcorides. Aiunt Genuæ Carubam uocitari. Ex quo factum eſſe arbitror, ut noſtri ponduſci certam minutiam eo nomine appellent. Tradunt enim nummulariorum placita, quatuor & uiginti ceratia in auri libra eſſe, & in ſingulis ceratijs uicenaquaterna grana, & in his rurſus ſingulis uicenasquaternas carubas, & poſtremò in carubis totidem minutula. Sed hic ceratium non ad pondus, ſed ad indicaturam referendum eſt. Ceratio enim ponderali gemmarij tantum utuntur, non aurifices, nec nummularij. Antiqui, ſcrupuli appellatione in ea re utebantur. Plinius lib. 33. de lapide Lydio loquens, His coticulis periti cum è lima rapuerint experimentum, protinus dicunt quantum auri ſit in ea, quantum argenti uel æris, ſcrupulari differentia mirabili ratione non fallente. Scrupulum dixit quod caractam noſtri dicunt. Aurum itaq; numinarium iam dictum licet non ſit exacta probitate, in primam tamen notam cedet, quod quadrante tantum ceratij à primario abſit, quanquam rariſſimum ſit primarium inuenire. Huius ſemuncia octonis erit Francicis, & quaternis ſolidis, & quadrante ſolidi, æſtimatione noſtra, & quadrans unciæ, id eſt, binæ drachmæ, quaternis Francicis, & binis ſolidis, id eſt, duodenarijs. Qua ratione ſcrupulum, id eſt, tertia pars drachmæ, quod denarium à noſtris dicitur, ternisdenis ſolidis & beſſe ualet.

Auri indicatura — *Caracta* — *Ceratium*

Eſt autem ea ratio argenti, ut quo purius inueniri non poſſit, id cineraceum & Pariſinum uocetur, Pariſiis ad ſummam bonitatem excoctum. Apud nos enim non pridem uir quidam obſcuræ ſortis chryſoplyſium inſtituit, id eſt, lauandi auri officinam, rem omnino quæſtuoſam, ſed pauciſſimis hominibus cognitam. Huius eſt id artificium, ut ui aquæ medicatæ, quam Chryſulcam appellant, quantulamcunq; auri partem argento aut cuiuis metallo illitam aut confuſam, nullo propemodum diſpendio adimat, ita ut inauraturis nihil iam fermè depereat mundo, niſi quod uſu intertéritur. Res omnino ſtupenda, auri argentiq́; quotamcunque portionem ex ære eximere, etiam (quod magis mireris) manente uaſculi forma quaſſa interdum & inani, ueluti quadam idea à materia abſtracta. Is moriens filio artem cum patrimonio non mediocri reliquit, qui nunc unus Chryſoplytæ appellatione dignus eſſe exiſtimatur. uſqueadeo ea in arte præſtat, alioquin à paucis tentata, cæterùm ualetudini noxia. fumus enim bullientis eius aquæ hauſtus uitalia tabefacere dictitatur: & eum artificem magna uigilantia ſatagere circa aquam neceſſe eſt, occaſionesq́; horarum identidem obſeruare, & temperaturæ modum noſſe. quapropter in ea functione alieno ſæpe miniſterio utitur, eminus ipſe reſpectans, in primis iam locuples eo artificio factus, ac ſecunda etiam fama celeber. Cointius appellatur. Quę autem aqua uim habet chryſulcam (id eſt auri ab argento abſtrahendi) in ea aurum ſidit cum aqua deferbuit, argentum autem aquę confuſum uiſitur, & demum auro exempto, alio artificio ab aqua elicitur & eluitur. Argentum igitur cineraceum & Pariſinum in prima indicatione cenſetur: tametſi à ſumma puritate ſex granis abeſt, id eſt, quadrante denarij. Hoc argentum uulgò granallium dictum in fruſta formatur ſimilia ramentis ligni à terebra conuolutis: quam formam accipere dicitur cum excoctum & feruens in aquam demittitur. ſenſim enim caſitando, & peſſum eundo, in lemniſcos plerunq; uel in clauiculas configuratur, quanquam & alias temerarias accipit formas. Eſt etiam cineraceum è Germania aduentitium, quod in paſtillos grandiores uel in quadras formatur leuiter puſtuloſas: & noſtro bonitate ſecundum eſt. Huiuſmodi ab antiquis poſtulatum, ut arbitror, dictum eſt. Eſt autem ea ratio indicaturæ in auro argentoq́; communis, ut

Argentum Pariſinum & cineraceum — *Chryſoplyſium* — *Chryſoplytes Pariſienſ.* — *Vis aquæ chryſulca* — *Granallium argentum* — *Poſtulatum*

quod excoctiſſimum ſit uel aurum, uel argentum, in eo alieni metalli pars omnino decoqui non poſſit: ut uerbi gratia in auro ſexta & nonageſima pars cuiuſcunq; maſſæ, in argento octaua & quadrageſima. Siquidem non eadem eſt formula in auri argentiq; exploratione. Nam omne corpus aureum in quatuor & uiginti ceratia partiuntur, & pro modo temperaturæ uarias notas auri faciunt.

Summa auri nota

Summa autem nota auri in quarto & uiceſimo eſt ceratio ad quadrantem abſoluto, id eſt, ut quadrans tantum ceratij in tota maſſa æreus ſit aut argẽteus. Argenteã aũt maſſam in duodena denaria partiuntur, quæ Latinè duodena ſunt ſcrupula. Culmen igitur bonitatis in XI. ſcrupulis & duodeuiginti granulis eſſe aiunt. Hæ igitur notæ non reapſe primæ, ſed pro prima nota cedunt. quandoquidem experimento cognitum eſſe fertur chryſurgicam diligentiam progredi porrò non poſſe, etiam ſi uulgò aurum & argentum omnibus numeris abſolutum appellatur.

Monetales auri

Præfecti tamen nummulariorum, quos pro uiris monetalibus habemus, affirmant aurum non ad ultimum modò quadrantem excoqui poſſe, ſed etiam eo amplius ad ultimi quadrantis quadrantem, ita ut ad bonitatem numeris omnibus abſolutam nihil præter quadrantis quadrantem deſit, quẽ ipſi appellant ſextamdecimam caractæ. eum enim quadrantem qui deeſt exquiſitæ auri uel argenti probitati, quartã ceratij appellantes, in octauas binas partiuntur, & octauam rurſus unam in binas ſextaſdecimas. Decoqui igitur aiunt octauam & alteram ſextamdecimam ſumma induſtria poſſe, alteram ſextamdecimam non poſſe. Argentum uerò ita decoqui poſſe, ut nihil præter merum argentum ſuperſit: & huiuſcemodi in hac urbe fuiſſe dicebant cum hæc ſcriberem: uerùm lege cautum olim fuiſſe, ne cui argyrocopij mancipi fraudi eſſet qui nummum percuteret, ſi auri quod primæ notæ adiſcriberetur, ultimi ceratij dodrans tantum aureus eſſet. uidelicet id prouidente legislatore, ne auri excoquendi difficultate nummulariorum mancipes in mulctam inciderent, & nummi ipſi ſæpe in publicum committerentur: eam tamen mentẽ fuiſſe, ut pleriq; nummi exacta indicatura ſignarentur: ſed auaritia hominum factum, ut omnibus omnino nummis quadrans ille decederet: dum paſſim remiſſione ſummi iuris mancipes quaſi iure ſuo uti cœperunt, & id quod intra ſpem ueniæ relictũ erat, ab omnibus & ſemper pro iure uſurpatum eſt. Huius rei argumentum eſſe, quòd quadrantale illud ſubſidium non lucro redemptorum cedere, ſed principum ſolitum ſit,

Monetarij redẽptores

quibus hoc lucrũ refundere monetarij redemptores, hoc eſt argyrocopiorum mancipes, publico nomine ſæpiſſimè coacti ſunt uirorũ monetalium ſeueritate: hodieq; ita factitari aiebant, licet in alio genere, ut ſi argyrocopiorum conductores (quos magiſtros nummulariorum uocant) relatis pyxidibus deteriora aliquanto feciſſe nomiſmata iudicentur: quod notæ præſtitutæ deeſt, id reſarcire principi populi nomine cogantur.

Nũmulariorũ magiſtri

Pyxides argyrocopiorum

Pyxidas appellant uaſcula in quibus nomiſmatis cuiuſq; officinæ ſpecimina conduntur. Reliquum eſt ut colligamus qualis fuerit argenti ad aurum analogia.

Auri ad argẽtũ analogia ex Plinio

Diximus in uncia octonas eſſe drachmas, & in drachma terna ſcrupula. hac ratione ſcrupulus ſeſtertium unum & trientem capit, cum drachma & denarius quaternis ſeſtertijs ualeant. Si igitur ſcrupulum auri uicenos ſeſtertios ualuit, ut ex Plinio didicimus: auri ad argentum ea fuit proportio, quæ eſt quindecim ad unum, cum uiginti ſeſtertios quindecim argenti ſcrupula ualuerint, quot ſcilicet unum auri ſcrupulum ualuit. Hoc autem tempore ea ferè eſt auri ad argentum analogia, quæ eſt duodecim ad unum, paululo tantum minor. ſiquidem cum uncia auri edicto regio ſedecim Francicis & quadrante taxata ſit: & argenti, uigintiſeptem ſolidis & ſemiſſe: ſi undecies hãc ſummam ſolidorum numeres, fient quindecim Francici, & duo ſolidi & ſemis, & minor erit ſumma, quòd ſi duodecies multiplices, fient ſedecim Frãcici & ſemis, & paulo ſumma exuperabit. Quòd ſi æſtimationem à me inſtitutam ſpectes, eadem erit ratio.

Aeſtimatio unciæ argenti

hoc eſt ſi analogiam duodetriginta ſolidorum (tanti enim unciam argenti æſtimaui) & ſedecim Francicorum & octo ſolidorum ſpectaueris, quanti aurum primarium æſtimandum cenſui. Sex enim ſolidis tantum exuperabit ſumma, ut prior illa quinq;. Vt autem quindecuplex eſſet auri ad argentũ olim analogia, fieri potuit propter auri pœnuriam, quam Romæ tũc fuiſſe Plinio auctori credẽdum eſt, qui lib. 32. ſic inquit, Romæ quidem nõ fuit aurum niſi admodum exiguũ longo tempore. certè

cum

cum à Gallis capta urbe pax emeretur, non plus quàm mille põdo effici potuere: nec
ignoro M. Craſſum duo millia pondo auri rapuiſſe ſuo & Pompeij tertio conſulatu è
Capitolini Iouis ſolio, à Camillo ibi condita: & ideo à pleriſq; exiſtimari duo millia
pondo collata: ſed quod acceſſit, ex Gallorum præda fuit. Et paulo inferius, Ergo (ut
maxime) duo tantum M. pondo cum capta eſt Roma anno CCCLXIIII. fuere, cum
iam capitum liberorum cenſa eſſent CLII. millia. Et rurſus infrà, Frequentior autem
uſus annulorum non ante Cn. Flauium Annij filium deprehenditur. hic nanq; publi
catis diebus faſtis, tantam gratiam plebis adeptus eſt, alioquin libertino patre geni-
tus, ut Ædilis Curulis crearetur, præteritis C. Petilio & Domitio, quorum patres con
ſules fuerant. quo facto tanta ſenatus indignatione exarſit, ut annulos ab eo abiectos
fuiſſe, in antiquiſſimis reperiatur annalibus. Hoc primum annulorum ueſtigium ex- *Annulorum*
tat, promiſcui autem uſus alterum ſecundo Punico bello. neq; enim aliter potuiſſent *primum ue-*
trimodia illa annulorum Carthaginem ab Annibale mitti. Idem inferius, Nulloſq; *ſtigium.*
omnino annulos maior pars gentium hominumq;, etiam qui ſub imperio noſtro de-
gunt, hodie habet, nec ſignat oriens aut Ægyptus etiam nunc, literis contenta ſolis.
Multis hoc modis, ut cætera omnia, luxuria uariauit, gemmas addendo exquiſiti ful-
goris, cenſuq; opimo digitos onerando, mox etiam effigies uarias cælando, ut alibi
ars, alibi materia eſſet in precio. Alias deinde gẽmas uiolari nefas putauit. Ac ne quis
ſignãdi cauſam in annulis eſſe intelligeret, ſolidas induit. Cõtra uerò multi nullas ad-
mittunt gemmas, auroq; ipſo ſignant, ut Claudij Cæſaris principatu repertum. Ex his
uerbis Plinij intelligimus annulos aureos non ornamenti cauſa, ſed ſignandi inſtitu-
tos, ſiue aurea pala, ſiue gemmea: id quod ſatis ex libris Iuris ciuilis intelligitur in mẽ-
tione obſignandorum teſtamentorũ. De iure autem annulorum aureorum nos alibi
diximus. Tiberio autem principe (inquit idem auctor) anno ab Vrbe condita DC-
CLXXV. annulorum auctoritati forma conſtituta eſt. Quo tempore ſtatutum ne cui
ius eſſet annuli aurei geſtandi, niſi cui ingenuo ipſi, patri, auoq; paterno ſeſtertia *Aurei annuli*
CCCC. cenſus fuiſſent, & lege Iulia theatrali in quatuordecim ordinibus ſedendi. Ro *geſtandi ius*
mæ autem argentum magis quàm aurum olim abundaſſe ex eo conijcere poſſumus, *Rarum olim*
quòd idem auctor alibi eodem libro inquit his uerbis, Sed præter alia quidem miror *aurũ Romæ;*
populum Romanum uictis gentibus in tributo ſemper argentum imperaſſe, non au *Locus Pli.*
rum, ſicut Carthagini cum Annibale uictæ, argenti pondo annua in quinquaginta
annos, nihil auri. Nec poteſt uideri pœnuria mundi id eueniſſe. nam Midas & Crœ-
ſus in infinitum poſſederant. Quo in loco numerus pondo deeſt in omnibus libris,
ex Liuio reſtituendus, qui pacem factam ea conditione inquit, ut decem millia talen-
tûm deſcripta penſionibus æquis in annos quinquaginta ſoluerent. Aut igitur Pli-
nium numerum omiſiſſe calculi exigendi tædio dicendum eſt, aut locum ſic reſtituen
dum, Argenti pondo annua ſedecim millia in quinquaginta annos. Hoc autem ſic
colligo, Si decem millia talentûm in quinquaginta annos penſionibus æquis diſtri-
buta ſunt, oportuit ducenta ſingulis annis penſitari. At talentum octogenarium acci
pio, id eſt uel Euboicum, uel Ægyptium. quare ex ducenario numero per octogena
rium ducto, ſummam ſedecim millium pondo colligo. Non me latet Hermolaũ Bar-
batum in loco Plinij ſupradicto, pro illis uerbis, ſed præter alia, legere, ſed Spartaci,
ita ut ad præcedentia referatur. Cui lectioni antiqua exemplaria adſtipulantur. quod
ſi quis ſequi malit, ſententia à uerbo equidem incipienda erit: & illa duo uerba, ſed
Spartaci, in ſuperiore ſententia includenda. Plinius, Talentum autem Ægyptiũ pon
do octoginta patere Varro tradit. ubi fortaſſe capere Plinius ſcripſit, quod poſtea li-
teris tranſpoſitis corruptum eſt. De Euboico teſtimonium eſt apud Liuium libro ſe- *Liu. locus*
ptimo De bello Macedonico, de pace cum Antiocho facta loquentem, Pro impen-
ſis in bellum factis, XV. millia talentûm Euboicorum dabitis, quingenta præſentia,
duo millia & quingenta cum ſenatus populuſq; Romanus pacem comprobauerit:
mille deinde talenta in XII. annos. ubi non mille, ſed millena lego. Et libro ſequenti
ubi de cõfirmatione eius pacis loquitur, Argẽti probi XII. millia Attica talenta dato
intra XII. annos penſionibus æquis. Talentum ne minus põdo octoginta Romanis
ponderibus pendat. Quo in loco nõ Attica talenta, ſed Euboicorum talentûm lego.

niſi intelligamus Atticum magnum & Euboicum idem fuiſſe, ut utrunq; Liuius pro eodem uſurpauerit. Pœnuria igitur auri fieri potuit, ut auri ad argentum quindecuplex proportio priſcis temporibus fuerit: ideo ſcilicet, quòd Romani ſtudioſiores argenti quàm auri tunc fuerunt. Pollux libro nono De uocabulis ad Commodum Cæſarem, aurum ad argentum decuplam proportionem habuiſſe his uerbis affirmat,

Auri ad argētum proportio

τὸ δὲ χρυσίον ὅτι τοῦ ἀργυρίου δεκαπλάσιον ἦν, σαφῶς ἄν τις ἐκ τοῦ Μενάνδρου παρακαταθήκης μάθοι. Quòd autem aurum decuplum argenti eſſet, non obſcurè ex Menandri comœdia quæ ſponſio uel pignus dicitur, uel depoſitum apud argentarium potius, intelligere quiuis poſſit. Cum enim quodam in loco talenti aurei pondus dixiſſet, alio loco de eodem loquens, decatalantum dixit, id eſt talentis decem æſtimabile. Herodotus aurum τρισκαιδεκαστάσιον dixit, id eſt terdecies argento æſtimabile, uel terdecies argento rependendum, ut infrà dicetur. Ecce autem rurſus aliud aliudq; occurſaculum. Si enim ea fuit auri analogia ad argentum quam diximus, quonam modo ſtare illud Tranquilli dictum poterit in Cæſare, In Gallia fana templaq; deûm donis referta expilauit: urbes diruit ſæpius ob prædam, quàm ob delictum: unde factũ ut auro abundaret, ternisq; millibus nummûm in libras promercale in Italia prouincijsq; diuenderet. Multis iam teſtimonijs docuimus abſoluta nummi appellatione ſeſtertium nummum intelligi, ſeſtertiumq; quartam tantum partem denarij fuiſſe: quare etiam drachmæ, cum denarius drachmali pondere fuerit. Porrò etiam ratione & experimento, id eſt libra docente, didicimus binos denarios aureis ſingulis rependi, & centenos in libram (quæ duodenarum unciarũ eſt & ſemunciæ) ſignari ſolitos. Cui conſequẽs eſt ut in libras ſingulas quadringentos nummos adnumerare debeamus; qua ratione tria nummûm millia, ſeptem libras & ſelibram conficiunt. Ita apud Tranquillum auri ad argentum analogia dimidio minor eſt, quàm eſſe ex Plinij lectione collegerim, & quarta parte minor quàm Pollux eſſe dixerit. Ita quicquid hactenus adſtruximus, corruat in ſeſe neceſſe eſt. Age, nonne Plinius quodam loco libri triceſimitertij ita inquit, Miſcuit denario Triumuir Antonius ferrum, miſcuit æri falſæ monetæ. Alij è pondere ſubtrahunt, cum ſit iuſtum LXXXIIII. è libris ſignari. Quo in loco notandum quod idem auctor inquit legem latam à Mario Gratidiano, ut ludus, id eſt ſchola Romæ inſtitueretur probandi nomiſmatis, ut ægrè fallere poſſent adulteratores nummi.

Ludus probādi nomiſmatis

Igitur (inquit Plinius) ars facta denarios probare, tam iucunda è lege plebe, uti Mario Gratidiano uicatim totas ſtatuas dicauerit. mirumq;, in hac artium ſola, uitia diſcuntur, & falſum denarij ſpectatur exemplar, pluribusq; ueris denarijs adulterinus emitur.

Locus Pli.

Vbi tamen non iucunda è lege plebe, ſed iucunda lege plebi lego, admonitus ab antiquis exemplaribus: alioquin abſurda erit locutio. Sic ſuprà, non, miſcuit æri falſæ monetæ: ſed, miſcentur æra. Verùm ſi hoc uerum eſt quod Plinius dixit, nos luculento errore lapſi ſumus, uel Plutarchus potius & Appianus, cæteriq; qui centenos denarios in libra ſtatuunt, cum Plinius eo minus ſedecim ſtatuerit, qui etiam libro ſexto de publicano rubri maris loquens, qui ad Tabrobanem tempeſtate delatus, percontãti regi enarrauit Romanos & Cæſarem. Rex autem (inquit) mirum in modum inter audita iuſtitiam Romanam ſuſpexit, quòd pares pondere denarij eſſent in captiua pecunia, cum diuerſæ imagines indicarent à pluribus factos. & hoc maximè ſolicitatus ad amicitiam, legatos miſit. Hoc dictum Plinij pugnare uidetur cum eo quod idem ipſe libro XXXIII. dixit de imminutione ponderis. Sed hoc Claudij tempore contigiſſe à Plinio dicitur. Et de denario dictum eſt, non de nummo aureo. Quare prius ad illud Tranquilli reſpondeo, & olim id potuiſſe, & hodie fieri poſſe, ut libra auri non pluris quàm ſeptem libris & ſemiſſe argenti uæneat. Fac ut aurum obryzum decuplex quàm argentum fuerit purum, id quod Pollux inquit: potuit Cæſar aurum ex donarijs templorum & priuatis expilationibus congeſtum, ita conflandum temperandumq; curaſſe: immo ut non hoc affectauerit Cęſar, potuit aurum ex omnibus notis cõflatum ſimul & colliquefactum, ad eam indicaturam redijſſe, quæ uno quadrante à primaria diſtat. Id hodie noſtri duodeuicenariũ uocant. Vaſa enim rarò ex auro tenuiſſimo & molliſſimo fiũt, ideo, quòd illud aurum uſuram non fert atq; attrectationem ſine magno intertrimento.

Aurum duodeuicenariũ.

Aurum uicenarium

Quare

Quare aurum uaſcularium & uſuale, ferè uicenarium aurifices eſſe dicunt: quãquam
& deterius multo reperitur, conſultò etiam temperatum, non modò fortuitum. Ple-
runq; tamen Pariſiis cælatores & incluſores in ſigillis & catellis ſpiriſq; & mũdo mu-
liebri, duoetuicenario utuntur, quod duodecima parte à puriſſimo diſtat. Eſt etiam *Aurum duoetuicenariũ*
in uſu undeuicenarium, quod eoricularium uulgò uocant. Qui autem ſplendidiora
geſtamina habere uolunt, auro nomiſmatieo utuntur, quo aurei noſtri percuſſi ſunt: *Aurum undeuicenarium*
quorum legitima & iuſta nota uno tantum ceratio indieaturæ deficitur. Non pridem
aurifiees in aureolis geſtaminibus ſolo undeuicenario utebãtur, quod coticularium *Coticulariũ aurum*
ideo uoeatur, quòd infra eam notam aurum cælare lege municipali uetitum eſt. Su-
periores autem notæ nunc paſſim in officinarum uſu ſunt uſq; ad nomiſmaticam. Ex-
tant hodie nummi in Germania ſignati ex auro dodrantali, id eſt duodeuieenario, in
quo quarta pars æris uel argenti mixta eſt. Viſuntur etiam hodie Philippei & Guliel *Philippei*
mei ſiue Hilermei Hollandini ex auro ferè ſeptuneiali, id eſt eui ſeſquiquadrans æris *Gulielmei*
mixtus eſt, quos quindecim ceratijs temperatos appellant. Aurum primariũ æſtima-
tione quam nunc ſequimur, ualet in uncias (ut iam dictũ eſt) ſeniſdenis libris, & octo
nis ſolidis & ſemiſſe. Qua ratione eeratium XIII. ſolidis & octo denariolis ualet.
Eſto igitur (uerbi gratia) proportio auri ad argentum, quæ eſt duodecim ad unum:
hac ratione libra auri Romana duntaxat ſummæ notæ quaternis millibus & octinge
nis nummis uænalis eſſe debuit, & auri uieenarij quaternis millibus, & duodeuiee-
narij ternis millibus & ſexeenis. Eademq; ratio eſt in cæteris temperaturis, accedente
deeedenteq; ſemper auri portione pro eo quantum eſt æris quod in auro remãſit. Fie
ri igitur potuit ut Cæſar aurum promercale tribus nummûm millibus in libras habue
rit, tum ob auri abundantiam, tum ob craſſitudinem, etiam ut maiorem decupla pro-
portionem auri ad argentum ſtatuas. Chryſurgorum tamen placita auri appellatione
non dignantur quod infra dodrantem deſcendit. Fortaſſe etiam ternis millibus pro
quaternis apud Suetonium legitur. Mihi enim antiquum uidere non contigit, ſed eò
ſuſpectos numeros habeo, quòd in Tiberio ita legitur, Corinthiorum autẽ uaſorum
precia in immenſum excreuiſſe, treſq; mullos XXX. millibus nummûm uæniſſe grã
uiter conqueſtus eſt. Si enim hoc uerum eſſet, quonam modo aut Plinius hoc tacuiſ-
ſet, qui prodigum appellat Aſinium Celerem quòd mullum unum Claudio principe
octo millibus nummûm emerit: aut Iuuenalis, qui ſex millibus emptum mullum ſaty
ricè exclamauit? Præterea quis credat tres piſces, decem auri libris emptos? (tanti
enim empti ſunt, ſi aurum tribus millibus uænijt) & piſces eos qui Plinio auctore bi-
nas libras ponderis rarò admodum exuperant? Reſtat nunc ille ſcrupulus uel ſcopu
lus potius de denariorum numero in libra teſtimonio Plinij, contrà quàm toto hoc
opere cenſuimus: quem ſi eximere uel amoliri quoquo modo poſſim, rurſus ille alter
exiſtet de millenis ſeſtertijs quæ libro tertio De Inſtitutione Iuris à Iuſtiniano prin-
cipe pro uno aureo aceipiuntur, ut antea diximus. Equidem tot difficultatibus offen
ſus, hanc noſtram commentationem ſubinde interpellantibus, marinum illum deum
Protei nomine à poetis decantatum, retentare mihi uiſus ſum. Protei autem nomine *Proteus*
uetuſtatem eſſe à priſcis adumbratam in præſentia interpretabor. Etenim ſenex ille
fingitur, ad id etiam nomine accommodato. Is cum omnia nouerit quæ ſint, quæ fue-
rint, quæ mox uentura trahantur: ſiquando è ſpecu emergens, & in littore apricans,
de rerum ueritate conſulitur, omnia transformat ſeſe in miracula rerum: nec prius in
ſeſe redire dicitur, quàm omni ope omnibuſq; (ut aiunt) ungulis correptus, manibus
uincliſq; tenetur. Nam ſine ui non ulla præeepta dabit, neq; illum orãdo flectes: uim
duram ac uincula capto inijcias neceſſe eſt, ſi ueritatis documentum ab eo elicere ue
lis. Hunc Proteum non modò ego nũc captare, ſed etiam uincire iam uideor, necdum
tamen ſatis arctis nexibus retinere. Siquidem ueritatem rerum nunc in uaſto quo-
dam ſinu uetuſtatis abſtruſam, nunc in mendis exemplarium uelut in alto quodã gur
gite obſcuritatis obrutam, in lucem ac ſolem elicere conor, haud intempeſtiuè, ut ar-
bitror: quippe eo demũ tempore, quo lingua Romana maiorum æqualiumq; noſtro
rum diligentia propemodũ reddita ſibi creditur: ut ſi hæc ætas paucarũ adhuc rerum
caliginem diſpulerit, priſca omnino lux oborta nobis exiſtimari poſſit. Veritatem
igitur

igitur adhuc attigiſſe magis,atq; etiam nunc palpare, quàm in poteſtate habere ipſe
mihi uideor.Idq; adeò eò magis, quòd numeroſa quædam cohors antiquorum ſcri-
ptorum enarratrix ex aduerſo ſtare mihi uidetur,& Proteum ipſum altrinſecus reten
tare.Proinde inſtaurato commentandi impetu,rurſus eodem incumbendum: quan-
doquidem forte,ut ſpero,fortunata, ex alterius operis diuerticulo quod in manibus
erat,in parergon huiuſcemodi tranſuerſum me rapuit impetus animi fortaſſe incon-
ſultus. Verum multitudine rerum obuiam ſeſe ingerente longiſſimè digreſſus, inſti-
tutum curſum quem magnopere urgebam, non modò differre (ut ſperaueram) ſed
etiam deſtituere atq; obliuiſci coactus ſum. Excreuit enim opus quadruplo iam am-
plius quàm pro deſtinatis modulis. In quo iam ipſe in altum iterum iterumq; raptus
ſum,haud ſine quadam utiq; culpa, ut qui expanſis uelis peruicaciæ, in altum magis
ac magis quo res cunq; tuliſſet,quàm in littus quoddam certum meditatus uela face-
rem. Quare ultro citroq; iactatus emanſiſſe tandem me ſenſi, cum cælum undique &
& undiq; pontus eſſet.uidelicet in eo culpa fuit,quod inexplorata improuiſaq; rei ab
ſoluendæ difficultate, ſtrenuè magis quàm conſideratè has mihi uices depopoſci.
Cum enim hoc opus (ut ita loquar) menſes ab hinc circiter decem locaretur, digito
præcupidè ſublato me obſtrinxi. Itaq; cum renunciare eam redemptionẽ nequeam,
& prædes annotationes meas, & omnem induſtriam meam atq; etiam exiſtimatio-
nem dederim, & identidem appeller ab ijs ad quos res emanauit, quaſi iam dies &
ceſſerit & uenerit: omnino uetuſtati ipſi ut uenerandæ quidem, ſic malignè uerita-
tem promenti, nec mihi unquam ueritatis diſpendio ſacroſanctæ, manus inijcienda
nobis eſt. Quam enim interdum ueritatem ipſa ad manum etiam aſpiciendam porre-
xit,rurſus in tenebras ac caliginem cõdit:& cum rem profligatam ſperamus,& ad lu-
cem nos perueniſſe,tum uariæ illudunt ſpecies:adeò nunc in ſumma manu imponen
da operiſq; ardui colophone labor propè omnis effuſus. Atqui certũ eſt nobis nihil
eorum quæ dicta ſunt antea,interlinere, cum ſatis animaduerſa ſint, & comprobata.
Quid igitur? Proteo uim adhibere tum quidem cum flecti oratione non poterit, &
planè affirmare corrupta eſſe exemplaria,aut ſiquid eo facinoroſius erit atq; cõfiden
tius:cuius tamen inuidiam laudatis auctoribus ſummis amoliri à me poſſim,litiq; op
poſitis.Neq; enim cum hoc commiſerimus,noſtrum id exemplum erit,& magnos in
hoc uiros crimineq; maiores imitabimur. Iam primum ad Iuſtiniani dictum ſatis iam
Centenarij reſponſum eſt.Centenarij etiam olim dicti ſunt non qui centũ ſeſtertia poſſidebant,
ſed qui centum millibus æris cenſi erant, ut ex Liuio apparet in claſſium deſcriptio-
ne,& ex Plin.lib.33.his uerbis,Maximus cenſus CX. millia aſſium fuit illo rege, &
Ducenarij iudices ideo hæc prima claſſis. Quòd ſi lex Papia poſt nummum argenteum ſignatũ lata ſit,
centenarij etiam dici potuerunt qui ſeſtertia centum in cenſu habebãt,quomodo du
cenarij iudices dicti ſunt equites Romani,qui dimidiatum cenſum equeſtrem habe-
bant:de quibus Tranquillus in Auguſto,Ad tres,inquit,iudicum decurias quartã ad
didit,quæ ducenariorum uocaretur,iudicarentq; de leuioribus ſummis. Ii autem ius
annulorum non habebant. Auctore Plinio his uerbis, Diuo Auguſto decurias ordi-
nante,maior pars iudicum in ferreo annulo fuit,ijq; non equites,ſed iudices uocaban
tur. Vt autem pro mille ſeſtertijs unus aureus haberetur,nulla auctoritate antiqua de
fendi poteſt.Etenim docuimus ſuprà aureum unum pro centũ ſeſtertijs ceſſiſſe Gal-
bæ tempore:qua ratione quinq; millia ſeſtertiûm in auri libra fuerũt. Et auri ad argen
tum proportio ea fuit,quæ eſt duodecim & ſemiſſis ad unum. Reſtat locus ille Plinij
de quatuor & octoginta denarijs,& alter lib.35. longè nos retroagens, quo in loco
ſic legitur, Timomachus Byzantinus Cæſaris Dictatoris ætate Aiacem ei pinxit &
Medeam, ab eo in Veneris genetricis æde poſitas, octoginta talentis uenundatas.
Talentum autem Atticum,ut ait Varro,ſedecim ſeſtertijs taxatur.Nos talentum At
ticum ſexcentis coronatis taxauimus, & ſingula ſeſtertia quinis & uicenis. Qua ra-
tione fit ut talentum quatuor & uiginti ſeſtertia ualeat, quod Plinius ſedecim ua-
luiſſe dicit. Ita fit ut aut in his uadis hærere neceſſe ſit atque conſeneſcere, aut ali-
quid non uulgare nec mediocre comminiſci: quandoquidem certum eſt retroactu
non defungi. Quod ad prius igitur illud pertinet, Alij è pondere ſubtrahunt, cum ſit

iuſtum

iuſtum LXXXIIII. è libris ſignari: hoc affirmare non dubitauerim, quod Hermolaus in gloſſematis ſuis ſuſpicatus eſt, eo loco ubi talenti meminit, Plinium non LXXXIIII. ſed LXXXXVI. ſcriptum reliquiſſe. Ita enim fateri ſcriptorum auctoritas cogit: cui ut adſtipulatur id quod apud Priſcianum legitur, libram duodenarum unciarũ ſex & nonaginta drachmas habere, ita Plinianæ lectioni refragatur in libra eadem Romana denarios duos & ſeptuaginta fuiſſe. id enim ibidem legitur. Alioquin piaculi inſtar eſſe non putem Plinio in hoc non aſſentiri, qui de re nummaria, & auri argentiq; temperatura parum accuratè ſcripſit, nec pro eo quanta eius eſſe ſolet cæteris in rebus tradendis diligentia. Quod non magnopere mirandum eſt. Quotus enim quiſq; hodie eorum qui literas didicerunt, diſertus in ea re inuenitur, ut uel numerum nummorum in libram noſtram ſtatuere certò poſſit, nedum rationem indicaturæ tenere? Nihil tamen de Plinio, id eſt de ingenio rerum omnium capaci, temere affirmare uelim, niſi aut eum non ſemper idem de eodem dixiſſe, aut (quod uerius eſt) corruptum eius permultis in locis librum eſſe. Iam primum libro 21. Drachma, inquit, Attica (ferè enim Attica obſeruatione medici utuntur) denarij argentei habet pondus, eademq; ſex obolos pondere efficit. Nos autẽ ſuprâ docuimus in ſcrupulo binos eſſe obolos, & in drachma terna ſcrupula: quod cum Plinij dicto congruit. Docuimus ex Plutarcho idem eſſe denarium & drachmã. Si Plutarchi teſtimonium non ſatis eſt, audiamus Strabonem, qui libro quinto Geographiæ circa finem ſic inquit: Caſilinum oppidum ſitum eſt ad flumen Vulturnum. In eo Prænestini uiri quingenti & XL. cum Annibale tunc florente uſq; adeo reſtitere, ut urgẽte fame medimnus frumenti ducentis drachmis uæniret, eo euentu, ut uenditor fame mortuus ſit, emptor incolumis euaſerit. ὥσθ' ὑπὸ λιμοῦ διακοσίων δραχμῶν πραθέντος μεδίμνου, ὁ μὲν πωλήσας ἀπέθανεν, ἐσώθη δ' ὁ πριάμενος. Valerius de hoc loquens lib. 7. non medimnũ ſed murem fuiſſe dicit, his uerbis, In illa obſidione & fide cum trecenti Pręneſtini permanerent, euênit ut quidam murem captum ducentis potius denarijs uẽdere, quàm ipſe leniendæ famis gratia conſumere mallet. Sed credo deorum prouidẽtia effectum, ut & uenditori & emptori quem uterq; merebatur exitum attribuerint. Valerius denarios Latinè dixit, quod Strabo Græcè drachmas. Pli. lib. 8. nummos ducentos dixit, non denarios. Vęniſſe murem ducẽtis nummis Caſilinũ obſidente Annibale, eumq; qui uendiderat fame interijſſe, emptorem uixiſſe, annales tradunt. Vſq; adeo uel uaria antiqui de re eadem tradiderunt, uel nummis apud Plinium pro denarijs legitur. Rurſus Plinius eodem in loco libri uiceſimiprimi, Mna, quam noſtri minam uocant, pendet drachmas Atticas centum. Idem lib. 12. de thure loquens, Micas cõcuſſu eliſas mannam uocamus. etiam tamen inueuiũtur guttæ quæ tertiam partem minæ, hoc eſt XXXIX. denariorum pondus æquent. In uetuſto exemplari non XXXIX. ſed XXIX. id eſt undetriginta legitur. In duobus alijs manuſcriptis XXVIII. legitur. Si XXXIX. probamus, ut omnia impreſſa habent exemplaria, mina centum & decem & ſeptem denarios habet. ſi XXIX. ſeptem & octoginta. ſi XXVIII. quatuor & octoginta, & conuenit cum dicto Plinij lib. 33. niſi quòd illic de libra dicitur, hic de mina: id quod ſi admittamus, Plinius ſecum ipſe pugnabit. Ad illud alterum de talento Attico quod ex Varronis auctoritate à Plinio ſedecim ſeſtertijs taxatur, id eſt quadraginta libris, dico in antiquis omnibus codicibus non XVI. ſeſtertijs legi, ſed ſedecim alijs: quod quo modo reſtituendum ſit, neſcio. Sed quàm dubia ſit fides numerorum ſummarumq; in Plinio, & pecuniæ uocabulorum, multis iam exemplis docuimus: quibus tamen & unum aut alterum addemus ex eodem 35. lib. Quo enim in loco de Parethonio loquitur, ſic habent impreſſi codices: Preciũ optimo in pondo ſex librarum. ubi manuſcripti habent, Precium optimo in pondo CXI. denarij. unus uetuſtiſſimus ſic, in pondo CXI. & denarij uerbum additum erat lectoris manu, & C. loco deletili ſcriptum. Et paulo inferius de Vſta in impreſſis libris, Optima nunc Aſiatica habetur, precium eius in libras æris quini. In manu autem ſcriptis, precium eius in libras XVI. denarij. Et paulo ſuperius de L. Mummio, Nam cum in præda uendenda rex Attalus ſex millib. ſeſtertiûm emiſſet Ariſtidis tabulam Liberum patrem cõtinentem, precium miratus, ſuſpicatus aliquid in ea uirtutis quod ipſe neſciret, reuocauit tabulam

Rei nummariæ difficultas

Pliniani numeri corruptiſsimi

Locus Pli.

tabulam, Attalo multum querente. In reliquis non ſex millibus ſeſter. ſed ſedecim libris legitur, pro ſedecim talentis, ut arbitror. Græci enim ſeſtertij uocabulum non nouerunt, & alioquin ſex millia ſeſtertiûm non erat p̄tecium quod Mummius Corintho expugnata miraretur, & ob id addictam tabulam reuocaret. Strabo lib. 8. de Corinthi euerſione loquens, hanc tabulam Romæ ſe uidiſſe affirmat in æde Cereris conſecratam, opus omnino ſpecioſum, propter quod etiam emanauit prouerbiū apud Græcos, οὐδὲν πρὸς τὸν Διόνυσον. id eſt, nihil ad Liberum patrem. hoc eſt, nihil hoc præ Ariſtidis Libero patre. quod prouerbium uſurpari ſolet quoties res impares componūtur. Talentum autem Atticum nemo minus dixit eſſe LX. minis centenarum drachmarum, ut ſuprà docuimus. Suidas omnino LX. minarum eſſe affirmat, & minas centenarias eſſe. Quare apud Plinium ſic fortaſſe legendum eſt, Talentum autem Atticū, ut ait Varro, denariorum VI. millibus taxatur. Antiqui enim denarium X. nota ſignificabant, ut ſuprà dictum eſt à nobis. Quod cum VI. iunctum, pro XVI. exauditum eſt, & millibus pro ſeſtertijs, quorum uerborum eadem ſæpe ſignificatio eſt, ut ex præcedentibus apparet: ut cum centum ſeſtertia pro centum millibus ſeſtertiûm dicunt. Hæc etſi abunde ſufficiunt cum ijs quæ antea tot auctoritatibus auctorum comprobata ſunt, hæſitatiunculam tamen manere ſcrupuloſis mentibus nolo, Protogeniſq; pictoris exemplo tabulas identidem reſpectans, tollere manum nequeo: urgeo memet ipſe, ſcriptorumq; meorum calumniator fio, nec mihi ſatisfacio, niſi omnia tam clara quàm lucem reddo. Itaq; ut ſemel hanc diſputationem finiam, recitanda ſunt ea teſtimonia quæ controuerſiam quamlibet ambiguam decernere ita poſſint, ut ultrà referri quæſtio nequeat. Iam primum (ut mittam quod apud Priſcianum legitur, Senecam ad Nouatum ſcribentem, Talentum paruum Atticum dixiſſe quatuor & uiginti ſeſtertiorum fuiſſe, quæ ſexaginta libras ualent) Plutarchus in Fabio, Progreſſus, inquit, Dictator ad plebem uouit, dijs omnia eius anni caprarum, ouium, ſuum, atq; boum fœta, quæ Italiæ montes planicieſq; ac flumina prataq; ea in regione educarent, ſe mactaturum fore, & trecenta trigintatria ſeſtertia, totidemq; denarios pro Megaleſiacis ſpectaculis faciendis, in impenſam ſe collaturum, tertiamq; partem additurum. Hoc caput eſt octo myriades, & tria millia quingentæ octogintatres drachmæ, & oboli duo. Hæc uerba Plutarchi prius quàm exemplar Græcum legiſſem, quū calculo proſequerer, nec numerus reſponderet ad rationem quam hactenus tenendam affirmaui, errore id factum interpretis intellexi, qui quod tranſtulit, non percepit. id quod facilè calculo explanabitur. trecenta ſeſtertia ſeptingentas ac quinquaginta libras ualent: & trigintatria ſeſtertia, octoginta duas libras & ſelibram, quum in ſingula ſeſtertia dipondium & ſemiſſem intelligamus. fiunt hæc in ſumma octingenta trigintaduo pondo & ſelibra. Si igitur in ſingula pondo centenas drachmas numeres, ideoq; eum numerū centenario multiplices, facilè drachmas octogintatria millia & ducentas in ſumma inuenies, & præterea pro ſelibra quinquaginta. huic ſummæ ſi pro trecenis trigintatribus denarijs totidem drachmas adieceris, fient in aſſem octogintatria millia quingentæ octogintatres drachmæ. Huic iterum ſummæ ſi tertiā partem addideris, neſcio quid ſummæ habiturus ſis. Non enim id conuenit ut tertiā partem addas huius ingentis ſummæ, cum duo oboli tantum reſtent ex ſumma à Plutarcho poſita. Si autem trientem adieceris, id eſt, duos obolos (denarius enim ſenis obolis conſtat) ſumma adamuſſim quadrabit. Interpres Plutarchi tritemorion, id eſt trientem, pro trito morio, id eſt, tertia parte, errore ductus accepit. Trientem enim Plutarchus pro triente denarij intelligi uoluit, non pro tertia parte ſummæ, θέας δὲ μουσικὰς καὶ θυμελικὰς ἄξειν ἀπὸ σηστερτίων τριακοσίων τριάκοντα τριῶν, καὶ δηναρίων τριακοσίων τριάκοντα τριῶν ἔτι τριτημορίου προσόντος. Hoc ex Liuio probari poteſt libro ſecundo De bello Punico, qui de Fabiano uoto loquens (in quo omnia ternario numero nuncupata ſunt) ita poſt alia uerba ſubdit, Eiuſdem rei cauſa ludi Magni uoti, æris CCCXXXIII. millibus, triente, præterea bubus trecentis. niſi tamen error eſt apud Liuium. Plutarchus alium auctorem ſecutus eſt. Liuius enim pro CCC. millibus nummûm, id eſt, totidem ſeſtertijs, millia æris dicit, & de denarijs tacuit. Trientem autem tertiam partem Aſſis intellexit, qui genus nummi fuit, ut poſtea uidebitur. Satis tamen patet ex uerbis Plutarchi

οὐδὲν πρὸς τὸν Διόνυσον

Tollere manum de tabula neſcire, uerbū eſt Plinianū li. 35. & Ciceronianum in libro De perf. Oratore

Plutarchi locus

chi denarium & drachmam pro eodem accipi, & centenos fuiſſe in libris. Suſpicari quis poſſet apud Liuium locum eſſe mutilatum poſt uerbum millibus, itaq; reſtituendum, CCCXXXIII. mil. trecentis trigintatribus aſſibus, triente. *Locus Liuij* Idem Liuius lib. 8. De bello Macedonico de L. Scipione loquens, qui poſt triumphum Aſiaticum accuſantibus Tribunis peculatus damnatus eſſe dicitur ob ſuppreſſam manubiarum partem, De Scipione (inquit ille) iudicium factum, quò commodior pax Antiocho daretur, Scipionem ſex millia pondo auri, quadringenta octoginta argēti plus accepiſſe quàm in ærarium retulerat. Et paulo inferius de ſumma damnationis loquens, In L. Scipione malim equidem librarij mendum quàm mendacium ſcriptoris eſſe in ſumma auri atq; argenti. Similius enim ueri eſt argenti quàm auri maius pondus fuiſſe, & potius quadragies quàm ducenties quadragies litem æſtimatam, eo magis, quòd tantæ ſummæ rationem etiam ab ipſo requiſitam Publio Scipione in ſenatu tradunt: librumq; rationis eius cum L. fratrem afferre iuſſiſſet, inſpectante ſenatu ſuis ipſum manibus concerpſiſſe, indignatum quòd cum bis millies in ærarium retuliſſet, quadragies ab ſe ratio poſceret̃. Hactenus Liuius. Valer. lib. 3. ca. 7. ita ſcripſit: Cum à L. Scipione ex Antiochenſi pecunia ſeſter. quadragies ratio in curia repoſceretur. Sex millia pondo auri æſtimatione à nobis inſtituta ſexcenta ſeptuagintaquinq; millia ſolatorum ualent, cum in ſingula pondo, centum & duodecim aureos & ſemiſſem numeremus, id eſt, nouenos in uncias: & quadringenta octoginta argenti pondo, quatuor millia octingentos coronatos. Porrò ſi aureos ſolatos ad coronatos redigere uolumus, in ſingulos ſolatos deducere ſolidum & ſemiſſem oportebit. Sic enim ſingulas auri libras centum & duodecim ſolatis & ſemiſſe taxauimus, ut ſolati ſinguli triginta ſex ſolidis & ſemiſſe ualerent. quare ex ſexcentis ſeptuagintaquinq; millibus, decies centena & XII. millia quingenti ſolidi decedant neceſſe eſt: quæ ſumma ad quinquaginta millia & ſexcentos uigintiquinq; Franciſcos cōtracta, circiter undetriginta millia aureorum coronatorum ualet. Nihil enim refert exactè hoc colligere. fit ſumma ſeptingenta & octo millia octingenti aurei. Tanti æſtimamus peculatum L. Scipioni obiectum, & tamen lis æſtimata fuit ducenties quadragies ſeſtertium: quod nos æſtimare ſolemus ſexcenta millia coronatorum. Ita centum & octo millia octingēti exuberant in priore ſumma, ſi tanti damnatus eſt, quanta fuit petitio. Sed ſi decuplex tantum fuit auri ad argentum proportio, ut Polluci credere nunc uelimus, ſexta ferè pars hinc decedere debet. Ego enim hoc aurū ita æſtimaui, ut auri libra paulo minus XII. libris argenti ualuerit. Hæc ſexta pars centum decem & octo millia & paulo aliquid amplius efficit. Ad amuſſim autem quadrare numerus non poteſt propter auri ad argētum analogiam hodiernam, quæ paulo minor eſt duodenaria, ut antea docuimus, & ego ita nunc deduxi quaſi planè duodecuplex eſſet. Non dubito autem tanti Scipioni litem æſtimatam eſſe, quantum iudicatum fuit eum auri atq; argenti interuertiſſe, id eſt, in lite æſtimanda nihil ei remiſſum eſſe, ſed iudices decuplicem æſtimationem ſecutos, quæ communis erat, præſertim in auro non planè obryzo. Hæc ratio etſi odioſa eſt propter ſupputandi tædium, eò tamen pertinet, ut intelligatur ducenties & quadragies ſeſtertium ingentem pecuniam fuiſſe, nec abſurdam me rationem iniuiſſe in auri atq; argenti æſtimatione facienda.

Nunc uerò compendiariam rationem ineamus. Centies ſeſtertium ſignificat centies centena millia nummûm, id eſt, cēties ducenas & quinquagenas libras, quæ ſunt quinq; & uiginti millia pondo argenti. Sic ducenties & quadragies ſeſtertium, ſexaginta millia argenti pondo ualet. Huius decima pars eſt ſex millia, & illa eſt proportio auri ad argentum, ex Polluce. Quare ad nummū ratio quadrabit, ut ducenties & quadragies ſeſtertium, id eſt, ſexaginta millia pondo argenti, uel auri ſex millia, ſexcentis millibus aureorum noſtrorum æſtimari debeant, cum ſingulas libras denis aureis æſtimare ſtatuerim. id tantum excurret, quod pro quadringentis octoginta libris argenti taxauimus, id eſt, quatuor millia & octingenti aurei. Intelligere autem debemus, uel argenti in lite æſtimanda nullam habitam eſſe rationem præ ut erat auri ſumma, uel annalium ſcriptores eam ſummam prætermiſiſſe, quæ extra rotundum numerum excurrebat. Parum enim expeditum erat ſic loqui, ut dicerent ducenties & qua-

dragies ſemel & aliquot præterea ſeſtertijs litem ei æſtimatam. Hoc autem ex eodem libro Liuij confirmari poteſt: qui de conditionibus pacis Ætolis datæ ita inquit, De pecuniæ ſumma quam pẽderent, penſionibusq́ eius, nihil de eo quod cum Cos. conuenerat, mutatum. Pro argento ſi aurum dare mallent, dare conuenit, dum pro argenteis decem aureus unus ualeret. Et intellige de nummis Aſiaticis, non Romanis, quia aurei Romani duplici pondere quàm argentei erant, ut antea dictum eſt, utpote didrachmi. Hæc ratio etſi pulchrè quadrare mihi uiſa eſt, ſola tamen nequit ita hominũ arbitrium adſtringere, ut non liberè negare poſſint nos ad ueritatis ipſius (ut ita dicam) cubile perueniſſe, etiam ſi multa eius ueſtigia luculenta atq; expreſſa deprehendimus. Vlteriore igitur indagine lectorem eò perducemus, ubi uel ab inuito confeſſio exprimatur, ſe iam ueritatem non modò uidere, ſed etiam palpare. Primus locus eſt apud Demoſthenem in oratione quæ κατ᾽ ἀφόβου inſcribitur: in qua orator enumerans faudes tutorum ſuorum, & oſtendere uolens tribus propemodum talentis uno nomine ſe ab eis circunſcriptum, ita inquit, σκέψασθε δὴ ὅσον ἀργύριον οὗτοι περὶ τῶν κλινοποιῶν κλέπτουσι. τετταράκοντα μὲν μνᾶς αὐτὸ τὸ ἀρχαῖον, δέκα δὲ ἐτῶν τὸ ἔργον αὐτῶν, δύο τάλαντα. δώδεκα γὰρ μνᾶς ἑκάστου τοῦ ἐνιαυτοῦ τὴν πρόσοδον αὐτῶν ἐλάμβανον. Conſiderate igitur quantam iſti pecuniam ex lecticarijs fabris interuertunt. primùm pro ſorte quadraginta minas pono, deinde pro quæſtu decennij eorum opificij duo talenta. ſiquidem duodenas minas quotannis accipiebant eius mercedis nomine quam ſerui meruerunt. His uerbis apparet decies duodenas minas duo talenta ualere: qua ratione ſexaginta minæ centenariæ ralentum Atticum faciunt. Eodem pertinet locus à nobis in primo libro citatus cum de uſuris centeſimis loqueremur. His enim exemplis & alijs permultis eiuſdem orationis, quæ citare nunc longum eſſet, planum fit, quicquid aliqui ſcripſerint de mina Attica, minam tamen Atticam ſemper centenariam intelligi, & huiuſmodi minas ſexaginta talentum efficere. Demoſthenes enim non modò Athenis & ad Athenienſes orationem illam habuit, ſed etiam Atticiſſimè locutus eſt, ut alibi in eadẽ, ὅς τις γὰρ ἐκ τεττάρων ταλάντων καὶ τρισχιλίων, τοῖς μὲν τρία τάλαντα καὶ δισχιλίας προῖκα δίδωσι, τῷ δ᾽ ἑβδομήκοντα μνᾶς καρποῦσθαι, φανερὸν δή που πᾶσιν, ὅτι οὐκ ἀπὸ μικρᾶς οὐσίας, ἀλλὰ πλέον ἢ διπλασίας ἧς ἐμοὶ κατέλιπε, ταῦτα ἀφεῖλεν. Verba ſunt Demoſthenis argumentantis ex uerbis teſtamenti patris ſui, quę uerba ſic uerti Latinè poſſunt, Qui enim ex quatuor talentis & tribus millibus, his quidem tria talenta & bis millena doti dedit, illi uerò ſeptuaginta minarum uſumfructum reliquit: nimirum hunc clarũ eſt apud omnes non à tenuib. fortunis ea legata decerpſiſſe, ſed à ſumma altero tanto maiore, atq; eo etiam pleniore quàm mihi reliquerat. Quam autem ſummam his uerbis orator intellexerit, ex narratione eius orationis apparet, his uerbis, Θηριππίδῃ μὲν ἔδωκεν ἐκ τῶν ἐμῶν ἑβδομήκοντα μνᾶς καρπώσασθαι τοσοῦτον χρόνον ἕως ἂν ἐγὼ ἀνὴρ εἶναι δοκιμασθείην, Δημοφῶντι δὲ τὴν ἐμὴν ἀδελφὴν, καὶ δύο τάλαντα εὐθὺς ἔδωκεν ἔχειν. αὐτῷ δὲ τούτῳ τὴν μητέρα καὶ προῖκα ὀγδοήκοντα μνᾶς. Therippidæ quidem uſumfructum ex bonis meis ſeptuaginta minarũ dedit, quoad ego inter uiros cenſerer, id eſt, quoad tutelæ meæ factus eſſem. Demophontem autem uoluit apud ſe ſororem meam habere cum duobus talẽtis. Huic autem ipſi quicum ago matrem meam uxorem ducendam cum dote octoginta minarum reliquit. Hactenus Demoſthenes. Ex cuius uerbis intelligimus duo talẽta & octoginta minas & ſeptuaginta, id eſt, centum & quinquaginta minas, tantum ualere, quantum quatuor talenta & ter millenas. ubi ſubintelligendũ drachmas, ut ex Græco apparet, propter quod millenas pro mille tranſtuli. Sic fit ut talentum ſexaginta ſit minarum, & mina cẽtum drachmarum. Minam enim Atticam ad centum drachmas auxiſſe Solonem Plutarchus in eius uita tradidit, ut quæ Græci millia dicunt ex ſua perſona, drachmarũ ſemper intelligere debeamus. quod eò pertinet, quod legitur apud Plutarchum in Pompeio de uectigalibus Romani imperij, & in Antonio de decies ſeſtertio, ubi interpretes male ſeſtertios intellexerunt, ut ſuprà adnotauimus. Quàm multus autem Demoſthenes in eo loquendi modo fuerit, licet ex eadem oratione perlecta intelligere, cuius loca uertere neceſſe nunc non habui. Alter eſt locus Ciceronis, ubi uelut cubile eſſe ipſius ueritatis quam quærimus, exiſtimaui. Is eſt autẽ in oratione pro Rabyrio, in qua oratione de Gabinio loquens, qui ob Ptolemæi reductionem in Ægyptum,

Locus Cicer. Gabinius X. M. talentorũ damnatus

&

& peculatum inſignem in ea re admiſſum, decem millib. talentûm damnatus eſt, ita inquit, Redeo igitur ad crimen & accuſationem tuam. quid uociferabare decem millia talenta Gabinio eſſe promiſſa? huic uidelicet perblandus reperiundus fuit qui hominem ut tu uis auariſſimum exoraret. Seſtertium bis millies, ſed quadringenties magnopere contemneret. Ad intelligentiam horum uerborum hoc præfari habemus, Gabinium decem millibus talentûm damnatum, nec prædes tantæ ſummæ dare, nec ex bonis eius auctione addictis eam ſummam ſeruari potuiſſe. Quare cum Rabyrius Poſthumus eius criminis affinis uideret, accuſatus & ipſe fuit, quaſi impulſu eius Gabinius Ptolemæum in regnũ reduxiſſet, & quaſi pars peculatus ad eum perueniſſet: ut quod eius pecuniæ à Gabinio ſeruari non potuerat, à Rabyrio damnato exigeretur. Hunc igitur Cicero patrocinio ſuo defendit, cuius oratio & corrupta & mutilata lectitatur, nec eam in uetuſto libro Orationum Ciceronis reperi. Ea autem uerba ſic legenda cenſeo, Quid uociferabare decem millia talentûm Gabinio eſſe promiſſa? huic uidelicet perblandus reperiendus fuit, qui hominem, ut tu uis, auariſſimum exoraret. Seſtertiûm bis millies ſcilicet & quadringẽties magnopere contemneret. Hoc ſenſu, Pugnat ſecum accuſatio tua. tu Gabinium auariſſimum hominem fuiſſe criminabaris, & ut regem reduceret, talentis decem millibus conductum eſſe: nunc Rabyrij impulſu feciſſe dicis ut regem deduceret, & ob id Rabyrium in crimen uocas. quo nam modo conuenit hominem auariſſimum (ut tu uis) Gabinium pollicitatione bis millies & quadringenties ſeſtertiûm adduci ad facinus nõ potuiſſe, niſi & ſuaſore Rabyrio impelleretur? Cæterùm nos ſingula talenta ſexcentis coronatis aureis, & ſexaginta libris centenarijs æſtimare inſtituimus: ſingulas autem libras denis aureis. ſexagies enim deni aurei, ſexcenti in ſumma fiunt. Hac ratione centum talenta, ſexaginta millia aureorum ualent, id eſt, centies ſexcẽtos. Hæc ſumma decies multiplicata, ſexcenta millia aureorum efficit. tot enim coronatorum millia, mille talentûm ualet. Sic fit ut decem millia talentûm, ſexagies centena millia aureorum ualeãt, hoc eſt decies ſexcenta millia. Rurſus æſtimatione noſtra quadringenties ſeſtertiũ, millies mille aureos noſtros ualet, hoc eſt decies centena millia. Qua ratione bis millies & quadringenties, ſexagies centena millia ualet. Et ita ad nummũ ſumma Latina cũ ſumma Græca conuenit, & eſt ea quam Græci apartilogiam uocant: lingua noſtra uernacula Latinæ linguæ imitatione rotundam rationem uocat. Horatius lib. primo Epiſt. *Apartilogia*

Mille talenta rotundentur, totidem altera, porrò
Tertia ſuccedant. – De Gabinio & Ptolemæo Plutarchus in Antonio ſic inquit circa principium, μετὰ ταῦτα γαβίνιον ἐπὶ μυρίοις ταλάντοις πτολεμαίου πείθοντος εἰς αἴγυπτον ἅμα συνεμβαλεῖν αὐτῷ. id eſt, Deinde cum Ptolemæus ſuadere cœpiſſet Gabinio, ut in Ægyptum ſecum expeditionem ſuſciperet, pacta mercede talentorum decem millium. Qui locus Latinè non eſt conuerſus in exemplarib. quæ uidi. ex quibus uerbis liquet id quod dictum eſt de decem millibus talentorum. Nego igitur quẽquam eſſe tam hæliatorem, qui modo hæc uerba & ſupputationem intellexerit (quotus autem quiſq; etiam citra calculum non intelliget) ut de hoc quod hactenus egimus, ultrà addubitare poſſit, id eſt, de ſeſtertiûm & talentorum & reliquorum uerborum intellectu, & ſummarum auri argẽtiq; æſtimatione. Nam de auri proportione ad argentum, nondum planè ſtatuo. Ita Proteus ille Logodædalus, id eſt, uerborum uarietate fallax, & diu exemplarium mendis ueluti formarum deſultoria uiciſſitudine ludificatus, in ſeſe tandem redijt, peruicaci noſtro propoſito uictus ueritatis inueſtigandę. *Logodedalus Proteus* Exoratum autem unumquenq; lectorem uelim, aut certè candidiſſimũ quenq;, mihi ut uitio ne uertatur quòd monumenta antiquitatis hactenus ſancta atq; intacta, ipſe temerare auſus ſim, homo, ut inter literatos homines, nouus, nulliſq; maiorum imaginibus fretus atq; ſubnixus. A quo enim tandem literarum ſtemma ingenijq; cõmendationem Francus homo duceret? tametſi in hodierna literarum claritate, nihil obſtat quo minus in poſterum nonnulli ubiq; gentium imagines ſibi gẽtilitatesq; comparent, à quibus poſteritas fiduciam auctoritatemq; uendicet. Quos etſi ipſos ingenio & doctrina longèmeſuperaturos non dubito, magni tamẽ meriti inſtar erit, unũ me ex ijs eſſe qui rei cõmendabilis exemplum patriæ prodiderunt. Cedere autẽ mihi

in compenſationem id poſtulo, quòd immutata haud ita pridem quædam loca nunc ſibi reſtituerim, ut paria feciſſe iudicari poſſim cum eo, quod magnorum auctorũ laudatione fretus atque teſtimonio, cõmouere quædam nõ dubitaui trabali (ut aiunt) clauo fixa. Hæc & alia contra ius receptum non ſine exemplo admiſſa, per Philologiæ numen multis hodie mortalibus uenerandũ, ignoſci ita mihi poſtulo, ſi etiam ſponſione perfunctus, corollarium non unum aut alterum, ſed multiplex addidero. Gellius

Gell. locus Bucephali precium lib. 5. noctium Atticarum, Equus Alexandri regis, & capite & nomine Bucephalus fuit. Emptum Chares ſcripſit talentis XIII. & regi Philippo donatũ: æris noſtri ſumma eſt ſeſtertia trecenta & XII. Hactenus Gellius. Talenta decem, ſex millia aureorum ualent: & tria talenta, mille & octingentos: fiunt ſeptem millia octingenti aurei. Centum ſeſtertia duobus millibus & quingẽtis ualent ea ratione qua in ſingula pondo denos aureos taxamus: ſic trecenta ſeſtertia, ſeptem millia & quingentos coronatos ualent, & XII. trecentos, hoc eſt triginta libras argenti. Quare ad nummum conuenit inter utranque ſummam. De hoc Plinius, Eidem Alexandro & equi magna raritas contigit: Bucephalum eum uocauerunt, ſiue ab aſpectu toruo, ſiue ab inſigni taurini capitis armo impreſſi: ſedecim talentis ferunt ex Philonici Pharſalij grege emptum etiam tum puero capto eius decore. Rectè tamen apud Gellium XIII. legi ex Plutarcho patet in Alexandro, qui tredecim talentis à Philonico Theſſalo emptum

Plinij locus dicit, ut fortè apud Plinium XVI. pro XIII. legatur. Idem Gellius lib. 3. Ariſtotelem quoque traditum eſt libros pauculos Speuſippi philoſophi poſt mortem eius emiſſe talentis Atticis tribus. ea ſumma fit nummi noſtri duo & ſeptuaginta millia. Hactenus Gellius. Nos diximus talentum LX. librarum eſſe: qua ratione tria talenta, cẽtum ac octoginta libras ualent, qui numerus ex duobus & ſeptuaginta millibus conſit, ſi in ſingula millia, bina pondo & ſelibrã numeremus. Rurſus tria talenta, mille & octingentis aureis æſtimatione noſtra ualuerunt, & eadem ſumma cõficitur ex ſeptuagintaduobus ſeſtertijs, ſi ſeſtertia ſingula, quinque & uiginti aureis æſtimentur. Quare planum facimus & talenta nos & ſeſtertia iuſta æſtimatione perpendiſſe. Apud eundem

Gell. locus Gellium lib. 1. emendandum unum uerbum huic dicto contrariũ, ubi de Laide ſcorto Corinthio loquitur, Ad hanc, inquit, Demoſthenes clanculũ adit, & ut ſui copiam

Laidis meretricis petulantia faceret petit: at Lais myrias drachmas, id eſt, decem drachmarum millia poſcit. hoc facit nummi noſtratis denariûm decẽ millia. Tali petulantia mulieris, atque pecuniæ magnitudine ictus expauidusque Demoſthenes, auertit iter: & diſcedẽs, Ego (inquit) pœnitere tanti non emo. Sed Græca ipſa quæ fertur dixiſſe, lepidiora ſunt, οὐκ ὠνοῦμαι (inquit) μυρίων δραχμῶν μεταμέλειαν, id eſt, non emo centum ſeſtertijs pœnitentiam. Ex his uerbis teſtimonium locupletiſſimum habemus auctoris antiqui, qui Hadriani principis temporibus ſcripſit, drachmam & denarium eodem pondere fuiſſe, ſed quòd decem millia denariorum centũ ſeſtertijs ualuerint, falſum eſt. tantum enim quadraginta ualent. minis ergo non ſeſtertijs legendum eſt. Athenæus lib. 4. Dipnoſophiſtarũ,

Hic locus colophonem et coronidẽ diſputationi imponit Ὁ δὲ μέγας Ἀλέξανδρος δειπνῶν ἑκάστοτε μετὰ τῶν φίλων, ὡς ἱστορεῖ Ἔφιππος ὁ Ὀλύνθιος ἐν τῷ περὶ τῆς Ἀλεξάνδρου καὶ Ἡφαιστίωνος μεταλλαγῆς, ἀνήλισκε τῆς ἡμέρας μνᾶς ἑκατὸν, δειπνούντων ἴσως ἑξήκοντα ἢ ἑβδομήκοντα φίλων. ὁ δὲ Περσῶν βασιλεύς, ὥς φησι Κτησίας καὶ Δίνων ἐν τοῖς Περσικοῖς, ἐδείπνει μετὰ ἀνδρῶν μυρίων πεντακισχιλίων, καὶ ἀνηλίσκετο εἰς τὸ δεῖπνον τάλαντα τετρακόσια. γίνεται δὲ ταῦτα Ἰταλικοῦ νομίσματος ἐν μυριάσι διακοσίαις τεσσαράκοντα, αὗται δὲ εἰς μυρίους πεντακισχιλίους μεριζόμεναι, ἑκάστῳ ἀνδρὶ γίνονται ἀνὰ ἑκατὸν ἑξήκοντα Ἰταλικοῦ νομίσματος, ὡς εἰς ἴσον καθίστασθαι τῷ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀναλώματι, ἑκατὸν γὰρ μνᾶς ἀνήλισκεν, ὡς Ἔφιππος ἱστόρησεν. Magnus autem (inquit) Alexander cœnans ſemper & ubique cum amicis, ut Ephippus Olynthius in eo uolumine prodidit quod de Alexandri obitu & Ephæſtionis ſcripſit, centenas minas in dies expẽſas cœnæ ferebat, cum ad ſexagenos, aut ſummũ ſeptuagenos ad cœnam adhiberet. At uerò Per

Conuiua Alexãdri et Perſarũ regum ſarum rex, ut auctores ſunt Cteſias & Dinon in hiſtorijs Perſicis, ad cœnam ſuã quindecim hominum millia accipiebat, in eaſque cœnas quadringena talenta expenſabat. Fiunt hæc Italico nomiſmate myriades ducentæ & quadraginta. Porrò hæ in quindecim millia hominum diſtributæ, fiunt in ſingulos centũ & ſexaginta Italici nomiſmatis. Quare hic ſumptus ſuperiorem illum Alexandrinum æquat quippe cum Alexander centenas minas in dies expenderet. Hæc uerba Athenæi cum ad calculum reuo-

carem

carem, ſic rationē inibam: ducentæ & quadraginta myriades, id eſt, ducenties & quadragies dena millia, more Romano uiciesquater centena millia dicūtur. Cum igitur compendio ſermonis quater & uicies ſeſtertium dici ſoleat ab antiquis, ut nos in ſuperiorib. docuimus: ſi nūmos hic ſeſtertios intelligamus, & ad aureos noſtros redigamus, fient ſexaginta millia coronatorum, id eſt, duplex cenſus ſenatorius. At quadringenta talenta more à nobis inſtituto æſtimata, fiunt ducenta & quadraginta millia coronatorum, cum centum talenta ſexagenis millib. ſemper antea æſtimauerim. Quare talentorum æſtimatio quadruplex erit nomiſmatis Italici contra ſentētiam Athenæi, qui ignorare hoc non potuit, cum Romæ ſub Hadriano ſcripſerit, ut ex lectione eius intelligimus. Quòd ſi ut antea apud Plutarchum fecimus, non ſeſtertios nūmos, ſed denarios, id eſt, drachmas intelligamus, ut mos Græcorum poſtulat, ſumma ad nummum quadrabit. Sexaginta enim aureorū millia quater multiplicata, ducenta & quadraginta millia fient: & quater & uicies ſeſtertium, nonagiesſexies ſeſtertiū fiet: cum ſinguli denarij quaternos nummos ualeant. Græci enim uidētes denarios Romanos æquales eſſe ſuis drachmis, cum myriadas dicerent, denariorum intelligi uolebant, quandoquidem ſic Attici numerabant, quos alij omnes ſecuti ſunt ſcriptores. Hic locus colophonem (ut aiunt) diſputationi noſtræ demonſtrationibusq; imponit. Age exigamus rem ad calculum. ducentæ & quadraginta myriades drachmarū uel denariorum, id eſt, uiciesquater centena millia, ad minas contracta cētenarias, quatuor & uiginti millia fiunt, id eſt, quadringenties ſexagenæ minę: at eandem ſummā quadringenta talenta ſexagenaria efficiūt. ita ratio conuenit. Alioquin ſi nūmos ſeſtertios aliquis improbior Athenæum intellexiſſe dixerit, talentum Atticū quindecim neceſſariò minarū erit: quod nemo unquam ſcripſit. Nunc pergamus porrò, & quatuor & uiginti millia minarū in quindecim millia conuiuarū diuidamus, fient in capita ſeſquimina & denæ drachmę: utpote cum quindecies millies ſeſquimina, uicenabina millia & quingenas efficiat. Ita reſtant mille & quingētæ minæ ex numero ſupradicto, quæ centena quinquagena millia denariorū ualent, in quindecim partes diuidenda propter quindecim cœnantium millia. Atqui numerus hic partiens denarius eſt numerus, cum in centum & quinquaginta millibus, decies quindecim millia inueniantur, & deciesquinquies decē millia. ita fit ut in ſingula millia conuiuarū, dena millia denariorum accedant, & in ſingula capita denarij deni. ſic fiunt centeni & ſexageni denarij in capita, id quod Athenæus dixit. Et totidem denarios nos ſedecim aureis noſtris æſtimare inſtituimus: qui numerus ſi per numerum conuiuarū multiplicetur, ut quindecies ſenadena millia, uel ſedecies quinadena millia multiplicemus: fiēt ducena quadragena aureorū millia, quanti quadringena talenta æſtimanda contendimus. Porrò cùm Alexander in ſexaginta conuiuas centenas minas impenderet, id eſt, dena denariorum millia, hac ratione in capita ſeſquiminā & ſextantem minæ conſumebat, hoc eſt, centum & ſexagintaſex denarios & beſſem, quæ ſumma ſex denarijs in capita excedit. Quòd ſi in ſeptuaginta cōuiuas rationem ineamus, in capita ſingula minus erit ſeſquimina. Ita obiter locum Athenæi explicuimus, & extremā manum operi addidimus, quod ad hoc quidem pertinet. Plutarch. in Antonio de Curione & Antonio loquens ſic inquit, Ex quibus ſumptib. grande æs alienū ei, maiusq; ꝙ pro ætate conflatum eſt, ducentorum quinquaginta talentorū. Hæc ſumma ad nomiſma noſtrū reducta æſtimatione à me inſtituta, centum & quinquaginta millia aureorū noſtrorum efficit, cum talentum aureos ſexcentos, & centum talenta centies ſexcentos ualeant, hoc eſt ſexaginta millia. Audiamus igitur nunc Ciceronem Philip. 2. qui Antonium increpans contumelioſa oratione, ita inquit, Tenés ne memoria, prætextatū te decoxiſſe? Et paulo poſt, Recordare tempus illud cum pater Curio mœrens iacebat in lecto, filius ſe ad pedes meos proſternens, lachrymās te mihi cōmendabat: orabat ut te contra ſuum patrem ſi ſexagies ſeſtertiū peteret, defenderem. Tantum enim pro te interceſſiſſe dicebat. Hactenus Cicero. De hac interceſſione Plutarchus ibidem meminit his uerbis, Pro quibus CCL. talentis cùm interceſſiſſet Curio, pater id ægrè ferēs, domo ſua expulit Antoniū. Cum decies ſeſtertium à me quinq; & uiginti millib. aureorū ſæpe ſit æſtimatū, in promptu eſt ſexagies ſeſtertium centum & quinquaginta

millia ualere,& ita utranq; ſummā ad nummū congruere apud Ciceronem & Plutarchum. Idem Plutarch. in Antonio, Calphurniam Cæſaris uxorem tradit apud Antonium bonam partem pecuniarum depoſuiſſe, quarum ſumma fuit ad quatuor millia talentorū. At in uita Ciceronis idem auctor ſcribit inimicitias inter Antoniū & Octauium ortas ob pecuniam Cæſaris auũculi eius ab Antonio interuerſam. Ab eo enim repetebat (inquit) Cæſar iunior ducẽtas quinquaginta myriadas. Hoc Latinè dici debet ducenties quinquagies centena millia drachmarum, hoc eſt millies centena millia nummûm, uel loquendi compendio, millies ſeſtertiū: quod nos æſtimare ſolemus uicieſquinquies centenis millib. aureorū coronatorū. At mille talenta, ſexcentis millibus aureorum à nobis æſtimata ſunt. Quo fit ut quatuor millia, quater & uicies centenis millib. aureorum ualeant. Quare ſummæ ambæ quadrabunt, ſi tantum hoc animaduertamus, Plutarchum excurrentem numerū talentorum (qui ſunt ferè centum & quinquagintaſex) addere quatuor millib. neglexiſſe. Sed ne mirum aut incredibile potius uideatur tanti cœnas Perſicas conſtare regibus potuiſſe, hic mihi in mentem uenit ut adderem id quod memoriæ proditū eſt de uaſis & ſupellectile & inſtrumento (ut ita dicam) luxuriæ Perſicæ. Poſt uictum igitur Darium apud Iſſum in Cilicia, cum Alexander Darium fugientem ſecuturus, Parmenionem Damaſcū miſiſſet, ubi ueluti ſedem eius belli Darius eſſe ſtatuerat, comportatis illuc pecunijs, omniq; ſplendore inſtrumenti uiatorij tam regij quàm procerum: Damaſco iam in poteſtatem redacta, Parmenio ad regem Alexandrum ſcribẽs de theſauris repertis, & impedimen-

Luxus Darij Perſarum regis

torum copias enumerans, inter alia luxus caſtrenſis miniſterium hoc catalogo recenſuit, παλλακίδας εὗρον μουσουργοὺς τοῦ βασιλέως τριακοσίας εἰκοσιεννέα, ἄνδρας στεφανοπλόκους ἓξ καὶ τεσσαράκοντα, ὀψοποιοὺς διακοσίους ἑβδομήκοντα ἑπτά, χυτρεψοὺς εἰκοσιεννέα, γαλακτουργοὺς τρεῖς καὶ δέκα, ποτηματοποιοὺς ἑπτὰ καὶ δέκα, οἰνοηθητὰς ἑβδομήκοντα, μυρεψοὺς τεσσαράκοντα. Pallacas (inquit) inueni canendi peritas, & muſicæ uariæ artifices, ad regis oblectationẽ intentas, numero trecentas undetriginta, uiros coronamenrorum artifices ſex & XL. coquos ducentos & ſeptuagintaſeptem, figulos ad culinarium inſtrumentum in caſtris fingendum undetriginta, lactarios piſtores XIII. potionum temperatores concinnatoreſq; liquorum decem & ſeptem: & præter hos, homines ſeptuaginta qui à ſacellandis uinis erant regi, & colo condiendis, unguentarios inſuper quadraginta. Si tantus igitur ſplendor fuit, tamq; copioſus in ſtatiuis & caſtris apparatus, quantum concipere animo poſſumus eum fuiſſe apparatum qui Babylone aut Suſis aut Perſepoli fuit? Hoc igitur tandem confecto, quod uix abſolui poſſe ſperabamus, uideamus quónam modo intelligi poſſit id quod apud Plutarchum legitur de tertio Pompeij triumpho loquentem, quem de Aſia ſubacta egiſſe dicitur. Ex prænotatis (inquit) literis clarè cognoſcebatur ex quo genere gentium triumpharet. Erant quippe regiones hæ, Pontus, Armenia, Cappadocia, Paphlagonia, Media, Colchis, Iberia, Albania, Syria, Cilicia, Meſopotamia. Præterea ij qui circa Phœniciam & Palæſtinen incolunt, Iudæi, Arabes. Piratarum etiam quotquot genera terra mariq; debellata erant. Inter hæc notabãtur caſtella haud pauciora q̃ mille capta, ciuitates ferme noningentæ, piraticę naues octingentæ: urbes colonijs Romanis habitatas eſſe undequadraginta. His quoq; addebatur uniuerſa Romanæ urbis tributa ante id bellum quinquagies decies centena millia fuiſſe: cū ijs uerò quæ populo Romano ipſe quæſiuit, octuagieſquinquies decies centena millia. In ærarium præterea uaſa aurũ argentumq; ſignatum ad uiginti millia talentorum, præter ea quę militibus diuiſa ſunt, quorum qui minimũ accepit, mille et

Summa tributorum po. Rom. ex Plutarcho

quingentos æris tulit. Hæc uerba ſignificant tributa populi Romani ante Mithridatem uictum, quingenties ſeſtertium fuiſſe: & ex tertia expeditione Pompeij trecẽties quinquagies acceſſionis factum eſſe. Hæc ſumma ære noſtro uicies ſemel centena & uigintiquinq; millia aureorum ualet. Intra quam ſummam ſi coarctare uelimus imperij Romani redditum, ridebimur ab ijs qui nouerunt regni noſtri tributa. Quo anno

Redditus regni Franciæ

hæc prodidi, princeps noſter tantam fermè pecuniam ex ditione Gallica percepit. Quod ne comminiſci uidear, ſcire licet apud nos tria eſſe penſitationum genera ex

Canon

quibus ærárium noſtrum conſtat, Canonem, Oblationem, & Indictionem. In Canone cenſentur ea quæ ſceptris ita hærent, ut cum ſceptris nata, nec ſine ijs interitura uidean-

uideant,qualia ſunt portoria,& iſagogica uel exagogica quæ in introitu uel exitu ur
bium uel locorum aliorum penſitantur.Et in uniuerſum uectigalia quæ multis nomi
nibus accepta referuntur in ratiocinijs principalibus, & poſſeſſiones prædiaq; quo-
rum etiam mãcipium proprium eſt diadematis Francici, nec in commercio hominũ
eſſe putatur,duntaxat ut perpetuò emãcipari ipſæ poſſeſſiones poſſint.Huc accedũt *Regalia*
regaliorum clientelarumq; iura, id eſt, iura quædam certarum perceptionum in eas
poſſeſſiones adſcripta,quæ in fide ſunt diadematis.Accedunt & commiſſa omnia,et
aduentitia quæ aſſertorem non habent,Albana uulgo dicũtur,adeſpota à Grecis ap- *Albana,*
pellantur,quæ aſſertorem nullum atq; uindicem habent,ob idq; in fiſcum cedũt.Stra *adeſpota*
bo libro decimoſeptimo de Aegypto loquens,ἄλλος δ' ἐστὶν ὁ προσαγορευόμενος ἴδιος λό
γος,ὃς τῶν ἀδεσπότων καὶ τῶν εἰς καίσαρα πίπτειν ὀφειλόντων ἐξεταστής ἐστιν. Eodem pertinent uno
uerbo omnia in fiſcum cedentia,ut caducorum iura in externorum hominum hære-
ditates,qui quidem ius ciuilitatis,aut prouinciæ à principe non impetrarint. In ſecun
do genere ſunt quæ Oblationes dicuntur,uiceſima, & octaua, & quarta in quibuſdã *Oblationes*
locis,in res promercales ſtatutæ,& ſalarium uectigal,& exoticum, omnia à populari
bus olim principibus delata:unde nomen Oblatio apud priſcos accepit. Horũ duo-
rum generum ut æſtimationem certam facere nequeo, ſic ad ſexcenta aureorum mil
lia,hoc nomine accepta referri haud incerta ratiocinatione colligo. Tertium genus *Indictio*
Indictio appellatur,hoc caput ſtatam plerunq; habet ſummam paulo plus octinge-
na & quinquagena aureorum millia,ita ut urbes inſignes ſtipendiariæ non ſint. Indi-
ctio ob id appellata,quòd anniuerſarijs diplomatis indicitur.Ex quo tamen trans Al *Superindi-*
pes res geſſimus,acceſſionibus quas ſuperindictiones appellant,idẽtidem aucta eſt. *ctiones*
Sic enim ſunt Galli homines,ut prout quidq; principi aut collibuit, aut collibuiſſe di
ctitetur,id perinde ius faſq; eſſe credatur:omniũ haud dubiè mortalium,qui quidem
Barbari non ſint,maximè(ut Græcè dicitur) Pitharchici, id eſt principalibus edictis *Pitarchici*
æquo animo obſequentes,nec ideo tamen minus libertatem loquendi uiuẽdiq; uſur *Franci*
pantes,principibus etiam haud inuitis.Sic enim fert huius regni genius,nobis à Deo
omnipotente Chriſtianiſſimi nominis(ut arbitror)commendatione conceſſus,ut &
obſequioſa alacritate ſeruiamus, & qui nobis imperant, liberos nos eſſe non nolint.
Verùm quo anno hæc prodidi,uno edicto princeps ter & tricies centena millia Frã-
cicorum imperauit. Quibus accedit haud contemnenda ſumma quam cuiuſuis non
eſt intelligere.Neoterico enim inuento hominum in æraria officina perpolitorum fa
ctum eſt,ut dies penſitationum ita cedant,ut inſequentis anni quadrans primus in ul
timum præcedentis incurrat,ſicq; quinq; quadrantes in uno aſſe reperiantur. Nouo
etiam aucupio trientes ex quadrantibus facti,quò perplexioribus inuolucris res ar-
gentaria intricarẽt.Hoc nomine dicere poſſem quantum acceſſionis hoc biennio fa
ctum ſit,populo ita deuorante ſtrophas argentarias,ut nihil non cõcoxerit: id quod
eò pertinet,quod dixi de æquanimitate populi in accipiendis obeũdisq; imperijs. In
quo utinã etiã felicitatẽ ſuã ac benignitatẽ diuinam principes agnoſcerent:nec falle-
re nos ij homines exiſtimarẽt,qui huiuſcemodi cõmentis deũ & ſuperos omneis aut
accõmodare conniuentiã,aut arridere credunt. Verùm ut ad rẽ redeamus, hoc affir-
mare auſim,Indictionũ capiti principẽ quo anno hæc prodidi,nõ minus acceptũ re-
tuliſſe,ſupputata cũ ſorte ſupradicta repræſentatiõe,q; quanta ſit æſtimatio illa ſupra
dicta octingenties ſeſtertij.Quare apud Plut.legendũ antea putabam, quinquagies *Plutarchi*
decies centena millia drachmarum.Græci enim nũquam per ſeſtertiûm millia nume *locus*
ros colligere ſolent,ſed per myriadas chiliadasq; drachmarũ,ut non ſemel antè dixi-
mus.Nũc aũt quod antea conijciebã,certò ac non dubiè opinor,ut paulò pòſt oſten
dam. hac uerò ratione ſumma illa redditus Romani quadruplicato augetur,& fit ter
millies & quadringenties ſeſtertium,id eſt octogies quinquies centena millia aureo
rũ noſtrorũ.Summa aũt pecuniæ in ærarium relatæ ab eodem Pompeio,fit centies et *Summa pecu-*
uicies centena millia aureorum,quod nos duodecies millies mille aureos lingua uer *niæ à Põpeio*
nacula dicimus:Græci mille ac ducentas myriadas appellant. Myrias enim numerũ *in ærarium*
decies millenariũ ſignificat. Quòd ſi præter hoc æſtimemus in capita ſingula militũ *illatæ trium-*
ſeſquilibrã argenti,id eſt mille & quingentos æris,æſtimatio in immenſum abibit:& *pho Mithri-*
datico

tamen corruptum id eſſe apud Plutarchū interpretis culpa facile oſtendemus ex Appiano, qui in eo libro qui Mithridaticus dicitur, de hoc loquēs ita inquit, Finiēte hyeme Pompeius præmia militibus exhibuit, uiritim mille & quingentas drachmas Atticas, ducibus eorū condigna pariter impēdit, quorū ſumma decies ſexagies mille talēta attigiſſe creditur. Vbi legendum, Quarū ſummam aiunt fuiſſe talenta ſedecim millia, uel decem & ſex millia. καθ᾽ ἕκαστον ἄνδρα χιλίας πεντακοσίας ἀττικὰς, καὶ τοῖς ἡγεμόσιν αὐτῶν ἀνάλογον. & ducibus eorū proportione, καί φασι γενέσθαι τάλαντα μύρια ἑξακισχίλια. Huiuſmodi corruptos numeros non ſemel apud eum auctorem Latinum factum offendi: ſed ex his uerbis intelligimus non mille & quingentos æris, ut interpres exiſtimauit, ſed mille & quingentas drachmas, id eſt denasquinas libras argenti, hoc eſt centenos quinquagenos aureos ſingulis militibus datos. Ex Plutarcho autem ipſo Græco, qui poſt alteram etiam libri huius editionē ad nos peruenit, error interpretis ipſius Plutarchi manifeſtus eſt. ſic enim in eo loco hiſtoriæ legitur, πρὸς δὲ τούτοις ἔφραζε διὰ τῶν γραμμάτων, ὅτι πεντακισχίλιαι μὲν μυριάδες ἐκ τῶν τελῶν ὑπῆρχον, ἐκ δὲ ὧν αὐτὸς προσεκτήσατο τῇ πόλει, μυριάδας ὀκτακισχιλίας πεντακοσίας λαμβάνουσιν. Et paulo pòſt, τῶν δὲ στρατιωτῶν ὁ τὰ ἐλάχιστον αἴρων κατὰ λόγον, δραχμὰς εἴληφε χιλίας πεντακοσίας. Ex quibus apparet interpretem
Vectigalia Tributa nummos ſeſtertios uel aſſes pro drachmis intellexiſſe, errore luculento, qui etiam tributa pro uectigalibus tranſtulit. Plutarchus enim ijs ſummis uectigalia, id eſt τέλη, nō tributa, id eſt φόρους ſignificaſſe mihi uidetur. Quòd autem Plutarchus quinq; millia myriadum ſcripſit, quingenties centena millia Latinè uerti debuit, uel quingēties ſeſtertium, ſiquidem ſeſtertios nummos intelligi uolebat. Et ſecundo loco octingenties quinquagies. Verùm quoniam Plutarchus more Græcorū ſcripſit, ſumma quadruplicato excreſcit, & fit ter millies & quadringenties centena millia nummûm, uel ter millies quadringenties ſeſtertium. Plutarchi autem uerba ſic uerti ad uerbū poſſunt: Ex ijs uerò quæ ipſe ciuitati Romanæ iam quæſitis addidit, Romanos capere quotannis octo millia & quingentas myriadas drachmarū. Sic ſuperior ſumma qua-
Cap. 2 ternario multiplicata, efficit ter millies & quadringenties cētena millia. Plin. lib. 37. hunc triumphū magnificè deſcripſit, ſed adeò corruptus ad nos peruenit, ut ſatis habuerim locum notare, quem tranſcribere nō poteram. Qui tamen locum illum legerit, Plutarchum mirabitur uiginti tantum millibus talentûm æſtimaſſe prædā in ærarium illatam. Apud Plinium in eius triumphi deſcriptione ad ultimum ita legitur in codicibus omnibus impreſſis, Cætera triumphi eiuſdem quàm uteriſſimè ſubijciam. Reip. datum mille talentûm, legatis & quæſtoribus qui oras maris defendiſſent, ſeſtertia bina millia: commilitibus ſingulis quinquaginta. Hoc prorſus non conuenit nec cum Appiano, nec cum Plutarcho. bina enim millia ſeſtertiûm quinas libras argenti ualent, & quinquaginta ſeſtertij uiginti drachmas. Præterea quis credat Pliniū poſt bina millia dixiſſe quinquaginta? ſaltem quinquagena emendatores ſcriberent.
Plin. locus In antiquis quos uidi, ſic legitur, Cætera triumphi eiuſdem ꝙ uirilia. Reip. & quæſtoribus qui oras maris defendiſſent, datum mille talentûm: militibus ſingulis ſena millia ſeſtertiûm. Et hactenus legitur. Fortaſſe aūt ſic legi debet, Cætera triumphi eiuſdē quàm uirilia (ut hoc referatur ad ſuperiora, in quibus Plinius mollitiem & delicias reprehendit) præfectis & quæſtoribus qui oras maris defendiſſent, datum mille talentûm, militibus ſingulis ſena millia ſeſtertiûm, comitibus ſingulis quinquagena. Vt intelligamus comites, eos qui ſponte Pompeium ſecuti ſunt. Sena millia ſeſtertiū, millenas & quinquagenas drachmas ſignificant, quod conuenit cum ſupradictis. Quapropter admirari ſubit uel emendatorum licentiam, uel librariorum incuriam, qui hunc locum ita corruperunt: ex quo coniecturam in uniuerſam Plinij emendationem facere licet. Appianus auctor eſt, in exercitu Pompeij ab initio ſtatim peditum uiginti millia, & equitum quatuor fuiſſe: & legatos ei quinque & uiginti à ſenatu decretos. Vt ergo in ſingulos pedites mille & quingentas drachmas dederit, & tria millia in equites (ſic enim fieri ſolitum, ut equites uel duplex uel triplex donatiuum acciperent, & duplex Centuriones) Pompeius ultra mille talenta legatis & præfectis data, non potuit minoris quadringentis & uiginti millibus argenti libris defungi. Fiunt in ſumma cum mille talentis quadringenta octoginta millia pondo,

pondo, quę ære noſtro duodequinquagies centenis millibus aureorum æſtimantur. In ſingula enim pondo, denos aureos numeramus. Atque in hoc ratione nullam habeo centurionatus, nec auxiliaris militis, & euocari, & prouinciatim collecti. Appianus Latinus (ut diximus) ſummas argenti nō modo incredibiles, ſed etiam abſurdas refert: apud quem legitur, in eam largitionem Pompeium decies ſexagies mille talēta impendiſſe. Ego aūt interpretem non ſexagies decies, ſed decies et ſexies ſcripſiſſe puto, pro ſedecim talētorum millibus, quæ ære noſtro ſexies & nonagies cētena millia aureorū dici poſſunt. Hoc donatiuū Pompeianū non modò credibile, ſed etiā cōtemnendū nec memorabile fecerunt illa quæ poſtea ſecuta ſunt donatiua, ad bella ciuilia legiones auctorātia, ut poſthac oſtendemus. Nunc uerò ſi Romani imperij magnitudinē non dico oſtendere, ſed argumentis tantū cōijciendam relinquere uelim, longus de integro inſtaurandus erit ſermo. Plinius lib. 7. de trophæis triūphiſq; Pōpeianis loquens ita inquit, Triūphi uerò quem deduxit Pompeius ad tertiū Cal. Octobris, præfatio hæc fuit, Cū oram maritimā à prædonibus liberaſſet, & imperiū maris populo Romano reſtituiſſet, ex Aſia, Pōto, Armenia, Paphlagonia, Cappadocia, Cilicia, Syria, Scythis, Iudæis, Albanis, Iberia inſula, Creta, Baſternis, & ſuper hæc de regibus Mithridate atq; Tigrane triumphauit. Summa ſummarū in illo gloria fuit, ut ipſe in concione dixit cū de rebus ſuis diſſereret, Aſiam ultimam prouinciarū accepiſſe, eandemq; mediā patriæ reddidiſſe. Si quis econtrario ſimili modo uelit percenſere Cęſaris res, qui maior illo apparuit: totū profectò terrarū orbem enumeret, quod in infinitū eſſe conueniet. Aſiā hoc in loco Plin. pro peninſula Aſiæ accipit, quod regnū olim Lydiorū dictum eſt. Trāquillus in Cæſare, Geſſit aūt nouem annis, quibus cum imperio fuit, hæc ferè. Omnem Galliā quæ à ſaltu Pyrenæo Alpibuſq; & monte Gebenna, fluminibus Rheno & Rhodano continetur, patetq; circuitu ad bis & tricies centū millia paſſuū, præter ſocias ac bene meritas ciuitates, in prouinciæ formā redegit, eiq; in ſingulos annos ſtipendij nomē impoſuit. Ab his duobus ducibus Romana res magnopere creuit. Quāta aūt peninſulæ Aſiæ fuerit acceſſio, quæ Aſia proprio ac priuato nomine dicta eſt, ut auctor eſt Plin. ex eo cōijcere datur, quòd Plutarchus in Lucullo ſcribit, Syllam quū fœdere icto cū Mithridate Aſiā recepiſſet, uiginti millia talentûm mulctæ nomine Aſiæ imperaſſe, eiq; pecuniæ colligendæ Lucullū qui ſecum militauerat, præfeciſſe, ut inde pecuniam ſignaret. quanta aūt ſit pecunia, nos ſuprà docuimus. σύλλας δὲ τὴν ἀσίαν δισμυρίοις ταλάντοις ἐζημίωσε. Appianus in ſecūdo de bellis ciuilibus, de Cæſare Dictatore loquens, Statim poſt triumphum quæcunq; exercitui pollicitus fuerat, omnia cum additamento exoluit, militi drachmas Atticas quinq; millia, manipuli ductori bis totidem, tribunis militum, equitumq; præfectis duplo maius. Sic enim legi debet, στρατιώτῃ μὲν ἀνὰ πεντακισχιλίας δραχμὰς ἀττικάς, λοχαγῷ δὲ αὐτοῦ τὸ διπλάσιον, καὶ χιλιάρχῳ καὶ ἱππάρχῳ τὸ ἐπὶ διπλάσιον, καὶ τοῖς δημόταις ἑκάστῳ μνᾶν ἀττικήν. Ad hæc ſingulis ex populo minam unam Atticam. Apud Tranquillum locus mutilatus eſt. Veteranis (inquit) legionibus prædæ nomine in pedites ſingulos ſuper bina ſeſtertia quæ initio ciuilis tumultus numerauerat, in equites uicenaquaterna millia nūmûm dedit: populo præter frumenti denos modios, ac totidē olei libras, trecenos quoq; nummos quos pollicitus olim erat, uiritim diuiſit: & hoc amplius cētenos pro mora: annuam etiam habitationem Romæ uſq; ad bina millia nummûm, in Italia nō ultra quingenos ſeſtertios. Quadringentos ſeſtertios dediſſe uiritim populo Trāquillus dicit, & Appianus minā Atticam, quod idem eſt: ex quo loco cōprobaт id quod ſemper diximus, librā fuiſſe centenûm denariorum: & ſoluitur obiectum ſuperius factum ex Priſciano. Sed hic quina millia drachmarum data dicit in ſingulos milites, et in equitum præfectos ſingulos multo maiorem ſummā: ille in equites uicenaquaterna millia nummûm, id eſt ſena millia drachmarum. quare locum mutilatū eſſe oportet apud Tranquillum. Sed & apud Appianum nulla equitum fit mentio. ἵππαρχοι enim turmarum ductores ſunt, non λοχαγοὶ, ut interpres intellexit: quo uerbo Appianus uti ſolet pro centurione, quemadmodū & in quarto de pronunciatione eius donatiui loquens in cōcione ab Antonio facta, καὶ τῆς τοιαύτης δ' ὅμως ζημίας οὔσης ἐπιδώσομεν ὑμῖν νικητήρια δραχμὰς ἑκάστῳ στρατιώτῃ πεντακισχιλίας, λοχαγῷ δὲ πεντάκις τοσαύτας, χιλιάρχῳ

δὲ

App. locus

Magnitudo Romani imperij

Aſia proprie

Viginti millia talentum Aſiæ imperata à Sylla

Donatiuum Cæſaris & congiarium memorabile

δὲ τὸ διπλάσιον τοῦ λοχαγοῦ. Equitum nullam facit mentionẽ. Euſebius auctor eſt, eo tempore quo Sylla Dictaturam inuaſit, cenſu Romæ acto inuenta eſſe hominũ quadringenta ſexagintatria millia. Appianus aũt tradit cenſu poſt triumphum Cæſaris acto, inuentum eſſe dimidio penè minorẽ numerum ciuium ꝙ quantus ante bellum ciuile fuiſſet. Eſto igitur ut Romæ ducenta & uiginti millia hominum fuerint eo tẽpore quo Cæſar centenas drachmas in populum diuiſit: id congiarium bis & uicies centenis millibus aureorum noſtrorum æſtimabitur. Age eſto ut uiginti millia ueteranorũ fuerint (tot enim minimum eſſe oportuit, ut ex Hircio nouimus in Commentario de bello Aphrico) ſi quina millia drachmarũ, id eſt, quinquaginta argenti pondo in ſingulos diuiſit, decies millies mille aureis noſtris id donatiuũ conſtituit, id eſt cẽties centenis millibus. Adde nunc augmentum pro centurione & equite & tribuno, & habitationes illas gratuitas Romæ & in Italia datas: certe in immenſum res abibit, ſi omnia æſtimentur. Appianus ipſe de triũphis eius loquens, quos diebus quatuor inſtaurauit poſt omnia bella confecta, Pecuniarum, inquit, in triumphis illatarum ſummam ad ſexagintaquinq; talentûm millia fuiſſe ferunt, & coronas ex auro fuiſſe addit duo millia & octingenta & duas & uiginti, quæ pondo amplius uiginti millia penderẽt: ex quibus exercitui promiſſa præmia cum fœnore propemodũ exoluit. χρήματα δ' ἐν τοῖς θριάμβοις φασὶ παρενεχθῆναι μυριάδας ἓξ καὶ ἥμισυ ταλάντων, καὶ στεφάνους δύο καὶ εἴκοσι, καὶ δισχιλίους ἐπὶ τοῖς ὀκτακοσίοις ἀπὸ χρυσοῦ, ἕλκοντας ἐς δισμυρίας καὶ δύο καὶ τέσσαρας καὶ τριακοσίας λίτρας, ἀφ' ὧν αὐτὸς ἐπὶ τῷ θριάμβῳ διέδωκε τὰ ὑπεσχημένα πάντα ὑπερβάλλων. Summa talentorũ æſtimatione noſtra undequadragies millies mille aureos noſtros ualet. Viginti milliapõdo auri, ut minimum uicies centena millia ſuperiori addidit ſummæ, ut ſint ſemel & quadragies millies mille aureorum coronatorũ, hoc eſt quadringenties decies cẽtena millia: cuius ſummæ bonam partem Cæſar ex Gallorum ſpoliis coegit: præterea quæ impendit in emerendo fauore plebis & potentium Romæ, ut Pauli et Curionis, & aliorum, ut ſuprà dictum eſt. Omnia enim illa ante bellũ ciuile contigerãt: ſed triũphi ducti ſunt poſt bella ciuilia confecta. Antonius autem Triumuir poſt mortẽ Cæſaris bellum Philippenſe pariter cum Cæſare qui poſtea Auguſtus dictus eſt, geſſit in Cæſaris interfectores: quo cõfecto morte Caſſii & Bruti, cum Cæſar Octauius Romam rediiſſet, ipſe Antonius in Græciam ſe contulit, ut illic de donatiuo ſtatueret quod militi antea polliciti fuerant: quodq; (ut Plutarchus inquit) quinûm milliũ drachmarum in ſingula capita fuerat, ut antè Cæſaris, id eſt uicenûm millium nummûm. ὑποσχημένοι δ' ἑκάστῳ στρατιώτῃ δραχμὰς πεντακισχιλίας, ἐδέοντο συντονωτέρου χρηματισμοῦ καὶ δασμολογίας. Quantus autem fuerit exercitus eius, ex eodem auctore alio loco nouimus: qui de altero diſſidio Cæſaris & Antonii loquens, & de bello Mutinenſi, quo tempore Antonius Lepidi caſtra ingreſſus eſſe dicitur, Munatiumq; ſibi adiunxiſſe, οὕτω δὲ μέγας ἀρθεὶς αὖθις ὑπερέβαλε τὰς Ἄλπεις, ἐς τὴν Ἰταλίαν ἄγων ἑπτακαίδεκα τέλη πεζῶν σὺν αὑτῷ, καὶ μυρίους ἱππέας. His rebus (inquit ille) elatus Antonius, caſtra Lepidi ingreſſus, quodam ex compotoribus ſuis cum ſex legionibus in præſidio Galliæ relicto, ipſe in Italiam rediit, decem millia equitum & decem & ſeptem legiones peditum ſecum agẽs: quo tempore Cicero à Cæſare deſtitutus eſt ob id quòd libertati nimium tribuere uideretur, Cæſarq; cum Antonio iterum in gratiam rediit. Vt autem omnia extenuare potius quàm augere uideamur: ponamus equitum peditumq; octoginta millia capitũ fuiſſe (plenæ enim rarò legiones erant) equites etiam & centuriones in ordinem redigamus, ut in ſingula militum capita ſimplex donatiuum procedat, id eſt quingenti aurei: ad eam largitionem quadringenties centena millia aureorum noſtrorum conſtituenda ſunt æſtimatione iam dicta, ut promptum eſt colligere. Quod an credibile ſit, ex iis quæ infrà dicẽtur, apparebit. Fuerat etiam memorabile donatiuum Caſſii et Bruti, quod Caſſius in concione pronunciauit. nam cum octoginta millia legionariorum eſſent in eius exercitu ſine equitibus, ipſe in ſingulos milites millenas & quingenas drachmas Italicas ſe confeſtim repræſentaturum dixit iis qui ad præliũ, quod inſtabat, alacri animo ituri eſſent, & centurioni quincuplex donatiuũ, & tribuno pro portione, καὶ νῦν ἐστιν ἐπὶ τὸ ἔργον ἤδη, συνιδόντες τοῦδε καὶ λόγου εἵνεκα, ἐπιδώσομεν αὐτίκα ἀπὸ τοῦδε τοῦ βήματος, στρατιώτῃ μὲν χιλίας καὶ πεντακοσίας δραχμὰς Ἰταλικάς, χιλιάρχῳ δὲ τὸ ἀνάλογον. et paulo poſt,

Donatiuum Antonii

Collau-

Collaudantes autem milites Brutum & Caſſium, cum ſe omnia eorum cauſa, ut par erat, facturos polliciti eſſent, illi confeſtim quod pronunciarãt, præſenti pecunia per ſoluerunt, & alia inſuper alijs atq; alijs nominibus erogauerunt. Hac ratione in octo ginta millia hominum, qui undeuiginti legiones nõ planè integras, ut ipſe inquit, cõ ficiebant, centies & uicies centena millia aureorũ Frãciæ elargiti ſunt, abſq; eo quod centurionibus, quod tribunis, quod equitibus datum eſt, qui amplius decem millia fuerunt, Celtæ, Luſitani, Parthi, & aliarum gentium. Eodem autem tempore Antonius cum Epheſum in Aſiam ex Græcia ueniſſet, & eò reges reginæq; orientis ad eũ ſalutandum confluerent, ſeſe ſuaq; ultro illi offerentes (ut auctor eſt Plutarchus) diu illic per luxum inuſitatum debacchatus, cum de primoribus uiris pro arbitrio ſuo ſtatuiſſet, prædictarum rerum impendijs exhauſtus, altera tandem uectigalia Aſiaticis populis imperare inſtitit. Ibi Hybreas quidam orator nobilis, qui cauſam gentiũ Aſiaticarum agendam receperat, huiuſmodi oratione uſus eſſe dicitur, memorabili certè, ac noſtris quibuſdã hominibus etiam atq; etiam animaduertẽda, ſi ipſis ab aulicis apparituris feriari pauliſper uacaret, & animũ aduertere huiuſcemodi acroamatis. Sed quandò id fieri nõ poteſt, proximũ eſt ut optemus per ora id hominũ ferri tãdiu quo aduſq; ad principes permanarit. Verùm ille orator, Si potes (inquit) ô Antoni alterũ uectigal eodem anno exigere: illud etiam poſſe te æquum eſt, binas ut eodem anno æſtates, binosq; etiam autũnos habeamus. Ducenta tibi talentûm millia Aſia iam pependit: hæc ſi tu non accepiſti, exige ab ijs qui acceperunt. ſin cũ acceperis, iam non habes, quid nunc cauſæ eſt quin ipſi perierimus: ταῦτα εἰ μὲν οὐκ εἴληφας, ἀπαίτει παρὰ τῶν λαβόντων, εἰ δὲ λαβὼν οὐκ ἔχεις, ἀπολώλαμεν. Hoc ſermone magnopere flexit Antonium Hybreas, ut quẽ plurima latuiſſent eorũ quæ fiebant: & erat non tam remiſſo animo q̃ ſimplici, ideoq; omnia credens ijs quos circa ſe eſſe uoluerat. Inerat enim moribus hominis ſimplicitas, nec cito ad ſecus admiſſa animũ aduertebat: uerùm ubi res perperã actas ſenſerat, illico pœnitentia ſubibat eius animũ, culpãq; ingenuè etiã ad eoſ ipſos agnoſcebat, ad quos res acta iniuriaq; pertinebat. Hic locus, ut alia pleraq; eius auctoris, mendoſe Latinus factus eſt. Digna uerò omnino hiſtoria quæ in regiæ conſpicuo loco ſeſquipedalib. literis proſcriberetur, uel in æs incideret̃ potius, ut & principes noſtri meminiſſent quid ſui ſit officij, & qui rei argentariæ apud nos ſummã tenẽt, innocentius & cautius obirent ſua munera in poſterũ. Hic eſt ille M. Antonius qui Cleopatræ ultimæ Aegypti reginæ, Phœniciã, Syriã, Cyprũ, & Ciliciæ bonã partẽ, Iudęam balſamiferã & Nabathæorũ Arabiã in ſtupri mercedẽ dedit: qui Antigonũ regem ſecuri percuſſit: qui expeditionẽ in Parthos cũ centũ millibus peditũ equitũq; ſuſcepit: cui deniq; nobilis illa cœna portẽtoſi luxus condicta eſt à Cleopatra, in qua centies ſeſtertiũ, id eſt ducẽta & quinquaginta millia aureorũ uno ferculo ſecundę mẽſæ conſumpta ſunt. De hac re Athenęus in quarto Dipnoſophiſtarũ ita propemodũ inquit, uerbis ex Rhodio Socrate trãſcriptis, qui bellũ ciuile Cæſaris & Antonij ſcripſit: Quũ aũt Cleopatra obuiã proceſſiſſet Antonio in Ciliciã, ibi conuiuiũ regiũ opiparũq; inſtruxit, in quo aulicũ omne inſtrumentũ aureũ erat, gẽmis etiã cõſertũ ſingulari uaſculariorũ opificio. Erant etiã parietes purpureis aureiſq; peripetaſmatis obtẽti. Duodecim igit̃ ad hunc modũ triclinijs cõſtratis & inſtructis, Antoniũ ad conuiuium illud Cleopatra, quoſdamq; primorum uocauit, quos ei uiſum fuit. Ibi Antonio apparatus magnificentiam cum ſtupore admirante, renidens Cleopatra, omnia ſe illi dono dare reſpondit: & ſubinde in diem poſterum cœnam ei condixit: ad quam ille poſtridie cum ueniſſet comitatus amicis & proceribus, eo ſplendore Cleopatra atq; ea opulentia conuiuium inſtruxit, ut heſternus apparatus deſpicabilis præ eo uideretur, ac nihilo ſecius peracto cõuiuio omnia identidẽ donauit: uiſenda ſanè munificentia, cum unicuiq; conuiuarum permitteretur toralia, & lectũ in quo accubuiſſet, & uaſa aurea præterea auferre, ita ut cuiq; lectiſternio ceſſerant. His peractis ſub digreſſum Antonij comites prout dignitate aliqua præcellebant, ita partim lecticas geſtatorias cũ ſeruis lecticarijs, partim equos inſtratos argenteis ephippijs referebant. queis omnibus regina eo amplius face prælucentes aſſeclas digredientibus repræſentauit, καὶ εἰς οἶκον προπέμψαι σὺν δᾳδοφόροις, πάλιν ἐλθόντι μετὰ τῶν φίλων καὶ τῶν ἡγεμόνων, ὅτε

καὶ

Hybreas orator

Memorabile dictum

Mirabilis cœna

Cleopatræ luxus in conuiuio

καὶ πολλῷ κρεῖττον διακοσμήσασα τὸ συμπόσιον, ἐκεῖνος φαίνεσθαι τὰ πρῶτα μικρά, καὶ πάλιν καὶ ταῦτα ἰδία ἐδωρήσατο. τῶν δ' ἡγεμόνων ἐφ' ἧς ἕκαστος κατέκειτο κλίνης, καὶ τὰ κυλίκια καθὼς ταῖς στρωμναῖς ἐμεμέριστο, ἑκάστῳ φέρειν ἐπέτρεψε, καὶ περὶ τὴν ἄφοδον, τοῖς μὲν ἐν ἀξιώμασι φορεῖα σὺν τοῖς κομίζουσι, τοῖς πλείοσι δὲ καταργύροις σκευαῖς κεκοσμημένους ἵππους. πᾶσι δὲ λαμπτηροφόρους παῖδας αἰθίοπας παρέστησεν. Mirabitur forſan quiſpiã quonã modo ducenta millia talentûm uno anno Antonius ex Aſia auferre potuerit. Aſiã hic intelligere oportet orientale pop. Rom. imperiũ: quod quãtum fuerit, ex partitione illa Triũuirali intelligere licet, quæ mihi inſtar fuiſſe uidetur Homericæ regnorũ diuiſionis inter Iouẽ Neptunũ et Plutonẽ. In ea partitione omnis ad orientẽ tractus Antonio, ad Heſperiã Cæſari, hoc eſt Octauio conceſſus. Vtriuſq; autẽ imperij confiniũ, Ionium mare factum. Lepido Africa ceſſit. Ita ditio noſtra omnium citra mare longè hodie clariſſima, portiũcula propè dixerim fuit nõ dico Romani imperij, ſed tertiæ partis eius. Poſtea aũt ſublato Lepido, cum Triũuiratus ad Duũuiratum redijſſet, quantæ fuerint Romani imperij uires, æſtimare datur ex utriuſq; copijs. ſiquidẽ in Actiaco bello Antonius peditũ centum millia, equitũ duo & uiginti, & naues bellicas nõ pauciores quingentis habuit, & ſex reges in comitatu ſuo: Cæſar aũt naues bello aptas ducentas & quinquaginta, peditũ octoginta millia, & equitũ parem Antonio numerum. quo tẽpore, ut diximus, Lepido de medio ſublato, Antonius ab Euphrate & Armenia ad Ioniũ mare & Illyricũ: Cęſar ab Illyrico ad Heſperium oceanũ, & ab oceano ad Tyrrhenũ Siculumq; mare: Libyæ uero quantũ Italiæ Galliæq; & Hiſpaniæ obiectum eſt ad Herculeas colũnas, obtinebat: Antonius uerò à Cyrene ad Aethiopiã. Appianus aũt lib. 5. bel. ciuiliũ M. Antoniũ inducit Epheſi ad Gręcas Aſiaticaſq; gentes orationẽ habentẽ, dicentẽq; ſibi duodetriginta legiones eſſe, quæ cum auxiliaribus centũ et ſeptuaginta peditũ millia implerẽt, equitibus nõ adnumeratis: quas legiones reliquias eſſe dictitabat triũ & quadraginta legionũ quas Mutinæ habuiſſet cũ Cęſare & Lepido cõmunes. τέλη δὲ ἐστὶν ἡμῖν ὀκτὼ καὶ εἴκοσιν ὁπλιτῶν, ἃ μετὰ τῶν συντασσομένων εἰσὶν μυριάδες ἀνδρῶν ὑπὲρ ἑπτακαίδεκα, καὶ τούτων ἄνευθεν ἱππεῖς, καὶ ἕτερος ὅμιλος ἑτέρου στρατοῦ. Itaq; cum præmia ijs reddere opus eſſet, & orientales populi ita de eo & Cæſare meriti eſſent, ut digni maxima mulcta uiderentur ob pecunias Caſſio et Bruto Cæſaris interfectoribus collatas, ſe mulctæ eis nomine decem annorũ tributa imperare cõtinuò perſoluenda, quandoquidẽ tot annorũ ipſi tributa Bruto & Caſſio biennio proximo penſitaſſent. ad extremũq; Græcos & Aſiaticos multis lachrymis impetraſſe, ut nouẽ annorũ tributum biennio perſoluerent, ὁ τέλος πρὰξ ἀλλάξαντες ἐτύχον ἐννέα ἐτῶν φόρους εἰσενεγκεῖν ἔτεσι δύο. βασιλεῦσι δὲ καὶ δυνάσταις καὶ πόλεσιν ἐλευθέραις ἄλλα εἰς τὴν ἑκάστων δύναμιν ἐπετάχθη. Cum interim & regibus & potentatibus & liberis ciuitatibus aliæ inſuper collationes imperarentur. Sic enim uerti debuit. Quod autem tributa decem annorum Aſiatici populi Caſſio pependiſſent, ipſe Appianus his uerbis refert libro 4. bellorum ciuilium de expugnatione Rhodi loquens, ὁ δὲ Κάσσιος ἱδρύμενος τῇ ταχυεργίᾳ τῆς ῥόδου ἁλώσεως ἐν τῷ πλήθει τῶν χρημάτων ἐπὶ ταῦτα ὅμως καὶ τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι τῆς ἀσίας ἅπασι φόρους ἐτῶν δέκα συμφέρειν. καὶ οἱ μὲν ἐπράσσοντο συντόνως. Ducenta igitur millia talẽtûm quæ Plutarchus exacta eſſe ab Antonio dixit, ex ea collatione fuerunt quæ uno & altero anno in nouẽ annos indicta eſt. Hæc ſumma nomiſmate noſtro centies & uicies millies mille aureos ualet. Græcè duodecies millenas myriadas dicerem: uel centies & uicies centenas myriadas aureorum. Hac ſumma maiorem nullam (ut arbitror) dictu ri ſumus uno tempore congeſtam, niſi maiores ſummæ in ærario fuiſſe uidẽtur, ut apparet ex ijs quæ lib. ſuperiore adnotata ſunt. Plinius libro 33. Meſſala orator prodidit Antonium Triumuirum aureis uſum uaſis in omnibus obſcœnis deſiderijs, pudendo etiam crimine Cleopatræ. Et paulo inferius, Antonius in contumeliam naturæ, utilitatem auro fecit, opus proſcriptione dignum. Idem auctor eſt luxum tum primùm Romanum populum inuaſiſſe, quum Aſia deuicta eſt. Aſia (inquit) primùm deuicta luxuriam miſit in Italiam. Siquidem L. Scipio tranſtulit in triumpho argenti pondo millia quadringenta quinquaginta, & uaſorum aureorum pondo centum millia. Anno Vrbis cõditæ quingenteſimo ſexageſimoquinto eadem Aſia domita multo etiã grauius afflixit mores, inutiliorq; uictoria illa hæreditas Attalo rege mortuo fuit. Tũ enim hęc emẽdi Romæ in auctionib. regijs uerecundia exempta eſt, Vrbis anno DCXXVI.

Triumuiralis partitio

Actiacus exercitus

Aſia demum uicta, luxuria Romã inuaſit, magis etiã donata.

DCXXVI. medijs LVII. annis erudita ciuitate amare etiam & non ſolum admirari opulentiam externam. Immenſo & Achaicæ uictoriæ momento ad impellendos mores, quæ & ipſa hoc interuallo anno urbis DCVIII. Parthica ſigna & tabulas pictas inuexit, nequid deeſſet: pariterq́ luxuria nata eſt, & Carthago ſublata, ita congruentibus fatis, ut liberet amplecti uitia, & liceret peccare ex dignatione. In quibuſdam impreſſis libris legitur, & uaſorum aureorum pondo ducenta millia, duplicato auri numero. In antiquis omnibus, pondo mille quingenta. adeò fluxa fides eſt exemplariũ in numeris tradendis. Apud Liuiũ non millia ſed mille utrobiq; legitur: quod luculẽtam facit diſcrepantiam. In quibuſdam antiquis mille legitur, in alijs per notas ſcriptũ eſt, ut ad mille & millia ambiguum ſit. Sic aũt inquit Liuius lib. 7. De bello Macedonico, Tulit in triũpho uaſorũ argenteorum (omnia cælata erant) mille pondo, & CCCCXXIIII. aureorum mille pondo, & XXIIII. Præter hæc etiã duo uerba in ſupradicto loco corrupta eſſe intelligo ex obſeruatione uetuſtæ lectionis. Neq; enim Aſia domita lego, ſed donata. Scimus enim Attalum regem Aſiæ, pop. Romanũ hæredem inſtituiſſe, auctore Trogo lib. 36. Deuictam igitur Aſiam Plinius prius dixit luxuriam miſiſſe in Italiã, quod fuit Antiochi tempore: poſtea etiam donatam, quod fuit Attalo rege hæreditatem pop. Romano relinquente. Parthica autem ſigna corruptum eſſe ſatis ſcio: ſed quomodo reſtituendum ſit, affirmare non auſim. Dicerem Corinthiaca, niſi in uetuſto parta legiſſem, ut uictoriam partam intelligamus, id eſt, ut parta uictoria ſigna & ſtatuas & tabulas inuexerit Romam ex Achaia. Neq; uerò ex Aſiaticis tantum tributis Antonius infinitam uim auri argentiq́ collegit & prodegit, ſed etiã ex hæreditate Cæſaris pecuniã auertiſſe traditur. Plutarchus enim auctor eſt, interfecto ſtatim Cæſare Calpurniã Cęſaris uxorẽ quatuor millia talentûm ad Antoniũ tranſportanda curaſſe. Maximã tamen pecuniã Cęſarẽ reliquiſſe, ex ſecũda Antoniana intelligimus: quo in loco Cicero ita inquit, Vbi eſt ſepties millies ſeſtertium, quod in tabulis quæ ſunt ad Opis, petebatur? funeſtæ quidem illius pecuniæ: ſed tamen, ſi ijs quorũ erat, nõ redderetur, quæ nos à tributis poſſet uindicare. Tu aũt ſeſtertium quadringenties quod Idibus Martijs debuiſti, quo'nam modo ante Cal. Aprilis debere deſiiſti? Et rurſus Philipp. 5. Illa uerò diſſipatio pecuniæ publicæ ferenda nullo modo eſt, per quam ſepties millies falſis donationibus perſcriptionibusq́ uertit: ut portento ſimile uideatur, tantã pecuniã populi Romani tam breui tẽpore perire potuiſſe. Perſcribere Cic. uocat quod lingua noſtra regiſtrare appellat. Vertit autem pro auertit, puto eſſe mẽdoſum. Appianus de hoc loquens, Octauiũ ita ad Antoniũ loquentem inducit, cum primùm Apollonia Romã redijt audita morte Cæſaris. ὅσα δὲ τῶν καίσαρος εὐθέως ἐπὶ τῷ φόνῳ πρὸς σε μετηνέχθαι, ὡς ἐπ' ἀσφαλὲς ἐξ ἐπικινδύνου τότε οἰκίας. τὰ μὲν κειμήλια αὐτῶν καὶ τὸν ἄλλον ἅπαντα κόσμον ἔχειν ἀξιῶ σε, καὶ ὅσα ἂν ἐθέλῃς ἄλλα παρ' ἡμῶν ἐπιλαβεῖν. ἐς δὲ τὴν διανομὴν ἀποδοῦναί μοι τὸ χρυσίον τὸ ἐπίσημον ὃ συνεφόρει μὲν ἐς τοὺς πολεμίους ἐκεῖνος οὓς ἐπενόει, ἀρκέσει δὲ νῦν μοι ἐς τριάκοντα μυριάδας ἀνδρῶν μεριζόμενον. Proinde quæ à cæde ſtatim Cæſaris tranſportata ſunt tanquã in locum tutum è domo tunc periculo expoſita, ex ijs tute ea habeto tibi, quæ in ſanctiore theſauro cenſebantur, cũ omni alio mundo, ornamentoq́. hęc enim ego tibi auctor ſum ut retineas, & ſi quid ijs amplius à nobis tibi opus eſſe exiſtimaris. cæterùm ad congiariũ erogandũ & perſoluendũ uelim ut aurum illud ſignatũ reddas, quod Cæſar ad bellorũ uſum cõparauerat, quę gerẽda ſibi conſtituerat. ſatis aũt mihi nunc erit is pecuniæ modus, quæ ad trecenta millia uiritim diuiſa ſuffectura ſit. Tranquillus aũt auctor eſt Cæſarem ipſum dictatorẽ populo uiritim trecenos ſeſtertios legaſſe: pro quibus Plutarch. in Anto. & Appianus ipſe quinas & ſeptuagenas drachmas dicunt: quod idẽ eſt, et par ad nummũ ſumma. Plin. lib. 33. Cęſar primo introitu urbis in ciuili bello ſuo ex ærario protulit laterum aureorum XXVI. millia, & numero pondo trecenta: nec fuit alijs temporibus reſp. locupletior. Sic & in impreſſis codicibus & in duobus antiquis legi, ut antea dictũ eſt. In uno aũt uenerandæ antiquitatis qui in rebus meis erat, ita legitur, Laterũ aureorum XV. argenteorũ XXXV. & in numero HS CCCC. quod ego interpretor ſeſtertium quadringenties. Locum aũt mutilatũ eſſe in uulgatis exẽplaribus, ex illo uetuſto cõijcio, & ex Oroſio hiſtorico, qui lib. 6. ſic inquit, Cæſar Romam uenit, negatamq́ ſibi

Locus Plinij emendatus

Cæſaris mortui pecunia

Perſcribere

ex ærario pecuniã fractis foribus inuaſit, protulitq́ ex eo auri põdo IIII M C X X X V, argenti pondo propè D C C C C. Numeros tamen Oroſii corruptos eſſe facilè ex Plinio conijcimus: & alioquin quis credat Cæſarem ad bellum ciuile contra ſenatũ euntem, locupletiſſimum ærarium primoribus (ut inquit Plaut.) digitis delibaſſe? Vſque adeo numeri per omnia in omnibus auctorib. mendoſi ſunt antiquitatis culpa, quæ notarum compendijs nimium gauiſa eſt. Verum opulentiſſimum illud ſeculũ, Augu-

Imperium Augusti ſti principatus excepit, ſub quo principe latiſſime patuiſſe Ro. imp. demõſtrabimus, & priuatim publiceq́ locupletiſſimum fuiſſe, licet poſtea Germaniæ populi multi alijq́ ad Arcton uergentes acceſſerint, à quibus principes Romani cognomina ſumpſerunt. Strabo enim Græcus auctor, qui Romæ diu uerſatus eſt Auguſti Tiberijq́ temporibus, lib. 17. circa finem ita inquit: ἐπεὶ δ' οἱ ῥωμαῖοι τὴν ἀρίστην τῆς οἰκουμένης καὶ γνωριμωτάτην κατέχουσιν, ἅπαντας ὑπερβεβλημένοι τοὺς πρότερον ἡγεμόνας, ὧν μνήμην ἴσμεν, ἄξιον καὶ διὰ βραχέων τὰ τούτων εἰπεῖν. Quoniã uerò Romani terræ habitabilis optimã quãq́ regionẽ ac celeberrimam obtinent, omnes ante ſe populis imperitantes, ſupergreſſi, dũtaxat quorum memoriam norimus, dignũ eſſe duxi ut de eorũ ſtatu breuibus diſſeramus. Et poſt paulum, τὴν μὲν οὖν εὐρώπην σχεδόν τι πᾶσαν ἔχουσι, πλὴν τῆς ἔξω τοῦ ἴστρου, καὶ τῆς μεταξὺ τοῦ ῥήνου καὶ τοῦ τανάιδος παρωκεανιτῆς. τῆς δὲ λιβύης ἡ καθ' ἡμᾶς παραλία πᾶσα ὑποχείριά ἐστι. ἡ δ' ἄλλη ἀοίκητός ἐστιν, ἢ λυπρῶς καὶ νομαδικῶς οἰκεῖται. ὁμοίως δὲ καὶ τῆς ἀσίας ἡ καθ' ἡμᾶς παραλία πᾶσα ὑποχείριός ἐστιν. Europam igitur ferme oẽm tenẽt, & præter eam eius partem quæ ultra Danubiũ protenditur, & eas gentes littorales quæ inter Rhenũ & Tanaim ad oceanũ uergũt. Africæ aũt ora quæ nobis obuerſa eſt, omnino eis paret. reliqua aũt Africæ uel ægrè habitantur, uel Nomadum more incolunt. Similiter & Aſiæ omnis ora quæ in nos uergit, ab eis imperia accipit: niſi ſiquis Achęorũ & Zygorum et Eniochorũ rationẽ habendã putat, aut eorũ regiones in numero aliquo habendas cenſet, qui & latrocinia exercent, & Nomadũ uitã degunt. At uerò mediterranea & interiora partim Romani obtinent, partim Parthi, & qui ſupra eos ſunt Barbari ſeptentrionẽ & oriẽtem uerſus, ut Indi, Bactrij & Scythæ, inde Arabes & Aethiopes, à quibus Romani ſemper ſenſim aliquid adimunt, ditioni ſuæ adiungẽtes, προστίθενται δὲ ἀεί τι παρ' ἐκείνων αὐτοῖς. His uerbis apparet quàm latè patuerit imperiũ Romanũ ſub Auguſto. Ex ſequẽtibus autẽ qualis fuerit ſtatus eius, & cuiuſmodi imperitandi ratio, ταύτης δὲ τῆς συμπάσης χώρας τῆς ὑπὸ ῥωμαίοις, ἡ μὲν βασιλεύεται, ἣν δὲ ἔχουσιν αὐτοὶ καλέσαντες ἐπαρχίαν, καὶ πέμπουσιν ἡγεμόνας καὶ φορολόγους. εἰσὶ δέ τινες καὶ ἐλεύθεραι πόλεις, αἱ μὲν ἐξ ἀρχῆς κατὰ φιλίαν προσελθοῦσαι, τὰς δ' ἠλευθέρωσαν αὐτοὶ κατὰ τιμήν. εἰσὶ δὲ καὶ δυνάσται τινὲς καὶ φύλαρχοι καὶ ἱερεῖς ὑπ' αὐτοῖς, οὗτοι μέν τοι ζῶσι κατά τινας πατρίους νόμους. Vniuerſæ autem (inquit) huius regionis quę Romanis paret, partim à regibus tenetur, partim Romani ipſi tenent, & prouincias appellant, in quas & pręſides & quæſtores mittunt qui tributa exigant: in queis tamen liberæ quædam ſunt ciuitates, quarum nonnullæ in Romanorum amicitiam ea lege uenerunt: nonnullis & ipſi poſtea honorem habentes, libertate eas donauere. Sunt & dynaſtæ quidam ſub eis, id eſt, potentatus nomine dominantes, & phylarchi, id eſt, gẽtium principes, & ſacerdotia obtinẽtes, hi quidem ipſi legibus quibuſdam ſuis uiuentes. αἱ δ' ἐπαρχίαι διῄρηνται μὲν ἄλλοτ' ἄλλως, ἐν δὲ τῷ παρόντι ὡς καῖσαρ ὁ σεβαστὸς διέταξεν. ἐπειδὴ δὲ ἡ πατρὶς ἐπέτρεψεν αὐτῷ τὴν προστασίαν τῆς ἡγεμονίας, καὶ πολέμου καὶ εἰρήνης κατέστη κύριος διὰ βίου, δίχα διεῖλε πᾶσαν τὴν χώραν. καὶ τὴν μὲν ἀπέδειξεν ἑαυτῷ, τὴν δὲ τῷ δήμῳ. Prouincię uerò aliâs aliter, nec ſemper

Poteſtas à populo in Auguſtum trãslata, imperium que perpetuum delatum

ijſdem finibus diuiſæ ſunt. Nunc autem eam diuiſionis rationem tenent, quam Cæſar Auguſtus arbitratus eſt. Siquidem poſtquam ei à patria imperij ſumma, & pacis bellíq́ arbitrium perpetuum delata ſunt, in duas parteis uniuerſam ditionẽ partitus eſt, quarum unam ſibi, alteram populo attribuit. Et ſibi quidem quæcunq́ militari præſidio egent, retinuit, ut regiones barbaras, & gentibus nondum ſubactis finitimas: populo autem eam partem conceſſit, quæ paci acquieſcens, facilè ſine præſidio in officio continetur. Rurſus utranq́ partem in prouincias compluteis diſtribuit, quarum alteræ populi dicuntur. Et paulo inferius enumeratis populi prouincijs, in quas populus conſules uel prætores mittebat, ita ſubdit, τὰς δ' ἄλλας ἐπαρχίας ἔχει καῖσαρ, εἰς ἃς μὲν πέμπει τοὺς ἐπιμελησομένους ὑπατικοὺς ἄνδρας, εἰς ἃς δὲ στρατηγικούς, εἰς ἃς δὲ καὶ ἱππικούς, καὶ βασιλεῖς δὲ καὶ δυνάσται καὶ δεκαρχίαι τῆς ἐκείνου μερίδος καὶ εἰσὶ καὶ ὑπῆρξαν ἀεί. Alias autẽ prouincias Cæſar ob

Prouinciæ Cæſaris & populi

tinet, ad quas regendas partim conſulares, partim prætorios mittit, in quaſdã etiam equeſtris ordinis uiros. Huius portionis reges & potentatus & decarchiæ, id eſt, decẽprimatus ſeu decẽuiratus & ſunt nunc, et ſemper aliâs fuerunt. Ex iam dictis forma imperij Romani, et ueluti incunabula principatus monarchiæ ineuntis habẽtur, quę mihi magnopere pertinere uiſa ſunt ad intelligẽdã rationẽ Romani principatus. Nullus enim auctor (quod meminerim) tam apertè hęc tradidit: meliusq́ ex ijs Trãquilli locus in eodẽ Auguſto intelligetur: Prouincias ualidiores, & quas annuis magiſtratuũ imperijs regi nec facilè nec tutũ erat, ipſe ſuſcepit: cæteras proconſulibus ſortitò permiſit, & tñ nõnullas cõmutauit interdũ, atq́ ex utroq́ genere pleraſq́ ſæpius adijt. Vrbiũ quaſdã fœderatas, ſed ad exitũ licẽtia pręcipites, libertate priuauit: alias aut ære alieno laborantes leuauit, aut terræ motu ſubuerſas denuo cõdidit, aut merita erga rẽp. allegantes, Latinitate uel ciuitate donauit. Et paulo pòſt, Regna quibus belli iure potitus eſt, præter pauca, aut ijſdẽ quibus ademerat reddidit, aut alienigenis contribuit. Reges ſocios etiã inter ſemetipſos neceſſitudinibus iunxit mutuis: prõptiſſimus affinitatis cuiuſq́ atq́ amicitiæ conciliator & fautor: nec aliter uniuerſos quàm mẽbra parteſq́ imperij curæ habuit. Rectorẽ quoq́ ſolitus apponere ætate paruis, aut mente lapſis, donec adoleſcerẽt, aut reſipiſcerent: ac plurimorũ liberos & educauit ſimul cũ ſuis, & inſtituit. Hactenus Tranquillus. Hic idẽ Auguſtus Ægyptũ poſt Antoniũ uictũ, & Cleopatram captã, in prouinciæ formã redegit, ut auctor eſt Strabo: cuius etiã arma Petronio duce in Æthiopiã penetrauerũt. Plin. lib. 7. de Æthiopia loquẽs, Intrauere aũt & eò arma Romana diui Auguſti tẽporibus duce P. Petronio, & ipſo equeſtris ordinis præfecto Ægyptijs, oppida eorum expugnauit quę ſola inuenerat, quo dicemus ordine. Sic enim legendũ eſt, quanquã in omnibus exẽplaribus legatur non Ægyptijs, ſed Ægyptus Æthiopiam expugnauit, non Petronius Ægyptijs præfectus. nota eſt hiſtoria ex Strabone. Ælius etiã Gallus in Arabiã felicẽ Auguſto iubente expeditionẽ ſumpſit, & multa ibi oppida expugnauit, quã tamẽ nõ ſubegit, deceptus à Syleo duce quodã Nabatæorũ primario uiro, qui diuturna ludificatiõe Gallũ ꝑ deſerta fruſtratus eſt, exercitu interim penè cõſumpto: ob quã cauſam poſtea Syleus ab Augu. ſecuri percuſſus eſt, ut auctor eſt Strabo lib. 16. Nabatęi tamen & Sabæi felicis Arabiæ incolæ Ro. tum parebant, ut idẽ auctor eſt, his uerbis, πρῶτοι δὲ ὑπὲρ τῆς συρίας ναβαταῖοι καὶ σαβαῖοι τὴν εὐδαίμονα ἀραβίαν νέμονται, καὶ πολλάκις κατέτρεχον αὐτῆς πρὶν ἢ ῥωμαίων γενέσθαι, νῦν δὲ κἀκεῖνοι ῥωμαίοις εἰσὶν ὑπήκοοι. Metropolis aũt Nabatæorum urbs eſt Petra à ſitu loci dicta. Domuit idem Auguſtus partim ductu, partim auſpicijs ſuis, Cantabriã, Aquitaniàm, Pannoniam, Dalmatiã cum Illyrico omni. Item Rhetiam & Vindelicos ac Salaſſos gentes Alpinas coercuit, & Dacorũ incurſiões, tribus eorum ducibus cum magna copia cæſis: Germanosq́ ultra Albin fluuiũ ſummouit: ex quibus Sueuos Sicambrosq́ dedentes ſe traduxit in Galliam, atq́ in proximis Rheno agris collocauit: nec ulli genti ſine iuſtis & neceſſarijs cauſis bellum intulit. Virtutis aũt moderationiſq́ fama Indos etiam ac Scythas auditu modò cognitos pellexit ad amicitiã eius populiq́ Ro. ultro per legatos petendã. Parthi quoq́ Armeniam uendicanti facilè ceſſerunt, & ſigna militaria quæ M. Craſſo ademerãt, repoſcenti reddiderunt, obſideſq́ inſuper obtulerunt: in cuius rei memoriam ſignatus eſt ille nummus cuius ſuprà mentio facta eſt. Deniq́ pluribus quondam de regno cõcertantibus, nõ niſi ab ipſo electũ cõprobauerunt, Auctor Trãquillus. Strabo aũt de Syria lòquens in 16. Parthi, inquit, primùm quidem amicitiam Romanorum exoptantes, Craſſum eos ultro laceſſentem bello, ulti ſunt. Nec minorẽ & ipſi cladem retulerunt, cũ idem auſi eſſent Pacoro in Aſiam cum exercitu miſſo. Antonius aũt hortatore Armenio uſus, proditus, infeliciter rem geſſit. Pacori aũt ſucceſſor Phraates uſque adeo Cæſaris Auguſti amicitiæ cupidus fuit, ut trophæa ei remitteret quæ de Craſſo Parthi pridẽ ſtatuerant, & euocato ad colloquiũ Titio tunc Syriæ præfecto, quatuor ei legitimos liberos obſides daret, ὁ δ' ἐκεῖνον διαδεξάμενος φραάτης, τοσοῦτον ἐσπούδασε περὶ τὴν φιλίαν τὴν πρὸς καίσαρα τὸν σεβαστὸν, ὥστε καὶ τὰ τρόπαια ἔπεμψεν ἃ κατὰ τῶν ῥωμαίων ἀνέστησαν παρθυαῖοι, καὶ καλέσας εἰς σύλλογον τίτιον τὸν ἐπιστατοῦντα τῆς συρίας, δ. παῖδας γνησίους ἐνεχείρισεν ὁμήρους αὐτῷ. Poſt Actiacam autem uictoriam quantum opes Romanæ creuerint, ex Tran-

De ratione Romani imperij. Auguſti geſta

Arma Rom. in Aethiopiã penetrauerunt

Parthi

quilli uerbis intelligere licet. Inuecta, inquit, ille urbi Alexandrino triũpho regia gaza, tantam copiam rei nummariæ effecit, ut fœnore diminuto plurimũ agrorũ precijs acceſſerit. Senatorũ cenſum ampliauit, ac pro octingentorum millium ſumma duodecies ſeſtertium taxauit, ſuppleuitq́ non habentibus. Congiaria populo frequẽter

Congiaria Auguſti dedit, ſed diuerſæ ferè ſummæ, mòdò quadragenos, modò tricenos, nonnunquã ducenos quinquagenosq́ nũmos: ac ne minores quidẽ pueros præterijt, quãuis nõ niſi ab undecimo ætatis anno accipere conſueuiſſent. Frumentũ quoq́ in annonæ difficultatib. ſæpe leuiſſimo, interdũ nullo precio uiritim admẽſus eſt. Hic ſi reputare uelim quanti congiariũ unũ ducenorum nummorũ conſtiterit illi principi, uereor ne fidẽ detrahã hiſtoriæ. Legitur aũt apud Euſebiũ in Chronicis, poſt triumphũ Actiacũ Romæ cenſu acto inuenta eſſe Romanorũ ciuium quadragies ſemel cẽtena & ſexa-

Chriſto nato, cenſus Romanorũ capite ginta millia. Domino aũt noſtro iam nato & adoleſcente, Auguſtũ cũ Tiberio quem ſibi in filium adoptauerat, cenſum Romæ egiſſe, & inueniſſe capitum Romanorum ter & nonagies centena & ſeptuaginta millia. Fac igitur (ut omnia intra fidem ſtatuam) uicies centena millia ciuiũ fuiſſe ad congiariũ nomina dantiũ, quod ipſum ducenûm tantum nummûm fuerit, id eſt, quinquaginta denariorum, ſeu ſelibræ Romanæ: oportuit decies centena millia pondo argenti congiarium conſtitiſſe, quod nos centies centenis millibus æſtimare ſolemus. quòd ſi ducenûm quinquagenûm nũmûm congiariũ ſtatuamus, uicies quinquies cẽtena millia aureorũ ad ſummã illã accedẽt. Perge porrò, & fac quadragies centena millia ciuiũ fuiſſe, & ducenties quinquagies centenis millibus id congiariũ neceſſariò æſtimabis. Dubiũ tamen eſſe poteſt utrum congiariũ Romæ tantũ commorantes acceperint, an oẽs ciues Romani qui ad cen-

XLIIII. legiones ſub Auguſto ſum nomina dabant. Oroſius lib. 6. Auguſtum poſt legiones in Sicilia à Põpeio receptas, XXX millia ſeruorũ dominis reſtituiſſe tradit, & quatuor & quadraginta legiones ad tutelam imperij per prouincias inſtituiſſe. Trãquillus de hoc ita ſcribit, Ex militaribus copijs legiones & auxilia prouinciatim diſtribuit, claſſem Miſeni, & alterã Rauennæ ad tutelam ſuperi & inferi maris collocauit. Et poſt aliquot uerſus, Quicquid autẽ (inquit) ubiq́ militum eſſet, ad certam ſtipendiorũ præmiorũq́ formulam adſtrinxit, definitis pro gradu cuiuſq́ & tẽporibus militiæ, & cõmodis miſſionũ, ne aut ætate aut inopia poſt miſſionẽ ſolicitari ad res nouas poſſent: utq́ perpetuò ac ſine difficultate ſumptus ad tuendos eos proſequendosq́ ſuppeteret, ærariũ militare cũ uectigalibus nouis conſtituit. Strabo lib. 16. De Beryto loquens quæ eſt in Syria, αὕτη κατεσπάσθη μὲν ὑπὸ τρύφωνος, ἀνελήφθη δὲ νῦν ὑπὸ ῥωμαίων, δεξαμένη δύο τάγματα, ἃ ἵδρυσεν ἀγρίππας ἐνταῦθα. Hæc euerſa à Tryphone, nũc à Romanis reſtituta eſt, duas legiones admittẽs, quas in ea Agrippa collocauit. Illa eſt Berytus colonia, cuius meminit Vlpian. in Pandectis, titulo De cenſibus, in principio. Apud Strabonẽ Latinũ Barutus ubiq́ legitur: credo, quia ſic hodie uocitatur. Idẽ lib. 17. De Ægypto loquẽs in prouinciam redacta, ἔστι δὲ καὶ στρατιωτικοῦ γ. τάγματα. ὧν τὸ ἓν κατὰ τὴν πόλιν ἵδρυται. τὰ δ' ἄλλα ἐν τῇ χώρᾳ. χωρὶς δὲ τούτων ἐννέα μὲν εἰσὶ σπεῖραι ῥωμαίων, τρεῖς ἐν τῇ πόλει, τρεῖς ἐπὶ τῶν ὅρων τῆς αἰθιοπίας ἐν συήνῃ, φρουρὰ τοῖς τόποις, τρεῖς δὲ κατὰ τὴν ἄλλην χώραν, εἰσὶ δὲ καὶ ἱππαρχίαι τρεῖς. Copiarũ aũt militariũ tres ſunt legiones, quarum una in urbe collocata, reliquæ duæ per regionẽ diſpoſitæ, & præter has nouẽ cohortes Romanæ, ternæ in urbe, ternæ in finibus Æthiopiæ ad Syenem pro locorũ præſidio: & tres per regionẽ ſparſæ: & inſuper tres equitũ turmæ opportunis locis diſpoſitæ. Libro autem quarto in mentione Britanniæ, pacatã illam prouinciam una tantum legione cõtineri in officio dicit, & paruo equitatu, τὸ ἐλάχιστον μὲν γὰρ εἷς τάγματος χρῄζοι ἂν καὶ ἱππικοῦ τινός. Lib. 3. De Hiſpania loquens, Bætica (inquit) plebi attributa eſt, ad quã prætor mittitur, qui legatum habet & quæſtorem, ἔχων πρεσβευτήν τε καὶ ταμίαν. Et pòſt aliquanto, ἡ λοιπὴ δέ, αὕτη δ' ἐστὶν ἡ πλείστη, τῆς ἰβηρίας ὑπὸ τῷ ὑπατικῷ ἡγεμόνι, στρατιὰν ἔχοντι ἀξιόλογον τριῶν πως ταγμάτων. Reliqua autem Iberiæ pars (hæc autem eſt plurima) à conſulari uiro regitur, memorabilem exercitum habente

Cur Budæus citata è Græcis auctorib. loca Latina fecerit ad tres circiter legiones. Verum hæc & alia è Græcis auctoribus citata & Græcè plerunq́ & Latinè in hos ueluti cõmentarios reconditioris antiquitatis referẽda eſſe duxi & perſcribẽda. Nã cũ id non eſſe diſcrepãs generi ſcriptionis arbitrabar, tũ uerò ſi Latina à me facta tantũmodo proferrẽ, ueritus ſum ne rerũ penè incredibiliũ fidem

lecto-

lectoribus parum certam facerem,ut mihi interpretes plurimi nunc faciunt,poſtquã
pœnitere me cœpit multorũ,pudereq́ quòd eorũ teſtimonijs incõſulta ſecuritate &
pœnè inerti uſus eſſem: qua etiam & ipſi uſi ſunt quælibet exemplaria inexploratò ſe
quendo.Sin Græca tantũ uerba pro teſtimonio protuliſſem, non contẽnenda parte
rerum enarratarum maximam partem lectorum fraudauiſſem. Verùm Romanorũ
legionum in Germania non mediocres fuiſſe copias oportuit, cum Trãquillus dicat
Varium cum tribus legionibus et auxilijs in Germania cæſum:unde Variana clades
dicta: De qua Plin.in 7.Iuxta hæc & Variana clades, & maieſtatis eius fœda ſuggil- *Variana cla*
latio.Strabo in Cheruſcis hoc contigiſſe tradit.Ex ſupradictis aũt coniectura facien- *des ſub Augu*
da in uniuerſam Romani imperij amplitudinem. Huic principi reges amici & ſocij *ſto*
pop.Rom.ſinguli in ſuo quiſq́ regno Cæſareas urbes condiderunt,ut auctor eſt Trã
quillus:& cuncti ſimul ædẽ Iouis Olympici Athenis antiquitus inchoatam perfice-
re communi ſumptu deſtinauerũt,genioq́ eius dedicare:ac ſæpe regnis relictis, non
Romæ modo,ſed prouincias peragrãti quotidiana officia togati, ac ſine regio inſi-
gni more clienrũ præſtiterunt. Quo quid poſſet honorificentius homini cõtingere,
nõ uideo,à rebus quidẽ humanis.Ad extremũ ipſe moriens legauit pop. Rom. qua- *Teſtamentũ*
dringenties,tribubus tricies quinquies,id eſt,unicuiq́ tribui centena ſeſtertia (quin *Augusti*
que enim & triginta tribus erant Romanæ,ut ex Cicerone nouimus De lege Agra-
ria contra Rullum)Prætorianis militibus ſingula millia nummûm,cohortibus urba-
nis quingenos,legionarijs trecenos nũmos:quã ſummã repræſentari iuſſit. nã & cõ
fiſcatam ſemper repoſitamq́ habuerat.Reliqua legata uariè dedit,produxitq́ quędã
ad uicies ſeſtertiũ:quibus ſoluendis annuum diẽ finijt,nec plus peruenturũ ad hære-
des ſuos quàm millies & quingẽties profeſſus,quamuis XX.proximis annis quater-
decies millies ex teſtamentis amicorũ percepiſſet,quod penè omne cum duobus pa
ternis patrimonijs,cæteriſq́ hæreditarib.in remp.abſumpſiſſet.quorũ uerborum au
ctor Trãquillus.Diximus ſuprà auctoritate Oroſii quatuor & quadraginta legioni- *Legiones*
bus Auguſtũ rem Romanã tueri inſtituiſſe,idq́ argumentis haud leuibus credendũ *Romanæ*
eſſe collegimus.Si plenæ igitur legiones fuerunt, id eſt, denis cohortibus cõſtantes,
quarum prima millenaria, reliquæ quingenariæ eſſe ſolebant, præter equitum alas:
quantũ numerũ hominũ in tot legionib.fuiſſe dicemus? Nã eas non plenas fuiſſe ſub
mortẽ Auguſti Chriſto domino noſtro recens è uirgine nato,credibile nõ eſt, cũ om
nia penè pacata eſſent, & in locũ demortuorũ ſuccenturiari facilè poſſet: præſertim
ſub eo principe,qui rẽ militarẽ ſeueriſſimè rexit, & copiarũ militarium breuiárium,
quod & pyctacium dicitur, apud ſeſe habuiſſe dicitur.Sed fuerint ſanè legiones qua
tuor & quadraginta,non iuſtæ plenæq́, ſed quaternûm tantum millium ſingulæ, ut
legionariorũ peditũ centum & ſeptuaginta ſex millia fuerint:ut trecenos nũmos ſin
guli acceperint,hæredibus hoc legatũ centũ & triginta duobus millib.pondo argẽti
ſtetit,hoc eſt tredecies centenis ac uiginti millibus aureorũ. Quibus ſi nũc addamus
prætorianas & urbanas cohortes & equitatum,neſcio quàm magna ſumma acceſſu-
ra ſit.Legatũ autem populo & tribubus factũ paulo minus undecies centenis millib.
ualet.quod ad hæredes peruenit,tricies ſepties centenis et quinquaginta millib.æſti
mari debet.In uaria legata non dubito ingentem ſummã abſumptam.Præter congia
ria aũt quæ ſuprà retulimus in uita ſæpe dediſſe(nam frumentationes ternas in anno
quaternorũ menſium,ne plebs frumẽtandi cauſa ab urbe & negocijs auocaretur, ex
ærario publico inſtitutas eſſe exiſtimo) præter largitiones inquam iam dictas etiam *Opera publi*
opera publica plurima & magnifica extruxit, in quibus priuatas propriaſq́ opes ab *ca ab Augu*
ſumpſiſſe ſe elogio ultimo teſtatus eſt. Ex his præcipua ſunt forum cum æde Martis *ſto extructa*
ultoris in honorẽ confecti Pharſalici belli ob ultionẽ cædis Cæſarianæ ſuſcepti, quo
nomine etiam nummus percuſſus uiſitur. Ædes tonantis Iouis in Capitolio,tẽplum
Apollinis ea parte Palatinæ domus excitatum, quam fulmine ictam deſiderari à deo
aruſpices pronunciarant:addita porticus cum bibliotheca Latina Græcaq́, quo lo-
co iam ſenior ſępe etiam ſenatũ habuit,decuriaſq́ iudicũ recognouit. Quędã etiam
opera ſub nomine alieno,nepotũ ſcilicet & uxoris ſororiſq́ fecit, ut porticum baſili-
camq́ Lucij & Caij.Itẽ porticus Liuię & Octauię,theatrũq́ Marcelli.Sed & cęteros

principes uiros,ut pro facultate quiſq; monumentis uel nouis uel refectis & excultis
Vrbem adornarent,adhortatus eſt:multaq; à multis extructa ſunt:ſicut à Martio Phi
lippo ædes Herculis & Muſarum , à L. Cornificio ædes Dianæ, ab Aſinio Pollione
atrium Libertatis,à Munatio Planco ædes Saturni,à Cornelio Balbo theatrũ, à Stati
lio Tauro amphitheatrum , à Marco uerò Agrippa complura & egregia Idem prin-
ceps aduerſus incendia excubias nocturnas uigiliasq; commentus eſt.ad coercẽdas
inundationes,alueum Tiberis laxauit,ac repurgauit , completum olim ruderibus &
ædificiorum prolapſionibus coarctatum.Quò autem facilius undiq; Vrbs adiretur,
deſumpta ſibi Flaminia uia Arimino tenus munienda , reliquas triumphalibus uiris
ex manubiali pecunia ſternendas diſtribuit. Ædes ſacras uetuſtate collapſas, aut in-
cendio abſumptas refecit,easq; & cæteras opulẽtiſſimis donis adornauit, utpote qui
in cellam Capitolini Iouis ſexdecim millia põdo auri, gemmasq; & margaritas quin
genties ſeſtertium una donatione contulerit : quæ omnia auctore Tranquillo noui-
mus.Sexdecim millia põdo auri æſtimatione noſtra (quæ eſt centũ duodecim aureo
rũ & ſemiſſis in ſingula pondo,ſi eius indicaturæ aurũ fuit,cuius extant Romana no
miſmata)duodeuicies centena aureorum millia ualent:& quingenties ſeſtertiũ,duo
decies centena & quinquaginta millia. fit ſumma huius donationis tricies cẽtena &
quinquaginta millia aureorum.Cum hæc & multo plura feciſſet,paulo minus (ut di
ximus)quadragies centena millia hæredibus reliquit:cũ tanta etiã legata reliquerit:
cum interim(quod mireris)ærarium publicum non attigerit:quod non ſuum(ut ple
riq; ſequentium principum)ſed populi eſſe uoluit.Tria enim uolumina cum teſtamẽ
to ſuo reliquit:unum,in quo mandata de funere ſuo cõplexus eſt: alterũ , indicem re-
rum à ſe geſtarũ:tertiũ,breuiariũ totius imperij, quãtum militũ ſub ſignis ubiq; eſſet,
quantum pecuniæ in ærario,& fiſcis,& uectigaliorum reſiduis , & eorum ſeruorũ li-
bertorumq; nomina à quibus ratio exigi poſſet:ut auctor eſt Trãquillus.Hic neſcias
utrum magis mirere,potentiam'ne & opulentiam Romani imperij hac ætate inau-
ditam & incredibilem,an principis frugalitatẽ & diligentiam:qui tanta opera effice
re,tot ſumptus tolerare,tantisq; ſummis teſtari potuerit . Spartianus auctor eſt , Ha-
Hadrianus drianum,antequã Antoninũ Pium adoptaſſet, Ceioniũ Commodũ adoptaſſe:ob cu
ius adoptionẽ Circẽſes ludos dedit , & donatiuũ populo ac militibus . Quẽ conſulẽ
deſignatum cum minus ſanum uideret,ſæpiſſimè dictitabat,In caducum parietẽ nos
inclinauimus,& perdidimus quater millies ſeſtertium , quod populo & militib.pro
Donatiuum adoptione Cõmodi dedimus.Hæc ſumma à nobis cẽties centena millia aureûm no-
Hadriani ſtrorum æſtimatũ.Is princeps cum magnificẽtiſſimus uideri uellet, & à nullo magnifi
cẽtia ſuperari, cum Phraſmeni Iberorum regi ingẽtia dona dediſſet , & ipſe uiciſſim
ab eo uiſenda accepiſſet, & inter alia auratas chlamydes,ipſe irridendis eius regis do
nis,trecentos noxios cum auratis itidem chlamydibus in arenam miſit cum feris de-
pugnaturos,aut à feris laniandos.Idem Spartianus alio libro de ſupradicto Commo
do loquẽs,qui Ælius Verus poſt adoptionem dictus eſt,Pro eius,inquit,adoptione
infinitã pecuniã populo & militib.Hadrianus dedit:ſed cùm eũ uideret homo argu-
tior ægerrimæ ualetudinis,ita ut ſcutum ſolidius iactare nõ poſſet,dixiſſe fertur, Ter
millies perdidimus,quod exercitui populoq; pro eo dependimus.Sed quater(ut ar-
bitror)hic ut ſuprà legendũ eſt.Quin & illud mirari magnopere quis poſſit , q̃d Au-
guſtus teſtamento ſuo inſeruit,Se uiginti annis proximis quaterdecies millies teſta-
mentis amicorum percepiſſe:quam ſummã non minorem quinquies & tricies cente
nis myriadib. aureorum coronatorũ eſſe exiſtimo,hoc eſt,trecenties & quinquagies
centenis millibus.Hæc enim & huiuſcemodi credi nõ poſſunt ab ijs qui Romanorũ
opes publicas priuatasq; animo nõ cõceperũt.Quotus autẽ quiſq; intra annos octin
gentos cõcepiſſe dici poteſt?Multa iã diximus de Craſſo,de Põpeio,de Cęſare,& a-
lijs permultis qui ciuile faſtigium nõ exceſſerunt. Vidimus etiã quib. Romanorũ ui
ctorijs luxuria Aſiatica admiſſa ſit in urbem,& Italiã.Plin.igitur lib. 33. De copia ar-
genti loquens ita inquit,Scimus lectos mulierũ iampridem totos operiri argento,&
triclinia quædam,quibus argentum addidiſſe primus traditur Pollio eques Roma-
nus,nõ ut operiret,aut Deliaca ſpecie faceret,ſed Punica . Idem & aureos fecit . Nec
multo

multo poſt argentei Deliacos imitati ſunt. quæ omnia expiauit bellum ciuile Syllanum.paulo enim ante hæc facta ſunt. Lancesq́ centenis libris argenti, quas tunc ſuper quingentas numero Romæ fuiſſe conſtat, multosq́ ob eas proſcriptos dolo concupiſcentium.Erubeſcant annales qui bellum talibus uitijs imputauere. Noſtra ætas fortior fuit Claudij principatu. Seruus eius Druſillanus nomine Rotundus, diſpenſator Hiſpaniæ citerioris, quinquagenariam lancem habuit, cui fabricandæ officina prius exædificata fuerat, & comites eius octingentas quinquagintaocto librarum. Quare quæſo? niſi ut quam multi eas conſerui inferrent. Quinquagenariam in omnibus libris legitur, ſed tamē quingenariam lego.ſenſus enim omnino ita poſcit. Idē, Delphinos quinis millibus ſeſtertiûm in libras emptos C. Gracchus habuit, L. uerò Craſſus orator duos ſcyphos Mentoris artificis manu cælatos ſeſtertijs centum.Confeſſus tamen eſt nunquam ſe ijs uti propter uerecundiam auſum: ſicut eundem ſex millibus ſeſtertiûm in libras uaſa empta habuiſſe: uel ut in quibuſdam legitur, conſtat eundem.locus tamen mendæ ſuſpectus eſt in dictione uaſa,ex antiquo. Seſtertia centum, duobus millibus & quingentis aureis à nobis æſtimantur. Magnificam autem æſtimatricem cælaturæ eam ætatem eſſe oportet, quæ uaſa cælata in ſingulas libras ſenis ſeſtertijs emeret,id eſt centenis & quinquagenis aureis noſtris. Idem lib. 36.de luxuria Romanarum ædium loquitur, quam repentè inuaſiſſe Vrbem ſignificare uolens. Parua ſunt (inquit) cuncta quæ diximus, & omnia uni comparanda miraculo antequam noua attingam. M.Lepido, Q.Catulo Coſſ. ut conſtat inter diligentiſſimos auctores,domus pulchrior non fuit Romæ, quàm Lepidi ipſius: at hercule intra annos trigintaquinq́ eadem centeſimum locum non obtinuit. Computet nunc in hac æſtimatione qui uolet marmorum molem, opera pictorum, impendia regalia, & cum pulcherrima laudatiſſimaq́ certantes centum domos, poſteaq́ eas ab innumerabilibus alijs in hunc diem uictas.Idem libro decimoſeptimo, Nobiliſſimarum gentium ambo Craſſus atq́ Domitius cenſuram poſt conſulatum ſimul geſſere, anno conditæ Vrbis DCLXII. frequentem iurgijs propter diſſimilitudinem morum.Tunc C.Domitius ut erat uehemens natura, præterea accenſus odio, quod ex æmulatione auidiſſimum eſt,grauiter increpuit tanti cenſorem habitare, pro domo eius millia nummorum identidem promittens. At Craſſus ut præſens ingenio ſemper,& faceto lepore ſolers,concedere ſe reſpondit exceptis ſex arboribus.At ne uno quidem denario ſi adimerentur,emptam uolente Domitio, Craſſus, Vtrum'ne igitur ego ſum(inquit)quæſo Domiti exemplo graui, & ab ipſa cenſura mea notandus,qui in domo quæ mihi hæreditate obuenit,comiter habitem:an tu qui ſex arbores æſtimes? Eæ fuere loti, patula ramorum opacitate laſciuæ. Valerius libro nono, Cn.Domitius L. Craſſo collegæ ſuo altercatione orta obiecit quòd columnas Hymetias in porticu domus haberet: quem quum cōtinuò Craſſus quanti ipſe domum ſuam æſtimaret,interrogaret,atq́ ut reſpondit ſexagies ſeſtertio, Quo ergo (inquit) minoris fore æſtimas ſi decem arbuſculas inde ſucciderō? Ipſe tricies ſeſtertio, inquit Domitius.Tunc ait Craſſus, Vter igitur luxurioſior eſt? egò ne qui decem columnas centum millibus nummûm emi, an tu qui decem arbuſcularum umbram tricies ſeſtertium ſumma compenſas? Tricies ſeſtertium Omnibonus pro XXX. ſeſtertijs intellexit,cum apertè ſenſus refragetur.Ex his uerbis Valerij intelligimus numerum in Plinio deeſſe. Valerius enim ante Plinium fuit. In antiquiſſimo codice ſic ſcriptum inueni,Pro domo eius HS. promittens. quod ſignificat ſeſtertium, ſed numerus deeſt,quem numerum cum librarij uel emendatores non perciperent, millia nummorum ſubdiderunt. In eodem codice non concedere ſed addicere legitur, quod mihi placuit.Verùm eas columnas Hymetias Plinius libro trigeſimoſexto duobus in locis non decem ſed ſex fuiſſe dicit. Quòd ſi domus Craſſi ſexagies ſeſtertiûm æſtimata fuit ab inimico,ita ut ne tanti quidem Craſſus addicere uoluerit quin arbores inde tolleret,quid exiſtimabimus de alijs quæ poſtea factæ fuerunt? Siquidem L. Craſſus æqualis Q.Catuli fuit,cuius paulo antè mentio facta eſt ex Plinio. Hoc autem ex uerbis Plinij intelligimus in eodem 17. Craſſus (inquit) orator fuit in primis nominis Romani:domus ei magnifica, ſed aliquanto præſtantior in eodem palatio Q.Catuli,

Lances argē teæ memorabiles pondere

Plin. locus

Vaſa argentea

Magnifica ædes Ro.

Precia domorum

L. Craſſus orator

Plin. locus reſtituendus

qui Cimbros cum Mario fudit: multo uerò pulcherrima conſenſu omnium ætate ea in colle Viminali C. Aquilij equitis Romani, clarioris etiam tum iuris ciuilis ſcientia, cum tamen obiecta Craſſo ſua eſt. Hactenus Plinius. Si ergo Craſſus cenſor ipſe centum & quinquaginta millibus aureorum noſtrorum habitauit (tanti enim ſexagies ſeſtertium eſſe dico) nec tamen pulcherrimam tum habuit, & quæ tunc pulcherrima domus fuit Romæ, poſt triginta quinque annos centeſimã pulchritudinis notam non obtinuit: quantam magnificentiam ædium Romanarum luxuriæ tẽpore concipiemus, cum nulla iam cenſura timeretur? Is enim eſt Craſſus dialogis Ciceronis de Oratore nobilitatus, quem Cicero meminiſſe potuit, non etiam uidiſſe, & qui uaſa argentea ſenis ſeſtertijs in libras empta habuit, ſi exempla non mendoſa ſunt in eo loco: quod minime ipſe arbitror. Plutarchus in Mario, de domo uel prætorio Marij loquens, circa Miſenum ad uoluptatem etiam effœminatam condito, Hanc, inquit, domum Cornelia fertur quinque & ſeptuaginta drachmarum millibus emiſſe. ταύτην λέγεται μυριάδων ἑπτὰ ἡμίσεως κορνηλία πρίασθαι. Poſtea tempore non admodum multo interlapſo Lucius Lucullus hanc eandem quingentis drachmarum millibus emit, & ducentis pręterea. χρόνου δὲ οὐ πολλοῦ γενομένου λεύκιος λεύκολλος ὠνεῖται μυριάδων πεντήκοντα καὶ διακοσίων. οὕτω ταχέως ἀνέδραμεν ἡ πολυτέλεια. uſqueadeo celeriter luxuria excurrit. Poſterior ſumma quinquaginta millibus aureorum coronatorũ ualuit, & paulo plus, cum prior non maior fuerit ſeptem millibus & quingentis. Cicero autẽ non minoris quinquaginta millibus aureorum coronatorũ habitauit. Gellius lib. 11. Cicero cum emere uellet in palatio domum, & pecuniam in præſens non haberet, à Publio Sylla qui tum reus erat, mutuo ſeſtertium uicies tacitè accepit. Ea res tamen priuſquam emeret, prodita in uulgus exiuit, obiectumque ei eſt quòd pecuniam domus emendę cauſa à reo accepiſſet. Tum Cicero inopinata opprobratione permotus, accepiſſe ſe, ac domum quoque ſe empturum negauit. Atque adeò (inquit) uerum ſit accepiſſe me pecuniam, ſi domum emero. Sed cum poſtea emiſſet, & hoc mendacium in ſenatu ei ab inimicis obijceretur, riſit ſatis, atque inter ridendum, Ignoratis (inquit) prudentis & cauti patrisfam. eſſe, quod emere uelit, empturum ſeſe negare propter competitores emptionis? Hactenus Gellius. Tanti autem æſtimatam fuiſſe ſenatus etiam decreto Cicero ipſe teſtis eſt ſcribens ad Atticum libro quarto, & de euentu actionis eius loquens quam pro domo ſua habuit, quæ hodie inter alias orationes extat. Secuta eſt (inquit) contentio de domo. diximus apud Pontifices. acta res eſt accuratè à nobis: & ſi unquam in dicendo fuimus aliquid, tum profectò doloris magnitudo uim quandam nobis dicendi dedit. Senatuſconſultum factum eſt id quod ad te miſi. nobis ſuperficiem ædium conſules de conſilij ſententia æſtimarunt ſeſtertium uicies, cætera in re ual de liberaliter, Tuſculanam uillam quingentis millibus, Formianum ſeſtertiûm ducentis quinquaginta millibus. quæ æſtimatio non modò uehemẽter ab optimo quoque, ſed etiã à plebe reprehenditur. Dices, quid cauſæ fuit? Dicunt illi quidem pudorem meum. quod neque negarim, neque uehementius poſtularim. Sed non eſt id. Nam hoc quidem etiam profuiſſet: uerùm ijdem mi Tite Pomponi, ijdem inquam illi quos ne tu quidem ignoras, qui mihi pennas inciderãt, nolunt eaſdem renaſci. His uerbis apparet domus ſuperficiem uicies ſeſtertium Ciceroni æſtimatam, etiam ab ijs hominibus qui Ciceronem creſcere nolebant. Ea autem æſtimatio facta eſt propter P. Clodium, qui plebiſcito obtinuerat cum Tribunus plebis eſſet, ut Cicero in exilium pelleretur, & bona eius publicarentur: quo facto diſturbanda ædificia & ad ſolum diruenda curauit. Cicero autem reuerſus obtinuit ut publicè damnum illud ſarciretur. Huic æſtimationi fidem facit Salluſtius in Inuectiua oratione quam in Ciceronem habuit, his uerbis, Domum ipſam tuam ui & rapinis funeſtam tibi ac tuis comparaſti, uidelicet ut nos commonefacias quàm conuerſa reſpublica ſit, cum in ea domo habitaris homo flagitioſiſſime, quæ P. Craſſi uiri clariſſimi fuit. Et poſt paulum ita ſubdit, Sed, ut opinor, illa te magis extollunt, quæ poſt conſulatum cum uxore de republica conſuluiſti, cum legis Plauciæ iudicia domi faciebatis, ex coniuratis alios pecuniæ condemnabas, cum tibi alius Tuſculanam, alius Pompeianam uillam ædificabat, alius domum emebat. qui uerò nihil poterat, hic erat calumniæ proximus, hic

Cic. domus

Cicero ſcete mendacij crimen diluit

hic oppugnatum domum tuam uenerat, aut inſidias ſenatui fecerat. deniq; de eo tibi compertum erat. Quæ ſi tibi falſa obijcio, redde rationem quantum patrimonij acceperis, quid tibi litibus accreuerit, qua ex pecunia domum paraueris, Tuſculanum & Pompeianum infinito ſumptu exędificaueris: aut ſi retices, cui dubiũ poteſt eſſe quin opulentiam iſtam ex ſanguine & miſerijs ciuium paraueris? Ex his uerbis ſatis apparet uicies ſeſtertium magnã pecuniam fuiſſe, nec immeritò Ciceronem conqueſtum apud Atticum, quòd Tuſculanum ſuum ædificium quingentis ſeſtertijs æſtimatum eſſet, quæ nos duodecim millia & quingẽtos aureos eſſe dicimus. Salluſtius enim infinito ſumptu ædificatũ eſſe obiecit. Blondus libro nono Romę triumphantis, in quo libro urbis Romæ Romanorumq; magnificentiã diligenter magis q̃ doctè oſtendiſſe uidetur, ait obſeruaſſe in Epiſtolis Ciceronis, Ciceronem uillas duodeuiginti numero habuiſſe, in queis præcipuas Tuſculanam, Formianam, Arpinatem, Ancanam, & Pompeianam. quas tamen eum ſimul poſſediſſe non credo, nec ipſe Blondus affirmat. Cicero in Oratione pro M. Cælio, Sumptus unius generis obiectus eſt habitationis. XXX. millibus dixiſtis eum habitare. Ex hoc loco conijci poteſt magnã eſſe pecuniam XXX. ſeſtertia: & præterea exemplum habemus quanti domus locarẽtur anniuerſaria mercede. XXX. ſeſtertia ego ſeptingẽtos quinquaginta aureos noſtros eſſe dico. *Seſtertiã xxx* Ipſe in Oratione pro domo ſua quodam in loco ita inquit, Nihil erat latum de me: non adeſſe eram iuſſus, non citatus affueram: eram etiam tuo iudicio ciuis incolumis, cuius domus in palatio, uilla in Tuſculano, altera ad alterum conſulem trãſferebatur: Senatus conſules uocabat, columnæ marmoreæ ex ædibus meis inſpectante populo Romano ad ſocerum conſulis portabantur. Sed emẽdandus locus in quinto Epiſtolarum, *Cic. locuſ* ubi ad P. Seſtium ſcribens, ita inquit, Ego tua gratulatione commotus, quòd ad me pridem ſcripſeras, uelle te bene euenire quòd de Craſſo domũ emiſſem, emi eam ipſam domum millibus nummûm XXXV. aliquanto poſt tuam gratulationem. Itaq; nunc me ſcito tantum habere æris alieni, ut cupiam coniurare, ſi quiſquam recipiat. Huiuſcemodi menda eſt in XI. in epiſtola Decimi Bruti ad Ciceronẽ, Cum ad Remp. liberandam acceſſi, mihi fuit ſeſtertiûm quatuor millibus amplius. ſeptem legionum numerum alo, qua difficultate, tu arbitrare. Verum illic triciesquinquies ſeſtertium legendum puto. Si enim ſuperficies uicies æſtimata eſt, potuit area quindecies addere ad precium. Huiuſmodi ædificia damnoſa ambitione exædificata compellans Salluſtius in Catilinario, ita inquit, Operæprecium eſt cum domos atq; uillas cognoueris in urbium modum ædificatas, uiſere templa deorũ quæ noſtri maiores religioſiſſimi mortales fecere. Ciceronem autem tanti domum emere potuiſſe, argumentum eſt id quod ipſe in ſecunda Antoniana dicit, Hęreditatem mihi negaſti obueniſſe: utinam hoc tuum uerum crimen eſſet. Ego enim amplius ſeſtertiũ ducenties acceptum hæreditatibus retuli. quanq; in hoc genere fateor feliciorem eſſe te. me nemo niſi amicus fecit hæredem, ut cũ illo cõmodo quod erat, animi quidã dolor iungeretur: te is quem nunq; uidiſti L. Rubrius Caſſinas fecit hæredem. Quibus uerbis Antonium ut teſtamentarium ridiculè mordet. Quanta aũt ſit pecunia ducenties ſeſtertiũ, ex eo conijciendũ relinquitur, quòd Cornelius Nepos in uita Pomponij Attici ſcribit his uerbis, Habebat auunculũ Cæciliũ equitẽ Ro. familiarẽ L. Luculli, diuitem, difficillima natura: cuius ſic aſperitatẽ ueritus eſt, ut quem nemo ferre poſſet, huius ſine offenſione retinuerit beneuolentiã: quo facto tulit pietatis fructũ. Cæcilius enim moriẽs teſtamento adoptauit eũ, fecitq; hæredẽ ex dodrãte. Ex qua hæreditate accepit circiter centies ſeſtertiũ. Et infra, Cum tanta, inquit, pecuniæ facta eſſet acceſſio, nihil de quotidiano uictu mutauit, nihil de uitæ conſuetudine: tantaq; uſus eſt moderatione, ut neq; in ſeſtertium uicies quod à patre acceperat, parum ſe ſplẽdidè geſſerit, neq; in ſeſtertium centies affluentius uixerit quàm inſtituerat, pariq; faſtigio ſteterit in utraque fortuna: nullos habuerit hortos, nullam ſuburbanam aut maritimam ſumptuoſam uillam: neque in Italia præter Ardeatinum & Nomentanum ruſticum prædiũ: omniſq; eius pecuniæ redditus conſtabat in Epiroticis & urbanis poſſeſſionibus: ex quo cognoſci poteſt eum uſum pecuniæ nõ magnitudine, ſed ratione metiri ſolitũ. Hic eſt Pomponius Atticus Ciceronis familiariſſimus, ita ut Quintus frater

ei cha-

ei charior non fuerit:cui rei (ut eiuſdem Cornelij uerbis loquar) indicio ſunt uel lumi-
na multa epiſtolarum à conſulatu eius uſq; ad extremum tempus ad Atticum miſſa-
rum. Quæ qui legerit, non multum deſiderabit hiſtoriam contextam eorum tempo-
rum. Qui Ciceroni in omnibus eius periculis ſingularē fidem præbuit. Cui ex patria
fugienti ſeſtertia ducenta & quinquaginta donauit, quæ nos ſex millib. & ducentis
quinquaginta aureis noſtris æſtimamus. Ex prædictis luculentum mihi documētum
ſumi poſſe uiſum eſt ad ea quæ agimus intelligenda. Si enim eques Ro. ſplendidè ui-
xit in uicies ſeſtertium, ita ut in prædiorum tantū fructu non etiam fœnore redditum
pecuniæ conſtitueret, oportet omnino magnam fuiſſe pecuniam uicies ſeſtertium,
præſertim cum is una donatione in Ciceronem tātam pecuniam contulerit. Eodem
pertinet id quod ab eodem auctore dicitur: Nec id (inquit) præteribo, quanq; leue ui-
ſum iri putem: Cum in primis lautus eſſet eques Romanus, & non parum liberaliter
domum ſuam omnium ordinum homines inuitaret: ſcimus non amplius quàm terna
millia æris peræque in ſingulos menſes ex ephemeride eum expenſum ſumptui ferre
ſolitum. Atq; hoc non auditum, ſed cognitum prædicamus. ſæpe enim propter fami-
liaritatem domeſticis rebus interfuimus. Terna millia æris, millenos ac ducenos ſe-
ſtertios nummos ualent, id eſt ære noſtro triginta aureos. Sic in dies ſingulos Pompo
nius aureum unum noſtrū in ſumptu domeſtico impendebat. quod intelligo de pul-
mentario ſumptu: quippe elegans ille fuiſſe dicitur, etſi non magnificus: ſplendidus,
etſi non ſumptuoſus. Vſus eſt enim (ut inquit idem Cornelius) familia, ſi utilitate iu-
dicandum eſt, optima: ſi forma, uix mediocri. Nanq; in ea erant pueri literatiſſimi ana
gnoſtæ: optimi & plurimi librarij: ut ne pediſſequus quidem quiſquam eſſet qui non
utrunq; horum pulchrè facere poſſet. Pari modo artifices cæteri quos cultus domeſti
Anagnoſtæ ſerui cus deſiderat, apprimè boni. Anagnoſtas Cornelius appellat pueros legēdi peritos,
quibus Pomponius ſuper cōuiuium utebatur, ut pleriq; Romanorū. Nemo (inquit)
in eius cōuiuio aliud acroama q̃ anagnoſten audiuit. Verùm ex ſupradictis apparet
fructuoſam Ciceroni atq; etiam auriferam eloquētiam fuiſſe. omnes enim artes olim
magno cum ſplendore exercebantur. Non omittendū illud, quòd caput amputatum
parenti eloquentiæ Romanæ, decies ſeſtertium ab Antonio Triumuiro æſtimatum
eſt, id eſt quinq; & uiginti millib. aureorum noſtrorum. Auctorem enim Appianum
habemus in 4. Ciuilium bel. qui ducenta & quinquaginta millia drachmarum Po-
Caput Ciceronis quanti æſtimatū ſit pilio Lænæ pro capite Ciceronis Antonium dediſſe ſcripſit. Tanti caput eloquen-
tiæ ab inimico æſtimatum eſt. ὁ δὲ ἀντώνιος ἥσθη τε μάλιστα, καὶ τὸν λοχαγὸν ἐστεφάνωσε καὶ πλέονα
τῶν ἄθλων ἐδωρήσατο πέντε καὶ εἴκοσι μυριάσιν ἀττικῶν δραχμῶν, ὡς μέγιστον δὴ τὸν δὲ πάντων ἐχθρῶν καὶ
πολεμιώτατόν οἱ γενόμενον ἀνελόντα. tameiſi merces in ſingula capita proſcriptorum erat
conſtituta in edicto proſcriptionis, ut idem auctor prodidit, his uerbis, ἀναφερόντων δὲ
τὰς κεφαλὰς οἱ κτείναντες ἐφ' ἡμᾶς, ὁ μὲν ἐλεύθερος ἐπὶ δισμυρίαις δραχμαῖς ἀττικαῖς καὶ πεντακισχι-
λίαις ὑπὲρ ἑκάστης. ὁ δὲ δοῦλος ἐπὶ ἐλευθερίᾳ τοῦ σώματος, καὶ μυρίαις ἀττικαῖς, καὶ τῇ τοῦ δεσπότου πολι-
τείᾳ. qua ratione caput Ciceronis decuplo æſtimatum fuit, quàm aliorum proſcripto
rum. Diximus ſuprà Iſocratem dicendi præceptorem orationem unam talentis uigin
ti uendidiſſe. Theombrotum medicum, Antiochum regem talentis centum ſanaſſe.
Apellem pictorem, ſed literarum peritum, Alexandrum regem uiginti auri talentis
pinxiſſe, quanti hodie ducatus non mediocris emi poſſit. Singula enim talenta auri
non minus ſenis millibus ſeptingenis & quinquagenis ſolatis noſtris ualuerunt. Ari
ſtoteles Speuſippi pauculos libros tribus talentis emit, ut auctor eſt Gel. Quanti igi-
tur emptos exiſtimamus libros Ariſtotelis & Theophraſti, quos Strabo libro 13. ab
Appellicone Teio, magno argento redemptos eſſe tradidit, tineis iam & ſitu corru-
ptos, ut qui iamdiu in terram obruti fuerant? Plinius Auunculus Collectanea ſua
quadringentis ſeſtertijs uendere noluit, ut auctor eſt Plin. Iunior lib. 3. Epiſtolarum,
his uerbis, Perire enim omne tempus arbitrabatur quod ſtudijs nō impartiretur. Hac
intentione tot iſta uolumina peregit, electorumq; commentarios C X. mihi reliquit,
opiſthographos quidem, & minutiſſimè ſcriptos, qua ratione multiplicatur hic nu-
merus. Referebat ipſe potuiſſe ſe cū procuraret in Hiſpania, uēdere hos cōmētarios
Largio Licinio C C C C. millibus nummûm. & tunc aliquāto pauciores erant. quo in

loco

loco non electorum quæ Latina dictio eſt, ſed eclectorum lego. Sunt enim eclecta
Græcè adnotata, & ἐκλογαὶ adnotationes, & ἐκλεγόμενα ea quæ legendo adnotamus.
Cæterùm quis nunc regum emere bibliothecam confertiſſimam decem aureorũ mil
libus uelit, quanti à Plinio ciuis unus priuatus regeſta quædam extemporanea licita-
ri auſus eſt? Et Plinius tamen tanti addicere noluit. Plinium autem Iuniorem diuitem
fuiſſe, multa eius epiſtolarum loca declarant. Iam primum in 7. Epiſtolarum ad Core
liam ſcribens, ita inquit, Tu quidem honeſtiſſime, quòd tam impenſè & rogas & exi-
gis ut accipi à te iubeam precium agrorum non ex ſeptingentis millibus, quanti illos
à liberto meo: ſed ex nongẽtis, quanti à publicanis partem uigeſimã emiſti. Inuicem
ego & rogo & exigo ut non ſolum quid te, uerum etiam quid me deceat, aſpicias. Et
ex his uerbis & ex epiſtola paulò ſuperiore quam ad Fabatũ ſcribit, apparet eum du-
centa millia nummûm pro acceſſione precij contempſiſſe, emptrice etiam hoc peten
te, ne ratum non habere uideretur quod à liberto ſuo geſtum erat. Idem ad Caniniũ,
Equidem commodius nihil inuenio, quàm quod ipſe feci. Nam pro quingentis milli
bus nummûm, quæ in alimenta ingenuorũ ingenuarumq; promiſerã, agrum ex meis
longè pluris actori publico publicè mãcipaui, eundem uectigali impoſito recepi, tri-
cena annua millia daturus. Per hoc enim & Reip. ſors in tuto, nec redditus incertus,
& ipſe ager propter id quod uectigali longè ſupercurrit, ſemper dominũ à quo exer-
ceatur, inueniet. Ex his uerbis apparet Plinium patriæ ſuæ donaſſe annua ſeſtertia tri
cena, quæ à nobis ſeptingentis & quinquaginta aureis æſtimantur, pro quingentis ſe
ſtertijs in numerato, quæ pollicitatione patriæ facta debebat, id eſt duodecim millib.
& quingentis aureis. Qua ratione paulo plus ſedecim millib. ſeſtertiûm & quingen-
tis, ſingula millia ſeſtertiûm annua æſtimauit. Idem lib. 5. ad Caluiſium ſcribẽs: Satur-
ninus qui nos reliquit hæredes, quadrantem Reip. noſtræ, deinde pro quadrante præ
ceptionem quadringentorum millium dedit. Hoc, ſi ius aſpicias, irritũ: ſi defuncti uo-
luntatem, ratum & firmũ eſt. mihi autem defuncti uoluntas antiquior iure eſt, utiq; in
eo quod ad cõmunem patriam uoluit peruenire. An cui de meo ſedecies cõtuli, huic
quadringentorum millium paulo amplius tertiã partem ex aduentitio denegem? Sic
enim omnib. exemplaribus legitur, ſed corruptiſſimè: quare ſic locus reſtituẽdus: An
cui de meo ſeſtertium decies contuli, huic quadringenta millia. & reliqua. ſicq; ſenſus
liquidus erit. ſiquidem Plinius his uerbis ſignificat decies centena millia nummûm
Reip. ſuæ antea ſe dediſſe, & tum quadringenta millia condonare per præceptionem
à ſe hærede relicta, quæ ipſa paulo plus tertiam partem decies ſeſtertiũ efficiunt. qua-
dringenta enim millia, tertia pars eſt duodecies ſeſtertiûm: & ideo ultra decies ſeſter.
olim in remp. collatum, ait ſe CCCC. mil. donare tunc, ut quæ cogi nõ poſſet ſoluere,
ſi iure ſummo uti uoluiſſet. ita enim erat ius cõſtitutum, ut nec hæres inſtitui reſp. nec
præcipuum accipere ex teſtamento poſſet: ut ex eadem epiſtola ſignificatur. duæ aũt
illæ ſummæ, XXXV. millia aureorum noſtrorũ ualent. Apud eundem epiſtola quar-
ta ad Traianũ, liberalitatem ſeſtertij quadringentis pro quadragies legitur. Magnam
enim eſſe pecuniam ex eo oſtenditur, quod epiſtola alia ad eundẽ legitur, Theatrum
domine Niceæ maxima iam parte conſtructum, imperfectum tamen, ſeſtertiũ (ut au-
dio) amplius centies hauſit. Seruius grammaticus auctor eſt Virgilium poetam tres
libros Æneidis ſuæ Auguſto recitaſſe, ſecundum, quartum, & ſextum: ſed ſextũ ma-
ximè ob Octauiam Auguſti ſororem, Marcelli matrem, quem Marcellum Auguſtus
ſibi adoptauerat, qui perijt anno decimooctauo ualetudine correptus. Hæc igitur
Octauia cùm recitationi intereſſet, & Virgilius ad carmina illa ueniſſet circa finem
ſexti libri quæ Marcelli luctum deſcribunt, defeciſſe animo illa dicitur, cùm ad illud
uentum eſt, Heu miſerande puer ſiquà fata aſpera rumpas, Tu Marcellus eris.
Ægrè autem refocillata Octauia ſilentium Virgilio imperaſſe dicitur, & dena ſe-
ſtertia pro ſingulis uerſibus dari iuſſiſſe, qui numero ſunt unus & uiginti. quod ſi eſt
uerum, Virgilius paucis uerſibus ſupra quinque millia aureorum meruit. De hoc
poeta ita inquit Seruius, aut quicunque fuit qui eius uitam ſcripſit, Bona autem cu-
iuſdam exulantis non ſuſtinuit accipere. poſſedit propè centies ſeſtertium ex libe-
ralitatibus amicorum: habuitq; domum Romæ in Æſquilijs, quanquam ſeceſſu

Campa-

Quanti Pli. Cõmẽtarios ſuos uendere potuit

Diuitiæ Plinij Iunioris

Aurei Virgiliani uerſus

Cenſus Maronis

Campaniæ Siciliæq; plurimũ uteretur. Quæcunq; ab Auguſto petijt, repulſam nunquam tulit. parentibus quotannis aurum ad abundantem alitum mittebat, quos iam grandis amiſit. Hæredem autem fecit ex quadrante Auguſtum. Centies ſeſtertiũ ducenta quinquaginta aureorum millia ualet: quare non fruſtra Iuuenalis eius meminit ut copioſi in Satyra ſeptima. Qui autem diligenter reputauerit commoda magiſtratuum non modò in prouincijs, ſed etiam in Vrbe, is non mirabitur tam diuites quoſdam fuiſſe. Argumentũ eius rei ingens mihi uidetur ambitus Romæ flagrantiſſimus, cuius unum exemplum ſat erit ex Ciceronis ſumere lib. 2. Epiſtolarum ad Quintum fratrem. ſic enim ſcribit, Ambitus redijt immanis, nunquam fuit par. non dico hyperbolas, uel ſeſtertium centies conſtituunt in prærogatiuam pronunciare. Res ardet inuidia. Tribunitij candidati compromiſerunt ſeſtertijs C C C C. in ſingulos apud M. Catonem depoſitis, petere eius arbitratu: ut qui contrà feciſſet, ab eo condemnaretur. Hic locus in impreſſis pridem libris corruptiſſimè legebatur, in quibus etiam numerus ſeſtertiorum deerat: in recens impreſſis ne reſtitutus quidem ſatis eſt: quare à me citari integer non potuit. Male tamen ſeſter. C C C C. legi ex eo apparet, quòd idẽ Cicero lib. 4. ad Atticum ita ſcribit de his comitijs loquens, Sequere nunc me in campum, ardet ambitus, fœnus ex triente Idibus Quintil. factum erat beſſibus. Et poſt aliquot uerſus, Pompeius fremit. queritur. Scauro ſtudet. ſed utrum frõte an mente, dubitatur. exoche in nullo eſt. pecunia omnium dignitatem exæquat. Meſſala languet: non quò animus deſit, aut amicis careat: ſed coitio Cos. & Pompeius obſunt. Candidati iurarũt ſe arbitrio Catonis petituros. Apud eum ſeſtertia quingena depoſuerũt, ut qui à Catone damnatus eſſet, id perderet, & competitoribus tribueretur. Si locus hic non mendoſus eſt, ſuprà quingentis uel quingenis potius legi debet: cui parte auctoritas Plutarchi non Latini facti ſed Græci ſuffragatur, his uerbis, ἔδοξεν οὖν αὐτοῖς τὴν ἀρχὴν μετιοῦσιν εἰς ταὐτὸ συνελθοῦσι, παραβαλέσθαι δραχμῶν ἕκαστον ἀργυρίου δέκα δύο ἥμισυ μυριάδας, εἶτα μετιέναι τὴν ἀρχὴν πάντας ὀρθῶς καὶ δικαίως. Duodecim myriades & ſemis drachmarũ Atticarum, hoc eſt centum & uigintiquinq; millia denariorum, quingenta millia nummûm ualent, ſicq; ſumma quadrat ad nummum. Hanc hiſtoriam tetigit Plinius in præfatione, Cum apud Catonem (inquit) ambitus hoſtem, & repulſis tanquam honorib. ineptis gaudentem, pecunias flagrantibus comitijs deponerent candidati, hoc ſe facere pro innocentia (quod in rebus humanis ſummum eſſet) profitebantur. Verumenimuero ex uerbis Ciceronis apparet animoſum illum fuiſſe ambitum, cum in tribum uel centuriam potius prærogatiuam centies ſeſtertium pronunciare candidati nõ dubitarent. Oportuit enim proportione & alijs aliquid diuidi, quæ numero quinque & triginta erant, aut certè tot tribubus aut centurijs quot ad renunciationem magiſtratus ſufficerent. Hoc ne falſum putetur, tametſi creditu difficile, Cicero præfatiuncula fidem ſibi præſtruit: Nõ dico (inquit) hyperbolas, uel hyberbolos aduerbialiter, hoc eſt hyperbolice. utroq; enim modo legitur. Argumentũ etiam ingentis ſummæ eſt, quod Cicero ambitum fœnus intendiſſe dicit, & altero tanto maius feciſſe, hoc eſt ex triente beſſale. Eiuſdem rei magnum argumentum apud Appianum lib. 2. Bell. ciuil. De triumuiratu enim loquens Cæſaris Craſſi & Põpeij, & ambitu ingenti, ita inquit. ὅ, τι δῆμος αὐτὸς ἔμμισθος ἐπὶ τὰς χειροτονίας ἐφ. ὤφθη δέ που καὶ μεσεγγύημα ταλάντων ὀκτακοσίων, ὑπὲρ τῆς ἐπωνύμου γενόμενον ἀρχῆς. Deprehẽſa eſt quodam in loco ſumma octingentorum talentorum apud ſequeſtres depoſita pro conſulatu adipiſcendo. hæc ſumma non multo minor ducenties ſeſtertio. Diximus in præcedentib. moris fuiſſe apud Romanos, ut Ædiles & alij magiſtratus ludos uel munera magnifica facerent & ederent in theatro uel circo uel amphitheatro, quaſi populo uniuerſam quandam mercedem ſoluentes ob lata ſuffragia. Dedimus & magnificẽtiæ exempla, indicia omnino ualida ad eam rem quam nũc ago conficiendã. Oportet enim magna fuiſſe cõmoda eius honoris qui tanti æſtimetũ. Nũc quãta fuerit poteſtas Imperatorũ in bello, & proconſulũ prætorũq; in prouincijs ſuis, demonſtrandũ eſt. Iam primũ Strabo lib. 12. de Cappadocia & Paphlagonia loquẽs à Põpeio certis finib. terminatis, ita inquit, ὕστερον δὲ οἱ τῶν ῥωμαίων ἡγεμόνες ἄλλως καὶ ἄλλως ἐποίουν τοὺς μερισμοὺς, βασιλέας τε καὶ δυνάστας καθιστάντες. καὶ πόλεις τὰς μὲν ἐλευθεροῦντες, τὰς δὲ ἐγχειρίζοντες τοῖς δυνάσταις, τὰς δ' ὑπὸ τῷ δήμῳ τῶν ῥωμαίων ἐῶντες.

Ambitus Romæ ingens fuit ob cõmoda magiſtratuum

Poteſtas conſulum & prætorum Rom. qui ductores erant exercituum

Poſtea

Poſtea autem Romanorum duces alias atq; alias contributiones fecerunt, reges & dynaſtas conſtituentes: ciuitatumq; partim immunitate donarunt, partim potentatibus attribuerunt, partim etiam ſub ditione populi Romanorumq; reliquerunt. Ex his uerbis intelligimus non modò Pompeium poſt Ponticam uictoriam hoc iuris uſurpaſſe, ſed etiam alios Imperatores pro arbitrio ſuo ſtatuere ſolitos de ijs prouincijs quas armis domuerant. Exemplum eius rei luculentum eſt eodem libro. De quadam enim regione loquens campeſtri & feraci, & pecore copioſa, ita inquit, Huius regionis partem Amaſini obtinent, partẽ Pompeius Deiotaro dedit, ut Pharnaciæ & Trapezuntiæ adiacentia uſq; in Colchidem & minorem Armeniam: horumq; locorum regem eum creauit, cum aliàs haberet hæreditariam à patre tetrarchiam Galatarum qui Toliſtobogi dicuntur, καὶ τούτων ἀπέδειξεν αὐτὸν βασιλέα, ἔχοντα καὶ τὴν πατρῴαν τετραρχίαν. Regem (inquit) horum eum creauit. Hic idem Pompeius Tigranem Armeniæ regem potẽtiſſimum, ſed uictoria Pompeij fractũ, ad ſe uenientem, & diadema ſuum ad pedes eius demittentem genibusq; aduolutum, diadema uel tiaram regiam reſumere iuſſit, & in ſella regia ſedere, mulcta ſex millium talentûm ob culpam atq; iniquitatem irrogata, ut Plutarchus auctor eſt: ut Appianus, ſex millibus talentûm ab eo dono acceptis. Sic enim inquit in Mithridatico, καὶ ἰδίᾳ πομπηΐῳ μὲν τάλαντα ἑξακισχίλια, εἰς τὴν στρατιὰν δὲ δραχμὰς πεντήκοντα ἑκάστῳ, καὶ λοχαγῷ χιλίας, καὶ χιλιάρχῳ μυρίας. Strabo rurſus poſt aliquot chartas de Cõmanis Ponticis loquens, quod ſacerdotiũ Dianę dicatũ erat, παραλαβὼν δὲ πομπήϊος τὴν ἐξουσίαν, ἀρχέλαον ἐπέστησεν ἱερέα, καὶ προσώρισεν αὐτῷ χώραν δίσχοινον κύκλῳ. τοῦτο δ' ἐστὶ ἑξήκοντα στάδιοι πρὸς τῇ ἱερᾷ, προστάξας τοῖς ἐνοικοῦσι πειθαρχεῖν αὐτῷ. Accepto autem imperio Pompeius Archelaum ſacerdotio præfecit, & regionem ei attribuit duorum ſchœnorum in circuitu, quæ ſexaginta ſunt ſtadia ſacram urbẽ ambientia: iuſſitq; eius ambitus incolas imperio eius parere. Quale autem fuerit aut q̃ locuples ſacerdotium, ex eo intelligitur quod idem auctor ait his uerbis, Regũ Ponticorum tempore diebus feſtis qui Dianæ ſacri erant, ſacerdos Commanorum diadema regium geſtabat, & ſecundum regem honori habebatur. Cõmana autem imperio eius ſuberat cum ſacris ſeruis qui Hieroduli dicebantur, numero non pauciores ſex millibus, in quos omnifariam poteſtatem habebat, præterquam eos uẽdendi. Cicero autem hoc docet in lege Agraria contra Rullum, cum dicit non licere Decemuiris à populo creatis ſtatuere de agro Pontico & Mithridatico à Pompeio capto. Ita'ne uero (inquit) hos agros regios Mithridatis, qui in Paphlagonia, qui in Põto, qui in Cappadocia fuerunt, cum adhuc imperator in bello uerſetur, in locis autem illis etiã nunc belli nomen reliquum ſit, eos agros quorum adhuc penes Cn. Pompeium omne iudicium & poteſtas more maiorum debet eſſe, Decemuiri uendent? Eodem pertinẽt ea quæ apud Lucanum Pompeius ipſe gloriatur in ſecundo Pharſaliæ, cum auxilia undiq; euocanda differit, filio ob id allegato. Hoc tamen uerum eſt, quòd ea quæ ab his imperatoribus ſtatuebantur, neceſſe erat ſenatuſcõſulto confirmari: id quod eodem in loco Strabo docet his uerbis, διαπολεμήσας δὲ καὶ ἐπανελθὼν οἴκαδε, ἐξενίκησεν ὥστε τὰς τιμὰς ἃς ὑπέσχετο ὁ λεύκολλος τῶν ποντικῶν τισί, μὴ κυρῶσαι τὴν σύγκλητον. Confecto autẽ bello Romam reuerſus Pompeius, peruicit ne ea præmia quæ Lucullus quibuſdam Ponticis primoribus pollicitus fuerat, à ſenatu confirmarentur. ἄδικον γὰρ εἶναι κατορθώσαντος ἄλλου τὸν πόλεμον, τὰ βραβεῖα ἐπ' ἄλλῳ γενέσθαι, καὶ τὴν τῶν ἀριστείων διανομήν. Iniquum enim eſſe, bello eo ab alio confecto, in alterius arbitrio belli præmia, & decorũ militarium collationem manere. Nemo autem ignorat Ponticũ bellum Lucullum bona ex parte geſſiſſe, ſed cum ei Põpeius ante diem ſucceſſiſſet, conficere non potuiſſe: & Pompeium ex rebus geſtis Luculli triumphaſſe fortunæ iniquitate, quæ Lucullum ſummo fauore euectum, repente deſtituit, ut uidere eſt Plutarchũ in Lucullo legentibus. Cauſam tamen præbuit Cicero, qui orationem pro Pompeio habuit ad populum cum Præturam ipſe gereret, quæ Oratio pro lege Manilia inſcribitur. Ob hoc Lucullus Reip. inſenſus, in ocium ſe cõtulit, ſingulariq; lautitia & ſplendore ſumptuum uitam per omnem uiuendi amœnitatem traduxit, ex ea ipſe prouincia ſummis opibus auctus, cum tamen triumphi ſui die aureum ſimulachrum Mithridatis ſex pedum longitudinis, clypeumq; gemmis conſertum, cum immani ſumma auri & argenti facti ſignatiq; in

Deiotarus

Sacerdotium opimum in Ponto

Hieroduli

Lucullus

Cicero prouinciam depoſuit

ęrarium intuliſſet. Cicero in Piſonem pręclari facinoris loco ponit quòd prouinciam cōtempſerit, Ego Antonium (inquit) collegam cupidū prouinciæ, multa in Remp. molientem, patientia atq; obſequio meo mitigaui: ego prouinciam Galliam ſenatus auctoritate exercitu & pecunia inſtructam & ornatam, quam cum Antonio communicaui, quòd ita exiſtimabam tempora Reip. ferre, in concione depoſui, reclamante populo Ro. Idem cum prouinciam Ciliciam obtineret, ad Atticum ſcribens de uitæ ſuæ integritate, Ipſe, inquit, in Aſiam profectus ſum Tharſo Nonis Ianuarijs: non me hercule dici poteſt qua admiratione Ciliciæ ciuitatum, maximeq; Tharſenſium. Poſtea uerò quàm Taurum tranſgreſſus ſum, mirifica expectatio Aſiæ noſtrarum diœceſum, quæ ſex menſibus imperij mei nullas meas acceperat literas, nunquam hoſpitem uiderat: illud autem tempus ante me fuerat in hoc quæſtu. Ciuitates locupletes ne in hybernis milites reciperēt, magnas pecunias dabant, Cyprij talenta Attica CC. qua ex inſula (non hyperbolicôs loquor) nummus nullus me obtinente erogabitur. Ob hæc beneficia quibus illi obſtupeſcunt, nullos honores mihi niſi uerborum decerni ſino.

Cōmoda magiſtratuū Romanorum in prouincijs

Si hic numerus CC. talenta uerè apud Ciceronem legitur (ut uerè legi puto) centum & uiginti millia aureorum noſtrorum eo nomine lucrificare potuit ſi famam contempſiſſet.

Cypria gaza publicata

Opulentam autem Cyprum olim fuiſſe ex eo conijcimus, quòd Ptolemæo Cypri rege confiſcato, Cato qui Clodij factione ad colligendam eius gazam ablegatus eſt, paulo minus ſeptem millia talentûm Romam deportauit ex auctione gazæ, ut auctor eſt Plutarchus, τῶν δὲ κάτωνι συνήχθη μὲν ἀργυρίου τάλαντα μικρὸν ἑπτακισχιλίων ἀποδέοντα. quanq; maior ob id pecunia fuiſſe uidetur, quòd Cato aliquādo in altercatione Pompeio obiecit ſe ex Cypro plus auri atq; argenti nullo exercitu detuliſſe, quàm Pompeius ex omnibus triumphis concuſſo terrarum orbe ipſe inſtructus ingentibus copijs intuliſſet in ærarium: quo tempore Cyprus in prouinciam prætoriam redacta eſt factione eiuſdem Publij Clodij Pulchri Ptolemæo infenſi ob negatam ei pecuniam ad redemptionis precium cum à piratis interceptus eſſet. quæ hiſtoria à Strabone narratur in fine libri 14. Idem Cicero pro lege Manilia, Difficile eſt dictu Quirites quanto in odio ſimus apud exteras nationes propter eorum quos ad eas hoc anno cum imperio miſimus, iniurias ac libidines. Quod enim fanum putatis in illis terris ueſtris magiſtratibus religioſum, quam ciuitatem ſanctam, quā domum ſatis clauſam ac munitam fuiſſe? Vrbes iam locupletes & copioſæ requiruntur, quibus cauſa belli propter diripiendi cupiditatem inferatur. Idem Piſoni obiecit quòd perfidiam CCC. talentis uendidiſſet, his uerbis, Idemq; tu Rabocentum Beſſicæ gentis principem, quum trecentis talentis regi Cotto uendidiſſes, ſecuri percuſſiſti, cum ille ad te legatus in caſtra ueniſſet, & tibi magna præſidia & auxilia à Beſſis equitum peditumq; polliceretur. Et paulo inferius, Nonne ſeſtertiū centies & octogies, quod quaſi uaſarij nomine in uenditione mei capitis adſcripſeras, ex ærario tibi attributum Romæ in quæſtu reliquiſti? Nonne cum ducenta talenta tibi Apolloniatæ Romę dediſſent ne pecunias creditas ſoluerenr, ultro Suffidium equitem Romanū hominem ornatiſſimum, creditorem debitoribus ſuis addixiſti?

Vaſarium

Vaſarium Cicero appellat id quod publice dabatur magiſtratibus, ut muli, equi, uaſa, & reliqua quæ magiſtratus inſtrumentum implerent: id quod patet ex eo quod idem dicit in lege Agraria cōtra Rullum, de Decemuiris loquens, quos Rullus creandos eſſe cenſuerat ad agros diuidendos, diuidendosq; per prouincias, Dat (inquit) poteſtatem uerbo prætoriam, re uera regiam: definit in quinquennium, facit ſempiternam. tantis enim confirmat opibus & copijs, ut inuitis eripi nullo modo poſſit. Deinde ornat apparitoribus, ſcribis, librarijs, præconibus, architectis, præterea mulis, tabernaculis, centurijs, ſuppellectili. Sumptum haurit ex ærario, ſuppeditat à ſocijs. Intelligimus ergo uaſarij nomine pecuniam publicè dari ſolitam magiſtratibus euntibus in prouincias, ex qua ſibi neceſſaria compararent: id quod poſtea Auguſti tempore ſenatuſconſulto cōſtitutum eſt. Tranquillus in Auguſto, Auctor & aliarum rerum fuit: in queis, ne acta ſenatus publicarentur: ne magiſtratus depoſito honore ſtatim in prouincias mitterentur: ut proconſulibus ad mulos & tabernacula quæ publicè locari ſolebant, certa pecunia conſtitueretur. Meminit eius moris Cicero in quinta in Verrem actione, & Lampridius

in

in Alexandro, his uerbis, Iudices cum promoueret exemplo ueterũ, ut & Cicero docet, & argento & neceſſarijs inſtruebat, ita ut præſides prouinciarum acciperent argenti pondo uicena, mulos & equos binos, ueſtes forenſes binas, domeſticas ſingulas, balneares ſingulas, aureos centenos, coquos ſingulos: & ſi uxores non haberent, ſingulas concubinas, quòd ſine ijs eſſe non poſſint. Reddituri depoſita adminiſtratione mulas, mulos, equos, muliones, & coquos: cætera ſibi habituri, ſi bene geſſiſſent. Sed illa fuit priſcæ ſeueritatis imitatio, qualis in legibus ſumptuarijs intelligitur, de quibus infrà dicturi ſumus. Cicero igitur Piſoni obijcit quòd eo tempore quo Cicero exilio mulctatus fuit, Piſo, & Gabinius prouinciarũ pactione cum Clodio Pulchro Trib. pl. Ciceronis inimico conſpirarint: ſicq; factum ut per Trib. pl. prouincias obtinuerint, Gabinius Syriam, Piſo Macedoniã: & Piſoni centies & octogies ſeſtertium uaſarij nomine decretum ſit, ſi uerus eſt numerus: quam totam pecuniam fœnore Romæ occupauit, quæ non minor fuit quadringentis & quinquaginta millib. aureorum noſtrorum. Sunt & alia nomina pecuniæ imperandæ ciuitatibus, quam magiſtratus in rem ſuam uertebant: quæ Cicero eadem in oratione in Piſonẽ perſequitur. Qui modus (inquit) tibi fuit frumenti æſtimandi? qui honorarij? ſi quidem poteſt ui & metu extortum, honorarium nominari: quod cum pereque omnes, tum acerbiſſimè Bœotij & Byzantij, Chæronenſes, Theſſalonica ſenſit. Frumentũ æſtimandum intelligo id frumentum quod in cellam prætoris uel conſulis imperatur, pro quo pecuniam imperabant quantam collibuerat. Honorarium appello, quod Græci ἰσόδιον καὶ ἴσοδον, id eſt, xenium aduentitium quod datur ingredienti quancq; urbem magiſtratui, ut hodie principibus noſtris cum primùm urbes pompaticè ingrediuntur. Sequitur in eadem oratione, Mitto aurum coronarium quod te diutiſſimè torſit, cum modò uelles, modò nolles. Lex enim generi tui & decerni, & te accipere uetabat, niſi decreto triumpho. His accedit, quòd Romani Imperatores ciuitatem Romanam dare poterãt, ut auctor eſt Cicero in Orat. pro Cornelio Balbo, his uerbis, Audebo etiam hoc contendere, nunquam eſſe condemnatum quem cõſtaret ab Imperatore noſtro ciuitate donatũ. His igitur & huiuſcemodi cauſis Romani ſenatores diteſcere in immenſum poterant. Auguſti autem tempore mirum in modum auctum eſt faſtigiũ Romanum, non modò publicum, ſed etiam priuatum, licet luxus uitæ diminutus eſſet: exemplum prodente principe. mittebat enim in prouincias conſulares & prætorios & equeſtris ordinis uiros, quoſcunq; honore dignos iudicabat: qui etiam quò plures (ut Tranquilli uerbis loquar) partem adminiſtrandæ Reip. caperẽt, noua officia excogitauit, curam operum publicorum, uiarum & aquarum, aluei Tiberis, frumẽti populo diuidendi, præfecturam Vrbis, Triumuiratum legendi ſenatus, & alterum recognoſcendi turmas equitum quotienſcunq; opus eſſet. Cenſores creari deſitos longo interuallo, creauit: numerum prætorum auxit, exegit etiam ut quotienſcunq; conſulatus ſibi daretur, binos pro ſingulis collegas haberet. Ab ijs igitur quos locupletes nouerat ipſe, exigebat ut urbem monumento aliquo inſigni ornarent. Hunc morem tenuerunt & alij principes, ut uidere eſt apud hiſtoricos, & Plinium in Epiſt. lib. 2. Firminus (inquit) inductus in ſenatum, reſpondit crimini noto. Secutæ ſunt diuerſæ ſententiæ conſulum deſignatorum, Cornutus Tertullus cenſuit ordine mouendũ: Acutius Nerua in ſortitione prouinciæ rationem eius non habendam: quæ ſententia tanquam mitior uicit, cum ſit alioqui durior, triſtiorq;. Quid enim miſerius, q̃ exectum & exemptum honoribus ſenatorijs, laboribus & moleſtia non carere? & reliqua quæ longius proſequitur. Cæterum præterq; quod ſuprà ex Tranquillo diximus Auguſtum inuecta urbi Ægyptia gaza, tantam rei nummariæ copiam effeciſſe, ut multum precij prædijs accreuerit, ex eo conijcere licet homines Romanos inuſitatis opibus affluẽtes fuiſſe, quòd intra XX. annos ſeſtertium quaterdecies millies ex amicorum teſtamentis accepiſſe ſeſe teſtatus eſt. Huic dicto fidem arrogat id quod apud Senecam lib. 2. de beneficijs ſcriptum eſt, his uerbis, Lentulus Augur diuitiarũ maximum exemplum, anteq; illum libertini pauperem facerent, quater millies ſeſtertium ſuum uidit. Hic cum omnia incrementa ſua diuo Auguſto deberet, ad quem attulerat paupertatem ſub onere nobilitatis laborantem, princeps iam ciuitatis & pecunia & gra-

Honorariũ iſodion & iſodos

Auguſti tempora

Auguſtus amicorũ locupletator

Memorabiles Lentuli Auguris opes

tia,ſubinde Auguſto ſolebat queri dicens à ſtudijs ſe abductū. Quater millies ſeſter-
tium dico non minorem eſſe pecuniam centies centenis millib. aureorum coronato
rum,ne fruſtra putemus eum diuitiarum maximum exemplum appellatū à Seneca,
homine ipſo prædiuite,ut à Iuuenale appellatus eſt, & ipſe fatetur apud Tacitum lib.
14.in oratione ad Neronem habita:quem Tigillinus & alij eius inimici uarijs crimi-
nationibus apud Neronem adorti ſunt,tanq; ingentes & priuatum ſupra modū eue-
ctas opes in dies adhuc augeret: hortorū quoq; amœnitate, & uillarum magnificen-
tia quaſi principem ſupergrederetur. Tranquillus Lentuli his uerbis meminit in Ti-
berio:Satis conſtat Cn.Lentulum Augurem,cui maximus cenſus fuit,metu & ango-
re ad faſtidium uitæ ab eo actum, & ut nequo niſi ipſo hærede moreretur. Verūenim
Rara auri mentio apud priſcos
uero hoc animaduerſione dignum,raram auri mentionē apud antiquos reperiri,non
modò pro eo quantæ priſcæ ætatis opes celebrant ab auctoribus,ſed rariorem etiam
quàm pro noſtri temporis opulentia,& contra quàm hodie loquēdi mos inoleuerit.
Quotus enim quiſq; in cōmemorandis opibus hodie præſertim ingentibus argenti
mentionem facit? Nam in uotis temerarijs,quibus ſurdum numen Fortunam identi-
dem fatigamus,primo quoq; uerbo aurum nuncupari ſolet:tametſi apud nos in ratio
nibus publicis ac priuatis,argenteis ſummis omnia tranſiguntur:alioquin & ſponſio
nibus factitandis,& pignoribus deponendis, & circularibus fabulamentis aurū ple-
runq; per ora hominum fertur. At uerò apud antiquos argentum hominum ſermone
Argentū hominū Rom. ſermone auro celebratius fuit
celebratius fuit. Sed præter alia (inquit Plinius) equidem miror populum Ro.uictis
gentibus in tributo ſemper argentum imperaſſe,non aurum:ſicut Carthagini cū An
nibale uictæ argenti pōdo annua in quinquaginta annos. nec poteſt uideri pœnuria
mundi id eueniſſe:nam Midas & Crœſus in infinitum poſſederant. Eodem pertinere
Auri cælaturæ rara mentio
uidetur & illud eiuſdem Plinij dictum eodem libro, Mirum in auro cælando incla-
ruiſſe neminem,argento multos. maximè tamen laudatus eſt Mentor, de quo ſuprà
diximus. Quatuor paria deniq; ab eo omnino facta ſunt, ac iam nullum extare dicit.
proximi Acragas & Boethius & Mys fuere. Magna fama poſt hos celebratus eſt An
tipater,quiq; Satyrum in phiala grauatū ſomno collocauiſſe uerius q; cælaſſe dictus
eſt Stratonicus:Laudatur & Zopyrus,qui Areopagitas & iudicium Oreſtis in duo-
bus ſcyphis pondo. XII. æſtimatis. In uetuſtiſſimo non pondo,ſed HS. id eſt,ſeſtertiū
legitur:quod ego interpretor ſeſtertium duodecies,id eſt,cenſu ſenatorio. Nam pau
lò ſuprà dixerat, Nec copia tantum argenti fuerat uitæ, ſed ualidius pœnæ metu pre-
cium,idq; iampridem,ut ignoſcamus nobis. Delphinos quinis millibus ſeſtertiûm in
libras emptos C.Gracchus habuit. L.uerò Craſſus orator duos ſcyphos Mentoris ar
tificis manu cælatos ſeſtertijs centum:confeſſus eſt tamen nunquam ſe ijs uti propter
uerecundiam auſum:ſicut eundem ſex millibus ſeſtertiûm in ſingulas libras uaſa em
pta habuiſſe. In quibuſdam antiquis utrobiq; pondo pro ſeſtertijs legitur,ſed male.ſe
ſtertijs enim in uetuſtiſſimo legitur,quomodo & in impreſſis libris. Sed de hoc loco
ſuperius ſatis dictum eſt. Sequitur apud Pliniū loco ſuperiore, Fuit dein Pytheas cu-
ius duæ unciæ XX. uęnierunt. Vlyſſes & Diomedes erant in phialæ emblemate Pal
ladiū ſurripientes. Fecit idem & cocos Mageiriſcia appellatos paruulis potorijs,è qui-
bus ne exemplaria quidē licet exprimere.tam opportuna iniuriæ ſubtilitas erat. Ha-
buit & Teucer Cruſtarius famam,ſubitoq; hæc ars ita exoleuit, ut ſola iam uetuſtate
cenſeatur. In uetuſto exemplari non uiginti, ſed decem legitur. utrobiq; tamē deeſſe
ſumma uidetur. Oportet autem opus precioſum fuiſſe in quo tale fuit emblema. Ma-
gireſia etiam corruptum eſt pro magiriſcia,cum magiriſcus diminutiuè cocum ſigni-
ficet apud Græcos. In antiquis etiā libris cruſtarius nō legitur,ſed ſic, Habuit & Teu-
cer famā. Verùm hoc dictum Plinij credibile facit id quod ſuprà de Graccho & Craſ
ſo dictum eſt,qui Cenſuræ tempore pœnæ metu deterreri non potuerunt,quin pre-
cium argenti fabrefacti & cælari euſq; intenderent,ut operis æſtimatio decuplo ma
teriam argenti excederet. Hoc enim illa uerba Plinij ſignificant. Validiusq; fuit pœ-
næ metu precium. Precioſa autem uaſa eſſe omnino oportuit, quæ ea arte fabrefacta
eſſent,quæ iam interijſſet propter ſubtilitatem. De emblematis in Annotationib. in
Emblemata
libros iuris editis dicere memini, cuiuſmodi artis exempla hodie nō uiſuntur. nam &

ante

ante Plinij ætatem ars iamdiu exoleuerat. Officinæ Pariſienſes maximè auro & argento fabrefacto hodie nobiles ſunt, priuatim etiam uno uico aurificibus dicato. Et tamen uaſa hodie pondere & inauratura cenſentur, & interdum pictura. In ijs enim rebus & in fabrica uaſcularij artem conſumunt. Cælatores, ſigillis, & aureolis geſtaminibus, & mundo muliebri occupati ſunt, quibus omnibus rebus ars nequit inclarеſcere. Quare hodie aurificium acceſſionis ferè uicem habet, olim autem precia huiuſmodi rerum ex arte non ex materia ſtatuebantur. Inde illud Plinij dictum libro 34. Quondam æs confuſè auro argentoꝗ miſcebatur, & tamen ars precioſior erat. Nunc incertum eſt, peior hæc ſit, an materia: mirumꝗ, cum ad infinitum operum precia hęc creuerint, auctoritas artis extincta eſt. Quæſtus enim cauſa, ut omnia, exerceri cœpta eſt, quæ gloriæ ſolebat: adeoꝗ exoleuit fundendi æris precioſi ratio, ut iam diu ne fortuna quidem in ære ius artis habeat. Quoniam uerò iam multa de opibus Romanis, de primoribus uiris, & eorum magnificentia, & immani etiam quorundam luxu diximus, & eouſꝗ ſummas conſumptarum opum auximus, ut fidem omnino facturi non uideamur, utemur nunc & alio teſtimonio Plinij, ut ueriſimilia ſaltem dixiſſe uideamur, ijs quidē lectoribus qui res priſcas modulis noſtræ auorumꝗ memoriæ metientes, hactenus fidem hiſtoriæ accōmodare poſſunt, quatenus puſilla animi ſenſa æſtimare eos ſinunt. Is igitur auctor rerum omniū memorabilium, & æſtimator acutus, & admirator diſertus, lib. 36. poſt enumerata opera externa, de rebus tandem Romanis dicere ita orſus eſt: Verùm & ad urbis noſtræ miracula tranſire conuenit, nōgentorumꝗ annorum dociles ſcrutari uiros, & ſic quoꝗ terrarum orbem uictum oſtēdere, quod accidiſſe totiens penè, quot referētur miracula apparebit: uniuerſitate uerò aceruata, & in quendam unum cumulum coniecta, non alia magnitudo exurget, ꝗ ſi mundus alius quidam in uno loco narretur. Nam ut Circum maximum à Cæſare dictatore extructum longitudine ſtadiorū trium, latitudine unius, ſed cum ædificijs iugerûm quaternûm ad ſedem ducentorum. LX. millium, inter magna opera dicamus: nónne inter magnifica, baſilicā Pauli, forumꝗ diui Auguſti, templum Pacis diui Veſpaſiani Imperatoris Auguſti pulcherrima operum quæ unquam. Lego ex uetuſtō exemplari, uires dociles, non uiros. Baſilicæ Pauli meminit Plutarchus his uerbis in Cæſare, ut quidem Latinè leguntur. Cæſar uberrimas Gallorum diuitias per omnes paſſim magiſtratus hauriendas permittens, Curionem Tribunum plebis grandi fœnore obſtrictum liberauit. Paulo quoꝗ conſuli mille & quingenta ſeſtertia præbuit, ex quibus nobiliſſimam ille in foro baſilicam Fuluiæ dicatam extruxit. Quo in loco non ſeſtertia, ſed talenta lego ex Græco exemplari, & ex Appiano lib. 2. bel. Ciuiliū: Paulum autem (inquit) mille & quingentis talentis eo pacto redemit, ut neꝗ pro illo quicquam ageret, neꝗ contra eum quicꝗ moliretur. Curionem autem, ut pro eo in pleriſꝗ ageret, quem plurimo ære alieno ſciebat obrutum, facilè adegit. Paulus baſilicam admodum ſplendidam ſuo nomine ex ea pecunia extruxit. παῦλον μὲν χιλίων καὶ πεντακοσίων ταλάντων ἐπρίατο, μηδὲν αὐτῷ μήτε συμπράττειν, μήτε ἐνοχλεῖν. κουρίωνα δὲ συμπράττειν ἐπὶ πλειόνων εἰδὼς ἐνοχλούμενον ὑπὸ χρεῶν πολλῶν. Plutarchus etiā ipſe in Pompeio talenta non ſeſtertia dixit his uerbis, ut Latinè legimus: Cæſar multos ciues pecunijs ſibi allexit, multos etiam primorum muneribus placauit, inter quos Paulus conſul ob mille & quingenta talenta mutatus eſt, & Curio Trib. pl. ingenti ære alieno liberatus. Diximus alibi hanc ſummam nongenta millia aureorum noſtrorum ualere, ne miremur eam baſilicam à Plinio inter opera magnificentiſſima cenſeri. Idem Plinius, Pyramidas, regum miramur opera, cum ſolum tantum foro extruendo ſeſtertijs mille ducentis Cæſar Dictator emerit, & (ſi quidem impenſæ mouent captos auaritia animos) P. Clodius quem Milo occidit, ſeſtertijs CXLVIII. millibus domo empta habitauerit, quod equidem non ſecus ac regum inſaniam miror. Itaꝗ & ipſum Milonem ſeſtertia ſeptingenta millia æris alieni debuiſſe, inter prodigia humani animi duco. Hæc uerba tot tantiſꝗ mendis ſcatent, uix ut reſtitui poſſe confidam. Primùm ſeſtertijs mille & ducentis pro duodecies ſeſtertio, rarus fuit antiquis ſermo, ut alibi dixi: deinde in antiquis quibuſdam numerus corruptus eſt, ut omnino nihil elici poſſit. In uetuſtiſſimo HS. h. legitur. Poſtremò Tranquillus in Iulio ipſo de hoc ita ſcribit, Nullum lar-

Cælatores

Antiqua artificia

Plinius auctor memorabilium rerum omniū

Circus maximus à Cæſare extructus

Plin. locus

Domus P. Clodij

Aes alienum Milonis

gitionis aut officiorum in quenqusm genus publicè priuatimq́ omiſit, forum de ma
nubijs incohauit, cuius area ſuper ſeſtertium millies conſtitit. De Clodiana autem do
Plinij locus mo ut nunc legitur ridiculum eſt precium, quum Lucij Craſſi domus, cuius Plinius
meminit ut mediocris, tricies pluris uendi potuerit. Milonem autem hominem egre-
giè profuſum ſeptingenta millia æris alieni debuiſſe, non erat admiratione dignum,
quæ ſumma multo minor eſt decies ſeſtertio. Macrobius in 2. Satur. Auguſtus dela-
ta ad ſe magnitudine æris alieni, quam quidam eques Romanus dum uixit, exceden
tem ducenties celauerat, culcitrã emi cubicularem in eius auctione ſibi iuſſit: & præ-
ceptum mirantibus, hanc rationem reddidit, Habẽda eſt ad ſomnum culcitra, in qua
ille cum tantum deberet, dormire potuit. Planum fit igitur locum mendoſum eſſe. In
duobus antiquis libris, quos uidi, talenta DCC. legitur, quod non probo, cum propte
rea quòd Romani talentorum uocabulo non utebantur, tum quia hęc ſumma minor
eſt ducenties ſeſtertio. at Curionem ſexcenties ſeſtertium debuiſſe, auctor eſt Valer.
Curionis æs alienum lib. 9. his uerbis, Conſimilis mutatio in domo Curionum extitit. Siquidem forum no
ſtrum, & patris grauiſſimum ſupercilium, & filij ſexcenties ſeſtertium æris alieni aſpe
xit, contractum famoſa iniuria nobilium iuuenum, de quo nõnihil ſuprà diximus ex
ſecunda Ciceronis Antoniana. Publium autem Clodium perdita ac uecordi luxuria
fuiſſe, ex eodem Valerio nouimus, his uerbis de eo eodem in loco dicente, Publij au
tem Clodij iudicium quanta luxuria & libidine abundauit? in quo ut euidenter ince
ſti crimine nocens reus abſolueretur, noctes matronarum & adoleſcentiũ nobilium
magna ſumma emptæ, merce dis loco iudicibus erogatę ſunt. Cic. ad Attic. lib. 1. de eo
iudicio loquens ita inquit, Caluus per unum ſeruum, & quidem ex gladiatorio ludo,
confecit totum negocium, accerſiuit ad ſe, promiſit, interceſſit, dedit. Iam uerò (ô dij
boni) rem perditam, etiam noctes certarum mulierum, atq́ adoleſcentulorum nobi-
lium introductiones, nonnullis iudicib. pro mercedis cumulo fuerũt. Ita ſumma diſ-
ſenſu bonorum, pleno foro ſeruorum, XXV. iudices ita fortes tum fuerũt, ut ſummo
propoſito periculo uel perire maluerint, q̃ perdere omnia. XXXI. fuerunt, quos fa-
mes magis quàm fama cõmouit. De eo iudicio iterũ loquens eodem lib. Afflicta (in-
quit) Reſp. empto conſtupratoq́ iudicio. Omnino igit̃ oportet magnas has eſſe ſum
mas quas Plinius ob inſignem nequitiam inſanię regum Ægypti comparãdas duxe-
rit, qui pyramidas ipſi mundi miracula conſtruxerunt. Vidi tria exemplaria, ut ſuprà
dixi, manuſcripta, in quibus ita de Clodio legitur, talentis ducentis XLVII. emit lo-
cum quo habitauit. ſenſu etiam immutato, quaſi aream domus tanti emerit. Sæpe ſu-
prà teſtati ſumus exemplaria Pliniana fluxã fidem habere, quod ad numeros quidem
& ſummas pecuniæ pertinet. quid enim ſimile habet talentum cum ſeſtertio? quanq̃
& in omnibus auctorib. id genus errati inualuit, ut multis exemplis docuimus. Rur-
Locus Tranquilli emendatus ſus ut ſeſtertium millies legam apud Tranquillum, adduci nõ poſſum, cum es ſumma
fidem omnino exceſſura ſit, ſi ſuperficiem operis proportione areæ æſtimandam re-
linquamus: potiusq́ ſeſtertia mille, & apud Plinium ſeſtertijs mille & ducẽtis proba-
rim, ſi alterum eligere cogar, etſi omnino minor ſumma eſt, q̃ ut Plinius inter miran-
da poneret. Quare nihil conſtituo, niſi hoc tantum, quòd hic locus corruptus eſt. Re
liqua uerò ex uetuſtiſſimæ lectionis obſeruatione ſic legenda contenderim: Et ſi qui
dem impenſæ mouent captos auaritia animos, P. Clodius quem Milo occidit, ſeſter-
tium centies & quadragies octies domo empta habitauerit: quod equidem non ſe-
Aes alienum Milonis cus ac regum inſania miror. Itaq́ & ipſum Milonem ſeſtertium ſeptingenties ęris alie
ni debuiſſe, inter prodigia animi humani duco. Vidimus ſuprà Curionem grãdi ære
alieno liberatum eſſe à Cæſare, & hac mercede Remp. prodidiſſe. Hoc æs alienũ Va-
lerius ſexcenties ſeſtertium taxauit, ego mille & quingentis millibus aureorum no-
ſtrorum æſtimo, id eſt, quindecies centenis millibus. Milo ultra hanc ſummam ducen
ta & quinquaginta millia aureorũ debuit. Ne miremur Plinium id inter prodigia hu-
manarum mentium poſuiſſe, tanti hominem obſtringere ſe creditoribus in animum
induxiſſe ea lege, ut pecunijs non diſſolutis ſolum uertendum eſſet, aut nexum ineun
dum. Nondum enim ſcripta erat lex ob æs alienum, quæ eſt in codice Iuſtiniani, in ti-
tulo de Actionib. & obligationibus. Domum autem illam Clodius ante paucos men
ſes

ſes quàm à Milone occideret̃,de Marco Scauro emerat in palatio, ut auctor eſt Aſco
nius in Ciceronis Milonianam.Ne autem miremur Milonem tantum æs alienũ con
flaſſe,idem Aſconius refert Milonem eo tempore conſulatus candidatũ cum P. Plau
cio & Q.Metello Scipione fuiſſe,cum ipſi candidati nõ ſolum largitione profuſa cer
tatim populare ſtudium emereri contenderent , ſed etiam armatis factionibus ſuccin
cti palam uiderentur.Menſe autem intercalari interfecto iam Clodio , Milonem ad-
uerſariorum inuidia recreatum, qui curiam incenderant , integrato impetu conſula-
tum ſolito etiam enixius & audacius petere cœpiſſe,ita ut aperiè tributim in ſingulos
millia aſſium dederit ad fauorem conciliandum.Ex quibus uerbis conijcere licet , im
menſam quandam ſummam in eum ambitum effudiſſe, cum præter magiſtratũ ſum-
mum, quem uiuo etiam Clodio petebat,accuſationem etiam inſtantem de cæde Clo
diana ea renunciatione redimere populi fauore conaretur.A qua ſpe cùm decidiſſet,
in exilium abijt.Mille aſſes,decem aureis noſtris ualebant,quam mercedem ſuffragij
uiritim repræſentare Milo non dubitauit. Nunc ſi quis parcus æſtimator in ſingulas *Mille aſſes*
tribus(quæ XXXV.fuerunt)millenos redemptos ſuffragatores colligat, ad trecen- *ualuiſſe aureos decem*
ta quinquaginta millia boc nomine ſumptus euadet . Ob cuius rei infamiã lex ſtatim *Lex de ambitu*
de ambitu à Pompeio noua & ſeuerior lata eſt. De eo Aſconius ita inquit,Milo dam
natus,in exilium Maſſiliam intra pauciſſimos dies profectus eſt . Bona eius propter
alieni æris magnitudinem ſemuncia uęnierunt . Semuncia uænire bona ſic dictũ eſt, *Semuncia nummi*
ut addicere nũmo,de quo ante diximus:quod perinde eſt ac ſi gratuitò addicerentur.
Semuncia enim hoc in loco quartam & uiceſimã partem aſſis nummi ſignificat, quæ *Semũcia uænire bona*
ſtipe noſtrate ſextantem Turonici denarioli ualet. Mirari hic rurſus ſubit animoſum
corruptorem (ut ſuprà diximus)Cæſarem Dictatorem,de cuius ære alieno lib. 2. di- *Cæſar corruptor animoſiſsimus*
ctum eſt,qui Paulum conſulem aureorum nongentorum millium æſtimatione redi-
mere non dubitarit,atq; ea demum lege,ne quid cõmodaret ei,modò ne quid incom
modaret.Curionem Tribunũ etiam quindecies centenûm millium , ſed eo pacto, ut
penè in omnia ſe addiceret,ne ſexcentis millib.aureorũ pluris ſeſe indicaſſe Tribunũ
q; conſulem miremur. Profectò nõ uideo ad hanc ſeu magnificentiã ſeu uecordiam
aliquid addi poſſe. Cæſar enim tum ciuis tantum Romanus erat,necdũ Dictatura aſ-
ſumpta,& ſublato Pompeio animos maiores priuato faſtigio ſuſtulerat.Nã quæ poſt
Dictaturam & triumphos deſtinauerat (ut auctor eſt Tranquillus) ſi mors eum non
occupaſſet,æquare potuiſſent Alexandri Magni incepta.Idem Plinius loco ſupradi-
cto de Romanis domib. loquens, Computet (inquit) in hac æſtimatione qui uolet
marmorũ molem,opera pictorũ,impendia regalia,& cũ pulcherrima laudatiſſimaq;
certantes centũ domos,poſtèaq; eas ab innumerabilib.alijs in hunc diem uictas.Pro
fectò incendia puniunt luxum,nec tamen effici poteſt ut mores aliquid ipſo homine
mortalius eſſe intelligant,uel moralius ut in antiquis. Sed eas omnes duæ domus ui-
cerunt.Bis uidimus urbẽ totam cingi domib.principũ Caij & Neronis,& huius qui- *Domus Caligulæ & Neronis*
dem,ne quid deeſſet,aurea. Et paulo inferius,Nõ patiemur duos Caios,uel duos Ne
rones,ne hac quidẽ gloria famę frui,docebimusq; etiam inſaniã eorũ uictam priuatis
operibus M.Scauri,cuius neſcio an ædilitas maxime proſtrauerit mores ciuiles, ma- *M.Scauri magnificẽtia portentifica*
iusq; ſit Syllę malum tanta priuigni potentia,q; proſcriptio tot milliũ.Hic fecit in ędi
litate ſua opus maximũ omnium quæ unq; fuere humana manu facta, non tempora-
ria mora,uerùm etiam æternitatis deſtinatione.Theatrum hoc fuit,ſcena ei triplex al
titudine,trecentarũ LX.columnarũ, in ea ciuitate quæ ſex Hymetias nõ tulerat ſine
probro ciuis ampliſſimi.Iam pars ſcenæ è marmore fuit,media è uitro,inaudito etiam
poſtea genere luxuriæ , ſummæ tabulis inauratis columnæ , ut diximus , imæ duode-
quadragenûm pedum:ſigna ærea inter columnas,ut indicauimus, fuerunt tria millia
numero:cauea ipſa cepit hominũ LXXX. millia,cum Pompeij amphitheatri , totiẽs
multiplicata urbe,tantoq; maiore populo,ſufficiat largè XL. millia ſedere. Reliquus
apparatus tantus Attalica ueſte,tabulis pictis,cæteraq; cura fuit, ut in Tuſculanã uil-
lam reportatis quæ ſuperfluebant quotidiani uſus delicijs , incẽſa uilla ab iratis ſeruis
concremarentur ad ſeſtertia M. In antiquis nonnullis bina millia ſeſtertia legitur , & *Locus Plinij inſignis*
Hermolaus,concremarentur bina millia ſeſtertia,legit ex antiquis : quod miror,cum

ſeſtertiûm in genitiuo legi debeat, uel dictio ſeſtertia præcedere hæc duo uerba bina millia, ſi in recto legatur. Etſi nõ eſt is ſermo è more antiquo, ut diximus: deinde non bina ſed duo dixiſſet Plinius. In antiquiſſimo eſt, concremaretur ad HS.M. quod ego interpretor ſeſtertium millies, uel bis millies potius: concremaretur enim ſingulari numero legitur. Admiratio autem Plinij in eo conſiſtit incendio, ut ex uerbis ſequentibus apparet: Quando hoc (inquit) certè incendij illius præmium habuit, conuectis ex orbe terratum rebus, ut nemo poſtea par eſſet inſaniæ illi, ſed ne ipſe quidem Scaurus comparari ſibi poſſet. Ex his enim intelligimus, incenſa uilla, colliquefacta ſigna ærea, & arſiſſe tabulas pictas immenſi precij, & Attalicas ueſtes, id eſt tapetas precioſiſſimos, quales aliquando Neroni quadringenties ſeſtertium conſtiterunt ad triclinium ornandum, ut ſuprà docuimus ex eodem Plinio. ſenſus eſt igitur, eo incendio factum ut res eximiæ ex omni parte imperij Romani conuectæ, igne haurirentur, ita ut nemo poſtea imitari exemplum tanti ſpectaculi pöſſet, ac ne ipſe quidem Scaurus iterum edere tale poſſet, ſi maxime cuperet. hoc enim ſignificant uerba illa Plinij. omnino igitur ſeſtertium millies legendum eſt, id eſt uicies & quinquies centena millia aureorum noſtrorum, uel bis millies potius ex pleriſq; libris, id eſt quinquagies cen-
Plin. locus tena. alioquin ridiculus eſſet Plinius, qui Scaurum ſuperaſſe Caium & Neronem ingenia luxu & prodigentia monſtrifica dixit: de quibus poſtea dicemus nonnihil, ſi locus dicendi incurrerit. Verùm ubi legitur, reliquus apparatus tantus Attalica ueſte, tabulis pictis cæteraq; cura fuit, legendum cenſeo, cæteroq; oboragio fuit: admonitus ab antiquis exemplaribus, in quibus tum uorago legitur, tum corago: & à Valerio libro 2. cuius hæc uerba ſunt, Claudius Pulcher ſcenam uarietate colorum adumbrauit, uacuis antè pictura tabulis extentam, quam totam argento C. Antonius, auro Petreius, ebore Quintus Catulus prætexuit, uel prætexit. Verſatilem fecerunt Lucius & Cinna locũ, quem argentatis choragijs Publius Lentulus Spinter adornauit. translatum antea Phœniceis indutum tunicis M. Scaurus exquiſito genere ueſtis cultum induxit. Cæterùm ubi legitur, Iam pars ſcenæ è marmore fuit: lego, ima pars, licet exemplaria refragentur. Ipſe Plinius alibi eodem lib. M. Scauri ædilitate ad ſcenam theatri temporarij, & uix uno menſe futuri in uſu, uiderunt portari ſilentio legum. Et poſt duos uerſus, Verum eſto indulſerint publicis uoluptatibus, etiam ne tacuerunt maximas earum atq; adeo duodequadragenûm pedum Lucullei marmoris in atrio Scauri collocari: nec clam illud occulteq; factum eſt. ſatiſdari ſibi damni infecti egit redemptor cloacarum, cum in Palatiũ extraherentur. Ex his uerbis intelligimus, diſſoluto theatro, quod ad unius circiter menſis tempus factum erat, id eſt quoad ludi finirentur, columnas grandiſſimas in atrium domus Scauri, quæ erat in Palatio, trãslatas. Atria enim periſtylijs conſtant, ut uidere eſt apud Vitruuium lib. 6. ſicut & caua ædium. Addit hæc Plinius, Nec poteſt uideri Scaurus rudi & huius mali improuidæ ciuitati obrepſiſſe quodam uitæ rudimento. Iam enim Lucium Craſſum oratorem illum, qui peregrini marmoris columnas habuit in eodem atrio, hymetias tamen, nec plures ſex aut longiores duodenûm pedum, M. Brutus in iurgijs ob id Palatinã Venerem appellauerat. Idem alibi rurſus de ijs loquens qui marmora in domibus habuerunt, Inter hos (inquit) primum (ut arbitror) marmoreos parietes habuit ſcena Marci Scauri, nõ facilè dixerim, ſectos, an ſolidis glebis politos, ſicut eſt hodie Iouis tonantis ædes in Capitolio. Idem lib. 37. Gẽmas plures (quod peregrino appellant nomi-
Dactylotheca ne dactylothecam) primus omnium habuit Romæ priuignus Syllæ Scaurus: diuq; nulla alia fuit, donec Pompeius Magnus eam quæ Mithridatis regis fuerat, inter dona in Capitolio dicaret, ut M. Varro alijq; eiuſdem ætatis auctores confirmant, multum prælatam Scauri. hoc exemplo Cæſar Dictator ſex dactylothecas in æde Veneris genitricis cõſecrauit. Et rurſus lib. 34. In M. Scauri ædilitate tria millia ſignorum in ſcena tantum fuere temporario theatro. Ex ſupradictis conijcere licet, non mirabilem ſed ſtupendam, non magnificentiam, ſed luxuriam, & portentoſa impendia in apparatu ludorum Scauri fuiſſe, quorum uix iniri ratio poteſt præ magnitudine. Fuit
Metella uxor Syllæ autem Scauro (ut eiuſdem Plinij uerbis loquar) uitricus Sylla, & Metella mater, proſcriptionum ſectrix, & M. Scaurus pater toties princeps ciuitatis, & Marianis

ſoda-

ſodalitijs rapinarum prouincialium ſinus, uel (ut in antiquo legitur) Mariani ſodalitij rapinarumq́; prouincialium ſinus. Metella uxor fuit Syllæ, ut auctor eſt Plutarchus: quam ſectricem proſcriptionũ Plinius uocat, quaſi impetratricem redemptricemq́; proſcriptionũ quæ ſub Sylla factæ ſunt. Cui tamen morbo languenti Sylla repudium miſit, ne felicitas ſua luctu uxoris contaminaretur, cum interim ipſe epulum magnificentiſſimũ populo inſtauraret decima rapinarum & proſcriptionum Herculi pollucenda. Plutarch. in Public. de templo Iouis Capitolini loquens, quod ter incenſum, quartùm à Domitiano extructum eſt, tanti deauratum fuiſſe ſuo tempore prodidit, ut nullius ciuis Romani priuati hominis cenſus æquare eam impenſam potuerit: quippe quod duodecim millib. talentorum deauratum ſit. ſic enim inquit, τούτου τοῦ καθ' ἡμᾶς τὸν μέγιστον ἐν ῥώμῃ τῶν ἰδιωτικῶν πλοῦτον ἐκλογισθέντα, τὸ τῆς χρυσώσεως μὴ πλείονα ἀνάλωμα λέγεται, πλέον ἢ δισχιλίων καὶ μυρίων ταλάντων γενόμενον. quod tamen opus longè minus mirandum eſſe domo principis ipſius ait, quæ undiq́; auro ſplendebat. id quod mirũ eſt Plinium & Tranquillum ſilentio prætermiſiſſe. Quoniam autem hic liber iuſtam iam magnitudinem accepit, & mulra nos trãſmittere neceſſe eſt, hac ueluti coronide ex Strabone ſumpta lib. 5. finem ei imponemus. Is enim auctor de urbe Roma loquens, & de Cæſaris Auguſti prouidentia circa eam conſtituendam: Tanta autem (inquit) aquæ copia per aquæ ductus in urbem inuehitur, ut amnes per mediam urbem & per cuniculos influant: omnesq́; fermè urbis ædes, ciſternas, ſipunculos & ſalientes habeant redundantes: quibus in rebus conficiendis Marcus Agrippa operam bona ex parte nauauit, qui etiam multis alijs operibus urbem Romam adornauit. Ad ſummã, priſci illi Romani urbis decorem neglexerunt, uidelicet in alijs rebus maioribus & neceſſarijs magis occupati: recentiores autem, & maximè qui memoria noſtra fuerunt, ne illis quidem ea in cura ceſſerunt, ſed & urbem monumentis permultis & ſpecioſis impleuerunt. ſiquidem Pompeius, & diuus Cæſar, & Auguſtus, & eius liberi, amici, & uxor ſororq́;, omne ſtudium in urbe extructis operibus ornanda, ſumptumq́; ſupergreſſi ſunt: quorum operum pleraq́; haber campus Martius, ὡς δ' εἰπεῖν, οἱ παλαιοὶ μὲν τοῦ κάλλους τῆς ῥώμης ὠλιγώρουν, πρὸς ἄλλοις μείζοσι καὶ ἀναγκαιοτέροις ὄντες, οἱ δ' ὕστερον καὶ μάλιστα οἱ καθ' ἡμᾶς, οὐδὲ τούτου καθυστέρησαν, ἀλλ' ἀναθημάτων πολλῶν καὶ καλῶν ἐπλήρωσαν τὴν πόλιν. καὶ γὰρ πομπήιος, καὶ ὁ θεὸς καῖσαρ, καὶ ὁ σεβαστός, καὶ οἱ τούτου παῖδες, καὶ οἱ φίλοι, καὶ γυνή, καὶ ἀδελφή, πᾶσαν ὑπερεβάλοντο σπουδὴν καὶ δαπάνην εἰς τὰς κατασκευάς. τούτων δὲ τὰ πλεῖστα ὁ μάρτιος ἔχει κάμπος. De hoc Plin. ita inquit, Agrippa uerò in ædilitate ſua aduecta Virginea aqua, cæteriſq́; corriuatis atq́; emendatis, lacus DCC. fecit, prærerea fontes CV. caſtella centum XXX. complura etiam cultu magnifica & operibus. lis ſigna CCC. ærea aut marmorea impoſuit, & columnas ex marmore quadringẽtas, eaq́; omnia annuo ſpacio. Adiecitq́; ipſe in ædilitatis ſuæ cõmemorationẽ & ludos undeſexaginta dieb. factos, & gratuita præbita balnea CLXX. quæ nunc Romæ ad infinitũ auxere numerũ. Vicit antecedẽtes aquarum ductus nouiſſimũ impẽdiũ operis incohati à Caio Cæſare, & peracti à Claudio: quippe à lapide XL. ad eam excelſitatẽ, ut in omnes urbis mõtes leuarent, influxere Curtius atq́; Cæruleus fontes. Erogata in id opus ſeſtertia quingenta quinquaginta quinq́; millia. quod ſi quis diligẽtius æſtimauerit aquarũ abundantiã in publico, balneis, piſcinis, domibus, euripis, hortis ſuburbanis, uillis, ſpaciaq́; aduenientis, extructos arcus, montes perfoſſos, ualles æquatas, fatebitur nihil magis mirandũ fuiſſe in toto orbe terrarũ. Idẽ paulo ſuperius, Mirabanť cloacas operũ omniũ dictu maximũ, ſuffoſſis mõtib. atq́; ut paulo antè retulimus, urbe pẽſili, ſubterq́; nauigata. Id Marcus Agrippa fecit in ædilitate poſt conſulatũ, per meatus corriuatis ſeptẽ amnibus, curſu præcipiti torrentiũ modo rapere atq́; auferre omnia coactis. Inſuper mole hymbrium concitati uada ac littora quatiũt: aliquando Tiberis retro infuſi recipiunt fluctus, pugnantq́; diuerſi aquarũ impetus intus, & tamẽ obnixa firmitas reſiſtit: trabuntur moles internæ tantæ non ſuccumbentibus cauſis operis. Verùm in loco ſuperiore ubi legitur in impreſſis, Præterea fontes CV. in uetuſto ſapientes legitur: quare ſalientes lego. ſenſus enim id expoſcit. Vbi autem impreſſi habenr, erogata in id opus ſeſtertia quingenta LV. millia: antiqui nonnulli talenta, uetuſtiſſimus HS. LV. D. ordine notarum inuerſo, quare ſeſtertium quingenties quinquagies quinquies lego. *Plin. locus reſtitutus*

GVLIEL-

GVLIELMI BVDAEI PARISIENSIS, CONSILIARII REGII, DE ASSE ET PARTIBUS eius, Liber quartus.

VEntum iamdiu eſſet ad finem huius operis, niſi aliarum aliarumq́ re
rum recordatio ſubiens identidem mihi negocium faceſſeret. Alter
nunc de integro propè inſtaurandus mihi labor, Perſarum opes ex-
pendendæ: qui ſoli, Romanorum fortunā ad terminos uſq; Alexan
dri euadere geſtientem, retro in occiduam mūdi partem inhibuere:
à Romanis etiam ipſi longè ad oriētem ſummoti. Herodotus Hali-
Darius Hiſtaſpis carnaſſeus lib. 3. qui Thalia inſcribitur, Darium Hiſtaſpis filium, qui poſt Magorū cæ
dem hinnitu equi ad regnum Perſicum aſſumptus eſt, in uiginti ſatrapias Perſarū re-
Perſarum regnum gnum diſtribuiſſe dicit, & præfectos unicuiq; dediſſe, & tributa ſtata fixaq́ indidiſſe
ea lege dicta, ut qui argentum tributi nomine penderent, talenti Babylonij pōdere:
Babylonicū talentum qui aurum, Euboici afferrent. Valet autem (inquit) Babylonicum talentum LXX.
minas Euboicas. Quare Darium apud Perſas ob hanc tributi formulam conſtitutam
Capelum uerbo Græco, id eſt inſtitorem uel negociatorem uocitatum ait. eo autem
Cambyſes uerbo hominem ut quæſtuariū notabant. Cambyſen uerò deſpoten, id eſt dominum
dictum. Nec Cyrus enim nec Cambyſes tributa ad certam formulam, & præciſam re
degerant neceſſitatem, ſed dona tantum anniuerſaria à ſatrapijs accipiebant. Has ſa-
Nomi.i. præfecturæ trapias, quas nomos Herodotus appellat uerbo Græco, Plinius præfecturas uertit,
Laurētius portiones ſubabſurdè uocitauit. Herodotus igitur has ſeu prouincias ſeu
præfecturas ab Helleſponto ad Indiam uſq; ſigillatim percenſens, & quicquid una-
quæq; quotannis penſitaret, tandem ſummam colligens, Quòd ſi (inquit) Babyloni-
ca pecunia ad pondus Euboicum redigatur, fient nouem millia quingenta quadra-
ginta argenti talenta, τὸ μὲν δὴ ἀργύριον τὸ βαβυλώνιον, πρὸς τὸ εὐβοϊκὸν συμβαλλόμενον τάλαντον,
εἶναι τεσσαράκοντα καὶ πεντακόσια καὶ ἐννακισχίλια τάλαντα. Aurū uerò ramentitium ſi ter-
decies expendatur ad argentum, in ſumma reperietur ad rationem Euboicā eſſe qua
tuor millia talentorum, ſexcentaq; & octoginta, τὸ δὲ χρυσίον τρεισκαιδεκαστάσιον λογιζόμενον
τὸ ψῆγμα, εὑρίσκεται ἐὸν εὐβοϊκῶν ταλάντων ὀγδώκοντα, καὶ ἑξακοσίων καὶ τετρακισχιλίων. In Lau-
Herodoti locus rentij interpretatione mendoſè hic locus legitur. Ramentum auri, pſegma ab Hero-
Pſegma doto dicitur, quaſi auream ſcobem dixeris. Quibus (inquit) in unum coactis, fit ſum
ma eorum quæ quotannis colligebantur, quaterdecies millena quingena & ſexage-
na talenta Euboica. Suprà autem dixit, τὸ δὲ βαβυλώνιον τάλαντον δύναται εὐβοϊκὰς ἑβδομήκοντα μνέας. Valet autem talentum Babylonium ſeptuaginta Euboicas minas. Ex uer-
bis Herodoti ut ſcire non poſſumus quantum Euboicum talentum fuerit, ita intelli-
gimus minus fuiſſe Babylonio. Nos in ſuperioribus nonnihil de hoc diximus cum
loca Liuij citaremus ex libris ſeptimo & octauo De bello Macedonico. Feſtus Eu-
boicum talentum quatuor millium denariorum fuiſſe dicit Romano nummo æſti-
Plin. locus matum. quod ſi eſt uerum, apud Plinium libro 35. ubi legitur, Talentum autem Atti-
cum (ut ait Varro) ſedecim ſeſtertijs taxatur, legendum eſſet Euboicum. Sedecim
enim ſeſtertia, quadraginta minas ualent, & quatuor millia drachmarum. Sed apud
Plinium legendum potius exiſtimo denariûm ſex millia, quod olim ſic ſcribebatur,
X. V I. M. ex quo ſedecim ſeſtertia facta. Millia enim & ſeſtertia ut idem ſignificant,
Hermolaus Barbarus ſic eadem nota ſcribebantur. Hermolaus Barbarus in gloſſematis in Plinium editis,
dum auctorum magis nomenclaturæ quàm rei explicandæ ſtudet, explanandæ hu-
ius rei difficultatem propè conclamatam reddidit, auctoritatumq́ inter ſe pugnan-
tium congerie ueritatem obruit. Interdum enim ea culpa ſummis in ingenijs depre-
henditur, ut ambitione inſtincti, omnia magis conſectari, quàm ueri ſimillimū quod-
que amplexari cupiant: quaſi diligentiores ſe doctioresq; quàm conſideratiores exi-
ſtimari maluerint. Ego cum rei obſcuræ, & caligine quadam uariantiū auctoritatum

obductæ,lucem aliquam afferre magnopere laboraſſem,nihil appoſitius ad illuſtrandam eam obſcuritatem inueni, quòd quod Pollux in nono De uocabulis rerũ inquit: quod equidẽ miror ab Hermolao non eſſe animaduerſum, aut certè nõ explicatum: ut iudicare poſſis, forulos quidem eum omnes diligenter excuſſiſſe, ſed uolumina (quod aiunt) ad lucernã Ariſtophanis non ſemper recognouiſſe, ac ne Plinium quidem ipſum, in quo tam ſeſe admiratus eſt, quàm Peleus in machæra gloriabatur, ut eſt in prouerbio. Vir alioquin & diſertus & elegans, & memoriæ ſuæ columen: nec modò doctrina multiplici, ſed etiam ſtylo graui, licet exultantiore ac licentiore: certè quidem ſcriptor in quo cãdidum ingeniũ, & bonam mentẽ agnoſcas: id quod opinione noſtra multis doctis uiris defuit. Cui utinam ipſi longior uita contigiſſet, præclaraq; nunc opera morte eius ſuppreſſa non deſiderarentur, quæ exitura annos ab hinc 14. audierã cum domi eius prandere cum homine bene docto & eleganti Accurſio Menerio, qui tunc legatus regius Venetijs agebat. Sed uerba Pollucis hæc ſunt loco ſupradicto, τοῦτο γε μὴν οὐκ ἄκαιρον, ὅτι τὸ μὲν ἀττικὸν τάλαντον ἑξακισχιλίας ἐδύνατο δραχμὰς ἀττικάς, τὸ δὲ βαβυλώνιον ἑπτακισχιλίας, τὸ δὲ αἰγιναῖον μυρίας, τὸ δὲ σύρον πεντακοσίας καὶ χιλίας, ὡς πρὸς τὸν ἀττικῆς δραχμῆς λογισμόν, ὥσπερ οὖν καὶ τὰς μνᾶς τὰς ἀττικάς, τὸ μὲν ἀττικὸν ἑξήκοντα εἶχε, τὸ δὲ βαβυλώνιον ἑβδομήκοντα, τὸ δὲ αἰγιναῖον ἑκατὸν κατ' ἀνάλογον. ἡ μνᾶ δὲ ὡς παρ' ἀθηναίοις ἑκατὸν εἶχεν δραχμὰς ἀττικάς, οὕτω καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις τὰς ἐπιχωρίους, δυναμένας πρὸς λόγον τοῦ καθ' ἕκαστον ταλάντου κατά τι πρόσθεσιν καὶ ἀφαίρεσιν. Hoc autem non abſurdũ erit dicere, quòd talentum Atticum Atticas drachmas ualebat numero ſex millia, Babylonium ſeptẽ millia, Æginæũ decem millia, Syrium mille & quingentas, duntaxat ineunda ratione ſecundum drachmæ Atticæ modum: quippe ea ratione qua Atticum talentũ ſexagenas minas, Babyloniũ ſeptuagenas, Æginenſe centenas proportione capiebat. Porrò mina ipſa ut apud Athenienſes centenas habebat drachmas, ſic apud alios quoq; totidem ſuas cuiuſq; gentis, quæ pro ratione cuiuſq; talenti plus minúſue ualerent augmento uel decremento. Ex his Pollucis uerbis ad formulam unã omnia propemodũ genera talentorum minarumq; redigere poſſumus. Quomodo enim Atticũ talentum ſexagenas minas Atticas capit, & mina Attica centenas ſuas drachmas: ſic Babylonium ſexagenas minas Babylonias, quæ centenas ipſæ drachmas uernaculas capiunt: & Æginenſe talentũ totidem minas Æginenſes: & Ægineticæ rurſus minæ, centenas drachmas Æginetícas. Sic libra noſtra nũmaria duplex eſt: Pariſina, & Turonẽſis. Pariſina quinq; & uiginti ſolidorũ eſt: Turonenſis, uiginti. Quod ideo fit, quia uiginti ſolidi Pariſienſes æquales ſunt æſtimatione quinq; & uiginti Turonenſibus. quare utraq; libra uicenaria eſt, ſed ſolidus tantum refert, ut drachma apud priſcos. Verumenimuero ut Babyloniũ talentum proportionem ephectã, id eſt ſeſquiſextã, uel (ut alij loqui malunt) ſuperſextam ad talentum habet Atticum (ſexta enim parte hoc ab illo ſuperatur) ſic drachma Babylonia Atticam drachmam ſeſquiſexta proportione ſuperat. Et ut Æginenſe talentum proportionem ſuperpartientem ad Atticum talentũ habet, utpote quod ſemel id capiat, & duas inſuper eius partes (ita enim ſeſe habet centenarium talentum ad ſexagenariũ) ſic eandem quoq; proportionem Æginæa drachma ad Atticam drachmã habet. Hoc autem ex alio eiuſdẽ auctoris loco probari poteſt, qui cum quodam in loco ita dicat, ἡ μὲν δραχμὴ εἶχεν ὀβολοὺς ἕξ, id eſt, & drachma quidem obolos ſenos habebat: aliquanto pòſt ita ſubdit, ἀλλὰ μὴν τὴν μὲν αἰγιναίαν δραχμὴν μείζω τῆς ἀττικῆς οὖσαν, δέκα γὰρ ἀττικοὺς ὀβολοὺς ἴσχυεν, ἣν οἱ ἀθηναῖοι παχεῖαν δραχμὴν ἐκάλουν, μίσει τῶν αἰγινητῶν, αἰγιναίαν καλεῖν μὴ θέλοντες. Atqui Æginetícã drachmã maiorem Attica fuiſſe adnotandum eſt: ut quæ denos obolos Atticos capiat, quos Attica tantũ ſenos: quare Athenienſes craſſam eam drachmã uocabant, odio Æginetarum Ægineam uocare grauati. Ex dictis apparet tantam habere proportionem decem obolos ad ſex, quantã centum minæ habent ad ſexaginta: & ea eſt analogia talenti Æginæi ad Atticũ talentum. Hoc Hermolaus cum non ignorauerit, tamẽ nõ explicuit ubi de talento loquitur, citãdis (ut diximus) auctorib. magis quòd rei enarrandæ intentus. Verum Herodotus primæ præfecturæ quadringenta talenta argenti attribuit, ſecundæ quingẽta, tertiæ trecẽta ſexaginta, quartæ quingẽta, quintæ trecẽta quinquaginta, ſextæ ſeptingẽta, ſeptimæ cẽtũ & ſeptuaginta, octauæ trecẽta, nonæ mille, decimæ quadringẽta quinquaginta, unde-

De talento dictum Pollucis memorabile

Talenta omnia ad formulam unam redacta

Atticum talentum

Libra Pariſina, & libra Turonenſis

undecimæ ducenta, duodecimæ trecenta ſexaginta, tertiædecimæ quadringēta, quartædecimæ ſexcenta, decimæquintæ ducenta quinquaginta, decimæſextæ trecenta, decimæſeptimæ quadringenta, duodeuiceſimæ ducenta, undeuiceſimæ trecēta: quorum ſummam non colligit, ſed ſupputata ratione inuenio ſeptem millia ſeptingenta quadraginta talenta in ſumma eſſe. Atqui ſi talentum Babylonium proportionem habet ephectam ad Atticum talentum: ſeptem millia ſeptingenta quadraginta talenta Babylonia, Attica ualent talenta nouem millia & triginta. Si enim hanc ſummam, id eſt nouem millia & triginta partiaris ſeptenario, numerus partiēs erit mille ducenta & nonaginta, quot talentis creſcit ſumma ad Atticum modum relata. At Herodotus Euboica fieri talenta tradit nouem millia quingenta & quadraginta, quæ ſumma maior eſt Atticorum talentorum ſumma quingentis & decem. Ita fit planum, talentum Euboicum minus eſſe talento Attico tribus ferè minis & triente. Hoc aũt promptum eſt ſic colligere: fac ut ſingulis illis talentis ſexagenarijs, id eſt Atticis (quæ nouem millia & triginta eſſe diximus) ternæ minæ cum triente, id eſt tribus & triginta drachmis & tertia parte drachmæ decedant: fient utiq; in ſumma ter nouies millia minarum, id eſt ſeptem & uiginti millia & nonaginta, & pro triente minæ, ter millia minarum & decem præterea. Hunc numerum triginta millium minarum & centum, ſi ſexagenario partiaris, quingenta talenta & unum conſient, hoc eſt quingenties ſemel ſexagenæ minæ, & ſexagies quingenæ ſingulæ, quod perinde ualet, & inſuper quadraginta minæ. Sic fiunt Euboica nouem millia & quingenta talenta & præterea unum & triginta cum quadraginta minis. Rurſus ex talentis illis quingentis & uno ternæ minæ cum triente in ſingula decedant neceſſe eſt, quia Attica id eſt ſexagenaria pro Euboicis fecimus. fiunt deceſſionis mille & ſexcentæ. At uerò ex Herodoti ſumma decem talenta Euboica reſtabant, quæ quingentas & ſeptuaginta circiter minas ualent. Quòd ſi talentum Euboicum minus Attico fuiſſe tribus minis & quadrāte ponamus, trecentæ tantum minæ & quadraginta excurrent, id eſt circiter ſex talenta. Et hac una ratione, quantum quidem obſeruarim, iudicare poſſumus quantum talentum Euboicum fuerit. Omnino autem talentum Euboicum proximè ad Atticum accedit: quod quia quantum eſſet, ſatis ſuperq; deprehenſum, comprehenſum, perceptumq; habemus, & omnino compertum: cætera quanta fuerint, parum huius operis referre puto: etſi id inquiſiuiſſe iuuat propter operis diuerticula, quæ uelut πάρεργα deſtinato argumento appingentur oblectamenti cauſa. Age uideamus quid ultrà dicat Herodotus de tributis Perſicis, Indi (inquit) ut ſunt multitudine multo numeroſiſſima omnium quos nouimus hominum, ita tributum conferebant aliorum comparatione maximum: trecenta ſcilicet & ſexaginta pſegmatis talenta, id eſt aurei ramenti. Ramentum auri arena eſt aurea, ob id alio nomine ab eodem auctore Chryſitis dicta. Chryſammos etiam ad uerbum aurea arena dicitur lib. 11. Codicis Iuſtiniani. Aurum autem ramentitium (inquit ille) inuenitur eſſe talentûm Euboicorum quatuor millium ſexcentorum & octoginta, ſi ita ratio ineatur, ut pſegma terdecies tanto argenti rependatur. hoc enim ſignificat uerbum τρισκαιδεκαστάσιον, quod unius literæ immutatione in libris impreſſis aliud ſignificat. Laurentius eius loci intelligentiam parum aſſecutus uidetur, niſi ſit error impreſſorum: & alioquin numerus in eius interpretatione corruptus eſt: quod & ex Græco contextu & ex calculo deprehenditur, τὸ δὲ χρυσίον (inquit Herodotus) τρισκαιδεκαστάσιον λογιζόμενον τὸ ψῆγμα, εὑρίσκεται ἐὸν εὐβοϊκῶν ταλάντων ὀγδώκοντα καὶ ἑξακοσίων καὶ τετρακισχιλίων. Si enim terdecies trecenta ſexaginta multiplices, quatuor millia ſexcenta & octoginta in ſumma inuenies. Meminiſſe autem oportet id quod Herodotus antè dixerat, edicto Darij cautum eſſe ut aurum Euboico pondere penſitaretur: alioquin non conueniret ſumma, ſi Babylonia talenta pſegmatis intelligerentur, & pſegma tredecies argento repenſile. Congruit autem quod ſequitur, numero à nobis poſito, τούτων ὦν πάντων συντιθεμένων τὸ πλῆθος, εὐβοϊκὰ τάλαντα συνελέγετο ἐς τὸν ἐπέτειον φόρον Δαρείῳ, μύρια καὶ τετρακισχίλια καὶ πεντακόσια καὶ ἑξήκοντα. His igitur omnibus in unum coagmentatis, Euboica talenta numero quatuordecim millia quingenta ſexaginta annuo tributo colligebantur. Quod ſi reges Perſarum quaternadena millia & quingena talenta uel Attica uel Euboica ex Aſia tantum

Talentum Euboicum

Ramentum

Chryſitis

Chryſammos

Herodoti locus

tantum, & paucis locis Libyæ tributorum nomine percepiſſe dicuntur, quæ nos ad
octogiesquinquies centena millia aureorũ noſtrorum ut minimũ æſtimamus, quan-
tum Romani imperij dicemus eſſe redditum? Præſertim cum extra eas præfecturas
Perſis ipſa dominatrix immunis relicta eſſet. ſic enim inquit Herodotus, ἡ περσὶς δὲ χώ-
ρη μούνη μοι οὐκ εἴρηται δασμοφόρος, ἀτελέα γὰρ πέρσαι νέμονται. Perſidis autem regio una à me
inter ſtipẽdiarias dicta non eſt. Perſæ enim immunes agros colunt. Æthiopes autem
& Colchi & alij quidam populi munera in Perſidem quotannis afferebãt: inter quos
inſignis eſt penſitatio Arabum, qui millena quotannis talenta thuris afferebant. Sed
& recentioribus ſeculis aucta erant tributa prorogatione imperij Perſici facta, ut au-
ctor eſt Herodotus. Quare quod apud Plutarchũ in Pompeio Latino facto antehac
legebatur de uectigalibus & tributis imperij Romani poſt triumphum Ponticũ, me-
rito à nobis reprehenſum eſt ut mendoſum lib. ſuperiore. Iam primùm Antiochus ex
fœdere cum L. Scipione icto, omnibus urbibus agriſq; exceſſerat cis Tauurm mon-
tem uſq; ad Tanaim amnem, & à ualle Tauri uſq; ad iuga quà in Lycaoniam uergit, ut *Imperium*
tradidit Liuius lib. 8. De bello Maced. quanq; apud Liuium Tanaim mendoſe legi *po. Rom.*
puto, & pro eo reſtituendum eſſe Halym. Notũ eſt enim ex Herodoto in primo, Ha-
lym fluuium confinium olim fuiſſe Lydorum & Medorum imperij. Meminit etiam
Plinius Halyos fluminis in ſexto, à radicibus Tauri per Cataoniam Cappadociamq;
decurrentis. Ab his autẽ finibus ad Helleſpontũ Aſia eſt propriè dicta, à mari Ægæo *Aſia propriè*
& Pontico ambientibus in peninſulam conformata, intra quam Lydij regni fines cir *dicta*
cumſcribuntur, unde Crœſi circunfluentes diuitiæ in prouerbium ceſſerũt. In ea Aſiæ
parte Herodotus tres præfecturas ponit, millena ducena ſexagena Babylonia talen-
ta annuo tributo penſitantes, quæ ratione Attica millena & quadringena & ſeptua-
gena ualent, ære autem noſtro octingena & octuagena bina aureorũ millia. Roma-
no more ſeſtertium trecenties quinquagies bis paulo plus dicitur. Atqui apud Plu-
tarchum legitur ante triumphum Pompeianũ uniuerſa populi Romani tributa quin
quagies decies cẽtena millia fuiſſe: cum ijs uerò quæ Pompeius populo Ro. in ea ex-
peditiõe quæſiuit, octuagiesquinquies decies cẽtena millia fuiſſe. Prior ſumma quin
genties ſeſtertium dici Latinè potuit, id eſt, mille & ducenta quinquaginta millia au-
reorum. Altera trecenties & quinquagies ſeſtertium priori ſummæ addidit, ut fuerint
uniuerſa populi Ro. uectigalia & tributa cum augmento triumphi Pompeiani, uicies
ſemel centena uicenaquina millia aureorum noſtrorum, cum Pompeius imperio po
puli Ro. adieciſſet Ciliciam, Syriam, Phœniciam, Palæſtinem, Iudæam, Meſopota-
miam, Cappadociam, Armeniam, Colchidem, Iberiam, Albaniam, Scythas, & Ara-
biæ partem. A Cilicia autem Phœnicia & Syria Palæſtinæ uſq; ad fines Syriæ & Ægy
pti octingenta quinquaginta talenta Darium tuliſſe quotannis Herodotus tradit: à
reliqua Syria & Meſopotamia, non minus quingentis, quæ ad Atticam rationem re-
lata, octingenta decem millia aureorum noſtrorum ualent. Ita paucæ prouinciæ ſum
mam illam quæ apud Plutarchum legitur, pendere populo Romano potuerũt, abſq;
Cappadocia, Armenia, Colchide, Iberia, Albania, & Scythis, & Arabia, quas inter
ſtipendiarias non numero. Quapropter Pompeius pro concione gloriatus eſt (ut au
ctor eſt Plin. lib. 7.) Aſiam ſe ultimam prouinciarum accepiſſe, eandemq; mediã pa-
triæ reddidiſſe: de Aſia Cherroneſo, id eſt, peninſula loquens (quam propriè Aſiam *Cherroneſus*
eſſe uocitatam diximus) Lydiorum olim regno, nunc Turcarũ imperio. Hæc ab An-
tiocho, bello Aſiatico ablata fuerat: & ei poſtea Pompeius illas prouincias adiecit.
Nunc ſi iam dictis Peloponneſum, Helladem, inſulas Cycladas, Sporadaſq;, atq; uno
nomine Græciam, Theſſaliam, Epirum, Macedoniam, Illyricum, Italiam omnem, Si-
ciliam, Sardiniam & Corcyram, & ſuperi inferiq; maris inſulas, populos Alpinos &
Narbonẽſem Galliam, cum citeriore ulterioreq; Hiſpania, & Africam adiecerit (hæc
enim omnia iam tum ſub ditione Romana regebantur) quam ſummã tributorũ colli
gere debeamus, æſtimandum lectoribus relinquimus. Meritò ergo illam Plutarchi
ſummam ad drachmas Atticas non ad nummos ſeſtertios referendã cenſuimus: qua
ratione quadruplicata redit ſumma: quanquam eo tempore nec Ægyptus, nec reli-
qua Gallia, nec Britannia, nec Germania Pannoniaq; imperio Romano parerẽt. Di-

ximus ſuprà de ſtatu imperij ſub Auguſto. Appianus autem, quem Latinè tantū uerſum uidere nobis contigerat eo tempore quo hæc primùm edidimus, in Præfatione

Termini imperij Rom. hiſtoriæ, terminos Romani imperij ſub Hadriano principe, quo tempore ipſe hiſtoriā ſcripſit, latè deſcribēs, ponit terminos ab Herculeis columnis ad Æthiopas orientales, quod ad Libyam pertinet: Aſianæ autem ditionis terminos facit Euphratē fluuium, & Caucaſum montē, maioriſq; Armeniæ principium, & Colchos ad Euxinum pontum habitantes. In Europa autem Rhenum & Hiſtrū fines Romani imperij fuiſſe dicit. Omnes autem inſulas quæcunq; intra mare interius ſunt ſitæ, Cycladas, Sporadas, Hyadas, Echinadas, & quæcunq; magnæ dicuntur à Græcis circa Libyam, Ioniam, Ægyptum, Myrtoum uel Siculum, & aliud quocunq; nomine mare dictū, Romano imperio paruiſſe tum affirmat. Romanos autem regibus exactis uſq; ad ſeptin

Appianus æqualis Hadriani principis fuit

Imperiū Ro. ad monarchiā deuenit gentefimum annum ſub ſtatu populari & ciuili, qui politia Græcè dicitur, imperium ſuum propagaſſe, quoad Caius Cæſar qui Dictaturam perpetuam ſuſcepit, Repub. oppreſſa, & in poteſtatem ſuam redacta, reuera principem egit, licet nomen Reip. antiquari noluerit: à quo tempore ad Appiani hiſtoriam ducenti paulo minus anni interceſſerunt, quibus Romanum imperium unius ſemper arbitrio rectum eſt, perinde

Principes Romani regio nomine abſtinuerunt atq; in regno fieri ſolitum eſt: hoc tantum intereſt, quòd regio nomine principes abſtinuerunt. Imperatores ſe dici contenti, quo nomine temporarij duces Romani populi cenſebantur, nempe annua poteſtate creati. Eo autem ſpacio ducentorum annorum rem Romanam mirum in modum creuiſſe dicit, ſuoq; tempore eam hominū expectationem fuiſſe, ut porrò progreſſura uideretur, blandiente magis magiſq; in dies rerum ſucceſſu. καὶ ἔστιν ἥδε ἡ ἀρχὴ μέχρι νῦν ἐφ' ἑνὶ ἄρχοντι, οὓς βασιλέας μὲν οὐ λέγουσιν, ὡς ἐγώ γε νομίζω, τὸν ὅρκον αἰδούμενοι τὸν πάλαι. αὐτοκράτορας δὲ ὀνομάζουσιν, ὃ καὶ τῶν προσκαίρων στρατηγῶν ὄνομα ἦν, εἰσὶ δὲ ἔργα τὰ πάντα βασιλεῖς. καὶ ἔστι καὶ τοῖσδε τοῖς αὐτοκράτορσιν ἐς τὸν πάντα χρόνον ἐγγυτάτω διακοσίων ἐτῶν ἄλλων ἐν οἷς ἥ τε πόλις μάλιστα κατεκοσμήθη, καὶ ἡ πρόσοδος ἐπὶ πλεῖστον ηὐξήθη, καὶ πάντα ἐν εἰρήνῃ μακρᾷ καὶ εὐσταθεῖ προῆλθεν ἐς εὐδαιμονίαν ἀσφαλῆ. Eam tamē Romanis mentem fuiſſe, ut nominis ſui famam propagare inter Barbaros, magis quàm terminos prorogare imperij ſui cuperent, uidiſſeq; ſe nonnullarum gētium legatos ad Imperatorem cum poteſtate miſſos, ut gentem ſuam quiſq; Romano imperio dederent, nec tamen admiſſos, quòd Romanus Imperator ſua intereſſe non arbitraretur feris & inopibus imperare populis. Nam & eorum qui imperio parerent aliquos plus incōmodi quàm commodi afferre: ſed quos derelinquere atq; abijcere pudet, in eos etiam de ſuo erogant. καὶ τῶν ὑπηκόων ἐνίοις προσαναλίσκουσιν, αἰδούμενοι καί περ ἐπιζημίους ὄντας. Plurimi etiam eorum qui dicto Romanis audientes non eſſent, reges tamen & principes à Romanis petere ſolitos & accipere. Magnitudinem uerò Perſarum imperij percenſens, quod ex Aſſyriorum, Medorum, Perſarumq; regnis coaluit, nequaq; cum dimidio imperij Ro. comparari iure poſſe contendit. Nam imperiū Alexandri (quod celerius aleæ iactu uel fulgetrę potius emicantis, in modum inuſitatum, & in gradum nulli alij imitabilem euaſit) in membra diſtractum eſt mortuo ſtatim Alexandro. Suis uerò regibus ſolis, id eſt, Ægypti, ſcribit peditum equitumq; & apparatus terreſtris ac maritimi ingentes copias fuiſſe, & Ægyptiorum talentûm quatuor & ſeptuaginta millia in theſauris condita. Sic enim in exemplari Latino ſcriptum eſt, quod circunfertur: quare uerba ipſius Appiani adſcribenda cenſui, ἐπὶ δὲ ἀλεξάνδρου μεγέθει καὶ πλήθει καὶ εὐτυχίᾳ καὶ ταχυεργίᾳ διαλάμψασα ἡ ἀρχή, καὶ ὀλίγου δεῖν ἐς ἄπειρον καὶ ἀμίμητον ἐλθοῦσα, διὰ τὴν βραχύτητα τοῦ χρόνου προσέοικεν ἀστραπῇ λαμπρᾷ, ἥ γε καὶ διαλυθεῖσα ἐς πολλὰς σατραπείας ἐπὶ πλεῖστον ἐξέλαμπε τὰ μέρη. Deinde enumeratis copijs ad uſum belli terreſtris, quas ducenta millia peditum fuiſſe dicit, & quadraginta equitum, elephantos bellatores trecentos, currus præliares ad duo millia, armorum ad ſupplementum trecenta millia, ad bella autem naualia, nauigia actuaria aliaq; minora duo millia, triremes ab hemiolijs ad quinqueremes mille & quingentas, & alia ad nauigationes amœnas, & uoluptatis gratia comparatas, & ad oſtentationem octingenta, ad extremùm ita ſubdit: χρήματα δὲ ἐν τοῖς θησαυροῖς τέσσαρες καὶ ἑβδομήκοντα μυριάδες ταλάντων αἰγυπτίων. ἐς γὰρ δὴ τοσοῦτο παρασκευῆς τε καὶ στρατιᾶς, ἐκ τῶν βασιλικῶν ἀναγραφῶν φαίνεται προαγαγόντι καὶ καταλιπὼν ὁ δεύτερος αἰγύπτου βασιλεὺς μετ' ἀλέξανδρον, ὃς καὶ πορίσαι δυνατώτατος ἦν βασιλέων καὶ δαπανῆσαι λαμπρότατος, ὃ κατασκευάσαι

σωδάσου μεγαλουργότατος. In numerato uerò in theſauris erant quatuor & ſeptuaginta myriades talentorum Ægyptiorum. tantum enim apparatū, ac tam amplas opes fuiſſe, ex actis & cōmentarijs apparet ſecundi ab Alexandro regis, qui & ad annuos redditus potentiſſimus, & ad ſumptus ſplendidiſſimus, & ad opera facienda magnificentiſſimus omnium regum fuit. Hactenus Appianus. Quatuor & ſeptuaginta myriades Romano ſermone ſeptingenta & quadraginta millia dicuntur. Quod ſi emendatè legitur, talentum Ægyptium minimum fuiſſe intelligere debemus ex ijs quæ infrà commemorabimus. Redditus uerò imperij Ro. nec dicere quiſquam (ut opinor) nec animi certa coniectura aſſequi poteſt, nec aliquis ſcriptorum aliquid de ea re tradidit quod magnopere memorandū ſit. Sed nec ſemper eadem ratio fuit, ſed alia atque alia pro conditione temporum. Si tamen de hac re cōmentari quenquam iuuat primum hoc ſcire oportet, ærarium Romanum ex uectigalibus & tributis conſtitutum fuiſſe, quomodo & hodie noſtrum. Vectigalia trium generum fuerunt, ex agrorum cultu, ex mercium traiectu, & ex paſcuis. Primum decimæ, alterum portoriū, tertium ſcriptura appellabatur: & præter hæc ſalariū. Cicero de imperio Cn. Pompeij, Nam in cæteris rebus cum uenit calamitas, tum detrimentum accipitur: at in uectigalibus non ſolum aduētus mali, ſed etiam metus ipſe affert calamitatem. Nam cum hoſtium copiæ non longè abſunt, etiam ſi irruptio nulla facta ſit, tamen pecora relinquuntur, agricultura deſeritur, mercatorum nauigatio conquieſcit. Ita neque ex portu, neque ex decimis, neque ex ſcriptura, uectigal conſeruari poteſt. Quo tandem animo eſſe exiſtimatis aut eos qui uectigalia uobis penſitant, aut eos qui exercent atque exigunt, cum duo reges cum maximis copijs propè adſint? cum una excurſio equitatus perbreui tempore totius anni uectigal auferre poſſit? cum publicani familias quas in ſalinis habent, quas in agris, quas in portub. atque cuſtodijs magno periculo ſe habere arbitrentur? Salinas Ancus Martius Romanorū rex tertius inſtituit, ut auctores ſunt Liuius & Plinius. Sed ſalarium uectigal Liuius in cenſura cōmentus eſt, ob id Salinator poſtea dictus, ut auctor eſt Liuius lib. undetrigeſimo. Tributa autem pro modo cenſus cuiuſque conferebantur: cuius rei tenuia documenta apud ſcriptores reperiūtur, quantum equidem meminerim. Liuius lib. 9. De bello Maced. de cenſura Catoniana loquens, In cenſibus quoque accipiendis triſtis & aſpera in omnes ordines cenſura fuit. Ornamenta & ueſtem muliebrem, & uehicula quæ pluris quàm quindecim millium æris eſſent, in cenſum referre uiatores iuſſit. Itē mancipia minora annis XX. quæ poſt proximum luſtrum X. millibus æris aut eo pluris uęniſſent, uti ea quoque decies pluris quàm quanti eſſent æſtimarent, & his rebus omnib. terni in millia æris attribuerent. Attribuerent hoc loco ſignificat tributi nomine ſtatuerētur. Ergo Cato deterrere uolēs homines à luxu, pluris decies delicatam ueſtem & uenuſta mancipia, quàm quanti uendi poſſent, æſtimauit, & in æris ſingula millia ternos aſſes tributi conſtituit. Tacitus lib. 14. Eodem anno crebris populi flagitationibus immodeſtiam publicanorum arguentis, dubitauit Nero an cuncta uectigalia omitti iuberet, idque pulcherrimum donum generi mortalium daret: ſed impetum eius multum prius laudata magnitudine animi attinuere Senatores, diſſolutionem imperij dicendo, ſi fructus quibus Reſp. ſuſtineretur, diminuerentur. quippe ſublatis portorijs, ſequēs ut tributorum abolitio expoſtularetur. temperādas plane publicanorū cupidines: ne per tot annos ſine querela tolerata, nouis acerbitatibus ad inuidiam uerterent. Ergo edixit princeps, ut leges cuiuſque publici occultæ ad id tempus, proſcriberentur: omiſſas petitiones non ultra annum reſumerent: Romæ prætor, per prouincias qui pro prætore aut conſule eſſent, iura aduerſus publicanos extra ordinem redderent: militibus immunitas ſeruaretur, niſi in ijs quæ ueno exercerent: aliaque admodum æqua: quæ breui ſeruata, dein fruſtra habitata ſunt: manet tamen abolitio quadrageſimæ quinquageſimæque, & quæ alia exactionibus illicitis nomina publicani inuenerant. Temperata apud transmarinas prouincias frumenti ſubuectio: & ne cenſibus negociatorum naues adſcriberentur, tributum pro illis penderent, conſtitutum. Nonnihil etiam de hoc dicitur in l. Forma, in titulo De cenſibus, in Pandectis. Strabo de Britannia loquens lib. 4. quam uectigalem ſub Auguſto factam fuiſſe dicit, τέλη τε οὕτως ὑπομένουσι βαρέα τῶν τε εἰσαγωγι-

Ærariū Romanū ex tribus generib. redditus conſtitutum

Salinator unde dictus

Tributū Romæ pro modo conſirebātur

Attribui

νων ἐπὶ τὴν κελτικὴν καὶ τῶν ἐξαγομένων. Vectigalia etiam ſic tolerant grauia earum rerum quæ in Galliam importantur, aut quæ inde exportantur. Et rurſus, Ita nullo iam præſidio ad inſulæ cuſtodiam opus eſt. non enim una plus legione opus eſt ad exigenda ab eis tributa. Conſtituta autem erat omnis impenſæ ratio exercitui pro modo tributorum: àlioquin minui neceſſe erat uectigalia, ſi tributa inſuper imperarentur. Quod ſi uis inferretur, periculum eſſet ne ad defectionem ſolicitarentur. Sic enim illa Strabonis uertenda mihi uerba uiſa ſunt, εἰς ἴσον δὲ καθίστασθαι τὸ ἀνάλωμα τῆς στρατείας τοῖς προσφερομένοις χρήμασιν, ἀνάγκη γὰρ μειοῦσθαι τὰ τέλη φόρων ἐπιβαλλομένων. ἅμα δὲ καὶ κινδύνους ἀπαντᾶν τινὰς βίας ἐπαγομένης. Age citanda una auctoritas inſignis ad coniecturam faciendam in uniuerſas opes Romani imperij. ea erit ex eodem auctore lib. 17. quo in loco Strabo oſtendere uolens magnitudinem redditiuum eius prouinciæ, ita inquit, τῆς αἰγύπτου δὲ τὰς προσόδους ἐν λόγῳ κικέρων φράζει, φήσας κατ' ἐνιαυτὸν τῷ τῆς κλεοπάτρας πατρὶ τῷ αὐλητῇ προσφέρεσθαι φόρον ταλάντων μυρίων δισχιλίων πεντακοσίων, ὅπου οὖν ὁ κάκιστα καὶ ῥαθυμότατα τὴν βασιλείαν διοικῶν τοσαῦτα προσωδεύετο, τί χρὴ νομίζειν τὰ νῦν διὰ τοσαύτης ἐπιμελείας οἰκονομούμενα, καὶ τῶν ἰνδικῶν ἐμποριῶν καὶ τῶν τρωγλοδυτικῶν ἐπηυξημένων ἐπὶ τοσοῦτον; Ægypti autem (inquit Strabo) redditus, Cicero quadam in oratione eleganter explicans, Auletæ patri Cleopatræ dicit talenta duodecies millena & quingena quotannis ex Ægypto obueniſſe. Quare ſi is rex, qui & diſſolutiſſimè & nequiſſimè regnum adminiſtrauit, tantum annuæ obuentionis habuit ex Ægypto, quid nunc exiſtimare conuenit, quantúq; æſtimare redditum eiuſdem prouinciæ tanta prouidentia adminiſtratæ, præſertim Indicis negociationibus & Troglodyticis uſq; adeo adauctis? deinde hæc addit, Siquidem ſuperiore tempore ne uiginti quidem nauigia Arabicum ſinum penetrare auſa ſunt, ut proras quidem nauium extra anguſtias illas exereret: at nunc & claſſes ingentes ad Indiam uſq; uela faciunt, & ad extrema Æthiopiæ, ex quibus merces precioſiſſimæ importantur, & inde rurſus in alia loca tranſmittuntur. Ita duplex inde uectigal cogitur, mercibus ſcilicet importandis, & exportandis. Atqui eorum quæ magno uæneunt, magnum quoq; uectigal eſt, ὥστε καὶ τὰ τέλη διπλᾶ συνάγεται, τὰ μὲν εἰσαγωγικά, τὰ δὲ ἐξαγωγικά. τῶν δὲ βαρυτίμων, βαρέα καὶ τὰ τέλη. Adde etiam (inquit) quòd Alexandria ſupradictarum mercium unum eſt receptaculum, ita ut ſola plerunq; eiuſmodi merces uenditet, & exteris ſuppeditet. καὶ γὰρ δὴ καὶ μονοπωλίας ἔχει. μόνη γὰρ ἡ ἀλεξάνδρεια τῶν τοιούτων, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ὑποδοχεῖόν ἐστι, καὶ χορηγεῖ τοῖς ἐκτός. Quæ ſint eiuſmodi merces, ignorare nemo poteſt qui legem ultimam legerit tituli De publicanis in Pandectis: propter quas inſtitutum eſt uectigal Rubri maris, ut apud Plinium legimus. Ptolemæus, pater Cleopatræ fuit ultimæ Ægypti reginæ, qui omnibus flagitijs inquinatus, etiam tibicinum artem exercuit, ob quam cognomentum auletæ, id eſt, tibicinis meruit. Hic ob nequitiam & facinoroſam uitam ab Alexandrinis exactus, à Gabinio duce Romano, qui tum Syriam obtinebat, reductus eſt: quo nomine Gabinio lis decem millibus talentûm æſtimata eſt accuſante Memmio, ut ex Oratione Ciceronis pro Rabyrio Poſthumo in præcedentibus diximus. Pœnæ tamen capitali ereptum eum ſignificat Valerius libro 8. in principio. Cæterùm in qua oratione Cicero hoc dixerit, quòd Ptolemæus duodecies millena & quingena talenta ex Ægypto quotannis percipiebat, neſcio, niſi in hac eadem pro Rabyrio loco aliquo mutilato, uel in ea oratione quæ non extat, quam pro Gabinio habuit, cui olim infenſiſſimus, poſtea reconciliatum ſe dicit, his uerbis, Mihi hæc Cai Memmi cauſa defendendi Gabinij fuit reconciliatio gratiæ. Neq; uerò me pœnitet mortales inimicitias habere. Verùm duodecim millia & quingenta talenta Attica (Attica enim hic intelligo, ut ex ſuperius de hoc à me dictis apparet, non Ægyptia, quæ quadrante Atticis maiora ſunt) ſeptuagies quinquies centena millia aureorum noſtrorum ualent: quibus ſi augmentum addas ex Strabonis ſententia, fortaſſe centies centenis millibus redditiuum annuum Ægypti iure æſtimare poteris. Sed operęprecium facturus mihi uiſus ſum, ſi rationem adminiſtrandæ eius prouinciæ ſub Auguſto & Tiberio proſequerer ex eodem auctore. De Actiaco enim bello loquens ab Auguſto confecto, & Antonio Cleopatra captis, Ægyptum ab eo dicit in prouinciæ formam redactam his uerbis, ἐπαρχία δὲ νῦν ἐστι, φόρους μὲν τελοῦσα ἀξιολόγους, ὑπὸ σωφρόνων δὲ ἀνδρῶν διοικουμένη, τῶν

πεμπο-

Aegypti redditus

Auletes

Quomodo adminiſtrarentur prouinciæ ſub Auguſto.

ὧν πεμπομένων ὑπ᾽ ἐπάρχων ἀεί. ὁ μὲν οὖν πεμφθεὶς, τὴν τοῦ βασιλέως ἔχει τάξιν. ὑπ᾽ αὐτῷ δ᾽ ἐστὶν ὁ δικαιοδότης, ὁ τῶν πολλῶν κρίσεων κύριος. ἄλλος δ᾽ ἐστὶν ὁ προσαγορευόμενος ἴδιος λόγος, ὃς τῶν ἀδεσπότων καὶ τῶν εἰς καίσαρα πίπτειν ὀφειλόντων ἐξεταστής ἐστι. παρέπονται δὲ τούτοις ἀπελεύθεροι καίσαρος καὶ οἰκονόμοι, μείζω καὶ ἐλάττω πεπιστευμένοι πράγματα. Nunc autem prouincia eſt, tributa pendens memorabilia, à uiris eiuſmodi adminiſtrata, qui ſibi temperare nouerunt: quiq; ſemper rectores ad eam cum poteſtate mittuntur. Qui uerò recturus mittitur, is uicē regis obtinet, ſub eoq; eſt is qui Dicæodotes dicitur, id eſt, iura reddens, in cuius poteſtate ferè ſunt iudicia. Eſt & alius magiſtratus qui ideos logos, id eſt priuata ratio dicitur, earum rerum indagator, quæ adeſpotæ Græcè dicũtur, id eſt aſſertorem non habentes, uel nullius dominio mancipatæ, & omnino earum rerum quæ in Cæſarem recidunt. Horũ uelut aſſeclæ ſunt liberti Cæſaris, & diſpenſatores, quibus maiora minoraq; negocia permittuntur. His uerbis procurator priuatæ rationis dicitur, qui ea perſequitur quæ fiſco obueniunt, non quę ærario & populo, uel priuato principis patrimonio. Ex quo patet propriè eſſe hoc uerbum uſurpatum in lege Procurator, in titulo De edendo, in Codice Iuſtiniani, licet aliter Accurſius opinatus ſit. Adeſpota autem appellat quæ etiam Hermæa dici puſſunt, uulgo Albana Spauaq; dicuntur. Deinde idem auctor enumeratis copijs militaribus quæ ad eam prouinciã tuendam ſtatutæ ſunt, τῶν δ᾽ ἐπιχωρίων ἀρχόντων, ὁ μὲν ἐξηγητής ἐστι κατὰ τὴν πόλιν, πορφύραν ἀμπεχόμενος, καὶ ἔχων πατρίους τιμὰς, καὶ ἐπιμέλειαν τῶν τῇ πόλει χρησίμων, καὶ ὁ ὑπομνηματογράφος, καὶ ὁ ἀρχιδικαστής. τίταρτος δὲ ὁ νυκτερινὸς στρατηγός. Inter municipales autem magiſtratus eſt qui exegetes dicitur, quaſi ſacrorum interpres, uel augur in urbe, purpuram geſtans, & alijs honoribus prouincialibus inſignis, earum rerum procurationem habens, quæ ciuitati conducunt. Eſt etiam qui hypomnematographus, id eſt, à commentarijs dicitur, & qui iudicibus præeſt, ob id archidicaſtes appellatus, & quartus prætor nocturnus. Cicero pro imperio Cn. Pompeij de uectigalibus Romanis ita inquit, Nam cæterarum prouinciarum uectigalia Quirites tanta ſunt, ut his ad ipſas prouincias tutandas uix contenti eſſe poſſimus: Aſia uerò tam opima eſt & fertilis, ut & ubertate agrorum, & uarietate fructuum, & magnitudine paſtionis, & multitudine earum rerum quæ exportantur, facilè omnibus terris antecellat. Plinius auctor libro tricelimotertio poſt Perſen regem Macedoniæ deuictum, & gazam eius in ærarium illatã, populum Romanum tributa pendere deſiiſſe. Quæ tamē poſtea reſtituta eſſe ex eo conijcio, quod Cicero in ſecunda Philippica dixit, Vbi eſt ſepties millies ſeſtertium quod in tabulis quæ ſunt ad Opis, petebatur? funeſtæ quidem illius pecuniæ, ſed tamen ſi ijs quorum erat, non redderetur, quæ nos à tributis poſſit uindicare. Vbi patebat legendum puto. Non omittendum & id quod idem Strabo lib. 6. tradidit, Romanos initio plurimam Africæ & Aſiæ partem regibus ſibi ſubditis cõmiſiſſe, quos propter amicitiam & ſocietatem tegnare permiſerunt. Poſtmodum autem uel defectione regum, & uiolatis fœderibus, uel ſtirpium regiarum interitu omnia ferme in prouinciarũ formam redacta eſſe. Sic Attalicum regnum, ſic Syrium, ſic Paphlagonum & Cappadocum & Ægyptiorum & Mithridatis Eupatoris ad Romanos perueniſſe: adeò ut Tiberij tempore cuncta intra Phaſin & Euphratem, præter quoſdã Arabas, Romano tenerē tur imperio, uel à regibus à Romanis impoſitis. Armenij uerò, & Albani Colchis ſuperiores, & Iberi, ſola ducum præſentia in officio continebantur. Sed cum Romanos uiderent uarijs negocijs aut bellis implicitos, ſtatim ad res nouas ſolicitari gentes eſſe ratæ ſolebant, ſicut & eæ gentes quæ trans Iſtrum flumen & Euxinum pontum habitabāt. Ioſephus autem in ſecundo De bello Iudaico, Agrippam ad Hieroſolymitanos orationem luculentam habuiſſe commemorat, & de potentia & opibus Ro. imperij magnificè diſſeruiſſe ad deterrendos Iudæos ne ad rebellionem ſpectarent. In ea autem oratione circa medium ferè ita eum loquentem inducit. Nam tertiam partem orbis terrarum, cuius ne nationes quidem numerare promptum eſt, ab Atlantico mari & columnis Herculis uſq; ad mare Rubrum ſitas, totam armis Romani ſubegerunt. Et præter annuas frumentationes quibus Romanam plebem octonis menſib. alunt, alia quoq; tributa pendunt. Et quidem apud illos una tantum legio comparatur: quãquam quid opus eſt exemplis longè petitis potẽtiam Romanam enarrare, cum eam

Dicæodotes

Idios logos, priuata ratio

Adeſpota & res adeſpotæ

Priuata ratio

Adeſpota

Exegetes

Hypomnematographus

Archidicaſtes

Quomõ modo regna in prouincias redacta ſint

poſſitis de uicina uobis Ægypto optimè æſtimare: Hęc enim cum ad Æthiopas uſq; porrigatur, opulentamq; Arabiam: conterminaq; ſit Indiæ, ac ſeptingenties & quinquagies centena millia incolarum habeat extra Alexandrinum populum, tributa tamen obſequentiſſimè penſitans (quorum magnitudinem æſtimare de cenſu ſingulorum capitum licet) Romano parere imperio non grauatur, tametſi quantum ſtimu-
Alexandria lum defectionis habens Alexandriam urbem, cum multitudine hominum & opibus abundantem, tum amplitudine & ambitu non imparem: ut quæ longitudine ſtadia triginta, latitudine decem habeat, tributorum uerò multo amplius in ſingulos menſes penſitet, quàm uos in annos ſingulos conferatis, & eo amplius Ro. populo quaternûm menſium frumentum ſuppeditet: duæ autem legiones ciuitati inſidentes, pro fundam Ægyptum cum illa Macedonum nobilitate frenant. De magnitudine Alexandriæ Strabo idem cum Ioſepho dixit, latitudinem paulo minorem ponens. Octo autem legionibus eo tempore Germania obtinebatur, ut inibi Ioſephus in perſona Agrippæ diſſerit. Quod eò pertinet, quod ſuperiore libro de legionibus ab Auguſto
Hiſpania opibus abundans delectis, & per orbem collocatis diximus. Opimos autem fuiſſe redditus Hiſpaniæ, ex eo conijcere datur, quod de opulentia eius prouinciæ ſcribitur, præſertim Turde-
Turdetania eadem & Bætica taniæ, quæ & Bætica dicitur. Strabo lib. tertio miranda de fertilitate eius narrās, quodam loco ita inquit, Quum uerò ſupradicta regio tot bona ſuppeditet, maximè tamen admiratione digna eſt ob metallorum copiam, quibus uniuerſa Hiſpaniæ regio ſcatet: non ubiq; ipſa frugibus exuberans, & præſertim ubi metallis copioſa eſt. Rarum eſt regionem inuenire utraq; re uberem: rarius etiam illud, eandem regionem in paruo quodam agro metallis omne genus abundare. At uerò Turdetania & finitima ei regio rationem nullam commendandi ſui eo nomine remittit ſcribere de ea re uolentibus: uſq; adeo numeros omnes laudis in metallis impleuit, nihil ut ei abſit quod quidem memoratu dignum ſit. Neq; enim aurum, neq; argentum, neq; æs, neq; ferrum alibi terrarum aut tantum, aut tam eximium naſci adhuc compertum eſt, quàm in Turdetania naſcitur, ἡ δὲ τουρδητανία καὶ ἡ πλησιοχώρος αὐτῇ, λόγον οὐδένα ἄξιον καταλείπει περὶ τῶνδε τὴν ἀρετὴν τοῖς ἐπαινεῖν βουλομένοις. οὔτε γὰρ χρυσὸς οὐδ᾽ ἄργυρος οὐδὲ χαλκὸς οὐδὲ σίδηρος οὐδαμοῦ τῆς γῆς οὔτε τοσοῦτος οὔθ᾽ οὕτως ἀγαθὸς ἐξήτασται γεννώμενος μέχρι νῦν. Ac ne aurum quidem ſolum effoditur, ſed etiam trahitur. deferunt enim aurum amnes, & torrentes auream arenam: quæ etiam multis in locis aquarum indigentibus reperitur, ſed in his non apparet. In ijs autem locis quæ fluminibus alluuntur, auri pſegma, id eſt, ſcobs aurea reſplendeſcit. Idem, Inter auri ramenta repertas aliquando fuiſſe aiunt ſelibrales glebu-
Pala las, quas palas appellant, quæ perquam modicæ purgationis indigerent, ἐν δὲ τοῖς ψήγμασι τοῦ χρυσοῦ φασὶν εὑρίσκεσθαί ποτε καὶ ἡμιλιτριαίας βώλους, ἃς καλοῦσι πάλας, μικρᾶς καθάρ-
Memorabiles argentifodinæ σεως δεομένας. Idem paulo inferius, Polybius autem argentifodinas cōmemorans quæ ſunt circa Carthaginem nouam, ab urbe XX. ferme ſtadijs diſtantes, quatuor decurias operantium hominum fuiſſe ait, qui tunc in dies ſingulos uicenaquina drachmarum millia populo Romano referrent. Nos uigintiquinq; millia drachmarum aureis noſtris æſtimare inſtituimus duobus millibus & quingentis. Qua ratione ex Carthaginenſibus metallis argenti Romanus populus noningena duodena millia, & quingenos aureos noſtros quotannis percipiebat. Sed huius ſummæ, ut arbitror, partem impendia auferebant, etiā ſi uincti foderent. Verba Strabonis hæc ſunt, ὄντας τέτταρας μυριάδας ἀνθρώπων μένειν τῶν ἐργαζομένων, ἀναφερόντων τότε τῷ δήμῳ τῶν ῥωμαίων καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν δισμυρίας καὶ πεντακισχιλίας δραχμάς. Plinius libro tertio, Bætica à flumine mediam eam ſecante cognominata, cunctas prouinciarum diuiti cultu, & quodam fertili ac peculiari nitore præcedit. Idem alibi, Metallis plumbi, ferri, æris, argenti, auri, tota ferme Hiſpania ſcatet, Bætica etiam minio. Vniuerſæ Hiſpaniæ Veſpaſianus Imperator Auguſtus iactatus procellis reipublicæ, Latij ius tribuit: uel iactatum potius, ut referatur ad Latij ius. Idem libro triceſimo tertio, Aurum arrugia, quæſitum non coquitur, ſed ſtatim ſuum eſt. Inueniuntur ita maſſæ, necnon in puteis denas excedentes li-
Palacæ bras. Palacas Hiſpani, alij palacranas: idem quod minutum eſt, ballucem uocāt. Strabo palas dixit appellari maſſulas auri ſelibrales. Plinius palacas, ſed denarum librarum. Ballucæ XIIII. unciæ pro auri libra inferebantur à metallarijs ſanctione

principum, ut legimus in titulo De metallarijs lib. 11. Codicis. Græcè chryſammos di- *Chryſam mos*
citur. lingua noſtra uernacula paleolas appellat auri ramenta quæ alluuione riuorũ
deferuntur, cuiuſmodi hodie circa Pyrenen inueniuntur. Nos enim inde uidimus nõ
nullas ciceris magnitudine, quibus nulla excoctione opus eſſet. Plereq; tamen minu
tæ ſunt & tenues, unde nomen ſortitæ ſunt. Quapropter apud Plinium libro triceſi- *Plinij locus*
moquarto ita lego ex antiquis exemplaribus, In ærarijs officinis & ſmegma fit. Iam li
quato ære atq; percocto, additis etiamnum carbonibus, paulatimq; accenſis, ac repẽ
te uehementiori flatu expuitur æris palea quædã. Nec me latet Hermolaũ pala lege-
re ex Strabone. Nam Strabo palas appellauit maſſulas auri ſemiſſales. Plin. paleas ap *Palea*
pellat non glebulas, ſed ramentulas palearũ formam habentes: quod nõ magnopere
mirum eſt Hermolaũ in tranſcurſu non animaduertiſſe. Idẽ Plin. lib. 33. de argẽti me
tallis loquẽs, Mirum, inquit, adhuc per Hiſpanias ab Annibale incohatos puteos du
rare, ſua ab inuentoribus nomina habentes, ex quibus Bebelo appellatur hodie qui
CCC pondo Annibali ſumminiſtrauit in dies, ad mille quingẽtos paſſus cauato iam *Putei ab Annibale incohati*
monte, per quod ſpacium Aquitani ſtantes diebus noctibusq; egerunt aquas lucer-
narum menſura. Trecena pondo Romana, tricena millia drachmarum efficiebant,
quæ terna millia coronatorum ualent. Quare hoc dictum Plinij conuenit cum ſupe- *Trecena põdo Romana*
riore Strabonis loco, ut ſuſpicer Plinium de Carthaginenſibus argenti ſodinis locu-
tum, quæ in citeriore Hiſpania erant, finitima Aquitanis. Polybius enim æqualis An
nibalis ætatis fuit, quo auctore Strabo uſus eſt. Rurſus Strabo, φησὶ δὲ ποσειδώνιος μάρ-
κον μάρκελλον πράξασθαι φόρον ἐκ τῆς κελτιβηρίας τάλαντα ἑξακόσια, ἐξ οὗ τεκμαίρεσθαι πάρεστιν ὅτι
καὶ πολλοὶ ἦσαν οἱ κελτίβηρες καὶ χρημάτων εὐποροῦντες. Ait autem Poſidonius Marcum Mar- *Mira auaritia.*
cellum exegiſſe tributum ex Celtiberia ad talenta ſexcenta. Ex quo coniecturam fa-
cere eſt Celtiberorum gentem numeroſiſſimã fuiſſe, & pecunia abundantẽ, tametſi *Memorabilis redditus metallorum*
regionem ieiunam incolerent. Plin. lib. 33. de metallis Hiſpaniæ loquens, Vicena,
inquit, millia pondo auri ad hunc modum annis ſingulis Aſturiam atq; Galleciam et
Luſitaniam præſtare quidam tradiderũt, ita ut plurimum Aſturia gignat: neq; in alia
parte terrarum tot ſeculis hæc fertilitas. Vicena millia pondo Romana, tricena mini
mùm noſtra ualent. Ingentia ſunt hæc teſtimonia de opulentia Hiſpaniæ, quibus ac-
cedit & tertium Trogi Pompeij, ut ex breuiario quarto & quadrageſimo Iuſtini no-
uimus. Strabo autem de tempore ſuo loquens ita inquit in mentione metallorum ar
genti quæ ſunt ad Carthaginem nouam, ἔστι δὲ καὶ νῦν τὰ ἀργυρεῖα, οὐ μέντοι δημόσια, οὐδὲ ἐνταῦ-
θα, οὐδ' ἐν τοῖς ἄλλοις τόποις, τὰ δὲ χρυσεῖα δημοσιεύεται τὰ πλείω. Sunt autem & nunc argenti fo
dinæ, non tamen publicæ, nec illic, nec alibi, ſed priuatorum: auri autem metalla ple-
raq; ſunt publica. Hactenus de Hiſpania: cuius etiam Galliam æmulã aurifera ui fuiſ-
ſe, eodem auctore comprobabimus, quippe libro 3. de Turdetaniæ, id eſt Bæticę me *Metalla auri quondam in Gallia*
tallis loquens, ita ſubdit, ἀξιοῦσι δὲ γαλάται τὰ παρ' ἑαυτοῖς εἶναι κρείττω μέταλλα ἔν τε τῷ κιμμερίῳ ὄ-
ρει, καὶ τὰ ὑπ' αὐτῇ κείμενα τῇ πυρήνῃ. τὸ μέντοι πλέον τ' ἐντεῦθεν εὐδοκιμεῖ. Galli uerò meliora eſſe *Strabonis locus*
ſua cenſent, quæ in Cimerio monte ſita ſunt, & quæ Pyrenæ ipſi ſubiacent. Illinc ta-
men aurum magis probatur quàm Gallicum. Vbi puto non Cimerio ſed Cemmeno
legendum. Cemmeni enim montes (κεμμένον ὄρος apud Strabonem lib. 4.) Aquita- *Cemmeni*
niam à Celtis diſcludunt, quo loco Cæſar Gebennam uel Cebennam potius montẽ
ponit. Huius pars hodie Tarara uocitatur. Rurſus idem Strabo libro 4. de Narbonẽ *Tarara*
ſi littore loquens, & ſinu qui Gallicus illic dicitur, ἔχουσι δὲ τάρβελλοι τὸν κόλπον, παρ' οἷς ἐστι
χρυσεῖα σπουδαιότατα πάντων. ἐν γὰρ βόθροις ὀρυχθεῖσιν ἐπὶ μικρὸν εὑρίσκονται καὶ χειροπληθεῖς χρυ-
σίου πλάκες, ἔσθ' ὅτε μικρᾶς ἀποκαθάρσεως δεόμεναι. τὸ δὲ λοιπὸν, ψῆγμά ἐστι καὶ βῶλοι, καὶ αὐταὶ κατερ-
γασίαν οὐ πολλὴν ἔχουσαι. Tarbelli, inquit, eum ſinum obtinẽt, apud quos auriſodinæ ſunt
omnium præſtantiſſimæ. In ſpecubus enim leniter effoſſis inueniuntur auri cruſtæ
quæ manum implere poſſint, interdum modico purgamento indigentes. reliquum
autem aurum ramenta ſunt & glebulæ, modicam & ipſæ operam poſcentes. Interior
autem regio & montana melius ſolum habet. nam ad Pyrenen conuenarum eſt ciui
tas, qui eò ad incolendum conuenerunt, ubi oppidum Lugdunus. Hallucinatus eò *Lugdunus*
loco interpres, qui locum ita uertit: nam ad Pyrenen conuenarum Synclydo eſt, ubi
oppidum Lugdunum, quaſi συγκλύδων, id eſt Synclydo, nomen eſſet oppidi, cum ge-

Conuenæ niriuus ſit pluralis, conuenarum ſignificans. Synclydes enim collectitij alicuius loci
Synclydes habitatores dicuntur, ut Latinè conuenæ. πρὸς μὲν τῇ πυρήνῃ οἱ τῶν κονουενῶν εἰσὶ συγκλύδων,
ὧν ἡ πόλις λούγδουνον. Plinius de Aquitania loquens, Mox in oppidum, inquit, cõtribu-
ti conuenæ. Lugduni autem oppidi in ea regione non meminit Strabo. Tectoſages
Pyreneis propinqui ſunt montibus, paulum etiam aquilonare latus Cemmenorum
montium attingunt, terram colentes auro multo præditã. ἐφάπτονται γὰρ μικρὰ καὶ τῆς προσ-
αρκτίου πλευρᾶς τῶν κεμμένων. πολύχρυσόν τε νέμονται γῆν. Apud ipſos autẽ theſauros ab Im-
Aurum Toloſſanum peratore Romano Scipione repertos in urbe Toloſſa & ablatos ait: à quibus aurum
Toloſſanum apud ſcriprores decantatiſſimum, in prouerbium ceſſit, ut auctor eſt
Gellius. τὰ μὲν γὰρ εὑρεθέντα ἐν τῇ τολώσσῃ χρήματα μυρίων που καὶ πεντακισχιλίων ταλάντων γενέ-
σθαι φασί τὰ μὲν ἐν σηκοῖς ἀποκείμενα, τὰ δ' ἐν λίμναις ἱεραῖς, οὐδεμίαν κατασκευὴν ἔχοντα, ἀλλ' ἀργὸν χρυ-
σίον καὶ ἄργυρον. Poſidonius (inquit Strabo) ueriſimiliter tradit pecunias Toloſſæ re-
pertas ad quindecim talentûm millia, quarum partem in fanis, partem in lacubus cõ
ſecratis reconditam fuiſſe, argentum aurumq́ infectum atq́ rude. Et rurſus paulo in-
ferius, Vt autem inquit Poſidonius, & alij complures, regio ipſa auro alioquin abun
dans, & homines habens ſuperſtitioni addictos, & ad parſimoniam in uictu aſſue-
tos, multis in locis Celticæ Galliæ theſauros habuit, maximæ uerò lacus eis ſacroſan
ctos à prædonum direptionibus theſauros præſtabant, in quos ideo auri argentiq́
pondera demiſerant. Romani uerò quum ui & armis loca ea obtinuiſſent, auctioni
lacus eos publicè ſubiecerunt: emptorum autem plurimi molas argenteas ductiles
inuenerunt. μάλιστα δ' αὐτοῖς αἱ λίμναι τὴν ἀσυλίαν παρεῖχον, εἰς ἃς καθίεσαν ἀργύρου ἢ καὶ χρυσοῦ βάρη.
οἱ γοῦν ῥωμαῖοι κρατήσαντες τῶν τόπων ἀπέδοντο τὰς λίμνας δημοσίᾳ. καὶ τῶν ὠνησαμένων πολλοὶ μύ-
Luerius λους εὗρον σφυρηλάτους ἀργυροῦς. Idem auctor eſt Luerium Aruernum patrem Biriti (qui Bi
Aruernus titus cum Maximo Æmiliano & Domitio Ænobarbo ducentorum millium homi-
num exercitu conflixit) tantis delicijs diuitijsq́ circunfluxiſſe, ut aliquando oſten-
dendarum opum gratia curru uectus per campum ingrederetur nummos aureos ar
genteosq́ huc atq́ illuc ſpargens: quibus colligendis amici & comites occupati ſe-
querentur. τοῦτον πλούτῳ λέγεται καὶ τρυφῇ διενεγκεῖν, ὥστε ποτὲ ἐπίδειξιν ποιούμενος τοῖς φίλοις
τῆς εὐπορίας, ἐπ' ἀπήνης φέρεσθαι διὰ πεδίου, χρυσοῦ νόμισμα καὶ ἀργύρου δεῦρο κἀκεῖσε διασπείρων, ὥστε συλλέ-
γειν ἐκείνους ἀκολουθοῦντας. Auri Toloſſani meminit Gellius libro tertio, & Cicero De natu
ra deorum libro tertio, ob cuius raptum quæſtionem habitam eſſe dicit. Trogus li-
Cepio bro triceſimoſecundo Cepionem appellat eum imperatorem qui aurum Toloſſa-
num abſtulit, quod ſacrilegium ei & exercitui eius excidij cauſam fuiſſe tradit. Au-
ri autem (inquit) fuere centum & decem millia pondo, argenti quinquies decies
centena millia. Hæc ſumma uix dicere auſim quanti æſtimanda ſit. Auri ſingula
pondo minoris æſtimari centum aureis ſolatis non poſſunt, etiam ut undecima pars
æris in eo mixta fuerit. Qua ratione aurum illud Toloſſanum centies & decies cen-
tenis millibus aureorum ualuit. quod ſi obryzum fuerit, id eſt centenis & duodenis
ſolatis in libras æſtimabile, centies uicies ter centenis & uiginti millib. ualuit. Quod
autem ad argentum pertinet, Trogum exiſtimarim non quinquies decies centena
millia pondo ſcripſiſſe, quæ ſumma quinquagies millies mille aureos ualet, ſed quin
decies centena millia, quæ quindecies millies mille aureis coronatis æſtimantur à
Quinquies nobis, id eſt centies & quinquagies centenis millibus. Quod ſi quis Trogum quin-
decies, et qua- quies decies ſcripſiſſe malit, tamen pro quindecies intelligam, quomodo apud
terdecies Suetonium in Auguſto quaterdecies millies pro bis ſepties, id eſt, quatuordecies.
Cicero etiam ſic uſus eſt. Strabo ex Poſidonio quindecim millibus talentûm argen-
ti æſtimaſſe aurum argentumq́ ſimul uidetur: quæ ſumma minor eſt minima præ-
Felicitas Galliarum dictarum, id eſt nonagies centena millia aureorum. Apud Ioſephum libro ſupradi-
cto Agrippa magnificè de Galliarum ſitu, & felicitate Gallorum domeſtica diſſe-
rit, quos omne genus bonis apud ſe ſcatentibus totum penè orbem irrigare, miri-
fico præconio uociferatur, & nihilo ſecius ſub mille & ducentis militibus Roma-
no imperio parere, quibus plures propemodum ciuitates habeant, non animi mol-
litia, ut qui octoginta annis pro libertate dimicaſſent, ſed animi deſtinatione in
obſequium eius gentis fixa, cuius & uirtutem experti fuiſſent, & fortunam admi-
raren-

rarent. Multa adhuc adnotauimus, quæ fide caritura ſunt, ut opinor, præſertim apud eos (ut dixi) qui omnia & præterita & futura præſentis temporis modulis metiũtur. unum etiam addam ex eodẽ Strabone, qui de Bætica loquens, πολλὴ δὲ καὶ ἐσθὴς, inquit, πρότερον, νῦν δὲ ἔρια μᾶλλον τῶν κοραξῶν, καὶ ὑπερβολή τις ἐστὶ τοῦ κάλλους. ταλαντιαίους γοῦν ὠνοῦνται τοὺς κριοὺς εἰς τὰς ὀχείας. Multa autem ueſtis antea inde ueniebat: nunc autem lanę magis quàm à Coraxis, pulchritudine eximia. ſiquidem propter hoc arietes talentari precio emuntur ad admiſſuram. Coraxi autem populi ſunt Colchorum Stephano de urbibus. Talentum ſexcentis aureis æſtimamus, tanti autem uenditari arietes potuerũt apud eos qui aſinos admiſſarios, uel etiam aſinas ad fœturam, id eſt ad mularum partus, XL. ſeſtertijs emerent, ut ſuprà ex Varrone & Plinio didicimus. Verumenimuero cum tot olim auri metalla fuerint & in Hiſpania, & in Gallia, hodie neutrobi eſſe dictitantur, quæ quidem commemorari digna ſint. Nam & Strabo ſuo iam tempore in Tmolo & circa Pactolum & alijs in locis conſumpta fuiſſe auri metalla auctor eſt lib. 13. Vidimus hoc anno ex Lingonenſi agro effoſſos lapides auro argentoq́ inter ſtinctos, ex quibus aurum argentumq́ elicitur. hos metallarij pro experimento dederant. qualis autem ſubeſſet uena, nondum compertum erat. Is ager in ditione eſt Michaelis Bodeti antiſtitis Lingonenſis, uiri cum ſingulari ac multiplici eruditione prę diti, tum uerò ad priſcam normam continentiæ Pontificiæ exacti, cuius auſpicijs metallarij opifices ſpecimina ſupradicta auri argentiq́ metallorum ediderũt. Poſtremò idem Strabo lib. 14. circa finem, Polybius, inquit, auctor eſt, tempore ſuo circa Aquileiam, & præſertim in Tauriſcis Noricis inuentam eſſe aurifodinam ſic natura cõmodam, ut cùm quis in duos pedes terræ ſuperficiem detraxiſſet, ſtatim aurum foſſitiũ inueniretur. Effoſſionem autem nõ infra quindecimum pedem proceſſiſſe. Fuiſſe autem aurum illud partim purum magnitudine fabę aut lupini octaua tantum parte decocta, partim pluſcula indiguiſſe excoctione, alioquin ualde utile. Verùm cum Itali Barbaris in ea re operam nauare cœpiſſent, continuò intra duos menſes aurum per totam Italiam tertia parte precij uilius eſſe cœpit. Quod cum Tauriſci animaduertiſſent, eiectis adiutoribus operis, ſoli aurum promercale expoſuerunt. Nunc autem, inquit, omnia auri metalla in Romanorum poteſtate ſunt. συνεργαζομένων δὲ τοῖς βαρβάροις τῶν Ἰταλιωτῶν, ἐν διμήνῳ παραχρῆμα τὸ χρυσίον εὐωνότερον γενέσθαι τῷ τρίτῳ μέρει καθ' ὅλην τὴν Ἰταλίαν. αἰσθομένους δὲ τοὺς ταυρίσκους μονοπωλεῖν ἐκβαλόντας τοὺς συνεργαζομένους. νῦν δὲ ἅπαντα τὰ χρυσεῖα ὑπὸ ῥωμαίοις ἐστί. Hoc dictum Strabonis eò pertinet quod ſuprà de auri ad argentum analogia dictum eſt, quę uaria olim fuiſſe deprehenditur. Pollux decuplicem poſuit. Ex Plinio Romæ primùm dimidio etiam maiorem fuiſſe docuimus. Rurſus Tranquillo auctore Cæſar Dictator aurum in libras ternis millibus nummûm uęnũdedit: quæ ratio ſubduplex eſt eius quam Plinius poſuit, quæ eſt eiuſmodi, ut aurum quindecies argento repenſile fuerit, ſi tamen locus emendatè nunc legitur, quod uix mihi perſuadeo, ut alibi dictum eſt. Herodotus non modò aurum, ſed etiam pſcgma aureum tredecies tanto argenti æſtimabile poſuit, cum tamẽ denæquaternæ unciæ pſegmatis uel chryſammi lanctione principali pro ſingulis auri libris cedãt, ut diximus. Qua ratione ſeptima ferè parte pſegma auro obryzo uilius fuiſſe cõuincitur. Sic Herodoti æſtimatio proximè ad Plinianam accedit. Porrò ex Tacito docuimus aureos ſingulos Romanos nummis ualuiſſe centenis, id eſt quinq; & uiginti drachmis. Qua ratione auri drachma duodenis argenteis & hemidrachmio ualuit. didrachmi enim erant aurei, ut alibi dictum eſt. Noſtri autem temporis æſtimatione aurum paulo minus duodecies argento rependitur. Intelligimus igitur ex uerbis Strabonis, interdũ propter auri copiam ex metallis exiſtentem, auri precium diminutũ etiam tertia parte. ſic fit ut Pliniana æſtimatio ad Pollucis æſtimationẽ redeat, hoc eſt quindecuplex ad decuplicem. Noſtri autem pleriq; opinantur iuſtam auri ad argentum proportionem, decuplicem cenſeri, ſed auri penuria eſſe auctam: id quod ex iam dictis non uidetur eſſe uerum. In uniuerſum autem oſtendimus uarias auri indicaturas, quæ auri etiam precia euariare faciũt. nec aliud ſtatui (ut arbitror) ex antiquorum lectione de auri ad argentum proportione poteſt. Ad ea autem quę de Gallia diximus, illud etiã addemus, Lugduni argyrocopium fuiſſe Romani imperij, id quod Strabo libro 4: his

Arietes talẽtares in Bætica

Auri metalla exhauſta hoc tempore

Michael Bodetus

Auri ad argentum analogia

Argyrocopium

Lugdunēſe his uerbis perhibuit, Lugdunum in colle conditum, ubi Arar amnis Rhodano immi
ſcetur, Romano tenetur imperio, ampliori quoq; dignitate uirorum ſecundum Nar-
bonem florens, quibus uſui magno eſt emporium. Ibi quoq; Romani duces aureum
nomiſma argenteumq; ſignant. καὶ τὸ νόμισμα χαράττουσιν ἐνταῦθα τό τε ἀργυροῦν καὶ τὸ χρυσοῦν.
Fuit etiam ſignādæ pecuniæ officina Apollonię in Epiro. Cicero ad Cn. Plan. lib. 13.
Epiſt. Cum ſignaretur argentum Apolloniæ, non poſſum dicere eum præfuiſſe, neq;
poſſum negare eum affuiſſe. Lugduni autem templum cōmuni uniuerſæ Galliæ im-
Ara memorabilis Lugduni penſa extructum eſt, & Cæſari Auguſto cōſecratum ea parte ante urbem ubi amnes
confluunt, inibiq; ara dignitatis eximiæ, gentium ſexaginta titulo inſignis, dicatis ibi
totidem gentium ſimulacris. Non omittendū etiam prouinciales olim ſtipendiarios
Penſitationū tria genera tria genera pēſitationum agnouiſſe, canonem, oblationem, & indictionem: quæ etiā
hodie populares in Gallia agnoſcunt. Hæc tria genera Cicero his uerbis complexus
eſt in tertia in Verrem Actione, auctore Aſconio. Sic enim inquit de Sicilia loquēs,
Quando illa frumentum quod deberet, non ad diem dedit? quādo id quod opus eſſe
putaret, non ultro pollicita eſt? quādo id quod imperaretur, recuſauit? Age iam per-
cenſeamus immenſas pecuniarum ſummas, & impendia inuſitata quibus confirma-
Caius princeps inaudita prodigentia infamis ri poſſit id quod antè diximus de redditibus opimis Romani imperij. Tranquillus in
Caligula: Nepotinis ſumptibus omnium prodigorum ingenia ſuperauit, commen-
tus nouum balnearum uſum, portentoſiſſima genera ciborum atq; cœnarum, ut cali
dis frigidisq; unguentis lauaretur, precioſiſſimas margaritas aceto liquefactas ſorbe-
ret, conuiuis ex auro panes & obſonia apponeret: aut frugi hominem eſſe oportere
dictitans, aut Cæſarem. quin etiā nummos non mediocris ſummæ è faſtigio baſilicæ
Iuliæ per aliquot dies ſparſit in plebē. In extructionibus prætoriorū atq; uillarum o-
mni ratione poſthabita nihil tam efficere cōcupiſcebat, q̄ quod poſſe effici negare-
tur. Et iactæ itaq; moles infeſto ac profundo mari, & exciſę rupes duriſſimæ ſilicis, et
campi montibus aggere æquati, & complanata foſſuris mōtium iuga, incredibili qui
Memorabilis opū immēſarum profligator dem celeritate, quum moræ culpa capite lueretur. Ac ne ſingula enumerem, immen
ſas opes, totumq; illud Tiberij Cæſaris uicies ac ſepties millies ſeſtertium nō toto uer
tente anno abſumpſit. Idem alibi, Nouiſſimè contrectandæ pecuniæ cupidine incē-
ſus, ſæpe ſuper immenſos aureorum aceruos patentiſſimo diffuſos loco, & nudis pe
Vicies & ſepties millies ſeſtertium dibus ſpaciatus, & toto corpore aliquādiu uolutatus eſt. Viciesſepties millies ſeſter-
tiū, nomiſmate noſtro ſexagiesſepties millies mille aureos & quingēta præterea mil
Priſcus mos numerandi lia ualuit: uel (ut priſco more loquamur) ſexcentiesſeptuagies quinquies cētena mil-
lia aureorū. Græci ſex millia ſeptingētas & quinquaginta myriadas aureorū dicerēt.
Priſcū aūt eū morē numerandi fuiſſe ex Plinio apparet lib. 12. ubi de Arabia felici lo
quēs, Minima, inquit, cōputatione millies centena millia ſeſtertiûm annis omnib. In
dia & Seres, Peninſulaq; illa imperio noſtro adimunt. non dicit centies millies, mille
ſeſtertiū, ut nūc uulgo loquimur, ſed millies cētena, quod idē eſt. Sic alibi in ſecūdo.
Pars noſtra terrarū de qua memoro, ambiente (ut dictū eſt) oceano uelut innatās, lō
giſſime ab ortu & ab occaſu patet, hoc eſt ab India ad Herculis colūnas Gadibus ſa-
cratas octuagiesquinquies cētena ſeptuagintaocto millia paſſuū, ſicut Artemidoro
placet auctori. Hoc apud Martianum Capellā totidē uerbis legitur, Lōgitudo ab or
ru ad occaſum, hoc eſt ab ipſius Indiæ extremitate, uſq; ad Herculi columnas ſacra-
tas, octuagiesquinquies cētena ſeptuagintaocto millia ſunt, ſicut etiā Artemidorus
auctor aſſeruit. Rurſus idē Plin. lib. eodē, Vniuerſum aūt hunc circuitū Eratoſthenes
in omnium quidem literarum ſubtilitate, & in hac utiq; præter cæteros ſolers, quem
à cunctis probari uideo, ducentorum quinquaginta duorum millium prodidit, quæ
menſura Romana cōputatione efficit trecenties quindecies centena millia paſſuū.
Iocundus architectus Hæc uerba cum ſic legerentur apud Vitruuiū lib. 1. nuper Iocundus architectus uir
religioni initiatus, omnis antiquitatis peritiſſimus, tamen more hodierno referenda
Locus Vitruuij reſtitutus cenſuit, in ijs exemplaribus Vitruuij, quæ egregiè alioquin & ſolerter emendata im-
primenda curauit. Sic enim in his legitur, Quæ ducenta quinquagintaduo millia ſta
diorum fiunt paſſus ſemel & tricies millies mille & quingēties mille. Huius aūt octa
ua pars, quam uentus tenere uidetur, eſt ter millies mille & noningenties triciesſe-

ptics

pties mille,& paſſus quingenti.qui modus loquendi antiquitatem non reſipit: qua-
re ſic locum potius lego(ex librorũ prius impreſſorum obſeruatione,licet corruptus
ille locus atq; etiam mutilatus in eis ſit)quæ fiunt paſſus trecẽties & quindecies cen-
tena millia.Huius autem octaua pars quam uentus tenere uidetur, eſt tricies nouies
centena trigintaſeptẽ millia,& quingenti paſſus. Hac lectione & uetuſta formula re
ſtituitur,& numerus ad paſſum cõuenit. Apocalypſeos cap.9.Et ſoluti ſunt quatuor *Apocalyp. locus*
angeli qui parati erant in horam & diem & menſem & annum, ut occiderẽt tertiam
partem hominũ:& numerus equeſtris exercitus uicies millies dena millia. δύο μυριά-
δες μυριάδων, ſic Latine & priſco more uerti debuit, Bis millies centena millia. Hæc *Millies centena millia*
enim uerba,millies centena millia,myriadum myriada ſignificant: ultra quem nume *Numerandi ratio apud Latinos Græcosq;*
rum Græci uocabulum non habent. Noſtrates id centum milliones appellant, cum
millionẽ dicamus millenariũ numerum in ſeſe multiplicatũ: Ergo bis millies cẽtena
millia,duas myriadas myriadũ ſignificãt:et ter millies,tres myriadas,& deinceps uſq;
ad decies millies centena millia,hoc eſt denas myriadum myriadas,quod uno uerbo
noſtrates abaci ſtudioſi Milliartum appellãt,quaſi millionum millionẽ.Romani igi-
tur per centenarios millenariorum numerant, non per millenarios millenariorũ, ut
Græci per chiliadas chiliadum aut myriadũ,quia apud priſcos Romanos nullus erat
numerus maior centies millenario. Verùm apud Plin.libro eodem, ubi legitur in co
dicibus poſt Hermolai emendationes impreſſis, triciesquater quinquaginta millia,
& quinquagies bis quindecim millia paſſuum, centena uerbum ſubaudiendum eſt,
ut rectè admonuit Hermolaus:quomodo & paulo pòſt,Quæ mẽſura uniuerſa ab eo *Centena uerbum in numeris antiquis ſepe ſupplẽdum*
mari efficit octuagies quinquies ſeptuaginta octo millia.Superius enim centena ad
ditum eſt à Plinio,quod hic nõ legitur,ſed ſubintelligendum relinquitur.Hoc aũt li-
quere poteſt ex Martiano,apud quẽ omnia iiſdẽ uerbis ut apud Plin.leguntur.Nam
cum apud Plinium ita legatur in manuſcriptis & in impreſſis ante Hermolaũ, à Gã-
ge amne, oſtioq; eius quo ſe in eorum oceanum effundit per Indiam Partheniẽq; ad
Myriandrum urbem Syriæ in Iſſico ſinu poſitam LII.M.XV.paſſuum decem & no
uem:apud Martianum eadem uerba leguntur,niſi quòd numerus ita effertur, quin-
quagies bis quindecim millia.Ex quo auctore Hermolaus Plinium eo capite emen-
dauit.Quapropter cõiectura ex hoc loco fieri poteſt ad ea quæ nos ipſi in Plinio mu
tauimus,ut millies ſeſtertium,& quingenties,& huiuſmodi alia aduerbialiter prola-
ta, quæ confuſa ſunt in exemplaribus propter notarum compendia. Simile eſt illud
quod ſtatim ſequitur apud Plinium, Latitudo autẽ terræ à meridiano ſitu ad ſepten-
trionem dimidio ferè minor colligitur LIIII.mil.LXII.Sic enim in manuſcriptis &
olim impreſſis legitur, cum Martianus dicat quinquagiesquater centena ſexaginta
duo millia,quem à Plinio hæc & alia ſuperiora tranſcripſiſſe non dubito. Cẽtena au
tem uerbum in his numeris ſubintelligendum relinqui,planum fit ex eodem Martia
no,qui de Europæ longitudine loquens,ita inquit,Europæ ſolius menſura octogies
bis XCIIII.Plinius lib.4.Longitudinem Europæ Artemidorus atq; Iſidorus à Ta-
nai ad Gades LXXXII.XIIII.prodiderunt.Sic enim in antiquis legitur,licet in im
preſſis LXXXIIII.millia legatur.Apud Martianũ octogies bis centena nonaginta
quatuor millia intelligo.Apud Plinium ſic,Octogies bis centena XIIII.mil.paſſuũ.
& ſic plerunq; & Plinius & Martianus locuti ſunt,& ante eos Cicero. quod eò ualet
quod ſuprà diximus de compendio loquendi per aduerbia antiquis uſitato,ut cẽties
ſeſtertium pro centies centena millia ſeſtertiûm omnino intelligi debeat: ut fortaſſe
illi numeri lib. 33. Plinij de ærario Romano rectè reſtituti uideantur à nobis ſuprà li
bro 2.Macrobius in primo De ſomnio Scipionis numerandi compendiũ refugiẽs,
ita inquit,Duplicatis igitur illis quadragies octies centenis millibus,erit integra dia-
metros cœleſtis circuli nonagies ſexies centena millia ſtadiorum,& inuenta diame-
tros facilè menſuram nobis ipſius quoq; ambitus prodit. Hanc enim ſummã quæ dia
metrum fecit,debes ter multiplicare adiecta parte ſeptima: & ita inuenies totius cir-
culi per quem ſol currit, ambitum,ſtadiorum habere trecenties centena millia, & in-
ſuper centum ſeptuaginta millia.Sed ut ad rem redeã,ſupradictas opes Tiberius Au
guſtus princeps non modò deparcus & ſordidus,ſed etiam rapax,annis tribus & ui-
ginti

ginti confiſcauit. Caius autem ſucceſſor intra annum primum imperij exhauſit cum annuis uectigalibus & tributis imperij. Quapropter idem auctor de Nerone ita inquit, Diuitiarum & pecuniæ fructum non alium putabat, quàm profuſionem: ſordidos ac deparcos eſſe, quibus ratio impenſarum conſtaret: prælautos uereque magnificos, qui abuterentur ac perderent. Laudabat mirabaturque auunculum Caiũ nullo magis nomine, quàm quòd ingẽtes à Tiberio relictas opes in breui ſpacio prodegiſſet. Quare nec largiendi nec abſumendi modum tenuit. In Tyridatẽ (quod uix credibile uideatur) octingenta nummûm millia diurna erogauit, abeuntique ſuper ſeſtertium millies contulit. nullam ueſtem bis induit. Quadringenis in punctum ſeſtertijs aleã luſit. nunquam carrucis minus mille feciſſe iter traditur, ſoleis mularum argẽteis. Hactenus Tranquillus. Tiridates rex erat Armeniæ, Vologeſis Parthorum regis frater, in qua regione quum Corbulo præfectus res proſperè Neronis auſpicijs geſſiſſet, Tiridates rebus aduerſis perterritus, ad colloquium cum Corbulone uenit. In quo colloquio Tiridates (ut inquit Tacitus lib. 15.) de nobilitate generis multum præfatus, cætera temperanter adiungit. Iturum quippe Romam, laturumque nouũ Cæſari decus non aduerſis Parthorum rebus ſupplicem Arſacidem. Tum placuit Tiridatem ponere apud effigiem Cæſaris inſigne regium, nec niſi manu Neronis reſumere, & colloquium oſculo finitũ. Dein paucis interiectis diebus magna utrinque ſpecie inde eques compoſitus per turmas, & inſignibus patrijs, hinc agmina legionum ſtetere fulgentibus aquilis. in medio tribunal ſedem curulem, & ſedis effigiem Neronis ſuſtinebat. Ad quam progreſſus Tiridates, cæſis ex more uictimis, ſublatum capiti diadema, imagini ſubiecit. Poſtero die ſpacium orauit quo tãtum itineris aditurus, fratres antè matremque uiſeret. obſidem interea filiam tradit, literasque ſupplices ad Neronẽ. Hæc cauſa fuit cur Tiridates Romam ueniret: cuius aduentum ut honorificentiſſimũ ſibi Nero omnibus uotis concupierat. In huius aduentum Nero Pompeij theatrum operuit auro: de quo Plin. lib. 33. Nero Pompeij theatrum operuit auro in unum diem quod Tiridati regi Armeniæ oſtenderet. Idem lib. 30. de magia loquens, quam ob id inanem artem eſſe contendit, quod eam Nero ſcire maximè concupiuit, nec potuit, cũ nec ingenium nec facultates deeſſent: Magus, inquit, ad eum Tiridates uenerat, Armeniacum de ſe triumphum afferens, & ideo prouincijs grauis nauigare noluerat, quoniam expuere in maria, alijſque mortalium neceſſitatibus uiolare naturã eam fas non putant. Magos ſecum adduxerat. Magicis etiam cœnis eum initiauerat: non tamen cum regnum ei daret, hanc ab eo accipere artem ualuit. Tranquillus alibi de eodem ita inquit, Non immeritò inter ſpectacula ab eo edita & Tiridatis in Vrbem introitum retulerim: quem Armeniæ regem magnis pollicitationibus ſollicitatũ, cũ deſtinato per edictum die oſtenſurus populo propter nubilum diſtuliſſet, produxit quo opportuniſſimè potuit, diſpoſitis circa fori templa armatis cohortibus, curuli reſidens apud roſtra triumphãtis habitu, inter ſigna militaria atque uexilla: & primo per deuexum pulpitum ſubeuntem admiſit ad genua, alleuatũque dextra exoſculatus eſt: dein precãti, tiara deducta, diadema impoſuit, uerba ſupplicis interpretata prætorio uiro multitudini pronunciante. Perductum inde in theatrum, ac rurſus ſupplicãtem, iuxta ſe latere dextro collocauit. Ergo Tiridati Nero octingenta ſeſtertia diurna erogauit, quæ perinde æſtimo ac ſi uicena millia aureorum noſtrorum diceres. Diurna autem neſcio an quandiu Romæ fuit intelligam, an ex quo intra fines Romani imperij eſſe cœpit. Diſcedenti autem amplius uiciesquinquies centenis millibus dono dedit. Quadringenis in pũctum ſeſtertijs aleam luſit, id eſt denis aureorum noſtrorum millibus in ſingula puncta, non in ſingulos caſus aleæ. Huiuſmodi ludus ab eodem Tranquillo in Auguſto deſcribitur, Inter cœnam luſimus geronticôs & heri & hodie. Talis enim iactatis, ut quiſque Canem aut Senionem miſerat, in ſingulos talos ſingulos denarios in medium cõferebat, quos tollebat uniuerſos qui Venerem iecerat. Hac ratione fit ut immenſus ille ludus Neronianus fuerit. De domo autem aurea ſi quis locum apud Tranquillum legerit, quicquid noſtro æuo exædificatum eſt, deſpicabile exiſtimabit, adeo ut Gallonienſe prætorium Cardinalis Ambaſiani, quod iam in prouerbium uenit ob ſumptum ſuperuacaneum, gurguſtium præ illa domo Neronis

Nero æmulus Caij auunculi ſui — *Tiridates* — *Tiridatis ad uctus Romã* — *Nero magiæ ſtudioſus* — *Quadringenis in punctũ ſeſtertijs aleam luſit* — *Domus aurea Neronis*

nis uideri poſſit: quam tamen ipſam Plinius à Marci Scauri theatro operis magnificentia uictam fuiſſe contendit: ne miremur millies ſeſtertiũ abſumptũ in Marci Scauri uillæ incendio, uel bis millies fortaſſe, quod antea explicuimus. Quanti aũt domus aurea conſtiterit, ex eo cõijciendum relinquitur, quod idẽ Tranquillus de Othone ſcripſit, Diplomatibus primisq; epiſtolis ſuis Neronis cognomẽ adiecit. Certè et imagines ſtatuasq; eius reponi paſſus eſt: nec quicquam prius pro poteſtate ſubſcripſit, quam quingenties ſeſtertiũ ad peragendã auream domũ. Si igitur Otho quingẽties ſeſtertiũ, id eſt duodecies centena & quinquaginta millia aureorũ noſtrorũ attribuit ad peragendam domũ auream, quanti opus ipſum antea factum æſtimamus? Nã nihil defuiſſe operi ex eo apparet, quod idem in Nerone inquit, Eiuſmodi domũ cum abſolutam dedicaret, hactenus comprobauit, ut dicerẽt quaſi hominẽ tãdem habitare cœpiſſe. Quingenties igitur ſeſtertium ſubſcripſiſſe Othonẽ intelligimus ad appẽdicem quandam domus faciendam, uel operis expolitionẽ. Plinius lib. 33. Nero Põpeij theatrum operuit auro in unum diem quo Tiridati regi Armeniæ oſtenderet, & quota pars ea apparatus fuit aureæ domus ambientis urbem? Tacit. lib. 17. de Galba loquens, Bis & uicies millies ſeſtertium donationibus Nero effuderat, appellari ſingulos iuſſit, decuma parte liberalitatis apud quenq; eorum relicta. At illis uix decumæ ſuper portiones erant. Exactioni triginta equites Ro. præpoſiti. Igitur ſi Nero quatuordecim annis quibus in imperio fuit, bis & uicies millies ſeſtertium donationibus effudit, id eſt quingẽties & quinquagies cẽtena millia aureorũ noſtrorũ, & aureã domũ extruxit, cũ interim in omni parte uitæ prodigos omneis ſuperaſſet: quid exiſtimabimus de opulentia imperij? De eo Plin. lib. 12. ita inquit, Periti rerum aſtruxerunt non ferre thuris tantum annuo fœtu Arabiam, quantum Nero princeps nouiſſimo pompæ ſuæ die concremauit. ubi Poppeæ legendũ puto: de cuius morte Tacitus lib. 16. Poſt finem ludicri Poppea mortem obijt fortuita mariti iracundia, à quo grauida ictu calcis afflicta eſt. Corpus non igni abolitum, ut Romanus mos, ſed regum externorum conſuetudine differtum odoribus conditur, tumuloq; Iuliorum infertur ductæ tamen publicæ exequiæ. De hac Poppea Plinius lib. 33. ita inquit, Vaſa coquinaria ex argento Caluus orator fieri queritur, at nos carrucas ex argento cælare inuenimus. Noſtra quoq; ætate Poppea coniunx Neronis principis delicatioribus iumentis ſuis ſoleas ex auro quoq; induere ſolebat. Idẽ lib. 11. Poppea certè Domitij Neronis coniunx aſinas quingentas fœtas per omnia ſecum trahens, balnearũ etiam ſolio totum corpus illo lacte macerabat, extendi quoq; cutem credens. Euſebius in chronicis & Oroſius ſeptimo hiſt. auctores ſunt Neronem ſenatum Romanum coegiſſe ad conferendum ſibi annuum centies ſeſtertium ad tolerandas expenſas imperatorias, hoc eſt ære noſtro ducena quinquagena millia aureorum, id quod poſt mortẽ Senecæ factũ fuit, cum iam deterior fieri non poſſet Nero, & ad ſummum nequitiæ & improbitatis perueniſſet. Poſt Neronem Vitellius princeps ſucceſſit: de quo ita ſcribit Tranquillus: Sed uel præcipuè luxuriæ ſæuitiæq; deditus, epulas trifariam ſemper, interdum quadrifariam diſpertiebat, in ientacula, & prandia, & cœnas, comeſſationesq;, facilè omnibus ſufficiens uomitandi conſuetudine. Indicebat autẽ aliud alij eadem die: nec cuiquam minus ſinguli apparatus quadringenis millibus cõſtiterunt. Famoſiſſima ſuper cæteras fuit cœna ei data aduentitia à fratre, in qua duo millia lectiſſimorum piſcium, ſeptem auium appoſita traduntur. Hanc quoq; exuperauit ipſe dedicatione patinæ, quã ob immenſam magnitudinẽ clypeum Mineruæ, id eſt ægida poliuchi dictitabat. In hac ſcarorum iocinora, phaſianorum & pauonũ cerebella, linguas phœnicopterûm, murænarum lactes à Carpathia uſq;, fretoq; Hiſpaniæ petitarum commiſcuit. Hactenus Trãquillus. Equidẽ nihil maius dici aut excogitari in luxuria poſſe uideo, niſi margaritarum liquefactarũ hauſtus. Iam primum pauones uidimus Varronis tẽpore quinquagenis denarijs uenales, id eſt quinis aureis noſtris, quorum cerebellis patina illa conſtabat, ut iocinoribus ſcarorũ, de quibus Plin. lib. 9. ita inquit: Nunc ſcaro datur principatus, qui ſolus piſcium dicitur ruminare, herbisq; ueſci, non alijs piſcibus, mari Carpathio maximè frequens. proxima eſt his menſa generis duntaxat muſtellarũ. & paulo pòſt, Ex reliqua nobilitate et gra-

Quanti conſtiterit

Bis & uicies ſeſtertiũ Neronis prodiga liberalitate effuſum

Poppeæ cædes

Popp. luxus

Collatio ſenatus exacta à Nerone

Vitellius

Cœna Vitelliana

Scarus piſcis

tia maxima eſt & copia mullis, ſicut magnitudo modi ca. Ex his uerbis apparet ſca-
rum primæ auctoritatis fuiſſe apud ganeoſos homines: qui quanti uendi potuerit, cō
ijcere licet ex precio mulli qui Claudio principe ſeptem uel octo millibus nūmûm
emptus fuit ab Aſinio, ut alibi dictum eſt. de phœnicoptero idem Plinius libro deci
mo, Phœnicopteri linguam præcipui ſaporis eſſe Apinius docuit, nepotum omnium
altiſſimus gurges. Idem libro triceſimoquinto: Atq; ut luxu quoq; auctoritas contin

Tripatinū

gat figlinis, tripatinum (inquit Feneſtella) appellabatur ſumma cœnarum lautitia.
una erat murænarū, altera luporum, tertia myxonis piſcis, inclinatis iam ſcilicet mori

Patina Aeſopi Plin. li. 35 cap. 12

bus. Nam nos cum unam Æſopi tragœdiarū hiſtrionis in natura auiū diceremus ſe-
ſtertijs ſexcentis ſtetiſſe, non dubito indignatos legentes. At Hercules Vitellius in
principatu ſuo C C. ſeſtertijs condidit patinā, cui faciendæ fornax in cāpis ijs ædifica-

Patina Vitellij

ta erat, quoniā eò peruenit luxuria, ut etiā fictilia pluris conſtent quā murrina. Propter
hanc Munianus altero conſulatu ſuo in conqueſtione exprobrauit Pontinarum palu
des Vitellio, memoria nō illa fœdiore, cuius ueneno Aſprenati reo Caſſius Seuerus
accuſator obijciebat interijſſe centū triginta conuiuas. Si hæc uerba uerè legūtur, pa
tina illa fictilis ducentis ſeſtertijs, id eſt, nō minoris quàm quinq; millibus aureorum
noſtrorum conſtitit, propter quod Plinius dixit pluris fictilia conſtare quàm murri-
na, quorum precia Plinius magna ponit lib. 37. Sed quonam modo fieri potuerit ut
patina fictilis tanti conſtiterit, inire rationem nequeo, nec ipſe Plinius hoc ſignifica-
re mihi uidetur, cum prius dixerit Æſopi patinam ſexcentis ſeſtertijs ſtetiſſe. Patinā
enim pro ferculo poſuiſſe notū eſt ex loco libri decimi, qui à nobis diligenter (ut ſpe
ro) explicatus eſt de centum auiculis humano ſermone canoris, ſenis millib. emptis.
Sed rurſus ſi Plinius de ferculo intellexit, quonam pacto Plinius nō ineptus erit, qui
poſt ſexcenta ſeſtertia, ducenta ſeſtertia dixit: cum maius aliquid omnino & mirabi-
lius dicere uellet, ut planè quis ex uerbis eius intelligere poteſt. Cum hic me ſcrupu-
lus anxium olim habuiſſet, libros antiquos adij, in quibus decem talentis pro ducen
tis ſeſtertijs legitur, quod nec ipſum placuit, utpote quod ſextam tantum partem ad

Plin. locus memorabilibus mendis expurgatus

ducenta ſeſtertia adderet: & alioqui nunquam Plinius & antiqui de rebus Romanis
per talenta locuti ſunt, licet in antiquis quibuſdam codicibus Plinij mendoſe ſæpe le
gatur hoc uerbum in mentione rerum Latinarum. Quare ex uetuſtiſſimo exemplari
decies ſeſtertium lego, quod addit quadringēta ſeſtertia ad patinam Æſopi, id eſt au
reorum decem millia. Condidit aūt pro commētus eſt & auctor fuit, intelligo. Quod
autem ſequitur, ſic lego: Propter hanc Mutianus altero conſulatu ſuo in cōcione ex
probrauit patinarum paludes Vitellij memoriæ, non illa fœdiore, cuius ueneno A-
iprenati reo Caſſius Seuerus &c. hoc ſenſu, ut non ſit fœdior illa patina in qua uene-
num datū eſt tot cōuiuis. Patinarū aūt paludes figuratè dictū eſt alluſione Pontinæ
paludis, cum patina ipſa etiam fictilis eſſet & lutea: de qua Plin. lib. 3. A Circeis palus
Pōtina eſt, quem locum XXIII. urbiū fuiſſe Mutianus ter. cōſul prodidit. Is eſt autē
Mutianus cuius mentio crebra eſt apud Tacitum, qui Veſpaſianū ad capeſſendū im
periū hortatus eſt: quē intelligimus ex uerbis Plinij Vitellio ſupplicio affecto, pro cō
cione aliquando conuitijs inceſſiſſe tēpora Vitellij ob luxum perditiſſimū, uel aliàs

Vitellianus luxus

conquerendo exprobraſſe patinæ fœditatem, ſi conqueſtione legatur. Tacitus de lu
xu Vitellij loquens lib. 17. Ipſe abunde ratus ſi præſentibus frueretur, nec in longius

Nouies millies ſeſtertiū

conſultans, nouies millies ſeſtertiū pauciſſimis menſib. interuertiſſe creditur. Hanc
ego ſummā non minorem ducenties uicies quinquies cētenis millibus eſſe dico. O-
ctauo aūt menſe imperij ſui exercitus ab eo deſciſcere cœperunt. Paucos igitur men
ſes Tacitus octo menſes appellauit. Hic facere non potui quin maioris etiā luxuriæ
exempli Vitelliana patina reminiſcerer, tametſi non quærerē. id erit ex Tranquillo
in Nerone deterrimorum omnium principum facinoroſiſſimo. quo loco enim de lu

Inauditus luxus, & fidē excedens

xu eius epulari loquitur, Indicebat, inquit, & familiaribus cœnas, quarum uni mellita
quadragies ſeſtertium conſtiterunt. Ego mellitorum appellatione mellita dulciora

Mellita

fercula intelligo, quæ ultimis menſis apponuntur, ut hodie ſaccharati miſſus epula-
rum à piſtore dulciario, & omnia quæ bellariorum nomine continentur, & ſaccha-
rei operis ſtrues in adijcialibus cœnis atq; nuptialibus, quæ in lancibus argenteis ad
oſten-

oſtentationem traducuntur,magis ut delibentur interdum,ꝙ ut eſitentur.Hæc ſi cẽ-
tenis millibus aureorum noſtrorum æſtimantur, quanti cœna ipſa æſtimari poterit?
Huic dicto fidem arroget an deroget id quod ſequitur,neſcio.Seneca libro De cõſo
latione ad Albinam matrem ſuam ita inquit de Caligula loquẽs,C.Cæſar Auguſtus,
quem mihi uidetur rerũ natura edidiſſe ut oſtenderet quid ſumma uitia in ſumma for
tuna poſſent,centies ſeſtertio cœnauit uno die,et in hoc omniũ adiutus ingenio,uix *Caligulæ*
tamẽ inuenit quo modo triũ prouinciarũ tributũ una cœna fieret.quib.uerbis appa- *cœna*
ret centies ſeſtertiũ immenſam eſſe pecuniã,& quæ de Cleopatrę unione diximus ex
Plinio,non uanitate commentitia à nobis aucta,ſed modicè æſtimatũ eius preciũ . id
quod in omnia penè in his libris prodita ualet . Maiora ſunt iſta omnino noſtræ æta-
tis captu.Sed de Vitellij helluatione ita inquit Ioſephus lib.5.de bello Iudaico:Octo
menſes ac dies quinq; potitus imperio,iugulatur in media urbe: quem ſi uiuere diu-
tius contigiſſet,eius luxuriæ ſatis eſſe imperium non potuiſſet. Vitellio ſucceſſit Ve
ſpaſianus Auguſtus,qui omiſſa ſub Galba uectigalia reuocauit : noua & grauia addi *Veſpaſianus*
dit:tributa etiam auxit,& prouincijs nonnullis duplicauit: quare eum nonnulli aua- *tributis et ue*
riſſimum eſſe tradiderunt.ſunt contrà qui opinentur(inquit Tranquillus) ad manu- *ctigalib. gra*
bias & rapinas neceſſitate cõpulſum, ſumma ærarij fiſciq; inopia, de qua teſtificatus *uis*
ſit initio ſtatim principatus,profeſſus quadringẽties millies opus eſſe ut Reſpub. ſta
re poſſet.quod & uериſimilius uidetur,quando male partis optimè uſus eſt, in omne
genus hominum liberaliſſimus: quippe qui expleuerit cenſum ſenatorium, & cõſu-
lares inopes quingenis ſeſtertiûm millibus annuis ſuſtentauerit, ingenia & artes uel
maximè fouerit,primusq; è fiſco Latinis Græcisq; rhetoribus annua centena conſti-
tuerit. Cæterùm quadringenties millies maiorem ſummam eſſe uideo quàm ut Ve- *Notandæ li-*
ſpaſianus ſperauerit quãtauis parſimonia aut tributorum exactione colligi poſſe,ne *beralitates*
inueniri quidem fortaſſe,ſi & publicæ & priuatorum pecuniæ in unum locum conſe *Veſpaſiani*
rantur. quare pro quadringenties,quadragies legendũ eſſe uidetur, & ſic quidẽ ma- *Quadragies*
xima erit ſumma earum quas adhuc diximus,id eſt millies centena millia aureorũ co *millies ſeſter*
ronatorum. Vltra enim hanc ſummam ne ludicra quidem uota hominum procede- *tium*
re ſolent,etiam ſi immenſum quid,maiusq; omni auri conceptaculo exoptare cõten
dant. Sed fortaſſe credibile hoc faciunt ea quæ in ſecũdo ſcripſimus. Hæc ferè ſunt ex
quibus Romanorũ opes cõijcere magis ꝙ cognoſcere poſſimus. Reliqua enim mo
numenta per auctores ſparſa,huiuſmodi ſunt,ut ex ijs certum nullum argumentũ ad
conſtitutionem huius rei colligere poſſimus: ut quod Plin.lib.uno & uiceſimo de gẽ
te quadã Pontica dicit:Gens,inquit,ea cum ceram in tributa Romanis præſtet,mel,
quoniam exitiale eſt,non uendit. His dictũ unum Plinij addemus, quod ſuprà in trãſ
curſu citauimus,ne id præterijſſe uitio mihi uertatur. Is enim auctor lib.12. de felicita
te Arabiæ loquens,ita inquit: Verùm Arabiæ etiam nunc felicius mare eſt.Ex illo nã *Memorabi-*
que margaritas mittit:minimaq; cõputatione millies centena millia ſeſtertiûm annis *lis locus Pli-*
omnibus India & Seres peninſulaq; illa imperio noſtro adimunt. tanti nobis deliciæ *nij*
& fœminæ conſtant. Lib.aũt ſexto de curſu annuo & nauigatione in Indiam loquẽs,
ita inquit: Nec pigebit totũ curſum ab Ægypto exponere,nunc primum certa noti-
tia pateſcente: digna res,nullo anno minus hic quingenteſimis imperij noſtri exhau
riente India,& merces remittente quæ apud nos centuplicato ueneant . Ex horũ lo-
corũ collatione dicere poſſemus millies ſeſtertiũ Plinium quingenteſimam imperij
Romani taxauiſſe,non redditus publici,ſed uniuerſarũ opum publicarũ priuatarũq;,
quaſi in Indiã quotannis quingenteſima pars pecuniæ tranſportaretur ex ijs prouin
cijs quæ Romanæ ditioni ſubſunt. Ego autẽ hunc locum corruptũ eſſe puto . nam in
uetuſtiſſimo exemplari,non quingenteſimis ſed D L.legimus . & alioquin particula
hic,omnino hoc loco abſurde ſita eſt. quare ſic Pliniũ ſcripſiſſe puto: nullo anno mi-
nus H S.quingenties imperij noſtri exhauriente India. licet lib.12. Plinius millies ſe- *Plinij locus*
ſtertiũ dixerit,geminata ſumma . Alioquin quonã modo Plin. inire rationẽ potuiſſet
quingenteſimæ imperij Ro. non uideo,ne ſi breuiariũ quidẽ cenſuale omniũ prouin
ciarũ uidiſſet. Hactenus de Romanis opibus. Redeamus ad Perſicas. Diximus ſuprà *Perſarũ opes*
quanta eſſent tributa Perſarũ auri argentiq;,Darij Hiſtaſpis tempore, præter cæteras

obuentiones thuris & aromatum.Præfecturas autem Parthorũ (ſic enim poſtea Perſæ appellati ſunt)Plinius decem & octo eſſe dixit,his uerbis lib. 6.Regna Parthorũ duodeuiginti ſunt omnia.ita enim diuidũt prouincias circa duo (ut diximus) maria: Rubrum à meridie,Hyrcanum à ſeptentrione.Ex ijs undecim quæ ſuperiora dicuntur,incipiunt à confinio Armeniæ Caſpijsq́ littoribus,pertinent ad Scythas, cũ quibus ex æquo degunt.Reliqua ſeptem regna inferiora appellantur.Sed Plin.de tẽpore ſuo loquitur.Herodotus autem lib. 2.præfecturas uiginti poſuit in regno Perſarũ, ut diximus:in quibus regnum Lydiũ ut præcipuũ ponit.Ab eo tempore ad Darium ultimum Perſarũ regem multi reges fuerunt. Qua tẽporis intercapedine Perſarum regnũ magnis opibus auctum eſt. Primus ille Darius qui à ſeptẽ Perſis primoribus, obtruncatis Magis,creatus eſt,omnium hominũ pulcherrimus fuit,excepta brachiorum & cubitorum longitudine,qua dehoneſtabatur,uſq; ad genua protentorum,ob

Macrochir Darius Longimanus

quę Macrochir,id eſt Lõgimanus appellatus eſt,ut auctor eſt Strabo lib.15.& is fuit qui tributorum formulas inſtituit. τὸν δὲ διατάξαντα (inquit ille) τοὺς φόρους Δαρεῖον εἶναι τὸν μακρόχειρα καὶ κάλλιστον ἀνθρώπων, πλὴν τοῦ μήκους τῶν βραχιόνων καὶ τῶν πηχέων. ἅπτεσθαι γὰρ καὶ τῶν γονάτων. Huius ergo Darij tempore uiginti erant præfecturæ ſtipendiariæ præter immunes & munerarias,ab Helleſponto ad orientem tendẽtes inter duo maria. Ab Helleſponto autem & Ægæo mari manſiones,qui ſtathmi Græcè dicũtur, certis ſpatijs ad Suſa regiam Perſidis miro ordine diſpoſitas fuiſſe dicit. ἔχει γὰρ ἀμφὶ τῇ ὁδῷ ταύτῃ ὧδε. σταθμοί τε πανταχῇ εἰσι βασιλήιοι, καὶ καταλύσιες κάλλισται. διὰ οἰκεομένης τε ἡ ὁδὸς ἅπασα καὶ ἀσφαλέος.Sic autem,inquit,res ſe habet.circa uiam illam manſiones ubiq; ſunt regię, & diuerſoria elegantiſſima. Omnis autem uia per habitatam regionem tutamq́; ducit.Deinde Herodotus rem ſingillatim perſequens, manſiones per Lydiam & Phrygiam uiginti numero ponit.Excipit autẽ à Phrygia,inquit,Halis fluuius,in quo portæ ſunt quas omnino tranſire neceſſe eſt.tandẽ manſionibus omnibus enarratis uſq; ad Suſa ubi erat regia,οὗτοι(inquit)οἱ πάντες σταθμοί εἰσι ἕνδεκα καὶ ἑκατόν. καταγωγαὶ μέν νυν σταθμῶν τοσαῦταί εἰσι ἐκ σαρδίων ἐς σοῦσα ἀναβαίνοντι. Omnes autem hæ manſiones numero

Via regia Perſarum Paraſanga

ſunt centũ & undecim,tot ſunt mãſionũ diuerſoria à Sardibus Suſa tendenti. Quòd ſi rectè dimenſa uia eſt regia paraſangis,& paraſanga tricena ſtadia ualet,ut certè ualet:à Sardibus ad regiam quæ Memnonia dicitur,ſtadia ſunt tredecim millia & quingenta, & paraſangæ quadringentæ quinquaginta. Centena igitur & quinquagena ſtadia quotidie peragranti uiatori,conſumuntur dies ſolidi nonaginta. πεντήκοντα δὲ καὶ ἑκατὸν στάδια ἐφ' ἡμέρῃ ἑκάστῃ διεξιοῦσι, ἀναισιμοῦνται ἡμέραι ἀπαρτὶ ἐνενήκοντα.Hic fuit ſtatus Perſici regni ſub Dario Macrochire : quibus ſi addantur quæ ab Ariſtotele aut alio au-

Euerſum regnum Perſarum

ctore in libro de mundo dicta ſunt,hac erunt credibilia.Hoc regnum ab Alexandro euerſum eſt deuicto Dario; & in plures Alexandri ſucceſſores diuiſum : quoad Parthi denuo inſtaurauerunt cum Romanis ſæpe belligerantes. Maximas autem opes

Darius ult.

ſub Dario ultimo fuiſſe ex Quinto Curtio & Strabone docebimus. Imprimũ Curtius libro tertio de gaza Damaſci loquens Alexandro prodita à præfecto qui eam eduxerat fugæ colore quæſito,Iacebant(inquit)totis campis opes regiæ, illa pecunia ſtipendio ingenti militum præparata.Ille cultus tot nobilium uirorum, tot illuſtrium fœminarum,aurea uaſa,aurei freni,tabernacula regali magnificentia ornata, uehicula quoq; à ſuis deſtituta,ingentis opulentiæ plena,facies etiam prædantibus triſtis, ſi qua res auaritiam moraretur,quippe tot annorum incredibili & fidem excedẽte fortuna cumulata.& paulo inferius, Summa pecuniæ ſignatæ fuit talentûm duo millia & ſexcenta.facilè argenti pondus quingenta æquabat. Sic enim in membranaceo legimus.Idem libro quinto,de Suſis loquens Alexandro citra oppugnationem tradi-

Theſauri Suſiani

tis:Hic Abulites cum donis regalis opulentiæ occurrit. Dromades cameli inter dona erant uelocitatis eximiæ, XII.elephanti à Dario ex India acciti,non iam terror(ut ſperauerant)Macedonum, ſed auxilium, opes uicti ad uictorem transferente fortuna. Vt uerò urbem intrauit, incredibilẽ ex theſauris ſummam pecuniæ egeſſit.quinquaginta millia talentûm argenti non ſignati forma,ſed rudi pondere.multi reges tãtas opes longa ætate cumulauerant liberis poſteriſq́;, quas una hora in externi regis manus intulit.In codicibus impreſſis millia uerbum deeſt, errore librariorum. Hæc

talenta

talenta aut Babylonia fuerunt, aut Attica. quare hæc ſumma minima computatione trecenties centena millia aureorum noſtrorum ualuit. Antea autem idem auctor dixerat eodem libro: Alexandro traditur Arbela, regia ſupellectili Darijq́; gaza repleta, quatuor millia talẽtûm fuere. prætetea precioſę ueſtes, totius (ut ſuprà dictum eſt) exercitus opibus in illam ſedem congeſtis. hac ſumma fit acceſſio quater & uicies cẽtenûm millium aureorum, præter gazam Damaſci. Suſa (ut auctor eſt Stephanus) regia eſt Perſarum, quam Memnon condidiſſe dicitur: quare Strabo regiam Memnoniam appellauit. ab hac, Suſiana dicta eſt regio Perſidis citerior. Ab ea urbe Alexander Darium cedentem ſequens, Perſepolin ueluti ad regni penetralia raptim contendit. cui præſtò fuerunt quatuor Græcorum millia mutilis corporibus, quos Perſę quõdam bello captos uarijs ſuppliciorum generibus affecerant. Quare Alexander impetum cepit urbis eius excidendæ, quæ antiqua regia erat Perſarum, olim à Cyro condita, qui & Perſarum ipſe regnum condiderat. ab ea enim ſede profectos aliquando Perſarum reges Græciæ bellum impium & Europæ intuliſſe. Quare Perſepoleos excidio parentandum maioribus eſſe cenſuit, quos Perſæ uarijs cladibus traiecto Helleſponto & pontibus etiam iuncto laceſſiuerant. In ea igitur urbe quantas opes Alexander ceperit, uerbis ipſius Curtij, auctoris terſi atq; elegãtis, referemus. Multas urbes (inquit) refertas opulentia regia, partim expugnauerat, partim in fidem acceperat: ſed urbis huius diuitiæ uicere præterita. In hanc totius Perſidis opes congeſſerãt Barbari. aurum argentumq́; cumulatum erat. ueſtis ingens modus. ſupellex non ad uſum modò, ſed ad oſtentationem luxus comparata. & paulò infrà: Ingens pecuniæ captiuæ modus traditur, propè ut fidem excedat. Cæterùm aut de alijs quoq; dubitamus, aut credimus in huius urbis gaza fuiſſe centum & XX. millia talenta, ad quæ uehenda (namq; ad uſus belli ſecum portare decreuerat) iumenta & camelos à Suſis & Babylone cõtrahi iuſſit. ſic in uulgatis libris legitur. uerùm obſeruata uetuſta lectione, non centum & uiginti millia talenta lego, refragante loquendi conſuetudine doctorum, ſed centum millia & uiginti talenta. Hæc ſumma quanti æſtimari nomiſmate noſtro poſſit, ex præcedenti apparet. Quanta autem fuerit gaza Babylonica, Curtius non addidit, licet Alexandrum recognouiſſe dicat. Strabo autem libro decimoquinto Alexandrum ait augustias Perſidis & Vxiorum, qui Perſis contermini ſunt, & Perſicas denique ipſas portas ſuperaſſe ui bellica, penetrare feſtinantem ad caput ipſum regni & gazophylacia Perſarum, quæ tot ſeculis congeſta ac recondita fuerant. ἃ καὶ αὐτὰ βίᾳ διῆλθεν Ἀλέξανδρος κατὰ τὰς Περσικὰς πύλας καὶ κατ' ἄλλους τόπους διεξιὼν τὴν χώραν, καὶ κατοπτεῦσαι σπεύδων τὰ κυριώτατα μέρη καὶ γαζοφυλάκια ἃ τοσούτοις χρόνοις ἐξεπεπλήρωτο. Et paulo inferius de Cyro loquens, Omnes autem Perſidis pecunias Suſa exportãdas curauit, quæ theſauris ipſa & ſupellectili plena erant. nec ideo tamen illic regiam animo deſtinabat, ſed apud Babylonem, quam conſtituerat etiam ſupellectili & inſtrumento regio adornare. etenim illic quoq; theſauri conditi erant. πάντα δὲ τὰ ἐν Περσίδι χρήματα ἐξεσκευάσατο εἰς τὰ Σοῦσα, καὶ ταῦτα θησαυρῶν καὶ κατασκευῆς μεστά. οὐδὲ τοῦτ' ἡγεῖτο βασίλειον, ἀλλὰ τὴν Βαβυλῶνα. καὶ διενοεῖτο ταύτην προσκατασκευάζειν. κἀνταῦθα δ' ἔκειντο θησαυροί. Fama eſt (inquit) præter eas pecunias quæ Babylone, & eas quæ in caſtris erant, quæ inde ſumptæ non fuerant, ipſa per ſe quæ Suſis & in Perſide erant, quadraginta millia talentûm numerata & recognita fuiſſe. φασὶ δὲ χωρὶς τῶν ἐν Βαβυλῶνι, καὶ τῶν ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν παρὰ ταῦτα μὴ ληφθέντων, αὐτὰ τὰ ἐν Σούσοις καὶ τὰ ἐν Περσίδι τέσσαρας μυριάδας ταλάντων ἐξετασθῆναι. τινὲς δὲ καὶ πέντε λέγουσι. Hoc non cõuenit cum eo quod Curtius ſcripſit, quia Suſis & Perſepoli centum & quinquaginta millia Curtius inuenta dixit. Plutarchus LX. millia talentûm argenti inuenta dixit in regia gaza Suſis, & quinquaginta millia talentûm purpuræ hermionicæ. Sed uideamus quid ultrà dicat. ἄλλοι δὲ πανταχόθεν συναχθῆναι παραδιδόασιν εἰς Ἐκβάτανα ὀκτωκαίδεκα μυριάδας ταλάντων. Alij autẽ uniuerſas undiq; coactas pecunias centum & octoginta talentûm millia dicunt Ecbatana comportata fuiſſe. hoc confirmari non poteſt ex Curtio, quia locus ille libro quinto mutilatus eſt, licet eodem libro in mentione Philotæ ſignificet Parmenionem maximæ pecuniæ cuſtodẽ in Media fuiſſe. Verùm ex Arriani libro tertio nouimus Alexandrum mandaſſe Parmenioni, ut pecuniam quæ ex Perſide exportata fuerat, Ec-

Suſa, Regia Memnonia

Perſepolis

batanis in arcem conderet, ibiq́ ad cuſtodiam ſex millia Macedonum cum amicis relinqueret. Tantum hoc refert, quòd Arrianus tradit Alexandrum Cyri theſauros Paſagardis, oppreſſis celeritate cuſtodibus, reperiſſe: Strabo autem dicit Cyrū Paſagardis regiam quidem ſuam ſtatuiſſe, ſed tamen pecunias Suſis condi uoluiſſe. Curtius igitur gazam Perſarum multis in theſauris conditam, ad centum & quinquagintaſeptem millia talētûm ſubduxit abſq́ Babylonica pecunia. Strabo omnia complexus, centū & octoginta poſuit. Hæc ſumma centies & octies millies mille aureos noſtros ualet, hoc eſt millies & octogies centena millia. ſumma haud dubiè multo maior maxima omnium ſummarum quas uno tempore coactas in rebus Romanis legerimus: niſi ſi fidem habuerimus ijs quæ dicta ſunt in ſecundo de ærario Romano ex uetuſto exemplari, in quo iudicium meum uix interponere auſim propter dubiā fidem exēplarium. Præter hanc ſummam poſt Perſepolim direptā dirutamq́, cum Alexander iam in Hyrcaniam ueniſſet, uiginti (inquit Curtius) & ſex millia talentûm proxima præda redacta erant, è queis XII. millia in congiarium militum abſumpta ſunt. par huic pecuniæ ſumma cuſtodum fraude ſubtracta eſt. Tātis opibus Alexandri magnifica eius facta reſpondere uidentur. Cum enim in Perſidem ex India regreſſus intellexiſſet milites ſuos iam ueteranos conſumptis per luxum orientis ſpolijs, inſuper etiā ære alieno obſtrictos eſſe, edixit ut omnes milites æs alienum profiterētur. quod cū illi facere cunctarentur, tentari ſeſe rati, quò facilius Alexander ſumptuoſos notaret, rex ſatis narus profeſſioni æris alieni pudorem non contumaciam obſtare, menſas totis caſtris poni iuſſit, & decem millia talentûm proferri. Tum demum fide facta profeſſio eſt, nec amplius ex tanta pecunia quàm centum & XXX. talenta ſuperfuere. adeò ille exercitus tot ditiſſimarum gentium uictor, plus tamen uictoriæ quàm prędæ deportauit ex Aſia. Auctores Curtius lib. 9. & Plutarchus in Alexandro. Arrianus in ſexto ijſdem penè uerbis, niſi quòd ait regem gratiam eis feciſſe nominū ſuorum deferendorum, ſed tantum uoluit fidem æris alieni fieri prolatis ſyngraphis. κατέθηκε δὲ τραπέζας ἐν τῷ στρατοπέδῳ, καὶ ἐπὶ τούτων χρυσίον, καὶ τοὺς ἐπιμελησομένους τῆς δόσεως ἑκάστοις ὅσις συμβόλαιον ἐπεδείκνυε, ἐπιλύεσθαι τὰ χρέα ἐκέλευσεν, οὐκ ἀπογραφομένους ἔτι τὰ ὀνόματα, καὶ οὕτω δὴ ἐπίστευσαν ἀληθεύειν Ἀλέξανδρον. Ab eadē munificentia eſt congiariū militare de quo paulò antè diximus, XII. milliū talentûm. ſed inuſitata eſt illa ſublimitas animi, Hephæſtionē chariſſimū ſibi, morbo defunctū, decē millib. talentûm, id eſt ſexagies cētenis millibus noſtris funeraſſe, ut auctores ſunt Plutarchus in Alexādro, & Arrianus in ſexto his uerbis, ἐκεῖνα δὲ πρὸς πάντων ξυμπεφωνημένα, ἐς τρίτην ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἡφαιστίωνος ἡμέραν, μήτε σίτου γεύσασθαι Ἀλέξανδρον, μήτε τινὰ θεραπείαν ἄλλην θεραπεῦσαι τὸ σῶμα, καὶ πυρὰν κελεῦσαι αὐτῷ ἑτοιμάζεσθαι ἐν Βαβυλῶνι ἀπὸ ταλάντων μυρίων. Diodorus lib. 17. de hoc loquēs, ita inquit, τοσαύτην δὲ σπουδὴν ἐποιήσατο πρὸς τὴν τῆς ἐκφορᾶς ἐπιμέλειαν, ὥστε μὴ μόνον τὰς προγεγενημένας παρ᾽ ἀνθρώποις ταφὰς ὑπερβαλέσθαι, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἐσομέναις μηδεμίαν ὑπέρθεσιν καταλιπεῖν. Tanto autem ſtudio contendit in accurando eius funere, ut non ſolū ſuperiorū ætatum omniumq́ hominum funebres apparatus ſuperauerit: ſed ne poſteris quidem quicquā reliquū fecerit quod ipſi poſſent ſuperaddere. Deinde apparatu deſcripto ad extremum ita narrationem claudit, φασὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀναλωθέντων χρημάτων γεγονέναι πλεῖον τῶν μυρίων καὶ δισχιλίων ταλάντων. Aiunt numerum conſumptæ pecuniæ maiorem duodecim millibus talentorū fuiſſe. Plutarch. in Pelopida, ἀλέξανδρος δὲ ὁ μέγας Ἡφαιστίωνος ἀποθανόντος, οὐ μόνον ἵππους ἔκειρε καὶ ἡμιόνους, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐπάλξεις ἀφεῖλε τῶν τειχῶν, ὡς ἂν δοκοῖεν αἱ πόλεις πενθεῖν, ἀντὶ τῆς πρόσθεν μορφῆς κούριμον σχῆμα καὶ ἄτιμον ἀναλαμβάνουσαι. Alexander magnus, inquit, Hephæſtione mortuo, non equis modò ſuis & mulis iubas totondit, ſed & murorum pinnas propugnaculaq́ exemit, ut urbes lugere ipſæ uiderentur, & pro priſtina ſpecie lugubrem habitum, honoreq́ uacuum induiſſe. idem Diodorus, Alexāder in nuptijs Statyræ Darij filiæ, quam Suſis matrimonio ſibi iunxit, epulum nouem millibus cōuiuarum feciſſe traditur, & unicuiq́ ad libamina peragenda auream phialam donaſſe, auctore ipſo Plutarc. Arrianus lib. 6. uel 7. ut alij numerant, ait Alexandrum Suſis ſibi nuptias amicisq́ celebraſſe. ipſum enim ſibi maximam natu filiarum Darij accepiſſe, nomine Barſinem. ut autem Ariſtobulus ait, cum hac Paryſatin quoq; minimā natu regis Ochi duxit, cum etiam antè Roxanen uxorem duxiſſet Oxyartæ Bactriani filiam:

Summa Perſicarum opū ab Alexādro captarū

Alexandri magnificētia

filiam: Batſineſq; ſororem Drypetin Hephęſtioni dedit, ut filios Hephæſtionis, ſororis filios appellaret. Tum Cratero & Perdiccę & Eumeni alijſq; primoribus Macedonum connubio iunxit filias principum Perſidis & Mediæ ad octoginta numero: omnibuſq; dotes dedit: deinde omneis alios qui uxores Perſides & Aſianas duxiſſent, nomina dare iuſſit, qui ſupra decem millia inuenti ſunt: omnibuſq; ab ipſo donationes propter nuptias factæ. προῖκας δὲ ξυμπάσαις ἐπέδωκεν ἀλέξανδρος, καὶ ὅσοι δὲ ἄλλοι ἠγμένοι ἦσαν μακεδόνες τῶν ἀσιανῶν τινὰς γυναικῶν, ἀπογραφῆναι ἐκέλευσε καὶ τούτων τὰ ὀνόματα. καὶ ἐγένοντο ὑπὲρ τοὺς μυρίους. καὶ τούτοις δωρεαὶ ἀλεξάνδρου ἐδόθησαν ἐπὶ τοῖς γάμοις. In hanc autem liberalitatem largitionemq; ęris alieni cuius ſuprà meminimus, uiginti millia talentûm collata eſſe, aliquantò poſt ſubdit, his uerbis, λέγεται δὲ γενέσθαι ἡ δόσις αὕτη τῇ στρατιᾷ ἐς τάλαντα δισμύρια. Huius auctoris dicto ac ſuperioris fidem facere poteſt Chares hiſtoricus qui Alexandri geſta ſcripſit, ut ex Athenæo nouimus. Ait enim poſt Darij mortem Alexandrū nuptias ſibi amiciſq; celebraſſe ſplēdidiſſimo apparatu. Siquidem in eodem conclaui duos & nonaginta thalamos ſternendos iuſſiſſe. Erat autem conclaue prægrande, centenarij lectiſternij facilè capax: in quo ſinguli lecti toralib. ſtrati genialibus erant impenſa uicenûm minarum argenti. Inter quos uiſendus erat lectus regius pedib. aureis fultus. Epulum aūt nuptiale in aula temporaria factum fuit excitatis tentorijs ſingulari ſplendore & opulentia. Huius aulæ ambitus quatuor ſtadiorū erat, id eſt duûm millium & quadringentorum pedū, uel paſſuum quadringentorū & octoginta. Firmamentum aūt præſtabant columnæ uicenûm cubitorum, partim aureis laminis partim argenteis contectæ, & inſuper lapillis precioſis diſtinctę. tum ambitum ipſum cingebant Babylonica ſtragula aurea textura & beluata diſtincta. Nuptiarum celebritas dieb. quinq; inſtaurata, cum interim & muſici artifices & ſcenici, & omne genus acroamatum in medium prodirent, ſui quiſq; ſpecimen artificij præbentes. Indeq; primùm aſſentatores regis Alexandro colaces dici cœperunt, qui antea à tyranno Siciliæ Dionyſiocolaces dicebantur: omnia ſumma hilaritate Alexandro approbante. Arrian. lib. 6. id conuiuiū factum fuiſſe ait non ob nuptias, ſed ob ſeditionē militarem pacatā, quæ poſtea ad urbem Opim ſitam ad Tigrim flumen, in quo & Macedonum & Perſarum & omnium gentiū principes uiri fuerunt: ibiq; libamina & obſecrationes ob concordiā Macedonū cum Perſis facta, ut in idem imperiū conſpirarēt. Fuiſſe autem conuiuarū circiter nouem millia: & ex eodem cratere ipſe libando cum ſuis hauſit. Καὶ ἀπὸ τοῦ κρατῆρος αὐτός τε καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἀρυόμενοι ἔσπενδον τὰς αὐτὰς σπονδάς, καταρχομένων τῶν τε ἑλλήνων μάντεων, καὶ τῶν μάγων. primitias libaminum facientibus fatidicis Græcis ac magis. εὔχετο δὲ τά τε ἄλλα ἀγαθά, καὶ ὁμόνοιάν τε καὶ κοινωνίαν τῆς ἀρχῆς τοῖς τε μακεδόσι καὶ πέρσαις, εἶν δὲ κατέχει λόγος τοὺς μετασχόντας τῆς θοίνης ἐνακισχιλίους, καὶ τούτους πάντας μίαν τε σπονδὴν σπεῖσαι, καὶ ἐπ' αὐτῇ παιωνίσαι. eoſq; omneis, id eſt nouē millia, uno eodē libamine libaſſe, & pęana ceciniſſe. à quo ſtatim cōuiuio ueteranos & cauſarios uolūtarios Cratero duce in patriā, id eſt in Macedoniā remiſit: q ad decē millia inuēti ſunt: quib. ſingulis ſtipēdiū nō modo in pręteritū, ſed etiā in id tēpus ꝑſolutū eſt, ꝙd ad reditū cōſumpturi erāt, & ꝓ corollario talētū unicuiq;. Ex quo cōijci poteſt quāta largitio illa fuerit. ἔνθα δὴ ἐθελονταὶ ἤδη αὐτῷ ἀπῄεσαν τῶν μακεδόνων ὅσοι διὰ γῆρας ἤ τινα ἄλλην συμφορὰν ἀπόλεμοι ἦσαν. καὶ οὗτοι αὐτῷ ἐγένοντο ἐς τοὺς μυρίους. τούτοις δὲ τήν τε μισθοφορὰν οὐ τοῦ ἐξήκοντος ἤδη χρόνου ἔδωκεν ἀλέξανδρος μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐς τὴν ἀπονόστησιν τὴν οἴκαδε ξυμβαίνοντος. ἐπέδωκε δὲ καὶ τάλαντον ἑκάστῳ ὑπὲρ τὴν μισθοφοράν. Tū ſubdit Athe. οἱ δὲ πεμφθέντες φασὶ στέφανοι, ὑπὸ τῶν πρεσβευτῶν καὶ τῶν λοιπῶν, ταλάντων ἦσαν μυρίων πεντακισχιλίων. Coronæ aūt à legatis & alijs in ea celebritate miſſæ, quindecim millib. talētûm æſtimabant̄. Quaꝓpter paulo ſuperius ita dixerat: καὶ ἔκτοτε οἱ πρότερον καλούμενοι διονυσιοκόλακες, ἀλεξανδροκόλακες ἐκλήθησαν διὰ τὰς τῶν δώρων ὑπερβολάς, ἐφ' οἷς καὶ ἥσθη ὁ ἀλέξανδρος. Proinde qui prius Dionyſiocolaces uocabant̄, iā inde Alexādrocolaces dicti ſunt propter munerū magnificentiā, exhilarato ob id etiā Alexādro. Quindecim millia talentûm nō minus nonagies cētenis millib. coronatorū ualuerūt. Hæc aūt munera intelligimus Alexandro ab Aſia gentib. ſubactis & regib. & dynaſtis ob honorem nuptiarū miſſa, ut hodie factitari uidemus: cū fortaſſe Alexander literas ad præfectos prouinciarū ob id miſiſſet: & prætetea ab ipſis Macedonum primoribus, quos uictoriæ aliæ ſuper alias in immenſum locupletarant. Magnificentiam autem & nitorem

Chares

Alexandro & colaces

Dionyſio colaces

Auguſtale Alexandri inuſitatum Auguſtalis Alexandri Phylarchus his uerbis animo concipiendam dedit, ut idem auctor refert: τὰς δὲ χρυσᾶς πλαταίνους καὶ τὴν χρυσῆν ἄμπελον, ὑφ' ἣν οἱ περσῶν βασιλεῖς ἐχρημάτιζον πολλάκις καθήμενοι, σμαραγδίνους βότρυς ἐχούσης, καὶ τῶν ἰνδικῶν ἀνθράκων ἄλλων τε παντοδαπῶν λίθων ὑπερβαλλόντων ταῖς πολυτελείαις, ἐλάττω φησὶν ὁ φύλαρχος φαίνεσθαι τῆς καθημέραν ἑκάστοτε γινομένης παρ' ἀλεξάνδρῳ δαπάνης. Nam aureas (inquit) platanos aureamq; uitem ſub qua Perſarum reges ſedentes iura ſæpe reddebant, audiendisq; gentium poſtulatis uacabant, inferiores uideri quotidiano ſumptu Alexandrinæ regiæ Phylarchus perhibuit, etiamſi uitem illam auream ſpectabilem opulentia facerent uuæ in ea dependentes, ex ſmaragdis illæ quidem & carbunculis Indicis, atq; gemmis alijs ſummæ taxationis aptę. Pergit Phylarchus in hęc ferme uerba: Iam primum erat eius prætorium caſtrenſe centum lectorum capax, idq; aureę columnæ octo numero continebant. Supra autem columnas aſſurgentia laquearia opere uermiculato, auro aliáque eximia materia coagmentato, ſummam prætorij partem decorè faſtigiabant. Ipſi primùm quingenti Perſæ, quos illi melophoros uocabant, id eſt, haſtilia ferentes aureis malis præpilata, intrinſecus prætorium cingebant, luteis ac purpureis ueſtimen- *Prætoriū caſtrenſe Alexandri magni* tis exculti. Poſt hos mille ſagittarij, partim flammeis induti ueſtibus, partim hyſgino tinctis. non pauci etiam cæruleos amictus habebant. His quingenti Macedones prę- erant argenteis parmis inſignes, ob id argyraſpides dicti. In auguſtali medio aurea *Argyraſpides* ſella ſolio ſimilis ſtatuebatur: in qua reſidens Alexander de ijs rebus ſtatuebat, quæ regiam ſententiam poſcebant, aut præfectos ad imperia accipienda uocabat, cum interim ſtipatores undiq; regi apparerent. Extrorſus uerò elephantorum agmen ſuis ſtratis contectum prætorio circundabatur, & ſimul Macedones mille Macedonico cultu conſpicui. Ab his rurſus Perſæ numero decem millia excubias agebant. Quibus autem purpuram ferre mos erat, quingenti tantum erant. ijs enim tantum ex ſupradictis Alexander purpuream ueſtem dabat. Cumq; tot eſſent præfecti comitesq; Alexandro & miniſtri, nulli ad eum accedere non accerſito ius erat. Huiuſcemodi (inquit ille) fuit dignitas & auguſta ſpecies Alexandri in expeditione agentis poſt *Platanus uitisq; aurea* Darium uictum. Sed quod Phylarchus de platanis & aurea uite dixit, uidendum id quale ſit. Idem igitur Athenæus circa principium lib. 12. de luxu & delicijs loquens ita inquit: χάρης δὲ ὁ μιτυληναῖος ἐν τῇ πέμπτῃ τῶν περὶ ἀλέξανδρον ἱστοριῶν εἰς τοῦτόν φησιν ἥκειν τρυφῆς οἱ τῶν περσῶν βασιλεῖς, ὥστε ἔχεσθαι τῆς βασιλικῆς κλίνης ὑπὲρ κεφαλῆς οἴκημά τι πεντάκλινον. ἐν ᾧ χρυσίου πεντακισχίλια διὰ παντὸς ἔκειτο τάλαντα. καὶ πρὸς ποδῶν ἕτερον οἴκημα τρίκλινον, οὗ τάλαντα τρισχίλια ἔκειτο ἀργυρίου, καὶ προσηγορεύετο βασιλικὸν ὑποπόδιον. ἦν δὲ ἐν τῷ κοιτῶνι καὶ λιθοκόλλητος ἄμπελος χρυσῆ ὑπὲρ τῆς κλίνης, καὶ τὴν ἄμπελον ταύτην ἀμύντας φησὶν ἐν τοῖς σταθμοῖς, καὶ βότρυας ἔχειν ἐκ τῶν πολυτελισάτων ψήφων συντεθειμένους. Chares autem Mitylenæus libro V. Hiſtoriarum Alexandri, Darij regis tempore in eas iam delicias Perſarum reges prolapſos eſſe ſcribit, ut ad caput cubilis regij conclaue unum eſſet pariete uno intermedio obſtructum, ea magnitudine, quæ quinq; lectos caperet, in quo ſemper eſſent *Perſarum regis ceruical* condita talenta auri quinq; millia: hocq; conclaue ceruical regium appellabatur. E regione uerò huius aliud eſſe conclaue triclinum ad parietem eum excitatum, ad quem cubilis pedes uergebant, in quo argenti talenta numero tria millia condeban- *Scamnū ſuppedaneum* tur. nam etiam ipſum trium tantum lectorum capax erat, & ſcamnum ſuppedaneum regis eſſe dicebatur. Verùm in ipſo cubiculo regio uitis erat aurea gemmis inſuper *Vitis aurea* incluſis locupletata, eaq; uelut pergula regio cubili obtēdebatur. Hanc uitem Amyntas in libro De manſionibus regijs, prodidit racemos etiam penſiles habuiſſe ex lapillis æſtimatiſſimis aptos. Nec procul ab ea craterem aureum collocari ſolitū Theodori Samij opificio nobilem. Quinq; millia auri talentûm non minus millibus quinquaginta argenti ualuerunt, quæ nos trecenties centenis millibus coronatorum æſtimanda eſſe contendimus. Tanti Perſarum reges ceruicem ſuam inclinādam eſſe cenſuerunt, & præcipuè Darius ille, quem tertio iam prælio atq; etiam bello uictum, amicorum iuratiſſimi aureis compedibus uinctū, cum aliquandiu traxiſſent, ad extremū equū conſcendere negantē, nefario ſcelere contrucidarūt. Hoc ſibi fortuna ludibriū extremū ex tanta ſuperbia cōparante, ut qui tanti caput ſuū recumbere, & pedes ſubniti uoluerat, tanti etiam manibus pedibusq; uinciretur. Sic fert humana conditio,

ut

ut cum faſtigium ſuum longè ſupergreſſa ſit, continuò concidat. Quod utinam reges ſatis animaduerterent, animaduerſumq́ meminiſſent. Sed unde id in mentẽ illis ueniat? Darius enim ille perſarũ regũ ultimus, literas etiã Gręcas ſciuit, ut auſtor eſt Curtius, nec id meminiſſe potuit, tũ maximè florente philoſophia. Idẽ Curtius auſtor eſt lib. 4. cum Alexander ad Arbela caſtrametatus eſſet, qui uicus eſt Aſſyriæ Perſarum clade & Alexandri uictoria nobilis, legatos Darij iterũ ad Alexandrum ad pacem petendam ueniſſe, & redimendam matrem Darij cum duabus uirginibus: mandata autem Darij & conditiones huiuſcemodi attulerunt, quæ conditiones, Darij incredibilem opulentiam, latæ, & Alexandri inauditam animi fiduciam atq; celſitudinem, non acceptæ, oſtendere potuerunt. Verba legatorũ hæc apud Curtiũ leguntur: Quid opus eſt armis, inter quos odia ſublata ſunt? Antea Darius imperio tuo finem deſtinabat Halym amnem, qui Lydiam terminat: nunc quicquid inter Helleſpontum & Euphratẽ eſt, in dotem filiæ offert quam tibi tradit. Ochum filium, quẽ habes pacis & fidei obſidẽ, retine: matrẽ et duas uirgines filias redde, pro tribus corporibus triginta millia talentûm auri precatur accipias. ſic enim in antiquo libro legimus, licet in impreſsis trigeſimum talentum auri legatur. & inferius Alexander legatis excedere tabernaculo iuſsis, quid placeret, ad conſiliũ refert. diu nemo quid ſentiret auſus eſt dicere, incerta regis uoluntate. tãdem Parmenio, antea ſuaſiſſe ſe ait ut captiuos apud Damaſcum redimentibus redderet. ingentẽ pecuniã potuiſſe redigi ex ijs qui multi uincti uirorũ fortiũ occupauerãt manus: & nunc magnopere cẽſere, ut unã anum & duas puellas itinerũ agminũq́ impedimenta, XXX. millibus talentûm auri permutet. Ingrata oratio regi fuit: itaq; ut finem dicendi fecit, Et ego (inquit) pecuniam quàm gloriam mallem, ſi Parmenio eſſem: nunc Alexander, de paupertate ſecurus ſum, & me non mercatorem memini eſſe, ſed regem. Hactenus Curtius lib. 4. cuius illa uerba corruptè uulgò leguntur, cum aliàs, tum etiam quòd XXX. talentis auri codices impreſſi habent, quod non magnum eſt precium, hoc eſt minus quadringentis talentis argenti. Plutarchus decem millia talentûm oblata fuiſſe dicit, non adiecto auri uel argenti. puto igitur corruptũ eſſe numerum etiã in antiquo codice (nullæ enim opes eam ſummam æquare poſſunt) aut certè argenti legendum eſſe, non auri: tametſi talentum auri fortaſſe non ſexagenarium erat, ut infra uidebimus. Apud Iuſtinum epitome XIII. ubi legitur de opibus Alexãdri, Erant enim in theſauris C. mil. talentûm, & in annuo uectigali & tributo CCC. mil. Ego non CCC. ſed XXX. legendũ cenſeo. non enim conuenit ut CCC. mil. annua eſſent, & centum millia tantum in conditis pecunijs. & alioquin XXX. millia annui redditus fuiſſe conijcere poſſumus ex ſupra dictis. Hæc ferè ſunt quæ de opibus Perſarum comperimus, atq; etiam dici poſſunt, quibus hoc inſtitutum fuit (ut diximus ex Herodoto) ut aurum atq; argentum graue in theſauris haberent. Strabo autem ita inquit, de hoc loquens: τὸμ δὲ πλεῖστομ χρυσὸμ καὶ ἄργυρομ ἐν ταῖς κατασκευαῖς εἶν', νομίσματα δ' οὐ πολλῷ. πρός τε τὰς δωρεὰς ἐκεῖνα κεχαρισμένα νομίζειμ μᾶλλομ, καὶ πρὸς κειμηλίωμ ἀπόθεσιμ. τὸ δὲ νόμισμα τὸ πρὸς τὰς χρείας ἀρκοῦμ, ἱκανὸμ εἶναι. κόπτειμ δὲ πάλιμ τὸ τοῖς ἀναλώμασι σύμμετρομ. Maximam autem auri atq; argenti partem in inſtrumento & ſuppellectili eſſe, in nummo non multum. ſiquidem illa elegantiora & ad theſauros condendos apud eos exiſtimari. Nummi autem ſignati tantum ſufficere quantum ſatis ſit ad uſum, ideoq́ ſignari pro modo impẽdiorum. Hoc inſtitutum Perſarum ignoraſſe homines ij mihi uidentur, qui cenſent intereſſe Reip. ut uaſa aurea et argentea quàm paucíſsima in priuatis ſint cenſibus, & plurimum aurũ argentũq́ confletur in officinis monetalibus, ut nomiſma in commercijs exuberet. Nec me latet cenſura olim dignum apud Romanos uiſum, argentũ factũ domi ultra paucula pondo habuiſſe: ſed ob aliam cauſam id inſtitutum, & in pœnuria argenti. Verum enimuero quum imperij noſtri redditus componerem cũ Perſicis, ſubquadruplam ferme proportionem habere deprebendi. Sic enim ratiocinabar, quaſi largè annua quinadena talentûm millia Perſarũ reges referre in accepta potuerint. Huius ſummæ quartam partem quadragies centenis millibus Francicorum (hoc enim uocabulo noſtri in ratiocinijs principalibus utuntur) ubere ratione æſtimabam. Quam ſummã acceptam & expenſam memoria noſtra aliquot annis nouimus. Sic igitur ſtatuebam, ſi

tributa

Darius Alexandro filiã cum dote opima obtulit.

Curtij locus:

Curtij locus:

Iuſtini locus:

Inſtitutũ Perſarũ animaduertendum:

tributa quæ quotannis ex occaſione gerendarum rerum uariè & libero principũ arbitratu indicuntur, ad ſtatam fixamq́ ſummã & formulam redigerentur, poſſe hilari populi conditione ad quinquies & uicies centena millia Francicorum peruenire: uectigalia autem (de quibus antè diximus) & patrimonium regium ac diadematicum duodecies minimùm conficere. Reliqua omnia quæ uices ſtatas non habent (qualia ſunt fortuita, & aduentitia, & omnia in fiſcum cedentia) in paginam liberalitatum ſeponebam, cum munerib. & magiſtratibus & omnibus diſpenſationib. quæ codicillis conferunt à rege, his enim rebus prolixè munifici principes eſſe poſſent, ſi certo quodam modo munificentiam temperare meditarentur, nec primo cuiq; petẽdi aditum occupanti largiri. Hanc breuiarij principalis conſtitutionem ſpondere auſim & fortunis omnibus meis cauere, populum Gallicum non modò ferre poſſe ſi ei iniungatur, ſed etiam beneficij loco depoſciturum, duntaxat ea lege, ut ab iniuria militari incolumem ſe fore & ſartum tectum, ut dicitur, re ſtipulari liceat, & ſemel quotannis ea conditione imperanis regijs defuncturum. Adde, ſi placet, & ſi bona fide ſponderi id intelligat: neq; id quidem modò, ſed etiam corollarij nomine hoc addițurum, ut ſi de aris & focis dimicandum ſit, repetitum ſe iri ubere aliqua indictione caueat. Semper enim ad incerta bellorum reges noſtri uelut ſanctius ærarium in populi benignitate obſequioſa reconditum habuerũt. Quòd ſi quis huius anni collationem reputet anni ſuperioris collationem excipientem, atq; in id tempus utranq; incurrentem, quo & uis maior ſeu cæli intemperies calamitatem, & uis improbior (quæ militaris eſt petulantia) pauperiem longè lateq; per rura fecere, nullus iam modus ęſtimationis erit. Nam cum alias ferè ea populi imperia accipientis obſequentia, & tributa præſtationesq; alias imperantium duritia apud nos eſſe ſoleat, quæ eſt uinitoris aut inſciti, aut minimè indulgentis, qui pluribus palmitibus uitem quàm pro ſtirpium uiribus onerare non ueretur, quum nihilo ſecius imperatas uuas uitis frugifera reddat: tum ſic actum eſt hoc biennio (quod miremur plebicola principe) quaſi poſtremũ tributa ſimul omnia iniungerentur, perinde ut conductores agere iam ferè exactis luſtrorum annis aſſolent, qui prædio non ſuo mox futuro, multorum annorum fructum exprimunt improbius. Sed ſcilicet fatali diraq; (ut ego quidem arbitror) omnium propè ordinum ignauia, incuriaq; pari, inſignes anni fuerunt, eo utiq; tempore, quo nemo ferè Gallus indole Gallica inuentus eſt. Etenim per deum perq; publicam conſcientiam, quoto cuiq; gloriari licet ſua in rempublicam officia conſtitiſſe? Certè nulli, ut uidetur, eorum quidem certè qui à memoria aut conſilijs principi, & ſuper ſanctiora officia fuiſſe dictitantur. Ecquando autem poſt hominum memoriam ſtrenuis magis nauisq; ducibus & loricatis & togatis reſpublica indigere uiſa eſt? At utroſq; eam nunquam tantum deſideraſſe conſtat, quum populo id uociferãte, omnes etiam ordines tumultuoſè admurmurarent. Heu diſſoluta inertia, plebei gementis uoce non cõmoueri? Nutrici regiæ ac publicæ, iam exuctæ atq; aridæ, primores eius alumnos neutiquam condoleſcere? Quòd ſi parum de comprimendo ore famæ laboramus, dum famem longe à noſtris priuatim penarib. arceamus, ne deum quidem res humanas credimus deſpectare? Ecquo igitur unquam tempore maior (ut ita dicam) ſeges emerendæ gratiæ tum diuinæ tum humanæ fuit, ſi ijs qui ad limina obſeruabant, publicæ charitatis guttulam paracletus ille ſpiritus ſubinſtillaſſet, qui totum ſe iam profundere creditur ſimul ac creare pontifices eiſdem libitum eſt? Atenim rex aures ferendæ ueritati non habet, nec oppidani homines ſcire poſſumus quid cum principe in aula interiore agatur. Quot igitur eorum tandem, aut quoties ipſos uidimus (ut ita loquar) excuriatos ob id, quòd ingenuè homines dicerent eos eſſe prolocutos, aut uicem publicam egregiè conqueſtos? Hæc in pullata forſitan turba admitti excuſatio poteſt, quæ trans tectoria uultuum introſpicere præ hebeti acie non poteſt: inter eos non poteſt, qui aliam opinionem habent, cum ex uſu ipſam aulico, tum ex ingenio principis plebicolæ & indulgentis, ex eorumq; ipſorum moribus confirmatam. Ego ut credam cauſam populi eos agere, qui nihil non ſibi ſuis'que impetrare auferreq; non uerentur? aut regiæ charitatis igniculos excitare eos poſſe, qui beneficentiæ fines gentilitate aut cognatione circumſcribentes, ad ſuffragationes aut

Ad limen obſeruãt ij qui aditum aulæ interioris claudunt pro poteſtate, & aperiunt

pias aut honeſtas, frigidiores eſſe ſalamandra uidentur? Quónam autem modo exiſtimabo diuinę legis eos rationem ullam habere, quos in actu uniuerſitatis ſtipulationes priuatim identidem cõcipere notum eſt? Quid eos deniq; penſi habere credam, quos populo ad extremam inopiam redacto, Craſſianis cenſibus penates ſuos augere nec piguit nec puduit? Atqui eò iam uentum eſſe uideo, ut uelut in luſu talario populus damnoſo ſemper iactu miſer, omnia ſua in medium conſerre teneatur, cum aulæ pauci alumni rãquam iactu Venereo fortunati, uniuerſa raptim, aut certè pignora uniuerſorum auferant: nos autem ludi fortunæ ſpectatores, proculq; ab actu ſummoti, ut immunes, ita exortes, riſum interdum rebus, interdum lachrymas ſuſpiriaq; accõmodemus. Hæc enim non tam Democrito ſpectatore quàm Heraclito indigent. Hac alea dudum Gallia omnis æui decus gloriamq; perdidit, ut parciſſimè loquar. Verumenimuero eſt in Græcorum prouerbio, ſuperni Iouis teſſeras nunquam non aut cadere cõmodè, aut tandem euenire: quo intelligi uolunt, deum quum rebus humanis lentam quidem manum, ſed ineluctabilem admouit, eum euentum cuiq; rei dare ſolere, quem aut hominum promerita, aut ſecus admiſſa poſtulauerint. Quare qui luſu antedicto immodicè creuerunt, cauere (ut opinor) etiam atq; etiam debent, ne ſibi propterea nimiopere gratulentur. Si enim deus uiciſſim aleam ſuã iecerit, iſti qui nũc Venerem ſibi cecidiſſe lætantur atq; triumphãt, uerſa uice ludi ſero quidem caſu, ſed caniculari concident. Siquidem nec impoſtura fieri iudicio diuino poteſt, nec diuinę iuſtitiæ præſcribi ullo tempore aut titulo. Sui autem amor nimius, & charitas publica, tam inter ſe diſſident, ut ne glutino quidem gerendi magiſtratus uel honoris ſociabilia eſſe poſſint. Tum demum igitur aula Franciæ rectè cõſtituta eſſe dicetur, quum ij qui ſummam rerum tenebunt, ſui & larium ſuorum obliuiſci tantiſper uidebuntur. Nunc autem ita ad actum rerũ homines partim irrepere, partim irrumpere uidemus & proſilire, ut quos tenues & ieiunos uiderimus pridie, diſtẽtiores ricinis cernamus poſtridie. En queiſcum in tenebris micemus, ut in utranq; autem reges ſecuri ſomno ſopiri poſſint, qui huiuſcemodi uicarijs atq; adminiſtratoribus habenas rerum concrediderunt. At etiam homines eximium ſe decus meritos eſſe adeptosq; cenſebunt, ſi res dudum acciſæ, benignitate diuina uberiores fieri iam cœpere citra pulueris tactum, ut eſt in prouerbio. Quaſi uerò obſcurum ſit ductores ipſos ordinum impares grauioribus curis, conſertis (ut aiunt) manibus optabundos, ſatis omnia regenda permiſiſſe, caſuumq; temeritati: quum interim populus alienę culpæ pœnas pendens (ut aſſolet) infulas ac fercula propiciatoria circunferens, ueniam & pacem ſuperûm, ſupinis ad aras manibus expoſceret atq; exoraret. Num etiam (ſi dijs placet) prouidẽtiam ſuam populo imputabunt ij qui auras omnes laxamenti ſecuritatisq; priuatæ captantes, in pacem tandem genialem fato auſpice deciderũt? Equidem ſacrilegij inſtar eſſe putarem, ſi id quod præter hominum opinionem diuinitus fatis ita competentib. euenit, humana prudentia acceptum ſibi ferri uellet, aut etiam ſineret. Quis autem neſcit quàm male parati ad occaſiones eramus, quàm undiq; deprehenſi & ſtupentes, niſi deus nullo noſtro merito impetum iræ ſuę repreſſiſſet? Gratias igitur ob id habere & agere clementiæ diuinæ, non noſtræ gratulari prudentiæ debemus. Neq; uerò ex illa iactatione fœderum anniuerſariorum ſatis ipſi uidemur in portum quendam fixi certiq; conſilij reſpexiſſe, nec pignus certum habemus pacis ſuperûm ueniæq; impetratæ. Quid ni enim has ego ſuperûm inducias potius quàm pacem uocãdas eſſe putẽ, cum aſpectum in cælum nos referre non uideam? Simul ab iſtis galeripetis metuo (ut aperte loquamur) qui nos ſemper è tranquillo in æſtum atq; in ſcopulum auferunt, fatali Franciæ calamitate. Hic facere non poſſum, quin ad aliquantũ ſpacij amœnioris excedam à propoſito, animoq; obſequar meo, opere multo iam fatigato. Nam quum in mentem mihi carũ rerum uenit, quas poſt decimũ abhinc annum uidimus: mihi uidetur animaduerſio diuina uelut laniſta quidã præpotens totius propè occidentis imperia inter ſe cõmiſiſſe, nempe ut uiciſſim bella populi propulſantes & inferẽtes, iuſtitię ſupernæ pœnas penderent inſolentiæ, & tanq; ſanguinem mitterent opulentiæ exuberantis. Atq; ut reliquos omittam, nos in Italia rebus geſtis feroces, Venetis bellum utcunq; indiximus, indictumq; ſtrenuè geſſimus cum contemptu hoſtiũ, atq; ingenti

Adagium Græcum

uirium

uirium noſtrarum fiducia. id etiam mira felicitate uno prælio, ductu & auſpicijs principis penè profligauimus. Huius clariſſimæ uictoriæ quum lauream nõ ſceptris noſtris alligare, ſed in gremio ſummi Iouis (ut aiunt) deponere deberemus (ancipiti enim alea prælium cõmiſſum fuiſſe notum eſt, nec incruento Marte cõfectum) pro eo ut benignitatem diuinam ſummamq́ꝫ poteſtatem agnoſceremus uictoria ipſi feroces ſubinde gigantea propè immanitate theomachi meditariam inſtitimus, in ſuperosq́ꝫ uelitari: quum interim & à nobis & ab hoſtibus ſacroſancti liticines bellicum occinerent. Heu fatalis furor utrarumq́ꝫ partium. Quid, malum? nos maiorum noſtrorũ pietas non mouebat? illos heroicorum temporum ſanctitatis nõ pudebat? An eius temporis fortaſſe in mentem non ueniebat, quum diuus Petrus Paulusq́ꝫ & eorum ſequaces eccleſiæ architecti, non armorum ſplendẽtium fiducia infeſti ad prælia graſſabantur, ſed cruce, ſed innocentia freti, cætera inermes, ad caſtra Chriſti tuenda in tumultu flagrantiſſimæ charitatis claſſico ciebantur? Nunc inania tantùm ipſi nomina tanto interuallo facti, etſi eorum demum maieſtate apud populos ſacroſancta, ſacerdotum ordines primarij faſtus ſuos obumbrant. O diram portentoſámq́ꝫ uecordiam ſacroſanctæ poteſtatis. Quis enim unquam tantum animo concepit nefas, ut ſacerdotum culmen, ut cleri magiſter, ut ſacrorum ſummus opifex, manus inauguratrices, ab altaris operatu adhuc calentes, in familiam domini armare ſuſtineret? ut animo plus quàm gladiatorio graſſaretur ad Chriſtiani nominis columen mundo ſtupente delendũ? & nunc myſticum illum enſem cæſim punctimq́ꝫ, irrito (ut credimus) propoſito uibraret, nunc à Marte ſanguinariam frameam mutuaretur, & conſternatos diris execrationibus (quæ fortaſſe in eum ipſæ uerterunt) ad internecionem quoqꝫ perſequi conniteretur? En quos pedes, quas manus libens exoſcularere, inde ut os cruentum ac pollutum referres. Miſerum uerò te tum Iuli, atqꝫ intemperijs actum, qui uſqꝫ adeo iræ cæcæ indulgendum putaris. Tu'te ut tranſuerſus & præceps ueſana animi cæcitate raperere? & nec te, nec decorũ maieſtatis beatiſſimæ præ odio reſpiceres, ſed ordinem ampliſſimum, ſed ſenatum illum purpuratum, præcipua ueneratione inſignem, ſed Libani gloriam ſplendoremq́ꝫ tecum rapiens, inuitum bona ex parte & muſſitantem, arcis eccleſiæ ruina nos obruere teq́ꝫ adeò ipſum cuperes? orbem etiam penè totum concuteres, fulminibus ciendis intorquendisq́ꝫ collabefactum? ut nos odio & inuidia flagranteis, igneq́ꝫ deinde ardenteis, toruis iſtis oculis inſpiceres? nec iam recuſares, quin in rogum noſtrum flammãtem uoti compos inſilires? Proh ſuperi immortales. tantum'ne de ſummo ſanctuarij uertice licuit maleſuadæ noxæ, ut œſtro uindictæ pluſq́ꝫ Atreiæ percitũ per fas ageret nefasq́ꝫ præcipitem, ut uel corpus animumq́ꝫ in buſto inimicorum properaret ire perditum? Non fuit iræ efferatiſſimæ ſatis, retro nos in fines fulmine perterrefactos egiſſe, Italiæ perditè nobis adamatæ poſſeſſione cedentes cum fremitu gemituq́ꝫ, niſi de aris inſuper ac focis dimicare, extremaq́ꝫ deinde exempla timere coegiſſet: quum interim ſub ipſo laniſta ſanguinario totus propemodum hic orbis nobiſcum pariter digladiaretur animo infeſtiſſimo. Vbi'nam erat igitur ille zelus domini, quæ eſt ira iuſta læſæ aut imminutæ uindex diuinæ maieſtatis? Hoc enim demum ſignifero in aciem prodire ſacris cohortibus fas eſt, ſiquando prodire fas eſt. Num tandẽ igitur ille ex ęde Charitatis aut Fidei ſacello ancilia prompſerat, & ſigna cruciata? Ecquid igitur eum pudebat ſeruum dei ſe uocare, cum Franciam Chriſtianorum decus ſemper, & pontificum olim religioniſq́ꝫ aſylum, buſtis ipſe Gallicis inſignire geſtiret? quum ſacerdos, ſeptuagenarius, Chriſti pacis conditoris & parennis legatus, Bellonæ ſacris operaretur: cui cum generis humani luculento diſpendio litare contendebat, idq́ꝫ tum, quum profanum uulgus ad delubra pacis & concordiæ miſerabili ſpecie ſupplicationes inibat? Enimuero uiſendum ſpectaculum, patrem non modo ſanctiſſimum, ſed etiam ſenio & canitie ſpectabilem, quaſi ad tumultum Gallicum à Bellonæ fano ſuos euocatos cientem, non trabea, non auguſtis inſignibus uenerandum, non pontificijs geſtaminibus ſacroſanctum, ſed paludamento & cultu barbarico conſpicuum: ſed furiali (ut ita dicam) confidentia ſuccinctum, fulminibus illis brutis & inanibus luridum, eminente in truci uultu cultuq́ꝫ ſpirituum atrocitate. Profectò nos uidimus paucis annis

Alludere uidetur ad concilium Piſas indictum

In Iulium ſecundum

Alludit ad eũ locũ qui olim Romæ buſta Gallica dictus eſt ob Gallos quondam Camilli tẽpore aceruatim illic ſepultos

multa

multa quæ prorſus maiora fide poſteris uidebuntur. Hoc turbine, hac procella luxata eccleſiaſticæ auctoritatis ac diſciplinæ cõpage, quónam modo fides recta, niſi clauis trabalibus & æternis fixa, ſacriſq; monumentis ſemel affirmata conſtabilitaq;, ſteti ſſet? Verùm ô ſuperi boni, quàm præſto manus ipſa dei affuit, quõdam ipſa eccleſiæ architectatrix. Quàm autem eadem ipſa ueluti numen tragicum (ut dicitur) è machinà nec opinatò uiſa eſt præſentiſſima opitulatrix. Nam illo pontifice de medio mox ſublato, hũc mirificis comitijs eadem manus ſuffecit, inteſtini protinus externiq; belli pacificatorem, qui caliginem ſanctuario domini incubantem diſcuſſurus haud dubiè exiſtimatur, cęliq; liberum aſpectum omnino redditurus: quum etiam eadem manus diuina Iulium ipſum ante mortem Titanici ſceleris cordolio tetigiſſe crederetur, ut utar uerbo comico in re prorſus tragica. Nos tamen eas pœnas (ut ingenuè fatear quod negare non poſſum) meritò pependimus, ob uictorias (ut iam dixi) luculentas ſemper inſoleſcentes, ne non plane Galli, priſcorumq; ſimiles Franci, nunc eſſe uideamur. Siquidem ſupradictarum rerum religione obſtrictis Gallicarum copiarum animis (ferre enim diu piaculi religionem uiri Chriſtianiſſimi nequeunt) idem qui à noſtris deus in rebus ſecundis non agnitus fuerat, ex fauore mox in irã uerſus (ſi tamen iraſci deus poteſt) lymphatico primùm pauore conſternatos retroegit in Franciam: deinde etiam claſſicis circunſonantibus pauitanteis, de aris ac laribus dimicare delicias ſuas Francos, aut certè tergiuerſari coegit. Quo tumultu ac dedecore quum iam multum pœnarum uideremur ſuperis pependiſſe, nec ideo uecordiam noſtrã expiaram eſſe putaremus: hoſtes aũt rurſus bellum & tumultum inferre, nos propulſare pigeret (neq; enim ſatis iam animorum nobis, præſertim quum alibi manus noſtrę diſtinerentur: neq; illis ſatis copiarum aut apparatus fuiſſe dictitatur) factũ eſt omnia moderante prouidentia, utriſq; ut cõmoda pax eſſe crederetur, fremente tũ Sinone aquilifero, qui libens incendia miſcere magno tumultu ſolebat, & rurſus extinguere, in utranq; partẽ alternans, ſæpe leues ob cauſas atq; indigniſſimas. Ita animaduerſio diuina ut laniſta placidus ac clemens, duos populos ad internecionẽ iamiam digladiaturos, medio in certamine diremit, contenta (ut ſpero) ad ſanitatẽ & modeſtiã utroſq; redegiſſe. Inuidia enim apud ſuperos utrinq; flagrabamus ob redũdãteis opes. Iamq; eo uentum putabatur, ut illi hauſturi propediem de fece, nos etiam reſecturi de uiuo uideremur. Tametſi in ea ſum opinione, ut nobis improuiſa tempeſtate iactatis, una & altera (ut dicitur) anchora ſicca reſtaret, ſi gubernãdi ſatis gnari in tumultu atq; in trepidatione fuiſſemus. Quando enim Francia omnib. rebus inſtructa, deo quidem non aduerſo, undiq; deprehenſa eſt, atq; ad incitos redacta? ut eſt in prouerbio. Ecce autem rurſus hic mihi uereri ſubit, ne in geniali fœdere præteritorũ nobis obliuio ſurrepat, & ueluti rude donatos nos eſſe diuinitus exiſtimemus, quaſi iterum nobis bellum non timendum ſit, duntaxat pro portis propulſandum, pro laribus, pro pignoribus. Nam ne nuſquam belligeremus, inquies noſter animus ferre nullo modo poteſt. Sic opes iam nimias conteri bello continenti neceſſe eſt, & referre dicunt noſtrorum quorundam ærarij diſpenſatorum, principes à rebus bellicis nunquã eſſe feriatos, ne tranquillo rerum ſtatu rationes ipſis recognoſcere uacet. O beatam futurã Galliam, ſi tam ei contigiſſet heros habere frugi, quàm bonos habere ſolet. Nam mancipia, ut quæ maximè unquam prouincia, dicto habet audientia, etiam ſi ſuum ius ſeruiẽtibus conſtat, æquitate dominantium. Imprimum in ea ſummũ Liberi patris cum Cerere certamen, ut uini nobilitates non poſſis ſine nomenclatoris opera numerare. Mitto temperiem cæli & clementiam, & quòd utriuſq; maris cinctu & cõmercio cõmode comiterq; habitatur. Soli ubertas tanta eſt in uniuerſum etiam inter inopes frugum ſteri leſq; prouincias, ut quaſi annonæ præfecturam ſub cardine noſtro gerere exiſtimemur, prorſus (abſit inuidia uerbo) ut ieiunia indicere finitimis, uictumq; abſtemium cum libuit poſſimus, quum ſumen (ut ita dicam) occidentis arare uideamur, ſi in uniuerſum fiat æſtimatio. Adde animorum alacritatem ad res omneis inceptandas, tum dexteritatem corporum impigram atq; eximiam ad uices obeundas: quibus ſi militaris diſciplina conſtantiam addidiſſet, nihil eſſet utiq; quod in nobis ab exteris requireretur. nam noſtris quidem ſatisfacere nullo modo poſſumus, ut antea dictũ eſt, qui

Leonis X. præconium

Hic ſignificat Imperatorem Maximilianum

Rude donati gladiatores non ultra pugnare cogebantur

Franciæ bona

nos in ordinem nuper Barbarorum coegiſſe dicũtur,nec diſciplinas nobis politicas,
nec prudentiam concedentes.Equidem proborum hominum eſſe non puto, ingeni
tam ſimplicitatem in Francis improbare , quæ in latebris mentis inſidias cõdere non
didicit.Atqui niſi genius Francici diadematis iam inde ab incremento ſceptrorũ ita
ferme ſemper tuliſſet,ut oculis & auribus alienis uti,decus eſſe regiũ crederetur, ſicq́
ſæpe fierent imperij magni potentes,ſemiſſes,quincunces atq; trientes , ut fortuna ſu
lit,homines , qui imperandi uetandiq́ impotentes eſſe in actu rerum deprehendun-
tur:qua ſumus rerum omnium inſtructi cõmoditate, Perſici quodãmodo regni nunc
inſtar obtineremus.Cui enim tandem prouinciæ itidem datũ eſt, omnia ut pacis bel-
liq́ ſubſidia,& ſua,& (quod dicit̃)in numerato haberet?Ita nobis copiæ noſtræ eque
ſtres ſtato perpetuoq́ ſtipendio deſcriptæ , in turmasq́ centenarias quinquagena-
riasq́ centuriatæ,non dico præſtò ſunt ſi ad delectum edictumq́ citentur, ſed etiã in
procinctu,& arrectæ ad bellicum exaudiendum:ex quibus centurias habemus cum
ad præſidia regni omni in parte collocatas,tum uerò ad incerta caſuũ ſtationes agen
teis,in quaſcunq; partes incubuerit tumultus,protinus coituras.Quòd ſi & alias quo
que ſuccenturiari oporteat,abunde eſt iuuentutis ad ſacramentum paratæ,imperiiq́
manentis.Propter has aliasq́ prouinciæ præſtantias, Frãcia ab externis inter primas
prouinciarum libentiſſimè & uiſitur & habitatur : quippe uiſendam eam ſingularis
præterea hoſpitalitas facit:incolendam autem,omnium rerum expetendarum exte-
ris cõmoditas.Sed & ſi milite externo accerſitoq́ uti libeat, pecunia largè ſupereſt &
annona,unde alere copias,& auctorare perenni ſtipendio poſſimus. quanq́ per ho-
ſce annos infeliciter id experiri ſtatuimus,ut ferè omnia agi præpoſterè cœpta ſunt fa
Xenomania tali demẽtia. Siquidem eo errore quẽ Græci Xenomaniam appellant , id eſt nimium
& incõſultum externorum ſtudium, luculenta clades illata ruſticam plebem afflixit.
Cernere erat & noſtrum & externum militem plebeculæ penu ſaginatũ, ultro etiam
temulentum illudere quaſi uictis:quum interim miſelli,& egentes & ſicci, alijs ſuper
alias collationibus in deſidis ſtipendia militis omnia corradere atq; eo amplius cor-
rogare cogerentur.&(quod ſine gemitu meminiſſe nemo poteſt)interdum nexũ ini
re,ut eſt formula exigendi tributi ſi pignora capi nequeant. Sed ſic eſt uiſum diri tem
poris interregibus,quibus ipſis placere patriũ nihil poteſt , quiq́ ante pedes poſitos
tranſilientes,in Colchos nobis aut Baſternas petẽdos uiros putant.ob quod eos non
dubiè biennij epinicia manent,ab ijs(ut opinor)decantanda, qui eorũ olim actui ſu-
pererunt.Sedenim(ô miram uim numinis)ſic libitum eſt prouidentiæ (quæ res & ui
res mortalium temperat,omniaq́ à ſe facta pro poteſtate moderatur : cuius rei ratio-
nem inire mortales non niſi confuſam aut ambiguam poſſunt)ut tantæ rerum noſtra
rum competentiæ conſilium perinde publicum non ſuppeteret : ne ſi bonis in rebus
Franciæ & copioſis,bonam quoq; mentem reip.circunſpectamq́ dediſſet, finitimos
fortaſſe Gallia longiſſimè ſummoueret.Priuatim autẽ noſtros conſilio & ſolertia de-
fici ego certè non cenſeo,ac ne eos quidem ipſos qui in medium conſulere nobis exi
ſtimari uolunt,ut quos in augenda re priuata & ſtrenue & ſolerter operam nauare ui-
deamus.Hinc illi ſubiti penates imaginum nouarũ,luminibus nunc officientes anti-
quiſſimæ cuiuſq; domus & generoſiſſimæ.Scilicet hic eſt ille orbis fatorũ ſcitorumq́
prouidentiæ,quo genus humanum & digito & nutu dei uertitur: in quo emergẽteis
alias in ſolem familias,alias ſidenteis in tenebras uidemus,inuicẽ inter ſe ſurſum deor
ſumq́ impellentes & ſummouentes:quæ uiciſſitudo facit ut alternis floreant exole-
ſcantq́ interituræ tandem ſtirpes tum priuatæ,tum principes. Verùm hoc ridiculum
quòd qui ad centeſimũ ſe nepotem animi deſtinatione propagãt , illuſtrẽ ſibi famam
in omne æuum pollicentes,ſæpe intra primos nepotes ſtirpitus exoleſcunt:& tam fri
uola ſpe homines , certam & diuinitus oblatã atq; expoſitam mutabunt æternitatẽ?
Cæterùm quidnam in cauſa eſſe dicemus quamobrem qui ſuis commodis ſuorumq́
conſulere bene ac feliciter norunt,ijdem rebus ipſi publicis proſpicere non perinde
uideãtur?Nempe quòd aulicis inſtitutis cauetur,ne quid è rep. eſſe uideatur aut prin
cipis,quod non idem ceſſurum in rem priuatam paucorumq́ maniſeſtò intelligatur:
nec rurſus aliquid publicè turpe,quod priuatim aut honorificum eſſe poſſit, aut lucu
lenter

lenter compendioſum. Nō item uice uerſa, quicquid publicè aut honeſtum aut utile ſit, id ut ad ſingulos quoq; eorum pertinere uideatur. Nihil enim moribus huius ætatis publicum præter aerem & pluuiam cenſetur, cætera non tam publica eſſe, q̃ expoſita exiſtimantur, in eorum utiq; prædam ceſſura, qui anteuertere uerecundis & probis, ac præripere poſſint. Sic aulica uigilantibus ſtrenuiſq; opitulari iura ferunt, uirtutiſq; præmia concedere improbè ſæpenumero procaciterq; occupanti. Proinde nulli iam in Gallia publica cōmoda domū ſuam auertiſſe fraudi fuiſſe foreq; exiſtimatur, aut noxam publicè, quanta ſit illa cunq;, nocuiſſe, qui quidem ipſe, eiúſue amici in libras damni dati, unciolis decidere ſingulis non grauetur, & ea ſit ſolertia, ut uti foro norit. Quo fit ut tam maximè ferè actui ſummo præpoſitorum diuitiæ circunfluant, q̃ maximè uires opeſq; publicæ & priuatorum facultates exhauriūtur: ſicut in ægris corporib. lien & uenter pellacia duo mēbra tum maximè redundare dicuntur, quum cætera exucta defectaq; uidentur. Quòd ſiquando nonnulli, ut irudines diſtentæ, caput in ſorptu popularis ſanguinis uiſi ſunt reliquiſſe, longo iam interuallo rediturum id exemplum non timetur, præſertim quando quod olim capitale cenſebatur, nūc impulſis legibus atq; afflictis, non tam criminoſum ipſum q̃ contumelioſum eſſe cœpit. Contumelioſum? imò uerò ingenioſum inter iſtos beatos & fortunatos, atq; etiā palmarium, utpote inter quos nihil ignominioſius egenti innocētia aut ridiculoſius eſſe credatur. Simul enim hominum fidem atq; exiſtimationem cum re & cenſu concidere arbitrantur. Iam uerò quum hoc ſemper habuit Gallia, ut bona ſua interdum ipſa neſciret, interdum ſcire nollet, tum uerò illa prægrauat indignitas, & optimū quenq; enecat (ſi id effari fas eſt, quod nequit non expectorari, ut eo uerbo utar) quòd amplisſima familia domini beati & copioſi, atrienſium paucorum regitur arbitratu: qui accepti expenſiq; paginas luculentas habentes in poteſtate, in rem priuatā iuxtà atq; publicā uerſa, publicæ rei expenſate licenter impuneq; uidentur, neceſſitudini & obſequio gratioſè ea tribuentes, quæ uirtuti officioſæ & induſtriæ debebantur. unde factum eſt ut ad ſummum dedecus res noſtræ paucis annis nō ſemel deuenerint. Quid enim per deum rerum noſtrarū olim fortunatorem, quid inquā non modò iniquius, ſed etiam ad ſpeciem maieſtatis huius regni indignius ac fœdius eſſe poteſt, q̃ quòd inertes quidam homines, atq; ab omni actu memorabili feriati, in Prytaneo (ut ita dicam) exuberante ſaginantur cum ſuis clientelis, tanq̃ de rep. aut principe meriti præclariſſimè? Quid pernicioſius, q̃ quod ij nunc demenſum unicuiq; pro poteſtate ſtatuūt, qui meritos ab immeritis, dignos ab indignis, lectores ſeruos à mediaſtinis, non magis internoſcere didicerunt, q̃ literarum neſcij doctos ab imperitis? Qui etiam ſi id facere quoquo modo nouerint, tamē frugi bonæ homines, aut aliquo artificio cōmendabiles, nunq̃ aut nequitia præditis aut uerberonib. ſeruis cenſeant praeferēdos; quorū quidem opera non in rebus dominicis, ſed peculiaribus, arbitratu ſuo uti poſſint. Ita dominicum ipſum nomen tantarum indignitatum inuidiæ obijciunt. Omnia enim imperaſſe dominus dictitatur, quæ paucis diſpenſatorum cōmoda ſunt, uel utcunq; complacita. Horum præcipuè intereſt (id quod quidam nuper aſtruxiſſe dicūtur) ſolertes & cordatos in Francia non eſſe, ut qui hac uia graſſantibus ad peculium augendum ultra modum ſeruilem, faſtigiumq; priuatum, perinde conniuentiam non poſſent patientiamq; accōmodare. Verùm enim ex hoc iam inſtituto eò uentum eſt, ut quàm optimè quiſq; de rep. meritus eſt, tam peſſimè plerunq; de eo principes mereantur. Quippe aliter fieri non poteſt, quum huiuſmodi adminiſtri non modò diſpenſationibus, ſed etiam admiſſionibus in prætorio præſint. Quòd ſi pauci interdū ad aulæ penetralia non exoratis iſtis admiſſionalib. euaſere, uiri uel doctrina præditi & ſolertia, uel grauitate & probitate laudabiles & eximij, dicere auſim, uel maioribus eos fatis eouſq; euaſiſſe, uel (quod æquè rarum eſt) benigno aliquo ſidere inſinuatos, ui maioris ingenij fortunam ſibi finxiſſe. Ex ea ferè nota uidimus Petrum Cothardum ſummæ curiæ Lutetianæ principem, & Guidonem à Rupeforti Cancellarium Franciæ. Legum tutorem, morum ordinumq; cenſorem, ac togatorū uerticem, hoc nomine ſignificamus, quem & pleniore & feliciore nomine Nomophylacem appellare poſſemus, ſi aures hodie hanc uocem non reſpuerent. Horū autem duorū po-

Alludit ad uerbū iuriſperitorum

Irudo eſt ſanguiſuga

Cancellarius Guido à Rupeforti

Nomophylax

tiſſimum ideo meminiſſe me iuuat, quod eorum nominib. appellandis quum in memoria feliciorum temporum acquieſcere mihi uideor, inaniq; præteritorum meditatione recreari, tũ uerò aſſentationi & gratię nihil dediſſe dicar: utpote qui nec ab ipſis iam mortuis, nec ab eorum ſequacibus, qui ferme iam nulli ſunt, gratiã inire ſperem. Quos autem uiuos colebamus, omniq; obſeruantia dignos eſſe cenſebamus, utinam memoriæ perpetuæ uel nunc uel in poſterum conſecrare poſſemus, uiros quidem illos diuerſiſſimis ingeniȷs æquè de literis fermè literatisq; meritos. Ille miro lepore ſtudioſos exoſculans, noſtros & externos benignè adiuuabat, feſtiuus, facetus, beneficus, comitate, iucunditate, & morum facilitate nulli hominum ſecundus: ut uno uerbo abſoluam, præſidium ſubſidiumq; omnium qui Mineruæ ſacramento dixiſſe profiterentur. nã & ipſe miro lepore inter ingenioſos literatosq; præditus erat. Hunc illi aduerſam per diametrum genituram habuiſſe diceres, ut Democrito Heraclitum ex aduerſo ſtetiſſe produnt, ſed ſub uultuoſa illa facie, & propè dixerim truculenta, ſumma omnia latebant etiam ad humanitatem pertinentia. Nihil autem amplius in eo cognouimus (quum omnia eſſent ampliſſima) q̃ quod æquabilem animi præſtantiam in aula imperioſa, uerſabili atq; moroſa ſeruauit ad extremũ, non ut in eo trucem animum, aut uitę infenſum eſſe diceres, ſed citra ignauiam circunſpectũ, & generoſè cautum, tempori ita cedentem, ut conſertis (quod aiunt) manibus integritatem retentaret. Quo temperamento in loco ſanè lubrico, non ſine optimatium plauſu ſtetit, qui mirè increbuit eo de medio ſublato. poſteritatis enim diſſimilitudine, deſideriũ eius in dies magis ac magis ſenſimus. Hic adhuc unus numeros omneis impleſſe gerendi iam ſummi magiſtratus exiſtimatᷓ. Fuit ingenio ſummo, doctrina (ut inter prudẽtes) pręſtantiſſima, memoria longè æqualium tenaciſſima, animo ſibi ſemper inſtanti, uoluptatum uel neſcius, uel contemptor. In illa celebritate ac ſtrepitu aulico hominem apud ſeſe dixiſſes ſemper eſſe. Reprehenſus fuit à multis (ne ab omni eũ culpa uidear uindicaſſe) quod dicerent eum ad rem paulo auidiorem (ut ſeculo adhuc uerecũdiore) fuiſſe, tum iræ pręcipiti non ſatis temperaſſe: & nihilo ſecius omnes probum fuiſſe eum uirum non negant, ȷj quidẽ certè qui à uero non aberrant priuata ſimultate percití. Equidem ut iram in eo præcipitem expertus ſum, qui cum eo ſæpe negocium habui in munere publico, ita contendere auſim, omnium iracundorum maleficã ipſum minimè habuiſſe iracundiã. Fuit enim huiuſmodi, ut mira animi æquitate uerba propemodum iurgioſa rediraſcentium ferret, duntaxat liberaliora, etiam ſi in re præſenti ægrè ferre admodum uideretur. Videlicet uir ingenui & Catoniani ſpiritus, nemini fraudi eſſe uoluit generoſè libertatem in quenq; uſurpaſſe, eorũ quidem certè, quos male ſibi conſcios non eſſe intelligebat. alioquin uerò quis negat nemini unquã homini mores undiq; abſolutos fuiſſe? Atq; haud ſcio an laudi id uerti debeat, uirũ natura bilioſum, & iræ intemperantem, nunq̃ tamen iræ ad uindictam uſq; obſecutum fuiſſe. Eidem quum comitas in ſeueritate triſtioris naturæ culpa defuit, omniũ tamen quos quiſquam hodie meminit, gratioſus & ſuffragator ueraciſſimè fuit. Neq; enim, ut hodierni homines, aut fumos uenditare ſolebat, aut ſæpius appellari de pollicitatione aut promiſſo ferebat. Nec ut ueteratores aulici & flexiloqui ſolẽt, ancipites poſtulatores & ſuſpenſos ambitu luſtrali tenebat & enecabat. Semel ſuffragiũ ſuum aut ſpondebat aut negabat, fronte ut triſti, ita minimè aulica & fallaci. Opitulator nõ modò benignus tempore imperioſiſſimo, ſed etiã ſtrenuus & peruicax: tanta animi acrimonia & ſolertia, ut nullum ferè morib. cõmendatum, tuendum ſuſceperit, quẽ non & pertulerit ad finem deſtinatum. Hic (ut ita dicam) Corculus in ſumma talis fuit, ut

Aulicos perſtringit

quum omneis flexus aulicos occaſionesq; memoria teneret, minimè tamen aulicus eſſe uoluerit & uerſipellis: eorum diſſimillimus, quos hodie hoc nomine uerſari decimo quoq; uerbo atq; obſoleſcere in ore uulgi non pudet, homines perfrictæ frontis, imò planos improbiſſimos, quos impoſturam factitare ore iuuat renidenti, eosq; petitores fruſtrari & ludere, quos aulicæ uerſutiæ rudimentum non poſuiſſe ſentiunt. Alios ex Chreſtologorum natione nouimus mellito & medicato ſermone afficiẽtes animos flagitantiũ, ut gaudio perfuſos ab eis diſcedere ſæpe uideas, & ſpe bona lactatos & geſtienteis, ſed poſt intellectam tandem ludificationẽ, diras ȷjſdem imprecanteis

teis, quibus quidam obaudientes (ô improbum ſermonem) fortunari ſeſe dictitant.
En artes & diſciplinas quas aulica philoſophia profitetur: quibus præditi iam nõnul-
li domeſticis pridem inſtitutis clariſsimi, nunc aduerſo rumore inter aulicos agunt, e-
tiam ſi ſe ſuosq; ſecundis numinibus aulicis euaſiſſe gratulantur. Qui autem eius aca-
demiæ decretis iam perimbuti fuerunt, eos ad frugem aliquam bonam ciuilis & ęqua
bilis uitæ redire perquam rarum eſt. Huiuſcemodi autem apud nos aulicaſtri degen-
tes in oppidis uocitantur à populo, quo uerbo tam Ariſtippeos quàm Ephecticos ue
luti philoſophos Scepticosq; ſignificant: illos ſalutigeros, & uerborum comitate mo
rigeros, hos cunctatores & hæſitatores appellitantes, nulli uel amicitiæ ipſos uel cau
ſæ ita unquam addictos, quin ſtatim cum fortuna tranſire parati ſint. Sic enim homi-
nes Æolidæ, uerſatiles ad omnem aulicam auram animos aiunt ſapientum eſſe debe
re. Quo fit ut municipes inuicem admonentes, uulgò eos in cornu fenum ferre dicti-
tent, ut inquit Poeta lepidiſſimus. At Guido ne in Ironum quidem conuentu diſſimu *Guido à Rupe forti.*
lator fuiſſe dictus eſt (quod quidem ipſi uerti à quoquam uitio poſſit) alioquin inge
nij & doctrinæ & ſeueritatis maieſtate maiores æqualeisq; longiſſime ſummouẽs, ut
tum opinio fuit conſtans. Cuius utinam ſublimitas non etiam luminibus poſteritatis
obſtruxiſſe uideatur. Eam enim formam ſummi honoris incohauerat, cuius præſcri-
ptis qui ſuccederet, propius'ue accederet, nemo adhuc repertus eſt, ut Veneris quon
dam Coæ tabulam ijſdem lineamentis qui abſolueret, Appellis ſucceſſor nuſquã po
tuit inueniri. Etenim qui ei proximus fuit, ſextus aut ſeptimus magis quàm ſecundus
ei fuit. Mortuus autem eſt uirtutis commendatione ſera cognitus, quum triſtitia & ſe
ueritate popularis eſſe cœpiſſet. Quare illi ex aduerſo ac ſucceſſori cõtigit. neq; enim
ipſe ut Phidiæ ſignum (quod aiunt) ſtatim aſpectus & probatus eſt, ſed primore ad-
uentu nec plauſibilis nec gratioſus, decedens tandem omnibus non iniquis deſideri
um ſui non modicum reliquit: maiusq; olim fortaſſe in dies id futurum eſt. Alter con-
trà magna hominũ expectatione exceptus, præſumptaq; ex præterito opinione gra-
tus ineundo etiam magiſtratu uibrans ac coruſcans extitit, ſed illico à ſeſe deſciſcens,
euanido ſplendore etiam ceſſit in prioris gloriam. Quippe ut incluſa in funda annuli
bratteola fulgentem ſuapte ui carbunculum flagrantiorem reddit: ſic ſucceſſore pro-
uinciæ longe inferiore atque obſcuriore ſubiecto, deceſſoris illuſtris gloria intẽtius
reſplendeſcit: quo maiore contentione animi adnitendum erit ijs qui in poſterum eũ
honorem geſturi ſunt. Heroicæ enim uirtutis exuuias geſtare, nõ cuiuſuis eſt capitis,
etiam primæ notæ. Sed ſunt qui à fortuna quouis modo ſublati, cum in digitos aſſur-
rexerunt, ſuã ipſi ſtupide mirantur magnitudinem. Vtinam autem illi Herculi Theſe
us aliquis me uiuo ſuboriatur, qui monſtra Reip. ab eius obitu enata præſtantiſſimæ
uirtutis eius æmulatione tollat. Eius mors publicè haud dubiè acerba, mihi priuatim
quoq; luctuoſa, omnibus ijs incommodiſſima fuit, qui honeſtarum rerum ſtudio for-
tunam ſibi facturi uidebantur. Quod genus hominum quum maximè placiturum in
aula ſperaretur, frigere ſtatim ubiq; eo mortuo cœpit. Siquidem tantum momentum
ſupremis in faſcibus eſſe iam notum eſt, ut quam in partem mores eius uergant qui eũ
honorem gerit, eiuſcemodi bona ex parte primarios ordines ſortiamur. Nam quum
in eius ſodalitio, & comitatu uelut ſeminariũ antiſtitum & magiſtratuũ habere Fran-
cia iam cœperit, fit ut ea in officina politos uel uiros uel homines uenerari quo iure
quaq; iniuria cogamur. Quare ſi diutius illi uiro ex ſinu (ut ita dicam) probæ benefi
centiæ edito, inter uiuos eſſe ſuperſtitesq; licuiſſet, & literatos utiq; uiros, & de melio
re nota in ſcenã productos aulicam ciuilemq; uidiſſemus. Hoc enim nemo unquam
à bonorum cauſa, quos quidem comperiſſet & exploraſſet, aut firmius aut animoſius
ſtetit. quanquam ſibi quidẽ ipſe certè & gloriæ ſatis, ſtudioſis & pudentibus qui pro-
ductore & commendatore ad tyrocinium indigent parum, per, inquam, parum uixit,
ipſe uerò reipublicæ paululum. tam ſalubris enim ſideris occaſu, ſæua mox orta tem-
peſtas, turbinibus rapidis res Gallicas in omneis cœli plagas diuentilare cœpit: qui
duorum hominum ſpiritibus immodicis excitati, quum eorum quoq; obitu conſopi *Animaduertendus locus.*
ti eſſe uiderentur, ingenti ſtupore hominum extiterunt inauditæ calamitates: quibus
quum par nemo iam in aula ſupereſſet, Gallia tum primum animos deſpondere uiſa

eſt,retuſo ẹtiã illo mucrone ineundi ſtrenue certaminis,genti peculiari,id eſt primo-
re Martis impetu,quo maxime ualere noſtri exiſtimanẽ. Simul rei ſummæ guberna-
cula,laurea partim excuſſa,partim emarceſcente, omniũ ordinũ ore redijſſe ad tria-
rios dictitabanẽ. Verũ ille à Rupeforti fauſtũ cognomen ſortitus,eum ſemper animũ
circa honeſtatis ſtudioſos,modeſtiæq; tenaces præſtitit(etiã ſi remittere frontem atq;
ſuperciliũ ne ijs quidem ipſis uidereẽ) ut eius obitus diem atrum & funeſtum ſemper
habere debeant. Qui autem eius inſtitutis inſiſtere noluerunt, iam inde eo uiuo uir-
tuti eius infenſi,huiuſmodi fuerũt,partim ut priuatis ſtudijs ſummi rerum actus faſti-
gium inclinaſſe,magiſtratuumq; cenſurã (ut ita dicã) delumbaſſe uideanẽ,partim ut
ex ſuo contubernio literatos & doctos exegiſſe indicari debeant,eorũq; affines, am-
bitionis aſſentationisq; neſcios. & ſic quoq; uiri improbi delectu eiuſcemodi homi-
nũ delectari ſeſe dicere conſueuerũt, ut omnia fermè uiri aulici diuerſiſſima actioni-
bus ſuis animiq; ſentẽtiæ proloquunẽ impudẽtia quorundã iam putida, ut aures de-
fecatæ,harũq; rerũ inſolentes,haurire hæc mẽdacia ſine nauſea quadam ſtomachoſæ
indignationis nequeãt.Nil autem eſt indignius, ꝙ quod ſic quoq; fallere ſperant ipſi
nos,intra pomœria & natos & inſtitutos.O ſtultam & ridiculam opinionẽ,ſiquidem
ita putãt:impudentẽ & capitalem ſermonẽ,ſi non putant. Sed illudere proteruè atq;
improbè eorũ gaudẽt cõniuentiæ quibuſcũ colloquunẽ,quũ interim ne tantulũ qui-
Alludit ad motus histrionum in theatro, qui numeris exactis aſtricti erant
dem ipſi cõmouere ſe in illo regni theatro extra numeros poſſint aut probitatis aut
honeſtatis,quin aut riſu ſtatim acriũ ſpectatorũ,aut aduerſo murmure excipianẽ om-
niũ cuneorũ.uſq; adeo qui ſuſpici ſe ſupra alios uolunt, uel agẽtes ipſi uel loquẽtes la
tere nos nequeũt. Nónne quæ in adytis aulæ, quaſiq; intra ſcenã ac poſt uelũ agunẽ,
quæ illic numina quibusq; ſacris uictimisq; colãẽ, ſolẽne eſt nobis anniuerſarijs ludis
uelut ex proſcenio audire? ſatyricisq; actibus ita in rem præſentẽ perduci, ac ſi redu-
cto uelo opertanea ſacra introſpicere permitteremur? Quî igitur fieri id poſſe dica-
mus?Nempe quod Aius ille (ut ita dicam) Locutius arcanum nihil eſſe ſinit eorum
quæ in aula geruntur,agunẽ,aut ſummiſſim dicuntur. Quod enim ad uniuerſos per-
tinet,id palam quoq; uult et facit omnibus ordinibus eſſe.Sed beatũ illud diuerſoriũ,
illi tantũ qui intus ſunt,rimis perlucere neſciũt. Proh ſuperi immortales:nũ quiſquã
ſodali & cõtubernali uel etiam familiæ notior eſſe poteſt, ꝙ omnes eorum mores &
habitus,omnes ſtatus,flexus, affectiones, motus corporis animiq;, omnes uultuum
ſpecies & aſpectuum, omnibus nobis notæ ſunt iſtorum, qui ſeſe & nos & omneis
pulchrè latere putant? Quanta igitur cautione, quàm circumſpecte, ꝙ religioſe in
ſuo ſe actu gerere, uel alieno inferre debent, qui acribus oculis theatri ampliſſimi
ſeſe circũſpici ſentiunt?Sed quis eos hoc ſentire credat,quibus in re ſibi gerenda ſata
gentibus,omnibusq; ſenſibus occupatis,conſulere famæ non uacat? Atqui ſi oculis
cuneorũ inſeruire nõ uacabat,aut ſi nõ magnopere id referre exiſtimabant, uel ordi-
num ipſi oculis uel orcheſtræ certe inſeruire debebant. Hoc enim meminiſſe oporte
bat,qui exiſtimationi olim ſuæ conſulere neglexerũt, de ijs aliquãdo publicè graui-
ter eſſe conſultũ. Verũ hæc iã terricula infantiũ aut nouitiorũ eſſe credunẽ. Periti aũt
rerũ,& quos ueteratores uocãt aulicos,arcẽ ſibi impunitatis nuper pręſtruxiſſe exiſti
mantur,cum immaniũ opum propugnaculis tutã,tum uero ualidis præſidijs contra-
ctarum affinitatũ neceſſitudinũq; firmatã,quam expugnare nulla uis iudiciorũ,nulla
conſtituendæ reip.formula ualeat. Peſſime uero de ſe mereri iam putantur, qui uel fa
mæ detrimento cõmodis ſuis non conſulũt interim dum diſpenſant.Inane enim & ie
iunũ nunc aucupiũ famæ eſſe crediẽ, fortunis ſuis agendis quoquo modo parcere,ut
integritatis opinionẽ honeſtatisq; tueanẽ. Proinde non ita pridem qui rerum potie-
bantur,ſcenicorũ figuras uerecundis auribus tranſmittere aut deuorare uidebantur:
hãc loquẽdi libertatẽ moribus atq; uſu confirmatã tolli nõ poſſe Francis iure nõ uio-
lato intelligẽtes. Nunc uero aures iſtorũ ſenſim cauillis ita occalluiſſe atq; inſueuiſſe
uidemus,ut inter theatricas perſonas prodire optabile iam eſſe cœperit quorundam
opinione,qui nõ niſi beatorũ & copioſorũ nomina in argumẽtis Satyricis frequẽtari
dictitãt:quãdo illi actores auriti capitij licẽtia atq; impunitate, ſummũ ferè quodq; ca
put ſalibus ſuis perfricant. Vnde eò rem tandẽ uidemus euaſiſſe, ut quæ olim uitia fi-
figuratè

gurate maximoq́ cum lepore allegoriarũ carpebãtur in ſummis magiſtratibus, cum
uel Satyri cauillabundi inducerentur, uel uitia ipſa perſonata per proſopopœias in
ſcenam prodirent, in ijs quas uulgo moralitates, nos antiquo uocabulo ethologias
appellamus: ea nunc Satyrico ſelle inſulſe & ſimpliciter, ac ſine uenuſtate ſchema-
tum enuncientur, uidelicet quod licentia peccandi perijſſe frontem (ut inquit ille) de
rebus arbitrantur. En quibus ſeruire, quos colere & obſeruare, quorum uoluntati le-
nocinari, deniq; quibus grauitatis & doctrinæ, atq; omniũ ingenij ornamentorũ fa-
ſceis ſummittere neceſſe eſt: eos quidem qui aliquo in numero haberi in Francia con
cupiuerint: ut mirari iam homines deſinant, quod rari ſapientes & eruditi in rerum
noſtrarum adminiſtratione uiſantur. Nam ij quorum maxime intereſt res probè ad-
miniſtrari, quum in ſpeculis eſſe deberent, Vcalegontes ferè ſub tecto ſecuri rerum
euentuumq; dormitant, ne diſcrimine quidem ipſi nuper fumigante ueternum excu-
tientes. Hic eſt ſtatus ferè Franciæ, qui ſi aliquando ipſe recte atq; ordine conſtitutus
fuerit, ut ij ultra in puppi ne imperitent, qui uel in tranſtris ſedere, uel inter uectores
quouis loco eſſe deberent, tam opulenta, ut opinor, erit Gallia, quàm priſcis tempori
bus Hiſpania & Perſis fuiſſe perhibentur. Rex quidam Franciæ, Ludouicus opinor
undecimus, quum ſermo aliquando inter eum & legatos magni cuiuſdam principis
incidiſſet de prouinciarum opulentia, illiq; magnifice de ſuis ſentire rebus opibusq;
uiderentur, reſpondiſſe ita fertur, ut diceret pratum ſe & graminoſum & late patens
habere, quodq; toties fieret reſtibile, quoties uiſum eſſet fœniſecio opus eſſe. Quo di
cto ſignificare uolebat, nunquam non imperata tributa populos ſibi ſubditos obe-
dienter confeſtimq; pependiſſe. Nos autem ſic actum eſſe per hoſce annos cum po-
pulis Franciæ ſumus, ut eodem anno una & altera acceſſione tributa, modò dimidio,
modò altero tanto, nonnunquam etiam ſeſquiplo excreuerint, tanta animorũ æqui-
tate, ut uicem principis plebem etiam dolentẽ uideres, audiresq;, qui tot in curas ipſe
rebus gerendis diſtringeretur: non aliter ac ſi ab eadem ſementi altera & tertia ſeges
demeteretur in Francia, aut ſi ex noualibus ſpicilegium inſtar iuſtæ meſſis exiſteret,
uindemiamq; racematio excipiens, noua atque integra fœtura denuo exuberaret.
Verum rex ille Ludouicus prato ſuo ampliſſimo florentiq; identidem gloriabatur,
ex quo eodem anno fœniſecium iterum & ſæpius cogeret, quantumq; placuiſſet. E-
rit olim fortaſſe rex alter breui, qui chryſomallas oues aureo uellere opimas uiſen- *Oues chry ſomallæ*
dasq; habere ſe dictitabit, non illas quidem apud Colchos aut Iberos, ut in fabulis le
guntur quondam fuiſſe, ſed clemente cœli tractu luculentis inerrantes latifundijs, to
ties attonſiles, quot res extiterint gerendæ, uellere ſuccreſcente perenniter, ac mira
fœcunditate. Illud uero ſingulare, ac nulli æquè prouinciæ datum, ut bellis continuis
inteſtinis uel externis exhauſta Francia, & uiris uiribusq; ad ſummam inopiam uſq;
defecta, unius ſtatim aut alterius anni pace & commercio recreetur. Et ut Antæum *Antæus*
illum gigantem ab Hercule ſublatum poetæ fabulantur, quãtumuis lucta fatigatum,
ac certamine confectum, ſimul atq; terram matrem contigiſſet, integras ilico uires ſo
litum recuperare: ita Franciæ uires opesq; quantumlibet acciſæ, cum primùm per pa
cem aut inducias tellurem aratro mouere licet, quaſi terræ tactu inſtaurari uidentur,
ac reſtitui incredibili celeritate: abſit modò calamitas, nec uitium obueniſſe supernè
experiamur. O raram prouinciæ felicitatem, ò reges undiq; beatos, ſi tantum perſo-
nam ſuam ipſi ſatis noſſe potuiſſent, & in actu ſummo rerũ grauiſſimũ quodq; nego-
cium ductu ſuo tranſigi, non auſpicijs tantũ ſuis ipſi concupiuiſſent, aut certe nõ ſine
ſua conſcientia. hoc deus ad cætera Galliæ addidiſſet, numeris omnibus cumulata fe
licitatis eſſet. Nam quum clementiã in regibus, tũ libertatẽ in ciuibus rariſſime deſide
rauit, quantũ utiq; ferre monarchia poteſt liberaliter imperioſa. Illud enimuero, illud
inquam acreis homines, rerũq; non neſcios urit, angit, enecat, quòd puſillis homũcu
lis neceſſe eſt perſæpe ſubſeruire, quos ut actores & uicarios principis aulica comitia
ceruicib. iniungũt ſuccollantis populi, ac ſucciduæ plebis: illos quidẽ aut fortunæ ſuf
fragio, aut fauoris incõſulti redẽpti'ue, aut aliàs perperã renunciatos. Huiuſmodi aũt
homines quum fata Gallica pro poteſtate regant, quũ liberalitates principis munifi-
centiamq; arbitrentur, quũ cuiuſcunq; noſtratiũ externorũq; merita ancipiti trutina

arbitrij ſui perpendant, & uoluntatis ſuæ modulis uiros magnos puſilloſq; metiātur,
ſurſum deorſumq; (ut aiūt) permiſcent omnia in Francia, facile quidē illa principe
alioquin omniū prouinciarū. Quid enim per deū immortalē rectè atq; ordine admi-
Iſomia. niſtrare ſemiſſes actores poſſunt, qui nullū ius ciuilitatis atq; iſonomiæ nouerūt, quæ
eſt ęquabilis honorū bonorumq; diſtributio, pro dignitate ac merito ciuiū tēperāda,
Ius diſtributiuum. qualis eſſe in monarchia poteſt? Nam quod ius à peritis appellatur diſtributiuū, id ab
Ariſtotele iuris ciuilis eximio conditore κατ' ἀξίαν dictum eſt, quod eſt ſecundum di-
gnationem & promerita cuiuſq; ciuium ſtatuendum. At huiuſcemodi uelut interre-
ges iamdiu pertulimus, frementibus nequicquam frendentibuſq; omnibus ordini-
bus, ſupreſſa quodammodo procerum auctoritate. Hic mihi manum inijcit reputa-
tio fortunæ temeritatis, reſiſtereq; pauliſper me cogit, ac ſui meminiſſe. Siquidem
quum in omni mundi parte fortuna plurimum pollere, & rerum eſſe domina diſpen-
ſatrixq;, oculis ipſa capta, exiſtimatur, tum uerò ſuper omnia ipſam eſſe in Francia cæ
cam atque hallucinatricem iudico. Haud ita pridem homines duos uidimus tanta
ſubnixos potentia, ut ad reipub. officia uix decimus quiſque non ex eorum cliente-
lis quaſi è ſeminario quodam magiſtratuum prodire uideretur, quum etiā ipſi incre-
menta ſua fortunæ ac temeritati bona ex parte deberent. Horum cum alter tempore
paulùm prior, & faſtigio multū amplior, eo prorſus eſſet ingenio, ut qui ſe ſubmitte-
re maximè eius potentię uellent, hoſce ille maximè cæteris pręficere uellet, prolixeq;
augere: alter eos præcipuè promoueri concupiebat, ornamentiſq; immodicis creſce
re & eminere, quos ſibi uſui fore ſperabat ad potentiam uel augendā, uel tuendā: aut
ijs moribus præditos, ut ſibi morigeri eſſe omni genere obſequij miniſterijq; ſuſtine-
rent. Nam & ipſe impigrè morigerando probatus, in ſecundas gerendarū rerū à ma-
iore adoptatus fuerat: quin & aſſeclam comitemq; illius potentiæ, non ſociū poſtea
ſemper egit, haud grauatè primos ſummoſq; faſceis ſubmittens atq; etiā ſubijciens il
lius fortunæ, cuius tum nutu omnia uertebantur: & meminerat quas in leges quum
ſummū magiſtratum iniret, ſurdo ſacramēto ipſe adactus eſſet: Quoad illo de medio
ſublato, quū nutanti iam fortunæ uideretur imminere, alius ex eodē prodijt comita-
tu uir eximius, apud ordines aulicos egregiè gratioſus, cuius iam matura & adulta au
ctoritate ſolertiaq; effectū eſt ne ille primariæ auctoritatis aut hæres aut prædo, impo
tentiæ animi omnino indulgeret. Cui ſi ſpiritus omneis ſuos profundere liberè licuiſ
ſet, ne curia quidē ſumma quantūuis obnixa ſubſtitiſſet. Quū hoc rerū ſtatu fors for-
tunaq; ſpecimen facere potentiæ ſuæ uideretur, contigit (id quod neceſſe erat) ut
quos caſus temerarius in aulā inſinuauiſſet (aula autē tū erat ferè comitatus ipſorū)
quum unum aut alterū ſtipendium ijs ſupparaſitando feciſſent, ſtatim uel magiſtratu
uel antiſtitio locuplete donati, quaſi militiæ præmio, macti eſſe uirtute, obſequij atq;
obſeruantiæ iuberentur. Quod quum mirificis exemplis apud omneis innotuiſſet,
eoq; mores incubuiſſe uulgò dictitarētur, ut nulla iam uia certius ad magiſtratus, ad
honores, ad uirtutis decora & diuitias ferret, quàm ambitio & aſſentatio: & (ut pla-
ne loquar) corporis animiq; fœda uenditatio: contraq; quum honeſtarum artium
ſtudioſi, aut ueritatis tenaces, omneſq; qui ſeſe eximere fortis fortunæ ditione cu-
piebant, uel quos extra præſcriptum decori & honeſti pudebat proſilire, ſeſeq; uendi
tare, male de ſe ſuiſq; mereri uiderentur, qui uel ſtudio literarum miſeri intabeſcerēt,
uel inania & obſoleta iam nomina honeſtatis & uirtutis tantopere amplecterentur,
uel deniq; in ijs rebus fouēdis conſeneſcerēt, quę nihil ad id tempus pertinere cerne-
rentur. Quum ea, inquam, ferè eſſet cōditio tēporis, certatim eò aduolāteis, atq; etiā
migranteis uidebamus, ubi contuberniū eſſe fortunæ uidebatur, largitioniſq; eius
promptuarium: quum interim paucis illis qui conſtantia & pudore ducebantur, do-
mi agere feriatos ab omni actu publico neceſſe eſſet, qui quidem adiunctum com-
pendium cum honore haberet. Sic paucis annis factum, ut inuerſis ordinibus patri-
cij ad plebem, & plebeij ad patricios plauſibiliter traducerentur, quum uelut ſom-
no beatos redeuntes uideremus, quarto uel quinto, atque etiam decimo iam equi-
te nonnullos comitatiores factos, imaginibus nouis inſignes, quæ gentilitijs & Tro
iugenarum ſtemmatibus nunc claritate præſtant. Ita duorum hominum potentatu,
repagulis

repagulis pudoris & reuerentiæ legum, atq; exiſtimationis bonorum & grauiũ, refra
ctis, retuſaq; acie iudiciorum ſeueritatis, eò iam inſolentiæ & licentiæ uentum erat, ut
accepta expenſaq; omnia non fortunę (quod æquo animo ferres) ſed fortunatoribus
hominum referrentur, quos princeps eius indignitatis neſcius pręfecerat (ut aſſolet)
hominum delectui. Qua potentia ipſi freti, quum diuinos iam ſibi honores popoſciſ-
ſent, nec defuiſſent homines primarij qui ſe eorũ cultus ingeſſiſſent antiſtites, oracu-
lorumq; interpretes, ab altaribus interim domini non pauci emanſitantes, iam morta
lium ſenſu inauditæ rei miraculo ſtupente. Prouidẽtia utiq; rerum humanarũ curam
abieciſſe, aut certè interim poſuiſſe à multis putabatur. Et alioquin uſq; eo publica
mens ſucceſſu rerum elata aberrauerat, ut Martis & Bellonę numina inſtar propemo
dum haberent omnis diuinitatis. Quibus rebus Francia Chriſtianarum partiũ ſignife
ra (me miſerum qui hæc meminiſſe cogor) quum cognomen illud ipſa ſuum & æter-
num contaminaſſet: ibi tum ibi uerum & unicũ numen rapida noſtri orbis uertigine
terribile, diuinitatis ſuæ maieſtatem aſſerere inſtitit mirificè editis in ſuperbos quoſ-
dam inſolentesq; exemplis omnis memorię clariſſimis, omniumq; gentium, ſi rerum
diuinarũ intelligentiæ dociles ipſi animos haberemus. Sed nos (ô cæcæ mẽtes huma
næ) monita diuina perinde ac fulmina terrifica, celeri tranſmittere obliuione gaude-
mus, tantiſper modò in cælum ſuſpectantes, quoad urbis concuſſu fragoreq; con-
tremiſcimus: ſerenitate autem reddita, uel ſubſtillo adhuc cælo, ne turbinum qui-
dem recentium ueſtigijs admonemur alias quoq; procellas ſæuiores impendêre for
taſſe. Quæro ecquo unquam ſeculo dominus in noſtros, uel in ſuos potius atq; pe-
culiares, rapidiorem iræ ſuæ terrorem, micantioremq; diſtrinxiſſe uiſus eſt? Diſtrin-
xiſſe dico? imo etiã uibraſſe, & contorſiſſe: tametſi contremefactas delicias ſuas Fran
cos perſequi pepercerit. Hoc quũ heri & nudiuſtertius factũ ſit, quis iam ſatis memi-
niſſe dicetur, ſi quidem mens publica ex habitu & fiducia ſingulorũ æſtimetur? Sicci-
ne fomento uno (præcalido fortaſſe) è re nata appoſito, doloris ſtatim & diſcriminis
Franci obliuiſcuntur, ut uulnere percurato? Proh ſuprema & æterna dei prouidẽtia,
uſq; adeo ne denſa ſeculo noſtro erroris imperij offuſa eſt caligo, ut ne fulminãte qui-
dem deo ſurſum aſpicere poſſimus? Qui ſi cælum ſuſpicere obliuiſcimur, quin igitur
omnia intentè circunſpectamus, ut ſenſu ſaltem humano Gallia niteretur? Nũc uerò
nec dextrorſum ipſi nec ſiniſtrorſum intuemur, nec retrorſum reſpectamus, ac ne id
quidem quod porrò eſt, uidere contendimus. Id demũ quod oculis admotũ eſt, aut
etiam ad quod identidẽ offenſamus, animaduerſione dignũ eſſe cenſemus. Ut mirari
nunc ſubeat eorũ uel inertiã, uel amentiã, quorũ oculis princeps pro cõſpicilijs ſolet
uti: qui quũ coemundis poſſeſſionibus, exædificandis penatibus, gẽtilitijs nominib.
ſuis prodendis longiſſimè proſpectare, & ad pronepotũ uſq; atnepotes porroq; etiã
uideant, exiſtimationi tamen populari non ſeruiant ad poſteros manaturæ, etiam ſi
perpetuo ipſi tenore felicitatis (quod rariſſimè euenit) uitam trãſegerint longiorem.
Quanq; quid felicitatẽ iſtorum uoco, quorũ nulli ſecurũ ſui poſſeſſorem eſſe licet, ex
quo ciuilis & municipalis uitæ tranquillitatẽ aulicæ potẽtiæ ſemel emãciparũt. Nam
qui acquieſcere intra nataliũ modũ, exigui eſſe animi aut degeneris arbitrantur, ij q;
altiſſimè uolentes emicare, eò abripiunt̃ ſæpe & efferũtur, unde ſine præcipitio in ui-
tam deſcendere tranquilliorẽ nequeant. Atqui huiuſmodi eſt ferè eorũ conditio, qui
ius in caput hominũ, atq; in fortunas habere, aut decus opimũ eſſe putant, aut culmen
felicitatis. Quos equidẽ (ut nunc ſunt humana) crediderim potius gradũ ad æternum
præcipitiũ factitare, q; ad ueram beatitudinem uel tantulum proficere. Qui enim ſen
ſus omneis ſuos diuino deſponſos amori, cultuiq; religionis aſſcriptos, humano obſe
quio & faſtui ſeculari ita mancipauerit, ut ne animã quidem receperit cœleſti ſodali-
tio natam atq; creatam, quæ in manum ipſa dei mancipiumq; tum conuenit, quum in
militiæ Chriſtianæ tyrocinio quiſq; noſtrum ſacramento primùm dominico dixit, no
menq; dedit luſtrali rore reſperſus: quonam modo is non perfidus & trãsfuga eſt, qui
à deo, in cuius uerba ſanctiſſimè adactus eſt, ad eum mundi faſtum deſciſcit, cuius
ipſe obſequium rogatus eiurauit? Etenim anima uſq; adeo aulicæ potentiæ amore ca
pta, quid aliud quàm à ſpõſo ſuo eodemq; domino diuertẽs, res ſuas ſibi habere eum
iubet

Hic epiſcopi taxãtur auli ca munera obeuntes, & ſacerdotalis functionis immunes

iubet, ac cum dote ſua licet profectitia, dominica, atq; paterna tranſit ad amorem impietatis? Sed deus ipſe iſta uiderit, cuius eſt prouidentiæ quicquid rectè atq; ordine in cõmune conſulitur, ut eius eſt conniuentiæ deſtinatæ quicquid nunc populus per petitur. Cæterùm (ut ad rem redeam) ſi per hoſce aliquot annos iſti hominum merita in diſpenſandis honoribus, & officijs publicis expenſa & ponderata quoquo modo fuiſſe contenderint, ſunt qui auſint affirmare, rarò libripẽdibus ipſis eorũ lancem competitorum ijſſe peſſum, qui meritis quamlibet amplis uel aurum, uel neceſſitudinem, uel aliud quippiam commendatitium non addiderint, quod uirtutem doctrinamq; prægrauaret, & famam quamuis illuſtrem. Ita uiros eximios, qui aut ingenij ornamentis, aut prærogatiua natalium, aut innocentiæ & doctrinæ ſuffragio renunciari ſperent, & ſua creſcere induſtria, obſtrictos ijs eſſe graui quopiã auctoramento neceſſe eſt, qui officinæ illius beatricis atq; fortunatricis uideri mancipes gaudent atq; magiſtri: quorum ut quiſque maximè uel obſcuris uel exiguis natalibus ortus eſt, ita plerunq; eſſe ſolet pleniſſimus tumoris ac faſtidij. Vnum tamen eorum genus ſemper exitiabile fuit, qui diuturno graſſati obſequio, in omniumq; potentium obſeruantiám compoſiti: oris tandem probitate obrepſerunt ijs qui ſuper admiſſiones erant. Hoc genus & flexiloquum, & ad omnem rerum inclinationem, aut fortunæ celerem euariationem, chamæleontea quoq; ipſum mutatione aliud atq; aliud eſſe ſolet. Viſi ſunt ſæpe onocephali, qui numerum augerẽt, ut in omni ordine ferè hominum ſunt quos fortunæ tantum eſſe ludibria iudices: qui nec ingenio præditi, nec arte ulla ciuili intincti ſunt, nec natura aut ſciti, aut lepidi, ſed fruges tantum conſumere Prytanei noſtri nati. Illi enimuero nos urunt aulici ueterani, uel uerius ueteratores, qui manubijs popularibus beati, proceresq; obæratos uerſuris auctorantes, eos proceſſibus ſuis ipſorum inimicos putant eſſe & aduerſos, qui ijs ſtudijs incumbunt, quæ quæſtum non factitant. Hos ſtipatos manipulis aſſeclarum uidere eſt, quos uelut tyrocinio deducunt in officinam Ditis, ut illic argentariam factitent. Ii autem illorum pediſſequi, ut literarum irriſores improbuli, ſic ærarij arroſores minutuli, à uulgo dictitantur: ad id tamen ſuccenturiati ab illis, ut uberrimum quodq; munus per manus traditum ſuſcipiant, quod quidem eſſe poſſit in aulæ commercio. Ex manubijs enim popularibus ſuppeditãtur iuuenes beatuli, quæ literatis & doctis ſacroſanctæ ſolent eſſe. Huiuſcemodi autem ſtationarijs ordinum ductores in ſua uerba adactis, firmiſſimum quodq; tenent reipublicæ præſidium: nequando ſumma poteſtas & arbitrium ærariæ rei inclinatione aliqua rerum ex ſinu ſuo excidat. Et nos conſilium publicum tantis hactenus copijs Galliæ non ſuppetijſſe miramur? Quis enim iam teferre uel honeſtatis uel utilitatis publicæ putat, qui quibus anteponantur? Nec uerò Gallia quamlibet latis finibus patens, multis magiſtratibus atq; honoribus inſtructa, multipliciterq; deſcriptis, propinquis & neceſſarijs iſtorum cum numero permultis, tum uerò cupiditate deuorantibus uberrimum quodq; munus, iam eſſe ſatis poteſt. Quare quum magnæ ipſorum cognationes, etiam affinitates dudum coiuiſſe uiſæ ſint, quæ nulla ui uel legitima, uel aduerſarum factionum frangi poſſint aut diſſui, quid illis tandem ſperandum eſt, qui ſuffragatores uel ſequeſtres intra ſepta non habent? nam meritorum quidem ſurdas preces inanesq; nihil prodeſſe ſcimus, quum alioquin omnia in poteſtate ij teneant, qui dies & horas ſoli comitialeis nouerunt. Quid ni enim comitia uel differre poſſint uel auferre, qui etiam iuſtitium edicunt quum libuit, & remittunt? Sed quid nominis appellemus, aut quid hominum potius eos eſſe dicamus, quorum haud ita pridem ſilentium plus regno noſtro nouimus incommodaſſe, quàm omnium potuere concionantium uociferationes prodeſſe? Sirach ille philoſophus Iudæorum ſecundum Solomonem ſapientiſſimus, triceſimo capite ſui libri ita inquit: Effuſa bona in ore compreſſo, fercula epularum appoſita ſepulchro. O fœdiſſimam culpam, quum is animus in rerum non exhibetur actu, quem uel mores uel anteacta uita ſpondere, uel frons denique impoſtricula uidebatur præferre. Silentium dico? Vtinam hactenus argui poſſent. Heu mores huius ætatis. Quonam tandem gentium germana uirtus abijt? Cedo nunc Ariſtidem unum, unum Fabricium, aut Naſicã, qui cum in tenebris micem, & ego halcyonẽ uidiſſe me gloriabor.

Cedo Catonem, aut alium quemuis liberi ſpiritus uirum, qui & reip. charitate ducat, & precarium ſe honorem habere non meminiſſe uelit. Cedo qui in actu publico pleraq; in priuatas rationes non referat, nec uelut fortunæ largienti publica, pandēdum eſſe priuatum ſinum putet, exemplo Luculliano, atq; etiam Gabiniano. Cedo deniq; qui ſimplici innocentia & integritate, quàm multiplici lorica opum & propinquitatum aliarumq; neceſſitudinum tectus eſſe malit, non modò aduerſus uim aulicam & improbam, ſed etiam aduerſus legitimā & ciuilem. Poſtremò oſtende unum ex iſtis uultuoſis & perſonatis, qui aliquando omnib. integumentis ſimulationum euolutū ſe, uel amico & propinquo cognoſcendum dederit. Ita ne uerò iſti à cōſpectu noſtro rapti, quum eos exceperint munia grandiora, iubeant non modò nos, ſed etiā honeſtatem, ac ueritatem ualere, quaſi ut in alienos mores (ô maleficam uim Vertumni) ſic in aulicos immigrarint, & primos uitæ actus, quaſi obſides hominū exiſtimationi datos, ætate iam uergente perfidè deſtituant? Videant quæſo etiam atq; etiam, ne id perinde eſſe credatur, atq; ſi maturam ſegetem laudum ſuarum, tædio ipſi uitæ cōpoſitæ tandem capti, repente (ut ſic loquar) inarare, uerterecq; dicerētur. Atqui tales aliquando inuentos eſſe conſtat, qui dignitate uultus populo imponerent, & oris probitate, ut nuces intus marcidæ ſpecioſo ſæpe fallunt legētes putamine. Rurſus idem Sirach cap. 3. & triceſimo, Pabulum, inquit, & uirga & ſarcinæ aſello, panis & inſtitutio & opus mācipio. Quorſum, inquit, hæc philoſophi dicta? Nempe ut intelligatur uirum ſapiētem priore loco eorum ſocordiam figuratè compellaſſe, qui ſibi ac propinquis impigri, & diſerti (ut claris innotuit exemplis) in cauſa tamen populari inuenti ſunt infantes ac remiſſi, idq; eo tempore, quum eos nauos eſſe & facundos, rerum ſummæ intereſſet. Quibus aliquando ipſis, eorumq; collegis, aut ſucceſſoribus eam mentem dari uelim, ut uel pulpito faceſſant, (ut dicitur) uel dicenda, inculcandaq; in tempore proloquantur. Alterum illud ſymbolum ad regum eruditionem proditū eſſe cenſeo, ut craſſis ac pigris ingenijs ſordida ipſi munera reip. & uelut clitellas publicas iniungerent, exigua quoq; ſalaria geometrica proportione ſtatuentes, ut Ariſtoteles docuit ratione pulcherrima de iure diſtributiuo loquens. eximios autem uiros, quorum induſtria ſolertiaq; rebus in arduis uti poſſent, primario ut pane alitos, ad ingenua munia tranſcriberent, ingenuis ipſos artibus inſtitutos: nec eos uitam agere ſinerent ignobiles & abditos, qui ornamēto reipublicæ & uſui eſſe poſſent. Ecquod eſt enim per ſuperos immortales utilius regni adminiſtrandi aut ſplendidius inſtrumentum ad finitimas etiam & longinquas nationes refulgēs, quàm doctorum hominum multitudo, partim in comitatu regis agens, partim per uaria reipublicæ munia diſtributa? Huiuſcemodi enim ſcrinia (ut dicitur) pectoralia, optimos & potentiſſimos principes circunferre neceſſe eſt, quibus in ipſis ius, fas, & æquitatem, omneq; genus ciuilis humaniorisq; doctrinæ, condita ad uſum quotidianum habeant. At nunc is eſt reipublicæ noſtræ ſtatus, ut clitellæ generoſis equis, inſtrataq; ſpecioſa imponantur aſinis. Proinde quum nec oculi nec aures regis officium ſuum nunc agnoſcant, & homines quidam in rebus ſuis acres, in republica & principis aut languidi aut hebetes, nec deligere ipſi idoneos uiros, nec hominum famam ſecundam aut incommodam ſatis explorare nouerint: quid cauſæ eſt tandem quin omnium in republica perperam factorum crimina ad eos pertineant? & quòd Francia male nunc audit atque ignominioſe ob doctorum ſapientumq; penuriam, id ijs in crimen uerti debeat, per quos hîc tales multos eſſe non licet? Quid ſi etiam eorum nonnulli prorſus doctos & bonos, eorumq; diſſimiles nouere, ſed procul eos gubernaculis ſummouent, ne uel eorum acta ad manus ipſi aſpiciant, aut in puppim fortaſſe admitti tandem uelint? Manauit enim hæc opinio in omneis iam ordines, cordatiores ideo homines iſtis ſuſpectos eſſe, quòd prælucentem ipſi facem propius admoueri rebus gerendis nolint. Certè uidimus huiuſmodi non admiſſos in conſortium, quum uox id publica uociferatu ſummo, ſed confuſo flagitaret. Aut igitur hoc fateantur neceſſe eſt, amuſſim ſe albam in lapide albo eſſe, qui inter naros ignaroſq; diſcerniculum neſciant: aut noſſe ſe quidem notæ melioris homines, ſed non tam ſcenæ & populo, aut etiam ueritati ſeſe probare, quàm potentiæ ſuæ & commodis inſeruire

conſtituiſſe, principiſq; ſenectuti aut infirmæ ualetudini hactenus illuſiſſe atq; impoſuiſſe. Vtrumuis autē fateantur, paris erit impudentiæ. Etenim qui ſatis ſecundas partes implere nequeunt, qua (malùm) fronte primas tenere cōtendunt? præſertim quū tot egregios actores inter cuneos inerteis exactosq; ſedere uideamus, & decus ſcenę proceres longiſſimè ſubmotos? eorum ſi ſagacitatem requirere nunc uacaret, aut id intereſſe rerum magnopere arbitraremur, quàm facilè eſſet docere Franciā non modò oculis & auribus noſtro caruiſſe tempore, ſed (quod inſtar eſt mōſtri) ne olfactus quidem ſenſorium habuiſſe? Quam enim tandem cladem odorari antè potuimus aduentantem, quàm ab ea oppreſſi? quid antè prouidere, q̄ in oculos incurrit? Quem rumorem belli prius auſcultatu captare, quàm omnia claſſicis perſonare uiſa ſunt? Hunc ſtatum rerū in Gallia uidimus, quo ſtatu res geſtas ſi quis olim memoriæ mandare ſtatuerit, eorum quidem queis lotis manibus ſtylum capeſſere ducereq; licebit, luculentum ſanè argumentum ſcribendi copioſumq; habebit, & ex eo poſteritas intelliget quàm magnifice ſeſe nōnulli in rerum adminiſtratione geſſerint. Quis enim amans patriæ, quum paulo acriorem animum ad hæc ſcribenda applicauerit, nō hoc præcipuè docere contendat, & perſuadere, quòd Francorum natio inuidia prius rerum in Italia proſperrimè geſtarū, deinde etiam odio & contemptu laborauit ob immutatum rerum ſtatum euentu propè interneciuo: non id uitium gētis fuiſſe, quæ tot ſeculis documentum ſtrenuitatis ſuæ dedit, comis & innoxiæ, ut quidē ſunt iura belli, ſed temporis fatalis, ſed ambitionis paucorum, præcipitis atq; inertis, quam uniuerſæ gentis ignominia expiari oportuit, ut exemplum ſeculis in poſterum proderetur: ſed quidlibet potius, quàm uniuerſæ gentis uel ſcelus uel erratum? Hæ (ut arbitror) ſunt cauſæ quamobrem Francia latius atq; auguſtius imperium non habet, ne mirum ſit reputantibus, cum amplum ei & magnificum latè imperitandi inſtrumentum ſemper fuerit, rerum tamen geſtarum rationem & gloriam haudquaquam pro portione conſtare. Quare ſi moribus iam noſtris qui rerum ſummam tenent, tenebuntq; in poſterum, in diſquiſitionem conuentuum aliquando principe præſide uocarentur, nōnulli ſæpe qui naſutos ſeſe uideri uolunt, haud dubiè (quod aiunt) apprimè ſimi, atq; ea parte deformes ab omnibus cernerentur. Proinde qui illorum ſunt adhuc ſuperſtites: ij maximopere laborare debent, ut præteriti temporis damna ſarcientes, publici etiam dedecoris diſcutiant ſuggillata, ut quidem diſcuti poſſunt. Sic enim fiet ut uulgatæ opinionis & per omneis ordines peruagatæ ſententia inducēda, à qua uix prouocare quiſquam poteſt, publicæ etiam ipſi famæ tympana ſonitu hilariore ac feſtiuiore pulſent. Ad hoc autem ideo alacriore animo, ac ſpe meliore comparare ſe poſſunt, quod rebus geſtis genialis huius anni anſam ipſis deus retinendi gubernacula dedit, etiam cum laude non uulgari. qua occaſione utinam & probè & ſolerter ipſi tantiſper dum licet & uacat utantur, ut nobis aliquando argumentum palinodiæ detur. Multa alia reſtabant eodem pertinentia: ſed me medios hęc actus intercinere memini. Et hactenus Hercules & Liber pater, ut eſt in prouerbio: ulterius etiam fortaſſe libertati Franciæ aqua fluere nō uiderēt. Proinde uelut animo iam recreato & inſtaurato regeſta indignitate, ipſe reuertar ad uiam inſtitutam, quæ adhuc magna reſtat.

Significat cō iugiū regiū

De Iudæorū opulentia

Romanarum Perſicarumq; opum commentationem excipiet Iudæorum mentio, quorum reges Dauid & Solomon immanes diuitias poſſediſſe leguntur: quas eo magis leuiter excutiendas eſſe duxi, ne præuaricationis arguerer, quàm quod explicandi de ijs aliquid & ſtatuendi fiduciam conceperim. Iuuabat & alioquin in eas res inquirere, quæ (ut uulgi eſt opinio) ſola ſacrorum ſcriptorū auctoritate ſubnixæ eſſe creduntur. Iamprimum igitur prioris Paralip. capi. ſecundo & uiceſimo Dauid ita loquens ad Solomonem inducitur: Confortare, & uiriliter age: ne timeas, neq; paueas: ecce ego in paupertatula mea præparaui impenſas domus domini, auri talenta centum millia & argenti mille millia talentûm. Et ſecundi Regum 8. Et percuſſit Dauid Adadezer regem Soba, quando profectus eſt ut dominaretur ſuper flumen Euphratem. Venit quoq; Syria Damaſci ut præſidium ferret Adadezer. Et percuſſit Dauid de Syria XXII. millia Syrorum. facta eſt Syria Dauid ſeruiēs ſub tributo, & tulit Dauid arma aurea quæ habebant ſerui Adadezer, & detulit ea in Hieruſalem. Libro au-

tem

tem tertio Regum cap.x. Non erat argentũ, nec alicuius precij putabatur in diebus
Solomonis, quia claſſis regis per mare cum claſſe Hiram ſemel per tres annos ibat in
Tharſeis, deferens inde aurum & argentum. Et paulò inferius, Fecitq́ ut tanta eſſet
abundantia auri & argenti in Hieruſalem, quanta & lapidũ. Hac hyperbole immen-
ſa auri argentiq́ uis fuiſſe ſignificatur in theſauris Solomonis. Vidimus ſuprà ſum-
mas Perſarum opes centum & octoginta millia talentũ fuiſſe poſt Darium uictum,
quibus oportet ſeptem millia addere quæ Darius Ecbatanis fugiens ſecum in tumul
tu rapuit, ut auctor eſt Arrianus, & ijs rurſus coniectura addere ſumptum eius belli.
Hiſtoria autem Regum dicit Dauid habuiſſe argenti mille millia talentũ, id eſt, de-
cies centena millia, & auri centum millia, quæ minima computatione mille millia ta-
lentũ argenti ualent. Ita fit ut decies maiores fuerint Dauid opes, quàm Darij. Exiſti-
mo autem & Perſicum talentum & Hebraicum idem cum Babylonio fuiſſe talento:
qua ratione, ſumma, ſexta parte augetur. Quare fidem res illa habitura non uidetur
hominum quidem ſenſu, etiam ſi auctoritati ſacroſanctæ id creditur. Quanquam e-
tiam magis illud hyperbolicum uidetur quod Cteſias de Sardanapalo ſcripſit, qui du
centis circiter annis Solomonis ætatem ſecutus, morte ſua regnum Aſſyriorum fini-
uit. Ait enim eum regem ab Arbace Medo obſeſſum, fractis iam aduerſa pugna uiri-
bus, & uictoriæ ſpe abſciſſa, pyram in regia ſtruxiſſe altitudine pedum quadringen- *Sardanapali*
torum, in qua cubilia centum & quinquaginta poſuit aurea, totidemq́ ex auro men- *pyra et opes*
ſas. In medio autem pyræ cõtabulationem extruxit pedum quoquouerſus centenũ:
in quo lecticas conſternendas cum curauiſſet, ſuperiorem contabulationis partem
trabali materia contexit, & latera crebris ualidisq́ tignis cinxit, ita ut exitus non pa-
teret. Quo facto ipſe & uxor & pallacæ uarijs in lecticis iacuerunt in eo ædificio con
cluſi. In quod etiam ipſum auri centies centena millia, argẽti uerò decies tantundem
cõgeſſit, id eſt millies centena millia talentũ, quod ipſe myriadẽ myriadũ appellat, id
eſt decies millena in ſeſe multiplicata, ut antea dictũ eſt: cũ præter eam ſummã libe-
ris, quos ad Nini regẽ belli initio miſerat, auri talenta numero tria millia dediſſet. Su-
per his operibus cũ inſtrumento regio multiplici, ac copioſa uarietate diſtincto, quũ *Sardanapali*
ipſe ita cum uxore & pellicibus eius recubuiſſet, pyram illi ædificio circumdatam ac- *exitus*
cendi per eunuchos, id eſt amicorũ iuratiſſimos iuſſit. Eos enim ſolos conſcios conſi
liorũ extremorũ fecerat. Quo facto ipſe cum illis opibus diebus quindecim cõflagra
uit, ſtupentibus alijs præter conſcios. Fumus enim in ſublime cõuolutus, ingentis cu
iuſdam ſacrificij opinionem faciebat, apud eos quidem qui extra regiam erant. ἐπεστέ-
γασε δὲ τὸ οἴκημα δοκοῖς μεγάλαις τε καὶ παχείαις, ἔπειτα ἐν κύκλῳ περιέθηκε πολλὰ ξύλα καὶ παχέα,
ὥστε μὴ εἶναι ἔξοδον. ἐνταῦθα περιέθηκε μὲν χρυσοῦ μυριάδας χιλίας, ἀργυρίου δὲ μυρίας μυριάδας ταλάν-
των, καὶ ἱμάτια καὶ πορφύρας καὶ στολὰς παντοδαπάς. ἔπειτα ὑφάψαι ἐκέλευσε τὴν πυράν. καὶ ἐκαίε-
το πεντεκαίδεκα ἡμέρας. οἱ δὲ ἐθαύμαζον ὁρῶντες τὸν καπνόν, καὶ ἐδόκουν αὐτὸν θυσίας ἐπιτελεῖν, ταῦ-
τα δὲ μόνοι ᾔδεσαν οἱ εὐνοῦχοι. Redeamus ad Dauidẽ. Ioſephus lib. 7. Antiquitatũ de eo lo-
quens ita inquit: Reliquit autẽ Dauid diuitias tantas quantas nemo alius regum nec
Hebræorũ, nec aliarũ gentiũ, κατέλιπε δὲ πλοῦτον ὅσον οὐκ ἄλλος βασιλεὺς οὔτε ἑβραίων οὔτε
ἄλλων ἐθνῶν. Ingentes aũt pecunias in ſepulchro eius conditas fuiſſe dicit, & in Regum
loculis, qui magna arte cõditi ita erant, ut nõ facilè inueniri poſſent. Euſeb. lib. 9. De
præparatione euangelica auctor eſt Eupolemũ ita ſcriptũ reliquiſſe, Dauid regẽ Sy-
ros & Phœnices uſq; ad Euphratẽ domuiſſe: Idumæos etiã & Ammonitas, Ituræos,
Moabitas, Nabatæos, Nabdæos, Suronẽq́ Tyri ac Phœniciæ regẽ, bello ſubactos tri
buta Iudæis pendiſſe: Dauidq́ petenti diuinitus locũ fuiſſe demonſtratũ quo loco
ædificaturus eſſet templũ. Sed cum ſanguine hoſtiũ & multis cædibus per bella uaria
impiatus, hoc facere non potuiſſet, quàm maximũ potuit apparatũ feciſſe. Itaq; cõpa
raſſe cum æris, argenti, auri talenta non pauca, lapides etiã & ligna cupreſſi & cedri:
nauesq́ eum coegiſſe Melanis Arabiæ ciuitate, miſiſſeq́ in inſulam Vrphen in Ru-
bro mari ſitam metallis auri ſcatentẽ: unde in Iudæã innumerabilia pene auri pondo
delata fuiſſe. Dauid autẽ morientem regnũ Solomoni filio tradidiſſe. Qui cùm tem-
plum ædificaturus eſſet, deo ita uolente, literas ad Vaphren Ægypti regem ſcripſiſ-
ſe hoc exemplo: Rex Solomon Vaphri Ægypti regi amico paterno ſalutem. Scito

me à deo magno Dauid patris mei regnum accepiſſe. Cumq́ mihi pater mandauerit templum deo condere, cæli & terræ conditori: ut etiam ad te ſcriberem, addidit. Peto

Vaphris reſponſio igitur abs te, ut artifices atq; fabros ad ædificandum templum dei mittere uelis. Vaphren autem inter alia hoc reſcripſiſſe: Ad ædificandum templum dei fabros atq; miniſtros octoginta millia hominum ad te deſtinaui. Dabis igitur operam, ut rectè atq; ordine uiuant, & rebus neceſſarijs non careant, temploq́ dei condito incolumes ad nos redeant. Itidem cum Solomon ad Suronem Tyri regem ſcripſiſſet, ſimile tulit reſponſum, & eundem numerum operariorum impetrauit. Et præterea architectũ Tyrium matre Iudæa natum, uirum in architectura ſummum. Cõgruit hoc cum eo quod dicitur 3. Regum cap. 5. ubi rex Tyrius non Suron ſed Hiram appellatur. Ioſephus libro 8. Antiquit. epiſtolam regis Hiram (quem Iromum à Tyrijs uocitatũ eſſe dicit) & epiſtolam Solomonis ad eum, ad ſuam ætatem aſſeruatas eſſe affirmat, non modò apud Iudęos, ſed etiam apud Tyrios. Libro autem primo contra Apionem Grammaticum, Sunt, inquit, apud Tyrios annorum multorum acta, quæ publica cura diligenter aſſeruantur, in quibus inter cætera hoc quoq; perſcriptum eſt, quòd Hieroſolymis templum à Solomone exædificatum eſt annis centum & quadraginta prius q̃ Tyrij Carthaginem coloniam ædificarunt. Apparatus etiam conſtruendi templi in

Iromus rex Tyri ea acta relatus eſt. Iromus enim Tyriorum rex amicus erat regis noſtri Solomonis. ἀνηγράφη δὲ τῶν ἐκείνοις ἐν τοῖς ναοῦ κατασκευὴν τοῦ τῶν ἡμῶν. Εἴρωμος γὰρ ὁ τῶν τυρίων βασιλεὺς φίλος ἦν τοῦ βασιλέως ἡμῶν Σολομῶντος. Pergit Eupolemus, & rurſum ita inquit, Totũ autem aurum quod in templo, columnis & uaſis templi fuit conſumptum, quadragies ſexies centena millia fuiſſe: argenti uerò ad clauos & alia inſtrumenta, mille ducenta triginta duo talenta: æris uerò in columnis, fornicibus ac cæteris, talenta decem & octo millia: remiſiſſeq́ omnes in regiones ſuas Phœnices ſimul & Ægyptios. decem auri ta-

Talentum pro ſiclo lenta ſingulis data. Talentum autem dico (inquit) quod ſiclum appellant. Et Ægyptiorum quidem regi oleum & mel magna quantitate miſiſſe: Suroni autem columnam auream quæ Tyri in templo Iouis conſpicitur. Hæc interpretatio poteſt rem facere credibilem. Sed quod dicitur quadragies ſexies centena millia non adiecto ſiclorum uel talentûm, neſcio an librariorum ſit uitium. Græcum enim exemplar non uidi. Siclus (inquit Hieronymus Ezechielis 3.) ſtater eſt, hoc eſt drachmæ quatuor,

Siclus Exod. 30. cap. ita legitur, Siclus uiginti obolos habet, media pars ſicli offeretur domino. Quod declarans Ioſephus lib. 3. Antiquitatum, Siclus (inquit) Hebręorum nomiſma quatuor drachmas Atticas habet. Hac ratione ſi ſingulis operarijs, qui cẽtum & ſexaginta millia erant, deni ſicli dari ſunt, hoc eſt quadragenæ drachmæ, fiunt quater & ſexagies centena millia drachmarum. Ex quibus quatuor & ſexaginta millia pondo fiunt, eo numero per centenarium diuiſo. Fiunt hæc mille ſexaginta ſex talenta, & quadraginta auri pondo, quæ æſtimatione noſtra (in ſingulas enim libras centenos & duodenos aureos ſolatos & ſemiſſem numeramus) bis & ſeptuagies centena millia ſolatorum ualent: cum fuerit illud aurum nullo alio metallo concretum. Quæ ſumma ſi in opificum mercedem impenſa eſt præter ſumptus cibariorum, quò euaſuram æſtimationem operis cum inſtrumento ſacrificali & ornamentis templi putamus? Nempe ad infinitum uiſum iri neceſſe eſt, ſi quis apud Ioſephum uaſa templi legerit. Quòd ſi ita ponamus ſummam ſuperiorem, ut quadragies ſexies centena millia ſiclorum fuerint in templo conſumpta, hæc ſumma iam paulo minus quadruplicato creſcet. Sedecies enim centena millia ſiclorum operarijs data ſunt, quæ ſexaginta quatuor millia pondo efficiunt. Quæ ſi ternario multiplicentur, fiunt duodequinquagies centena millia ſiclorum, quæ in ornatum & ſupellectilem cedunt: cum Eupolemus ſcripſerit ſex & quadraginta millia ſiclorum auri in templi inſtrumentum ornamentumq́ abſumpta fuiſſe, quibus nos ducenta millia addidimus, ut ſumma quadruplicato creſceret. Quòd ſi uniuerſam ſummam exactè collegeris, bis & ſexagies centena millia ſiclorum in duobus ijs capitib. inuenies: quæ ducenties quadragies octies centena millia drachmarum ualent. Hæc ſi centenario partiamur, ducenta quadraginta octo millia pondo auri in ſumma efficiuntur. Quæ, ut in ſingula pondo aureos centenos ſtatuamus, ducenties quadragies octies centena millia aureorũ ualent. Sed

quoniam

quoniam aurum fuit obryzum, ut diximus, ſi in ſingula pondo rurſus duodenos aureos & ſemiſſem addamus, fient in ſumma ducenties ſeptuagiesnouies centena ſolatorum millia. Quibus addere oportet mille ac ducentorũ talentûm argenti æſtimationẽ. Fortaſſe expeditior erit calculus hoc modo: Ducenta XLVIII. millia pondo auri, quatuor millia C. & XXXIII. talenta efficiũt, & XX. auri pōdo, quæ duodecies totidem argenti talenta ualent, id eſt undequinquaginta millia & ſexcenta talenta. Hæc ducenties nonagieſſepties centenis & LX. millibus aureorum coronatorũ ualent. Et hæc ſumma ſuperiori conueniet, ſi ad ſolatorum millia reducatur. Addit Eupolemus mille aurea ſcuta à Solomone fuiſſe facta. In 3. autem Regum cap. 10. ita legitur: Fecit quoq; rex Solomon ducenta ſcuta de auro puriſſimo. ſexcẽtos auri ſiclos dedit in laminam ſcuti unius, & trecentas peltas ex auro probato, trecentæq; minæ auri unam peltam ueſtiebant: poſuitq; eas rex in domo ſaltus Libani. Per hoc intelligimus in ornatum templi ſcuta aurea nõ ceſſiſſe, & accedere ad quantitatem auri ab Eupolemo poſitam. Peltam autem ſcutum eſſe breue nemo eſt qui ignoret, Virgilio dicente, Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis. Pelta

Aut hic locus igitur mendoſè legitur, aut Ioſephus & Hieronymus non recte ſiclum interpretati ſunt. Deinde trecentæ minæ Atticæ paulo plus ducentis uigintiquinque libris noſtris zygoſtaticis ualent. tantum autem pondus uix gigas ſiniſtra manu uerſaret. Plinius inter miracula roboris refert Fuſium Saluium duo pondera centenaria pedibus, totidem manibus, & ducenaria duobus humeris contra ſcalas tuliſſe. At libra noſtra quadrante maior eſt Romana. Hodie iuſtum pondus baiularium centum & ſexaginta pondo eſſe dicunt. Poſtremò nec ſcuta nec peltæ ſolido auro conſtabãt, ſed intus ligno, quod laminæ aureæ conueſtiebant. apud Ioſephum lib. octauo, non trecentæ minæ, ſed tres leguntur. Editio etiam Græca ſic habet, τρεῖς μναῖ χρυσίου ἐπῆσαν ἐπὶ τὸ ὅπλον τὸ ἕν. tres minæ auri inerant ſingulis ſcutis. Capite autem modò dicto tertij Regum ita legitur, Egrediebatur autem quadriga ex Ægypto ſexcentis ſiclis argenti, & equus centum quinquaginta. Atq; in hunc modum cuncti reges Syriæ equos uęnundabant. centenos quinquagenos ſiclos in ſingulos equos precium ſtatuit, ſeu ſexcenas drachmas, id eſt nummo noſtro ſexagenos aureos coronatos. quo fit ut quadrigæ, id eſt quaterni equi iugales, quatuor & uiginti libris conſtiterint, quæ ducentis & quadraginta coronatis æſtimari poſſunt. Ex precio hodierno intelligimus probabile id precium fuiſſe, ut negociatores Solomonis equos in Ægypto & in Syria ſexagẽnis coronatis emerint. Sæpe enim (ut teſtatus ſum) per anticipationem loquor, quaſi iam tunc aurei noſtri fuerint, ut expeditius defungar eo quod inſtitui. Græca lectio non cõuenit, in qua legitur, ἅρμα ἀντὶ ἑκατὸν ἀργυρίου, καὶ ἵππος ἀντὶ πεντήκοντα ἀργυρίου. Currus centum argenti, & equus quinquaginta argenti. qui modus loquendi antiquus fuiſſe uidetur. Liuius libro primo, Ita pedeſtri exercitu ornato, diſtributoq; equitum ex primoribus ciuitatis duodecim ſcripſit centurias, ad equos emendos dena millia æris ex publico data, & quibus equos alerent uiduæ attributæ, quæ bina millia æris in annos ſingulos penderent. Hoc dictum ita accipio, ac ſi centenos illic coronatos dixiſſet, & hic uicenos. Exiſtimo autem unumquẽq; equitem binos equos habuiſſe. Dixit enim Liuius ad equos emendos dena millia, quibus uerbis ſignificat unũquenque equitem equos habuiſſe, non equum tantummodo. Ita precium equi quinquaginta aurei coronati fuerunt priſco illo ſeculo, & ſumptus annuus decem aureis æſtimatus. Syriam autem equis abundaſſe ex Strabone intelligimus libro decimoſexto. Tradit enim Pellam urbem Syriæ fuiſſe à ſucceſſoribus Alexandri appellatam de nomine Pellæ, quæ patria fuit Alexandri. poſtea autem Apamia dicta eſt. Iuxta eam locum eſſe campeſtrem quem Orontes fluuius cum lacu quodam Cherroneſum efficit. Ibi locum fuiſſe recenſendo exercitui, & hippotrophium pulcherrimum, hoc eſt locum equitio alendo deſtinatum. In eo fuiſſe equas regias numero ſupra XXX. millia, admiſſarios autem equos trecentos, ibidem & equiſones fuiſſe, ſeu domitores equorum, & laniſtas, & bellici ludi magiſtros, & quicunq; ad arma tyrones inſtituũt, ſtipendia merentes. quod mihi memorabile uiſum eſt. ἐν τούτῳ δὲ (inquit Strabo) καὶ τὸ λογιστήριον τὸ στρατιωτικόν, καὶ τὸ ἱπποτρόφιον, θήλειαι μὲν ἵπποι βασιλικαὶ πλείους τῶν τρισμυρίων. Hippotrophiũ memorabile

ὀχεῖα δὲ τέτταρ. τ. ἐνταῦθα δὲ καὶ πολυδάμνιαι καὶ ὁπλομάχοι, ἐν ὅσοι παιδεύονται ἡμιθ. ὀδόντων. Enim uero talenti ſignificationem nõ unam fuiſſe apud Hebræos puto, quomodo & apud

Talentũ unũ tantum apud Hebræos

alias gentes nõnullas. Pollux lib. 9. Siculum talentum duplex fuiſſe tradidit, uetus, & nouum: uetus quatuor & uiginti nũmos ſignificaſſe, nouũ duodecim. apud Suidam non nũmos uigintiquatuor ualuiſſe dicitur, ſed mnas, quod corruptum eſſe puto ex Polluce qui ait, Δύναται δὲ ὁ νοῦμμος τρία ἡμιωβόλια. Valet autem nũmus ſeſquiobolum. Licet apud Pollucẽ ὀβόλια pro ἡμιωβόλια legatur. Quod ſic coniectura aſſequor, nummus ſeſtertius quartam partem drachmę ualet: drachma autem ſex obolos. quare tria hemiobolia, id eſt ſeſquiobolum nummus ſeſtertius ualuit. Talentum igitur apud Siculos uetus quidem ſenas drachmas ualuit, nouum autem ternas. Propterea Pollux, ὡς μέντοι σικελικὸν τάλαντον ἐλάχιστον ἴσχυε. Siculum, inquit, talentum minimũ quid ualebat. Eodem pertinet quod idẽ alibi eodem lib. dicit, ἐδύνατο δὲ τὸ χρυσίου τάλαντον τρεῖς χρυσοῦς

Auri & argenti non æqualia fuerunt talenta

ἀττικούς. τὸ δὲ τοῦ ἀργυρίου, ἑξήκοντα μνᾶς ἀττικάς. Valebat autem auri talentum tres aureos Atticos, argenti uerò ſexaginta minas Atticas. Homerus Iliad. lib. 23. deſcribens agona funebrem quem Achilles ad tumulum Patrocli fecit, talentũ pro ſumma non magna poſuit. Primũ enim præmium curuli certamini propoſuit fœminam captiuã cum tripode, ſecundum, equam prægnantem mula: tertio autem loco uincenti, lebetẽ: quarto, duo auri talenta: ultimo, phialam æteam lebetis uicem præbentem:

Τῷ δὲ τετάρτῳ θῆκε δύο χρυσοῖο τάλαντα.

Bina talenta dein quarto pronunciat auri.

Ex his præmijs, cum quibus duo auri talenta exæquat, apparet talentum paruũ quippiam fuiſſe. Eo in loco enarratores talentum antiquum nõ ſimile recentiori fuiſſe tradunt. Aiunt enim uetus talentum ſecundum Polemarchum auctorem quatuor librarum fuiſſe, ſecundum Theophraſtum quatuordecim, ſecundum Timęum quatuor et uiginti. Ariſtotelem autem indefinitum talenti pondus poſuiſſe: cæterum paruam fuiſſe ſummam apud Homerũ oportuiſſe, cum quarto loco aſſignauerit, & minus equa & lebete fecerit. Sunt qui dicant talentum auri apud Græcos paruum fuiſſe, auctore Diphilo, quod conuenit cum eo quod ex Polluce diximus. Huiuſmodi autem talenta intelligi prioris Paralipomenon 22. exiſtimo, Auri talenta centum millia, argenti mille millia talentorum: æris uerò & ferri non eſt pondus. uincitur enim numerus magnitudine. Dauid autem circa finem regni Aſſyriorum regnauit: cui tempori proxi-

Homeri ætas

mum fuiſſe Homerum nonnulli tradiderunt, ut auctor eſt Euſebius. Ex quo cõiectura capi poteſt de talento Homerico & Dauidico. huic opinioni auctoritatem pręberepoteſt Ioſephus lib. ſeptimo Antiquitatum, apud quem Dauid ita loquens inducitur ad primores tribuum, Fratres, noſſe uos uolo, quod cum templum domini ædificare ſtatuiſſem, auri argentiq; magnam uim præparaui ad talenta centum millia. Centum millia dixit, non mille millia, ut prioris Paralip. capite ſecundo & uiceſimo. nec centum millia talentum auri, ſed auri & argenti centum millia talentûm. Rurſus cum dicitur 3. Reg. x. de regina Saba, Dedit ergo regi centum uiginti talenta auri, & aromata multa nimis, & gemmas precioſas. Et rurſus, Erat autem pondus auri quod offerebatur Solomoni per annos ſingulos, ſexcentorum ſexagintaſex talentorũ auri, excepto eo quod offerebant uiri qui ſuper uectigalia erant, & negociatores, uniuerſiq; ſcuta uendentes, & omnes reges Arabiæ, ducesq; terræ. Et cap. ſuperiore, Miſitq; Hiram in claſſe illa ſeruos ſuos uiros nauticos & naros maris cũ ſeruis Solomonis, qui cum ueniſſent in Ophir ſumptum inde aurum quadringentorum uiginti talentorum detulerunt ad regem Solomonem. In omnibus his locis ego talentum magnũ intelligo, quomodo etiam cum de ære & ferro loquitur hiſtoria. Primi autem Paralip. uiceſimonono ita inducitur Dauid pro concione loquens inter primores tribuũ, De peculio meo & aurum & argentum do in templum dei mei, exceptis ijs quæ præparaui in ædem ſanctam, tria millia talenta auri de auro Ophir, & ſeptem millia talentorũ argenti probatiſſimi ad deaurandos parietes templi: & ubicunq; opus eſt aurum, de auro: & ubicunq; opus eſt argentum, de argento. Et inferius, Polliciti ſunt itaq; principes familiarum & proceres tribuũ Iſrahel, tribuni quoq; & centuriones, dederuntq; in opera domus domini auri talenta quinq; millia, & ſolidos decem millia, argenti ta

lenta

lenta decem millia,& æris talenta decem & octo millia, ferri quoq; centum millia ta-
lentorum.De hoc loquens Ioſephus ita inquit, Sed & tunc oblationis primitias faci-
ens,alia tria millia talentûm auri puriſſimi ſe præbiturũ eſſe pronunciauit ad adytum
& currum dei faciendum.Cumq; tacuiſſet Dauid, à principibus & ſacerdotibus atq;
Leuitis certatim offerentibus collata ſunt auri quidem talenta quinq; millia,& ſtate-
res decem,argenti uerò talenta decem millia,ferri talenta millia multa. Hic etiam ma
gna talenta intelligo.Sed adnotandũ quòd quos hiſtoria ſacra ſolidos; Ioſephus ſta- *Solidus*
teres dixit. Stater apud Græcos aureum nummũ ſignificat, quo nomine & Perſæ & *Stater*
Macedones utebantur:unde Philippei ſtateres & Darici & Alexandrei dicti. Stater
etiam pondus eſt drachmarum quatuor,ut ante diximus, quod Hebræi ſiclum dice-
bant.ſtateres igitur hic pro aureis nummis,id eſt ſiclis,intelligo. Sed de ſtatere & ſo-
lido inferius loquemur,ſi memoria non exciderit. Summa diſputationis noſtræ hæc
eſt,æſtimationem opulentiæ Hebraicæ fieri nõ poſſe ob talenti uarietatem, cum nec
ipſe Ioſephus extricare hãc ambiguitatẽ potuerit. Nunc enim pro pondere, nũc prò *Talenti ſi-*
numero,nunc pro nummo ponitur:ut apud Eupolemũ in loco ſupradicto:quanquã *gnificatio*
& Græci eadem penè de uarietate ſignificatum talenti tradiderunt. Quantũ tamen
coniectura haud ariolatrice conſequi poſſumus, quod Eupolemus dixit quadragies
ſexies centena millia in templum & eius inſtrumentũ abſumpta fuiſſe, de ſiclis, id eſt,
ſtateribus intelligendũ. Cuius ſummę ęſtimatio à nobis poſita eſt exactè, ut arbitror,
niſi error calculi inciderit. Itidemq; cenſendum dixerim de talentis illis Sardanapali,
ut fidem hiſtoriæ obiter arrogemus. In qua hoc mihi animaduertendum ſummopere
uiſum eſt, ad eorum quæ diximus confirmationem, quod Cteſias ita ſcripſit, ut dice-
ret, ἐνταῦθα περιέθηκε μὲν χρυσίου μυριάδας χιλίας, Illic circumdedit auri myriadas mille:nõ
adiecto talentûm, ut in argento fecit, item ſcilicet ut Eupolemus in loco ſuperius ci-
tato. Quæ duo exempla indicant antiquum loquendi morem, qualis eſt etiam hodie *Mille mil-*
apud nos, cum dicimus mille millia auri. Vt enim hac locutione mille millia aureûm *lia auri*
intelligimus, ſic illi mille millia ſiclorum auri ſignificabant, uidelicet quod ſicli pon-
dere apud eos nũmus aureus percuteretur, ut apud Athenienſes & Macedones ſtate
ris, id eſt quaternarum drachmarũ. Quo factum eſt ut ſtater pro aureo acciperetur, ut
etiam apud Perſas. Huius opinionis argumentum ducitur ex uerbis quæ ſequuntur,
Argenti(inquit)ad clauos & alia inſtrumenta mille ducenta trigintaduo talenta, ęris
uero decem & octo millia. ſic ſingulis opificibus dena talenta data, id eſt deni ſicli, ut
ipſe inquit. Talentum ergo nummarium Hebræorum, tetradrachmũ erat: Athenien-
ſium uero duodenarium erat, id eſt ternorum ſtaterum. Sic apud nos interdum libra
nummaria eſt uiginti ſolidorum. Sic in uoluminibus iuris non ubique auri argentiq;
libra eodem modo exaudienda. Circa Iuſtiniani Auguſti tempora libram auri ſtate-
rem aureum fuiſſe exiſtimo, non magni ponderis, in l. Quoniã iudices. ſub titulo De
appellationibus. Si quis(inquit idem Auguſtus) magiſtratus appellationem ſuſcipe
re recuſauerit, triginta pondo auri cogatur largitionibus noſtris inferre, triginta alia
eius officio itidem ſoluturo. Et ſub titulo De fundis patrimonialibus libro undecimo
eiuſdem Codicis Theodoſii lex ita inquit, Huius legis temeratores, quinquaginta li-
brarum auri pœna coercentes: tam uidelicet petitorem, quàm officium quod petitio
nem concedit admitti. Officium eius magiſtratus τὴν τάξιν uocat, hoc eſt apparitores,
ſcribas, & quoſcunq; miniſtros publicos. Hic ſtater autem nunc pondo, nunc libra di- *Stater*
citur, ut in lege Ordinem, ſub titulo De conſulibus libro duodecimo: & in lege Om-
nes, De metatis centũ librarum auri mulcta. At libro primo De modo mulctarum ita
legitur, Illuſtres uiros præfectos prætorio, cum peccatum grauiſſimum erit, uſque ad
quinquaginta librarũ auri mulctam peruenire ſinimus. At eodẽ ſub titulo Arcadius
& Honorius ita ſanciunt, Eos qui ordinario iure prouincias moderantur, ultra dua-
rum unciarum auri mulctam condemnare non patimur: Proconſularem uero pote-
ſtatem, ſi mulctandi neceſſitas imminebit, ſenarum unciarum auri ſumma cohibe-
bit. Hic dubites fortaſſe utro modo libras auri quinquaginta intelligere debeamus.
Similiter libra argenti, uel nomiſma fuit, uel paucarum drachmarum æſtimatio, in le
ge Ab executione, Quorum appellationes non recipiuntur. Sciant autem (inquit)

prouocatores, ſi eos perperam intentionem cognitoris ſuſpendiſſe claruerit, quinquaginta librarum argenti animaduerſione mulctandos. Et itidem in l. ſequenti, rurſus in lege unica De grege dominico, libro 10. libra auri pro duodecim uncijs accipitur, & in capite præuaricationis, ſub titulo De præuaricatoribus in Pandectis. Ponderale uerò & librale Hebræorum talentum, Babylonium fuiſſe puto, uel potius Ægyptium, qualia erant auri talenta quæ ex Ophir inſula afferebantur, quam Vrphen Eupolemus Græcus auctor appellat. Tharſeis ſunt apud Græcos qui Indicam gentem fuiſſe putent. Alij Carthaginem ſic appellatam ab Eſaia putant: quod de urbe ipſa à Didone ædificata intelligi non poteſt, cùm Ioſephus dicat poſt Solomonem centum & quadraginta annis cōditam eſſe à Tyrijs Carthaginem. Saba autem regio fuit Æthiopiæ. Regina autem quæ ad Solomonem uenit, & Ægypto & Æthiopiæ imperauit, ut Ioſephus tradidit. Sabæi populi ſunt Arabiæ felicis. Sunt & oppidani Sabæi, à Sabis oppido magno dicti, ut auctores ſunt Strabo, & Stephanus de urbibus. Eſt præterea Saba portus in Æthiopia. Strabo lib. 16. εἶτα λιμὴν σαβὰ, καὶ κυνήγιον ἐλεφάντων ὁμώνυμον αὐτῷ. ὑπὲρ οἱ βάθη τούτων χώρα τηνεσὶς λέγεται. ἔχουσι δ' αὐτὴν οἱ παρὰ ψαμμιτίχου φυγάδες αἰγυπτίων βασιλεύονται δ' ὑπὸ γυναικὸς, ὑφ' ἣν ἐστὶ καὶ ἡ μερόη πλησίον τῶν τόπων τούτων ἐν τῷ νείλῳ νῆσος. Poſtea portus Saba, & natio elephantorum, locus à re ipſa appellatus. Poſt hæc regio interior, quæ Teneſis dicitur, quam obtinent exules, qui quondam à Pſammiticho rege Ægypti aufugerunt, imperio parent fœminæ, quæ regina eſt Meroes inſulæ non longe ab hinc ſitæ in Nilo flumine, in cuius ditione alia eſt inſula non longè ab ijs locis ſita in eodem flumine, & ab exulibus habitata. Ex his uerbis planum fit unde fuerit regina, quæ Solomonis fama excitata in Palæſtinen uenit. Meroe inſula eſt quam Nilus efficit, ut inquit Plinius, & urbs eodem nomine, quam Æthiopicam eſſe Stephanus dicit, & Strabo libro 17. regiam eſſe Æthiopiæ, ἔστι δὲ τὸ μέγιστον τῆς αἰθιοπίας βασίλειον ἡ μερόη πόλις ὁμώνυμος τῇ νήσῳ. Eſt autem maxima Æthiopiæ regia Meroe urbs eodem nomine quo inſula. Locorum autem uocabula quæ in literis ſacris leguntur, apud hiſtoricos non agnoſci in cauſa eſt, quòd ſcriptores Græci ab idiomate Hebraico uerba deflexerunt, ut ſermoni ſuo accommodarent. Deinde Plinius libro ſexto de nauigatione ab Alexandris in Indiam loquens, ita inquit, Quæ omnia gentium portuum'ue aut oppidorum nomina apud neminem priorum inueniuntur, quo apparet mutari locorum ſtatus. Ingentes uerò tunc opes in orbe fuiſſe argumento eſſe mihi uidetur aurei ſeculi appellatio ſub Saturno. Saturnus autem in Italia ante Troianum bellum centum ferme annis regnauit, & Dauid in Iudæa poſt Troiam captam totidem propè annorum ſpacio, ut colligimus ex Chronicis Euſebij. Lactantius tamen libro primo, Belum qui ab Aſſyrijs colebatur, trecentis annis bellum Troianum præceſſiſſe contendit, & ei æqualem fuiſſe Saturnum. Cui congruit illud quod libro 5. dicit poſt Saturni tempora cultum ſimulacrorum inſtitutū, ideoq; tunc iuſtitiam ueram fuiſſe, cùm deus uerus & unus coleretur. Porrò regnū Aſſyriorū antiquiſſimum omnium regnorum fuiſſe conſtat: cuius quadringenteſimo & ſecundo anno Belucho rege octauo regnante Moſes populum dominicum eduxit ex Ægypto. Auctor Euſebius libro decimo De præparatione Euangelica. Libro autem nono, Alexandrum Polyhiſtora cognomine, id eſt multiſcium dictum, in libro quem de Iudaica hiſtoria conſcripſit, auctorem eſſe affirmat, temporibus Ioachim regis Hieremiam uaticinio functum eſſe, & propter cultum Baal Iudæis cladem prædixiſſe, & quòd ad Tigrin & Euphratem ab Aſſyrijs capti, opera eſſent facturi: Quod cùm Nabuchodonoſor rex Babylonicorum audiuiſſet, Stibare Medorum rege in auxilium acceſſito, centum & octoginta peditum, equitum centum & uiginti millia, & decem millia curruum duxiſſe in Iudæam. Samaritanas primùm omnes urbes, Galilæam, Scythopolim & Galatidem euertiſſe, deinde Hieroſolyma, Ioachimq; Iudæorum regem uiuum cepiſſe, aurumq;, argentum, & æs, cæteraq; omnia quæ in templo erant ornamenta, arca excepta & tabulis, Babylonem abſtuliſſe. Poſtea cùm Nabuchodonoſor mœnia Babyloniæ ædificare cœpiſſet, morbo correptus diem obijt: cui filius ſucceſſit qui propter morum nequitiam à ſororis ſuæ uiro inſidijs exceptus, altero anno regni ſui ſublatus eſt. Cui rurſus cum filius ſucceſſiſſet,

Vocabula locorum in literis ſacris ex alijs ſcriptoribus non agnoſcuntur

nono

nono menſe ijſdem inſidijs petitus Nabonidam ſucceſſorem habuit, qui Babyloniæ muros ſecundum amnem latere ac bitumine extruxit: quem Cyrus aliquãto pòſt Babylone capta cepit. Alpheũ autem de Aſſyrijs & Nabuchodonoſore hoc modo ſcripſiſſe dicit, Nabuchodonoſorem Hercule robuſtiorem fuiſſe, uniuerſamq; Libyam Aſiamq; uſq; ad Armenios ſubegiſſe. Quem Chaldæi dicunt cùm in regnum rediſſet, furore diuinitus captum magna uoce exclamaſſe, O Babylonij futuram uobis calamitatem prænuncio, quam nec Belus ipſe, nec uis ulla deorum auertet. Veniet Perſes ſemiaſinus, id eſt mulus, qui uobis afferet ſeruitutem. quibus dictis repentè è medio exceſſit. Hæc eſt ſumma hiſtoriæ Alexandreæ de Nabuchodonoſore, quã Euſebius pluribus uerbis refert. Quarti reg. XXIIII. legimus Nabucodonoſorem Babyloniorum regem direptis Hieroſolymis regem ipſum Ioachim et familiam regiã cum theſauris & apparatu inſtrumentoq; templi aureo à Solomone cõparato & fabrefacto, ſecum in Babylonem abſtuliſſe. Aſtipulatur & Ioſephus in lib. 10. Antiquitatũ. Videamus nũc de Cyro, & audiamus præconium Talthybij ſummi regis, id eſt Eſaiæ uatis, quo nullum poteſt eſſe maius teſtimoniũ. Hæc dicit dominus Chriſto meo Cyro, cuius apprehendi dexteram, ut ſubijciam ante faciem eius gentes, & dorſa regum uertã, & aperiam corã eo ianuas, & portæ non claudentur. Ego ante te ibo, & glorioſos terræ humiliabo: & dabo tibi theſauros abſconditos, & arcana ſecretorũ, ut ſcias quia ego dominus accinxi te, & nòn cognouiſti me, & reliqua. Hoc Eſaias cap. 45. Quòd autem de Babylone intellexerit, cap. 47. planũ facit. Sed tace, & intra in tenebras filia Chaldæorũ, quia nõ uocaberis ultrà filia regnorum: Iratus ſum ſuper populum meũ, contaminaui hæreditatẽ meam, & dedi eos in manu tua. Nõ poſuiſti eis miſericordias: dixiſti, in ſempiternũ ero domina. et reliqua ad eũdem ſenſum effata à fatidico illo uiro et entheo, id eſt ſpiritu diuino perfuſo. Herodotus lib. 1. expeditiões Cyri ſcribens, Nitocrin reginam aggerem circa Euphratem duxiſſe dicit, & crepidinem ſuperſtruxiſſe, timentem ne aliquãdo urbs à Medis caperetur, quos imperio Aſiæ imminere intelligebat. Cyrus autem, inquit, contra filium eius nomine Labynitum expeditionem ſuſcepit, qui matri in regnum Aſſyriorum ſucceſſerat, ὁ δὲ δὴ κῦρος ἐπὶ ταύτης τῆς γυναικὸς τὸν παῖδα ἐστρατεύετο, ἔχοντά τε τοῦ πατρὸς τοῦ ἑωυτοῦ τοὔνομα λαβυνήτου, καὶ τὴν ἀσσυρίων ἀρχήν. Hunc autem Cyrum Herodotus regem magnũ appellat, à quo reges Perſarum Megalos baſileas, id eſt reges magnos appellari ſe uoluerũt, ut mirũ nõ ſit magnum eum regem eſſe factum, cuius dominus dexterã recturũ ſe prædixerat. Verũ & Aſſyriæ & Mediæ regna in Perſas eſſe uictoria Cyri translata, nemo ignorare poteſt qui Herodotũ aut Iuſtini breuiariũ legerit. Hæc teſtimoniũ perhibent dicto Pliniano lib. 33. Equidẽ inquit, miror pop. Romanum uictis gentibus in tributo ſemper argẽtũ imperaſſe, non aurũ, ſicut Carthagini cum Annibale uictę. Nec poteſt uideri penuria mundi id eueniſſe. nam Midas & Crœſus infinitum poſſederant. Iam Cyrus deuicta Aſia pondo XXXIIII. millia inuenerat, præter uaſa aurea, aurumq; factum, & in eo folia, ac platanũ, uitemq;. Qua uictoria argenti quingẽta millia talentorũ reportauit, & craterẽ Semiramidis, cuius pondus XV. talenta colligebat. Talentũ aũt Ægyptium pondo octoginta capere Varro tradit. Iam regnauerat in Colchis Galauces et Eſubopes, qui terrã uirginem nactus, plurimum argenti auriq; eruiſſe dicitur in Suauorum gente, & alioquin uelleribus aureis inclyto regno, ſed & illius aureæ cameræ & argenteæ trabes narrantur, & colũnæ atq; paraſtaticæ, uicto Seſoſtri rege tã ſuperbo, ut prodatur annis quibuſq; forte reges ſingulos è ſubiectis iungere ad currũ ſolitus, ſicq; triũphare. His uerbis apparet, Cyrum maiores multo opes reliquiſſe, q̃ quæ legantur inuentæ ab Alexandro. Nec mirum, cum & Lydiorum opes & Iudæorũ habuerit, quas Chaldæi è templo abſtulerãt. Quod de Nabuchodonoſore diximus, ex Alexandro Polyhiſtore confirmat Ioſephus lib. 1. contra Apionẽ his uerbis, περὶ τούτων γοῦν συμφωνεῖ φιλόστρατος ἐν ταῖς ἱστορίαις, μιμνημένος τῆς τύρου πολιορκίας, καὶ μεγασθένης ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν ἰνδικῶν. δι' ἧς ἀποφαίνειν πειρᾶται τὸν προειρημένον βασιλέα τῶν βαβυλωνίων ἡρακλέους ἀνδρείᾳ καὶ μεγέθει διενηνοχέναι. καταστρέψασθαι γὰρ αὐτόν φησι καὶ λιβύης τὴν πολλὴν καὶ ἰβηρίαν. His igitũ aſtipulatũ Philoſtratus in hiſtorijs, quo in loco Tyri obſidionis meminit, & Megaſthenes in quarto uolumine Indicarũ rerũ, ubi oſtẽdere cõtẽdit prædictũ Babyloniũ

Magni reges Perſarum

Seſoſtris rex ſuperbus

regem & fortitudine Herculem & magnitudine præſtitiſſe: quippe qui Libyæ bonã
partem ſubegerit, & Iberiam. Reliqua aũt omnia penè eadem iiſdemq́ nominibus re
Nabocodroſorus lata, quæ apud Alexandrum Strabo lib. 15. circa principium Nabocodroſorũ uocat
eum regem. Huic dicto (inquit) Megaſthenes conſentit, dicẽs antiquis Indorũ hiſto
riis fidem nullam habendã. Nec enim ab Indis unquam emiſſam expeditionẽ, nec in
Indiam quenquam aliunde cum exercitu penetraſſe uictorem, præter Herculem, Li-
berum patrem, & nuper Macedonas. Nam Seſoſtrim Ægyptium & Thearchonem
Æthiopem uſq; in Europam progreſſos ait. Nabocodroſorũ autem qui à Chaldæis
ſupra Herculem cõmendatur, uſq; ad columnas exercitum admouiſſe. Ναβοκοδρόσορον
Opes Dauid & Solomonis, & eorũ imperium δὲ τὸν παρὰ χαλδαίοις εὐδοκιμήσαντα ἡρακλέους μᾶλλον, καὶ ἕως στηλῶν ἐλάσαι. Tantas igitur opes
Dauid & Solomon cumulaſſe dicũtur, quantas alius nullus regum. Legimus autem
cap. 8. & 10. ſecundi libri Regũ, Dauid Syros omnes ſubegiſſe uſq; ad fluuiũ Euphra
tem, & arma aurea ſpoliaq́ opima eis ablata, Hieroſolyma comportaſſe, tributaq́
Syris iniunxiſſe. Magnitudini aũt Iudaici imperii conſentanea eſt rei militaris conſti-
tutio in duodecim phalangas uel cohortes menſtruas diſtributa, quæ ſingulæ cohor-
tes uicena quaterna millia militum habebant: quarũ deſcriptio legitur libro altero Pa
Syria terrarũ maxima ralip. cap. 27. Quanta aũt fuerit Syria, Plin. his uerbis docet lib. 5. de Arabia loquẽs:
Iuxta Syria littus occupat, quondam terrarũ maxima, & plurib. diſtincta nominibus.
namq; Palæſtina uocatur quà contingit Arabas, & Iudæa, & Cœle, dein Phœnice: &
quà recedit intus Damaſcena: ac magis etiamnum meridiana, Babylonia: & eadẽ Me
ſopotamia inter Euphratem & Tigrin: quaq́ tranſit Taurum, Sophene: citrà uero e-
tiam Comagene: & ultra Armeniam Adiabene, Aſſyria ante dicta: & ubi Ciliciam at
tingit, Antiochia. Qui ſubtilius diuidunt, circum Euphratem Syriam Phœnicen uo-
lunt: & eſſe oram maritimã Syriæ, cuius pars ſit Idumæa & Iudæa: deinde Phœnicen:
deinde Syriam: id quod præiacet, mare totum Phœniciũ appellatur. Ipſa gens Phœ-
nicum in gloria magna literarum inuentionis & ſiderũ, naualiumq́ ac bellicarum ar-
tium. Sic in exemplaribus legitur, luculento uno errore, cuius à uetuſto libro admo-
nitus ſum. Qui enim fieri poteſt, ut circa Euphratẽ Syria Phœnice uocitetũ? Sic igitur
Plin. locus hunc locum lego: Qui ſubtilius diuidunt, circunfundi Syria Phœnicen uolũt, uel cir-
cunfundi Syriam Phœnice uolunt. hoc ſenſu, ut Phœnicia undiq; circunſcribatũ Sy-
ria. eſſe enim primùm oram maritimam Syriæ ab Arabia, cuius pars ſit Idumęa & Iu-
dæa: deinde Phœnicen: deinde rurſus Syriam, quà ſcilicet uergit ad Antiochiam:
introrſus autem Syria Damaſci claudi Phœnicen. Strabo libro decimoſexto: Syro-
rum (inquit) nomen tendere uidetur à Babylonia uſque ad Iſſicum ſinum, & ab
hoc olim uſque ad Euxinum. Et paulo inferius: Qui de Syrorum imperio ſcribunt,
quum Medos à Perſis euerſos dicunt, Syros autem à Medis, nullos alios Syros in-
Solum terræ Iudææ telligunt, quàm qui Babylonem ac Ninum regni caput effecerunt. De bonitate au-
tem ſoli terræ Iudææ Ioſephus libro primo contra Apionem ita inquit: Hecatæus uir
Abderites philoſophus ſimul, & circa uitæ actiones induſtrius, Alexandri Magni æ-
qualis, cum quo etiam floruit, & poſtea cum Ptolemæo Lagi conuerſatus eſt: hic li-
brum de Iudæis accurate conſcripſit, cuius ſummam colligens Ioſephus: Hic idem
(inquit) magnitudinem regionis quam incolimus, & pulchritudinem prodidit. Si-
quidem ad tricies centena millia arurarum optimi & feraciſſimi ſoli incolunt illi, in-
quit. his enim finibus Iudæa patet. ὁ δὲ αὐτὸς οὗτος ἀνὴρ καὶ τὸ μέγεθος τῆς χώρας ἣν κατοικοῦ-
μεν, καὶ τὸ κάλλος ἱστόρηκεν. τριακοσίας γὰρ μυριάδας ἀρουρῶν σχεδὸν τῆς ἀρίστης καὶ παμφορωτάτης χώ
Arura ρας νέμονται φησί. ἡ γὰρ ἰουδαία τοσαύτη πλῆθός ἐστιν. Arura menſura eſt apud Græcos quinqua
ginta pedes capiens, ut inquit Suidas, id eſt octo ulnas & trientem, uel paſſus decem,
ita ut ulnam pro ſenis pedibus, & paſſum pro quinis accipiamus. De urbe autem ipſa
ita inquit: Sunt autem Iudæorum caſtella multa, & uici per regionem ſparſi: una autẽ
urbs munita ambitu fermè quinquaginta ſtadiorum, quam incolunt hominum cir-
Hieroſolyma citer centum & uiginti millia, Hieroſolyma uocant. ἔστι γὰρ ἰουδαίων τὰ μὲν πολλὰ ὀχυρώμα
τα κατὰ τὴν χώραν καὶ κῶμαι, μία δὲ πόλις ὀχυρὰ πεντήκοντα μάλιστα σταδίων τὴν περίμετρον, ἣν οἰκοῦ-
σιν ἀνθρώπων περὶ δώδεκα μυριάδες, καλοῦσι δ᾽ αὐτὴν ἱεροσόλυμα. Verba ſunt non Ioſephi, ſed
Hecatæi, ut neſcias an idem Ioſephus ſenſerit. Strabo lib. decimoſexto, Moſen refert

ex Ægypto multitudinem ſecum hominum numeroſam eduxiſſe, cum eis perſuaſiſ-
ſet Ægyptios ſacerdotes non rectè de diuinitate ſentire, & colendum eſſe Deum u-
num ſub nulla effigie, & reliqua eodem pertinentia. Deinde ita infert, τοιαῦτα λέγων ἔ-
πεισεν εὐγνώμονας ἄνδρας οὐκ ὀλίγους, καὶ ἀπήγαγεν ἐπὶ τὸν τόπον τοῦτον, ὅπου νῦν ἐστὶ τὸ ἐν τοῖς ἱεροσολύ-
μοις κτίσμα. κατέσχε δὲ ῥαδίως οὐκ ἐπίφθονον τὸ χωρίον, οὐδ' ὑπὲρ οὗ ἐσπουδασμένως μαχέσαιτο. ἔστι δὲ πε-
τρῶδες, εὔυδρον, τὴν δὲ κύκλῳ χώραν ἔχων λυπρὰν καὶ ἄνυδρον, τὴν δ' ἐντὸς ἑξήκοντα σταδίων καὶ ὑπόπε-
τρον. Hæc autem, inquit, cum diceret homines bona mente non ſanè paucos facilè in
ſuam ſententiam adduxit, ut ſe in eum locum ſequerentur, ubi nunc cõdita ſunt Hie-
roſolyma. Quippe locum facilè obtinuit, quem inuidere ei nemo iure deberet, nec
cuius gratia certamen magnopere excitari poſſet: utpote qui petroſus ſit, et aquis ſca
tens, cum omnis in circuitu regio ieiuna ſit, & ſiticuloſa: intus ad ſexaginta fermè ſta
dia lapidoſa. Et rurſus inferius, Primus pro ſacerdote regem ſe fecit Alexander: cuius
filios Hyrcanum & Ariſtobulum Pompeius ſuſtulit, atque eorum munitiones ſubuer
tit, ipſaque in primis Hieroſolyma ui capta ſunt. Ea munitio petroſa erat, ac bene ſepta,
interius aquis abundans, exterius prorſus arida, foſſam babebat in ſaxo exciſam ſexa
genûm pedum altitudine, latitudine ducenûm & quinquagenûm. Pompeius urbem
cepit obſeruato ieiunij die, cum Iudæi omni opere feriati eſſent. Completa enim foſ-
ſa ſcalas muris admouit, κατελάβετο δ' ὥς φασι τηρήσας τὴν τῆς νηστείας ἡμέραν, ἡνίκα ἀπείχοντο οἱ
Ἰουδαῖοι παντὸς ἔργου, πληρώσας τὴν τάφρον, καὶ ἐπιβαλὼν τὰς διαβάθρας. Hæc uerba Strabonis
conſentanea non ſunt ijs quæ ex Hecatæo Ioſephus dixit. Neque uerò magnopere
mirandum res geſtas Hebræorum, eorũ mirificas opes, nec Græcis, nec Latinis ſcri-
ptoribus teſtatas eſſe. In cauſa enim multa eſſe potuerunt. Primum quòd Iudæorum
res geſtæ, & Græcorum hiſtoriæ in idem tempus non incurrunt. A tempore enim
Moſis ad Troianum bellum octingentos amplius annos intereſſe Euſebius auctor
eſt, laudato etiam auctore Porphyrio. Homerum uerò & Heſiodum multo recen-
tiores Troiano bello fuiſſe conſtat. Linus autem & Orpheus, Muſęus, Phemius, &
Ariſteas Proconneſius, ut ante Homerum ſcripſerunt, ſic eorum antiquiſſimus una
aut ſummum altera generatione Troianum bellum præceſſit, plerique Troiani bel
li æquales fuerunt, omnes hi poetæ. Ioſephus tamẽ nullum ſcriptum opus apud Græ
cos extare dicit, quod quidem in confeſſo ſit uetuſtius Homeri poeſi eſſe. Cyri au-
tem temporibus, cuius auſpicijs templum reſtitutum eſt euerſo Chaldęorum regno,
ſeptem Græcorum ſapientes fuerunt, ut auctor eſt Euſebius libro decimo De præ-
paratione, quo tempore uelut incunabula orientis philoſophiæ fuerunt. Herodo-
tus autem trecenteſimo anno urbis Romæ conditæ hiſtoriam condidit Thurijs in
Italia, ut auctor eſt Plinius libro duodecimo: cuius ſcripta Strabo non biſtoriam, ſed
mythiſtoriam, hoc eſt hiſtoriam fabularem exiſtimari uoluit, de eo ſic loquens libro
ultimo, πολλὰ δ' ἡρόδοτός τε καὶ ἄλλοι φλυαροῦσιν, ὥσπερ μέλος ἢ ῥυθμὸν ἢ ἥδυσμά τι τῷ λόγῳ τὴν
τερατείαν προσφέροντες. Multa uerò Herodotus, & alij quidam nugarum plena ſcripſe-
runt, ueluti cantus illecebras & modulamenta, uel condimentum quoddam hiſto-
riæ monſtrificam fabulationem adhibentes. Et libro ſecundo, Sed nec Perſarum, (in-
quit) res geſtæ, nec Medorum, nec Syrorum propter fabularum ſtudium multum
fidei ſunt aſſecutæ. cum enim earum rerum ſcriptores uiderent magnopere poetas
probari qui apertè fabulas conſcriberent, arbitrati ſunt ſua quoque ſcripta ſuauiora
fore ſi hiſtoriæ forma ea dicerent, quæ nec uidiſſent ipſi, nec audiuiſſent ab ijs qui-
dem qui ſcirent: quo fit ut facilius Homero & Heſiodo de heroicis rebus credatur,
quàm Cteſiæ & Herodoto & Hellanico, & cæteris eius generis ſcriptoribus, quo-
niã res huiuſcemodi libenter audiunt. Ioſephus Herodotũ non conſulto mẽdacio,
ſed ignorãtia falſa ſcripſiſſe uidetur exiſtimaſſe. Manethõ, inquit, hiſtoricus genere Æ-
gyptius fuit, ſed qui Græcã eruditionẽ aſſecutus ſit, ut facile eſt iudicare, utpote qui
Ægyptiacã hiſtoriã Græca uoce ſcripſerit ex ſacerdotũ annalibus interpretatus, ut
ipſe inquit. Hic Herodotũ in multis cõuincit de rebus Ægyptiacis per ignorantiam
mẽtitũ. γέγραφε δὲ ἑλλάδι φωνῇ τὴν πάτριον ἱστορίαν, ἐκ τῶν ἱερῶν, ὥς φησιν αὐτὸς, μεταφράσας. καὶ πολ
λὰ τ' ἡρόδοτον ἐλέγχει τῶν αἰγυπτιακῶν ὑπ' ἀγνοίας ἐψευσμένον. Aſſignari etiã alia cauſa poteſt
cur res geſtæ Hebręorũ nobis ab hiſtoria nõ innotuerint, quã ex eodẽ Ioſepho ſume
mus,

Iudæorũ res Græcis et Latinis incognitas fuiſſe

Poetæ Græcorum antiquiſſimi

Mythiſtoria

Manethon hiſtoricus

mus, qui ijs reſpōdens qui Iudæorum hiſtotiæ auctoritatem eo præcipuè eleuabant, quòd teſtimonia Græcorum nulla extarent: Nos (inquit) neque regionem maritimam habitamus, nec negociationibus libentes utimur, nec omnino earum cauſa, aliarum gentium cōmercijs aſſueſcimus: ſed ſunt urbes noſtræ longè à mari reductæ: regionem autem bonam incolentes, eius cultu acquieſcimus. ἡμεῖς τοίνυν οὔτε χώραν οἰκοῦμεν παράλιον, οὔτ᾽ ἐμπορίαις χαίρομεν, οὐδὲ ταῖς πρὸς ἄλλους διὰ τούτων ἐπιμιξίαις. ἀλλ᾽ εἰσὶν μὲν ἡμῶν αἱ πόλεις μακρὰν ἀπὸ θαλάσσης ἀπῳκισμέναι. χώραν δὲ ἀγαθὴν νεμόμενοι, ταύτην ἐκπονοῦμεν. Phœnices autem & Ægyptios propterea cognitos à Græcis ait, quòd ab Ægyptijs multa exportarentur ad alias gentes, Phœnicum autem ij qui maritimam oram accolūnt, quæſtui ſtudentes, negociationes exercebant, à quo uitæ genere quum Iudæi abhorrerent, peculiaribus inſtitutis, ac cultu diuinitatis gaudentes, factum eſt ut ſerò fama eorum ad Græcos peruenerit. προσούσης τοίνυν τοῖς εἰρημένοις καὶ τῆς περὶ τὸν βίον ἡμῶν ἰδιότητος, οὐδὲν ἦν ἐν τοῖς παλαιοῖς χρόνοις τὸ ποιοῦν πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἡμῖν ἐπιμιξίαν, ὥσπερ αἰγυπτίοις μὲν, τὰ παρ᾽ αὐτῶν ἐξαγόμενα, τοῖς δὲ τὴν παράλιον τῆς φοινίκης κατοικοῦσιν ἡ περὶ τὰς καπηλείας σπουδὴ διὰ τὸ φιλοχρηματεῖν. Hoc idem (inquit) & ijs contigit qui in Europa habitant. de Romanis enim, qui in tantam potentiam iam inde olim creſcere ſenſim cœperunt, nec Herodotus, nec Thucydides quoquomodo meminerunt, nec omnino alius eorum æqualis ſcriptor, ſed ſerò eorum nomen in Græcia auditum. Gallorum autem & Hiſpanorum res uſqueadeo ignotæ ijs fuerunt, qui exactiſſimi & accuratiſſimi ſcriptores fuiſſe uidentur, ut unus eorum Ephorus Hiſpanos, qui Iberi ab eo dicuntur, unam eſſe ciuitatem exiſtimauerit, quum tam latè fines eorum pateant. In uniuerſum autem ritus eorum, qui nec fuerunt, nec fuiſſe unquam dicti ſunt, ſcribere tanquam ita illis uterentur, non dubitarunt. περὶ μὲν γὰρ γαλατῶν τε καὶ ἰβήρων οὕτως ἠγνόησαν οἱ δοκοῦντες ἀκριβέστατοι συγγραφεῖς, ὧν ἐστιν ἔφορος, ὥστε πόλιν οἴεται μίαν εἶναι τοὺς ἴβηρας, τοὺς τοσοῦτον μέρος τῆς ἑσπερίου γῆς κατοικοῦντας, καὶ τὰ μὴ γενόμενα παρ᾽ αὐτοῖς ἔθη μήτε λεγόμενα, γράφειν ὡς ἐκείνων αὐτοῖς χρωμένων ἐτόλμησαν. Cauſa uerò (inquit) earum quidem rerum ignorantiæ fuit, quòd illi ſecum ipſi uiuerent, commercia aliarum gentium auerſantes: ſcriptorum uerò mendacij, quòd uolebant illi quippiam ultra alios memoriæ mandaſſe uideri. αἴτιον δὲ τοῦ μὲν μὴ γινώσκειν τἀληθὲς, τὸ λίαν ἀνεπίμικτον, τοῦ δὲ γράφειν ψευδῆ, τὸ βούλεσθαί τι δοκεῖν πλέον τῶν ἄλλων ἱστορεῖν. Illud etiam non inter poſtrema aſſignari cauſæ poteſt, quod Euſebius lib. dec mo De præparatione inquit, oſtendere uolens literas primum ab Hebręis inuentas eſſe: quarum inuentum Phœnicibus gloriæ ducitur. Primus (inquit) qui literas Græcis dedit, Cadmus ex Phœnicia erat. Multi Syros literas primum comperiſſe aſſerunt. Syrij autem etiam Hebræi ſunt. Nam Iudæa in Syria ſemper à ſcriptoribus habita eſt, & Phœniciam etiam apud priſcos appellatam eſſe conſtat, quæ nunc Palæſtine Syriæ dicitur. Ex hoc Euſebij loco conijciendum relinquitur, multa Hebræorum geſta, aliarum gentium nomine poſteritati eſſe tradita. Super omnia eſt autem quod Ioſephus his uerbis dixit, τῆς δὲ εἰς ἡμᾶς βλασφημίας ἤρξαντο μὲν αἰγύπτιοι. βουλόμενοι δὲ ἐκείνοις τινὲς χαρίζεσθαι, παρατρέπειν ἐπεχείρησαν τὴν ἀλήθειαν, οὔτε τὴν εἰς αἴγυπτον ἄφιξιν ὡς ἐγένετο τῶν ἡμετέρων προγόνων ὁμολογοῦντες, οὔτε τὴν ἔξοδον ἀληθεύοντες. αἰτίας δὲ πολλὰς ἔλαβον τοῦ μισεῖν καὶ φθονεῖν, τὸ μὲν ἐξ ἀρχῆς, ὅτι κατὰ τὴν χώραν αὐτῶν ἐδυνάστευσαν ἡμῶν οἱ πρόγονοι, κἀκεῖθεν ἀπαλλαγέντες ἐπὶ τὴν οἰκείαν, πάλιν εὐδαιμόνησαν. Quæ uero probra & maledicta in noſtrates iacta ſunt, ijs cauſam & originē Ægyptij præbuerūt: quorū gratię nōnulli ſcriptores inſeruire cupientes, ueritatē rerū geſtarū peruertere aggreſſi ſunt. nec maiorū noſtrorū aduentū in Ægyptum, ut reuera fuit, ingenuè fatentes, nec inde egreſſum bona fide cōmemorantes. Cauſas aūt multas Ægyptij odij & inuidiæ habuerunt, queis in noſtrā gentē extimulati ſunt. Iā primū, ꝙ noſtri olim rerū in patria eorū potiti ſunt, deinde ꝙ illinc digreſſi, in propria patria ſecunda omnia nacti ſunt: poſtremo rituū diſſenſio, ingens eis odiū in nos accendit, tantū religione noſtra, & recto diuinorū cultu, ab ea quā ipſi uerā pietatē putant, differente, quantū diuina natura brutis animalibus præſtat. οὐδ᾽ ἡ τούτων ὑπεναντιότης πολλὴν αὐτοῖς ἐνεποίησεν ἔχθραν, τοσοῦτον τῆς ἡμετέρας διαφερούσης εὐσεβείας πρὸς τὴν ὑπ᾽ ἐκείνων νενομισμένην, ὅσον θεοῦ φύσις ζώων ἀλόγων διέστηκεν. Item in principio ſtatim operis docere uolens nō à Græcis antiquarū rerum hiſtoriam requirendā eſſe, ſed ab Ægyptijs & Chaldæis, quorum fuit inſtitutū, ut eorū ſacerdotes & philoſophi

Galli & Hiſpani priſcis hiſtoricis ignotiſſimi

Hebræorum inuenta gentibus alijs aſſignata ſunt

ſophi circa ſcribendam hiſtoriam uerſarentur, mirari ſeſe inquit eos qui tantũ Grę cis tribuunt in hiſtoria, cum ipſe docere paratus ſit, Græcos non modò adulto iam mundo (ut ita dicã) ſed etiam propemodũ ſeneſcente, natos, eorũq́ inuenta omnia eſſe recentia. εἰ δὲ δεῖ μὴ ταῖς ματαίαις δόξαις ἐπακολουθεῖν, ἀλλ᾽ ἐξ αὐτῶν τὸ δίκαιον λαμβάνειν τῶν πραγμάτων, τὰ μὲν παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἅπαντα νέα, καὶ χθὲς ἢ πρώην, ὡς ἂν εἴποι τις, εὕροι γεγονότα. λέγω δὲ τὰς κτίσεις τῶν πόλεων, καὶ τὰ περὶ τὰς ἐπινοίας τῶν τεχνῶν, καὶ τὰ περὶ τὰς τῶν νόμων ἀναγραφάς. Quod ſi non uanis inquit, opinionibus accõmodare aſſenſum uolumus, ſed ab ipſis rebus ueritatẽ ſumere, uniuerſa quidem apud Græcos recentia inuenimus, heri (ut dicitur) acta, aut nudiuſtertius, urbes, inquã, conditas, artium cõmentationes, & leges populis ſcriptas. Proinde qui uetuſtæ hiſtoriæ ueritatem noſſe cupiat, hunc oportere dicit ab Ægyptijs, Tyrijs, Chaldæis exquirere. ex quibus auctoribus Ioſephus mira diligentia ſacræ hiſtoriæ auctoritatem confirmauit in duobus illis libris qui περὶ ἀρχαιότητος Ἰουδαίων ἀντιῤῥητικὰ πρὸς Ἀπίωνα γραμματικόν, inſcripti ſunt, id eſt de antiquitate Iudæorũ refutatorij contra Apionẽ grammaticum, quos Latinè ita uerſos legimus, ut præſtabilius fuerit nũquã fuiſſe editos. adeò & corrupti ſunt librariorũ uitio, & interpretis ignorantia. Inter Chaldæos magnum honorẽ habuit Beroſſus, qui Græco ſermone hiſtoriam conſcripſit: cuius loca quædam in eo opere citat ſacræ hiſtoriæ conſentanea. Ex Tyriorum aũt annalibus citat teſtimonia de centum & uiginti talentis auri ab Iromo Solomoni datis ad ornatum templi, redonatũq́ eum à Solomone terra Zabulon in Galilæa docet. Amicitiæ aũt inter eos cauſam fuiſſe commune ſapientię ſtudium. Inuicẽ enim problemata diſſoluenda miſſitare ſolitos, in quibus ferè Solomon præualebat. Huius rei, inquit, teſtem Dionem citabo auctorem in Phœnicum hiſtoria probatiſſimũ, cuius hæc ſunt uerba, Ababylo moriente filius eius Iromus regnauit. Hic partes urbis orientales aggere cinxit, & pomœria protulit, aſcendẽsq́ in Libanum materiem incidit ad fanorum extructionem. Regem aũt Hieroſolymorũ Solomonẽ ad eum aiunt ænigmata miſiſſe, & ab eo alia repopoſciſſe, ea lege, ut qui diſſoluere non poſſet, diſſoluenti, mulctæ nomine pecunias penderet. Quam conditionem cum Iromus accepiſſet, nec reſoluere ambages potuiſſet, mulctam ingentem pecuniariam pependiſſe. Pòſt Tyrium quendam hominem nomine Abdemonum extitiſſe, qui problemata ambigua ſolueret, aliaq́ inuicẽ proponeret: quę cum Solomon non reſoluiſſet, pecunias multas inſuper rependiſſe. ὕστερον δὲ ἀβδήμονόν τινα Τύριον ἄνδρα τὰ προτεθέντα λῦσαι, καὶ αὐτὸν ἄλλα προβαλεῖν, ἃ μὴ λύσαντα τὸν Σολομῶνα, πολλὰ τῷ Εἰρώμῳ προσαποτῖσαι χρήματα. Idem Ioſephus Menandrũ Epheſium hiſtoricum fuiſſe dicit, qui ex uernaculis cuiuſq́ prouinciæ uel gentis actis, regum ſingulorum tempore res geſtas apud Græcos Barbaroſq́ memoriæ mãdabat. γέγραφε δὲ οὗτος τὰς ἐφ᾽ ἑκάστου τῶν βασιλέων πράξεις παρὰ τοῖς Ἕλλησι καὶ βαρβάροις, ἐκ τῶν παρ᾽ ἐκείνοις ἐπιχωρίων γραμμάτων σπουδάσας τὴν ἱστορίαν μαθεῖν. Is igitur de Iromo rege Tyri loquens, qui Iram in libris Regum dicitur, ita inquit, ἐπὶ τούτου δέ τις ἦν ἀβδήμονος παῖς νεώτερος, ὃς ἀεὶ ἐνίκα τὰ προβλήματα ἃ ἐπέτασσε Σολομὼν Ἱεροσολύμων βασιλεύς. Huius regis tempore extitit Abdemonus puer iunior, qui uincebat omnia problemata à Solomone Hieroſolymorum rege iniuncta. Hoc cõgruit cũ eo quod dicitur in tertio Regũ de regina Saba, quæ fama Solomonis excitata, uenit Hieroſolyma ut eius ſapientiam quęſtionibus ambagioſis excuteret, Solomonemq́ nunquã non ex ſententia animi reginę ſatisfeciſſe. Hic ridere ſubit Plinij Secundi uanitatem, qui libro 30. de auctoribus magicæ artis loquens, Eſt & alia, inquit, magicæ factio à Moſe etiamnum & Lotope ac Iudæis pendens, ſed multis millibus annorũ poſt Zoroaſtrem, tanto recentior eſt Cypria. Sic enim in antiquis legitur, niſi quòd muſæ & in alijs muſa non Moſe ſcriptũ eſt. Diximus ſuprà Euſebio auctore, regnũ Aſſyriorũ uetuſtiſſimum omnium regnorum fuiſſe, & anno eius quadringenteſimoſecundo Belucho octauo rege Moſen populum Iudaicum ex Ægypto abduxiſſe. De Zoroaſtre ita legitur apud Suidam, Zoroaſtres aſtronomus fuit Nini regis Aſſyriæ tẽpore, ζωροάστρης ἀστρονόμος ἐπὶ νίνου βασιλέως ἀσσυρίων. Euſe. in Bactris regnaſſe dicit Nini ęqualẽ & Abrahami. Apion aũt grãmaticus genere Ægyptius, qui etiã Polyhiſtor dictus eſt à Gellio ob hiſtoriæ ſcribẽdę diligẽtiã, in quarto hiſtor. libro aduerſus Iudeos, Inacho, inquit, regnãte apud Argiuos, & Amaſide apud Ægyptios, Iudæi duce Moſe ab Ægy-

Recẽtia Græcorũ ſcripta

Libri duo refutatorij de antiquitate Iudæorum

Beroſſus

Iromus Solomoni amicus

Antiquiſſima ſecula ænigmatis utebantur

Abdemonus Tyrius

Abdemonus puer

Plinij uanitas

Zoroaſtres

Apion Polyhiſtor

Pharao à Moſe uexatur

Ægyptijs deſecerunt: auctor Euſebius. Ioſepus tamẽ Techmoſim regẽ appellat Pharaonem, non Amaſin, ex Manethone hiſtoriographo Ægyptio qui Græce ſcripſit. Porphyrij aũt cõputatione Moſes etiã Semiramidis æqualis recipitur. Iuſtinus martyr in Parænetico, ἐν γὰρ τοῖς χρόνοις ὠγύγου τε καὶ ἰνάχου, οὓς καὶ γηγενεῖς τινὲς τῶν παρ' ὑμῖν ὑπειλήφασι γεγενῆσθαι, μωσέως αἱ τῶν ἑλλήνων μέμνηνται ἱστορίαι, ὡς ἡγεμόνος τε καὶ ἄρχοντος τοῦ τῶν ἰουδαίων γένους. οὕτω γὰρ πολέμων τε ἐν τῇ πρώτῃ τῶν ἑλληνικῶν μέμνηται, καὶ ἀπίων ὁ ποσειδωνίου. Tẽporibus (inquit) Ogygis & Inachi, quos terra natos quidã ex ueſtris exiſtimauere, Moyſis hiſtoriæ meminerunt ut ductoris & principis Iudæorũ gentis. Sic enim Polemon in primo Hellenicon meminit, & Apion Poſidonij in libro quem cõtra Iudęos ſcripſit, & Ptolemęus Mendeſius qui Ægyptiaca ſcripſit, cũ ijs conuenit. Et multi item alij quos nominatim citat.

Iuſtinus martyr

Hic eſt Iuſtinus, qui orationẽ contra Gentiles pro Chriſtiana ſcriptã Antonio Pio porrexit: in qua, cum Alexandriæ eſſet, in Pharo ſe uidiſſe ueſtigia ſeptuaginta domuncularũ affirmat ad id tempus incolumia: ἀλλ' αὐτοὶ ἐν τῇ ἀλεξανδρείᾳ γενόμενοι, καὶ τὰ ἴχνη τῶν οἰκίσκων ἐν τῇ φάρῳ ἑωρακότες ἔτι σωζόμενα, καὶ παρὰ τῶν ἐκεῖ ὡς τὰ πάτρια παρειληφότων ἀκηκοότες, ταῦτα ἀπαγγέλλομεν, ἃ καὶ τῶν ἑτέρων ἔξεστιν ὑμῖν μανθάνειν.

Septuaginta cellulæ in Aegypto

Nos uero cum Alexandriæ eſſemus, ueſtigia cubiculorũ adhuc aſſeruata in Phari arce cõſpicati, & ab incolis qui hoc à maioribus per manus traditũ ſeſe habere dicũt, percunctanti, hæc uobis cõmemoramus, quæ etiam ab alijs diſcere facile poteritis, ſi id cordi uobis eſt. Quod dictũ Hieronymus ignoraſſe uidetur, qui Euſebio & Auguſtino in eo inficiando aduerſatur in præfatione Geneſeos. Quonam modo igitur Moſes multis millibus annorum poſt Zoroaſtrẽ fuit, qui tot teſtimonijs proximus ſeculo æqualium Zoroaſtris fuit?

Priſci Græci & Latini in magna ignorãtia uerſati

Sed uidelicet illa eſt ignorantia priſcorum, qui mundum eſſe crediderunt: à qua opinione profecta eſt illa uanitas Genethliacorum, qui quadringenta & ſeptuaginta annorum millia monumentis comprehenſa continere ieſe ingenti fiducia mentiebantur, ut auctor eſt Cicero in primo De diuinatione. Strabo Moſen non magum fuiſſe dixit, ſed oraculis deditum, quales fuiſſe Amphiraus & Orpheus & Muſęus leguntur. Iuſtinus hiſtoricus, Ioſeph in Ægypto magicas artes edoctum, cito inſinuatum apud regem fuiſſe dicit: cuius auctoris epitomen triceſimamſextã qui legerit, & Cornelij Taciti librum unum & uiceſimum, facillime intelliget ſemina quædam ueritatis per totum orbem diſſeminata fuiſſe, ſed præimbuta mendacijs Ægyptiorum: quo factum eſt ut hiſtorici Græci & Latini uaniſſimi interdum à nobis fuiſſe deprehendantur, qui ſacram hiſtoriam & incorruptam habemus. In quo profecto eorũ uicem dolere debemus, niſi in pleriſq; eorũ improbam mentẽ cerneremus, blandiente ſemper ipſis in Iudæos maledicentia ob unius dei cultum. Sed inuidia uecors aduerſus Chriſtianum nomen Tacito, Suetonio & Plinio Iuniori fuit: quanquam cum fuerint illi æquales, maledicta eorum ſacrilega ac nefaria etiam inuicem colliduntur.

Tranquillus de Chriſtianis

Tranquillus in Nerone, Afflicti ſupplicijs Chriſtiani, genus hominũ ſuperſtitionis nouæ ac maleficæ. Tacitus 15. de incendio Vrbis loquens per Neronẽ excitato, Ergo abolendo rumori Nero ſubdidit reos, & exquiſitiſſimis pœnis affecit, quos propter flagitia inuiſos uulgus Chriſtianos appellat. auctor nominis eius Chriſtus, qui Tiberio imperitante per procuratorem Pontium Pilatum ſupplicio affectus erat. Repreſſaq; in præſens exitiabilis ſuperſtitio, rurſus erumpebat, nõ modo per Iudæam originem eius mali, ſed per urbem etiam. Et poſt aliquot uerſus enumeratis cruciatuũ generibus, Vnde, quanquam aduerſus ſontes (inquit) & nouiſſima exempla meritos, miſeratio oriebatur. Hominẽ nefariũ Tacitum, aduerſiſq; placitis prouidentiæ genitum, qui æqualiũ ſuorũ ſenſui ſeruiens, nõ ſuo iudicio, prodere hoc exemplũ nefariæ mentis nõ ueritus ſit.

Plinius Iunior de Chriſtianis

Audiamus Pliniũ ad Traianũ ſcribentẽ cũ Aſiæ præeſſet prouincię, quum ueluti elogiũ Chriſtianorũ mitteret, de pœna reorũ (ut aſſolebat) ad principẽ referens. Affirmabant aũt (inquit) hanc fuiſſe ſummã uel culpæ ſuę, uel erroris, quod eſſent ſoliti ſtato die ante lucem cõuenire, carmenq; Chriſto quaſi deo dicere ſecum inuicem, ſeq; ſacramento nõ in ſcelus aliquod obſtringere, ſed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria cõmitterent, ne fidem fallerent, ne depoſitũ appellati abnegarẽt: quibus peractis morem ſibi diſcedendi fuiſſe, rurſuſq; coeundi ad capiendum cibum, promiſcuum tamẽ & innoxiũ. Quod ipſum facere deſiiſſe poſt edictum meũ, quo ſecũdum

mandata

mandata tua hetærias eſſe uetueram.ſic enim legi debet,pro ſodalitatibus.Quid ſimi
le habent hæc obiecta Pliniana cum criminibus Taciti extrema exempla ſupplicio-
rum meritis?Eodem enim tempore hæc à Plinio & Tacito prodita ſunt. Verum Pli-
nius ad principem ſcribens,quod ad res humanas attinet,optimũ, ſed imbutum erro
re Domitiani,cui ſublato ſtatim Nerua ſucceſſerat,mentiri aut noluit, aut non auſus
eſt.Tacitus Domitiani beneficio ad dignitates prouectus,ut ipſe fatetur in principio
ſtatim libri 17.quod nomen ille princeps ſceleratiſſimus ſæuitiæ pugione conficere *Sceleratiſſi-*
nixus errat irrito propoſito,id iſte ſceleratiore hiſtoriæ ſtylo, toxico mẽdacij oblito, *mus ſcriptor*
repetere inſtitit,uæcordium omniũ ſcriptorum perditiſſimus,ſi recte uerba eius æſti- *Tacitus*
mentur. Nam Tranquillo cum idem eſſet obſequendi tempore propoſitũ, ꝙ potuit *Tranquillus*
tamen ipſe breuiſſime defunctus eſt,Chriſtianumq; nomẽ uno uerbo reſpuit,ne am-
plecti uideretur.Plinius in fine epiſtolæ ex animi ſui ſententia locutus,cum principẽ *Plin. Iunior*
conſuleret,& mẽdacio locus nõ eſſet,in principio ita uera falſis tẽperauit, ut acta ſua
principi ſeuero & perſpicaci approbauerit. In quo preciũ eſt operæ uim ueritatis ani *Veritatis uis*
maduertere,quæ nonnunꝙ inuitis erumpit,ita fallens inter mendacia, ut ab audien-
tibus demũ agnoſcat̃,cũ interim loquẽtes adhuc habere ſe in poteſtate eã putẽt.Sup-
pliciũ(inquit)minatus, perſeuerãtes duci iuſſi:neq; eñ dubitabã, qualecunq; id eſſet
quod faterentur,pertinaciã certe & inflexibilem obſtinationẽ debere puniri.O miſe
rum te Plini,& improbè principali gratiæ inſeruientẽ, qui ueritate oppugnanda dili
gentiã tuam principi approbare uoluiſti. Hoc acri uir ingenio Traianus intelligens, *Traianus*
ne damnare imprudentiæ præſidem uideretur alioquin ſibi gratũ,& nomini tunc in-
uiſo patrociniũ præbere edicto ſuo nõ auſus:Conquirendi(inquit)nõ ſunt Chriſtia-
ni:ſi deferantur & arguant̃,puniẽdi ſunt. Alioquin aũt in omnib.ſcriptoribus mirũ ſi
lentiũ uel improbũ potius de reb.Chriſtianis agnoſcas, ueluti cõiuratis atq; ex cõpa
cto ſcribẽtibus,ijs etiã tẽporibus,cũ res inſignes ac memorabiles auſpicijs Chriſti ge
ſtę ſunt.Id adeò ex re unica quam in mediũ afferã iudicare quiuis poterit. Macrobius *Locus Ma-*
lib. 2.Sat.de iocis Auguſti Cæſaris loquens:Cum audiſſet(inquit) inter pueros quos *crobij*
in Syria Herodes rex Iudæorũ intra bimatũ iuſſit interfici,filium quoq; eius occiſum,
ait,Melius eſt Herodis porcum eſſe ꝙ filium. Ecquis unquam hoc memoriæ tradidit
duntaxat ethnicorũ,quod Macrobius in tranſitu tanꝙ rem notam perſtrinxit? Mira
ri igitur deſinamus cur nulla apud Plinium & alios rerũ miracula relata, ſcriptorũ ſa-
crorum temporibus competant, & cum orthodoxa rerum conſcriptione congru-
ant: ac malignitati ſcribentiũ,aut metui potius tribuamus opinioni principum & po *Memorabi-*
puli blandientium. Tertullianus in Apologetico ad Romanos loquens de morte *lis locus Ter-*
Chriſti,Nam ſpiritũ (inquit) cum uerbo ſponte dimiſit, præuento carnificis officio. *tulliani*
eodem momẽto dies mediũ orbem ſignante ſole ſubducta eſt.Deliquiũ utiq; putaue
runt qui id quoq; ſuper Chriſto prædictum non ſcierunt, & tamen eum mũdi caſum
relatũ in archiuis ueſtris habetis.Et paulo inferius,Ea omnia ſuper Chriſto Pilatus &
ipſe iam pro ſua conſcientia Chriſtianus,Cæſari tunc Tiberio nunciauit. Euſebius in
Chronicis de anno decimooctauo principatus Tiberij loquẽs, Solis facta defectio,
& tenebræ ſuper uniuerſam terram.Bithynia terræ motu concuſſa, & in urbe Nice-
na ædes plurimæ corruerunt.Quæ omnia ijs congruunt quæ in paſſione domini ac-
ciderunt.tum ad hoc probandum Phlegonta citat auctorem exactum Olympiadum
adnotatorem,cuius ut hiſtorici & Olympiadum ſcriptoris meminit Suidas, Trallia-
numq; fuiſſe dicit, Adriani libertum,uel Auguſti,ut alij putauerũt. Is igitur huius rei
locupletiſſimus eſſe teſtis poteſt in Aſia genitus,ubi is terrę motus accidit.De eo mo
tu Plinium locutum eſſe non dubito,cum inquit libro ſecundo, Maximus terræ me-
moria mortalium extitit motus Tiberij Cæſaris principatu, duodecim urbibus Aſiæ
una nocte proſtratis. Solis aũt deliquium Plinius ignorare non potuit ſi in archiuis
Romanis perſcriptum fuit, ut qui acta Romana diligenter percenſuiſſe intelligatur:
ſed Plinius id dicere noluit, quod occultum principes eſſe uolebant. Parum enim *Chriſti*
plauſibile dogma Chriſti apud homines ſuperbos et uoluptarios eſſe oportuit,quod *dogma*
elatos animos, & corpora ſibi indulgentia maxime execratur. Tametſi charitas illa
iuſtitiæ parens,& diuitiarum contemptus & abdicatio,magis ab humanis placitis ab

horrebant, utpote quæ ne hodie quidem ſatis ſeſta fronte excipiantur ab ijs etiam quos ſequaces Chriſti maximè eſſe conueniebat. Eodem pertinet quod idem Plin. libro triceſimo dicit de arte magica loquens, Hæc inquit, umbrarum inferorúq; colloquia promittit, quæ omnia ætate noſtra princeps Nero uana falſaq; comperit: quippe non citharæ tragicíq; cantus libido illi maior fuit, fortuna rerum humanarum ſumma geſtiente in profundis animi uitijs: primumq; imperare dijs concupiuit, nec quicquã grnerosius uoluit. Nemo unquam ulli artium ualidius fauit. Hoc dictum Plinij

Simõ magus fidem facit ijs quæ à Tertulliano, Euſebio & Suida ſcripta ſunt de Simone mago Samaritano, qui apud Neronem gratia ualuiſſe dicitur, & cum diuo Petro coràm commiſſus eſſe. Satis autem nobis eſſe debet quòd compertum habemus locupletiſſimis teſtimonijs, ueritatem in utroq; religionis noſtræ inſtrumento pleniſſimè comprehẽſam, in poteſtate ſemper cultorum ueri dei fuiſſe: manaſſe tamen ad alios interdũ ueritatem, non germanam illam quidem & incorruptam, ſed in Ægypti primùm officinis adulteratam. Athenis autem poſtea in porticu, Academia & Lyceo, nunc ſedẽtaria nunc obambulatrice philoſophia uariè interpolatam: nec antè ſibi redditã, q; dominus noſter in Iudæa, id eſt, in ueritatis ipſius incunabulis, ad manũ etiã uiſendã hominibus porrexit: deinde & Græcis hominibus & Latinis barbariſq; intelligendam, miſſis quoquo gentiũ interpretibus, dedit. Cæterùm admirari ſubit temporũ noſtrorũ felicitatẽ, qui mundo iam uergente nati, tamen lõgiſſimè prorſum retrorſumq; cer-

Veritas antiquis ignota nimus (ut Maronianus ille Proteus) quæ ſint, quæ fuerint, quæ mox uentura trahantur, cum priſci illi Græci Latiniq; auctores ſeſe in eo admirarentur, quaſi in hiſtoriæ campo expatiantes omnia oculis ſubijcerent quæ à condito æuo geſta ſunt, quos ne admota quidem & proxima uidiſſe deprehendimus. Sed utinam tam conſertis manibus cõpertam comprehenſamq; ueritatẽ ſemel retinere poſſemus, q; protinus agnitam feſtiuis oculis hilares exoſculamur. Hęc enim uelut faſtidioſa eſt uel hoſpita, uel amica: cui cum ſeculariũ rerum amorem quaſi æmulum quendam ſuperinduximus, ſenſim ipſa à fluxis abhorrens, ex mente noſtra quaſi ex cõtubernio faceſſit, animũq; noſtrum ſuas res habere ſibi iubet, clam remiſſo nuncio, cum interim æternitatis ſecuri alias res agamus. Verùm ut ad rem redeamus, nos hoc tenere conuenit quod capite nono libri ſecundi Paralipomenon dicitur, Solomonem regem imperitaſſe ab Euphrate ad Palæſtinem & uſq; ad limites Ægypti, gloriaq; & diuitijs circunfluentibus omnes reges non modò æquales, ſed cuiuſcunq; etiam ætatis haud dubiè ſuperaſſe.

Solomonis philoſophia Quod Gręcos Latinoſq; hiſtoricos tacuiſſe non magis mirum eſt, quàm ſophiã eius id eſt germanam ſapientiam apud philoſophos uiros, id eſt ſophiæ indagatores inauditam fuiſſe, cum eam tamdiu tantaq; indagine, ſed irrita inueſtigarint. Id quod in dubium uenire utiq; non poteſt, cum eius hodie monumenta in manibus uerſemus. Quæ ſi ſatis animo comprehenſa haberemus, omnem antiquam philoſophiã (quod ad mores attinet, & inſtitutionẽ animi) nugas meras eſſe iudicaremus. Hactenus de rebus Hebreorũ dictum ſit: in quibus talenti & ſicli appellatio promiſcuè poſita, im-

Talentũ Hebraicum pedimento fuit ne inire rationẽ craſſa ſaltẽ æſtimatione tãtarum opum poſſemus: ubi tamen talentũ auri propriè accipi probabile eſt, qualia erant ſexcẽta & ſexagintaſex quæ ei quotannis à prouincijs finitimis offerebantur, ut decimo capite tertij Regum dicitur, & octauo lib. Ioſephi, & ea talenta quæ regina Sabarũ obtulit, & rex Hiram. Ibi ego talentum (ut minimum) ſeptuagenarium intelligi debere cenſeo. Qua ratione ut aurum ad argentum undecuplex tantum fuerit, talentũ ſeptẽ millibus & ſeptingentis aureis noſtris coronatis ualuit. Ex quo ſupputari ſumma quotannis poterit, ſi quis animi cauſa id facere, & redditũ eius colligere uoluerit. Eorum autem quę ſuprà diximus, eundem ipſum Solomonem poſtremo loco auctorem citabimus. Sic enim inquit capite altero ſui Eccleſiaſtæ, συνήγαγόν μοι καί γε ἀργύριον καί γε χρυσίον, καὶ περιουσιασμοὺς βασιλέων καὶ τῶν χωρῶν. Congeſſi mihi tum argentum tum aurum & facultates re-

Siclus apud Plinium gum ac prouinciarũ. Sed ijs quæ de ſiclo diximus, refragari uidetur id quod apud Plinium legitur lib. 18. ubi de pondere tritici loquens, ita inquit, Nunc ex ijs generibus quæ Romam inuehuntur, leuiſſimum eſt Gallicum, atq; è Cherroneſo aduectum. Quippe non excedunt in modium uicenas libras, ſi quis granum ipſum ponderet.

Adijcit

Adijcit Sardium ſex libras uel ſelibras, Alexandrinum & trientes, hoc eſt et ſicli pondus. Triens non quatuor drachmas hic ſignificat, ſed quatuor uncias. Sed antiqua exemplaria & pridem impreſſa non ſicli, ſed Siculi habent, hoc eſt frumenti ex Sicilia: hoc enim uerbum Hebraicum eſt, ut auctor eſt Suidas & Ioſephus, ut diximus, quo nec Græci nec Latini uſi ſunt, etiam ſi apud Plinium errore emendatorum ſæpe legatur, ut libro decimoſeptimo in principio, Fuit & arborum cura legibus priſcis, cautumq́ eſt duodecim tabulis, ut qui iniuria cæcidiſſet alienas, lueret in ſingulas ſiclos æris uigintiquinq́. ubi antiqua omnia habent, Lueret in ſingulas æris uigintiquinq́. Et libro duodecimo, Itaq́ optimi thuris libra ſiclorum ſedecim preciũ habet, ſecunda duodecim. In antiquis, Optimi thuris libra XVI. precium habet, ſecunda XV. Quo magis miror Hermolaum Barbarum libro decimooctauo capite ſexto hoc uerbum agnouiſſe, quod nunquam Romani agnouerũt. eo enim in loco antiqua exemplaria mill. ſeſtert. habent, non mille ſiclûm. Præter ea quæ diximus, & Ægyptiorum opes famigeratas ſcimus, cum Plinius libro 36. de pyramidibus Ægypti loquens ita dixerit: Dicantur obiter & pyramides in eadem Ægypto, regum pecuniæ ocioſa ac ſtulta oſtentatio. Et libro quinto, Ægyptus ſuper ceteram antiquitatis gloriam XX. millia urbium ibi Amaſe regnante habitata præfert. Strabo libro ultimo, ad Thebas ſupra Memnoniũ regum Ægypti ſepulcra eſſe tradidit, eaq́ ſe uidiſſe cum in comitatu Ælij Galli eſſet in Thebaide, cõditoria autem eſſe circiter XL. mirifica ſpecie ſtructuræ uiſenda, in ſpecubus ſaxo exciſo. Intra autem conditoria obeliſcos quoſdã eſſe literis inſcriptos, opulentiam regum qui tunc erant declarantibus, & eorũ ditionem uelut uſq́ in Scythas & Bactrios & Indos, & quę nunc Ionia dicitur, imperitantium, ad hęc, ad tributorum magnitudinem, & copiarum militariũ ad decies centena milia hominum, οἱ δὲ ταῖς θήκαις ἐπὶ τινῶν ὀβελίσκων ἀναγεγραφαὶ δηλοῦσι τὸν πλοῦτον τῶν τότε βασιλέων, καὶ τὴν ἐπικράτειαν, ὡς μέχρι σκυθῶν καὶ βακτρίων καὶ ἰνδῶν, καὶ τῆς νῦν ἰωνίας διατείνασαν, καὶ φόρων πλῆθος καὶ στρατιᾶς περὶ ἑκατὸν μυριάδας. Conuenit cum hoc dicto Pliniano quod suprà retulimus de Seſoſtri Ægypti rege ſuperbiſſimo, qui iunctis ad currũ regibus triumphare ſolitus erat. Huius regis meminit Herodotus in ſecundo, eum dicens primum omnium regum longis nauibus Arabicum ſinum præteruectũ, & populos Rubri maris accolas in poteſtatẽ ſuam redegiſſe, indeq́ retro ijſdem ueſtigijs reuerſum, & coactis ingentibus copijs tranſgreſſum in continentem, infeſto exercitu obuias ubiq́ gentes ſubegiſſe: ex Aſiaq́ in Europã tranſgreſſum, Thraces & Scythas ui domuiſſe, unde digreſſus ad Phaſim amnem iter contendiſſe dicitur. Huius autem regis memorabile inſtitutũ prodidit Herodotus, ὁτίοισι μὲν οὖν αὐτέων ἀλκίμοις ἐνετύγχανε, καὶ δεινῶς γλιχομένοισι περὶ τῆς ἐλευθερίης, τούτοισι μὲν στήλας ἐνίστη ἐς τὰς χώρας, διὰ γραμμάτων λεγούσας τό τε ἑωυτοῦ ὄνομα, καὶ τῆς πάτρης, καὶ ὡς δυνάμει τῇ ἑωυτοῦ κατεστρέψατό σφεας. ὁτέων δὲ ἀμαχητὶ, καὶ εὐπετέως παρέλαβε τὰς πόλις, τούτοισι δὲ ἐνέγραφε ἐν τῇσι στήλῃσι κατὰ ταῦτα καὶ τοῖσι ἀνδρηίοισι τῶν ἐθνέων γενομένοισι, καὶ δὴ καὶ αἰδοῖα γυναικὸς προσενέγραφε, δῆλα βουλόμενος ποιέειν ὡς εἴησαν ἀνάλκιδες. Quaſcunque autem nactus erat gentes ſtrenuas, & pro libertate tuenda acriter & percupidè dimicantes, per horum ille regiones ſtelas, id eſt cippos lapideos ſtatuebat, literis ſignificantes ipſius regis nomen & patriã, & ut copijs eos pro prijs ac uiribus ſubegerat. Quorum uerò urbes nullo negocio aut incruẽto certamine cepiſſet, apud hos itidem ut apud illos qui ſtrenuitatis ſpecimẽ ediderant, cippos quoq́ ſtatuebat, atq́ eo amplius muliebria genitalia adſculpebat, ſignificare uolens eos ignauos eſſe. Idem Herodotus auctor, ſub Amaſide rege (cuius tempore Moſen ex Ægypto egreſſum eſſe diximus) Ægyptum beatiſſimã & à flumine Nilo, & à regionis ſolo fuiſſe, urbesq́ habitatas tunc numero uiginti millia fuiſſe. καὶ πόλις αἱ αὐτῇ γενέσθαι τὰς ἁπάσας τότε δισμυρίας τὰς οἰκουμένας. Huius eſt aũt memorabilis ſanctio, ut ſinguli quotãnis apud nomarchen, id eſt cuiuſq́ præfecturæ præſidẽ, profiterẽtur unde uiuerent: qui aũt hoc non faceret, aut genus uitæ approbare præſidi non poſſet, huic pœna extremũ ſupplicium eſſet. qua lege poſtea Athenienſes tralatitia uſi ſunt, pror ſus inculpabili. Sed ipſa uerba Herodoti ponenda ſunt ad uerbum, Νόμον τε αἰγυπτίοισι τόνδε ἄμασίς ἐστι ὁ καταστήσας, ἀποδεικνύναι ἔτεος ἑκάστου τῷ νομάρχῃ πάντα τινὰ αἰγυπτίων ὅθεν βιοῦται. μὴ δὲ ποιεῦντα ταῦτα, μηδὲ ἀποφαίνοντα δικαίην ζόην, ἰθύνεσθαι θανάτῳ. σόλων δὲ ὁ ἀθηναῖος λαβὼν

Triens

Aegyptiorum opes

Seſoſtris

ἐξ αἰγύπτου τοῦτον τὸν νόμον, ἀθηναίοισι ἔθετο, τῷ ἐκεῖνοι ἐς αἰεὶ χρέωνται, ἐόντι ἀμώμῳ νόμῳ. Hic eſt autem Amaſis qui legem hanc tulit, demonſtrare unumquenq; apud prȩſidem cuiuſque loci, unde uiuat, quod qui non ſecerit, aut demonſtrare uitæ ſuæ rationē iuſtam non potuerit, hunc morte mulctandum. Solon autem Athenienſis ſumptam hāc legē ex Ægypto, Athenienſibus promulgauit, qua illi ſemper uſi ſunt, lege ſanè inculpata. Hac lege iuriſdictionem exercuiſſe Areopagitas teſtis eſt Athenæus libro quarto his uerbis, ὅτι δὲ τοὺς ἀσώτους, καὶ τοὺς μὴ ἔκ τινος περιουσίας ζῶντας, τὸ παλαιὸν ἐκάλουν οἱ ἀρεοπαγῖται καὶ ἐκόλαζον, ἱστόρησε φανόδημος καὶ φιλόχορος, ἄλλοι τε πλείους. Quòd autem patrimoniorū profligatores, eosq; qui nullis facultatibus uictitarent, Areopagitæ in iudiciū uocarent, pœnisq; & ſupplicijs afficerent, memoriæ mādarunt Phanodemus & Philochorus, pluresq; alij. Deinde idem auctor Athenæus huiuſmodi exēplum eius rei ſubdidit ad dictum confirmandum. Siquidem Menedemus inquit, & Aſclepiades erant iuuenes, ambo philoſophiæ quidem ſtudioſi, ſed egeſtate præditi. Hos Areopagus pro poteſtate accitos interrogare inſtitit, quonā pacto fieret, ut cum dies ipſi totos philoſophis operam darent, nihil in cenſu habentes, bona nihilominus habitudine corporis uiderentur. Ad hæc illi reſpondentes, cum piſtorem quendam accerſiri poſtulaſſent, & ille accerſitus ueniſſet, eum interrogandum dixerunt: qui cum rogitātibus Areopagitis dixiſſet unaquaq; nocte illos in piſtrinum deſcendere ſolitos, ibiq; frumentum molentes, pro nocturnis operis drachmas utrunq; ſingulas ferre, admiratus ſenatus, ducentas eis drachmas ob uirtutem decreuit. ſed ipſa uerba ſubijciam, ne comminiſci uidear. μενέδημον γοῦν καὶ ἀσκληπιάδην τοὺς φιλοσόφους, νέους ὄντας καὶ πενομένους, μεταπεμψάμενοι ἠρώτησαν, πῶς ὅλας ἡμέρας τοῖς φιλοσόφοις συσχολάζοντες, κεκτημένοι δὲ μηδὲν, εὐεκτοῦσιν οὕτω τοῖς σώμασι. καὶ οἳ ἐκέλευσαν μεταπεμφθῆναι τινὰ τῶν μυλωθρῶν. ἐλθόντος δὲ ἐκείνου, καὶ εἰπόντος ὅτι νυκτὸς ἑκάστης κατιόντες εἰς τὸν μύλωνα καὶ ἀλήθοντες, δύο δραχμὰς ἀμφότεροι λαμβάνουσι, θαυμάσαντες οἱ ἀρεοπαγῖται, διακοσίαις δραχμαῖς ἐτίμησαν αὐτούς. Verùm quandoquidem uerboſa iam eſſe cœpit hæc diſputatio, nec tamen omnia attigimus eodem pertinentia, & liber pro portione huius operis longior iam eſſe uidetur, abrumpendus eſt ſermo qui finem non inuenit, ad alteramq; partem commentationis feſtinādum, quam ſic quoque iam ſathiſcente ſtylo aggredi me ſentio.

Mirum philoſophiæ ſtudium

Memorabilis hiſtoria

GVLIELMI BVDAEI PARISIENSIS, CONSILIARII REGII, DE ASSE ET PARTIbus eius, Liber quintus.

Angelus Politianus

RESTAT menſurarum tractatus, cum cauſam connexam cum antedictis habens, tum uelut appendix huius operis. Menſura autē multiplex ab Ariſtotele in nono libro Metaphyſices ponitur. Sed nūc menſuras appello, quibus fruges & liquores metimur. Angelus Politianus, uir memoria noſtra utraq; lingua apprime doctus, in decimo epiſtolarum de menſuris ex profeſſo ſcribens, Incipiendum, inquit, ab amphora conſecrata Romanis in Capitolio, ne cui uiolaretur. Capit hæc omnino quantum teſſera quoquo uerſus in area pedum quatuor. Duplex amphora, modius eſt, aut ſi mauis Græcè, medimnus: eademq; triplex, efficit ſextarium. Sextarij dimidium, cotula uocatur, & hemina. quatuor uerò ſextarij chœnica complent. ita ſex congium, qui Latinè chus dicitur (ubi non Latinè chus, ſed Græcè Politianum ſcripſiſſe puto) Inde forſan, inquit, ſextarij nomē, quòd eū ſexies cōgius capit. Scribit tamē Pollux cotulā chœnicis eſſe tertiā partē, chœnicas octo & quadraginta medimno cōtineri. Hæc Polit. ſuppreſſo auctore, ut ferè aſſolet, ex uulgatis carminibus illis ſumpſit quæ apud Priſcianū incerto auctore legunt. Nā nō eſſe Priſciani argumentū eſt, quòd in antiquis uoluminibus Priſciani non inueniuntur. In his autē carminibus intel-

intelligendis quoties quamq́ luculentis erroribus Politianus lapſus ſit, ex ſequentibus apparebit, ut niſi Politiani ſtylum agnoſcerem, Politiani epiſtolam eſſe omnino negaturus fuerim. Eiuſdem flagitij eſt quòd talentum Atticum maius tribus & octoginta minis eſſe dixit, nec ullum pondus Attico talento maius eſſe. Carmina autem illa ſic ferè leguntur.

Pes longo ſpacio latoq́ notetur in anglo,
Angulus ut par ſit, quem claudit linea triplex,
Quattuor ex quadris medium cingatur inane.
Amphora fit cubus, quam ne uiolare liceret,
Sacrauere Ioui Tarpeio in monte Quirites.
Huius dimidium fert urna, ut & ipſa medimni
Amphora, terq́ capit modium. ſextarius iſtum
Sexdecies haurit, quot ſoluitur in digitos pes.

Dico his uerſibus ſignificari Amphoram ex area excitari quoquo uerſus pedali, quã ternis quadris pedalibus inanitatem amphoræ cingentibus, ita ut quaterni undique anguli teſſerales, tribus lineis concludantur ſinguli, quibus ipſis tres dimẽſiones teſſeræ ſignificãtur, qui cubus Græcè dicitur, id eſt ſchema ſex in ſitus ſeſſile. Hoc enim uerba illa ſignificant, *Cubus & Teſſera*

Angulus ut par ſit quem claudit linea triplex.

Tres enim dimenſiones notantur, longitudo, latitudo, altitudo. Huius dicti teſtẽ interim citabimus Iſidorum Hiſpalenſem, in hac re interdum non refellendum, licet in multis alijs lapſus ſit. Amphora (inquit ille) recipit uini uel aquę pedem quadratum. Quòd ſi hunc teſtem refutare placet, prodeat Feſtus teſtis locupletior, qui his uerbis teſtabitur: Quadrantal antiqui uocabãt amphoram, quod uas pedis quadrati, octo *Quadrãtal.* & quadraginta ſextarios capit. Politianus duplicem amphoram modium eſſe tradidit, & (quod uix intelligere poſſum) triplicem amphorã ſextarium efficere. Ego autem amphoram unam ternos modios capere dico, & duodequinquaginta ſextarios: nec medimnum & modium eundem eſſe modum, ſed medimnum modios ſenos capere. Suidas, μέδιμνος μέτρον ἐςὶ ξηρῶν, οἷον πυρῶν ἢ κριθῶν. μέδιμνον οὖν μοδίων ϛ. Medimnus *Medimnum* (inquit) menſura eſt aridorum, ut tritici uel ordei. medimnum igitur menſura eſt ſex modiûm. Hactenus ille. Sed audiamus teſtẽ unũ qui uice ſit omniũ. Is erit Cicero, qui in Frumentaria ita inquit ad Verrem, Accipis ſeſtertios quindecim pro medimno, tanti enim eſt illo tempore medimnum. retines ſeſtertios duodecim, tãti enim eſt frumentum Sicilienſe ex lege æſtimatum. Eſt eiuſmodi æſtimatio legis, ut cæteris temporibus tolerabilis Siculis, te Prætore etiam grata eſſe debuerit. Eſt enim modius lege ſeſtertijs tribus ut æſtimatus fuit ante te Prætorẽ: ut tu in epiſtolis ad amicos tuos gloriaris, ſeſtertijs duobus. ſed fuerit tribus ſeſtertijs, quoniam tu tãtum à ciuitatibus in modios ſingulos exegiſti, tu non modò omnes accipere (quod oportebat) noluiſti, ſed etiam dare quod non debebant coegiſti. Idem alibi, Precium autem Senatuſconſulto conſtitutum decumano in modios ſingulos ſeſtertij terni. Et iterum, Duobus precijs unum & idem frumentum uendidiſti: ſemel ciuitatibus ſeſtertijs quindecim in medimnum: iterum pop. Romano, à quo ſeſter. x x in medimna pro eodẽ illo frumento abſtuliſti. Et alibi, Hoc reprehendo, quòd cum in Sicilia ſeſtertijs binis tritici modus eſſet, ut iſtius epiſtola ad te declarat, ſummûm ſeſtertijs trinis, tum iſte pro tritici modijs ſingulis ternos ab aratoribus denarios exegit. His locis & alijs eiuſdẽ orationis liquet medimnum quinquies modium capere: quod de Sicula menſura intelligendum. nam Romanum medimnum ut Atticum ſenos modios cepiſſe, eodem *Medimnum* auctore eademq́ oratione probabimus poſtea. Nunc quod inſtat de amphora uidea *Amphora* mus, quonã modo intelligi poſſit quod Politianus dixit. Sit igitur area quoquouerſus pedum quatuor. ſi ex ea corpus quadrantale & teſſerariũ facere uelis, neceſſe eſt addenda dimenſione tertia, id eſt altitudine, tertiam quoq́ multiplicationem arealis numeri excitari. Quomodo enim bis bina bis, primam teſſeram numeralem faciunt octo angulis conſtantem, & ter trina ter ſecũdam, qui numerus eſt uicenarius ſeptenarius: eodem modo quater quaterna quater, tertiam teſſeram faciũt, unitatibus qua

tuor & ſexaginta concretam. Sit igitur planicies uel interuallum quadratum, quater-
nûm quoquouerſus pedum. huic ſi altitudinẽ bipedalem imponam, fient quatuor pe
des quadrati, qui duos & triginta pedes ualent, hoc eſt bis quaterquaternos. hos pe-
des ſi ex quadratis cubicos, id eſt teſſarios reddere uelim, eum numerũ ut duplicẽ ne
ceſſe eſt, hoc modo, quater quatuor quaternos. ſic fiunt bis duo & triginta, id eſt qua-
tuor & ſexaginta. Vt enim quadrata forma ex numero quocunq; fit in ſeſe ducto, ſic
ex quadrata iterum exurgit cubica. Quaternio enim radix eſt numeri quẽ nunc quæ
rimus. Is in ſeſe multiplicatus, ſedecim efficit, & iam formam quadratã capit. At is nu
merus quadratus iterum quater multiplicatus, in teſſeram aſſurgit, & fiunt ſexaginta
quatuor. Quare aut Politianus exiſtimauit amphoram tot pedes habere in concepta
culi inanitate, aut teſſeræ naturam ignorauit. Vtrumlibet autem dixeris, luculenter
Panepiſtemõ hallucinatus comperietur. At alterutrum uix de eo homine credere fas eſt, qui Pane
Politiani piſtemona librum cõdidit, quo omnium rerum artiumq; ſcientiam profiteri uidetur,
Cubus ſummatimq; tradere. Vitruuius de teſſera libro quinto ita inquit, Cubus eſt corpus
ex ſex lateribus, æquali latitudine planicierum per quadratũ. Is cum eſt iactus, quam
in partem incubuit, dum eſt intactus, immotam habet ſtabilitatem, ut ſunt etiam teſſe
Amphoræ ræ quas in alueum ludentes iaciunt. Amphoræ autem capacitatem cum ego noſſe cu
forma & perem, quadrantal, id eſt uas cubicum ex tabellis quatuor compingendum locaui, ita
capacitas ut intus pedale quoquouerſus eſſet, factumq; ad rudiculam exegi, quæ intus quidem
erecta, æquilibris eſſet ad ſumma uaſis labra: iacens uero & porrecta in imo atq; ſum
Semipes mo, latera bina ſtringeret. Semipedem accipimus id ſpatium quod digiti utriuſq; ma
Palmus nus ſuppreſſis pollicibus occupant. Etenim palmus (ut inquit Vitruuius) à quaternis
Pes manuum digitis inuentus eſt, & à palmo pes factus ſedecim digitorũ. Noſtri pedem
duodecim pollicibus partiuntur, quas uncias antiqui uocauerunt, ut auctor eſt Boe-
thius, id quod oſtendit Plinius libro decimoquinto de ſiliquis loquẽs, cum ita inquit,
Pollicare digitorum hominis longitudo illis, et interim falcata, pollicari latitudine. Pollicarem
dixit pro unciali, ut differentiam adnotare facile ſit inter digitale & pollicare. Fronti
nus, Aquarum (inquit) moduli aut digitorum aut ad unciarum menſuram instituti
Digitus ſunt. Digiti in Campania & in pleriſq; Italiæ locis, unciæ in Apulia obſeruantur. Eſt
Vncia autem digitus (ut cõuenit) ſextadecima pars pedis, uncia duodecima. Idem alibi, Vn
ciæ ergo modulus habet diametri digitũ unum, & trientem digiti. Hactenus ille. Vul
gò pedẽ metiuntur opifices manibus in pugnos contractis, & porrectis pollicibus,
altrinſecusq; obuerſis. Nos huiuſmodi pedem habuimus, ſed ab ijs petitũ, qui modũ
pedis publicè ſtatuere ſolent. Hoc uas autem tritico cum impleuiſſem, cum menſuris
noſtris compoſui implendo deplendoq; ſubinde. Hoc faciens, deprehendi uas illud
teſſerarium, id eſt amphorã meam cumulatã, huius urbis quadrantẽ radio æquatũ ca
pere: nec aliam eſſe inter utranq; menſurã differentiam, ꝙ quæ eſſe ſoleat inter men-
ſuram raſam & faſtigiatam, ut amphora antiqua cum eo auctario quod liberaliores
uenditores condonare ſolent, quadrantẽ noſtrum hoſtimẽto admenſum, quo modo
uęnire moris eſt, omnino æquare poſſit. Quadrantẽ appello eius menſuræ quartam
partem, quam ſextariũ triticariũ diximus. Secundũ hoc medimnus erit quam minam
Medimnus dicimus. Lingua enim uernacula primũ mimnum per ſyncopen, poſtea minam pro
medimno dixit. Ita ſextarius ille noſter triticarius in bina medimna uel quaternas am
Boſſeli phoras diuiditur, & inde in duodenos modios, quos boſſelos appellamus, uel Bœo-
tios potius. Sed hæc quæ cõiectura aſſequimur, argumẽtis adiuuãda ſunt. Tranquill.
in Cęſare, Populo præter frumẽti denos modios, ac totidẽ olei libras, trecenos quoq;
nũmos quos pollicitos olim erat, diuiſit. Si Cęſar totidẽ modios tritici uiritim quot o-
lei libras diuiſit, intelligimus modiũ nõ magnã menſurã fuiſſe, quę Ciceronis teſtimo
nio plerunq; binis, raro ternis ſeſtertijs ualebat. Qua ratione medimnus quiniſdenis
ſeſtertijs, & ſæpe denis tantum ualebat. quod tamẽ intelligo in uilitate annonæ. nam
Cicero in Frumentaria duas æſtimationes ex ſenatuſconſulto factas ponit, unam al-
terarum decimarum, quas aratores non gratuitas pendere cogebantur populo Ro-
mano, ſed ita, ut in ſingulos modios, ternos ſeſtertios acciperẽt. alteram æſtimationẽ
ponit frumenti quod interdũ ciuitatibus imperabatur, ut Romano populo præbere
certum

certum numerum frumenti cogerentur, & pro eo in modios denarios ſingulos acciperent, id eſt quaternos ſeſtertios. Qua ratione medimnus quinis denarijs æſtimabatur, quod fiebat cum annonæ penuria metuebatur, ut opinor. Legitima ergo æſtimatio erat trinis ſeſtertijs in modios Siculos, qui maiores erant Atticis & Romanis, licet idem eſſet medimnus. Videamus an hoc temporib. noſtris congruat. Apud nos cōmodam tritici primarij annonam eſſe aiunt, cum medimni bini, id eſt ſextarius, quinis & uicenis ſolidis turonicis uæneunt. ab eo precio ad tricenos iuſtã æſtimationem eſſe: deorſum autem ad uicenos, iam ad uilitatem ſpectare: quod ſupra hæc aut infra eſt, caritatis & uilitatis appellatione cenſeri. Cum hæc literis mandarem, precium diuerſis anni partibus à uicenis ſolidis ad uicenosbinos & ſemiſſem plerũq; euariauit, tametſi minime ubere biennij prouentu. Sed ferè ita euenit cum exportare ad externos non licet, uix iam ut annona agriculturæ impendia ferat, cum paucis annis equis aratorijs quibus noſtri utuntur, magnopere precium acceſſerit. Verùm ſi medimnus in Sicilia mediocri fertilitate quiniſdenis ſeſtertijs ualebat, planum fit non memorabili nos errore aut in nummi coniectura aut in menſura falli: quippe quindecim ſeſtertij æſtimatione noſtra ſolidis tredecim & ſeſquidenariolo ualent. Seſtertiũ enim denis denariolis & obolo taxauimus. Quare non mirum eſt ſi Cicero ſæpe in Sicilia modium frumenti binis ſeſtertijs eſſe dixit in magna ubertate. qua ratione duo medimna, decem & ſeptem ſolidis & ſemiſſe uæneunt. nam apud nos ſæpe minoris ualere memini. Cicero in Frumentaria, Frumentũ (inquit) emere in Sicilia debuit Verres ex ſenatuſconſulto, & ex lege Terentia & Caſſia frumentaria. Emundi duo genera fuerunt. unum cæterarum decumarum, alterum quod præterea ciuitatibus æqualiter eſſet diſtributum. Illius decumani tantum quantum ex primis decumis fuiſſet, tritici modia DCCC. millia. Precium autem conſtitutum decumano, in modios ſingulos ſeſtertij terni duodetricies, imperato ſeſtertij quaterni: ita ut frumentum imperatum, ſeſtertium duodetricies in annos ſingulos Verri decernebatur quod aratoribus ſolueret. In alteras decumas ferme ad nonagies. ſic per triennium ad hanc frumenti emptionem Sicilienſem propè centies & tricies erogatum eſt. Decumanum frumentum appellat Cicero alterius decumæ frumentum, quam aratores dare non uectigalem, ſed uęnalem cogebantur. Puto autem non utrobique duodetricies legendum, ſed ſecundo loco duodeuicies: nihil tamen certi haberi poteſt, quoniam locus ille corruptiſſimè legitur. Sed nec duodetricies priore loco ſatis congruit, cum octingenta millia modiûm quater & uicies tantummodo ualuerint æſtimatione ternorum ſeſtertiorum. Igitur DCCCC. M. Ciceronem ſcripſiſſe dicendum eſt, non DCCC. ut ſit uiciesſepties. Quòd ſi addatur XXX. mil. congruet duodetricies. Ter autem duodetricies fermè nonagies centena millia ſeſtertiûm ualet. Quibus ſi ter duodecies addas, fermè centies & tricies ſeſtertium erit: quod à Cicerone oratoriè auctum eſt.

Aeſtimatio frumenti in Sicilia

Seſtertij ualor

Sic in alteras decumas quotannis ex Sicilia nongenta millia modiûm Romam exportabantur: qui modij primùm ad menſuram Romanam, deinde ad noſtram reduci debent, propterea quòd quini Siculi modij ſenos Romanos ualebant. Qua ratione ſeptingenta & quinquaginta millia Siculorum, nongenta millia Romanorum & Atticorum ualent: quæ ad medimnos Atticos relata, centum & quinquaginta millia fiunt. His adde centum & quinquaginta millia modiûm Siculorum, quæ centum & octoginta millia Romanorum ualent: fiunt decies centena & octoginta millia. Hæc enim ſumma ſeſquiquinta eſt nongentorum millium, quæ ad ſextarios Pariſinos reducta, nonaginta millia fiunt: & duodenario diuiſa, ſeptem millia & quingenta modia Pariſina. Sic ex duabus decimis Romani quindecim millia modiûm noſtrorum tranſportabant ex Sicilia, præter id quod ciuitatibus quaternis ſeſtertijs imperabatur. Sed ſeptem millia & quingenti modij noſtri ea ratione quam Cicero ſtatuit, id eſt tribus ſeſtertijs in modium Siculum, ære noſtro ſexagintaſeptem millia & quingẽtos aureos noſtros ualent, quæ Romano more uiciesſepties ſeſtertium dicuntur. Quare ſumma omnino nõ congruit: propter quod locũ Ciceronis corruptum eſſe dixi. nec modò corruptum eſſe puto, ſed etiam mutilatũ, inter uerbum fuiſſet, & uerbũ tritici. DCCC. enim millia non eſt alterarũ decumarũ numerus, ſed frumenti imperati, ut ex

Decuma frumenti in Sicilia

alijs locis orationis colligitur. Numerus autem alterarum decumarum deeſſe mihi uidetur. Sed & maior ſumma eſſe debet in triennio quàm centies & tricies, cum quotannis nonagies in alteras decumanas daretur: id quod ex alio loco orationis oſtenditur. nam Cicero eius ſummæ quinquageſimas binas ad ſeſtertium tredecies taxauit: qua ratione trecenties & uicieſquinquies eſſe oportuit. Cæterùm non duodetricies imperato frumēto Ciceronē ſtatuiſſe puto, ſed bis & tricies, cum quaternis ſeſtertijs in modium æſtimaretur. ſumma enim ad nummum quadrat. Sextarius noſter triticarius ferè eſt quantum iumentum uiatorium ferre poteſt. hos in modio duodenos, Pariſienſes habent. Idem Cic. in eadem oratione, Iugera profeſſi ſunt aratores imperio atque inſtituto tuo: non opinor quēquam eſſe minus profeſſum, quàm quantū araſſet, cum tot cruces, tot iudicia, tot ex cohorte recuperatores præponerentur. In iugere Leontini agri medimnum ferè tritici ſeritur perpetua atque æquabili ſatione. Ager efficit cum octauo bene ut agatur: uerùm ut omnes dij adiuuent, cum decimo. quod ſiquando accidit, tum fit ut tantum decumæ ſit, quantum ſeueris. hoc eſt, ut quot iugera ſunt ſata, totidem medimna decumæ debeantur. Hoc cum ita eſſet, primum illud dico, pluribus medimnum millibus uęniſſe decumas agri Leontini, quàm quot millia iugerûm ſata erant in agro Leontino. Et rurſus, Agri Leontini decumæ anno tertio uęnierunt medimnis XXXVI. millibus, hoc eſt tritici modijs ducentis ſedecim millibus. His uerbis planum fit medimnum ſenos modios capere, cum prior numerus ſenario multiplicatus poſteriorem efficiat. Idem, Oſtendam neminem aratorem minus tribus decumis dediſſe: atque hoc in beneficij loco petitum ab Apronio, ut in iugera ſingula ternis medimnis decidere liceret. Deinde inferius ita ſubdit, Profeſſio eſt agri Leontini ad iugera XXX. millia. Hæc ſunt ad tritici medimna nonaginta, id eſt tritici modia quingenta quadraginta millia, tres quinquageſimas, id eſt tritici modiûm XXXII. millia quadringentos. Ab omnibus enim ternæ præterea quinquageſimæ exhibebantur. Hæc exempla Ciceronis corruptiſſimè hodie leguntur, ſed partim ex locorum collatione, partim calculo emendantur. quæ ideo citanda duxi, ut

Medimnus probarem medimnum ſenos modios Romano more capere. Si enim quingenta quadraginta millia ſenario partiaris, fient ſexies nonaginta millia. Cum tot tantiſque auctoritatibus pugnat auctoritas Polybij in ſecundo hiſtoriarum, his uerbis ſcribentis de Italiæ fertilitate, frumentique uilitate, σίτου τε γὰρ τοσαύτην ἀφθονίαν ὑπάρχειν συμβαίνει κατὰ τοὺς τόπους, ὥστ᾽ ἐν τοῖς καθ᾽ ἡμᾶς καιροῖς, πολλάκις τεττάρων ὀβολῶν εἶναι τὸν πυρῶν τὸν σικελικὸν μέδιμνον, τῶν δὲ κριθῶν δυοῖν. Si enim Polybij ætate, qui Scipionis Africani præceptor fuit, medimnus frumenti Siculus quaternis obolis fuit, id eſt beſſe denarij. quo modo ſeſtertijs binis terniſque Ciceronis tempore modius fuit, qui aut quinta aut ſexta pars medimni erat? Ex quo fit ut cenſeam μέδιμνον à Polybio pro eo dictum quòd Latini modium dicunt. Inire autem rationem non poſſum quonam modo credibile fieri poſſit, quod idem auctor eodem loco prodidit, teſtificari uolens Italiæ ubertatem. Admiratur autem quòd in Italia hoſpites mercenarij peregrinos admitterent in diuerſoria, nihil prius paciſcentes de ſingulis rebus ab ipſis cauponibus præbendis: ſed tantum diuertentes percunctarentur quanti reciperent hoſpites. Itaque, inquit, plerunque eos admittunt ſemiſſe, ita ut nihil ipſi admiſſi deſiderent eorum quæ uſui neceſſaria ſunt. ὡς μὲν οὖν ἐπιτοπολὺ παρίενται τοὺς καταλύτας οἱ πανδοχεῖς, ὡς ἱκανὰ πάντ᾽ ἔχειν τὰ πρὸς τὴν χρείαν, ἡμιασσαρίου, τοῦτο δ᾽ ἐστὶ τέταρτον μέρος ὀβολοῦ. σπανίως δὲ τοῦθ᾽ ὑπερβαίνουσι. Hoc dictum Polybij hyperbolicum mihi uiſum eſt, ut quidem in exemplaribus peruagatis legitur: nec de eo habeo quod ſtatuere poſſim. Verùm ſuperioribus exemplis Ciceronis auctoritatem habemus, agri Leontini, qui fertilitate commendabilis erat, iugera ſingula ſingulis medimnis, id eſt ſenis modijs ſeri: & plerunque cum octauo, rarò cum decimo fœnore ſatum frumentum redire. Primùm igitur ſtatuamus quanta ſit iugeri menſura. Columella libro 6. Duo (inquit) actus iugerum efficiunt longitudine pedum ducentorum quadraginta, latitudine pedum cētumuiginti. quæ utræque ſummæ in ſeſe ductæ, quadratorum pedum faciunt millia uigintiocto & octingentos. Iam auctore Columella, & calculo confirmatore, nouimus ducentos & quadraginta pedes (quæ longitudo eſt iugeri) centies & uicies multiplicatos (qui numerus eſt

lati-

latitudinis) octo & uiginti millia quadratorum pedū & octingentos efficere. Hic nu-
merus octingentas, ut ita loquar, hexapedas efficit, qua mēſura noſtri menſores & fa-
bri ſic utūtur, ut antiqui Romani decempeda. Eſt enim hexapus ſiue hexapeda, men-
ſura ſex pedū: quæ quadrata, ſex & triginta pedes habet. Porrò centū hexapedę qua-
dratæ, tria millia & ſexcentos pedes efficiunt. Quadringentæ hac ratione quatuorde-
cim millia & quadringentos explent, quæ menſura eſt ſemijugeri Romani ex Colu-
mella. Ita iugerum octingentas hexapodas noſtras habebat. Quare quod apud Var-
ronem & ipſum Columellam legitur, actum quadratum undiq; finiri pedib. centum
uiginti, eumq; duplicatum iugerum facere, id de iugero quadrato intelligendum eſt,
non abſolutè de iugero, quod parum apud utrunq; declaratum eſt. ſed cum uterq; di-
cat ſcrupulum denûm eſſe pedum quadratorum, & in iugero eſſe ſcrupula ducēta &
octogintaocto, planū fit calculo, de iugero quadrato non intelligi cum dicitur iuge-
rum pedum eſſe uigintiocto milliū & octingentorū. Si enim in ſingula ſcrupula cen-
tenos pedes numeres, quot ex denis pedibus quadratis exurgūt, patet uel in digitos
deducenti, ducenties octogies octies centenos pedes fieri, id eſt uiginti octo millia
octingentos: at iugerum quadratū altero tanto maius eſt. In agro Pariſino nō una eſt
menſura, propterea iuſtiſſimam eligam, & quæ latius in eodem agro patet. Perticam
noſtram uicenumquinûm pedū eſſe aiunt longitudinis. hæc quadrata ſexcenos uice-
nosquinos pedes continet, qui numerus centies multiplicatus, ſexagintaduo millia
& quingentos pedes quadratos efficit. tot enim tantiſq; perticis iugerū noſtrū, quod
arpennum appellamus, conſtare dicitur. huiuſmodi aūt iugero licet aliqui utantur,
alij tamen affirmāt grandiſſimā illam eſſe menſuram, ſed iuſtam agri noſtri perticam
uicenumbinûm pedum eſſe longitudinis, quæ quadrata quadringenos octogenos
quaternos pedes habet. Et hæc iam apud pleroſq; plena exiſtimatˀ. Qua ratione cen-
tenarium iugerum, quadragintaocto millia quadringentos pedes habet quadratos.
Eſt & minima menſura, quæ perticis duodeuicenarijs utitur, quæ pedes trecenos ui-
cenos quaternos habent, & centenæ in iugero, pedes quadratos conficiunt numero
trigintaduo millia quadringentos. Sunt etiam qui perticis quidem plenis, ſed iugero
ſexagenario utantur. Quo fit ut illis iugerum trigintaſeptem millia quingentos pe-
des habeat. Nos autem mediam menſuram obſeruabimus, quam dicunt germanam
noſtrā eſſe, quæ duos & uiginti pedes perticæ ſtatuit, & quadragintaocto millia qua-
dringentos pedes habet. Hæc ad iugerum Romanum compoſita, eandem habet pro-
portionem, quam quadringenti octogintaquatuor ad ducentos octogintaocto, quæ
ut maior eſt multo ſeſquipla, ſic paulo minor eſt dupla. at uerò eiuſmodi arpennum
pingui ſolo alternis propemodum meſſibus medimnum duodecimum reddit. Hu-
iuſmodi ferè eſt fertilitas in eo tractu qui peculiari nomine Francia appellatur, ex eo
(ut arbitror) quod ſit ſumen (ut dicitur) Franciæ, in quo agro triticum mutilis ſpicis
naſcitur, non ut ferè in Italia, ariſtatis. In eo nos prædium Marlianum habemus. Neq;
nunc de ſumma ubertate aut ſoli aut temporis loquimur, ſed de ea quæ plerunq; uiſi-
tur. Notum eſt in eo agro arpēna duodeuicena in annos ſingulos ſingulis modijs no-
ſtris oblocari tritici lectiſſimi. Quanq; ea ferè locationum formula eſt, ut colonus eo
rectè præbendo tritico defungi poſſit, quod ſummæ bonitati uno ſolido cedat, & in-
terdum eo quod ſemiſſe tantum ſolidi. Modium autem noſtrum (ut iam dixi) duode-
nos ſextarios cōtinet, & ſextarius binos medimnos. Hac ratiōe ſingula iugera quot-
annis beſſem ſextarij noſtri, id eſt octonos modios penſitare inueniūtur, cum tamen
in eo tractu nullum agrum reſtibilem eſſe ſciam. Sic enim fert agricolatio, ut tritica-
rius ager à meſſe triticea altero anno ſemeſtre aliquod genus frugis capiat, ut ordeū
uel auenam, uel quid aliud leuioris fœtus: tertio autem anno nouali agitato ceſſet,
quod & aruum & ueruactum appellatur ab antiquis. Itaq; planum fit agrū noſtrum
bonitate Siculo non cedere, quem Cicero cum octauo & cum decimo acceptū red-
dere ſemen dixit. quanq; id poſtea uiderimus. nunc id tantum argumenta noſtra ad-
iuuet, quibus aſſerere cōtendimus medimni Romani & minæ noſtrę paritatē. Noſtri
aiunt agricolæ arpennum quale diximus, ſeſquimedimnum ferè poſcere, ut bene ſe-
ratur aruum. Columella de ſatione loquens lib. 12. pinguis agri iugerum, ſi ſolutus
&

Exapede, exapedesq; iugerum

Iugerum ſeu arpennum Pariſinum

Franciatus ager

Franciæ ſumen

Marlianum prædium

Aruum

Veruactum

& ſiccus ſit, quaternos tantum modios tritici poſcere tradidit: ſi cretoſus, aut uligino ſus, quinos. Hoc cum à noſtratibus anxiè inquirerem, uix conſtare opiniones depre- hendi: id quod ex uarietate ſoli & menſurarum contingit: quantum tamen colligere potui, plena, id eſt mediocris pinguis agri menſura, ſolo denſo dodrantem minimum poſcit, interdum etiam dextãtem, id eſt decem modios Romanos: ſoluto & minimè uliginoſo ſolo, nunc ſeptenos, nunc octonos. minimus modus agri reliquis etiã cum petentibus, ſenos modios, id eſt medimnum poſcit. His conuenit dictum Columellæ lib. 2. Iugerum (inquit) agri pinguis plerunq; modios tritici quatuor, mediocris quin que poſtulat, adorei modios nouem, ſi eſt lætum ſolum: ſi mediocre, decem deſide- rat. nam quamuis de menſura minus auctoribus conuenit, hanc tamen uideri cõmo- diſſimam docuit noſter uſus. Et paulo inferius, Nobis ne iſtam quidem quam prædi- ximus menſuram ſemper placet ſeruari, quòd eam uariat aut loci aut temporis aut cæ li conditio. Proinde quam proportionem iugerum Romanum, id eſt duodetriginta millia & octingenti pedes, ad Pariſinum arpennum habet, id eſt ad duodequinqua- ginta & quadringentos, eandem ferè habent quaterni quiniq; modij ad ſeptenos & nouenos. Leontinum iugerum non admodum diſparile noſtro minimo fuiſſe opor- tet, quod tantundem frumenti poſceret, id eſt medimnum in ſingula iugera, ſi tamen Cicero ueritati inſeruiuit potius quàm exaggerationi criminis. Arpenni aũt uocabu- lo non licenter uti uideor, cum id apud Columellam legatur. Ariſtot. in 2. Politic. au ctor eſt Solonem Athenienſem quatuor ſenſus Athenis inſtituiſſe: quorum primus fuit eorum qui Pentacoſiomedimni dicti ſunt, id eſt quingentis medimnis cenſi. Se- cundus eorum fuit qui Zeugitæ dicebantur ab equis bobus iugalibus. Tertius Hip- pas ab equis. Quartus Theticus dicitur, qui eorũ erat qui Thetes, id eſt opifices erãt, hoc eſt operas ſuas locantes. Primum, ſecundum & tertium ad magiſtratus & hono- res admitti uoluit: eosq; diuitum nobiliumq; appellatione cenſeri. τὰς δ' ἀρχὰς ἐκ τῶν γνωρίμων καὶ τῶν εὐπόρων κατέστησε πάσας, ἐκ τῶν πεντακοσιομεδίμνων καὶ ζευγιτῶν καὶ τρίτου τέ- λους τῆς καλουμένης ἱππάδος. Plutarchus in Solone, Cum magiſtratus (inquit) omnes locu pletibus relinquere uellet, reliquam autem reip. gubernandæ partem promiſcuam fa cere, ad quam antea plebs adſpirare non poterat, ad cenſus ciuium ſe contulit: & qui in ſiccis atq; humidis cenſi erant, in primo ordine locauit, & pentacoſiomedimnos uocitauit. In ſecundo autem eos qui equos alere poſſent, aut trecentis cenſi forent: & hos hippada ſoluentes ab equis nuncupauit. Zeugitæ uerò tertij cenſus homines uo cati ſunt, qui ducentorum medimnûm cenſum explerent. Quò hęc melius intelligan tur, Pollux li. 8. de hoc loquẽs ita inquit, τιμήματα δ' ἦν τέτταρα, πεντακοσιομεδίμνων, ἱππέων, ζευγιτῶν, θητικῶν. οἱ μὲν ἐκ τοῦ πεντακοσιομέδιμνα μέτρα ὑγρὰ καὶ ξηρὰ ποιεῖν κληθέντες, ἀνήλισκον δ' εἰς τὸ δημόσιον, τάλαντον. οἱ δὲ τὴν ἱππάδα τελοῦντες, ἐκ μὲν τοῦ δύνασθαι τρέφειν ἵππους, κεκλῆσθαι δοκοῦσιν, ἐποί- ουν δὲ μέτρα τριακόσια, ἀνήλισκον δὲ ἡμιτάλαντον. οἱ δὲ τὸ ζευγίσιον τελοῦντες, ἀπὸ διακοσίων μέτρων κατε- λέγοντο, ἀνήλισκον δὲ μνᾶς δέκα. οἱ δὲ τὸ θητικὸν, οὐδεμίαν ἀρχὴν ἦρχον, οὐδὲ ἀνήλισκον οὐδέν. Quorũ uer- borũ huiuſmodi eſt ſententia, Quatuor cenſus Athenis fuiſſe, Pentacoſiomedimnos, Hippeis, Zeugitas, Theticos. Pentacoſiomedimnos aũt, id eſt quingenimedimnos, ideo appellatos, quòd quingenûm medimnûm numerum uel menſuram ſiccis & hu midis facere poſſent, hosq; in publicum ſumptus facere ad talentum. Hippeis autem, id eſt equites ex eo dictos uideri, quòd equos alere poſſent: eosq; menſuras trecẽtas facere, & publicè ſemitalentum impendere. At uerò qui iugationem penderẽt, à du- centis menſuris conſcribi ſolitos eſſe & publicè decem minas conſumere. Poſtremæ notæ eos eſſe qui theticũ penderent, id eſt opificiariũ uel mercenariũ: eosq; nec magi ſtratũ gerere, nec publicè quicq; ſumptus facere. Licebatq; ex uno ordine ad aliũ trã- ſire, ut idẽ Pollux auctor eſt. Ex hoc aũt iuſtituto prodierũt (ut arbitror) munera per- ſonalia, quorũ mentio fit in lege ult. De munerib. & honoribus in Pandectis. Seruius etiam Tullius hoc exemplo claſſes quinq; ciuiũ Romanorũ deſcripſiſſe uidetur. Pri- ma claſſis in octoginta centurias diſtributa, ex his qui centũ milliũ æris aut maiorem cenſum haberẽt, quæ ſumma à nobis mille aureis noſtris æſtimata eſt. Octoginta au- tem centuriæ in quadragenas ſeniorũ ac iuniorum diuiſæ: ita ut ſeniores ad urbis cu- ſtodiam præſtò eſſent: iuniores ut foris bella gererent, quibus arma imperata, galea, clypeus

Ratio ſe- mentis — *Arpennum* — *Cenſus Athe nienſium* — *Cenſus Ro mani & claſſes*

clypeus, ocreæ, lorica, tela in hoſtem, haſtaq; & gladius. Secunda claſſis intra centum uſq; ad quinq; & ſeptuaginta millium cenſum inſtituta. Tertiæ claſſis quinquaginta millia cenſus fuit. Quartæ quinq; & uiginti millia. Quinta & ultima undecim millibus cenſebatur, id eſt centum ac decem aureis noſtris. Reliqua autem multitudo, cuius eſſet inferior cenſus, immunis militia facta. Equitum etiam ex primoribus ciuitatis duodecim cēturias ſcripſit, quibus ad equos emēdos dena millia æris ex publico data, & quibus equos alerent uiduæ attributæ, quæ bina millia æris in annos ſingulos penderent. Dena millia æris ego centenos aureos intelligo ad binos equos emendos, & uicenos ad alēdos, id eſt bina millia. Hæc omnia (inquit Liuius) in dites à pauperibus inclinata onera. Ex his intelligimus in infantia urbis Romæ primarias opes fuiſſe mille aureos. Propterea Plinius lib. 33. Non erat (inquit) apud antiquos numerus ultra centum millia. itaq; hic & hodie multiplicatur, ut decies centena millia, aut ſæpius dicantur. Fœnus hoc fecit, nummusq; percuſſus. Quem locum ex uetuſto ſic lego, Itaq; eſt hodie, multiplicantur hæc, ut decies centena millia aut ſæpius dicantur. *Plin. locus* hoc ſenſu, Vt olim non erat numerus ultra centum millia, ſic nec hodie, quia cum ad centum millia peruentum eſt, per multiplicationem fit progreſſus, dicendo decies centena millia, aut uicies, aut centies, quæ ſummæ antiquis ignotæ, fœnore excreuerunt. Idem, Seruius rex primus ſignauit æs. antea rudi uſos Romæ Rhemeus tradit. *Romani nullum numerū habent ultra centū millia* Signatum eſt nota pecudum, unde & pecunia appellata. Maximus cenſus centum millia aſſium illo rege fuit, & ideo hæc prima claſſis. Vt igitur Romæ prima claſſis centenariorum fuit, ſic Athenis quingenariorum, qui quotannis pendere poſſent medimna uini & olei & frumenti quingena. ſic enim ex Polluce intelligendum puto. Quingenta autem medimna in Attica, quæ plurimo importato frumento utebatur, ducentis quinquaginta aureis æſtimare poſſumus: & quingenta uini medimna, id eſt mille amphoras totidem penè Francicis, pro quibus quingentos aureos ponemus: quibus ſi addamus totidem olei amphoras, neſcio quid ęſtimare debeam. Apud Demoſthenem πρὸς φορμίωνα Chryſippus quidam negociator ita ad iudices loquitur, ὅτι δὲ ὁ σῖτος ἐπετιμήθη πρότερον, καὶ ἐγένετο ἑκκαίδεκα δραχμῶν, εἰσαγαγόντες πλείους ἢ μυρίους μεδίμνους πυρῶν, διεμετρήσαμεν ὑμῖν τῆς καθεστηκυίας τιμῆς, πέντε δραχμῶν τὸν μέδιμνον. Cum autem frumenti auctum eſſet precium, & ad ſedecim drachmas excreuiſſet, importato frumento ultra decem millia mendimnûm, iuſto & legitimo precio uobis admenſi ſumus quinis drachmis in medimnum. Hac Demoſthenica ratione ſextarius Pariſinus circiter aureo uno fuiſſet, hoc eſt drachmis decem. Igitur qui Athenis eum prouentum quingentûm medimnûm habebant, talentum impendere publicè tenebantur, hoc eſt ſexcentos aureos. Verùm intelligimus illam æſtimationem cenſus non ſtrictam fuiſſe, ut pentacoſiomedimni dicerentur qui quotannis eam ſummam corradere poſſent, ſed qui tantum pendere poſſent, talento eſſe taxatos. Parum tamen hoc explicatum eſt ab auctoribus. Interpres Ariſtophanis pentacoſiomedimnos dictos dicit eos qui tot menſuras arare poſſent, πεντακοσιομεδίμνους δὲ ἐκ τοῦ γεωργεῖν τοσαῦτα μέτρα ἔτους ἐπωνόμαζον. Equites autem eos dictos, qui trecentas menſuras ararent, nomen ex eo ſortitos, quod equos alere poſſent ſiquando opus eſſet. qui cum primùm ſexcenti fuiſſent, poſtea urbe aucta mille & ducenti eſſe cœperunt. his licebat comatos eſſe, licet ditiores eſſent quingenarij, id eſt pentacoſiomedimni. Oportebat ergo ciues eos diuites eſſe, qui tantum telluris ararent, aliunde etiam diteſcentes, ut negociationibus maritimis propter ſitum urbis, & fœnore traiectitio. Opificum autem ordini licebat & iudicare, & concionem habere, ut idem auctor inquit, δικάζειν καὶ ἐκκλησιάζειν. Hactenus illi rempublicam attingere poterant. Copioſos autem Athenienſes *Athenienſes diuites* fuiſſe ex Thucydide nouimus, qui libro ſecundo Periclem eorum ducem ita inducit de opibus eorum diſſerentem, ut dicat confidere eos debere, nec incurſu hoſtiũ perterrefieri. Bello enim gerendo, conſilio & ui pecuniæ plurima obtineri: Athenienſibus autem ſexcentorum talentorum obuentionem annuam eſſe, quæ quotannis ferè tributi nomine à ſocijs eorũ penſitarētur, præter alios prouentus. Eſſe præterea ſignati argenti in arce ſex talentorũ millia: fuiſſe autem aliquādo plurimùm nouem millia ſeptingenta, ex quibus in arcem & publicas alias extructiones erogatũ fuiſſe quod

nunc

nunc illi ſummæ deſit. τὰ δὲ πολλὰ τοῦ πολέμου, γνώμῃ καὶ χρημάτων περιουσίᾳ κρατεῖσθαι. θαρσεῖν τε ἐκέλευε προσιόντων μὲν ἑξακοσίων ταλάντων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ φόρου κατ᾽ ἐνιαυτὸν ἀπὸ τῶν ξυμμάχων τῇ πόλει, ἄνευ τῆς ἄλλης προσόδου. ὑπαρχόντων δὲ ἐν τῇ ἀκροπόλει ἔτι τότε ἀργυρίου ἐπισήμου ἑξακισχιλίων ταλάντων. τὰ γὰρ πλεῖστα τριακοσίων ἀποδέοντα μύρια ἐγένετο. Sex millia talentûm triciesſexies centenis millibus aureorum noſtrorum ęſtimare ſolemus. Suidas auctor eſt, redditus publicos Athenis Prytanea appellari, & eo nomine metallorum uectigalia, & fori, id eſt rerum uenditarum, & portoriorum intelligi, & quicquid à ſocijs uel ſubditis penſitaretur, & quicquid ex manubijs uel rebus publicatis redigeretur. Quorũ (inquit) nominum cumulus bina millia talentûm propemodum conficit. Athenæus autem libro duodecimo ſcribit, Duridem in hiſtorijs prodidiſſe, Demetrium Phalereum (cuius multa eſt mentio apud Ciceronem, Quintilianum, Plinium, & alios) cum Athenis reip. adminiſtrandæ præeſſet, mille ac ducẽta talenta in poteſtate habuiſſe quotannis. Ex quibus cum minimam partem in ſtipendia militum, & reliquas reip. partes tuendas conſumeret, reliqua per ingenitam morum incontinentiam luxurioſè dilapidabat, epulis quotidianis lautis & opiparis quamplurimos conuiuas accipiens, & ea parte magnignificentiæ Macedonicas cœnas ſuperans. Alioquin nitore & lautitia uitæ Cyprios & Phœnicas prouocans cum cœnationum paumenta ſingulari artificio uermiculata, etiam unguentis perſunderentur, Δημήτριος δὲ ὁ Φαληρεὺς χιλίων καὶ διακοσίων κατ᾽ ἐνιαυτὸν κύριος γενόμενος, καὶ ἀπὸ τούτων βραχέα δαπανῶν εἰς τοὺς στρατιώτας, καὶ τὴν τῆς πόλεως διοίκησιν, τὰ λοιπὰ πάντα διὰ τὴν ἔμφυτον ἀκρασίαν ἠφάνιζε. Hæc uerba ſatis ſignificãt publicos redditus Athenarum: mille & ducentorum talentûm fuiſſe. Æſchines περὶ παραπρεσβ. Καὶ πάλιν ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ ἑπτακισχίλια τάλαντα ἀνηνέγκαμεν εἰς τὴν ἀκρόπολιν διὰ τὴν εἰρήνην ταύτην. τριήρεις δ᾽ ἐκτησάμεθα πλοΐμους καὶ ἐντελεῖς οὐκ ἐλάττους ἢ τριακοσίας. φόρος δ᾽ ἡμῖν κατ᾽ ἐνιαυτὸν προσῄει πλεῖον ἢ χίλια τάλαντα. Diximus alibi Athenis Iſocratem rhetorem uiginti talentis orationem unam uẽdidiſſe. Plutarch. autem auctor eſt Demoſthenem in eadem urbe totidem talentis unius diei reticentiam uendidiſſe Harpalo, qui Alexandrũ Magnum fugiens, Athenas ſe contulerat. licet hiſtoria ab A. Gell. in 10. aliter referatur. Hoc tamen penè cõuenit, quòd Demoſthenes nocte aureo calice accepto cum uiginti talentis argenti, in concionem poſtridie ueniens collo lana & faſcijs obligato, cum cẽſere iuberetur, & pro cõcione dicere quid de Harpali poſtulatis ſtatuendum eſſet, nutu oſtendit ſe irraucuiſſe, nec proloqui poſſe. Quo tẽpore ĳ qui munere Harpali corruptum eſſe ſciebant, ridentes dicere cœperũt, concionatorẽ hominem & popularem noctu argyranche corruptũ, id eſt angina argentaria, καὶ γενομένης τάχιστα τῆς νυκτὸς ὁ Ἅρπαλος ἔπεμψεν αὐτῷ τὴν κύλικα μετὰ τῶν εἴκοσι ταλάντων. Et paulò pòſt, καὶ μεθημέραν δὲ καὶ καλῶς ἐρίοις καὶ ταινίαις κατὰ τοῦ τραχήλου καταπλιξάμενος, εἰς τὴν ἐκκλησίαν προῆλθε. καὶ κελευόντων ἀνίστασθαι καὶ λέγειν, διένευεν ὡς ἀποκεκομμένης αὐτῷ τῆς φωνῆς. οἱ δὲ εὐφυεῖς χλευάζοντες, οὐχ ὑπὸ συνάγχης ἔφραζον, ἀλλ᾽ ὑπὸ ἀργυράγχης εἰλῆφθαι νύκτωρ τὸν δημαγωγόν, id eſt: Interdiu aũt Demoſthenes pulchrè & concinnè lana & faſcijs obuoluto collo in concionem prodiens, cum quidam eorum qui aderant, ſcandere in pulpitum & dicere eum iuberẽt, nutu ſignificauit quaſi obtuſa uox ſibi eſſet. Quo facto homines quidam ingenioſi cauillantes, non angina noctu oratorem, ſed argentangina correptum eſſe dixerunt. Idem Thucydides lib. 3. auctor eſt, Athenienſes Mitylenen obſidentes, cum iam magna ex parte pecunias ſupradictas conſumpſiſſent in eo bello quod cum Lacedæmonĳs eorumq́ ſocijs ſuſceperant, & pecunijs egerent ad obſidionem peragendam, tum primum tributum in ciuitate inſtituiſſe, & ducenta talenta ad bellum contuliſſe, emiſſis etiam nauibus XII. ad pecunias à ſocijs cogendas, προσδεόμενοι δὲ οἱ Ἀθηναῖοι χρημάτων εἰς τὴν πολιορκίαν, καὶ αὐτοὶ ἐσενεγκόντες τότε πρῶτον εἰσφορὰν διακόσια τάλαντα, ἐξέπεμψαν καὶ ἐπὶ τοὺς ξυμμάχους ἀργυρολόγους ναῦς δώδεκα. Quod uerò diximus de quinquagenarijs Athenienſibus, qui impendere talentũ publicè tenebantur, ita intelligo, nõ ut quotãnis tributi nomine impẽderent (tributũ enim Athenienſes nõ pendebant, ut ſupra dictũ eſt ex Thucydide) ſed ut cũ opus eſſet: id q̃d eſt ex oratiõe Demoſthenis intelligi poteſt, quæ περὶ συμμοριῶν inſcribit, id eſt de Symmorijs, quaſi dicas de decurijs munera obeuntiũ: id quod intelligi nõ poteſt niſi ſummã & ueluti argumẽtũ oratiõis eius colligamus. Eſt aũt eiuſmodi, Cum rex Perſarum expeditionem in Grȩcos, & præcipuè

in

Prytanea

Demetrij profuſio

Athenienſiũ redditus

Demoſthenes magno ſilentium uendidit

in Athenienſes facturus diceretur,populus Athenieſis tumultuari cœpit,quaſiq́ ducem quærere, qui Athenienſium exercitu inſtructus obuiam ultro Perſis in Lydiam procederet. Quod cum Demoſthenes temerarium eſſe uideret, nec tamen aperte damnare & diſſuadere auderet, cenſere cœpit prius de apparatu belli cogitandum, & quonam modo ſuppetere copiæ bellicæ propulſando tanto bello poſſent. Itaq; ex diſioribus urbis centum decurias duodenûm hominũ deſcribendas cenſuit,quas Symmorias appellat. Hic ordo Trierarchæ appellantur,id eſt triremium præfecti,quaſi nauarchi. Quanq; ſymmorias tantum uiginti facit ſexagenûm hominum, quas rurſus in quinas partes duodenûm hominum diſtribuit. Sic enim inquit, ἐκ τοίνυν τούτων οἶμαι δεῖν ποιῆσαι συμμορίας εἴκοσιν ὥσπερ νῦν εἰσίν, ἑξήκοντα σώματα ἐχούσας ἑκάστην. τούτων δὲ τῶν συμμοριῶν ἑκάστην διελεῖν κελεύω πέντε μέρη κατὰ δώδεκα ἄνδρας, ἀνταναπληροῦντας ἀεὶ πρὸς τὸν εὐπορώτατον τοὺς ἀπορωτάτους. Ex his mille & ducentis exiſtimo claſſes uiginti faciẽdas eo modo quo nunc factæ ſunt, ſexagena corpora unamquanq; habentem: earumq́; ſingulas diuidendas in quinas decurias cenſeo duodenûm hominum, ita ut ditiſſimo cuiq; egentiſſimi in decurijs ordinandis coniungantur. Ita autem cõſtitutis claſſibus,id eſt ſymmorijs,& diuiſis decurijs,trecentas naues triremes faciendas eſſe cenſet, & rurſus eas in uiginti partes tribuit ſingulas denumquinûm nauium: ita ut ex primo, ſecundo & tertio centenario, cuilibet claſſi hominum quinæ diſtribuantur triremes, & ſic unaquæq; claſſis ſingulis decurijs ternas rurſus tribuat. Hac conſtitutione claſſium triremium trierarcharumq́; facta, Quoniam uerò (inquit) cenſus eorum ſex millium eſt talentorum, oportet & facultates quoq; certo ordine ac formula conſtitui, & in ſingulas decurias ſexagena talenta tribui, quæ ſunt ſexagies cẽtena, ut ſingulæ claſſes quinquies ſexagena talenta ſortiantur. Id quod his uerbis ab eo dicitur, ὥστε πέντε ἑξήκοντα ταλαντίας εἰς ἑκάστην τὴν μεγάλην τῶν εἴκοσι συμμοριῶν ἐπικληρῶσαι. τὴν δὲ συμμορίαν ἑκάστῳ τῶν μερῶν μίαν ἑξήκοντα ταλαντίαν ἀποδοῦναι. Hoc autem ideo ſtatuit, ut ſi leuius bellum inſtet, centum nauibus tantum res geratur, & ſexagenis in ſingulas decurias talentis impenſa ſuppeditetur, & duodeni trierarchi ſint. ſin grauiore bello ducentis nauibus opus ſit, tricena in ſingulas decurias talenta impenſam conferant, & ſena ſint corpora trierarchiæ munus obeuntia. quòd ſi grauiſſimo bello premantur, ſingulæ decuriæ ad uicena talenta & quaterna corpora contrahantur. ὅπως ἐὰν μὲν ὑμῖν ἑκατὸν δέῃ τριήρων, τὴν μὲν δαπάνην ἑξήκοντα τάλαντα συντελῇ, τριήραρχοι δ' ὦσι δώδεκα· ἐὰν δὲ διακοσίων, τριάκοντα μὲν ᾖ τάλαντα τὴν δαπάνην συντελοῦντα, ἓξ δὲ σώματα τριηραρχοῦντα. Hoc facto armamenta nauium æſtimanda primum cenſet, quæ qualiaq́; nauibus cõmoda aut neceſſaria ſint, eadem ratione in claſſes ac decurias tribuenda, omniaq́; ſortitò expediri, ut cum rei gerendæ tempus uenerit, quam quiſq; nauem ſortitus ſit, eam inſtructam in tempore rectè præſtet. Verùm Demoſthenes uniuerſam huius conſtitutionis (quam ipſe ſyntaxin uocat) rationem, in tres ſummarias partes diuidit. In trierarchos enim & eorum facultates & in triremes primam partem ſtatuit. Secundam in facultates omnium diuitum & pauperum ciuitatem habitantium, à quibus ſumptus ſuppeditari oportet. Tertiam partem delegat claſſiario militi, & loco, id eſt armamentario & nauali. Prima pars explicata eſt, tertiam hoc modo proſequitur: Decem tribus erant Athenis. unicuiq; igitur tribui tricenas naues aſſignat. decies enim tricenæ fiunt in ſumma trecentæ. Has rurſus tricenas trifariam diuidit, id eſt in terdenas. Tribus enim apud Athenienſes in treis partes diuiduntur, quæ Trittyes ab ipſis appellantur, quaſi tertiæ tribuum partes. nos quia uerbum Latinum nõ habemus, trientes nunc dicemus. Vnicuiq; igitur trienti denas naues implendas tribuit, cum belli gerendi tempus fuerit. Tum unicuique tribui tricenas ſtationes nauium conſtruendas aſſignat in Piræo portu Athenienſi, ut ſingulæ ſtationes ſingulas triremes capiant: & diſtributionem parem in trientes, ut ſuprà facit, ſortitoq́; etiam omnia uult tranſigi, ut decem tribus decem loca ſortiantur tricenis ſtationibus faciendis, & trierarchi ſortitò in loca & ſtationes diſtribuantur. Hæc munera, Tele & Liturgia & Iſphoræ à Græcis appellantur: quæ uerba nullo diſcrimine ab oratore uſurpantur in oratione quæ πρὸς λεπτίνην quaſi apud Leptinem uel cum Leptine, non contra Leptinen, inſcribitur. Ab his minoribus præſtationibus immunes erant trierarchi claſſici ciues, hoc eſt primæ claſſis munifices.

Symmoriæ

Tele

Sic enim inquit ille in proximè dicta oratione, οἱ μὲν τοίνυν πλουσιώτατοι τριηραρχοῦντες ἀεὶ, τῶν χορηγιῶν ἀτελεῖς ὑπάρχουσι. οἱ δὲ ἐλάττω τῶν ἱκανῶν κεκτημένοι, τὴν ἀναγκαίαν ἀτέλειαν ἔχοντες, ἔξω τοῦ τελεῖν εἰσὶ τούτου. Atqui ditiſſimi cum ſemper in munere trierarchiæ ocupati ſint, à theatralibus præſtationibus immunes ſunt. Quorum autem facultates infra cenſus ſunt, ij quum neceſſariam immunitatem habeant, ne hoc quidem munus obibūt. Munera autem publica uno nomine Liturgiæ dicuntur: quorum genera ſunt Choregia, id eſt præſtatio ſuppeditando choro, inuenta Liberalium ludorum tempore, & Panathenæorum Heſtiaſis, id eſt, conuiuatio, ſeu epulum tributim exhiberi ſolitum. Gymnaſiarchia oleum palæſtræ ſuppeditabat priuato ſumptu. Iſphora dicebatur collatio ad ſtipendia militum. Reſtat pars ſecunda apparatus, id eſt collatio uniuerſæ ciuitatis ad ſtipendia militum. Hāc partem Demoſthenes perſtrinxit oratoriè. Videbat enim gratioſam eſſe orationem ad populum non poſſe, quæ populi facultates exhauriret. Cum ergo uideret immani collatione opus eſſe, maioreq́ facultatum parte, quàm ut tunc populus nondum aduentu hoſtis perterritus, ferre poſſet, ſi à ſe ſtatueretur, nec minorem dicere uellet, id eſt eam quæ populo tolerabilis eſſe tunc potuiſſet, tandem ſeipſum oratoriè interrogans, & uiciſſim reſpondens, ita inquit, τίς οὖν ἐσθ' οὗτος ὁ πόρος; ὃ νῦν μὲν οὐκ ὤν, ὑπάρξων δέ ποτε. αἰνίγματι γὰρ ἔοικεν· τοῦτό τι ἐγὼ φράσω. ὁρᾶτε τὴν πόλιν ὦ ἄνδρες ἀθηναῖοι πᾶσαν ταυτηνί; ἐν ταύτῃ χρήματά ἐστιν ὀλίγου δέω πρὸς ἁπάσας τὰς ἄλλας ὑπὲρ πόλεις. ταῦτα δ' οἱ κεκτημένοι τοιοῦτον ἔχουσι τὸν νοῦν, ὥστ' εἰ πάντες οἱ αὐτοῦ λέγοντες φοβοῖεν, ὡς ἥξει βασιλεύς, ὡς πάρεστιν, ὡς οὐχ οἷόν τε ταῦτ' ἄλλως ἔχειν. καὶ μετὰ τῶν λεγόντων ἴσοι τὸ πλῆθος τούτοις χρησμῳδοῖεν οὐ μόνον οὐκ ἂν εἰσενέγκαιεν, ἀλλ' οὐδ' ἂν δείξαιεν, οὐδ' ἂν ὁμολογήσαιεν κεκτῆσθαι. εἰ μέντοι τὰ νῦν διὰ τῶν λόγων φοβερά, ἔργῳ πραττόμενα αἴσθοιντο, οὐδεὶς οὕτως ἠλίθιός ἐστιν, ὅς τις οὐχ ἑκὼν δοίη καὶ πρῶτος εἰσενέγκαι. Quodnam igitur eſt hoc uectigal? id quod nunc quidem non eſt, tunc autem futurum eſt. Equidem ſimile quid ænigmati dicere hic non dubitem. Ecquid hanc ciuitatem omnem ô uiri Athenienſes cernitis? In hac ego ipſa parum abeſt quin dicam tantum pecuniarum eſſe, quantum in alijs omnibus ciuitatibus. At qui eas poſſident, huiuſmodi mentem habēt, ut ſi oratores omnes terrere eos uolentes, regem uenturum dicant, atq; etiam iam aduentantem, quodq́ hæc aliter habere ſe nequeāt, ad hæc ſi cum ipſis orationem habentibus futurum ita prædicant totidem fatidici, ne ſic quidem pecunias oſtenſuros eſſe putē, aut profeſſuros eas, nedum ad collationem daturos. Quòd ſi ea quæ nunc uerbotenus terrifica iactātur reapſe geri ſenſerint, nullus utiq; uſqueadeo ſtultus eſt, quin & prolixè dare, & in primis conferre uelit. Ecquem enim eſſe credimus, qui bona ſua cuncta perdere tandem malit, quàm fortunarū ſuarum partem pro capite ac reliquis ſuis fortunis in mediū afferre? Deinde ſenſim progrediens, quaſiq́ obrepens tenaci auaritiæ, Neq; enim nunc (inquit) inquirendum modum collationis puto, qui melius in re præſenti ſtatuetur. Quippe ſi inire nunc rationem eius uelimus, & ex præſenti ſenſu animorum conſtituere, in riſum res abibit. Sed ineamus ſanè. Sit aliquis qui dicat centeſimam ſe collaturum, nempe ſexaginta talenta is dixerit. Age quinquageſimam quiſpiam dicet: hic duplum dictæ ſummę dixerit. & quid hoc eſt ad mille & ducentos camelos qui uehere pecunias regi ab iſtis dictitantur? Sed uideamus porrò. Vultis igitur ut duodecimam conferamus, quingenta ſcilicet talenta? at neq; id ferre poſſitis: neq; ſi ſtatim deponatis, idonea ſit pecunia quæ tanto bello ſatis eſſe poſſit. φέρε γάρ, τὴν ἑκατοστὴν ὡς εἰσφέρειν ἐρεῖ τις; οὐκοῦν ἑξήκοντα τάλαντα ἐστί. ἀλλὰ πεντηκοστήν τις ἐρεῖ τὸ διπλοῦν; οὐκοῦν ἑκατὸν καὶ εἴκοσι. καὶ τί τοῦτ' ἐστὶ πρὸς διακοσίας, καὶ χιλίας καμήλους ἃς βασιλεῖ τὰ χρήματ' ἄγειν φασὶν οὗτοι; ἀλλὰ θῶ, βούλεσθε δωδεκάτην ἡμᾶς εἰσενεγκεῖν, πεντακόσια τάλαντα; ἀλλ' οὔτ' ἂν ἀνάσχοισθε, οὔτ' ἂν εἰ καταθεῖτε, ἄξια τοῦ πολέμου τὰ χρήματα. Hęc ferè ſumma eius orationis quantum ad id quod quærimus pertinet: cuius ſenſus non facilè cuilibet explicabilis, memorabilis tamen mihi uiſus eſt, propter collationis rationem ſingulari inuento expeditam. Ex his autem apparet totius ciuitatis cenſum ſex millibus talentûm æſtimatum à Demoſthene. Sexaginta enim talenta, centeſima pars eſt ſex millium: & quingenta, duodecima. Quare quod ſuprà diximus de talentis ſex millibus in claſſes & centurias diuiſis, non de cenſu tantum mille ac ducentorum trierarchorum intelligendum Demoſthenes his uerbis ſignificare uidetur, de diuiſione ſupradicta loquens, ἐπειδὰν δὲ ταῦτα οὕτως ἔχοντα ὑπάρχῃ, κελεύω ἐπειδὴ τίμημά ἐστι

Liturgiæ *Choregia* *Heſtiaſis* *Gymnaſiarchia* *Iſphora*

τὸ

τὸ τῆς χώρας ἑξακισχιλίων ταλάντων, ἵν' ὑμῖν καὶ τὰ χρήματα ᾖ συντεταγμένα, διελεῖν ἑκατόν, καὶ ποιῆσαι καθ' ἑξήκοντα τάλαντα ἑκατὸν μέρη. Cum uerò hæc ita conſtituta fuerint, auctor ero uobis ut cenſum regionis qui ſex millium eſt talentûm, diuidentes, centum partes faciatis ſexagenûm talentûm, ut uobis quoq; pecuniæ certa formula conſtitutæ ſint. Regionem agrum Atticum ſignificans, qui in cenſu Athenienſium erat. In enarrationibus tamen Demoſthenis, quæ incerto auctore circunferuntur, ita legimus, τὴν δὲ οὐσίαν τὴν τῶν χιλίων καὶ διακοσίων τριηράρχων τετιμῆσθαί φησι ταλάντων ἑξακισχιλίων. Bona autem mille & ducentorum trierarchorum cenſa eſſe dicit talentis ſex millibus. Hac ratione ſinguli quinis talentis cenſi erant, id eſt ternis millibus aureorum noſtrorum, quæ millies ac ducenties multiplicata, triciesſexies centena millia aureorum coronatorum fiunt. Harpocration autem in lexico decem oratorum, οὐχ ἅπαν φησὶ τὸ πλῆθος διήρητο εἰς τὰς συμμορίας Ἀθήνησιν, ἀλλὰ μόνοι οἱ πλούσιοι, καὶ εἰσφέρειν τῇ πόλει δυνάμενοι. Non omnis, inquit, multitudo Athenis in ſymmorias diſtribuebatur, ſed diuites ſolùm, & qui conferre ciuitati pecunias poterant. Quare Demoſthenes (inquit ille) cum mille & ducentos dixit in oratione de Symmorijs habita, ditiſſimos ſignificauit. Symmoritæ autem dicebantur qui eiuſdem claſſis erant: ut tribules, qui eiuſdem tribus. Huiuſmodi autem diuiſio populi facta fuit poſt tempora Solonis, ſublata illa formula triplicis cenſus, quingenariorum, equitum, & iugariorum. Suidas, Trierarchia, inquit, munus eſt ſumptuoſum oportebat enim naues habere paratas, & omni parte ad bellum inſtructas, eorum ſumptu qui hoc munus gerebant. Idem autem Demoſthenes cum ante tempus actionum Philippicarum uideret populum Athenienſem omni ordine ſolutum, theatris tantum & ſpectaculis intentum, pecunias publicas partiri, nec pacis nec belli tempora inſtitutaq; dignoſcentem, orationem habuit quæ περὶ συντάξεως dicitur, id eſt de ordinatione ac conſtitutione ciuitatis: cuius orationis ſcopus is fuit, ut populus Athenienſis in certos ordines redigeretur, id eſt in milites qui hoplitæ, id eſt armati uel grauis armaturæ dicebantur, & in equites, & in alios qui extra hos ordines erant. Ex ijs autem quæ ab auctoribus tradita in manibus uerſantur, uix (ut arbitror) plena cognitio haberi poteſt ſupradictorum: quale eſt quod de pentacoſiomedimnis diximus, & de trierarchis, & ſex talentorum millibus: niſi illum cenſum ad annuum prouentum referamus: ut diuites eos fuiſſe intelligamus, qui quinûm talentûm redditu cenſi, munera trierarchiæ obire cogebantur: quod conuenire uidetur cum eo quod de quingenarijs & triccnarijs dictum eſt. Cum id accuratè inquirerem, incidi in dictum eiuſdem Demoſthenis in prima contra Aphobum oratione, in qua orator circunuentum ſe eſſe à tribus tutoribus dicens, & bona ſua fraude eorum ſuppreſſa & interuerſa, quæ illi pauca à patre relicta eſſe dicebant, ipſe uerò ad quatuordecim talenta fuiſſe contenderat, poſt narrationem ſtatim ita inquit, τὸ δὲ πλῆθος τῆς οὐσίας ὅτι τοῦτ' ἦν τὸ καταλειφθὲν, μέγιστοι μὲν αὐτοὶ μάρτυρές μοι γεγόνασιν. εἰς γὰρ τὴν συμμορίαν ὑπὲρ ἐμοῦ συνετάξαντο κατὰ τὰς πέντε καὶ εἴκοσι μνᾶς πεντακοσίας δραχμὰς εἰσφέρειν, ὅσονπερ Τιμόθεος ὁ Κόνωνος, καὶ οἱ τὰ μέγιστα κεκτημένοι τιμήματα εἰσέφερον. Quòd uerò tantæ eſſent facultates à patre meo relictæ, maximi mihi teſtes ijdem ipſi facti ſunt. ſiquidem in claſſibus ordinandis ipſi pro me profeſſi ſunt, ut in uicenasquinas minas, quingenas ipſi drachmas conferrent, quantum ſcilicet conferebat Timotheus Cononis, & ij qui maximos tunc cenſus poſſidebant. His uerbis orator huiuſmodi facere enthymema uidetur, Cum nomine meo tutores ipſi mei in claſſes diuitum relati ſint, & tantum conferre profeſſi ſint quantum qui plurimum, planum fit me quoq; diuitem ab eis æſtimatum. Deinde recitatis teſtimonijs, ita ſubdit, δῆλον μὲν τοίνυν καὶ ἐκ τούτων ἐστὶ τὸ πλῆθος τῆς οὐσίας. πεντεκαιδεκαταλάντου γὰρ, τρία τάλαντα τίμημα, ταύτην ἠξίουν εἰσφέρειν τὴν εἰσφοράν. Manifeſta eſt igitur per ea quæ audiſtis, relictarum mihi fortunarum copia, ſiquidem quindecim talentorum cenſum tria talenta, collationem pro me profitendam cenſuerunt. Ex duobus his locis collatis intelligendum relinquitur, quod Demoſthenes de ſex millibus talentum dixit, de mille ac ducentis dixiſſe: & quod illi quinis talentis cenſi in capita dicuntur, exæquatis tenuiorum cum copioſorum fortunis, ita intelligendum, ut quinta tantum parte bonorum cenſi eſſent, ut Demoſthenes facultates ſuas quindecim talentûm fuiſſe ex eo argumentatur, quòd tutorum profeſſione pu-

Symmoritæ

Tribules

Hoplitæ

Demoſthenis facultates

pillari nomine facta, tribus talentis cenſus ſit: qua ratione & ditiſſimi cuiuſq; ſubſtantia cenſebatur, ea lege, ut hactenus conferre teneretur, ſi ratio ita poſceret belli adminiſtrandi. Hoc eſt enim quod dixit in uicenasquinas minas, quingenas drachmas conferre, hoc eſt quintum quenq; denarium, ut more noſtro loquar. Vigintiquinq; enim minæ, duo millia & quingentas drachmas ualent. ſic fit ut ſex millia talentûm ad triginta millia creſcant: nec temerarium ſit quod Demoſthenes dixit de pecuniarum copia quæ Athenis erant, & intelligimus immunem plebem eſſe inopem. Hoc confirmari & certius conſtitui ex oratione eius pro Cteſiphonte poteſt, in qua ſe rem trierarchicam lege lata præclarè conſtituiſſe gloriatur: cuius legis hæc uerba ſunt, τοὺς τριηράρχους αἱρεῖσθαι ἐπὶ τὴν τριήρη ἀπὸ τῆς οὐσίας κατὰ τίμησιν, ἀπὸ ταλάντων δέκα. ἐὰν δὲ πλειόνων ἡ οὐσία ἀποτετιμημένη ᾖ χρημάτων, κατὰ τὸν ἀναλογισμὸν, ἕως τριῶν πλοίων καὶ ὑπηρετικοῦ ἡ λειτουργία ἔστω. κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ ἀναλογίαν ἔστω καὶ οἷς ἐλάττων οὐσία ἐστὶ τῶν δέκα ταλάντων, εἰς συντέλειαν συναγομένοις εἰς τὰ δέκα τάλαντα. Trierarchos eligi in ſingulas triremes pro modo cenſus, qui ſcilicet denis talentis cenſi eſſent. Quod ſi pluris in cenſu factitando æſtimatæ eorum eſſent facultates, pro portione quoq; collationis, & muneris obeundi neceſſitatem eſſe, uſq; ad nauigia terna in ſingulos, & eorum remigium: eadem etiam ratione obſeruanda in ijs quorum cenſus minor eſſet claſſico, id eſt denûm talentûm, ita ut plures in idem munus contributi legitimum & claſſicũ cenſum æquarent, & ſingulas triremes expedirent. Ea autem lege promulgata factum eſſe Demoſthenes gloriatur, ut qui prius ſenideni trierarchiæ munus obibant, ij ſinguli binas trierarchias obirent: quod mirum eſt. καὶ δυοῖν ἐφάνη τριήραρχος, ὁ τῆς μιᾶς ἕκτος καὶ δέκατος ὢν πρότερον συντελής. Et ea lege ita ſubleuatos inopes eſſe ait, ut diuites ad iuſtum collationis modum adacti ſint. quod ipſe τῶν γιγνομένων appellat: idq; re ipſa & euentu patuiſſe, utpote cum imperatis triremibus nemo eorum qui ad munera redacti erant, aut munus detrectarit oblato ſupplice libello magiſtratibus, aut in uincula ductus ſit: aut nauis ulla inſtrumento defecta in portu relicta ſit. Ante hanc trierarchiæ conſtitutionem ſæpe uariata eſt ratio eius muneris: ut auctor eſt interpres Demoſthenis in orationem κατὰ μειδίου his uerbis, πολλαὶ περὶ τὰς τριηραρχίας ἐγίγνοντο μεταβολαὶ διὰ τὸ μέγεθος τοῦ ἀναλώματος, καὶ ὅτε μὲν σύνδυο ἦσαν, ὅτε δὲ σύντρεις, καὶ ὅτε δὲ ἑκκαίδεκα τριήραρχοι, ὅτε δὲ χίλιοι. καὶ ὅτε μὲν ἡ πόλις τὴν κατασκευὴν καὶ τοὺς ναύτας παρεῖχεν, καὶ μόνον διὰ τὴν ναῦν ἐτριηράρχουν. ὅτε δὲ σύμπαντα οἴκοθεν οἱ τριήραρχοι παρεῖχον. Multæ autem circa trierarchias mutationes extiterunt, propter magnitudinem ſumptus eius muneris: & nunc bini trierarchi, nunc terni in ſingulas naues fierent: interdum ſenideni: fuit etiam cum mille eſſent trierarchi: & rurſus fuit tempus cum ciuitas publice trierarchis nautas & armamenta præbebat, & trierarchi nauem tantum præbebant: fuit etiam aliàs cum & nauem & armamenta & nautas trierarchi præberent. Demoſthenes uerò nouiſſimè binas etiam naues uni trierarcho attribuit, ὁ γοῦν Δημοσθένης ὕστερον δυοῖν τριήρων ἕνα τριήραρχον ἐποίησε. Hoc idem ex ipſo Demoſthene confirmari poteſt in ea oratione, κἀγὼ μὲν κατ᾽ ἐκείνους τοὺς χρόνους ἐτριηράρχουν εὐθὺς ἐκ παίδων ἐξεληλυθὼς, ὅτε σύνδυο ἦμεν οἱ τριήραρχοι. καὶ τὰ ἀναλώματα πάντα ἐκ τῶν ἰδίων οἴκων, καὶ τὰς ναῦς ἐπληροῦμεν αὐτοὶ, id eſt, Atq; ego quidem (inquit) illo tempore trierarchus eſſe cœpi ſtatim atq; è pueris exceſſi, tumq; bini eramus trierarchi, omnem ſumptum ex priuatis familijs ſuppeditabamus, ita ut & nauium apparatum ſupplementumq; ipſi præberemus. Et paulo inferius, τηνικαῦτα δὲ τοῦ πράγματος ἧπται, ὅτε πρῶτον μὲν διακοσίους πεποιήκατε συντελεῖς ὑμεῖς. παρ᾽ ὧν εἰσπραττόμενοι τάλαντα, ταλάντου μισθοῦσι τὰς τριηραρχίας. Tum demum autem Midias trierarchiam attigit, cum primùm mille ac ducentos collatores conſtituiſtis. à quibus iſti talentum exigentes, talento trierarchias obeundas locant. εἶτα τὰ πληρώματα ἡ πόλις παρέχει, καὶ σκεύη δίδωσιν. Tum ſupplementa & armamenta reſpublica præbet. Verba ſunt oratoris eleuare contendentis munus trierarchiæ, quod Midias & diuites nonnulli graue eſſe ſibi iactabant tanquam uniuerſi muneris redemptoribus præbitoribusq;, eo ſe nomine populo Athenienſi imputantes. Ex quibus uerbis intelligimus, illos mille ac ducentos talenta ſingula penſitare ſolitos, id quod ſupra dictum eſt. Hic obiter unum locum apponam eiuſdem auctoris, quem à pauciſſimis noſtræ memoriæ ſatis intellectum eſſe puto. In eius enim orationis epilogo iudicum miſericordiam

Lex trierarchica

cordiam

cordiam captans ita inquit, καὶ νῦν κομίσασθαι τὰ ἐμαυτοῦ ζητῶν, εἰς κίνδυνον καθέστηκα τὸν μέγιστον, ἐὰν γὰρ ἀποφύγῃ με οὗτος, ὃ μὴ γένοιτο, τὴν ἐπωβελίαν ὀφλήσω μνᾶς ἑκατόν. Nuncq; cum res meas recuperare contenderem, in maximum diſcrimen adductus ſum: utpote qui centum minis continuò mulctandus ſim, ſi (quod abominor) iſte ab intentione mea abſolutus euadat. Quibus uerbis hoc ſignificat orator, actionem tutelæ quæ infamiam tutori ob dolum, id eſt κακουργίας damnato irrogabat, ut apud Romanos, ſic apud Athenienſes non temere aduerſus tutores intendi ſolitam. Maior enim factus, id eſt δοκιμασθεὶς, hac actione agens, niſi reum perageret, & ſecundum ſe iudicium obtineret, ſexta parte cenſus ſui mulctabatur, quæ in reum abſolutum cedebat. Demoſthenes centum minas epobeliæ nomine ſibi taxauit, ſi in eo iudicio aduerſos calculos ferret. Ex quo intelligimus ſexcentis eum minis cenſum fuiſſe, hoc eſt decem talentis. In ea autem oratione Aphobus tutor ei obiecit quòd decem talenta in cenſu haberet, cum ipſe ſpoliatum ſe à tutoribus & ad inopiam redactum conquereretur. Epobelia uerbum eſt ſatis frequens apud oratores, ex hoc dictum, quòd in quamlibet drachmam calumniæ reus obolo mulctaretur, cum ſeni eſſent oboli in drachma. Sed Suidas intellexit ſextam partem æſtimationis litis. Harpocration ſextam partem cenſus intellexiſſe uidetur: id quod Demoſthenis locus ſignificare mihi primore ſenſu uiſus eſt: ſed, cum tertiam orationem in eundem legerem, intellexi, Aphobum unum ex tutoribus decem talentis damnatum tutelæ iudicio, quanti ſcilicer orator litem illam in intentione libellari æſtimarat. Sic enim inquit, οἱ δικασταὶ δ' ἀκούσαντες εἰς οὓς ἐφῆκα, ταῦτα καὶ τοῖς τούτου φίλοις καὶ τοῦ διαιτητοῦ περὶ αὐτὴν ἔγνωσαν, καὶ δέκα ταλάντων ἐτίμησαν. Iudices autem ad quos ipſe ab arbitris prouocarat, cum hæc audiſſent, eadem ipſi quoq; cum arbitro atq; eius amicis ut compromiſſarijs cenſuerunt: eiq; litem decem talentis æſtimauerunt. Hæc uerba Demoſthenis circa finem eius orationis quæ πρὸς Ἄφοβον ψευδομαρτυριῶν inſcribitur, leguntur corruptiſſimè in libris quidem impreſſis: ſed ea nos ſic emendanda affirmamus. Quoniam igitur litem talentis decem, id eſt minis ſexcentis æſtimarat: ἐν τῷ ἐγκλήματι τοῦ αὐτοῦ, id eſt in libello intentæ actionis, ideo centum ſe minis, id eſt mille aureis noſtris periclitari cum infamiæ nota dixit, quæ ſexta pars eſt æſtimationis litis. Cæterùm Plutarchus diuitem patrem Demoſthenis fuiſſe dicit, & in copia bonorum ſeptem annos natum filium Demoſthenem reliquiſſe. ἀπελείφθη δ' ὁ Δημοσθένης ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἑπταέτης ἐν εὐπορίᾳ, μικρὸν γὰρ ἀπέλιπον ἡ σύμπασα τίμησις αὐτοῦ τῆς οὐσίας πεντεκαίδεκα ταλάντων, ὑπὸ τῶν ἐπιτρόπων ἠδικήθη. Relictus autem à patre Demoſthenes ſeptennis in abundanti patrimonio (ut quod omnibus ſupputatis paulo minus quindecim talentis æſtimaretur) à tutoribus per iniuriam fortunis euerſus eſt, cum partem bonorum eius in rem ſuam uerterent, partem per incuriam perderent, ita ut ne præceptoribus quidem eius mercedem docendi ſoluerent. Quindecim talenta, nouem millia aureorum noſtrorum ualent. Ita quæ ſumma Romæ poſt ſpoliatum orbem à Romanis, Æſopi patinam æquare non potuiſſet, Athenis diuitiarum nomine cenſebatur. Idem Demoſthenes circa finem orationis eius, Καί τοι πῶς οὐ δεινὸν, εἰ ἕτεροι μὲν οἶκοι ταλαντιαῖοι καὶ διτάλαντοι καὶ τριτάλαντοι, ἐκ τῶν μισθώσεων διπλάσιοι καὶ τετραπλάσιοι γεγόνασιν, ὥστε ἀξιοῦσθαι λειτουργεῖν, ὁ δ' ἐμὸς τριηραρχεῖν εἰθισμένος καὶ μεγάλας εἰσφορὰς εἰσφέρειν, μηδὲ μικρὰς δυνήσεται διὰ τὰς τούτων ἀναισχυντίας. Atqui non acerbum mihi eſſe non poteſt, quod cum reliquorum ciuium domus talentares & ditalentares tutoribus oblocantibus duplo triploq; copioſiores factæ ſunt, ita ut dignæ tandem uiderentur quæ muneribus publicis obeundis adſcriberentur: mea autem domus, quæ olim trierarchiæ muneri aſſueuerat, & collationibus penſitandis, nunc ne tantulam quidem collationem ferre poterit iſtorum impudentia. Oecum, id eſt domum, oratores Græci pro uniuerſis facultatibus & cenſu accipere ſolent, quem loquendi morem lingua Francorum refert. Verùm ex his uerbis intelligimus & trierarchiam & collationem ijſdem capitibus incubuiſſe, ac ignominioſum fuiſſe munera iſta diſpendioſa non obire. Sunt & alia ad eandem rem pertinentia, quæ ex hac & altera in eundem tutorem oratione colligere potuiſſem: ut quædam eſſe bona quæ in cenſum non uenirent, quæ Atele, id eſt, immunia à Græcis appellantur: ſed hæc ſufficere uiſa ſunt, & nonnihil etiam ijs qui Demoſthenem ſunt le-

Locus animaduertendus

Epobelia

Locus Demoſthenis emaculatus

οἶκος

Atele

ἀτελῆ

ꝯturi, profutura. Quod autem de locatione domuum Demoſthenes dixit, de domi-
bus inſtructis intelligendum eſt, ut diximus: ut de officinis cum ſeruis opificibus.
Nunc à medimno ad inferiora deſcendamus: & id quod quærimus, certiſſimo quo-
Sextarius que ueſtigio legendo proſequamur. Sextarius (ut inter omnes conuenit) cotulas
Cotulæ binas capit, quæ Latinè heminæ dicuntur. Quanquam hac uoce Italica etiam anti-
Heminæ qui Græci uſi ſunt, ut Athenæus libro 17. τὼ δὲ κοτύλω καλεῖσθαι καὶ ἡμίμνας. Sexta-
rius inde dictus, quòd ſexta pars ſit cõgij. A ſextario enim ut à principio ordiri opor
tet. huius enim menſuram ſi tenuerimus, omnia prona deinceps erunt. Cato capite
57. Vinum familiæ, ubi uindemia facta erit, loram bibat menſes tres: menſe IIII.
heminas ſingulas. In menſe congios ternos. menſe V. VI. VII. VIII. in dies ſexta-
rios ſingulos: in menſe congios quinos. nono, decimo, undecimo in dies heminas
ternas. in menſe unam amphoram. Cato menſe quarto heminas ſingulas in dies ſin-
gulos epotas congios ternos facere dicit, id eſt ſextarios denos octonos, & ſextarios
ſingulis diebus epotos ſequentibus menſibus quatuor, in menſe quinos dicit eſſe
congios, hoc eſt tricenos ſextarios. & rurſus alijs menſibus in dies heminas ternas,
in menſes ſingulas amphoras eſſe docet, id eſt quadragenos octonos ſextarios, uel
nonagenas ſenas heminas: qua ratione tamen quaternæ uel ſenæ heminæ deeſſe ui-
dentur, ſi tricenos dies in menſem ſtatuamus. Sed aliter Cato rationem colligere tam
Amphora commodè non potuit, niſi amphoram pro nonagenis heminis diceret, etiam ſi am-
phora eo amplius ſex heminas capit, cum aliud uerbum menſuræ non haberet. &
alioquin habuiſſe uidetur rationem intertrimenti liquoris, id eſt eius quantitatis quæ
deperit & intercidit cum uinum uel lora heminatim bibitur. Simile eſt quod hemi-
nas ſingulis diebus potas, in menſes congios ternos facere dicit. hac enim ratione
menſis ſex & triginta dies habet: qui ſi exactè taxare uoluiſſet, duos congios & ſemiſ-
ſem dixiſſet. Sed noluit tam anguſtè rationem præſcribere. ſatis tamen apparet ex eo
loco in congio duodecim eſſe heminas, quæ ſex ſextarios continent. Sed & illud iam
tenemus, quod maximè ad rem pertinet, ſextarium ſextamdecimam partem eſſe mo
dij, quæ tertia pars eſt amphoræ. quippe cum in amphora Cato ſex & nonaginta he-
minas ponat, & ſextarius citra controuerſiam binas heminas capiat, ſi amphora ter
Modius modium capit (ut prædictum eſt ex carminibus ſupradictis) modius ſextarios ſede-
cim continebit, id eſt duas & triginta heminas, quæ tertia pars eſt amphoræ. Sed de
modio citanda ſunt exempla. Cato: Vbi ſementem paraueris, glandem parari legiq;
conuenit, & in aquam conijci. Inde ſemodios ſingulis bubus dare oportet, ſi labora-
bunt. Columel. de bubus aratorijs loquens libro 7. Bubus pro temporibus anni pa-
bula diſpenſantur. Ianuario menſe freſi & aqua macerati erui quaternos ſextarios
mixtos paleis dare conuenit, uel lupini macerati modios, uel cicerculæ maceratæ ſe-
modios. Idem ſi grano abſtinemus, & regionis copia permittat, cum fronde laurea &
ilignea glans adijcitur, quæ niſi ad ſatietatem detur, ſcabiem parit. Poteſt etiam ſi pro
uentus utilitatem facit, ſemodius fabæ freſæ præberi Nouembri menſe ac Decembri.
per ſementem quantum appetit bos, tantum præbendum eſt: plerunq; tamen ſuffi-
ciunt ſingulis modij glandis, & paleæ ad ſatietatem datæ, uel lupini macerati modij,
uel erui aqua conſperſi ſextarij ſepteni permixti paleis, uel cicerculæ ſimiliter mace-
ratæ ſextarij duodeni, uel ſinguli modij uinaceorum. His exemplis conijcere poſſu-
mus modium Romanum non diſparem fuiſſe ei menſuræ quam Bœotium noſtrates
uocant, cum ſit diurnus cibus bouis aratoris modius aut ſemodius pro uarietate pa-
Equorũ uiatorum demenſum buli. Apud nos equis uiatorijs per diuerſoria cibus ſtatus eſt in dies ciſtellæ ternę aue
næ, ut in Italia ordei. Sic enim ſemper tulit ſtabulariorum formula. Sed ſtrigoſis equis
cum longis itineribus fatiſcunt, auctarium noctu dari ſolet, id eſt quarta ciſtella. Hæ
quaternæ menſuræ Bœotium noſtrum triticarium implent, qui modus pabuli eſt
Equi ſarcinarij omnibus iam ſarcinarijs equis per ſtabula uiatoria ſtatutus. Diximus amphoram bi-
nas urnas capere, quæ ſingulæ uicenosquaternos ſextarios continent. Hoc ex eo-
dem auctore lib. 13. comprobabitur his uerbis, Ex hac compoſitione quantũ in ſexta
rios muſti quadragenosoctonos adijciendum ſit, incertũ eſt: quoniã pro natura uini
æſtimare oportet quid ſatis ſit: cauendumq; ne cõditus ſapor intelligatur. ego tamen,
ſi

ſi humida fuerit uindemia, trientem: ſi ſicca, quadrantē medicaminis in binas ampho
ras miſcere ſolitus ſum, ita ut quatuor urnarum eſſet muſti modus. Vrna aūt quatuor
& uiginti ſextariorum. Plin. lib. 14. de nimio potu uini loquens, Famam apud Græ- *Plin. locus*
cos Alcibiades meruit, apud nos cognomen etiam Nouellus Tricongius Mediola-
nenſis ad Proconſulatum uſq; è Prætura honorib. functus, tribus congijs (unde & no
men illi fuit) epotis uno impetu, ſpectāte miraculi gratia Tiberio principe in ſenecta
iam ſeuero, atq; etiam aliàs ſæuo: ſed ipſa iuuenta ad merū pronior fuerat. In antiquis
tamen nō Nouellus Tricongius, ſed Nouellus Torquatus legitur, & rectè: alioquin
fruſtra Plinius adieciſſet, unde & nomen illi. Quis enim nō intellexiſſet, etiam Plinio
tacente? Neq; ipſa iuuenta lego, ſed ipſi, id eſt Tiberio, ut iuuenta ſit rectus caſus. Et
paulo poſt, Tricongij rara gloria. In omnibus antiquis legitur, Torquato rara gloria.
Idem paulo inferius, Tergilla Ciceronem Marci filium binos congios ſimul haurire *Cic. filius te-*
ſolitum ipſi obijcit, Marcoq; Agrippæ à marcido ac temulento ſcyphum impactum. *mulentia in-*
Plinium auctorem habemus decem & octo ſextarios uini, id eſt tres cōgios, uno hau *clytus*
ſtu epotos à Torquato, & duodecim à Ciceronis filio. Quare nō uideo quonam mo-
do intelligi poſſit quod apud Politianum legitur, quòd amphora triplex efficit ſexta
rium. Tranquillus in Tiberio, Ignotiſſimū quæſturæ candidatum nobiliſſimis ante-
poſuit ob epotam in conuiuio propinante ſe uini amphoram. Tranquillus uini am-
phoram, id eſt octo congios ſeu duodequinquaginta ſextarios uno conuiuio ab ho-
mine uno hauſtos dixit. quòd ſi amphora ex area cōſtaret quoquouerſus quaternûm
pedum, ut Politianus uoluit, ne de duodecim quidem bibaciſſimis hominibus id cre
di poſſet. Poſt hæc antiquitatis monumenta cum menſurarum modos deprehēdere
magnopere cuperem, ad pondus examinare rem inſtiti. quo facto, cum nec ex carmi-
nibus illis, nec ex Plinio reſponderent, nihil potius tandem inueni, q̃ id quod apud
Iſidorum, non optimū ipſum auctorem, ne harum quidem rerum legitur. uſqu eadeo
(quod Plinius aiebat) nullus liber tam malus eſt, ut non aliqua ex parte proſit. Hemi *Dictū Plinij*
na (inquit ille) appendit libram unam, quæ geminata ſextarium facit. Sextarius enim
duarū librarū eſt. Hoc cum legiſſem, illico tres libras nūmularias, id eſt ſeſquilibram
negociatoriam in lance grandiuſcula ſtatui, cuiuſmodi ſunt lances quibus ad argen-
tum expendendum utuntur. in oppoſita lance aquā fundere famulum, qui mihi adſta
bat iuſſi, quoad rem deducerem ad exactū æquilibrium, id quod aſſecutus ſum adij-
ciendo uiciſſim adimendoq; aquulam argentea ligula. tum uaſculum ſtannea implēdo,
non uſualia illa quidem & ex ſupellectili ſumpta, ſed iuſtæ omnino menſuræ, quibus
uenditando uino cauponantes uti ſolent, tandem cōperi duas libras Romanas, id eſt
duodenarias, quæ tribus octonarijs, id eſt nūmularijs reſpondent, eam omnino eſſe
menſurā, quam ternos ſemiſextariolos lingua uernacula huius urbis appellat, qui do
drans eſt eius menſurę quam pintā eadem lingua uocat. Hoc cōperto, cum uaſculum
illud dodrantale tritico primę bonitatis implerē, identidemq; in modium, id eſt Bœo
tium transfunderem, non antè æquatū ad ſumma labra reddidi, q̃ ſedecies impletum
itidem uaſculum in modium transfudi. Id cum ad pintam exigerē, duodecies exhauſi
exacta obſeruatione tranſuaſando. Hac ratione cum cotula geminata ſextariū faciat,
qui bilibris eſt, oportet eam libralem eſſe, id eſt ſex & nonaginta drachmas pendere.
ita Oxybaphus qui cotulæ quarta pars eſt, quatuor & uiginti drachmarum erit, hoc *Oxybaphus*
eſt quadrantale. & cyathus qui ſextarij duodecima pars eſt, ſedecim drachmas pende
bit, id eſt ſextantem Romanæ libræ. Noſtra uerò pinta, duodecima pars eſt modij: id *Pinta Pari-*
eſt amphoræ ſexta & triceſima. Illud teſtandum habeo, quòd quicquid de menſuris *ſina*
liquidorum dixi, uel dicturus ſum, id de ijs intelligi uolo, quas regias hac in urbe ap-
pellamus, de quibus ius dicere decurionum eſt Pariſienſium, alioquin nulla dari cer-
ta doctrina poſſet, cum multifarij menſurarum ſint moduli, & fere euariantes per re-
giones urbis, prout cuiuſq; regionis ſolum huius & illius ditionis imperio mero pa-
ret. Aridorum autem menſuras triticarias intelligi uolo, quoniam minores ſunt ijs
quibus auenam admetiuntur. Hac ratione uſus, comperiſſe me arbitror (nec teme- *Amphora*
re, ut ſpero) amphoram eſſe octauam partem eius uaſis quod modium uini dicimus. *Modius*
Modium uini Pariſinum tricenos ſenos ſextarios noſtros capit. Sextarius autem *Menſura Pariſienſ.*

octonas eas quas pintas dicimus. In aridis autem pro amphora quadrantem ſextarij habemus, id eſt ternos boſſellos, pro quibus uas trimodium habemus dimidiatū medimnum. Sic fit credibile quod à Tranquillo dicitur epotam uno cōuiuio ab uno homine uini amphoram. Ex hoc æſtimare licet tres modios annulorum Carthaginem miſſorum ab Hannibale poſt Cannenſem cladem, uel unum modium ſecundū alios annales. Ecce autem rurſus de integro controuerſia ab eodem auctore, qui cum toto penè hoc opere certandum nobis fuit, & diſceptatrice tamen plerunq; exemplarium uetuſtate ſecundum nos (ut ſpero) iudicatū eſt, id quod hic ſperare non datur. *Loca Plinij corrupta rē cōtrouerſam faciunt.* Quippe in omnibus exemplaribus ita legitur apud Plinium, unum nobis ipſum uitiligatorem (ut eius ipſius uerbo utar) in hoc opere oppoſitum. Sic igitur apud Plinium lib. 21. legitur: Drachma Attica (ferè enim Attica obſeruatione medici utuntur) denarij argentei habet pondus, eademq; ſex obolos pondere efficit, obolus decem calchos. Cyathus pendet per ſe drachmas decem. Cum acetabuli menſura dicitur, ſignificat heminæ quartam partem, id eſt drachmas quindecim. Mna, quam noſtri minam uocant, pendet drachmas Atticas centum. Huius loci auctoritate carmen illud emanaſſe puto apud Priſcianum de Cyatho,

Bis quinq; hunc faciunt drachmæ, ſi appendere tentes:
Oxybaphus fiet, ſi quinq; addantur ad illas.

Primum igitur ad hoc reſpondere poſſum, non magis hoc dictum contra me pugnare, quàm contra Plinium ipſum, ſi ei litem retorquere tabulis (ut dicitur) ab eo obſignatis uelimus. Si enim denarius Atticæ drachmæ pondus habet, quonam modo iuſtum fuit ex libris argenti octogenos quaternos ſignari, id quod ipſe libro 33. dixit? Id etiam contrarium eſt ei dicto quod apud Priſcianum legitur, tres denarios Romanos, quatuor drachmarum inſtar eſſe. Præterea quonam modo cōuenit id quod lib. 12. de thure loquens inquit, inueniri guttas thuris quæ tertiam partē minæ, id eſt undequadraginta denariorum pondus æquent: uel ut in antiquis, duodetriginta, & in quibuſdam undetriginta? Quid quòd libro 14. de Nectarite loquens, quadraginta denariorum pondus pro quinq; uncijs poſuit? ut ex Dioſcoride ad uerbum probabimus. Hæc ut uniuerſa colliduntur, ſic ſingillatim alterum alteri adſtipulatur. Vt enim illud duodecimi cum dicto triceſimitertij cōuenit (ſiquidē ter duodetriginta, octogintaquatuor fiunt) ſic cum uiceſimiprimi loco pugnat, ubi denarius & drachma æquantur. Rurſus quòd quadraginta denariorū pondus pro quinq; uncijs ponit, hoc argumētum eſt quòd Plinius in libra ſex & nonaginta denarios eſſe uoluit, & totidē drachmis æquauit. Quid igitur hic faciam? hæream? ſuſcepto id operi omnino non congruit. Opus enim perfectum rectè præbiturū me approbaturumq; ſpopondi, uel eorum arbitratu quos iudices elegi. hanc legem locando opere memini dictam eſſe. Pericliter? Vereor ne audaciæ id plenum ſit: ſed quando flectere non datur, potius adeundum periculum eſſe cenſeo, quàm tot dierum diſpendio cœptum iter abrumpendum. Tanto igitur piaculo me obſtringam, ut Plinij auctoritatem uel argumētis ualidiſsimis ſuperiorem eſſe aut negem aut dubitem? Quid ni id faciam? cum multis *Plinius unde ſecū nonnunquā pugnet.* in rebus non modo cum iuratiſsimis auctoribus uetuſtatis pugnantē eum oſtenderim, ſed etiam ipſum ſecū: quod pleriſq; in locis emendatorū culpa cōtigit, ex quo fit ut lectio Plinij obſeruantiſsimum quenq; lectorē maximè nunc torqueat. Qua in re adnotanda Hermolaus Barbarus, cuius nunq; ſine laudis præfatione meminiſſe debeo, paulò religioſior fuiſſe mihi uidetur, præſertim aſſumpto caſtigatoris titulo ſeueriſsimo. debuit certè altera præſertim cenſura denuo ſtylo exacuto uel ad uiuum expungere, ne rebellarent, tot ulcera, quorū multa ſanaſſe ſe non immeritò gloriatus eſt. Ego ut ingenio puſillo, tantū nomen ſuſtinere nequeam, ut ſubcaſtigatorē Plinij profiteri me niſi uerecundè audeam: ſic ea quæ occurrūt uitia, & cōmentantē me morantur, ſi ſanare ingenij ui non poſsim, cōmonefaciendis ſtudioſis ueluti ſcalpro circumſcribā, ne latius error ſerpat. Atqui ſic exiſtimo, pręuaricationis notā effugere eū medicū non poſſe, qui quæ reſtituere ſanitati nequit, uelut non animaduerſa, ſilentio tranſmittit. Quanq; uir ille magnus, ac non modo ſtylo graui doctrinaq; eximiā redolēti cōmēdabilis, ſed etiā ſentētijs ſeuerus, in quibus mores ꝓbi eluceſcere uidentur

tur (quæ duo pariter in paucis æqualibus memoriæ eius agnoſco) in altera editione ita gloriatur, quaſi monſtra quædam errorum uelut latitantia mancipia reprehenderit, quæ in prioris editionis tumultu oculos eius effugerant, à quibus ipſe pœnas ſumpſerit flagitij prioris & fugæ, ut ipſius uerbis utar. In quo mihi profectò longè falſus fuiſſe acer homo uiſus eſt. neq; enim aliter eum dixiſſe atque exiſtimaſſe puto. Quippe ut plurima errata emendauerit, plura tamen eum fugiſſe aut certè flagitioſiora non dubito, quæ ut acriorem ſagacioremq; fugitiuarium non maneant (quandoquidem undecunq; doctiſſimus fuiſſe ut ætate illa uidetur) certè ocioſiorem poſcūt, huicq; uni rei aliquamdiu feriatum. Hermolao autem uenia fortaſſe danda eſt, qui Ariſtoteli & Themiſtio uertendis intentus, tumultuarias nimirum caſtigationes Plinij uelut animi cauſa aggreſſus eſt. At ego ſecundi meriti id eſſe exiſtimo, errorum uel librariorum, uel emendatorum, uel auctoris deniq; ipſius, ſi res ita ferat, lectores admonere, etiam ſi meliora inuenire nequeas. Exiſtet enim olim, imò propediem, qui ulteriora inueſtiget.

Inquirendū etiā in antiquorū ſcripta.

Quòd ſi ſemper in auctorū quantumuis receptæ auctoritatis uerba adacti, ne unguem quidem latum ab eorum dictis receſſerimus, nihil habebit utique poſteritas quod inuentis maiorum ſuorum addat. Atqui maiores noſtri ſi poſt centū annos ignaua etiam ipſi antiquitatis ueneratione ducti, nihil nouarum rerum aggredi auſi fuiſſent, literarum nunc illuſtrationem bona ex parte deſideraremus. In queis ego Laurentium Vallenſem Herculis Alexicaci nomine dignum cenſeo, qui nullius unquam hominis offenſione, aut ſcriptoris auctoritate deterritus eſt quo minus ueritatem à monſtris uindicare niteretur.

Laurentij Vall. laus.

Equidem etſi leonino me tergore clauaq; munirum eſſe cum eius notæ commentatoribus non ſentio, ut cuiuſuis ærumnæ Herculē futurum me profiteri confidam, in umbraculis mecum ipſe domeſticis, non in campo ſub magiſtris antiquitatis exercitatus: nunc tamen ſemiermem ſaltem fiduciam ad ueritatem tuendam afferre mihi uideor: itaq; omnes eſſe animatos, præſertim Frācos cupio, quandoquidem externi quoq; iam cum antiquis literarum gloria certant. Hic igitur ut comminiſci multa poſſim, ſic nihil potius facturus ſim fortaſſe, quàm ut dicā Plinium quæ de ponderibus hic conſtituere uoluit in ſequentibus libris de medicinis dicturus, ea ex commentarijs medicorum traſcripſiſſe, qui Græcè ipſi bona ex parte ſcripſerant. Id quod idem ipſe Plinius cōteſtari uidetur cum inquit, Et quoniam in menſuris quoq; ac ponderibus crebrò Græcis nominibus utendum, interpretationē eorum ſemel hoc in loco ponemus. Non eadem autem pondera medicinalia & negociatoria fuiſſe ex eo conijcio, quòd hodie pharmacopolæ alia drachma in componendis pharmacis utuntur, & alia in rebus quas uenditantes appendunt. Medicinales drachmas nouem in uncia eſſe dicunt: qua ratione in ſingulas libras noſtras ſedecim drachmarum pondus decedit.

Celſi locus.

Quin et Celſus lib. 5. de ſimplicium facultatum mixtura loquens, Sed & antea (inquit) ſciri uolo in uncia pondus ſeptem denariorum eſſe unius deinde denarij pondus diuidi à me in ſex partes, id eſt, ſex uncias, ut idē in uncia denarij habeam, quod Græci habent in eo quem obolum appellant. Id ad noſtra pondera relatum, paulo plus dimidio ſcrupulo facit. His uerbis Celſi medicinæ auctoris, duodecim drachmæ ex libra Romana decedunt, quod ratam proportionē habet ad deceſſionem libræ noſtræ qua noſtri medicamentarij in temperandis medicamentis utuntur. Vt enim libra noſtra ſeſquitertia eſt ad antiquam libram relata, ſic ſedecim tertia parte duodecim ſuperant. Verùm id immutauit Celſus, quòd denarium in ſex ſuas unciolas diuidere maluit, quàm in ſex obolos, ſeu in ſex ſemiſcrupulos. hoc ideo fortaſſe, quòd obolum Græcum grauiorem eſſe paulo ſemiſcrupulo Romano ſcribit. quod niſi de medicinali ſemiſcrupulo intelligas, pugnabit cum Pliniano dicto. Huic rurſus opinioni refragatur quod Plinius centum drachmas Atticas in mina ponit, quod iuſtum eſt pondus minæ. Quare nihil ulterius cauſari nunc in animum induxi, ut quiſque pro captu ſecum ipſe hoc faciat.

Sextarius Romanus. Pondus ſextarij.

Satis autem habui hoc dicere, experimento me cognouiſſe, ſextarium Romanum dipondium pendere, id quod rurſus mihi credi nolo niſi argumētis optimis probauero. Iam primum ipſe Plinius libro decimooctauo, de tritico loquens, ſic inquit, Tritici genera plura, quę fecere gentes. Italico nullum equidē comparauerim candore ac pondore, quo maximè

maximè decernitur. Et paulum infrà, Nunc ex ijs generibus quæ Romam inuehun-
tur, leuiſſimum eſt Gallicum, atq; è Cherroneſo aduectum. quippe non excedunt in
modium uicenes libras ſi quis granum ipſum ponderet. adijcit Sardium ſex libras, A-
lexandrinum & trientes. hoc & Siculi pondus, Bœoticum totã libram addit, Aphri-
cum & dodrantes. His uerbis Plinius docet quod deterrimum ſit triticum, id pende-
re in modios uicenas libras. quod autem longè optimum, ut Aphricum, ſeptem & ui
Pondus tritici. ginti libras & dodrantem. Hoc cum ego probare uellem, tritici ſex ſemiſextariolos
noſtros, id eſt, ſeſquipintam pro captu bilancis admenſus, in altera lance depleui, &
ponderibus identidem examinatis ad parem tandem libram perueni. Hoc cum in le-
ctiſſimo tritico feciſſem, pōderaq; adnotaſſem, ad aliud triticum tranſij. Erant enim
mihi puluini duo Francicani tritici ſulcatim (ut aſſolet) in horreo diſpoſiti, ut eodem
ex agro, ſic non eadem ſegete. cum igitur ex eo ſimiliter eandem menſuram penſita-
rem, hoc diſcriminis adnotaui, ut quod in eis puluinis eximium eſſet, & exactè excuſ
ſum uentilatumq;, eius menſura iam dicta leuiter agitata, & radiolo ſtricta, dipondiũ
noſtrum & quadrantem penderet, lance etiam peſſum eunte. quod autē negligentius
uentilatum, & nonnulla ex parte lolio & melanthio mixtum, aut alia ſeminum inani-
tate, id duas libras & quadrantem ſiciliquo minus in æquilibrio teneret. Hæc menſu-
ra, id eſt, ſex ſemiſextarioli (quos ſextarios duos Romanos iudicatum iri, omnibus
ſortunis meis cauere non dubitarim) ſi quis diligenter animaduertere uelit, & uerita
tem modulis ac ponderibus explorare, ſeni inquam ſemiſextarioli octauam partem
modij efficiunt, quorum pondus triticeum ſi octonario multiplicetur, fient in ſum-
ma duodeuiginti libræ noſtræ, lectiſſimi quidem tritici: deterioris autem, id eſt, quiſ-
quilijs ſeminum mixti, duabus uncijs minus, id eſt, ſiciliquis octo. Porrò cum libra no
ſtra (ut ſæpe dixi) zygoſtatica qua merces appenſiles negociatores admetiuntur,
quadrante maior ſit libra Romana, fit ut duodeuiginti libræ noſtræ, quatuor uiginti
Romanas libras æquent. Ita fit ut triticum noſtrum in agro qui Francia dicitur natũ,
duabus libris Siculo leuius ſit: cuius tamen ſupremam notam exiſtimo ſemiſſem aut
quadrantem uigintiquatuor libris addere poſſe. Hoc genus experimenti cum cui-
uis obuium ſit & expoſitum, non eſt cur alia Plinij auctoritate uel uera uel mendo-
ſa impugnare ueritatem quiſpiam citra pertinaciæ reprehenſionem poſſit. Hic ſi-
quis ſelibras legat, ut quædam habent exemplaria antiqua, ut ſit, adijcit Sardium ſe-
libras: hoc etiam amplius id quod agimus confirmabit: cum Plinius dicat grauiſſi-
mum frumentum libras unam & uiginti & dodrantem pendere, & nos experimen-
to didicerimus, quod optimum apud nos ſit frumentum, id in modios Romanos
quaternas & uicenas libras pendere. Quare niſi Plinius in pondere deceptus eſt, aut
niſi negligentius rem explorauit, uel noſtrum triticum etiam Africæ præſtantius eſt,
uel libra Romana maior aliquanto fuit quàm nos eam eſſe ſtatuerimus. tamen pericu
lum nullum eſt (ut arbitror) ne minorem fecerimus libram, cum menſuras auxiſſe ui
deamur quæ pondere deprehenduntur. In hanc enim tantũ partem errare potuimus,
utpote cum Plinius ſextarium centum & uiginti drachmarum faciat, quem nos bili-
brem fuiſſe contendimus, id eſt, drachmarum centum & nonaginta duarum. qua ra-
tione hemina libralis fuit, quam Plinius ſexaginta drachmarum fuiſſe dicit, id eſt, ter-
tia parte minorem, atq; eo amplius. Carmina autem quæ apud Priſcianum leguntur,
ſextarium uiginti unciarum eſſe ſtatuunt: quo fit ut noſter, id eſt, is qui à nobis poſi-
tus eſt, ſuperquintus ſit eius, id eſt, quinta parte ſuperans. De hoc quid ſtatuam, non
habeo, niſi Plinium omnino puto ſelibras, id eſt, dimidiatas libras ſcripſiſſe, ſed non
ſatis pondus compertum habuiſſe. Quod rurſus ne credas, facit id quod ipſe alibi di-
Plinij locus. cit eodem libro, Siligineæ farinæ modius Gallicæ 22. libras, Italicæ duabus tribús ue
amplius. Hæc uerba ſignificant Plinium diligenter hæc inquiſiuiſſe. & præterea duas
& tres libras addit Italicæ ſiligini, non tantum ſelibras. Itaque ſi uerum eſt Plinium
hæc exactè inquiſiuiſſe, & liber eo in loco non corruptus eſt, neceſſariò dicemus tri-
ticum non Gallicum tantum, ſed & Francicum, ponderoſius eſſe illis quæ à Pli-
nio enumerata ſunt. Fortaſſe etiam Plin. libras illas uicenas, centenarias libras intel-
lexit, hoc eſt minales, quales libras argẽtarias fuiſſe oſtendimus, hoc eſt plenas libras,
qua

qua exiſtimatione paulo plus dextante ad ſupradictum pondus accedit, hòc eſt octo
ginta drachmæ, & aliquid amplius. Hoc quoq; ſi admiſerimus, non ideo tolletur ſcru
pulus, quia adhuc noſtrum paulo amplius libra una ſuperabit. Vt tamen cum ijs li-
bris ſentiam qui ſelibras habent, facit contextus uerborum ſenſim ad libram & do-
drantem perducentium rationem. Et præterea Plinius non ſex libras ſed ſenas dixiſ-
ſet, quia uicenas dixerat. quod ualidius argumentum eſt. In hoc obice aqua hæreat
neceſſe eſt. Sed ſi Plinius alteri cuipiam uel libero uel ſeruo pōderis examinationem
tædioſam credidit, uel calculo deceptus eſt, non magnopere mirum eſt, cum Cicero
in Catone Laertem ſtercorantem agrum apud Homerum faciat, alicuius fide dece-
ptus. Nec enim in primo lib. nec in 16. nec in ultimo id legitur Odyſſeæ, in quibus
tantum Laertis meminit Homerus: niſi in obſeruatione aliquid me latuit. Verum ne
uanitatis arguar temere à primo quoq; hoc probare uolēte, monitos hoc ad pondus
examinaturos uelim, in expendendo tritico multum id referre, quo nam modo men-
ſura impleatur. Si enim nō modò leuiter agitetur implendo, ſed diu quatiatur, aut ma
nu prematur anteq; radiò exæquetur, pondus non leui momento creſcet. Intereſſe e-
tiam arbitrantur, triticum recens tritum ſit & uentilatum, an diu in horreo aſſeruatū,
cuiuſmodi (ut dixi) noſtrum erat in puluinis ſulcatis digeſtum. Illud enim recens ab
ariſta, & pulchrius eſſe aiunt, & grauius: hoc ut tempore exuctum, ſic leuius eſſe. cer-
tè apud nos uendibilius eſt ex eadem ſegete quod eodem mēſe batuitur, & in forum
aduehitur, uidelicet quod plus farinæ & panificij reddat. Verùm qui hoc quod dixi-
mus, tritico expendendo fecerit, tum demum aquæ pondus exploret. futurum enim
recipio, ut quæ menſura tritici duas libras noſtras & quadrantem pependerit, id eſt,
ſex & triginta uncias, eadem treis libras noſtras, id eſt, quatuor Romanas pondere
aquæ efficiat, ut ſit inter triticeum aqueumq; pondus proportio ſeſquitertia: qua ra-
tione bilibrem fuiſſe ſextarium antiquum neceſſe eſt: id quod Iſidorus ex quopiā au-
ctore antiquo ſcripſit: etiam ſi Plin. heminam ſexaginta drachmarum eſſe dicit: quod
perinde ualet, atq; ſi ſextariū libræ unius & quadrantis eſſe dixiſſet. Hoc idem in hor
deo expertus, comperi ſextarium pendere XV. uncias, & tres drachmas. qua ratione
quaterni ſextarij quinas libras Romanas & ſeſcuncē efficiunt, & modius uicenas li-
bras & ſelibram, quod non conuenit cum dicto Plinij, qui de frumentis loquens, Le-
uiſſimū (inquit) ex his hordeum raró excedit XV. libras. quare noſtrū diſſimile eſſe
Italico dicendum eſt. Quanq; Columella lib. 2. de hordeo loquens ita dicit, Alterum
quoq; genus hordei eſt. quod illi diſtichum, Galaticum nonnulli uocant, ponderis &
candoris eximij, adeò ut tritico mixtum, egregia cibaria familiæ præbeat. Seritur cir-
ca Martium menſem. Diſtichū hordeum uocat, & Galaticum, hoc eſt Gallicū, quod
culmū habet binis uerſib. ariſtatum, cuiuſmodi eſt noſtrum. Hoc Columella reliquo
pondéroſius eſſe dicit. Quare cōturbari nos Pliniano hoc uerbo nō oportet, quaſi ijs
quæ diximus ex eodem ipſo Plinio, refragāte. Extat in actis Decurionū huius urbis,
medimnum lectiſſimi tritici appenſum iuſſu Decurionum fuiſſe, inuētumq; eſſe pon
dus centum & ſedecim librarū. quæ ratio efficit in modiū undeuicenas libras noſtras
& trientes. Proxima nota in modios undeuicenas libras & ſextantes nō exceſſit. Sed
propterea ego minus pondus inueni, quòd modiū Rom. ſecutus ſum, non Pariſinū.
At inter amphorā Rom. & noſtrum quadrantē tantū intereſſe teſtatus ſum, quantum
inter menſuram raſam & cumulatā. Quòd aūt libræ Ro. modū deprehenſum habea-
mus, ex ijs quæ de re nūmaria diximus, ſatis intelligitur. Poteſt tamen id & alijs admi-
niculis probationum confirmari. Columella lib. 7. de cibarijs aratorū boum loquēs,
Martio & Aprili debet ad fœni pondus adijci, quia terra proſcinditur. ſat erit autem
pondo quadragena ſingulis dari. Quadraginta pondo Romana, noſtra ſunt trigin-
ta. Fœni autem faſces apud nos, ſi iuſti ſint ponderis, duodenas libras pendent, & in-
terdum ternadenas. At huiuſcemodi binos in dies cum auenæ ciſtellis tribus equi ſin
guli ſarcinarij aut iugales poſcunt, qui quidem ſint mediocri magnitudine. Hi duas et
triginta libras Romanas pendent. Trecenas autem libras bubus ſingulis ſufficere Ia-
nuario & Februario Columella affirmat: Martio aūt & Aprili quum labor intendit,
quadragenas, aut quum grani eſt penuria. Ita hac parte libræ Romanæ ad noſtram
relatæ

Ciceronis erratum in Catone

Pōdus tritici

Sextarius Romanus

Sextarius Romanus relatæ analogía congruit. Sextarius igitur Romanus eam menſuram capit, ut diximus, quam ternos ſextariolos lingua noſtra appellat. Sed abſurda eadem lingua appellatione utitur cum ſextarium uocat ſextam ac triceſimam partem modij noſtri uinarij, qui octies amphoram capit, præſertim cum ſemiſextarium appellemus paruulam menſuram, & omnium quæ uæneant minimam, id eſt, ſecundam & triceſimam ſextarij noſtri, quam ego ſextariolum uoco. *Semiſextariolus* Id tamen uocabulum, id eſt, ſemiſextariũ, in uſum linguæ noſtræ uernaculæ ex eo ueniſſe puto, quòd Græci cotulam, id eſt heminam, hemixeſtum appellant, ut auctor eſt enarrator Ariſtophanis, & Suidas. *Hemixeſtos* ad quam uocem Græcam alludere uidebitur hic uernaculus ſermo, non ad dimidiũ ſextarium, ſiquis attentè conſiderarit. Verumenimuero ſextarius Romanus in XII. cyathos diſtribuitur. *Mos Sympoſiacus antiquorum* Ad cuius rei pleniorem intelligentiam præfari illud habeo, quod penè omnibus notum eſt, antiquos cum hilariori conuiuio ſeſe ad potus ſolutiores inuitabant, tot cyathos hauſtibus ſingulis ebibere ſolitos, quot erant literę nominum amicarum: à quo more illud epigramma Martialis emanauit in primo libro,

Næuia ſex cyathis, ſeptem Iuſtina bibatur,
Quinq; Lycas, Lyde quatuor, Ida tribus.
Omnis ab infuſo numeretur amica Falerno.

Inde autem inuenta ſunt uocabula triens, quadrans, quincunx, ſeptunx, & reliqua, quæ non magis pocula quàm menſuras ſignificant: id quod apertè ex eodem poeta, libro octauo Epigrammatum nobis datur intelligendum,

Det numerum cyathis, Inſtantis littera Ruffi:
Auctor enim tanti muneris ille mihi.
Si Telethuſa uenit, promiſſaq; gaudia portat,
Seruabor dominæ Ruffe triente tuo.
Si dubia eſt, ſeptunce trahar: ſi fallit amantem,
Vt iugulem curas, nomen utrunq; bibam.

Septuncem pro hauſtu ſeptem cyathorum dixit, tot enim ſunt elementa in recto Inſtantis: & trientem pro phiala & hauſtu quatuor cyathorum. Et rurſus in undecimo quincuncem pro quinq; cyathis, & beſſem pro octo.

Quincunces & ſex cyathos beſſemq; bibamus,
Caius & fiat Iulius & Proculus. Et lib. 12.
Poto ego ſextantes, tu pota Cinna deunces:
Et quereris quòd non Cinna bibamus idem

Deunces, undenos cyathos intelligit, ut ſextantes binos. Hinc factum eſt ut nomina illa poculorum apud auctores celebrentur, ut libro primo diximus. Nunc autem ſic colligo: cum ſextarius Romanus in duodecim cyathos diuideretur: ea uero eius uaſis quam pintam dicimus, ſit menſura, ut qui tantum uini etiam primarij quotidiano prandio bibat, uinoſior dici iure non poſſit: qui autem dodrãtem eius non excedat, id eſt ternos ſextariolos, parcus uini fortaſſe, aut certè ſobrius dici mereatur: non potuiſſe ſextarium Romanum in tot cyathos commodè diuidi, ſi minor is ea menſura fuiſſet, quam dodrantem appellaui. Cum enim trientem quadrantemq; poculorum uocabula apud Iuuenalem & Perſium & Celſum legimus, ego legitimam menſuram intelligo, quæ uno hauſtu biberetur. Reliqua nomina infra ſupraq;, menſuras magis q̃ potoria uaſa fuiſſe puto. Nã & apud Celſum quadrans pro modico potu ponit. Si quarto (inquit) die cum horrore febris reuertitur, uomere oportet: deinde modicum cibum ſumere, uiniq; quadrantem. Et libro primo, Poſt uomitum ſi ſtomachus infirmus eſt, paulum cibi, ſed huius idonei, guſtandum: & aquæ frigidæ cyathi tres bibendi ſunt. *Cyathus* Cyathos hic dixerat quod quadrantem in ſuperiore exemplo dixit. Et alibi, At qui tardè concoquunt, & quorum ideo præcordia inflantur, quí ue propter ardorem aliquem noctu ſitire conſuerunt, antequam conquieſcant, duos treś ue cyathos per tenuem fiſtulam bibant. Dioſcorides de abſinthio, καὶ ἀνορεξίαν καὶ ἰκτερικοὺς θεραπεύει τὸ ἀφέψημα αὐτοῦ καθ' ἑκάστην ἡμέραν λαμβανόμενον εἰς πλῆθος κυάθων τριῶν. Decoctũ eius, cibi faſtidia, & arquatum morbum ſanat, ſi quotidie terni cyathi ebibantur. Ternos cyathos pro mediocri potu dixit, qui uno hauſtu ſumatur. Et libro tertio Celſus de curatione

ratione lentarum febrium loquens, At ſi diu frigus eſt, & torpor, & iactatio corporis, non alienũ eſt in ipſa febre dare mulſi tres aut quatuor cyathos, uel cum cibo uinum bene dilutum. Idem de inſanientibus loquens, totum ſextariũ impleuit, Opus eſt autem cibo infirmo, maximeq́ ſorbitione: portione aquæ mulſæ: cuius ternos cyathos bis hyeme, quater ęſtate dediſſe ſatis eſt. His uerbis in ſingulos potus ternos cyathos febricitanti conſtitutos intelligimus, & per dies ſingulos ſextarium. Alibi de cardiacis loquens, Si uerẽdum eſt ne deficiat, tum & intrita ex uino, & hoc ipſum auſterum quidem, ſed tamen tenue, meracum, egelidum, ſubinde & liberaliter dandum eſt adiecta polenta, ſi modò is æger parum cibi aſſumit: idq́ uinũ eſſe debet neq́ nullarum uirium, neq́ ingentiũ. recteq́ tota die ac nocte uel tres heminas æger bibet: ſi uaſtius corpus eſt, plus etiã. Tres heminas diurnas Celſus cardiacis ſtatuit, niſi uaſtioris ſint corporis, & uini meraci. De quibus Plinius loquens libro 23. Cardiacorum (inquit) morbo unicam ſpem in uino eſſe certum eſt. Dari utiq́ non niſi in cibo debet, nec à ſomno, nec præcedente alio potu, id eſt non niſi ſitienti, nec niſi in deſperatione ſumma. Hoc Iuuenalis ſignificat cum inquit, *Iuuenalis*

Cardiaco nunquam cyathum miſſurus amico.

Tres heminæ ſeſquiſextarium explent. Ex quo apparet iuſtam propemodum potus menſuram homini cardiaco ſtatutã eſſe. Nam cum homini ſano iuſta menſura ſit ſextarius in ſingulos epulatus, cardiaco nouenos cyathos ſtatuit, uel ſenos, id eſt binos quadrantes ſi ter epulantes cardiacos intelligamus. Et de cœliacis, Obſeruandũ (inquit) ne quis aut cibus aut humor uniuerſus detur, ſed paulatim. Ergo per interualla temporis ſat eſt cyathos binos ternos'ue ſumere, & cibum proportione huius. Et inferius, Potui uerò aqua pluuialis decocta, ſed quæ per binos ternos'ue cyathos bibatur. Cyathis autem antiquos potus ſui menſuram metiri ſolitos etiam inter epulas, ex eo coniicio, quòd ſerui quidam ad cyathos ſtare uel eſſe dicebãtur, ut ſerui ad limina, *Ad cyathum* & ad pedes. Tranquillus in Cæſare, Sed C. Memmius etiam ad cyathum & uinum *ſtare* Nicomedi ſtetiſſe obiecit. Iuuenalis Satyra decimatertia,

Nec puer Iliacus, formoſa nec Herculis uxor

Ad cyathos.

Hoc Græci κυαθίζειν dicunt, quo uerbo Plaut. in Menec. uſus eſt, Non ſcis quis ego ſim? qui tibi ſæpiſſimè cyathiſſo, apud nos quando poras. Cyathus à Græcis ob id *Cyathi Græce nomina* etiam ἀντλητὴρ, & ἀρυστὴρ, ἀρύστιχος, & ἀρύταινα dicitur, & à quibuſdam οἰνοχόη: quæ omnia uocabula ab hauriendo uel fundendo uino dicta ſunt. Stare igitur à cyathis à Latinis dicti ſunt, quos Græci οἰνοχόους appellant. Apuleius pocillatores uocauit. Pincer- *Oenochoe* na non auſim affirmare probum eſſe uocabulum, etiam ſi Aſconius in prætura urbana uſus eſt, ſi uera ſunt eo in loco exemplaria. Pincerna à Græco deducitur, cui conui *Pocillatores* uæ dicunt identidem, πίνειν κίρνα, pinin cirna, id eſt miſce uinum, uel tempera uinum, *Pincerna* ut bibam. Honeſtum id olim munus fuiſſe docet Athen. lib. 10. qui apud Græcos morem fuiſſe tradit, ut nobiliſſimi iuuenes in conuiuiis ſacris publicis id munus obirent: nec minus apud Romanos. καὶ παρὰ ῥωμαίοις δὲ οἱ εὐγενέστατοι τῶν παίδων τὴν λειτουργίαν ταύτην ἐκπληροῦσιν ἐν ταῖς δημοτελέσι τῶν θυσιῶν. Eſt autem cyathiſſare, ut ex eodem Athenæo *Cyathiſſare* nouimus, κυάθῳ οἰνοχοεῖν, id eſt cyatho uinum bibendum admetiri. Quare Athenien- *quid ſit* ſes in conuiuiis ſolutioribus inuicem propinantes, cyathos amicitiæ, & cyathos amo *Cyathi amicitiæ & amoris* ris, & cyathum Demetrii nominatim poſcebant, ſingulis potionibus, ut quaternos amicitiæ, & ternos amoris propinantes, & cyathum præterea Demetrii uel Antigoni, qui duo extremi ab aſſentatione inoleuerunt, exoleſcente priſca Athenienſium li- *Cyathus Demetrij & Antigoni* bertate & generoſitate, ut idẽ auctor prodidit lib. 6. de adulatoribus loquẽs. Perſius,

Sed tremor inter uina ſubit, calidumq́ trientem

Excutit è manibus.

Plinius pro menſura poſuit. Silueſtrium quidem prunorum baccæ uel è radice cortex in uino auſtero ſi decoquantur, ita ut triens ex hemina ſuperſit, aluum & tormina ſiſtunt, id eſt ut quatuor cyathi ex ſex ſuperſint. Tranquillus in Auguſto, Vini quoq́ natura parciſſimus erat. non amplius ter bibere eum ſolitum ſuper cœnam in caſtris apud Mutinam, Cornelius Nepos tradit. Poſtea quotiẽs largiſſimè ſe inuitaret, ſenos

ſextantes non exceſſit:aut ſi exceſſiſſet, reijciebat. Senos ſextãtes pro ſextario dixit, ſed ſignificare uoluit,ſenis hauſtibus ſextarium tantum bibere eum ſolitum. Philip-
Beroaldus pus Beroaldus diligens enarrator,ac multæ lectionis, ſextantes ſenos ſex pocula intellexit binas uini uncias continentia: ſicut & apud Martialem trientes & quincũces deuncesq́. Antonius Sabellicus eo in loco,ſenos ſextantes(inquit)ad menſuram,an ad pondus referas,in dubium uenire poteſt.ſed melius ad menſurã,ut ſit ſextans menſuræ genus,ut quincũx apud Martialem. Beroaldi opinio nec Pliniano dicto nec noſtro conuenit,ſi tamen ita Plinius ſcriptum reliquit, ut cyathus pendeat per ſe drachmas decem,& hemina ſexaginta.quippe Pliniana ratione ſextarius centum & uiginti drachmas trahit:at Beroaldus duodecim unciarum ſenos ſextantes eſſe dixit, id eſt ſex & nonaginta drachmarum, quos planum fecimus ex Martiale duodenos cyathos ſignificare. Quare inſignis hæc fuit hallucinatio,& penè par illi de ſeſtertio. Cal-
Calderinus derinus uir ingenioſus,& grauis enarrator, nouo genere ballucinatus eſt apud Iuuenalem Satyra ſexta,illo in loco,

—De quo ſextarius alter Ducitur ante cibum.

Sextarius alter (inquit) id eſt,duo ſextantes, uidelicet arbitratus ſextarium à ſextante dictum,non à ſexta congij parte,cum ſextarius ſexies ſextantem capiat,ſextãs non magis duas uncias,quàm ſextam cuiuſq; rei partem ſignificat. Sed horum uerborum ſignificatio à nullo,quòd ſciam,rectè ac planè adhuc enarrata eſt. Romani aũt ſextarium quaſi legitimam ac quotidianam uirilis potus menſuram ſtatuentes,ab eo quaſi
Potus noſtri ratio ab aſſe incipientes,reliqua uocabula partes eius fecerunt, quomodo & nos pintã uirilem menſuram ponentes,ſemiſſem eius parcis uini deſtinamus, dodrantem autem continentibus,quadrantem ægrotis,ſeſquipintam bibacibus,in quotidiano quidem conuiuio. Auguſtus igitur uini parciſſimus dictus eſt à Tranquillo,qui ſuper cœnam plerunq; ita ſibi temperabat,ut ternos ſextantes,id eſt dimidiatam aliorum mẽſuram biberet,& cum licentius bibere ſtatuerat, ſextariũ non excederet,ac ne excedere quidem poſſet citra reiectionem:quippe uir infirma ualetudine,ac graues & periculoſas ualetudines per omnem uitam expertus,ut auctor eſt idem Tranquillus. ob id etiam cibi minimi,adeò ut ante initum uel poſt dimiſſum conuiuium ſolus cœnitaret, cum pleno conuiuio nihil tangeret, quò certiorem rationem cibi potusq́; teneret. Hoc mihi conuenire uidetur cũ eo quod diximus,ut qui uini modicè ſit appetens,dodrantem noſtrum, id eſt ternos ſextariolos quotidiano conuiuio bibat: qui ſi etiam quadrantem huic addat,ut plenam menſuram noſtram bibat, quam pintam dicimus, ne ſic quidem uinoſus dici debeat,& tamen hæc menſura ſedecim cyathos implet. Hoc cum exactè conſiderarem,dodrantem iam dictum, quem ſextarium Romanum eſſe dico,in treis trientes diuiſi totidem calicib.ſumptis, & rurſus in quatuor calices quadrantales æquis diſtributionibus: quo facto eum eſſe captũ menſuræ cognoui, ut qui firmo ſtomacho ſit,& interdicto medicorũ non prohibeatur quo minus ducere poſſit ex œnophoro quantum ſitis appetat, is hauſtu primo cœnæ quadrantem ſiccare debeat,addita etiam aquæ tertia aut quarta parte,ſi tamen ſitim expectauerit.qui aũt bibacior paulo fuerit,etiam trientẽ.de ſobrijs loquor, ſed de ijs ſobrijs,qui iuſtũ hauſtum diluendis cibis ducere ſoliti ſunt,quales pleriq; ſunt noſtratium hominum,quibus quidem uini potus uinio non uertitur,id eſt qui inter uinoſos non cenſentur. nullus enim modus temulentiæ aſſuetis & perpotatoribus cõſtitui poteſt.nec rurſus de ijs loquor qui ſemper ſiticuloſi pytiſſantium more guſtatorum linctu magis q̃ potu uillum tranſmittere ſolent.Omnino quadrantem ſtomachi firmæ conſtitutionis, trientem etiam ſitibundi modum cum aquæ rata portione eſſe dico,idq́; intra temperãtiam.De uinis loquor noſtratibus,id eſt agri Francici. Quare ab antiquis indita hæc eſſe nomina ternis quaterniſq́; cyathis affirmauerim, tametſi Auguſtus ſextantibus
Auguſtus Cæſar quantum biberit utebatur,cui Antonius Muſa ſextãtarios modulos, id eſt dimidio minores legitimis indixerat.quare quantum ſobrij homines bibere ſoliti ſunt quotidiano potu,tantum Auguſtus bibebat cum largiſſimè ſeſe inuitauerat. Quòd ſi uerũ eſſet id quod apud Plin.legitur de hemina & acetabulo,id eſt ſeſquicyatho, ſextarius centum & uiginti drachmarum eſſet,id eſt minor tertia amplius parte,quàm noſter dodrans, nec pintæ

dimidium

dimidium caperet. Hoc enim pōdere probare unicuiq; noſtrum licet. quod quàm ſit abſurdum, nemo non intelligit, ut tantula mēſura in duodenos cyathos diuideretur, & in ſolutis perpotationibus, & conuiuiorum hilaritate, cum ſine lege ac ſine modo bibitur, quadrantes, trientesq;, & (cum plurimum) ſeptunces pro numero elementorum nominum biberent, quantum ſcilicet quiſq; hodie ſobriorum uno impetu familiari cœna bibit. ſeptunces enim ea ratione ſextariolum noſtrum non excederēt, qui modulus eſt (propè dixerim) potionis medicamentariæ. Antiquos autem parciore uino uſos eſſe, non eorum eſt dicere, qui bicongium Ciceronem M. filium, Tricongium Torquatum apud Plinium, & apud Tranquillum potorem amphorarium legerint: quibus hodie ſi pares in Gallia inuenirentur, mōſtri inſtar haberetur, apud quos Germanorum militum bibacitas hoc biennio inter miracula celebrata eſt. quotidianis enim cōuiuijs ſinguli quaternos quartarios abſumere dicebantur. qua ratione nouem conuiuæ binas amphoras exorbebant. Hanc bibendi palmā æquare noſtrorum hominum profligatiſſimi uini potores numero triginta nō poſſent, duntaxat ut alter nis dieb. id facerent quod illi ſingulis factitabant. Quid quòd ipſa carmina quæ apud Priſcianum leguntur, & ſecum & cum Plinio pugnant? Cum enim de cyatho dicant,

Bicongius Cicero M. filius. Tricongius Torquatus

Germanorum militum bibacitas

Bis quinq; hunc faciunt drachmæ, ſi appendere tentes,
Oxibaphus fiet, ſi quinq; addantur ad iſtas:
Alio loco ita legitur,
Nam libræ, ut memorant, beſſem ſextarius addet,
Seu puros pendas latices, ſeu dona lyei.
Addunt ſemiſſem libræ labentis oliui:
Selibramq; ferunt mellis ſupereſſe bilibri.
Hæc tamen aſſenſu facili ſunt credita nobis,
Nanq; nec errantes undis labentibus amnes,
Nec merſi puteis latices, aut fonte perenni
Manantes, par pondus habent.

Quonam igitur tandem modo conuenit ut hemina quæ dimidiatum ſextarium efficit, ſexagenas drachmas pendeat, & ſextarius libram & beſſem, hoc eſt centum & ſexaginta? Si enim de centum & nonagintaduabus drachmis, ſeu duabus libris Romanis trientem, id eſt duas & triginta abſtuleris, reliquæ erunt centum & ſexaginta. Nos cum hoc probaremus, aqua puteali utebamur, nec ſcrupuloſè differētiam aquarum exquiſiuimus, nec in alio liquore rem experiundam duximus, cum iam tenere ueritatem uideremur. Ex Græcis autem auctoribus uix rem conſtituere poſſumus. Pollux lib. 4. cotulam tertiam partem chœnicis eſſe tradit, & medimnum chœnicas octo & quadraginta capere, & ſextarium octo chœnicas. κοτύλη δ' τρίτον τῆς χοίνικος. ὁ δὲ μέδιμνος χοίνικας ὀκτὼ καὶ τεσσαράκοντα. ὁ δὲ ἐκτεὺς ὀκτώ. Hoc dictum diſcrepat cum uerſibus illis in quibus ita legitur, *Cotula*

At cotylas, quas, ſi placeat, dixiſſe licebit
Heminas, recipit geminas ſextarius unus:
Qui quater aſſumptus fit Graio nomine chœnix. *Chœnix*
Adde duas, chus fit uulgo, qui eſt congius idem.

Pollux heminam tertiam partem chœnicis facit, hęc carmina octauam. Chus (inquit Suidas) menſura eſt Attica capiens cotulas octo. Feſtus heminam quaſi hemis, id eſt dimidium ſextarij dictam eſſe autumat. Rurſus Suidas, μέδιμνον μοδίων ἕξ, ὡς εἶναι μέτρον ξεστῶν οβ'. ἤτοι λιτρῶν. ρή, id eſt medimnum modiorum ſenûm eſt, ut ſit menſura xeſtas duos & ſeptuaginta capiens, id eſt libras centum & octo. quo dicto ſignificatur xeſtem ſeſquilibram pendere, id eſt centum & XII. drachmas & ſemidrachmam. libra enim Attica ſeptuagenasquinas drachmas pendet. Sic modius qui ſexta pars eſt medimni, decem & octo librarum erit. ita ſextarius quæ ſextadecima pars eſt eius, erit quatuor & octoginta drachmarum & ſemiſſis, quod cum Plinij dicto nō conuenit, quòd ſi litran, id eſt libram Atticam pro mina intelligamus, ut Hermolaus uoluit, & Plinius interdum fecit, ſextarius centum ac duodecim drachmarū & ſemis erit. quod nihilo magis conuenit. Quòd autem Plinius libram pro mina acceperit, patet ex

Dioſcoride ubi de oxymele loquitur lib. 5. λαβὼν ὄξους κοτύλας πέντε, καὶ ἁλὸς θαλασσίου
μνᾶν μίαν, μέλιτος μνᾶς δέκα, ὕδατος κοτύλας ι. μίξας ἕψησον, ἄχρις οὗ δεκάκις ἀναζέσῃ. καὶ ψύξας
κατάγγισον. Hoc Plinius ad uerbum libro 14. ſic uertit, Oxymel uocarunt mellis x.
libris, aceti ueteris heminis v. ſalis marini libra, aquæ pluuiæ ſextarijs quinq; ſufferue
factis decies, mox elutriatis. Quod ille minam, Plinius libram dixit: quod ille hemi-
nas x. Plinius ſextarios quinque. Rurſus Plinius de eo genere uini factitij loquens,
quod cenchrites dicitur, quod ex milij ſemine fiat, libram & quadrantem pro mina
tranſtulit. cum enim de adynamo factitiorum primo dixiſſet, ita ſubdidit, Proximum
fit è milij ſemine maturo cum ipſa ſtipula (libram & quadrantem in congios duos mu
ſti macerant) & poſt ſeptimum menſem transfuſo. Dioſcorides, δεῖ δὲ λαμβάνειν τὴν πό-
αν σπέρματος πλήρη, πέπειρον σὺν τοῖς κλάδοις, καὶ μνᾶν μίαν βάλλειν εἰς οἴνου χ. β. ἐᾶν δὲ ἑπτὰ μῆνας.
καὶ οὕτω μεταγγίζειν. Accipere autem oportet herbam ſemine plenam maturo cum ra-
mulis, & eius unam minam in uini congios binos mittere, & ſic ſeptem menſibus re-
Dioſcoridis locus linquere, ita à ſeptimo menſe diffundere. Sed corruptè apud Dioſcoridem Ceſtrites
& Ceſtros pro Cenchrites & Cenchros in libris impreſſis legitur. ſic enim legi de-
bet, περὶ κεγχρίτου, quum Plinius milium dicat. uerius eſt tamen Plinium errore exem-
plaris deceptum, Cenchritem pro Ceſtrite intellexiſſe. Eſt autem ceſtrum Latinè be
tonica herba dicta, ut in Dioſcoridis libro quarto apparet in principio, qui pſycho-
trophum alio nomine uocat utrobiq;, quaſi herbam frigidis locis gaudentem, quæ
hodie ſic agnoſcitur, ex qua fit uinum betonicatum. Hoc autem Plinij dictum uel ex
Dioſcoride, ut multa alia, uerſum eſt, uel ex alio auctore, qui iiſdem uerbis cum Dio-
An Plinius Dioſcoridem legerit ſcoride ſcripſit. Hoc enim non ſatis conſtitui poteſt, utrum Plinius Dioſcoridem le-
gerit, quem ut identidem iiſdem uerbis ſequitur, ſic nuſquam nominatim citat, ita ut
nonnunquam à Dioſcoride accepta diſſimulandi furti gratia transformare uideatur,
ut in hoc loco interdum alium ſecutus uideatur, ſed uel à quo Dioſcorides tranſcri-
Seſtius Niger pſerit, uel ille à Dioſcoride. Plinius Latinum hominem Seſtium Nigrum medicinæ
diligentiſſimum appellat, de Caſtoreo loquens libro triceſimoſecundo: qui Niger
Græcè ſcripſit. cum Plinij uerba cum Dioſcoride collata, ex ipſius Dioſcoridis libro
traducta eſſe uideantur. Nam Dioſcorides Nigrum in hoc ſecutus non uidetur, cum
eum inter Aſclepiadas recenſens improbet: & is tamen à Plinio etiam citatur ubi ſa-
lamandræ meminit libro uiceſimonono, his uerbis, Seſtius uenerem accendi cibo ea
rum, ſi decoctis interaneis & pedibus & capite in melle ſeruentur, tradit: negatq; ex-
Salamandra tingui ignem ab iis. Dioſcorides libro ſecundo, σαλαμάνδρα εἶδός ἐστι σαύρας. ἔστι δὲ νωχε-
λὴς, ποικίλη μάτην πεπίστευται μὴ καίεσθαι. Et inferius, φυλάσσονται δὲ ἐν μέλιτι ἐξεντερισθεῖσαι, τῶν
ποδῶν καὶ τῆς κεφαλῆς ἀφαιρεθέντων εἰς τὴν αὐτὴν χρῆσιν. Hæc uerba ita cum Plinij uerbis
congruunt, ut ab eodem auctore uterq; ſumpſiſſe uideatur, quomodo & à Crateua
uterq; ſumpſiſſe aliqua non diſſimulat. Alibi Plinius de opobalſamo loquens, Ale-
xandro Magno res ibi gerente, toto die æſtiuo unam concham impleri iuſtum erat.
Omni uerò fœcunditate è maiore horto congios ſenos, è minore ſingulos, & cum
duplo rependebatur argento: uel potius cum & duplo, ut in emendatioribus. Hoc
Dioſcorides non ad tempus Alexandri refert, ſed ad ſuum, his uerbis, ῥεῖ δὲ ὀλίγος, ὡς
καθ' ἕκαστον χρόνον μὴ πλεῖον ἢ ἓξ ἢ ἑπτὰ χόας συναθροίζεσθαι, πωλεῖται δὲ ἐν τῷ τόπῳ σταθμὸς αὐτοῦ
πρὸς διπλοῦν ἀργύριον. Fluit tenui gutta & pauca, ita ut unoquoque anno non am-
plius quàm ſeni aut ſepteni congij colligantur. cum uenditur ibi, duplici argenti pon
dere rependitur. Cum Plinius idem cum Dioſcoride dicat, apparet tamen eum alium
auctorem ſecutum: ſed ex eo reſtituendus Plinius hoc modo, Omni uerò fœcundi-
tate è maiore horto congios ſenos ſingulis annis. Quonam modo enim ex ſingulis
conchis congij ſeni fierent? Et præterea abſurdum eſſet Plinium de ſingulis diebus
id dixiſſe, cum duplo argento rependeretur. Quòd ſi nihil addere uolumus, exiſtimo
ſic legendum, Anni uerò fœcunditate, hoc eſt totius anni etiam fertilis fœtu. Verùm
hæc de Plinio & Dioſcoride obiter dicta ſunt. Credo tamen Plinium Latinos etiam
auctores aliquos obſeruaſſe, & ob id miſcellaneas interdum deſcriptiones tradidiſſe,
quæ nec planè cum Dioſcoride conueniant. Hoc igitur in loco Plinius libram At-
ticam & quadrantem pro centum drachmis, id eſt pro mina dixiſſe uidetur, ſiue hoc

innouare ei uiſum ſit,ſiue ex Græco alio acceperit,qui litram ſcripſiſſet,id eſt libram, & drachmas uigintiquinque, qui eſt quadrans non libræ ſed minæ. Nam alioquin Plinius parum religioſè Græca hæc uertiſſe uidetur, aut certè parum conſtanter, ſi quis diligenter animaduertat. Theodorus Gaza uir doctiſſimus utraq; lingua, chum ſine choa, ſextarium tranſtulit, & hemichoum ſemiſextarium, diuum Hieronymum in hoc imitatus, qui Ezechielis quarto, choeis Atticos duos, Italicos duos ſextarios eſſe dixit. Interpres Ariſtophanis in Equitibus, χοῦς μέτρον ἀττικὸν χωροῦν κοτύλας. ή. Chus (inquit) menſura eſt Attica capiens heminas octo. quod cum uerſibus illis non congruit, qui choa duodenas cotulas capere tradunt: ut idem ſit congius & chus, quod Plinius itidem in ſuperiori exemplo uoluit. Athenæus libro decimo de temulentia loquens, inter maximè uinoſos homines Alexandrum enumerat. auctorem autem citat Ephippum in libro de Alexandri & Hephæſtionis funere. Erat (inquit ille) inter Macedones Proteas bibendi certamine clarus. hunc in conuiuio Alexander poculo bicongio prouocauit (bicongium nunc appello quem ille dichum Græce dixit.) Quum igitur Alexander bibiſſet, Proteas rege multum laudato, qui egregiè tantum calicem exorbuerat, & ipſe quoq; ea fide atq; integritate bibit, ut ab omnibus plauſu exciperetur. ἀλέξανδρος γοῦν αἰτήσας ποτὲ ποτήριον δίχουν, καὶ πιὼν προὔπιε τῷ πρωτέᾳ, κἀκεῖνος λαβὼν, καὶ πολλὰ ὑμνήσας τὸν βασιλέα, ἔπιεν, ὡς ὑπὸ πάντων κροταλισθῆναι. Mox Proteas eodem poculo cum regem prouocaſſet, bibiſſetq;: Alexander generoſè conatus iterum calicem eundem ducere, cum partem iam traxiſſet, reſupinata in lecti puluinar ceruice, poculum manibus emiſit. quo ex certamine in ualetudinem incidit, à qua tandem iugulatus eſt, ut Ephippius tradidit, qui ab alijs hiſtoricis in hoc diſſenſit. eum enim ueneno ſublatum dicunt. Fabularem autem eam hiſtoriam eſſe ex eo conijcere licet, quòd ſubdit id regi contigiſſe ob Thebas oppugnatas, uidelicet infenſo Liberi patris numine, qui Thebis natus eſſe dicitur. καὶ ἐκ τούτου νοσήσας ἀπέθανε, τοῦ διονύσου, φησὶ, μηνίσαντος αὐτῷ, διότι τὴν πατρίδα αὐτοῦ τὰς θήβας ἐπολιόρκησε. Idem Athenæus alibi eodem libro, μίλων ὁ κροτωνιάτης, ὥς φησιν ὁ ἱεραπολίτης θεόδωρος ἐν τοῖς περὶ ἀγώνων, ἤσθιε μνᾶς κρεῶν εἴκοσι, καὶ τοσούτους ἄρτους, οἴνου τε τρεῖς χόας ἔπινε. Milo Crotoniata, ut auctor eſt Theodorus Hierapolitanus in libris De certaminibus Græciæ, minas uiginti carnium, & totidem panis eſitabat: & tres congios uini bibebat. Congius, id eſt chus, in hoc & ſuperiore exemplo idem non fuiſſe uidetur, cum Milo una cœna tres congios abſumeret, & Alexander uno hauſtu duos biberet. Oportet enim eam menſuram liquidi congruere cum pondere aridi pulmentarij & panificij. Varietatem igitur eam efficit auctorum diuerſitas, qui menſuras quiſque patriæ ſuæ ſecuti ſunt, aut eorum certè de quibus locuti ſunt. Xeſtes autem quid ſit apud Græcos, non facilè dixerim. Dioſcorides de Chriſto lacte loquens, δεῖται δὲ πρὸς τὸ μὴ ὑπερζέειν τὸ γάλα ἐν τῇ ἑψήσει, σπόγγου ἐκ ψυχροῦ ἀποψᾶν τὸ χεῖλος τῆς χύτρας, καὶ ξέστην ἀργυροῦν πλήρη ὕδατος ψυχροῦ καθιέναι. Hoc Plinius libro uiceſimotertio ſic tranſtulit, Quum feruet, ne circunfundatur, præſtat cyathus argenteus cum frigida aqua demiſſus, ita, ne quid infundatur. Cyathum Plinius pro xeſte dixit. Alibi ferè ſextarium uertere ſolet, ut libro decimoquarto. Fit abſinthites in X L. ſextarijs muſti abſinthij Pontici libra decocta ad tertias partes, uel ſcopis abſinthij in uinum additis. Vbi refragantibus omnibus exemplaribus, ex Dioſcoride ſic lego, Fit abſinthites XLVIII. ſextarijs muſti abſinthij Pontici libra decoctis ad tertias partes. οἱ μὲν γὰρ τοῖς. μ. καὶ ή. ξέσταις τῶν ἰταλικῶν κεραμίων, μίξαντες ἀψινθίου ποντικοῦ λίτραν μίαν, ἕψουσι μέχρι τὸ τρίτον ἀπολειφθῇ. Quidam autem (inquit) duodequinquaginta ſextarijs Italicarum amphorarum miſcentes libram unam abſinthij Pontici, decoquũt quoad tertia pars reſidua ſit. Et de nectarite, ὁ δὲ νεκταρίτης σκευάζεται ἐκ τοῦ ἑλενίου, ὃ ἔνιοι μεδικὴν, οἱ δὲ σύμφυτον, οἱ δὲ ἰδαῖον φλόμον, οἱ δὲ ὀρέστιον. ῥίζης ξηρᾶς οὐγγίας. ε. ἐνδήσαντες εἰς ὀθόνιον καθίει εἰς χοῦς ς. γλεύκους. Plinius totidem penè uerbis, Inuenitur & nectarites ex herba quam alij helenium, alij medicam, alij ſymphiton, alij idæon & oreſtion, alij nectareum uocant, radice ponderis X L. denariorum in ſextarios ſex muſti addita. Hoc tantum refert, quòd ille quinq; uncias dixit, Plinius autem quadraginta denarios, ea ratione, qua centum denarij minam efficiunt, ut ſæpe diximus. Sed illud aduertendum, quòd chum pro

Chus

Alexander Magnus uinoſus, Proteas

Milonis uoracitas

Congij diuerſa acceptio

Plin. locus

ſextario Plinius intellexit, quum alibi (ut diximus) pro congio acceperit, de mſliato uino loquens, quo modo & ubi de myrtite loquitur. nam quum Dioſcorides dicat, δεῖ λαβόντα τῶν μελαίνων μυῤῥινῶν τοὺς ἀκρέμονας, βάλλειν εἰς τοὺς τρεῖς τοῦ γλεύκους χοᾶς. Plinius, Græci (inquit) myrtitem hoc modo faciunt: ramis teneris cum ſuis folijs in albo muſto decoctis tuſis, libram in tribus muſti congijs deferuere faciunt. Congios nunc tranſtulit choas, quum prius ſextarios uertiſſet. Rurſus Dioſcorides de rhodite, ῥόδων ξηρῶν κεκομμένων μνᾶν μίαν ἐνδήσας εἰς ὀθόνιον, κάθες εἰς γλεύκους ξέστας ή. μετὰ δὲ τρεῖς μῆνας διυλίσας μετάγγιζε. id eſt, roſæ aridæ contuſa folia ad minam unam in linteolum alligata demittito in muſti ſextarios octonos, & poſt tres menſes percolatos in aliud uas transferto. Plinius autem ſic, Roſæ folijs tuſis, in linteoloq́ in muſtũ collatis cum pondusculo ut ſidat, XL. pondere denariorum in ſextarios uicenos muſti, nec ante tres menſes uaſe aperto. Hunc locum immutauit Plinius, ut nec Dioſcoridem, nec eundem cum Dioſcoride auctorem ſecutus primore ſenſu uideatur. Dioſcorides præcipit in octonos ſextarios muſti minam unam roſæ tuſæ conijci, Plinius in ſextarios uicenos quinq́ uncias. Quare fieri potuit, ut Plinius uel librarij, uel à manu ſerui uitio notã minæ pro nota unciæ intellexerit, & xeſtas pro cotulis acceperit. ſic fit ut quum ſingulas uncias roſæ tuſæ octonis heminis uini ſufficere exiſtimarit, quadraginta denariorum pondus, id eſt quinque uncias quadragenis heminis ſtatuerit, quum ad uerbum referre Dioſcoridis locum nollet, aut eius quem Dioſcorides ſecutus eſt. Idem, E napis fit decem denariorum pondere in ſextarios binos muſti addito. Dioſcorides, βουνίου οὐγγίας δύο κόψας, κάθες εἰς κοτύλας γλεύκους τέσσαρας, id eſt, napi uncias duas contuſas in quatuor muſti cotylas demittito. Secundum hoc non decem denariorum ſed ſedecim legendum eſt apud Plinium. In antiquis exemplaribus numerus ille corruptus eſt, ut in quibuſdam deſit, in nonnullis duûm non decem legatur. Verùm Plinius libens facit ut octo denarios pro uncia dicat. Quod autem Plinius modulos & numeros ex Dioſcoride mutet interdum, ſeruata tamen proportione, exemplum eſt in mentione hyſſopitæ. Similiter (inquit) fit hyſſopites è Cilicio hyſſopo uncijs tribus in duos congios muſti coniectis, aut tuſis in uinum. Dioſcorides, ὑσσωπίτης ὁ ἐκ τοῦ κιλικίου ὑσσώπου κάλλιστός ἐστι. δεῖ δὲ εἰς τὸ κεράμιον τοῦ γλεύκους λίτραν μίαν τοῦ ὑσσώπου κεκομμένων τῶν φύλλων προσδιδόναι. Hyſſopites, inquit, qui ex hyſſopo Cilicio fit, optimus eſt. addere oportet amphoræ muſti libram unam hyſſopi foliorum contuſorũ. Hoc Plinius mutatis (ut diximus) modulis uerbisq́ retulit. Idem eſt enim in amphoram, id eſt, in octo & quadraginta ſextarios libram unam hyſſopi conijcere, & in duodenos ſextarios, hoc
Ceramium eſt binos congios, quadrantem, id eſt uncias treis. Hic obiter adnotãdum, ceramium Græcum idem eſſe quod amphoram: quod & eodem auctore planum fit in mentione abſinthiati uini, quam ſuprà poſuimus. Dioſcorid. de Eleliſphacite, οὐγγίας ή. ἐλελισφάκου εἰς γλεύκους ἀμφορέα, ὅ ἐστι κεράμιον, κάθες. id eſt, ſaluiatum ita cõficitur, ſi uncias octonas ſaluiæ in muſti amphoram, quod ceramiũ dicitur, demiſeris. Idem Plinius de aromatite, Fit apud alios nardi & malobathri ſelibris in muſti congios duos additis. Dioſcorides, ὁ δὲ διὰ στελεχῶν νάρδου καὶ κελτικῆς καὶ μαλαβάθρου σκευάζεται οὕτως. ἑκάστου ἡμίμναιον λαβὼν εἰς δίχουν γλεύκους κάθες. Dichum, id eſt, choas duos, Plinius haud dubiè congios binos trãſtulit. Dioſcorides, ὁ δὲ οἰνάνθινος σκευάζεται οὕτω. λαβὼν τῆς ἀγρίας ἀμπέλου τὸ ἄνθος βρυώδες ξηρὸν, μνᾶς δύο εἰς μετρητὴν γλεύκους πρὸς ἡμέρας λ. εἶτα διυλίσας ἀπόθου. Hoc Plinius ſic uertit, Fit è labruſca, hoc eſt uite ſylueſtri, quod uocatur œnãthinum. flores eius libris duab. in muſti cado macerati poſt XXX. dies mutantur. quod Dioſcor. metretam dixit, Plinius cadum tranſtulit: quod & ipſum Græcum eſt, ſed utroq́ noſtri utũtur. Me-
Metreta & cadus treta enim Cato & Columella utuntur. eſt autem congiorũ decem, ut auctor eſt Dioſcor. lib. 5. his uerbis, ἔστι δὲ ὁ μετρητὴς χόες δέκα. Decem autem cõgij ſexaginta ſextarios ualent, id eſt, amphoram & quadrantem. Pollux tamen in 10. De uocabulis ait Cratinum comicum metretam amphoram appellaſſe. Idem etiam Philochorum tradit in libro quem De lingua Attica compoſuit, ſcripſiſſe, cadum & amphorã apud antiquos idem fuiſſe, ideoq́ hemiamphorium, id eſt ſemiamphoram, etiam hemicadũ dictum: uerùm Epicharmum, cadum & amphoram ut diſtincta poſuiſſe. In carminibus quæ apud Priſcianum leguntur, cadus & amphora Attica pro eodem ponũtur his uerbis,

Attica

Attica prætcrea dicenda eſt amphora nobis
Seu cadus:hanc facies,noſtræ ſi adieceris urnam.

Quibus uerbis ſignificatur Atticam amphoram et cadum ſextariorū duorū & ſeptuaginta fuiſſe,id eſt,duodecim congiorū:quo fit ut Attica amphora hemiolia Romanę fuerit amphoræ.Ego Dioſcoridis opinioni accedere malim.De Græcis igiť quibuſdam uocabulis nihil fixum ſtatuere poſſumus, quandoquidem Plin.id præſtare non potuit,quippe quū nec ipſis Græcis de ea re conueniat,quæ pro locorū urbiūq; uarietate,ac temporum fortaſſe,identidem euariarunt.nam & in hac urbe,ut diximus, tot menſurarum ratio à uicorū aut certè regionū magiſtris repoſcenda eſt, quam nemo unus tenet.Sed nec librā Græcam Plin.à Latina diſtinxiſſe manifeſtè uidetur, quod meminerim me adnotaſſe.Hoc tamē tenebimus,amphorā & ceramiū eandē eſſe mēſurā,ut metretā & cadum,quod uerbū apud Plin.& alios noſtros ſępe legitur.Si quis tamen animaduertat orationem Demoſthenis quæ πρὸς τὴν λακρίτου παραγραφὴν, inſcribitur,mirabitur,pretiū uini importati in Pontum ex urbe quadā Thraciæ, talentū argenti ſtatui,etiam cum naulo & apparatu neceſſario,& tot ceramia icoſoto naui importata eſſe,id eſt,εἰκοσικώπῳ.licet Athenæus in quinto ἀντὶ τοῦ εἰκοσόρως uſus ſit,de Hieronica naue loquens , τὰ δὲ τρισχίλια ταῦτα κεράμια ἄγεσθαι εἰς τὸν πόντον εἰκοσόρῳ . Quibus uerbis conijcere licet ceramium Atticū Demoſthenis tempore minus fuiſſe amphora Romana.niſi potius intelligamus ceramia Thracia non Attica ex urbe Menda in Pontum importata.In qua oratione ſtamnum & ceramium pro eodem ponit. Medimnū etiam tenebimus ſex modios capere,id eſt, duodequinquaginta chœnicas , ſeu duodequinquagies binos ſextarios.Porrò ſextarium medimni,id eſt, modium octo chœnicas efficere,id eſt,ſedecim ſextarios. nam hemimedimnus quatuor & uiginti chœnicū eſt,cuius bes triteus à Græcis diſſyllabo nomine nūcupat , id eſt, tertiarius, ſedecim chœnicas continens,& duos et trigintaſextarios.Triens aūt hecteus itidem diſſyllabo nomine dicitur,octo ſcilicet chœnicas capiens,ſic ab eis dictus,quòd medimni ſit ſextarius.Quatuor chœnices hemihectum dicitur,id eſt, ſemiſextarius medimni,quod & hemihecteū dicitur,ut apud Ariſtophanē Nubibus, πρόδος νῦν ἐμοὶ εἰ μὴ τετράμετρόν ἐστιν ἡμιεκτίον,id eſt , fac nunc mecum ſponſionē ni tetrametrū ſit ſemiſextarius.ſemiſextariū tetrametrū appellat,id eſt,quatuor menſuras cōtinentem, quatuor chœnicas ſcilicet.Eſt aūt comica alluſio ad carmē tetrametrum.Nam quod Socrates de pedibus dixerat poeticis,id Strepſiades poeticæ ignarus ad chœnicas retulit,quaſi alia metra menſurasq; non noſſet,ꝗ uaſcularia.ex cuius poetæ enarratore & ex Polluce illā medimni diuiſionem collegimus . Quanquā hoc cōfirmat Harpocration in Lexico oratorio in uerbo ἡμίεκτον. qui etiā medimnū chœnicas duodequinquaginta capere dixit:& modiū,qui ἕκτος appellatur, octo chœnicas . Quòd ſi medimnus ſex modios Italicos capit,ut locupletiſſimis teſtibus comprobatū eſt:quum ſextarius medimni ſint octo chœnices , chœnicem binos ſextarios , & quaternas cotulas capere neceſſe eſt.modius enim ſedecim ſextarios capit. Nec conſentaneū eſt id quod à Polluce dictū eſt,cotulā tertiā partē chœnicis eſſe, quaſi ſcilicet chœnix ſeſquiſextarius Italicus fuerit. Quo minus probāda eſt Theodori Gazę uiri medici opinio, qui ſextariū quodā in loco uertit.Nihil aūt certius inueni ꝗ quod apud Heſychiū legitur, qui Anaſtaſii Imperatoris tempore ſcripſit,cum res Romanę iam Gręcis hominibus planè innotuiſſent.Cyathus,inquit ille,capit liquoris uncias duas, δέχεται δὲ κύαθος ὑγροῦ τινὸς οὐγγίας δύο.Si cyathus uncias duas capit, & ſextarius igitur uncias capit quatuor & uiginti,id eſt centum nonagintaduas drachmas: & ſic ad momentum extremū conuenit nobiſcum Heſychius:nec cyathus decem drachmas, ſed ſedecim capere comprobatur, qui numerus duodenario multiplicatus, duas libras conficit . Heſychium autē de Romano cyatho locutum ex eo patet , quòd uncias duas Romano uocabulo dixit. Quare confectam(ut arbitror)probationē habemus.Comperto enim cyathi modulo, reliqua dubia eſſe nequeunt . Herodotus in Polymnia , id eſt libro ſeptimo,de copijs Xerxis loquens Græciam inuadentis, οὕτω πεντηκοσίας τε μυριάδας καὶ εἴκοσι καὶ ὀκτὼ, καὶ χιλιάδας τρεῖς, καὶ ἑκατοντάδας δύο, καὶ δεκάδας δύο ἀνδρῶν ἤγαγε ξέρξης ὁ Δαρείου μέχρι σηπιάδος καὶ θερμοπυλέων. Ita bis (inquit) & quinquagies centena & octoginta-

Ceramium Thracicum idem quod ſtamnum

Chœnix, τριτὺς ἑκτεὺς

ἡμιεκτίον

Theodori lapſus

Heſychius

Sextarius bi libris

Cyathus ſecūdū Heſychiū

Herodoti locus de copijs Xerxis

tria millia, & ducentos uiginti homines Xerxes ad Thermopylas uſq; duxit. Et paulo poſt, ὥστε οὐδέν μοι θῶμα παρίσταται προδοῦναι τὰ ῥέεθρα τῶν ποταμῶν ἐνίων, ἀλλὰ μᾶλλον ὅκως τὰ σιτία ἀντέχρησε θῶμά μοι μυριάσι τοσαύτῃσι. εὑρίσκω γὰρ συμβαλλόμενος, εἰ χοίνικα πυρῶν ἕκαστος τῆς ἡμέρης ἐλάμβανε, καὶ μηδὲν πλέον, ἕνδεκα μυριάδας μεδίμνων τελεομένας ἐπ' ἡμέρῃ ἑκάστῃ, καὶ πρὸς τριηκοσίους τε ἄλλους μεδίμνους καὶ τεσσεράκοντα. id eſt, Itaq; mirum mihi non uidetur quorundam amnium fluenta defeciſſe tot hominũ millia: ſed quo'nam modo frumentũ ſuppetierit tot hominũ millibus, id uerò mirũ uideri poteſt. Siquidē ut chœnicē frumenti quiſq; in ſingulos dies acciperet, ac nihil amplius, ſubducta ratione inuenio centena dena millia medimnũ quotidie abſumi potuiſſe, & trecenta pręterea quadraginta

Vallenſis erratum

medimna. Hoc loco uertēdo Laurentius Vallenſis uir de literis meritiſſimus, errore lapſus eſt tanto ingenio indigno. Sic enim uertit, Quo minus miror proditũ eſſe fluēta quædam non ſuppeditaſſe: magis miror unde tot myriadibus cibaria ſuppetierint. Nã ſubducta ratione ſic cōperio, ſi ſinguli quotidie ſingulas frumẽti chœnicas, id eſt, ſemodia non amplius accepiſſent, abſumpta fuiſſe ſingulis diebus centũ millia medimnorum, & trecentos ac quadraginta medimnos: qui ſinguli cōſtant è ſenis modijs. Sic legitur in libris impreſſis: ſed centũ & decē millia Laurentiũ ſcripſiſſe nō dubito. Mitto igitur quòd illa uerba, proditũ eſſe fluenta nō ſuppeditauiſſe, male uerſa ſunt: quia Herodotus id affirmare uidet, amniũ fluēta prodidiſſe, hoc eſt deſtituiſſe exercitum tantũ. Hoc igitur ut mittamus tanquã ab interprete aliud agente uerſum, ne hoc quidē dixit Herodotus, quid chœnix, quid medimnus caperet. At Laurentius utrūq; ex perſona ſua interpretatus, in altero longè falſus eſt. Videamus igitur quo'nã modo rationem inierit ut hęc uerba ad Herodotum adderet. In undecim myriadibus, ut locutus eſt Herodotus, id eſt, in centum ad decem millibus & trecentis medimnis, mille ac centum hecatontadas, id eſt, centenarios millium eſſe planum eſt. hanc ſummã ſexies ducere debemus, ut ex medimnis ad modios ueniamus: quo fit ut iam ſex millia ſexcenti, decem & octo centenarij millium fiant. tum eam ſummam rurſus duplicabimus, ut ex modijs ſemodij fiant, id eſt, chœnices, ut Laurentius uoluit. ſic fiet ſumma centenariorũ, tredecim millia ducēti ac trigintaſex. Hãc centenariorũ ſummã ſi ita partiamur, ut ex cētenarijs millenarij fiant, quas chiliadas Herodotus appellat, fiēt omnino mille trecenti uigintitres millenarij, & ſex cētenarij, id eſt, tredecies centena ac uigintitria millia ſexcenti homines totidē & chœnices. Reſtant quadraginta medimni in ducētos & quadraginta modios diuidendi, & hi rurſus in quadringētos octoginta ſemodios & chœnicas, qui numerus iam dictæ ſummæ accedit, ut ſint tredecies cētena uigintiquatuor millia & octoginta. qui numerus lōgè abeſt à quinquagies bis centenis millib. & reliquis numeris excurrētibus. Quare planũ fit Laurentiũ Vallenſem, nuſquã nō ferè acrē hominē & uigilantē, tamē oſcitanter hũc locũ traduxiſſe, penè ut nihil pēſi habuerit, tũ lectoribus Herodoti, qui Græcũ nō obſeruãt exēplar, inſigniter impoſuiſſe, ſed auctorē eũ cũ Herodoto habemus, medimnũ nō Latinè modiũ, ſed ſex modia ſignificare, quod Politianus ignoraſſe uidetur, & ante eũ nō

Plutarchi locus

nulli librorũ Græcorũ interpretes. Quare apud Plutarchũ Latinè uerſum in Lucullo quod legitur, Lucullũ penuria cōmeatuũ preſſum, quũ in Mithridatē infeſtis copijs cōtēderet, triginta ſecũ millia Galatarũ duxiſſe, qui totidē modia tritici portarēt: medimna legendũ eſt, ut ſinguli ſenos modios geſtauerint, homines præualētes corpore. Sic enim apud Plutar. legitur, ὥστε γαλάτας ἕπεσθαι τρισμυρίους ἑκάστου ἐπὶ τῶν ὤμων κομίζοντος σίτου μέδιμνον. Nam apud nos geruli frumentarij uulgò duodenos modios ex portu in horrea portant. quare Galatæ homines præualidi ſenos onere uiatorio modios geſtare potuerunt, qui minores erãt noſtris, ut ſuprà docuimus, quanto menſura raſa à cumulata diſtat. & prætere a medimni illi fortaſſe minores erant Atticis. Vt igit̃ mētem Herodoti aſſequamur de chœnice, age fac modiũ nō binas tantum chœnicas, ut Laurētius uoluit, ſed octonas cepiſſe, id quod ſuprà diximus: hoc poſito, ſumma ſex millium ſexcentorũ decem & octo centenariorũ, non duplicatò tantum, ſed octuplicatò creſcet, fientq; duo & quinquaginta millia nongēti quatuor & quadraginta cētenarij, qui bis et quinquagies cētena nonagintaquatuor millia quadringētos faciũt. Par eſt enim dicere, bis & quinquagies centena nonaginta millia, & bis & quinquagies

gies millies centena,milliesq́; nonaginta.ſic in ſuperiore numero tredecim millia du
centi centenarij efficiunt centies tredecim millia & centies ducēta,hoc eſt,tredecies
centena & uiginti millia.ergo ſi bis et quinquagies nonagintaquatuor millib.& qua
dringētis chœnicib.quadraginta medimnos, id eſt, ducētos & quadraginta modios
addideris, & pro his octies multiplicatis mille nongentas & uiginti chœnicas,fiēt in
ſumma bis & quinquagies nonagintaſex millia trecenti & uiginti uiri,& totidē chœ
nices,& cōputatione Græcorum myriades quingentæ & uigintinouē, & præterea
ſex millia trecenti ac uiginti uiri.Myrias (ut ſæpe dixi) decem milliū numerū ſignifi-
cat.Apud Herodotum autem numerus hominum legitur myriades quingētæ uigin
tiocto,& tria millia ducenti & uiginti. ita fit ut numerus chœnicū ſuperet numerum
hominū tredecim millibus & cētū,quod errore calculi factū eſt,ſiue Herodoti culpa,
ſiue emendatorū fuit.Intelligimus tamē(id quod quærimus)Herodotū cēſuiſſe chœ
nicē nō ſemodiū ſed modij octauā partē eſſe.Eſſe aūt errorē calculi in hoc loco, non
magis mirū eſt,q̃ eo loco ubi tributorum Perſidis fit mentio,ut ſuprà adnotatum eſt.
Quòd aūt in ſuperiore calculo lapſus non ſim,quanquā loco lubrico, facilè ſciri po-
teſt,ſi quis numerū medimnûm,id eſt,centū & decem millia trecenta & quadraginta
ſexies ducendo,ex medimnis ad modios tranſeat.ſic enim iam fient ſexcēta ſexagin
taduo millia quadraginta:quæ rurſus octies ducta,ut ex modijs chœnices faciamus,
fiunt in ſumma,quinquagies bis nonagintaſex millia trecentæ & uiginti:tametſi ſiue
uno,aut altero loco,ſiue in plurib.lapſus ſim in ſummis ſupputandis,indulgendā mi- *Deprecatio ad lectores & iudices huius operis*
hi ueniā facilè ab optimo quoq; uiro promitto,modò ne calculi errore ductus, falſo
quippiam conſtituerim:id quod uitaſſe me omnino exiſtimo.nec tamen(quæ eſt hu-
mana conditio)temere aliquid affirmauerim, ut omnino regreſſum mihi ad maiorē
etiam ueniam negē,quam ne ambitioſis quidē precib. & penè ſupplicibus (ſi res ita
tulerit)expoſcere grauabor : quippe quū ne eximij quidē ſcriptores extra aleā fuiſſe
hallucinandi quotidie reuincant. Quo minus ita exiſtimari uelim,quaſi mihi firmius
aliud præſidiū actionū etiam mearum omniū eſſe nedum ſcriptionū credam,q̃ in ara
(ut ingenuè fatear) miſericordiæ ſitū. Quòd ſi Caſſiani quidā iudices tam præfracta
inuenti fuerint ſeueritate,ut omnem mihi ueniæ ſpem abſciſſam eſſe pronunciēt (id
enim unū uereor)cādidiſſimum quēq; lectorē(ut ſpero)licebit appellare, ijſq́; ſupre
mum calculum porrigere,qui ex bono & æquo ius dicunt de mulcta meritoq́; ſcribē
tiū.Nam iure ad eos prouocandi ſublato,quotuſquiſq; experiri audeat uel aduocata
facundia fretus atq; ſubnixus? Atenim in auſpicando hoc opere nullū me iudicē reie
cturum eſſe præfatus ſum,duntaxat non neſciū iudicandi : nempe eo ſtaturus omni-
no,quod docti cenſuiſſent. Vbi nūc igitur illa fiducia operis arbitratu omniū appro-
bandi? Equidem non ideo hæc dicenda duxi,quòd conſcientiam non eandem nunc
in fine ſuſcepti operis feram,quam inde ferebā à primordio, neq; ille animus cōcidit
rei compertæ ſecuritate præfidens,ſed altiores ſpiritus in principio ſublati ut attētio
nem mihi facerem,peroraturo me ſenſim ſubmittere ſe debuerunt hominū beneuo-
lentiæ,ut ſi de ducenda re in iudicium & pertractanda aliquid imprudēs offenderim
(ut eſt humana natura tenoris inoffenſi neſcia) id iuri certo ne obſit. Id uerò ita con-
donari mihi poſtulo,ſi iure cōmuni atq; omnibus uſurpato poſtulo.quod ſi mihi non
negatur,nihil iam lectores moror quo minus de capite & exiſtimatione mea in cōſi-
lium ſtatim eatur.Hanc enim ſortem(ut ſpero)deo bene iuuante in urnā cōiecimus.
Quapropter Mineruam Mercuriumq́; huius generis iudiciorū pręſides,potentesq́;,
uimq; omnem imaginariā numinum, priſci æui ſuffragijs atq; ſuperſtitione literarū
ſtudio præfectorum,oro,ſi fas eſt,atq; obteſtor,ſi liberalium diſciplinarum antiſtites
ſyncera atq; aſſidua obſeruantia colui, ex quo primùm, licet ſerò, his ſacris initiatus
fui,huius ut iudicij euentū mihi bónum,fauſtum,felicemq́; faciant.Cuius uoti cōpo-
tē ita futurū me cenſeo atq; expoſco,ſi omnium maximè ſtudioſiorū hoc ſacramentū
bona fide ſuſcepi,cōſtanterq́; ſeruaui:qua uel una re maximè dijs litari ſolet ipſis.Ne
que enim tot ſtipendijs Mineruæ faciendis æra unquā mœrentē me,nec quęſtus am
bitusq́; blandimētis à ſignis philologię quiſquam uidit emanſitantem:ſed nec uxor,
nec liberi eiuſdem ſacramenti fortaſſe futuri tyrunculi,procaciſſima duo ſtudiorum
auo-

auocamenta, diecculam unquam mihi unam exemere temporis literis deſtinati, dun-
taxat quantũ mihi licuit à munere publico feriari. Vtinamq; diuina benignitate com
modior antehac nobis ualetudo rebus cæteris competiuiſſet. Alacrem certe ac ſui iu-
ris animum præſtiteram, earumq; rerum curis uacantem, quæ identidem interpellare
literarũ ſtudia dictitantur. Quin ne ſic quidem etiam miſſionem unquam ab ſtatiuis
ijs caſtris poſtulare certum eſt, quorũ nunquã emerita ſtipendia ſtrenuiſſimo cuique

Cauſarij milites ante tempus immunitatẽ obtinent propter aliquã cauſam iuſtam. Philologia

fuiſſe cenſeo: tametſi inter cauſarios profiteri multis ipſe nominibus potuiſſem, & ad
rem quoquo modo immigrare faciendã. cuius ſiue conſtantiæ ſiue pertinaciæ exem-
plum à nullo adhuc noſtratiũ proditũ eſſe noui. Etenim praua hominũ noſtrorũ opi-
nione, temporumq; iniquitate factum eſt, ut res ijs literaria decoxiſſe uideat̃, qui poſt
adoleſcentiam, quum cauſas ipſi poſſent actitare, aut circa patrimoniũ augendũ quo-
quo modo ſatagitare, literarum ſtudijs uacare maluerunt: quod genus ociari uulgus
etiam prudentum, & ceſſare appellat: uidelicet cuiuſq; operæ nauatæ fructum in nu-
merato poſitum eſſe credentes, philoſophiæ philologiæq;(qui eſt amor literatæ ſapi-
entiæ) inania ieiunaq; nomina cauillantes, atq; ijs demũ decora eſſe dictitantes, quos
res atq; fides per ignauiam umbratilem ſocordiamq; defecerint. Nuper tamen inſtau
ratæ utriuſq; linguę felicitate ſtudia iuuenũ noſtrorum magnopere exarſerunt. pauci
enim literarũ admiratione ducti, pertinaci ſtudio multorum æmulationem excitaue-
runt: ſimul Italorũ induſtria, qui libros in dies alios atq; alios ediderunt, literarũ bona
rum nomen non pridem noſtris inauditũ, primùm inuiſum, deinde neglectũ, poſtre-
mo feſtiuũ ac plauſibile eſſe cœpit. Nunc etiã eouſq; honori habitũ, præſertim litera-
rum Græcarũ auctoritate (quæ ab initio ipſæ prodigioſæ, ac propemodũ diræ puta-
bantur) ut ij qui maxime refractarij per inſcitiã futuri uidebantur, liberos ſuos ijs lite-
ris inſtituendos iam percupidè tradant, nominatim etiam quaſi ex formula cauẽtes,
ut literis bonis probatisq; eruditi reddant̃. Hic iam eſt animorũ habitus: tametſi pau-
cis ad frugem bonam euadere contingit, non ingeniorum culpa (ut Francomaſtiges
uolunt) ſed hominũ errore, qui paucorum annorũ cultu acquieſcentes, literarum &
ſtudij fructum in ima uena inquiſitionis reconditum eſſe neſciunt, ſicut omniũ artifi
ciorum indicaturã expolitio facit. Sed ſic quoq; iuuat multos exiſtere, qui uel præco-
ci fructu ſtudiorũ gaudeant, & ad alia uitæ inſtituta tranſeuntes, partim honorem lite
ratis habeant, partim etiam literatorũ ipſi uideri numerum augere uelint. Eſt enim ea
ratio animorum culturæ, ut uel ſerotina, uel præmatura, uel incohata tantum, nun-
quam frugiperda ſit. Qui autem uel quæſtuarię ætatis, uel ambitui iam maturæ & ac-
commodatæ diſpendio, diſciplinis etiã ciuilibus ſtudere citra compendij ſpem inſti-
tuant, rari inueniunt̃ hodie: quãdo perire id omne tempus putat̃ multorũ opinione,
quo nec res plenior fit, nec faſtigiũ hominis creſcit gerendis magiſtratibus. In rebus
autem humanis nulla (ut quidem reor) maior eſt indignitas, ꝙ quum fortuna undiq;
conſtans, omniumq; rerum aut plurimarũ ſecura, literarum amœnitatem flocci pen-
dens, inertiã ut blandam amplectitur (quod rarò non euenit) aut quum ſtudiũ lite-
rarum flagrãs in claris ingenijs, improbitate fortunæ, res mediocris deficit. Sed ut ad

Eiurare ueniæ petitionem, eſt iure iurando promittere ſe ueniã nõ petiturum, id eſt ei iuri renũciare, ut quidam loquuntur

me redeam, etſi crimẽ nondũ agnoſco, eiurare tamen ueniæ petitionẽ nolim, ſi ita for
tè cõmodum ſit. etenĩ (ut eſt humani ingenij male firma natura) uereor necubi lapſus
ſim imprudens, quum tot loca lubrica pertranſierim. Sed & illud ſubinde recurſat, ne
piaculare exiſtimetur, aut certe ſuapte conditione inuidioſum, me hominẽ nulla au-
ctoritate nixũ, nullis præceptis magiſtrorũ imbutũ, maieſtatẽ ſæpe Pliniani nominis
attentaſſe, ſuperioris æui opinione conſecrati. Quanquã non meum hoc exemplum,
ſed tertias iam manus (ut minimũ) cenſorias pertulit, & ſic quoq; doctorũ ſententia
longè abeſt ut ex reis falſi auctoribus liber ipſe, impoſturæq; temerariæ atq; animad-
uertendæ, publicè eximatur. Quotus enim quiſq; hodie flagitijs eius adnotãdis abſti
net (libri dico, non auctoris) ut quiſq; cõmentantium aliquid potuit cõminiſci? Nec
id mirũ uideri debet: omnes enim iam diu inquirimus ueritatẽ, quã per exoletiſſima
utcunq; ueſtigia confuſiſſimaq; inueſtigaſſe palmariũ ſemper exiſtimatũ eſt. Hac uia
maiores noſtri linguã utranq; bona ex parte reſtituere nobis. Quid ni igitur eorũ ue-
ſtigijs inſiſtentes, longiſſimè etiã abſtruſas repetamus reliquias ueritatis? In hac autẽ

indagine

indagine maximè nos torſerunt fallacia quædam mendoſaq́ ueſtigia, quæ primore aſpectu certa, in tenebras tandem erraticas ferebant. Ibi deprehenſa cura ac uigilãtia ſæpe hærere coacta eſt, cœptamq́ interdum inquiſitionem abrumpere animi deſtina tione ſubita. Reuocabat enim me ſubinde reprehenſabatq́ abſoluendæ rei deſpera-tio, uerebarq́ interdum ſi per confuſa perplexaq́ ueſtigia rem indagare pergerem, cuius exitum certum inuenire non eſſet, ne in ambagioſum quoddam opus inſinua-rem incautus. Hic ſi quis à me quærere inſtiterit, qui fieri tandem potuit ut idem au-ctor Plinius in diuerſis exemplaribus ſui prorſus diſſimilis factus ſit: (hoc enim ſæpe affirmauimus) huic ego primùm illud Homericum reſpondere non dubitem ex li-bro Iliados undeuiceſimo,

ἀλλὰ τί κεν ῥέξαιμι. θεὸς διὰ πάντα τελευτᾷ,
πρέσβα Διὸς θυγάτηρ ἄτη, ἣ πάντας ἀᾶται.
Sed quid agam? dæmon proles Iouis, omnia uerſans
Euentu uario, nulli non officit Ate.

Quid enim aliud cauſæ eſſe dicam, quàm quòd dea quędam potentiaq́ malefica per omnia humana acta bacchatur, Ata nomine, Stygij Iouis filiarum natu maxima, quæ homines infortunio quodam ſemper afficere gliſcit, humanis ipſa rebus exitum nũc dirum, nunc noxium & incommodum inducens? Hanc ego Atam Latinè noxam ap pellare ſoleo: Hebræi Satanam appellauerunt. Deinde illud Virgilianum addam ex poemate Georgico,

Sic omnia fatis
In peius ruere, ac retro ſublapſa referri:
Non aliter quàm qui aduerſo uix flumine lembum
Remigijs ſubigit, ſi brachia forte remiſit. & reliqua. Nam & Plinius ipſe ſi nũc re uiuiſcat, & ab eo quæratur cur multis in locis commodè intelligi nequeat: ſic forſan reſpondeat ex eodem poeta,

ἐγὼ δ' οὐκ αἴτιός εἰμι,
ἀλλὰ Ζεὺς καὶ μοῖρα καὶ ἠεροφοῖτις ἐριννύς.
Haud ego cauſa fui, Stygius ſed Iuppiter, atq́
Eumenis in tenebris graſſans, ac Parca maligna. id eſt, Nolite cõmittere ut id mi hi uitio uertatis, cuius ego inſontem planè me oſtendere poſſem, & cuius culpa de-bet in Iouem illum Stygium, ac Parcas ipſas reijci, Erinnynq́ illam, diram tenebrarũ incolam: quæ maleuola numina, rebus humanis infenſa, maleficam noxam intertur-bandis & corrumpendis operibus actiſq́ mortalium omni hora ſummittunt. Profe-ctò admirari ſæpe ſubit tam latè ſerpſiſſe errorum contagia, ut omnia exemplaria qui buſdam in locis itidem deprauata fuerint. Sed ſic natura comparatum eſſe ſcimus, ut ſitu ſqualoreq́ omnia obducantur, quæ diu condita in lucem non proferuntur, ut ter ras incultas ſenticeta occupent, ſegeteſq́ neglectæ lolijs & carduis præfocẽtur. Hac ratione antiqua uolumina ſeculis imperitis uitiata ſunt, exemplaribus alijs alijſq́ trã ſcribendis. Sed iam à digreſſu in uiam redeundum. Ex loco igitur Herodoti ſupradi-cto argumentum habemus ualidiſſimum, chœnicen frumenti eam eſſe menſuram, *Chœnix* quam unus homo quotidie abſumere poſſit. Eſt enim chœnix (ut ait Suidas) cibariũ diurnum, ἡ γὰρ χοῖνιξ ἡμερήσιος τροφή. Declarat hoc & illud uulgatum Pythagoræ ſymbo lum, ἐπὶ χοίνικος μὴ καθίζειν, ſuper chœnicen ne ſedeas. cuius eſt hæc ſententia, quum *Super Chœnicem ne ſedeas* unius diei uictum paraueris, ne eo ſtatim acquieſcas: id quod facere ſolent, qui in diẽ uiuere dictitantur, in craſtinum non proſpicientes. Quod ſcitum etſi memorabile, ta men à ſenſu humano potius quàm diuinitus emanauit. Nam dominus noſter ſectato ribus ſuis contrarium dogma tradidit, ſed & omnibus Chriſtianis hoc quodammo-do genus uitæ præſcripſiſſe uidetur, quum in oratione inquit, Panem noſtrum quoti dianum da nobis hodie. Et ſic quoq́ in diem orare nos docuit, ut docet Cyprianus in enarratione eius orationis. Quo fit ut tantum inter quoſdam homines hiantes auari-tia, & inter ueros Chriſtianos conueniat, quantum inter Ariſtippum & Diogenem. *Precationis dominicæ locus* Hui (inquiet aliquis) huiuſmodi ueritatis priſca reputatio, nunc inter prudentes riſu excipi ſolet. Perinde quaſi euangelica lege tacito cõſenſu mortalitatis Chriſtiani ho

mines ſoluti eſſe poſſint,nec eo etiam hodie iure genus humanũ teneatur,quod moribus in diſſuetudinem abijt.Homerus Odyſſeę decimonono circa principium chœnica pro cibo uel pane potius accepit: apud quem Telemachus Vlyſſis filius ad Eurycliam nutricem ita inquit:

Οὐ γὰρ ἄεργον ἀνέξομαι ὅστιν ἐμοῦ γε
Χοίνικος ἅπτηται, καὶ τηλόθεν εἰληλουθώς.
Nam quemcunq; mea dignabor chœnice,prorſus
Haud ceſſare ſinam,quanquam procul aduena ſertur.

Hunc hominem quanquam ex longinqua regione hoſpitem, domi tamen inertem ſedere non patiar,& panem meũ compreſſis manibus eſitare. Athenæus libro tertio auctor eſt Clearchũ quendã uerborũ aucupẽ ex ijs quos ipſe onomatotheras uocat, quaſi uerborũ innouatores,nominumq; aucupio gaudentes,chœnicem hemerotrophidem appellare ſolitum,quod uocabulum diurnum alimentũ ſignificat. Proinde ſi chœnicẽ pro duobus ſextarijs intelligamus,ut certe intelligere debemus, is erit modus diurni cibarij,ut miles quiſq; Darianus octonis diebus frumenti modium unum
Gomor accipere debuerit, id eſt ſeſquimenſe medimnum. Hæc menſura (ut arbitror) Gomor ab Hebræis dicitur. Statuta enim à domino hæc menſura erat colligendæ uiritim mannæ in ſingulos dies,ut ſcriptum eſt Exodi decimoſexto capite. Rabanus tamen tres chœnicas cepiſſe dicit.Sed ijs quæ diximus de chœnice,conſentaneum eſſe uidetur id quod à Marco Catone dicitur, quod in uulgatis exemplaribus mutilatum eſt,Familiæ(inquit)cibaria: qui opus facient, per hyemem tritici modios quaternos per æſtatẽ modios quaternos ſemis:uillico,uillicæ,epiſtatæ, opilioni modios ternos: cõpeditis per hyemẽ panis pondo quaterna:ubi uineã fodere cœperint, panis põdo quina,uſq; adeo dũ ficos eſſe cœperint:deinde ad panes quaternos redito. Hactenus ille.Hoc autem intelligere debemus, minore modo contẽtos eſſe poſſe,qui pulmentaria cum cibarijs habeant:uel qui opus non faciat,ut uillicus & epiſtates, qui operis
Epiſtates magis præfecti,quàm operarij ſunt.Epiſtates enim curatorẽ operis ſignificat. Docet hoc Columella libro duodecimo de officio uillicationis loquens.Cęterùm quòd illa uerba Catonis ſupradicta de menſtruis cibarijs intelligantur, conijcere poſſumus ex uſu antiquorum,quibus mos fuit (ut auctor eſt Donatus in Phormionem Terentianum)quaternos frumẽti modios quolibet menſe ſingulis ſeruis admetiri,idq; demen
Demenſum ſum appellatum eſſe uel à menſe,uel à metiendo:ex quo more(inquit ille) Terentianum illud emanauit, Quod ille unciatim uix de demenſo ſuo ſuum defraudãs geniũ comparſit miſer,id illa uniuerſum abripiet, haud exiſtimans quanto labore ſit partũ. Frugi enim mancipia minori menſura ſeſe tolerantia,peculium inde augebant. Id de
Sitometriũ menſum Lucæ duodecimo ſitometrium dicitur, quod incõmode tritici menſura uer
Paneficium ſum eſt ab interprete.Hæc ego cum ſcriberem,piſtorem accerſiri iuſſi, ideo mihi no-
Pariſienſe tum,quòd pane ab eo utebar,& ipſe emercandi frumenti cauſa interdum ad me uentitabat.Cum hæc igitur ab eo ſciſcitabar,uix tandem extudi ut fateretur.uerebatur enim,ut ſenſi,ne quid in panificum nationem imprudens effaretur. Sed cum fidem fe ciſſem nihil me huiuſmodi cogitare quod ille ſuſpicari poſſet, eò ægrè hominẽ perduxi,ut diceret ex ſextarijs ſingulis noſtris, id eſt binis medimnis tritici probi,panes primariæ notæ ſedecies duodenos minimùm factitari. Primario autem pani iam cocto et tepido duodenas uncias lege municipali taxatas eſſe,id eſt librę noſtrę dodrantem.Petenti autem quantum in furfures abiret,reſpondit hemimedimnũ, id eſt quadrantem ſextarij noſtri. Porrò ſecundarios panes pondo quaternûm librarũ fieri ſolere,quantum quini panes primarij penderent,quanquã ſinguli ſecundarij pro quaternis tantum primæ notæ cederent uænirentq;.Id ideo inſtitutũ, quoniam nihil furfurum in eo pane eſſet, qui è maſſa conficeretur cribro ſuccreta pollinario,ideoq; huius candorem in ſecundario pane compenſari pondere.Cum pondera tunc & panes expediri iuſſiſſem,ad libram parem propemodum reſponderunt. Tametſi uncia ſæpe decedit in ſingulas libras,indulgẽtia eorum qui legis cuſtodes conſtituuntur. Eſt autem primarij noſtri panis ea omnino magnitudo, ut qui plurimum panis eſitet,non ultra binos etiam recentes in ſingulos dies abſumat, id eſt ſingulos in ſingu-

la

hi conuiuia, etiam deſtrictis(ut fit) ſummis cruſtis. qui aũt mediocris in panis eſu ſit,
etiã dodrante Romano in ſingulos cõuictus ſatietur. Hac ratione fit ut e ſingulis mo
dijs ſenideni panes redigantur, qui octonis diebus uiritim ſufficiũt, & quarta pars ſu-
perſit in furfures ſecreta. Celſus libro quarto de ijs loquens qui fluore alui laborant,
Alia uia eſt ubi uelis ſupprimere, cœnare, deinde uomere, poſtero die in lecto con-
quieſcere, ueſpere ungi, deinde panis circa ſelibram ex uino amineo mero ſumere, tũ
aſſum aliquid, maximeq́ auem: poſtea uinum idem bibere, idq́ uſq́ diem quintũ ſace
re. Selibram panis tantum eſſe dico quantus eſt dimidiatus noſter primarius. Hac igi *Selibra*
tur ratione comperimus quaternorum modiûm excretam farinam affatim in mẽſem *panis*
ſuppetere, ita ut ſurfures ſuperſint quartam partem implentes. Verùm hoc de ijs in-
telligendum, qui liberaliora uitæ inſtituta ſequuntur. Eſt enim alia ratio ſellulariorũ
artificum, eorumq́ qui artes operoſas factitant, quiq́ ijs opificijs uitam tolerant, quæ
multa corporis fatigatione conſtant. Hos enim uberioribus cibarijs uti ac craſſiorib.
neceſſe eſt: præſertim quum cibarij magna parte pulmentarij uice utantur, ac ter ferè
aut quater in dies epulentur. his ternos dodrantes partim ſecũdarij panis, partim po-
ſtremæ notæ ſtatuo. adde etiam heſterni panis, id eſt qui iam conſederit, aut etiã ante
triduum cocti. Sed & inter eos artificiorum uarietas, & corporũ fatigatio refert. plu-
ſculo enim pane gerulis opus eſt, & malleo tundẽtibus, & helciarijs, & id genus ope
ris, q̃ ſarcinatori aut ſutori, & alijs qui ſedentario tantum opificio incumbunt. Artifi
cijs igitur remiſſioribus, qualia ſunt eorum quos Græci χειροβίους appellant, quaſi ma- *Chirobij*
nu uictum quęritantes, quos quidam uentrimanos dixerunt, quaterna (ut ſummum)
pondo ſufficient panis ſecundarij, id eſt quaterni dodrantes noſtri. Verùm piſtores *Panis tria*
panificium in tria genera ferè diuidunt: in primarium panem, qui candidus dicitur: *genera*
in ſecundæ notæ panem, qui ciuilis dicitur. hunc Celſus lib. 2. autopyrum uerbo Grę
co appellat, cui nihil pollinis tenuiſſimo incerniculo ademptum eſt, & in ſecundo ge
nere firmitudinis alimentariæ ponitur. Nam & Apuleius ſordidũ panem & cibarium
pro eodem poſuit lib. 6. de deſcenſu Pſyches ad inferos loquens. Tertium genus ci-
barium appellat Celſus, quaſi plebeiũ, quẽ infirmiſſimũ eſſe tradit in alimẽti ratione.
Hunc noſtri poſtremæ notæ aſſignant. Sic igitur ſtatuo, quẽadmodũ lautiore uictu-
utẽtes, binis libris Romanis cãdidioris panis ſatiant̃, quòd nec corporis labore exer-
ceantur, & pane acceſſionis uice utãtur: ſic artificibus remiſſioris operæ quaterna põ
do ſuffectura dico panis ſecundarij. Intenſioris autẽ operæ mercenarijs, quales ſunt
baiuli, phalangarij, & malleatores, & alij improbo labore laſſeſcentes, quos Cicero
quodã in loco fæcem urbiũ appellat ex Xenophonte in Oeconomico, qui eos βαναυ-
σικὸς uocat, & ex Ariſtotele: ijs ut paulo plus quaterna pondo Romana tribuerim, ſic
craſſioris panis, præſertim (ut diximus) quòd pane iurulento pro pulmentario bona
ex parte ueſcantur. Hoc conuenit cum dicto Catoniano, qui cõpeditis per hyemem
panis pondo quaterna taxauit: ubi uineã fodere cœperint, panis pondo quina, uſque
adeo dũ ficos eſſe cœperint: deinde ad panes quaternos redit. Pulmentariũ enim te-
nue, id eſt ficos, unius libræ loco cedere uoluit. Nullus eſt enim in urbib. etiã infimæ
ſortis mercenarius, qui nõ pulmentariũ aliquod cũ pane adhibeat in uictũ. Panis no-
ſter cibarius quaternûm fit librarũ. huius dodrantẽ, id eſt quaterna pondo Rom. cui-
uis ſufficere exiſtimo, quòd dodrans quaternos panes librales, id eſt Catonianos æ-
quat. Nũc ſi ulterius ratiocinari placeat, cõperi percõtando ab illo piſtore, ex medi-
mno tritici probi octies duodenos (ut minimũ) dodrantales panes cõfici, ita ut qua-
drãs furfurũ reliquus ſit. Siquidẽ conſtat ex ſenis modijs tritici probi, id eſt ex medi-
mno, octonos cumulatos, & interdũ octonos & quadrantẽ farinæ redire. Si igit̃ fur-
furib. cũ polline cõfuſis panes dodrãtales fiant, ex medimno denos duodenarios pa-
nũ & octonos habebimus: ut facile eſt colligere ſi quis in ſingulos modios, ſenosde-
nos panes numeret. Fiũt enim pro octo modijs farinæ, octies ſenideni, id eſt centũ &
duodetriginta. i. decies duodecim & octo præterea. Nũc ſi in dies ſingulos, ternos pa
nes dodrãtales numeremus, hebdomada quęlibet paulo minus unũ modiũ abſumet.
ita duodetriginta dies, quaternos modios abſumẽt, hoc eſt panes octogintaquatuor:
quib. ſi duas addas hebdomadas, hoc eſt quatuordecim dies, qui duos & quadragin-

ta panes poſcunt, fiunt centū & uigintiſex. Reſtāt duo panes ex medimno, ex quo fit
ut quaterni modij in undetriginta dies ſufficiant. Et hactenus ita loquor, quaſi quar-
ta pars tantū in furfures abeat, & octo tantū duodenarij cādidi panis ex medimno re
deant. Hoc enim à panifice cōperi. Nunc ſi addas id quod ille reticuit, abūde quater-
ni modij in menſes tricenarios ſufficiēt, id quod Cato ſtatuit. Compertū enim habeo
ex ijs qui ex iuriſdictione hoc inquirere potuerūt, & ex Cōmentarijs Decurionū, poſ
ſe ex medimno non modò octies duodenos, ſed etiā eo amplius ſenos octonos'ue re
dire, quod ille panifex fateri magis grauabat, quàm inficiari pergebat. Hęc ſi quis exactè
æſtimare uelit omnino conueniunt cū Catoniano dicto, qui uillaticis operis per hye
mē quaternos modios ſtatuit, & quaternos ſemis per æſtatē, & cōpeditis, id eſt, erga
ſtularijs ſeruis, qui uincti fodiebant, aliud'ue opus faciebant, per hyemē panis pondo
quatuor. Et ubi iam intenditur labor, hoc eſt foſſuræ tēpore, panis pondo quina, uſque
dum ficos ederent, quo tēpore ad quaterna pondo eos redigit. Terna pondo noſtra,
quaterna Romana ualent, ut ſæpe diximus: quaterna noſtra, quina Romana & qua-
drantē, qui modus ijs ſtatuitur qui pulmentario nō uescerentur, ſed panē tantum eſi-
Reciproca probatio pōderum et mēſurarum tarent. Ex hoc planū fit quem modulū Herodotus & antiqui per chœnicē intellexe-
runt, cui ſeſquipinta noſtra haud dubie reſpondet. Hæc ideo longius repetēda duxi,
quòd menſurarū ponderūque modus mutua probatione deprehenditur. Age uideamus
porrò. Ex ijs quæ diximus, apparuit, ex ſingulis modijs ſedecim pondo Rom. cādidi
panis & ſemiſſem fieri, & largè quartam partē in furfures abire. nā multo plus in actis
municipalibus inueni. Diximus etiam ſuprà, modium tritici probi uigintiquatuor li-
bras, & eo aliquid amplius pendere. Quare neceſſe eſt, ut quadrās furfuris paulo mi-
nus ſemiſſem pollinis pendeat, id eſt ut tres modij quadrantes farinario cribro ſuccre
ti, ſedecim libras: reliquus autem quadrans, id eſt furfureus, circiter ſeptem libras pē-
deat. Non idem autem eſſe pondus panificio & tritico, ex eo conijcio, quòd aliquid
humoris in pane reſidet. Id incertum eſſe & uariū ex Plinio uidetur libro 18. qui Ba-
learici tritici modios tricena pondo panis reddere tradit. ſed circa Cluſiū & Senas fie
ri lege certa naturæ, ut tertia portio pani ad pondus grani accreſcat. Catonis aūt uer-
ba ſignificare uidentur ex ſingulis modijs tricena pondo panis redire. quaternos eñ
ſextarios tricenis diebus aſſignat, & paulo poſt quaterna pondo panis in dies ſtatuit:
qua ratione fit ut quaterni modij centū & uiginti pondo panis reddant. Ex hoc tamē
conſtituere nihil poſſumus, niſi id quod ſuprà dictum eſt. Verùm illud attexendum
ex eodem Plinio lib. ſupradicto duodeuiceſimo, quòd ad rem mihi magnopere per-
tinere uiſum eſt. Similago, inquit, ex tritico fit laudatiſſima. ex Africo iuſtū eſt è mo-
dijs redire ſemodios, & pollinis ſextarios quinque. Ita enim appellant in tritico, quod
Pollis florem in ſiligine. Pręterea ſecūdarij ſextarios quatuor, furfurumque tantundē. Panes
Flos uerò è modio ſimilaginis CXXII. è floris modio CXVII. Precium huic annona me
dia in modios farinæ XL. aſſes, ſimilagini caſtratæ octonis aſſibus amplius, ſiligini ca
ſtratæ duplum. Paulo autem ſuperius Plinius dixerat, è ſiligine lautiſſimus panis, pi-
ſtrinarumque opera laudatiſſima. Ex Plinij igitur uerbis hoc colligo, Africum triticū
præſtantiſſimum fuiſſe: ex cuius farina primùm ſimilago, quæ & ſimila dicitur, cribro
Similago tenuiſſimo à polline cernebatur, ita ut ex polline reſtante ſecundariam ueluti ſimilā
ſimilaue elicerent, et craſſiorem rurſus pollinem à furfuribus laxiore in cerniculo ſuccernerēt.
Similagini autem preciū aſſes quadragenos in modios fuiſſe mediocri annona: qua
ratione duo medimni Romani, qui ſextarium Pariſinum faciunt. duodequinquagin
ta denarijs ualuerunt, hoc eſt duodecies quaternis. Quatuor enim denarij, XL. aſſi-
bus ualuerunt. At caſtratæ ſimilagini eo amplius octoni aſſes in modios accedunt, &
ſiligini caſtratæ (quæ fruges erat Italica, hoc eſt triticum delicatiſſimum, & candidiſ-
ſimū) eius ſummæ duplum, hoc eſt aſſes ſenideni, in modios ſingulos. Quod ita intel
ligo, ut modij floris tenuiſſimi huiuſmodi ſiliginis ſenis & quinquagenis aſſib. uęnie
rint. Quare ſubducta ratione conſtat duodecim eius modios, id eſt ſextariū noſtrū,
ſexcenis ſeptuagenis binis aſſibus mediocri annona fuiſſe, id eſt ſexagenisſeptenis
Locus Plinij explicatus denarijs, quæ minimo minus à nobis undenis Francicis & dodrantibus, id eſt quinis
denis ſolidis æſtimantur. Porrò duodecim modij ſimilaginis ratione à Plinio poſita

ex quatuor & uiginti tritici modijs fiebant, quos ſæpe iam diximus duos noſtros ſe-
xtarios æquaſſe,niſi quatenus raſa menſura à faſtigiata diſtat:quippe cũ dicat Plinius
ex modijs ſemodios redire,& pollinẽ primarium & ſecundariũ reſtare:ex ſiligine au
tem Cãpana(ut ipſe inquit)quaternos ſextarios redire iuſtũ erat, hoc eſt modij qua-
drãtem.quo fiebat,ut duodeni modij caſtraturæ ex duodequinquaginta ſiliginis mo
dijs incernerentur.Et ita rationem tenemus et intelligentiã Pliniani dicti,quod haud
ſcio an hactenus non intellectum tranſmiſſum ſit à legentibus. Sed quod apud Plin.
ibidem legitur,iuſtum eſt è grano Campanæ quã uocant caſtratã, è modio redire ſe-
xtarios quatuor ſiliginis:fortaſſe ſimilaginis legi debet.& itidẽ poſt duos uerſus,Du
plũ etiã preciũ ſiliginis caſtratæ,ita intelligi poteſt,ut in modios ſex & nonaginta aſſi
bus cõſtiterit,id eſt altero tanto amplius ꝙ̃ ſimila,propter rationẽ ſupradictã. Quòd *Siligo quid*
ſi rectè apud Plin.in loco ſuperius citato ſiliginis legitur,ſiliginẽ intelligemus ſignifi
care non modò granũ delicatiſſimi & primarij tritici,ſed etiã medullam ſiliginei gra-
ni.Id quod fortaſſe Celſus his uerbis ſignificat lib. 2.cap. 17. Ex tritico firmiſſima ſili *Celſi locus*
go,deinde ſimila,deinde cui nihil ademptũ eſt,quod autopyrum Græci uocant. Infir
mior eſt ex polline, infirmiſſimus cibarius panis. Sic enim locus ille legitur in libris
emendatis,licet in uulgatis mutilatus ſit.Iuue.Sat.quinta, *Iuuenalis*

Sed tener & niueus,molliꝗ; ſiligine factus,
Seruatur domino.

Huiuſmodi delicias frumenti hodie non habemus,ex quibus Romani antiqui operà *Opera pi*
piſtoria faciebant,quæ aliqui dulciaria,Suetonius mellita appellauit,cũ inquit de lu- *ſtoria*
xu Neroniano loquens,Indicebat & familiaribus cœnas,quorũ uni mellita quadra-
gies ſeſtertium conſtiterũt.Quod ut credamus,efficit Lãpridius, qui de Heliogaba-
lo loquẽs,Habuit,inquit, dulciarios tales & lactarios,ut quæcunq; coqui de diuerſis
edulib.exhibuiſſent,uel structores,uel pomarij illi, modò de dulciarijs,modò de la-
ctarijs exhiberent. Celſus de his loquens,Scire,inquit,oportet mel & caſeũ inter ua-
lentiſſima eſſe,quo minus mirũ eſt opus piſtoriũ ualentiſſimũ eſſe,quod ex frumẽto,
adipe,melle,caſeo,cõſtat.Ego cũ Romæ eſſem annos abhinc decẽ,panẽ quotidie eſi
tabã quo Pontifex Iulius ueſcebat̃.Erant panes paruuli,quos quis facilè inuolare ma *Panes Iulij*
nu poſſet,ſi bene memini,ſed candidiſſimi & ſuauiſſimi,quales(ut arbitror) Plinius *Pont. Max.*
CXX.ex modijs ſingulis ſimilæ factitari ſolitos ſcribit.Erat tum annona percara Ro
mæ,& per Italiã.Sed cũ interrogarẽ quãti ueniret id triticũ ex quo tã lautus panis fie
ret:tanti eſſe eũ panẽ dicebant,ut cũ rationem extẽporali ſupputatione & in digitos
deducta inirem,eius farinę ſextarius noſter amplius ducatis duodecim Romę eſſe ui
deretur:quod an uerum eſſet,nõ comperi, nec inquiſiui. Neq; etiam tum meo uictu
Romæ ſtabam,ut id inquirere ſuccurreret.ſimilago σεμίδαλις à Græcis dicitur, ſiligo *Panes Græ-*
ὀλύρα,pollin autem γύρις.Primo loco apud eos ponitur ſemidalites panis, qui fit ex ſi- *canici*
milagine. Secundo chondrites,qui ex alica. Tertio aleurites,& deinde ſyncomiſtus,
qui triticea farina fit non ſuccreta. Secundum hoc aleurites idem eſſe uidetur cũ au-
topyro.Sed illud animaduertendum in uerbis Catonis, quòd uillaticis ſeruis ſolutis
qui opus faciunt,quaternos modios in mẽſes ſtatuit, uinctis aũt ſeruis in dies ſingu-
los quaterna pondo:quod ut in eandẽ quantitatẽ redit,ſic conditionẽ uariã ſolutorũ
mancipiorũ & ergaſtulariorũ facit.Illi enim peculiũ parſimonia augere poterãt,ut ex
Terẽtio & Donato diximus: hi in pœnã dati,expeculiati quoq; erant. Vt aũt hanc ra
tionem colligamus, in medimno ſeni ſunt modij, & in modio octonæ chœnices,&
chœnix cibariũ diurnũ:ita medimno duodequinquaginta homines quotidie ſatian-
tur,& Pariſino ſextario ſex & nonaginta:ſic fit ut modius Pariſinus mille centum &
quinquaginta duob.ſufficiat.Porro Spartianus auctor eſt,Seuerũ Pertinacẽ Impera- *Canon fru*
torẽ Romanũ morientẽ reliquiſſe canonẽ frumẽtariũ in ſeptẽniũ ſuffecturũ: ita ut ſe *mentarius*
ptuagenaquina millia modiûm quotidie abſumi poſſent, id eſt ſena millia duceni
quinquageni ſextarij noſtri.quo fit ut ratione prædicta ſexcena millia plebeiorũ teſ-
ſeras frumentarias acciperent in diem chœnicarias.Hunc enim numerum efficit mo
diorum iam dictorum numerus octonario multiplicatus, uel numerus ſextariorum
nonagies ſexies ductus. Hactenus de medimno, modio & chœnice, & ijs menſuris

Quadrãtal quarum mentio ſuperius facta eſt: tranſeundum ad reliquas. Quadrantal Latinè dici
tur ſchema mathematicum, quod Græce Cubus dicitur, ut auctor eſt Gell. Propter
quod docti ferè quadrantal amphoram eſſe opinantur, propter formam teſſerariam
quã habet, & alioquin auctoritate Feſti ſubnixi: id tamen non habeo quomodo con
ſtituam. Iam primùm Cato de uino Græco loquens, Muſti. q. x x. in ahenum, aut plũ
beum infundito, ignem ſubdito. ubi ebulliet uinũ, ignẽ ſubducito: ubi iam uinum re-
frixerit, in dolium quadragenarium infundito: ſeorſum autem in uas aquæ dulcis qua
drantal unum infundito, ſalis modium unum: ſinito muriam fieri. ubi muria facta erit,
eodem in dolio infundito, poſt dies x x x. dolium oblinito, ad uer in amphoras diſ-
fundito. q. x x. dubiũ eſt utrum quadrantalia an quartarios intelligere debeamus, ut
paulo poſt, Aquæ marinæ quartarium unum ex alto ſumito quo aqua dulcis nõ acce
dat, ſeſquilibrã ſalis frangito. In antiquo tamẽ libro nõ quartarium, ſed q. legitur. Ali-
bi, Poſtea ſumito bituminis tertiarium, & ſulphuris quartarium, cõterito in mortario
per ſe utrunq;. Idem alibi, Vbi hauſeris de mari, in doliũ fundito, nolito implere: qua-
drantalibus quinq; minus ſit quàm plenum. Idem, Vinum familię quo utantur, muſti
quartarios x. in dolium indito, aceti acris. q. 2. eodem infundito, ſapæ quadrantalia
duo, aquæ dulcis. q. 1. hæc rude miſceto ter in die, dies quinq; continuos. Hoc in loco
quadrantalia pro amphoris quis intelliget? cùm de uino odorato loquens, quod nõ
familiæ, ſed domino concinnabatur, poſt dies, inquit, x l. diffundito in amphoras, &
addito in ſingulas amphoras ſapæ ſextarium unum. Rurſus de uino Coo loquens, In
dolium, inquit, quinquagenariũ infundito aquæ marinæ quadrantalia decẽ, tum aci-
na de uuis miſcellis decarpito de ſcapo in idem dolium, uſque dum impleueris: manu
comprimito acina, ut cõbibant aquã marinam: ubi compleueris doliũ, operculo ope
rito. Hoc loco quadrantal amphorã ſignificare uidetur, ſi quinquagenariũ dolium à
Iucundus Veronenſis quinquaginta amphoris intelligamus. Iucundus Veronenſis profeſſiõe architectus,
ſed antiquariorũ diligẽtiſſimus, nuper Catonẽ imprimendũ curauit, in quo cùm mul
ta uerba emendauit reſtituitq;, tũ cap. 57. locum mutilatum ita reſtituit, Summa uini
in ſingulos homines intra annũ quadrantalia octo. Quæ uerba ſi rectè emendateq;
reſtituta ſunt, fateri nos cogunt quadrãtal & amphoram idem olim fuiſſe. Cùm enim
octo menſibus Cato uinum familiæ bibendum ſtatuat, id eſt à quarto ad duodecimũ
in eo numero cõprehenſum, quarto menſe ternos cõgios taxat, & ſequentib. uſq; ad
nonũ quinos: nono, decimo, undecimo, et duodecimo, ſingulis amphorã indulget, et
amplius Saturnaliũ & Cõpitaliũ nomine ſingulos uel binos cõgios in capita: fit ſum
ma ſex & quinquaginta, uel ſeptẽ & quinquaginta cõgiorũ, qui ſeptẽ amphoras effi
ciunt. Quare octauã amphorã intelligimus benigno additamento à Catone ſtatutã.
Rurſus Plin. lib. 14. Publius Licinius Craſſus, & Lucius Cæſar Cenſores anno urbis
Locus Plinij conditæ D C L X X V. edixerunt nequis uinum Gręcum Amineumq; octonis æris ſin
gula quadrãtalia uẽderet hæc enim edicti uerba ſunt. Tanta uino Græco gratia erat,
ut ſingulæ potiones in uno conuictu darentur. Sic apud Plinium omnium exempla-
rium fide legitur: quæ uerba ſi non mendoſa ſunt, hoc ſignificant, ſingula quadranta-
lia uini Græci, quod in tanta auctoritate erat, ut ſemel in conuictu uno miſceretur, o-
ctonis aſſibus, id eſt paulò plus ternis ſeſtertijs nummis uæniſſe taxatione edictali.
At Columella lib. 4. ita inquit, Vtq; trecentis nummis quadragenæ urnæ uæneant,
quod minimum precium eſt annonę, conſummant tamen ſeptẽ culei ſeſtertiûm duo
millia, & centum nummos. Quadragenas urnas, uiginti amphoras ualere notum eſt,
præſertim Columellæ æſtimatione. Quare Columella maximam uini uilitatem non
infra quinosdenos nummos in amphoras deſcendere affirmauit. Quod dictum om
nino Pliniano loco refragatur. Nam & ipſe Plinius alibi de Opimiano loquens, cen-
tum nummos ſtatuit Opimiano uino, non inueterato, ſed recenti, aut etiam muſteo.
Hìc ne octonis millibus æris legendum eſſe contendamus, facit magnitudo precij,
quod octoginta aureis æſtimamus, id eſt, tribus millibus & ducentis ſeſtertijs. Nam
& Plinius ipſe eodem libro, ita inquit de precio uini loquẽs, Rara quippe adhuc fue-
re, nec niſi importatis ſingulis teſtis millia nummûm. Nulla autẽ teſta minor eſſe po-
teſt amphora. Quadrantal (inquit Feſtus) uocabant antiqui amphoram, quod uas

pedis

pedis quadrati octo & quadraginta ſextarios capit. Plaut. Anus hæc ſitit, quantillum
ſitit? modica eſt, capit quadrantal. Quid ſi dicamus quadrantal uas ita dictum à Lati-
nis priſcis, ut Cybium à Græcis? idq; ex eodem Feſto alibi his uerbis, Cybiũ dictũ eſt, *Cybium*
quia eius medium æque patet in omnes partes, quod genus à geometris Cybos dici
tur. Vnde etiã teſſellæ quadratæ Cybi dicuntur. Nihil aliud de quadrantali conſtitue
re poſſumus, quod ad menſuræ quidẽ modũ pertinet (de forma enim conſtat) nec de
loco quidẽ Plinij ſupradicto Hic enim eſt unus eorum quos comploratos eſſe puto.
Quod ſequitur ſtatim apud Plinium in eodem capite, in omnibus exemplarib corru *Loca Plinij*
ptum eſt. Quibus uini auctoritas fuerit ſua in mẽſa, M. Varro his uerbis tradit, L. Lu- *quædam de-*
cullus puer apud patrẽ nunquam lautum conuiuiũ uidit, in quo plus ſemel Græcum *plorata*
uinum daretur. Ipſe quum redijt ex Aſia, millia cadorum congiorũ diuiſit amplius cẽ
tum. C. Cenſius, quẽ Prætorem uidimus, Chium uinũ in domum ſuã illatum dicebat
tum primùm, quũ ſibi cardiaco medicus dediſſet. Hortenſius ſuper decem cados hæ-
redi reliquit. In uetuſto exemplari non cados, ſed cadũ legitur: quare nõ decẽ cados *Locus Plinij*
(quod ridiculũ eſt) ſed decẽ millia cadûm lego: cuius emendationis ſubſcriptorẽ ha- *emendatus*
beo Noniũ, qui locũ hunc ita citat in mentione cadi ex Varrone de uita patrũ, Hortẽ
ſius ſupra decẽ millia cadûm hæredi reliquit. In ſuperiore aũt loco nõ millia cadorum
congiorũ, ſed millia cadûm congiariûm, ex uetuſtorũ obſeruatione lego. Sũt aũt cõ-
giarij cadi, qui congiũ tantũ capiunt, id eſt ſenos ſextarios Italicos. Centum millia hu *Congiarius*
iuſmodi cadorũ, amphoras ualebant duodecim millia & quingentas: & modios Pari *cadus*
ſinos mille quingentos & circiter ſexaginta. Hortenſij aũt x. millia cadorũ æſtimare
nõ poſſum propter uarietatẽ opinionum de cado: ſed tamẽ nõ poteſt maior eſſe ſum
ma Hortenſij quàm Luculli. Culeus menſura eſt uicenas amphoras continens, uel urnas *Culeus*
quadragenas, qua nulla maior menſura liquoris, ut aiunt illa carmina. Plin. libro 14.
de uinea Palæmonis grãmatici loquens, digna opera quę in cecubis ſetiniſq; profice
ret, quando & poſtea ſępenumero ſeptenos culeos ſingula iugera, hoc eſt amphoras
centenas quadragenas muſti dedere. Ac ne quis uictã in hoc antiquitatẽ arbitraret,
idem Cato denos culeos redire ex iugeribus ſcripſit. Hæc ſunt (ut arbitror) menſura-
rum uocabula Græcis Latiniſq; auctoribus celebrata, quæ interdũ ipſa ad ſpeciẽ &
formam quandam uaſis magis quàm ad modum quendam certumq; referũtur. Nam quũ *Quinquage*
Cato in inſtrumento uillici amphoram quinquagenariam enumerauit: eam intelligi *naria am-*
uoluit, quæ duobus ſextarijs maior ſit iuſta menſura. Vt nunc quadragenarios mo- *phora*
dios dicimus, qui modulis quatuor legitimam menſuram excedũt: ſic urnã quinqua-
genariam dixit Cato, quæ amplius duabus urnis legitimis capiat. Pro huiuſmodi am
phora Colu. de uino dulci loquẽs, Quũ deferbuerit (inquit) in ſextarios quinquagin
ta irim bene pinſitã, nec plus unciæ pondere addito. quinquaginta ſextarios pro am
phora quinquàgenaria dixit. Et rurſus, Ex hac compoſitione quantũ in ſextarios mu
ſti quadragenos octonos adijciendũ ſit, incertum eſt, quoniã pro natura uini æſtima-
re oportet quid ſatis ſit. Ego tamen ſi humida fuerit uindemia, trientẽ: ſi ſicca, quadrã
tem medicaminis miſcere ſolitus ſum, ita ut quatuor urnarũ eſſet muſti modus, urna
autem quatuor & uiginti ſextariorum. Pro amphora octo & quadraginta ſextarios
dixit. At quum alibi ita inquit, Omne uinum quum condieris, nolito ſtatim diffunde
re, ſed ſinito in dolijs liqueſcere: poſtea quum de dolijs aut de ſerijs diffundere uoles,
uere florente roſa defecatum quam liquidiſſimum in uaſa bene picata & pura trans-
ferto. ſi in uetuſtatem ſeruare uoles, in cado duarũ urnarum quàm optimi uini ſexta-
rium aut fecis generoſæ recentis ſextarios tres addito. Hoc in loco amphoram dicere
poterat, niſi ad formam uaſis reſpexiſſet. Sic Plinius cados congiarios dixit, ac ſi con
gios in cadum formatos diceret. Amphoræ formam teſſerariam eſſe docuimus. Cadi *Cadus*
formam turbinatam, id eſt, coni & ſtrobyli, hoc eſt nucis pineæ ſimilem fuiſſe, ex Pli-
nio intelligimus, qui libro 17. de aloe loquens, turbines cadorum dixit. Vtebantur
autem antiqui etiam ad ſalſamenta condenda. Idem Plinius libro 32. Quin & teſtis
cadi ſalſamentarij tuſis cum axungia uetere ad parotidas utuntur. Amphoram in cer
uicem gracileſcere ſolitam, ex Catone intelligimus, cum inquit, Amphoram defra- *Amphoræ*
cto collo puram impleto aquæ puræ. Columella, Dolia quoq; & ſeriæ cæteraq; uaſa *forma*

ante quadrageſimum uindemiæ diem picãda ſunt, atq; aliter ea quæ demerſa ſunt hu
mi,aliter quæ ſtant ſupra terram.Idem, Tum in ſerias ſingulas, quæ ſint amphorarum
Seria ſeptenûm,addito medicaminis pondo unciam,ſcrupula octo gypſi. Seria formã cer
tam uaſis denotat,non certam menſurã.Plinius lib.14.Magna & collecto iam uino
differentia in cella.circa Alpes ligneis uaſis condũt,infodiuntq; terræ tota,aut ad por
tionem ſitus aut cælũ præbent:alij impoſitis tectis arcent. Dolium autem quadrage-
Dolium quadragenar narium & quinquagenariũ Cato quũ dicit,dubitari poteſt an quadraginta quinqua-
gintá ue congiorũ aut quadrantaliũ dixerit,an totidẽ amphorarum, ut quũ de Græ-
co uino loquens ita inquit,Muſti.q.XX.in ahenũ aut plumbeũ infundito, ignẽ ſub-
dito:ubi ebullibit uinũ,ignẽ ſubducito:ubi iam uinũ refrixerit,in doliũ quadragena-
riũ infundito.Et paulo poſt,Poſt dies XXX.doliũ oblinito, ad uer in amphoras dif-
fundito.Et rurſus alibi,In dolium quadragenariũ infundito aquę marinę quadrãtalia
decẽ:tum acina de uuis miſcellis decarpito de ſcapo in idem doliũ uſquedũ impleue
ris:manu cõprimito acina, ut cõbibant aquã marinã.ubi cõpleueris doliũ, operculo
operito,relinquito quà interſpiret.ut triduũ præterierit,eximito de dolio, & in torcu
lario calcato,& id uinũ cõdito in dolia lauta & pura & ſicca.Hoc in loco quinquage
narium ab amphoris dictũ accipio,quum ex eo dolia plura impleãtur, quo modo ex
Menſura Pariſina quadragenario plures amphoræ.Octonæ amphorę modiũ noſtrum faciunt,id eſt Pa
riſinũ,cuius iuſta menſura ſex & triginta cõgios noſtros capit,quas uulgus ſextarios
nulla ratione uocat.Sic ſingulę amphorę decẽ & octo quartarios noſtros capiũt,hoc
eſt ſextarios Romanos duodequinquaginta.Quaternæ amphorę ſemodios noſtros
faciũt.Cadus uero noſter,quem lingua uernacula ueſtigia latinitatis retinens Caccũ
Fidelia uocat,& triẽtem modij facit,amphoras duas & beſſem capit, hoc eſt duodenos con-
gios Pariſinos.Fidelia,inquit Nonius,uas Samium ad plurimos uſus. Perſius,

Nec tamen inuideas quòd multa fidelia putet
In locuplete penu.

Plautus in Aulul.Sed ſi reperero ô fides,mulſi congialem plenam faciam tibi fideliã.
Eodem modo dixit congialem fideliam,quo Plinius cadum congiarium. Fideliã lin
Orca gua noſtra filietã corrupto uocabulo dicit.Orca uas erat Hiſpanicum,ut ex Varrone
conijcio libro primo de re Ruſtica, Sæpe ubi conditum nouum muſtum, orcæ ut in
Hiſpania feruore muſti ruptæ:necnon & dolia,ut in Italia.Plin.lib.15.de ficis:At ubi
copia abundat,implentur orcæ, in Aſia cadi panisq; ſimul & obſonij uicem ſiccatæ
implent.Feſtus orcæ formam dat his uerbis, Orca genus marinæ belluæ maximum,
ad cuius ſimilitudinem uaſa ficaria orcæ dicuntur.Sũt enim teretes, atq; uniformi ſpe
cie:cui congruit dictum Perſij,

Anguſtæ collo non fallier orcæ.

Licet Hermolaus lib. 35. amphoræ ſpecie orcam fuiſſe auctore Probo citato dicat.
Vas fuit uinarium,oleariumq;,& ſalſamentarium,atq; ſalgamarium, cuius ratio non
menſura ſed ſua forma conſtat.Orcis adhuc hodie ſalſamentarij negociatores utunt̃.
Dolium Dolia certã menſurã non habebãt,ſed quædã olim fieri capaciſſima ex Colum. intel
ligimus,qui de picandis dolijs loquens,ita inquit, Sunt aũt ſeſquiculearib.dolijs pi-
cis duræ pondo uicenaquina ſatis.Seſquiculeare doliũ Columella triginta amphora
rum dolium appellat,quam iuſtam menſurã & uſitatam fuiſſe ex eius uerbis cõijcere
aliquis poſſit.Dolia,inquit Nonius,uaſa ſunt grandia,quibus uinum reconditur. Vi
truuius lib.6.ſignificare uidetur legitimã dolij olearij magnitudinẽ culearẽ fuiſſe,his
uerbis,Cellarũ autem magnitudines ad fructuũ rationes & numerũ doliorum ſunt fa
ciendæ,quæ cùm ſint culearia,per mediũ occupare debent pedes quaternos. Plaut.
in Pſeud.Anũ illam doliarem,claudã,craſſam Chryſidem. Vẽtricoſa autem fuiſſe do
lia,ex ſupradicto loco Vitruuij,& ex Colu.lib.12.admonemur. Sic enim inquit de
uaſis ſalgamarijs loquens Hæc uaſa dedita opera fieri oportet patente ore,& uſq; ad
imum æqualia,nec in modũ doliorum formata,ut exemptis ad uſum ſalgamis, quic-
quid ſupereſt,æquali põdere uſq; ad fundũ deprimatur,quũ ea res innoxia penora cõ
ſeruet,ubi non innatent, ſed ſemper ſint iure ſubmerſa: quod in utero dolij uix fieri
poſſet propter inæqualitatẽ figuræ.Rurſus Plinius dolij magnitudinem aliam ponit
lib.

lib.9. de polypo loquens, qui in Betica captus eſt. Oſtendêre (inquit) Lucullo caput
eius dolij magnitudine, amphorarum quindecim capax. Sed aliam intelligimus fuiſ-
ſe capacitatem dolij, aliam capitis polypi, licet eadem moles utriuſq; fuerit. Vina au- Diffundi
tem in dolijs inueteraſcere non ſinebant antiqui, ſed in amphoras & cados diffunde- uina
bant. Inde illud Satyrici poetæ,

Ipſe capillato diffuſum conſule potat.

Et Horatij in Epiſtolis,

Vina bibes iterum Tauro diffuſa.

Id eſt, Tauro iterum conſule inueterari cœpta. Plinius lib. 14. Apothecas fuiſſe, &
diffundi ſolita uina anno D.XXXIII. Vrbis apparet indubitato Opimiani uini ar-
gumento, iam intelligente ſuum bonum Italia. Qui hunc morem ignorat, intelligere
hic nequit Senecæ dictum in quinto epiſt. ad Lucil. Ariſton aiebat malle ſe adoleſcen
tem triſtem, quàm hilarem, & amabilem turbæ. uinum enim bonum fieri, quod re-
cens durum & aſperum uiſum eſt: non pati ætatem, quod in dolio placuit, id eſt quod
muſteum adhuc, & à lacu recens, maturum iam potui uiſum eſt. Culeus modios no- Culeus
ſtros duos & ſemis capiebat, id eſt ſexaginta Romanos. Magnum autem uas fuiſſe
ex eo apparet, quòd in culeo ſcorteo damnati lege Pompeia cum cane & gallo & ui
pera inſuebantur, ut apud Tranquillum & Modeſtinum Iuriſconſultum legimus. Cę
terùm Cato cum dixit, Vinum in dolijs hoc modo uęnire oportet, Vini in culeos ſin
gulos quadragenæ & ſingulæ urnæ dabuntur: non ad iuſtam menſuram reſpexit, ſed
ad morem negociatorum, qui acceſſionis nomine in ſingulos culeos ſingulas urnas
ſtipulabantur. Culeos nunc ſeſquimodiales habemus, id eſt duodenûm amphora-
rum: cuius uocabulum uulgare, ad Latinum alludit, quo genere Ligeris fluuij accolæ
utuntur. Eſt & aliud genus culei maioris captus, quos Tonellos appellant. Columel.
lib. decimotertio, Odores autem uino ferè apti ſunt qui cum defruto coquuntur, iris,
fœnum græcum, ſchœnum: harum rerum ſingulæ libræ in defrutarium, quod ceperit
muſti amphoras nonaginta, quum iam deferbuerit, & expurgatum erit, tum adijci de
bent. Et rurſus idem, Cum amphoras muſti nonaginta in defrutario decoxeris, ita ut
iam exiguum ſuperſit de coctura (quod ſignificat decoctum ad tertias) tum demum
medicamina adijcito. Defrutarium appellat ahenum pręgrande quo muſtum coqui- Defrutariũ
tur, ad ſapam aut defrutum faciẽda, quo modo hodie quoq; fit. Nam & Cato in inſtru
mento uillici, ahenum unum XXX. culeorum enumerat, id eſt, ſexcentarum ampho
rarum, & aliud decem culeorum, quod ducentas amphoras capit. Quare apud Cato-
nem dolium quadragenarium, quadragenûm amphorarum capax intelligo: idq; ex
collatione locorum licet cuiuis intelligere. Cato capite centeſimo, Schœnum (in-
quit) & calamum in pila contundito, quod fiet ſextarium unum: quadragenario in
dolio cõfundito, ut odoratum fiet. At uerò Columella loco ſupradicto libram unam
dixit ſatis eſſe nonaginta amphoris muſti, quæ ad tertias decoctæ, triginta fiunt am-
phoræ defruti. Quare quum Plinius dicit de uinis quæ inueterauerunt, Rara quippe
adhuc fuere, nec niſi importatis ſingulis teſtis millia nummûm: non de dolijs, ſed de
amphoris & cadis intelligo: quippe etiam alioquin uina diffuſa exportabantur, nec
in dolijs diu eſſe ſinebantur, quæ propter magnitudinem exportari facilè non pote-
rant, præſertim quum eſſent fictilia. Batus & Corus Hebraica ſunt uocabula, ut do-
cet Ioſephus libro 8. Antiquitatum. Batus capit ſextarios ſeptuagintaduos: Corus au Batus
tem medimnos Atticos unum & quadraginta, ut ipſe libro 3. inquit circa finẽ. Qua- Corus
re corus maior erat modio noſtro triticario, qui centum & quadraginta quatuor mo
dios capit Romanos. Proinde falluntur illi qui quadraginta non medimnos ſed mo-
dios capere corum ſcripſerunt. Errorem eorum ſecuti, qui medimnum modium La-
tinè interpretantur. Strabo de Taurica Cherroneſo loquens, quam frumento abun-
daſſe ſcribit, & ob id georgiam appellatam eſſe, λεύκωνα δὲ φασιν ἐκ τῆς θεοδοσίας ἀθη-
ναίοις πέμψαι μυριάδας μεδίμνων διακοσίας καὶ δέκα. Leuconem (inquit) aiunt ex Theodo
ſia uicies ſemel centena millia medimnûm frumenti Atheniẽſibus miſiſſe. Quo loco
interpres ducentas & decẽ myriadas modiûm tranſtulit, quũ totidem myriadas me-
dimnũ Strabo ſcripſiſſet. Hæc amplius octogintaquinq; millib. modiûm noſtrorum

Liberalitas Hieronis ualent. Hic licet æſtimare quanta fuerit liberalitas Hieronis Syracuſanorũ regis, qui ut auctor eſt Valerius lib. 4. audita clade qua Romani apud Traſimenum lacum afflicti erant, trecenta millia modiorũ tritici, ducenta hordei, auriq́ ducenta & quadraginta pondo urbi Romanę muneri miſit: quod ne Romani nollent accipere, in habitum id Victorię formauit, ut eos religione motos, munificentia ſua uti cogeret. In alijs exemplarib. pondo ducenta quinquaginta legitur: adeò numeri (quod ſæpe teſtamur) in exemplarib. auctorum omnium corrupti ſunt. Nam & apud Liuium CCC. uiginti pondo leguntur, lib. 2. De ſecundo bello Punico, his uerbis, Legati Syracuſani in ſenatum introducti nunciarunt cædem C. Flaminij exercitusq́ allatam, adeo affeciſſe regem Hieronẽ, ut nulla ſui propria regniq́ ſui clade magis moueri potuerit. Et paulo infrà, Iam omnium primum ominis cauſa Victoriam aureã pondo CCCXX. afferre ſeſe, acciperent eam tenerentq́, & haberẽt propriam & perpetuã: aduexiſſe etiam CCC. mil. modiorum tritici, ducenta hordei, ne cõmeatus deeſſent, & quantum præterea opus eſſet, quò iuſſiſſent ſubuecturos: quæ ne accipere grauarentur, magnope-

Libra auri re ſe Patres conſcriptos orare. Libra auri non minus centũ aureis ſolaris æſtimari poteſt: quare ducenta quinquaginta pondo ut minimũ uigintiquinq; millibus ualuerũt. Quòd ſi Liuium ſequimur, eo amplius ſeptem millibus donum illud fuit. Trecenta autem millia modiorum tritici, duo millia modiûm noſtrorũ & paulo minus centum ualent, etiam ut modios Italicos non Siculos intelligamus, quorum differentiam antea adnotauimus. Hæc, ſi æſtimationem Ciceronianam ſequamur, ut minimũ decies ſeſtertium ualuerunt, & quinq; & uiginti millibus auri taxabuntur. Ducenta millia hordei quanti ualuerint, ex tritico æſtimari poteſt. Hæc igitur liberalitas non tam magnifica quàm munifica fuit: ex animo donantis æſtimabilis magis quàm ab opibus.

Quartarius Quartarium apud Catonem ſic congij quartam partem ſignificare exiſtimo, ut tertiarium tertiam, & ſextarium ſextam. Amurcæ (inquit ille) in uas æneum indito cõgios duos: poſtea igne leui coquito, rudicula agitato crebrò, uſq; adeo dum fiat tam craſſum q̃ mel. Poſtea ſumito bituminis tertiarium, & ſulphuris quartarium, conterito in mortario per ſe utrunq;. Columel. lib. 15. In ſextarios duodequinquaginta fermenti libram, fici aridæ pondo quadrantem, ſalis ſextarium, hæc ſubterito, & ſubtrita cum quartario mellis aceto diluito. Quartarium in menſura pro quadrante congij intelli-

Brochus go, ut in pondere pro quadrante libræ. Nos brochum appellamus ſeſquiſextarium

Vrna Pariſinum, qua menſura dimidio maior eſt urna, id eſt, hemiolia eſt urna brochi. Nam

Menſuræ Pariſinæ antiqua uocabula retinent ſedecim urnæ modium noſtrum faciunt, id eſt quatuor & uiginti brochos. Vrna, ut diximus, etiam hemiamphorium ſeu ſemiamphora dicitur. Illud admirari ſubit, quonam modo modulos antiquos urbs noſtra ſeruare potuerit etiam Græcos: quod ne magnopere mirer, facit quòd etiam uerba ipſa Græca lingua ipſa uernacula tot ſecu-

Medimnus, mimna apud Gallos lis ſæpius immutata retinet. Imprimũ medimnum uocabulum lingua uernacula incolume penè ſeruat, ſecunda tantum & tertia litera intertritis mimnã uocans, quaſiq́ per ſyncopen proferens: huius dimidium, id eſt ternos modios Romanos, diminutiuè idiomate noſtro formans. Modius autem Gallicum uocabulum eſt & aridorũ & liquidorum menſuræ: non modum priſcum, ſed uarium pro locorum uarietate obtinens. In alijs uaſis noſtris & conditorijs & modularijs etiam etyma Græca agnoſco.

Cheopina Prima menſurarum noſtrarum deorſum auſpicando, cheopina à nobis dicitur, ex eo

χέω πίνω (ut arbitror) dicta, quòd in ea tantum funditur uel hauritur uini, quantum homo ſiti-

Pinta bundus uno hauſtu abſumere poſſit. Hæc duplex, pintam efficit, ex eo uocabulo detortam, quod Græci pitynam appellant, uas quoddam uinarium ſignificantes. Ex pityna enim per ſyncopen pitna, deinde tranſpoſitione pinta dicta. Pino enim Græce

Hemixeſtes bibo ſignificat. Minima menſura hemixeſtes à nobis dicitur: quod merè & integrè

Xeſtes Græcum eſt, hoc eſt dimidiatus xeſtes. Eſt enim xeſtes hemina, ut ſuperius diximus. His quæ demonſtraui, hoc corollarium addam, huius urbis homines non modò Ro-

Solonis drachma & menſuris utuntur Pariſienſes manas Atticasq́ menſuras uſu linguaq́ pertinacibus ad hoc æui conſeruaſſe, ſed etiam Solonis drachma & menſuris ab eo legislatore emodulatis eos uti hodie: id quod ex oratione Andocidis oratoris Attici probare facile eſt, quæ περὶ μυστηρίων inſcribitur. De ſtatu enim Athenienſium loquens poſt euerſam triginta tyrannorum oligar-

oligarchiam,propter quam populus in Pyræum ſeceſſerat,pſephiſmaq́, id eſt,plebiſcitum quoddam referens ob componendam populi diſcordiam promulgatum, ita inquit, Τισάμενος εἶπε, ἔδοξε τῷ δήμῳ πολιτεύεσθαι ἀθηναίους κατὰ τὰ πάτρια, νόμοις δὲ χρῆσθαι τοῖς σόλωνος, καὶ μέτροις καὶ σταθμοῖς. χρῆσθαι δὲ καὶ τοῖς δράκοντος θεσμοῖς, οἷσπερ ἐχρώμεθα οἱ τοῦ ἔμπροσθεν χρόνῳ. id eſt, Tiſamenus tulit,populusq́ ſciuit, ut Athenienſes regerentur inſtitutis patrijs,legibusq́ uterentur Solonis,eiusq́ ponderibus & menſuris. Simul ut legibus uterentur Draconis, ut anteactis temporibus fecimus. Ex his uerbis colligimus,menſuras Atticas ponderaq́ ad auctorem Solonem relatas eſſe: quas cum Romani ab Athenis cum legibus mutuati ſint,& nos à Romanis acceperimus, apparet id planè confectum quod adſtruendum duximus. Quartarium autem dicimus non quartam partem alicuius maioris menſuræ,ut Latini uocauerunt:ſed uas quod quatuor menſuras caperet, id eſt quaternas cheopinas. ſic tertiarium, quod tres. Porrò quartarios quaternos ſextarium nulla ratione lingua uernacula uocitauit, quæ quidem hodie aſſignari poſſit in ijs menſuris quas habemus: quare Latinè congium potius quàm ſextarium appellandum duxerim,ut Græci choa dicunt.Brochus à uerbo Græco βρέχω dicitur,quod fundo ſignificat. Brochus enim uas eſt fundendo uino ac commodatum, implendis deplendisq́ culeis & uaſis conditorijs, & uino quocunq́ modo tranſuaſando. Hoc Græci œnophorum ex eo appellant, quòd comportando uino aptum ſit. inde illud ſatyricè dictum à Iuuenale, *Quartarius.* *Congius eſt ſextarius noſter* *Brochus* *Oenophorū*

Tandem illa uenit rubicundula, totum
Oenophorum ſitiens,plena quod tenditur urna
Admotum pedibus.

Lagena uas eſt ea forma qua hydriæ fictiles hodie à Bellouacis importantur. à tereti enim collo diſtenta uentris laxitas,iterum ſenſim ad imum graciIeſcit. Docet hoc Columel.lib.13.de ſeruandis malis loquens,Nihil tamen certius aut melius (inquit) experti ſumus,quàm ut cydonea maturiſſima in lagena noua quæ ſit patentiſſimi oris, deterſa lanugine quæ malis ineſt, componantur leuiter & laxè, ne collidi poſſint. Deinde quum ad fauces uſq́ fuerint compoſita, uimineis ſurculis ſic tranſuerſis arctentur,ut modicè mala comprimant, nec patiantur ea quum acceperint liquorem, ſubleuari:tum quam optimo melle uas repleatur,& reliqua. Plinius libro undecimo, Summum gulæ fauces uocantur,poſtremum ſtomachus. hoc nomine eſt ſub arteria iam carnoſa inanitas adnexa ſpinæ,ad latitudinem ac longitudinem lagenæ modo fuſa.Idem lib.28.Aurium grauitati prodeſt urina capri uel tauri, aut fullonia uetus calfacta,uapore per lagenæ collum ſubeunte.In ſuperiore tamen exemplo,antiqua quę uidi exemplaria,non lagenæ modo,ſed lacunæ habent,uel laciniæ potius,hoc eſt flexuræ ſinuoſæ.Nec mihi lagenæ formam ſtomachus habere uidetur,qui confectionibus faciendis aliquando interfui,& ſtomachum cum uentriculo ſpiritu diſtentum uidi:potiusq́ cucurbitæ formam leniter inflexæ, & ab ſummo imoq́ tubulatæ habere exiſtimarim:nolo tamen hoc in loco periclitari ut aliquid de hoc ſtatuam. De ſtomacho propriè accepto Ariſtot.lib. 1. De hiſtoria animalium ita inquit, πλάτει δὲ διὰ τοῦ διαζώματος εἰς τὴν κοιλίαν, σαρκώδης ὢν τὴν φύσιν, καὶ τάσιν ἔχων καὶ ἐπὶ μῆκος καὶ ἐπὶ πλάτος. Per ſeptum tranſuerſum in uentrem pertinens, ibiq́ deſinens, natura carnoſus, & in longitudinem latitudinemq́ intenſionem admittens. De uentriculo autem, qui abuſiuè ſtomachus dicitur ab auctorib. ἡ δὲ κοιλία ἡ τοῦ ἀνθρώπου, ὁμοία τῇ κυνείᾳ ἐστίν. οὐ πολλῷ γὰρ τοῦ ἐντέρου μείζων, ἀλλ' ἐοικυῖα ἐντέρῳ τινὶ εὖρος ἔχοντι. Vētriculus autem hominis canino ſimilis eſt, ut qui non multo inteſtino maior ſit, ſed ſimilis inteſtino latiori. In his uerbis nihil ſimile dicto Pliniano uidetur. Quare Plinius de ſtomacho & uentriculo ſimul locutus eſſe uidetur ſub ſtomachi nomine. Anguſtias enim ſtomachi excipit uētriculus,in quo cibus cōcoquitur quaſi in inteſtino quodam laxiore, quam Cicero aluum appellat in 2.De nat. deorum,& tortuoſam eſſe dicit: quod non conuenit cum lagenæ forma.Lagenam nomen fuiſſe menſuræ teſtis eſt Athenæus his uerbis lib. 11. λάγυνον δὲ μέτρου λέγουσιν εἶναι ὄνομα παρὰ τοῖς ἕλλησιν, ὡς χοὸς καὶ κοτύλας. χωρεῖν δὲ αὐτὸ κοτύλας ἀττικὰς δώδεκα. Lagenā menſuræ nomē eſſe aiunt apud Græcos ut chū & cotulā,duodecimq́ cotulas Atticas capere.Seria uas erat uariæ capacitatis, ad multos uſus accōmodatū. *Lagena* *Plin. locus* *Stomachus propriè dictus* *Ventriculus* *Lagena* *Seria*

Colu-

Columel.lib.13.de uino dulci faciendo loquens, Tum in ſerias ſingulas, quæ ſint am-
phorarum ſeptenûm, addito medicaminis pondo unciam ſcrupula octo gypſi. Erant
enim ſeriæ grandia uaſa ut dolia, unde uinũ ad uetuſtatem ſeruandum in uaſa minora
diffundebatur. Idem, Poſtea quum de dolijs aut de ſerijs diffundere uoles, uere floren
te roſa defecatum ꝙ liquidiſſimum in uaſa bene picata & pura transferto. ſi in uetuſta
tem ſeruare uoles, in cado duarum urnarum ꝙ optimi uini ſextarium, aut fecis gene-
roſæ recentis ſextarios tres addito. Idem de myrtite uino loquens, Poſt nonum diem
quàm id factum eſt, uinum purgatur, & ſcrupulis aridæ myrrhæ ſeria ſuffriatur, oper-
culumꝗ; ſuperimponitur, ne quid eò decidat. Hoc facto, poſt decimũ diem rurſus ui-
num purgatͬ, & in amphoras bene picatas & bene olidas diffunditur. Ego tamẽ non
aridæ myrrhæ ſcrupulis ſuffriandam ſeriam puto, ſed ſcopulis aridæ myrti ſeriam ſuf-
fricandam. Seriam oblonga forma fuiſſe puto, & in ſummo ceruicatam. Idem Colu-
mel. de ſalſura ſuillæ carnis loquens, Sed quum ad fauces ſeriæ peruentum eſt, ſale re-
liqua pars repletur, & impoſitis ponderib. in uas comprimitur: eaꝗ; caro ſemper con
Fideliæ ſeruatur, quæ tanꝙ ſalſamentum in muria ſua permanet. Fideliæ qua forma fuerint, le
giſſe me non memini, ſed fictiles & uitreas apud Columel. legimus. Hæc habuimus
de menſuris quæ diceremus. Sed obiter uidendum quid ſit quod Apocalyp. 6. cap.
in deſcriptione tertij ſigilli legitur, Bilibris tritici denario uno, & tres bilibres hordei
denario uno. hoc quum ego mirarer, Græcè ſic reperi ſcriptum, χοῖνιξ σίτου δηναρίου, καὶ τρεῖς
χοίνικες κριθῆς δηναρίου, id eſt, Chœnix frumenti denario, & tres chœnices hordei dena-
rio. ac ſi diceret, quantum quis die uno frumenti abſumere poteſt, denario uno uen-
ditur. Interpres chœnicem tritici duas libras pendere exiſtimauit, & ideo bilibrem
tranſtulit. In quo uerbo exponendo Liranus ſomnia narrare mihi uidetur. Inter ſchó
lia autem quæ in eum librum edita ſunt, legimus chœnicem duos ſextarios Roma-
nos ſignificare: quod quum ſit uerum, non bilibris tritici, ſed trilibris uerti debuit, ſi
ſic loqui neceſſe fuiſſet. tantum enim pendet ſextarius tritici Romani, quum modius
teſte Plinio quatuor & uiginti pondo pendeat. Græcè tamen non tritici, ſed frumen-
ti legitur: quod quum ſit nomen generis, libralis ſextarius eſſe potuit ſi leuiſſimũ ge-
nus frumenti appenderetur, ut hordeum.

Verumenimuero ut unde exorſa eſt hæc commentatio, eò tandem cludatur: tri-
ens, quadrans, & alia nomina ab aſſe & uncia deriuata, non modò pondera, ſed etiam
Nummorũ ſignificatio menſuras infra ſextarium, nummorumꝗ; uocabula ſignificarunt. Quare quum de
menſuris dictum ſit, reſtat ut de nummorum ſignificatione exempla citentur. Plin.
Quadrãs et Triens lib. 33. Nota æris fuit ex altera parte Ianus geminus, ex altera roſtrum nauis: in trien-
te uerò & quadrante rates. Hic quadrans, teruncius aliter dicitur: de quo ſatis dixi-
Teruncius mus. Erat enim aſſis & libellæ quartarius: deni autem quadrantes ſeſtertium uale-
Seſtertius bant, & quaterni ſeſtertij denarium. Ita fit ut pro ſportula deni ſeſtertij darẽtur: quos
Sportula, id eſt, centum quadrantes denis caroleis & ſemiſſe æſtimãdos eſſe dico. Caroleos noſtri denarios, quaſi dextan-
tes aliquando uocitarunt: ita ut aſſem, noſtrum ſolidum eſſe exiſtimemus, duodenos
denariolos ualentem. tanti eſt illa ſportula à Iuuenale Martialeꝗ; decantata, quæ mer
ces ſalutationum erat olim, & togatis, id eſt comitibus & aſſeclis dabatur rectæ cœ-
næ loco: de qua Iuuenalis,

–Nunc ſportula primo
Limine parua ſedet turbæ rapienda togatæ.
Sed quum ſummus honos finito computet anno,
Sportula quid referat, quantum rationibus addat,
Quid facient comites, quibus hinc toga, calceus hinc eſt?

Martialis identidem centum quadrantes uocat, miſellos appellans ob tenuitatẽ pe-
cuniæ, præſertim Romæ, ubi omnia cara erant, ut ex præcedentibus liquet. Columel-
la hoc ſtrinxit in præfatione rei Ruſticæ his uerbis, An honeſtius dixerim mercenarij
ſalutatoris mendaciſſimũ aucupium, circumuolitãtis limina potentiorũ, ſomniumꝗ;
regis ſui rumorib. augurantis? Ex hoc tamen conijcere opes diuitũ Roman. licet, qui
numeroſæ turbæ quotidianam hanc mercedem darent. Tranquill. de initio principa
tus Neronis loquẽs, Adhibitus ſumptib. modus, publicæ cœnæ ad ſportulas redactæ.

Auguſti aũt inſtituto diuites cœnã rectam dabãt, quæ maioris erat & liberalitatis, & *Cœna recta*
impenſæ: propter quod Mart. Promiſſa eſt (inquit) nobis ſportula. recta data eſt,
Sportulam enim præ recta contemnendam arbitrabantur. Idem Tranquillus in Do-
mitiano, Sportulas publicas ſuſtulit, reuocata cœnarum rectarum conſuetudine. Ha
ctenus de ſportula. Sextans nummulus erat quadrante minor, duas uncias ualens. Pli *Sextans*
nius libro ſupradicto, Populus Romanus ſtipem ſpargere cœpit L. Poſthumio, Q.
Martio conſulibus: tanta pecunia erat, ut eam conferret L. Scipioni, ex qua is ludos
fecit. Nam quòd Agrippæ Menenio ſextantes æris in funus contulit, honoris id ne-
ceſſitatisq́ propter paupertatẽ Agrippæ, non largitionis eſſe dixerim. Vnciaria ſtips *Ratio rei nũmariæ apud Græcos*
apud eundem lib. 34. cap. 5. dimidio minor eſt ſextantaria, par ferme obolo noſtro.
Apud Græcos hæc ratio nummulariæ rei fuit, ut obolus Atticus octonos chalcos ua *Obolus*
leret, licet Plin. denos dicat lib. 21. Bini autem chalci, id eſt, æreoli, quadrantem effi-
cerent, quod ab eis tetartemorium dicitur, & per ſyncopen tetartemorum: ob id alio
nomine dichalcum uocitatum. Chalci autem quaterni hemiobolium, id eſt, ſemiobo *Dichalcum*
lus dicebatur: ſeni chalci triens, immutata ratione ſermonis. non enim triens diceba- *Chalcus*
tur tertia pars oboli, ut tetartemoriũ quarta, ſed quòd tres eſſent partes oboli, id eſt, *Triens*
dodrans. ita fit ut triens maior ſemiſſe, id eſt, ſemiobolo fuerit. Semiſſem nunc non aſ-
ſis noſtri, ſed oboli intelligi uolo. Polybius ſuo tempore ita rem nummulariam conſti
tutam fuiſſe dicit in 2. hiſtor. ut XII. aſſes Romani drachmam efficerent, cum binos
aſſes obolo tribuat. Sic enim ſcribit, ὡς μὲν οὖν ἐπὶ τὸ πολὺ πρίονται τοὺς καταλύτας οἱ πανδοχεῖς,
ὡς ἱκανὰ πάντ᾽ ἔχειν τὰ πρὸς τὴν χρείαν ἡμιασσαρίου. τοῦτο δ᾽ ἐστὶ τέταρτον μέρος ὀβολοῦ. Verùm cum
de annonę uilitate non uerisimilia ſcripſerit, ut ſuprà dictum eſt, non magnopere hoc
eius dicto moueor. Cæterùm apud Gręcos tritemorium, id eſt, triens pro tertia parte
cuiuſq́ rei accipi ſolet, ut quum dicunt, τριτημόριον ταλάντου, καὶ τεταρτημόριον ταλάντου, id
eſt, trientem quadrantemq́ talenti, & quadrantem diei pro ſex horis. Theodorus Ga
za in tractatu De menſib. ἡμέραις διχορῶν τριακοσίαις καὶ ἑξήκοντα καὶ πέντε ὁριζόμενος ἡμῖν
ὁ ἐνιαυτὸς ἔσται κατὰ τὴν ἡλίου περίοδον, προστιθεμένου τῷ καὶ μορίου ἡμέρας ἐπ᾽ ἔλαττον ἢ ὡς τεταρτημόριον,
τῷ ἀριθμῷ τούτῳ. Dieb. igitur (inquit) trecentis & ſexagintaquinq́ finitus nobis erit
annus ſecundum ſolis ambitum, duntaxat addita huic numero parte quadã diei quæ
minuſcula ſit q̃ quadrans. Triobolũ alio nomine hemidrachmiũ dicitur. ſenos enim *Triobolum*
obolos drachma efficit, ut auctores ſunt Plinius & Pollux, & alij, Trioboli nota ab al
tera parte effigiem Iouis, ab altera noctuã habebat, quam illi glaucen appellant: ex
quo factum arbitror prouerbium, Noctuam Athenas, γλαῦκ᾽ εἰς Ἀθήνας, contra eos ne *Noctuam Athenas*
gociatores uſurpatum qui eas merces in emporia important, quæ ibidem uernaculæ
ſunt, & multæ, quanq́ ad auem noctuam referri uulgò ſoleat, quæ in Attica frequens
uidetur. Tetrobolum quatuor obolos dicebant, hoc eſt beſſem drachmæ: numiſma *Tetrobolum*
erat habens effigiem Iouis, ut triobolum, & poſtica parte binas noctuas. Diobolum
duos obolos ualebat, qui triens erat drachmæ. Obolus primam habet breuem, ſed in
compoſitione productam, ut in diobolo, triobolo, tetrobolo, τριώβολον, τετρώβολον, διώ
βολον. Cum ergo drachma Attica quaternis ſeſtertijs Romanis ualeret, id eſt, denario
uno, ſeſtertius Romanus ſeſquiobolum Atticum ualuit, ut obolus omnino ſemiſſem
noſtrum & denariolum ualuerit, ac ſi ſeptuncialem nũmulum haberemus. Hac ratio-
ne diobolon ſeptenos ſeſtantes noſtros ualebat. quare Plautus in Pœnulo quum di-
xit, Non ego homo trioboli ſum, niſi ego illi maſtigiæ exturbo oculos atq́ dentes. ſic *Homo trioboli*
intellexit, ἄξιος τριωβόλου, ut Græci loquuntur, id eſt, non æſtimãdus triobolo Attico,
ſeu duob. ſeſtertijs. Sic alibi, Aruſpex non homo trioboli. genitiui ſunt ſchemate Græ
co enunciati. & trioboli igitur hominem uocat uocabulo monoptoto, ut nauci homi
nem antiqui dixerũt, & frugi. Idem in eodẽ Pœnulo, Seruorum ſordidulorum ſcorta
diobolaria. Feſtus meretrices diobolares appellatas ex eo dicit, q́ duobus obolis du-
cerent. Diobolaria ergo ſcorta dixit tanti proſtãtia, quãti ſolidus noſter eſt, & ſextãs. *Diobolaris*
Solidus noſter (ut ſæpe dixi) notus etiã eſt Tranſalpinis, & externis finitimis. Quum
autem hæc ſcriberẽ, ducatus unus probi characteris quadraginta ſolidis noſtris per-
mutabatur. Cæterũ nos oboli uocabulum à Græcis mutuati ſumus. Romani enim eo
non utebantur. Quòd autem rectè hos nũmulos æſtimarim, his exemplis cognoſcitur.

 Proſti-

Proſtibula enim ſcorta, & in lupanari proſtantia, ſermone uulgari ſolidum unum merere dictitantur, quod conuenit cum diobolo. Bos etiam olim numiſma erat Atticũ,
Didrachmũ *Hecatōbœũ* bouis nota percuſſum, didrachmum alio nomine dictum. Quare hecatombœum dictum quicquid duabus minis Atticis æſtimabile eſſet, id eſt, ducentis drachmis. Inde hecatombœa arma apud Homerum Iliados ſexto, ut quidam uolunt, ubi Homerus permutationem armorum Diomedis & Glauci ſcripſit, cuius meminit Iuſtinianus in præfatione Pandectarum, & nos explicuimus in Annotationibus noſtris. Ab eo no-
Prouerbium miſmate notum eſt apud Græcos adagium, βοῦς ἐπὶ γλώττης βέβηκεν. Bos ſuper linguam ſitus eſt uel firmatus: contra eos uſurpatum, qui aut pecuniæ auctoramento loquendi libertatem perdiderunt, aut mulctæ irrogandæ metu quæ dicenda ſunt reticent. Huiuſmodi multi in Francia, ut alibi, ſæpe fuerunt: quod genus hominũ cum ſemper noxium rebus bene gerendis fuit, tum uerò illi deterrimi atq; exitiabiles, qui nõ bouem modò in ore, ſed ouem in fronte, uulpem in corde gerunt. Sed ad hũc locum pertine-
Cap. 1 re uideretur id quod ab A. Gellio dicitur lib. 11. Noctium Attic. Coniectare autem (inquit) ob eandem cauſam poſſumus quòd Italia olim eſſet armentoſiſſima, mulctamq;, quæ appellatur ſuprema, inſtitutam in ſingulos dies duarum ouium, triginta boum, pro copia ſcilicet boum, proq; ouium penuria. Sed quum eiuſmodi mulcta pecoris armentiq; à magiſtratibus dicta erat, adigebantur oues boues q; aliàs precij parui, aliàs maioris: eaq; res faciebat inæqualem mulctæ punitionem. Idcirco poſtea lege Aterina conſtituti ſunt in oues ſingulas æris deni, in boues æris centeni. Minima autem mulcta eſt ouis unius. Suprema mulcta eſt eius numeri quem diximus: ultra quam mulctam dicere in dies ſingulos ius non eſt, & propterea ſuprema appellatur, id eſt, ſumma & maxima. Quando igitur nunc quoque à magiſtratibus populi Romani more maiorum mulcta dicitur uel minima, uel ſuprema, obſeruari ſolet ut oues genere uirili appellentur: atque ita Marcus Varro uerba hæc legitima, quibus minima mulcta diceretur, concepit, M. Terentio, quando citatus neq; reſpondit, neq; excuſatus eſt, ego ei unum ouem mulctam dico. Ac niſi eo genere diceretur, negauerunt iuſtã uideri mulctam. Feſtus, peculatus, id eſt, furtũ publicum, dici cœpit à pecore, tunc quum Romani præter pecudes nihil haberent. Plinius libro 33. Vtinam poſſet è uita in totum abdicari aurum, ſacra fames, ut celeberrimi auctores dixere, proſciſſum conuitijs ab optimis quibuſq;, & ad perniciem uitæ repertum. quãtum feliciore æuo, quũ res ipſæ permutabantur inter ſe, ſicut & Troianis temporibus factitatum Homero credi conuenit: quanq; & ipſe miratus aurum, exiſtimationes rerum ita fecit, ut centum boum arma aurea permutaſſe Glaucum diceret cum Diomedis armis nouẽ boum, ex qua conſuetudine mulcta legũ antiquarũ pecore conſtat etiã Romæ. Plin. uerba, Gellij auctoritate, qui ſub Adriano Imp. ſcripſit, ita interpretãda ſunt,
De modo mulctarũ ut mulcta Romæ pecore conſtaret uerbotenus. nam minima mulcta in ſingulos dies erat ouis unius æſtimatio priſca, id eſt, denarius unus, ſeu aſſes deni. ſumma autẽ mulcta, triginta boum & duarum ouium æſtimatio, id eſt, tria millia & uiginti æris, id eſt, trecentæ & duæ drachmæ. Hoc conſentaneum eſſe uidetur cum eo quod dicitur in lege ultima De modo mulctarum in Codice Iuſtiniani. Illa enim lege omnes iudices infra proconſularem poteſtatem ultra quadrantem auri mulctare quenq; uetantur. Li-
Libra auri obryzi bram auri obryzi diximus centum & duodecim ſolatis aureis æſtimandã eſſe. Huius quadrans paulo minus triginta aureis coronatis ualet, id eſt, argenti drachmis trecentis. Proconſulare autem imperium ſummam mulctam non ultra auri ſemiſſem dicere poterat, id eſt, aureos ſexaginta, ubi mulcta à lege nõ erat æſtimata. Hactenus coercita erat omnis poteſtas pro contumacia quidẽ punienda, aut leui admiſſo, cuius pœna erat arbitraria. Nam delicta priuata, ut concuſſio, & furtũ, ulterius mulctari poterant, cum etiam publicatione partis bonorũ & ultra quædã leges ſanctæ ſint. Hodie apparitores & uiatores, qui uel interdicto uel iuſſu iudicũ aliquid uel iubẽt fieri, uel uetãt, ferè centum librarum argenti mulctam interminari ſolent, ſi quid contra iuſſum edictum'ue factum aut admiſſum fuerit. Quod temere, ut opinor, in uſum receptum eſt. Eodem titulo permiſſa erat poteſtas præfecto prætorio uſq; ad quinquagenas libras auri pro ſummo maleficio mulctandi: quod non tam ad dignitatem præfecturæ,

quàm

quàm ad flagitij atrocitatem refero: ſi tamen quinquaginta libras auri ponderalis intelligere debeamus, quum proconſul qui intra ſemiſſem arctatur, omne imperiũ habuerit, ut ex titulo De officio proconſulis intelligimus, & præterea ex principũ Romanorum conſuetudine. Moris enim fuit principibus Romanis & Cæſaribus, ut accepta ſtatim purpura, tribunitiam poteſtatem & proconſulare imperium extra urbem aſſumerent inter alia Cæſareæ dignitatis uel principatus inſignia. Tacitus libro duodecimo, Virilis toga Neroni maturata, quò capeſſendæ reip. habilis haberetur: & Cæſar adulationibus ſenatus liberius ceſſit, ut uiceſimo ætatis anno conſulatum Nero iniret, atq; interim deſignatus proconſulare imperium extra urbem haberet, ac princeps iuuentutis appellaretur. Apud eundem lib. 13. Agrippina cõtra Neronem filium excandeſcens, & exprobrans quòd matris beneficio, id eſt ſuo, Nero ad imperium aſſumptus eſſet, Baiarum (inquit) ſuarum piſcinas extollebat, quum meis conſilijs adoptio, & proconſulare ius, & deſignatio conſulatus, & cætera adipiſcendo imperio præpararentur. Lampridius, Interfecto, inquit, Vario Heliogabalo Alexander urbe Arcena genitus, Varij filius, cõſobrinus ipſius Heliogabali accepit imperium, quum ante Cæſar à ſenatu eſſet appellatus, interfecto ſcilicet Macrino: auguſtumq; nomen idem recepit, addito etiam ut patris patriæ nomen, & ius proconſulare, & tribunitiam poteſtatem, & ius quintæ relationis, deferente ſenatu, uno die aſſumeret. Capitolinus de Maximo & Balbino, Decretis ergo omnibus imperatorijs honoribus atq; inſignibus, percepta tribunitia poteſtate, iure proconſulari, pontificatu maximo, patris & patriꝯ nomine meruerunt imperium. & in M. Philoſopho, Suſcepta filia, tribunitia poteſtate donatus eſt: atq; imperio extra urbem proconſulari. Præſides autem prouinciarum, ius tantum prætorium habebant, quod inferioris erat imperij quàm proconſulare. Vopiſcus in Probo, Accepto igitur hoc ſenatuſconſulto, ſecundum orationem permiſit patribus, ut ex magnorum iudicum appellationibus ipſi cognoſcerent, proconſules crearent, legatos conſulibus, ius prætorium præſidibus darent: quas leges Probus ederet, ſenatuſconſultis proprijs conſecrarent. Ex quib. uerbis intelligere poſſumus præſidibus prouinciarum dari ſolitam à principibus prætoriam poteſtatem, & quibuſdam rectoribus proconſularem, quod ius Probus Imperator ad ſenatum detulit: cuius hodie inſtar eſt, quòd curia ſuprema præſides prouinciarum & præfectos ad iuſiurandum adigit, & principum conſtitutiones prius animaduerſas & conſideratas promulgãdi ius habet. Mirũ uerò mihi uiſum eſt in nomiſmatibus antiquis inter titulos imperatoris hoc non legi. Contra id quod diximus de mulcta maxima apud priſcos exemplum apud eundem Gellium libro nono, ubi de Appij Cæci filia loquitur, quæ ob unum improbum uerbum ab Ædilibus mulctata eſt. Ob hæc mulieris (inquit) uerba tam improba, ac tam inciuilia, Ædiles plebei mulctam dixerunt ei æris grauis XXV. millia. id factum bello Punico primo. Vigintiquinq; millia æris, ducentorum & quinquaginta boum mulctam æquarunt, id eſt totidem aureorum noſtrorum. Quare (ut dixi) ſuperius dicta, non de mulcta maleficiorum & criminum, ſed de mulcta contumaciꝯ intelligenda ſunt. Nam apud Athenienſes, qui iure eo regebantur à quo iura Romana originem primã ducunt, magnas fuiſſe maleficiorum mulctas ex Demoſthene apparet, qui in oratione ὑπὲρ κονδύλου quam contra Midiam habuit hominem prædiuitem, quodam loco ita inquit, ὑμεῖς ὦ ἄνδρες ἀθηναῖοι σμίκρωνι δέκα ταλάντων ἐτιμήσατε, καὶ σκίτωνι τοσούτων ἑτέρων, δόξαντι παράνομα γράφειν. καὶ ὅτι παιδία, ὅτι φίλους, ὅτι συγγενεῖς, οὐδ᾽ ὅντινοῦν ἠλεήσατε τῶν παρόντων ἐκείνοις. Vos autem iudices Smicroni mulctam talentorum decem irrogaſtis, & totidem aliorum Scitoni, ob id quòd rogationem quandam iniquam & legibus aduerſam promulgaſſet: quam pœnam, nec eius liberi, nec amici, nec cognationis aduocationisq; eius interceſſio ſupplex & miſericordiam implorans deprecari potuerunt. Quin & ipſe Demoſthenes acceptorum uiginti talentorũ conuictus ob ſilentiũ Harpalo uenditũ, quinquaginta talentis mulctatus eſt: quam ſummam cùm nec conficere poſſet, nec uinculorum tædium ferre uellet, clàm in exilium abijt. Hæc mulcta non minor eſt triginta millibus aureûm coronatorum. Hîc operæprecium eſt æſtimare leges ſumptuarias, non illas priſcas quæ denos æris in dies ſingulos ſtatuebant impenſæ eſcariæ, ſed recentiores,

Tribunitia poteſtas & procõſulare imperium

Ius pretoriũ & poteſtas pretoria

De modo mulctarum

Mulcta Demoſthenis medicta

Leges ſumptuariæ

& poſt uictam Aſiam latas, de quibus Gellius lib. 2. ſic inquit, Poſtea L. Sylla Dictator cum legibus priſcis ſitu atq; ſenio obliteratis, pleriq; in patrimonijs amplis hellua rentur, & familiam pecuniamq; ſuam prandiorum gurgitibus proluiſſent, legem ad populum tulit, qua cautum eſt, ut Calendis, Idibus, Nonis, diebus ludorum, & ferijs quibuſdam ſolennibus ſeſtertios tricenos in cœnam inſumere ius poteſtasq; eſſet: cæteris autem diebus omnib. non amplius ternos. Poſtremò lex Iulia ad populum peruenit Cæſare Auguſto imperante, qua profeſtis quidem diebus ducenti finiuntur: Calendis, Idibus, Nonis, & alijs quibuſdam feſtiuis trecenti: Nuptijs autem & repotijs ſeſtertij mille. Eſſe etiam dicit Capito Atteius edictum, diui'ne Auguſti, an Tiberij, non ſatis commemini, quo edicto per dierum uarias ſolennitates à trecenis ſeſtertijs uſq; ad duo millia ſumptus cœnarum propagatus eſt, ut his ſaltem finibus luxuriæ efferueſcentis æſtus coerceretur. In libris impreſſis ſeſtertij millies pro ſeſtertij mille legitur, qui æſtimatione noſtra quinq; & uiginti aureis æſtimantur coronatis, quòd ſi Gellius ſeſtertia mille ſcripſiſſet, quinq; & uiginti millia intelligerem, ſi ſeſtertiũ millies centuplicaio ſumma creſceret. Sed animaduertendum mihi uidetur, à denis aſſibus leges ad ſeptenos & ſemiſſem ueniſſe, hoc eſt ad ternos ſeſtertios etiam Sylla Dictatore, cuius priuignus Scaurus theatrum luxu fidem excedente extruxit. Ridicula igitur lex Syllana mihi fuiſſe uidetur, quæ id ſanciret, quod nemo ſequeretur. Notanda igitur illa Auguſti, quæ ducentos ſeſtertios in ſingulas cœnas taxauit, hoc eſt aureos quinq; noſtros, & diebus feſtis trecentos, nuptijs autem, & repotijs, id eſt poſtridie nuptiarum, ſeſtertios mille. quæ ſumma longè abeſt à ſumptu quem in nuptijs factitamus.

Centuſsis

Ex ſupradictis patet quid centuſſis apud Lucillium fuerit, id eſt quadraginta ſeſtertij, qui legem ſumptuariam centuſſem uocitauit ob centum aſſium taxationem. ut auctor eſt Macrob. in 3. Satur. Vnde cœnæ centenariæ à Tertulliano dictæ.

Priſcorũ Romanorũ paupertas

Priſcæ autem Romanorum paupertatis indicia ſunt, quæ à Valerio lib. 4. ſcribuntur de paupertate, ex quo uerba hæc tranſcribenda duximus. Itaq; cùm ſecundo Punico bello Cn. Scipio ex Hiſpania ſenatui ſcripſiſſet petens ut ſibi ſucceſſor mitteretur, quia filiam uirginem adultæ iam ætatis haberet, neq; ei ſine ſe dos expediri poſſet: Senatus, ne reſp. bono duce careret, patris ſibi partes deſumpſit, cõſilioq; uxoris ac propinquorum Scipionis, conſtituta dote ſummam eius ex ærario erogauit, ac puellam nuptui dedit. Dotis modus XL. millia æris fuit: qua non ſolùm humanitas P. C. ſed etiam habitus ueterum patrimoniorum cognoſci poteſt. nanq; adeò fuerunt arcta, ut

Dotata Megalia

Tatia Cæſonis filia maximam dotem ad uirum X. millia æris attuliſſe uiſa ſit: & Megalia quia cum quingentis millibus æris mariti domum intrauit, dotatæ cognomen meruit. Quadraginta millia æris noſtro nomiſmate quadringentos coronatos ualẽt, quingenta millia æris quinq; millia aureorum: propter quam ſummã per antonomaſiam Megalia dotata uocitata eſt. Dotes autẽ poſtea creuiſſe ex Iuuenal. didicimus, apud quem decies centena millia, & bis quingenta legimus,

Bis quingenta dedit: tanti uocat ille pudicam. Alibi,
— Et ritu decies centena dabuntur
Antiquo, ueniet cum ſignatoribus auſpex.

Decies ſeſtertium

Decies ſeſtertium (ut ſæpe diximus) quinq; & uiginti millibus aureorum noſtrorum æſtimari poſſunt. Hoc addendum. Seneca de Conſolatione ad matrem, Scipionis filiæ ex ærario dotem receperunt, quia nihil eis reliquerat pater. Æquum mehercules erat populum Rom. tributum Scipioni ſemel cõferre, cùm à Carthagine ſemper exigeret. O felices uiros puellarum, quibus populus Rom. loco ſoceri fuit. Beatiores'ne iſtos putas, quorum pantomimæ decies ſeſtertio nubunt, quàm Scipionem, cuius liberi à ſenatu tutore ſuo in dotem æs graue acceperunt? His uerbis liquet decies ſeſtertium & decies centena idem eſſe. Strabo libro 4. de Maſſilienſibus loquens, τὴν δὲ λιτότητα τῶν βίων καὶ τὴν σωφροσύνην τῶν μασσαλιωτῶν οὐκ ἐλάχιστον ἄν τις θείη τοῦτο τεκμήριον. ἡ γὰρ μεγίστη προὶξ ἐστὶν αὐτοῖς ἑκατὸν χρυσοί, ὡς ἐσθῆτα πέντε, καὶ πέντε ὡς χρυσοῦν κόσμον. πλέον δ' οὐκ ἔξεστι.

Dotes Maſsilienſes

Frugalitatis autem uitæ & continentiæ Maſſilienſium maximum hoc indicium exiſtimari poteſt, quòd dos apud eos maxima centum ſunt auri, & eo amplius in ueſtem quinq;, & in mundum muliebrem aureum quinq;. amplius autem doti dicere non li-

cet. Centum aureos Romanos Strabonem intellexiſſe puto. tunc enim quum ſcripſit Strabo, omnia Romanis parebant in Gallia. Ex prædictis etiam apparet quanti æſtimari debeant ſportulæ ſolennes in prouincia Pliniana, quarum fit mentio in epiſtolis ad Traianum, his uerbis, Qui uirilem togã ſumunt, uel nuptias faciunt, uel ineunt magiſtratum, uel opus publicum dedicant, ſolent totam bulen, atque etiam è plebe nõ exiguum numerum uocare, binosque denarios, uel ſingulos dare. Mille enim denarij centum aureos ualent, duo millia denariûm ducentos aureos. Quare ille ſportulæ tanti aut pluris conſtabãt, cùm ipſe dicat, Ita uereor ne ij qui mille homines, interdũ etiam plures uocant, modum excedere, & in ſpeciem dianomes incidere uideãtur, id eſt diuiſionis & largitionis. Criminoſum enim uerbum diuiſionis erat propter ambitus ſuſpicionem. ſed in omnibus Plinij exemplarib. hoc uerbum uariè corruptũ eſt. Nunc ut fauſta ac felici clauſula diſputationem hanc peragamus, percurramus ea quæ in Euangelio leguntur. Iam primum Matthæi 10. Nónne duo paſſeres aſſe uæneunt? οὐχὶ δύο στρουθία ἀσσαρίου πωλεῖται; Aſſis duos ſextantes noſtros ualuit, id eſt denariolos quatuor. Et Lucæ 12. οὐχὶ πέντε στρουθία πωλεῖται ἀσσαρίων δύο; Nónne quinque paſſeres uæneunt aſſibus duobus, id eſt dipondio? Quare Cicero pro Quintio dupondium pro pecuniola poſuit, Si dupondius (inquit) tuus ageretur Sexte Neui, ſi in paruula re captionis aliquid uerere, non ſtatim ad C. Aquilium, aut ad eorum aliquem qui conſuluntur, cucurriſſes? Et Matthæi uiceſimo denarius diurnus tres ſolidos & ſemiſſem ualet, quanti uinitores ferè conduci ſolent. συμφωνήσας μετὰ τῶν ἐργατῶν ἐκ δηναρίου τὴν ἡμέραν, Pactus cum operarijs denario in diem. Quòd autem denarius fuerit Romanus, ex eo apparet quod cap. 22. dicitur, Oſtendite mihi nomiſma cenſus. At illi obtulerũt ei denarium, in quo effigiem Cæſaris fuiſſe dicit. οἱ δὲ προσήνεγκαν αὐτῷ δηνάριον. Ex quo apparet in denario fuiſſe effigiem Cæſaris Auguſti, uel Tiberij: & tales hodie denarios circunferuntur, ne quis de eo dubitare poſſit. Plinius lib. 6. Annij Plocamij qui maris Rubri uectigal à fiſco redemerat, libertus, circa Arabiam nauigans, aquilonibus raptus præter Carmaniam, quintodecimo die Hippuros portum Taprobanes inuectus, hoſpitali regis clementia ſex menſium tempore imbutus alloquio, percontanti poſtea narrauit Romanos & Cæſarem. Mirum in modum in auditis iuſtitiã ille ſuſpexit, quòd pares pondere denarij eſſent in captiua pecunia, quum diuerſæ imagines indicarent à pluribus factos. Hæc Plinij uerba improbant eorum opinionem, qui rei nummariæ æſtimationem hodie conſtitui non poſſe putarunt, ea maximè ratione, quòd & conſulum & principum tempore uariata pondera nomiſmatum fuerunt, ita ut pro cuiusque percutientis arbitrio nomiſmatis põdus & indicatio euariauerit: id quod Blondus Flauius lib. 5. Romæ triumphantis affirmauit: antiquitatis diligentiſſimus inquiſitor. Cum enim ad eam partem ueniſſet, & eam ſibi tranſmittendam uideret, Hæc omnia (inquit) qualia per ſingulas ætates fuerint, examuſſim oſtendere, non magis difficile quàm impoſſibile fuerit, non ſolum quia obſcuris & noſtra ætate ignotis uerbis ſunt à maioribus tradita, ſed quia omnis ferè ætas ſuam habuit cudendi uarietatem & formam. Videmus enim multos ex conſulibus priſcis ſui uultus cudiſſe nummos ſemper menſura & pondere uariatos: quod maiore poſtea ſtudio principes factitarunt. Et paulo inferius de talenti uarietate loquens, idem penè pronunciat, & ad extremũ ingenuè fatetur ſe rem difficilimam & ſitu uetuſtatis obductam, nec ingenio nec diligentia ſuperare potuiſſe, cum nulla extarent priſcorum uolumina, in quibus aperta dictorum uerborum mentio fieret. Ipſe tamẽ lib. 3. eiuſdem operis cum hanc rem tentare ueller, Hanc nos difficilimam (inquit) numerorum & ponderum uetuſtiſſimam conſuetudinem ad noſtri temporis collationem inuiti hoc loco tractamus, quam infrà ſuo loco tractare conſtituimus. Et paulum infrà, cum in denarijs, quos aureos fuiſſe uolebat, æſtimandis magnopere hallucinatus eſſet, centum millia æris, id eſt primæ claſſis cenſum ſub Seruio rege, decem millibus ducatorum taxauit, quem nos mille tantũ aureis coronatis ęſtimamus. Nũc redeamus ad rem. Iohannis ſexto, Ducentorum denariorum panes non ſufficiunt eis, ut unuſquiſque modicum quid accipiat, διακοσίων δηναρίων ἄρτοι οὐκ ἀρκοῦσιν αὐτοῖς, ἵνα ἕκαστος αὐτῶν βραχύ τι λάβῃ. Deinde ſubdit, Diſcubuerunt ergo uiri numero quinque millia. Ineamus nunc ratio-

Dianome diuiſio

Loca in Euãgelio explicata

As & aſsis

Dipondius

Blõdi opinio de re nummaria

Cenſus primæ claſsis

Iohãnis Euãgeliſtæ locus

nem, Ducenti denarij, uiginti aureos noſtros ualent, id eſt, quinq; & triginta Francicos. Cõmoda apud nos annona eſſe dicitur, quum terni primarij panes quintunce uęneunt, qui nummus uulgo albulus appellatur. Si igitur cõmodam annonam ſequamur, & qualis eo anno fuit quum hæc ſcriberem, in ſingulos Francicos duodequinquaginta quincunces numerabimus: quem numerum ſi tricies quinquies ducas propter trigintaquinq; Francicos, mille ſexcenti & octoginta quincunces fient: qui ſinguli quum ternos panes faciant, fiunt in ſumma panes quinq; millia & quadraginta. qua ratione unuſquiſq; panem unum habere potuit, & ſic pane ſatiari. quod conuenire cum dicto Euangeliſtæ non uidetur. ſed ſcilicet carior erat annona Hieroſolymis, id quod facilè crediderim ex Strabone, qui agrum Hieroſolymitanum ſterilem eſſe dicit. Nam & hic ſæpe panis primarius ſextantib. uęnit: qua ratione quatuor millia & ducenti panes eſſent. Marci etiam ſexto ita legitur, ἀπελθόντες ἀγοράσωμεν δηναρίων διακοσίων ἄρτους, καὶ δῶμεν αὐτοῖς φαγεῖν. Eamus emptum panes ducentis denarijs, & demus illis ut edant. quaſi ſcilicet ducenti denarij ſatiare turbam tantam poſſent, quod apud Iohannem hyperbolicè refertur. in quo agnoſcimus ſtuporem diſcipulorũ, qui mirarentur dominum tantam turbam paſcere uelle, quum id non poſſe fieri arbitrarentur. Marci 12. καὶ ἐλθοῦσα μία χήρα πτωχὴ ἔβαλε λεπτὰ δύο, ὅ ἐστι κοδράντης. Et accedens una uidua paupercula iecit minuta duo, quod eſt quadrans. Quadrãtes autem æreos fuiſſe patet ibidem ubi dicitur iecisſe æs in gazophylacium, pro quo Græcè χαλκὸς dicitur. In Actibus Apoſtolorum, ſiue acta appellare malimus, cap. undeuiceſimo ita legitur de exorciſtis Iudæis, Multi autem ex eis qui fuerant curioſa ſectati, contulerunt libros, & combuſſerunt eos coram omnibus, & computatis precijs illorum, inuenerũt pecuniam denariorũ quinquaginta millium, καὶ εὗρον ἀργυρίου μυριάδας πέντε. (ſic enim ad uerbũ legitur) & inuenerunt argenti myriadas quinq;, quod interpres rectè tranſtulit quinquaginta millia denariûm, nõ ut Plutarchi interpretes in Antonio & Pompeio, millia nummûm pro denariorũ millibus uertentes, qua ratione quadruplo minor fit ſumma, ut ſuprà adnotatum eſt. Hæc ſumma quinq; millia aureorũ noſtrorum ualet, ne temere putemus librorũ ſummã à Luca apoſtolorũ ſcriba cõmemoratã. Id enim omnino admiratione dignum, tanti libros adiurationum comparatos. Triginta autem argenteos, quo precio Iudas ſceleratiſſimus perfidiam indicare ſuſtinuit Iudæis licentibus, non triginta denarios fuiſſe propterea arbitror, quod ubiq; argẽteos legi, nunq; denarios, id eſt Græce argyria, non denaria. Scio hodie in æde diui Iohannis Lateranenſis Pariſiis oſtendi argenteum unum, qui ex illis triginta eſſe dictitatur, quos Iudas in templum abiecit, characterem diuerſum à denario Romano habentẽ. Habet enim effigiem hominis non luſcam eminente altera mala, ut Romana nomiſmata uiſuntur, ſed aduerſam & integram, & à tergo floſculum, utrinq; nullo indice. Pondus, ut conijcere licet (non enim attrectatur, ſed trans uitrum cernitur) didrachmum eſſe poteſt, ſi ſatis cõmemini. Ex ijs autem quæ adnotauimus, alia quoq; omnia intelligi æſtimariq; poterunt, nec aliquid eſſe puto quod non ſit à me deprehenſum in ijs quæ apud auctores legi, unumq; tantum eſt cuius omnino periculum recipere in me nolim, quod apud Vitruuium lib. 3. legitur, ubi de ſenario & denario loquitur his uerbis, Ex eo etiam uidentur ciuitates Græcorum feciſſe, uti quemadmodum cubitus eſt ſex palmorum, ita in drachma quoq; eo numero uterentur. Illæ enim æreos ſignatos, uti aſſes ex æquo ſex, quos obolos appellant, quadrantesq; obolorum, quæ alij dichalca, nonnulli trichalca dicunt, pro digitis uigintiquatuor in drachma conſtituerunt. Noſtri autem primò decem fecerunt antiquum numerum, & in denario denos æreos aſſes conſtituerunt, & ea re compoſitio nummi ad hodiernum diem denarij nomen retinet. etiamq; quartam eius partem, quod efficiebatur ex duobus aſſibus & tertio ſemiſſe, ſeſtertium uocitauerunt. Poſtea quoniam aduerterũt utroſq; numeros eſſe perfectos & ſex & decem, utroſq; in unum coniecerunt, & fecerunt perfectiſſimum decuſſiſexis. Huius autem rei auctorem inuenerunt pedem. E cubito enim quum dempti ſunt palmi duo, relinquitur pes quatuor palmorum. Palmus autem habet quatuor digitos. Ita efficitur uti habeat pes ſedecim digitos, & totidẽ aſſes æreus denarius, uel ut in alijs exemplaribus, ærarius. neutrum tamen rectè: denarius enim

Librorũ perniciosorum exuſtio

Argenteus quo Chriſtus diuenditus

Vitruuij locus moleſtiſſimus

nunquam

nunq; æreus fuit apud Romanos,nec drachma apud Græcos: ſed ante argentũ ſigna
tum decuſſis,ut centuſſis,æreus fuit.Quare non æreus ſed æreos legendum eſt, ut ad
aſſes referatur.Sed ex hoc Vitruuiano loco id habemus quod ſupra ex auctorib.Græ
cis collegi,drachmã in ſex obolos diuidi, & obolos ſingulos in quaternos quadran-
tes,quos dichalcos,id eſt binos chalcos ualentes appellant: uel trichalcos, id eſt ter-
nos chalcos ualẽtes.ſic fit ut numerus quatuor & uiginti ex ſenario quater ducto im-
pleatur. Quare uerum eſſe non poteſt quod apud Plinium legitur in fine libri uiceſi- *Plin.locus*
miprimi,quòd obolus decem chalcos habeat. aut enim obolus octo chalcos habuit,
id quod nos diximus,& ſic in quaterna dichalca diuiditur:aut duodenos,ſi quadran-
tes trichalci,id eſt ternarij fuerunt,quod non Athenis,ſed alibi fuiſſe puto,ſicubi fuit.
Quod autem ſequitur, uideamus an uerũ ſit. Vult enim Vitruuius Romanos ſic de-
narium & eius partem ad pedis rationem retuliſſe aliquando poſt argentum ſignatũ,
ut Græci drachmam & eius partes ad cubiti retulerũt.quo fit, ut ſic denarius ſedecim
aſſes ualuerit,ut pes ſedecim digitos habet. Citetur nunc Plinius de hoc ſententiã di-
cturus.ſic enim inquit lib. 33. Argentum ſignatum eſt anno Vrbis quingenteſimo
octogeſimoquinto,Q.Fabio conſule,quinq; annis ante Punicum bellum:& placuit
denarius pro decẽ libris æris,quinarius pro quinq; , ſeſtertius pro dipondio ac ſemiſ-
ſe. Libræ autem pondus æris imminutum bello Punico primo, cum impenſis Reſp.
non ſufficeret,conſtitutumq; ut aſſes ſextantario pondere ferirẽtur : ita quinq; partes
factæ lucri,diſſolutumq; æs alienum.Poſtea Annibale urgente Q.Fabio Maximo Di
ctatore aſſes unciales facti, placuitq; denarium ſedecim aſſib. permutari, quinarium
octonis,ſeſtertium quaternis.ita Reſp.dimidium lucrata eſt. In militari tamen ſtipen
dio ſemper denarius pro decem aſſib.datus. Nota argenti fuere bigæ atq; quadrigæ,
& inde bigati quadrigatiq; dicti,mox lege Papyriana ſemunciales aſſes facti.His Pli-
nij uerbis ſignificatur propter pecuniæ penuriam factum eſſe ut denarius ſedecim aſ-
ſibus permutaretur:& tamen Vitruuius ratione id dicit nõ neceſſitate factum,& ſuo
etiam tempore,id eſt ſub Auguſto,denarium ſedecim aſſes ualuiſſe.Sed rurſus in du-
biũ uenit quod à Plinio dicitur.Si enim Fabio Dictatore aſſes unciales facti ſunt,quó *Locus Plinij corruptus*
nam modo id fieri poteſt ut Reſp.dimidium tantùm lucrata ſit, præſertim quum ſupe
rius dixerit Plinius in ſextantarijs aſſib.quinq; partes lucrifactas: quum enim aſſes li-
brales facti fuiſſent ab initio, ſi uncia pro libra oblocari potuit, undecim partes lucri
factas oportuit.Deinde ſi denarius qui decem aſſib.ualebat, ſedecim permutari cœ-
ptus eſt,& ſeſtertius qui duos & ſemis,pro quaternis,dimidiũ lucri factũ nõ eſt. Hoc
melius ex Feſto intelligitur,qui de hoc loquens,ita inquit, Sextãtarij aſſes in uſu eſſe *Aſſes ſextantarij*
cœpere ex eo tempore,quo propter Punicum bellum ſecundum quod cum Anniba
le geſtum eſt,decreuerunt Patres,ut ex aſſib.qui tum erant librarij, fierent ſextãtarij,
ut populus ære alieno liberaretur, & priuati quibus debitũ publicè ſolui oportebat,
non magno detrimento afficerentur,ſeptennioq; uſus eis fuit ut priore nũmo, ſed id
non permanſit in uſu.Ex his uerbis dico, initio ſtatim belli ſextantes pro aſſib. locari
cœptos,uel aſſes ſextantis pondere,quod idem eſt. poſtea uerò Annibale arctius ur-
gente,quum Italia paſſim bello flagraret, ærariumq; iam exhauſtũ eſſet, aſſes ex ſex-
tantarijs unciales eſſe decretos,& ſic dimidiũ lucratam Remp.quæ unciã pro ſextan-
te ſoluendo defungebatur.Id enim dimidiũ refertur ad proximũ aſſem ſextantarium,
non ad priſtinum libralem.Id ne in dubium reuocetur, efficit geminatũ eiuſdem Fe-
ſti teſtimonium,alibi, his uerbis, Graue æs dictum à pondere: quia deni aſſes ſinguli
pondo libræ,efficiebant denariũ ab hoc ipſo numero dictum: ſed bello Punico pop.
Rom.preſſus ære alieno,ex ſingulis aſſib.librarijs ſenos fecit,qui tanti ualerent.Fue-
runt igitur aſſes illi ſextantarij,non dextantarij, ut in impreſſis legimus contra fidem
antiquorũ.Fabium & conſulem & dictatorem fuiſſe certũ eſt in bello Punico ſecun-
do:ut apud Liuium legitur lib. 2.& lib. 4.De bello Punico ſecundo. Hoc autẽ quod
dictum eſt à Plinio, factũ eſſe credo anno tertio belli Punici poſt Cãnenſem cladem:
quo tempore propter penuriam argenti Triumuiri menſarij rogatione Minutij Tri-
bunipl.facti ſunt(ut auctor eſt Liuius lib. 3.eiuſdẽ belli) apud quos Triumuiros om-
ne aurum,argentum,æsq; ſignatum certatim ab omnib. delatũ eſt collatione uolun-

taria,auctore eodem lib. 6. quanq; eo anno Liuius Fabium Buteonem Dictatorem
fuiſſe prodiderit.Proinde denariũ illum qui ſedecim aſſibus permutabatur,non eum
fuiſſe dico qui prius denis aſſib.ualebat , hoc eſt centenis uicenisq; uncijs : ſed alium
multo deteriorem,qui ſenoſdenos aſſes ſui generis ualebat,ut quinatius octonos , &
Imminutio moneta ſeſtertius quaternos.Hoc & apud maiores noſtros aliquando factitatum legimus in-
uento regum in nummaria difficultate,ita ut argenti libra in immenſum æſtimaretur,
& inde nũmi eadem ratione cuderentur . quippe niſi & argẽtum infectum & nomiſ-
ma parili ratione congruerent,cõmercia hominum expediri non poſſent.Quare (ut
dixi) quonam modo illud dictum Vitruuij intelligi debeat,affirmare non auſim,niſi
Vitruuium,qui numeri utriusq; perfectionem , hominũ quoq; iudicio probare uole-
bat , propoſito ſuo adſtruendo inſeruiuiſſe credamus, ut id quod aliquando difficili
reip.tempore factum erat,pro legitimo atq; arbitrario apprehẽderit.Sed rurſus Var-
Varronis locus rem controuerſam facit ro rem in controuerſiã reuocat,qui lib. 1. De ling.Latina ſic inquit,Denarij diceban-
tur quòd denos æris ualebãt,quinarij quòd quinos,ſeſtertius quòd ſemis tertius. Du
pondium enim & ſemis antiquus ſeſtertius eſt.Hæc uerba Varronis cum uerbis Pli-
nij lib. 3.ubi ſeſtertiorũ meminit, indicare uidentur ſeſtertium qui erat ab initio , non
eundem fuiſſe cum eo qui tempore Varronis & Plinij ætate fuit. Eodẽ pertinent uer
ba Feſti in uerbo ſeſtertius. Hoc igitur ut conſtituere non auſim,ſic affirmare nõ dubi
tem,me in ijs quæ dixi,non eſſe hallucinatũ, propterea quòd Plutarchũ & Appianũ
auctores ſecutus, & Suetoniũ Tranquillum & alios,centenas drachmas uel cẽtenos
denarios,millenos æris,& quadringenos ſeſtertios poſt tempora belli Punici ſecũdi
ualuiſſe ſemper dixi. Quòd ſi belli Punici tempore ratio nũmaria argẽti ærisq; immu
tata eſt opibus Romanorũ acciſis,finito ſtatim bello in priſtinum ſtatum redijt,ut Fe
ſtus de aſſib. ſextantarijs dixit.Pondus etiam denarij quum primũ ſignatus eſt, drach
malem fuiſſe propterea exiſtimo,quod nullam auctoritatem idoneã memini quæ id fal
ſum eſſe doceat. nam & præter nomiſmata à nobis enumerata , habuimus denarium
unũ uetuſtate exeſum eodem cum alijs pondere,in quo ab una parte caput galeatum
erat,ſub cuius mento x litera uidebatur,denarij (ut conijciebam) nota:in auerſa parte
lupa erat ſtans ſub arbore,capite in uentrem demiſſo ubera infantib. præbens. quan-
tum aũt ex charactere ſugiente percipere potui,infantes ingeniculantes manũ uberi
cum ore admouebant,quib. lupa diuaricans corpore exporrecto ubera ſubmittebat.
In infimo margine,Roma uerbũ erat. in latere, duo hæc uerba, Sex.Po. quod nomen
cõſulis fuiſſe puto eius ſeculi quo primũ argentum ſignatum eſt. Arbor aũt ficus erat
ruminalis,cuius meminit Feſtus.Itaq; in nũmo aureo argenteoq; æſtimando ſcrupu-
lus nullus eſſe debet:& ut eſſe uerum ponamus quod à Vitruuio dictũ eſt,in aſſis tan
tum & quadrantis ſextantisq; ęſtimatione deceptus ſum:id quod nihil ad magnarum
Plin. locus rerum æſtimationem deprehendendã obſtitit. Cæterùm quod Plinius dixit,argẽtum
ſignatum eſſe anno Vrbis CCCCC. LXXXV. quinq; annis ante primũ bellum Puni
cum,haud ſcio an perperam legatur, etiam ſi exemplariũ omnium in eo una fides ſit.
Iam primum Eutropius hiſtoricus primũ Punicum bellum contra Pœnos ſuſceptum
auctor eſt anno Vrbis CCCCLXXVII.Poſtea anno undequadrageſimo ſupra quin
genteſimũ Quintus Fabius Maximus Dictator aduerſus Annibalem miſſus in ſecun
do bello Punico.Porro defunctos Annibalis bello Romanos , Macedonicũ bellum
excepit,anno quinquageſimo ſupra quingenteſimũ,eodem Eutropio auctore.Qua
Quando argentum Romæ primum ſignatum re oportuit ſignatum fuiſſe nũmum argenteum ante annum quingenteſimum,ſi qui-
dem ante bellum Punicum primũ ſignatus eſt.Deinde Euſebius in Chronicis auctor
eſt argentum primũ Romæ ſignatum anno V. poſt Tarentum à Romanis captũ, qui
fuit annus mundi quater milleſimus nongenteſimus uiceſimus. Auguſtus aũt trium-
phum Actiacum egit,à quo ſtatim ſolus dominari cœpit, anno mundi centeſimo ſe-
ptuageſimo ſupra quinquies milleſimum, qui fuit annus Vrbis circiter ſeptingẽteſi-
mus.atqui ab Auguſti triumpho ſi annorũ numerũ retro colligas, ducentos ac quin-
quaginta ad bellum Tarentinum confectum reperies.tot enim interſunt anni ab an-
no quater milleſimo nongenteſimo uiceſimo , ad quinquies milleſimũ centeſimum
& ſeptuageſimũ . Licet Euſebius à condita Vrbe uſq; ad Cæſaris Dictaturam annos
ſeptin-

ſeptingentos & quatuor effluxiſſe dicat. Sed id parum refert ad id quod agimus, inueſtigandum. Deniq; L. Florus in 1. Epitome, ſecundam Vrbis Romę ætatem, à Bruto & Collatino conſulibus primis ad App. Claudium, Quintum Fuluium conſules, ducentorum circiter annorũ intercapedine terminat, ut primam ætatem quæ ſub regib. acta eſt, ducentorum quinquaginta. Appio aũt Claudio cõſule Rom. populus mare primùm tranſgreſſus eſt belli gerendi cauſa. Ex libro autem Liuij 15. nouimus paulo ante primum bellum Punic. pop. Rom. primum argento uti cœpiſſe. Quapropter planum fit numeros corruptos eſſe apud Plinium in loco ſupradicto, & ante annũ quadringenteſimũ quinquageſimũ ſecundum Lucium Florum, qui ſub Hadriano principe ſcripſit, ſecundum Eutropium qui ſub Iuliano, ante annum quadringenteſimum octogeſimum argenteum nummum extitiſſe. Nunc ſi Plinium emendare uelimus, id facere poterimus eius ſcriptoris auctoritate quem Plinius ipſe ſequi ſolitus eſt, id eſt Titi Liuij, qui in præfatione libri triceſimi annos quadringentos LXXVIII. ab Vrbe condita uſq; ad Appium conſulem, qui primus bellum Carthaginenſibus intulit, fluxiſſe ſcripſit. Quare apud Plinium anno quadringenteſimo ſeptuageſimooctauo legẽdum eſt, ſi Plinius Liuium ſecutus eſt. Eutropius Liuium ſecutus eſſe uidetur: ſed in eo diſcrepat, ſi ueri ſunt apud eum numeri, quod anno CCCCCL. cœptum eſſe bellum Macedonicum ait, cum apud Liuium libro 30. legatur, Anno quingenteſimo quadrageſimo ab Vrbe condita, P. Sulpitio Galba, Cn. Aurelio conſulibus bellum cum rege Philippo initum, paucis menſibus poſt pacem Carthaginenſibus datam. Hic rurſus alius ſuboritur ſcrupulus, uſqueadeo apud auctores numeri extantes negocium lectitantibus exhibent. Si enim à primo Punico bello cœpto ad ſecundum finitum tres tantum & quadraginta anni interſunt (id enim tradit Liuius in ſupradicta præfatione) quonam modo ſi ſtatim Macedonicum Punicum bellum ſecundum excepit, ab anno quingenteſimo & quadrageſimo factum eſſe credetur, cum inter utrunq; numerum duo & ſexaginta anni interſint? Simile eſt quod in Epitome Liuij libri quadrageſiminoni legitur, Anno ſexcenteſimo & altero ab Vrbe condita ludos Diti Patri ad Tarentũ ex præcepto Sibyllæ factos, qui anno primo belli Punici, quingenteſimo & altero Vrbis conditæ facti erant. Et rurſus in Epitome libri triceſimiprimi, Bellum Macedonicum cœptum eſſe anno quingenteſimo quinto. quæ duo dicta planè refragantur ijs quæ apud Liuium leguntur: nunc autem tranſmittenda, cum nihil ad rem præſentem pertineant, admonitione tamen digna. Sed ne de hoc loco Plinij emendando aliquis poſthac dubitet, Plinium ipſum teſtem in ſeſe citabimus: qui eodem libro alio loco ita inquit, Lucius Scipio tranſtulit in triumpho argenti cælati pondo M. quadringenta quinquaginta, & uaſorum aureorum pondo centũ millia anno conditæ Vrbis quingenteſimo ſexageſimoquinto. Hoc quod Plinius dicit anno quingenteſimo ſexageſimo contigiſſe, cõtigit poſt Antiochum uictum, quem Romani poſt Philippum regem Macedoniæ aggreſſi ſunt, cum tamen bellum illud Macedonicum finito demum ſecundo bello Punico cœperit. Verùm ex ſupradictis apparet uehementer illos falli, qui nomiſmata argentea oſtentant quaſi à Bruto exactore regum percuſſa, atq; etiam ab ipſis regibus ſignata. Non omittẽdum uidetur in hac adnotandarum rerum ſylua (quæ ut in memoriam ipſæ ſubeũt, ſic in ordinem rediguntùr) id quod à Thucyd. lib. 3. belli Peloponneſiaci dicitur, milites ſingulos pedeſtres & claſſiarios binas drachmas in dies accipere ſolitos. de claſſe enim Atheniẽſium loquens, quam & inſtructiſſimã & numero & pulchritudine nauium fuiſſe affirmat, ita inquit: Itaq; æſtate una uniuerſæ naues ducentæ & quinquaginta fuerũt, quæ res maximè pecunias eorum exhauſit, cum ſumptu Potidææ. Nam qui Potidææ erãt milites præſidiarij binas drachmas merebãt, ita ut miles alteram drachmam miniſtri nomine acciperet, ὥστ' αἱ πᾶσαι ἅμα ἐγίγνοντο ἐν τῷ θέρει διακόσιαι καὶ πεντήκοντα νῆες. καὶ τὰ χρήματα τοῦτο μάλιστα ὑπανάλωσε μετὰ ποτιδαίας. τὴν δὲ γὰρ ποτίδαιαν δίδραχμοι ὁπλῖται ἐφρούρουν. αὑτῷ γὰρ καὶ ὑπηρέτῃ δραχμὴν ἐλάμβανε τῆς ἡμέρας. Et paulo poſt, νῆές τε αἱ πᾶσαι τὸν αὐτὸν μισθὸν ἔφερον. Nauesq; omnes idem ſtipendium accipiebant. Si miles Atheniẽſis binas drachmas ſuo famuliq; nomine accipiebat, id ſtipendium erat in menſem ſexagenæ drachmæ, quæ ære noſtro ſenos aureos coronatos ualent, id eſt, denos Francicos & ſemiſſem.

Plinius Liuiũ ſequutur

Numeri apud autores deprauati, multũ negocij legentib. exhibent

Stipendium militare

Apud nos autem qui minimo merent pedites, in menſem centenos ſolidos accipere ſolent, id eſt, quinos Franciſcos: qui plurimo, ſeptenos Fräciſcos: quam mercedē menſtruam Germani apud nos acceperunt. Ex quo apparet drachmæ æſtimationē à nobis factam, à ueritate non abhorrere. Hoc argumentum adiuuat id quod ſuprà in fine libri quarti diximus de mercede philoſophorum molas truſatiles circumagentiū, & quod hoc eodē lib. de denario diurno adnotauimus. Xenoph. in 1. Hellen. οὐδὲ ταῦτ' ἐπήνεσε, καὶ ἐκέλευον αὐτὸν τάξαι ναύτῃ δραχμὴν ἀττικήν. Hi collaudato Cyri dicto, hortabantur eum ut drachmam Atticam nautis in dies ſingulos pro ſtipendio ſtatueret. Ipſe tamen paulo poſt dicit non drachmā eum ſtatuiſſe, ſed tetrobolū, hoc eſt beſſem drachmæ, cum antè ſemiſſem tantum acciperent, id eſt triobolum: de ſtipendio loquens auxiliario quod Lacedæmonijs ad tuendam rem nauticam & claſſiariam à rege Perſarum conferebatur. Quantulæ autem fuerint illæ naues præ ijs quę nunc fiunt, ex eo licet intelligere, quod idem lib. 2. ita inquit, Cum autem ij in terra Attica eſſent, Athenienſes centum naues quas inſtruxerant, & mille in ijs armatos quadringentosq́ ſagittarios circum Peloponneſum miſerunt. ὄντων δ' αὐτῶν ἐν τῇ γῇ, οἱ ἀθηναῖοι ἀπέστειλαν τὰς ἑκατὸν ναῦς περὶ πελοπόννησον ἅσπερ παρεσκευάζοντο, καὶ χιλίους ὁπλίτας ἐπ' αὐτῶν, καὶ τοξότας τετρακοσίους. Cicero lib. 12. Epiſt. ad Lentulum ſcribens, Interceptis literis cognoramus, Dolobellam, ſi deſperaſſet de Syria Ægyptoq́, quod neceſſe erat fieri, in naues cum omnibus ſuis latronibus, atq; omni pecunia conſcendere eſſe paratum, Italiamq́ petere. Idcirco etiam naues onerarias, quarū minor nulla erat duûm millium amphorarum, cōtractas in Lycia à claſſe eius obſideri. Duo millia amphorarū, ducenta & quinquaginta modia Pariſina ualent. Quod ideo adnotandum duxi, ut ex noſtri temporis nauibus conijci antiquarū nauium magnitudo poſſet. In l. Iubemus, de ſacroſanctis Eccle. in Cod. Imperatorio, duabus partibus minor magnitudo, id eſt, ſubtripla huius Ciceronianæ taxatur.

De magnitudine nauiū

Herodotus autem lib. 7. de copijs naualibus Xerxis loquens, ita inquit, Ad Sepiadem uſq; ad Thermopylas exors malorum Xerxis exercitus fuit: multitudo autem adhuc erat, ut ego coniectura aſſequor, ex nauibus quidem ab Aſia profectis numero mille ducentis ac ſeptem, eorum duntaxat qui iam inde ab initio conuenerant, millia ducenta & quadraginta unum & quadringenti uiri, ducenos ſcilicet uiros in ſingulas naues numerantibus. Porrò inter claſſiarios indigenas triceni Perſæ, Medi, & Sacæ in naues eaſdem aſcenderant, quæ multitudo ſex & triginta millia & ducētos decem uiros prioribus copijs aggregat. ὁ πλῆθος ἦν τηνικαῦτα ἔτι, ὡς ἐγὼ συμβαλλόμενος εὑρίσκω, τόσον, τὸ μὲν ἐκ τῶν νεῶν τῶν ἐκ τῆς ἀσίας, ἐουσῶν ἑπτὰ καὶ διηκοσίων καὶ χιλίων, τὸν μὲν ἀρχαῖον ἑκάστων τῶν ἐθνέων ἐόντα ὅμιλον, τέσσαρας καὶ εἴκοσι μυριάδας, καὶ πρὸς χιλιάδα τε καὶ τετρακοσίους, ὡς ἀνὰ διηκοσίους ἄνδρας λογιζομένοισι ἐν ἑκάστῃ νηΐ. ἐπεβάτευον δὲ ἐπὶ τουτέων τῶν νεῶν χωρὶς ἑκάστων τῶν ἐπιχωρίων, περσέων τε καὶ μήδων καὶ σακέων τριήκοντα ἄνδρες, οὗτος ἄλλος ὅμιλος γίνεται τρισμύριοι καὶ ἑξακισχίλιοι καὶ πρὸς διηκόσιοί τε καὶ δέκα. His uerbis apparet eam fuiſſe magnitudinem olim mediocrium nauium, ut ducentos claſſiarios milites caperent, & eo amplius tricenos capere poſſent. id quod uerba ipſa auctoris conijcientis ſignificare uidentur. Eas autem naues triremes fuiſſe auctor ipſe Herodotus prodidit his uerbis alio in loco, τῶν δὲ τριηρέων ἀριθμὸς μὲν ἐγένετο ἑπτὰ καὶ διηκόσιαι καὶ χίλιαι. Triremium autem numerus fuit mille ducentæ & ſeptem. Si cui igitur uacet ad calculum exigere id quod ab Herodoto dictum eſt, is inueniet in ſingulis triremibus ducenos & tricenos epibatas fuiſſe. Inter minora autem nauigia Herodotus numerat lembos quinquagenûm & tricenûm remorum, quos ipſe πεντηκοντήρους & τριακοντήρους appellat. Legimus & apud antiquos fuiſſe non modò trium ordinum naues, quas triremes noſtri, Græci trieres appellant (in quibus per ſingula tranſtra terni remiges ſedent, ſuū quiſque remum ducentes, ita ut qui naui intimus eſt, is maximū remum tractet) ſed etiam quadriremes & quinqueremes, & ſex ordinum naues. quin & à Græcis hepteres & enneres & deceres uocabula inuenta ſunt, quæ naues ſeptenûm nouenûm denumq́ ordinum ſignificant. Plin. lib. 7. Biremem Damaſthenes primùm Erythræos feciſſe auctor eſt, Triremem Thucydides Aminoclem Corinthum, Quadriremem Ariſtoteles Carthaginenſes. Quinqueremem inſtituit Neſichthon Salaminius, Sex ordinum Xenagoras Syracuſius, ab eo ad decemremē Mneſigetō, Alexandrū Magnum ferunt

Claſsis Xerxis Perſarū regis

Triremes & quinqueremes & ulteriora uocabula

ferunt inſtituiſſe ad duodecim ordines: Philoſtephanus Ptolemæū Soterem ad quindecim, Demetrium Antigoni ad triginta, Ptolemæum Philadelphum ad quadraginta, Ptolemæum Philopatorē, qui Tryphon cognominatus eſt, ad quinquaginta. Plutarchus de Demetrio Antigoni in uita eius ita inquit: Vnde illud eſt non minus uerè quàm eleganter dictum, Demetrij opera magnitudine ſua etiam amicis ſtuporē, pulchritudine uerò etiam hoſtibus delectationem ſolita eſſe afferre. Atqui inter alia memoratu digna & naues duas confectas ab eo aiunt, quarum altera ſedecim remorum ordines, altera quindecim habebat: & machinas nonnullas miro ingenio expugnandis urbibus fabricatas, quæ quidem ſpectantibus hoſtibus incredibilem admirationem præbebant: id quod Lyſimacho eueniſſe tradunt: qui tametſi ſupra alios reges inimicus eſſet Demetrio, tamen quum ab eo Solos in Cilicia obſidente petijſſet ut ſibi liceret machinas eius naueſq; inſpicere, atq; is benignè id concedente Demetrio omnia opera inſpexiſſet, adeò ſtupefactum aiunt & magnitudine & pulchritudine, ut ei uiſæ ſint non humano, ſed diuino ingenio conditæ. Idem alibi, Itaq; Demetrius ad regnum paternum recuperādum (quod arduum & difficile factu uidebatur) toto animo conuerſus, breui tempore paulominus ꝙ centum millibus peditum, decem equitum coactis, claſſem deinde quingentarum nauium uarijs ex locis ſtudio incredibili atq; induſtria comparauit. Et paulo poſt, Omnes autem admirabantur nō ſolum multitudinem, ſed etiam magnitudinem eorum operum quæ inuſitata mole longè aliorum conſuetum modum excedebant. Nemo enim reperiebatur qui nauem ſedecim ordinum aut quindecim uidiſſet. Verùm poſtea Ptolemæus qui Philopator dictus eſt, unam quadraginta ordinū faciendam curauit, quæ proculdubio omnes alias naues quæ antea uiſæ fuerāt, magnitudine ac mole ſua magnopere ſuperabat, ut quæ in longitudinem ducentos ac octoginta, ab imò uſq; ad tranſtra duodequinquaginta cubitos pateret. Remiges in ea ad quatuor millia, nautæ ad quadringentos erant, & præter hos paulominus tria millia armatorum, qui foros eius obtinētes eadem uehebantur. Sed hæc (inquit) non tam ad uſum quàm oſtentationem fabricata uidebatur, earum ſimilis machinarū, quæ penè immobiles ſunt. Demetrij autem naues non modò magnitudine & arte mirabiles, ſed etiam ad certamen bellicum, uſumq; hominum aptæ atq; habiles erant. Athen. lib. 5. de opulentia Ægyptiorum loquens, & præcipuè Philadelphi Ptolemæi, Multis autem (inquit) regibus Philadelphus cum diuitiarum magnitudine præſtitit, tum etiam ſtudio ingenti incubuit ad apparatū omne genus, inſtrumentumq; regium magnificè ambitioſeq; comparandū. Quare nauium multitudine reges omnes longè ſupergreſſus eſt. Maximas naues habuit triaconteres, id eſt, tricenûm ordinum duas, icoſeren unam quæ uicenûm erat, quatuor quæ ternumdenûm, duas quæ duodenûm, quatuordecim quæ undenûm, triginta quæ nouenûm, trigintaſeptem quæ ſeptenûm, quinq; quæ ſenûm erant. Quinum autem ordinum habuit decem & ſeptem: altero tanto plures partim quaternûm ordinum, partim ternûm & ſemis, quas Triieremiholias appellant. Reliqua multitudo nauigiorū quæ per uarias imperij partes diſtributa erant, quatuor milliū numerum excedebat. τὰ γὰρ μέγιστα ἦν τῶν πλοίων τῶν κοινῶν, τριακοντήρεις δύο, εἰκοσήρης μία, τέσσαρες δὲ τρισκαιδεκήρεις, δωδεκήρεις δύο, ἑνδεκήρεις δεκατέσσαρες, ἐννήρεις τριάκοντα, ἑπτήρεις τριάκοντα ἑπτὰ, ἑξήρεις πέντε, πεντήρεις ἑπτακαίδεκα. τὰ δὲ ἀπὸ τετρήρους μέχρι τριημιολίας, διπλάσια τούτων. De magnitudine aūt nauis Philopatoris eadē omnia quæ Plutarch. dixit, & eo amplius addidit, lōgiſſimos in ea remos duodequadraginta cubitorū fuiſſe, ab ea parte plumbatos, quæ manu remigū continetur, ut eo libramēto nixus tollentium brachiorū adiuuaretur, cum pars remi ſcalmo alligata quaſi æquilibrium faceret, & uſum grauioris remi faciliorē redderet. Tum partes eius omnes exequitur, apparatumq; tātæ moli numero & magnitudine reſpondentem: ut proras duas & totidem puppes habuiſſe & ſeptē roſtra, & gubernacula quatuor. Idem auctor eodem libro tradit Hieronē Syracuſanorū regem, Romanorū amicitia pertinaci nobilem, cum circa ſacrorū certaminū gymnaſiorumq; apparatum ſtudioſus eſſet, tum etiam ad naues fabricandas ambitioſius animū intendiſſe, duntaxat quæ frumentationib. uiderentur eſſe cōmodiſſimæ. Huius igitur generis multas Hiero cum fabricandas mandaſſet, unam in primis memorabilem perfecit: ad quam

Demetrius Poliorcetes

Memorabile nauigium

Naues Philadelphi

Remorū longitudo immanis in naui Philopatoris

Reliquus apparatus

Nauis frumentaria

quam ædificandam materiam in Ætna monte cædendam indeq; deuehendam curauit, quæ ſexaginta triremib. conficiendis ſatis eſſe potuiſſet: quo dicto nauigij magnitudinem conijciendam nobis reliquit. Ad nauticum aũt inſtrumentum cum æs, ferrum, cannabim, reliquaq; quibus opus erat, partim ex Italia, partim ex Iberia, partim Rhodano flumine comparaſſet, trecẽtos operi faciendo fabros artificesq; adhibuit, ac materiæ dedolandæ, præter adminiſtros fabricæ ſubſeruientes opificijs, præfecto ſummæ operis architecto Archia Corinthio. Quos ipſe cũ magnopere hortatus eſſet ad opus aggrediẽdum, inſuper etiam dies totos operis ſe curatorem exactoremq; præbuit. Hac diligentia, his artificibus, hoc architecto rex ille Siculus dimidium tantum nauis intra ſex menſes perfecit. Quo facto, inchoatam eo modo nauem in mare deducendam mandauit, ut illic extrema manus opificium adipiſceretur. Verum cum de ea in mare deducenda, excitata quæſtio multis contẽtionibus eſſet, ad extremum Archimedes ille mechanicus famigeratus, ſolus deducẽdam ſuſcepit, paucis adhibitis operis: compactaq; clauicula machinali quod ſuſcepit perfecit: tanta mole nauigij confeſtim in mare deuoluta eius machinæ momento, cuius idem ipſe princeps inuẽtor fuit. ὡς δὲ περὶ τὸν καθελκυσμὸν αὐτοῦ τὸν εἰς τὴν θάλασσαν πολλὴ ζήτησις ἦν, ἀρχιμήδης ὁ μηχανικὸς μόνος αὐτὸς κατήγαγε δι' ὀλίγων σωμάτων. κατασκευάσας γὰρ ἕλικα, τὸ τηλικοῦτον σκάφος εἰς τὴν θάλασσαν κατήγαγε. His peractis, alterã nauigij partem totidem alijs menſibus Hiero conſummauit: cum interim clauis æreis denarum librarũ plurimis materiã compingeret, aliquibus etiam ſeſquiplicibus eius ponderis: qui præ craſſitudine non aliàs adigi poterant, q̃ materia prærerebrata. His clauis coſtæ nauis arrectariç cum aſſamentis trãſuerſarijs coagmentatæ, tegulis inſuper plumbeis adactis ualidius adſtringebantur, quibus etiam ſub ipſis linteola concerpta cum pice infarcta erant. Erat ea nauis apparatu quidem uiginti ordinum remigij, ædificij uerò contignatione triplici. Harum infimam contignationem oneri & mercibus delegauerat, ad quã deſcenſus ſcalis multiplicib. erat. ad med am cõtignationem tranſitus alter erat arte mechanica factus, in qua ipſa cœnationes erant numero triginta, ſecundum utrũq; latus nauigij extructæ. In ijs lecti quaterni ſtrati uiris accõmodan. Inter quas nauclericũ conclaue quinq; lectorum capax erat. Præterea thalami tres in eadem contignatione erant, culinaq; ſupradictis locis ſubſeruiens ad puppim ædificata. Omnes autem ſupradictæ cœnationes pauimẽto ſtratç erant, teſſellis uermiculato lapidis omnis generis. In eo pauimento Troiani belli fabulamẽtum uiſendo artificio concinnatũ legebatur, cum alioquin ea omnia ædificia tectis laqueatis & poſtib. exornata ſpectabili opere eſſent. Summa pars nauigij gymnaſium habebat, ambulationesq; laxas pro portione magnitudinis ſuæ: quas etiam ipſas ſimul ambientes horti omni genere ſtirpium complectebãtur, fictilibus in uaſis & plumbeis conſitorũ. ſimul hederæ ultesq; opacabãt pampinis ac corymbis inumbrantes, quarũ radices alebant dolia terræ plena, pariter quidem illæ cùm hortis machinamento irriguæ. Ab his erat Aphrodiſiũ, id eſt, conclaue Veneri deæ dicatum, inſtrumentũ etiam ipſum triclinari lectiſternio, pauimentoq; ſtratum, Achate lapide alijſq; uarijs & nitentib. diſtincto, cuiuſmodi lapidũ copia in Sicilia reperitur. Ac parietes quidem habebat cupreſſinis tabulis abiſbuſq; contextos, laquea tumq; tectum eadem materia. Fores etiam ex ebore & odorata materia compactas, atq; eo amplius pictura ſigilliſq; exornatas. Deinde erat exhedra quinq; lectorum capax, quorum parietes poſteſq; buxo compacti erãt, inibiq; bibliotheca, & in lacunari ſphæra, ad imitationem eius ſolarij efficta, quod in Acradina ſitum erat, quæ inſula eſt Syracuſarum. Huic loco balneum iunctum erat: in quo tres lecti cum ſolio metretarum quinque capaci, quod ex lapide uario ſcalptum erat, & tribus æneis caldarijs. Mitto nunc habitationes militibus deſtinatas, ijſq; qui ſuper ſentinam erant. Mitto equorum præſepia ab utroq; latere nauigij numero dena ſita, cum frenis & ſtratis, & omni equitum inſtrumento, eorumq; miniſterij atque equorum pabulo. Præterea lignarium & clibanos, focos & piſtrina aliaq; miniſteria in proiecturis nauis prominẽtia. Quid dicam Atlantes nouenũm pedum altitudinis certis interſtitijs firmatos, ut ſcalpturas prominentes ſummæ contignationis mutulorum uice fulcirent? Quid turres octo? binas in prora & puppi, & per utrunque latus extructas, in murisq; propu-

Nauis Hieronis memorabilis

Clauicula Archimedis

Claui denarum librarũ

Contignatio xxx. cœnationũ capax et reliqui nauis apparatus

Aphrodiſiũ

propugnacula. Præter hæc machina erat in medio cataſtromate ſuper tripodes exci tata, Archimedis etiam inuentum, ſaxa trialentaria, telaꝗ; miſſilia duodeuiginti pedum facilè eiaculans ad quadringentos cubitos, quod ſpacium eſt ſtadij. Hæc & alia machinamenta propugnatoria, ut coruos, lupos, & in ſummo malo carcheſia ęnea lapidum conceptacula ad lapidationem faciendam in hoſtium nauigia, longum eſſet enarrare. Stabant enim in uno terni, in alijs bini aut ſinguli homines lapides eiaculantes, quos ſerui in foris nauis ſtantes uitilibus quallis tempore pugnæ ſuggerebãt trochleis ſubuehentes. Idem Archimedes cochleam cõmentus erat tantæ nauis ſentinæ ab uno homine exhauriendæ. Verùm ut nauigij magnitudo ac uaſtitas animo concipi poſſit, nõnulla adijciam ex ijs quæ Athenæus ſcripſit ad hoc maximè pertinentia, ἦν δὲ καὶ ὑδροθήκη κατὰ τὴν πρῴραν κλειστὴ, δισχιλίους μετρητὰς δεχομένη, ἐκ σανίδων καὶ πίττης καὶ ὀθονίων κατεσκευασμένη. παρὰ δὲ ταύτην, κατεσκεύαστο διὰ μολιβδώματος καὶ σανίδων κλειστὸν ἰχθυοτροφεῖον. τοῦτο δ' ἦν πλῆρες θαλάττης, ἐν ᾧ πολλοὶ ἰχθύες ἐτρέφοντο. Erat, inquit, in codẽ nauigio ſecundum proram aquæ conceptaculum concluſum, capax duorũ millium metretarũ, aſſamentis & pice & linteorum farctura compactile: iuxta quod rurſus piſcina coaxatione & implumbatura conſtans, plena aquæ marinæ, ita ut in ea cõmodè magna copia piſciũ facilè aleretur. Idem alibi, σῖτόν τε ἐνεβάλλοντο εἰς τὴν ναῦν μυριάδας ἕξ, ταρίχων δὲ σικελικῶν κεράμια μύρια, ἐρίων τάλαντα δισμύρια, καὶ ἕτερα δὲ φορτία δισμύρια. Frumentum aũt negociatorium in ea naui exportabant ad millia ſexaginta, ſalſamenta Sicula ad cadûm decem millia, lanarũ talenta uiginti millia, & alterius mercis altera uiginti millia, prætereaꝗ; cõmeatus uectorũ nautarumꝗ; ſexaginta millia. Frumenti dixit non addito modiûm uel medimnûm: ego tamen medimnûm eum intellexiſſe puto, ex more loquẽdi Græcorum coniecturam faciens, & præcipuè Siculorũ, ut ex ſuperioribus apparet. Hæc, duo millia & quingentos modios Pariſinos faciunt. Modius autẽ Pariſinus quatuor & uiginti medimnos Atticos capit. Decem millia cadorum uel amphorarũ, mille ducentos & quinquaginta modios itidem Pariſinos. Lanarum & reliquarum mercium talenta quadraginta millia. Talenta Pariſina triginta millia efficiunt, ut nunc craſſiore calculo libras Atticas uel minas, ſed & nonaginta drachmarũ intelligamus, id eſt duodenûm unciarum. Sic fiunt pondo noſtra duodeuicies cẽtena millia. Libra enim noſtra epitritam proportionem ad Romanam libram habet, id eſt tertia parte maiorem. Hanc ſummam ſi ad culeos duplares redigere uelimus, qui trimodia noſtra efficiunt, hoc eſt quatuor & uiginti amphoras, & in culeos ſingulos bina millia põdo ſtatuamus, id quod hodie nauicularij faciunt, qui anniuerſarios cõmeatus meritorijs nauigijs ſuſcipiunt, ut ſtatim uidebimus, fient nongenti culei trimodiales: quib. ſi mille ducentos & quinquaginta modios illos addideris, erunt in ſumma mille trecẽti ſedecim culei. Nunc ſi exquiſitius perſequi uelis, & ſemuncias in ſingulas libras addere, ſumma librarũ quinꝗ; & ſeptuaginta millibus excreſcet, quæ additamentum ſeptem & triginta culeorum & ſemiſſis efficiunt. Et hęc omnia pręter aquam dulcem, pręter piſcinam, præter tot diætarum inteſtinum inſtrumentũ, præter annonam uectorum, & pabulum equorum. Hanc tamen nauem longè magnificentia & ſplendore apparatus anteceſſit nauis fluuialis Thalamegos nomine, quam Philopator ſupradictus in delicijs habuit Nilo pernauigando, longitudine ſexcentorum pedum, latitudine quinꝗ; & quadraginta: ab infima parte ad ediτiſſimũ diætarum faſtigiũ altitudine pedum paulo minus ſexaginta: in qua diætas & cubicula & alia ædificia uoluptuariæ uitæ accõmodata, ambulationum porticus duplices ambibant, proram & utrunꝗ; nauis latus complectentes quingentorũ pedum ambitu. A puppi aũt nauis patens, è regione proræ ueſtibulum habebat ex ebore & alia primæ notæ materia conſtans, per quod ingrediẽtes porta quadriforis excipiebat, & ex atrio in œcum, id eſt in prægrandem conclaue ferebat, uiginti lectorum capax: cum utrinꝗ; per ueſtibulum ingredientibus patentes crebræ feneſtræ auras perflãtes cõmodè admitterẽt. Reliqua ſunt eiuſmodi, ut ſiquis omnia ad uerbũ proſequi uelit & poſſit, fidem ſint exceſſura. Illud aũt quod de C. Cæſare memoriæ traditũ eſt, ut reliqua eius acta, non magnificentiæ eſſe puto, qui fabricatus eſſe cedrinas liburnicas dicitur, gẽmatis puppibus, & uerſicoloribus uelis, magna thermarum & porticuum & tricliniorum laxitate, magnaꝗ; etiam

uitium

Cochlea miranda

Nauis magnitudo ac uaſtitas

Modius Pariſinus

Talenta Pariſina

Libra Pariſina

Culei duplares

Thalamegos nauis fluuialis Philopatoris

Liburnicæ cedrinæ C. Cæſaris

uitium & pomiferarum arborum uarietate, in quibus diſcumbens de die inter choros ac ſymphonias littora Campaniæ peragrabat. Noſtrorum autem temporum opera, quæ maximè magnifica eſſe creduntur, ſi cum illis contendantur, propè eſt ut perinde eſſe uideatur ac ſi formicam elephãto compares. Sed principes & opulenti hodie priſcarum rerum ignari, ſeſe in rebus mediocribus & paruis admirãtur, ſola ignorantia beati, ſi argumentari uelimus. Quo magis deſpicari & floccipendere eorũ ſortem licet, ijs quidem qui felicitatem nec pondere nec numero metiuntur. Hæc ideo retuli, quòd multi opinantur ideo apud hiſtoricos magnum numerum nauium lectitari, quòd antiqui nauigiolis uterentur prę ijs nauigijs quę memoria noſtra uiſa ſunt, ſed uidelicet eorum eſt id cenſere, qui priſci æui magnificentiam memoriæ ſuæ finibus circunſcribunt, uetera male æſtimantes: quorum ſi quis hodie nauem Demetrianarum nauium ſimilem uideret, id eſt quindecimremem uel ſedecim, ut Græci appellant ἑκκαιδεκήρη, πεντεκαιδεκήρη, rem omni æuo inauditam uidere ſe exiſtimaret. Leguntur & apud antiquos nauigia triarmena, id eſt, tribus uelis inſignia. Athenienſes autem claſſiarijs opibus & copijs claruiſſe, cum ex Thucydide, tum ex Plin. nouimus, qui lib. 7. de ijs loquens qui uariarum artium ſpeciminibus editis enituere, Laudatus (inquit) Cteſiphon Gnoſius æde Epheſianæ Dianæ admirabiliter fabricata, Philon Athenis armamentario mille nauium. Legimus apud eundem Plutarchũ in Antonio, in bello Actiaco Antonium præter copias terreſtres circiter quingentas naues pugnaces habuiſſe, in quibus permultę octonûm ordinum atq; etiam denûm fuerunt, alioquin omnibus armamentis egregiè inſtructæ: ex quibus cum optimas elegiſſet à triremibus ad decemremes, duo & uiginti millia pugnatorum impoſuit, cum claſſe conflicturus eſſet. τὰς δ᾽ ἀρίστας καὶ μεγίστας ἀπὸ τριήρους μέχρι δεκήρους ἐπλήρου, δισμυρίους ὁπλίτας ἐμβιβάζων, καὶ δισχιλίους τοξότας. Magnum autem fuiſſe numerum nauium electarum ex eo apparet, quòd cum Cleopatra cum LX. nauibus, & Antonius quinqueremi aufugiſſet, trecentæ captæ in eo prælio eſſe narrantur à Plutarcho: quo fit ut pauciores centenis militibus in ſingulis nauibus fuerint. Hodie maiorem numerum ſtipant (ut audio) in aciem maritimam prodituri. Verùm onerarias naues primę magnitudinis duntaxat negociatorias, ſed tamen quæ tormentis muniuntur, non ultra centum & octoginta culeos ferre dicunt, id eſt nonaginta tonellos, ut nauiculariorũ uerbis utar. Minimæ enim magnitudinis onerarias quadragenarias eſſe aiunt: mediæ notæ ſeptuagenarias & octogenarias: maximas autem quæ in mari occiduo uideantur, ferè centenarias, raró maiores eſſe. Tonellum ego trimodium culeum appellauerim. Tres enim modij noſtri tonellum unum efficiunt, id eſt culeum geminatum. Ita fit ut maximæ onerariæ noſtri temporis plerunq; non maiores ſint illis quas Cicero in Lycia fuiſſe dixit. De noſtris loquor. nam Germanorum naues duplices & triplices noſtrarum eſſe dicunt. Octogenariæ enim naues ducenta & quadraginta modia noſtra capiunt: at duo millia amphorarum, ducenta & quinquaginta modia noſtra æquaſſe docuimus. Eſt autem ea formula nauiculariam factitantium, ut in ſingulos culeos duplares bina millia pondo numerent. Tanti enim pendere uini tria modia noſtra dictitantur. ſic fit ut ſalis aut alterius grauiſſimæ mercis uectura ad bina millia pondo hac appellatione nuncupetur: ut ſi nauis centum & octoginta millia pondo ferre cõmodè poſſit cum inſtrumento machinario, ea octogenaria uocitetur. Ex his igitur patet quantæ fuerint antiquorum naues, etiam ſi pauciores olim milites pro portione in naues imponebant, quàm pro noſtri temporis more, quantum coniectura aſſequi ex hiſtoricis poſſumus. Etenim ſi quis omnia quæ cõmemorauimus, diligenter animaduerterit, iudicabit (ut ſpero) non fallaci me coniectura ductum eſſe in menſuris indagandis. Non me latet apud Æginetam legi, minam Atticam ſedecim uncias habere, & Romanam uiginti: ſed nec Pauli auctoris adnotata illa eſſe puto, nec ſi Pauli ſint, ad rem quam agimus, pertinere. Sumptum eſt enim illud dictum ex medicorum uſu, ut ſuprà ex Celſo adnotauimus, non ex antiquitate. Nunc ad id redeundum, quod penè præterij. Diximus ſuprà duodequinquagenos nummos ex auri libra percuſſos. cui dicto pugnare uiderur id quod dicitur lib. 10. Codicis Imperatorij in lege Quotiens, in titulo De ſuſceptoribus, duobus ſcilicet & ſeptuaginta ſolidis perſolutis acceptam

Onerariæ naues

Culeus trimodius

Libra auri in iure

ceptam feri libram auri debere. Quapropter adnotandum habuimus, id non de au-
reis priſcis intelligēdum, qui ad formulas primas nummi aurei exacti ſunt, aut paulo
ab ijs imminuti. Nam imminutum poſtea eſſe pondus formarum ex his uerbis Iſido-
ri intelligimus. Solidus (inquit) apud Latinos alio nomine ſextula dictus eſt, ideo *Solidus*
quod his ſex uncia compleatur. Hunc autem uulgus ſolidum aureum uocat: qui ſoli-
dus dicitur ideo, quia nihil illi deeſſe uideatur. Solidum enim antiqui integrum dice-
bant, & totum. hoc dictū Iſidori adiuuat Pomponij auctoritas in lege Nomiſmatum,
in titulo De uſufructu, in Pandectis, his uerbis, Nomiſmarum aureorū uel argenteo-
rum ueterum, quibus pro gēmis uti ſolent, uſusfructus legari poreſt. immutata enim
forma percutiendi nūmi, qui ueteres nummi extabant, non nummi uice, ſed gemma-
rum & rerum in delicijs habitarum cenſebantur: quo modo fit hodie. Antiqui aurei
(ut diximus) binas drachmas pendebant, hoc eſt ſenos ſcrupulos, & quaterni in un-
cias ſignabantur, ſic ex libra Romana duodequinquaginta fiebant, hoc eſt ex duode
cim uncijs: pondere autem imminuto ex binis drachmis terni aurei nūmi fieri cœpe-
runt, hoc eſt ſeni ex uncia. Ita fit ut auri libra duob. & ſeptuaginta aureis impleretur;
licet antiqua libra nummaria centenas drachmas caperet, ut mina Attica, ut ſepe iam
dictum eſt. Nomiſmatis autem imminutio eo tempore facta eſt, quo Romani impe- *Nomiſma extenuatum*
rij opes tenuiores factæ ſunt principum multorū nequitia, qui luxu perditi, priuato-
rum opes tributis exhauſerunt. Quanq́ Romanæ uires ſeſe ipſę cōfecerunt, cum Au
guſti plures eodem tempore ab exercitib. facti, ciuilia bella & inteſtina pro externis
gererent. ſic mūdus ad inopiam redactus, tenuiore pecunia uti cœpit: id quod neceſ-
ſe fuit, cum multum precijs rerum deceſſiſſet. Hoc idem Francia experta eſt. ſi quis
enim huius temporis nomiſma cum antiquo examinet exploretq́, dimidio uberius *Priſca Franciæ nomiſmata*
illud hoc inueniet & pondere & indicatione, atq́ eo etiam amplius. Nos enim Phi-
lippeos habuimus geniatos plus ſeſquiſolato pendentes. In his genius eſt alatus, qua
les diuini ſtatores pingi ſolent, liliata inſignia tenens. extant & alij Philippei, ſceptra
ti nonnulli, alij etiam ſoliati, rege intus trabeato iura pro poteſtate reddente. Ibi maie
ſtatem regiā planè expreſſam agnoſceres, qualem hodie nemo meminit, rege utroq́
ueſtigio leonib. innitēte. Hi triplici forma percuſſi ſunt: ſed qui minima ſignati ſunt,
binos ſolatos trahunt: qui maxima & grauiſſima, ij pondus habent ſecundum Eduar
deos Angliæ maximū, eiſq́ proximū. hoc genus omnium quæ uidi (tametſi nullius
generis non habui, quod quidem hodie extet) ſcitè formatum erat. Hos & Roſatos
Eduardeoſq́ pondere ſuperant Carolei Aquitaniæ, qui Fortes appellantur: in qui-
bus dux armatus genu nitens leonem manib. Herculis more elidit: ſed ſuperiorū indi
catura Pecuatorum bonitate par eſt, quos Iohannes rex ſignauit, triplici & ipſos for-
ma & magnitudine, omnes primam auri notam obtinentes. Quanto autē hodie ieiu-
nior ſit & exanguior (ut ita loquar) res nummaria, ex eo certè conſtare poteſt, quòd
qui Francici extant aurei equites pediteſq́, olim uiginti ſolidis ualentes (unde Fran-
cicos hodie quoq́ appellamus) nunc ſolidis quadraginta edicto etiam principis æſti
mantur, pluris etiam in foro permutabiles. Quòd ſi inquirere in finitimas nobis prò-
uincias inſtiteris, eandem apud eos, ut apud nos olim & hodie rationē reperies, pror
ſus quaſi confinib. prouincijs Francia conſtituendæ rei nūmulariæ rationem præſcri-
pſerit. id quod optima ratione iudicare quis poteſt. Neq́ enim conſiſtere commercia
potuiſſent, quæ nobiſcum ſemper finitimi miſcuerunt, niſi eandem auri notam affer-
rent quam acciperent. Itaq́ quādiu aurum primarium ſignatum eſt in Francia, tam-
diu ipſi quoq́ finitimi populi eodem genere uſi ſunt. Nunc autem & noſtratis & ex-
terni nulla uncia niſi concreti uiſitur & æroſi. Verumenimuero qui hodie extant im-
peratorij & auguſtales aurei, poſt priſcos illos didrachmos ſignati, ponderi prædicto
non reſpondenr à ſanctione imperatoria taxato. Vidimus enim & Conſtantini Ma-
gni & Iuliani & Magnentij, & aliorum recentiorū, ſed in omnibus quos expēdimus,
ita imminutum pondus erar, ut ſeni & ſemis non planè unciam æquarent, ſepreni ex-
cederent. Vnum etiam Iuſtiniani principis uidimus, quem nobis oſtēdit Chriſtopho
rus Longolius, uir egregiè doctus, & rerum antiquarum ſtudioſus: ſed ne is quidem
iam dictis grauior erat. Quate ſupradictā legē de duobus & ſeptuaginta ſolidis ideo

 latam

latam puto,quòd imminuto pondere nummi, libræ quoq; aureæ æſtimatio & põdus
ſenſim imminuebatur.quapropter ne tãdem imminutio inualeſcens, rem nũmariam
conturbaret,Imperator certum modum imponere uoluit.quanq; ſi quis legem illam
diligenter conſiderer,non tam in uniuerſum ſtatuere de auro ſignato uidetur, quàm
de auro tributario:ut fortaſſe indulgentia principis aliquid antiquis penſitationibus
remittere lege illa uoluerit.Id enim ſæpe fit,ut maneant antiqua uectigalia,aut penſi-
tationum uocabula,& tamen minore ſumma aut æſtimatione ſtipendiarij defungan
tur.Cur autem aurei ſolidi quoq; dicãtur,his uerbis Lampridij declaratur in Alexan-
dri uita: Vectigalia publica in id contraxit,ut qui decem aureos ſub Heliogabalo pręſtiterant,tertiam partem aurei præſtarent,hoc eſt triceſimã partem: tumq; primùm ſe
miſſes aureorum formati ſunt.Atq; etiam cum ad tertiam partem aurei uectigal deci
diſſet,tremiſſes,dicente Alexandro etiam quartarios futuros,quando minus nõ poſ-
ſet:quos quidem iam formatos in moneta detinuit,expectans ut ſi uectigal contrahe
re potuiſſet,& eoſdem ederet:ſed cum non potuiſſet per publicas neceſſitates, cõfla
ri eos iuſſit,& tremiſſes tantum ſolidosq; formari. Hactenus Lampridius. Intelligi-
mus igitur aureos integros appellatos eſſe ſolidos eo tempore quo ſemiſſes & tremiſ
ſes fieri cœperunt,uel trientes potius. In iure autem ciuili quod nunc habemus, non
una aurei æſtimatio eſt,ut multi exiſtimant, nec ſemper ſeptuagenosbinos in libras
Aurei æſtimatio in iure accipiendos cenſeo, ſed pro tempore aliquid ſtatuentium principum æſtimationẽ fa
ciendã:ut uerbi gratia in capite primo De uarijs & extraordinarijs cognitionibus, Vl
Honorariũ aduocatorũ pianus de honorario aduocatorum loquens ita inquit, Licita autem quantitas intelli
gitur pro ſingulis cauſis uſq; ad centum aureos. Centum aureos hoc in loco pro duo
bus auri pondo intelligo. Nam Vlpianus Alexandri tempore ſcripſit,nõdum immi-
nuta priſci nomiſmatis forma,niſi ſi pauca ſcrupula auaritia temporum legitimo pon
deri detraxit, ut ſuprà docuimus. Viſuntur enim hodie Mamęæ matris eius nomiſma
ta,& ego omnium Imperatorum uidi eadem forma ab Auguſto ad Commodum Cæ
ſarem.Sed & hoc quod diximus,non ſolum argumentis,ſed etiam Taciti auctoritate
comprobare poſſumus,qui lib. 11. de tempore Claudij principis loquens, Cõtinuus
inde (inquit) & ſæuus accuſandis reis Suillius,multiq; audaciæ eius æmuli.nam cun-
cta legum & magiſtratuum munia in ſe trahens princeps, materiam prædandi pateſe
cerat. non quicquam publicæ mercis tam uænale fuit, quàm aduocatorum perfidia:
adeò ut Samius inſignis eques Romanus quadringentis nummorum millibus Suil-
lio datis,& cognita præuaricatione,ferro in domo eius incubuerit. Igitur incipiente
Lex Cintia Caio Silio conſule deſignato,conſurgunt patres,legemq; Cintiam flagitant, qua ca-
uetur antiquitus,ne quis ob cauſam orandam pecuniam donum'ue accipiat. Deinde
obſtrepentibus ijs quibus ea cõtumelia parabatur,diſcors Suillio Silius acriter incu-
buit,ueterum oratorum exempla referens,qui famam in poſteros præmia eloquẽtiæ
cogitauiſſent pulcherrima:alioquin & bonarum artium principem ſordidis miniſte-
rijs fœdari:ne fidem quidem integram manere ubi magnitudo quæſtuum ſpectetur.
Quòd ſi in nullius mercedem negocia ineantur,pauciora fore:nunc inimicitias,accu
ſationes, odia & iniurias foueri, ut quomodo uis morborum precia medentibus, ſic
fori tabes pecuniam aduocatis ferat. Et paulò infra de Suillio & alijs aduocatis lo-
quens,qui cauſam diuerſam tuebantur, Cæſarem (inquit) circumſiſtunt anteacta de-
precantes,& poſtquam annuit tacens,incipiunt, Quem ullum tanta ſuperbia eſſe, ut
æternitatem famæ,ſpe præſumat? uſui & rebus ſubſidium præparari, ne quis inopia
aduocatorum potentioribus obnoxius ſit. Neq; tamen eloquentiam gratuitò contin
gere:omitti curas familiares,ut quis ſe alienis negocijs intẽdat:multos militia, quoſ-
dam exercendo agros tolerare uitam. Nihil à quoq; expeti,niſi cuius fructus antè pręuidetur:prompta ſibi exempla,quantis mercedibus P. Clodius & C. Curio conciona
ri ſoluti ſint:ſe modicos ſenatores, qui à Rep. nulla niſi pacis emolumenta peterent.
cogitare plebem,quâ toga eniteſceret.ſublatis ſtudiorum precijs,etiam ſtudia peritu
ra,ut minus decora. Hæc ita haud fruſtra dicta princeps ratus, capiendis pecunijs ſta
tuit modum uſq; ad dena ſeſtertia,quæ egreſſi,repetundarum tenerentur. Qui locus
tribus uerbis corruptus eſt in exemplarib. quæ circũferuntur. His uerbis Taciti appa

ret Vlpianum licitam quantitatē appellaſſe eam quæ Claudiano ſenatuſconſulto præfinita erat, eo tempore quo aduocati inuidia maxima flagrabāt ob delationes & perfidiam præuaricantium. Dena autem ſeſtertia, dena millia nūmûm ſeſtertiûm ualent, ut ſatis oſtendimus, hoc eſt centies centenos ſeſtertios. Atqui nos alibi docuimus & ratione & auctoritate ſingulos aureos centenos ualuiſſe nūmos, hoc eſt uicenaſquinas drachmas, ita ut auri ad argentum proportio maior eſſet duodenaria. Quare planum fit dena ſeſtertia & centenos aureos eandem fuiſſe ſummā, ſed Vlpianus aureos dicendo, temporis ſui conſuetudini ſeruiuit, iam obſoleto more loquendi per ſeſtertia. In cap. Nonnulli, De accuſationibus, Digeſtis, pauper dicitur, qui minus ꝙ quinquaginta aureos poſſidet. Quinquaginta aureos auri libram intelligo, propter Hermogenem eius dicti auctorem, qui æqualis Alexādri Imperatoris fuit. In lege Si duobus, cōmunia de legatis, Iuſtinianus uariè precia mancipiorum taxauit: minimum autem precium non infra XX. ſolidos, maximum non ſupra octoginta intendit. Solidos non dubiè aureos eius temporis intelligere debemus, qui ſubſeſquipli erant priſcorum aureorum, ita ut triceni ſolidi uicenos aureos ualerent. Qua ratione fit ut minimum precium ſerui, triginta noſtri aurei fuerint, ſummū autem centum & uiginti: quæ æſtimatio longè minor eſt illis quas in præcedentibus ex Plinio & alijs collegi, precijs ſcilicet iam rerum omnium deminutis. Sed nec illi aurei recentiores auro obryzo ſignari ſunt, ut antiqui: ex quo apparet recentiores principes nomiſma bifariam minuiſſe, pondere ſcilicet, & auri indicatura: quomodo & noſtri fecerūt, & totus deniq; occidentis orbis. id quod inſtitutum aiunt, ne aurum molliſſimum, & argentum purum, quod duodenarium appellant, uſu ac collybo detereretur. Plinius auctor eſt Liuium Druſum in tribunatu plebis octauam partem æris argento miſcuiſſe. Et rurſus alibi, Miſcuit (inquit) denario triumuir Antonius ferrum. miſcentur æra falſæ monetæ. alij è pondere ſubtrahunt. Inde eſt, ut opinor, quòd hodie multi denarij antiqui huiuſmodi extant è materia miſcellanea. Denarium nunc appellamus Caroleū nummum argenteum, qui antiquum ſeſtertium nūmum ualet. Aſſem autē appellare poſſumus, quem duodenarium uocamus, & ita in partes diuidere, ut antiqui ſuum aſſem diuidebant in ſui generis partes, quadrantes ſextantesq; dicentes. Sic unciæ loco erit denariolus, quem Græci chalcum dicunt. ſic quinarius & ſenarius, uel quincunx & ſemis, qui quinos & ſenos denariolos ualēt. Seſtertios dudum ſignauimus, qui duos ſolidos & ſemiſſem ualerent, ſed iam rari uiſuntur. facti enim non placuerunt. Extant & trepondij pridem ſignati, groſſi Curij uocitati ab auctore prædiuite auorum memoria. Centuſſem dicere poſſumus pro ea ſumma quam alternis prope uerbis negociatores centum ſolidos appellant, ut decuſſem pro decem, ut qui hodie Cæſariati uocantur. Licet enim uerba antiqua in uſum noſtrum interpolare, quæ quidem æui ſitu non putida facta ſint. Vidimus poſt quadriennium edictum præconio promulgatū, quo omnibus nomiſmatis priſcis uſus abrogabatur, tam noſtratibus quàm externis: perinde quaſi nullus nummus locabilis eſſet, qui non æqualis noſtræ memoriæ fuiſſet. quod edictum unius hominis impotentia principi extuderat, qui omnia penè omnium magiſtratuum munia ſui iuris ac poteſtatis fecerat, quum muneris ſui uices proprias uix tertio quoq; actu obiret. Sed quamuis minax ac tumultuoſum præconium, conſenſus hominū iure optimo neglexit, præſertim auctore ſublato de medio. Quod enim tandem edictum iniquius excogitari potuit, & in maiores noſtros magis iniurium, quàm monumenta memoriamq; regum perpetuò delere? Eo enim mandato id agebatur, ut optimū quodq; nomiſma conflaretur, & inde pecunia notæ omnino deterioris quaſſaq; ſignaretur. O improbum inuentum, & ſi fieri poſſet, memoriæ hominum eximendum. Olim magiſtratus Romani, & poſt eos Repub. ſublata principes, iconicôs ſe fingi in nomiſmate uolebant, quaſi nomen ſuum latiſſimè longiſſimeq; proditur: quo nomine ad noſtram uſq; ætatem permanſit eorum memoria, uelut ſtatuis per totū orbem erectis. Quod cum noſtri principes olim imitati eſſent, ſimilem eis gloriam ætas noſtra inuidiſſe olim dictitabitur, unius hominis uel paucorum crimine: tametſi utinam ipſe ſeculum ſuum noſtrumq; hac una nota inuſſiſſet. Huiuſmodi hominū uel temeritatem uel ruſticitatem arguit lex prima De ueteris nomiſmatis

Denarius noſter

Aſsis partes hodiernæ

Chalcus

Centuſsis

Nomiſmata antiqua peſsimo inſtituto, noſtro tēpore aliquandiu abrogata

poteſtate, undecimo libro Iuſtiniani Codicis, his uerbis, Solidos ueterum principum
ueneratione formatos, ita tradi ac ſuſcipi ab ementibus & diſtrahentibus iubemus, ut
nihil omnino refragationis oriatur, modò ut debiti ponderis ſint, & ſpeciei probę: ſci
turis ijs qui aliter fecerint, haud leuiter in ſe uindicandum. Verùm ea quę diximus de
amphora & menſuris cæteris, rurſus in dubium uocabuntur, cum locus ille Plinij ſuc
Locus Plinij de uino Opimiano currerit ubi de uino Opimiano loquitur lib. 14. Quare etſi procul à me abeſſe ſuſpi-
cionem illam uolo, quaſi more hominis obtrectare geſtiētis, & delatoria (ut dicitur)
curioſitate in cōmentarios inquiſiuerim ſcriptorum noſtro ſeculo clariſſimorū, atq;
exiſtimatiſſimorū, facere tamen nequeo, quin in operis huius coronide Hermolaum
Barbarum uirum ſumma laude dignum, iterum ad diſquiſitionem doctorum homi-
num reuocem: non quòd manibus uirorum doctorum diem dicere gaudeam, qui ua
dimonium obire apud ſuperſtites nequeunt: ſed quòd ueritatem aſſerere in lucem uo
lens, locupletes eius rei uades, quos nobis uiuens reliquit, citandos omnino ad hoc
iudiciū duxi. Præuaricationis enim inſimulari aut certè obliuionis poſſem, ſi locum
illum Plinij ſilentio præterirem, qui ut ab Hermolao intellectus eſt, id quod nos di-
ximus de uncia, euertit: ob quod omnino fuit res in iudicium deducenda. Plinius igi
tur lib. 14. de uini generib. loquens quæ in auctoritate fuerunt, Alicui anno (inquit)
fuit omnium generum bonitas L. Opimio conſule, cum C. Gracchus trib. pl. ſeditio-
Coctura nibus agitatis interemptus, ea cæli temperies fulſit (cocturam uocant) ſolis opere, na
tali urbis ſexcenteſimo trigeſimoquarto, durantq; adhuc uina ducentis ferè annis, in
ſpeciem redacta mellis aſperi. Etenim hæc natura uinis in uetuſtate eſt: nec potari per
ſe queunt, niſi peruincat aqua, uſq; in amaritudinem carie indomita. ſed cæteris uinis
cōmendandis minima aliqua mixtura medicamēta ſunt: quo fit ut eius temporis æſti
matione in ſingulas amphoras centeni nummi ſtatuantur. ex ijs tamē uſura multipli-
cata ſemiſſibus, quæ ciuilis ac modica eſt, in C. Cæſaris Germanici filij principatu, an
nis centum ſexaginta ſingulis uncias uini conſtitiſſe nobili exemplo docuimus, refe-
rentes uitem Pomponij Secundi uatis, cœnamq; quam principi illi dedit. tantum pe-
cuniarum detinent uini apothecæ. Hunc locum ita legit Hermolaus, & ita ſe emen-
daſſe teſtatur, quem in altera editione enarrans, poſt explicatam de uſuris retractatio
nem, ut redeamus (inquit) ad propoſitum, ſi amphora, id eſt (ut Feſto placet) octogin
ta uini libræ, ſub Opimio ceutum nummis ualuit, faciūt autem octoginta libræ non-
gentas ſexaginta uncias: efficitur ut ſemiſſes uſuræ, hoc eſt nummi ſeni annorum cen
tum ſexaginta, nongentos ſexaginta nummos inferant, atq; ita ſingulæ uini unciæ ſin
gulis nummis uſuræ nomine conſtiterint. Hactenus ille cum dixiſſet, quaſi penſo ſuo
abſoluto ad alia tranſit, cum magna (ut uidetur) ſecuritate compertę rei defunctus.
Primùm, ſiue hoc dixerit Feſtus, ſiue nō: id quod datur, accipio, id eſt uini amphoram
octoginta librarū eſſe. hac enim ratione efficitur, ut ſextarius ſit unciarū uiginti. Nam
quum duodequinquaginta ſextarijs amphora impleatur, ſi libris duodequinquagin
ta totidem beſſes addas, ut ſint duodequinquagies uicenæ unciæ, fiunt octoginta li-
bræ. Quin & ipſe Hermolaus in priore editione, Amphora (inquit) uini quadrantal
Latinè dicta Feſto Pompeio, congios octo continebat, id eſt ſextarios XLVIII. ſex-
tarius uncias uiginti Feſto, ſed Africano libras duas aut tres, nunquam tamen plures
duabus heminis. ita fit ut ſingulæ amphoræ LXXX. Feſto, uel XCVI. Africano, aut
certe CXLIIII. uini pondo capiant, quibus in XII. uncias reſoluis, efficiuntur aut
nongentæ ſexaginta unciæ, ſi octoginta pondo ſunt: aut mille centum quinquaginta
duæ, ſi nonaginta ſex: aut mille ſeptingentæ uigintiocto, ſi centum quadragintaqua-
tuor. Ex quibus uerbis tametſi ambigere magis quàm rationē colligere doceamur,
tamen (ut dixi) quod à me ſtat, id cupidè accipio, & in rem meam uerto. hac enim au-
ctoritate probo ſextarium uel dipondiū fuiſſe id quod adſtruere conor, uel certè un-
ciarum uiginti, cum apud Plinium legatur quindecim unciarum eſſe, id eſt libræ &
quadrantis, quod nullo alio teſtimonio ſubſiſtere poteſt. Verùm illud non concedo,
ut uncia uini, duodecima libræ pars ſit: nec in ſextario uncias uini uiginti eſſe dico,
ſed duodecim, & in amphora quingentas ſeptuagintaſex, quas Hermolaus nongen-
tas ſexaginta eſſe putauit: id quod antè ex Martiale abunde probatum eſt: alioquin
ſextarius

ſextarius qui citra controuerſiam in duodenos cyathos diuiditur, non unciarum uicenûm, ſed duodenûm tantùm eſſet, ſi uncia uini apud Plinium ad pondus non ad menſuram referretur, quod nec Pliniano ſextario, nec Pompeiano congruit, quodq; Hermolaum non animaduertiſſe mirum eſt, præſertim cùm Plinium in manus acce- piſſet. quota eſt enim uncia pars libræ, tota eſt cyathus ſextarij: & uncia tam ad quotam partem, quàm ad pondus refertur apud auctores, & (quod maius eſt) interdum ad longitudinem uel craſſitudinem, ut in 1. lib. oſtenſum eſt à nobis. Plin. lib. 18. de medica loquens, Si ſit humidum ſolum herboſum'ue, uincitur, & deſciſcit in pratum, ideo protinus altitudine unciali herbis omnibus liberanda manu potius quàm ſarcu lo. Vncialem altitudinem pollicarem intelligo, id eſt digiti & trientis, ut Frontinus auctor eſt. Nimirum Hermolaus blandiente calculo deceptus eſt. ſiquidem cùm centies ſexagies ſenos nummos cum octogies duodenis uncijs ad unum quadrare ſubducenda ratione inueniſſet, ilicet non excuſſum quod arridebat admiſit. ultrà enim addubitare eum non ſinebat deprehenſæ uſurarum rationis fiducia geſtiens: quod tamen affirmare uereor, ne plenum ſit audaciæ. Ipſe enim Hermolaus de altera ſua editione ad Antonium Caluum ſcribens Venetum Patricium, ita inquit, Peruenit quidem res ad umbilicum, ſed nullus tamen dies eſt, quo non fiat aliqua acceſſio. nunc cum impreſſoribus agitare cœpi lentè, de induſtria rem differẽs, ut diutius in fermento ſit. nihil time, diligentiam adhibituri ſumus, qualem in altera editione prætermiſſam ſæpe mecum queſtus es. Et paulò inferius, Multo autem (inquit) plus operis & laboris adij quàm putabam, quòd omnium rerum quæ in cælo & ſub cælo ſunt, gnarum eſſe oportet qui Plinium profitetur intelligere, tanto magis qui caſtigare. Hæc uerba ſignificant Hermolaum magnam animaduerſionem adhibuiſſe ſecundæ caſtigationum editioni. In hoc igitur loco ego numerum nummorum deeſſe dico, ſicut & in alijs quibuſdam locis apud Plinium, qualis eſt ille libri 17. in principio de Lucij Craſſi domo, & libri 33. de argento Carthagini imperato, ut in ſuperioribus adnotauimus. Quare ſic legendum puto, Quòd ut eius temporis æſtimatione in ſingulas amphoras centeni nummi ſtatuantur, ex ijs tamen uſura multiplicata ſemiſſibus, quæ ciuilis ac modica eſt, in C. Cæſaris Germanici filij principatu, anno CLX. ſingulas uncias uini conſtitiſſe nobili exemplo docuimus: ut ſenſus ſit apertus hoc modo, & omnino extricatus, ſicq; Plinium locutum intelligamus, Quare ſi eius temporis, uel ſic, Verùm ſi temporis Opimiani æſtimatione in ſingulas amphoras centenos nummos ſtatuas, ex his tamen uſura multiplicata ſemiſſibus in C. Cæſaris principatu, anno centeſimo ſexageſimo, & reliqua. Verba ſunt enim Plinij coniectura aſſequẽtis id quod dicit. Si, inquit, conſulatu Opimij uinum illud centenis nummis ualuit (id quod uériſimile eſt) & interuſurij ſemiſſium ratio habeatur, neceſſe fuit anno centeſimo ſexageſimo, quo tempore Pomponius cœnam Caligulæ dedit, uncias uini ſingulas tot nummis conſtitiſſe. Hermolaus hunc locum caſtigans, duo uerba mutauit, illud quo ſit, pro quod ut, & ſingulis pro ſingulas legens. Anno autem centeſimo ſexageſimo lego, ſenſu ita expoſcente, & alioquin ab antiquo uno exẽplari admonitus. Hic etiam periclitari libet, & aliquid comminiſci, ut ineundæ huius rationis formã aperiamus, utq; ſi nobis collimare non contigerit, poſt nos exiſtat aliquis qui à ſcopo non aberret. ſic enim artes conſummatæ ſunt, alijs ſuper alios commentantibus: animorumq; contentio ad eam tandem peruenit, quam Græci euſtochiam, id eſt animorũ uel oculorum intentionem non aberrantem, appellant: noſtri collimationem dixerunt, quaſi tragulam quandam perſpicaciæ ad inuentionis ſcopulum limis oculis intendentium. Quanquam ſunt qui collineationem appellare eam malint, à lineis uiſualibus in unum locum contentis. Hoc ueluti iure gentium utentes, poſt doctiſſimorum hominum ſententias, & noſtram in medium ſæpe in hoc opere attulimus. Nec qui poſt nos ſententiam dicturi ſunt, aſſentiendi magis quàm cenſendi exemplum amplectentur, ſi operam prolixe literis impenderint: alioquin chartarum inani diſpendio tot libri noui ſub prela quotidie mitterentur: id modò ne referat, Gallus an Italus ſit qui ad ſcribendum animum appulerit. Quod non ideo dico, quaſi hoc nobis inſtituto Italia literarum bonarum magiſtra interdixerit, quæ nulli non laudem ſuam benigni-

Vncialis altitudo

Plin. locus emendatus

Collimare

Euſtochia

Itali

tate ſumma,ut bona quoq; ſua impartit: ſed noſtratium hominum improbitas memo
riæ ſemper obuerſatur, cui nunquam ſatis uidebor reſpondiſſe: qui utinam ipſi tam
Italos,quàm Italiam amauiſſent:melius enim(ut arbitror)& nobis & honori ſuo con
ſuluiſſent.Semiſſes igitur uſuræ centum & LX. annorum, id eſt centies ſexagies ſe-
ni nummi (ut Hermolaus dixit) nongentos ſexaginta nummos efficiunt: quibus ſi
ſors addatur(quam ipſe omiſit)fiunt mille & ſexaginta. Ita Hermolai ratio procede-
re non poteſt, cum ſortis & uſurarum ratio habenda ſit. In amphora autem octo &
quadraginta ſextarios eſſe conſtat,& XII.cyathos in ſextario.quos numeros ſi inter
ſe ducas, fiunt cyathi, quas uncias Plinius dixit, quingenti ſeptuagintaſex. Si ergo
apud Plinium ſic legas,ſingulas uncias binis conſtitiſſe,& ſubintelligas nūmis:quod
fieri ex præcedentibus poteſt: duobus & nonaginta nummis maior erit numerus,
quàm ut ſumma duplicata mille & LX.nūmis ad unum congruat. Summa enim cya-
thorum duplicata,mille centum & quinquagintaduo erit. Ita Plinius duobus & no-
naginta nummis uſuras auxerit. Quòd ſi uſuras uſurarum reputemus, octauo quoq;
anno & quinto menſe anatociſmus renaſcitur,id eſt centeſimo & uno menſe,qua ra-
tione centum annis uſura ſubnaſcens, duodecies ſenos nummos peperit, id eſt duos
& ſeptuaginta, & ſexaginta annis paulominus duos & quadraginta, qui fiunt ſimul
pro fœnore iterato centum & quatuordecim. Ita Plinius exactè uidetur rationem
ſupputaſſe. Anatociſmum autem uſitatum fuiſſe antiquis notius eſt quàm ut oſten-
dere neceſſe ſit: quapropter fortaſſe non uini apud Plinium ſed binis legendum eſt.
Nam uini uerbum omnino eò in loco non congruit,ut ſuperuacaneum, ſic fiet ut ſex
tarius quatuor & uiginti nummis conſtiterit, id eſt ſolidis noſtris uiginti, quod om-
nino magnum fuit precium,cum ea ratione amphora,quæ octaua pars eſt modij no-
ſtratis,duodequinquaginta Francicis conſtiterit, qui hodie quatuor & uiginti duca-
tis ualent: cum nemo noſtra memoria apud nos binos modios uini pluris uendide-
rit quantumuis cara annona. ita uini precium centum & ſexaginta annis duodecies
penè multiplicatum erat,cum ſingulæ amphoræ millenis centenis quinquagenis bi-
nis nummis uenderentur,& tann cyathus poſt tot annos uenditus eſt,quanti ſub O-
pimio ſextarius uendebatur.Hæc ratio etſi ſpecioſa uidetur, tamen admittendam aſ-
firmare non auſim.Adhuc enim ita ratio inita eſt, quaſi non modò incolume uinum,
ſed etiam non imminutum fuerit. Nihil igitur ex amphora centenûm nummûm Pli-
nius deperijſſe centum ſexaginta annis exiſtimauit,præſertim cum ad craſſitudinem
mellis aſperi redactum eſſe dicat? Ego uerò ex uino noſtro coniecturam faciens,id
uinum ad ſeptimas minimùm partes exuctum fuiſſe cenſeo:cui diſpendio ſi nunc ad-
das id quod intercidit,in alia atq; alia uaſa,ſemper etiam ipſa aliquid ſorbentia,tranſ-
fundendo,id quod tot annis neceſſe fuit, totieſq; mutatis dominis & apothecis: uix
decimam quamq; amphoram poſt temporis tantam intercapedinem reſiduam fuiſſe
credo,ut fortaſſe non binis nummis ſed uicenis legēdum ſit. id uerba ipſa Plinij mihi
ſignificare uidentur,cum inquit, Tantum pecuniarum detinent uini apothecæ: nec
alia res maius incrementum ſentit ad uiceſimū annum,maius'ue ab eo diſpendiū non
proficiente precio. Vina enim ſignificat ad uiceſimū annum ita cōmodè ueteraſcere,
ut uſuras etiam ſemiſſes penſitare poſſint:ſed ſi ultrà aſſeruentur,ut nullo precij aug-
mento mirum in modum deminuantur.Sic igitur colligo,quaſi ipſa per ſe caries con
gios octonos quos amphora capit,ad totidem ſextarios contraxerit æuo ipſo abſor-
bente,deinde ut diffuſionis & tranſuaſationis diſpendium ſextarios ad beſſes aut do
drantes redegerit,teſtis ipſis ſemper combibentibus. His duobus intertrimētis ſi ſpe
cimina guſtantib. data iacturamq; cauponationis heminariæ quadrantariæq; addide
ris,& quod aliâs intercidit,quis iam addubitet ad uicenos nummos preciū in uncias
extendere,quod ſemiſſes uſuræ ad binos nummos & ultrà intenderāt? Id quod ſi ad-
mittamus,ſextarij ſinguli nummis ducenis quadragenis conſtiterunt: id eſt ſexage-
nis denarijs. Qua ratione precium paulominus centum & uiginti partibus auctū eſt
centum & ſexaginta annis.quod fortaſſe non incredibile erit,ſi quis reputet quòd mi
nima aliqua mixtura (ut Plinius dixit) medicamenta erant cæteris uinis cōmendan-
dis, ut portione per hoc magna exorptum uinum eſſe intelligamus: in quo exucto
liquore

Anatociſmus antiquis uſitatus

Amphora, octaua pars modij Pariſienſis

liquore uini uis remãſiſſet incolumis & uiuida. Hoc quum admiratione dignũ eſſet, ideo Plin. retulir, ita ut nobile exemplũ uendiri plurimo uini appellet. Id tamẽ minus mirũ facit piſcis mullus Romæ ab homine priuato octo millib. nummûm emptus, id eſt ducentis aureis noſtris. Hoc enim creditu difficilius eſt, ꝗ ampboram uini præſtã tiſſimi & medicamentarij ducentis et octogintaocto aureis noſtris ueniſſe. Tanti eñ amphora ſupradicta ratione conſtitit. Hanc etiã opinionem adiuuare poteſt id quod Plin. lib. 12. inquit de opobalſamo loquens his uerbis, Nec manifeſtior alibi fraus, quippe millibus denariûm ſextarij empti uẽdente fiſco, trecentis denarijs ueneunt. Si enim Plinij tẽpore, cum largior iam fœtura ſucci eius erat, ſinguli ſextarij ſynceri liquoris centenis aureis uendebantur (de noſtris ſemper loquor) non magnopere mirum eſt inuſitatæ atq; omni æuo inauditæ uetuſtatis uinum, quod medicamenti loco cederet, ſenis aureis uenum ijſſe. Verùm illud ipſe miror, quòd anno Opimiano, id eſt natali ipſo uini Opimiani, Plin. ſingulis amphoris centenos nũmos taxãdos exiſtimauit, qua ratione culeus noſtrâs, id eſt ſeſquimodius Pariſinus, tribus argẽti libris ualuit, hoc eſt triginta aureis noſtris. Quòd ſi eo anno omniũ generũ bonitas fuit in Italia, cuius tot uini nobilitates Plin. libro ſupradicto enumerauit: quonã modo fieri poteſt ut tanti amphora uenierit, præſertim cum feraces uites babuerit, ut idem autor tradit? Quippe in Gallia ut gelicidium, uredo, & ſideratio ſequẽs, & has cæli iniurias procella excipiens, ſummam caritatem inferant, id quod memoria mea nõ ſemel cõtigit: nemo tamen meminit hac in urbe modiũ uini, qui amphoras octo capit, pluris duodecim aureis uenire, duntaxat uernaculi. Tametſi hic babeamus omnium propè generum, id eſt albi, helui, & intenſe rubentis, nigriq;, quæ nulli importatorũ cedunt duntaxat quotidianæ uſu menſæ, licet precio aliquantulũ cedant nonnullis importatis, quæ ſtrenuiora eſſe creduntur tinillãdis palatis. Vinoſiorũ hoc hominũ iudicio ſactũ, qui uina noſtratia, id eſt agri Pariſini, mucrone obtuſiore eſſe dictitant, nec ſatis lancinare linguas guſtu feruido & acuto. Alioquin ſanorũ iudiciorũ conſenſu cõſtat uina Francica, id eſt uineti Pariſini, omnibus numeris bonitatis præcellere, tametſi halitu ut illa externa uertiginẽ non cieant. Sed ne illa quidẽ aduentitia & caput tentantia quauis inopia uini ſupradictũ preciũ excedũt: quod de ijs intelligi nolo, quorum ſingulæ potiones uno conuictu dantur, qualia ſunt Luſitanica, pſeudocretica, & omnino quæ ſapæ uice ſumunt, & pro Liberi bellarijs cedunt. Verùm de precio uini audiamus Colu. ſic dicentẽ lib. 3. Quippe ut deterrimi generis ſint uineæ, tamen ſi cultæ ſint, ſingulos utiq; culeos uini ſingula eorum iugera peræquabunt: uiq; trecẽtis nummis quadragenæ urnæ ueneant (quod minimũ preciũ eſt annonæ) conſument tamẽ ſeptẽ culei ſeſtertiûm duo millia & centũ nũmos. Ea porrò ſumma excedit uſuram ſemiſſiũ. Atq; hic calculus quem poſuimus, Græcini continet rationẽ. Sed nos extirpãda uineta cenſemus, quorum ſingula iugera minus ꝗ ternos culeos præbent. Minimum precium annonæ Colu. eſſe dicit cum trecenis nummis quadragenæ urnæ ueneunt, id eſt uiginti amphoræ. quod perinde eſt ac ſi dixiſſet, cùm ſingulæ amphoræ quinis denis nummis ueneunt. Si igitur uiliſſima annona uinum in amphoras quindecim nummis erat: exiſtimo mediocri annona amphoram tricenis nummis uẽdi ſolitam, ut ſumma fuerit annona quadrageniquini uel quinquageni nummi, dira et prodigioſa etiã ſexageni, aut ſummùm ſeptuageni. Sed caritatis annonæ ac uilitatis ratio duplex. alteram copia & penuria moderatur: alteram prima ultimaq; nota mercis facit. Huius igitur loci explicatio ſit in medio poſita, ut pro captu cuiq; cõminiſci quicquam liceat: ne in immẽſum excreſcat hic liber, ſi lites litibus reſoluere pergeremus. Eſſe enim huius incepti eam rationem uidebam, ut ſi indulgere ſtylo uoluiſſem, connexa rerũ ſeries in altum ſæpe relatura nos eſſet: ac nihilo ſecius tamen libens feci ut locum quendã ex eo libro Colu. trãſcriberem, propter inſitam ac peruulgatã opinionẽ inter noſtros de uitiũ cultu, & eius agricolationis alea. Is igitur auctor docere uolens uberrimũ eſſe uinearum redditum, Atq; ut omittam, inquit, ueterẽ illam felicitatẽ aruorũ, quibus & antè iam M. Cato, & mox Varro Terentius prodidit ſingula iugera uinearũ ſexcenas urnas præbuiſſe: his certè temporibus & Nomẽtana regio celeberrima fama eſt illuſtris, & præcipuè quã poſſidet Seneca uir excellentis ingenij

Mulli piſcis ingẽs preciũ

Opobalſami precium

Pariſini agri uina præſtãtiſsima ſunt

Vini preciũ apud antiquos

De cultu uitium

atq; doctrinæ, cuius in prædijs uinearũ iugera ſingula culeos octonos reddidiſſe ple-
runq; compertũ eſt. Nam illa uidentur prodigialiter in noſtris Ceretanis accidiſſe, ut
aliqua uitis apud te excederet uuarum numerũ duûm milliũ: ut apud me octingentæ
ſtirpes inſitæ intra bienniũ ſeptenos culeos peræquarẽt: ut primæ uineæ cẽtenas am-
phoras iugeratim præberent: cũ prata & paſcua & ſyluæ ſi centenos ſeſtertios ſingu-
la iugera efficiant, optimè domino cõſulere uideantur. Nam frumenta maiore quidẽ
parte Italiæ quando cum quarto reſpõderint, uix meminiſſe poſſumus. ſic enim legi-
tur. His uerbis Colu. clariſſimus auctor rei ruſticæ teſtatur nullum genus agriculturæ
Arepennum aut prædij fructuoſius eſſe uinea. Oſtendimus ſupra iugerũ minus eſſe beſſe arepen-
ni Pareſini, quanquã Colu. lib. 6. dicat ſemiiugerũ à Gallis arepẽnam uocitari. Et idẽ
auctor cenſet extirpandũ uinetum eſſe quod minus tribus culeis præbeat in iugera,
id eſt ſexagenis amphoris. Varro lib. 1. In qua terra, inquit, iugerum unũ denos & qui
nos culeos fert uini, quot quædam in Italia regiones? Sed ut has Varronis uineas ra-
ræ felicitatis omittamus, Senecæ uineas Columella octonos culeos ferre ſolitas tra-
didit, id eſt centenas & ſexagenas amphoras in iugera. Quod quia rarum fuit, rurſus
ijs omiſſis alias uideamus quæ mediocres habebantur, id eſt quæ centenariæ erant,
Amphora octaua pars modij Pariſienſis quinq; culeos reddẽtes iugeratim. Vt igitur cẽtenas amphoras, id eſt duodenos mo
dios noſtros & ſemodium, uinea mediæ notæ præbuerit, & ſingulis amphoris mini-
mũ annonæ preciũ ſtatuamus, id eſt quinosdenos nummos: mille ac quingentos nũ-
mos anniuerſario uectigali reddidit. Quòd ſi mediocrem annonã æſtimare uelimus,
hæc ſumma duplicabitur, ut ſint ære noſtro quinq; & ſeptuaginta aurei coronati. Ho
die ex iugero & triente Romano, id eſt iugero Pariſino, ſi quis centenas amphoras
annuatim ferret, id eſt duodecim modios noſtros & ſemiſſem duntaxat uini non mi-
nimæ notæ, quam noſtri familiarẽ appellãt, hic Baccho litaſſe dictitaretur: rariq; ſunt
in hoc agro qui tantum percipiant etiam infimæ notæ, & tamẽ apud Colu. hic reddi-
tus iugeri Romani mediocris inuenitur. quare planum fit, uinearum cultũ apud nos
non ſuopte uitio, ſed cultorum, damnoſum exiſtimari. Quũ enim hic ferè rei ruſticæ
tractationem ignoremus, & qui nobis fodiunt et putãt, omnia ex cõmodo ſuo faciãt,
fit plerunq; ut nec exactè nec tempeſtiuè cultus uitium abſoluatur, quum in urbe exi
ſtentibus dominis, opus in agro fiat. Propterea Plin. lib. 18. Profectò, inquit, opera,
non impenſa, cultura conſtat: & ideo maiores fertiliſſimum in agro oculum domini
eſſe dixerunt. Atq; ita loquor, quaſi uinitores peritos habeamus, cum uix decimus
quiſq; artem ſuam nouerit. Inde fit ut ſumptus uineæ, fructum ſæpe deuoret. quod ta
mẽ ne deterrimo quidẽ cultu ijs contingit, qui uitiferũ ſolum eligere nouerũt: ſed cũ
iam omnis collis campusq; uitibus conueſtiatur, neceſſe eſt inſcijs cultorib. plurima
uineta nõ reſpondere, præſertim in hoc tractu in quo carbunculatio à gelicidio alter
nis propè annis ſentitur. Quare cũ à prima germinatione uſq; ad quintũ Nonas Ma-
ias? qui dies plerunq; ultimus eſt decretorius uitibus) gelicidiũ timeatur, & huic peri
culo exemptis iterum uis maior impendeat, quæ nullo non anno alicubi ſtragem in-
fert, ſimul uredine ab æſtu caniculæ, aut aquæ cæleſtis inopia uuæ ſæpe retorreſcãt: id
quod cum hęc proderẽ, egregium prouentum uinearum bona ex parte perdidit: niſi
aut diligentia aut felicitas adiuuet. eſt ferè quod expenſum uitib. queribũdi feramus.
Quanta aũt priſcorum frugalitas, & q̃ ſtrenua fuerit diligẽtia in agricolatione, ex le-
ctione Varronis & Columellæ in uniuerſum patet, cuius uelut unum ſpecimen illud
annotaſſe ſatis erit, quod Varro lib. 1. de uinearum cultu loquens, ita inquit, Saſerna
ſcribit ſatis eſſe ad iugera octo hominẽ unum. Et Colu. lib. 14. Nã ut ampliſſimas im-
penſas uineæ poſcant, non tamen excedunt ſeptem iugera unius operã uinitoris. Ho
die autem quotuſquiſq; uinitor tribus iugeribus ſufficit? Ita fit, ut uineas non uinito-
ribus colendas locemus, ſed cultorum mancipibus. Propterea in agro Pariſino uine
ta magno excoluntur, cum multis in locis Galliæ paruũ ſumptũ quamuis feraces ui-
tes poſcant. Quod & incuria dominorũ, & ignauia uinitorum ita inueteratum eſt, ut
conſtitui apud nos res ruſtica nequeat, ruſticis unanimi conſpiratione tuentib. quod
à maioribus acceperunt. Verùm (ut ad Plinium redeam) ſi centenos nummos in am
phoram ſtatuamus anno Opimiano, & centenas amphoras in iugerum, qui medio-

cris eſt prouentus Columellæ, uideamus quonam tandem reditus euaſurus ſit. Centies centeni nummi, decem millia nūmûm fiunt, quæ nos ducentis quinquaginta aureis ęſtimare ſolemus: quo fit ut non immeritò (ut opinor) Pliniana exemplaria eo in loco ſuſpecti poſtularim, quomodo & in alijs nōnullis locis feci, officio (ut mihi quidem uideor) ſtudioſi hominis functus, qui in medium conſulit. Nam illud Columellæ in loco à nobis antea citato, Nam frumenta maiore quidem parte Italiæ quando cum quarto reſponderint, uix meminiſſe poſſumus: cum quartodecimo legendum eſſe notius eſt, quàm dici debuerit, ex Varrone libro primo, cuius hæc uerba ſunt, Quare obſeruabis quantum in ea regione conſuetudo erit ſerendi, ut tantum facias, quantum ualet regio, ac genus terræ, ut ex eodem ſemine aliubi cum decem reſpondeat, aliubi cum quindecim, ut in Hetruria locis aliquot. In Sybaritano dicunt etiam cum centeſimo redire ſolitū. Nec mirum id Italiæ tribui, cum Plinius tradiderit agrū Babylonium cum quinquageſimo fœnore meſſes reddere, diligentioribus agricolis etiam cum centeſimo: de quo Herodotus in primo ita inquit, τὸν δὲ τῆς δήμητρος καρπὸν ὧδε ἀγαθὴ ἐκφέρειν ἐστὶ ἡ βαβυλωνίη χώρη, ὥστε ἐπὶ διηκόσια μὲν τὸ παράπαν ἀποδιδοῖ, ἐπεὰν δὲ ἄριστα αὐτὴ ἑωυτῆς, ἐκείνη ἐπὶ τριηκόσια ἐκφέρει. Id eſt, Ad Cerealem autem frugem uſqueadeo bona eſt regio Babylonia, ut plerunq; ducena reddat: ubi autem bonitate ſeſe ipſa uincit, ibi etiam ad trecena. Plinius libro quinto, Libyphœnices appellantur qui Byzantium incolunt. ita appellatur regio CCL. millibus paſſuum per circuitum fertilitatis eximiæ, cum cẽteſima fruge agricolis fœnus reddente terra. Et libro decimooctauo, Tritico nihil eſt fertilius. hoc enim natura ei tribuit, quoniam eo maxime alat hominem, utpote cum è modio, ſi ſit aptum ſolum, quale in Byzantio Africæ campo, centeni quinquageni modij reddantur: cum centeſimo quidem & Leontini Siciliæ campi fundunt, alijq;, & tota Betica, & in primis Ægyptus. Hoc dictum Plinij nō conuenit cum uerbis Ciceronis ſuperius à nobis citatis de agro Siculo, cū decimo reddente. Non hyperbolicè igitur dominus & deus noſter in Euangelio Matthæi capite decimotertio fructum ſummum ad centeſimam frugem auxit. Verba Plinij libro decimooctauo hæc ſunt à Theophraſto ad uerbum traducta, Babylone tamen ſegetē bis ſecant, tertiò depaſcunt, alioquin folia tantum fierēt. Sic quoq; cum quinquageſimo fœnore meſſes reddit exilitas ſoli: uerum diligentioribus cum centeſimo. Sic enim Hermolaus recte emendauit. Theophraſtus lib. octauo de ſtirpibus, τὸ δὲ τρίτον τὰ πρόβατα ἐπαφιᾶσιν. οὕτω γὰρ φύει τὸν καυλόν. εἰ δὲ μὴ φυλλομανεῖ. γίνεται δὲ μὴ καλῶς ἐργαζομένοις πεντηκοντάχοα, τοῖς δὲ ἐπιμελῶς, ἑκατοντάχοα. Et tamen in antiquis exemplaribus & in impreſſis ante Hermolaum ſic legitur, Sic quoq; cum quintodecimo fœnore meſſes reddit exilitas ſoli, uerū diligētioribus cū cēteſimo quinquageſimo. quod mirū eſt, cùm ad uerbū Plinius locū Theophraſti uerterit, niſi ꝙ duo illa uerba, exilitas ſoli, apud Theophraſtum nō ſunt, nec uident̃ conuenire, cum Theophraſtus pieram terrā illam appellet, id eſt pinguē: & Plinius ipſe præpinguē & denſam, ut potius felicitas uel hilaritas uel quid ſimile, ꝙ exilitas legi debeat: & mirū ſit Hermolaū hæc uerba ex Theophraſto agnouiſſe, cum exile ſolum contrariū ſit læto & affluenti. Quod autē ſequit̃, neq; eſt cura difficilis, quàm diutiſſime aquari gaudēt, ut præpinguis & denſa hubertas diluatur, ſic emendandum cenſeo ex antiquo uno libro, quàm diutiſſimè aqua riganda. Theophraſt. ἡ δὲ ἐργασία τὸ ὡς πλείστοις χρόνοις ἐμμείνῃ τὸ ὕδωρ, ὅπως ὕλην ποιῇ πολλήν. πίειραν γὰρ οὖσαν καὶ πυκνὴν τὴν γῆν δεῖ ποιῆσαι μανήν. id eſt, cultus autem eſt, ut quam pluri mo tempore reſideat aqua, & multā herbæ materiā faciat. Pingue enim ſolū & denſum oportet rarum fieri. Idem Plinius capite ſequenti, Similis ratio ſed felicitas maior Babyloniæ, Seleuciæ, Euphrate atque Tigri reſtagnantibus, quoniam ibi rigandi modus manu temperatur. Alioquin etiam aquari uerbum hoc loco nō conuenit. Cum de agro noſtro, qui pinguiſſimus eſſe uulgo dictitatur, agricolas multos interrogarim, nunquam exculpere potui ut cum decima fruge reddere ſemen faterentur, niſi ſiqnando ſumma anni ubertate id contigit, uel in nouali recēs proſciſſo. Quo magis mira illa felicitas agrorū uideri debet: ſed & in eo culpā aratorū noſtrorū eſſe crediderim. nam Varro cū quintodecimo in Hetruria reſpōdiſſe dicit, quum Columella uix cū quartodecimo reſpōdiſſe meminerit: quod nō effœto ſolo, ſed negligētia agricolarum

Rurſus de uini Opimiani precio.

Fertilitates ſoli memorabiles.

Tritici fertilitas in Africa.

Plinij loc.

Agri Pariſiani fertilitas.

colarum factum puto, qui à priſtina diligentia iam Claudij Imperatoris uel Neronis tempore deſciuerāt, ſub quo Columella ſcripſit. Noſtri aut tertio aut quarto ſulco ſerunt: antiqui autem etiam quinto ſerebāt. Plinius lib. 18. Quarto ſeri ſulco Virgilius exiſtimatur uoluiſſe. Spiſſius ſolū, ſicut plerunq; in Italia, quinto ſulco ſeri melius eſt. At uerò Plin. Iunior de Tuſcis ſuis loquens in quinto epiſtol. Tantis glebis tenaciſſimū ſolum cum proſecatur aſſurgit, ut demū nono ſulco perdometur. Verùm animaduertenda Colu. uerba ſupradicta. Cum prata, inquit, & paſcua, & ſyluæ, ſi centenos *Animaduertendus locus* ſeſtertios ſingula iugera efficiant, optime domino conſulere uideantur. Ex quibus uerbis cōijci poteſt quantū ſeſtertius ualeret: quippe hodie prata ſcimus & uidimus quę annuos quinos Francicos atq; eo amplius domino penſitare ſolita ſint fœniſeci in luſtrum oblocata, ita ut commodè ſecum eo pacto putet actum. Atqui centum nummi æſtimatione noſtra duobus aureis & ſemiſſe ualuerunt. Sed quoniam diximus qua*Precium uinearum* lis fuerit reditus uinearū, reſtat ut uideamus quantū fuerit precium. Colu. lib. 4. Vinitor licet ſit emptus ſex uel potius ſeſtertijs octo millibus, cum ipſum ſolū ſeptem iugerum totidē millibus nummorū partum, uineasq; cum ſua dote, id eſt cum pedamētis & uiminib. binis millibus in ſingula iugera poſitas duco. His uerbis Columella uineam conſeri in ſingula iugera tribus millibus nummûm ſignificat: quibus ſi operā uinitoris addas, quatuor iam erunt millia, ſine uſuris biēnij ſemiſſibus quo uinea nouella ceſſat. Hæ ducentos quadraginta nummos ualent. ita ſingula iugera amplius cētenis aureis noſtris conſerebantur. Plin. uerò in eo loco ubi Opimiani uini meminit, de arte colēdæ uineæ loquēs, In noſtra, inquit, ætate pauca exempla conſummatę huius artis fuere: uerùm eo minus omittenda, ut noſcantur etiā præmia, quæ in omni re maximè ſpectant̄. Summā ergo adeptus eſt gloriā Acilius Stelenus è plebe Libertina, LX. iugerū non amplius uineis excultis in Nomentano agro, atq; æquè quadringētis nūmis uenundatis. Magna fama & Vetuleno Egilao, uel potius Ægialo perinde libertino fuit in Cāpaniæ rure Linternino, maiorq; etiā fauore hominū, quoniam ipſum Africani colebat exiliū. ſed maxima eiuſdē Steleni opera Rhemmiū Palæmonē aliâs grāmatica arte celebrē in hiſce XX. annis mercatū DC. millib. nūmûm in eodē Nomentano, decimi lapidis ab Vrbe diuerticulo. Eſt aūt uſquequaq; nobilitas uinetis per omnia ſuburbana, ibi tamen maxima, quoniā & neglecta per indiligentiā prædia perhauriat. Ac ne in peſſimis quidē elegantioris ſoli hæc aggreſſus excolere, nō uirtute animi, ſed uanitate. Quæ primo notata mira in illo fuit. Paſtinatas enim de integro uineas cura Stelenū imitatus, ad uix credibile miraculū perduxit intra octauū annū CCCC. M. nūmûm emptori addicta pendēte uindemia. cucurritq; nō nemo ad ſpectandas uuarū in ijs uineis ſtrues, literis eius altiores, contra id pigra ciuitate ſibi patrocinante. nouiſſimè Annæo Seneca principatu traditionis ac potentiæ, quæ poſtremò nimia fuit ſuper ipſum. Minimè utiq; miraturi Annæum tanto prædij eius amore captum, ut non puderet inuiſo aliâs & oſtento futuro tradere palmam eā emptis quadruplicato uineis intra decimum ferè curæ annum. digna opera quæ in Cecubis Setinisq; proficeret, quandò & poſtea ſæpenumero ſeptenos culeos ſingula iugera, hoc eſt amphoras centenas quadragenas muſti dedere. Ac nequis uictā in hoc antiquitatem arbitraretur, idem Cato denos culeos redire ex iugeribus ſcripſit. Hūc locum (ut arbitror) ita legebat Hermolaus, in quo ex pridem impreſſis tria aut quatuor uerba mutauit, ut uidere eſt in eius caſtigationibus: & cum prius CCCC. nummûm legeretur, ipſe millibus rectè addendum cenſuit. Ego uerò hunc locum mēdis adhuc ſcatere puto, & duobus in locis ab Hermolao corruptum: quem quia emendari à me non poſſe uidebam, tranſmittendum diu cenſui: ſed quoniam aliud exemplū non ſuccurrebat unde oſtendere id quod nūc agitur poſſem, conſiliū mutaui: ita tamen, ut obſeruatis anxiè antiquis exemplaribus, & addito quod cōminiſci potui, locū aliquanto magis perſpicuum minusq; mendoſum referrem. Hermolaus in altera editione hunc locū declarare cupiens, Videtur, inquit, Steleni uinetū primo CCCC. millibus uęniſſe, tū DC. millibus mercante Palæmone, nō à Steleno, ſed ab emptore *Locus Plinij* primo: demū quadruplicato precio comparatū à Seneca. Ego aliter cenſeo, quare ſic legendū exiſtimo, Sed maxima eiuſdē Steleni opera Rhemmio Palæmoni aliâs grāmatica

matica arte celebri in hiſce XX. annis mercato rus ſexcentis millib. nummûm in eodē Nomentano: ex uetuſtiſſimo libro in quo hæc per datiuum leguntur, Palęmoni et celebri, nec mercatū ſed mercatorijs, ex quo mercato rus legendū duco. Alioquin ſtuſtra Plin. dixiſſet in eodem Nomentano, ſi de uineto ſuperiore ipſe intellexiſſet. Maxima igitur fama fuit Palæmoni operâ Steleni. Eſt enim opera ſeptimus caſus, nō accuſandi. nec Palæmō opera, id eſt agricolationes Steleni mercatus eſt: ſed ad rus emēdum opera Steleni uſus eſt, qui iam documentū induſtriæ ſuæ ac ſolertiæ dederat uenundato uineto CCCC. millibus nummûm. Sequitur, Eſt autem nobilitas uinetis (uel mercis, ut in omnibus antiquis legitur) per omnia ſuburbana, ibi tamē maxima, quoniam neglecta per indiligentiam prædia perhauriat. malim ut in antiquis & pridē impreſſis legitur, parauerat, hoc ſenſu, quum aliâs uineta magno ibi uęnirent propter uicinitatem, tum illa maximè Palæmonis in precio erāt: quia illa comparauerat negligentia dominorum coli deſita, ex quo noualiū uice cenſebantur, quod Plinius ſignificat dicens eū uineas paſtinaſſe, quod renouaſſe ſignificat. uix tamen hoc congruit cum Columella lib. 4. quum in ponenda uite reſtibilis uineti ultimā conditionē eſſe cenſeat. Quare fortaſſe Plinius uanitatem in eo arguit, ſed uanitatē in eo intelligo potius quòd uineas de integro paſtinauit quaſi reſtibile uinetum & carioſum, quum uineæ tantū neglectæ indiligentia cultorū fuiſſent, nec repaſtinatione indigerent. Et inferius, Cura Stelenum agricolam imitatus, lego, cura Steleni dum agricolam imitatur. ſic enim antiqua habent exemplaria. Et rurſus inferius, Cucurritq; non nemo ad ſpectandas uuarum in ijs uineis ſtrues literis eius altiores pigra ciuitate ſibi patrocinãte. In pridem impreſſis, altioribus pigra in ciuitate, legebatur: ſed Hermolaus illud in, expungendū cenſuit, & altiores legendum, hoc ſenſu, habuiſſe cauſam Palęmonē grammaticū quamobrē agrorū curam literis anteponeret, cum ad id deſidiam ciuitatis ſibi patrocinantem uideret. Ego autem altioribus reponendum hoc modo cēſeo, Literis eius altioribus pigra uicinitate ſibi patrocinante. hoc ſenſu, ut uicini quibus confines uineæ Palæmoni multo minus reddebant diligentia pari non excultæ, referrent cauſam tanti prouentus in doctrinam Palæmonis, qui grammatica arte celebris fuit, Satyrici teſtimonio, qui inquit,

Paſtinare quid ſit

Plin. locus

Palæmō grāmaticus

Cede Palæmon. Et rurſus; Odi
Hanc ego, quæ repetit uoluitq; Palæmonis artem.

Meminit & Quintilianus. Huc pertinet illud eiuſdē Plinij lib. 18. Caius Furius Creſinus è ſeruitute liberatus, cum in paruo admodū agello largiores multo fructus perciperet, ꝙ ex ampliſſimis uicinitas, in inuidia magna erat, ceu fruges alienas pelliceret ueneficijs: quamobrem à Sp. Alpino curuli die dicta metuens damnationē, cum in ſuffragium tribus oporteret ire, inſtrumentum ruſticum omne in forum attulit, & adduxit filiam ualidam, atq; (ut ait Piſo) bene curatam ac ueſtitam, ferramenta egregiè facta, graues ligones, uomeres ponderoſos, boues ſaturos: poſtea dixit, Veneficia mea Quirites hęc ſunt, nec poſſum uobis oſtendere aut in forū adducere lucubrationes, uigiliasq; et ſudores. omnium ſententijs itaq; abſolutus eſt. Sic igitur uicinitas non nauatæ in cultu operæ, ſed doctrinæ cuidam reconditæ tribuendā cēſebat uberiorem fructuum perceptionē. Sequitur, Vt non puderet inuiſo aliâs & oſtento futuro tradere palmā eam emptis quadruplicato uineis. ubi in uetuſto, alias regiones, & oſtentaturo legimus: in alio, oſtentatur. quare legendū cenſeo, inuiſuro alias regiões, & oſtentaturo. ut intelligamus Palæmonē tanto precio ea regione exactū, alium locum quæſiturū in quo oſtentare preciū induſtriæ ſuæ poſſet. Reliqua ita corrupta cēſeo, ut ſenſus commodè elici nequeat. Veniamus nunc ad id quod quęrebatur, Si ſexaginta iugera quadringentis millib. uęnierūt, quæ decē millib. aureorū à nobis æſtimantur: ſex iugera mille aureis conſtiterūt, ut in ſingula iugera centenos ſexagenos ſenos & ſemiſſem ſtatuere debeamus. Si hoc precium ex Columellæ ratione æſtimetur, non uideo cur ſummam laudem propter hoc adeptus ſit Acilius, quod Plinius inquit. Propterea ſuſpectum numerum habeo. nam & in quodam antiquo legi, ſexaginta iugerûm non amplius uineis excultis in Nomentano agro, atq; æquè numero uenundatis. ut fortaſſe ſic Plinius ſcripſerit, atque æquè numero ſeſtertiûm

Plin. locus

uenun-

uenundatis. Qua ratione ſumma laus fuit in ſingula iugera centenis millibus num-
mûm uineã uendidiſſe, alioquin nõ magnopere creuiſſet preciũ, quod nõ cõuenit cũ
cultu ruris alterius, quod quadruplicato intra decimũ uenditũ eſt, cuius etiam uinde
mia pendens quadringẽtis millib. nũmûm addicta eſt. Rus aũt illud cuius Plin. modũ
nõ poſuit, centuriã intelligo: de qua Columella loquens ita inquit, Centuriã nunc di-
Centuria cimus (ut Varro ait) ducentorũ iugerum modũ, olim aũt ab centum iugerib. uocaba
tur centuria: ſed mox duplicata nomẽ retinuit. Cato centuriam uitiariam poſuiſſe ui-
detur centum iugerum, quum inquit habere oportere quindecim mancipia uinearũ
iugeribus centum. In oliueto modica centuria (inquit Varro) erat ducentorum iuge
rum. Ergo hic ſi centenariam uineam intelligamus ſexcentis ſeſtertijs emptam, ſingu
la iugera in ſuburbano ſenis millibus nummûm conſtiterunt, id eſt, cẽtenis quinqua
genis aureis coronatis, & precio quadruplicato intra decimum annum, ſexcenis: in
quibus diligenti cultu eouſq; profectum eſt à Rhemmio, ut octauo anno uindemiã
pendentem in iugera centenis aureis uendiderit: quod Plinius miraculum uix credi-
bile dixit. ut enim octonos culeos in ſingula iugera ſtatuamus, hoc eſt uicenos mo-
dios Pariſinos, quinis aureis uindemia cuiuſq; modij cõſtitit. Hęc tamen ſumma mul
to minor eſt ſuperiore ſi ſexagies ſeſtertium legamus, & rus centuriam fuiſſe intelli-
gamus. De his uineis loquens Columella lib. 4. & Senecæ blandiens tunc potentia
& auctoritate apud Neronem præualenti, ita inquit, His certè temporibus & Nomẽ
tana regio celeberrima fama eſt illuſtris, & pręcipuè quam poſſidet Seneca uir excel
lentis ingenij atq; doctrinæ, cuius in prædijs uinearũ iugera ſingula culeos octonos
reddidiſſe plerunq; compertum eſt. Ego autem compertũ habeo, in præfectura Pari
ſienſi uineta eſſe quæ etiam hunc numerum exceſſerint in ſingula iugera noſtra, quæ
illic ſunt maxima. Igitur quadruplicatum precium, quater et uicies ſeſtertiũ fuit, quod
nummo noſtro ſexaginta millia aureorum ualet. ex quo apparet Senecam non fru-
Seneca præ- ſtra prædiuitem appellatum eſſe à Iuuenale. Nam et ipſe apud Tacitum lib. 14. ad Ne
diues appel- ronem inquit, Quartuſdecimus annus eſt ex quo ſpei tuæ admotus ſum, octauus ut
latus imperium obtines: medio temporis tantum honorum atq; opum cumulaſti, ut nihil
felicitati meæ deſit, niſi moderatio eius. Et paulum infra, Ego'ne equeſtri & prouin-
ciali loco ortus, proceribus ciuitatis annumeror? Inter nobiles & longa decora præ-
ferentes nouitas mea enituit? Vbi eſt animus ille modicis cõtentus? Tales hortos in-
ſtruit, & per hæc ſuburbana incedit, & tantis agrorum ſpatijs tam lato fœnore exube
rat? Vna defenſio occurrit, quòd muneribus tuis obniti non debui: ſed uterq; menſu
ram impleuimus: & tu quantũ princeps tribuere amico poſſet, & ego quantum ami-
cus à principe accipere. Mihi ſubueniendum eſt, cum opes meas ultra ſuſtinere non
poſſim. In hoc uitæ itinere ſenex, & leuiſſimis quoq; curis impar, præſidiũ peto. Iube
opes meas per procuratores tuos adminiſtrari, & in tuam formã recipi. quod tempo
ris hortorum aut uillarũ curæ ſeponitur, in animũ reuocabo. Verba ſunt Senecæ ab
amicis admoniti, quòd ab inimicis apud Neronem inſimularetur, quaſi ingentes &
priuatũ ſupra modũ euectas opes quotidie augeret, ut Taciti uerbis utar. Inſtantẽ igi
tur perniciem prouidens, ad principẽ ultro adijt, immẽſi cenſus ceſſionẽ facturus, ut
uitæ cõſuleret: quod obtinere ei nõ licuit. Nũc ſi reputare uelimus quãtæ fuerint illæ
Seneca ad opes, audiamus Suillium Senecæ inimicũ, & inter alia quoq; exprobrantẽ apud eũ-
Neronem ac- dẽ auctorem libro 13. his uerbis, Qua ſapientia, quibus philoſophorum pręceptis in
cifatus tra quadriennium regiæ amicitiæ ter millies ſeſtertium parauiſſet? Romæ teſtamen-
ta & orbos uelut indagine eius capi. Italiam & prouincias immenſo fœnore hauriri.
His uerbis cum ſuperioribus intelligimus Senecam magnos reditus ex agris & fœ-
nore pecuniæ habuiſſe. quòd ſi ſeſtertium ter millies quarto iam anno imperij Nero
nis quæſiuerat, ut Suillius dixit, quid exiſtimemus eum habuiſſe octauo eiuſdẽ impe
rij anno, quando orationem illam ad Neronẽ habuit? Ter millies (ut alibi diximus)
cenſus fuit maior Craſſiano, hoc eſt ſeptuagieſquinquies centena millia aureûm hu-
ius temporis. Olim autem à cenſu notæ erant opes hominum, non ut nunc occultæ.
profeſſio enim neceſſitatis erat. Cæterùm ex antedictis feracitas uinearũ antiquarũ
declarat̃, cũ Plin. dicat, Ac ne quis uictã in hoc antiquitatẽ arbitraret̃, idẽ Cato denos
culeos

culeos redire ex iugeribus ſcripſit.& ut redditus opimus intelligeretur, ſubdidit Pli-
nius,Efficacibus exemplis non maria plus temerata conferre mercatori, non in Ru-
brum littus Indicum'ue merces petitas,q̃ ſedulum ruris larem. Sed tanta copia in Ce
cubis & Setinis Falerniſq́ non fuit,quæ primæ auctoritatis erant,ut ex Plinio & Co-
lumella nouimus.Nomentanus enim ager feracitate non auctoritate præſtantiæ illu
ſtris erat.Propterea addidit ea uerba Plin.:digna opera quę in Cecubis Setiniſq́ agris
proficeret.Prodigio autem ſimile eſt,uitem unam,id eſt unam ſtirpem,exceſſiſſe uua
rum numerum duorum millium,quod Colu.dixit:& id dictũ de uite pergulari puto.
Vnde idem alibi,In Albano generis Aminei uitis notas habuimus, numero quidem
perpaucas,uerùm ita fertiles,ut in iugo ſingulæ ternas urnas præberent, in pergulis
autem ſingulæ denas amphoras peræquarent.Nũc citetur locus Plinij lib. 18. ubi de
ſumma fertilitate loquitur:Ciuitas,inquit,Africæ in medijs ſita arenis Syrtis petenti-
bus Leptim,quæ magna uocatur Tacape,felici ſuper omne miraculũ riguo ſolo,ter-
nis ferè paſſuum millibus in omnem partem fons abundat,largus quidem, ſed certis
horarum ſpacijs diſpenſatus inter incolas.Palmæ ibi prægrandi ſubditur olea, huic fi *Fertilitas ſtupenda ſoli*
cus,fico punica,illi uitis,ſub uite ſeritur frumentũ,mox legumen,demum holus,om-
nia eodem anno,omniaq́ aliena umbra aluntur.Quaterna cubita eius ſoli in quadra
tum,nec ut porrectis metiantur digitis,ſed in pugnum contractis,quaternis denarijs
uenundantur.Super omnia eſt biferam uitem bis anno uindemiare. Et niſi multipli-
ci partu exinaniatur ubertas,pereant luxuria ſinguli fructus.nũc uerò toto anno me-
titur aliquid,cõſtatq́ fertilitati non occurrere homines.Hactenus Plinius. Age inea-
mus rationem. quaterna cubita plena & iuſta in quadratum, hexapoda noſtram fa-
ciunt,id eſt,tricenoſſenos pedes:quæ menſura octingenties multiplicata, duodetri-
ginta millia & octingentos pedes explet.Nos enim ſuperius docuimus iugerum Ro
manum octingentas hexapodas habuiſſe.Sic fit ut iugerũ Romanum eius ſoli Africi
duodecim millibus & octingentis ſeſtertijs nũmis conſtiterit:quæ ære noſtro trecen
tis & uiginti aureis coronatis ualent.& tamen ita rationem ſubduximus, quaſi plena
cubita fuerint.Magna eſt hodie opinio agri noſtri ſuburbani, qui uliginem contra- *Soli Lutetiani fertilitas*
hit à colluuie urbis.holeribus & acetarijs & raphanis & leguminibus ſeritur,& inte-
rim pergulis circumueſtitur,ne hyeme quidem niſi ſæuiſſima ceſſans:ſed preciũ eius,
ut arbitror,ad tertiam partem illius Africani non accedit. Vnũ autem reſtat dicendũ,
quod conſultò in finem operis dilatum eſt,ut in mentione domini noſtri faſtigiũ ope
ri imponatur.Matthæi decimo legitur, ὁ διδάσκαλος ὑμῶν οὐ τελεῖ τὰ δίδραχμα; Magiſter
ueſter non ſoluit didrachma? Et rurſus, Vade ad mare,& mitte hamum, & eum piſcẽ
qui primus aſcenderit,tolle:& aperto ore eius inuenies ſtaterem:illum ſumẽs, da eis
pro me & te. πορευθεὶς εἰς τὴν θάλασσαν βάλε ἄγκιστρον, καὶ τὸν ἀναβαίνοντα πρῶτον ἰχθὺν ἆρον, καὶ
ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ εὑρήσεις στατῆρα, ἐκεῖνον λαβὼν δὸς αὐτοῖς ἀντὶ ἐμοῦ καὶ σοῦ. Sic tamen proprie
uerti poteſt.Magiſter ueſter non penſitat didrachma? per interrogationem. Eſt au- *Didrachmũ*
tem didrachmum nummus binas drachmas ualens, quomodo & tetradrachmũ qua *Tetradrachmum*
ternas,quod uerbum apud Liuium legitur,ut ſuprà adnotauimus. Caſſius ad Cicero
nem,Nam iam ternis tetradrachmis triticum penes Dolobellam eſt.niſi ſiquid naui-
bus Laodicenorum ſupportarit,citò fame pereat neceſſe eſt.famem inſtantem ſigni
ficat ex caritate frumenti,quũ medimnus duodenis drachmis uęniret, id eſt, ſeni mo
dij Romani:& ſemiſextarius noſter ducato uno.Liranus apud Matthæum drachmã
ſenis denariolis æſtimat,et ſic quilibet(inquit)capitaneus domus ſoluebat annuatim
duodecim Turonenſes.Ego autem tantum didrachmum ualuiſſe, quantum ſeptem
ſolidos noſtros,Turonicos dico,hoc eſt ſepties tantum quantum Liranus exiſtima-
uit.Exodi 30.capite dicitur,Siclus XX. obolos habet.media pars ſicli offeretur do-
mino.Qui habetur in numero à uiginti annis & ſupra,dabit precium.Diues non ad-
det ad medium ſicli,& pauper nihil minuet. Ioſephus libro ſeptimo, belli Iudaici de
triumpho Veſpaſiani loquens,quem egit de Iudæis ui ſubactis,Stipendium(inquit)
ubicunq; degerent Iudæis indixit, binas drachmas ſingulis annis inferre in Capito-
lium iuſſit, ita ut antea Hieroſolymorum templo pendebant. Intelligimus ergo id *Tributum Iudaicum*
quod in Exodo dicitur, typum fuiſſe tributi quod Iudæis à Romanis iniunctum eſt,

non enim primùm à Veſpaſiano id factum eſt, ſed ab Auguſto, qui cẽſum imperauit Iudæis Cyrino præſide. Veſpaſianus autem non in Iudæa tantum hoc tributum indixit, ſed Iudæis ubi terrarũ cunq; agerent. Didrachmum igitur denos obolos Hebraicos ualebat, ſed duodenos Atticos: nec didrachmũ in ſingulos patresfamiliarum, ut Liranus cenſuit, hoc eſt in capita familiarum, ſed in ſingulos homines ſtatutum, quomodo olim ſemiſiclus in numerum hominum, id eſt, uiritim nõ domeſticatim conſtitutus, in eos quidẽ qui maiores uiginti annis eſſent. quod perinde eſt, ac ſi binas operas in ſacra publica conferre iuberentur. nam drachma merces eſt diurna, ut ſuprà docuimus de denario diurno loquentes, cuius fit mentio Matthæi uiceſimo. Stater igitur tetradrachmus erat, ut & antea dictũ eſt. Nunc igitur in hac mẽtione ſtateris, æſtimẽtur, ſi fieri poteſt, diuitiæ hominis unius priuati, quantum meminerim, maximæ. Pythius is eſt Bithynius, quem Herodotus in 7. prodidit Dario Perſarum regi uitẽ auream & platanũ donauiſſe: poſteaq; Xerxi Darij filio, quum in Græciam infeſto exercitu tendens Celænis urbe Phrygiæ iter faceret, obuiã profectum, regem ipſum atq; omnem eius exercitum hoſpitio ſuſcepiſſe, xenijsq; magnificis donauiſſe, pecuniam etiam in id bellũ præbiturum ſe pollicitum. quam pollicitationẽ admiratus Xerxes, aſtantes percunctatus eſt quiſnam hominum eſſet Pythius, quãq; pecunijs abundãs, qui hoc ultro ſpopondiſſet. Cui quum reſponſum eſſet, illũ eſſe Pythium, qui patrem eius Darium uiſendo illo munere uitis ac platani aureæ donauiſſet, ac tum quoq; nihilominus hominum ditiſſimus ſecundum regem eſſet: rurſus admiratus Xerxes, & ad Pythium conuerſus, ſciſcitari cœpit quàm ingentis pecuniæ fiducia ad pollicitationem illam ueniſſet. Ad ea Pythius, Cum ad mare (inquit) Græciæ deſcẽdere te audiſſem, ſtatim opum mearum rationem inire aggreſſus ſum. Iam tum enim in animũ induxerã pecuniam tibi dono dare in bellum id gerendũ. Subducta igitur ratione, argenti quidẽ talenta duo millia, auri uerò myriadas quadringentas, ſtaterũ Daricorũ ſeptem millibus minus habere me cõperi: quæ tibi dono dare ſtatui. Mihi aũt uictus ex mancipijs & agricultura ſuppetet. His uerbis Xerxes delectatus, Vt tecũ, inquit, paria faciã, pro hac liberalitate hoſpitẽ te meum facio: quadringentas uerò myriadas nummûm de meo explebo datis tibi chiliadibus ſeptẽ, ut quadragies centenis millibus Daricorum ſtaterum nihil deſit. Proinde quæ hactenus poſſediſti, poſſideto, mementoq; talem te ſemper præſtare. hæc enim te facientem, nec in præſens, nec in futurum pœnitebit. Hæc ſunt enim uerba Xerxis apud Herodotum, σοὶ δ᾽ ἂν ἐγὼ ἀντὶ αὐτέων γέρεα τοιάδε δίδωμι, ξεινοντί σε ποιεῦμαι ἐμόν, καὶ τὰς τετρακοσίας μυριάδας τοι τῶν ςατήρων ἀποπλήσω παρ᾽ ἐμεωυτοῦ, δοὺς τὰς ἑπτὰ χιλιάδας, ἵνα μή τοι ἐπιδέες ἔωσι αἱ τετρακόσιαι μυριάδες ἑπτὰ χιλιάδων, ἀλλ᾽ ᾖ τοι ἀπαρτιλογίη ὑπ᾽ ἐμέο πεπληρωμένη. κέκτησό τε αὐτὸς τάπερ ἐκτήσαο, ἐπίςασο τε εἶναι αἰεὶ τοιοῦτος. οὐ γάρ τοι ταῦτα ποιεῦντι, οὔτε ἐς τὸ παρεόν, οὔτε ἐς τὸ μέλλον μεταμελήσει. Plinius lib. 33. de immenſis opibus hominum ſingulorum loquens: Congregatæ (inquit) & excedentes numerũ opes, quota tamen portio erunt Ptolemæi, quem Varro tradit Pompeio res gerente circa Iudæam, octona millia equitum ſua pecunia tolerauiſſe: mille conuiuas totidẽ potorijs uaſis, mutãtem uaſa cum ferculis, ſaginaſſe? Quota uerò illæ ipſæ (neq; enim de regibus loquor) portio fuerit Pythij Bithynij, qui platanum auream, uitemq; nobilem illam Dario Regi donauit: Xerxis copias, hoc eſt ſepties LXXXVIII. millia excepit epulo, ſtipendium quinq; menſium frumentumq; pollicitus, ut è quinq; liberis ſenectuti ſuę in delectu unus ſaltem cõcederetur? In antiquis exemplaribus legitur, Mille millia hominum excepit. Vterq; autem numerus mendoſus eſſe uidetur ex Herodoto, qui peditatum Xerxis ex Aſia contractum, ter & uicies centena millia hominum fuiſſe dicit præter ſeruitia & frumentatores: præter claſſem, cuius magnum numerum facit. Hunc igitur numerum hominum Pythium hoſpitio ſuſcepiſſe ueriſimile eſt, quoniam tantas copias terreſtres habuit Xerxes quum in Phrygiã uenit. Nam poſteaquã Helleſpontũ tranſiit, numerus exercitus ſeruitijs & comitatu ſupra quinquagies auctus eſt, ut in ſuperioribus dictum eſt quum de chœnice loqueremur. Sed Plinius fortaſſe Herodotum auctorem non ſecutus eſt, ſed Trogum, qui Xerxem ex regno ſuo ſeptingenta hominũ millia coegiſſe dicit, & trecenta ex auxiliaribus. Quare Plinius ſcripſiſſe exiſtimari poteſt ſepties octoginta millia, ut ſubintelligatur centena

Stater

Diuitiæ Pythij memorabiles

Pythius Bithynius

tena uerbum,ut ſuprà docuimus,ut ſit ſepties cētena octogintaocto millia. Quod ſi
ex Herodoto reſtituere placet,ſic legēdum,Deciesſepties octoginta millia.Nam He
rodotus præter peditatum etiam octoginta millia equitum fuiſſe auctor eſt. Cum au
tem Plinius dicat Pythium quinqꝫ menſium ſtipendium & frumentū exercitui Xer-
xis pollicitum eſſe quinqꝫ filiorum ſuorum nomine, ut tantum uni uacationem mili-
tiæ impetraret,exiſtimo quadragies centena millia ſtaterum Daricorum tanto exer-
citui in ſtipendium & frumentum coemendum ſufficere in quinqꝫ menſes potuiſſe.
Vt igitur minimum numerum ſequamur,id eſt ſeptingēta millia,fac ut ſinguli in mē-
ſem ternos aureos coronatos acceperint:hac ratione in ſingulos menſes ſtipendium
uicies ſemel centenis millibus ſtetit, quæ ſumma quinquies ducta ob quinqꝫ mēſes,
centies quinquies centena millia efficit.His equitatus ſtipendium addendum, quib.
trecenta millia auxiliarium addere nunc nolui,quia nondum contracta erāt auxilia,
quæ poſt tranſitū Helleſponti ſeſe Perſis adiunxerunt ex Mecedonia,Theſſalia, Epi
ro & Græcia.Nunc igitur de ſtateribus Daricis uideamus.Stateres quidam Alexan- *Stater multiplex*
drei,quidam Darici,quidam erant Philippei. Sed ſtater aureus minam argenti uale-
bat.Pollux,ὁ δὲ χρυσοῦς στατὴρ μνᾶν ἐδύνατο. καὶ γὰρ ἐν τοῖς σταθμοῖς τὴν μνᾶν τὸ ῥοπῆς στατῆρα ὀνο-
μάζουσι.Aureus(inquit)ſtater minam ualebat.nam & in ijs quæ appenduntur,pondus
minæ ſtaterem nominauerūt.καὶ ὅταν εἴπωσι πεντεστάτηρον, πεντάμνουν δηλοῦσι λέγειν. & quū
dicunt pentaſtaterum,id eſt,quinqꝫ ſtaterum pondere, dicere uidentur pentamnon,
hoc eſt quinqueminale.Hoc ſi eſt uerum,ſtater unus aureus quaternos minimum au
reos nummos Romanos ualebat.Quatuor enim aurei Romani quadringentos non
amplius ſeſtertios ualebant,ut ſatis demonſtratum eſt: ut fuerint ſtateres aurei uncia
les,cuiuſmodi fere Luſitanici hodie aurei uiſuntur denis aureis æſtimabiles. Demo-
ſthenes πρὸς φορμίωνα, φορμίων δέ φησιν ἀποδοῦναι λάμπιδι ἐν βοσπόρῳ ἑκατὸν καὶ εἴκοσι στατῆρας κυ-
ζικηνούς. ὁ δὲ κυζικηνὸς ἐδύνατο ἐκεῖ εἴκοσι καὶ ὀκτὼ δραχμὰς ἀττικάς.Phormio autem dicit reddi-
diſſe ſe Lampidi in Boſporo centum & uiginti ſtateres Cyzicenos. at ſtater Cyzice-
nus duodetriginta Atticas drachmas ualet. Et paulò pòſt, τῶν μὲν γὰρ ἑκατὸν εἴκοσι στατή-
ρων γίγνονται τρισχίλιαι τριακόσιαι ἑξήκοντα. ὁ δὲ τόκος ὁ ἔγγειος ὁ ἐφεκτὸς τῶν τριάκοντα μνῶν καὶ
τριῶν καὶ ἑξήκοντα, πεντακόσιαι δραχμαὶ καὶ ἑξήκοντα. Atqui centum & uiginti ſtateres fiunt
tria millia trecentæ ſexaginta.Fœnus autem terreſtre ſeſquiſextum, trigintatrium mi
narum & ſexaginta,quingentæ fiunt drachmæ & ſexaginta.His uerbis apparet ſtate *Stater Cyzicenus Atticus & Persicus*
rem Cyzicenum paulominus tribus aureis coronatis ualuiſſe:ſed Atticos ſtateres &
Perſicos Cyzicenis uberiores multo fuiſſe & pondere & indicatura conijciendū eſt,
& præſertim Perſicos,cùm Babylonium talentum ephectam proportionem ad Atti
cum habuerit.Stateres autem aureos hic intelligimus ex ijs quæ ſequuntur, etiam ſi
Pollux ſtateris appellatione non magis aureum quàm argenteum intelligendum cē
ſuerit.Sed notanda uerba Demoſthenis,Tria millia trecentę ſexaginta.Et rurſus,Tri
gintatrium minarum et ſexaginta. Vbi drachmas ſubintelligi uoluit,communi more
loquendi apud Græcos,ut apud Romanos nummi intelliguntur, ut alibi ſæpe dixi-
mus.Quomodo autem apud Romanos argentea nomiſmata drachmalia ſignaban-
tur Athenienſium imitatione,& aurea didrachma erant,ſic apud Athenienſes & Per
ſas & Macedonas ſtateres aurei geminato pōdere ſignabant,hoc eſt octonis drach-
mis.Certè nomiſma unum hoc triennio argenteum uidi,cuius index erat λυσιμάχου βα- *Stater Lyſimachus*
σιλέως, Lyſimachi regis. uerùm pondus tunc non examinaui, nec alioquin nummū
magnopere conſiderandum duxi, quòd nihil tum harum rerum cogitarem, quas in
hoc opere tractaui:quare nec mihi oblatum mercatus ſum,tametſi nomiſmatum hu-
iuſmodi ſtudioſus propter antiquitatem. Hoc autem anno cum anxiè perquirerem,
& ter quaterqꝫ argento rependere paratus eſſem, in tertias, quartaſqꝫ manus perue-
niſſe comperi,& tandem hinc exportatum.ſed cùm ab ijs percunctarer,qui maximè
meminiſſe uidebantur,quantum ponderis traheret,aiebat unus ſe exiſtimare ſemun
ciale nomiſma fuiſſe.Id ille mihi facilè perſuaſit,quòd alter maius etiam pondus me-
miniſſe ſe dicebat:& ea mihi magnitudo nomiſmatis oculis obſeruabatur,quę(ut mi
nimum)æquarer denarium Mediolanenſem.Reſciui etiam à tertio,in cuius tunc ma
nu eſſet,id eſt cui ipſe id dono dediſſet(in quartam enim manum uenerat) ſed uidere

mihi poſtea non contigit. Siue autem ſtater is fuerit, ſiue non, Daricus tamē ſtater nō minus denis aureis noſtris ualuit, id eſt, argēti mina. qua ratione fit, ut quadragies cētena millia Daricorum, quadringenties centena millia coronatorū ualuerint. Nunc igitur apparet Pythium Bithynium non modò ſeptingentis & octoginta millib. ſed planè decies cētenis millibus atq; adeò deciesſepties centenis, & equitatui pręterea & claſſi ſtipendium & frumentum ſuppeditare in quinq; menſes potuiſſe. Hic obiter nonnihil dicendum de militari ſtipendio: cuius modus cum parum antehac ſtatui potuiſſet, hiſtoria Cornelij Taciti Romæ nuper edita reſtitutis aliquot libris, nobis occaſionē dedit & anſam aliquid de eo explicandi. Stipendium militare quo tēpore inſtitutū fuerit, Liuius lib. 4. ab Vrbe condita docet de Anxuris expugnatione loquens, his uerbis, Oppidum uetere fortuna opulentum tres exercitus diripuere, eaq; primum benignitas imperatorū plebem Patribus conciliauit. Additum deinde omniū maximè tempeſtiuo principū in multitudinem munere, ut ante mentionē ullam Plebis Tribunorum'ue decerneret Senatus ut ſtipendiū miles de publico acciperet, cùm ante id tempus de ſuo quiſq; functus eo munere eſſet. Nihil unquā acceptum à plebe tanto gaudio traditur. Idem paulùm infrà, Poſtremo indicto iam tributo, edixerunt etiā Tribuni auxilio ſe futuros, ſi quis in militare ſtipendiū tributū non contuliſſet. Patres bene cœptam rem perſeueranter tueri. conferre ipſi primi. & quia nondū argentū ſignatū erat, æs graue plauſtris quidā ad ærarium conuehētes, ſpecioſam etiā collationē faciebāt. His Liuij uerbis apparet cur æra merere milites dicant, curq; ærarium dictū ſit, ab ære ſcilicet graui, nondū argenteo nūmo percuſſo. Inde illa locutio apud Liuiū in 6. ab Vrbe condita, Inde rem creditori palā populo ſoluit, libraq; & ære liberatū emittit, de Manlio loquens. Tacit. uerò lib. 1. ab exceſſu Auguſti, de ſeditione Pannonica loquens, quæ circa initium principatus Tiberij contigit, ita inquit, uerba ſeditionem agitantiū referens: Quando auſuros expoſcere remedia, niſi nouum ac nutantem adhuc principē precibus uel armis adirent? Satis per tot annos ignauia peccatū, quod tricena aut quadragena ſtipendia ſenes, & pleriq; truncato ex uulneribus corpore tolerēt. Ne dimiſſis quidē finē eſſe militię, ſed apud uexillū retētos, alio uocabulo eoſdem labores perferre. ac ſi quis tot caſus uita ſuperauerit, trahi adhuc diuerſas in terras, ubi per nomen agrorū, uligines paludū, uel inculta montiū accipiant. Enimuero militiam ipſam grauē, infructuoſam, denis in diem aſſibus animā & corpus æſtimari. Hinc ueſtē, arma, tentoria, hinc ſæuitiā Centurionū, & uacationes munerū redimi. at Hercule uerbera & uulnera, duram hyemē, exercitas æſtates, bellū atrox aut ſterilē pacem ſempiterna: nec aliud leuamentū, ꝙ ſi certis ſub legibus militia iniretur, ut ſingulos denarios mererent, ſextuſdecimus ſtipendij annus finē afferret, ne ultrà ſub uęxillis tenerentur, ſed ijſdē in caſtris præmium pecunia ſolueretur. An Prætorias cohortes, quæ binos denarios acciperēt, quæ poſt ſedecim annos penatibus ſuis reddantur, plus periculorū ſuſcipere? Et paulò pòſt, reſpōſum eſt à concione, mandata eſſe Clementi cēturioni quæ perferret. Is orditur de miſſione à ſedecim annis, de præmijs finitæ militię, ut denarius diurnū ſtipendiū foret, ne ueterani ſub uexillo haberentur. Et rurſus de inſtaurata ſeditione loquens, Igitur uolutatis inter ſe rationibus placitū, ut epiſtolæ nomine principis ſcriberentur, miſſionē dari uicena ſtipēdia meritis, exauctorari qui ſenadena feciſſent, ac retineri ſub uexillo cęterorū immunes, niſi propulſandi hoſtis. His uerbis apparet ueteranos milites aliquādo tricena ſtipendia implere ſolitos, aliquando quadragena, aliquādo uicena: nec ullū tēpus perpetuò ſtatutū fuiſſe. Simul ueteranos militia exauctoratos nō ſtatim miſſionē adipiſci ſolitos, ſed indulgentiore militia ſub uexillis retineri quoad præmia & colonias acciperent. ex quo planius intelligiť id quod Tranq. in Tib. ſcribit. Atq; etiā miſſiones ueteranorū rariſſimas fecit, ex ſenio mortē, ex morte cōpendiū captās. Verùm ut ſupradictis Taciti uerbis intelligimus denos aſſes diurnū ſtipendiū militare fuiſſe, ita eadē uerba hoc ſignificare uidētur, denariū maius ſtipendiū aſſibus denis fuiſſe: ut fortaſſe hoc adiuuare id poſſit quod ſuperius hoc eodē lib. diximus de denario quē Vitruuius ſedecim aſſibus ualuiſſe tradidit Auguſti tēpore: quanquam olim ſignato ſtatim argento denarius decē aſſibus ualuiſſet. Quā rurſus opinionē euerte-

De ſtipendio militari

Aeris grauis tempus

Libra, et ære liberare

Veterani

Sub uexillis retineri

Aſſes ſtipendiarij

Denarius ſtipendiarum

re uidetur Pliniꝭ dictum lib. 33. his uerbis, Poſtea Annibale urgente, Q. Fabio Maxi
mo Dictatore aſſes unciales facti: placuitq́ꝫ denariũ ſedecim aſſibus permutari, quina
rium octonis, ſeſtertiũ quaternis. Ita reſp. dimidiũ lucrata eſt. In militari tamen ſtipen
dio ſemper denarius pro decem aſſibus datus. Hoc igitur lectores uiderint, ac ſtatue
rint pro ſuo quiſq́ꝫ captu, aut arbitratu, quando id ſummã rei à nobis cõpertę & expli
catæ labefactare nõ poteſt, ut alibi diximus. Milites aũt Romanos diurno ſtipendio
denarium meruiſſe, congruit cum eo quod ex Thucydide ſcripſimus de claſſiario mi *Stipendium militare*
lite, qui ſuo miniſtriq́ꝫ nomine binas drachmas merebat apud Athenienſes. Tricenæ
drachmæ. i. ſtipendiũ menſtruũ, tribus aureis coronatis ualebant. Centuriones uerò
duplex ſtipendiũ, & equites triplex merebãt. Quare Liuius lib. 7. ab Vrbe condita,
Æquè, inquit, impotens poſtulatũ fuit, ut de ſtipendio equitum (merebant autẽ tri-
plex ea tẽpeſtate) æra demerentẽ, quòd aduerſati cõiurationi fuiſſent. Hac ratione Li
uiꝭ equites nouenos noſtros coronatos merebant in menſem: nũc noſtri octonos &
ſemiſſem merẽt. Prætoriani aũt milites duplex ſtipendiũ merebant, qui caſtra circa ur
bem habebant, quaſi ſtipantes principẽ. Erãt enim & Prætoriani milites, & cohortes
urbanæ, quod Tranq. his uerbis ſignificat de Auguſto loquens, Legauit Prętorianis
militibus ſingula millia nummûm, cohortibus urbanis quingenos, legionariꝭs trece-
nos nũmos. Licet igitur hinc æſtimare opulẽtiam imperiꝭ Romani ſub Auguſto, qui
quatuor & quadraginta legiones ſub ſignis prouinciatim diſpoſitas habuit, cũ una-
quæq́ꝫ legio minima æſtimatione in annuo ſtipẽdio ducena millia aureûm coronato
rũ ferret, etiã ſine equitum ſtipẽdio. Denæ enim cohortes quingentariæ in legionib.
erant, & centuriones duplex ſtipendiũ habebant. Auctum autem poſtea militum ſti
pendium fuiſſe ex eo apparet, quod Tranquillus ait in Domitiano, Addidit & quar-
tum ſtipendium militi aureos ternos. Hæc uerba ſignificare uidẽtur, ſub Domitiano
quartum incrementum milites accepiſſe. Sed Tranquillus dubium id nobis reliquit,
utrũ menſtruos aureos, an potius annuos intelligamus. Ego tamen menſtruos intelli
go. Milites etiam præter pecuniã annonas & ſagula & frumentum interdum accepiſ
ſe legimus apud hiſtoricos, & præſertim apud Lampridium in Alexandro. Non me
præterit Flauium Blondum lib. 6. Romæ triumphantis hęc aliter tradidiſſe, ſed ei nõ
aſſenſus ſum. Hæc ut libro noſtro tumultuariè adderem, me cõpulit Frãciſcus Deloi *Franciſcus Deloinus*
nus, iudicũ unus centenariæ famigeratæq́ꝫ curiæ: qui, ut eſt inter iuris peritiſſimos an
tiquarũ rerum ſtudioſiſſimus, huius loci Taciti Corneliꝭ tẽpeſtiuè me admonuit, quũ
altera fortè editione liber noſter ad hunc locũ impreſſus eſſet: ut ſi poſtridie admoni-
tus eſſem, locũ nullum hæc additiuncula inuentura capacem ſui fuerit. Librum apud
nos attulerat uir literarum ſacrarum profeſſor facundiſſimus, omniũq́ꝫ bonorum au-
ctorum conquiſitor & indagator ſagaciſſimus, Gulielmus Paruus, agens in comita-
tu principis, ſacerq́ꝫ (ut ita loquar) oricularius eius. Eum librum Deloinus cum ab eo
utendum rogaſſet, aut iure potius amicitiæ præcupidè ſumpſiſſet (unus enim tantum
apud nos erat) me quoq́ꝫ ipſi ambo legere eum uoluerũt, ut in aliquã libri hiulca par-
te id quod de ſtipendio militari Tacitus ſcripſerat, adſuerem.

Hæc ferè ſunt quæ de re nummaria menſuriſq́ꝫ dici potuerunt: cuius rei ſemina ſe *Epilogus huius operis*
libaſſe Hermolaus Barbarus longè ingenio nobis doctrinaq́ꝫ multiplici præſtans, in *Hermolaus Barbarus*
gloſſematis illis gloriatus eſt quæ in Plinium edidit, glorię ſuæ ſegetẽ ac materiã: quẽ
tamen auctorem ſic quoq́ꝫ ad nos perueniſſe dico, ut ſeminariũ laudũ ſtudioſis omni
bus in eo quotidie renaſcatur, etiã ſi ille primitias decerpſit. Sed quum ipſe multa de
talento, ſeſtertio & libra, colligentis quidem more, nõ deligentis, commemoraſſet,
Poterã inquit plura, ſed quæ carptim curſimq́ꝫ uelut ſemina materiæ difficillimæ liba
uimus, dilato in aliud tempus pleniore cõmentario, ſufficiant. Mihi uerò ille farragi-
nem auctoritatũ diuerſiſſima tradentium, imò (ut planè dicam) ſegetũ antipathiã mi
ſcuiſſe uidetur, & in unũ ſemina diſſidentia confudiſſe, ex quibus frugẽ aliquã bonã
quonam modo ſperare potuerit & promittere, non intelligo, aliorũ aũt erit iudiciũ.
Nos cõmentationis ab eo promiſſæ, ſed erronea (ni fallor) indagine incohatę, cæcas
& perplexas ambages, à capite rẽ exorſi, ita exploraſſe uidemur, & à limine ſtatim in
trorſus perſpectas luculentis ueſtigiꝭs remeabiles feciſſe, ut in mæandros potius di-

greſſionum inſinuaſſe(ſic enim res ferebat)q̃ in labyrinthum quendam diſputatio-
nis,iudicari debeamus.Deprehẽſi aliquibus in locis hæſimus,uel uerius ſubſtitimus,
nuſquam tamen aut flexu præuaricationis,aut ſaltu reticentiæ uel obliuionis, aut de
niq; præcipitio temeritatis elapſi,ponderum & menſurarum tractationem ita expli-
cauimus,ut res natura inter ſe cognatæ, nominũ etiam communionẽ & ueluti genti
litatem agnoſcerent.Quid tum(dicat aliquis)doctioribus igitur te præferendũ cen-
ſes? Siquidem uni tibi hanc operam uindicas in commune nauatã.In hoc uno ego ue
rò:cęteris in rebus ijs libẽs cedo,quibus omnia propemodũ debeo.Sic ſua hactenus
cuiuſq; fuit in ea reparatione Latinæ linguæ palma.Hoc ius nõ modò æqualiũ noſtro
rũ,ſed etiã poſteritatis erit:neq; uerò prærepta unius aut alterius rei gloria,commen-
tãdi quoq; in poſterũ materia cõſumpta,quæ adhuc larga ſupereſt. Hoc tantũ refert,
quòd clariorum quidem illi aut pluriũ palmarum decora tulerunt: ego fortaſſe inter
exigua ingenia qualibet acquieſcere palma & debeã et poſſim.ſed alios ita uelim ani
matos eſſe,noſtros præcipue.quorũ maximè gratia hoc opus ſuſcipiendum duxi, ut
maximum quodq; decus ſic in medio poſitum eſſe putent, ut ingeniũ tantũ & diligẽ
tiã referre,nõ genus & cælũ putent. ſic fiet ut in huius laudis curriculo Italia omniũ
gentium magiſtra,lampadẽ(quod aiunt)Galliæ non tradat, ſed cõmodet: aut tradat
quidẽ,ſed fiduciariam uel precariam,uel potius det utendam uſu nobis & illis promi
ſcuo.Quid ni enim ſperemus quod alijs non negatũ eſt qui longius remoti ſunt? Rũ
Miſopatrides pantur licet miſopatrides, id eſt, patriam ciueſq; ſuos exoſi: natura Gallos hac dote
non fraudauit,tametſi huius ætatis moribus, uel paucorum hominum uitio qui rerũ
arbitrium tenent,factum eſt ut literarum bonarum ſtudiũ nihil ad reip. moderamen
pertinere uideatur.Rempublicam ſemper appellare inſtitui, abuſiuè fortaſſe, in qua
plurima ad priuatam utilitatem referri exiſtimantur. Propter quod uidemus eò iam
maieſtatem publicam decidiſſe,ut cenſu ciues opibusq; multo magis, q̃ ſenſu & pro
Comparatio diuitiarũ noſtri temporis cum antiqua opulentia batis moribus cenſeantur.Hinc illa ſtulta ac ridenda quorundam reputatio,qui nul-
la prorſus arte memorabili imbuti,ob uulgares quidẽ ut apud Romanos facultates,
ut apud nos propemodũ principales,non ſe modò copioſos,ſed etiam(ſi dijs placet)
beatos arbitrantur: quum ſi ad Romanos modulos diuitis appellationẽ metiamur,
perpaucos hodie nórimus præter primores procerũ, quorũ cenſus centies & quin-
quagies ſeſtertiũ æſtimetur.At tantã ſummã Pallas homo libertinus accepit, idq; de-
creto Romani ſenatus,ob id quòd referendum ad curiã cenſuiſſet de fœminis quę ſe
ſeruis concubitu miſcuiſſent:eaq; relatione ſtatutũ,ut quæ ignaro domino ad id pro-
lapſa probaretur,in ſeruitutem ſui conſenſiſſe uideretur: cuius rei auctorẽ Tacitum,
Pliniũq; oratorẽ habemus.Idq; ſenatuſconſultum poſtea à Iuſtiniano principe ſubla
tũ eſt ſeptimo libro ſui Codicis ſub titulo De ſenatuſcõſulto Claudiano. Quis autem
hodie eorũ qui aurum metiri non numerare dicũtur, uel etiã qui pala uerſare aureos
grummulos dictitantur,ducenties ſeſtertiũ habere creditur? At Æſopus tragœdus
poſt cœnas illas luxu ſtupẽdo memorabiles, tãtundẽ hæredi filio reliquit,unde mar-
garitas ipſe ſorbendas conuiuis appoſuit nõ mediocris precij. Age: Curio Tribunus
pl.nõne ſexcenties ſeſtertiũ æris alieni habuiſſe memorat? quod perinde eſt ac ſi nũc
dicas,quindecies centena millia aureorũ. tanti tamẽ & pluris Cæſar ciuis adhuc Ro-
manus,nondũ Dictator,in Gallia res gerens,conciones eius ad populũ licitatus eſt,
& redemit.Paulus Conſul Romanus mille & quingentis talentis eidem Cęſari eodẽ
tempore autoritatem ſui Conſulatus addixit, ea demum lege,ut remp.exagitãti pa-
tientiam accommodaret. Iam ſenatores Romanos qui defecti facultatibus diceren-
tur,quingena quotannis ſeſtertia ſolitos accipere à principibus conſtat,queis hone-
ſtam(ſic enim aiebant)paupertatem tolerare poſſent innocenter. Nũc uerò quotus
quiſq; tantum habet penſitationis annuę,ſi paucos gentilium regis excipias? Contrà
Nero perditis iam rebus,ſenatum Romanũ coegit centies ſeſtertium ſibi quotannis
Cicero tenuis habitus penſitare:quam ſummã ſine ſtupore meminiſſe iam nemo poteſt. Mitto quòd Cice-
roni oratori,qui ſemper à Rom. tenuis exiſtimatus eſt,ſuperficies ædium ſenatuſcon-
ſulto nõ minoris quinquaginta millibus aureûm noſtrorũ æſtimata eſt, & uillaticum
Seneca ædificiũ pluris quàm duodecim.Seneca etiã uir philoſophus,ut ex eius monumentis

apparet,ſed rerum actui ſummo præpoſitus à Nerone,quadriennio ter millies ſeſter-
tium quæſiuit, quod certe neceſſe eſt ut fidem ſcriptis eius & auctoritatem deroget.
Si enim ſcripta eius æſtimentur:nemo unquam animoſius calcaſſe diuitias, & paupe
riem ſecurã adſtrictius eo amplexus fuiſſe uidebitur. Tarius Ruffus (quod penè omi *Tarius Ruffus*
ſi)infima natalium humilitate conſulatum militari induſtria meritus,circiter mille ſe-
ſtertium liberalitate Auguſti congeſtum agris coemũdis exhauſit, ut auctor eſt Plin. *Locus Plinij*
lib.18.Quo in loco millies legendum eſt. Seneca auctor eſt Lentulum Augurem eo *Lentulus di-*
dem Auguſto principe quater millies ſuũ uidiſſe, quanti hodie decem primorũ Gal- *tiſsimus*
liæ patrimonia eſſe uix poſſunt, etiam quanti plurimo ugnire poſſunt æſtimata. Ab
hoc numero principem tãtum & generum eius eximo, cui alioqui regnum debetur,
ſi regi ſuperſtes fuerit. Quónã modo igitur beatos exiſtimare poſſumus, qui omneis
cogitatiões ſuas,omneis animi ſenſus,omnes uitæ actiones,omnia publica priuataq;
officia,& uiuendi deniq; moriendiq; rationem ad cumulandas opes referunt,quæ in
priuatis hodie fortunis eſſe non niſi deſpicabiles poſſunt? Vnum tantum genus ho-
minum excipi neceſſe eſt, quod omniũ ipſum generum minimè eſſe exceptũ oporte
bat.Hi ſunt ſacerdotes,quos nunc fermè ſolos ſecundum reges & principes opulen- *Sacerdotes*
tos eſſe cernimus,& plurimũ opibus tribuere: quod genus unum reges inter amicos *diuitiarum*
habent,in quo ſe ſuamq; admirentur potentiam fortunatricem.Nulla enim æquè par *ſtudioſi*
te uitæ beatiores ipſis mortalium eſſe licet.Hic mihi quæ memini uidiq; reputãti, ex-
clamare ſubit,Miſerã te ſimul & fortunatam Franciam,tu ut maiorũ placita ſenatuſ-
conſultis ſacroſanctis confirmata,tot annorũ uſu comprobata,ambitione nunc ſcele
rata antiquare contendas? & ſingularẽ prærogatiuã pontificatui ſummo non eblan-
ditam,non expreſſam,non emendicatã,ſed maiorum noſtrorũ merito poſtulatã, exo
ratam,repenſam,ut tibi uni iure priſco,à maiorum gentium pontificib.prodito,in re-
rum ſacrarũ conſtitutione uti liceret,nunc indultæ legis abuſu feſtines ire perditum?
Vnde igitur tibi frontẽ peculiarem illam ſanctionẽ citandi, qua tu tantopere gloria-
re uelut decore quodam religionis? Vnde aũt libertatem aut fiduciam Chriſtianiſſi-
mam te uocandi,ſi non qua religione eximiũ nomen, legemq; pietatis tuis teſtẽ com
paraſti,eadem religione tu ipſa retinere uis? O plaudendum erratum hoſtib. tuis illis,
qui hoc tibi felicitatis, regniq; fortaſſe palladium, uelut cælo delapſum munus inui-
dent,quo uel ablato,uel intercidente tu perinde utiq; fortunata eſſe non potes. Vide
quæſo ne te nimium terrigenis illis credas, quos ob id gigãtes appellauit antiquitas, *Gigantes*
qui tituloſas amplitudines architectantes, Aloidarum exemplo theomachiam medi *terrigenæ*
tari uidentur.Nam ut illi immaniũ ſpirituũ homines Pelion Oſſæ aduoluentes,ut Ho
merus prodidit,& ijs rurſus Pindum & Othrin Lapitharũ ſedem ſubuehentes, in cæ
lum tandem ſcandere,& ſuperis uim afferre cogitabant: ſic iſti pontificatus & antiſti
tia alijs alia adaggerantes,ipſa ſtrue incondita rerum malè cohærentium, uim inferre
ſuperis ſacriſq; canonib.quos patres innocentia præditi ſuaſerunt, meritò dictitãtur.
Horum quoſdam nec prudentia nec doctrina commẽdabiles uir quidam acer apud
nos quum uideret,dicere haud infacetè ſolebat, abſurdos oportere eſſe choragos il-
los,aut certè diſſolutos,qui Herculis Titanumq; perſonas uenuſtulis Cupidinibus te
mere & ſæpe accõmodarent. Harũ enim rerum culpam à capite & uertice Chriſtiani
nominis publicus conſenſus arceſſit,qui niſi rectè cõſtitutus ſit,inferiora ab eo mem-
bra morborum cauſas trahunt. Quare in uotis eſſe hominũ piorum identidem uide-
mus ſtatim atq; illa indignitas oculis obuerſatur,ut aut columen eccleſiæ componat
prouidentia,aut certè aliud cõmodius & congruentius faſtigium reponat.Idq; meri-
tò in uotis eſt.Columine enim uitioſo uel infirmo,tectum ædis ſacræ aut corruat ne-
ceſſe eſt,aut fœdè collabefactetur:tum ſubinde turbinib. & procellis omnia intus pa
teant,errorũ nebulæ ſubeant,decumbentibuſq; pruinis interiora frigeant,ut ne ignis *Alludit ad*
quidẽ ille charitatis æternus ultrà manere poſſit. Neq; uerò me latet ipſa domus fun- *ignem Veſtæ*
damenta in petram firmiſſimam artifici manu iacta, nulla ui poſſe conuelli uel ſub-
rui,non aeria,non terrena.Nam ne operis quidem compages diuina illa quidẽ manu
coagmentata,ullo diſturbari machinamẽto poteſt: ſed decor operis in aſpectu & ex-
politio emendata non manent, ex quibus auctoritas ut ædibus ſic ædi comparatur.

Nunc aūt pietas & religio huius ædis ædituæ magno uociferatu queruntur eam pro-
portionem aſſeruatā non eſſe, quam architectonicæ manus primū modulatæ ſunt: id
quod caput eſſe conſtat dedecoris luculenti. Huius inconcinnitatis cauſam homines
ad Mercurium referunt inſtitorem, qui iam inde ex quo lumen mundi regere, & auri
ga ſummi currus eſſe cœpit, nō ut olim Phaethon quum ſe in currū luminoſum ſuſtu-
liſſet, conflagrationem orbi intuliſſe, ſed tenebras potius teterrimas offudiſſe dictita
tur: at inde factum eſſe conſtat, ut in caſtris ſacroſanctis plerunq; nihil rectè atq; ordi-
ne conſtitutum eſſe uideatur. Primùm uix decimus quiſq; ordines ducentium decu-
mana porta ingredi exiſtimatur: deinde laxiſſimè quidam tendētes, uix gregario mi-
liti locum ueſtigialem relinquunt. Adde quòd nec manipulos recenſere, nec cohor-
tes ipſi concenturiare nouerunt. Quid quod plures ſtationes obtinent, qui uni ſatis
eſſe nequeunt? Quid ſi etiam omnes eas deſerētes, longiſſimè per urbes expatiari ui-
dent, hoſtilis ipſi incurſus & populationū ſecuri? nec minus ſtipendia illis procedūt,
q̄ ſi ab ſtatiuis pedem trāſuerſum nō diſcederent. Iam illud cuiuſmodi eſſe dicemus,
quòd qui plurium uicem gerunt, ij immunes plerūq; ſolent eſſe, ut ne uitem quidem

Vitem tenentes centuriones milites in opere faciundo & castris muniendis continebant

ſaltem centurialem in ſpeciem teneant, cuius metu munifices in opere milites conti-
neant? Quid, qui perpetuam immunitatē habent, regum & principum latera indeco
rè ſtipantes, æterna animi deſtinatione à ſtatiuis caſtris domini emāſitantes? qui, ſi di-
ſciplina caſtrorum ualeret, pro caſtris ipſis uigiles excubare deberent. Hæc fierent ſi
in auguſtali ordines & uacationes nō uænirent? ſi nō atra inauſpicataq; Celęno cōta
ctu ſuo fœdiſſimo res puriſſimas atq; ſanctiſſimas quotidie cōtaminaret? Etenim per
Chriſtū ipſum ſacerdotij conditorē, utrum qui ſcelerata porta in eccleſiam caſtrēſem
irrupiſſe ſe ſciunt (de quibuſdam loquor, non de plurimis) in eccleſiam ouantē & cæ
leſtē admiſſum iri ſe putant? num cōmercium aliquod ſuperis eſſe ſperant cum ijs qui
cothurnatis flagitijs ſe ſacraq; Chriſtiana conſcelerare non timēt? Proinde uideamus
quidnam habet ſimile hodiernus antiſtitum ſtatus, & ſacræ ciuitatis procerum, cum
Chriſto ciuitatis eius conditore, & comitatu ipſius. Nónne tu ſimul ut in uniuerſum
cleri noſtri faciem cultumq; conſideraris, dicere cogeris ſponſam (ut ita dicam) ſpon-
ſo nunciū remiſiſſe, ſuasq; ipſum ſibi res eam habere iuſſiſſe? Ille paupertatis aſſertor,
& ærumnoſorum ſignifer, cohorte etiam pullata ſemper ſtipatus erat: hi opib. circum
fluentes, & delicijs ocioq; torpidi, conſpicui in aula uolunt eſſe ſericato lautoq; comi-
tatu. atq; inter hos (ſi ſuperis placet) hieroduli quidam uidentur, homines ſacræ ſerui
tuti mancipati, quos ne in publicum quidem prodire morib. deuotorum cōuenit, niſi
operā interim religioni & pietati nauare uideantur. Ille cum nihil poſſidere uiſus eſt,
tum ſuos omneis aſſeclas omnium fortunarū poſſeſſione deiecit: hi unde illi deiecti
ſponte deceſſerant, quum eorum ſint ſucceſſores, uelut interdicto recuperatorio opu
lentam etiam bonorum poſſeſſionem repoſcunt. Auſpice igitur Mercurio cōtracta
ſponſalia, non pronuba pietate, nec charitatem nec reuerentiam coniugij ſacroſancti
retinent, nec ad frugem aliquam bonam ſalutaremq; perueniunt. Age quanam tan-
dem ipſi cauſa ſe ſacroſanctos eſſe uolūt? nempe quòd homines inſignib. Chriſti ami
cti, inter arma orthodoxa inuiolabiles ferè ſemper fuerunt: non aliter atq; caduceato-
res hodie paludati inter acies ſancti cōmeant. Si igitur geſtamina & exuuię Chriſti ſa
croſanctos eos ac reuerendos faciunt, nónne cultus & habitus Chriſticolis abſonus
profanos eos facit, quod quidem in ipſis eſt? O ſtultam hominū opinionem. Atqui ſi
ueneranda cruce quaſi claua Herculis Alexicaci, ſi lituo ſummoueri ſe turba ab eis
æquis animis patitur, pullata iuxtà & purpurata, ſi magiſtratibus & honorib. fungen
tes, faſces eis ciuiles & prætextas ſummittunt, & quidem cum ſumma animi æquita-
te, ampliora utiq; ea inſignia exiſtimare debebant, quæ Teletarches ipſe Chriſtus ce-
rimonijs ſuis conſecrauit, & quibus etiam ſceptra regum ſummitti nōnunquam con
ſtituit, quàm faſtum luxu conſpicuum, qui proceres tantum & potentatus decet, &
quo uno ſuſpici ſe maximè diuites à plebecula uolunt. Quòd ſi cæteri hominum or-
dines exemplo ab eis prodito exuere dei reuerentiam & pontificale obſequium in
animum inducerent, conſecrataq; à maioribus patrimonia, ſacroſancta non haberēt,
nec piaculum eſſe putarent eos uiros uiolare quos Chriſtus dn̄s noſter delicias ſuas

appel-

appellauit: quid iſtis tandem fieret, queis citra culturam & ſementem (ut aiunt) omnia naſci uidemus? Erubeſcant igitur aliquando, erubeſcāt inquam, & caueant ne animos ſaltem militareis & feroces exoluant religione: & quandoquidem ipſi ſacra pro ſanis permiſcuerunt, uideant etiam etiamq́, ne eorum licentiam uulgus hominum, albam (ut dicitur) amuſſim eſſe interpretetur, quæ diſcrimen ſacri profaniq́ ſuſtuliſſe iam uidetur.

Amuſsis alba

Sed quando in opulentia regia & redditibus opimis ſumma eorum felicitas ſita eſt: quæro quo tandem titulo ea ſe poſſidere credant? neq; enim quolibet titulo fructus ſuos faciunt. Atqui ut omnia genera rerum legitimè quærendarū recenſeant, nullū (ut opinor) aliud inuenient quo iuſtè atq; innocenter hæc poſſidere poſſint, q̃ pro donato. At hoc titulo poſſidenti, non ſatis eſt rem ſibi eſſe donatam opinari, ſed reuera donatā eſſe oportet: alioquin eam uſu facere ſuam ipſe nō poteſt, quum titulo careat. Mitto quòd, ſiquid mei iudicij eſt (ut utar antiquo uerbo ſententiam dicentium) hæc non eis donata dici debent, ſed fideicōmiſſa: quod uerbum non modò fidem bonam, ſed etiam neceſſitatem rerum reſtituendarum agnoſcit. id quod ſi non in omnia, certè in ea ſacerdotia ualet, quæ fiducia contracta aut deſeruntur aut conſeruntur. Sed quoniam priſca iam ſeueritas uetuſtatem non poſſe perferre creditur, ut id quod dictum eſt prætercam, certè peculiari ſe titulo ſeu fideicōmiſſum ſeu donatum tenere non negabunt. Quod ſi fateantur, num etiam tum fructus ita ſuos faciēt, ut & helluari, & obligurire & per luxum profuſiſſimum abſumere ex animi ſui uel libidine uel ſententia poſſint?

Peculiaris titulus à dominio differt

Niſi uerò non peculiare eſſe poteſt, quod à domino ſeruus, & clericus ſeruus accipit, in coloniam ipſe dominicam ſua ſponte aſſcriptus. Accipit autem in Francia, aut à domino protinus, paracleto ſuffragatore, quod rarū eſt, aut à ſummo domini atrienſi, quod frequenter euenit. Quod autem ſecus quæritur, id eſt, ſacrilega indicatione, id à prædone poſſeſſum, in ius tranſire non poteſt. ſic fit ut nihil peculij habeant quod non ſit profectitium, & ut calendarium factitare debeant, & diurnum. niſi ſi fortaſſe antiſtitum actus lege Euangelica tabularum conficiendarum neceſſitate ſolutus poteſt eſſe, quum antiſtes aut cœnobiarcha nunquam officio perfunctus eſſe uideatur, antequam omnia penſa familiæ exegit accuratè. Neq; enim antiſtites promi condi penus dominicæ cenſentur eſſe, & ſummæ rei familiaris diſpenſandæ præeſſe, & non uniuerſi actus cui præſunt, ratio ad nummum eis conſtare debet.

Cœnobiarcha uulgo abbas dicitur

Nam quòd placita maiorum, inferiores & minutulos actus pontificalis liberalitatis & muneris eſſe uoluerūt, id ideo factum eſſe clarum eſt, quòd ut uicariorum olim errata atrienſes præſtabant, ſic ob illorum iſti tenentur uel perperam uel negligenter tranſacta, uſq; adeo ut eorum reliquamenta, horum fide ſtare credantur grauiſſimis ab auctoribus. Quoniam uerò hæc meminiſſe nequeunt qui bonam partem ætatis inter aulicos agunt omni lege ſolutos (etiam ſi legitimam ipſi perſonā ad ſtandum in eo conuentu maiorum inſtituto habere nō putantur) de ſummo ſanè iure decedamus, & de ſuo ac domeſtico & contubernali tantum actu, tabulas eos proferre poſtulemus. Fac igitur (quoniam id mediocre eſt) in paginam acceptorum decē eſſe millia aureorum relata: quantulam igitur eius ſummæ partem expenſam domino ferre poſſunt, qui nihil aut parum in uſus pios uertunt? Age recitentur expenſorum nomina, proh ſuperi immortales, in cupedias, in delicias popinales, & in luxum menſarium, in equitium numeroſum & elegans, in inſtrumentum lautum epiſcopij, in ſupellectilem, in uaſa argentea, in ueſtem ſtragulam & peripetaſmata, in ſtipendiū cohortis honorariæ ſericatorum & calamiſtratorum, in auiarium uenaticū & accipitrarios, in uenationis miniſterium inſtrumentumq́, in ferculorum ſtructores, in ſcurras, in ludios, in acroamata, in thymelicos, in eos quos à cauillis habent & à uoluptatibus, in deliciarum mille nomina. Adde etiam, ſi placet, in aleam, & in ea deniq; quæ non niſi ſubdititio nomine in rationes referuntur, & quæ ijs contribuuntur quæ feriatos oblectant, & animi cauſa uel morigeris uel aliter obſequioſis expenſantur.

Expēſare eſt expēſum ferre in rationibus factitandis

In his nominibus ita conſumptam acceptorum ſummam inuenies, ut uix decima pars in erogationes pias & in rem dominicam ſuperſit. Et hactenus ita loquor homo obliuioſus, quaſi in libros coemundos nihil attribuatur, & in eos quos antiſtites noſtri (credo) à ſtudijs habere ſolent. Certè multi ſunt eiuſmodi, multi inquam ſunt, queis omnino

decebat

decebat bonis interdictum eſſe, & curatores ut furioſis dari, aut aliàs mente captis. id quod nullo iure pontificio ſatis cautum eſſe mirũ eſt. Ecquæ enim eſſe maior dementia poteſt, quàm ſi ſeruus per nequitiam peculium dilapidet à domino profectum ſeueriſſimo, qui uitæ & necis horrendæ liberam poteſtatem habeat? Quomodo igitur helluones ſacri patrimonij, paria cum rationibus domini facient ad extremum, qui nihil nunc penſi habere uidentur quo minus ampliſſimorum ſacerdotiorũ redditus in delicias & nugas & faſtum ab eo ordine abhorrentem prodigant? atq; ita prodigant, ut non ſibi tantum damnoſi & exitiabiles eſſe, ſed etiam cõſpicua luxurie periculum & errorem contuentibus creare uideantur? Nam qui eos nec dei nec legum uident eſſe metuentes, ſenſim & ipſi plerunq; ſacræ legis exuunt reuerẽtiam. Niſi uerò putamus prægrandes à maioribus noſtris uberesq; poſſeſſiones, non modò gentilitijs hęreditatib. detractas, ſed etiam iuri humano & cõmercio exemptas, ut libidini & uoluptati ſacerdotali ſeruirent: opimaq; prædia optimo eos iure ac nulli uectigalia tenere uoluiſſe, eorum ut aſſeclis cincinnatulis prælautoq; cultu nitentibus ſtipendia penſitarent: aut prædia & prætoria coempta magno, atq; ædificata, propinquis relinquerẽt? Dominus noſter è prouincia iamiam deceſſurus palàm uociferatus eſt ſe uiam eſſe et ueritatem. num igitur aut ipſe, aut eius è ueſtigio ſequaces hæc exempla prodiderũt? nuncubi in ea uia quam inierunt, harum rerũ ueſtigia reliquerunt? Ecquando autem hæc ueſtigia in montem ſerre ſacrum uiſa ſunt? poſtremò ecquis hãc uiam ſecuit, eorum quidem quos decreta pontificia inter diuos referendos eſſe cenſuerunt? Verum (ô ſuperi boni) quónam modo Chriſti imitatores eſſe poſſunt, qui & parens ipſe charitatis, & aſſertor ſummittentium ſe animorum fuit, ſi familiæ domini benignè non faciunt, aut ſi animo ſublimipeta eminere ſuper cæteros & ſuſpici omni modo geſtiũt? O religionem neglectam, ô mores euerſos & præpoſteros. Hi farctores & cupedinarios, & luxus uoluptatiſq; inſtitores adiuuant, quos frugalitatis, & continentię auctores eſſe decebat, ut domeſtica parſimonia quæſitis, egentium & deſtitutoum multitudini opitulari poſſent. Quòd ſi ij qui profana patrimonia uel hęreditate uel iuſto mancipio acceperunt, conficiendarum rationũ lege non ſunt ſoluti (id enim reſponſis eorum cauetur qui diuini iuris prudẽtes fuiſſe perhibentur. nec ratione caret. Nam quis noſtrum non precariò poſſider quicquid habet, & uectigale poſſidet? Sed nos exitiabili errore ducti, aduentitia nobis omnia eſſe credimus, & omni præſtatione libera, quæ titulo quocunq; ciuili parauimus.) Si igitur profanæ facultates, & omni religione puræ, ita tamen affectæ ſunt primigenio iure, & ita in fide ſumma poſitæ rerũ omnium conditoris, qui quiduis quocunq; tempore pignerari pro poteſtate poteſt (ut unicuiq; mortalium accepti debeat & expenſi ratio apud deum conſtare, niſi nexum ad extremum uult inire) quid ijs fiet ſeruis nequam, qui nihil non habent peculiare, & nulla non in parte peculij conturbare noſcuntur? utrum uerba pro rebus creditori eidem & domino ſperant ſe reddituros? At is nomina ſe exacturum fœneratoria acerbitate prædixit. Nunc autem homines centeſimo comite feroces, opibusq; ęmulis regiæ opulentiæ, maxima tum pecunia miſeri appellabuntur. Num igitur debita tunc tranſcribere licebit, aut expromiſſores dare? quos? Nullus enim præſto erit qui expenſum ſibi aliquid ferri uelit, eorum quidem quibus dominus fide ſua dari iuſſit: nec dominus acceptum feret, quicquid non in pias aut honeſtas erogationes expenſum eſt, atq; in rem ſuam uerſum, & in pauperum. Age quónam tandem modo rationes ſuas domino approbabunt, qui omnia uel pleraq; non Chriſto, non paracleto, non ſanctis innocentibuſq; ſuffragijs, ſed Mercurio, ſed commercio, ſed ſacrilegæ ambitioni accepta retulerunt? Reſtat ut uel alogiſtiam meditentur, ſi obtineri in eo iudicio poteſt, aut addicti ut protinus non ducantur, ſed trahantur. O cimmerias huius uitæ tenebras, quæ plerunq; trans nebulam præſentis ſenſus non cernit. Fit autem neſcio quomodo ut mens humana uel aulicis delenimẽtis uel uoluptarijs titillata, ultra id nõ proſpiciat quod adeſt, uel quod inſtat. Inteſtinos enim oculos pręſtringunt fulgetræ quædam micantes imaginariæ felicitatis, quę per aſſentationum (ut ita dicam) nubila, ſalutationumq; illiberaliũ, eliduntur, in illa rapida tẽpeſtate tollẽtis eos fortunæ. Accedunt ambitio & cupiditas oculorũ meræ ſuffuſiones, quę ueras rerũ ſpecies

eos

eos uidere nõ ſinunt, imagines ludibundas oculis obtẽdentes, uiſus ludificatriculas.
Qui ſi ad ſeceſſum ſtudiorũ annos ſaltem uitæ iam uergentis ac decliuis cõpararent,
atq; oraculorũ conſpicilijs ſacrorumq; ſpeculaminũ uterentur: futura ſanè ut præſen-
tia certiſſimè cõtuerentur. Supradicti uerò erroris germana eſt præteritorũ obliuio
ſurrepẽs. Etenim qui futurã animorum conditionem nõ prouidentes, in delicijs uitæ
præſentis libenter acquieſcunt (ſi tamen in hac uita deliciæ eſſe poſſunt) ij meminiſſe
nequeunt arbitrum eundem & creditorẽ deum ex edicto ſuo perpetuo ius dicturum
eſſe interminatũ, ut Caſſianam quidem ſententiã horrere debeamus, niſi planè ſtupi-
di & capti mente ſimus. Nam quum edictũ tot præconijs tam minacib. proditum, tot
actuarijs exceptũ, tot ſcribis tam grauib. perſcriptũ, tot teſtibus claſſicis obſignatum
habeamus & probatum (quorum etiam partim non dubitarunt capite cauere quæ re
promiſit dominus, aut interminatus eſt, partim omnibus fortunis oppoſitis fide ſua
eſſe iuſſerunt) quid cauſæ eſt quin ſcientes prudenteſq; impingamus in offenſionem
eius à quo prouocatio nõ eſt, ſicut nec apud eum deprecatio, ſimul ac in iudiciũ uen-
tum eſt? imò uerò quid aliud q̃ uiui uidenteſq; (ut dicitur) ab hoſte teterrimo obtor-
ta gula trahimur? Cur igitur nos hæc ueritatis inuolucra, maieſtatem etiam ſapientię,
ſi ad manum aſpicias, præferentia, quaſi uiſa quędam per nebulam (ut aiunt) primi ſo
mni concepta, deſpicari pergimus? niſi uerò hæc deſpicari nõ uidemur, qui iuſtitię di
uinæ ſeueritatem nõ timemus, tum illis tot oraculis intentatam quotidie lectitandis,
tum rerum euẽtibus prodigioſis & minacib. diſtrictam, ad quæ nõ animaduertimus,
nimirum tanq̃ ad inculcatas ſanctiones antiquatæ iam legis aut obſoletæ auribus oc
calleſcẽtes. ſed ſcilicet hoc illud eſt, omneis rationes noſtras in benignitate & miſeri
cordia herili repoſitas habemus. Hac ſpe deterrima mancipia hilariter uitã ac nequi-
ter agimus. Quin igitur accingimur ad eam benignitatem quoquo modo prouocan
dam? Videamus per ſuperos immortales, ne contemptus hic ſit potius diuinitatis, q̃
meditatio quędam ueniæ conſequendæ. Cõmenta certè ſunt iſta ueteratoris ſpiritus,
qui primæ noxæ ſuaſor & impulſor, in hanc errorum Odyſſeam genus humanum de
duxit. quanq̃ impudens eſt atq; improba noſtra hæc deprecatio, nõ cauſam peroran
dam meditantium, ſed diſſolutam miſericordiam oſcitanter implorantium: qui qui-
dem ex uinculis ſcelerum & delictorum unicuiq; noſtrum cauſam eſſe dicẽdam ſcia
mus, iudiciumq; ſemel ſubeundum prouocatione abſciſſa. Nunc quãdo unumquen-
que blandiri ignauiæ ac iniquitati ſuæ iuuat, uideamus quo iure, qua actione, qua for-
mula cernere eam hæreditatem poſſimus, quam Chriſtus dominus noſter teſtamen
to illo ſuo in procinctu nuncupato, ſequacibus ſui reliquit. Si quis (inquit) uult poſt
me uenire, tollat crucem ſuam. Hæredes ſuos futuros tollere crucem quemq; ſuam,
& ſe ſequi è ueſtigio iuſſit: alioquin indignos hæreditate ſua pronunciauit. Quibus
uerbis quid aliud agit, niſi eis qui in album æternæ prouidentiæ referendi ſunt, præ-
ſcribit, ut per ea ueſtigia quæ ipſe inter mortales agens impreſſit, æternam beatitudi-
nem inueſtigandam habeant, ut per huius ſeculi ærumnas atq; inculpatæ uitæ ſale-
bras ad ſummam tranquillitatem & ſecuritatem tranſeant? quæ legitima pars eſt hæ-
reditatis quam Chriſtus ipſe familiæ ſuæ ſpopondit, & adeundam reliquit. Hanc hæ-
reditatem ſi ſummo & legitimo iure (quod ius quatuor tabularum appellare poſſu-
mus) adire iam nequimus (quãdoquidem diuorum & beatorum reliquias quaſi oſſa
gigantum heroumq; miramur, quorũ ſimiles nullos edunt ætates iam effœtæ) at cer-
tè libentes faciamus ut formula quadam indulgentiore æternam bonorum poſſeſſio
nem aut petamus, aut poſtulemus. Id enim ſane eſto perinde ac ſi legitimo & antiquo
iure inter hæredes cenſeremur, ſiue ſummum ius dominus, id eſt euangelicum, ſecu-
lis infirmioribus remiſit, ſiue potius ita nunc credi ex uſu uitæ delicatioris eſt. Sed
uideamus quæſo ut ſecundum tabulas bonorum poſſeſſionem petamus, quandoqui
dem nec iniuſtas eas tabulas nec inductas aut irritas eſſe nouimus. Neq; uerò bono-
rum poſſeſſores erimus aut hæredes, & non commoda incommodaq; hæreditaria
iure in nos tranſibunt. ſiquidem bonorum appellatio in utranq; partem ualet, etiam
indulgentiore iure, quod prætorium uocant. Ita fit ut nec hæredes eſſe Chriſti, nec
bonorum poſſeſſores queamus, ſi præſentis uitæ delicijs perfrui laboramus. At nos

In Odyſſea Homeri errores Vlyxis deſcribuntur mirabiles, quare hic metaphorice pro magnis ac uarijs errorib. ponitur odyſſea

Quatuor euangelia ſignificat

uelut agnatione quadã infirmioris naturæ, & poſthumæ licentiæ, nec iam eam legem ferentis quam deus immortalis ſanguine Chriſti ſui chariſſimi ſanxit, teſtamentũ diuinum & æternum ruptum iri, nobis diro errore perſuademus, aut irritũ tandem quo quo modo factum iri. Quaſi uerò dominus idem & pater ad hæreditatem impios liberos ſeruosq́ contumaces admiſſurus ſit, nec alios olim obſequẽtiores & bonæ frugi quæſiturus, in quos caducas partes tranſcribere hæreditatis ſuæ poſſit. tametſi id teſtamentum quonam modo rumpi poteſt, quum in eo nullus præteritus ſit? etiam ſi primis ceris pauperes inſtituti ſunt, & ab eodem gradu exhæredes facti diuites ſarcinis præpediti. Quare qui ſupplicia impiorum euitare, & ſuperûm præmia mereri concupiunt: hoc uidere debent, & præcipuè antiſtites, quibus cum nunc nobis res eſt, ne per redundanteis opes uitam delicatam traducant: ſed ut ſeruatoris noſtri exemplo, qui ærumnoſam ſuis uitam præſcripſit & indigam, ſarcinas & ipſi ſuas mulis (ut dicitur) Marianis cõuehant: quod nihil aliud eſſe puto, quàm inter cruciatos & furciferos dominum ſigniferum è ueſtigio ſequi. Huc adde charitatem comitem fideliſſimã, digitum tranſuerſum à uiro bono non diſcedentem. adde animi æquitatem in ſpem ſemper intentam, quaſiq́ uiatici largã benignamq́ ſuppeditatricẽ: iam intelliges nullum eſſe hoc mollius uehiculum, etiam ſi per prærupta & confragoſa, uia nobis ineũda ſit. Quis autem hæc reputans, compotes eos mentis exiſtimare poſſit, qui quũ uni pontificatui uix queant ſatis eſſe, alterũ etiam addere uel plureis non dubitant? Quis non mente captos ſacerdotes iudicaret, qui modum utriuſq́ paginæ nullum eſſe arbitrantur, quum ipſi maximè inita atq́ ſubducta ratione actum ſuũ domino probare teneantur? At nunc pontificatui cœnobiarchiam quaſi coniugem adiungere, tam ſolenne apud nos cœpit eſſe, ut mancus pontificatus aut cælebs alioquin eſſe uideatur, perinde atq́ ſi ſemiuirum coniugem eſſe contẽdas, qui uxori pellicẽ non admouerit. Ego enim hæc in pleriſq́ ſacerdotibus tam inter ſe diſſidere cenſeo, quàm coniugem & pellicem in hominib. profanis, etiam ſi de hac re iuriſprudentium antiquorũ reſponſa annos ferre (ut dicitur) hac ætate non uidentur, mundo iam præcipiti. Quanq́ quid aut confidentius admitti aut amentius poteſt, quàm eum diem non extimeſcere, quo dominus noſter ſentẽtiam laturus eſt de cuiuſq́ meritis, iiſdem ipſis conſcriptis & aſſidentibus, & uitæ diſſimilitudinem iſtis exprobrantibus, quos poteſtatis in nos ſuæ auctores nobis laudant? In quo admirari ſubit hominum uæcordiã, uel dirum quendam furorem, qui ſucceſſorio iure putant ad ſe à Chriſti pediſſequis poteſtatem, non etiã ſanctitatis & continentiæ & ſubmiſſorũ ſpirituum neceſſitatem, trãſmiſſam & delatam.

De iure ſucceſſorio tractatus eſt in Pandect. ſub tit. De ſucceſſorio edicto

Enimuero palmarium illud (credo) apud deum inuentum, fiducia cõtracta antiſtitia retinendi quæ inter ſe aliàs colliduntur titulis diſſidentibus: uidelicet quaſi perpetuæ fiduciæ non inſtar plenum habeant tituli legitimi, quod ad fruenda quidem ſacerdotia pertinet, aut quaſi impoſtura fieri poſſit diuinitati. Quid enim refert, mãdati, an negociorum geſtorũ, an quaſi ex contractu teneantur, cum utraq́ actio bonam fidem agnoſcere debeat? Prob dei hominumq́ fidem, gratum id eſſe prouidentiæ credã, ut qui uirilem operam implere non uidentur, ter aut quater, & ultrà antiſtites appellentur? & qui tres ciere ſacros canones nequeunt, ternis ſæpe lituis turbam doctorũ ſummoueant? Illi ne ut fiduciaria legitimis antiſtitia coniungant, quaſi in hominũ penuria ſinguli multorũ prouincias obire nunc cogantur, quũ tot graues uiros, doctrina & moribus cõmendabiles, primorũ (ut ita dicam) digitorũ ſuctu urſino more uitam tolerare uideamus? Præclarum uerò exemplum, & in uniuerſum ad religionis orthodoxæ decus atq́ incrementum pertinens, homunculos bonarum artium ignaros, tituloſis & multorum uerſuum appellationibus inſignes haberi & auguſtos: quum interim docti uiri, ac uitæ ſanctioris ornamentis præditi, puris nominibus nũcupati, ac capite tantum cenſi, cum ſugillatione cultus diuini, egentes uitam tranſigant? Profectò ſi uerè res humanas æſtimare poſſemus, nos magis monſtrificos iſtos eſſe quàm Geryones illos in fabulis decantatos iudicaremus. Concionator quidam perlepidus & facetus cauillari non pridem ita eos ſolebat, ut diceret huiuſmodi iſtos ſibi uidere, quales ſunt quæ in ædibus ſacris mutulares ſtatuæ pilis aut columnis imponuntur. ut enim illic ſimulacra quædã uelut oneri cedentia uidemus, quæ uel mutulorum

Alludit ad actiones bonæ fidei

uicem

uicem ſuſtinent, uel extra abacos mutulorum proiecta ſunt, eamq́ſ ſpeciem intuenti
præbent,ut magnopere niti operi ferendo atq; inſudare uideantur, quum re uera ſen
ſu ſint carentia,ac nihil ipſa facie nitentium ſaxeam adiuuent firmitatem:ita Atlantes *Atlantes.*
iſtos ſanctos ſummis ſcapis columnarum in fano domini ſuperpoſitos, tituloſa qui-
dem illa amplitudine,appellationumq́; maieſtate, uenerandorum ſenum inſtar ſancti
tatemq́; præferre moris eſt,ſpeciemq́; luculentam præbere grauiſſimorum patrũ, ſan
ctuarium domini fulcientium,& uerò cælum(ut ita dicam)ſuſtinentium. Stupidã au-
tem eorum ignorantiam,aut incuriam diſſolutam intuentibus, patere nihilo eos uti-
liores ſtatuis lapideis eſſe,quod ad munia quidem ſacroſancta piè ac religioſè obeun
da pertinet,ſimul ad maieſtatem legis diuinæ inter homines religioſè & accuratè cõ-
ſeruandam,quod firmamentum eſt ipſum maximũ ædium diuinarũ. Proinde ut mon
ſtra hominum immania antiquitatis ſenſus nunquã cælo delapſa eſſe cenſuit, ſed ter-
rigenas eos & poetæ & ſacri uates appellauerunt,ut gigantum nomen indicat, & ad *Gigantes.*
perniciem mortalium editos eſſe perhibuerũt, eorum internecionem aut diuinæ ipſi
potentiæ,aut heroicis ærumnis ideo dedicantes: ita nos precari ſperareq́; debemus
ſummum quendam pontificem cum ſenatu purpurato quamprimum extiturum, qui
diuino numine inſtinctus,cum ob alia in re eccleſiaſtica conſtituẽda promerita, tum
uerò ob hũc ipſum laborem,Herculis Alexicaci appellatione nobilitari uelit. Quin
& ipſum iam eſſe credere fortaſſe debemus. etenim qui nunc ſummæ rei Chriſtianæ *Leo.x.*
præeſt,lætis auibus renunciatus,tantam etiam alioquin expectationem ſui excitauit,
ut inſignem omnino ac nobilem facturus pontificatum ſuum clariſſimis inſtitutis pu
tetur. At uerò iſtos eſſe gigantes elogio grauiſſimo illius ſapientis apparet, qui in Pa
rabolis ſymbolicis inquit, Vir qui aberrauerit à uia iuſtitiæ,in conuentu gigantum re
quieſcet. At nos uiam iuſtitiæ eam demũ eſſe diximus, quam Chriſtus nobis præiuit
inter mortaleis agens. Ipſe enim præmonſtrator fuit uię ferentis in cælum. Ipſe eorum
fuit Hercules portentorum,quæ ne uirtus quidem heroica conficere aut ſuperare po
tuit. Porrò gigantum pedes in draconum uolumina deſiiſſe fabulę tradiderunt: quo fi
gmento priſci ſignificare uoluerunt nihil rectum iſtos homines, nihil arduum cogi-
tare,ſed omneis eorum actus,omneis animi ſenſus humi ſerpere, uel uerius deorſum
uergere ad inferos. Hæc dedecora,hæc monſtra,ex religione recta & clariſſima,& in
cælum ſemper intenta,tolli,cum optimus quiſq; hodie & grauiſſimus primi,ſecundi,
& ultimi ſacerdotũ ordinis poſcit,& hoc unũ in uotis habet,tum uerò intereſt exem-
pli in uniuerſum,rectè atq; ordine conſtitui rem clericam & eccleſiaſticam,ne reliqui
ordines in poſterum tam grauiter opinentur de ordine ſanctiſſimo ſacerdotũ, cuius
omnia facta,dicta,ſignificata,magnopere pertinent ad exemplum. Atqui neceſſe eſt
ut noſtræ memoriæ antiſtitum licentia luxu diffluens & conſpicua, ſtultitiam priſcis
exprobret,qui diſciplinæ tenaces euangelicæ,uoluptatem ac diuitias procul ſummo
uerunt à contubernio ſuo: aut ut eorum ſanctimonia impietatis iſtos inſimulet ac ma-
nifeſtos reddat, qui fortunæ magis quàm ueritati litare cupientes, religionem ortho
doxam (quantum in eis fuit) in inſulas relegarunt deliciarum neſcias. Quis enim eſt
hodie quin ſciat & prædicet eò ſeueritatem eccleſiaſticam, ſanctitatem, maieſtatem
decidiſſe,ut quos diſciplinæ exactores eſſe ſeueriſsimos oportebat, omniumq́; offici
orum arbitros & præitores ad pietatem religionemq́; pertinentium, ij remiſsiorem
uitam & licentiæ atq; incuriæ plenam non modò amplecti, ſed etiam fouere tueriq́;
uideantur? Hoſce autem homines quis credat, quum hoc faciant, fidem bonam re-
ctamq́; agnoſcere? Quin & eò iam ueniſſe nos puto (dicam enim quod ſentio) ut ſi-
ne culpa fortaſſe is ceſſare nequeat, qui neglecta cõſtituturus,conuulſa reſtituturus,
incõdita digeſturus ab omnibus exiſtimatur. Fit enim mirè interdum, ut publica ex-
pectatione,bonorumq́; & grauiorum opinione futuri,maior multo grauiorq́; perſo-
na ſummos honores gerentibus imponatur, quàm ut munere ſuo translatitia indu-
ſtria obeundo perfuncti eſſe uideantur. Quis autem neſcit haud ita pridem ſelectos
lapides ſanctuarij,ita uel diſperſos uel diſiectos fuiſſe,ut collapſa eccleſiæ maieſtate,
ipſa iam dei ſponſa ueluti fidei coniugalis oblita,non modò à ſponſo diuertiſſe,ſed e-
tiã nullo pudoris reſpectu,per triuia,per plateas euagari licenter uideretur,merereq́;

prouinciatim? Quis paſtores ipſos ueluti fugitiuos, non dico gregis deſertores, ſed etiã factos abactores non meminit? Quid? ipſos præſulum coryphæos nónne ita prępoſterè ſe atq; impurè geſſiſſe uidimus, ut quos ad compoſiti decoriq; ſtatus habitum & ſpeciem formare chorum decebat, & eam ſaltationem docere quæ emmelia dicta eſt ab emendati motus & pacati compoſitiq; concinnitate, pyrrhicam illi ipſi (ô ſummam indignitatem) præire, id eſt armatam, non dubitarent, à ſanctitate prorſus ordinis abhorrẽtem?

In bellatores pontifices

Ita ne uerò qui ad ſacra & ſpiritalia certamina prodeuntium ſummi unctores erant, & qui tum pij fortaſſe belli auctores eſſe debebant pro aris & finibus ſacris in profanos & impios populos decernendi: ijdem ipſi laniſtæ Chriſtianatũ uirium uideri maluerunt, ut ad internecionẽ nominis ſacroſancti inter ſe confligerent? Quum hæc igitur ita eueniſſe conſtet, atq; eas res ab illis fuiſſe geſtas, ut alter uir ingeniosior quàm religioſior, de calice iræ domini, alter uir uehemens & acer, etiam de furoris bibiſſe hauſiſſeq; uiſus ſit, uterq; autem dum animo ſuo nimium obſequitur, fas nefasq; miſcuiſſe, hic eo amplius pollutorum ſacrorum religione auguſtum & ſacroſanctum uerticem obſtrinxiſſe compertus ſit: conſentaneum eſt utiq;, ut Leo, qui diuino (ut credimus) numine, illis de medio ſublatis, & fortaſſe de cælo tactis, ſubinde in locum eorum ſuffectus eſt: is nunc orbe propemodum trãquillo & compoſito, architectonica iam ratione dominici diuerſorij maieſtatem inſtaurare laboret, priſcis etiam modulis aut certè priſtinis adhibitis. nam & ipſe ſuffectus ſtatim nutantem ſanctuarij compagem celeri manu ſtabiliuit. ſic enim res nata ferebat, ut ſtructorum manibus adhibitis, præſentiſſimi conſilij tibicine fulciret, atq; ordinis interim ampliſſimi concordia ueluti confibularet. Proh ſuperi immortales, qui ſtatus ille fuit, qui decor rei clericæ, quæ religionis reuerentia, quum omnia propè in hoc orbe quà ſacra, quà profana, uæcordiæ frenis regerentur, fatali inclinatione mundi? quum primigeniæ noxæ ſuaſor, à Chriſto quõdam deiectus animorum poſſeſſione, imò uerò ſciſſa gaudẽs diſcordia palla, ultro citro cõmeans, furoris faces utrobiq; ſuggereret, & Romæ quaſi in arce religionis incendium miſceret? & hinc ſenatus ſtultitiæ & temeritatis (ut ingenuè fatear) illinc peruicaciæ inuſitatæ ac fanaticæ frontem fronte cõterentes, ut ille prophetes inquit, decreta futilia impiaq; perſcriberent in æde Bellonæ coacti? quum cleri magiſter ſanguinarius, effractis timoris diuini repagulis, feras (ut ita dicam) in populum contumacem illum quidem (neq; enim inficias eo) ſed tamen populum domini, immitteret, & Gallorum partes earumq; fautores diris execrationibus deuouens, ſcelere pluſquam tragico orbem penè totum religione ſolutũ, in deuotos concitaret? Id quod cum in religionem à populo (ut aſſolet) & pia nobilitate traheretur: mirum eſt quòd ij qui decretis utrinq; interfuerant, uel eorum auctores fuerant, religione alligari ſeſe non intelligebant: qui utinam iam planè exoluti ſint, tanto pietatis uulneri cicatrice nunc obducta Leonis prudentia.

Prophetem Ezechielem ſignificat. c. 3. Ecce dedi frontem tuã duriorẽ frontibus eorum

Enimuero ſi (quod ominari nolim) religionis ipſi uertici aliquid acciderit, uel ſacri ſenatus pius ille impetus ita relanguerit, ut extẽporali ſemiruti fani reconcinnatione acquieſcere in animũ induxerit, nec ſarctum ac tectum contubernium domini præſtare ad priſci perpetuiq; edicti formulam contenderit (duntaxat quantum ferre ratio huius ætatis poteſt, neq; enim ad uiuum ulcera in corpore tam delicato reſecanda cenſeo) quid aliud quàm inani expolitione, aut tectorio quodam ſpecioſi concilij, perlucentem ruinam interlitam eſſe temerarius rumor cauillabitur? Cuiuſmodi culpam reprehenſam eſſe ab Ezechiele ſcotino uate puto, capite decimotertio oraculorum ſuorum.

Vinea domini

Quid uinea domini? nónne ita degenerauit in labruſcas, ut primo quoq; tempore repaſtinanda uideatur, & ex ſitu & carie negligentiæ, paſtino quodam reſtituenda cenſuræ? Certè manum poſcit ipſa & flagitat ſolertis & induſtrij uinitoris, qui palmites fructuarios & munifices à pampinarijs & inanibus internoſcat. Nam quum uel inſcitia uel incuria pampinatorum, maxima adhuc quæq; uitis ita in materiem inanem frondesq; eluxuriauerit, ut agricolæ non fructui ſed ſtirpibus conſuluiſſe uideantur: factum eſt ut immunes pampini plurimis ſinguli ſtaturninibus non modò impedati, ſed etiam impediti, omnia latè occuparent, uitibusq; rectè exputatis & frugiferis locus in uinea non eſſet, aut ita certè locus præumbratus eſſet, ut ſtatumine eas uel nullo uel infirmo

mo uinitores adminicularentur,nec fructus eorum in ſolem prodire,& exemplo eſſe
poſſet.Atq; in hac deformitate culturæ, & penuria fructuariorum palmitum, ſubſi-
diarij nunc rari ſubmittuntur, qui quidem ſpem certam proximi fœtus polliceri exi-
ſtimentur.Hæc igitur animaduertere etiam etiamq; ſummū domini uillicum neceſſe
eſt,& falce canonicæ cenſuræ ad eum modum circuncidere quē unaquæq; ſtirps fer-
re poſſe uideatur,ut in reſtibili uineto eam faciem agnoſcamus, quæ nō abhorrere di
catur ab ea forma quam dominum eiusq; operarios uineæ colendæ prudentes olim
inſtituiſſe notum eſt.Neq; non eadem deformitas in agricolatione cernitur,& cæte-
ris in partibus familiæ domini.Iam primū latifundia ijs uillicis cōmittuntur, quorum
delicatæ manus & ocioſæ,callo nunquam obduruerunt ſtiua in ſulco tenenda præſu
laris diſciplinæ.Deinde operarum decurias in agrum inductas uidemus partim libe-
rè licenterq; ſpacianteis,partim opus arbitrarium nullo ſub monitore facienteis.Hor
rida uerò culturæ facies, quum in centuriali fœcundoq; aruo uideas grandiores gle-
bas obiacentes,ac ſcamna quædam cruda nullo uomere iterata doctrinæ probabilis,
quæ agricola remiſſus & præuaricator tranſmiſit inſubacta. Eiuſmodi eſſe ſcimus ſa-
cerdotes quoſdā primarios omniū artium imperitos & rudes,nullo animi ornamen-
to excultos, nulla crate rerum aduerſarum aut moleſtarū aut laboris occatos & ſub-
actos,ut ad frugem aliquam bonam uitæ ſanctioris peruenirent,qualesq; Homerico
uerbo inertia terræ pōdera nos appellare poſſumus. Hic eſt enim ferme habitus,hæc
ſimilitudo quorundam ſacerdotū,de quibus nunc loquimur, qui in circunfluēti opu
lentia ſaginati,ocioq; ac ſecuritate marcentes, & uelut in cœno uoluptuariæ uitæ lu-
xusq; redundantis obruti,ut inertes in aruo ſulci qui limo obducti ſunt,ne ſemen qui
dem ſibi creditum reddunt,nedum fructum afferūt cum fœnore multiplici. Deus im
mortalis, cuiuſmodi antiſtites eos eſſe, aut ſacerdotes dicemus? quid animi habere,
quid penſi & cogitationis credemus? quam æternorum bonorū ſegetem ipſi ex hac
ſui aliorumq; cultura demeſſum ire ſperant? Laudent ipſi unum tātum harum rerum
auctorem,eorum quidem qui publica religione conſecrati leguntur,& ego dabo ma
nus.Inferorum'ne igitur ſupplicia plebeculæ terricula eſſe credunt,& ea quæ de æter
na beatitudine ſcripta ſunt,argumenta theatrica? Quam ſpem autem tandem ſalutis
habere poſſunt,qui cum ſint principes ſacerdotes,& in puppe gubernacula tenētes,
meridie in ſcopulos impietatis impingunt?& quum ſplendore uitæ prælucere fami-
liæ dominicæ debeant,erroris illi nobis & hallucinationis caliginem tetram ob ocu-
los offundunt? Atqui in hac ętate quidquam à uia ueritatis deflectere,nihil aliud eſſe
puto,ꝙ impingere in ſcopulum meridie,id quod inquit Eſaias ſacrorum uatum Ho-
merus. Etenim per deum perq; ueritatē ipſam, poſſunt'ne aliquo tempore mortales
cognitam magis ueritatem,amplius compertam atq; comprehenſam tenere, manib.
etiam palpare,& ad manum cōtueri,quam nobis habere diuinitus contigit poſt om-
nium errorum præſtigias exploſas,poſt redditam religioni orthodoxæ plenam tran-
quillitatem? Heu pietas,heu priſca fides.maiores illos noſtros ſenatus & equitum po
puliq; conſenſu conſecratos, & inter diuos relatos, certa & explorata ueritatis per-
ſuaſione dimouere nemo ne admotis quidem & exercitis cruciatibus potuit, quum
tamen adhuc omnia errorum caligine permixta uiderentur, nec ea fide abducere,in
quam ſemel ſacramento dicto uenerant,cum omnia adhuc paſſim bellis inteſtinis ar
derent.Nos in ueritatis contubernio nati,uberibus ſapientiæ lactati,in gremio(ut ita
dicam)doctrinæ ſupernæ educati,ſed delicijs ſecularibus coaliti & deprauati, ad ſo-
lem conniuemus,oculos caliganteis ad nebulas detorquentes,quas è terra inferneq;
exortas ipſi non ignoramus.Qui ſi ueritatem ſatis animaduerteremus,nō ipſam mo-
do mortalium contubernalem dum ſacris operātur,ſed quæ ſe totam nobis indulget
hauriendam,in cordisq; receſſus penitus admittendā ſanctifico illo cruſtulo quo ani
mos humanos ueritas ipſa Chriſtus quotidie pigneratur & uendicat: ſuperi boni ꝙ
ex alta contemplationis ſpecula faſtum & opulentiam non iam ſecularem, ſed uix
etiam luſtralem contemneremus? Quàm ridiculos eſſe iſtos,quàm miſeros iudicare
mus,qui immaneis titulos ſuſpicientes, optimos propemodum maximos appellari
ſeſe geſtiunt? Sed quis iam ſacris operātium ſatis hoc agere,ſatis inquam uidetur? ut

Veritas cōtubernalis eſt hominū, quādo corpus Chriſti in æde ſacra ſitum eſt

Optimus maximus cognomentum eſt Iouis

antiquo uerbo ſacrificali loquar. Equidem magnopere ipſe admirari ſoleo, cum me
in penetralia animaduerſionum abſtruſi, tantam humani animi acrimoniam tam ue-
hementer hebeſcere ad ueritatem cõprehendendam,& memoria tenendam. Quum
enim humanarum legum ſanctiones uel minantes ſupplicia,uel ſpondentes pręmia,
ita uel hortando uel uetando imperij ſui maieſtatem retinere uideamus,ut ſtrenuiſſi-
mus quiſq;,uel æterni nominis cupidiſſimus, præ cupiditate referendi pręmij uel pal
maris uel compendiarij,rationem propemodũ nullam temporariæ lucis habere exi-
ſtimetur:prudentiſſimus autem quiſq;,ac ſui amantiſſimus,ita minacibus edictis ob-
temperet,ut non niſi uæcordes homines,aut lucis tædio capti,in fraudẽ quoquo mo-
In præceptorum Christi contẽptores do capitalem incidant: quî fieri poſſe dicemus ut tot Chriſtianę legis capita homines
ſanæ mẽtis pro nihilo penè ducãt? Quippe cum humanæ leges,quæ quidem aliquid
uetent,minaces tantũmodo eſſe ſoleant ſiquid ſecus dolo malo admiſſum ſit: lex cha
ritatis & innocentiæ,qua nemo non æquali ſorte tenetur, non minis modò horren-
dis,& inauditis antea,ſed etiã præmij & operæprecij centuplicata pollicitatione,atq;
adeo ſexcẽtuplicata ſancta eſt: & nihilo ſecius mens humana ſpiritalib. aurib. capta,
pollicitationes iuxtà atq; interminationes diro ſtupore publicè priuatimq; tranſmit-
tit. Videlicet ſic natura comparatũ eſt ob capitale principum parentum admiſſum,ut
cordatiſſimi ad ſenſu percepta mortales,ad intelligibilia,atq; in ſpe aut expectatione
poſita,excordibus ſimiles ſint. Quod futurum prouidẽs uates deo plenus,in funebri
Threnodiæ carmine,quas threnodias uocant,quum funere elatam eccleſię maieſtatem in uniuer
ſum queribunda uoce cecinit, tum ſigillatim animæ cuiuſq; Chriſtiano ſacramento
initiatæ,huiuſcemodi mulctam lamentatus eſt. Ait enim eccleſiam,uel animã huma-
nam,quæ quondam diuinæ diſciplinæ tenax,templũ domini dicebatur, & ſcamnum
pedum eius (quippe cuius mores & inſtituta è ueſtigio ſequebatur) obrepẽte ſenſim
rerum caducarum deſiderio,de cælo ita eſſe detractam, ut quæ prius in rerum ęterna
rum contemplatione cælesti uita præſumpta,inter ſuperos agere uidebatur,& in ima
ginaria diuiniratis intelligentia acquieſcere,nũc cælo delapſam,in caligine multipli-
ci erraticorum affectuũ eſſe merſam,propemodum ut dominus in obliuionẽ ſui ſan-
ctuarij ueniſſe uideatur: ac ne id quidem modò,ſed etiam regnũ hierarchicũ, & prin-
cipatus eius atq; ordines mirificè diſtinctos deſcriptosq; euertiſſe,aut certè ipſa con-
taminaſſe: eorum etiam caſtella ac propugnacula diſturbaſſe, cornu principatus con
fregiſſe, & brachium ſuũ quod prius ei porrigebat ad hoſtem propulſandum, retror-
ſus reduxiſſe, poſtremo in eo regno omnia uaſta igni flammiſq; reddidiſſe. Quibus
uerbis myſticè exauditis, quid aliud ꝙ Chriſtum intelligimus, ut eccleſiæ, ita animæ
ſacris ſuis initiatæ ſponſum,infenſum eidem ſponſæ, ex contubernio ipſam ſuo depu
liſſe,id eſt ex innocentiæ & ſanctitatis ſtatu,atq; adeò ex editiſſimo theoriæ gradu ig
nominioſè deieciſſe,quaſi ſtupri compertam? atq; eam ob rem illico factũ eſſe, ut ho-
ſtiles copiæ peruigiles excubias agentes,eccleſiæ uel animę pręſidia ſatellitio diuino
uacua nactæ,pro arbitrio ſuo irrumperẽt,& præſidiaria manu in poteſtatem redacta,
arce etiam religionis potirentur,uel animi principatu? Ita quũ principes ordines hie-
rarchiæ,& mentis atq; intellectus humani principatum, aduerſarij humanæ naturæ
potentatus uelut in deditionem acceperint, à quibus nũc res ſumma uel eccleſiæ uel
animæ magna ex parte regitur,quum ſubeunte rerum fluxarum amore, pietas & ra-
tio depulſæ,rerum perdiderint habenas: quid ſupereſt,niſi ut ambitione & cupidita-
te & libidine omnia utrobiq; ardere uideantur? Quas ob res Threnodus ille uates la
mentabili carmine dolorem ſuum teſtatur,multiplici tropo orationis inculcatũ. Do-
let enim atq; mœret ipſe ſalutem comploratã generis humani ſibi uideri, ob fractam
ab clero huius ætatis teſſeram (ut ita dicam) hoſpitij atq; amicitiæ, inter diuinam pri-
dem humanamq; naturã in ara cruciata Chriſti ſanguine cõfarreatæ, unde adoream
æternam ſperare mortalibus,& in cæleſtium collegium cooptari licebat, ſi iure gen-
tium ſtetiſſent quod Chriſtus promulgarat. Ecquis eſt autem obſecro, qui ſi ſtatũ ec-
cleſiæ,motum,flexum,habitũ,affectiones deniq; corporis & animi,& ſeſſiones ipſas
æſtimet,quales non pridem uidimus,ullam rationem haberi oraculorum, aut omni-
no ſacrorum monumentorũ iudicet? quaſi uerò nõ monodias ueras in funus anima-

rum entheus ille uates,ſed planè nænias effatus ſit. Non pontificiam iuriſdictionem
ita degeneraſſe cernimus ex charitate priſca, ut ubi æqui boniq; & benignitatis ſinus
ſolebat eſſe,ibi litium officina capturarumq; improbiorum nunc eſſe uideatur? Inde
illa formularum aucupia,& rituum pontificiorum cautiones ad circunſcribendam fa
miliam domini concinnatæ.Inde mulctarũ compendia præſulib.enata, acceptorum
paginas luculenter augentia.Indidem ſacrilegæ nundinæ earum rerum quæ in com-
mercio humano ſine piaculo eſſe non poſſunt.Mitto nunc teſſeras non modò uenia
les,ſed etiam uęnales,impunitatem ſcelerum,& ſolutionem ſacrarum legum ſordida
benignitate largientes.Itaq; ſacroſanctos canones meliorib.annis factos, ut ijs uelut
regulis clericorum dirigeretur,& uelut patrum præſcriptis poſteri formarentur, iam
in amuſſeis plumbeas euaſiſſe quis non uidet? quales olim fuiſſe canones Lesbię ſtru
cturæ tradit Ariſtot.Nam ut canones plumbei & molles non ſtructuram operum te-
nore æquabili dirigunt,ſed ex ſtructorum cõmodo & libidine flexiles, ſtructuræ ac-
cõmodantur: ſic canones pontificij ex uſu eccleſiæ antiſtitum flexibiles plumbei &
cerei facti ſunt,ut iam diu inſtituta maiorum & ſanctiones pontificiæ non morib. re-
gendis uſui eſſe,ſed (propemodum dixerim) argentariæ factitandę auctoritatem ac-
cõmodare uideantur.Quotus enim quiſq; qui gratias factas annalium legum,& col-
lidentium inter ſe ſacerdotiorum ęſtimarit,uacationes iſtas legum,& non ſolutiones
uocarit? nec iſtos non una aut altera lege aut munere, digna aliqua de cauſa, ſed pla-
nè ſacramento ſolutos eſſe contenderit? Hæc cum finium Chriſtianorum luculentis
diſpendijs expiata ſæpe ſciamus fuiſſe hiſtoriarum teſtimonio, numine non obſcurè
iram ſuam in ſuos diſtringente:mirum eſt ſanè,atq; utinam nõ dirum,quòd ſacroſan-
cti potentatus ſolutos ſe eſſe omni lege confidunt,propterea quòd inſtitutis pontifi-
cijs principes ſacris inaugurati,è cælo iura petunt. ne de maiorib. quidem ſceleribus
capitis cauſam dicentes. Miſeri ipſi quidem, ſi apud ſupremũ diſceptatorem mitiorẽ *Supremus diſceptator eſt extremus & ſummus iudex Chriſtus*
tranſigi conditione cenſent:ſceleſti & deplorati,ſi illic omnino non diſceptari ſperãt.
Qui ſi aliquãdo recordari poſſent diuino tribunali apparere toruum illud ſatellitium
Minois & Rhadamãthi,pœnas,furias,erynnias & alaſtoras,eas ipſas animas captan
tes,quas in reatum impulerunt:certè quamuis animo excæcati & uęcordes,tamen to
to corpore cohorreſcerent.Solenne tamen regib.Franciæ ferè fuit, rerum ſuarũ ſum-
mam ijs hominib.credere, quorum ſecus uel conſulta uel admiſſa ipſi uindicare ne-
queãt.Noſtra ætas uidit unum in rerum actu ſummo liberoq; præfectum, qui à uinea
domini procul agens,rationes imperij noſtri ex ſententia animi ſui perputabat, inſci
tè aut incõmodè circuncidens: in quo actu aulicum omne miniſterium ei ſubſeruie-
bat.Hic uir quidẽ haud improbus fuit,animiq; haud degeneris, ſed regendis fatis in-
tentus,anginarium pyrum uorauit: unde Franci propemodum ſtrangulati, ne queri
quidem aut expoſtulare ſunt auſi,quoad inter aulicos ſimul & uiuos agere ille deſiit:
qui etiam ipſe cum in opulẽto faſtu ſeſe iniurgitauiſſet, hauſtum inde calicem erroris
patriæ exitiabilis,nõnullis ſuorum amicorũ ſucceſſorumq; propinauit: cuius utinam
manibus omniumq; ſupradictorum ſummus ille iudex ſecus admiſſorum gratiam ad
extremũ fecerit.Sedenim (quod dicere cœperamus) ſtatus ciuitatis orthodoxæ è ſe-
de ſeueritatis & diſciplinæ conuulſus, manum quandam Pæoniam poſcit, ut aptè &
placidè in eam reponatur,luxataq; eccleſię membra in artus ſuos aliquando redeant:
ſic fiet ut principes eccleſiæ non auro obryzo,non argentea ſupellectili, non opimis
obuentionibus,non numeroſis titulis opum ſuarum magnitudinem metiantur, quæ
gazas regum prouocare,non diuitias priſcorũ antiſtitum æmulari uidẽtur,ſed bonis
interioris hominis,ſed copia doctrinæ,ſed ijs animæ Chriſto deſponſæ dotibus, quæ
in cordis ſcriniolis tanq; in gazophylacijs myſtici fani conduntur. Etenim qui ad ſu-
peros uiam non modò affectare,ſed etiam alijs ſternere,munireq; uolunt exiſtimari,
quiq; id omni titulo omniq; functione munerum ſuorũ profitentur: ij Chriſtum diui-
nitatis emiſſarium,ac ſalutis humanæ ſponſionisq; magnificẽtiæ ſequeſtrem, neceſſe
eſt ut ſequantur,qui eam uiam primus fecuit & aperuit: & ſequantur,ſi nõ e ueſtigio,
ut maiorũ illi gentium pontifices olim fecerunt,at certè proſpectu q; longiſſimo,mo
dò ne obliquo,aut etiã diuerſiſſimo.Hæc uia cum unica ſit(una eſt enim tantùm ueri

tas)eam quoquo modo ingrediendũ nobis eſt. nam & ipſe præmonſtrator ſupernè
delapſus,nõ modo illac ire,ſed etiã uenire eos iuſſit, quos in numeros æternos dele-
ctus ſui retulit.Nunc uero cũ ab hac uia principes noſtri orbis ordines profani iuxtà
atq; initiati diuerſiſſimè expatiẽt,quid inde ſequat̃,nemo præter eos non uidet: qui
& oculis & aurib. capti ſunt,nec oraculorũ prædicta,nec concionatorũ monita exau
dientes.Quæ(malum)autem inſania eſt hanc errori publico indulgere patientiam?
In prauos Christi aſſeclas epiſcopos Egóne ut credã fidem eos bonã agnoſcere,qui ſub exuuijs domini noſtri, aram & ſa
cra tenentes,& ipſum deniq; dominũ exoſculantes,eiuſdem ipſius placita & inſtitu-
ta floccipẽdant,eiſq; è diametro oppoſita pugnantiaq; amplectantur? Aſſeclæ & co
mites Chriſti dum inter homines agebat,quibus ille decedẽs è prouincia, uelut com
pertæ fidei miniſtris prouincias detulit,quoad in illis fuerunt, nauiculariã ſolicitam
factitantes,& procellis agitati,nihil ſui habuiſſe,nihil unquam ſibi poſſediſſe tradun
tur.Iſtos autem qui illorũ prouincijs ſucceſſerũt, eadem cum illis poteſtate præditos
(id quod ipſi gloriabundè prædicant)proh ſuperi, non pudet argentariam facere,o-
pulentiãq; redundantẽ omni ope uendicare & cumulare. At ab huiuſcemodi bono-
rum poſſeſſione illi inter diuos relati eorũ ipſorũ auctores cupidè ſe abdicabãt,diſci-
plinam ipſi parentis ſapiẽtiæ & ueritatis conſertis(ut aiunt)digitis retinẽtes.Ecquid
aũt eſſe abhorrentius,& magis diſſentiens ab innocentia & ſimplicitate diſcipulorũ
Chriſti poteſt,q̃ ſacerdotem ad altare ſacra facere, & interim comitatum eius ſerica-
tum,comptulum,calamiſtratũ,uerſicoloribus inſignẽ,machæra ſuccinctũ, altera ma
nu capulo ferri ſubnixum,altera accipitrem geſtantem,ſanctuariũ dominicum ſtipa-
re,& oberrare menſæ ſacræ ſummoto clerico miniſterio, geſticulatione gaudentem
proterua & profana? At huiuſcemodi ſpectaculi indignitatem oculis ſæpe detortis
exorbere obmurmurantes cogimur.Itaq; eò iam indignitatis atq; inſolentię uentum
Hieronomi eſſe populus uociferatur,ut quos hieronomos eſſe decebat,hoc eſt, ſacræ diſciplinæ
& inſtitutionis magiſtros & exactores,auctores ipſi fuerint diſſoluendæ atq; explo-
dendæ continentiæ. Vnum eius rei remedium præſentiſſimum eſſe certum eſt,ſi in
conſtituenda aliquando re clerica & eccleſiaſtica, opimorũ redditũum circumfluen
tia ad certum quendam modum decentemq; circuncidatur,pro captu & dignatione
cuiuſq; iſonomia quadam decenti & commoda longo interuallo relata,ad rationem
geometricam,qua ius optimatum regitur. Hæc enim ſentina degrauãs exhaurienda
eſt omnino primo quoq; tempore,ne ſacroſancta nauis peſſum eat tandẽ,coorta qua
dam tempeſtate maiore. Hoc autem Leonem decimum pontificũ uerticem, & ſym-
phoniacorum domini choroſtatem præſtare,cum moribus eius & doctrinæ, tum ue
ro auſpicijs initi ab eo pontificatus conuenit: ut & ipſe & ampliſſimus purpuratorũ
patrum ſenatus, tanquam in naui apoſtolica iam expeditiore ſedentes, canere tur-
bæ nauticæ celeuſma uideantur. Abſit enim,abſit inquam, ut quod de Iulio ſiue iure
ſiue iniuria creditum eſt,ſyperis eum & mortalibus fucum factitare cogitaſſe,& con
cilij obtentu fruſtrari bonorum & ſapientium expectationem piam,id de eo quoque
ſuſpicemur pontifice maximo,qui difficillimo tempore,& rebus propemodum per-
ditis & profligatis,omnium ſeniorum ſuffragijs renunciatus eſſe dicitur, prærogati-
ua tribu doctrinæ ſuffragantium,& indoli magnæ ſpei atq; pontificiæ, idq; ijs comi-
tijs in quibus nec uitium ullum obueniſſe fama eſt,nec obnunciationem ullam exti-
tiſſe,aut interceſſionem cuiuſquã,quæ conſpiranti patrum uoluntati poſſet quoquo
pacto incõmodare.O præſentiſſimam uim numinis, quam ſuffragia ineuntes patres
(ut uocantur)reuerendiſſimi,hauſiſſe repente creduntur. Verum ad id præcipue ho
mines tum ſtupebant,morem tanto interuallo relatũ ſeruandi de cęlo: atq; id eo tem
pore,quum id minime futurum quiuis exiſtimaret.Adde quod eius eſt,ſi cuiuſquam,
pontificij iuris conſtitutio,qui literarum ſtudium quod iam diu à publica quidem be
neficentia per pontificum inſcitiam incuriamq; frigebat,memorabili in omne æuum
exemplo excitatum ire dictitatur. Atqui ego hunc decimum, claris olim rebus actis
decumanũ fore ſpero,quãdoquidẽ ueteres omnia decumana, magna eſſe cenſuerũt.
Is igitur cum deo beneuolente labantẽ ſacroſancti ordinis maieſtatem confirmabit,
& priſcum decus ac dignitatem clero populoq; reſtituet. Verũ enimuero ut redeam
ad

ad id quod dicere inſtitueram, quum translatitij & penè uulgares priſcæ ætatis cēſus,
ingentes hodie & penè inuſitati exiſtimentur, mundo iam uergente ad pauperiem,
ego demiſſi animi & anguſtæ mentis eſſe arbitror, toto (ut dicitur) pectore incumbe
re ad comparandas opes, quum ea in re gloriam aut famam in poſterum nemo poſſit
aſſequi, ac ne uoluptatem quidem niſi per tranſennam ſentire. Nam ut hians auaritia
ingētia lucra cum ſumma deuorat uoluptate, ſic raptim deuoratorū ſaliua nunquam
in os recurſat: ut cibus etiam ſuauiſſimus in ingluuiem tranſmiſſis inexplebilem, nul-
lo delectat edentem reguſtatu: quo fit ut auaritiam ferè intendi uideamus pro portio
ne quæſtus. Quare in literata innocentia, ut olim, ita hodie, & uerioris uoluptatis &
ſolidioris gloriæ maius & copioſius argumentum eſſe cenſeo. Siquidem homines in
genio mediocri præditi, in ſapientia inquirenda omnibus ueſtigijs monumentorum
quæ maiores reliquerunt, quū in dies maiora ea inueniant, atq; impreſſiora, uolupta
te quoq; ſenſim fruuntur acriore, etiam ſi inuentis illis haudquaquam acquieſcant:
quum rerum humanarum captus implere auidam mentem intelligendi nequeat. ea-
demq; eſt ratio unicuiq; in memoria ingenij ſui atq; induſtriæ prodenda, qua nulla
hodie nec eminentior nec diuturnior poteſt eſſe gloria. Auaris autem & quæſtuarijs
quid aliud immodici quęſtus faciunt, niſi curarum aceruū anxietatumq; exaggerant?
adeò qui magnarum opum congeries ſtruunt, malorū quoq; ſibi & perturbationum
(ut aiunt) iliadas pariunt. Eant igitur philopluti diuitiarum amore perditi, quos Chri
ſtus ut Craſſianos non Chriſtianos limine ſuo repulit: uitæ ſuæ inſtitutum admirētur
ſi lubet ut beatum. Studium etiam literarum irrideant ut inane & ieiunum, duntaxat
non quæſtuoſum, quæ philologia nuncupatur. Nos enim nobis perſuaſimus, ijs in-
crementorū gradibus quibus multi hodie ad ſummas opes uel honores ſummos un-
gulis (ut dicitur) omnibus arrepentes euadunt: aſcenſum in cælum non arduū eſſe,
ut uulgo dictitatur, ſed præcipitem potius, ac uergentem deorſum. Mitto quòd Chri
ſtus pauperum ſe uindicem & aſſertorem, diuitum reiectorem frequenti concione
profeſſus eſt. Non dico quod interpoli humanitate per Chriſti ſacramētum, poſt eiu
ratum mundi faſtum in purifica perfuſione luſtralis eius aquæ qua natura humana
ſibi natalibusq; reſtituitur, alia prorſus ſtudia hominum eſſe conuenit, quàm ut ad
temporarium aliquod bonum ſpectare uideantur. Iſta non ad normam ueritatis, non
ad exemplum Chriſti, non ad canonem uitæ per innocentiam agendæ nunc exigi-
mus: ſcimus hanc rationem licentia temporum ita exploſam eſſe, ut aures iam non ha
beamus ferendæ ueritati. Vt omnia hæc tranſmittam: nónne etiam ſenſus humani iu-
dicio longè uidentur aberrare, qui tituloſis nominibus aucti, & nomenclatura uel
honorum uel ſacerdotiorum uel prædiorum feroces, quaſi his cothurnis fortunæ in
uiros prægrandes euaſerint, puſilli tamen eſſe quaſiq; ridiculi grallatores uulgò in-
telliguntur, utpote qui nullis aut paucis bonis ſuis atq; animi locupletes eſſe noſcan-
tur? Atqui hoc ferè huius ætatis fert conditio in Francia præcipuè, ut homines ſingu-
lari ignorantia præditi, ſæpe etiam ingenti luxu perditi ſummis ac multis honoribus
præditi ſint. Nam & illi ipſi ſi aut oculis aut mente quoquo modo cernere germa-
nam huius uitæ beatitudinem poſſent, uerasq; diuitias: haud dubiè ſuam ſortem de-
flerent ut inopem & egentem. Cuius rei inter prudenteis compertæ & confeſſæ, au-
ctorem tamen laudabo tum ſcriptorum omnium opinioſiſſimum, tum rerum huma-
narum æſtimatorem callentiſſimum. Nam ut Tireſias olim Thebanus, qui utrunq;
humanitatis ſexū uiciſſim habuiſſe traditur, idoneus iudex eſſe uiſus eſt apud quem
Iupiter & Iuno diſceptarent utrius ſexus maior eſſet uoluptas: Sic Solomon, qui di-
tiſſimus idem ſapientiſſimusq; fuiſſe elogij ſacri auctoritate creditur, unus eſt (ut opi
nor) omnium qui hoc poſſit rectiſſimè iudicare, & in cuius ſententiam pedibus om-
nes ire debeamus. At is in eo libro qui auctore incerto (ut multi opinantur) inſcri-
bitur Sapientis ſapientia Solomonis, ita de ſapientia loquens capite (ut opinor) ſe-
ptimo inducitur, Antiquiorem eam ſceptris habui, ac ſolio regio, & diuitias nihil eſſe
duxi cum ea comparatas. Et rurſus, Venêre autem mihi bona omnia unà cum illa, &
innumerabilis opulentia in manibus eius. ſic enim uerti debuit ille locus: etiam ſi ho-
neſtas pro opulentia eo in loco & alibi in eodem libro ſæpenumero legatur. Magis

mirum eſt totum eum librum admirabili ac recondita doctrina plenum, ab ignaro interprete uerſum eſſe. quo apparet quãtam ignominiam irrogarint diuo Hieronymo ij qui eam traductionem eius eſſe aſſerunt. Ignorantiç autem interpretis omnino hoc tempore, hac literarum claritate, hoc pontifice non ferendæ, unum aut alterum dare ſpecimen ſatis erit. Primùm in eodem cap. ita legitur. τροπῶν ἀλλαγὰς, καὶ μεταβολὰς καιρῶν, ἐνιαυτοῦ κύκλους, καὶ ἀστέρων θέσεις. Dedit (inquit) mihi deus ut ſcirem ſolſtitiorum uiciſſitudines, & mutationes temporum, annorum orbes, & ſtellarum ſitus. In ea autem *Vulgata editio Bibliorũ* editione quam ignari literarum Græcarum ſacroſanctam eſſe contendunt, ut iure recepto comprobatam, ita legitur, Viciſſitudinum permutationes & cõſummationes temporum, & morum mutationes, diuiſiones temporum, & anni curſus, & ſtellarum diſpoſitiones. Ex quibus uerbis nullus ſenſus cohærens elici poteſt. quid enim morum mutationi cum temporum conſummatione? Quis autem non percipit interpretem præter abſurdam interpretationem, & cæſurarum confuſionem, etiam æquiuocatione deceptum in uerbo tropon, quòd ſola accentus diſtinctione ſolſtitiorum & morum ſignificat? Apud Origenem 7. Homilia in Leuiticum, quæ ab Hieronymo uerſa eſſe dicitur, ita legitur, Permutationum uiciſſitudines, & conuerſiones temporum, anni circulos, & ſtellarum diſpoſitiones. Sequitur in eadem editione: Vim uentorum, & cogitationes hominum, διαλογισμοὺς ἀνθρώπων: quod ego ſermocinationes uertiſſem, hoc eſt diſputandi rationes. Quid? illud quale eſt capite ſecundo, ubi Epicureorum ſententia reprehenditur, qui interitum animæ cum corpore aſſerebant: in qua ſententia Plin. Secundus fuit. ὅτι αὐτοσχεδίως ἐγεννήθημεν, καὶ μετὰ τοῦτο ἐσόμεθα ὡς οὐχ ὑπάρξαντες. ὅτι καπνὸς ἡ πνοὴ ἐν ῥισὶν ἡμῶν, καὶ ὀλίγος σπινθὴρ ἐν κινήσει καρδίας ἡμῶν, οὗ ἀποσβεσθέντος τέφρα ἀποβήσεται τὸ σῶμα, id eſt, quia temerè geniti ſumus, & poſthac erimus uelut non exiſtentes: quoniam fumus eſt ſpiritus in naribus noſtris, & modica ſcintilla in motu cordis noſtri, qua extincta corpus euadet in cinerem. Interpres noſter uel ignorantia, uel ſupina emendandi exemplaris inertia lapſus, ita tranſtulit, & eum ſecuti ſacri interpretes ita legunt: Quoniam fumus afflatus eſt in naribus noſtris, & ſermo ſcintillæ ad commouendum cor noſtrum, quia extinctus cinis erit corpus. uidelicet quaſi non ὀλίγος σπινθὴρ, ſed ὁ λόγος, auctor libri ſcripſiſſet. Illud non minus ridiculum cap. 12. Deuoratores ſanguinis, & auctores parentes animarum inauxiliatarum perdere uoluiſti. Vbi auctores pro obtruncatores uerſum eſt ignorantia linguæ. καὶ αὐθέντας ψυχῶν ἀβοηθήτων ἐβουλήθης ἀπολέσαι. & obtruncatores animarum deſtitutarum perdere uoluiſti. Hoc enim loco αὐθέντης idem ſignificat quod αὐτόχειρ, licet aliquando auctorem ſignificet. Eodem capite, Tu autem domitor uirtutis cum tranquillitate iudicas, & cum magna reuerentia diſponis nos. σὺ δεσπόζων ἰσχύος, ἐν ἐπιεικείᾳ κρίνεις, καὶ μετὰ πολλῆς φειδοῦς διοικεῖς ἡμᾶς. Sic uerti uerè potuit, Tu potentiæ imperitans, ex bono & æquo iudicas, & cum multa indulgentia regis nos. Quis enim unquam epijciam tranquillitatem uertit? Hæc obiter adnotata ſufficiunt ad id quod nunc agimus. Sed Solomon rurſus de ſapientia loquens capite octauo eiuſdem libri, μύστις γάρ ἐστι τῆς τοῦ θεοῦ ἐπιστήμης, καὶ εὑρετὶς τῶν ἔργων αὐτοῦ. id eſt, Initiatrix eſt enim ſcientiæ dei, & inuentrix operum eius. qui locus itidem oſcitanter ab interprete tranſactus eſt. Proinde ſi Solomon omnium rerum humanarum diuinarumq́ intelligentiſſimus, ſapientiam initiatricem ſcientiæ dei, operumq́ eius inueſtigatricem appellauit, & regiam opulentiam præ ſapientiæ poſſeſſione aſpernabilem eſſe dixit, atq; etiam cum ſapientia omnia bona ſibi obueniſſe quaſi comitatum eius affirmat: quanto magis compendij ſtudium poſthabere debemus ſtudio literarum? ſiquidem hoc ſtudium perducere nos ad intelligentiam ſapientiæ poteſt. Intelligentia autem admirationem ciere ſolet, & admiratio deſiderium eius inueſtigandæ. at inueſtigatio adeptionem parit, & adeptio (ut quidam uocant) fruitionem. ita fructus adeptionis beatos facit, in ſuprema *Euthymia* ſorte humani faſtigij conſtitutos, quam Democritus euthymiam uocauit, quaſi dicas felicem & rectam animi conſtitutionem. cuius hanc ſummam maximè eſſe dico, ut res omneis ſenſiles & caducas altiſſima mente calcemus, intelligibiles & æternas ſemper animo uolutemus. Id enim demum eſt humani ſacramenti intelligentiam tenere, quum animum celſum & ſublimẽ in rerum humanarũ ęſtimatione, demiſſum

& ſupplicem in æterni boni poſtulatione ſeruamus. Hæc illa eſt humilitas, apud priſcos poſita ignominiæ loco, à Chriſto autem auctore manans: cuius propria eſt illa functio in animo, ut quiſq; optimè ſeſe noſcat: quod dictum antiquitas ueritatis imprudens, auctori tamen deo conſecrandum putauit. De hoc animi habitu cum innocentia coniuncto dici illud uerißimè poteſt,

Noſſe ſe ipſum

Ingrediturq; ſolo, & caput inter nubila condit.

Sperati porrò ſummi boni atq; etiam promißi pignus hic nullum maius habere poſſumus, q̃ illam euthymiam, donum haud dubiè diuinum, quo uitam illam cæleſtem quodãmodo præſumunt quibus id diuinitus datum eſt: qui orbis eſt ex omnib. numeris humanæ felicitatis aptus, in ſeſe ſemper uergens, id eſt in bona & ſua & animi, non in externa pronus: aliud nec principium nec finem alium quærens in hoc ſeculo quidem, q̃ in ſeſe diuinitus poſitum. Hæc eſt in uita humana ſummi boni medulla, quam ueluti theſaurum in ſacrario ſapientiæ conditum, tot philoſophorũ claſſes omnem lapidem molientes (ut eſt in prouerbio) inuenire nequiuerũt. Exiſtimabant enim non ex deo ſed ex ſeſe ita aptum ſapiẽtem eſſe, ut in eo planè ſitum eſſet an ipſe talis eſſet. Nos autem ex ſacris monumẽtis accepimus arbitrium tantũ noſtri iuris eſſe, rectam autem firmamq; animi conſtitutionem muneris eſſe diuini, ſed ita promiſcui, ut nulli rectè atq; ordine id petenti negetur. Huius ſummi boni formã habitumq; deſcribens ille ſapientum (ut ita dicam) Plato, in parabolis ita inquit, Beatus homo qui inuenit ſapientiam. Longitudo dierum in dextera eius, & in ſiniſtra illius diuitię & gloria. Ex quibus uerbis patet beatitudinem huius ſeculi in inuentione ſapientiæ à prudentib. poſitam eſſe. nec immerito. Longitudo enim uitæ atq; anni uiuendi in dextera eius, & in ſiniſtra eiuſdem opulentia & gloria. Quibus uerbis Solomõ ſignificauit ſapientiam & bonorũ æternorum conciliatricem eſſe, quam ipſe uitam appellat: & eorum bonorum quibus hæc uita cenſetur, quæ in ſiniſtra ſapiẽtiæ eiuſdemq; dei eſſe dicuntur, ut auctor eſt Aretha in Apocalyp. hunc locum enarrans. Atenim hæc de ſapientia in cõfeſſo ſunt apud omneis qui ſe probatæ & ueræ perſuaſionis tenaces uideri uolunt. quis enim negare audeat quæ oraculorum inſtar habent? Sed quæ nos hodie ſtudia literarum uocamus, nihil eò pertinẽt. Quid enim literis priſcis cum ſtudio ſapientiæ, quæ à Chriſto genus ducit? Quare ſapientiæ oracula in rem noſtram uertere non poſſumus: quibus per Mæandros multiplices ſecularium ſcriptorũ diſcendi curriculum auſpicantibus, ad nullam unquam metam labor euaſurus eſt, ac ne ad legitimam quidem aliquam aut frugiferam ſcientiam peruenturus: quippe qui numeroſæ aut diſertæ orationis aucupio ſenſus omneis accõmodantes, in luto ſemper hęremus lectionis illecebroſæ & blandientis, ex eorum (ut arbitror) numero, quos grãdiloquus ille uates Ezechiel cap. 23. Chaldæorum pigmentis & Babyloniorũ lenociniis nimium captos eſſe teſtatur, earum rerum uſu animũ polluiſſe uociferãs, rebusq; diuinis commentandis atq; animaduertendis ineptum reddidiſſe. Quo loco ego aſcẽſores equorum appellatos ab eo eſſe ſuſpicor, qui eloquentiam uel metricã uel numeroſam atq; oratoriam, figuriſq; diſtinctam, nimiopere concupiſcunt, oratione proſa & pedeſtri non contenti ſenſa mentis & cõceptus ſimpliciter indicare. Huic inertis ſegnitiæ patrocinio atq; anthypophoræ nunc ut obiter reſpondeam, ſymbolicum illum concionatorem excitabo, qui cap. 7. cõcionis ſuæ ita inquit: Luſtraui uniuerſa animo meo, ut ſcirem, & conſiderarem, & quærerem ſapientiam & rationem, & ut cognoſcerem impietatem ſtulti, & errorem imprudentium. uel ut Græcè legitur, Circuiui ego & cor meum ut cognoſcerem & conſiderarem & quærerem ſapientiam & calculum, & ut cognoſcerem impij amentiam & moleſtiam, & erraticum circuitum. Dico igitur eos qui ad philoſophiam hodie ſtudium ſuum collaturi ſunt, ſapientius eſſe facturos, ſi non à rudimentis literarum ſtatim ad eam tranſierint, ſed uelut gnaui ac ſtrenui indagatores, per omnia omniſq; diſciplinæ monumenta ſapientiam ueſtigauerint: non ut ij ſolent hodie, qui ſapientiam quæſtui habere inſtituentes, temporis compendia ſequuntur doctrinę diſpendio, quæ numeroſiſſima pars eſt ſtudentium in omni genere diſciplinæ. Vt enim aues in locum arduum ſubuolaturæ, non à ſolo protinus eum locum rectis lineis petunt, ſed uolatu uerticoſo eò commodius

Liberum arbitrium

Summum bonum

Quonã modo philoſophi rationẽ ſtudiorum inſtituere debeant

euadunt

euadunt & facilius: ſic animus humanus ad contemplationem ſapientiæ melius per
cochleam iuſtæ diſciplinæ ſcandere & intelligentius poteſt, quàm ſi protinus ab in-
fimo genere doctrinæ ad ſummum genus diſcendi compendio euaderet, ſcanſilem
Solomon encyclopædiā nouit diſciplinarum ſeriem tranſiliens. Hoc modo Solomon encyclopædiæ gyro luſtraſſe
ſe omnia ingeniorum monumenta ſignificat, ut ego quidem interpretor: nosq́ hor-
tari uidetur, ut per omnia philoſophiæ ſecularis & priſcæ dogmata, ueſtigia ſapientię
ſiqua ſunt (ut certè multa ſunt) colligere non grauemur, ac lucum ſaltumq́ opacum
& abſtruſum, in quo ipſa ſtabulatur magiſtra, iuſta & perpeti indagine accurataq́ cin
gamus. ſic fiet ut quum ad ſtudia ſanctiora & monumēta ſacroſancta peruenerimus,
& uelut ad cubile ueritatis & ſapientiæ propius acceſſerimus, iacentem quidem il-
lam, ſed inuolutam, certius agnoſcamus. Hac uia & ratione cum & commodior eſt &
certior ſapientiæ indagatio, tum uerò quum ad ſpeculandam ipſam ex edito euaſe-
ris, uberior eſt multo conſtantiorq́ contemplatio: nec tam facilè de gradu intelligen-
tiæ & perſuaſionis certæ deijcietur, qui molli aſcenſu & anfractuoſo euaſerit, quàm
is qui rectà per arduum aſſilijt uel arrepſit. Etenim per deum immortalem, quid aut
præſtantius eſſe ad doctrinæ maieſtatem putamus, aut ad cōpertæ ueritatis fiduciam
firmius & ſtabilius, quàm quum per infima mediaq́ ſtudia ad culmen ſpeculaminum
Sectæ philoſophorum ſubuectus ſis, noſſe uel anguſtas porticus, in quibus Stoici ſeſſitando & ſoritas acer-
uando ærumnoſas contriuerunt ætates: uel excipulas amœnas ab illo uerſuto anima
rum aucupe in hortis concinnatas, in quibus Epicureorum animi omni abſterſa reli-
gione, uoluptate ad extremum uitæ deleniti ſunt: uel erraticas & expatianteis ambu-
lationes Peripateticorum, qui tantam uim diſſerendi in nugis conſumpſerunt: uel de
niq́ copiam ubertatemq́ dicendi in Academia illa à Platone nobilitata, odoranda
tantum, non etiam tractanda aut propius aſpicienda ueritate profuſam? ut nunc eos
omittam qui nihil conſtituendo, & de omnibus addubitando, annos bonos perdide
runt quaſi in Labyrintho philoſophiæ cōmentandum eſſe conſtituiſſent. Sed quādo
harum rerum omnisq́ priſcæ doctrinæ cognitio, uel oratione proſa uel metrica tradi
tæ, ſine Latinæ linguæ peritia comparari non poteſt, quæ etiā ipſa Græcæ linguæ ad-
iunctione fit longè adminiculatior: hic diſcendi curſus certis manſionibus diſtinctus
ſit neceſſe eſt, quarum modum & rationem uel hominum propoſitū, uel ingenium,
Encyclopædia uel fortuna temperat. Quare qui hunc orbem doctrinæ quodam rectæ rationis circi-
no ita circunſcripſerit, ut uel augere uel contrahere pro re nata, aut ingenij captu, aut
uitæ deniq́ inſtituendæ neceſſitate nouerit: is ſi intra eum orbē ita includat eloquen
tiam, ut per omneis eius partes æqualiter fuſam teneat, quaſi in corpore ſanguinē: is
demū mihi uidebitur ad ſapientiam inueſtigādam uberrimū quoddam uiaticum atq́
Eloquentia etiam ampliſſimū attuliſſe. Neq́ nunc de eloquentia illa mirifica loquor rerum om-
nium tractandarū arbitra, quam fuſiorem eſſe ampliorem q́ uolunt quàm ut ulla cir-
cuncurrente linea præſtitui aut definiri poſſit. Hoc ego inſtrumentū philoſophiæ ex
opibus (ut ita dicam) Chaldæorum atq́ Ægyptiorum coactum, præſtantius eſſe arbi
tror ad uitam hanc etiam per uoluptatem (honeſtam quidem & probabilem) tranſi-
gendam, q̃ diuitiarum cumulos quamlibet opulentos, non Stoicis ipſos cōfectarijs,
ſed aulicis (ut nouimus) auctarijs aceruatos: adde etiam (ſi placet) & ad futurā uitam
per gloriam illam adipiſcendam: quæ mortuorū apud poſteros memoriam in perpe-
tuum renouat, cum in manibus hominum libri eorum ſemper uerſentur uiuantq́, id
eſt ingeniorum morumq́ ſimulacra tempore non peritura. Contrà aūt diuitiæ etiam
Perſicarum aut Lydiarum æmulæ, quum in uita uel auaris anxiam ſolicitudinem, uel
profuſis ignominiam, liberalibus etiam interdum ſtultitiam ab aſſentatorib. pariant:
quid poſt mortem conferunt, niſi ſi (quod rarum eſt) in pias largitiones erogatio-
nesq́ miſericordiæ exhauriantur? Omnium (ut opinor) diuitum, Crœſi & Midæ
nomina multo decantatiſſima fuerunt: at ille calamitate & ſummo atq́ ignominioſo
uitæ diſcrimine magis quàm diuitijs inclaruit: hic auribus aſininis non aureis inſi-
gnibus innotuit. Ex eo enim in prouerbium uenit, quòd multos otacuſtas, id eſt au-
ricularios & emiſſarios haberet, rumorum captatores, & ſermonum delatores, cuiuſ-
modi habere ſolent principes mali, qui ſtimulante conſcientia ſecuri eſſe nequeunt.

Pythius

Pythius Bithynius longè ditiſſimus hominum priuatorum fuiſſe memoratur, de quo *Pythius Bythinius*
ſuperius diximus: is tamen munificentia inuſitata magis quàm opib. celebratus eſt,
qui platanum auream uitemq; illam inſignem Dario regi donauit: Xerxis copias, id
eſt ſupra decies centena millia hominum epulo ſuſcepit, & inſuper frumentum & ſti-
pendium exercitui quinq; menſium pollicitus eſt, ut maximo ex quinq; filijs uacatio
nem militiæ imperraret. Ob quam poſtulationem à Xerxe indignante hac pœna bar
barica mulctatus eſt, filium ut ſuum occiſum in duas partes diſſectum aſpiceret, cum
inter ambas corporis partes ab utraq; uiæ parte diſiectas exercitus pertranſiret: quá
calamitate maximè Pythius fortaſſe nobilitatus eſt. Quî igitur fieri poteſt ut diuitiæ *Diuitiæ decent*
felices in hac uita poſſeſſores ſui faciant, aut nobiles in poſterum? Mihi quidem diui
tiæ nihil aliud quàm tragicum choragium uidentur eſſe, ad uſum temporariæ ſcenæ à
fortuna accõmodatum. Quid enim eſſe dicas aliud uitam adminiſtratiuam, & in pu-
blico rerum actu poſitam, quàm ſcenam quandam hominum perſonatorum, operam
ſuam & induſtriam populo oſtentantium, ludos (ut ita dicam) edente diuina proui-
dentia? Hoc igitur choragio, ſi rectè atq; ordine actum quiſq; ſuum peragant: ſin ſe-
cus eueniat, futurũ eſſe dico ut malè ac damnoſè cum eis fortuna egiſſe uideatur, quæ
ut choragus temerarius & præpoſterus, eam ipſis perſonã impoſuit, uel impegit po-
tius, cui ferendæ non erant. Eorum igitur qui honeſtiores perſonas gerunt, cum plu-
rimos in actu ſuo conturbare uideamus (ut appoſito uerbo utar) eorum tandem errá
ta nedũ reliquamenta præſtent neceſſe eſt ij uelut fortunæ ac temeritatis miniſtri, qui
nulla publicæ charitatis ratione ducti, quum eos promouerent, fide ſua etiam ipſos *De magiſtratibus, & ijs*
eſſe iuſſerunt. Sic enim fert ratio ſupremi ac poſthumij ratiocinij, etiam ſi iure morib. *qui indignos*
conſtituto fide eorum eſſe non ſolent apud homines. Tandem autem appello non ſe *promouent*
culum unum & alterum, ſed luſtrum unum fortaſſe aut ſummùm tria. Vita enim in
potentatu diuturna eſſe non ſolet. Tandem igitur ratio cuiuſq; functionis & actus à
Chriſto ſummo diuinitatis (ut ita dicam) inſtitore, & generis humani creditore atq;
etiam fœneratore centeſimario repoſcetur. Etiam ſi Gallia moribus (proh miſera po
puli conditio) omnia atrienſium errata, conturbamenta, reliqua, atq; ſecus admiſſa,
& quæcunq; promi condi præmordent, ſuffurantur, compilant & intertuertunt, me-
diaſtini luunt. Nam quum ſint ipſi ad omnia mandata non modò expoſiti, ſed etiam
dicto audientes, quicquid actores uel uicarij, promi uel ſupprominon modò delira-
rint uel conturbarint, ſed etiam quicquid acciderint, circunciderint, ſuppilauerint, ta
metſi reſpublica ab ipſis actoribus idoneis & locupletib. ſuum ſeruare poſſit, tamen
præſtare ſolent. Et ſi peculium non habent (ô morem iniquiſſimũ) nexum ſtatim in-
eunt. ſic magnis reis apud nos licet ob noxam plebem dedere, & alijs ſuper alias pe-
cunijs imperatis ſuccidaneam culpæ ſuæ ſubdere. Expeditius enim id eſſe uiſum eſt,
quàm aut reos iſtos cothurnatos, aut eorũ fortunas pignerari: qui ſi crimen fateri aut
culpam agnoſcere cogerentur, ſacra utiq; opertanea in uulgus efferrentur, quibus ne
mo non initiatus eſſe ſolet eorum qui nutu oculi ſumma quæq; circumagunt; quiq;
linguis fauere norunt in articulo, aut diris obſtrepere ijs quibus collibuit. Quę cauſa
fuit ut nonnulli aliquando inter reos recepti, patronos potentes inuenerint, à quibus
impendenti ſupplicio & penè præſenti erepti, quæſitores etiam ipſos ſubinde fortu-
nis euerterunt. O magnam, ô beatam, ô memorabilem gloriam illius Briarei, qui non
modò legibus reos, & populi uotis, ſed etiam Ioui & ſummæ curiæ raptim potuit ex-
cutere. Ob id (credo) facinus rectè manes eius conditos exiſtimare debemus. Is ille
fuit cui nullum unquam fortuna præter ſummũ & ultimum obſequiũ negauit, quem
Quæſtorum ærarij natio ut deum Æſculanum ſumma ueneratione coluit. Eius enim
præſentiſſimo numine ſeruati ſunt non pridem mancipes argentariam factitantium,
quum ob repentinas quorundam diuitias opulentiſſima factio inuidia ſumma flagra
ret. Vt aũt luculentius potentiæ ſuæ ſpecimẽ ederet, reis primùm ampliatis, mox co-
dicillos uæniales nouo exemplo inuito ac frementi principi extudiſſe dicitur, atq; ita
formulam temperaſſe, ut nec deprehenſi rei crimen agnoſcere cogerentur, & iudices
rei compertæ & conuictæ, ſummi illius Curionis amicos, inter reos in poſterum reci
pere uetarentur. Quo uelut euerriculo omnium delationum atq; animaduerſionum

tantam impunitatis fiduciam feroci hominum generi inſtaurauit, ut legibus hodie
non teneri èa factio exiſtimetur, cui princeps omnia concredidit, ut pro qua ſponſor
ſemel & probitatis expromiſſor interuenit petaſatus ille Curio. Iure igitur moribus
noſtris conſtitutò, non modo magnis reis, ſed etiam ſceleratiſſimis licet ſordes ſuas
in caput populi & in oculos ordinum excutere, atq; eo amplius feras in plebem im-
mittere, ſi earum fremitum in cauea ſuſtinere nequeãt: quo nullum unquam atrocius
ſcelus Nero dicitur excogitaſſe, nec tamen peregiſſe. Quid enim eſt aliud feras in ple
bem immittere, quàm Volones profligatiſſimos, nullo ſtipendio ſed fide tantum au
ctoratos, per rura palanteis, bacchanteis, graſſanteis, plebeculam tributis exhauſtam
obterenteis, circumagere? niſi uerò eos circumagere non uidentur, qui ſtipẽdio frau
datis (ô ſcelus ter capitale) liberum permittunt diripiendi arbitriũ. At uerò iure per-
petui edicti, quo edicto ad ſummum tribunal propediem ius dicetur, noxa caput ſe-
quetur. certè ordinum ductores qui cauſas rerum male geſtarum haud ita pridem de
derunt. non modo addicti fortaſſe, ſed etiam uincti dabuntur ſtygijs lictoribus, Gor-
dijq; nodo conſtricti, id eſt, eo ſcelere quod ante diem extremum ſoluendum non cu
rauerint. Hi ſunt enim ipſi qui noxam luculentam nocuiſſe noſcuntur, quos nunc ple
bis ſuſpirantis miſereſcere non ſubit. qui, ſi leges ualerent in aulicos, actus utiq; eo-
rum quos potentiæ ſuæ ampliandæ præficiunt inſtitores, aut quos tranſuerſi ipſi acti
propinquitatis amore promouent, noxis omnibus ſolutos liberosq; præſtare coge-
rentur. Nunc quum impune id faciunt potentiæ ſuæ blandiuntur, nec quantumuis in
rebus ſecularib. conſiderati, uidere hoc mentis oculis hebetibus & noctuinis queũt,
uerſuram ſe facere ingenti diſpendio. Deus enim fortunatis hilaritatem ſæpe, conſce
leratis & impijs impunitatem ſæpiſſimè fœneratur. Hoc eſt cur gaudeant, cur felicita
te & potentia ſua fruãtur maximi curiones Franciæ, quamobrem ſeſe ſortemq; ſuam
illam ſplendidam admirentur, & nos ciuili iure uiuenteis, atq; in ordinem redactos,
ex edito ipſi loco & legibus inacceſſo deſpiciant. Quid ni enim ſibi placeant, quibus
diuinitus datum eſt ut boni iuxta ac mali meriti homines quos uiſum ſit in illas Ma-
caron inſulas euocent quaſi in coloniam ſuam, quas ipſi beatorum putant ſedem
eſſe perpetuam? Inſulas iſtas ego actus primarum & ſecundarum partium in rerum
publicarum adminiſtratione eſſe cenſeo, in ſalo & iactatione ambitionis & cupidita
tis ſitas. Hac enim ratione tantum hominum beatores eſſe poſſunt, ut Fauonio incõ-
ſulti fauotis quos uelint uel homines uel familias ex obſcuris natalibus in locum illu
ſtrem ſinuatis uelis prouehant: contraq; quos oderint, aut qui eorum placitis & inſti-
tutis incõmodi eſſe uideantur, Aquilone quodam tranſuerſo procul ab emporio ho
norũ diſiiciant, aut omni aura efferentis ſeſe famæ ſuppreſſa, in uadis deſtitutos con-
ſeneſcere ſinant: & uerò ſi maior aliqua eos tranſuerſos egerit offenſio, inſigni aliquo
naufragio fortunis omnib. ut euertant. Dictata ſunt iſta aulicæ iuriſprudentiæ, quam
Ius aulæ moribus conſtitutum curia illa profitetur, non ſummo iure, non ex æquo & bono iudicans, ſed iure morib.
illis conſtituto, atq; ciuili aduerſo ex diametro: cuius tamen interpretes ſunt maximi
curiones & coryphæi, ad quorum mores & placita aulici quidam recocti iuris illius
conſultiſſimi reſponſa ſua temperant. Huius curiæ illud eſſe inſtitutum dicitur, ut de
rebus omnibus ſacris, profanis, bellicis ac pacatis referatur, de paucis ex conſilij ſen-
tentia ſtatuatur: ut in maximorum curionum non modò ſentẽtiam, ſed etiam nutum
ac uoluntatem eatur: nec pedibus tantum tranſeatur, ut olim fieri ſolebat in Roma-
no ſenatu, ſed & manibus & uultu aſſenſioni atq; etiam aſſentationi ſcitè aſſeruiatur.
Illud ſanè memorabile poſt aliquot hoſce annos contigiſſe dicunt, ut quum ferè om
nia decreta per diſceſſionem facta ſint de rebus quidem arduis, nullum tamẽ per diſ-
ſenſionem aut diuiſionem ſententiarum factum ſit. uſq; adeo uel pedarij in ſentẽtiam
principum tranſilire didicerunt, uel ipſi potius ſententiarum principes cenſendi an-
ſam conſultis præciderunt. Quo minus miremur tam claros exitus rerum noſtrarum
extitiſſe, quas in ſuperos & mortales mirificè ſuſcepimus. Superi boni, quàm erit illu-
ſtre, quàm ſplendidum, quàm memorabile ad poſteritatis opinionẽ, rebus bene con-
ſultis à quibuſdam qui ſeſe utriuſq; uertices iuris exiſtimari uolebant, factum eſſe, ut
liberi parentem, inofficioſum quidem, ſed parentem tamen, & gens pietatis aman-
tiſſima

tiſſima,ſummam arcem ſedemq́ religionis inuaderent.ob idq́ piaculum maieſtatem
clariſſimæ prouinciæ,priſtinosq́ ſpiritus,ſubito dei numine decidiſſe,ut Galli abſter
ſa præſentis animi criſta,lepores eſſe ſibi galeati uiderentur, plusq́ in calcaribus ſpei
quàm in enſibus ponerent. Equidem haud libens ſummum in rerum adminiſtratio-
ne locum mereri uelim, ſi tantum ipſe munus quoquo modo obire poſſim, ut ſimile
àliquod dedecus aut portentum auſpicijs meis accidiſſe aliquando proderetur. Præ-
ſtare enim arbitror nomen uiri probi & honeſti memoriæ prorſus eximi, quàm malè
& incommodè poſteris innoteſcere. En propter quod ciuilis uitæ tranquillitatem,
ſtudiorum amœnitatem, & deniq́ uitæ æternæ contemplationem poſthabere de-
beas,ut in oculis uel auribus unius prouinciæ,per theatrum aulicum,cum ſtrepitu co
mitum clientūq́ tranſuehare,aduerſis ſæpiſſimè cuneis,gradibus, & orcheſtra. tam-
etſi ut maximè ſecundo populo te oſtentes, tamen ſi tranſeuntis gloriæ ſpectes ce-
leritatem,hoc quid nam eſt aliud, quàm ueluti plauſum inanem per tranſennam me-
reri?Nam ut illud mittam,quòd grandi plerunq́ ætate,quòd uerſatili ſcena, quòd lu
brico ac præcipiti ferè proſcenio prodeunt, certè quum alij actores recenti gratia fla
grantes ſubierunt,neceſſe eſt exacti ueteres ut faceſſant in cuneos aut in ordines, aut
inter theatricum miniſterium turpiter ut ſubſeruiant. At iſtis de cœlo ſic deturbatis,
confeſtim tartarus ipſe

De conditione in aula præpotentiũ. Per cuneos populus, per gradus equites, per orcheſtram ſenatus intelligendus

Bis patet in præceps tantum,tenditq́ ſub umbras,
Quantus ad æthereum cæli ſuſpectus Olympum.

Etenim quum Latinè loquentium conſuetudo eos olim in cælo eſſe diceret,qui om-
nium ore celebrarentur præ potētia,uel rerum egregiè geſtarum gloria: ego quidem
tragicos iſtos reges & temporarios, quum ex flagrantiſſimæ gratiæ præcipitio deci-
derunt,in tantum frigus delabi uideo,ut penè exemptos ex memoria credas, è nume
risq́ expunctos hominum nominatorum. Ita fit ut in tartarum rigentiſſimum ruiſſe
uideanť,cum ij qui nullo iam famæ plauſu excipiuntur,Latinè frigere dicātur. Quan
ta eſt autem eorum ſublimitas,quanta eorum admiratio,quantusq́ omniũ ſuſpectus,
quum uelut fortuna ſuccollante tolluntur. altero tanto maior eſt deorſum altitudo,
quum ab eadem ipſa deſtituti,inſultantium oculorum coniectu (ſic enim euenire ijs
aſſolet) uelut quodam faſcino exareſcere uidentur.Tot enim miſeros homines ocu-
lorum radijs lancinari neceſſe eſt, quot in hominum ipſi aſpectus obuiam incurre-
rint,dum quiſq́ ob præteritam obſeruantiam non liberam ſed obnoxiam, pœnas ſi-
bi deberi inſolentiæ putat.Sed fateamur ſanè,ut ſunt humana,eos eſſe felices: tātum-
modo hoc exigamus,ut actus ipſi ſuos rectè ac decotè peragant, & quiſq́ eorum ui-
deat quid ſui ſit muneris,quam perſonam ſuſtineat,quātum ab ea oneretur.Nunc au-
tem cum ita mores inclinatos eſſe uideamus, partim ut ambitio & cupiditas, partim
diſſoluta diſciplina grauitatem & honeſtatē è medio ſuſtulerint, quis eos felices exi-
ſtimare poſſit? Nam quomodo nō miſer eſſe poteſt,qui in cothurno uel prætexta uel
comitis perſonam uel ſupparaſitantis induit,ut latus cingere maximi curionis,& offi
cioſus eſſe potentib.uideatur? At hoc factitari ab ornatiſſimo quoq́ uidemus,ut qui
id non faciat,is aut abſurdè uerecundus eſſe,aut refractarius,aut aduerſis placitis pro
uidentiæ natus exiſtimetur.Quid qui in pontificio cultu, & ſacroſanctæ dignationis
habitu ſcurrileis actus imitātur,& uelut in tragico amictu mimos & planipedes acti-
tant?(nam id ita uſitatum eſt,ut qui paulo modeſtiores ſunt,& decori retinentes,ij &
alijs inuiſi ſint,& magnam laudem à nobis hac una uirtute mereantur) num etiam il-
los felices eſſe dicemus? Neq́ uerò alienam ipſi perſonā, ab illoq́ ſuo faſtigio abhor-
rentē libentes & cupidi induunt,& eos ſortis ſuæ ornatusq́ non pudet: neq́ non eos
ſortis ſuæ aut pœnitet aut pudet,& non ſunt planè miſeri.Et hi ſunt,quos hodie pro-
pemodum ſolos diuites eſſe diximus.Ita patet quid ſequatur, ſi paulo argutiores eſſe
pergamus. Linguis enim fauere neceſſe eſt cum ad ſacroſanctos uentum eſt. Quare
multo mihi fortunatius eſſe eorum inſtitutum uidetur, qui literis ſe totos, quàm qui
opibus dederunt comparandis,duntaxat quibus Solomonis uoti liceat eſſe compo-
tes,ut nec maleſuada egeſtate euſq́ urgeanť,quò ſecus de uirtute atq́ honeſtate iu-
dicēt:nec rurſus diuitijs redundantib.in cogitationes uaneſcant erraticas aut impias.

Frigere in aula

Nam cùm literarū peritia ad oblectationem frui,& uitæ per uirtutem ac decus agendæ tanquam inſtrumēto uti ſolent:tum eo amplius poſt huius uitæ curſum memoriā ſui in æuū prorogare hac eadem facultate poſſunt. Quanq; hæc fortaſſe nauci facienda ducerem,niſi etiam præſtantis doctrinæ adminiculis uti bonos & graues uiros ita exiſtimarem,ut contra temerarios caſus celſi ſemper & recti eſſe pergerent, & aduerſus fortunæ infeſtioris impetus animo præſentiore confirmarent , ſicut ad humanas iniquitates eoſdem ita ſe compoſitos collectosq; tenere par eſt,ut quicquid obuenerit,uelut decretū prouidentiæ æqui boni faciant. Eſt autem is tenor ſtudiorū mea ſententia tenendus , ut à carceribus diſcendi per ſpatioſum illud ſtadiū diſciplinarū quæ liberales dicuntur,ad metam ſecularium literarum perueniant,& in flexu ne committant,ut aut acquieſcendū eſſe,aut diutius hærendum putent , ſed quò curriculum totum peragant, rurſus à meta ad carceres & ad emiſſarium , denuo aliud ſpatium non currant,ſed ingrediantur & incedant:quod pronum iam ipſum eſt, & ſpei bonæ plenum,ſalubrisq; uoluptatis. etenim cum in eo eſt ſpatio exhauſti iam laboris orbicularis fructus præſentarius,quum uelut indagine cinctam ueritatem tenebūt,tum etiam multo maius præmium futurū æternumq; ſperatur. Eſt enim ea demū uera ratio philoſophandi,non fallacem ſtudiorū amœnitatem , non inane nomen beatitudinis perſequēs,ſed recta & honeſta uia ueram & ſolidam gloriā haud inauſpicatò peteſſens.

Quis tenor ſtudiorum tenendus ſit

Baſilius & Naziāzenus & alij Chriſtianarū partium anteſignani

Bulea Themis

Hanc uiam quærēdæ doctrinæ ſummū illud par amicitiæ Gregorius & Baſilius Græci,& eorum ætati ſuppares Hieronymus & Auguſtinus cum tenuiſſent , & ante eos omnes Cyprianus & Lactantius,et deinde Hilarius,alijq; multi anteſignani partium Chriſtianarum, maiorumq; gentiū theologi , quorum hodie reſponſis ad interpretationem diuini iuris utimur , ad extremū iudicio iam ſolido ad ſacroſanctū ipſi ſtudiū ſapientiæ,quaſi ad buleæ Themidis oracula uenerunt,quam conſiliatricē Latinè appellare poſſumus. Scire enim auebant homines ingenioſi quomodo uiam inire poſſent ad propoſitū finem,quaſi in patriam ferentē, quam ciuitatē ampliſſimā eſſe conſtat nomine Vranopolin,ſuperis hominibusq; cōmunem,duntaxat qui nihil in ſe impiè aut perfidè admiſerint. In ea porrò regiam eſſe ſapientiæ, quam prouidentiā antiqui Latini,ut Græci pronœam uocitare uoluerunt: in qua numeris omnibus ſcientię atq; intelligentiæ beatiſſimæ animi humani ſimul cum omni miniſterio & ſtipatu diuinitatis fruuntur,cum ordinibus illis ſcilicet cæleſtibus inenarrabili ratione deſcriptis. Hos Eſaias prophetiæ decus,argentū & aurū ſuū ad Chriſti obſequiū cultumq; teſtatur attuliſſe : quo uerbo tum rerum intelligentiam nullo errore concretam , ſed ad puritatem excoctam, tum eloquentiæ nitorem ſplendoremq; ſignificat. Has enim illi priſci opulentas facultates in ſcribendis eloquendisq; rerum diuinarum enarrationibus conſumpſerunt. Verùm hoc ijs probare non poſſumus,qui ignorantiæ patrocinantes,eloquentiam ut curioſam,à ſacrisq; ſtudijs alienam,recuſant,ob id ſemper inuiſam inertiæ, quod forulis omnibus antiquæ bibliothecæ excutiendis, ac diu multumq; diſcendo , nullum ad quæſtum ab ingenuis comparatur. At nos philoſophiam argentea ſupellectili ſacris operantem, auguſtius & amplius ſapientiæ litare contendimus,quàm ſi Samijs aut plumbeis ſacra libamina auſpicetur & peregerit . Quis enim in ſacris , fictilibus uaſis aut ſtanneis uſus eſt, quum idem ipſe argenteo inſtrumento non careret? Illud uerò rurſus ſummopere uidendum,ne quod ſanctuario domini uſui eſſe poteſt,id in ſimulachra impietatis confletur,aut in uſus uoluptatis,aut alioqui ne inquinetur. Quocirca ego miſerabilē eorū eſſe ſortē contenderim,qui quum magnā iam partē laboris exantlauerint, uel in flexu acquieſcūt,ut diximus, quaſi penſum encyclopediæ confecerint:uel diutius adhæreſcunt in humanioribus literis animo iam ſeneſcente, nimio utique uenuſtatis eloquentiæ, ac leporis amore capti & irretiti , eorum plane ſimiles qui apud Homerum in diuerticulo uiæ ad patriam ferentis , aut Lotophagorum ſodalitate, aut Sirenum cantu deliniti , patriæ meminiſſe non poſſunt. Nam quid eſt aliud ſocios nauim in patriam tendentem egreſſos, Vlyxis in patriam feſtinantis , & uiæ peragendæ ſemper inſtantis , reminiſci noluiſſe, quàm in uita huius ſeculi uoluptatem illectricem ſaluti prætuliſſe? Vlyxes autem nobis quidam fuerunt,ij quos antè diximus , orthodoxæ perſuaſionis , id eſt,

Samijs uaſis nō litandum

Ad Lotophagos hærere Vlyxes

collimantis

collimātis philoſophiæ uindices,non palliati illi quidem Vlyxes,ſed paſtophori, qui multa & uaria eruditione,ut temporib. quiſq; ſuis, imbuti, quum omnia pene genera philoſophandi partim pererraſſent,partim prætérijſſent,ſalutem ſuam tandem anxiè ſociorumq; perquirebant:quæ nihil eſt aliud quàm aditus in patriam. Talis enim ſtatim Vlyxes ille decantatus deſcribitur à poeta. Atq; ut ille uir heroici ſpiritus, & polytropus ab eodem Homero dictus,id eſt,multifaria ingenij dote,multiplici morum cognitione,uerſatiliq; ſolertia præditus,inferos adijſſe dicitur:ſic qui in cælum mente ſcandere,ad plenamq; contemplationem diuinarum rerum euadere cogitat,commodius mihi facturus eſſe uidetur,ſi uenienteis annos in rerum humanarum intelligentia bona ex parte contriuerit,& maturo iam ſacris diſciplinis ingenio,ad ueram philoſophiam ſe cum omni commentandi apparatu contulerit. Quod mihi perinde eſſe uidetur,atq; ſi quis ex Floralium ſpectaculo ad Eleuſinia myſteria tranſeat, & ueluti immigret. Quicquid enim à uetuſtate ſacrorum noſtrorum exorte diſcimus, id ego prægredientem ac præcurrentem diſciplinam eſſe iudico, ad ueram & theologicam philoſophiam nos deducentem.Et eam ob rem à Græcis propædeumata dicta, id eſt ea documenta quæ præſciſcere nos oportet priuſquam accedamus ad rerum grandiorum arcanarumq; cognitionem.Hoc porrò labore exhauſto, uelut confecto ſex dierum labore,tum demum ſabbatiſmū domino dicare moribus Chriſtianis cōuenit,& ſanctuarium ſapientiæ iam feriatos adire.Ibi uidere eſt hiſtoriam mirificam, euentus uarios,carmina pluſquam heroica & cothurnata,conciones panegyricas,orationem figuratā ac uerſicolorē,tropis diſtinctam,& formis ſententiarū,omninoq; locutionē humano captu auguſtiorem atq; ſublimiorē. Adde ſymbola Pythagoricis multo argutiora,dicteria ſentētioſa ſcotinis inuolucris ſenſuum implicata, ut profanas aures fugiant,ambagesq; omne genus multipliciter inuolutas.Quid dicam omnem rerum naturam non humano ſed diuino ingenio indicatam & apertam? omneis hominum mores,omnes ſenſus humanos brutosq; explicitos?res omnino capaces præſtantiſſimarum mentium,dignasq; quibus nō modo toto(ut dicitur)pectore incumbere,ſed etiam quibus illiqueſcere toto corpore atq; intabeſcere debeamus. Huius ultimæ & ſummæ cōmentationis maieſtati,poetica & oratoria oratio, copiaq; omnis differendi,eloquendiq; ratio,concedat neceſſe eſt,ut humani captus altitudo ingenij faces diuinis ſummittat monumētis & oraculis.Et quidem ita ſe feciſſe uir ſummæ doctrinæ Gregorius Nazianzenus clara uoce teſtatur: cuius auctoris exemplū imitari percupide debemus,ne literarum cognitione ſecularīū quaſi bacillo arundineo nixi,in ueritatis cognitione & uiæ philoſophicæ progreſſu grauiter concidamus. Sed citetur teſtimonium locupletiſſimi auctoris ueritatis,& in literis ſecularibus in primis eruditi:qui uelut in literis diu multumq; negociatus & feliciter,inuento tandem unione,et ſummi boni teſſera,peragrandi finem facere conſtituit, eumq; literi fluxarum rerum contemptu,atq; in eo uno poſtea acquieſcere.Sic autem ille ait:

Μοῦνον ἐμοὶ φίλον ἔσκε λόγων κλέος, οὕς συνάγειραν
Ἀντολίη, δύσις τε, καὶ Ἑλλάδος εὖχος Ἀθῆναι.
Τοῖς ἔπι πολλ' ἐμόγησα πολὺν χρόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς
Πρηνέας ἐν δαπέδῳ Χριστοῦ προπάροιθεν ἔθηκα.
Εἴξαντας μεγάλοιο θεοῦ λόγῳ, ὅς ῥα καλύπτει
Πάντα φρενὸς βροτέης στρεπτὸν πολυειδέα μύθοις.

Sola fuit cordi nobis facundia, quantam
Orbis eoa manus ſimul,occiduusq; coegit
Tractus,& illuſtres Græcorum gloria Athenæ:
Sed ſimul ac tandem multo peperiſſe labore
Contigit,ante pedes Chriſti afflictam ipſe reliqui.
Cedit enim ſummi ſermoni numinis omne
Humanæ mentis uarium ac uerſatile uerbum.

Quibus uerbis intelligimus uirum illum ſummo ingenio præditum, ſummè ſtudio literarum deditum, multam ac diuturnam operam eloquentiæ & poeticæ dediſſe: ad quarum rerum amorem tota mente ferebatur:ſed quum tandem ueniſſet ad ſtudium

Paſtophori ſunt ſacerdotes ſacris geſtaminibus induti

Polytropus

Propedeumata

Lectio ſacroſancta

ſacræ philoſophiæ, & ſacramentū ſalutis humanę intelligere cœpiſſet, cuius fuit unus Chriſtus interpres & antiſtes, illico ipſum illa omnia literarum ornamenta in conſpectum domini abieciſſe, uidelicet agnoſcentem & animaduertentem, quicquid in literis Græcæ philoſophiæ ac philologiæ uidiſſet, longè id abeſſe à diuinis oraculis, atque à ſermone ipſius diuinæ ſapientiæ. Sacra enim ſcripta omnem haud dubiè elocutionem mentis humanę uincere intellexit, quamlibetque figuris diſtinctam orationem, ac multiplici eloquio elaboratā, tamen præ diuini ſermonis ui ac fulgore obſcurari atque elangueſcere. Ego quidem certè in ea ſum opinione, ut exiſtimem tropos oratorios multo ſublimiores efficacioresque in ſacra lectione inueniri, quàm in priſcorum Græcorum Latinorum'ue monumentis: poſſeque oratoriam phraſim fieri ea lectione multo locupletiorem. Sed id perſuaderi ijs uix poteſt, qui humanorum ſcriptorum lepôre ac ſuauitate capti, horridi ſtatim & refractarij ſtyli lectione deterrentur. Neque uerò concinnitatem eloquētiæ in ſacroſanctis libris requirere, ſed uim ſublimitatemque ſententiarū conſectari debemus: etiamſi hauſtos inde ſenſus, in ſcripta uenuſtiora transferre, & pigmentis externis reddere floridiores, nec ius nec fas prohibet. Præſtantiſſimæ enim gemmæ, argento potius craſſiuſculo quàm auro includuntur obryzo, ne thecæ nitentis aſpectus, quoquo modo pertinere aut accedere ad ęſtimationem tam precioſæ rei uideatur. Et alioqui deus arcere profanos uoluit ab oraculis ſuis, qui orationis pigmenta, & elegantiæ lenocinia, nō ſenſus arcani & myſtici nucleum eliciendum putant. Hic autem exiſtit illa Theophraſti querela de breuitate uitæ, quæ uelut in tyrocinio philoſophiæ ſanctioris flagrantes animos deſtituit. Iamprimum Talthybius ille cæleſtis Eſaias præconio urbano & eleganti, ac figuris illuminato, aduentantis ſapientiæ & ueritatis ſacramentum uociferans, ſacriſque (ut ita dicam) leporibus diuiniſque ſalibus conditus & iucundus, à quo tandem ſatis explicari per totam uitā poteſt? Hunc ſequitur (ut ita appellem) Idæus, Troiæ captiuitatem fatidico præconio atque lamentabili municipibus ſuis pronuncians: cuius explicatio mirificam quādam enarrationem commentationemque poſcit. Hos duos ſequitur numeroſa turba uatum (quos ſalurigeros propriè appellare poſſumus) res cæleſtes entheis rapſodijs effata humano captu omnino maioribus. Horum enim uocibus altiloquis quidem & canoris, ſed parum in hoc mundi ſtrepitu exauditis, humanæ conditionis ſacramentū prouidentia in omne æuum deprædicauit. In uniuerſum autem ſacros illos uates camœnas quaſdam altiores eſſe dixerim, arcana cæleſtia per ſatyram cantitantes, eorumque uaticinia eodem pertinentia, citharam quandam auguſtam eſſe & cæleſtem, paracleti plectro uarios in modos numeroſque pulſatam, cuius pſalmata percipere eorum eſt demum, qui aures à cantu profano feriatas, quod rarum eſt, ſacriſque carminibus initiatas habent atque dicatas. Iam uerò ipſe trimegiſtus (ſic Solomonem uoco) antiſtes ſapientiæ, germanęque philoſophiæ parens, nōnne tribus libris cum eo qui Sapientia Solomonis inſcribitur, omnia philoſophiæ placita figuratè complexus eſt? Ita philoſophum ab incunabilis inſtituens, ut affectibus ad obſequium redactis, mentem tandem in arce Mineruæ, & in ipſius (ut ita dicam) contubernio ſapientiæ iam ſeſe indulgentis benignius collocet. Id eſt autem ſummum bonum, quod annos plus mille humana philoſophia omnibus indagans naturæ ueſtigijs, non antè, quàm ſeſe indicante ſapientia & prodente inuenire potuit. Sed parētem eius penè omiſi lyricum illum uatem omni quamlibet heroico uate longè ſublimiorē: cuius poemata humanarum diuinarumque rerum deſcriptione argumentoſa, ipſum (ut ita dicam) Mercurium interpretem poſtulant: quem ego Chriſtum interuentorem diuinæ atque humanæ naturæ propriè eſſe cenſeo, cælitus ipſum ad genus hoc mortale delapſum, mandataque cæleſtia deferentem humanitatis habitu. Hic eſt enim ſermo, hoc uerbū, hæc ratio, quibus diuinitatis principium ſummum, arcana ſacramenta mortalibus enarrauit: quo etiam ipſo antè uſus erat idem pater uniuerſi architecto, naturæque conditore: ob idque à ſummo Euangeliſta logos Græco uerbo uocatus eſt. Ecce tibi in ſermone (ut aiūt) ipſa ſapientia, quæ genus humanum næuo illo primæuo inuſtum, purifico rore uelut aquula ſmectica, id eſt emaculatoria, lauit, atque è cōditione obnoxia, Orcique adeò longo nexu & mancipio exemptum, natalibus reſtituit. Hæc libris quatuor didaſcalicis

(quæ

De ſacroſanctis ſcriptis — *Eſaias* — *Hieremias* — *Quid ſit per Satyrā dicere, ex Feſto intelligi poteſt* — *Solomō trimegiſtus* — *Mercurius eſt Chriſtus* — *Logos, filius Dei*

(quæ Euangelia uocãtur) bona ex parte figuratis, philoſophiam quam olim Socra-
tes è cœlo in terram deuocarat, è terra rurſus in cælum ſupraq; cælos omneis erigit.
Etenim quæ ille ſymbolicus concionator ambagioſè & allegoricè de ſapientia dixe-
rat, ipſa de ſeſe ſapiẽtia proloquitur apertè & luculenter, tametſi griphos illa quidem
interim ex cæleſti ſympoſio allatos mortalibus propoſuit, cæterum nectar ambro-
ſiamq; magnopere redolenteis. Atq; ut olim Prometheus ignẽ æthereum è cælo Mi-
neruæ uſus cõſilio rapuiſſe dicitur, hominibusq; dediſſe: ſic dei ſapientia ignem ęter-
num charitatis humano generi cõmunicauit, cuius ſcintillas quaſdam pſeudophilo-
ſophia in diſputationum ſuarum fomitibus aſſeruabat, è Iudæa utiq; quaſi è ciuitate
cæleſti quoquo modo petitas. Hunc ignem æternum noſtra ætas extinctũ atq; etiam
oppreſſum penè uidit, ædituorum ſanctuarij non tantùm negligentia, ſed etiam ue-
cordia. Chriſtus autẽ, id eſt ueritas & ſapientia, uelut Ianus quidam geminus, utriuſq;
Chriſtus Ianus geminus
naturæ particeps, utrunq; teſtamentum diuinitatis, inſtrumẽtumq; utrunq; indagan-
di ſummi boni coniunxit, finẽ æui priſci cum principio renouati mundi connectens,
dierumq; ipſe antiquorũ inſtaurator, innocentiæ fermè priſcæ mortales reſtituit. Iam
uerò ſapientiam ſequitur è ueſtigio ſuus ille hypophetes Paulus, uir ad unguem diui
næ manus factus, atq; inter omnes ueritatis emiſſarios lectiſſimus, eius fani ſapientiæ
architectus, cuius formam ſymbolica graphide antiſtes ille ſapiẽtiæ Solomon quon-
Templum à Solomone cõditum typus fuit eccleſiæ conſtituendæ
dam delinearat. Idemq; ſacra ſapientiæ ijs gentibus impertiuit, quæ antiquiſſimo de-
creto myſterijs arcebãtur ut indignæ ac profanæ. Hic eſt qui claſſico prædicandę ue-
ritatis edictum alterius natalis in Aſia & Græcia tam ſtrenuè & ſublimiter, quàm cla-
re atq; exaudibiliter promulgauit, ut qui mundi aut dæmonis mancipio hæreditario
tenebantur, uelut altero matris enixu ingenui naſcerentur, priſcaq; noxa ſoluti. Quid
ille liber unus Euangelij Iohannis? nónne ſacrarium penè totum ueritatis continet?
Hic eſt ille ſeruus domini receptitius, qui ſapientiæ ipſi ſuper cœnam incumbẽs, hau
ſtam diuino numine ſapientiã, inenarrabili libello poſteritati tradidit. Eiuſdem Apo
calypſin, id eſt annales rerum nondum geſtarum, quid aliud quàm Parcarum cõmen
taria eſſe cenſeas? Illic enim effuſa uaticinia omnem ſeriem fatorum, omnia prouiden
tiæ calendaria in poſterum continent, etiam ſi Oedipo, ut aiunt, coniectore indigẽt.
Iob autem alumnus ille ſapientiæ, inſtitutionem ſacrorum continet athletarum: qui
liber unus dramaticus ueluti ſpectaculum quoddam uiſendum eſt, philoſophus con
ſummatus, & abſolutus edens ſpecimen ſui In eo fortuna plagis multiplicib. ſæuiens,
æquanimitas nuſquam inſtanti urgentiq; aduerſariæ manus dans ac ſuccumbens, ue-
lut in campo tolerantiæ & aduerſitatis, infeſtiſſimè cõmittuntur. Quo ex agone tan-
dem æquus animus uelut hieronices, certaminis uictor uerè ſacri: agonothetæ dei iu
dicio meruiſſe præmium pronũciatur. Iam libri quinq; Moſis (ut rem à capite, quod
dicitur, arceſſamus) cùm ſapientiæ architecturã, atq; opificis naturæ primordia, tem-
poris incunabula, uitæ tyrocinium continent, rurſus luſtrationem orbis, ſacrorum ce
rimoniarumq; ritus, religionisq; natales & pietatis mirificè deſcriptos: iuris etiã gen-
tium elementa, legumq; fundamenta complectuntur, quibus humani mores diuini-
tus conformati ſunt: tum uerò in illis prouidentiam planè eſt agnoſcere, ex altiſſimo
ſinu diuinitatis ſe proferentem, ſummi etiam boni adipiſcendi rationem humano ge-
neri indulgentiſſimè exordientem. Certè quidem Geneſeos liber hiſtoriã quandam
admirabilem refert, & ænigmaticam pollicitationem prouidentię, auguſtioris cuiuſ-
dam faſtigij natalem hominibus, immortalitatemq; beatiſſimam mortalibus partu-
rientis. In his autem libris res arcanæ, à profanisq; mentibus abhorrentes, ita proditę
ſunt diuina ſolertia, ut ad proſopopœiarum uarietatem, figurarum nouitatem, affe-
ctuum mirificam expreſſionem, accederet ſublimitas ſententiarum atq; ſenſuum ge-
mina tergeminaq;, diuinis ingenijs interpretum enucleanda. Super omnia uerò eſt
beatæ iamiam futuræ uitæ, ſi ſapimus, ſecuritatisq; ſempiternæ, & ſummo bono ac-
quieturæ æſtimatio, mirificè illa quidem in ijſdem multifariamq;, ſed è medio ſumpto
ſermone adumbrata. Tanta ſpe interim animos tamq; certa perfundens ac pignerãs,
duntaxat fide bona lectitantium, res omneis ut temporarias calcare tantiſper deſpi-
cereq; cogat. His alijsq; ſacroſanctæ diſciplinæ monumentis (nonnulla enim præte-

reo prudens) uidere eſt per nebulam captus humani ingenij, quæ præmia eos maneant, qui calcatis fortunis temporarijs & caducis, in expectationem ſummi boni ſpes omneis rationesq́ contulerunt. Sed quum tot anſas certiſſimę doctrinæ nobis dederit prouidentia, mirum eſt quod ſapientiam tenere quaſi lubricam, fluxam, aut euanidam, non poſſumus. Quid igitur in cauſa eſſe dicamus? utrum quòd ſpes præſeruida in diem longiorem ſibi ſtipulari nequit, at ſapientia labores & moleſtias repræſentans, præmia & lætitiam in futurum pollicetur? an potius quod acreis ſenſus ad ſenſu percepta & concreta, hebetes ad intelligibilia & abſtracta nobis natura dedit? Primum hoc dico, ſtudij ſapientiæ fructum etiam non aſpernandum in hac uita repræſentari. Deinde ſummi boni expectationi non magis annos quàm annum, nec dies quàm diem, nec horas quàm horam cedere, ut uiceuerſa (ô præcipitem & abruptum uitæ ſitum) ſummi mali timori atq; horrori. Semper etiam nos excubare ipſa ſapientia iuſſit, & ad omne momentum diei & noctis, accerſentis nos fati præſtolari uadimoniū. Vt autem his copijs doctrinæ ſacræ in corde hominis inſtructis, & tanquam in procinctu ſtantibus, non regna, non poteſtates, non diuitiæ comparantur aut adminiſtrantur: ſic omnes animi ſenſus ſuapte natura petulantes & contumaces ita ad obſequium rationis rediguntur, ut homo pacem & conſtantiam ſecū ſeruare poſſit, quod ſummum ipſum eſſe bonum, quum philoſophia priſca in uniuerſum cenſuit, tum uerò Chriſtus ſapientiæ auctor, parens & conſtitutor, extremum elogium condens, legati loco quàm ampliſſimi comitatui ſuo reliquit. Quanta igitur animi alacritate, quàm ſtrenuè, quàm conſtanter incumbere ad ſupradictorum librorum lectionem debemus, & eo amplius ad eorum philoſophorum, qui amplis ſuis diſertisq́ commentationibus, res figurarum inuolucris conditas, in lucem eruere pijs enarrationibus ſcriptionibusq́ contenderunt? Nam quicquid laboris in literis & ſtudijs ſecularib. conſumpſerimus, eius laboris largiſſimū fructum in illa lectione demetemus, ſi quidem defecato (ut dicitur) ingenio, ſi perpurgata mente, ſi lotis deniq; pedibus ad id ſtudium acceſſerimus. Illud enim literarum ſtudium, ut rudimentum diſcendi exiſtimare debemus, hoc ut progreſſum & faſtigium. Et quidem ex hoc ſcientiæ fonte perenni atq; inexhauſto, quamuis magnifica, quamuis copioſa, quālibet ſublimis manare poteſt oratio, ſi modo nobis ſtipendia quidem implere in utroq; eorum ſtudio contigerit, in hoc uerò demum præmia ſperare operæ nauatæ & emeritæ. Quid autem gentilitia ſcripta ad intelligentiam ſacroſanctæ doctrinę conferant, malo quum alijs, tum diuo Hieronymo credi ad magnum tunc oratorem Romanum ſcribenti, quàm mihi hoc arrogare, ut demonſtrare nitar. Tum primum autem perueniſſe nos ad illam euthymiam, philoſophiæ antiquæ ut decantatam ſic incognitam ſentiemus, animos (ut ipſi aiebant) humanos beata undiq; ſecuritate imbuentem, quum fiducia compertæ ueritatis, laborum omnium rationem conſtare nobis intelligemus. Hanc euthymiam Eſaias uates eleganti metaphora fiduciæ contubernium appellauit, in quo animus humanus à rerum humanarum lectione & commentatione emeritus, rerum cęleſtium & æternarum contemplatione paſcitur, delectatur, fruitur. Sed ſcilicet tot tantasq́ res non capiunt anguſtiæ cordis humani, niſi curis turbulentis uacui, nec alias res agentis. Quātum eſt autem in ea meditatione intelligere, philoſophiam ante Chriſti aduentum uelut planum quendam fuiſſe, uel præſtigiatorem ingenijs humanis uariè illudentem, cuius Dædalea commenta atheos & uoluptuarios, aliaq́; portenta ſectarum excitauerunt. id quod Paulus ille uranognomon aſſertorq́; orthodoxiæ, teſtatus eſt ad Coloſſenſes ſcribens. Nos igitur germanā philoſophiam religioſè adire uenerabundiq́ debemus, ut quum à lectione gentilitiorum ſcriptorum quaſi à uoluptuarijs fabularum argumentis ad ſapientiæ & ueritatis fanum ſemel acceſſerimus, ueluti ſtudio iam ſerioſo uernanres, ſenectutē priſcæ ignorantiæ paulatim exuamus, ac nouum quendam & inſtauratitium hominem libentes induamus. Hæc enim una eſt diſciplina humanæ naturæ magiſtra, quæ hominis gubernacula exculpere ſtolidis ſenſibus poteſt, & intellectui ac menti tenenda porrigere & moderanda, etiam ſi naturæ ui atq; imperio appetitus eſt proreta. Quare homines qui nō bonis tantum externis, ſed etiā æternis ſtudent, hoc uidere etiam atq; etiam oportet, ut quod nautæ pruden-

Trāquillitas animi

Euthymia. uide Eſa. 32.

prudentiores facere dicuntur, ut ſacram quandam ancoram ad extremum ſalutis ſubſidium habeant: hoc ipſi imitari contendant, contraq́ turbidiorũ affectuum æſtus, & iactationes fortunæ, lectione ſacra uelut ancora paſſim ac ſemper utantur. Hoc enim retinaculo, ac rationis ſubſidio, ſæuiente tempeſtate ita nos firmare conuenit, ne trãſuerſi in ſcopulos noxiæ alicuius offenſæ, aut in uada curarũ externarum uento quodam cupiditatis repentè rapiamur. Pròh deus immortalis, eſt'ne aliquis tam aduerſis placitis prouidentiæ natus, duntaxat eorũ qui Palladis ſacramento bona fide dixere, qui quum hæc animo accuratè reputauerit, deſultoriamq́ fortunæ uiciſſitudinẽ perpenderit, ac uitæ humanæ breuitatẽ: non Crœſi & Midæ diuitias, Tantaliq́ (ut aiũt) talenta pro nihilo ducenda præ ſolida philoſophantium felicitate iudicet? & eos qui opum externarũ poſſeſſiõe in medio poſita, quaſiq́ inter homines cupiditate & auaritia præditos controuerſa, ad ultimũ uitæ diẽ fortuna diſceptãte contendunt, nõ dico de precaria poſſeſſione rerum, atq́ in fortunę mancipio ditiõneq́ poſita, ſed de aſini (quod Græci dicũt) umbra, uel litigare uel laborare, uel ſeſe miſerè afflictare? Ego uerò etiam (id quod ijdem Græci in prouerbio dicunt) omnes iſtos theſauros non in cellulis cordis, ſed in promptuarijs Fortisfortunæ & temeritatis conditos, carbones tandem rectè exiſtimanti uiſum iri contenderim. In quibus enim bonis maximè mẽs humana nimia ſui diffidẽtia imbuta, iure gentium & ciuili contra naturã recepto, parare ſibi præſidium ſubſidiumq́ conſueuit, eorum bonorum affluentium opẽ nõ tam adiuuari diuites plerunq́, quàm aduri quis non uidet? Num quis hoc neſcire poteſt, quoſdam aliquando uæſana ſtimulante cupiditate per fas nefasq́ cẽſus ſuos auxiſſe? cuius ordinis eſſe dicuntur, quos exẽteratores reip. uocant, & eos ipſos tamen, ut fuit aliquando reip. noſtræ cõſtitutio, religioſe adiri oportebat, ſi quid æqui boniq́ à principe (ô ſummam indignitatẽ) impetrandum haberes. Hoc genus exagitat hiãtis auaritiæ peruigil & inquies cogitatio quæſitis iam ſemper aliquid acquirendi: ob quod eam priſci poetæ Alecto uocauerunt, nomine ſanè appoſito & congruenti, furiarum unã eſſe dictitantes, quas inter miniſteriũ Orci dedicauerũt. & ego beatos eos putẽ, quos conſceleratis animis ditatos eſſe ſciã? Sed ſint uel fuerint tam hominũ feliciſſimi, quàm omniũ fortunatiſſimi atq́ opulẽtiſſimi eſſe uel fuiſſe noſcunt: nũ ideo eorũ illi ſortẽ ſuſpicere & ęmulari debẽt, qui à philoſophia didicerint, ijs tandẽ cũ Orco rationẽ eſſe habendã? Mitto nunc ſpintrias aulicos (ut ita appellem) improbè ingenioſos, ex genere æruſcatorũ: qui rerum noxiarum inuentores, acuti et ſolertes uideri populari pauperie non uerentur, dummodum in aula innoteſcant, nihil penſi habẽtes. Iam uerò Siſyphidas illos quàm beatos eſſe dicemus, qui ethelodoliæ mancipati (ſic enim appellatur ſpontanea ſeruitus) ſaxũ illud ambitionis irrequieto labore ſubuoluunt, non modò humeris & ceruice, ſed etiã præcordijs & uertice? Saxũ inquã illud prægraue & aſperũ, quod interdum ab aulæ ſummo gradu in mediũ relabitur, & non nunquam ad ultimum, tam præpoſtera plerunq́ fortunæ improbitate, ut in illa ſchola ima ſummis ingenia non modò permixta uideamus, ſed etiam ſuperpoſita. Miſerã uitæ ſortem, atq́ ut cætera ſuauem eſſe fateare, eo quidem certè grauem ingenuis animis, & propemodum enecantem, quòd ambientiũ natio, quaſi ex hiſtrionio genere oriunda, ſemper perſonata uidetur & geſticulatrix eſſe. Hæc aũt moleſtia ambitus comes, ſenſus etiam degeneres et obnoxij, actusq́ per omnia illiberaliſſimi, introſpicientĩ patent: ijs qui primore rerum aſpectu acquieſcunt, non item patẽt. Siquidem ut aulicæ potentiæ ſtrepitus & faſtu & comitatu frequenti beatus, uibrãti quodam fulgore oculos contuenteis præſtringit, & præ admiratione ſui coronas circumfuſas ſummouere ſpecie luculenta uidetur: ſic ſi trans ſplendorẽ inanis tectorij perſpicere poſſis, uel liberos eorum actus intra ſcenam populo iam non ſeruientes uidere, ibi tũ, ibi triſtia omnia, ac lurida anxietate ſcatentia apparent, prorſus ut tetri ergaſtuli ſpeciẽ illic uideas ingenuis & candidis moribus inacceſſi. Verùm (ô lubricum ambitionis errorem) quid illud eſſe dicã, quòd cordati alioquin uiri, nec cupiditate trãſuerſi, quũ id quod diximus, & dicant & ſentiant, uinculaq́ ergaſtuli excipuloſa prouideant: fit tamen, ſi propius adire detur, in ea ſe ſcientes prudentesq́ ut induãt, quum tamen id ipſi maxime fugitare uideantur? Vtrum quòd immemores in re præſenti fiunt? an

De contẽnendis diuitijs præ ſtudio ſapientiæ

potius inſinuantes in locũ illecebroſum, oculis & ſenſibus & mente capiuntur? utrũ
ſtulta fiducia freti, quaſi exuendi nexus rationẽ teneãt, periculũ facere incognitæ rei
uolunt? & eas plagas inire, quæ mihi tenaciores Vulcanijs illis uidentur, quæ Martis
Veneriſq; ſtuprũ irretiuiſſe dicuntur? quas Homerus in Odiſſea tradidit nec oculis
perceptas, nec ſolutiles, nec ui quãtalibet fuiſſe eluctabiles. Scilicet ille eſt error æter
nus mentis humanæ, quæ carceres ambitionis tranſiliens, non percipit ita pronũ eſſe
id ſtadium ad mediũ uſq; ſpaciũ, et inde ad metam ſenſim arduũ, ut illic nullo ſufflami
ne procurrentes bigæ contineri, hic urgeri ad metam nulla contentione poſſint. tum
demum aurigans altior iam ſpiritus ſera intelligentia docetur nullum modũ aut finẽ
ambitionis eſſe, quũ ſemel rationis frenos momorderũt cupiditas & elatio præceps,
quaſi Æthon & Podargus equi duo iugales. His enim bigis genius ille lucifugus
(quẽ appoſitiſſimo, niſi fallor, nomine Laoplanũ appello, quaſi mũdi totius popula-
rẽ impoſtorẽ) ſapientes multos huius ſeculi per theatrũ reip. adminiſtrandæ plauſibi
li ſpecie tranſuehit, & ſæpe tranſuerſos rapit. Sed ut apud Homerũ Vulcanus Martẽ
& Venerẽ irretitos, omniũ deorũ oculis ſubiecíſſe narratur, ut de ijs quiſq; ſuperûm
ſententiã ludicram & cauillatoriam ferret, illiq; in rebus Venereis deprehẽſi, pœnas
ſtupri penderent, in complexu obſcœno & pudendo omnium dicacibus oribus ex-
poſiti: ſic in cæcis illis interdũ laqueis uidemus homines antea exiſtimatiſſimos, non
modo Satyricorũ iocis ludibrio haberi, ſed etiã bonorũ grauiumq; uirorum calculũ
atrum mereri. Etenim qui ad honores aſſumpti, quos obnixè ambiuiſſe noſcuntur, ni
hil iam penſi habere manifeſtò reuincuntur, quàm ſibi conſtanter factiſq; ſuis congruen
ter loquantur: aut ita ſe in pleriſq; rebus agendis gerunt, nihil ut quicquam laborare
uideantur, quàm conuenienter priſtinæ uitæ degant, qua magnopere antea probabãtur:
quid aliud quàm fateri atq; etiam profiteri uidentur, ſe quæ olim rectè, quæ grauiter, quę
conſtanter egerunt, non uirtuti & probitati, ſed ambitioni perditæ & cupiditati de-
diſſe? An etiã fortaſſe ſecundæ res acrioribus (ut ita dicã) ſpecillis explorant mentes
hominũ, & inde ortũ illud dictũ, Magiſtratus oſtendet uirum, ut inquit Ariſt. O ſen-
ſus inops plerunq; humana prudentia, quum eo ſe abundare maximè arbitretur. Vi-
ſendum uerò ſpectaculũ, Pſeudocatones irretitos uidere uel Roſcios aulicos aduer-
ſo omnium cuneorum graduũq; rumore ſe in dies magis ac magis in maculas impli-
canteis, quum interim triſteis frontes atterentes dictitent ſummopere ijs plagis extri
care ſe cupere, planis illis triuialibus omnino improbiores humi decumbẽtibus, qui
quiritatu ſubdolo uiatores ludificari ſolent, fidem hominũ implorantes ut manũ ſibi
porrigant. Itaq; illud iam priſcum nunc omnium ore in iſtos uſurpatur, Tollat eũ qui
non nouit. Ego quidẽ certè in ergaſtulo piratico ad ſcalmũ alligatus eſſe malim, quàm in
illis plagis deprehenſus, omnium ordinum probra impudẽter obaudire. Sed pręcla-
rum illud, quòd ibidem uidimus, Cynicos & Momos triduo Harpocrates factos. tã-
ta uis eſt medicati calicis, quem Circe illa Dædala curionum magiſtra, ijs aliquando
propinat, quos ad ſacra ſua opertanea intromittendos cẽſuit. At uerò modeſti & gra
ues, ut apes exarmatæ, aſpernabiles, uirtute tantum & probitate macti hactenus iuſſi
ſunt eſſe. Itaq; ualeant iſti: omneſq; in Ariſtippea ſchola philoſophãtes, quos ego nõ
philoſophos, ſed ſophophilos uoco, non amorẽ aut morũ aut ſapientiæ, ſed ſciã quã
dam uaframq; amicitiam profitentes: quorum eſt illa cyria (ut dicitur) doxa, id eſt, pla
citum in primis ratum approbatumq;, amicitiã citra aduerſam fortunã ultra aras co-
lendam eſſe, qualem illam fuiſſe Theſeiam fabulantur ad inferos uſq; cum fortuna ſe
quacẽ. Docti enim & probi iſtorũ uitã offenſatricẽ eſſe intelligẽtes, execrari & auer-
ſari debent: alioquin philoſophię fructũ quo'nã modo ſperare poſſunt, qui gratuitã ſi
bi operã & ſtatariã poſcit? Qui autem in caſtris ambitionis & cupiditatis indecorè
ſtipendia æraq; merent, nõ ſtatiuis illi manſionibus, ſed Nomadum morib. gaudent.
Quomodo autem tranquillitate animi gaudere, aut omnino rationẽ quandã certam
& probabilẽ ſequi poſſunt, id eſt humanã uitam agere, quos immodicis affectib. ob-
ſequentes, nunquã ſecum (ut dicitur) uiuere, nunquã apud ſe eſſe nouimus? Age quã
do eorum ſenſus uacare rationis poſtulatis credemus, eiuſq; monitis auſcultare, qui
in ea officina opificiũ exercent, in qua feſto profeſtoq;, noctu et interdiu nõ ceſſatur?

Nunc-

Vide Homerũ in octauo Odyſſeæ

Ex Horatio ſumptũ: Nec ſemel irriſus triuijs attollere curat Fracto crure planum, Epiſtol. lib. 1

Cyria doxa Epicuri apud Ciceronẽ in Finib. eſt mẽtio

Nuncubi autem ſecuri & alacres animo ſunt, qui nullum portũ tutum, atq; à iactatio
ne & tempeſtate curarum remotum reſpiciunt? Hoc quũ in omneis ualet ambitione
perditos, rũ uerò exitiabile propè eſt ijs, quorũ uitæ inſtitutum ſeceſſum ac ſecretũ ſi-
bi poſcit, quales ſunt qui aris adſcripti, ab aula non abnoctãt. Iam primùm aulicę am-
bitionis comites ſunt, neceſſitas colendi eorũ qui primos curionũ ordines ducunt, &
ſtudiũ ſeſe illis uenditandi per omnia obſequia. Has ſequitur timor offendendi eorũ
qui gradu aut ſtatu dimouere ac deijcere poſſunt, aut ad maiora ſenſim aſpirantes de
turbare & percellere. At hæ ſunt remoræ quędã tenaciſſimæ omniũ actionũ à ſeueri
tate atq; integritate proficiſcentiũ. Eadẽq; officij fungendi auocamẽta in eos quoq;
ualent, qui procul ab aula ciuileis ordines regẽtes, Fauonio quodã aulico impleri a-
ctionũ ſuarũ uela & proceſſuũ cupiunt: id quod nullo non tẽpore factitari à ſolertiſſi
mo quoq; ambientiũ conſtat, ex quo ſordere cœperunt & faſtidiri mores planè ciui-
les & urbici. Hoc genus iam olim ſeueritatis aciẽ obtudit in omni parte adminiſtran-
darũ rerũ, atq; in omni ordine ferè maieſtatẽ integritatis imminuit. Neq; enim aliter
incorruptus honos integritatis & officij unicuiq; uel curiæ uel ordini conſtabit, ꝙ ſi
inter hos & illos erũt cõmercia dirẽpta. O uenefica beneficia, quæ à prępotentib. ma
nãt, adeò nõnullos uideas pridie ferociter probos, mandataq; potentiæ aulicæ inge-
nuè abnuenteis, poſtridie ita in obſequiũ compoſitos, ut in naſſam curionũ beneficẽ
tiæ, ceruices prius inflexas inſeruiſſe nõ dubiè iudices. Certè nulli crimini uirtus adũ-
brata minus inficiando eſſe poteſt. Quis enim non intelligat eos inter metũ ab illis, et
pudorem ab his atq; ab honeſtate, uerſare ſententias, & in omneis partes uacillabun
dè torquere, ne in alterã partem magis uergant, ꝙ uel ambitioni inſtitutæ, uel hone-
ſtati conuenit? Solenne eſt autem rerum potentibus, cuiuſq; ordinis decus uel aulici
uel ciuilis, uno uel altero auctoramento ita ſibi obſtringere, ut in omni parte reip. uir
tus libero motu uel habitu uerſare ſe nequeat: uſqueadeo adminiſtratiuæ uitæ & præ
textatæ ratio, moribus hominum iniquè comparata eſt, niſi uirtus ſibi ſemper inſtãs,
aduerſus inſidias eiuſcemodi excubet. Ita fit, ut toga ciuilis in uniuerſum, modũ ſuum
uel claſſem ſupergreſſa, & alienæ culpæ contagione uel imbuta uel aſperſa, maieſtatẽ
retinere ſui honoris uix putetur. Hæc cauſa uiros cætera egregios, in offenſionẽ ſæpe
iudicij popularis primorumq; impegit. Hi autem & huiuſcemodi errores ſunt eorũ
hominum, qui Mineruam ſapientiæ præſidem potentemq;, non in Athenæo (ut ita
dicam) ſed in Larario uenerantur & colunt. Nam Athenæũ, id eſt, ædem Mineruæ,
ego inſtrumentũ utrunq; fidei noſtræ eſſe puto, in quo nos ſapientiam quærere opor
tet, & uenerari repertam: non ut ij homines faciunt, qui ſenſu humano freti, omnia ſi-
bi conſulta domi, id eſt, in ſuopte ſenſu eſſe confidunt, quos erroris luculenti freno ſe
& alios ſæpe rexiſſe compertum eſt. Vt igitur uiris prudentibus & doctis ad rerũ pu-
blicarum adminiſtrationẽ accedere, & honores magiſtratusq; gerere ac petere inter
dum laudabile eſt & magnificum, contraq;, hæc omnino repudiare & auerſari, iner-
tis fortaſſe aut ignaui animi iure exiſtimetur eſſe: (id enim fert omnino ratio diſcipli-
narum ciuilium) ſic toto, quod aiunt, cœlo (ut appoſitè loquar) errare mihi uidentur,
qui ſe ambitioni uecordi quaſi equo effreni furentiq; uehendos permiſerunt. Ij ſunt
autem qui nullo certo uitæ degendæ atq; inſtituendæ conſilio feruntur, ſed quò eos
cunq; impetus tulit, & quà fortunæ temeritas aditũ præbuit & tranſitũ, in cõſulto fer-
uore rapiuntur. Atqui huiuſcemodi nubigenas illos fuiſſe crediderim, quos poeticæ
fabulæ Centauros nominauerunt, homines quoſdã ſemiferos, in equos deſinenteis.
Quo figmento quid aliud ꝙ eos homines ſignificari putemus, qui ex humanis ac cõ-
poſitis ſenſib. in ferociã tandẽ equinã degenerant? cuiuſmodi illos eſſe uidemus, qui
rebus ſecũdis inſoleſcẽtes, mox è poteſtate rationis exeunt ſenſib. moderantis. Tũ ci
uilitatis ac priſtinæ ſortis obliti, eos qui in ſuo ordine ſeſe continẽt, aut qui morib. mu
nicipalibus æquo animo uiuunt, & eo acquieſcunt quod ſors ciuilis tulit, et natalium
modus, aſpernantur, & uelut à ſe propulſant ferino calcitratu. Hos ſtimulat nõ calcar
æmulæ uirtutis ad decus aliquod eximiũ ſecundo rumore comparandũ (quod incita
mentum eſſe ſolet generoſis mentib. ad publica munera capeſſenda, aut ad ſuſcipien
da magna egregiaq; facinora) ſed inanis quædam aura uel popularis, uel aulica, qua
proceſſus

Hoc dictũ eſt in magiſtratus urbanos qui aulicis ſe uenditant

Mineruæ in Athenæo nõ in larario colenda

Centauri

proceſſus ſui uela ſinuari futiles homines gaudent atq; triumphant: ob id fortaſſe Cē
tauri appellati, quaſi inani aura inſtincti, nec ſolidā ipſi nec uerā gloriā conſectantes.
Quin & ipſis parentē eſſe aiunt euanidam quandam nubem, eorū (ut interpretor) in
dicem uanitatis, ipſam pro Iunone Ixioni eorū genitori ſuppoſitā ludibrio memora-
Iuno bili. Eſt enim Iuno dea præſes (ut antiqui uoluerūt) legitimi ueriq; potentatus atq; ho
noris. Proinde ualeant iſti Ixionidæ literarū ſtudij & philoſophiæ deriſores, & in am-
plexus ſe effundant uitæ ſibi deamatæ. Nos enim literarum amore præoccupati, riua
les eorum eſſe nequimus, ut imaginario rerū ſecundarū fructu certiſſima bona mute
mus, quæ à philoſophiæ amœniſſimo ſtudio manare didicimus. Vt autē hedera pro-
ceriſſimā quāq; arborē complexa, non antè eam dimittit, quàm ſenſim exuctā & ui-
uido humore exhauſtam ad tabem necemq; perduxit nexu tenaciſſimo: ſic ingenia
præclariſſima quæ ſeſe prorſus ambitioni dederunt, nō antè, quàm aliquid eis ſecus
accidit, ab eius contubernio lento tenaciq; explicantur. Id adeò facilè eſt ex euētu iu-
dicare. Quē enim unquā iſtorū urbana officia reducē habuerunt libero ultro citroq;
Ambitionis tenacißimus amplexus commeatu? Quis'nam autē ueſtibulo iſtius ambitionis aliquo caſu exactus, ita poſtli
minio in ciuilem uitam rediјſſe uiſus eſt unquam, ut nō exulare magis in urbe, quàm
aulica prouincia deceſſiſſe uulgò exiſtimaretur? Solenne tamen illis eſſe conſtat, qui
mordicus poſtes aulæ, fibulasq; prætorij omni ope retentant, uota clara identidē La-
ribus in reditum nuncupare, quaſi urbanæ uitæ deſiderium ultrà ferre nō poſſint. Sci
licet hic regibus labor eſt, aut ea uoluntariorū comitū inopia premuntur, ut inuitos
iſtos promiſſis ingentibus aut precibus retentent. Videlicet Gallia tam inops eſt ui-
rorum, aut reges noſtri non habent unde præmia ſequacibus ſui perſoluant, ut unus
& alter muneris obeundi in ſanctiore conſilio aut in ſenatu caſtrenſi & uiatorio ne-
ceſſitate teneantur? O uaniſſima ſemper ambitio, in mēdacijs tam apertis fidē tuam
labefactas. Ecquis eſt hodie tam in rebus aulicis peregrinus, aut omnino in moribus
hominum iudicandis tam minimè malus, tam hebes, tam Corydō, tam ſtupidus, quin
Sumptum ex Horatio li. 1 Epiſt. ad Scæuam ſtatim querulis iſtorū uerbis illud prouerbiale reclamet, Quære peregrinū? Eſt enim
clarior iſtorū Callipidarū fruſtratio, ꝙ ut quenquam non ruſticum fallere queat, aut
quoquo pacto latere. Num eos quotidie pedatim diſcedentes inde uidemus, quò ſin
gultim ipſos feſtinare uideramus? Quòd ſi per detrectationē ſtationibus ſuis uel ſa-
cris uel profanis non abſunt, quî conuenit, quū quotidie commeatū flagitare ſe dicti
tent, nūquā impetrare eos poſſe? uel quū in dies ampliora munera ſibi ſuisq; impetra
re noſcantur, nō ſumma eos animi æquitate munerib. aulicis aſſeruire? De ijs, ut arbi
tror, ſilendū eſt (ne ſacroſanctā exiſtimationē lædamus) qui auguſtā illā cauſiā nō ui-
tæ ſanctitate, nō illæſæ famæ cōmendatione, nō probabili aliquo conſilio mereri, ſed
aulici ambitus decennali ſeruitute, ſed ampliſſimi honoris ſugillata reuerentia, ſed fa
ſtus & inſolentiæ ſpiritu inſtigante aliquando uiſi ſunt. O rem pręclaram, & Chriſtia
nis inſtitutis congruentē, honorem ſacrificū aulicis officijs mereri. Abſit autem ut id
aut dicam aut ſentiā, quod quidā incōmodè faceti cauillantur, aulam ſolere Gallicā
ſcurras albatos raſosq; circūferre, qui etiā ludibrio haberi ſe nec ignorent, nec ægrè fe
rant. Illud certe præterire nequeo, quod uidimus, nondum planè cōploratis pontifici
In competitores ſacerdotiorū factioſe dimicātes bus epitaphios illis agonas in aula quaſi parentalia certamina ab iſtis excitari, non lu
dicros, ſed capitales, tam aduerſo rumore, ut puderet nos audire. Vtinam autē huius
culpæ rei arceſſerentur, qui in omni uitæ parte uitium aut peccādi licentiā profitent.
Sed quid illis futurū eſt, qui frontem præ ſeueritate obducere non deſinunt, & turpiū
facinorū exempla prodere nō erubeſcunt? & poſt hæc etiā ſimulatio fallere nos ſpe-
rabit? Mitto nunc ſectoriam eorū improbitatem, qui exuuias ſacras non modò uiuē
tiū ſed etiam ſtantiū ambulantiumq; petunt, quandoquidē magnorū uirorū auctori-
tas huic crimini ut alijs obtenditur. Reuertar ad illos purpuræ candidatos, qui obſcu
ris ſæpe natalib. orti, & nullo ingenij ornamento prædití, regibus æquales uideri, eo-
rūq; amici maximi uocitari cupiunt. Quid enim eſt quod tantopere iam admiremur
beatulas illas cauſias, quæ ſordere in Francia præ multitudine geſtantiū, eorūq; leui-
tate uidentur, qui ne in ſacroſanctis quidem & uiſendis geſtaminibus auguſti uel ue
nerandi eſſe poſſunt? Pridem id decus, ut eximiū & opimum, regalibus tantum extis

promitti

promitti uidebatur, ut decebat: nũc minorũ etiã honorũ auſpicijs & plebeiæ fortunæ
non negari uidetur, ex quo inauratis cornibus hoſtiæ paſſim litare cœperunt. Quis
Victimas in auratas ſignificare puto preciũ tanti honoris cum uenalis eſſe cœpit
enim hos iam magnopere ſuſpiciat, qui haud ita pridem unum uiderit dibapha pur-
pura ferocem ęmula candoris beatiſſimi, quũ cohortẽ ipſe purpuratã quocunq; poſt
ſe traheret, inter eos tam eminens, q̃ inter galerias upupa? Species igitur nunc eadẽ
& dignatio, auctoritas ad populum non eadẽ. Neq; uerò in uniuerſum honorib. au-
ctoritas ſua reſtituetur & maieſtas, priuſquã ſordidis aut puſillis ingenijs ſummæ de-
cora uirtutis petere fas eſſe deſierit, & ſacroſanctos ampliſſimosq; ordines rerum no
ſtrarum ſumma nundinari, capitale eſſe cœperit: quod utrunq; nobis uidere utinam
mox contingat. Summa aũt diſputationis eò pertinet, ut intelligatur eorũ gloriã qui
ſummũ bonum in loculis conditũ eſſe putãt, uel faſcibus aut inſulis maiorũ auſpicio-
rũ adhærere, mortuis illis ſuperſtitem eſſe non poſſe, ijſdemq; ſæpe morientibus, aut
gradu potentię deiectis (quod mortis inſtar ciuilis putatur eſſe) pro ſperata gloria in
famiam agnaſci, aut certè perpetuam ignominiã. Eius rei quũ innumera ſunt antiqui
tatis documenta, tum uerò recentia proferre nunc exẽpla poſſemus, ſi id ad rem perti
neret. Quotũ enim quęq; uidimus aut meminimus iſtorum integra perſona atq; inte
gro ſtatu deceſſiſſe (ut iuris uerbo loquar) qui nihil non uiuentes honori tribuerũt?
Porrò aũt ut fugaciſſimus ſemper ſplendor eſt gloriæ pigmentis adumbratę: ſic uerę,
eminentis & expreſſę claritas, nulla carie, nullo ſitu uetuſtatis exoleſcit. Et eſt eiuſmo
di gloria non in æs aut in auro inciſa, ut illorũ: ſed ſtylo exacuto & ſplendenti impreſ-
ſa cedrinis in tabulis, quæ carie non intereunt, & quæ reſtibili traducum natura pro-
dantur in omne æuum. Atqui huiuſmodi eſt gloria, non opum congeſtarum, nõ uitę
per ſummos honores indecorè tranſactæ, ſed rerum egregiè uel geſtarũ uel ſcriptarũ
quæ in alios aliosq; traduces propaganda, æternitati dedicata quodãmodo uidetur.
Porrò aũt ut ſine aqua & igni ſacrificium aut conſecratio nõ rite peragitur: ſic ſine ſty
Eloquentia publice neceſſaria
lo & eloquentia, nullius aut principis aut populi geſta ad poſteros inclareſcere poſ-
ſunt, æternæq; memoriæ commendari & cõſecrari. Proinde etſi antehac memoria no
ſtra quidã homines, officinæ magiſtratuum honorumq; præfecti, cupidè feciſſe no-
ſcuntur, ut uiri tum ſtudioſi & literati, tum innoçentia modeſtiaq; præditi, parũ plauſi
bile nomen in adytis aulicis habuerint, quaſi ab actu rerũ reiectanei: cõtraq; imperi-
ti & procaces, & in tenebris perſpicaces, uel earũ rerũ emaces quæ in cõmercio pro
borum pudentiumq; nunquã fuerunt, pleraſq; reip. partes nominũ ſuorũ fama, læta,
triſti, ancipiti, euariante replerent: non ideo relangueſcere ſtudioſorũ hominũ inge-
nua contentio debet, aut philoſophantium. Eſt enim, eſt abundè philoſophis, gemi-
nos illos fructus ſperare, euthymiã et euthanaſiã, res duas quammaximè mortali ex
petẽdas. Illã ſcilicet beatam & conſtantẽ numeris omnibus ſecuritatẽ, dũtaxat quod
ad bona corporis & fortunæ pertinet: hanc hilarem animi, ac ſpe bona perfuſam in
morte æquitatem. Illis aũt perditè ambitioſis, quod nam eſſe maius ſuppliciũ poteſt
Contra ſimulationem aulicam
in uita per aulicam geſticulationem agenda, quàm hominem in corde conditũ, qui
non niſi ueritati ſeruire poteſt, ab homine externo conſpicuoq; diſſidere, qui ſcenæ
tantum ipſe ac populo ſe oſtentat, ad oculosq; theatri quaſi ad ſpeculũ non afformat,
ſed affingit? Quis enim iſtos chamæleontes ignorat, recõcinnantes ſeſe identidẽ ad
mores aulicę potentię, ut tabulas olim ſuas clariſſimus ille pictor Apelles reformare
ſolebat ad uulgi iudicium? Eſt autem id natura comparatum, mentem malè ſibi con-
ſciam, cũ homine externo ac uultuoſo diſſidere, hominẽq; etiã hominis pudere, quũ
ui ueritatis cæca intus tormenta admouentis, fateri quiſq; cogitur apud acta rogitan
tis conſcientiæ ſuæ, ſe non eũ eſſe hominẽ, quem uultus profitetur. Atqui iſti quos ſo
lertes aulicos & ueteratores appellari uidemus, quum per omneis uitæ actus perſo-
nati ludiorum more uideantur, nõ intelligo quid nam affirmare poſſint ſeriò ſe in re
pub. aut bona fide egiſſe. Certè in ijs quæ ad uerum fiunt, locus præſtigijs nullus eſt:
& ut bona fides ſe ad manum aſpiciendam & contrectandam præbet, ita ſimulario ſe
uultuum inuolucris multiplicibus occulit, & uerſicoloribus. Pròh ſuperi immorta-
les, quid eſt, ſi hæc impoſtura & fallacia non eſt? Si enim compoſiti iſtorum uultus cũ
cordis motu turbulẽto diſſidẽt, quo nã tandẽ modo inſontes eſſe poſsũt? Atqui hoc

poſcit

poſcit ueritas,quam nobis Chriſtus non modò in terris agens præiuit,ſed etiam lege
promulgata præſcripſit, ut quando natura ſympathiã eſſe inter mentẽ & frontẽ eius
indicem cenſuiſſet,ſummopere id uideremus,ne homo qui in fronte eminet, & toto
Sermo interior & exterior ponitur ab Ariſt.
ſe promit aſpectu:ſimul is ſermo qui in ore uerſatur,& in aures ſe inſinuat: ab eo ho-
mine eoq́ ſermone diſſiderent,qui extra præcordia caput non exerentes, interiores
uocantur.Quid autem totos dies precamur & à deo petimus, niſi ut fiat uolũtas eius
in cælo & in terra? At id quid aliud ſignificat,niſi nos docet,et hortatur,ut corpus cũ
animo congruat?materia à forma non diſcrepet? homo ipſe interior & exterior idẽ
ſit?Quid igitur ijs hominibus facias?quid cum ijs diſſeras,qui aulicarum cerimonia-
rum antiſtites eſſe uolunt,& ſimul probitatis opinionem atq; etiam ſanctitatis aucu-
pari?Proinde qui utilitatis aut potentiæ aſſequendæ nimium ſtudioſi,ad iſtorum mo
res ſe afformare contendunt,ut ſummis curionibus induſtriam ſuam probent: ij non
modò literis & honeſtati ſalutem, ſed etiam Chriſto & ueritati ut dicant neceſſe eſt.
Ita ſequitur,ſi Stoicis confectarijs eos urgere pergas, ut hanc ab inuitis confeſſionẽ
exprimas,ad gloriam ſe & beatam uitam comparandam non ſupernate uia,ærumno
ſa quidem ipſa & confragoſa,ſed infernate plauſtraria & militari progredi. Et hãc au
tem & illam ineuntibus uiam, uadimonium tandem ad ſummum tribunal obeundũ
eſt,quod in incertum diem conſtitutum, nullis nec opibus nec faſcibus comperendi
nari poteſt.Quando igitur tandem ipſi aliud ſemper agentes(ut dicitur) cauſam ſibi
dicendam meditari uidentur? qui aduentante ſæpe ſummi & ultimi imperij uiatore,
& interdum lictore,diem uel perendinum uel craſtinum iamiam dicturo, conſilia de
ineundis(ô cæca mens hominum)honoribus nouis agitant? En cur diſciplinarũ cul
tum,cur literarum elegantiam,humanitatem,lepôrem,amœnitatẽ homines abijcere
debeant,& philoſophiam deniq; ipſam floccipẽdere, rerum humanarum diuinarũq;
interpretem,tranquillitatis ac ſecuritatis parentem,quod ſummum in hac uita bonũ
eſt:ex qua non opes uulgares & aſpernabiles ſperare & parare, ſed uelut ex cornu
Amaltheæ ſumma omnia poſſunt haurire & copioſa.Quid enim non inuenias in pã
dectis illis germanæ philoſophiæ?Sed ſcilicet hæc homines in terram in eiusq; uiſce-
Alcinoi apologus apud Homerum
ra cernui & intenti,Alcinoi(ut dicitur)apologũ eſſe credũt,aut Arimaſpea carmina,
res illa quidem uiſendas,ſed à nullo uiſas enarrantia: eosq; Phæacas eſſe putant, qui
animi bonis capti,eò ſpes omneis ſuas referant,quò nemo uiuus acceſſit, & unde ne
mo redijt.Sic plagiarius ille dæmonarches lucifugis emiſſarijs animos humanos ſolli
citans,à doctrina philoſophiæ abducit,& uelut ex Iouis quondam libẽratoris præſi-
dijs,ſic à præceptis Chriſti deductos & abſtractos,aulico nexu adſtringit,ut omni re
ligione liberet.Inde illa præclara axiomata aulicacademiæ, in eos ſemper mores uer
gere,in quos aula prona ſit.Corpore & anima aulicę potentię aſſeruiendũ eſſe ei qui
dem,qui aliquo in numero eſſe uelit. Fortunatos magis quàm probos obſeruandos
atq; colendos eſſe.Eum demum rectè in officina aulica perpolitum eſſe, qui omneis
numeros ſimulationis teneat. Impudentiam & diſſimulationem præſentiſſima duo
numina uiris acribus & induſtrijs eſſe. Odia & ſimultates in loco ponendas eſſe, ui-
ciſſimq; reſumendas.Nunquam offenſionem condonandam niſi fortunatis eſſe. Ini-
micos in articulo oppreſſos ad internecionem proculcare. Tum illa plutacademica
in æde Plutonis inter oracula conſecrata.Qui rem facere uelint,diuinis præceptis ali
quantiſper obaudiendum eſſe.Tanti eſſe unumquenq;, quãtum poſſidere uideatur.
Qui pauperiem fugere per fas nefasq; neſciant, ijs ſuperos non dubiè iratos atq; ad-
uerſos eſſe. Malè de ſe hęredibusq; mereri,qui religioſe rem ampliat.Strenuiſſimi cu
iusq; hominis atq; ingenioſiſſimi eſſe,penates ſuæ gentis architectari uel promouere
quàm poteſt ampliſſimè,in eisq; rem augere quàm cumulatiſſimè.Qui in hac uita in
ter armentarios cenſi ſint,in futura etiam ſubulcos fore.Primarum enim claſſium ho
mines in altiſsimo quoq; ordine cælitum proportione beatos ac diuos fore credunt.
His & huiuſcemodi proloquijs & enũciationibus homines in Plutonis porticu phi-
loſophantes,dogmata mirifica adſtruunt,in quorum aſsiduis cõmentationibus ego
nullam erroris intercapedinem & uacationem eſſe puto.Etenim quum timor domi-
ni auctor nobis eſſe debeat omnium rerum expetendarum atq; fugiendarum (nam

abſq;

abſq; eo digitũ tantũ exere,& peccabis, ut inquit ille) quo'nã modo ratiõis habenis
reguntur, qui plus fortunæ & temeritati caſuum, quàm ueritati atq; pietati tribuunt?
In quos inuehens Eſaias ſacrorum uatum facilè princeps, fortunæ eos menſam appo
ſuiſſe teſtatur, ac ſuper eam libaſſe. Aut quî conuenit eam uitam hallucinatricem nõ
eſſe atq; offenſatricem, quę per denſiſſimam caliginem rerum humanarũ ingrediens
(quam uitam aulicam eſſe dico) nulla prælucente face ſapientiæ nec doctrinæ ſalu-
bris, rapidè promouetur? Atqui ſapientiæ præcepta & monita nemo ſatis ſine oracu
lis nouit: & eorum oraculorũ antiſtes eſt philoſophia. Ita patet ſine philoſophis aut ſi
Philoſophiã homini eſſe neceſſariam
ne philoſophia uitam rectè inſtitui ac commodè non poſſe. Quum enim mẽs huma-
na, quæ principatũ animæ tenet, iudicium rerum facere ſine ſenſibus corporeis emiſ-
ſarijs ſuis nequeat: illi aũt partim ſuapte ſtoliditate hallucinantes, partim ab noxio ge
nio, circulatore ipſo & archiplano ſolertiſſimo, circunuẽti, rerum ſenſiliũ ſpecies fal-
ſo ad eundẽ principatũ deferant: fit ut mens in arce humani corporis ſedens, nec cauẽ
das res nec admittendas iudicare probè, ſciteq; poſſit agnoſcere. Accedit, quòd pro
uidentia, quos in album illud ſuũ atq; æternum retulit, eos fortunis interdũ euerſos,
alioqui quoq; malè mulctatos exercet, & per tolerantiã inſontẽ & inculpatã ex ſen-
tentia ſua probat: iſtos aũt fortunatos, & temeritatis alumnos, arbitrio ſuo ipſorũ &
prudentiæ permittit, cui nimiũ ipſi confidunt. Quos genius ille impoſtor excipiens,
præſtigijsq; allectos ſibi mancipans, ideo quietos à moleſtijs, & ſarctos (ut dicitur) et
tectos ab omnibus tuetur incõmodis, incautiores ut eos ſecuritate inoffenſa in dies
efficiat. Scit enim in huiuſcemodi homines liberã ſibi cum uolet manuũ iniectionẽ
fore. Inde ille ſtupor humani iudicij euentus rerum admirãtis, atq; in errorẽ ſæpe eo-
rũ reuoluti & implicati, qui negant prouidentiã. Superi, ueſtrã fidem, adeo'ne erroris
perpetui nebula nos offudit tenebrarũ ille præſes, ueritatẽ rerum ut cernere ne ſole
quidẽ illuſtriſſimo poſſimus? Adeo'ne Geryões ille tergeminus, ſuperbia, cupiditas
& uoluptas (tres aduerſariæ poteſtates è terra & inferis enatæ) infeſtus eſt ætati no-
ſtræ, ut ſapientiæ præcepta toties inculcata, memoria fideli cõplecti, & cõpreſſis (ut
dicitur) manibus tetinere nequeamus? Non'ne omnia quæ uidemus, à deo prædicta
ſunt? An alterũ tandem Herculem expectamus poſt Chriſtum Alexicacum, qui mõ
Chriſtus uere fuit Hercules Alexicacus
ſtra hæc è terra atq; ab inferis ad hominũ perniciẽ emiſſa, cõficiat? An ut iterũ ad Tro
iam magnus mittatur Achilles? & iterũ Chriſtus humanitatis decus redeat, oculisq;
noſtris cõſpicuus occurrat? O cæli & terræ omniumq; animorũ conditor optime ac
Exclamatio cõtra iniquitatẽ tẽporũ
maxime, omniũ ſeculorũ illuſtrator & inſignitor, omniũ errorũ exploſor, & morum
emendator: qui regnis & prouincijs pręſtites genios & cõſiliatores, eorũq; rectorib.
prouidè ſtatuiſti, quiq; principũ mentes freno tuæ prouidentiæ reges, flexanimo ſępe
numine à ſtudio rerũ noxiarũ & exitiabiliũ, ad honeſtiſſimũ quodq; propoſitũ ſalu-
berrimũq; detorques: erit'ne ſeculo noſtro tẽpus, quando homines ſuo magis ac pro
prio cẽſu, & dotib. à te profectis, ꝙ fortuita poſſeſſione rerũ fluxaq; publicè cenſebũ
tur? Neq; enim ante id tẽpus futurũ uidet ut ſolidæ germanæq; uirtutes in Frãcia elu
ceſcant, ꝙ tu in delicijs habere exiſtimaris. Atqui antehac raras prodeũtes in publi-
cum uidere nobis licuit: etiam ſi in umbraculis ſeceſſus & priuatæ uitæ latuiſſe credi-
mus. unde factũ hiſce paucis annis, ut per omneis ordines illa quæ dicunt catortho-
mata, apud nos requirerentur. i. præclara quædã uirtutis exẽpla, numeris omnib. offi
cij publici abſoluta, quaſi officia in adminiſtranda rep. ad amuſſim uirtutis directa &
emendata. Nam cum in paucis familijs ſeminariũ beatorum haberemus atq; copioſo
rũ, quid mirũ eſt ſi inuiſa publicè uirtus, ab ijsq; è proſcenio exacta, qui choragiũ no-
ſtrũ in poteſtate ſua improbè tenuerunt, poſt ſcenã latere uoluit: aut in cuneos ſe ſti-
pare promiſcuè ſeſſitantiũ? quandò nec ei ſtare in medio licebat per temporũ iniqui
tatẽ, nec in ordinib. ſedere prõptum erat per ſordes omnia nundinantiũ. Falſò igit li-
terarũ ſtudioſos nonnulli criminant ut umbratili uita marcentes, ut in luce atq; cele-
britate torpentes, ut rebus gerendis honoribusq; inutiles. Nam qui in ſolẽ prodire,
& aulã interuiſere ſine contemptu ſui literarumq; ſuggillatione nequibant, non inui
ti faciebant fortaſſe, ut in exhedras & porticus, & in omnia uirtutis & philologiæ di-
uerſoria ſe cõferrent, quaſi in pręſidia quędã philoſophiæ amœniſſima. Neq; enim tũ

innocenter actuoſum eſſe,nec gratuitò licebat,integraq; exiſtimatione in publicum
prodire,ut quidē erat hominū opinio. At uerò ijdē ipſi ſi mox fortaſſe edictū princi-
pis exierit(pauliſper enim ariolari iuuat)ut homines iam nō prædijs, nō ſupellectili,
non alijs pignoribus obnoxijs fortunæ,ſed cultu atq; ornamento ingenij, & mundo
(ut ita dicam)non muliebri,ſed uirili cenſeantur,in quibus nihil licet fortunæ pigne-
rari:ijdē inquam ipſi caput illico prolaturi ſunt non abiectum,non abditū, nō demiſ-
ſum,ſed aduerſus fortunæ & temporū iniquitatē ut conditum,ſic erectū,quos nōnul
li opinione falſa ducti,gaudere nunc putant blattarum contubernio:& qui tum non
neſcij eorū improbitatis qui fatorū uim modumq; in Francia tēperabant, boni tamē
conſulebant ſtudio ſe literarum,auocamento reip. amœniſſimo, diſtineri: ij ſi aditus
publicos patere uirtuti ſenſerint in poſterū,ad profeſſionem ſui nō inter proletarios,
ſed inter mente cordeq; cenſos continuò coibunt, omniq; inſtrumento uitæ ciuilis
per uirtutē agendæ:tumq; illi claſſici fortaſſe ludibrio habebuntur, qui nullū teſtem
locupletē aut fide dignū eſſe credunt, qui nō idem copioſus ſit,opibusq; circūfluens.
Neq; uerò philoſophia lucifuga eſt,neq; iners,neq; ocij gaudens ueterno,neq; deſi-
dioſe ſellularia,ut multi criminantur:neq; non ipſa rebus gerēdis uacare poteſt,& fo-
renſia induere,prætextataq; uideri,cum tēpus ita tulit, & decus eam ad id prouocat:
ſed diſſimulationē,ſed fœdam aſſentationē,ſed deſultorias amicitias,anniuerſariasq;
morum mutationes auerſatur:nec ſub comico uultu tragicas ſimultates occulit:qui-
bus rebus noſtro tempore in aula maximè quæſita eſt auctoritas,& retenta. Quēad-
modum aūt Socrates olim philoſophiam è cœlo in urbes deuocauit,& coegit de re-
bus ad ciuilitatē pertinentibus diſputare, ſic philoſophos quoſdā rebus gerēdis ido-
neos,in forum ingredi aliquando & in publicum prodire decet,induſtriamq; ſuā ap-
probare in repub. egregiè ac ſtrenuè adminiſtranda. Quòd ſi interdū ſtudioſi homi-
nes in celebritatē uel ciuilem uel aulicā non prodeunt,non ob id deliteſcunt, ſed ue-
lut ex conſpicilio honeſti ſeceſſus iactationes atq; æſtus ambitionis obſeruant, & in
eos homines perſpicaci æſtimatione inquirunt,quos fortuna famaq; omnium oculis

Inſignis indignitas in aulicis rerum actibus

auribusq; expoſuit. Quis enim eo tempore libens in rerum actu uerſaretur,cum qui-
dā ob redundanteis opes,nec innocenter quæſitas,nec ſine publica calamitate,beati
& primarij homines atq; etiam ſummæ fortis haberentur: qui ſi nunc ad calculū ſeue
rè reuocarentur,talentum unum auri puri,probi,ſui(ut fuit olim in ſermone)demon
ſtrare nequirent? quū uiri ingenioſi,& cultu doctrinæ elegātis perpoliti,aut quacūq;
eximia facultate cōmendabiles, à comitijs aulicis exploſi, & tanquā ſexagenarij de
ponte deiecti eſſe dicerentur? quum fœcunda uirorum bonorū doctrina fugeretur,
totoq; orbe accerſeretur quod priuatim fructuoſum,in uniuerſum luctuoſum eſſe ab
omnibus cernebatur? quum re nulla magis homines creſcere,q; cothurnatis facino-
ribus tragicisq; auſis cœpiſſent,non legum conſtitutionumq; cōniuentia(quas mul-
tas ſanè & præclaras habemus)ſed præpotentiū hominū coitione, qui omnia præſi-
dia reip. conſtituendæ occupauerant? quum in ſinus priuatos & exiguos ampliſſima

Redimitū ubi diadematum intelligendū puto

reſp. clariſſimaq; ceſſiſſet,quæ in capite redimito,grandi quidē illo & auguſto,ſed in-
firmo,iamq; nutanti,ſedere non poterat? quum inopes repētè facti diuites, mutatio-
nē fortunæ faſtu & improbitate ſermonis profiterent? quum ij ferè ſoli opima deco-
ra ab optimo principe ferrent,quos nobis malorū omniū ſementem feciſſe nobilitas
non obſcurè ferebat,& populus obmurmurabat? quū ſummæ cupiditatis & licentiæ
omni lege pudoreq; ſolutæ uirus,lenta contagione manans,omneis penè bonos mo
res & honeſtos paulatim imbuiſſet,deniq; cum in ea quæ à cura rerum humanarū di
uinarumq; curia,ut opinor,appellata eſt,ita ſibi quiſq; gentilibusq; curaret, & ſolici-
tus eſſet,ut maximus quiſq; curio maxima incuria maieſtatis publicæ ac diuinæ tene
ri crederetur,ijq; maximè negotia reip. populoq; faceſſerent, quos caput & fortunas
opponere pro populo decebat, ac uitæ etiā diſcrimine intercedere,ne quid grauius

Nouiſſima tēpora regis Ludouici ſignificantur

aut turpius in rēp. decerneretur. Hæc enim omnia cū noſtra ætas & meminit & uidit,
tum uerò aliàs plerunq; imperij noſtri felicitati incōmoda fuerunt. Cumulus autē in-
dignitatis fuit,quū iam eò uentū eſſet,ut nauclerus tantæ nauis fatali incuria, uel fidu
cia potius incōſulta,nec in prora,nec in puppi ſederet:ac ne impendente quidē tem-
peſtate

peſtate nautarũ officia uiceſq; recognoſceret:nec qui ad clauũ ſedebant, rerũ cõmu-
niũ iacturã ad ſe pertinere magnopere arbitrarẽtur, docti iam olim ex naufragio frag
mentũ arripere:certũq; etiã nauclero ipſi eſſet extremã potius neceſſitatẽ expectare,
q̃ nouo ſupplemento prorã puppimq; propemodũ iam inanes explere. Quũ charita
te frigente, hiante maximè auaritia, ardente inuidia & ſimultate, languente pietate,
exoleſcente ſceptrorũ priſtina maieſtate, iam nec ſuperi nec mortales extrema defor
mitatis exempla ferre poſſent. Hæc & huiuſmodi alia ideo frequentius in hoc opere
meminiſſe mihi ſubijt, quòd homines ipſe queribundos identidẽ meminerã, eas res
ætate noſtra Franciæ contigiſſe, quæ gentẽ bello paceq; clariſſimã, in ordinẽ degene
rum ſocordiumq; populorũ coegiſſe uidebantur: ſiue id culpa unius contigit, ſiue fa-
tali inclinatione rerum. Atqui maior eſſe nulla potuit indignitas, q̃ ſumma nobilita-
te & doctrina à gubernaculis inclytæ gentis deiectis, quaſi floſculis regiæ coronę de
cuſſis, homines haud clara ſorte nataliũ ortos, ſumma infima & media in poteſtate ha
bere, qui nec ius nec fas nec æquũ bonũq; noſſent, nec bonis æquiſq; omnino bene
cuperent, triaq; tantũ illa uerba fari poſſent, do, dico, addico: quum regni opulentiſſi
mi bona, quibus collibitũ eſſet ita dilargirentur, ut ſibi neceſſitudinibuſq; ſuis belliſ-
ſimũ quicq; reciperent, reliqua præcerperent. Vnde contigiſſe uidemus, ut in gurgu
ſtijs quidã nati educatiq;, domos ac ſtirpes architectati ſint grãdiorum penatiũ æmu-
las: quæ triduo excitatæ, publicoq; diſpendio expolitæ, haud ſcio an mox collapſuræ
ſint, ſi ſummus tandem Iupiter in membranas cæleſtes reſpexerit, ut eſt in Græcorũ
prouerbio. i. ſi merita cuiuſq; ex actis diuinitatis & cõmentarijs ſupernis recognoue
rit. Nuper aũt quũ res noſtræ in eo ferè ſtatu eſſent, proh ſuprema prouidentia, quod
nã nobis documentũ tuæ potentiæ, fluxæq; felicitatis dediſti? Nam quum hæc poſtre
ma ſimul ſcriberentur à nobis, ſimul liber ſub prælis impreſſorũ ſupra dimidiã partẽ
exactus eſſet, ecce Calendis Ianuarijs ſublato rege Ludouico (cuius utinã cum mani *Mors regis*
bus deus gratioſe & clementer egerit) tanta uno die mutatio rerũ facta, ut qui prius *Ludouici duo*
digito cœlũ attingere poſſe ſperabant, protinus humi ſerpere, demiſſoq; animo uide *decimi*
rentur, nec funebrib. lachrymis (ut aſſolet) ſed ueris & intus obortis lugere & deplo-
rare. uſqueadeo occaſus ille multis ſalubris (ut quidẽ nunc ſpes eſt uniuerſorũ) pau-
cis eſſe maleficus & noxius uiſus eſt. ſideratos eſſe diceres, qui ante triduũ omnia ad
ſe cum fortuna trahebant, ut ferè eſt ſolenne in uiciſſitudine huiuſcemodi rerũ. In uni
uerſum aũt is erat habitus animorũ & uultuũ, diuturnas ut ſordes reip. excuſſas eſſe
crederes, ut in luctu hilaria ſanè feſtiua celebrare uideremur. Secutus eſt unus et alter
dies per munificentiã & benignitatẽ tranſacti iam diu deſuetas, quum rex nouus idẽ
primuſq; Franciſcus, ſed regere iam diu eruditus, ac populo chariſſimus, tyrocinium
regni faciens, ingenij ſui ſpecimen ordinibus præberet ſalutatũ coeuntibus. In quo
ſceptrorum auſpicatu, quum ipſe intentiſſimè obſeruarẽ, uerba multa audiui feliciter
ominoſa, ſignaq; adnotaui: quæ ſi ratum nobis auſpiciũ non faciant ad id quod publi
ca uice optamus & ſperamus, non uideo quid poſthac mentes humanæ augurari de-
beant, aut quando nobiſcũ prouidentia in gratiã reditura ſit. Certè in funere tripudiũ
ſoliſtimũ fuit, & feſta frons reip. quicquid inde præſagiendum fuit. Nam & ante tri- *Prodigioſum*
duum fulmen læuum per totam propè Franciam extiterat, quod antè nemo memine *fulmen*
rat eo tempore ne in uno quidem loco accidiſſe: omninoq; ea tunc hominũ conſtans
erat opinio, hactenus expiata noſtra eſſe peccata, Franciciq; regni maieſtatẽ ſuo ge-
nio reſtitutã. Poſt id prodigiũ una & altera nox interceſſerat: uenit ad me homo mihi
& affinitate coniunctus, & amicitia ſumma deuinctus, Franciſcus Deloinus, regius *Frãciſcus De*
conſiliator in prima & honoratiſſima decuria curiæ centenariæ, inter primos Iuriſcõ *loinus*
ſultorum his & literis & ſtudijs maximè & fauens & incumbens. Is quum me in hoc
opere ualde intentũ offendiſſet, cuius finẽ urgebã, ne impreſſores opus accelerantes
mihi anteuerterent, inſtitit mecũ hac de re contẽdere, non tam quòd à me ea de re diſ
ſentiret, ut poſtea intellexi, q̃ ut mecum diſſerendo, a b nimia me auocaret ſcribendi
contẽtione, incaluerat enim mihi animus præſentiũ tunc rerũ indignitate meditãda.
tum uelut proludens, quũ ponè ſtans uidiſſet quæ ſcribebam, Ohe (inquit) odioſe fa
cis atq; refractariè, qui tẽpori & fortunæ animũ accõmodare nõ labores. Quid enim

tantopere ſtudium hoc ſapientiæ aut liberalis omnino doctrinę exoſculare, quod fri
gere nunc in aula tu quereris, ignorãtiæ patrona? Inania enim nũc nomina uidemus
doctrinæ & uirtutis algere, & ſtudia literarũ damnoſa amãtibus ſui eſſe. Quid mirũ,
inquam, quũ & ea quæ de ſuperis inferiſq; traduntur, quæq; tot ſacris monumentis,
tot oraculis, tot ſanctarum animarum elogijs conteſtata ſunt, uix tertius quiſq; iſtorũ
non argumenta tantũ dramatica eſſe putet, ſi quidẽ hominũ mẽtes ex habitu geſtuq;
ſerioſo, non ex ſermone tantũ ſpecioſo æſtimentur: tantũ abeſt ut huius tẽporis aula
doctrinæ & uirtutis amore teneatur. Tum ille, Quin igitur Budeæ utilitati conſulis?
eorumq; exemplis admoneris, qui magno ætatis oleiq; diſpendio ingenium atq; ani
mũ literarũ ſtudio excolendũ cenſuerunt? præſertim quũ tu ipſe clamites Gallica in-
Hellano-dicæ genia ſtare in hac ſcena non poſſe, niſi alios hellanodicas (ſic enim, ut arbitror, appel
latis ingeniorum iudices) Francia noſtra nacta ſit. An tu aliter cenſes, inquã, qui ſcias
quoſdã rerũ arbitros, noſtratiũ hominũ ingenia laudare nõ ſolere niſi more faſcinan-
tiũ? à quibus cũ beneficij loco peteretur ut linguis tantũ fauerent, ut quondã ſolebat
in ſacris Harpocrates: non ſatis illi quidẽ habuerunt, quos meritos nõ neſcirent, teſti-
monio ſuo fraudaſſe, niſi etiã eos premerent apertiſſimè. Quando igitur, inquit, ina-
Flos frugiperdus nis ſtudiorũ meſſis hactenus ferè decoxit in Francia, & nunc maximè ingeniorũ flos
eſſe tibi frugiperdus uidetur, quin aliud interim cõſilium ipſe capis è re nata? & à ſtu-
diorũ cultu damnoſaq; obſeruantia ad colendos mores huic ætati placenteis conten
tionẽ iſtam animi cũ omni inſtrumento atq; ornamento eius transfers? Sanè uerò, in
quã, quaſi liberum ſit & integrũ animo Mineruæ auctorato iam quinq; & uiginti ſti-
pendijs, abrupto nunc mẽtis impetu, & penè præcipiti, ad Iunonis tranſire præſidia,
poſitaq; doctrinæ & philologorũ candida, in candida protinus ambitus & petitorũ
uideri: hoc'ne eſt decori et honeſtatis rationẽ habere? etiã ſi eo cultu permultos omni
arte ac facultate liberali defectos, ad horrea uſq; ſumma uidemus copioſos eſſe factos.
Quid ni eſt? inquit ille, Serò Phryges ſapiunt:

Omnis Ariſtippum decuit ſtatus, & color, & res.

Valeant, inquam, iſta inter eos qui ad rem faciendã attentiores eſſe ſolent, magiſq; quàm
nos, ſolertes: ego Ariſtippeos iſtos uerſicolores non probo. Quotus enim quiſq; ho
neſtatis & conſtantiæ ſtudioſorũ faceret, ut in quibus partib. conſectandis militareis
annos, & uenientẽ uitæ partem uigentemq; contriuiſſet, earum poſtea partium cau-
ſam, hominum aut tẽporum iniquitate dãnaret? Quid ſi igitur in his ſtatiuis diuinum
numen uerſari libentius atq; præſentius exiſtimarer, num etiam tum ille cum fortuna
in diuerſa præſidia tranſiret? At enim Forsfortuna humanarum rerum arbitra, maio-
ra illic ſupplemẽta & uberiores cõmeatus ſuggerit: & ſuggerat ſanè, num ideo tu ma
Autolyci ſolertes lis, aut quiuis bonorũ & gratiium, inter Autolycos illos centuriari, qui comitũ turba
clientumq; lautorũ ſtipatu nos ſummouent, quàm inter deſtitutos Ariſtides cenſeri, qui
cõpoſita & inſonti fortuna acquieſcunt? Equidẽ quod ad me attinet, nec Ariſtippeũ
placitum uerſatilis philoſophiæ probo, ut alium atq; alium utilitatis cauſa ſubinde
me faciã, niſi ſi ſalua tueri id modeſtia poſſim & conſtantia: quod quemadmodũ fieri
poſſit, nõ uideo, nec Pythagoricam illam metempſychoſin agnoſco, ut repentè aliũ
me quàm literarum amantem eſſe uelim: aut nunc anthropolatres eſſe poſſim, qui prius
phileleutherus fuerim. Nec enim Vertũno tam benigno natus ſum, ut ab hoc uitę in
ſtituto, quod certa ratione ac meditata probaui, ad aliud ab eo diuerſiſſimũ tranſeã:
nec ſi maximè cupiam, liberum eſſe id mihi ſinent ij qui ſciũt ſummis illis Ariſtippeis
Democritum Gelaſinum me ſemper eſſe uoluiſſe. Sed uide, inquit, ut ita rationẽ iſtã
tuam ſubducas retinendi literarum amoris, ne ad manticã (quod aiunt) res tibi reditu
ra ſit. Ad manticam autem? An putas prouidentiam tantum de philoſophia permiſiſ
ſe fortunæ, quam uitæ inſtituendæ atq; degendæ magiſtram nobis dedit, ut ad inopiã
ſubſidiorum uitæ redigere eam poſſit? Nihil agis mi Frãciſce, etiã ſi magna tua apud
omneis auctoritas, apud me maxima ſemper fuit. Neq; enim quod tibi in cõſilijs gra
uiſſimi uiri ijdemq; doctiſſimi factitant, ut in tuam ſæpe ſententiam tranſeant, doctri
næ id eximiæ & exiſtimationi tribuẽtes, id ego nũc imitabor in hac cõtrouerſia, quæ
in meo magis foro quàm in tuo diſceptatur. Iam primum non ſemper ijſdem pręcen-
toribus

toribus hortamenta canentur in Francia,ut omnem ſpem in poſterum uectores abijcere debeant,aut iacturam ſtudioſi facere exantlati iam laboris:adeſt tempus fortaſſe,quod multi non prouident,quum in ſtudia literarum incubuiſſe laudis ſummæ loco ponetur.quare etſi aura fauoris iſtorum Æolorum nos prorſus deſtituit, non continuò eſt cur uela proceſſus huius literarij ſinamus ipſi reflacceſcere, quæ Fauonio ſpei bonæ in portum quendam certũ & hoſpitalem conſilij fixi ac meditati feruntur: deinde(id quod rei caput eſt)cum omneis opes noſtras, omneis ſpes & copias nõ in ædem Saturni,ſed in arcem Mineruæ congeſſiſſe nos meminerimus,quid eſt quamobrem magnopere angamur ne id diſpendiũ tandem loculariũ ſtudiorum curſus exeat? mirum uerò quin in compendium quæſtumq́ luculentum. Atqui ego præclarum eſſe puto, ne ſtrigmenta quidem clariſſimi certaminis ſeruare uoluiſſe, nedum oleum & operam nos doleam in eo perdidiſſe:tantum abeſt ut locularia iſta commoda reſpiciam,& eſt diuina benignitate unde ſtudioſam ætatem tolerare poſſimus,nõ modò ex horto,ſed etiã è macello.Sed fac eſſe improbiorem fortunã,quid tum? ſubſidium rei familiaris à parſimonia non ſordida aut pudenda,ſed honeſta & liberali petemus.hoc enim præſtabilius eſſe putamus, quàm ut fortunatorũ faſtui philoſophiæ nunc alumni lenocinari ſuſtineant. Equidem ex literarum ſtudio didici philoſophiã ſuffugium eſſe tutiſſimum atq; amœniſſimum inter optimam cõſcientiam deſtitutis, & iniquiſſimam fortunam.habet enim habet inquam illa tolerantiam æquanimitate conditam pro anodyno calamitatum.Hic amor, hæc amœna nobis manſio, hoc ſtudium iucundiſſimum,quàm prudenter à nobis ſuſceptum,nunc non diſputo, quãdo iſtis lucripetis approbare id nequeo,conſtanter quidem certè & obnixè retentũ. Mirum uerò(ut nunc ex æquo tecum procul ab arbitris & familiariter agam) niſi tu aliquo ambitionis illicio captus es, qui hoc mihi cõſilium ſerum & indecorum afferas, quanquam aliud fert fortaſſe uitæ tuæ ratio,quę in celebritate ſummorum uirorũ uerſans,& oſtentationi neceſſariò ſubſeruiens,libera prorſus eſſe & intacta ab ambitione non poteſt:ad quam alioquin quoq; procliuum eſſe te animaduertiſſe uideor,natura magis quam iudicio.quare mea quidem cauſa licet de hoc negocio in utrãq; (ut aiunt)aurẽ conquieſcas:facilior autẽ hac de re ratio eſt cum ijs qui doctrinam literarum peritiam quæſtui paſſim habendam eſſe cenſent.nam ego à ſtudio philoſophiæ honorarium fortaſſe eſſe petendum,non idem operæprecium duco, ſi tamẽ ipſa per ſeſe non ſatis putatur eſſe.Eſt enim,eſt huiuſcemodi philoſophia, multa ut in ea plerunq; deſiderentur,ſed pauca flagitentur.In quo uitæ inſtituto, minimo iure fortunæ bona noſtra poſſidemus,& deceſſionis diem ceſſiſſe è prouincia à deo nobis iniuncta nunquam non exiſtimamus:æquitas autem animi, & mens paucis contenta,reliquiq; affectus animi comites philoſophiæ,in quo alio uitæ genere æquè inueniũtur? Super omnia eſt obfirmata ſemper ratio aduerſus ſupremam neceſſitatem, animiq́; præſentia excubans ad obeundum æquanimiter uadimonium mortis.Philoſophiam ſemper uocamus non uanam,non tumidam,non diſputationibus rerum naturalium elatam commentatricem,non mantica & ſquallore inſignem, ac ſeſe populo uenditantem:ſed ſapientiæ illum amorem quem Græci uranoſcopum dicunt,quaſi in cœlum ſemper arrectum,earum rerum indagatorem,quæ non perſuaſione gentiũ à maioribus tradita,non commentis & ſpeculaminibus humanarum mẽtium cõſtant,ſed quæ elogijs diuinis & oraculis teſtata ſunt,humanum captum excedentibus. Vt aũt qui peregre proficiſcuntur, quum ad urbes aliquas ſermone hominum celebratas uenerunt,eos quos appellant xenagogos adhibent, qui eos ad loca urbium earum memorabilia deducant,resq́; uiſendas cuiuſq; loci demonſtrent,quo modo hodie Venetijs urbe inclyta factitari uidemus(quotus enim quiſq; id non facit eorum peregrinorum qui cognitionis cupidi,ſuccisiuas horas rebus agendis detrahunt?) ſic homines in hac uita peregrinanteis,ſtudio literarum uti decet quaſi quodam xenagogo, ſi ijs quidem ipſi natalibus orti ſint,aut aliàs idonei qui eas res uiſant & ſpeculentur, quæ cognitu quam maximè dignæ exiſtimantur. Quanquam huiuſmodi inſtitutio,quam antiqui liberalem ideo appellauerũt,quòd & ciues ciuiliores,& homines humaniores facit,ad uitam iſtam ualet quaſi peregrè tranſigendã hilarius & commodius.philoſo-

Philoſophia propriè appellata

Memorabilis locus

loſophia autem illa ſublimipeta(quam ob id docti & pij uiri uranophrontē uocauerunt)non modò xenagogos,ſed etiā eo amplius pſychagogos Chriſtianis eſſe ſolet. eius enim ſtudiū animas à cogitatione rerū ſub cenſum cadentiū concretarūq; abductas,ad ſublimiū & cæleſtium rerū ſpeculationē ſubuehit, mirificisq; eius ſtudij illectamentis eò tandē perducit,quò animæ ſuapte natura & conditione uergunt. Hoc unum ſtudium ſoli deo ſe probat,nec ut alia ſtudia literarū, populo ſe uenditat.Agedū Franciſce,cōpone nunc cum hac tranquillitate uitæ aulicā turbulentiā, iſtorumq; beatorū obnoxiam obſeruantiā,ad quam tu me hortaris:& aude quamuis argutus et diſertus,unum ultrà uerbū addere.Iam primū(quandoquidē tu mihi, ut dicitur, bilē concaleſeciſti)in illa conuenarum ciuitate,uel apolidum potius,qui ſine lare,ſine ſedibus uiuūt:quo'nam tandē pacto rectè uita inſtitui poteſt? Niſi uerò cōponi rite penates poſſunt,& uitæ ratio rectè atq; ordine in eo loco conſtitui,ubi colluuies ambitionis,cupiditatis,ſimulatiōis,impoſturæ,curioſitatis delatoriæ,fraudis ueteratoriæ, inuidiæ faſcinatoriæ,ſuperbiæ Titanicæ, faſtus deniq; & impotentiſſimę inſolētię,diuerſoriū habet,& cōmune conuenticulū:ubi nunquā ſupremis curis locus eſt, nunquā rebus ultimis conſulere uacat,in æternūq; proſpicere. Viſendus uerò conuētus, in quo ſtropharū opifices,noxiarū rerū(ut uocantur) ſpintriæ, nec dicendi cēſendiq; artifices,nec iuſti iniuſtiq; prudentes,primas ſæpe & ſecundas ſumma indignitate ferunt.Hic eſt enim aulicarū rerū ſtatus,aut certè fuit memoria noſtra, ut eſt opinio cōſtās inter prudentiores:qui quamdiu futurus ſit,in manu eſt prouidētiæ. Ecquis eſt autē honeſtatis amans,& cōpoſitæ uitæ,qui non modò ſine moleſtia, ſed etiā ſine rubore poſſit in eo comitatu uideri, in quo omnium ſententijs iri moris eſt in potentiorū

Crimina aulici cōuentus

laudē,dignorū iuxtà indignorumq;? in quo rumorū aucupes, criminū conſarcinatores,auræ temerariæ captatores,aſſentandi artifices, blanditiarū magis q; eloquentiæ gnari,in oēm obſequendi neceſſitatē ſeſe induſtriamq; ſuam potentiæ uenditantes, diuini cultus uel neſcij uel negligentes,hominū uiuentium inter diuos relatores:officioſi & comes,atq; etiā elegantes acresq; eſſe dicuntur:ueritatis aūt tenaces,curā honeſtatis atq; integritatis antiquiſſimam habentes,liberalioris inſtitutionis retinētes, pudori in primis conſulendū eſſe atq; exiſtimationi ducentes,aut ruſtici aut tardi aut ſocordes iudicantur? Quis enim aut edictorū cæleſtium prudens, aut interdictorum metuens,non prorſus ineptire inter aulicos ſemper uiſus eſt,aut etiā delirare? Quare in eo licentiæ & erroris gurgite demerſi,nec in cælū poſtea ſuſpiciunt,nec unquā inde ita exiſtunt, ut emerſiſſe uideanť. id quod clariſſimis quotidie exēplis innoteſcit. Prorſus quidē(inquit ille)ſi ita in ambitū & faſtū ſeſe ingurgitarint, ut regreſſus ipſis ad uitā ciuilem poſtea liber non ſit,aut ſui obliti ſint:cuiuſmodi nonnullos helluones honoris & pecuniæ nouimus,quorū hians perditaq; cupiditas quęrēdo intendiť. At uerò liberaliter homines inſtituti,& literarū ſtudio perpoliti,certos cuiuſq; rei numeros eſſe ſciunt,intra quos tantum moueri modeſtia dictante didicerūt.Tibi uerò Gulielme eo facilius anſam cupiditatis atq; ambitionis porrigo, quòd te in re ferè nulla immodicum animaduerti,præterquam in literarū ſtudio,à quo nec rei unquam familiaris iactura reuocari,nec ualetudinis incōmodæ tædio potuiſti. Vidi enim te & miſertus ſum annos plus ſeptem ita infirma ualetudine,ut uelut Dioſcuri alternis uiuus mortuusq; uiderere.

Dioſcuri Caſtor et Pollux

Itaq; libentius te in eū(ut ita dicā)campū immitto,in quo te longius latiusq; nō exſpatiaturū ſcio,idq; maximè ut iſtā philologiam amicā tuā & ſedulā contubernalē crimine magno liberes.Scio enim medicos amicosq; mulctam ſępe tibi capitalē interminatos,niſi eius amore propè dixerim inſano,interdiceres tibi primo quoq; tempore, qui te lenta tabe exugere exeſſeq; compertus eſt. Quādiu enim quæſo hanc fœminæ mihi affinis & dilectæ pellicem in thalamo & geniali interdum lecto retines? Quam uſqueadeo deperire uideris,ô cōiugum omnium uirorumq; ingratiſſime atq; inuenuſtiſſime,ut non uxoris blanditijs, non ſuauijs eam unquā poſt habueris:etſi tot te illa pignoribus perquam tibi charis uinctum tenet & obſtrictū, quippe quæ bis trium te liberorum iure decennio reddiderit & auctum & ornatum, cum etiam alioqui tibi ſit è ſententia.Illi uerò tibi ſæpe cōmentanti aures obtundunt iucundo quiriratu,unica cum ſorore luſitantes, pueriliterq; ſupploſitantes tripudio

quodam

quodam ueluti ſoliſtimo. Quid ſi igitur (inquam) moderationis frenos in illa uitæ li-
centia momorderim, atq; inter indomitos illos hominum affectus, philoſophiæ iu-
gum proterue excuſſerim, num tu præſtò eris auriga cum uoles, qui mihi moderere?
Sed fac me tecum ſentire, & in hac re quoq; auctore te, ut in pleriſq; alijs, uti uelle: quî
fieri tandem id poſſe putas, ut qui moribus municipalibus non modò imbutus eſt,
ſed etiam in ijs ita callum obduxit, adeò contraxit habitum, planè ut fingi denuo aut
reformari non poſſit, quinetiam, ut in prouerbio eſt uernaculo, iam maduit, & cõtra-
ctus eſt: is ut ad aulicos ritus nunc afformare ſeſe, aut certè aſſimulare ementiriq; auli-
cum hominem poſſit? Hoc enim perinde eſſe puto, atq; ſi me natura uerecundum, iu
beas exuto ſtatim pudore frontem acriter perfricare ad ſummam impudẽtiam. quod
quemadmodum tueri poſſis, ipſe certè non uideo, præſertim qui me à teneris (quod
aiunt) unguiculis noueris. Verùm eſto, frontẽ quoquo modo perfricare potero: etiã
ne ſermonem ita affingere, ut fronti iam duriori ſermo quoq; adulterinus commenti
tiusq; ſubſeruiat? Hæc alijs quàm prona ſint neſcio, mihi certè habitus illos geſtusq;
& flexus corporis ſermonisq; non tenenti, nec alioquin etiã gnaro figuratæ iſtius au-
licæq; urbanitatis, ſi quando inter illos Logodædalos loquor aut flexiloquos, identi-
dem ſolœciſmũ admittere contingit, etiam ſi lepidus eſſe aut diſertus loquitando me
diter. non enim numeros aſſequi poſſum aulicæ iſtius elegantiæ, quæ ſuam quandam
palæſtram habet, anniuerſaria mutatione menſtruaq; euariantẽ: ſine cuius peritia mo
ueri, aut proloqui nemo non inconcinnè poteſt, riſumq; (ut opinor) in circulis ciere.
Iam uerò ueſtem illam ancipitem, aulico utiq; homini penula magis neceſſariã, an tu
habilem eſſe cenſes philoſophiæ alumnis? Quid? cothurnis illis aulicis quemadmo-
dum pares eſſe poſſumus? Theramenes illos à te intelligi uolo, qui ita temperare offi
cia, ita iura amicitiæ interpretari nouerunt, ut inter ſimultates exercenteis ipſi utrinq;
gratiam ſummã ineant, cum neutris plenum germanumq; officium exhibeãt. Hæc &
alia permulta eius inſtitutionis documenta, quum nec tenere ſatis poſſim, ingenij for
taſſe refractarioli uitio, nec in ore ſedeant Romanæ affecto mancipatoq; facundiæ,
per me licet ut alij natura ſciti & elegantes, & illuſtreis ſe & beatos faciãt in uita tene-
bricoſa: me uerò lubentem curia illa nunquam tenebit, quum etiam ſi maximè cupiã,
ne longo quidem uſu ſuum facere & perpetuũ poſſit. Quin & ut imperare mihi poſ-
ſim iſtos Fortisfortunæ conciliatores colere, ſtipare, & eorum faſtidia perpeti (neq;
enim aut turpe eſſe credo eos homines obſeruare, quibus apud principem gratia fla-
grare ſplendereq; contigit, ſi nõ eoſdem ad populum & ordines infamia atq; inuidia
flagrare uideamus: nec ita me hebeti ingenio eſſe puto, ut non id efficiam, ſi uelim,
quod omnibus obuium eſt, & pronum) ut igitur iſtos beatores hominũ liberali qua-
dam obſeruantia proſequi poſſim, non tamen eorũ riualis eſſe uelim, ut eam quoq; ui
ram adamem, quam ipſi conſertis (ut dicitur) manibus amplexantur. ſiquidem ut eſt
hodie & plerunq; aulicarum rerũ ſtatus & facies, uix tertius quiſq; hominũ rationem
habere futuræ uitæ atq; æternæ uidetur. Vſq; adeo uæſanus ille amor honorum & di- *Curia aulica*
uitiarũ, excordes homines immemoreſq; reddit. Prorſus certè (inquit ille) ſi quidem *excordes ho*
eſt nimius, tibi enim hac de re aſſentior, ut meminiſti ſæpe me tecũ diſputare ſolitum. *mines facit*
etenim cum in corde hominis religioni noſtræ auſpicato initiati, perſidere amor re-
rum diuinarum debeat, atq; etiam deus ipſe humanæ animæ ſponſus quaſi in thala-
mo ſic in corde cum pacta ſibi anima acquieſcere (hoc enim poſcit Chriſtiani homi-
nis ſacramentum in prima luſtratione ſuſceptum) is certè cor habere non uidetur,
qui mentem ad captum rerum cæleſtium natam, ac dei conſortium, ad commoda for
tunæ & externa ita transfert, ut nunquam apud deum, ac ne apud hominem quidem
ipſum homo eſſe uideatur, id eſt ſua negocia & propria æternaq; curare, ſed alias res
agere, de externiſq; ut antiquioribus præcipuè laborare. Etenim ſcelerati illi ſpiritus,
Orci emiſſarij, earum ſæpe rerum ſequeſtres (ut uidetur) atq; interuentores, quæ in
aula tranſiguntur, ambitionis & cupiditatis affectibus uelut uncinis cardiulcis cor- *Cardiulcum*
da hominum etiam doctiſſimorum è ſede ſua euellunt, ut exemplis luculentis poſt *cor euellens*
memoriam tuam meamq; cognitum eſt. adijciunt enim ſubdoli inſtinctores ſuaui-
tatem quærendi, & uoluptatem honores aſſequendi, cum quibus uelut catapotijs,

Anodyna catapotia

Philoſophia cordatos facit

quæ anodyna uocant medici, hamus ille cardiulcus, id eſt eximendo cordi aptus, nul
lo ſenſu uoratur. At uerò philoſophia uitæ inſtituendæ magiſtra, cordatos homines
reddit, humani etiam ipſa alioquin animi excitatrix ad uirtutem capeſſendam. Iſtos
autem aulicæ diſciplinæ alumnos, hamo iam deuorato, & pernicie intus graſſante, ui
demus futuri æui ſecuros, malis ſuis indormire ſomnum Epimenidis: nec antè, quàm
uadante in craſtinum uiatore mortis, quicquam ſummæ & ultimæ curę animo agita
re: tũc trepidos illos uideas, uel uerius ſtupidos, diſiecta uaſa ſua uelut in tumultu col
ligenteis: & ut ſero fortaſſe quoquo modo reſipiſcenteis, ſic nondum Adraſtiæ legis
formulam intelligenteis, qua formula cauſam ipſi ad ſummum tribunal dicturi ſunt.
Hæc eſt enim iuſtitiæ ſummæ ſeueritas, ex bono illa quidem atq; æquo iudicans, ſed
nequaquam ex iure gentium nato, non ex humani ſenſus placitis, non è principũ or
dinum huius ſeculi reſponſis. Cuius interpretationem deus idem & homo ſacris qua
tuor uoluminibus eorumq; appendicibus enarrauit, ijs quidem qui aures nõ audien
dæ tantum, ſed exaudiendæ etiam & hauriendæ æquitati ſortiti ſunt. Philoſophia ue
rò è contemplationis ſpecula aduentantem mortẽ prouidens, cuius diem ceſſiſſe ho
mini iam inde ab auſpicatu uiuendi ſpirandiq; intelligit, uix unquam opprimi aut oc

Vigilate, inquit dominus, quia neſcitis diẽ neque horam

Chriſtus uerus Hercules

cupari morte nec opinata poteſt. Compoſitos enim penates illa ſuos ſeruans, in pro
cinctu ſemper excubat, quaſi nunquam non illo imminẽte tumultu, quem in horam
incertam prædixit is imperator, qui pro uigiliarum teſſera Herculis ęrumnas militib.
ſuis dedit. Ipſe enim Chriſtus uerus fuit Hercules, qui per uitam ærumnoſam omnia
monſtra ſuperauit & edomuit. Hæc & alia huiuſmodi philoſophiæ dictata mihi exci
diſſe putas, qui me ineſcatum illicijs aulicorum cauillaris? Cuius rei ſuſpicionem ita à
me abeſſe uelim, ut tamen hanc eſſe ſententiam meam intelligas, aulicam uitam ſa
pienti non ſtatim ut ſphingem quandam exitialiter ambagioſam, præſumpta in uni
uerſum atq; in omne tempus opinione, fugiendam eſſe aut auerſandam: ſed eam inſti
tuendæ uitæ rationem uel ætate hominis, uel ſorte oblata, uel neceſſitate temporis
temperari, uel commoditate debere. Atq; ut tanquam obſignatis iam literis tecum
agam, qui modò philoſophiam nec inertem ad res gerendas eſſe dicebas, nec ſolifu
gam: nunc ipſe pedem efferre eam extra pomœria uetas, atq; adeò propemodum ex
tra limen ædium priuatarum, uidelicet quaſi ad ſolem & puluerem caligaturam, aut
quaſi conuenarum illum ſermonem aſpectumq; non laturam. Vide igitur ut conſtan
ter hæc tibi & congruenter dixeris. Mihi quidem multa ferre uidetur ciuilis & huma
nioris inſtitutionis ratio, multa temporum conditio, multa ingenium cuiuſq; & ca
ptus, & naturæ dexterioris aptitudo ad hoc ad illud genus uitæ uerſatilis, quũ res hoc
familiaris poſtulauerit, quæ omnia obſeruare debent (ut opinor) literarum ſtudioſi,
ne ſtudium ipſi ignauum, animi tantum & uoluptatis inſtituiſſe cauſa, non etiam ad
ſubſidium uitæ accommodaſſe uideantur. Hoc quum Cato, cum Brutus ille Cicero
ni probatus, cum Seneca, cum alij permulti literarum eruditione præditi factitarunt,
ut à ſtudiorum ſeceſſu ad celebritatem rerum adminiſtrandarum tranſirẽt: tum etiam
publicarum hodie rerum intereſt magnopere: quin & ad priuatarum imaginum cla
ritatem, & nominis cuiuſq; gentilitij illuſtrationem, id ipſum ſuapte ui maximè uale
re ſolet: etiam ſi nunc friget temporum iniquitate, ut tu antea queſtus es ipſe. Proin
de ut Craſſus orator ille nobilitatus elogijs Ciceronis, in eiuſdem auctoris dialogis
inquit, ſe quum honores antiquo more prehenſandi ſingulorum peteret (ſic enim
tum ferebat ambiendi ratio) ſolitum eſſe à ſe Scæuolam ſocerum ſuum Iuriſconſul
tum grauiſſimum dimittere, cum ei ita diceret, ſe aliquantiſper eſſe uelle ineptum: ſic
ſi olim aut propediem tempus exiſtat, cum uiri doctrina eleganti perpoliti, inter auli
cos agere honeſtè ac commode poſſint, cur non etiam libentes faciant, ut quod mo
ribus ciuilibus conuenit, pace philoſophiæ ad aliquot annos uerecundè ſuſcipiant,
ad aliudq; inſtitutum uitæ non migrent, ſed commeent? id quod ſi fieri per occa
ſionem oblatam bona philoſophiæ uenia nequit, quid cauſæ eſt tandem quin lite
rarum ſtudioſi, ut caudices marcidi, tantum in tenebris fulgeant? Enimuero Bu
dæe, ut philoſophiæ ſtudioſi circumferre philoſophiam manſionatim nequeunt: ſic
ab literarum ipſi amore quaſi quodam Lyſania comite nunquam derelinquuntur,
qui

qui moleſtias omnis inſuetæ uitæ diſcutit. Peractis autem ſtipendijs honeſtę ambitio
nis, quæ nullo ipſo certo numero præfiniuntur, ſed alia quadam ratione modum ſuū
ſortiuntur: tum demū philoſophia receptui canens, iterum ſibi reddit homines, qua-
ſiq; natalibus, ſic ingenio reſtituit, quos aut ambitio ciuilis, aut cupiditas non impro
bata in claris ingenijs, liberali ſeruitute ac temporariæ mancipauerant. Quòd ſi refra
ctaria illa uitæq; inſenſa philoſophia uiri gaudentes ſtudioſi, inexpiabili odio diſſide
re cum ratione ciuili aulicaq; perſeuerarint, quid aliud quàm in mantica Cratetis (ut *In mantica*
aiunt) extremum fati uadimonium expectare dicentur? Hæc eſt mea hac de tota di- *Cratetis phi*
ſputatione ſententia, quam tu ſuſius ipſe (ut opinor) atq; eloquētius dixiſſes: ego cen *loſophari*
ſentis more & deliberantis, ut in curia ſumma ſolemus, non exornantis more dixi.
Quaſi uerò (inquam) tu leuiter hanc artem dicendi attigeris, in qua tibi iam par eſſe
non poſſum, ut uideo: ut niſi te ſtudium iſtud iuris nimiopere teneret, in quo tu matu
tinas horas pomeridianasq; collocas (nec immeritò, ferè enim primarij uiri eo ſtudio
inclaruerunt) ſcribendi nobis occaſionem facilè prærepturus fueris. Vnus autem tu
à regno hoc condito inuentus es, qui modum in ea re tenere poſſis, quæ modum nul
lum nouit, annos & dies ut præſtituas ſtipendijs cupiditatis ęra in comitatu principa
li merentis: & rurſus cum emeritam ipſam quoquo modo ſenſeris, uelut cauſariæ aut
ueteranæ miſſionem à ratione ut imperatrice poſtules. Quis uerò poſt hominum me
moriam miſſionem antè ab aula poſtulauit, quàm uno ipſe aut altero ſtipendio ęre di
rutus fuit? quaſi uerò ratio ambitionem & cupiditatem exauctorare poſſit, quas libe
rum arbitrium ſacramento ita obſtrinxit, ut non milites illæ quidem, ſed deuotæ po-
tius dici debeant. Cedo nunc unum igitur quem uel in præcipiti canitie miſſionē im-
petraſſe fateamur: nam multos numeris expunctos ipſi nouimus, qui nunc falſo inter
cauſarios uoluntariosq; profitentur, periti autem rerum nouerunt miſſionem eos de
trectanteis exauctoratos eſſe, quibus fruſtra fucum ipſi factitare nitūtur. Proinde De
loine aut tu ex ſententia animi non loqueris, aut parum noſſe uidere naturam & pella
ciam eius belluæ, quam uulgus hominum Curiam, perſpicaciores autē Androſphin- *Andro-*
gem uocitant, cuius ambages diſſoluere ſi aulicarū rerum homines conſultiſſimi ne- *ſphinx*
queunt (quotus enim quiſq;, ut dixi, explicare ſemel ab eis ſe potuit?) quo modo te-
merarium non eſt eam rem arbitrij noſtri futuram exiſtimare? Mitto nūc quòd ſi eius
uitæ dies atros ac candidos numeres, multis partib. maiorem illorum numerum inue
nies, etiam ſi eos tantum ſpectes, qui potentiæ ſucceſſu obſeruantiam omnium ad ſe
trahunt, nedum ſi unum è multis conſideres; quibus anguſtè & incōmodè tētorium
habere in caſtris tumultuarijs illis non ſtatiuis neceſſe eſt, in quorum manipulis ſimi-
les noſtri ſi ſacramento adacti ſint, cēturiari ſolent. Atqui, inquit, ſic exiſtimo, uirum *Liberum ar-*
literarum uerè ſtudioſum, honeſtatis amantem, & dei metuentem, nunquam ita de- *bitrium*
prehenſum, ita indagine quamlibet apta, nexa, arctaq; cinctum eſſe, quin liberum ar-
bitrium à philoſophia uindice hominum & aſſertrice, cōmonefactum & excitatum,
eas plagas (ut aiunt) ipſi ſummiſſurum ſit, quibus nonnulli perditè ambitioſi circun-
cluſos eſſe ſe fingunt, nullo interlapſu exituq; relicto. Hic etiam tu autem delicias fa-
cies, & fortuita hoſpitia anguſtaq; cauſabere, homo credo uitæ uagæ & peregrinæ in
ſolens: ceu uerò neſciam Italiam te & urbem Romā nō ſemel adijſſe difficillimo tem
pore, partim animi cauſa, partim cum poteſtate, cum tu liberā legationem ſuſcepiſſe
diceres uiſendæ Italiæ gratia, quam tu admirabere: tū in ipſo etiam aulę Franciçæ co
mitatu pridem munia obiuiſſe. Sed rurſus quòd me illico aliquo ineſcatum eſſe dice-
bas, qui ſoles omnia concitatius in huiuſcemodi eloqui, num tandem tibi uideor aut
grauitatem magiſtratus mei imminuiſſe, aut anteactæ uitæ opinionē, qualis eſt cunq;
de me, cuiuis homini aut cauſæ aduerſo rumore addixiſſe? Addidiſti etiam, me tibi
eſſe uiſum ad ambitionem pronum, non tam propoſito quàm ingenio. Nam etſi am-
bitionem honeſtam claris ferè ingenijs aut cognatam eſſe uideo, aut agnatā, geſtien- *Agnatū eſt,*
tis tamen ambitionis culpam, quam turpem ſemper eſſe cenſui, haud libenter agno- *quod poſt na*
ſcam: & tamen ioculari hac tua reprehenſione admonitus, uereor ne quid imprudēs *tum eſt*
in ea re admiſerim, ut eſt humana conditio, aut ex ſtatu conſtantiæ & grauitatis ali-
cubi exciderim, ut imminuiſſe aut maieſtatem aut dignitatem huius magiſtratus

atq; ordinis uidear. Amabo te mi Budæe,ſi quid in me tale animaduertiſti , obiurga-
to me ſtrenuè,ac pro ea amicitia quam iam tot annos colimus.noſti enim me nihil un
quam antiquius bonorum & grauium exiſtimatione habuiſſe, duntaxat ſecundũ re-
ctam conſcientiam,cuius deus unus & ſolus explorator eſt. Cum aũt iudicium tuum
nunquam aſpernatus ſim:tum uerò maximè intelligo tibi me notum eſſe, utpote cui
in uſu familiariſſimo indicare me quàm ſimpliciſſimè ſoleam. ſimul illud memini,ſæ-
pe te mecum ita eſſe collocutum, nihil ut cõmodius eſſe poſſe diceres uiro in magi-
ſtratu conſtituto,ad magnosq; honores aſpiranti, quàm ſi amicũ ſibi unum delectum
ac probatum,adhiberet caſtigatorem,aut certe emiſſarium & ſubauſcultatorem, qui
ad ſe uelut iure ſuo referret cuiuſmodi eſſet populi de morib.eius actibusq; iudicium:
quæ actio eius motusq;,cuneorum plauſum frigus'ue,quæ aduerſum rumorem ordi-
num,quæ bonorum & grauium calculum mereri uideretur. ſic enim futurum eſſe ut
iure improbari non poſſet, qui omnium propè arbitratu ſeſe emendauiſſet. Hoc aũt
cum pauci animaduerterẽt, hactenus factum eſſe ut egregij ſæpe uiri ſummos ſtatim
honores adepti, ad populum (ut dicitur) & ordines offenderent, ſuarum ſcilicet ipſi
inconcinnitatum ignari, quæ per ora tot hominum magno ſtrepitu peruulgantur.
Quod uerò ad me attinet: ut ambitionis ſuſpicione uindicare me non admodũ labo-
ro,ſic hoc deprecari peruelim, ne me cupiditas trãſuerſum egiſſe, aut extra numeros
probitatis & honeſtatis extuliſſe uideatur. Nec enim mei obliuiſci ipſe poſſum, nec
perſonæ quam mihi cum literarum ſtudium flagrantiſſimũ, tum uerò collegium gra
uiſſimũ ampliſſimumq; impoſuit, in quod non pœnitendis (ut opinor) auſpicijs ipſe
adoptatus ſum.Sed quid ego hæc tecũ nequicquam? qui me propemodũ ab incuna-
bulis & crepundijs nouiſti, & cui me iam tot annos explorandum bona fide ad ma-
numq; aſpiciẽdum præbui: ut notiores animi mei ſenſus omnes ei ſacerdoti eſſe non
poſſint quem à confeſſionibus religioſis habeo, quàm tibi Budæe mens mea perno-
uit. Ibi tum ego renidens, Equidem (inquam) Deloine uideor te non leuiter cõmo-
uiſſe: cuius rei indices ſunt malæ iſtæ tuæ pleniores, inſolito rubore ſuffuſæ : id quod
niſi ut facerem,in mentem mihi ueniſſet,nunquam iſti facundiæ utiq; par eſſe potuiſ-
ſem.Etenim quis tibi hoc concedat, ut mihi te ſemper Scęuolam, & quum uoles etiã,
ut ſubinde Craſſum præbeas? Vt enim ſi quid in foro tuo poſſim (tuum aũt uoco,in
quo primaria eſſe auctoritate te dicunt homines doctiſſimi) ſed ut ſi quid ad intelli-
gentiam enarrationemq; iuris ueſtri ciuilis cõminiſci aliquando & afferre in medium
poſſim,quod ex ea penu prompſerim quæ uobis iuriſprudentib. uſualis eſſe nõ ſolet
(cuiuſmodi nonnulla in Annotationib.noſtris ſcripſimus in Pandectas editis,& ite-
rum fortaſſe ſcribemus,ſiquando eò animum retulerimus) id totum iudicio tuo tuiq;
ſimilium ſubmitto: ſic te uiciſſim decebat amicitiæ ſaltem iure,doctrinę mihi faſces in
ea re ſummittere,qua in re non ætatulam quidem(quod uehementer doleo) ſed æta-
tis bonam partem te ſtimulante cõtriui, etiam ſi ui maiore ingenij tu in eadem ipſa re
nos ſuperare uideare.quippe ius hoc poſcere amicitiæ noſti, ut inter differendũ ſimu
lata interim & affectata uel infantia uel inſcitia,ab amico uinci te patiare: cum ſi nihil
de contentione remittas,poſſis animũ eius ægritudine nõ leuiter ſauciare. Itaq; quan
do te nihil mihi(ut uidebam) condonaturum, uincere alia ratione non poteram,non
inuitus ipſe feci ut acriore altercandi uelitatione te è ſtatu peruicacis facundiæ depel
lerem: quæ copioſius ipſa mihi ſemper uidetur atq; cõpoſitius uerba uobis Iuriſcon-
ſultis non uſitata fundere, quàm ut è libris tantum iuris hauſtum eſſe quis eam credat.
Quanquam haud admodum lubens facio,ut eam tibi facultatem tantam concedam,
homini in alijs ſtudijs occupatiſſimo, quam omnium difficillimè artium comparari
contendere tecum ſoleo. Sed enim id penè muto quod nuper de te affirmauerã. Am-
bitioſum eſſe te natura dicebam,non propoſito : nũc natura ab ambitione abhorrere
te,uel uerius ab ambitu, dico , non item fortaſſe propoſito. Nemo eſt enim omnium
quos noui ingenio & doctrina præditos,qui minus te prehẽſare homines, aut colere
potentes,& omnino numeros implere ambitus iuſti atq; efficacis aptus ſit. ſiquidem
oportet eos qui hoc ſcitè facere uolũt, quo iure quaq; iniuria morigeros ſe ſpondere
poſtulãtibus,ad feſtiuosq; uultus ſemper eſſe fictos & cõpoſitos, etiã ſi probi uiri eſſe
animo

animo obfirmauerint. Alioquin fruſtrari nemo poteſt aut deuorare moleſtiā adeun-
tium, æqua, iniqua, expedita, perplexa, improbè poſtulantium, quorum in odium &
iurgium etiam incidas neceſſe eſt. quaſiq; in campo & inter comitia offendas atq; im-
pingas ſi quid æqui boniq; non obſequioſe dixeris. Ita qui ritus eius diſciplinæ tene-
re uelit, hunc neceſſe eſt duplicem quam uocant philoſophiam & ancipitem noſſe,
ut exotericus ipſe ſit & eſotericus, nec idem inteſtinus homo ſit & externus. Sermo
tantum ſpecioſus & urbanus, ac uultus blandus & feſtiuus inter ſe non diſcrepēt. Ad
hanc autem diſciplinam, & alias quas homines ambituros percallere oportet, cum pa
rum te docilem ſemper animaduerterim, miror cur tibi in mentem uenerit Ariſtippi
meminiſſe, quem omnis (ut inquis ipſe) decuit ſtatus & color & res: quaſi uerſatile
mihi ſit, & tibi cum uoles futurum ſit ad iſta ingenium. Quomodo autem tu non ine-
ptam ſententiam hanc tueris contra tuum inſtitutum, qui quum non ignores illic ho-
minum iudicia atq; etiam propoſita ferè eſſe corruptiſſima, eis tamen ſuadeas in eo
conuentu eſſe uiuendum, qui in ſimplicitate & candore morum ſpes omnes ſuas re-
poſitas habeant? Neq; enim mihi ludibundi ſunt oculi, quibus in occurſu & in circu
lis iſti uenuſtuli gratioſi eſſe didicerunt: nec lepôres illos urbanitatis aulicæ noui, qui
bus pro illecebris logodædali ad aucupandam famam ſcitę comitatis & emerendam
utuntur. Quum ille rurſus ſermonem excepiſſet, egoq; non defuturus ſententiæ meæ
mihi uiderer, amicoq; in eo non ceſſurus: ecce tibi nuncius regiæ mortis, qui diſputa-
tionem noſtram abrupit conſternatione ſubita. Poſt aliquot autem dies cum eum do
mi offendiſſem ocioſum (interuiſere enim ſæpe inuicem ſolebamus) cōtinuò ut aſſe-
dimus, Ecquid, inquit, Budæe aliud tibi in mētem uenit de diſputatione noſtra? an in
ſententia permanes? Vides enim triduo eam mutationem rerum factam, ut iam alius
omnino ſenſus publicæ mentis exiſtat, diuerſiq; mores eſſe inolituri putentur, ut ferè
omnia circumagit & plurima inuertit regni noui exortus. Certè uox famæ publicę iu
cundiſſima ad aures omnium fermè ordinum uenit natali huius regni. Atqui eò (in-
quam) penè euaſimus, ut non facundia tantum tibi huius diſputationis palmam, ſed
etiam rerum euentus fortaſſe daturus ſit. nam ſi feſtis huius principatus auſpicijs, re-
rum gerendarum progreſſus reſponderit, erit utiq; cur uirtus & doctrina exeant ex
umbraculis, & ferre ſolem, ut dicitur, pulueremq; non renuant. Id adeò licet ex præte
riti & præſentis temporis contentione æſtimare. Quum enim antè orba reſp. ſummis
magiſtratibus eſſet, maximaq; munia partim uicarijs operis obirentur, partim omni-
no non obirentur, primùm nihil nec rectè ſatis nec ordine (id quod neceſſe erat eue-
nire) fiebat, deinde uelut abdicatis uel abrogatis magiſtratibus, informis ac deſtituta
reſp. iniurijs inteſtinis externiſq; expoſita & obuia iacebat. Cuius indignitatis cau-
ſam nunc magnopere non inquiro. id tantum dicam quod fama circunfert, in duas
ipſa ſententias diuiſa: Partim hominum culpam à uertice ipſo arceſſebant, qui bona
magis uoluntate, quàm ſtrenua & cordata ſolertia fuiſſe à multis exiſtimatur. Partim
ad actores ipſos rerum, diſpenſatoreſq; copiarum, ſummū crimen referebant, qui he-
betes iam oculos domini non uerentes, nec ab auribus eius magnopere metuentes,
quas obfirmatæ obaudientiæ cera obſtructas eſſe confidebant, in libera adminiſtra-
tione ſummæ rerū remiſſi fuiſſe dicuntur, & in tumultu ſecuri (ſic enim homines tum
ſobrij loquebantur) aut nimium ſeſe in arduis conſulentes, ut prudentes dictitabant.
Commune autem utriſq; crimen ab hominum ſermone illud erat, quod orbæ rerum
ſummæ tutores ut ſuſpecti poſtulari non poterant, cum honorarij ex diadematico ge
nere adhibiti nulli eſſent, qui cuſtodes ſaltem adminiſtrantium in ſpeciem eſſe uide-
rentur. Ex qua rerum deformitate (ut parciſſimè loquar) ſecuta eſt ea Francici nomi-
nis ſuggillatio, quæ ſine inſigni mutatione rerum diſcuti nō poterat. Affuit igitur pre
cibus non publicis, ſed populi duntaxat, ut ſperamus, tutelare numen Franciæ, quum
Calendis Ianuarijs rex ſocer fato functus Franciſcum nobis regem æquo animo re-
liquit, ut filiam quoque ſuam reginam relinqueret. Proh ſuperi immortales, quid
hic primum, quid poſtremum exequar? Iampridem Calendæ Ianuariæ quid non
polliceri ad inſtaurandam rei Francicæ formam ac dignitatem uidentur? quo die
ſtrenæ uice, aurea (ut antiquo uerbo loquar) fortuna ad eum regem tranſiuit,

qui

qui & corpore & animo implere uices ſummi imperatotis poſſit, ut ſi quis unquam
maiorum. Deinde nominis eius omen nónne certam ſpem præmonſtrat illuſtrandæ
gloriæ noſtrę, cum à condito hoc imperio Franci nunc primùm de ſuo uocabulo de-
nominatum habere regem cœperint? Iam uerò manus illæ cinctrices ſummorũ ma-
giſtratuum, nónne militum mentes afflictas inſolita ignominia, humiq; propemo-
dum ſerpentes ordinum omnium animos, triduo ita erexerunt, ut altiores etiam pri-
ſtinis eorum ſpiritus excitarint? prorſus ut magnificum quoddam atq; amplũ huius
regni principium fuerit hoc maximè nomine. Nullum enim auſpicatius eſſe poterat
(ut quidem eſt hominum iudicium) quàm ut pacis belliq; artes, longo ſummorũ ma
giſtratuum interregno conſopitæ, ſtatim uelut è ſomno diuturno expergiſcerentur.
Cancellarius Franciæ Quare Cancellario primo quoq; tempore dicto, uiro eximiæ doctrinæ & induſtriæ,
cum in purpura ſumma probatæ, tũ aliàs principi ipſi ſpectatæ & cognitæ, quid aliud
quàm ueluti iuſtitium diuturnũ ſolutum eſſe uiſum eſt? Eſt enim ille magiſtratus in-
Nomophylacium ter togatos ſummus: cuius domus (quod Nomophylacium dicitur uerbo priſco) iu-
ris cuſtodia, legum ac conſtitutionum præſidium, oppreſſorũ aſylum, flagitioſorum
ſcopulus, æquitatis officina, ara ſupplicum, & iure ſummo lapſorũ adminiculum eſſe
debet. Atq; ii, inquit ille, cum de eo magiſtratu in Annotationibus tuis loquerere, ori
ginemq; eius à Minois tempore repeteres, nullis propè finibus munia eius circũſcri-
pſiſti, quaſi unus ille honor ad ſe ſummam omnium rerum munerumq; traheret, cum
principis uices propemodum impleret, præſertim ut eſt hodie ratio gerendi eius ho-
noris. nunc, ut uideo, partes eius magiſtratus tanquam nomophylacis tantùm exe-
queris, quaſiq; antiſtitis cuiuſdam æqui & boni, & uiuæ legis indulgentiæ, cuius in-
terpretationem à benignitate principali poſtulaturi, nomophylacium uelut oracu-
lum quoddam clementiæ principalis ſuppliciter adeunt. quem magiſtratum quam-
diu deſiderauimus, tamdiu æqui boniq; oraculum obmutuiſſe creditur. quod nunc
quum luculento aditu princeps patefecerit, & alias quoq; partes inaneis in Rep. con
ſtituenda repleuerit, utiq; imperium iuri & legibus, & dignitatem ſuam imperio, &
regnum deniq; ipſum ſibi, reſtituiſſe dicetur, ſi tamen prouidentia expectationi no-
ſtræ ſubſcripſerit. Sed perge porrò. Omnia enim hæc quæ nũc dicis, in cauſam meam
uertam, quaſi non tibi aqua, ſed mihi iam ſoli fluat. Quid mea refert? inquam, quum
iamiam tibi herbam porrecturus ſim, quod ad controuerſiam quidem ipſam, non
quod ad me pertinet. Iuuat etiam me uictum à te in publica lætitia fateri. ita te ſuperio
rem fecit non tua tantum facundia, aut mea mala cauſa, ſed euentus felicior: cuius uti-
nam expectatio ita nobis ſatisfaciat, ne tibi rurſum huius rei quam coniectura iudica
uimus, controuerſiam olim ipſe referre poſſim. Equidem, inquit, non uideo Budæe
quid ultrà cauſaturus ſis: omnia nunc uides ex ſententia animi tui contigiſſe. Cancel-
larius is eſt factus quem tu maximè exoptabas, non tua magis cauſa, quàm omnium
Antonius à Prato Cãcellarius qui in literarum ſtudium ſpes ſuas contuliſſent. Is eſt Antonius à Prato, uir non mo-
dò literarum amore captus, ſed etiam literarum amantiſſimus, qui cum doctis in uni-
uerſum & ingenioſis, nimirum fauorem ſe præbebit, & apud hunc noſtrum Augu-
ſtum, alterum Mœcenatem: tum uerò proprius & æternus tibi erit ſuffragator, utpo-
te qui iamdiu (ut noſti) omnia tua cauſa cupiat. id quod etſi tibi auditũ compertumq;
eſſe non dubito, ipſe tamen tibi fidem facere uberiorem debeo, qui cum ille pridem
dudumq; familiarius ſermonem his de rebus factitauit. de quo hoc tibi tantũ dicam,
quoniam parcus eſſe ſoleo (ut noſti) in laudibus hominum uiuentium. Hunc (niſi fal
Guido à Rupeforti lor) habebis imitatorem, & (quod maius eſt) ęmulum Guidonis à Rupeforti, ſummi
illius uiri, cuius tu memoriam (ut arbitror) illuſtriſſimã apud poſteros reddes clariſſi
mo aliquo elogio, ut quidem te ſemper affici erga illius manes uideo, ſiquando in ſer
mone mentio eius incidit. Prorſus (inquam) rectè opinaris, ſi quidẽ ipſe aliquid poſ-
ſim dicendi facultate. neq; enim eſt aut fuit unquam hominum quiſquam cui ſecun-
dum parentes plus me debere exiſtimarẽ, etiam ſi nihil eſt aut fuit quod ei acceptum
referre poſſem, ut qui eo tempore mortuus ſit, quo mihi abſenti & propemodũ inui-
to optimè cupere ac magnificè cœperat. Ita fortuna, cui nihil adhuc præter ocium li-
terarium debeo, obſtitit ne illius beneficia calendariũ meum implerent uel augerẽt.

Tu

Tu enim noſti fruſtra me ab eo nuncijs & literis eius chirographis accerſitum, cum
ego quidem ualetudinem tum mihi incommodiſſimam excuſarem, ille autem exiſti-
maret per detrectationem ualetudinarium me eſſe, & falſò cauſarium, & iterum me
admonens ægrè ferret ignauo me literarum ſtudio animum maioris fortunæ deſpon
diſſe. Eo me ille maximè nomine increpitans (ô uirum ſumma laude dignum) quod
eam ignominiæ notam & literis & ſuo tempori inurerem, quaſi docti homines negle
cti tum uiderentur & abiecti, cum tamen eo tempore nulla arte homines memorabi-
li præditi, opima interdum decora opinione doctrinæ temeraria ferrent. Gratum eſt
autem mihi quod eius uiri nunc memoriam refricas, nunquam non uiris bonis iucun
diſſimam: cuius utinam tam uerè imitatorẽ hunc Antonium ſpoponderis, quàm ego
libenter hanc ſtipulationem ab eodem ipſo fecerim, ſi liceat. ad quod etiam eum ſua-
pte ſponte animatum eſſe fama eſt. id quidem certè decet. In utroq; enim eorum inge
nij ac fortunæ partes ita æquæ fuerunt, ut utri plus debuerit ille, hic nunc debeat, uix
conſtituere poſſis. Ille ſummo magiſtratu honorificentiſſimè delato non petenti, ac-
cerſitus, ſtatim eò euaſit, unde altius ſubuehi non poterat. hic nihil non facilè & ſcan-
ſim aſſecutus eſt, quò togæ prætextæ aſpirare ius fuerit. uerùm ille præſtantiſſimi in-
genij ornamentis inſtructus, & fortunæ adminiculis erectus, quum fato conceſſiſſet,
memoriam ſui magiſtratus clariſſimam reliquit atq; teſtatiſſimam: hic eãdem ſortem
adeptus, quid in extremo eodemq; ſummo uitæ actu ſit geſturus, quod faſtigium lau
dis anteactis uitæ partibus additurus, adhuc in expectatione eſt. Quare (quod eſt in
prouerbio priſco) hic magiſtratuum uertex, qualis ſit ipſe uir, mox oſtenderit. Nunc
quoniam tu tantopere me urges, cauſam haud dico quin doctrinæ & uirtuti ex ſeceſ-
ſu prodeundum ſit, & generoſa ambitione documentum ſui dandum, uel in atrio re-
giæ, uel in aula interiore, ſi pateant eis aditus: non etiam ſi inter miſcellaneam turbam
poſſint quouis modo irrumpere aut arrepere. Hoc tamen exigam, ut doceas, cæteris
in partibus rempublicam ita eſſe conſtitutam, ut illis uelut matronis quibuſdam pu-
dicis & honeſtis, tutò & ſine pudoris ſuggillatione ſeſe proferre liceat in publicum.
Scilicet (inquit) ab armatis iſtis metuis, qui neſcio qua fama excitati, primas & ſecun
das parteis ſuas hoc rege ſperant fore. Ego autem accinctos uiros ita rerum potitu-
ros arbitror, ſi non plus armis quàm conſilio tribuant. cuius rei argumentum duco ab
ipſo loricatorum uertice, quem omniũ uotis expetitum princeps rei ſummæ mili-
tari præfecit. Nempe ducem (inquam) Borbonianum dicis? Illum ipſum, inquit, ſupe
ri boni quem uirum, quantum principem, quàm magnum futurũ ductorem, ſi numi-
ni diuino (ut ſperamus) res Franciæ cordi fuerint. Atqui (inquam) memini quum au
ſpicando regno princeps Cancellario ſtatim creato, hũc Magiſtrum equitum abſen-
tem tum dixiſſet, ut uotis hominum & famæ flagitanti ſatisfaceret: quãta omnium læ
titia, quàm certa ſpes, quamq; magnifica expectatio per omne genus hominum exci
tata ſit. Quis enim rei ſummæ conſtitutionem non ſperaret, qui cenſuram militarem,
magiſtratum deſitum & penè obliteratũ, reuocatam uideret? Deinde cuius pruden-
tiæ fuit, quàm rectæ uoluntatis, regem ut primo quoq; tempore, ſic non tumultuariè,
non properè, eum ducem enſe quidem illum dictatorio, uerùm illi hæreditario cin-
gere, quem claris documentis cognitum, fama iamdudum auguratrix, & prærogati-
ua uota omnium ordinum deſignauerant? Magnum erat per ſe cenſuram armorum,
quaſiq; regimen reſtituiſſe morum militarium. Nomẽ enim ipſum, eius honoris mul-
tum habet reuerentiæ ad diſciplinã rei militaris utcunq; retinendam: ſed maius mul-
to fuit ei duci iniungere, qui generis ſplendore auguſtus, moribus generoſis inſuper
uenerandus, belli paciſq; artibus æquè pollens, in prætexta, in paludamento uiſen-
dus, in cõſeſſu, in procinctu cordatus, domi & militiæ, in urbe & ſub ſignis gratioſus,
Martis (ut ita dicam) & Palladis ſuffragia tuliſſe uidebatur. Atq; equidem Deloine
nunc in memoriam mihi uenit eius temporis quod hiſce annis uidimus, quum tu re-
bus afflictis mœſtus, tanquam præſciſcente animo diceres, te uiam primam ſalutis ui
dere, ſi dux Borbonianus ſummæ rei militaris admoueretur. Nam quum auctoritas
multum, tum morum maieſtas plurimum, in ductoribus exercituum ualent: quibus
hic dono quodam Palladis præditus eſt. Eum uerò omneis uirtutes habere dictita-

Dux Borbonianus magiſter equitum

Tutelares regni uirtutes bas huius regni tutelares, aut certè præ ſe ferre: quas eſſe, pietatem in primis aiebas, & religionis reuerentiam, prudentiam, continentiam, liberalitatẽ, magnanimitatem, & conſulendi peritos prudentesq́; ſolertiam, quæ regum maximorumq́; ducum ſumma laus ſemper fuit. Addebas ſeuerum ſimul & clementem eſſe, eo temperamento, ut nunquam iracundus niſi in animaduertendis indignitatibus aut ſceleribus uideretur: & cum firma ac decora corporis conſtitutione natura præditus eſſet, ad naturæ cõmoda acceſſiſſe educationis diſciplinam dicebas ſub ſocru fœmina cordatiſſima, quæ numeros omneis memoria teneret inſtituendorum principum: quippe quæ regis filia eadem & ſoror, regnum olim ſecũdo rumore adminiſtraſſet. Itaq; quum eum regem habeamus, qui cum ſpecimen ſui tum aliâs, tum in decurſione militari, & ſimulacro ſplendiſſimo pugnæ iuſtæ factitauiſſet, ad regnum ſtatim aſſumptus eſt, & mox magiſtrum equitum gentilem ſuum dixit, eum uirum (ut uno uerbo abſoluam) quem fats rebus noſtris alleuandis debebant: cuius ſi ætas maior indoli reſponderit, ne Momus quidem Æſopi inueniet quod in eo reprehendat, eademq́; prouidẽtia princeps reliquas reipublicæ partes conſtituturus eſſe uideatur: non inuitus faciam ut in tuam tandem ſententiam tranſeam, & uiris ſtudioſis etiam auctor ſim ut in ſpem accingantur capeſſendæ reipublicæ. Quippe ſi ad lineamenta præſcripta ætatis florentiſſimæ princeps regni ſui curſum uirilem peragere contenderit, haud periculum erit ne uirtus aulicæ ſuperbiæ ut dudum mancipetur. Abſit enim ut hoc rege, his proceribus, his conſultis, qui rerum potituri eſſe exiſtimantur, uirtus & doctrina tam turpiter in aula ſeruientes, cultuq́; indecoro cernantur, quàm olim Hercules in Lydia. Vidimus quam indolem futuræ maieſtatis princeps in tyrocinio, id eſt, nondum Rhemis inauguratus, oſtendit, quanto honore, quantis liberalitatib. Cæſarem (ut ita dicam) ſuum, ſororis ſuæ uirum, ducem optimum, & regiæ indolis, proſecutus ſit, quos uiros ſummæ rerum ſecundum ſe pręfecerit, quanta pietate parentem olim indulgentiſſimam, nunc officioſiſſimam colere & obſeruare inſtituerit: ut ſi ad huius auſpicatus pręſcriptum uniuerſam ipſe formam principatus delinearit, ſpondere auſim apocataſtaſim quandam inſignem priſcæ Francorum gloriæ extituram. Francia quidem certè tantarum rerũ expectatione excitata, animos illos alacreis denuo iam ſuſtulit, quos haud ita dudum tacta de cœlo abiecerat. Exiſtimant enim omnes ſupplicationibus populi cataractas cœli apertas eſſe, & lucẽ nobis redditam. Cuius ſpei cum omen haud aſpernandum habemus à nomine Franciſci regis ductum, tum uelut repromiſſore deo acquieſcimus: qui ſignis & oſtentis clariſſimis lætitiam nobis publicã ratam feciſſe exiſtimatur. His tam magnificis, tam regijs rerum adminiſtrandarum primordijs, ſi hoc quoq; acceſſerit, ut literis & doctrinæ honos habeat̃ à principe & primoribus, haud ſcio an nihil ſit quod addi ad regni amplitudinem poſſit. Id quidem certè fidenter affirmauerim ad poſteros memorabile maximè fore, nos ex obſoleta & triſti ſocordiq́; facie regni, nulla aut diurna certè tantum temporis intercapedine in magnificentiſſimam regni ſpeciem atq; alacerrimam tranſiuiſſe, unamq́; tantum noctem confinium fuiſſe ſceptrorum ſqualentium atq; nitidiſſimorum. uſq; adeo numen aliquod benignum repentè nos circumegit, uelut theatro quodam uerſatili: quod utinam benignitate diuina fauſtè & feliciter regi, rectoribus, nobisq́; regendis eueniat. Vidimus dudum Gallici nominis genium antea ſemper cultum ac nitidum, planipedis habitu in theatrum tot finitimarum gentium ſub choragis imperitis & bona ex parte puſillis inductum. Iidem (ut ſpes eſt) uidebimus propediem in cothurnum priſtino altiorem excitatum, ſi modò qui ſummã rerum tenebũt, hoc intelligere, intellectumq́; meminiſſe poterunt, Mineruæ quàm Bellonæ numen maius ac præſentius ſemper ab Alexandro Magno Romaniſq́; ducibus exiſtimatum eſſe, qui imperia ipſi maxima sc clariſſima omnis æui condiderunt. Vt enim Magiſter equitũ dux ſummus, & Polemarchi creati uiri decora multa militiæ meriti, quaſi optiones eius allecti, bellicis in rebus ſpeciem quandam magnificam & tanto imperio dignam præbebunt, rectè atq; ordine conſtituentes omnia: ſic in rebus pacatis conſiliarios adhiberi neceſſe eſt earum rerum adminiſtrandarum prudentes, quæ procul à claſſicis tranſiguntur, aut ipſos bellicarum rerum conſultos quaſi quoſdam Neſtores utraq; facultate pol-

lere

lere:id quod fieri nequit ſi literatos oderint, aut ſpreuerint. Magno enim errore regibus olim noſtris ac ſummæ nobilitati perſuaſum eſt, Galliæ campos naturam, Martis (ut aiunt) orcheſtram eſſe non etiam Muſarum odeum uoluiſſe, in quo regum ac ducum geſta clariſſimè celebrantur. Qua de re quoniam multa in præcedentibus libris diximus, non neceſſarium hic habeo longius rem proſequi. Proinde faſtigium principale nihil generoſius inſtituere, nihil auguſtius uelle poteſt, quàm ut rebus bellicis quaſi in tumultu conſtitutis, literarum ſtudioſos excitare quamplurimos contendat, partim à conſilijs ei futuros, muneraq; togata ac ciuilia obituros, partim res noſtras monumentis literarum illuſtraturos: id quod Alexander Magnus quũ maximè exoptaret, uix aſſequi potuit: ob quod Achillem felicem identidem appellabat, cui cõtigiſſet ipſi poſt mortem Homerum præconem rerum ſuarum habere. Reges autem noſtri ne Chœrilos quidem ſuarum rerum ſcriptores habuerunt, ut qui nihil exiſtimarent literas pertinere ad memoriam ſui ſuorumq; æternitati prodendam: qua temporum incuria factum, ut res eorum geſtæ, & inſtituta patria, auctorum ſilentio ſepulta ſint, uel ita memoriæ prodita, ut auctores pudendos magnarum rerum laudare uereamur. Quam gentis noſtræ ignominiam ſi reges & proceres ſatis æſtimare potuiſſent, præclarè cum uiris literatis hactenus actum eſſet. Verum enimuero quando ea quæ ad hunc principatum pertinent nunc primùm ineuntem, non tam in commendatione ac laude poſita ſunt, quàm in coniectura atq; expectatione, ſuſtinendum nobis ulterius iudicium ad progreſſum uſq; rerum magnifico iucundoq; omine incohatarum: ne ſi quid ſecus acciderit (quod ominari nolim) aut in rebus ſecundis atque plauſibilibus proceres mandragoram (ut fit) biberint, præproperè ipſi occaſionem res inexploratas laudandi admirandiq; arripuiſſe uideamur. Quod quum dixiſſem, & ille annuiſſet, dirempto hoc colloquio ſermonem alium quæſiuimus. Eam autem diſputationem noſtram ſimul animi cauſa huic operi attexendam eſſe duxi, ſimul ut monumentum eſſet æternum (ut ſpero) amicitiæ noſtræ. Deloinus enim & Budæus inſigne par amicorum in hac urbe exiſtimatur eſſe.

Odeũ locus eſt choro & ſymphoniacis deſtinatus

VOCVM ATQVE LOCVTIONVM QVARVNDAM SVBOBSCVRARVM EXPLAnatio, per Iodocum Badium Aſcenſium.

ABducere fide militem, eſt ita perpellere, ut in diuerſa caſtra & diuerſas partes tranſeat.

Admiſſionales, ſine quorum beneficio nemo innoteſcere principi poteſt.

Adraſtiæ legis meminit Plato in Phædro, & Plutarchus ἐν τῷ περὶ εἱμαρμένης, lex eſt ineuitabilis.

Adumbrare placita principum ijs quæ paucis placita ſunt, hoc ſignificat, cum quid paucis libuit, & utile eſt, id ut nullo refragante, aut reclamante fiat, diplomatibus à principe elicitis, & in omnes regni partes dimiſſis, edictalem autoritatē ei rei accōmodare, ut ſub umbra & prætextu regij nominis ipſi animo ſuo obſequantur, & nullus in eos obloquatur, ne in regem obloqui uideatur.

Ædes Saturni, ærarium erat Romæ, quare hic metaphoricè pro lucro & ſtipendio publico accipitur.

Æolidæ, ab Æolo uentorū rege dicti, qui ad omnem temporis mutationē uerruntur & mutantur.

Æruſcatores ſunt cogēdarum ūndiq; pecuniarum artifices.

Æſculanus deus, & Argentinus, dicti ſunt æris & argenti, hoc eſt, locupletandorum hominum poteſtatem habentes.

Æthon, ardens: Podargus autem à pernicitate dictus eſt: qui duo, quibus bigas ſuas iungit Hector apud Homerum, hic metaphoricè pro cupiditate flagrante, & celeritate præcipiti ponuntur.

Agnaſci eſt poſt naſci, & agnaſcitur hæres defuncto, cum poſthumus in lucē editus eſt.

Agones epitaphij dicebantur certamina nouēdialia, quę in honorem exequiarum in funeribus fiebant: quod hic transfertur ad competitorū ambitum: & quandam quaſi dimicationem eorum qui exuuias ſacras petunt.

Aius Locutius, hic famam ſignificat, nullo autore certo emanātem, & uera tamen prodentem.

Alaſtoras, hic intellige dæmones naturæ humanæ infenſiſſimos, & aſſiduos captatores, & reis & damnatis infeſtiſſimos. Alaſtores enim ſunt pœnæ, & furiæ Stygiæ.

Albatos ſcurras, appellari puto epiſcopos qui ſcurrilem leuitatem in uerbis & geſtu præferunt. Albati enim ſunt candida toga induti. In competitores ſacerdotiorum factioſè dimicantes.

Album eſt tabula, in qua nomina iudicum in foro Romano proponebantur, qui anno quoq; cauſas iudicaturi eſſent. Erant enim plures iudicum decuriæ, uicibus iudicantes.

In Album æternæ prouidentiæ relati ſunt qui uulgo à theologis prædeſtinati dicuntur.

Ex albo reijcere: uide reijcere.

Alecto quaſi irrequieta & nunquam deſinens interpretari poteſt.

Alias res agere, eſt curam omnem deponere eius rei, quæ inſtat, nec animum aduertere.

Aliptę unctores erāt, qui athletas certaturos ungebant, & magiſtri ac præceptores athletarum dicebantur autore Ariſtotele.

Alogiſtia eſt cum neceſſitas reddendarum rationū remittitur à principe: uulgo quittus dicitur uel abolitio.

Amare à lenone, antiqua eſt locutio, & ſignificat amare proſtitutam meretricem, nō mulierem impudicam quidem, ſed delectum tamen amatorū habentem, nec ſe cuiuis permittentem.

Anginarium pyrum hic ſignificare puto ſummi apicis ambitum & peruicacem petitionem cum certa ſpe potiundi.

Annos ferre uina uetera dicūtur, cum nondum à uetuſtate deteriora facta ſunt, & adhuc ſeruari poſſunt.

Anodyna medicamenta, quæ doloris ſenſum auferunt.

Anthropolatres, hominibus honorē diuinum exhibens interpretatur.

Antipa-

Antipathiam ſegetum miſcere, eſt ſemina inter ſe diſſidentia ſimul ſerere: ut triticum cum ſemeſtri uel trimeſtri fruge. Antipathia enim dicitur naturale rerum diſſidium.

Apocataſtaſis, reſtitutio rerũ & inſtauratio periodica in priſcum ſtatum.

Arbitri oculati rerum ſanctiore præiudicio tranſactarum, ſunt illi, qui ad ſpeciem tantùm, & prætextum, in conſilium adhibentur: ut res non ex paucorum libidine, ſed conſultò agi uideantur: cùm tamen ipſi in conſilium admiſſi, non cenſere iubeantur ab ijs qui conſilio principis præſident: ſed uel aſſentiri ijs, quæ ipſi ſecretiore conſilio ſtatuerũt, uel adeſſe tantum rebus decernendis: non autem ſententiam dicere, utpote cum ad res iam antea decretas, & præiudicatas uocẽtur. Arbitrari enim oculariter tantũ, hoc eſt ſpectare, non etiam uocaliter eis datum eſt.

Archiplanus dicitur dæmõ planorum omnium impoſtorumq́; caput.

Argumenta theatrica ſunt fabulæ comicæ & tragicæ.

Argyraſpides, argenteis ſcutis inſignes ſunt milites, quo nomine quęſtores & præfecti ærarij ſignificari uidentur hoc in loco.

Arimaſpea carmina. Ariſteas Proconneſius poeta antiquior Homero, ut autor eſt Euſebius in decimo De præparatione Euãgelica, ſcripſit hiſtoriam carmine de Arimaſpis Hyperboreis, ad quos nemo acceſſit: ſed eius animã creditum eſt è corpore exire uagariq́; ſolitam, & uicibus in corpus redire: quod ex Herodoto uidetur ſumptum libro 4. qui Melpomene dicitur.

Aſtes Minerua, dicitur quę lateri aſtat, quaſi ſocia & cuſtos ſapientis. Præſtes, quæ præcedit, quaſi dux. Sic Præſtites dij homini naſcenti aſſignabantur ab antiquis autoribus, Macrobio, Feſto, & Martiano.

Atrienſes ſerui, ſunt qui familiæ, & uicarijs præſunt.

Athei philoſophi quidã dicti ſunt, qui omnino eſſe deum negabant.

Auguſtale dicitur tabernaculum imperatoris in caſtris.

Aulicaſtri, ſunt quos uulgò homines uocant curialibus moribus præditos.

Auſpicia maiora, maiores honores & magiſtratus ſignificant. nullus enim magiſtratus inauſpicato creabatur.

Axiomata dicuntur propoſitiones maximè ratæ, quæ ita certæ ſint ut demonſtrari nequeant: ſed ex ijs demonſtrentur aliæ. Hæ propoſitiones principia diſciplinarum ſunt, & Latine poſtulata & proloquia dicuntur, uulgò Maximæ appellantur.

Baſilicanas ambulationes uocat, quæ in palatio fiunt ingenti mentiendi licentia, & noua comminiſcendi.

Blattarum contubernium, tenebroſa loca ſunt, & nulla luce illuſtrata: propter quod Verg. eas lucifugas appellauit.

Briareus aulicorũ. Briareus eſt gigas qui Hecatonchir à centum manib. dictus eſt, habẽs capita quinquaginta, quaſi tantum uiribus pollens quantum alij quinquaginta, ut auctor eſt Homerus.

Bruta olim fulmina dicebãtur, quæ nihil portendere uidebãtur, quaſi inania & nulla ratione naturæ uenientia, ut Plin. inquit. Hic autẽ metaphoricè accipiuntur, & ad interdicta pontificia referũtur, quæ contra ius faſq́; decreta eſſe cenſebantur, ideoq́; contemnenda.

Calix erroris hic ſignificare uidetur opinionem pertinacem Italicarum rerũ, uel cum certa pernicie regni perſequendarum.

Callipidæ in aula uaſa ſemper colligentes, ſed nunquam abeuntes. Callipides hiſtrio fuit tragicus, ut auctor eſt Plutarch. in Apophteg. Laconicis: cuius meminit Tranq. in Tiber. & Cic. ad Attic. prouerbialiter, ut hic.

Carceres ſunt repagula, id eſt principium curriculis, unde curſores prodeunt ſigno dato: uel in Circenſibus ludis aurigæ, quibus Prætor ſignum dabat.

Caſſius fuit Romę iudex ſeueriſſimus, unde Caſſiana iudicia apud Ciceronem.

Cataſta obſeruantiæ illiberalis, aulica eſt obſeruantia eorum, qui ſe rerum potientibus uenditant.

Cataſtrophe, exitus eſt fabulæ, & rerũ conuerſio.

Catonis animo ferre, eſt mortem ſibi conſciſcere ob iniquum fortunę arbitriũ, & incommodum ſummæ rerum euentũ. Ciceronis autem ſtomacho ferre, eſt par-

tim tempori inſeruire, partim in ſeceſſum ſtudiorum ſe cõferre, & incõmodarum rerum ſolatium quærere, ut Cicero poſt Cæſaris uictoriam fecit.

Cauere capite, eſt cum uades caput & uitam, non ſolum bona obligant. His autem uerbis martyres & Chriſti confeſſores ſignificantur.

Cauſia geſtamen capitis regium ſolis calorē arcens: & plerunq; purpurea erat. hîc pro galero purpureo ponitur.

Cæleno hîc pro ſacrilega nundinatione accipitur. una eſt Harpyiarum.

Celeuſma, adhortatio eſt remigum & nautarum quod cani à ſymphoniacis ſeruis moris erat apud antiquos.

Cercopum, id eſt, lucripetarum appellatione ij ſignificantur inter aulicos, qui in Reipub. adminiſtratione priuatũ compendium ſequuntur, & publicas opes in ſuum lucrum uertunt: quo nomine Quæſtorum & Præfectorum ærarij natio ſignificari uidetur, quorum uerſutias & commenta principes & populus uidentes, tamen intelligere nequeunt. Cercopes Latinè lucriones appellati ſunt. Inde, ut mihi Budæus ipſe indicauit, Cercopõ hedra, apud Herodotum in ſeptimo, hoc eſt, impoſtorum & lucripetarum ſedes, & inde natum apud Græcos prouerbiũ.

Centuriale aruum, fundus eſt centũ iugerum: quo nomine grande ſacerdotium ſignificatur.

Cernere hæreditatem, eſt uerbum antiqui iuris, apud Ciceronem tamen frequens, ſignificans adire hæreditatem iure XII. tabularum.

Chamæleon pro homine ſubinde mutabili ponitur, quia chamæleon pauidiſſimum animal identidem colorem mutat & formam, ut auctor eſt Ariſtoteles in quarto De hiſtoria animalium: & ſic ipſe utitur in 1. Ethicorum, & in quarto De partibus animalium. Plinius libro uiceſimo octauo.

Choragium, inſtrumentum ſcenicum. hîc autem metaphoricè pro magiſtratibus regni ponitur: ſine enim magiſtratibus homines in medium, quaſi in proſcenium prodire nequeunt, & documentum ſui dare. ſemper enim perſtat in metaphora ſuperius ſuſcepta. Suprà uerò accipitur pro bonis fortuitis metaphoricè, cum fortuna pro chorago, id eſt, ſuppeditatore chori intelligatur.

Choragus, chori, hoc eſt ſaltantium, primus eſt, & dux choreæ: is & Præſul, & Choroſtates dicitur, & Choriphæus. Choragi autem paſtophori intelliguntur antiſtites & pontifices res bellicas tractantes. Paſtos enim ueſtis eſt ſacerdotalis, & Præſules dicuntur quaſi præſultores, ſeu præſaltantes. Indecorum autem eſſe oſtendit, & abſonum, ſacerdotes choragos eſſe ſaltationis armatæ: hoc eſt in conſilijs ſuſcipiendorum bellorum præſidere, & rerum bello gerendarum principatum habere, & ueluti claſſicum pugnaturis canere.

Choroſtates, eſt qui chorum ſymphoniacum docet, moderaturq;.

Chreſtologi, uerborum comitate fruſtrantes poſtulatores.

Circe Dedala, id eſt, aulica curia.

De Cælo detracti dicuntur qui è magna gloria exciderunt: ſicut In cælo eſſe dicuntur, qui omnium ore celebrantur. Hîc autē appoſitè ea locutione Budæus uſus eſt.

In Cælo eſſe, id eſt, omnium ore in aula celebrari.

Comperendinari uadimonium dicebatur, cum dies iudicio conſtitutus in perendinum diem, id eſt, tertium reijciebatur.

Confarreare eſt contrahere & ſancire aliquid ſacrificio intermedio, à farre uerbum ductum, quo antiqui in ſacris utebantur. ad id autem alludit adorea uerbum, quæ gloriam ſignificat, cum adoreum ſit far.

Confectaria ſunt argumenta Stoicorum quaſi perfecta efficaciterq; cõcluſa. argumentatio eſt captioſa minutatim gradatimq; id quod uult efficiens per interrogationes. quare à Græcis Sorites quaſi acerualis uel coaceruata dicitur. ad quod hîc autor alludit in uerbo aceruatos.

Cõfuſum uociferatum dicit, quia cum omnes hoc dicerent, nemo tamen palàm autorem ſe libertatis ferre uiſus eſt.

Conſcripti ſunt Senatores ſummæ curiæ, quos ſuper XII. ſedes ſeſſuros in iudicio dominus dixit.

Conſpicilium, non tantùm oculare ſubſidium ſignificat, ſed etiam feneſtram

clatra-

clatratam, & minutis cãcellis obtectam, unde in uias proſpiciunt homines, qui ſeſe è uia uideri nolunt: quaſi obſeruatoriam feneſtram. Hîc autem metaphoricè pro priuata uita ponitur in ſeceſſu acta, unde homo ignotus, uel in publicum rarò prodiẽs uelut ex occulto res geſtas eorum inquirit & adnotat, qui adminiſtrationi rerum præfecti ſunt.

Contenti ſimus hoc Catone, id eſt, hac forma Reip. adminiſtrandę, & hoc rerum ſtatu, ne in deteriorem incidamus, ſi noui homines ſuccedant.

Conturbare uerbum eſt iuris antiqui, & ſignificat pecuniam diſſipare, & propriè ad ſeruos pertinet, qui cum rationib. heri ſui paria non faciunt, ſed reliquamenta trahunt pecunia peculiari per nequitiã conſumpta.

Conuentus Galliæ, ſunt quos uulgò tres ſtatus uocant.

Corculus dictus eſt olim *Scipio Naſica* ob ſummam, ſolidamq́ prudentiam.

Choryphæus, eſt chori princeps, qui alio nomine chorodidaſcalus dicitˀ, quaſi chori magiſter. & quicunq́ ſummus eſt in aliquo ordine, is coryphæus dicitur. Chorus autem ſaltantium & canentium cœtus erat. unde Præſules dicti.

Cothurnus utriq́ pedi aptus eſt: ob id ad hominem transfertur qui ſe ancipitem inter duas factiones præbet: quo nomine Theramenes Athenienſis dictus eſt. propter eandem cauſam Theramenes aulici, qui & cothurni dicuntur.

Cothurnus grauitatem ac ſublimitatem ſignificat.

Cothurnata ſcelera, dicuntur ea ſcelera, quæ à principibus committuntur, quę maiora ſunt illis, quæ à priuatis, & popularibus perpetrantur: in tragœdijs enim perſonæ regiæ, & grandes inducuntur.

In Cothurno, id eſt, in tragica perſona, omnia grauia, ac ſublimia decent. cothurnus hic ꝓ primaria dignitate ponitˀ. ſemper enim perſtat in ea metaphora, quam initio ſuſcepit perſequendam, de choragio, & ſcena loquens.

Critica ſeueritas, dicitur propter criticos, id eſt poematũ iudices, qui ſibi eam autoritatem ſumebant, ut quos uiſum eſſet, in ordinem poetarum redigerent, uel numero eximerent, & eximium poetam pronunciarent.

Cunei, loca erãt, in quibus plebeij nullo ordine ſedebant.

In Cuneos ſe ſtipare, priuatæ uitæ ſe reddere.

Per Cynicos & Momos homines palàm obtrectantes ſignificãtur, propemodum conuitium ijs facientes, qui rerũ potiuntur: per Harpocrates ij intelliguntur, qui obmutuerunt. Harpocrates enim ſilentij erat index in ſacris.

Decus ſcenæ, proceres uocat, quia cũ gentiles regis res gerunt in aula, cohoneſtant aulæ faciem.

Delumbare, eſt robur, ac uirtutem fortitudinis infringere.

Dicere ſacramento, eſt in militiam aſcribi.

Deprehenſi dicuntur qui ultrà progrẽdi uel nequeunt, uel non audent.

Deſultoria amicitia dicitur nec uerã, nec conſtans, ſed tempori tantum ſeruiens, & ex uſu & compendio amantis inſtituta, ob idq́ mutabilis & uaria pro cõditione temporum.

Dies comitiales ſunt ea temporis momenta, quibus magiſtratus conferuntur à principe.

Diem manibus dicere, eſt mortuorum animas accuſare, cum iam non poſſunt apud uiuentes criminibus obiectis reſpondere.

Diras imprecari dicitur populus ſub paucorum regimine uexatus, cum abrupta patientia eorum improbitatẽ execratur, & eos pœnis æternis deuouet. Verbum eſt antiquum, quo infauſta & exitialia rerum euenta imprecari ſignificabant.

Donatiua uenialia, dicuntur, quæ uulgo Indulgentiæ uocantur. metaphora à donatiuis imperatorijs ſumpta.

Echeneis, remora. uide Remora.

Eiurare ueniæ petitionem, eſt iureiurando promittere ſe ueniam non petiturum, id eſt, ei iuri renunciare, ut quidam loquuntur.

Emerita ſtipendia dicuntur, cum ueterani militiæ uacationem impetrant.

Ephectici philoſophi, ſunt qui nihil unquam conſtituunt, ſed ſemper conſultare ſe dicunt, ob id Sceptici dicti.

Ergaſtulum locus eſt, in quo mācipia uincta opus faciunt, quod hic ad aulam appoſite transfertur.

Ergaſtulum piraticum, eſt triremis, in qua uincti remiges ſunt.

Euerriculum (inquit Cicero) omnium malitiarum iudicium, de dolo malo. Quo exemplo Budæus Euerriculum delationum dixit.

Expenſare, eſt expenſum ferre in rationibus factitandis.

Experiri actione, eſt rem controuerſam in iudicium deducere. Hic autem ancipitem ſignificationem habet.

Exolui religione, eſt ita cōſceleratum animum ſacra ſatisfactione expiare, ut ultio diuina amplius impendere non uideatur. Huic opponitur Alligari religione.

Extiſpices, quære Regalia exta.

Feras in populum immittere, eſt à Romano more tractum, qui feras in caueis alebant, quibus interdum homines damnatos obijciebant: interdum homines beſtiarios cum eis depugnaturos conducebant in amphitheatro ad oblectationem populi. Has Nero rebus iam ſuis deſperans uoluit caueis emittere, & per urbem Romam laxare, ut populum lacerarent. Hic autem feræ pro populis efferatis metaphoricè ponuntur, qui in Gallos à pontifice Iulio concitati ſunt, ut Franciam depopularentur. Hic autem ſignificare uidentur concilia duo Romanum & Piſanum, ſtudio magis cupiditatis & uindictæ quàm charitatis ac pietatis indicta.

Fides auxilium ſignificat, ut, dij ueſtrā fidem, apud comicos. fides etiam perſuaſio eſt certa de aliqua re, ut fides catholica. Hic autem alludit ad fidem, id eſt, pietatem diuorum.

Fidem bonam agnoſcere, uerbum eſt iuris, ſed hic per alluſionem dictum eſt, eos taxando qui certā perſuaſionem doctrinæ Euangelicæ non habent.

Fide mea eſſe iubeo, id eſt, ſponſor eius fio, uerbum eſt Iuriſconſultorum priſcorum.

In fide eſſe, eſt quod Feudum uulgo dicitur.

Fiducia eſt, quæ uulgo cōmēda dicit. Eſt enim fiducia uerbum iuris antiqui.

Figuræ ſcenicorum, ſunt dicta faceta, & allegorica, quibus ſummos magiſtratus gerentes à theatricis taxantur, quaſi cauillamenta uelata.

Fœdera anniuerſaria dicuntur, quæ quotannis alia & alia feriuntur.

Fomentum hic ſignificare uidetur coniugium Ludouici & Mariæ, quod luculento uulneri Galliæ ſanando appoſitum eſſe dictitabatur. Præcalidum dicitur, quod uulneratum urit, dum præproperè, & inexploratè adhibetur. Fomentum autem non ſanandi cauſa uulneris, ſed mulcendi admouetur.

Formula indulgentior, eſt ius prætorium, quod plus habet æquitatis, & minus iuris ſtricti ac rigidi, ut bonorum poſſeſſiones à prætoribus introductæ prçter ius ciuile antiquū. Vtitur hic uerborum uarietate, qua Iuriſconſulti in teſtamentorum tractatibus uſi ſunt.

Francomaſtix, dicitur Francorum hominum obtrectator, ut Homeromaſtix Homeri.

Frugiperdæ arbores dicuntur, quarum flores uaneſcentes ad fructum non perueniunt.

Fucum facere ordinibus, ſignificat ita aſtutè, & callidè agere in adminiſtratione ſummę reip. ut proceres, & nobiles, & magiſtratus oppidani, & populus falli ſe, & ſimplicitati ſuæ impoſturam fieri non intelligant.

Futculæ ſunt quibus uiatores pedites ſarcinas ſuas gerūt, alio uocabulo ærumnæ appellantur à Feſto.

Graphis lineamēta formarū ſignificat.

Haſtæ amentatæ, dicuntur quæ anſula, & habenula inſtructæ ſunt. Amentum enim eiuſmodi eſt habenula, qua uelites, id eſt, leuis armaturæ milites in prima acie ſtantes, & anteſignanos præcedētes, iacula ſua concitabant, pugnamq́ hac iaculatione cōmittebant, quod Latinè Velitare dicitur, quaſi pugnam irritare, & incipere. Haſtas autem amētatas mutuari, metaphoricè dicitur pro eo quod eſt dictatas orationes uel ſententias à uiris doctis accipere, & pro ſuis uti, quaſi iaculo ab alio ſumpto brachium ſuum accommodare: & digitos amento inſerere, eſt alienis orationibus reſpondere, non ſua, ſed corrogata Minerua. Perſtat autem in metaphora propter uerbum uelitari, quo paulo ante uſus eſt.

Hemim-

Hemimnæon, idem quod ſelibra.

Hercules Alexicacus dictus eſt malorũ depulſor, quaſiq; generis humani protector: quo nomine Chriſtus proprie ſignificatur.

Hieroduli ſunt monachi ſacram ſeruitutem ſeruientes.

Hilaria, feſtum diem ſignificant nõ abſimilem illi quẽ pridie quadragenarij ieiunij ineuntis uulgus celebrat

Hoc age, dicebat præco in ſacris faciẽdis, quod ſignificat ad ſolum animum aduerte. Autor Plutarchus in Corio. Plau. in Perſ. Hoc age, opus'ne eſt hac tibi empta? Id eſt, animaduerte & intentus eſto in hanc rem.

Hortamenta ſunt celeuſmata nautarũ à ſymphoniacis cani olim ſolita.

Hypophetæ dicebantur qui prophetis & fanorum antiſtibus ſubſeruiebant, eorum interpretes quæ antiſtites dixerant.

Implere ſtipendia eſt tot annos in aliquo ſtudio perſtare, quot opus eſt ad doctrinam aſſequendam

Indagine cinctæ feræ dicuntur quæ intra ſeriem arrectarum plagarum incluſæ ſunt. alludit autem ad indagationem ueritatis per ueſtigia Chriſti, & monumenta ſacrorum ſcriptorum.

Indicare rem, idem eſt quod rem uenalem facere, & ei precium ſtatuere. indicare uenditoris eſt, ut mercari & liceri emptoris.

Inducere ſententiam, eſt delere & irritam facere.

Inertia terræ pondera. Iliad. 18. ἀλλ' ἧμαι παρὰ νηυσὶν ἐτώσιον ἄχθος ἀρούρης.

In fide eſſe, eſt quod Feudum uulgo dicitur

Inſulati, ſunt antiſtites

Inire nexum, dicebantur olim debitores, qui cum ſoluendo æri alieno non eſſent, creditoribus uincti addicebantur lege 12. tab.

Interceſſio erat tribunorum, qui intercedere poterant ne comitia haberentur. eſt enim interceſſio, quam uulgo oppoſitionem uocant.

Inter diuos relati uulgo canonizati dicuntur.

Interpolis humanitas, dicitur natura humana ex carie uetuſtæ ignorantiæ & ſceleris inueterati renouata, & baptiſmali aqua niteſcens: quo ſacramento homines Chriſti milites fiunt, & mundo ac faſtui ſeculari amicitiam renunciant, & mãcipatu dæmonis eximuntur.

Inter cuneos ſedere, eſt inter priuatos eſſe, & honoribus non fungi. In cuneis enim plebs promiſcue ſedebat & ſpectabat.

Intra pomœria nati, ſunt homines rerũ intelligentes, non ruſtici, & ignari impoſturarum.

Iſonomia, eſt æqualis bonorum diſtributio.

Iudicem ferre, eſt arbitrio alicuius permittere litem, uerbum antiqui iuris.

Ius gentium eſt quod in ſenſum communem cadit, ex quo commercia manauerunt & impoſturæ.

Ixionidæ Centaurorum germani & ſimiles.

Lætis auibus renunciari, eſt felicibus auſpicijs pontificem creari.

Laniſta, eſt quo moderante digladiantes ſeſe mutuis ictibus impetunt.

Laoplanus dęmõ, id eſt popularis impoſtor.

Lar, deus eſt domeſticus: itaq; peregrè redeuntes larem familiarem ſtatim ſalutare ſolebant.

Latifundium fundus eſt latè patẽs: hic pro ſacerdotio copioſo & opulento ponitur, & epiſcopatu latè patenti.

Laudare autorem eſt citare, & prodere, uerbo iuris antiquo.

Laudare more faſcinantium, id eſt, animo malefico, & uenefica lingua.

Linguis fauere eſt ſilentium tenere.

Liticines ſacroſancti, quære Sacroſancti.

Macaron, id eſt beatorum inſulæ (alludit autẽ ad Elyſios campos) in quas animas boni meriti antiqui trãſire exiſtimabant, & beatorum inſulas eſſe dicebant, ut autor eſt Seruius.

Mancipes ſocietatum, ſunt magiſtri, & capita quarumcunq; factionum: metaphora ſumpta à redemptoribus, aut publicanis.

Mancipium non tantum hominẽ ſeruum, ſed etiam mancipatum & poſſeſſionem ſignificat.

Mediaſtini ſerui ſunt, quib. uiliora miniſteria

niſteria per atrienſes & actores imperantur, ut plebs pullata in Francia.

In medio ſtare, in actu rerum eſſe inter aulicos.

Mercurius inſtitor eſt quæſtus è rebus ſacris & nundinatione ſacrilega.

Metempſychoſis eſt animarum in alia atq; alia corpora tranſitus.

Mimi & planipedes gn̄ra ſunt comœdiarum, in quibus perſonæ uiles, & actus ipſi indecori ſunt et ſcurriliter laſciui.

Modulos appellat mediocritatē et par ſimoniam à priſcis inſtitutam, ut quiſq; ſacerdotū uno ſacerdotio acquieſcat, quod quidem ſuppeditare neceſſaria pro dignitate cuiuſq; ordinis poſſit.

Motorij actus, dicuntur alluſione comœdiarum priſcarum. Comœdiæ enim motoriæ dicebātur, quæ turbulentę erāt: quæ autem quietiores, eæ ſtatariæ uocabantur. Alludit igitur ad reip. ſummam, quę turbulentis actibus adminiſtrata eſt, propter tumultuoſa bella.

Muli Mariani qui ſint docet Feſtus, & Plutarchus in Mario.

Multiplex tropus orationis eſt oratio multiplici ſchemate, id eſt, ſignificans & repetēs quod meminiſſe omnes magnopere oportebat.

Muſæum, ædes eſt Muſis ſacra.

Natalibus reſtitui, uerbū iuris, hic pro innocentiæ & puritati primæ reſtitui dictum eſt.

In naſſam. In naſſam ingreſſi piſces retrocedere nequeunt. Sic homines probi beneficijs aulicorum ineſcati, & ſemel auctorati, ultrà ſui iuris nō ſunt, ſed obſequi ijs coguntur à quib. ornati ſunt & adiuti.

Nauclerus nauis, Latine nauicularius dicitur, id eſt nauis dominus, cuius periculo nauis agitur, & cuius eſt ſumma poteſtas. Hoc in regem Ludouicum dictū, qui in demortuorum magiſtratuum locū plerunq; nullos ſufficiebat, nec in eos regia ſeueritate inquirebat, quos ſummo rerum actui præfecerat.

Nexum inire, eſt corpus ipſum capi, cùm pignora nulla ſunt quæ capiantur.

Nexum ineunt plebeij, ſi indictum tributum non ſoluerint, id eſt, in carcerem conijciuntur.

Ob Noxam dedere, iuris uerbum eſt: ut noxæ dedere, quod idem eſt.

E Numeris eximant, metaphoricè dictum eſt, uerbū à militia tractū. Eſt enim Eximere è numeris milites, ex manipulis expungere, & reijcere, ſtipendioq; priuare. licet Eximere numero, aliud ſignificet.

Obnunciare, & uitium obuenire, uerba ſunt tracta à more comitiorum Romanorum. Obnunciantes enim augureis, id eſt affirmantes infauſtum aliquod ſignum è cælo ſeſe obſeruaſſe, prohibebant ne magiſtratus eo die crearentur. Vitium autem obueniſſe dicebatur, quando oſtētum aliquod creationem uitiās apparuerat. Vtitur his uerbis Cicero in ſecunda Antoniana. Hic autem metaphoricè accipiuntur. Obnunciare enim eos intelligit, qui nocere ijs uolentes, quos publica fama commendat, clàm eis detrectant, quaſi uitia in eis compererint: & ſic eos à beneficijs arcent principalibus.

Odeum, locus eſt choro & ſymphoniacis deſtinatus.

Offendere ad populum, Ciceroni eſt non populariter agere, nec populi plauſum mereri.

Officinā Ditis intelligēdam arbitror eorum hominum ordinem, qui ijs muneribus funguntur, quæ ad rem ærariā pertinent: quorum illa eſt functio, ut ærarium diſpenſent: ex ea enim officina repēte diuites prodeunt: quanquam etiam alludere uidetur ad orcum, uidelicet taxans id inſtitutum uitę, quod plerunq; ad orcum deducere creditur.

Onocephali homines ſunt aſinino capite deformes.

Optiones, pro adiutoribus, & ſubminiſtrantibus accipiūtur. Verbum eſt à militia ductū, quo Plautus in Aſinaria utič.

Oraculorum conſpicilia ſunt interpretamēta acriū enarratorū ſacræ ſcripturæ.

Ordines hîc nobilium multitudinē, & eorum, qui in magiſtratibus ſunt, ſignificant: Orcheſtra, ſummam curiam: in ea enim ſenatus ſpectabat.

In ordinibus ſedere, in magiſtratu eſſe municipali, & munere aliquo fungi.

Pæon medicus deorum eſt: unde Pæonia manus, pro certa, & auxilij præſentarij dicta eſt.

Paludati duces, ſunt ad bellum iam accincti, & in expeditionē iam exeuntes.

Paſto-

Paſtophori ſunt ſacerdotes ſacris geſtaminibus induti.

Pax genialis dicitur, quæ connubio inito inter Francos & Anglos facta eſt, pronuba diuina prouidentia.

Perpetuum edictũ eo tempore factum eſt, quo ius prætorium ad certã & fixam formulam redactũ eſt, antea enim quotannis immutabatur. Hic ſignificatur lex Euangelica, quæ nunquam immutari poteſt.

Phæaces hic pro eredulis & ſtultis ponuntur. Alcinoo enim Corcyræ regi & eius populis Phæacib. Vlyxes Leſtrigonas & Cyclopas & alia monſtra à ſe conficta narrabat, & ijs omnia uera eſſe perſuadebat. unde Iuuenalis, Tam uacui capitis populum Phæaca putauit.

Phileleutherus ſui iuris retinẽtiſſimus, & libertatis amans.

Philoplutus, dicitur diuitiarum ſtudioſus.

Philoſophia uranophron pſychagogosq;. Vrànophron dicit̃ niſi cæleſte meditans: pſychagogos quaſi deductor animæ dicitur: ſignificat etiam flexanimum. fuit etiam olim epithetum Mercurij animas ad inferos deducentis.

Planipes comœdia argumẽto & actione humilis, nihil ſplendoris habens.

Plutacademica proloquia. Plutos Græcè opulentiam ſignificat, inde plutacademicam appellat philoſophiã cuius fines ſint bonorum & malorum diuitiæ & paupertas. Pluto autem id eſt, diuitiæ. Pluto deus dictus eſt ut Latinè dis: alludit igitur ad Plutonis fanum, ut ſignificet illius philoſophiæ dogmata ad orcum tandem tendere.

Podargus, uide Æthon.

Polemarchi ſunt quos mareſchallos uocant.

Poſthumæ rationes ſunt quę poſt mortem redduntur in ratiocinio diuino.

Precarius honor eſt qui ad arbitrium eius admittitur qui donauit.

Præterire, uerbum eſt antiquũ. Et Pręteriti ſenatores dicebantur, quorum nomina tacebantur in recẽſendo ſenatu. Et Præteriti candidati, in comitijs apud Ciceronem & Plinium leguntur, quorũ ratio in comitijs non habebatur, & qui repulſam tulerant. Hic pro ijs accipiuntur, quorum fama ſupprimitur ab ijs qui nouerunt eorum merita, & uirtutem.

Prærogatiuũ ſuffragium dicitur, ut Prę rogatiua tribus. In comitijs enim Romanis Prærogatiua tribus dicebatur, cui ſorte obuenerat ut prima rogaretur, hoc eſt ſuffragium ferret. Sic Prærogatiuum ſuffragium dicto loco dicitur eorum hominum ſententia, qui primi cenſere iubẽtur à principe de unoquoq; præficiendo.

Præſtes Minerua, uide Aſtes.

Prætexta inſigne eſt magiſtratuũ: quare pretextati pro magiſtratib. exaudiunt̃.

Primæ ceræ, dicuntur quos Iureconſulti primos gradus inſtitutionum uocant. Erant enim ceratæ tabulæ teſtamentorũ.

Primigenia noxa, peccatum eſt primi parentis.

Proceſſibus ſuis inimicus homo dicitur, qui eas artes negligit, quib. homines locupletantur & ereſcunt.

Proletarij dicebãtur homines inopes, & nullo cenſu in claſſes redacti, hic per translationem dicũtur proletarij qui nulla dote animi, nulla ingenij ac ciuilis prudentiæ facultate cenſentur & commendabiles ſunt.

Proludere eſt præludiũ certaminis alicuius facere, & certamen auſpicari.

Pronaũ, limen eſt, & frons templi: Cella autem interior, eſt pars ædis ſacræ, in quam ingredi non cuiuis licebat.

Proreta eſt qui in prora nauis regit, id eſt, in primore parte nauis, ut gubernator in puppi clauum tenet.

Proſceniũ, locus eſt ſcenę prominẽs in orcheſtrã, unde ſcenici proloquebãtur.

Pritaneum, domus erat Athenis publica, in qua bene de Repub. meriti alebantur ſumptu publico: quaſi horreum publicum dictũ. Alludit autem hic ad dictum Horatij, Nos numerus ſumus, & fruges conſumere nati.

Pſeudocatones uulgò hypocritæ uocantur.

Pſeudophiloſophia eſt gentilium ſapientia.

Publica religione cõſecrati ſunt quos canonizatos uocant.

Purpura dibapha dicitur, quæ bis tincta eſt, ut eius intenſior ac flagrantior ſit color, quę hic galerum cum legatione ſignificare poteſt.

Purum

Purum probum ſuum aurum dicebant quod ſacrorum cauſa conferebatur. Purum erat quod ſpurco actu quæſitum nõ fuerat. Probum, quod obryzum. Suum quod proprium conferentis eſſet, nõ alieno admixtum.

Pyrrhica ſaltatio, eſt armata.

Quæſitores ſunt illi qui criminalibus iudicijs præſunt, quaſi inquirendi criminis præſides.

Quære peregrinum. Sumptum ex Horatio, Quære peregrinum uicinia rauca reclamat, id eſt, quære peregrinos non uicinos quibus fidem facias. nos enim fidem tibi non habemus, ut qui te probè nouimus eſſe planum & impoſtorẽ, mendacemq́. Vide Horatium ad Scæuam libro 1. Epiſt.

Receptitius ſeruus eſt quem mulier in dotem accedere noluit, ſed ſibi recepit, et retinuit ne marito ſubeſſet. alludit autem hic ad id quod dominus de Ioan. Euang. dixit, uelle ſe illum manere ad reditũ ſuũ, quaſi à fato communi receptum.

Recoctos aulicos uocant in aula ueteratores & conſummatos, uerbum eſt Horatianum.

Regalia exta. Sacrificantes olim exta aſpiciebant, ex quibus ij, qui Extiſpices dicebantur, futura ſacrificanti prædicebant. Regalia autem exta dicebantur, ex quibus regnum portẽdebatur: ad quem morem nunc alludit.

Reijcere ex albo, ſignificat iudicem ut ſuſpectum, & iniquum recuſari, & auerſari.

Remora piſcis eſt, echeneis Græcè dictus, qui carinis nauium hærens, earũ curſum retinere creditur: quare remora pro impedimento ac retinaculo ponitur.

Renunciari magiſtratus dicebantur in comitijs, dum uoce præconis deſignati pronunciabantur. Creari igitur & Renũciari idem ſignificant.

Reſtibile uinetum eſt uinea renouata: quæ hic pro conſtituta eccleſia & morib. atq; inſtitutis reformata ponitur.

Riuales ſunt qui eandem rem amant.

Roſcij ſunt artifices aulicæ ſimulationis. Roſcius enim ſummus fuit hiſtrio: cuius generis artificium ſimulatione conſtat, & alienæ perſonæ in theatro imitatione. Sic iſti qui taxantur, ſimulatione uultuum bonos & comes ſeſe oſtendũt, cum re uera alij ſint.

Sacroſancti liticines, eccleſiaſtici principes partium utrarunq; ductores, diſcordiam alentes.

Sacroſanctas ęrarij pecunias (quas manubias, quaſi pullatę plebis ſpolia uocat) ideo literatis eſſe dicit, quia illis tangere literatis non licet, cum ſint in manu imperitorũ, & in poteſtate quæſturas faciẽtiũ.

Sacramento dicere, eſt nomen dare militiæ imperatoris Chriſti.

Sanctificum cruſtulum eſt euchariſtia, quæ animos ſanctificat.

Satyriſcus, diminutiuè à Satyro deriuatur.

Secularia dicuntur ea, quæ ad corpus & uitæ delicias pertinent, quibus ſpiritalia opponuntur.

Seculare etiam dicitur quod centũ annorũ intercapedinẽ habet. Luſtrale quod quinq; annorum. hic aũt alludit ad utranque ſignificationem ſecularis: non enim ſecularis propriè, inquit, eſt factus qui ſępe ad quinquenniũ nõ protenditur, cum ſummi honores ſæpiſſimè breues ſint.

Ad Scalmum alligati, ſunt quos dicũt in triremi uinctos eſſe.

Scenæ & populo ſeruire, eſt rationem publicæ famæ habere, & captare gratiam populi.

Scotina ſcripta, Heracliti dicta ſunt, quaſi tenebroſa, et intellectu difficillima. Huiuſmodi autem ſunt prophetarũ oracula, & Solomonis ſymbola magna ex parte. Symbola autẽ ſunt dicta myſtica.

Secare uiam dicuntur ij, qui per locum inuium primùm ingrediũtur, quales ſunt autores cuiuſq; ſectæ.

Sectores hic appellãtur metaphoricè, qui ſacerdotia uiuentium ut iamiam moriturorũ ambiũt. Sectores enim ſunt propriè hodie qui confiſcationibus diteſcũt, quaſi prædam ſequentes.

Selecti olim dij dicti ſunt, & ſelecti iudices, hic ſelecti patres ſignificãtur ſummi pontificis comites & aſſeſſores.

Sequeſtres intra ſepta, ſunt proxenetæ & internuncij emendorũ officiorum, qui intra aulę cancellos ingrediẽtes, quaſi intra comitia pecunias pro amicis promittunt ſuffragatoribus, & numerãt nundinantibus.

Seruare

Seruare de cœlo, uerbum eſt augurale, ſed metaphoricè accipit pro eo quod eſt ex ſententia animi ſui homines probare uel improbare, obſeruato diuino mandato: Hoc eſt rationem cæleſtium rerum habere, nec affectibus inſeruire, & amori uel odio obſequi.

Seſſio, uocabulum eſt alluſionem habens ad concilia huius ætatis, ſpecioſiora ſcilicet, quàm religioſiora.

Siderati dicuntur qui uclut aſtro aliquo percuſſi repente exareſcunt, ut arbores, quæ uento noxio afflatæ retorreſcunt.

Siſyphidæ ſunt homines honores ambientes, à Siſypho, qui apud inferos lapidem urgere in montis uerticem dicitur, qui identidem ipſe in imum reuoluitur, qua allegoria ambitio ſignificatur.

Sopbophilus eſt, qui ſapienter amat, non qui ſapientes amat, ut philoſophus.

Sordes dicũtur ſtatus reorum: antiqui enim rei criminũ facti, ſordidam ueſtem induebant quoad abſoluerentur. Alludit igitur hic ad ambiguam ſordium ſignificationem.

Specilla ſunt, quibus medici explorãt ulcera ſinuoſa.

Spintriẹ ſunt inuentores rerum nouarum & iniquarum.

Statiua habere, eſt quod uulgo dicũt, Campum tenere, hoc eſt, caſtra ſtataria metari.

Statumina ſunt adminicula uitium, hic pro ſacerdotijs accipiuntur, quæ ſingulos palmites, id eſt, ſacerdotes alunt & ſuſtentant.

Stylo exigere, eſt ſcribendo aſſequi, & Latinè explicare.

Stipendia facere Mineruæ, & æra non merere, eſt quęſtum non facere ex ſtudio literarum, ut ij faciunt, qui ſtipendia uel publica accipiunt uel priuata.

Sublimipetæ ſunt ſumma bonorum faſtigia appetentes.

Sufflamen, lignum erat, quod per rotas traiectum in locis decliuibus inhibebat currus ne incitatius uoluerentur, ꝙ opus eſſet.

Suffuſio oculorum morbus, eſt humor coneretus in loco pupillæ.

Summus Atrienſis domini eſt, cuius omnes alij quaſi uicarij ſunt, hoc eſt, Pontifex Romanus.

Summum ius, eſt ius diuinũ: ſummum ius etiam eſt ius ſtrictum. Hic autem alluſio eſt ad utrunque ſignificatum.

Talthybiadæ, poſteritas Talthybij pręconis Agamemnonis, quorum meminit Herodotus.

Tectorium opus, ut ex Vitruuio & Plinio nouimus, parietum erat expolitio directuras arenati & marmorati continens & ſuper id colores inducebantur. cuius operis ratio tempore noſtro omnino exoleuit, & pro eo tantum albarium remanſit in uſu. accipitur autẽ metaphoricè pro ſplendore rerũ ſuperficiario, ut apud Iuuenalem pro fucamento.

Teletarches Chriſtus ſacrarũ cerimoniarum autor.

Teſſeram. Moris fuit apud priſcos, ut hoſpites, id eſt, externi amici teſſeras hoſpitij ſeruarẽt, ut ius hoſpitij etiam ad poſteros tranſiret. teſſerã enim ſecum ferentes hoſpitum liberi, agnoſcendos ſe præbebant, cum autem hoſpitium renunciare uolebant, teſſeras frangebant.

Teſſeræ ueniales, ſunt ſyngraphæ indulgentiarum.

Theatrum, hîc totum regnum Frãciæ ſignificat: unde cõſpicui ſunt, qui in aula ſummæ rerum præfecti ſunt.

Theoria, ſtatus eſt animi autorẽ ſuum quærentis, & contempta humilitate terrenarum rerum, ad cæleſtes ſemper ſuſpicientis. Verbum à Triſmegiſto inuentũ, ut auctor eſt Lactantius.

Tibicinibus fulciũtur ædificia ruinam minantia, fibulis autem aſtringuntur parietes qui ab ab ædificio diſtrahũtur, uulgò claues appellant.

Togati, ſunt qui pacis tantum artes nouerunt.

Translatitium, eſt id quod uſitatũ iam eſſe cœpit, & cuius multa ſunt exempla.

Tripudium ſoliſtimũ, auſpicium erat lætum, quo ſtatim à pullarijs nũciato conſules aciem inſtruere ſolebant, ut uidere eſt apud Liuium lib. 10. ſignificat etiam lætitiam populi pedibus ſupplodentis, et ueluti ſaltantis: tripudiũ enim à terra pauienda, id eſt, ferienda dicitur.

Tympana publicæ famæ pulſare, eſt ita ſe in rerum actu gerere, ut laudem & famam commodam mereantur.

Vades

Vades locupletes ſunt fideiuſſores idonei in cauſis criminalibus dati. Hic metaphoricè ſcripta probata intelliguntur.

Vadimoniũ fati, eſt mors, cum fatum hominem uadatur, id eſt, ad certũ diem aſtringit, quo ſe ſiſtat ad iudicium diuinum.

Vcalegon dicitur qui inſtante periculo remiſſus eſt, quaſi curã nullam gerens, qualis apud Vergil. Vcalegon intelligi debet, ἐν ὀλίγῳ.

Vectores ſunt priuati & populares, qui officia in naui regenda non obeunt.

Velitarij, quære Haſtæ amentatæ.

Venditare fumos, eſt falſò gratiam inire: ut quidam iniqui homines faciũt, qui ſe ſuffragatos eſſe mentiuntur, cum uerbum non fecerint.

Verſuris autorare obæratos, eſt mutua pecunia ingenti data, obſtrictos ſibi debitores efficere.

Volones ſunt milites uoluntarij, quos uulgò Fortunipetas uocant, nullo ſtipendio certo militantes.

Vranognomon dicitur, qui rerum cæleſtium cognitionem habet, ut Paulus in cælum raptus habuit.

Vranopolis, cæleſtis ciuitas interpretatur.

Vranoſcôpus amor ſapientiæ.

Vtraq; pagina rationum, ſignificat accepta & expenſa.

Vultus ſordibus excuſſis ferocẽ præferentes ſecuritatem. His uerbis ij homines ſignificari uidentur, qui cum aliquando rei peculatus eſſent, & in ſummum diſcrimen adducti propter infamiam interuerſæ publicæ pecuniæ, cum præpotentis alicuius aulici ſuffragatione ampliati eſſent, magis quàm ex reis exempti: langueſcentibus tamen criminationibus, conniuentia principum & curiæ ſummæ, uelut abſoluti, ſuperbiores ſolito facti erant. In ſordibus enim eſſe dicebantur olim, qui rei publici criminis erant.

Xenagogus, eſt peregrinorum ductor.

FINIS.

BASILEAE, APVD NICOLAVM EPISCOPIVM IVNIOREM, ANNO
M. D. LVI.

A01 1467173

EPI SCOP.

G.88.

Digitized by Google